

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İslâm İlmihali

Emanet ve Ehliyet

Yusuf Kerimoglu

http://www.kuranikerim.com/emanet_ehliyet/emanet_index.htm

EMANET VE EHLİYET

1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

1 Allahû Teâla (cc)'nın bütün insanlardan ruhlar aleminde iken "Misak" aldığı mütevatir haberlerle sabittir. Bu bir anlamda Allahû Teâla (cc) ile insanlar arasında tahakkuk eden manevi bir mukaveledir.(1) Her mü'min: "Ne zamandan beri müslümansın?" sualine, "- Galû Belâ'dan beri" diyerek, bu misakı ikrar eder. Kur'an-ı Kerim'de, Allahû Teâla (cc)'nın "Emanet'i" göklere, dağlara ve yeryüzüne teklif ettiğini, onların bu emanetin ağırlığı karşısında endişeye düştükleri, insanın ise kendi iradesi ile emaneti yüklendiği bildirilmiştir.(2) "Emanet", Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerinin tamamına verilen bir isimdir.(3) Usûl-i Fıkıh'ta yegâne hüküm koyucu olan Allahû Teâla (cc)'nin; tekliflere muhatap olan insana yüklediği "Vazifeler" manasına kullanılır.(4) İnsanın lehinde ve aleyhindeki haklarına sahip olabilmesine "Ehliyet" denilmiştir. Allahû Teâla (cc)'nin teklifleri bu ehliyet'e dayanır.(5) Ehliyet sahibi olan insan; emaneti yüklediği için, yeryüzünde Allahû Teâla (cc)'nin halifesidir.(6) İnsanoğlunun "Eşref-i Mahlûkat" (yaratılmışların en şerefli) olması, bu hilâfete dayanır. Eğer ruhlar aleminde gerçekleşen misakı reddeder, hevâsını ilahlaştırır ve tağuta kulluk ederse, hayvandan daha aşağı bir seviyeye düşmesi mümkündür. Müşriklerin necaset hükmünde olmasının sebebi budur.

2 İnsanoğlunun dünya üzerindeki mücadelesi, Hz. Adem (as) ile birlikte başlamıştır. İlk insanın, aynı zamanda ilk peygamber olması önemli bir hadisedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hepiniz Adem (as)'in çocuklarıdır. Adem (as) ise topraktan yaratılmıştır"(7) buyurduğu ve bütün insanların ceddinin Hz. Adem (as) olduğunu tebliğ ettiği sabittir. Dolayısıyla kavim, dil ve renk açısından bütün insanlar, Hz. Adem'in neslidir. Birbirlerine eşittirler. Hiçbir kavmin diğerine bir üstünlüğü yoktur.

3 Yeryüzündeki ilk insan cemaati, Hz. Adem (as) ve çocuklarından teşekkül etmiştir. Kendi aralarındaki ilişkilerde; Allahû Teâla'nın (cc) indirdiği hükümlere (Vahye) tabi olan bu kimseler, ilk cemaat vasfını kazanmışlardır. Dolayısıyla yeryüzünde gerçekleşen ilk siyasi rejim "Hizbû'llah" vasfına haizdir. İnsanların hevâlarından kaynaklanan siyasi nazariyeler, daha sonra gündeme girmişlerdir.

4 İlk ihtilâfin kaynağı, şeriatın hükümlerine göre teşekkül eden "Aile sistemine"

karşı, Kabil'in yaptığı itirazdır. Hz. Adem (as)'e indirilen 10 suhuf'ta yer alan hukuka göre; Habil'e nikâhlanması gereken İklîma'ya, Kabil aşık olmuştur. Hz. Adem (as) Kabil'in İklîma ile evlenme teklifinin, meşru olmadığını beyan ederek, birer kurban kesmelerini emretmiştir.(8) Habil'in kurbanı kabul edilince, Kabil Allah'a (cc) isyan etmiş ve ihtirasa kapılarak kardeşini öldürmüştür.

5 Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'dan rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "Hiçbir Adem oğlu zulm ile öldürülmez, ancak (öldürülürse) onun kanının günahından Hz. Adem (as)'ın oğlu Kabil'in hesabına bir pay ayrılır. Çünkü bu cinayeti adet edenlerin önderi odur."(9)

6 Kabil; hevâsına uyan ve Allahû Teâlâ'nın (cc) hukukuna karşı isyan eden ilk insandır. Hz. Adem (as) oğlu Kabil; Allahû Teâlâ (cc)'nın indirdiği hükümleri hafife alan ve kendi hevâlarına göre hüküm icad eden bütün ideologların lideridir. Her ideoloji, temelde "Kabil kompleksine" dayanır.

7 Kur'an-ı Kerim'de "İnsanlar bir tek ümmet idi. (Kimi iman etmek, kimi küfre sapsak sûretiyle ihtilâfa düştüler) Binaenaleyh Allahû Teâlâ (cc) rahmetin müjdecileri, azabının habercileri olmak üzere (onlara) peygamberler gönderdi ve beraberlerinde (insanların ihtilafa düştükleri hususlarla ilgili) aralarında hüküm vermek için hak (ve gerçek) kitaplar da indirdi. Halbuki kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, birbirlerine karşı olan hased ve ihtirastan ötürü ihtilâfa düşenler, o kitap verilenlerden başkası değildir."(10) hükmü beyan buyurulmuştur.

8 İslâm alimleri; insanlığın, biri Hz. Adem (as)'in döneminde, diğeri de tufandan sonra Hz. Nuh (as)'un döneminde olmak üzere iki defa (iman üzere) tek bir ümmet durumuna geldikleri hususunda müttetikler.(11)

İLİM NEDİR?

9 Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'e göre ilim, "Malûm olanın, olduğu hal üzere bilinmesidir."(12) Bu yaratılmışların ilmidir. Allahû Teâlâ (cc)'nın ilmi ise; bir şeyin (eşyanın) aslının ne olduğunu ve ne olacağını kuşatması ve haberdar olmasıdır.

10 Kur'an-ı Kerim'de: "Bilmediğin şeyin ardına düşme. (Peşinden gitme.) Doğrusu duyman, görmen ve muhakemen (kalbin) ondan sorumludurlar"(El-İsra: 36) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayette bilgiye ulaşmak için zikredilen

duyma (haber-i sadık), basar, (müşahede, görme) ve fuâd (akl-ı selim ile kavrama) oldukça önemli unsurlardır. İslâm alimleri, bu unsurları dikkate alarak ilim şu üç yolla elde edilir, demişlerdir:

1. Haber,
2. Duyu organlarının faaliyetleri,
3. İstidlâl (Akıl yürütme) metodu.(13)

11 Vahyi (Haber-i Sadık) reddeden Scientisme (bilimcilik) akımı, İslâm topraklarında şirkin ve zulmün yayılmasında büyük rol oynamıştır. Bilimin yapısını, gayesini ve şartlarını araştıran ve bilim dışındaki bütün inançları inkâr eden pozitivist ideoloji: "Bilim bir dindir, bundan sonra amentüleri yalnız bilim yazacaktır. Ahlâki ve edebi meseleleri bilim çözecektir"(14) sloganlarıyla "Vahye" karşı savaş açmıştır. Sosyal olayları; ilkel toplumdan modern topluma doğru sürekli bir evrimin bulunduğunu iddia ederek, izaha çalışan filozoflar: "Bilim ilerledikçe, dinin ortadan kalkacağını" iddia edecek derecede çıldırmışlardır. Cahili bütün eğitim sistemleri temelde bu akaide dayanır.

12 Mü'minler için; Allahû Teâla (cc)'nın kitabında ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetinde kat'i olarak yer alan her haber "ilim" hükmündedir. Velew ki; akıl ve duyu organları bunun mahiyetini kavrayamasın!..

İLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

13 Resûl-i Ekrem (sav): "İlim, taleb edilip öğrenilmesi, her mü'min erkek ve kadın üzerine farzdır"(15) buyurmuştur. İslâm ulemâsı; şer'i delilleri esas alarak ilmi, "Farz-ı Ayn" ve "Farz-ı Kifaye" olmak üzere, iki sınıfta mütalaa etmiştir. (16)

14 İbn-i Abidin: "Farz-ı Ayn" ilimler ile "Farz-ı Kifaye" ilimleri tasnif ettikten sonra şu tesbitte bulunmuştur: "Farz-ı ayn, farzı kifaye'den efdaldır. Çünkü farz-ı ayn nefsin hakkı için farz kılınmıştır. Nefis için o daha mühim ve daha meşakkatlidir. Farz-ı kifaye öyle değildir. O umumun hakkı için farz kılınmıştır. Bu umuma kafir bile dahildir. Bir iş umumi olursa hafifler, hususi olursa ağırlaşır. Bazıları farz-ı kifayenin efdal olduğunu söylemişlerdir. Zira bu farzın edası bütün ümmet'ten borcu iskat eder. Terk edilirse edaya imkânı olan herkes günahkâr olur. Bu sıfatta olan farzın te'sir cihetinden daha büyük olacağına

şüphe yoktur. Mamafih Tahtavi'nin nakline göre birinci kavil (Farz-ı Ayn'ın daha efdal olduğu) mutemed sayılmıştır."(17)

15 İmam Burhanüddin Ez Zernuci: "Hangi durumda olursa olsun, bulunduğu halde meydana gelen işlerle, ilgili bilgileri edinmek her müslümana farzdır. Çünkü müslüman için namaz kılmak zaruridir. Bu sebeble namazın farzlarını, eda edecek kadar şart ve erkânına ait bilgileri edinmek onun için farz olur. Yine vacibi edâ etmek için gerekli bilgileri edinmek vacib olur. Zira farzı yerine getirmeye vesile olan şey farz, vacibi yerine getirmeye sebep olan bilgi de vacib olur"(18) diyerek, önemli bir inceliği ifade etmiştir. Her mükellefin, içinde bulunduğu hal ile ilgili ilimleri öğrenmesi üzerine farzdır. Meselâ: Fakir durumda olan bir mü'mine zekât veya hacc ibadeti ile ilgili ilimler farz değildir. Ancak aynı mü'min; nisab miktarından fazla mala sahip olursa, zekât ile ilgili ilimler "Farz-ı Ayn" hale gelir. İstilâya uğrayan veya azınlık durumunda olan müslümanların, cemaat ve cihad hukukunu öğrenmeleri farzdır.

16 Sihir, büyü, kehanet, falcılık ve felsefe gibi, Şer'i şerifin haram kıldığı ilimleri elde etmek ve bunlarla insanları "Tevhid" çizgisinden uzaklaştırmak da haramdır. Ancak bunların fesadına engel olmak için öğrenmekte beis yoktur.

17 Farz-ı Ayn olan ilimleri tahsil etmek farz olduğu gibi, mükellefin öğrendikleri ile amel etmesi de farzdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse bildikleriyle amel ederse, Allahû Teâla (cc) o kimseye bilmediklerini öğretir"(19) müjdesi sarihtir. Münazara ve münakaşa'da; muhaliflerini yenmek veya nefis-i emmaresini tatmin etmek için ilim tahsil etmek mekruhtur. Dünyevi hırs ve tamah saikiyle ilim elde etmek caiz değildir.

18 İlim ehli olan bir kimse; herhangi bir mükellef kendisine müracaat ettiği ve sual sorduğu zaman, ilmi gizleyemez. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Bildigi şeyden sorulup da gizleyen kimseyi Allahû Teâla (cc) kıyamet gününde ateşten bir gemle gemleyecektir"(20) buyurduğu sabittir.

İSLÂM FIKHI'NIN KAYNAKLARI

19 Önce fıkıh kelimesi ve terimi üzerinde duralım. Kur'an-ı Kerim'de "Fıkıh" kelimesi ince ve derin anlayış, kalbte bulunan bir nurun meselelerin mahiyetini kavrayışı olarak yer almıştır. Meselâ: "Andolsun ki biz insanlardan ve cinlerden bir çoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, bunlarla idrak

edemezler; gözleri vardır, bunlarla göremezler; kulakları vardır, bunlarla işitemezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıktırlar. Onlar gaflete düşenlerin ta kendileridir."(21) ayetinde bu mana ön plândadır..Fahrüddin-i Razi bu ayet-i kerime'de geçen "Yefkahûne biha" ibaresini tefsir ederken: "Allahû Teâla (cc) ilim, fehim ve idrak manasına gelen fikhî; kâfirlerin kalplerinden çıkarmıştır" diyerek, bu inceliğe işaret etmiştir.

20 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) kime hayır murad ederse, o kimseyi dinde fakih kılar"(22) müjdesi sarihtir. Dolayısıyla fikhî; kalpte mevcut olan iman nuru ile yakından alâkalıdır. Hiçbir zaman "Hukuk" manasına değildir. Maalesef son yıllarda "İslâm fikhî" tabiri yerine "İslâm Hukuku" kullanılmaktadır. Halbuki "hukuk" kelimesi hiçbir zaman "Fıkıh" manasına gelmez. "Hukuk", İslâm fikhının muamelât ile ilgili bir bölümüdür.

21 Kur'an-ı Kerim'de: "Nerede olursanız olun, vелеv ki tahkim edilmiş yüksek kalelerde bulunun, ölüm size gelip yetişir. Eğer onlara bir iyilik dokunursa "Bu Allah katındandır" derler. Şayed onlara bir fenalık dokunursa "Bu senin katındandır (senin yüzündendir)" derler. De ki: Hepsi Allah katındandır. Böyle iken onlara, o kavme ne oluyor ki (kendilerine söylenen) hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar"(23) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de geçen "La yefkahûne" hükmünün muhatapları münafıklardır. Hepsi de "Arapça" konuşmaktadırlar. Bu durumda Kur'an-ı Kerim'in zahiri manalarını anlamaları ve Resûl-i Ekrem (sav)'i dinlemeleri kaçınılmazdır.(24) Peki anlamadıkları nedir? İşte bu noktada "Yefkahûne" ibaresi karşımıza "İnce anlayış ve keskin idrak" olarak çıkmaktadır.

22 Fıkıh-ı Batını esas alan (tasavvuf ehli) alimler, bu ayet-i kerime'yi delil getirerek: "Allahû Teâla (cc) bir kavimden "Fikhî" kaldırırsa, onlar zahiri anlamakla beraber, gerçek mahiyeti kavrayamazlar"(25) hükmünü zikretmektedirler.. "Fıkıh" kelimesi, ıstılâhta "Şer'i hükümleri, delilleriyle birlikte tafsili olarak bilmek" şeklinde tarif olunmuştur. .(26)

23 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) "Fikhî" şu şekilde tarif ediyor: "Fıkıh ilmi, kişinin leh ve aleyhindeki hükümleri bilmesidir. İlim ancak amel etmek içindir. İlim ile amel etmek, ahiret saadeti için dünya meşguliyetlerini terkedip, gönülden çıkarmaktır."(27)

24 Şurası muhakkaktır ki; bir mükellefin, lehindeki ve aleyhindeki haklarını

tesbit kat'i delillerle mümkündür. İmam-ı Şafii (rha): "Kat'i bir habere dayanmadan veya ictihad yapmadan bir söz söylemek günaha çok yakındır. Allahû Teâla (cc) Resûl-i Ekrem (sav)'den başka hiç kimseye ilmi bir delile dayanmadan "Din" hususunda herhangi bir söz söyleme hakkı tanımamıştır. İlmi delil ise: Kitab, sünnet, icma-i ümmet, asar ve mahiyetini beyana gayret ettiğim kıyas-ı fukaha'dır"(28) buyuruyor. Dolayısıyla; şer'i herhangi bir delile dayanmadan din hususunda "Şahsi kanaat belirtmek" büyük bir vebaldır.

1. KİTAP

25 İslâm ulemâsı; mücerred olarak "Kitap" denildiği zaman bununla ancak Kur'an-ı Kerim'in anlaşılacağı hususunda müttefiktirler. Kur'an-ı Kerim'in başka başka yönleri ve vasıfları ele alınarak çeşitli tarifleri yapılmıştır. Genel olarak: "Allahû Teâla (cc) tarafından Cebrail vasıtası ile Peygamberimiz Resûl-i Ekrem (sav)'e indirilmiş olan ve Resûl-i Ekrem (sav)'den bize tevatüren nakledilen bir nazım'dır"(29) tarifi uygun bulunmuştur. Bunun dışında: "Allahû Teâla (cc) tarafından Resûl-i Ekrem (sav)'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle taabbüd olunan muciz kelâmdır"(30) tarifi de yaygındır.

26 Kur'an-ı Kerim'in "Mucize" olduğu hususunda hiçbir ihtilâf yoktur. İmam-ı Maturidi (rha)'ye göre: "Kur'an-ı Kerim'in i'caz yönü, belağatının kemale ulaşmasıdır."(31) Eğer bu i'caz belağat yönünden başka olsaydı, benzerini getirmek için uğraşan Arapları, başka yönleriyle de aciz bırakması icap ederdi. Gayb'tan haber vermesi, tenakûzdan hali olması, ister dünyevi, ister uhrevi olsun bütün mesalihi ihtiva etmesi noktasından, diğer ilâhi kitaplarla aynıdır.

27 Kur'an-ı Kerim'in hem lafzı, hem manası Allahû Teâla (cc)'dandır. Bu hususta hiçbir beşerin payı yoktur. Kur'an-ı Kerim'in bize ulaşması tevatür yoluyla ve indirildiği gibi eksiksiz olarak muhafaza edilmiştir.(32) Ayet-i Kerime'lerin sûreler içerisindeki yerleri de tevkifidir. Bu hususta hiç kimsenin ictihad ve reyinden söz etmek mümkün değildir.(33) Meselâ: Harf-i Mukatta'dan "Elif-Lâm-Mim" bir ayet-i kerime olduğu halde, "Elif-Lâm-Ra" bir ayet değil, ayetten cüzdür. Eğer ictihad ve rey sözkonusu olsaydı, bu şekilde değerlendirmek mümkün olmazdı.

28 İslâm fıkında; Kur'an-ı Kerim, her yönden mutlak manada asıldır.(34) Nitekim Kur'an-ı Kerim'den olduğu sabit olan herhangi bir kelimeyi veya ayeti

inkâr eden kimsenin küfrü üzerinde ittifak edilmiştir.(35) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'e ta'zim etmek vacip, tahkir etmek haramdır. İslâm ulemâsı "O'na (Kur'an'a) tam manasıyla temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz"(36) ayet-i kerimesini esas alarak; "Abdest almadan Kur'an-ı Kerim'e dokunmanın haram olacağı" hususunda ittifak etmiştir.(37) Tabii cünüp olan kimsenin de; gusûl almadan dokunması, helâl olmaz. Resûl-i Ekrem (sav)'in; abdestsiz olan hiç kimsenin Kur'an-ı Kerim'e dokunmamasını da, emrettiği bilinmektedir.(38)

29 Kur'an-ı Kerim'deki hükümler genel olarak ikiye ayrılır: Manası açık, ihtimal ve işibah'tan salim olarak ibareleriyle hükme varılan ayetlere "Muhkem" denir. İbaresinde, birçok manaya gelme noktasından ihtimal bulunan ayetlere "Müteşabih" denilmiştir.(39)

30 Muhkem ve müteşabih ayetler konusunda Allahû Teâla (cc) mü'minleri uyarmıştır. Kur'an-ı Kerim'de: : "(Habibim) Sana kitabı indiren O'dur. Ondan bir kısım ayetler muhkemdir. Ki bunlar kitabın anası (temeli) dir. Diğer bir kısmı da müteşabihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik (Maraz) bulunanlar sırf fitne çıkarmak ve (hevâlarına göre) onun teviline yeltenmek için, müteşabih olanına tabi olurlar. Halbuki onun tevilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde yüksek payeye erenler ise: "- Biz O'na inandık. Hepsi Rabbimizin katındandır" derler. (Bunları) selim akıl sahiplerinden başkası iyice düşünmez."(40) hükmü beyan buyurulmuştur.

31 Bir mecliste Resûl-i Ekrem (sav): "Ümmetimin helâkı kitab'ta ve Sût'te olacaktır" buyurmuştur. Sahabe-i Kiram: "Ey Allah (cc)'ın Resûlü, buradaki kitab ve Sût nedir?" diye sorunca, Resûl-i Ekrem (sav): "Kur'an-ı Kerim'i öğrenip, O'nun ayetlerini Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği gayeden başka şekilde te'vil etmektir" cevabını vermiştir.(41) Yine bir başka Hadis-i Şerif'te: "Her kim Kur'an-ı Kerim'i (Hiçbir ilmi olmadan) kendi şahsi reyile tefsir ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın"(42) buyurduğu ve mü'minleri uyardığı sabittir. İmam-ı Şafii (rha) "Allahû Teâla (cc)'nın kitabında yer alan ilim, icma cümlesindendir. Kur'an-ı Kerim'in tamamı, Arap lisanı üzerine nazil buyurulmuştur. Bu sebeble Kur'an-ı Kerim'in nasihi ve mensûhu, nüzûl sebepleri ve farz kıldıkları, edebi belâgatı, irşadı ve mübah kıldıkları iyi bilinmelidir. Ayrıca Allahû Teâla (cc)'nın peygamberine verdiği mevki'inin de iyi bilinmesi gerekir. Zira Allahû Teâla (cc)'nın kitabında vaaz ettiği hükümleri Resûl-i Ekrem (sav)'in lisanı üzere beyan buyurmuştur. Binaenaleyh Allahû Teâla (cc) farz olan hükümlerle neyi kassetmiştir? Kimin için farz kılmıştır? Bütün insanlar bu farzların kapsamına giriyor mu, girmiyor mu? Mükellef olan kullarının neye

itaat etmeleri gerekir ve neden sakınmaları icabeder? Bütün bunların hepsi iyice bilinmelidir"(43) diyerek, önemli inceliklere işaret etmiştir. Dolayısıyla kat'i bir ilim olmadan, Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek caiz değildir. Son yıllarda birçok "Meal" yayınlanmıştır. "Meal" kelimesi en yakın mana veya eksik olan terceme manasınadır. Hiç kimse bu yayınlanan "Meal"ler ile amel edemez.

2. SÜNNET

32 Önce sünnet kelimesi üzerinde duralım. Lugat manası; "adet, makbul olsun veya olmasın takip edilen yol, yüz, yahut yüzün görünen kısmı, siret, tabiat" manalarına gelir. Cahiliyye döneminde Araplar "Sünnet" kelimesini takip edilen (çiğnenmiş) yol manasına kullanıyor ve biliyorlardı. Sahabe-i Kiram, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Size benim sünnetime sarılmanızı tavsiye ederim"(44) emrini işitince, buradaki sünnet lafzından "O'nun umumi ve hususi hayatındaki davranışlarını ifade ettiğini" bildikleri için hiçbir şey sormamışlardır. Çünkü bu kelimeye yabancı değillerdi.

33 Kur'an-ı Kerim'de: "Daha evvel geçenler hakkında Allah bu sünneti koymuştur. Allah'ın sünnetini (adetini) değiştirmeye ise asla imkân bulamazsın". (El Ahzab Sûresi: 62) hükmü beyan buyurulmuştur Bu ayet-i kerime'de geçen sünnet kelimesi "Adetûllah'ın" (veya sünnetûllah) mahiyetini ifade etmektedir.. (45)

34 İslâmî ıstılâh'ta Sünnet; "Resûl-i Ekrem (sav)'den sadır olan söz, fiil ve takrirdir" şeklinde tarif olunmuştur.(46) Hanefî fûkahası amel açısından sünneti ikiye ayırmıştır. Birincisi: Uyulması hidayet, terki kerâhet ve isâet olan sünnettir. Buna "Sünnet-i Hüda" denilir. Meselâ: Ezân, kamet, cemaat gibi, mütevatir haberlerle gelen sünnetler bu sınıfa dahildir. İkincisi: Uyulması güzel, terki mübah olan sünnetlerdir. Buna "Sünnet-i Zevaid" denilir.(47)

35 Allahû Teâla'nın (cc) en güzel misal (usvetûn hasenetûn) olarak vasıflanıldığı Resûl-i Ekrem'e (sav) itaat etmek farz, muhalefet ise haramdır.. İmam-ı Gazali "Küfrü" şöyle tarif etmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav)'in getirdiği haberlere inanmamak, onları yalanlamak küfürdür"(48). Bu tarifte hem Kur'an-ı Kerim, hem de sünnet birlikte zikredilmiştir. Mütevatir sünnet'in inkârının "Küfür" olduğu hususunda; ehl-i sünnet ulemâsının ittifak ettiği malûmdur.(49)

36 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz ki bana bir kitap ve onunla birlikte bir

benzeri verildi"(50) Hadis-i Şerifini esas alan İslâm ulemâsı; "Cebrail Kur'an-ı Kerim'i getirdiği gibi, sünneti de Resûl-i Ekrem (sav)'e ta'lim ettirmiştir"(51) hükmünü beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Kitap ve hikmet" bir arada zikredildiği sabittir.(52)

37 İmam-ı Şafii (rha) kitap ve hikmet'in bir arada beyan edildiği ayet-i kerimeleri zikrettikten sonra şunları kaydediyor: "Bu ayet-i kerime'lerde Allahû Teâla (cc) "Kitap ve Hikmet'i" zikretmektedir. Kitap'tan maksad Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an ilmine vakıf, itimad ettiğim alimlere göre hikmet ise Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetidir. Zira Kur'an-ı Kerim bir zikirdir. Hikmet ise ona tabi kılınmıştır. Allahû Teâla (cc) kitabı ve hikmeti öğretmekle kullarına verdiği nimeti hatırlatmaktadır. Bu husus dikkate alınırsa hikmetin Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetinden başka birşey olduğunu söylemek doğru değildir."(53)

38 Hanefî fûkahası; adil, sikâ ve hadis rivayeti ile meşhur olan fakih bir ravi'nin, haber-i vahid durumunda olan (Yani sadece bir kimse tarafından rivayet edilen) hadisin de, kat'i bir hüccet olduğu hususunda ittifak etmiştir.(54) Fakih olan ashabın,tabiûnunu ve etba-ı tabiûnun; kimden aldığını belirtmeden yaptığı rivayetlerle (Mürsel hadislerle) amel edilir.

39 Kur'an-ı Kerim'de: "Ve O (Resûl-i Ekrem) kendi heva ve hevesinden söz söylemez. O (Kur'an ve O'nun din hususundaki emri) ilka edilegelen vahiyden başka birşey değildir"(55) hükmü beyan buyurulmuştur.. Resûl-i Ekrem (sav)'in Kur'an-ı Kerim'de mücmel olarak farz kılınan bütün emirleri ve nehiyleri, sahabe-i Kiram'a mahiyetini açıkladığı bilinmektedir. Meselâ: Kur'an-ı Kerim'de "Zekât" farz kılınmıştır. Ancak hangi mal'dan, hangi süre içerisinde ve ne miktarda verileceği zikredilmemiştir. Resûl-i Ekrem (sav) Zekâtla ilgili bütün hükümleri izah etmiştir. Yine "Hacc" ibadeti; Kur'an-ı Kerim'de mücmel bir ayet-i kerime ile farz kılınmıştır. Bu ibadetin bütün farzları, vacipleri ve nasıl edâ edileceği Resûl-i Ekrem (sav) tarafından izah edilmiştir. Yine "Cum'a Namazı" Kur'an-ı Kerim'de mücmel bir ayet-i kerime ile farz kılınmış; hangi şartlarda ve ne şekilde edâ edileceğini Resûl-i Ekrem (sav) öğretmiştir. Misalleri daha da çoğaltmak mümkündür.

40 Resûl-i Ekrem (sav) döneminde bir gurup kimse; "Biz Allahû Teâla (cc)'nın kitabından başka delil tanımıyoruz" iddiasını ortaya atmışlardır. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav): "İçinizden hiç birinin koltuğuna (Sedirine, kanepesine) yaslanmış bir vaziyette iken, kendisine benim emir ve nehiylerimden biri

ulaştırıldığında: "- Başkasını bilmem, ben Allahû Teâla (cc)'nın kitabında gördüğümüze uyarım" dediğini sakın görmeyeyim"(56) emrini vermiştir. Bu emir, Allahû Teâla (cc)'nın kitabını kabul etmekle beraber, Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetini reddedenleri ilzam etmektedir. Esasen Allahû Teâla (cc)'nın: "Bir de peygamber size ne verdiyse (her ne emir verirse) onu tutun, nehyettiğinden de sakının"(57) emrini verdiği malûmdur. İbn-i Huzeyme (rha) "Din hususunda Resûl-i Ekrem (sav)'e itaat etmenin farz , şahsi reyle karşı çıkmanın haram olduğunu" El Ahzab Sûresi'nin 36.ncı ayet-i kerimesini zikrederek beyan etmekteir..(58)

41 Meselenin özü şudur: Resûl-i Ekrem (sav)'in din hususundaki her emrine itaat etmek farzdır. Hiç kimsenin, şahsi kanaatini ve aklını esas alarak muhalefet etmesi caiz değildir. Sünnet zanni değil, kat'i bir delildir. Hesap gününü düşünen bir mükellef, Resûl-i Ekrem (sav)'e muhalefet edemez.

3. İCMA-İ ÜMMET

42 Önce icma kelimesinin lûgat manası üzerinde duralım. İcma Arapça bir kelime olup; "azm, kasd ve ittifak"(59) manalarına gelir. Molla Hüsrev: "Müctehid imamların herhangi bir asırda şer'i bir hüküm üzerinde ittifak etmelerine icma denir" tarifini esas almıştır.(60) İmam-ı Serahsi'de şu şekilde tarif etmiştir: "Her asırda fiskını ilân etmeyen, heva ve heveslerine tabi olmayan bütün müctehid imamların ittifakına icma denir."(61)

43 Kur'an-ı Kerim'de: "Kim kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygambere muhalefet eder, mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu (o kimseyi) döndüğü o yolda bırakırız. (Fakat ahirette) kendisini cehenneme koyarız. O ne kötü bir yerdir" (En Nisa Sûresi: 115) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Zemahşeri: "Bu ayet , icma-ı ümmetin delil olduğunun işaretidir. Zira ayette "peygambere muhalefet ile mü'minlerin yolunun dışında bir yol tutmak" aynı mahiyette sayılmıştır. Bu iki cürmün cezaları da eşit tutulmuştur"(62) diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. İmam-ı Kurtubi: "Mü'minlerin yolundan ayrılmaktan maksad, müctehid imamların icmalarını inkâr etmektir. Bu ayet-i kerime'de icma-i ümmet'ten ayrılanları tehdit vardır" (63) demiştir. İmam Ebû Bekir El Cessas: "Bu ayet-i kerime'de mü'minlerin yolundan ayrılanlar cehennem azabı ile tehdit olunmuşlardır. Bundan kasıd, icma-ı ümmeti inkâr edenlerdir"(64) hükmünü zikretmektedir. Tefsir-i Haazin'de: "Peygambere muhalefet etmek ve mü'minlerin yolundan ayrılmak haramdır.

Durum böyle olunca mü'minlerin yoluna uymak vaciptir"(65) denilmektedir.

44 Bazı usûl-i Fıkıh kitaplarında; Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Benim ümmetim delâlet üzerinde ittifak etmez"(66) ve "Mü'minlerin güzel gördüğü şey, Allahû Teâla (cc) katında da güzeldir"(67) Hadis-i Şerif'leri, İcma-i Ümmet'in delili olarak zikredilmiştir.

45 İcma'nın teşekkül edebilmesi için, mücmel olan fıkhi bir meselenin bulunması zaruridir. Aynı asırda yaşayan müctehid imamlar; Kur'an ve Sünnet'te yer alan mücmel bir hüküm üzerinde, kat'i olarak ittifak ederlerse icma teşekkül eder. İcma'nın delil olması da buna dayanır.(68) Kat'i bir nassa dayanan ve tevatürle gelen İcma'nın inkârı insanı küfre götürür.(69) Zira bunda kat'i delilleri yalanlama sözkonusudur. Bilindiği gibi bir asırda; tek bir müctehid bile katılmazsa, icma teşekkül etmez.

46 Müctehid olmayan kimselerin tamamı; herhangi bir fıkhi meselede ittifak etseler, bununla icma teşekkül etmez. Dolayısıyla "İcma-ı Ümmet'in" teşükkülü için; aynı asırda yaşayan, birçok müctehid imama ihtiyaç vardır.

47 Müctehid seviyesinde ilme sahip olmayan, buna mukabil insanlar indinde "Mürşid-i Kâmil" diye anılan kimselerin; fıkhi meselelerde, bir müctehide tabi olmaları vaciptir. Nitekim tasavvuf yolunun büyüklerinden İbrahim b. Ethem, Şakik Belhi, Ma'ruf Kerhi, Ebû Yezid Bestami ve Fudayl b. İyaz; amel'de hanefi mezhebini taklid etmişlerdir.(70) İnsanlar tarafından "Müşrid-i Kâmil" vasfı ile anılan kimselerin; herhangi fıkhi bir meselede, kendi aralarında ittifak etmeleri, icma-ı ümmet mahiyetine haiz değildir.

4. KIYAS-I FUKAHA

48 Kıyas; Arapça bir kelime olup "K-Y-S" kökünden (kâyese'nin) dili geçmiş masdarıdır. Lugatta "iki şeyi birbiri ile ölçmek, mukayese atmak ve iki şey arasındaki benzerlikleri tesbit etmek " anlamına gelir. (71) Fıkıh usûlü kitaplarında; "kitap, sünnet ve icma ile sabit olan bir hükmün; illet ve sebeplerini dikkate alarak, hakkında nass bulunmayan (fakat aynı illetlere sahip olan) meselenin hükmünü ortaya koymaya kıyas denilir" (72) tarifi yapılmıştır. Hz. ömer (ra)'in Ebû Musa El Eş'ari'ye: "Birbirine benzeyen şeyleri iyi kavra, illet ve sebeplerini çok hassas olarak tahlil et ve daha sonra kıyas yap"(73) tavsiyesinde, aynı unsurlar görülmektedir.

49 Kur'an-ı Kerim'de: "Onlara eminlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayıverirler. Halbuki o (haberi) peygambere ve içlerinden ûlû'lemlr olanlara arzetseler, elbette bunların istinbata kadir olanları onu anlar, bilirlerdi" (En Nisâ Sûresi: 83) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i Kerime'de geçen "Yestenbitûnehû" ibaresinden kasdın, istinbat ve kıyas yoluyla hüküm çıkarmak olduğu hususunda ittifak mevcuttur.(74) Meselelerin ve haberlerin "Ulû'lemlr" hükmünde olan alimlere sorulması bir vecibedir.

50 Resûl-i Ekrem (sav), Hz. Muaz b. Cebel'i, "Yemen" iline vali olarak gönderirken: "- Ya Muaz, bir hadise ile karşılaşırsan nasıl hükmedeceksin?" diye sormuştur. Hz. Muaz b. Cebel (ra): "Allahû Teâla (cc)'nın kitabı ile ya Resûlallah" diye cevap verir. Resûl-i Ekrem (sav): "- Peki hükmü kitap'ta bulamazsan nasıl hükmedersin?" diye sordu. Hz. Muaz (ra): "Allah'ın(cc) resûlü'nün sünnet'ine başvururum" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (sav): "Peki hem Allahû Teâla (cc)'nın kitabında, hem Resûlü'nün sünnetinde bulamazsan nasıl hükmedersin?" سوالini sordu. Hz. Muaz (ra): "- O zaman reyimle (Kıyas yaparak) hükmederim"(75) cevabını verdi. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Efendimiz (sav), Hz. Muaz b. Cebel (ra)'in bu cevabından memnun olmuş ve: "Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ı hoşnud edecek şeye muvaffak kılan Allahû Teâla (cc)'ya hamd olsun" diye duada bulunmuştur. Bu hadis-i şerif, bir cemaat tarafından rivayet edilmiştir.

51 Kıyas; kitap, sünnet ve icma'ya bağlı olan, zanni bir delildir. Hakkında muhtem ve müfesser nass bulunan konularda kıyas yapılamaz. Mücmel olan haberlerde, kıyas usûlü ile hüküm çıkarılır. Müctehid seviyesinde ilme sahip olmayan kimseler; taharri (araştırma) yapabilirler, fakat kıyas ile hüküm veremezler.

52 Hanefi fûkahası: "Taabbüdi olan ve illetleri akılla kavranamayan hükümlerde kıyas'ın geçerli olmayacağı hususunda" ittifak etmiştir.(76) Meselâ: ibadetlerin biri, diğerine kıyas edilerek, yeni bir ibadet şekli tayin edilemez. Ayrıca Hadd cezalarında ve keffaretlerde, kıyas yoluyla yeni hüküm konulamaz.

53 Kitap, sünnet ve icma; her alanda delil olduğu halde, kıyas-ı fukaha sadece fikhî meselelerde hüccet teşkil eder. Kıyas-ı fukaha; mutlak müctehidler ile mezhepte veya meselede müctehid olan fakihlerin başvurabileceği bir kaynaktır. Herhangi bir mukallidin; akli melekelerini kullanarak yapmış olduğu akıl yürütme kıyas-ı fukaha olarak nitelendirilemez.. Bu nevi akıl yürütmeler, şahsi

kanaat hükmündedir. Şahsi kanaatlerini kıyas kabul edenler, büyük bir vebal ile karşı-karşıyadırlar. Nitekim Tabiûndan Şa'bi'ye bir kimse gelip bir mesele sorar. Hz. Şa'bi (rha); sualle ilgili olarak Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'un bir rivayetini nakleder. Sual soran kimse: "- Sen bu konudaki şahsı kanaatini söyle" deyince, Hz. Şa'bi (rha): "- Şu adama bakın, ben ona Abdullah İbn-i Mes'ud şöyle dedi diyorum. O bana şahsi kanaatimi soruyor. Ben dinimi bundan tenzih ederim. Vallahi müzikle meşgul olmayı, sana şahsi kanaatimle fetva vermeye tercih ederim"(77) diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir.

5. DİĞER KAYNAKLAR

54 İslâm fıkhnın; kitap, sünnet, İcma-ı Ümmet ve Kıyas-ı Fûkaha'dan başka kaynakları da mevcuttur. Ancak bu "Edille-i Erbaa"; bütün ehl-i sünnet müctehid imamlarının ittifakına mazhar olmuştur. Şimdi üzerinde duracağımız kaynaklar ise; müctehid imamların bir kısmı tarafından kabul, bir kısmı tarafından reddedilen (üzerinde ittifak olmayan) hususlardır. Kısaca bu kaynaklar hakkında bilgi verelim.

İSTİSLAH:

55 Lugat manası maslahat bulunan yönü almak, bir şeyin islâhını, düzeltilip iyi bir hale getirilmesini istemek manalarına gelir. "Salaha" kökünden gelen maslahat; iyi olma, düzelme, elverişli bulunma manasınadır. Zıddı ise "Fesede" kökünden gelen mefsedettir.(78) Kur'an-ı Kerim'de: "...O kendilerine iyiliği emrediyor, onları kötülükten nehyediyor. Onlara temiz şeyleri helâl, murdar şeyleri de haram kılıyor..."(79) buyurulmaktadır. Müctehid imamlardan bir bölümü "İstislâh'ı"; kıyas içerisinde zikrederek, ayrı bir delil olarak ele almamışlardır.

ÖRF VE ÂDET:

56 Önce lûgat manası üzerinde duralım. Örf kelimesi; ma'ruf ve irfan ile ilgili olup, "irfan ehlinin razı olduğu davranışlar" manasınadır. İmam-ı Kurtubi: "- Selim akıl sahiplerinin razı olduğu ve insanları mutmain eden davranışlara örf denilir" tarifini yapmıştır. Yaygın olan tarif şudur: "Şer'i şerife aykırı olmayan ve akl-ı selim sahibi kimselerin müstahsen bulduğu davranışlara örf denilir."(80) . Örf ve âdet'te dikkat edilecek husus "Şer'an ve aklen müstahsen" olmasıdır.(81) Buna sahih örf denilmiştir. Şer'i şerife uygun olmayan örf, "fasid örf" denilir.

Fasid örf, delil olarak kabul edilemez..(82) Nasslar ile örf ve adetler tearuz (çelişki) sökonusu olursa, nasslar esas alınır.Bu durumda, örfe ve adete itibar edilemez.

İSTİHSAN:

57 Lugatta "Bir şeyi iyi ve güzel görmek, tercih etmek" manalarına gelen "Husn" kökünden gelmektedir. İslâmi ıstılâhta; ümmetin menfaatini ve adalet esasını dikkate alarak, iki hükümden daha kolay olanını tercih etmektir. İmam-ı Serahsi istihsan'ın müsamaha ve ruhsat esasına dayandığını beyan etmiş ve "Kıyas-ı Müstahsen" olarak isimlendirmiştir. .(83)

58 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kolaylaştırın, güçleştirmeyin, müjdeleyin nefret ettirmeyin"(84) Hadis-i Şerif'inin buna delil olduğunu beyan eden ulemâ çoğunluktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de yer alan: "Allah sizin için kolaylık diler, zorluk murad etmez"(85) ayet-i kerimesi de istihsan'ın delili kabul edilmiştir. İmam-ı Şafii (rha) "İstihsan'ın" sonradan çıkan bir yorum olduğu noktasını beyan ederek, delil kabul etmemiştir. Hanefî, Maliki ve Hanbeli mezhepleri, istihsanı delil olarak değerlendirmişlerdir.

59 Bunların dışında Sahabe-i Kiram'ın sözleri, İstishab, daha önceki Şariat'ler (Yani Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulan geçmiş ümmetlere ait hükümler) ve Umum belva gibi deliller de zikredilmiştir.Diğer kaynaklar başlığı altında sunduğumuz deliller; "Edille-i Erbaa" da herhangi bir hükmün bulunmaması halinde, dikkate alınan unsurlardır. Bu kaynaklar "Usûl-i Fıkıh" kitaplarında izah edilmişlerdir.

İCTİHAD'IN MAHİYETİ

60 Önce kelime üzerinde duralım. "İctihad" kelimesi; gayret, takat, çaba manalarına gelen "Ce-He-De" kökünden ve iftial babındandır.(86) İslâmi ıstılâhta; kitap, sünnet ve icma'da kat'i olarak bulunmayan bir mesele hakkında (Yani fer'i bir konuda) müctehid olan bir fakihin bütün gücünü harcıyarak bir sonuca varmasıdır."(87)

61 Müctehid olmayan bir kimsenin, bütün gücünü sarfederek, yeni bir sonuca varması ictihad olmayacağı gibi; müctehid'in de fıkıhın dışında herhangi bir konuda bütün gücünü sarfetmesi ictihad sayılmaz."(88)

62 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İctihadı ile hükmeden kadı isabet ederse iki ecir vardır. İctihadı ile hükmedip hata ederse bir ecir alır"(89) buyurduğu bilinmektedir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'in sahabe-i kiram'ı ictihad'a teşvik ettiği de mutaber kaynaklarda zikredilmiştir.(90)

63 İctihad'ın makbul olabilmesi için, müctehid'de aranan bütün vasıfların tek bir kişide bulunması zaruridir.(91) Zira herhangi bir ictihad'ın amele konu olması; müctehid'in adil, sadık ve muttaki olmasıyla yakından alakalıdır.(92) Çünkü din hususunda faasıkın sözü muteber olmaz. Son yıllarda; her ilim dalından bir kimseyi alıp, genel "İctihad şurası'nın" kurulması teklif edilmektedir. Bu teklif, "İlim ehlinin istişaresi" açısından güzeldir. Ancak müslümanların; "ya islâm fikhını uygulayan bir devlet, ya islâmî cemaat" şeklinde teşkilâtlanmış olmaları gerekir. Aksi takdirde "ictihad şurasının" vereceği kararın ferdleri bağlayıcı olması düşünülemez. Ayrıca "ictihad yapılmalıdır" tezini savunan kimselerin, hangi konularda ictihada ihtiyaç bulunduğunu sarahaten ortaya koymalarında da zarûret vardır.

65 İmam-ı Şafii (rha) müctehidde bulunması gereken vasıfları şu şekilde ortaya koymuştur: "İctihad için gerekli vasıtaların tamamına sahip olmayan bir kimse kıyasla ictihad yapamaz. Allahû Teâla (cc)'nın kitabının hükümlerini, farzını, edebini, nasih ve mensûhunu, amm ve hassını, irşadını bilmeyen kimse kat'iyen bu işe ehil değildir. Tevile müsait olan Ayet-i Kerime'leri, Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetini delil getirerek açıklamak, eğer sünnette bu husus mevcut değilse mü'minlerin icmasını ve onda da yoksa kıyası delil getirmek gerekir. Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetini bilmeden, selef-i salihinin sözlerini, müslümanların icma'larını ve ihtilaflarını ve Arapça lisanının inceliklerini kavramadan kıyasla ictihad yapılamaz. Selim akıl sahibi olmayan ve benzerlikleri ayırma ve seçme kabiliyeti kuvvetli bulunmayan kimsenin; sözü, kıyasla ictihada getirmesi doğru değildir. Bir meselede muhalif olan kimse de dinlenir. Çünkü bu fiilde gafletin ortadan kaldırılması ve doğrunun ortaya çıkması için yerinde tesbit sözkonusudur. Bütün bunların yanında son derece güç ve takat sarfedilecek ve insaf gösterilecektir ki; neye dayanılarak bir şeyin alındığı veya terkedildiği bilinebilsin. Meseleye hakiki bir mahiyette nüfûz etmeksizin, yukarıdaki şartları taşıyan kimse de ictihad yapamaz. Zira mahiyetleri kavrama kabiliyetine de sahip olmak gerekir. Selim akıl sahibi olmayan veya Arapça lisanının inceliklerinde taksiratı bulunan kimse (Nass'larda hafız dahi olsa) kıyasla ictihad yapamaz. Zira ictihad vasıtalarında akli ve ilmi noksandır."(93)

65 İmam-ı Gazali; "müctehidin sadık, adil ve muttaki vasıflarına haiz olmasının zaruri olduğunu" belirtmiştir..(94) Siyasi iktidarlardan müstağni olmayan kimselerin yaptıkları ictihad, daima tartışma konusu olmuştur. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri hafife alan ve kendi hevâlarından hüküm icad eden tağuti güçler ile cihad etmek farzdır. Kafirlerin velâyetini (iktidarını) kabul eden ve onlardan görev alan bir kimse, "sadık ve adil olma" vasıflarını kaybeder.İcare hukukuna göre görev alması da tahrimen mekruhtur.. Dolayısıyla; velev ki müctehid derecesinde ilme sahip olsa bile, o kimsenin ictihadı ile amel edilemez.

66 İbn-i Abidin; "Hiçbir ilim yoktur ki sahibi ona müctehid'den daha fazla muhtaç olsun. Çünkü müctehid; dünya ve ahiretin her işiyle bir tarafından alakalıdır. Fakih; insanların ciddi ve gayr-i ciddi tutumlarını, hilelerini bilmek mecburiyetindedir. Ayrıca insanlar arasındaki muhalefetleri, (Yani ihtilâf konularını) maslahat ve mefsedetleri, mahiyetleri ile birlikte kavramalıdır. İnsanlar arasında cari olan işleri, örf ve adetleri bilmek zorundadır. Bu ise insanlar arasında mülâkat, çeşitli mezheplere salık kişilerle görüşmek, onlarla müzakere ve sohbetlerde bulunmak, onlara ait risaleleri toplayıp mütalaa etmek suretiyle elde edilebilir"(95) hükmünü zikrediyor.

67 Hz. Sa'id b. Müseyyeb (ra)'den rivayet edildiğine göre; Hz. Ali (ra)'nin, kat'i nass bulunmayan konularda nasıl hükmedeceklerine dair suali üzerine Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mü'minlerden ilim ve takva sahibi olanları toplayıp istişare edin. Bir kişinin reyine göre hükmetmeyin"(96) buyurduğu kaydedilmektedir. Gerek Sahabe-i Kiram, gerek müctehid imamlar bu konuda oldukça titiz davranmışlardır. Bugün de; ictihad için her ilim dalından bazı kimseleri bir araya getirip, "İctihad Şurası" teşekkül ettirmeyi teklif edenler, nazari plânda haklıdırlar. Ancak İctihad'a konu olacak fer'i meseleler; İslâmi bir devlette veya cemaatte kat'i çözüme kavuşabilir. Kaldı ki "İctihad Şûrası'nın" teşekkülü için birçok sayıda müctehide ihtiyaç vardır. Ortada müctehid seviyesinde ulemâ mevcut değilken; "İctihad Şurası" teklifi temenni olmaktan öteye geçmez.

68 Şurası muhakkaktır ki; ictihad'la hüküm verme noktasında "Kadı" önde gelir. Hadd'lerin ikame ve hükümlerin infaz edilmediği toplumlarda, "ictihad"la hükmetmeye kalkmak; gösteriş yapmaktan öteye bir mana ifade etmez. "Kaza sistemini" kuramayan müslümanların, ictihad konusunda söyledikleri sözler, münakaşadan başka bir şeye yaramaz. Son yıllardaki manzara da budur.

69 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) size ilmi verdikten sonra zorla geri almaz. Ancak sizden ilmi; alimlerin ölümüyle söküp alır ve geriye kara cahiller kalır ki, onlardan fetva sorulur, onlar da şahsi görüşleriyle fetva verirler ve böylece hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar"(97) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif de "Müctehid seviyesinde ulemâ'nın kalmayacağı bir dönemin bulunabileceğinin" delili olarak değerlendirilmiştir. İslâm ulemâsı; bunun kıyamet alametleriyle, ilgili olduğu hususunda müttefiktir.(98) Günüzümde bu hal, bütün dehşetiyle yaşanmaktadır. İlmin ihya edilmesi ve yayılması farzdır.

70 İmam-ı Şafii (rha): "Her mükellef; ya kıyasla ictihad etmek veya bir müctehid'e ittiba etmekle yükümlüdür. Bu iki halin dışında birşey söylenemez" (99) buyurmaktadır. Bazı çevreler; bir müctehid'e ittiba ile taklid'in farklı şeyler olduğu iddiasındadırlar. Ancak bu iddia'yı destekleyebilecek herhangi bir delil bulmak mümkün değildir. Zira bir müctehid'i taklid; o müctehid'in şer'i delillerden çıkardığı hükümlerle amel etmekten ibarettir. Yoksa müctehid'i "Hüküm Koyucu" noktasında görmek değildir. Esasen her mü'min; Allahû Teâla (cc) ve Resûlü (sav)'den başka hiç bir gücün, kat'i bir delile dayanmadan "Din" hususunda "Hüküm va'zetme" yetkisinin bulunmadığını bilir.

MÜCTEHİD'LERİN TABAKALARI

71 **MUTLAK MÜCTEHİDLER:** (El-Müctehid fi'ş Şer'i): Bütün şer'i delillere hakkı ile vakıf olup; gerek ûsul-i fıkıh, gerekse fer'i meselelerde (hiç kimseyi taklid etmeden) ictihad'da bulunan ulemâ bu sınıftandır. Sahabe-i Kiram, Said b. El Müseyyeb ve İbrahim Nehai gibi tabiûnun fakihleri, İmam-ı Azam Ebû Hanife, İmam-ı Malik, İmam-ı Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel, İmam-ı Evzai, Muhammed b. Cerir Et Taberi, Davûd-û Zahirî, Süfyan Es Sevri, Hasan El Basri, Muhammed El Bakır, Cafer Es-Sadık, Ebû Sevr, Leys b. Saad ve bunun gibi yüzlerce ulemâ bu sınıftandır. Mutlak müctehidler; ictihadda kullandıkları usûlü, şer'i delillere dayanak tesbit etmişlerdir. Dolayisiyle, zaruri hallerin dışında birbirlerini taklid etmeleri caiz değildir.(100) Sahabe-i Kiram (Allahû Teâla (cc) hepsinden razı olsun) arasında görülen bütün ihtilâflar; fer'i konularda cereyan eden "ictihad" farklılaşmasından ibarettir. Resûl-i Ekrem (sav)'in; "ictihad'ın da isabet eden müctehid'e iki, isabet edemeyene de bir sevab verileceği" yolundaki beyanı esas alındığı zaman; Sahabe-i Kiram'a dil uzatmanın kat'iyyen caiz olamayacağı kavranır. Mutlak müctehid'lerin tamamı için aynı hüküm geçerlidir. Nitekim Molla Hüsrev "Şahidlikleri kabul edilip edilmeyeceği" kişileri tasnif

ederken: "Selefe açıkca küfür ve ta'n eden kimselerin de şahidlikleri kabul edilmez. Selef; sahabe-i güzîn ve müctehid ulemâdır. Çünkü bu işler (Selefe küfür ve ta'n etmek) o kimselerin akıllarının ve mürüvvetlerinin (Haysiyetlerinin) kusurunu gösterir. Böyle büyük bir vebalden kaçınmayan kimse, yalan söylemekten de çekinmez" hükmünü zikreder.(101)

72 Mutlak müctehid'lerin tamamı, aynı zamanda "Mezhep" kurucusu durumundadır. Dolayısıyla halk arasında yaygın olan "Dört Hak Mezhep" tabiri; ile her ne kadar saliki bulunan "Ehl-i Sünnet" mezhepleri kasdediliyorsa da, isabetli değildir. Zira diğer mutlak müctehidlerin "Zann" altında tutulması tehlikesi mevcuttur. Şer'i hududları muhafaza için her türlü ızdıraba boyun eğen ve sabırla İslâmı tebliğ eden; "Mutlak Müctehid'lerin" tamamını hayırla yad etmek borcundayız. Allahû Teâla (cc) hepsinden razı olsun.

73 MEZHEB'TE MÜCTEHİDLER: (El Müctehid fi'l Mezheb): İctihad üsulü'nde bir mutlak müctehidi taklid edip; fer'i meselelerde müstakil müctehid olan ulemâ bu sınıfa dahildir. İbn-i Abidin: "Mezhep'te müctehid'lerin" Usûl-i fıkıh'ta bağımlı, fer'i meselelerde mutlak müctehid'e muhalefet edebilen kimseler olduğunu kaydeder.(102) Mesela: İmam-ı Yusuf, İmam-ı Muhammed ve İmam-ı Züfer; usûl-i Fıkıh'ta İmam-ı Azam Ebû Hanife'ye tabi olmakla birlikte, fer'i bazı meselelerde ona muhalefet etmişlerdir.

74) MESELE'DE MÜCTEHİD'LER: (El Müctehid fi'l Mesail): Mutlak müctehid'den, kat'i bir hüküm nakledilmeyen meselelerde "İctihad" yapan ulemâdır. Bunlar; mutlak müctehid'e gerek usûl'de, gerek fûrû'da muhalefet edemezler. İbn-i Abidin: "Mesele'de müctehidler" şu şekilde tarif etmektedir: "Hassaf, Ebû Cafer-i Tahavi, Ebû Hasen El Kerhi, Şemsü'leimme Hulvani, Şemsü'leimme Serahsi, Fahrû'lislâm Pezdevi, Fahrud-din, Kadıhan ve emsali bunlardandır. "Bu zevat, usûl ve fûru'da İmam-ı Azam'a muhalefet edemezler. Ancak nass olmayan meselelerde usûl ve kavaide göre hüküm çıkarırlar."(103)

İCTİHAD'A MUKTEDİR OLAMAYAN FUKAHA'NIN TABAKALARI

75ASH AB-I TAHRİÇ: Bunlar asla ictihad yapmaya muktedir değildirler. Ancak mutlak müctehid'in, şer'i konularda takip ettiği usûlü gayet iyi bildikleri ve kaynaklara vakıf oldukları için; "Mücmel" olan bir ictihadı veya iki manaya ihtimalli mübhem bir hükmü, mukayese etmek sûretiyle kendi reylerine göre

izah edebilirler. Fahrüddin-i Razi ve emsali bu tabakadandır. Mukallid'lerin en üst sınıfı budur.

76 ASHAB-I TERCİH: Bazı rivayetlerin, diğerlerinden daha üstün olduğunu tesbit edebilen fukaha'ya "Tercih Erbabı" denir. Ebû'l Hasen Kuduri ve İmam-ı Merginani bu sınıftandır. Meselâ: "Bu evlâdır, bu daha sahihtir, insanlar için bu daha münasibtir" gibi hükümler serdederler.

77 ASHAB-I TEMYİZ: Mukallidlerin üçüncü sınıfı temyiz erbabıdır. Bunlar Zahir mezhebi, nadir rivayetleri, kuvvetli ve zayıf kavilleri birbirlerinden ayırabilirler. Bunların görevi; reddedilmiş olan kavilleri ve zayıf rivayetleri kat'iyen nakletmemektir. Müteehhirin ulemâdan Kenz, muhtar ve vikaye sahipleri, bu sınıfa dahildir.

78 MUKALLİD-İ MAHZ: Muteber fıkıh kitaplarını tetkik edebilen, ancak kuvvetli ve zayıf rivayetleri birbirinden ayırt edemeyen alimler bu sınıfa dahildirler. Hanefî fûkahasından Alauddin El Haskafî "Fukaha'nın tabakalarını" izah ettikten sonra: "Bize gelince... Vazifemiz onların tercih ettiklerine, sahih gördüklerine tabi olmaktır. Nitekim hayatlarında fetva vermiş olsalar, yapacağımız bu idi" hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Şu evrakı toplayan günahkâr kul dahi musannıfın dediğini der" diyerek, "Mukallid'ler" sınıfına dahil olduğunu itiraf eder.(104) Dolayısıyla; şer'i delillere hakkı ile vakıf olamayan bir mü'minin, bir müctehid'e tabi olması vaciptir. İbn-i Abidin gibi fıkıh sahasındaki otoritesi herkes tarafından kabul edilen bir ulemâ'nın "İctihad'a muktedir olmadığının ve bir müctehid'e tabi olduğunu" ikrar ettiği bir durumda; bize düşen "Edeb" hududlarını muhafaza etmektir.

79 İslâm ulemâsı: "Adil olan bir müctehid vefat ettikten sonra da taklid olunur, onun kavliyle fetva verilebilir. Bu hususta icma vardır" hükmünde müttefiktir. (105) Dolayısıyla şer'i delillerden hüküm çıkarabilecek derecede ilme sahip olmayan her mükellef; gerek üsûl, gerek fûru'da günümüze kadar gelmiş olan bir mezhebe bağlı olmak zorundadır. Sahabe-i Kiram ve Tabiûn'dan olan mutlak müctehid'lerin mezhepleri günümüze kadar gelmediği için, onları taklid etmek mümkün değildir. Zira onların gerek üsul, gerek fûrû'a ait kaideleri zabt edilmemiş, kendileri de bizzat ilimlerini tedvin etmekle meşgul olmamışlardır.

"HAKKI TESBÎT, BATILI İPTAL" MÜCADELESİ

80 İmam-ı Şafii (rha) "İhtilâf" konusunda kendisine: "- Gerek eskiden, gerek şimdi olsun, ilim ehlini daima ihtilâf halinde buluyorum. Bu ihtilâf onlara caiz midir?" şeklinde tevcih edilen bir suale şu cevabı veriyor: "İhtilâf iki çeşittir. Birincisi haram olan ihtilâftır. Bu mahiyette bir ihtilâfa düşmek caiz değildir. Allahû Teâla (cc)'nın kitabında veya Resûl-i Ekrem (sav)'in lisanı üzerinde apaçık ortaya koyduğu nass'lardaki ihtilaf bu mahiyettedir. İlim ehlinin, hakkında nass bulunan konularda ihtilâf etmeleri helâl değildir."(106) Bahsin devamında, Kur'an-ı Kerim'de kendisine açık beyyineler geldikten sonra ihtilâfa düşenlerin zemmedildiği ayet-i kerimeleri zikrederek, bunun "Haram" olduğunu belirtmiştir. Fer'i konularda; fakih sahabelerin ve müctehid imamların, sadece hakkı tesbit için gayret sarfettikleri sabittir. Dolayısıyla fer'i konulardaki ihtilâf rahmettir ve "Hakkı tesbit, batılı iptal" niyetiyle yapılan ilmi gayretlerin bir sonucudur.

81 İslâm ulemâsından bazıları ihtilâfı; "Hakkı tesbit ve batılı iptal niyet ve gayretiyle iki muarızın şer'i delil getirmesi" olarak tarif etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları, delâlet-i ve Subuti kat'i olan nasslarda ihtilâfa düşmemişlerdir. Ancak zanni olan konularda; (Yani İctihad' yapılması zaruri olan meselelerde), sadece Allahû Teâla (cc)'nın rızası için, ictihad etmiş ve dayandıkları delilleri açıklamışlardır.

82 İctihad'a konu olan fer'i meselelerde ihtilâfın caiz olduğu "Ümmetimin ihtilâfı rahmettir"(107) Hadis-i Şerifi ile sabittir.

83 Hanefî fukahâsından Alaüddin El Haskafi: "Bir de ulemânın ihtilâfının rahmet eserlerinden olduğunu bilmesidir. İhtilâf ne kadar çok olursa, rahmet o kadar bol olur" hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydediyor: "İhtilâftan murad; müctehid imamlar arasında fer'i meselelerde cereyan eden ihtilâftır. Yoksa mutlak ihtilâf değildir. Evet mezhep imamlarının ihtilâfı ümmet için bir genişlik ve kolaylıktır."(108)

84 Şer'i şerifin mübah kıldığı bir ihtilâftan söz edebilmek için; her iki muhalifin de müctehid olması ve ihtilâfa konu olan meselenin kat'i nass'la sabit olmaması lazımdır. Ayrıca "Hakkı tesbit ve batılı iptal" niyet ve gayreti esas olmalıdır. Şer'i deliller hususunda kat'i bir ilme sahip olmayan iki müslümanın, mücerred akla dayanarak yaptıkları ihtilâf rahmet eseri değildir. Aksine "Din" hususunda kat'i bir ilme sahip olmadan "Mücerred Akılla" hüküm verdikleri için "Bid'at'e" düşmüş olurlar.(109)

İTİKADİ MEZHEB'LERİN TEŞEKKÜLÜ VE TASNİFİ

85 Resûl-i Ekrem (sav)'in kendisinden sonra "Fitne"lerin zuhûr edeceğine dair Sahabe-i Kiram'a bilgi verdiği muteber hadis mecmualarında zikredilmiştir. Kat'i nass'ların heva ve heveslere göre tevili, "Siyasi ihtiraslarla" yakından alakalıdır ve Resûl-i Ekrem (sav)'in vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Hz. Ebu Bekir (ra)'ın hilafeti döneminde ortaya çıkan "yalancı peygamberler"; bu fitnelerin ilkidir. Daha sonra siyasi konularda tartışmalar başlamıştır.

86 Allahû Teâla (cc)'nın kitabında yer alan "Müteşabih" ve "Mücmel" ayeti kerimeleri; herhangi bir ilme sahip olmadan, mücerred akılla tevil eden siyasi fırkalar; değişik itikadi görüşler ortaya atmışlardır. Bilhassa Hz. Osman (ra)'ın feci şekilde şehid edilmesi; bu fırkaların istismarını hızlandırmıştır. Hz. Hüseyin (ra)'ın "Kerbelâ"da şehid edilmesinden sonra, itikadi mezheplerin hızla çoğaldığı bir gerçektir. İmam-ı Eş'ari "Makalat" isimli eserinde; ümmet içerisinde görülen ilk ihtilâfın, "İmamet" meselesinden kaynaklandığını beyan etmektedir.

87 Muteber birçok kaynakta yer alan "Ümmetin yetmiş üç fırkaya" bölüneceğine dair Hadis-i Şerif, itikadi mezheplerin teşekkülü ile yakından alakalıdır. Resûl-i Ekrem (sav): "İsrail oğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri müstesna, hepsi de cehenneme girecektir" buyuruyor. Sahabe-i Kiram: "- O müstesma olan fırka hangisidir ya Resûlüllah?" diye sorunca, Peygamberimiz Efendimiz (sav): "Benim ve ashabımın yolunda olan cemaattir"(110) müjdesini veriyor. Yine bir başka Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Benim ve Raşid halifelerimin sünnetine sarılınız"(111) emrini verdiği bilinmektedir.

88 Abdülkadir el Bağdadi "Ümmet'in fırkalara ayrılacağını haber veren" Hadis-i Şerif'le ilgili olarak şunları zikrediyor: "Ümmetin fırkalara ayrılması ile ilgili hadisin birçok isnadı vardır. Bu Hadisi, (Allah'ın selât ve selâmı ona olsun) Nebi'den; Enes b. Malik, Ebû Hureyre, Ebu'd Derda, Cabir, Ebû Said El Hudri, Übeyy b. Kaab, Abdulah b. Amr El As, Ebû Ümame, Vasile b. El Eska ve diğerleri gibi sahabeden birçoğu rivayet etmiştir. İlk dört halifenin (Hülâfa-i Raşidin); kendilerinden sonra ümmetin fırkalara bölüneceğini, bunlardan yalnız bir fırkanın kurtuluşa ereceğini ve diğerlerinin ise dünyada sapıklığa düşüp, ahiret'te perişan olacağını söyledikleri rivayet edilmiştir."(112)

89 Resûl-i Ekrem (sav)'in ve Hülâfa-i Raşidiyn'in yolunu dosdoğru takip

edenlere "Ehlû's Sünne ve'l Cemâa" ismi verilmiştir. Türkiye'deki yaygın kullanılışı "Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat" veya "Ehl-i Sünnet'tir" Tarih boyunca müslümanların kahir ekseriyetini "Ehl-i Sünnet" teşkil etmiştir.

90 İslâm ulemâsı, itikadi mezhepleri "Ehl-i Sünnet" ve "Ehl-i Bid'at" olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bid'at; Resûl-i Ekrem (sav)'den alınan ilim, amel veya halden ibaret olan "Hakk'ın" hilafına olarak sonradan çıkarılan, bir tevil ve şüphe neticesinde itikad haline getirilen şeydir. Hanefî fûkahasından Alaüddin El Haskafî Bid'atı: "Peygamber (sav)'den malûm ve meşhur olan şeyin aksine itikad etmektir"(113) şeklinde tarif ediyor. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dinimizden olmayan herhangi bir şeyi uyduranın ortaya koyduğu merduttur. Her bid'at delâlettir"(114) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif'teki "Küllü Bid'atü'n Delâletün" hükmü, amm (Umumi) bir beyandır. İmam-ı Gazali "Bid'atı red ve ondan el çekmek beğenilmiş bir sünnettir. Her bid'at mezmun (zem edilmiş) ve delâlettir"(115) hükmünü zikreder. İmam-ı Rabbani "Mektubat" isimli eserinde: "Bid'atın hasenesi olmaz. Hepsi mezmundur"(116) diyerek, konunun ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Sonradan ortaya çıkan sahih örfü veya güzel adetleri "Bid'at-ı Hasene" olarak isimlendiren alimler, terkipteki bid'at kelimesini lûgat manasında kullanmışlardır. Mu'tezile mezhebi ise bid'at-ı hasane'yi, insan aklının güzel gördüğü fiiller olarak değerlendirmiş ve savunmuştur.

91 Resûl-i Ekrem (sav)'in yolundan; makûl bir te'vil ve şüphe ile ayrılan fırkalar, Zaruriyyat-ı Diniyye'den olan hususları inkâr etmedikleri müddetçe "Ehl-i Kible" olma özelliklerini korurlar. "Ehl-i Kible tekfir edilmez" hükmü, Ehl-i Sünnet ulemâsı tarafından ittifakla kabul edilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bizim kıldığımız namazı kılsa, bizim kıblemize yönelirse, kestiğimizi yerse, işte Allah ve Resûlü'nün zimmetinde bulunan müslüman budur. Allah'ın zimmetini bozmayın"(117) hadisi şerifi esas alınmıştır. İnanılması zaruri olan hususları inkar ederse "Ehl-i Kible" olma özelliğini yitirir.

92 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görüp; o hükümlerin yerine geçmek üzere, kendi heva ve heveslerinden hükümler icad eden filozoflar genellikle "Ehl-i Bid'at" arasından çıkmıştır.

93 Günümüzde; itikad'da "Ehl-i Sünne ve'l Cemâa'dan" ayrı olan ve dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan itikadi mezhepler şunlardır:

1. İbâdiyye, 2. Vehhabilik, 3. Zeydiyye, 4. İsmailiyye, 5. İmamiyye, 6.

Nusayrilik, 7. Dürziyye, 8. Kadıyanilik, 9. Babilik, 10. Bahaiyye, 11. Alevilik.

94 İtikad'da "Ehl-i Sünne ve'l Cemaa'dan" olduğunu ikrar etmekle birlikte; müstekbirlerin istilâları sonucunda, küfrün ideolojilerini benimseyen ve "Din ile dünya işlerinin" birbirlerinden ayrılmasını savunan kimselere de raslamak mümkündür. Bunlar; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri reddeden siyasi güçlere destek olmak sûretiyle "Küfrün" güçlenmesini sağlar. Ayrıca Küfür ahkâmı ile hükmedilen beldelere "Darû'l İslâm" demekten bile haya etmezler. Bunların bir kısmı gafil, bir kısmı cahil, bir kısmı da haindir!.. Allahû Teâla (cc)'nın mülkünde, O'nun verdiği rızıklarla hayatlarını devam ettirdikleri halde; tağuti güçlere destek olmaktan zevk alırlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in ve Sahabe-i Kiram'ın hayatının sürekli cihad'la geçtiğini bildikleri halde; bu gerçeği gizleyebilmek için "Hurafe'leri" yaymakla meşgul olurlar. Elbette bunların da; "Ehlû's Sünne ve'l Cemaa" ile yakından uzaktan alâkaları yoktur.

95 Allahû Teâla (cc) ve Resûlüne (sav) kayıtsız ve şartsız olarak teslim olan mü'minler; imtihan alanını ve zamanını kendilerinin tayin etmediklerinin şuurundadırlar. Hangi halde bulunurlarsa bulunsunlar; şer'i hududları muhafaza hususunda titizlik gösterirler. Allahû Teâla (cc) ve Resûlü (sav)'ne itaat etmenin "Farz" olduğunu bildikleri için, kat'iyyen pazarlık etmezler. İşte "Ehlû's Sünne ve'l Cemaa'nın" ortak özelliği budur.

1. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

- (1) Abdülaziz El Buhari-Keşfü'l Esrar-İst: 1308, C: 4 Sh: 238.
- (2) El Ahzab Sûresi: 72.
- (3) Mecmuat'u't Tefasir-ist: 1979, Çağrı Yay. C: 5, Sh: 142-143.
- (4) Molla Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi'l Mirkat El Vüsûl-İst: 1307, C: 1, Sh: 591.
- (5) İmam-ı Serahsi-Temhidû'l Füsûl fi İlmû'l Usûl-Beyrut: 1393, C: 2, Sh: 332.
- (6) Kur'an-ı Kerim: El Bakara Sûresi: 30, El En'am Sûresi: 165.

- (7) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401, Çağrı Yay. K. Tefsirû'l Kur'an, bab: 50, C: 5, Sh: 389, Had. No: 3270, ayrıca Sünen-i Ebû Davud-K. Edeb, C: 5, Sh: 340, Hd. No: 5116.
- (8) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969, D. Marife Neşri, C: 2 Sh: 42-43.
- (9) Abdil-Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari muhtasarı, Tecrid-i Sarih tercemesi ve Şerhi-Ank: 1975 (3 bsm) C: 9, Sh: 83, Hd. No: 1371.
- (10) Kur'an-ı Kerim: El Bakara Sûresi: 213.
- (11) Mehmed Vehbi Efendi-Hülasatü'l Beyan-İst: 1966, C: 1, Sh: 365-367.
- (12) Ebû Muin En Nesefi-Bahrû'l Kelam-Konya: 1977, Sh: 15.
- (13) Ebû Yusr Muhammed Pezdevi-Ehl-i Sünnet Akaidi-İst: 1980, Sh: 8-12; Mesele: 3-İlmin sebepleri bölümü.
- (14) Scienstisme'ye (Bilimciliğe) göre; Allah fikrinin kaynağı olan "mutlak bilinmeyen" diye bir şey yoktur. Bilim er veya geç herşeyi ortaya çıkaracaktır. (Geniş bilgi için/Atilla Tokatlı-Felsefe Sözlüğü-Ank: 1973, Sh: 70, Meydan Larousse-C: 2, Sh: 375, bahsi geçen sloganlar için/Ernest Renan-Bilimin geleceği-C: 1, Sh: 135).
- (15) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351-2, C: 2, Sh: 43, Had. No: 1665, ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty, C: 1, Sh: 2.
- (16) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982, Şamil Yay. C: 1, Sh: 40
- (17) İbn-i Abidin-a.g.e. C: 1, Sh: 41 (Tembih kısmı).
- (18) İmam Burhanüddin Ez Zernuci-Ta'limü'l Müteallim-İst: 1980, Çağrı Yay. Sh: 9.
- (19) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351-2, C: 2, Sh: 265, Hd. No: 2542.
- (20) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 67-68, Hd. No: 3568.
- (21) El A'raf Sûresi: 179.

- (22) Ez Zebidi-Tecrid-i Sarih Tercemesi ve şerhi-Ank: 1976, C: 1, Sh: 77, Hd. No: 64.
- (23) En Nisâ Sûresi: 78.
- (24) Ömer Nasûhi Bilmen-Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri-İst: 1968, C: 5: 1808.
- (25) Eş-Şatibi-El Muvafakat fi ûlûmi's şeria-Kahire: ty, C: 3, Sh: 382 vd.
- (26) Prof. M. Ebû Zehra-İslâm Hukuku Metodolojisi-Ank: 1979, Sh: 13, vd.
- (27) İmam Burhanüddin Ez Zernuci-Ta'limü'l Mûteallim-İst: 1980, Sh: 27.
- (28) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2. bsm) Sh: 508 Md. 1467-1468.
- (29) Molla Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi'l Mirkat el Vüsûl-İst: 1307, C: 1, Sh: 33.
- (30) Doç. Dr. İsmail Cerrahoğlu-Tefsir Usûlü-Ank: 1971, Sh: 34.
- (31) El Kafıyeci-Kitabu't Taysir fi Kavaidi ilmi't Tefsir-Ank: 1974, Sh: 56 vd.
- (32) Abdülaziz El Buhari-Keşfû'l Esrar-İst: 1308, C: 2, Sh: 361.
- (33) Ed-Dihlevi-El Feyzû'l Kebir-İst: 1980, Sh: 88, ayrıca İsmail Cerrahoğlu-Tefsir Usûlü-Ank: 1971, Sh: 53.
- (34) Abdülaziz El Buhari-a.g.e. C: 1, Sh: 19.
- (35) Şeyh Nizamüddin ve bir Heyet-El Feteva-i Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 266 vd. Ayrıca Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şıfa-İst: 1309, C: 2, Sh: 525.
- (36) Kur'an-ı Kerim: El Vakıa Sûresi: 79.
- (37) El Ceziri-Kitabu'l fıkıh Ale'l Mezahibi'l Erbaa-Beyrut: 1969, C: 1, Sh: 47 vd.
- (38) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkâmûl Kur'an-Kahire: 1967, C: 17, Sh: 225 vd.

- (39) El Kafiye-i-a.g.e. Sh: 59.
- (40) Kur'an-ı Kerim: Al-i İmran Sûresi: 7.
- (41) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 155.
- (42) Sünen-i tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 199, Had. No: 2951.
- (43) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) A. M. Şakir Neşri, Sh: 40-41, Madde: 127, 128, 129.
- (44) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 15-16, Had. No: 42.
- (45) Mecmuat'u't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 140
- (46) Molla Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi Mirkat el Vüsûl-İst: 1307, C: 2, Sh: 3.
- (47) Geniş bilgi için/ İbn-i Abidin- Reddül Muhtar- İst: 1982 C: 1 Sh: 132.
- (48) İmam-ı Gazali-Faysalût Tefrika-Kahire: 1319, M. Kabbani Neşri, Sh: 19.
- (49) Molla Hüsrev-a.g.e. C: 2, Sh: 8.
- (50) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 5, Sh: 10-11, Had. No: 4604.
- (51) İmam-ı Suyuti-El İtkan fi Ulûmû'l Kur'an-Kahire: 1368, C: 1, Sh: 45.
- (52) Kur'an-ı Kerim'de kitap ve hikmet'in bir arada anıldığı ayet-i kerimeler: En Nisâ Sûresi: 113, Bakara Sûresi: 129, 151, 231, Al-i İmran Sûresi: 161, El Cum'a Sûresi: 2, El Ahzab Sûresi: 34.
- (53) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) A. M. Şakir Neşri, Sh: 78, Madde: 252-254.
- (54) İmam-ı Serahsi-Temhidû'l Füsûl fi İlmû'l Usûl-Beyrut: 1393, C: 1, Sh: 321.
- (55) Kur'an-ı Kerim: En Necm Sûresi: 3, 4.
- (56) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) A. M. Şakir Neşri, Sh: 89, Madde: 295.
- (57) Kur'an-ı Kerim: El Haşr Sûresi: 7.

- (58) İbn-i Huzeyme-Es Sahih-Beyrut: 1390, M. İslâmi Neşri, C: 1, Sh: 75.
- (59) Ömer Nasûhi Bilmen-Hukuki İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-ist: 1976, Bilmen Yay. C: 1, Sh: 163, Madde: 439.
- (60) Molla Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi'l Mirkat El Vüsûl-İst: 1307, C: 2, Sh: 50.
- (61) İmam-ı Serahsi-Temhidû'l Füsûl-Beyrut: 1393, C: 1, Sh: 311.
- (62) Kur'an-ı Kerim: En Nisâ Sûresi: 115.
- (63) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkâmû'l Kur'an-Kahire: 1967, C: 5, Sh: 386.
- (64) Ebû Bekir El Cessas-El Ahkâmû'l Kur'an-Beyrut: 1355, C: 1, Sh: 88.
- (65) Mecmuat'u't Tefasir-İst: 1979, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 166 (Hazin Bölümü).
- (66) Sünen-i İbn-i Mace-ist: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1303, Hd. No: 3950.
- (67) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 379.
- (68) Molla Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi'l Mirkat vel Vüsûl-İst: 1307, C: 2, Sh: 68.
- (69) İmam-ı Serahsi-Temhidû'l Füsûl fi İlmû'l Usûl-Beyrut: 1393, C: 1, Sh: 318.
- (70) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar-İst: 1982, Şamil Yay. C: 1, Sh: 68 vr fi Usûl-i Fıkh-İst:
- (71) İbn-i Manzur- Lisanû'l Arab- Beyrut: 1955 Kys maddesi.:
- (72) İmam-ı Neseî- El Menar fi Usûl-i Fıkh-İst: 1326 Sh: 22, Ayrıca Molla Hüsrev-a.g.e. C: 2, Sh: 70.
- (73) İmam-ı Serahsi- Temhidû'l Füsûl-Beyrut: 1393, C: 2, Sh: 133.
- (74) Mecmuat'u't Tefasir-İst: 1979, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 124 (Gadı Beyzavi, Neseî Böl.),
- (75) İmam Ahbed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 5, Sh: 230, 236,

242.

(76) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty, C: 16, Sh: 62-63.

(77) Sünen-i Darimi-İst: 1401, Çağrı Yay. Mukaddeme: 17, Sh: 47.

(78) Muhammed Ma'ruf Ed Devalabi-El Medhal (İlmû Usûl-i Fıkh) Beyrut: 1965 (5 bsm), Sh: 301, ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukukî İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976, Bilmen Yay. C: 1, Sh: 18.

(79) Kur'an-ı Kerim: El A'raf Sûresi 157.

(80) İmam-ı Kurtubi- El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 7 Sh: 346, Ayrıca Seyyid Cürçani-Ta'rifat-İst: 1300, Sh: 11- 98. (Adet ve Örf madesi)

(81) Ömer Nasûhi bilmen-a.g.e. C: 1, Sh: 197, Madde: 502.

(82) Ali Haydar Efendi-Dürerû'l Hükkâm Şerhû Mecelleti'l Ahkâm-İst: 1330 (3 bsm) C: 1, Sh: 92,

(83) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty, C: 10, Sh: 145. (84) Ez Zebidi-Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve şerhi-Ank: 1976, C: 1, Sh: 77, Had. No: 63. (85) Kur'an-ı Kerim: El Bakara Sûresi: 185.

(86) Mahmud b. Ömer Ez Zemahşeri-Essasû'l Belaga-Beyrut: 1965, Sh: 156

(87) Kemalüddin İbn- Hümmam-"Et Tahrir" Bulak: 1316, C: 3, Sh: 291.

(88) Es Seyyid Muhammed Musa-El İctihad-Kahire: 1973, Sh: 98.

(89) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm), Sh: 494, Madde: 1409.

(90) Ebû Bekir El Cessas-El Ahkâmû'l Kur'an-Beyrut: 1335, C: 2, Sh: 212 vd.

(91) İmam-ı Gazali-El Mustasfa Min İlmû'l Usûl-Beyrut: 1937, C: 2, Sh: 351-352.

(92) Kemalüddin İbn-i Hümmam-a.g.e. C: 3, Sh: 292-304, ayrıca Eş Şatibi-El Muvafakat-Kahire: ty, C : 4, Sh: 107.

(93) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 509-511, Madde: 1469-

1478.

(94) İmam-ı Gazali-El Mustasfa Min İlmû'l Usûl-Beyrut: 1937, C: 2, Sh: 350 vd.

(95) İbn-i Abidin-Mecmuati'r Resail-İst: 1325, C: 2, Sh: 140.

(96) İbn-i Abdi'lber-Camiû'l Beyani'l İlm-Kahire: 1346, C: 2, Sh: 59.

(97) Sahih-i Buhari-İst: 1410, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 33-34, ayrıca Sünen-i İbn-i Mace- C: 1, Sh: 20, Hd. No: 52.

(98) Abdu'rrauf Elmünavi-Feyzü'l Kadir-Beyrut: 1356, C: 1, Sh: 11-12.

(99) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 511, Madde: 1479.

(100) İmam-ı Gazali a.g.e. C: 2, Sh: 384 vd. Ayrıca, Şatibi-El İ'tisam C: 22 Sh: 342-343.

(101) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hukkâm-İst: 1307, C: 2, Sh: 381.

(102) İbn-i Abidin-Şerhû Ukûdi Resmi'l Müfti-İst: 1325, Sh: 11.

(103) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-ist: 1982, C: 1, Sh: 98.

(104) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1982, Şamil Yay. C: 1, Sh: 98-99.

(105) Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-ist: 1976, Bilmen Yay. C: 8, Sh: 264, Madde: 19.

(106) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm), Sh: 560, Madde: 1671-1674 vd.

(107) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351, C: 1, Sh: 64 vd. Hadis No: 153.

(108) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-ist: 1982, Şamil Yay. C: 1, Sh: 83-84.

(109) İmam-ı Azam Ebû Hanife-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi)-İst: 1979, Çağrı Yay. Sh: 28 (Fıkıhta ve şariat hususunda rey ile ve mücerred akıl ile

hüküm vermek bid'at ve sapıklıktır" hükmü yer alır)

(110) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1322, Had. No: 3993. Ayrıca Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Ebû Davud ve Sünen-i Darimi.

(111) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307, C: 1, Sh: 119, ayrıca Sünen-i İbn-i Mace (1, 16, 42), El Müsned (4, 126-27), Sünen-i Dârimi, Mukaddeme: 16.

(112) Abdülkadir El Bağdâdi-El Fark beyne'l firak-İst: 1979, Kalem Yay. Sh: 9.

(113) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1982, C: 2, Sh: 409.

(114) Sahih-i Müslim-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 592, Had. No: 867.

(115) İmam-ı Gazali-İlcamu'l Avam-İst: 1978 (İkinci Bab) Sh: 78.

(116) İmam-ı Rabbani-El Mektubat-İst: 1978, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 121, Mck. No: 186.

(117) İmam-ı Azam Ebû Hanife-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi) İst: 1979, Çağrı Yay. Sh: 425.

2. BÖLÜM: TEVHİD VE SIFAT İLMİ

DİNİN TARİFİ

96 Allahû Teâla (cc) tarafından vahiy yolu ile indirilen, peygamberler tarafından tebliğ edilen, insanların dünyada ve ahirette kurtuluşuna vesile olan itikadi ve ameli nizama din denilir.. Bu tarif, Hz. Adem (as) beri devam eden ve Allahû Teâla'nın (cc) katında yegane din olan İslâm'ın mahiyetini ifade eder.

97 Cahiliyye döneminde Araplar din kelimesini, dünya görüşü, örf ve adet manasına kullanıyorlardı.(1) Her kabilenin örf ve adetlerini çok iyi bilen bir tağutu vardı ve kabile ferdleri ihtilaf halinde bu tağutun huzurunda muhakeme oluyorlardı.(2) Ayrıca kırk yaşını doldurmuş ve belli vasıflara haiz olan kimseler "Darû'n Nedve'de"(3) toplanarak, bütün Arap kabilelerini bağlayıcı kanunlar çıkarıyorlardı. Dolayısıyla "Darû'n Nedve"; bir şehir parlamentosu mahiyetini taşıyordu.

98 Kur'an-ı Kerim'de "Din" kelimesi değişik manalarda kullanılmıştır. Fatiha Sûresi'nin üçüncü Ayet-i Kerimesi'nde geçen "Yevmi'd-Din" (Din günü) terki bindeki din kelimesi; muhasebe, ceza ve hesap manasınadır.(4) En Nûr Sûresi'nin ikinci Ayet-i Kerimesi'nde geçen "Fi dinillâhi" terki binde ise; Allahû Teâla (cc)'nın hududları ve hükmü manasına kullanılmıştır.(5) Yine "Fitneden eser kalmayınca, din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına hiç bir husumet yoktur" (El Bakara Sûresi: 193) Ayet-i Kerimesinde "Din" kelimesi, hüküm koyma ve şariat manalarına gelmektedir. Müfessirler bu Ayet-i Kerime'de geçen fitneden kasdın küfrün fesadı olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla yeryüzünde kafirlerin fesadından eser kalmayınca kadar cihad etmek emrolunmuştur.

99 Kur'an-ı Kerim, Resûl-i Ekrem (sav)'in sünneti ve Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile sabit olan husus şudur: "Allahû Teâla (cc)'nin vahiy yoluyla indirdiği hükümlerin tamamına "Din" adı verilir. Peygamberler; Allahû Teâla (cc)'nin hükümlerini dosdoğru olarak insanlara tebliğ etmişlerdir.

DİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

100 Kur'an-ı Kerim'de: "Andolsun ki, biz her kavme "Allah'a ibadet edin, Tağut'a kulluk etmekten kaçının" diye (Tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir"(6) buyurulmaktadır. Esasen Hz. Adem (as)'den itibaren bütün peygamberler insanları "Allahû Teâla (cc)'ya iman ve ibadet etmeye" davet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Peygamberler babaları bir kardeşler gibidirler, dinleri birdir"(7) buyurduğu sabittir. Dolayısıyla İslâm dini; ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem (as)'le birlikte başlamıştır. Dinleri sınıflandırırken, kat'i haberlerle (Nass'la) sabit olan hakikati esas almamız gerekir. Dolayısıyla filozofların veya sosyologların yaptığı hiçbir tasnif, hakikatin ifadesi değildir. Zanna dayanan tasniflerdir.

101 Bütün peygamberler insanları İslâm'a davet etmişlerdir. Bu hakikat, nass ile sabittir. Hz. Nuh (as)'un kavmine: "Şayet (davetimden, tebliğimi kabulden) yüz çevirirseniz, ben sizden bir ücret istemedim. Benim ücretim Allahû Teâla (cc)'dan başkasına ait değildir. Ben MÜSLÜMANLARDAN olmakla emrolundum"(8) şeklinde hitap etmiştir. Hz. Yakub (as)'un oğullarına: "Ey Oğullarım, Allah sizin için İslâm dinini beğenip seçti, o halde siz de ancak müslümanlar olarak can verin"(9) şeklinde nasihat ettiği sabittir. Hz. Musa

(as)'ın kavmine: "Ey kavmim, eğer siz gerçekten Allah'a iman ettiyseniz, O'na samimi olarak teslim olmuş MÜSLÜMANLAR iseniz, artık O'na (Allah'a) güvenip dayanınız"(10) tebliğini yapmıştır. Hz. İsa (as)'ın havarilerinin kendisine hitaben: "... Biz Allah'ın (Dininin) yardımcılarıyız. Sen şahid ol ki (Ey İsa) biz hiç şüphesiz MÜSLÜMANLARIZ (dediler)"(11) mealindeki itirafları meseleye açıklık getirmektedir.

102 Kur'an-ı Kerim'de bütün peygamberlerin insanları; hevâlarına muhalefet edip, Allahû Teâla (cc)'ya teslim olmaya davet ettikleri haber verilmiştir. Bu peygamberlerin bir kısmının mücadelesi Kur'an-ı Kerim'de haber verilmiş, bir kısmının mücadelesi ise zikredilmemiştir. Her kavme; kendi içlerinden ve kendi dilleriyle konuşan peygamberler gönderilmesi Allahû Teâla (cc)'nın bir lütfüdür. (12) Resûl-i Ekrem (sav)'e peygamberlerin sayısı sorulunca: "Yüz yirmi dört bindir. Bunlardan üçyüzonüçü resûldür. Bunların ilki Hz. Adem (as), sonuncusu ise benim" cevabını vermiştir. Bu hususta başka rivayetler de mevcuttur. İslâm ulemâsı peygamberlerin sayısını bir noktaya hasretmemek ve umumi olarak bırakmanın daha efdal olduğunda ittifak etmiştir.(13) Zira Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilsin veya zikredilmesin bütün peygamberlere iman etmek farzdır.

103 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri reddeden, hafife alan veya zamana (çağa) uymadığını söyleyenler; kendi hevâlarını ilâh edinmişlerdir. Aklın hem gerekli, hem yeterli olduğunu savunanların, elbette vahyi kabul etmeleri mümkün değildir. İslâm ulemâsı; Hz. Adem (as)'den günümüze kadar devam eden ve kıyamete kadar devam edecek olan mücadeleyi "El Milel ve'n Nihal" hakikatini dikkate alarak tasnif etmişlerdir. "Milel" vahye dayanan, "Nihal" ise vahyi reddeden zihniyetleri esas alır.(14) Nihal kelimesi,, nihle'nin çoğuludur. Nihle; kupkuru zan ve iddia manasınadır. Kat'i bir nassa dayanmayan her iddia ise, son tahlilde "zann" hükmündedir. Her ideoloji; aklın kurallarına dayanan iddia ve zannlardan vücûd bulmuştur.

104 Kur'an-ı Kerim'de: "Dinlerin tasnifi" yapılmıştır. Şimdi bununla ilgili hükümleri gündeme getirelim:

"Allah indinde hak din İslâmdır. Kitap verilenler (başka sûretle değil) ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtirastan dolayı ihtilafa düştü. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, şüphesiz ki Allah hesabı pek çabuk görendir" (Al-i İmran Sûresi: 19) "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa ondan (bu) asla kabul olunmaz ve o ahirette de en büyük zarara uğrayanlardandır.(Al-i

İmran Sûresi: 85)

"Dinde zorlama yoktur. Hakikat iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim Tağut'u tanımayıp da, Allah'a iman ederse, o muhakkak kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır. Allah hakkı ile işitici ve her şeyi kemali ile bilicidir".(El Bakara Sûresi: 85)

105 Yeryüzündeki insanlar Akaid yönünden iki zümreye ayrılırlar. Birincisi Allahû Teâla (cc)'ya iman eden ve yalnız O'na ibadette bulunanlardır. Yani müslümanlardır.. İkincisi: Allahû Teâla (cc)'yı inkâr eden, hevâlarını esas alan ve Tağut'a kulluk edenlerdir. Yani kâfirlerdir.

106 Kavmi, dili ve rengi ne olursa olsun bütün mü'minler, birbirlerinin kardeşleridirler. Bu kardeşliğin, imana ve velâyet hukukuna dayandığı nass ile sabittir.(15)

107 Dünya görüşleri ve ideolojilere göre kafirler "dehriyye, seneviyye, felâsife, veseniye ve ehl-i kitap" olmak üzere beş sınıfı ayrılırlar..(16) Ancak mahiyet olarak tek bir millettirler.(17) Beş sınıfı iki kategoride incelemek mümkündür. Birincisi: Kitapları olmayan kafirler (dehriyye, seneviyye, felâsife ve veseniyye) ikincisi: Ehl-i kitap olan kafirler.

108 Allahû Teâla (cc) kendilerine kitaptan bir nasib verildiği halde küfre sapanları lanetlediğini haber vermiştir: "Bakmadın mı şu kendilerine kitaptan biraz nasib verilenlere!.. Kendileri Cib't'e ve Tağut'a inanıyorlar, diğer küfredenler için de: "- Bunlar iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar. Bunlar Allah'ın kendilerine lanet ettiği kimselerdir. Allah kime lanet ederse ona hakiki hiçbir yardımcı bulamazsın."(18)

109 İmam-ı Şafii (rha) Cib't'e ve Tağut'a inanan ehl-i kitab'ın halini şu şekilde izah ediyor: "Ehl-i Kitap, kendilerine indirilen ahkâmı değiştirmişler ve Allahû Teâla (cc)'ya küfreder duruma gelmişlerdi. Hem kendi yanlarından çıkardıkları (dilleriyle düzdükleri) yalanı uyguluyorlar, hem Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri kendi yalanlarıyla karıştırıyorlardı."(19)

110 Zebûr, Tevrat ve İncil; Allahû Teâla (cc) tarafından inzal buyurulan kitaplardandır. Heva ve heveslerine kapılanlar; bu kitapların hükümlerini tahrif ederek küfre düşmüşlerdir. Bunların dinlerine muharref dinler de denilmiştir.

111 Avrupada eski Yunan felsefesinin ve Hellenist kültürün yeniden tarih sahnesine çıkması sonucunda "Rönesans" diye isimlendirilen olay gündeme girmiştir.(20) Feodal zorbalığın ve engizisyon mantığının koruyucusu olan katolik mezhebi; papaz Martin Luther'in 1529 yılında yayınladığı protesto ile birlikte büyük bir sarsıntı geçirmiş ve "Din'de Reform" hareketi hızlanmıştır.(21) Bu iki büyük olay; gerek Tevrat'a inanan Yahudiler, gerekse İncil'e inanan Hristiyanlar arasında yepyeni fikri akımların çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim Dawson'un şu itirafı meseleye açıklık getirmektedir: "Hellenizm'i bir yana bırakacak olursak, ne batı medeniyeti, ne Avrupa insanı düşüncesinin doğması mümkün değildir."(22) Klasik Hellenizm; M.Ö. IV ve V.nci yüzyılda eski Yunan şehirlerinde gelişen "Yunan felsefesi ve kültürü" demektir. Bilindiği gibi eski Yunan kültüründe; nitelikleri, yetkileri ve hüneleriyle tıpa tıp insana benzeyen binlerce ilah mevcuttur. Bir Yunan tarihçisi "Bu insan özellikleri taşıyan ilahları Homeros'la, Hesiodos yaratmıştır" diyor.(23) İnsanın kendi hevâsını ilah edinmesi Hellenist kültürün temelini teşkil etmektedir. Modern batı medeniyeti (Çağdaş uygarlık); temelde "Hellenizm'e" dayandığı için, insanların birbirlerini ve kendilerini ilah edinmeleri sonucunu ortaya çıkarmıştır.

112 Müslüman olan ve Abdülvahid Yahya ismini alan Rene Guenon'un şu tesbiti, aydınlanma felsefesinin keyfiyetini ortaya koymaktadır: "Modern Batı'nın Hristiyan olduğu söylenir, ama bu yanlıştır. Modern tavır temelde din düşmanı olduğu için, Hristiyanlığa da düşmandır"(24) Aydınlanma felsefesi; akli hem gerekli, hem yeterli bulan ve dini ferdin vicdanına hapseden bir dünya görüşüdür. İnsanlar arasındaki münasebetlerin, akla ve bilime göre düzenlenmesini esas almıştır. Aydınlanma Felsefesi'nde; akla, insanların ihtiyaçlarına ve maslahatlarına uygun hükümler bulunsa bile, Allahû Teâla (cc) tarafından vahiy yoluyla indirilmediği sabittir. Herhangi bir muharref kitaba da dayanmadığı için, tıpkı felâsife, dehriyye ve veseniyi gibi sonuçlara varmıştır. Çağımızdaki fitne ve fesadın kaynağı budur.

İMAN NEDİR?

113 Önce kelime üzerinde duralım. Arapça mütehasısları; iman kelimesinin "emn" veya "eman" kökünden türemiş bir mastar olduğu hususunda mütefikler.(25) Lugat manası: Doğrulamak, tasdik etmek veya bir kimseye yahud da bir şeye inanıp güvenmek demektir.(26) İmanın türkçe karşılığı olan "inanmak" kelimesinde de aynı mahiyeti sezme mümkündür. İslâmi ıstılâhta iman; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri kalben tasdik etmektir. Yani

Resûl-i Ekrem (sav)'in; Allahû Teâla (cc)'nın katından getirmiş olduğu bilinen haber ve hükümlerin hepsini kat'i olarak tasdik etmek ve bunu ikrar etmektir.

İMAN'IN RÜKÜNLERİ

114 İman yalnız kalben tasdik midir, yoksa ikrarla beraber kalbî tasdik midir? suali çerçevesinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbn-i Abidin "Hanefilerin ekserisine göre; tasdikle beraber ikrardır. Muhakkıklara göre yalnız tasdiktir. İkrar ise dünya ahkâmının icrası için şarttır. İkrarı imanın rüknü kabul etmeyenler şunun üzerinde ittifak etmişlerdir. Kalbiyle tasdik eden kimseden her ne zaman diliyle ikrar etmesi istenirse, ikrar etmesinin lazım olduğuna inanmalıdır"(27) hükmünü zikreder. İmam-ı Azam'a (rha) göre; gerçek iman kalbî tasdikten ibarettir. (28) Zira dil ile ikrar ettikleri halde, kalben tasdik etmeyen münafıklar, kafir hükmündedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "İnsanlardan öyle kimseler vardır ki kendileri iman etmiş olmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler. Halbuki onlar inanıcı (insan)lar değildir."(29) Yine "Ey Peygamber, kalbleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyla "inandık" diyenlerle, yahudilerden o küfür içinde (alabildiğine) koşuşanlar seni mahzun etmesin"(30) buyurulmuştur. Dikkat edilirse, bu Ayet-i Kerimelerde; dilleriyle inandıklarını iddia eden, fakat kalbî tasdik bulunmayan kimselerin hali izah edilmiştir.(31)

115 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İnsanlar "Allah (cc)'dan başka ilah yoktur" deyinceye kadar (onlarla) cihada memur oldum. Şimdi her kim "Allah (cc)'dan başka ilah yoktur" derse canını ve malını benden korumuş olur. Ancak hakkı ile olursa (yani kalben de tasdik ederse) ne ala!... Aksi durumda (Sadece dille söyler, kalben inanmazsa) hesabı Allahû Teâla (cc)'ya kalmıştır"(32) buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Muhammed (rha) bu Hadis-i Şerifi zikrettikten sonra: "Netice olarak bir kimse malum olan şirk itikadının hilafı olan tevhidi ikrar ettiği zaman İslâm'a girişine hükmolunur. Çünkü gerçek itikadını (Kalbi durumunu) tesbit etme imkanımız yoktur. Neyi ikrar ettiğini duyarsak, o inançta olduğuna hükmederiz"(33) demektedir. Sonuç olarak; imanın asli rüknü kalbi tasdiktir. İslâmî bütün hükümleri kalben tasdik eden kimse mü'mindir. Dünya ahkâmının icrası açısından zaruri olan rüknü ise; dil ile ikrar etmektir. Eğer bir kimse kalben tasdik eder; bu tasdiki dili ile ikrar etmezse, hali insanlarca meçhul kalır. Tabii dil ile ikrar için herhangi bir ehliyet arızası (Dilsiz olma veya ikrah-ı Mülci gibi) bulunmamalıdır.

İMAN İLE AMEL ARASINDAKİ MÜNASEBET

116 Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları; imanın bir bütün olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. İman, amelden bir cüz değildir. İmam-ı Azam Ebû Hanife "El Vasiyye" isimli eserinde: "Sonra amel imandan, iman da amelden başkadır. Çünkü çoğu zaman mü'minden amel yapma mükellefiyeti kalkabilir. Amel kalktığı zaman, iman da kalkar denilmesi caiz değildir. Zira hayız halindeki bir kadından; o hal içerisinde iken, namaz kalkar. Böyle bir kadın için iman da kendisinden kalkar diyemeyiz. Yahut kendisine imanı da terketmesi emredilir denilemez. Yine fakire zekat yoktur denilir, fakat fakire iman gerekli değildir denilemez. Eğer iman amelden bir parça olsaydı, amelin düştüğü hallerde iman da düşmesi gerekirdi. Halbuki durum böyle değildir"(34) diyerek, bu inceliği ifade etmiştir.

117 Kur'an-ı Kerim'de: "Kim Allah'a iman eder ve salih ameller (ve hareketler) de bulunursa (Allah) onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar"(35) buyurulmaktadır. Burada Allahû Teâla (cc) imanı amelden ayırmış ve insana amelden ayrı olarak mü'min demiştir. Ayrıca Ayet-i Kerime'de "Salih amel işleyen" cümlesi, "İman eden" cümlesine atfedilmiştir. Arapça gramerinde; ancak ayrı manada olan şeyler birbirine atfedilir. Binaenaleyh ayette geçen imandan maksad, kalb ile tasdiktir. Bundan başka amelin imana dahil olduğu kabul edildiği takdirde, amelle ilgili hükümlerde olduğu gibi, iman esaslarında da neshin caiz olması gerekirdi. Oysa imanla ilgili konularda böyle bir şeyin sözkonusu edilmesi imkansızdır. Bu da gösteriyor ki, iman ile amel ayrı ayrı şeylerdir.(36)

118 Ancak herhangi bir amelin makbul olabilmesi için iman şarttır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Kim bir mü'min olarak iyi ve güzel amellerde bulunursa o ne artırılmasından, ne eksiltilmesinden endişe etmez"(37) buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de, amelin makbul olabilmesi için iman şart olduğu belirtilmiştir. Meşrutun (yani amelin) şartta (yani imanda) olamayacağı aşîkardır. O halde iman ve amel ayrı ayrı şeylerdir.

119 İmam-ı Maturidi: "Günah işleyenler günahları sebebiyle imandan çıkmazlar. Çünkü haber-i mütevatirle sabit olan husus, büyük günahların bağışlanma ihtimalinin bulunduğudır. Büyüğü bağışlanınca, küçüğünün bağışlanma ihtimali daha evladır"(38) hükmünü zikrediyor. Aliyyü'l Kari: "Ne kadar büyük olursa olsun, helal olduğuna inanmadıkça hiçbir müslümanı, işlediği herhangi bir günah

sebebiyle tekfir etmeyiz"(39) demektedir. Bütün bunlar, iman ile amelin ayrı ayrı şeyler olduğunu göstermektedir.

120 İman kalb ile tasdik olduğu için; hakikati ve mahiyeti fazlalık veya noksanlık kabul etmez. İmam Ömer Nesefi: "Amel ve taatler esas itibarıyla (günbegün, anbean) artış gösterir. Halbuki iman ne artar, ne de eksilir"(40) hükmünü zikreder. Şurası da unutulmamalıdır ki; Allahû Teâla (cc)'ya kulluk ve salih amel hususunda ihlaslı olan kimselerin imanı kuvvetli, bu hususlarda laubalilik gösteren kimsenin imanı zayıf olur. Meselâ; mü'minlerden herhangi bir kimsenin imanı Resûl-i Ekrem (sav)'in veya Hz. Ebu Bekir (ra)'in imanı kadar tahkik ve yakın değildir.(41) Dolayısıyla İlme'l yakın, Ayne'l yakın ve Hakka'l yakın arasında derece farkları mevcuttur.

İMAN'IN SAHİH VE KABULE ŞAYAN OLMASININ ŞARTLARI

121 İman ölüm döşeginde iken; yeis ve ümitsizliğe kapılarak vâki olmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "Azabımızın şiddetini gördükleri zaman imanları kendilerine faide verecek değildir"(42) buyurulmaktadır. İbn-i Abidin: "Hak olan mezheplere göre, ölüm döşeginde can çekiştiren kafirin imanı ile, kendilerini yok edecek azabı gördüklerinde iman eden kafirlerin imanı faide vermez"(43) hükmünü zikreder. Tıpkı Fir'avn'ın boğulma anında iman ettiğini ilan etmesi gibi!..

122 Mü'min; Zarûret-i Diniyye'den olan hükümlerden herhangi birini inkâr veya tekzib etmemelidir. Meselâ bir kimse; Allahû Teâla (cc)'nın varlığına, birliğine, kitaplarına, meleklerine, ahiret gününe ve peygamberlerine iman ettiğini ikrar etse, ancak Resûl-i Ekrem (sav)'in peygamberliğine inanmadığını beyan etse, böyle bir iman sahih değildir. Çünkü iman bir bütündür, tecezzi (Cüzlere ayrılmayı) kabul etmez. Yine Kur'an-ı Kerim'e inandığını beyan eden bir kimse; O'nun herhangi bir Ayet-i Kerime'sini yalanlasa, bu kimse mü'min değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'den olduğu sabit olan herhangi bir Ayet-i Kerime'yi inkâr etmek küfürdür.(44) Bu noktada: "- Efendim çoğuna inanıyor ya?" diye itirazda bulunulamaz. Zira Kur'an-ı Kerim; Allahû Teâla (cc) katından Cebrail vasıtasıyla ve vahiy yoluyla indirilmiştir. Bir Ayet-i Kerime'yi yalanlamak; vahyi yalanlamak hükmündedir.

123 İslâmi hükümlerin tamamını tasdik etmek; delâlet-i ve subuti kat'i olan

nass'ları hafife almamak, alay etmemek ve eda etme hususunda gayretli olmak da şarttır. Hayatı boyunca iman üzere olan bir kimse, ömrünün sonunda irtidat ederse ebedi azaba müstehak olur. Dolayısıyla mü'minler; bilmedikleri herhangi bir mesele ile karşılaştıkları zaman ileri-geri herhangi bir söz söylemeden: "Allahû Teâla (cc) ve Resûl-i Ekrem (sav) nasıl bildirmişse öyledir" demelidirler.

İMAN VE İSLÂM

124 "İman" ve "İslâm" kelimelerinin lûgat manaları birbirinden farklıdır. İslâm kelimesi (S-L-M) kökünden gelip; itaat, inkiyad ve bir şeye teslimiyet manalarına gelir. Istılâh'ta ise; "Allahû Teâla (cc)'ya teslim olmak Resûl-i Ekrem (sav)'in din hususunda bildirmiş olduğu haber ve hükümleri kabul etmek" demektir. İmam-ı Maturidi: "Bize göre iman ile İslâm, her ne kadar lûgat ve lafız itibariyle manaları aynı değil ise de; kendileriyle murad edilen mahiyet incelendiğinde aynı olduğu görülür."(45) buyurmaktadır. Esasen İslâmiyetin şartlarından bir kısmını inkâr eden kimse, imandan da çıkmıştır. Keza iman esaslarından bazılarını kabul etmek sûretiyle imandan çıkan kimse, İslâmiyetten uzaklaşmış ve kâfir olmuştur.

125 Nureddin Es-Sabûni bu konuda şunları zikretmektedir: "İman ve İslâm terimleri biz ehl-i Sünnet'e göre aynıdır. Zevahir ulemasına göre ise ayrı ayrı şeylerdir. Ehl-i Sünnet görüşünün isbatı şöyledir. "İman" aziz ve celil olan Allahû Teâla (cc)'yı; haber verdiği emir ve yasaklarında tasdik etmekten ibarettir. "İslâm" ise onun ulûhiyetine boyun eğip itaat eylemektir, bu da ancak onun emir ve nehyini benimsemekle gerçekleşebilir. O halde taşıdıkları hüküm bakımından iman, İslâmdan ayrılamaz ve aralarında mugayeret (birbirine zıtlık) bulunamaz. İman ile İslâm'ın birbirinden ayrı şeyler olduklarını iddia eden kimseye sorulur: "Mü'min olup da müslim olmayan, yahud da müslim olup da mü'min olmayan kimsenin hükmü nedir?" Eğer biri için mevcut olup da, öteki için bulunmayan bir hüküm isbat edilebilirse ne âlâ, aksi takdirde sözünün yanlışlığı ortaya çıkmış olur."(46)

126 İmam-ı Maturidi (rha) İman ve İslâm'ın mahiyet olarak bir olduğunu izah ederken şu kat'i nasslara dayanmaktadır.(47) Kur'an-ı Kerim'in hükümleri incelendiği zaman, mahiyet olarak iman ve İslâm'ın bir olduğu sabit olur. Allahû Teâla (cc): "Ey mü'minler (Yahudi ve Nasrani'ler sizi kendi dinlerine davet ettikleri zaman) deyin ki: Biz Allah'a bize indirilen Kur'an'a, İbrahim'e, İsmail'e,

İshak'a, Yakûb'a ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya verilene (Kitaplara) iman ettik. Onlardan hiç birini (Kimine inanmak, kimini inkâr etmek sûretiyle) diğerinden ayırt etmeyiz. Biz (Allah'a) teslim olmuşuz"(48) buyurarak, onlara kendisi ile mü'min oldukları İslâm ismini vacip kılmıştır. Yunus sûresinde varid olan kavl-i celilinde Allahû Teâla (cc): "Musa da kavmine şöyle dedi: "- Ey kavmim, eğer siz (gerçekten) Allah'a iman ettiyseniz, O'nun birliğine (ihlasla) teslim olmuş müslimlerseniz artık ancak O'na güvenip dayanın"(49) kavl-i celili de tıpkı onun gibidir. Onları iman ettikleri hususlarla müslüman yapmıştır. Allahû azze ve celle "Onlar İslâm'a girdiklerini senin başına kakıyorlar. (Onlara) de ki: "Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Bilakis sizi imana muvaffak ettiği için size Allah minnet eder, eğer siz (inandık demenizde) sadık kimselerseniz"(50) buyurmakla, imanlarında sadık olanların müslüman olduğunu beyan etmiştir. Meleklerin "Derken orada (Lût (as)'ın memleketinde) mü'minlerden kim varsa çıkardık. (Ki kalan kâfirleri helâk edelim) Fakat orada müslümanlardan bir ev halkından başkasını bulamadık"(51) dediklerini, Allahû Teâla (cc) Kur'an-ı Kerim'inde zikretmiştir. Binaenaleyh Allahû Teâla (cc) müslüman olanları mü'minler olarak vasıflandırmıştır. Yani aynı mahiyette beyan etmiştir. Hakikatte iman ile İslâmın aynı olduğu sabit olmuştur.(52)

127 Hz. Abdullah b. Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav): "İslâm beş şey üzerine bina olunmuştur. (Bu beş şey) "Allah'tan başka ilah yoktur. Hz. Muhammed O'nun elçisidir" demek, (Kelime-i Şehadet getirmek), namaz kılmak, zekât vermek, hacc etmek ve Ramazan orucunu tutmaktır"(53) buyurmuştur. Bu aynı zamanda "İslâm'ın beş şartı" diye isimlendirilmiştir. Hadis-i Şerif'te "Kelime-i Şehadet" getirmek; yani iman, İslâm diye isimlendirilmiştir.

128 Eş'ari ulemâsı; İslâm'ın imandan daha geniş olup, imanı da içine aldığı hususu üzerinde durmuştur. İman'ın manası kalben tasdiktir. İslâm'ın manası ise inkiyad edip, teslim olmaktır. Zarurat-ı Diniyye'yi kat'i olarak tasdik eden bir kimsenin; teslim olandan başka birisi olması mümkün değildir. Ancak her teslim olan, tasdik eden manasına değildir. Nitekim münafıklar zahiren müslüman gibi göründükleri halde, kalben tasdik etmemişlerdir. Eş-Şehristani "İslâm lafzı; hem mü'min, hem münafık için kullanılan müşterek bir lafızdır"(54) demek sûretiyle, bunu gündeme getirmiştir. Ehl-i Sünnet ulemâsı, münafıkların akaid noktasından kâfir olduğu hususunda müttefiktir. Ancak, dil ile inandıklarını ikrar ettikleri için dünyevi ahkâm noktasından, müslüman gibi muamele görürler.

İCMALİ VE TAFSİLİ İMAN

129 Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğ ettiği İslâmî esasların tamamına, hiçbir tafsilat gözetmeden inanmaya "İcmali iman" denir. Bu da Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet'te ifadesini bulmuştur. "Lâ ilâhe (ilah yoktur), İllâ'llah (Yalnız Allah (cc) vardır) Muhammedü'r-Resûlullah (Muhammed (sav) onun resûlüdür) diyen ve bunu kalbi ile tasdik eden her mükellef, müslümandır. Akil ve baliğ olan her insana; Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet'te ifadesini bulan icmali imana sahip olmak farzdır.

130 Allahû Teâla (cc)'ya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere, bunların mahiyetlerini bilerek kat'i olarak iman etmeye "Tafsili iman" denilir.

ALLAHÛ TEÂLA (CC)'YA VE SIFATLARINA İMAN

131 Kâinatın ve onu meydana getiren varlıkların, kendiliklerinden ve tesadüfen meydana gelmiş olmaları imkansızdır. Zira en basitinden tarlada yetişen pamuğun, kendiliğinden eğrilip ip haline gelmesi, daha sonra bu iplerin tesadüfen kumaş haline dönüşmesi mümkün değildir. Boş bir arsada; hiçbir yapı malzemesi veya bunları belli metodlarla bir araya getirecek usta ve benzeri elemanlar bulunmaksızın, kendiliğinden dört başı mamur bir köşkün yükseleceğini beklemek de düşünülemez. Dikkat edilirse âlemdeki her varlık muhtaç durumdadır. Eğer bu varlıklar kendi kendilerini yaratmış olsalardı, herşeyden müstağni olmak, asla muhtaç olmamak hususunda titizlik gösterirlerdi. Kainatta bulunan bütün varlıklar; büyük veya küçük bütün cisimler değişmekte, kendilerine arız olan birtakım hallere göre, bir durumdan diğer bir duruma geçmektedirler. Canlı varlıklar zamanla ölmekte, yerlerini başkaları almaktadır. Kısacası alem ve onu meydana getiren unsurlar, daimi bir değişme içindedirler. Bu hareket ve sükûn kendiliğinden meydana gelemez!.. İmam-ı Matûridi (rha): "Akıl ve duyu organları vasıtasıyla hissedilen varlıklardan her biri ya pistir, ya temizdir, ya küçüktür, ya büyüktür, ya güzeldir, ya çirkindir vs... Bütün bunlar değişme ve zeval bulmanın alametleridir. Fani olma ihtimali bulunan bir şeyin, kendi zatı ile var olması mümkün değildir"(55) buyurmaktadır. Yani bu alem sonradan yaratılmıştır, hadistir. Sadrüddin Taftazani: "Alemin muhdes ve hadis olduğu sabit olmuştur. Malûmdur ki her muhdes için bir muhdis zaruri olarak lazımdır"(56) hükmünü zikreder.

132 Varlığı zatından olan, var olmak için hiçbir şekilde diğer bir şeye muhtaç olmayan, bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh olan, zaruri varlık Allahû Teâla (cc)'dır. Bütün alemleri ibda eden (Yoktan var eden) Allahû Teâla (cc)'dır. O'nun kudret ve azametinin nihayeti yoktur. Bizleri, bizim gördüğümüz ve göremediğimiz alemleri yaratıp, yaşatan ve rızıklandıran yalnız ve yalnız Allahû Teâla (cc)'dır.

133 Kur'an-ı Kerim'de: "Allah hem her şeyi yaratandır, hem de her şeyin üzerinde nıgehban (dilediği gibi tasarruf eden) dir"(57) yine En'am Sûresinde: "Allah gökleri ve yeri yoktan var edendir. O'nun nasıl çocuğu olabilir (bu nasıl düşünülebilir?) O'nun bir eşi de yoktur. Her şeyi o yaratmıştır ve O her şeyi hakkı ile bilendir"(58) buyurulmaktadır.

134 Allahû Teâla (cc) zatında birdir. Fakat bu birliği sayı cihetinden değil, ortağı bulunmamak yönündendir.(59) Birliğinin sayı cihetine inhisar etmemesi, kendisinden sonra bir yaratıcının bulunduğu vehmini ortadan kaldırmak içindir. Zira adet manası üzerinde düşünülünce, başka sayılar da akla gelir. Halbuki Allahû Teâla (cc)'nın; zatında, (sıfatında) eşi, benzeri ve ortağı yoktur. "İhlâs Sûresi" nde bu husus açıkça beyan buyurulmuştur: "De ki Allah ehad'dir (Mahiyet'te ve kemal sıfatlarında eşi ve benzeri olmayan bir'dir). Allah kimseye muhtaç değildir, samed'dir (Herşey O'na muhtaçtır, o hiçbir şeye muhtaç değildir). Doğurmamıştır da, doğurulmamıştır da O. Hiçbir şey O'nun dengi (ve benzeri) değildir."(60) Mekke müşrikleri: "- Melekler Allah'ın kızlarıdır" iddiasındaydılar. Allahû Teâla (cc) doğurmamıştır, ifadesiyle onlara reddiyye vardır. Ayrıca Yahûdiler: "- Üzeyr Allah'ın oğludur" itikadında idiler, Nasraniler de: "- Mesih (İsa) Allah'ın oğludur, anası da eşidir" iddiasını ileri sürmüşlerdir. Nitekim bu husus açıkça tasrih olunmuştur: "Yahudiler "Üzeyr Allah'ın oğludur" dedi(ler). Hristiyanlar da "Mesih (İsa) Allah'ın oğludur" dedi(ler). Bu onların ağızlarıyla (geveledikleri cahilce) sözlerdir ki (bununla güya) daha evvel küfredenlerin sözlerini taklid ediyorlar."(61)

135 Dikkat edilirse; hem herhangi bir kitapları olmayan Mekke müşrikleri, hem de Yahudi ve Hristiyanlar, Allahû Teâla (cc)'ya inandıkları iddiasındadırlar. Ancak Allahû Teâla (cc)'ya; kız ve oğul nisbet etmekle küfre düşmüşlerdir. Zira doğma ve doğurma; bu alemdeki bazı canlıların vasıflarıdır. Doğan ve doğuran bütün canlılar ölümlüdür. Kur'an-ı Kerim'de bütün bu iddialar kat'i olarak çürütülmüştür. Nitekim: "Allah hiçbir evlat edinmemiştir, O'na ortak hiçbir ilah da yoktur. (Öyle olsaydı) Bu takdirde elbette her ilah kendi yarattığını (sürükler)

götürür ve elbette kimi kiminin üstüne çıkıp (galebe edip) yükselirdi. Allah onların bütün vasf (u isnad) ettiklerinden (Şirk'lerinden) münezzehtir"(62) buyurulmuştur. Şurası muhakkaktır ki; Allahû Teâla (cc) yarattığı şeylerden hiçbirine benzemez. Bütün noksan sıfatlardan münezzehtir.

136 Kur'an-ı Kerim'de: "Yoksa onlar yeryüzünde birtakım ilahlar edindiler de (Ölüleri) onlar mı diriltecekler?(63) Eğer her ikisinde (Yeryüzünde ve gökyüzünde) Allah'tan başka ilahlar olsaydı, bunların ikisi de (yer ve gök) muhakkak ki harap olup gitmişti. Demek ki arşın rabbi olan Allah, onların vasf (ve isnad) edegeldikleri her şeyden yücedir, münezzehtir."(64) buyurulmaktadır.

137 İslâm uleması'nın "Burhan-ı Temanû" diye isimlendirdikleri bu delil, muteber bütün akaid kitaplarında, bu Ayet-i Kerimelere dayandırılarak izah edilmiştir. Şöyle ki: Eğer ulûhiyyet sıfatıyla muttasıf ve birbirine her bakımdan eşit iki ilah'ın varlığı mümkün görülürse; bir şeyi yaratma hususunda, ya aralarında anlaşıp ittifak ederler veyahutta ihtilafa düşerler. Eğer ittifak ederlerse; bu ya mecburiyetten doğar veya ihtiyari olur. Eğer mecburi bir ittifak söz konusu olursa, her ikisi de acze düşmüş demektir. Aciz olan ise ilah olamaz. Bir şeyi yaratma hususundaki ittifak, ihtiyari olursa, biri diğerine tabi olmuş demektir. Dolayısıyla birisinin diğerine boyun eğmesi de, acizlikle yakından alakalıdır. Yaratma hususunda birbirlerine muhalefet ederlerse, iki ilah arasında savaş başlar. Zira her iki ilahın; birbirine zıt olan irade ve isteklerinin, aynı anda meydana gelmesi mümkün değildir.

138 Akil-baliğ olmuş her insanın, "Allahû Teâla (cc) zat-ı ilahisine layık bütün kemal sıfatlarla muttasıftır, noksan sıfatların hepsinden beridir, münezzehtir" diye ikrarda bulunup, bunu kalbi ile tasdik etmesi farzdır. Buna Allahû Teâla (cc) hakkındaki icmal-i iman denir. Allahû Teâla (cc); dilediğini yaratmak veya yaratmamak, emirlerine isyan edenlere azab etmek veya itaat edenlere mükâfat vermek gibi hususlar, zat-ı ilahi hakkında caizdir. Kur'an-ı Kerim'de: "Rabbin dilediğini yaratır ve dilediğini seçer"(65) buyurulmaktadır. Yine bir Ayet-i Kerime'de: "Ey insanlar!.. Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir"(66) hükmü beyan edilmiştir.

139 İslâm uleması; "Allahû Teâla (cc)'nın mukaddes sıfatlarının hakikatini akılla kavramak mümkün müdür, değil midir?" konusu üzerinde durmuştur.(67) Malûm olduğu üzere Allahû Teâla (cc)'nın "Esmâ-ül Hüsna"sı dediğimiz mübarek doksandokuz ismi Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir. Tevhid ve sıfat ilmi

ile meşgul olan ulema; kat'i nassları esas alarak Allahû Teâla (cc)'nın sıfatlarını izah etmişlerdir. Şurası unutulmamalıdır ki; "Allah" ism-i şerifi; bütün kemal sıfatları ve ilahi vasıfları toplar ve yalnızca O'na delalet eder. Kur'an-ı Kerim'de, 2800 defa zikredilmiştir. Bazı çevreler kasden ve teammüden "Tanrı" lafzını kullanma hususunda inatçılık göstermektedirler. Kur'an-ı Kerim'de ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnet'inde "Tanrı" lafzı geçmez. Türkçe'de "Tan yeri ağardı" deyince, güneşin doğma vaktinin yaklaştığı anlaşılır. Tan yeri, güneşin doğduğu yerdir. Eski Türkler'de Abulcahandan sonra gelişen putperestlik; yer, yeraltı, gök ve güneş gibi "İlâhları" gündeme sokmuştur. Bunların en büyüğü "güneş ilâhı" (yani Tanrı) bilinir. Gerçi ısrarla "Tanrı" kelimesini kullananların kasıtları bu değildir. Fakat yanlışta ısrar etmemek büyük bir fazilettir.

140 Kur'an-ı Kerim'de "Allah (cc)" lafzından sonra; sıfatî isimlerin en mühimi olan "Rabb" ismi şerifi gelir. Bu da Kur'an-ı Kerim'de 960 yerde geçmektedir. Terbiye etmek, büyütme ve yetiştirmek manalarını ihtiva eden "Rabb" kelimesinin asıl manası; her şeyi derece derece yükselterek, gayesi olan en mükemmele erişinceye kadar terbiye edendir. Daha sonra en çok "Rahman", "Rahim" ve "Mâlik" ismi şerifleri yer alır. Fatihâ Sûresi'nde "Allah" has isminden sonra sıra ile zikredilen: "Rabb, Rahman, Rahim ve Malik" ism-i şeriflerine; Allahû Teâla (cc)'nın "Rububiyyet Sıfatları" adı da verilmektedir.

141 Allahû Teâla (cc)'nın isim ve sıfatları vardır. O'nun hiçbir ismi ve hiçbir sıfatı hadis (yaratılmış) değildir.(68) Allahû Teâla (cc)'nın bütün sıfatları ve isimleri ezelidir, başlangıcı yoktur. Ebedidir, sonu yoktur.

142 Allahû Teâla (cc) kemal ifade eden sıfatlarla vasıflanmıştır. Eksiklik, acz ve devamsızlık belirten şeylerden de münezzehtir.(69) Allahû Teâla (cc)'nın sıfatları ezelde mevcuttur, kullarının sıfatları ise böyle değildir. Meselenin kavranması için bir misal verelim. "Allahû Teâla (cc) görür ve işitir." Fakat bu görme ve işitme; bizim görme ve işitmemizden farklıdır. Zira biz Allahû Teâla (cc)'nın bize bahşetmiş olduğu göz ve kulakla, yani vasıta ile görür ve işitiriz. Eğer bu iki uzvumuz (Allahû Teâla (cc) muhafaza buyursun) görevini yapamaz duruma gelirse, görme ve işitme imkanı kalmaz. Allahû Teâla (cc)'nın görmesi ve işitmesi ise; herhangi bir vasıta ile, veyahutta kâinatta başka bir varlığın yardımı ile değildir. Yine Allahû Teâla (cc) âlim'dir" derken; buradaki ilim ile, kulların ilimleri birbirine karıştırılmamalıdır. Bizler eşyayı; aletler yardımıyla ve zihinlerimizde meydana gelen şekillerle bilebiliriz. Kaldı ki bu husustaki bilgimiz de oldukça sınırlıdır. Allahû Teâla (cc) ise; hiçbir alet ve hiçbir yardımcı

olmadan ezeli ve ebedi olan bilgisiyle; eşyanın hakikatini (açık ve gizli olan her halini) bilir.

143 Şimdi kısaca; sıfat-ı Nefsiyye, sıfat-ı Selbiyye ve sıfat-ı Zatiyye üzerinde duralım.

144 Zaman olarak ne kadar geriye gidilirse gidilsin, Allahû Teâla (cc)'nın var olmadığı bir anı düşünmek bile mümkün değildir. Zira Allahû Teâla (cc)'nın varlığı, diğer varlıklar gibi başkasından, başka bir varlık vasıtasıyla olmayıp, vücûdu zatının icabıdır. Nitekim vücûda, zatının icabı olduğu için Allahû Teâla (cc)'ya "Vacibû'l Vücûd" denilmiştir. Bazı ulemâ; vücûd sıfatına "Sıfat-ı Nefsiyye" adını vermişlerdir.

SIFAT-I SELBİYYE:

145 Önce selb kelimesi üzerinde duralım. Selb, nefy ve inkar etmek manasına gelir. Selbi, nefiy ile alakası bulunan demektir. Bu sıfatlara tenzihiye de denilmiştir. Mesela: Vahdaniyet, kesretin; bekâ, faniliğin zıddıdır. Sıfat-ı Selbiyye: "Vahdaniyet, Bekâ, Kıyam bi nefsihi, Kıdem ve Muhalefetü'n li'l havadis" olmak üzere beştir. Şimdi bunları izaha gayret edelim.

VAHDANİYET:

146 Birlik, benzeri olmamak, artmaktan, ayrılmaktan, eksilmekten beri olmak gibi manaları ifade eden bir sıfattır. Allahû Teâla (cc)'nın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir olması (Ehad), ortağı ve benzerinin bulunmaması demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "De ki, Allah birdir (ehad'dır)" buyurulmuştur.(70) Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "O'nunla (Allah'la) birlikte hiçbir ilâh yoktur"(71) hükmü yer alır. Esasen kelime-i tevhid'de yer alan "Lâ ilâhe illâllah" ibaresi, "ilâh yoktur, ancak Allah vardır" demektir. Hz. Adem (as)'den itibaren bütün peygamberler; insanları tevhid'e davet etmişlerdir. Ancak Allahû Teâla (cc)'yı bilmek; yalnızca "Allah birdir, Allah'dan başka ilâh yoktur" demekle olmaz. Zira tevhid iki temele dayanır. Birincisi: Tevhid-i Ulûhiyyet, ikincisi: Tevhid-i İrâdi'dir.

Tevhid-i Ulûhiyyet: Allahû Teâla (cc)'yı ilim ve sözle; kemal sıfatlara haiz, bütün noksan sıfatlardan münezze olduğu ikrar etmektir.

Tevhid-i İrâdi: Şeriki ve benzeri olmayan Allahû Teâla (cc)'ya ihlâs ve

muhabbetle bağlanmak ve yalnız O'na kulluk etmektir.

Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görüp; O'nun hükümlerine mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hükümler icad eden Tağut'î güçlere inanan ve onlara boyun eğenler "Lâ ilâhe" (Îlâh yoktur) iddiasında bulunamazlar.

BEKAA SIFATI:

147 Allahû Teâla (cc)'nın ebedi olması, yani varlığının sonu olmamasıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "Kâinatta herşey fani (yok olucudur) yalnız Celâl ve İkrâm sahibi olan Rabbin (zatı) bakidir (ebedidir)" buyurulmuştur.(72) Bekaa'nın zıddı "fena"dır, yani bir sonu olmaktır.

KIYAM Bİ-NEFSİHİ:

148 Allahû Teâla (cc)'nın, başka bir zata veya mekana muhtaç olmayarak, zâtı ile kaim olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphe yok ki Allah, bütün alemlerden müstağnidir"(73) buyurulmuştur. Yani bütün alemlere ve ondaki hiçbir şeye muhtaç değildir. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Ey insanlar!.. Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değil (müstağni) dir.(74) hükmü beyan edilmiştir.

KIDEM SIFATI:

149 Allahû Teâla (cc)'nın ezeli olması, yani vücûdunun bir başlangıcı bulunmaması demektir. Eğer Allahû Teâla (cc) kadim ve ezeli olmayıp; hadis olsaydı, var olmak için kendinden başka bir yaratıcıya muhtaç olurdu. Halbuki muhtaç olmak, aciz olmayı beraberinde getirir. Aciz olmak ise, Allahû Teâla (cc) için asla tasavvur edilemez. Vücûdu yokken, sonradan yaratılan bir şey, bir yaratıcıya muhtaçtır. Vücûdu kadim, yani zatının muktezası olan varlık ise, hadis olan bir varlık gibi yaratıcıya muhtaç olmaz. Kıdem sıfatının zıddı "Hudus"tur. Kıdem, Allahû Teâla (cc)'nın zatı hakkında vacip olduğundan, zıddı olan hudus aklen mümkün değildir. Bazı kâfirler: "Her şeyi Allahû Teâla (cc) yaratmıştır, peki Allahû Teâla (cc)'yı kim yaratmıştır" diyecek derecede beyinsizlik gösterirler. Halbuki yoktan var etme gücü olan muhtaç değildir. Bu güç de; yalnız ve yalnız Allahû Teâla (cc)'ya mahsustur.

MUHALEFETÜN Lİ'L HAVADİS:

150 Allahû Teâla (cc)'nın muttasıf olduğu sıfatlardan birisi de; zatında ve sıfatlarında hiçbir şeye benzememek ve hiçbir misli bulunmamaktır. Kur'an-ı Kerim'de: "O'nun (Allahû Teâla (cc)'nın) benzeri yoktur. O her şeyi işitici ve görücüdür"(75) buyurulmaktadır. Dolayısıyla Allahû Teâla (cc); insanların, akıl ve duyu organlarıyla tasavvur edebildikleri her şeyden başkadır. Zira akıl ve duyu organları hadis olan (sonradan yaratılmış olan) varlıkları, belli vasıtalarla kavrayabilir. Halbuki Allahû Teâla (cc)'nın, yarattıklarından hiçbir şeye benzemediği kat'i nass'larla sabittir.

SIFAT-I SÜBUTİYE

(Sıfat-ı Meâni): 151 Ehl-i Sünnet ulemâsı: "Allahû Teâla (cc)'nın sübûti sıfatları vardır. Bunlara inanmakla mükellefiz" hükmünde ittifak etmiştir.(76) Sıfat-ı Sübûtiye: "Hayat, ilim, kudret, irade, Sem'i, Basar, Kelâm Binefsihi ve Tekvin olmak üzere sekizdir.

HAYAT:

152 Kur'an-ı Kerim'de: "Ölmek şanından olmayan, daima hayat sahibi olana (Allahû Teâla (cc)'ya) dayan"(77) buyurulmaktadır. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Kendinden başka ilâh olmayan Allah (ezeli ve ebedi olan ehad) hayat ile diri, baki (ebedi) ve zatı ile kaimdir"(78) hükmü yer almıştır. Hayat; Allahû Teâla (cc)'dan ayrılmayan bir kemal sıfatıdır, zira vücûd sıfatının kemali, vücûdun diri olmasıylaadır. Hayat sıfatının zıddı: "Memat" (yani ölü) demektir. Ölü olmak ise Allahû Teâla (cc) için muhaldır. Zira Allahû Teâla (cc) ölümden münezzehtir. Ezeli ve ebedi hayat sahibi yalnız ve yalnız Allahû Teâla (cc)'dır.

İLİM:

153 Kur'an-ı Kerim'de: "Allah her şeyi en iyi bilendir"(79) buyurulmaktadır. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "(Allah) Gözlerin hain bakışlarını ve kalblerin gizleyeceği her şeyi bilir"(80) hükmü yer almıştır. Allahû Teâla (cc) kainatta vaki olmuş, olan ve olacak her şeyi (gizli veya aşikâr) daima ve tam olarak bilir. İlmin zıddı: Cehil, gaflet ve unutkanlıktır. Bütün bunlar Allahû Teâla (cc) için muhaldır. Çünkü O'nun ilmi ebedi ve ezelidir. Hiçbir şey Allahû Teâla (cc)'nın ilminin dışında kalamaz.

KUDRET:

154 Kur'an-ı Kerim'de birçok Ayet-i Kerime'de: "Şüphesiz ki Allah her şeye hakkı ile kadirdir"(81) hükmü yer alır. Kudret'in zıddı, acizliktir. Allahû Teâla (cc) bütün noksan sıfatlardan beri olduğu gibi, aciz olmaktan da beridir. Her şeye hakkı ile kadirdir.

İRÂDE:

155 Bir şey üzerine karar kılmak ve onu yapmaya azmetmek manasına gelen "irade" kelimesi "revede" kökünden gelmektedir. Allahû Teâla (cc) tam ve kâmil bir irade sahibidir. Olabilecek veya olmayabilecek her şeyi; dilediği zamanda ve dilediği vasıfta yapar veya yapmaz. Tercih ve tahsiste kâmil iradeye sahiptir.(82) Kainatta Allahû Teâla (cc)'nın dilediği olur, dilemediği olmaz.(83)

SEM'İ VE BASAR:

155 Allahû Teâla (cc)'nın "Sem'i ve Basar" (her şeyi en iyi işiten ve en iyi gören) olduğu Kur'an-ı Kerim'de birçok Ayet-i Kerime'de zikredilmiştir.(84) Her mü'min; Allahû Teâla (cc)'nın her şeyi (keyfiyetini bilemeyeceği bir şekilde) işittiğine ve gördüğüne inanır. Zira Allahû Teâla (cc)'nın görmesi ve işitmesi; bir alet, göz ve kulak gibi madde ve mahdud bir kuvvetle değildir. Mutlak manada işitici ve görücüdür.(85)

KELAM BİNEFSİHİ:

157 Allahû Teâla (cc)'nın; sese, harflere ve bu harflerden meydana gelen cümleleri tertiplemeye muhtaç olmadan konuşmasına "Kelâm bi nefsihî" denir. Kur'an-ı Kerim'in "Kelâmulâh" olduğu hususunda bütün İslâm alimleri müttefiktir. Kelâm'ın zıddı "Dilsizlik"tir ki, O'nu bundan tenzih ederiz. Allahû Teâla (cc) mütekellim'dir.

TEKVİN:

158 Allahû Teâla (cc)'nın zatı ile kaim ve bilfiil icad etmek, yaratmak şanından olan bir sıfatıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "O'nun (Allah'ın) emri, bir şeyi dilediği zaman ona yalnız "kûn" (ol) demesidir. O da (Kûn emriyle) oluverir"(86) buyurulmaktadır. Tekvin'in zıddı, yaratmaktan aciz olmaktır ki, Allahû Teâla (cc)'yı bundan tenzih ederiz. Kainat'taki herşeyi yoktan var eden ("İbda" eden) ve aralarında bir nizam kuran yalnız ve yalnız Allahû Teâla (cc)'dır.

PEYGAMBERLERE İMAN

159 İmam-ı Matûridi (rha): "Biz Allahû Teâla (cc)'yı inkâr eden bir kimse ile; Allahû Teâla (cc)'nın varlığını ispat etme hususunda münazara ederiz. Zira Allahû Teâla (cc)'nın; peygamberlerini göndermesi hususunda münazarada bulunmanın mümkün olması; ancak o kimsenin Allahû Teâla (cc)'ya iman etmesinden sonradır. Bununla beraber her iki hususun aynı anda münazara konusu yapılması, peygamberlerin mucizeleriyle mümkün olur."(87) hükmünü zikretmektedir.

160 Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiylerinde, insanlar için büyük hikmetler vardır. Şurası muhakkaktır ki insan; en güzel bir biçim ve surette yaratılmış, yerde ve gökte olan bütün nimetler emrine verilmiştir. İşin ilginç yönü; bütün bu nimetler daha önce kazandıklarının karşılığı veya yaptıkları işin mükâfatı değildir. Öyle ise; bütün bu nimetler, birer imtihan aracıdır. İşte Peygamberler; Allahû Teâla (cc)'nın hükümlerini (Şeriatını) insanlara tebliğ etmek için yani insanlar içerisinde seçip görevlendirdiği kimselerdir. Bunlara Peygamber, nebi ve resûl denir. Hz. Adem (as)'den itibaren bütün peygamberler insanları; Allahû Teâla (cc)'ya iman ve ibadet etmeye davet etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de "Andolsun ki biz her kavme "Allah'a ibadet edin, Tağut'a kulluk etmekten kaçının" diye (tebliğat yapması için) bir peygamber göndermişizdir"(88) buyurulmaktadır.

161 Mekke müşrikleri, Resûl-i Ekrem (sav)'in peygamberliğini inkâr ederken "Allah peygamber olarak bir insan mı gönderdi" diyerek; insanın, insan olan bir peygambere itaatını kerih bulmuşlardır. Bunun üzerine Kur'an-ı Kerim'de: "De ki; eğer yeryüzünde (insanlar gibi) sakın sakın yürüyen melekler olsaydı biz ancak onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik"(89) buyurulmuştur. Esasen her kavme kendi dilini konuşan bir peygamber gönderilmesi, Allahû Teâla (cc)'nın büyük bir lütfüdür. Bazı peygamberler sadece kendi kavimlerine, bazıları da bütün insanlığa gönderilmiştir.

162 Kur'an-ı Kerim'de: "Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o." buyurulmaktadır. (90) Bu Ayet-i Kerime'den de anlaşılacağı üzere, insanlara peygamber gönderilmesinin sebeplerinden birisi de onların içinde bulundukları sıkıntıları gidermek, kendilerini dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmektir.

Esasen bütün peygamberler; Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiylerini tebliğ ederken, dünyevi hiçbir karşılık beklemediklerini açık açık beyan etmişlerdir. Nureddin Es Sabûni: "Peygamber gönderilmesindeki hikmeti" izah ederken şunları kaydediyor: "O halde hikmet onu gerektirmiştir ki yüce Allah (cc) peygamber göndersin. Bu peygamber, O'nun (Allah'ın) kullarına, ahirette kendileri için neler hazırladığını ve dünyaya neler yaratıp tevdi ettiğini haber versin; dirliklerini (huzur ve sükûnlarını) temin eden şeyleri emretsin, mahvolmalarına sebep olacak şeyleri de yasaklasın.(91) "Ta ki, mahvolmak isteyen kimse bilerek mahvolsun, dirlik bulmak isteyen kimse de bilerek dirlik bulsun."(92)

163 Kur'an-ı Kerim'de "(Biz) Peygamberler(i rahmet) müjdecileri ve azab habercileri olarak gönderdik. Ta ki peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı (bizi imana çağıran olmadı diye) bir bahaneleri (mazeretleri) olmasın. Allah mutlak galibtir, yegane hüküm ve hikmet sahibidir."(93) buyurulmaktadır. Hz. Adem (as)'den, Hatemü'l Enbiya Resûl-i Ekrem (sav)'e kadar bütün peygamberler insanları tevhid'e davet etmişler, bunun için de hiç kimseden dünyevi bir ücret talep etmemişlerdir. Sadrüddin Taftazani bu konu ile ilgili olarak şunları kaydediyor: "Allahû Teâla (cc) dünya ve din işleriyle ilgili olarak ihtiyaç duydukları hususları açıklasınlar diye insanlara peygamberler göndermiştir."(94)

164 Allahû Teâla (cc); insanların kalplerini mutmain kılmak ve şüphelerini gidermek için, nübüvvetle görevlendirdiği kimseleri mucizelerle teyid buyurmuştur. Mucize (A-C-Z) kökünden türetilmiş bir kelime olup, "aciz bırakmak" demektir. Istılâhi manası: "Münkirlere meydan okuduğu sırada nübüvvet iddia eden kimsenin elinde, adetûllaha aykırı (tabiat kanunlarına taban tabana zıd) bir hadisenin vûku bulmasıdır.(95) Nübüvvet davasından çok önce veya çok sonra meydana gelmez. Zira ortada nübüvvet davası sözkonusu olmadan; tasdikten bahsetmek mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'de; mucizeler peygamberlerin doğruluğunu isbat eden deliller olduğu için "Ayet, beyyine ve bürhan" olarak anılmıştır: "Semûd (kavmine) de kardeşleri Salih'i (gönderdik). De ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık mu'cize (beyyinetün) gelmiştir. İşte size bir alamet (ayetten) olmak üzere Allah'ın şu dişi devesi!.. Onu (kendi halinde) bırakın. Allah'ın arzında otlasın. Ona bir fenalıkla dokunmayın Sonra sizi acıklı bir azab yakalar."(96)

"... Meryem'in oğlu İsa'ya da beyyineler (gayet açık bürhanlar, mucizeler) verdik ve O'nu Ruuh'ül kuds ile destekledik..."(97)

"Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd, Semûd kavm(ler)inin, İbrahim kavminin, Medyen sahiblerinin, mü'tefikelerin haberi de gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler (beyyinat) getirmiştir. (İnanmadıkları için tamamen helak oldular.) Demek ki Allah onlara zulmediyor değildi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."(98)

"Elini yakanın içine sok. Afetsiz bembeyaz olarak çıkacaktır o. Korkudan (kanat gibi açılan) ellerini kendine (birbirine) kavuştur (korkma). İşte bu iki mu'cize, Fir'avn'a ve cemaatine Rabbinden iki bürhandır."(99)

165 Nübüvvet iddiasında bulunan kimselerin elinde; Allahû Teâla (cc)'nın lütfû ile gerçekleşen Mu'cize; bütün insanları aciz bırakacak nitelikte olmak zorundadır. Ta ki bütün insanlar; o kimsenin nübüvvetini tasdik hususunda hiçbir şüpheyne kapılmasınlar, veya tasdik etmezlerse ellerinde hiçbir hüccet kalmasın.

166 "Resûl" ve "Nebi" kelimeleri üzerinde kısaca duralım. "Risâlet" göndermek manasına olan "İrsal" den isimlidir. "Er Resûl" mübalağa sigasıdır. Çok defa gönderilmiş veya elçilik görevi uzadığından, gidip-gelip görüşmesi defalarca vûku bulmuş manasına gelir. Resûl; kendisini gönderenin devamlı haberlerini bekleyen ve alan demektir.(100) "Nebi", haber manasına gelen "En-Nebe" kökünden türemiştir. Haber veren manasına gelir. İslâmi ıstılâh'ta; "Allahû Teâla (cc)'nın kendisine vahyettiği ve tebliğe memur kıldığı kimseye nebi denir" tarifi esas alınmıştır.(101) Resûl ile nebi arasında; Allahû Teâla (cc)'nın vahyine muhatab olma noktasında bir fark yoktur. Ancak önemli fark şuradadır: Resûl; Allahû Teâla (cc)'nın kendisine vahyederek tebliğe memur kıldığı, kendisine kitab ve yeni bir şariat verdiği kimsedir.(102) "Nebi" ise Allahû Teâla (cc)'nın kendisine vahyettiğinden insanları haberdar eden, fakat kendisinden önceki bir Resûlün şeriatı ile amel eden ve insanlara bunu izah edendir. Muayyen mevzularda kendisine hususi haberler de vahyedilir.

167 Kur'an-ı Kerim'de: "Öyle peygamberler (gönderdik ki) kıssalarını hakikat önceden sana bildirdik. (Yine) Öyle peygamberler (gönderdik ki) sana onların kıssalarını haber vermedik"(103) buyurulmaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilsin veya zikredilmesin bütün peygamberlere iman etmek farzdır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerden herhangi

birisini inkâr (Vahyi inkâr olacağı için) insanı küfre sürükler. Zira Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir Ayet-i Kerimesi'ni inkâr etmek, tamamını inkâr etmek hükmündedir. Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberler şunlardır: Hz. Adem (as), Hz. İdris (as), Hz. Nuh (as), Hz. Hûd (as), Hz. Salih (as), Hz. İbrahim (as), Hz. Lût (as), Hz. İsmail (as), Hz. İshak (as), Hz. Yakûb (as), Hz. Yusuf (as), Hz. Eyyüb (as), Hz. Şuayb (as), Hz. Musa (as), Hz. Harun (as), Hz. Davûd (as), Hz. Süleyman (as), Hz. İlyas (as), Hz. Elyasa (as), Hz. Zülkifl (as), Hz. Yunus (as), Hz. Zekeriya (as), Hz. Yahya (as), Hz. İsa (as) ve Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed (sav)'dir. Bunların dışında Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Zülkarneyn, Üzeyr ve Lokman hususunda; "Nebi" mi, yoksa "Veli" mi olduğu noktasında ihtilaf vardır. Bunların da tevhid mücadelesinde büyük görevler yüklendiği aşîkârdır. Mü'minler; Allahû Teâla (cc)'nın kitabında zikrettiği bu kimselerin tamamına (Herhangi bir ayırım yapmadan) inanırlar. Zira İslâm dini, Hz. Adem (as)'le birlikte başlamıştır.

PEYGAMBERAN-I KİRAM'IN SIFATLARI

168 Allahû Teâla (cc)'nın, kendilerine vahyettiği kimseler; diğer insanlardan bazı vasıflarla ayrılırlar. Elbette peygamberler de insan olmaları hasebiyle; yerler, içerler, sıhhatli ve hasta olurlar, evlenirler. İhtiyarlık ve ölüm onların başına gelir. Ancak, Risâlet görevinin ağırlığı ile, bazı üstün sıfatlara haizdirler. Şimdi kısaca bu sıfatlar üzerinde duralım.

SIDK (Doğruluk):

169 Peygamberler her hususta mutlaka doğruyu söylerler ve kendilerinden asla yalan sadır olmaz. Malûm olduğu üzere Resûl-i Ekrem (sav) kendisine vahiy gelmeden önce de; çevresinde doğruluğu ile ma'ruftu. Herkes onun için "Muhammedü'l Emin" diyorlardı. İslâm'a düşmanlığı ile meşhur Ebû Cehil bile Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben "Biz sana yalancı demiyoruz. Çünkü senin ne kadar emin sadık olduğunu hepimiz biliyoruz. Biz ancak Allah'ın ayetlerini inkâr ediyoruz"(104) demiştir. Nitekim bunun üzerine Kur'an-ı Kerim'de: "(Habibim) Şu hakikati çok iyi biliyoruz ki, onların söyleyegeldikleri (sözler) seni herhalde tasaya düşürüyor. Onlar hakikatte seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar"(105) buyurulmuştur. Nitekim Bizans Kralı Heraklius, Ebû Süfyan b. Harb'e: "- Şu söylemiş olduğun şeyi (Peygamberlik davasını) söylemeden önce, hiç onu yalanla itham ettiğiniz, suçladığınız olmuş muydu?" sualini sorar. Ebû Süfyan b. Harb: "- Hayır" cevabını verir.(106) Dikkat

edilirse; Ebû Cehil ve Ebû Süfyan o dönemde, Mekke'nin en önde gelen şahsiyetleridir. Esasen bütün peygamberler; tebliğ görevinden önce de çevrelerinde doğruluklarıyla ma'ruf olan kimselerdir. Mekke müşriklerinden bir gurubun Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Peygamber (sav)'in uydurduğunu iddia etmeleri üzerine Allahû Teâla (cc): "Eğer (Peygamber söylemediğimiz) bazı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı, elbette onun sağ elini (kuvvet ve kudretini) alıverirdik. Sonra da hiç şüphesiz onun kalb damarlarını koparırdık. O vakit sizden hiçbiriniz buna mani de olamazdınız. Şüphesiz ki O (Kur'an) takva ehli için kat'i bir öğüttür"(107) hükmü ilahisini beyan buyurmuştur. Dolayısıyla bütün peygamberler ilahi bir murakebe altındadırlar ve her hususta sadıktırlar.

EMANET:

170 Peygamberler emindirler. Gerek din, gerekse dünya hususunda her türlü itamada şayandırlar. Allahû Teâla (cc)'nın emirlerini ve yasaklarını ziyadesiz ve noksansız olarak tebliğ etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de: "O (peygamberler) Allahû Teâla (cc)'nın gönderdiklerini tebliğ edenler, O'ndan korkanlar, Allah'tan başka kimseden çekinmeyenlerdir. Hesap görücü olarak Allah yeter"(108) buyurulmuştur. Peygamberlerin vahye ihanet etmeleri veya gizlemeleri asla ve asla düşünülemez. Resûl-i Ekrem (sav): "Allahû Teâla (cc)'nın emretmiş olduğu hiçbir şey yoktur ki, size emretmiş olmayayım. Allahû Teâla (cc)'nın sakındırdığı hiçbir şey yoktur ki, sizi ondan sakındırmış olmayayım"(109) buyurarak meselenin ehemmiyetini beyan etmektedir.

FETANET:

171 Peygamberler akıllı, zeki ve kuvvetli rey sahibi olan kimselerdir. Akıl noksanlığı, ahmaklık veya herhangi bir hastalık sebebiyle kavrama güçlerinin zaafa uğraması gibi hallerden münezzehtirler.(110) Zira; heva ve heveslerine kapılarak Allahû Teâla (cc)'ya karşı isyana yeltenen tağuti güçlerin bütün iddialarını ortadan kaldırmakla görevlendirilmişlerdir. Vahyi dosdoğru tebliğ için bu husus zaruridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de buna delâlet eden birçok Ayet-i Kerime vardır: "Allah kendisine mülk (ü saltanat) verdiği için (şımararak) İbrahim ile Rabbi hakkında çekişeni (Nemrud'u) görmedin mi? Hani İbrahim: "- Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür" deyince o (Nemrud): "- Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. İbrahim: "- Allah güneşi doğudan getiriyor. Haydi sen de onu batıdan getir" deyince inkâr eden o kâfir şaşırıp (ve tutulup) kalmıştır. Allah zalimler gürûhunu muvaffak etmez."(111)

İSMET:

172 Peygamberler masumdurlar. Kendilerine vahiy gelmeden önce de sonra da, küfürden ve şirkten korunmuşlardır. Onların herhangi bir şekilde günah işlemeleri de sözkonusu değildir.(112) İmam-ı Maturidi (rha) Kur'an-ı Kerim'den: "(Akıllarınca) Onlar sana vahyettiğimizden başkasını uydurup, bize (atf ve) iftira edesin diye seni bile bile hemen fitneye düşürecekler. O takdirde seni (candan) dost edineceklerdi."(113) Ayet-i Kerimesini zikrederek; Allahû Teâla (cc)'nın Resûl-i Ekrem (sav)'e en ufak bir masiyetin dahi gelmesine meydan vermediğini kaydediyor.(114) İslâm ulemâsının büyük bir çoğunluğu; Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere atf edilen "zenb'in günah manasında olmadığı hususunda ittifak etmiştir.(115) Zira "Zenb" kasden veya şehven işlenmiş günahtır. Peygamberler ise bundan Allahû Teâla (cc)'nın lütfû ile korunmuşlardır. "Zelle" de günah manasında değildir.

TEBLİĞ:

173 Peygamberler; Allahû Teâla (cc)'nın bütün emir ve nehiylerini, insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin (Zengin, yoksul, siyah, beyaz vs.) tebliğle memurdurlar. Kur'an-ı Kerim'de: "Ve O kendi heva ve hevesinden söz söylemez. O (Kur'an ve din hususundaki emri) ilkâ edilegelen vahiyden başka birşey değildir"(116) buyurulmuştur. Kur'an-ı Kerim'deki "Kıssa"lardan da anlaşılacağı üzere; peygamberler tebliğ hususunda her türlü çileye katlanmışlardır. Zira Tebliğ'den maksad; Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiylerini kat'i hüccetlerle insanlara ulaştırmak ve onların kıyamet gününde (Bizim bundan haberimiz yoktu) şeklinde mazeret ileri sürmelerini önlemektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Biz bir peygamber göndermedikçe azab etmeyiz"(117) buyurulmuştur. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Senin Rabbin memleketlerin ana merkez(ler) ine, karşılarında ayetlerimizi okuyacak bir peygamber gönderinceye kadar, o memleketleri helak edici değildir ve biz ahalisi zalim olan memleketlerden başkasını helak edici değiliz"(118) hükmü beyan buyurulmuştur.

174 Kur'an-ı Kerim'de: "O peygamberler (yok mu?) biz onların kimine kiminden üstün meziyetler verdik. Allah onlardan biri ile söylemiş, birini de birçok derecelere yükseltmiştir. Meryem'in oğlu İsa'ya o beyyineleri biz verdik ve onu ruhu'l-kuds ile destekledik. Eğer Allah dileseydi, onların arkasındaki ümmetler, kendilerine o apaçık bürhanlar (mucizeler) geldikten sonra, birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat ihtilafa düştüler. Neticede onlardan kimi iman etti, kimi

küfre saptı"(119) buyurulmaktadır. İmam-ı Maturidi (rha) bu Ayet-i Kerime'de geçen "Biz onların kimine kiminden üstün meziyetler verdik" hükmünü, peygamberlerin görevlerinin önemi ve kapsamıyla açıklamaktadır. Bazıları insanların ve cinlerin tamamına peygamber olarak gönderilirken, bazıları sadece kendi kavimlerine veya belli bir guruba gönderilmişlerdir.(120) Resûl-i Ekrem (sav)'in "bütün alemlere rahmet olarak gönderildiği" de kat'i nass'larla sabittir. Fahrüddin-i Razi; bu husustaki hükümleri esas alarak, Resûl-i Ekrem (sav)'in en efdal olduğunu ve bu hususta icma'nın teşekkül ettiğini kaydediyor.(121) Şurası muhakkaktır ki; mü'minler, bütün peygamberlere kat'i olarak inanırlar.

175 Allahû Teâla (cc)'nın peygamberler gönderdiğini; kalb ile tasdik ve dil ile ikrar etmesine rağmen, peygamberlerden bir kısmını inkâr eden kimse kâfirdir. (122) Bu sebeble; Hz. Adem (as)'den beri gönderilen peygamberleri kabul etmekle birlikte, Hz. İsa (as) ve Resûl-i Ekrem (sav)'i peygamber olarak kabul etmeyen yahudiler küfre düştükleri gibi, Resûl-i Ekrem (sav)'in peygamberliğini inkâr eden Hristiyanlar da küfre düşmüşlerdir.

MELEKLERE İMAN

176 Önce "Melek" kelimesi üzerinde duralım. Arapça bir kelime olup "elûk" veya "elûke" kökünden gelir. Haber götüren manasınadır.(123) İslâmi istilâhta: Allahû Teâla (cc)'nın emrine asla isyan etmeyen; erkeklik ve dişilik gibi özellikleri bulunmayan nurani ve latif varlıklara melek denir" tarifi genel kabul görmüştür. Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, gerek kendilerinizi, gerek ailelerinizi öyle bir ateşten koruyun ki, onun yakacağı insan ile taş'dır. (O ateşin) Üzerinde iri gövdeli, sert tabiatlı melekler vardır ki, onlar Allah'ın kendilerine emrettiği şeylere asla isyan etmezler. Neye de memur edilirlse yaparlar"(124) buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de meleklerin kat'i itaat içinde bulundukları serahaten beyan edilmiştir.

177 Varlıkları kat'i nass'larla sabit olan meleklerin; muhtelif şekillere girme kabiliyetlerinin bulunduğu da bilinmektedir. Melekler yaratılış bakımından günah işlemezler. Allahû Teâla (cc)'ya itaat ve ibadet etmek onlar için tabii ve fitridir.(125)

178 Kur'an-ı Kerim'de meleklerin çeşitli görevlerinden bahis buyurulmuştur. "İlliyyûn, mukarrebûn" diye isimlendirilen melekler; Allahû Teâla (cc)'yı tesbih etmekle meşguldürler. Daima Allahû Teâla (cc)'nın muhabbetiyle istiğrak

halindedirler. "Mudebbirat" adıyla anılan melekler; kâinatın nizamı hususunda, Allahû Teâla (cc)'nın emirlerinin icrasıyla vazifelidirler.

179 Bu iki grubun dışında; insanların ruhi halleri ve yeryüzündeki durumlarıyla vazifelendirilmiş melekler vardır. Bunların başında "CEBRAİL" gelir. Cebrail'in görevi; insanların dünyada ve ahirette saadetlerine vesile olacak ilahi emirleri peygamberlere ulaştırmaktır. Kur'an-ı Kerim'de "Ruhu'lemin" ve "Ruhû'l-Kuds" olarak da anılmıştır. "MİKÂİL" ismiyle bilinen meleğin vazifesi; rızıkları sahiblerine ulaştırmak, yağmur yağdırmak, rüzgar estirmek ve bunlar gibi tabiat olayı diye nitelendirilen hususları düzenlemektir. "AZRAİL"; ruhları kabzetmekle vazifelendirilmiştir. "İSRAFİL" ise; kıyameti ilan eden sûr'u üflemekle görevlendirilmiştir. Bunların daha başka ne gibi görevlerle meşgul olduklarını ancak Allahû Teâla (cc) bilir bize düşen kat'i nass'larla varlıkları haber verilen meleklerle iman etmektir.

CİNN'LERİN MAHİYETİ

180 Allahû Teâla (cc)'nın yaratmış olduğu gözle görülmeyen bir kısım varlıklar daha vardır ki; bunların başında "Cinn"ler gelir. Önce "Cinn" kelimesi üzerinde duralım. "Cin" ismi "Cenne" kelimesindendir; bir şeyi histen gizlemek, örtmek manalarına gelir.(126) "Cünne", kalkan ve siper manasına, "Cenin" ana rahminde saklı olan çocuk manasına gelir ve bunların hepsi aynı köke dayanır. İslâmi ıstılâhta "Cin"; Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerine muhatab olan ve insanların gözle göremedikleri varlıklardır. Bunların da Allahû Teâla (cc)'ya iman edenleri bulunduğu gibi, inkâr edenleri de mevcuttur. Allahû Teâla (cc)'ya ilk isyan eden "İblis'in" de; cinler taifesinden olduğu bilinmektedir.(127)

181 Cinlerin hava ile karışık alevli bir ateşten yaratıldığı bilinmektedir.(128) Cinler de; tıpkı melekler gibi görünmeyen gizli varlıklar olup, çeşitli sûretlere girmeye ve zor işleri yapmaya iktidarları vardır. Fakat cinler mahiyetleri itibariyle meleklerden farklıdırlar. Teklif-i İlahiyeye; hem iman, hem de ibadet noktasından muhatabtırlar. Cinler, tıpkı insanlar gibi hesaba çekileceklerdir. (129)

182 Kur'an-ı Kerim'de: (Ey Habibim) De ki: "Cinlerden bir zümrenin Kur'an okurken onu dinlediği bana vahyolundu. Onlar (Kur'an-ı) dinlemişler de (şöyle) demişler: "- Biz gerçekten hayranlık veren bir Kur'an dinledik ki o, hakka ve doğruya götürüyor. Biz de ona iman ettik. Rabbimize (artık) hiçbir şeyi ortak

koşmayacağız"(130) hükmü beyan buyurulmuştur. Abdullah İbn Mes'ud (ra)'dan rivayet edilen bir haberde; Cin'ler, Taif'te Resûl-i Ekrem (sav)'den Kur'an-ı Kerim'i öğrenmiş ve tebliğ etmek üzere bir gurub görevlendirilmiştir. İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen bir haberde Cinler, Resûl-i Ekrem (sav)'in Kur'an okuyuşunu "Nahle" mevkiinde dinlemişlerdir.(131) Allahû Teâla (cc)'ya iman ve kulluk eden "Mü'min cinler" bulunduğu gibi, Tağut'a itaat eden "kâfir cinler" de vardır.

183 Cins birliği sözkonusu olmadığı için; insan ile cin arasında evlenme teşekkül etmez. Ancak cinler de kendi aralarında evlenirler. Müşrikler; ilahi sırlara vakıf olduklarını zannettikleri ve bu sebeble ulûhiyet derecesine çıkardıkları cin'lere ibadet ederlerdi. Her biri adına çeşitli sihirler ve tılsımlar yapan; Sabii'ler, Süryani'ler cahiliyye dönemi Arapları ve Şamanist Türkler, cinler vasıtasıyla gaibi bildiklerini zannetmişlerdir. Halbuki cinler de gaibi bilmezler.

184 Kur'an-ı Kerim'de varlığı beyan buyurulan ve gözle görülemeyen varlıklardan birisi de şeytan'dır. Arapça mütehasşıslarına göre "Şeytan" kelimesi; uzaklık manasına gelen "Şatana"dan veya yanmak manasına gelen "Şeyata"dan gelir.(132) "Şatana"dan geldiğini kabul edenler "Fi'lan" vezninde: "Haktan uzak olan" manasını vermişlerdir. Diğerleri ise; "fû'lan" vezninde; "yanmış ve batıl" manasını esas almışlardır. Ruhlar aleminde iken; Allahû Teâla (cc)'ya isyan ederek ve tekebbüre kapılarak, Hz. Adem (as)'e (ta'zim kasdıyla ve ilahi emirle) secde etmekten kaçınan iblis ilk şeytandır. Kur'an-ı Kerim'de "Şeyâtın-ı ins" ve "Şeyâtın-ı cin" tabirleri geçmektedir.(133) Şeytan; kıyamete kadar insanların kalblerine vesvese vermek ve onları Allahû Teâla (cc)'ya karşı kışkırtmakla izinlidir. Resûl-i Ekrem (sav)'den Hz. Abdullah b. Mes'ud (ra)'un rivayet ettiği bir hadis-i şerifte; her insanın, cinler taifesinden bir şeytanının bulunduğu beyan buyurulmuştur. Ayrıca şeytanın insanın en büyük düşmanı olduğu da kat'i nass'larla sabittir.

KİTAPLARA İMAN

185 Allahû Teâla (cc)'nın insanlar arasından seçtiği peygamberlerine; yalnız kendi kavimlerine veya bütün insanlığa tebliğ etmek üzere vahyettiği kitaplarına; "İlâhi kitaplar" veya "İnzal olunan kitaplar" (Kütüb-i Münzele) denir. Kur'an-ı Kerim'de: "İnsanlar (iman üzere bulunan) tek bir ümmetti. (Sonra kimi iman etmek, kimi küfre sapmak sûretiyle ihtilafa düştüler). Binaenaleyh Allah (rahmetinin) müjdeciler(i, azabının) habercileri olmak üzere peygamberler

gönderdi. Ve beraberlerinde insanların ihtilaf ettikleri şeyler hakkında aralarında hüküm vermek için hak (ve gerçek) kitaplar da indirdi"(134) hükmü beyan buyurulmuştur. Bütün peygamberlere gönderilen ilahi kitaplara ve suhuflara inanmak, her müslüman üzerine farzdır.

186 Hz. Musa (as)'ya "Tevrat", Hz. Davud (as)'a "Zebur", Hz. İsa (as)'ya "İncil" ve Hz. Muhammed (sav)'e "Kur'an-ı Kerim" inzal buyurulmuştur. Ayrıca yüz adet "Suhuf" indirilmiştir; bunların 10 adedi Hz. Adem (as)'e, 10 adedi Hz. İbrahim (as)', 50 adedi Hz. Şit (as)' ve 30 adedi de Hz. İdris (as)'e verilmiştir. 187 Bu ilahi kitaplar içerisinde; sadece ve sadece Kur'an-ı Kerim, indirildiği gibi bize ulaşmıştır. Zebur, Tevrat ve İncil; heva ve heveslerine kapılan zümrelerce tahrif olunmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Ehl-i Kitab'dan öyle bir güruh da vardır ki (bir şey okuyorlarmış gibi) dillerini kitab'a doğru eğib бүkerler, siz onu kitaptan sanasınız diye. Halbuki o kitaptan değildir. Derler ki: "Bu Allah katındandır", halbuki o ise Allah katından değildir. Allah'a karşı, kendileri bilip dururken, yalan söylerler"(135) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Şafii (rh) "Ehl-i Kitab'ın" durumunu izah ederken: "Bunlar kitaplarının hükümlerini değiştirmişler ve Allahû Teâla (cc)'ya küfreder duruma gelmişlerdi. Hem kendi yanlarından çıkardıkları (dilleriyle düzdükleri) yalanı uyguluyorlar, hem de Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri kendi yalanlarıyla karıştırıyorlardı" (136) buyurmaktadır.

188 Resûl-i Ekrem (sav): "Ehl-i kitab size bir haber verdiğinde onu tasdik de etmeyin, tekzib de etmeyin"(137) buyurmuştur. Buradaki incelik şudur: Belki de, verdikleri haber tahrif olunmamış herhangi bir yerden olabilir. Malûm olduğu üzere bir müslüman; Hz. İsa (as)'ın peygamberliğini ve İncil'i inkâr etse mürted olur.(138) Ancak bugün elde bulunan; dört adet incilden herhangi birisinde, zikredilen bir hükmü inkâr etse mürted olmaz. Zira tahrif olundukları malûmdur. (139) Esasen dört adet İncil'in bulunması bile tahrif edildiğinin en güzel belgesidir.

189 Allahû Teâla (cc)'nın Kur'an-ı Kerim'i kıyamet gününe kadar her türlü tahrif ve tebdilden muhafaza buyuracağı kat'i nassla sabittir. Esasen Kur'an-ı Kerim'in; zaman ve mekânla mukayyed olmayarak, bütün beşeriyeti kıyamete kadar irşad için gönderilmiş bulunduğu bilinmektedir. Allahû Teâla (cc): "Muhakkak ki Kur'an'ı biz indirdik. Onun koruyucuları da mutlak sûrette biziz"(140) hükmünü beyan buyurmuştur.

VAHYİN MANASI VE MAHİYETİ

190 Peygamberler tarafından tebliğ edilmeyen ve vahy'e dayanmayan hiçbir kitab; "İlahi kitab" vasfını taşımaz. Arapça mütehassıslarına göre "Vahiy" kelimesi; "ani, süratli ve gizli bir telkin, gizli bir söz, işaret ve ilham" gibi manalara gelir.(141) İslâmi ıstılâhta: "Allahû Teâla (cc)'nın; resûl ve nebilerine, dilediği bilgileri kelâm ve mana olarak, kesin ve yakın bir bilgi ifade edecek şekilde bildirmesidir.(142) Vahiy; resûl ve nebi'lerin hepsi için, Allahû Teâla (cc)'dan hüküm ve haberleri alma vasıtasıdır.

191 Kur'an-ı Kerim'de: "Ya bir vahy ile, ya bir perde arkasından, yahud bir elçi gönderib de kendi izniyle dileyeceğini vahyetmesi olmadıkça, Allah'ın hiçbir beşere kelâm söylemesi (vaaki) olmamıştır. Şüphesiz ki o, çok yücedir, mutlak bir hüküm ve hikmet sahibidir"(143) hükmü beyan buyurulmuştur. Buradan da anlaşılıyor ki vahiy üç kısma ayrılır: 1) Allahû Teâla (cc)'nın doğrudan doğruya vahyetmesi!.. Buna "Vahy-i gayr-i Metlûv" veya ilham da denilmiştir. 2) Bir perde arkasından duyulan sözler. Meselâ: Hz. Musa (as)'ın cebel-i tur'da ağaç arkasından işittiği ilâhi nida gibi... 3) Vahiy meleği olan Cebrail (as)'in vasıtasıyla kelimeler halinde peygamberlere ulaştırılan vahiy. Buna "Vahyi Metlûv" adı verilir. Kur'an-ı Kerim, Resûl-i Ekrem (sav)'e bu şekilde inzal buyurulmuştur.

AHİRETE İMAN

192 Önce kelime üzerinde duralım. "Ahiret"; son, sonra olan manasınadır. Bu kelime lafız bakımından Arapça bir sıfattır. Arap dilinin kaidelerine göre bazen sıfat mevsufu yerine geçer. Mevsuf hazfedilerek sıfat, isim gibi kullanılır. Meselâ: "Dünya" kelimesinin manası Arapça'da "en yakın" demektir. Bunun mevsufu da hayattır veya "ed'dar"dır. Bu şekilde "Hayatü'd-dünya" (En yakın ev), içinde bulunduğumuz alemdir. Bu şekilde "El-Ahir" veya "Ahire" mefhumu da; "El Yevmi'l ahir" Ve'l Hayatü'l ahir", "Veddarü'l ahir"; yani sonraki gün, sonraki yaşayış, sonraki ev demektir. Hali hazır hayatından, yaşayışından sonra gelecek olan başka bir hayattır."(144) Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de bu manalarda 113 yerde tekrarlanmıştır. Ölümünden sonra başlayan "Ahiret" hayatı süreklidir.

193 Kur'an-ı Kerim'de: "Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini, ahiret gününü inkâr ederek kâfir olursa o, muhakkak ki (Sırat-ı Müstakim'den) uzak bir sapıklıkla sapıp gitmiştir"(145) hükmü beyan buyurulmuştur.

Dolayısıyla ölümden sonraki hayatı, yani ahiret hayatını inkâr eden veya cennet, cehennem, haşr, neşr, sevab ve ikab'ın zahiri manalarının dışında ruhani lezzetler olduğuna itikad eden kimse kâfir olur.(146) Zira kat'i nass'la sabit olan hususların inkârı sözkonusudur.

KIYAMETİN MAHİYETİ VE ALÂMETLERİ

194 Kat'i nass'larla sabit olan hususlardan birisi de; ahiret alemi başlamadan önce, bütün insanların ve dünyanın başına "Kıyamet" vakiasının geleceğidir. Bu kıyametin kopması; büyük meleklerden İsrâfîl (as)'in, mahiyeti Allahû Teâla (cc) indinde malum olan sur'u üflemesiyle vücûda gelecektir. Bunun meydana geleceği zamanı Allahû Teâla (cc)'dan başka, hiçbir güç bilemez.

195 Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Efendimiz (sav) tarafından kıyamet'in küçük ve büyük alametleri haber verilmiştir. Burada kısaca bu alametlerin mahiyeti üzerinde duralım:

A) İslâmî ilimlerin unutulması; bilgisizliğin her tarafa yayılması ve şer'i ilimlerin mükellef olan kimselerden saklanması.

B) Şarabın ve sarhoşluk veren diğer müskiratın hızla yayılması.

C) Erkek sayısının hızla azalib, kadın nüfusun artması ve fuhuşun aleni yapılır hale gelmesi.

D) İnsanları, şer'i herhangi bir yetkiye dayanmadan birbirlerini öldürmeleri ve katliamın yaygın hale dönüşmesi.

Bunlar kıyamet'in yaklaştığının küçük alametleridir. Büyük alametler ise şunlardır:

A) "Deccal" adında bir şahsın türeyip "İlâh'lık" davasında bulunması, daha sonra kaybolup gitmesi.

B) Bir duhan'ın (Korkunç duman) ortaya çıkması. Bu duman mü'minleri nezleye tutulmuş hale getirecek, kâfirler de sarhoş olacak derecede akli melekelerini kaybedecekler.

C) Zülkaryeyn'in yaptırmış olduğu sedd'in arkasında bulunan "Ye'cüc ve Me'cüc"ün seddi yıkarak, yeryüzüne yayılması!.. İnsan eti dahil olmak üzere

herşeyi yemesi ve yeryüzünde korkunç bir fesad çıkarması.

D) Hz. İsa (as)'ın gökten inip, bütün insanları İslâm'a davet etmesi.

E) "Dabbetü'l-ard" adında canlı bir mahlûkun yerden çıkıp, insanlara karşı onların anlayacağı şekilde hitap etmesi.

F) Yemen tarafından dehşetli bir ateşin çıkması ve etrafa yayılması.

G) Doğu'da, Batı'da ve Ceziretü'larab'ta, bazı kara parçalarının batması.

H) Güneşin muvakkaten batı tarafından doğması.

196 Ehl-i Sünnet ulemâsı: "Vukû bulması mümkün olan bir şey hakkında nass varid olunca onu kabul etmek ve ona inanmak gerekir" hükmünde ittifak etmiştir.(147) Kıyamet'in büyük ve küçük alametlerinin bir kısmı Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurulmuş, bir kısmı da Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilmiştir.

AHİRET HAYATINA AİT HADİSELER

197 Taat ve ibadet sahiplerinin kabirde, Allahû Teâla (cc)'nın bildiği ve dilediği şekilde ni'met içinde bulunmaları haktır.(148) Ayrıca kâfirler ve asi olan bazı mü'minler için kabir azabı da mevcuttur. Resûl-i Ekrem (sav): "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukur olur"(149) buyurmuştur. Ayrıca Münker ve Nekir'in kabre girerek, insana sual sorması da haktır. Bütün bu hususlar sem'i ve nakli delillerle sabittir.

198 Kur'an-ı Kerim'de: "Sonra siz kıyamet günü diriltileceksiniz"(150) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecek. O (Allahû Teâla) her yaratmayı hakkı ile bilendir"(151) hükmü yer almaktadır. Kâfirlerin, Resûl-i Ekrem (sav)'e "Bu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş" diye sual sormaları ve ölümden sonra tekrar dirilmeyi inkâr etmeleri üzerine inzal buyurulmuştur. Sonuç olarak Ba's (yani ölümden sonra dirilme) haktır. Kur'an-ı Kerim'de: "Ve çünkü o saat (Kıyamet) elbette gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur. Muhakkak Allah kabirde olan kimseleri de diriltilip kaldıracaktır"(152) hükmü, ölümden sonra dirilişin kat'i olduğunu beyan buyurmaktadır.

199 "Mizan" haktır. Allahû Teâla (cc): "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazilerini (Mizanı) koyacağız. Artık hiç kimse, hiçbir şekilde haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) Bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getirir (Mizana) koyarız"(153) hükmünü beyan buyurmaktadır. "Vezn" kökünden gelen mizan; ölçü-tartı anlamına gelir. Bütün akaid kitaplarında "Mizan" konusuna yer verilmiştir. Ayrıca bunun bizim aklımızın kavradığı ölçü birimlerinden farklı olduğu kaydedilmiştir.(154) Sevab ve günahların üzerinde kayıtlı bulunduğu amel defteri de haktır. Bu defterler mü'minlere sağ, kafirlere sol ve arka taraflarından verilir.(155)

200 "Havz" haktır. Zira Allahû Teâla (cc): "Biz sana kevseri verdik"(156) buyurmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Benim havzımın bir kenarı bir aylık mesafedir. Dört açısı ve kenarı birbirine eşittir. Suyu süten beyaz, kokusu miskten daha hoş kadehleri gökten yıldızlardan daha çoktur. Ondan bir kere içen bir daha ebediyyen susamaz"(157) buyurduğu da bilinmektedir.

201 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sırat kıldan ince, kılıçtan keskincedir"(158) Hadis-i şerifini esas alan ulemâ, sırat köprüsünün hak olduğu hususunda ittifak etmiştir. Sırat; cehennemin üzerine uzatılmış olan köprüdür. Cennetlikler bunun üzerinden geçerler, cehennemlikler ise bunun üzerinden geçerken ayakları sürçer ve yuvarlanırlar. Allahû Teâla (cc) bu köprüden geçmeyi mü'minlere kolaylaştırır. Hatta bazıları bu köprüden yıldırım gibi, bazıları fırtına gibi, diğer bazıları da rehvan ata binmiş gibi geçerler.

202 Cennet ve cehennem şu anda mahlûk ve mevcuttur.(159) Allahû Teâla (cc)'ya iman eden ve İslâmi hududları muhafaza edenler cennette daimi olarak kalacaklardır. Heva ve heveslerine kapılarak Tağut'a iman eden ve Tağut'un ilkelerine göre hayatlarını düzenleyenler ebedi olarak cehennemde kalacaklardır.

KAZA VE KADERE İMAN

203 Allahû Teâla (cc)'nın ilmi, dilemesi ve yaratması sözkonusu olmadan kâinatta hiçbir olay meydana gelmez."Kader"; vücûda gelecek şeyleri ve o şeyleri ne zaman, nerede, ne gibi evsaf ve hususiyetlerle meydana geleceğini Allahû Teâla (cc)'nın tahdid ve takdir etmesidir.(160) Takdir buyurduğu şeyleri, zamanı gelince birer birer icad etmesine de "Kaza" denir. Dolayısıyla "Kader"; Allahû Teâla (cc)'nın ilim ve irade sıfatına, "Kaza" da; tekvin sıfatına dayanır. Esasen Allahû Teâla (cc)'ya iman eden bir kimsenin; kaza ve kadere inanmaması

düşünülemez.

204 Resûl-i Ekrem (sav) kaza ve kaderi yalanlayanlara lânet etmiştir.(161) Ayrıca "Kader" konusunda münazara yapılmasını da yasaklamıştır.

205 Kur'an-ı Kerim'de: "Bununla beraber işledikleri bütün işler defterlerde (kayıtlı) dır. Küçük ve büyük hepsi (Levh-i Mahfuzda) yazılıdır."(162) hükmü beyan buyurulmuştur. Kâinatta meydana gelmiş ve gelecek olan herşey; Allahû Teâla (cc)'nın ilmi ve iradesiyle yakından alâkalıdır. Dolayısıyla hepsi levh-i mahfuzda kayıtlıdır. Sonuç olarak Allahû Teâla (cc)'nın dilediği ve hükmettiği olur; dilemediği kat'iyyen olmaz.

İNSANLARIN FİİLLERİ VE İRADE

206 Kullardan ve diğer canlılardan zuhur eden fiilleri Allahû Teâla (cc) yaratmıştır.(163) Fiil; mümkünü, imkan halinden alıp gerçek varoluşa irca etmekten ibarettir. Bu noktada karşımıza "Halk" ve "Kesb" ıstılâhları çıkar. Herhangi bir fiili Allahû Teâla (cc)'nın yaratmasına "Halk" denir. Kulun yaratılmış olan o fiili kendi ihtiyariyle işlemesine "Kesb" denilir. Sadrüddin Teftazani: "İnsanların sevab ve mükâfat almaya, ceza ve azab görmeye esas teşkil eden ihtiyari fiilleri vardır"(164) hükmünü zikreder. Dolayısıyla "Kesb" insanın kudret mahallinde (yani bedeninde) bulunur. Sonuç olarak: Allahû Teâla (cc) hâlik (yaratıcı) dır. İnsan Kâsib(Kazanan)dir.

207 Şeriat'a uygun olan her fiil Allahû Teâla (cc)'nın rızasıyla dır.

208 Çirkin olan insan fiili (yani dünyada yerilme ve ahirette azab görme durumu ile ilgili bulunan) Allahû Teâla (cc)'nın rızasıyla değildir. Kur'an-ı Kerim'de: "Eğer küfrederseniz, şüphesiz ki Allah sizden müstağnîdir. Bununla beraber Allah, kullarının küfrüne razı olmaz"(165) hükmü beyan buyurulmuştur.

209 İnsanın fiillerinin oluşmasını ve meydana gelmesini sağlayan kudrete "İstita'at" denir. Ayrıca sebep, alet ve organların sıhhatli ve salim olmalarına da isim olarak kullanılmıştır. Nitekim "Ona (Kabe-i Muazzama'ya) bir yol bulabilenlerin (İstita'at sahibi olanların beyt-i hacc (ve ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerine bir hakkıdır"(166) Ayet-i Kerimesinde "istita'at" bu manada kullanılmıştır. Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerinin sıhhati bu istita'ata dayanır. Zira insana gücünün yetmediği bir şey teklif olunmamıştır. Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerinin tamamı, insanın istita'atı dahilindedir. Ehl-i Sünnet'e göre, Teklif-i

ilâhının gayesi imtihandır.

210 Helal olsun, haram olsun herkes kendi rızkını tam olarak alır. Bir kimsenin, başka birisinin rızkını yemesi asla tasavvur edilemez. Kur'an-ı Kerim'de: "Hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı Allahû Teâla (cc)'ya ait olmasın"(167) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Rızkı tamamlanıncaya kadar hiç kimsenin ölmeyeceği bana vahyedildi. O halde Allahû Teâla (cc)'ya karşı gelmekten sakınınız. Rızkınızı araştırırken güzel (Şer'i şerife uygun) bir yol tutunuz"(168) buyurduğu da malûmdur. Sonuç olarak, herkes kendi rızkını yer.

211 Ecel birdir. Asla tegayyür etmez. Ölüm Allahû Teâla (cc) tarafından yaratılır. Ne yaratma, ne de kesb yönünden insanın buna herhangi bir tesiri yoktur. Maktûl eceliyle öldüğü gibi, intihar eden de eceliyle ölmüştür. Zira "Ecel" vakit ve vade manasına gelir.

SİYASET, HİLAFET VE İMAMET MESELESİ

212 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer birşey hakkında çekişerseniz onu Allah'a ve Peygambere döndürün. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, bu hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir" (En Nisâ Sûresi: 59) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Şafii (rha) bu Ayet-i Kerime'yi zikrettikten sonra: "Araplar imamet diye bir müesseseden habersizdiler. O dönemlerde Araplar indinde, bazı kimselerin, diğer bazı kimselere itaat etmesi sevimli bulunan birşey değildi. Kat'iyyen beğenilmezdi. Allahû Teâla (cc) ulû'l-emr'e itaati de emretmektedir. Ancak bu mutlak manada itaat değil, istisnai bir itaattir. Yani hak ve vecibelerde itaat!.. "Eğer birşeyde ihtilafa düşerseniz, çekişerseniz" Ayet-i Kerimesi, eğer siz ve itaat etmekle emrolunduğunuz emir ile bir konuda anlaşılamazsanız, o konuyu Allahû Teâla (cc)'ya ve Resûlüne bırakın demektir. Şunu biliyoruz ki bu farza riayet edilince, ihtilaf ortadan kalkar"(169) buyurmaktadır. İbn-i Kesir: "Allahû Teâla (cc)'ya itaatten murad, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine uymaktır. Peygambere itaattan murad, sünnet'e riayet etmektir. "Ulû'lemri minküm"den murad da, ümmet üzerinde velâyet hakkı bulunan alimlere itaat etmektir"(170) hükmünü zikreder. Konunun devamında da: "Allahû Teâla (cc)'ya isyan hususunda mahlûka itaat yoktur" hadis-i şerifini zikrederek, emir sahiplerine ancak şer'i şerifle sınırlı bir itaatin sözkonusu olduğunu kaydetmektedir.

213 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim imama (Ulû'lemlr'e) itaatten bir el kadar ayrılırsa, kıyamet gününde Allahû Teâla (cc)'ya ameli hususunda, lehinde hiçbir hücceti olmayarak kavuşacaktır. Her kim de boynunda bey'at olmadığı halde ölürse, cahiliye ölümü ile ölür"(171) buyurduğu bilinmektedir. Ümmetin velâyetine haiz bir halife var iken o'na bey'at etmemek büyük bir tehlikedir.

214 Sahabe-i Kiram, Resûl-i Ekrem (sav)'in vefatından sonra en önemli iş olarak imam (Ulû'lemlr) tayin etme işini görmüşlerdi. Hatta Ulû'lemlr seçme işini, Resûl-i Ekrem (sav)'i defin etmekten daha önemli buldukları bilinmektedir. İbn-i Abidin: "Mucizeler sahibinden murad bittabi Peygamberimiz (sav)'dir. Pazartesi günü vefat etmiş, salı günü yahud çarşamba akşamı veya çarşamba günü defin edilmiştir. Bu arada Ashab-ı kiram herşeyden evvel müslümanların başına bir halife seçmekle meşgul olmuşlardır. Bu sünnet bugüne kadar devam edegelmiştir. Bir halife vefat etti mi, yerine başkası seçilmedikçe defin edilmez" (172) hükmünü zikreder.

215 İmam Ebû Muin En Nesefi: "Üzerimizde İslâm devlet başkanı olan imamı görmeden bir günün geçmesi caiz değildir. İmametin hak olduğunu kabul etmeyen kimse kâfir olur. Çünkü dini hükümlerden bir kısmının caiz olması, imamın varlığına bağlıdır. Cum'a namazı, bayram namazları ve yetimleri evlendirmek vb. gibi. İmamı inkâr eden kimse farzları inkâr etmiş olur. Farzları inkâr eden de kâfir olur"(173) buyurmaktadır.

216 Kitap, sünnet ve sahabe-i kiram'ın icmaı ile sabit olan; mü'minlerin, kendi içlerinden bir ulû'lemlr seçmelerinin farz olduğudur. Zira kâfirlerin mü'minler üzerinde velâyet hakları yoktur.(174) Ayrıca Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerin dışında (ve o hükümlerin yerine kâim olmak üzere) hüküm icad eden ve yeryüzünü fesada veren güçlerle cihad etmek farzdır.

217 Sadrüddin Teftazani: "Şer'i vazife ve vecibelerin pek çoğunun yerine getirilmesi halifeye bağlı olduğu için, müellif Ömer Nesefî buna işaret ederek dedi ki: "Müslümanlar için bir imama mutlak sûrette ihtiyaç vardır. Müslüman halkla ilgili dini hükümlerin infazı, cezaların tatbiki, düşmanlara karşı ülke sınırlarının korunması, müslümanlardan ordu teşkil edilmesi, sadakaların, yani vergilerin toplanması, zorbaların, soyguncuların ve eşkiyaların zabt-u rabt altına alınarak kahredilmesi, Cum'a ve bayram namazlarının ifa (edâ) edilmesi, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilâfların ortadan kaldırılması, hukuk üzerine kaim olan şahidliklerin kabulü; velileri bulunmayan küçük yaştaki oğlan ve

kızların evlendirilmeleri ve ganimet mallarının taksim edilmesi gibi önemli hususlar imam sayesinde icra edilir."(175)

218 Hilâfet veya İmamet ile birlikte ele alınması gereken konulardan birisi de siyasettir. Emir, nehiy ve terbiye gibi manalara gelen siyaset kelimesi, sase fiilinden masdardır. İbn-i Abidin "Siyaset"i şu şekilde tarif ediyor: "Siyaset, halkı dünya ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salah ve menfaatlerine çalışmaktır."(176)

219 Akil-baliğ olan mü'min her erkek ve kadının siyasi hakları mevcuttur. Resûl-i Ekrem (sav)'in erkek ve kadın herhangi bir ayırım yapmadan hepsinden bey'at aldığı mütevatir haberlerle sabittir. Siyaset ile istişareyi birbirinden ayırmak mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "(O vakit) Sen Allah'tan bir esirgeme sayesinde ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile!.. Artık onları bağışla (Allah'tan da) günahlarının affolunmasını iste. İş hususunda onlarla istişare et!.."(177) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de istişare emir sığısıyla belirtilmiştir. Resûl-i Ekrem'in (sav) hakikati tesbit için; diğer insanlarla kıyaslandığı zaman, istişareye ihtiyacının olmadığı söyleyebilir. Ancak ashabına ve daha sonra gelecek olan mü'minlere istişare usûlünü ve edebini öğretmesi zarurudur. Hakkında nass bulunmayan meselelerde, ilim ve rey sahibi olan insanlarla istişare etmek vaciptir. İmam-ı Kurtubi; "istişareyi terkederek, zorbalığa sapan imam'ın azlinin gerektiğini" beyan etmektedir.(178) Kur'an-ı Kerim'de sûrelerden birisinin ismi de: "Şûrâ Sûresi'dir" Bu sûrede mü'minlerin vasıfları beyan buyurulurken: "Onlar (Mü'minler) meselelerini aralarında istişare yolu ile hallederler"(179) denilerek, bu vasıf övülmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in sahabeliyle önemli olan her konuda istişare ettiği bütün muteber hadis mecmualarında kayıtlıdır.

220 Günümüzde bazı müellifler İslâm dininin istişareye verdiği önemi dikkate alarak: "- Gerçek demokrasi İslâm dininde mevcuddur" tezini ileri sürmektedirler. Demokrasi; aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün vatandaşların katıldığı bir yönetim biçimidir. Demokrasi Allahü Teâlâ'nın (cc) indirdiği hükümlere değil, insanların siyasi tercihlerine dayanan bir siyasi rejimdir. Çoğunluğa iktidar yetkisini kullanma, azınlığa da haklarının korunması şartı ile iktidara rıza gösterme prensibini tavsiye eder. Bu bir anlamda insanın kendi kendisini "Hüküm koyucu" ilan etmesini beraberinde getirir. Mesela "Mekke Döneminde" demokratik manada bir seçim yapılsaydı, Ebû Cehil ve

taifesinin iktidara gelmesi kaçınılmaz olurdu. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: istişare ile demokrasi arasında bir münasebet yoktur. İslâm fıkında istişare; hakkında kat'i nass bulunmayan konularda , ilim ve rey sahiplerinin görüşlerinden istifade ederek en doğru kararı verme usûlüdür. Günümüzde demokrasi; hem bir siyasi rejim, hem "hakimiyeti kayıtsız ve şartsız insana tahsis eden" insanların savunduğu bir ideoloji haline gelmiştir. Diğer ideolojiler gibi, kuvvet ve kudret sahiplerinin hevâlarına göre keyfiyet değiştirebilmektedir. Hakkı ve hukuku değil, toplumu yönlendirebilen çevrelerin tercihini ön plâna çıkaran ideolojik demokrasi ile İslâm'ın temel hedefleri arasında önemli farklar vardır. İslâm'ın temel hedefi; insanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetlerini muhafaza etmek, hakkı ve hukuku korumaktır. İktidarın teşekkülünde, denetlenmesinde ve devredilmesinde insanların rızasını esas alan hilâfet rejimi de (bazı benzerlikler bulunsa bile) demokrasiden farklıdır.

221 Bilindiği gibi imamet; din ve dünya işleri hususunda Peygamber (sav)'e halife olarak umumi bir riyasettir. Dolayısıyla mü'minlerin imamının muktedir; yani hükümleri infaz ve ceza hukukunu icra edebilir olması şarttır. Gerek ilim, gerek takva noktasından zamanın en üstünü olması gerekmez. Ayrıca masum (günahlardan korunmuş) olması da şart değildir.

222 İmamın kâmil ve kesin bir velâyete sahip olması şarttır.(180) Bunun mahiyeti şudur: İmamette aranan vasıfların bir şahısta toplanması zaruridir. İmam-ı Merginânî: "Kâfirlerin, müslümanlar üzerinde velâyet hakları yoktur" (181) diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. İbn-i Abidin imamda aranan şartları şu şekilde izah etmiştir: "Halifenin, müslüman ve hür olması şarttır. Zira kâfir, müslüman üzerine veli olamaz. Köleden de halife olmaz. Çünkü onun (kölenin) kendisine veli olmaya hakkı yoktur. Başkasına nasıl veli olabilir. Sabi ile deli de, köle gibidir. Kadından da halife olmaz. Çünkü kadınlar evlerinde oturmakla memurdurlar. Onların hali tesettüre mebnidir. Peygamber (sav) buna işaretle, hükümdarları kadın olan bir kavim nasıl felâh bulur?" buyurmuştur.(182) 223 İmamın zâhir ve açıkta olması gerekir.(183) Zalimlerin galebe çalması ve düşman korkusu sebebiyle, halkın gözünden gizli olması mümkün değildir. İmamiyye Mezhebi; 12. imamın gizli oluşunu ve gelecekte zuhur ederek yeryüzünü adaletle dolduracağını iddia etmektedir.(184) Bir İslâm toprağı istilâyâ uğrarsa, orada bulunan müslümanların kendi aralarından birisini emir tayin etmeleri vaciptir..(185) Zira müslümanlar küfür ahkâmına razı olamayacakları gibi, kâfirlerin velâyetini de kabul edemezler. Dünyanın en ücra köşesinde bile olsa, üç müslümanın kendi içlerinden bir emir seçmeden

yaşamaları helâl olmaz.(186)

İNSANI KÜFRE DÜŞÜREN HALLER

224 Önce küfür kelimesi üzerinde duralım. Arapça bir kelime olup "Kefera" fiilinden masdardır. Lûgat manası: "Bir şeyi örtmek, gizlemek, varlığı istifhama yer bırakmıyacak derecede açık olan bir şeyi, sun'i olarak gizlemektir."(187) Delâlet-i ve subûti kat'i nass'ları tasdik etmeyen ve Allahû Teâla (cc)'yı inkâr edenlere kâfir denir. İmam-ı Gazali küfrü "Resûl-i Ekrem (sav)'in getirmiş olduğu haberlere inanmamak ve onları yalanlamak"(188) şeklinde tarif etmiştir. İbn-i Abidin: "Küfür lûgatta örtmek manasınadır. Şeriatte ise: Hz. Muhammed (sav)'in kesin olarak dininden olup, Cenab-ı Hakk (cc) tarafından getirmiş olduğu bilinen şeylerde Resûlullah (sav)'ı yalanlamaktır"(189) tarifini esas almış!.. Allahû Teâla (cc)'ya iman etmeyen, Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğini kabul etmeyen ve "Zarurat-ı Diniyye" den olan hususları inkâr edenlere kâfir denir. Çoğulu "Küffâr" veya "Kefere"dir.(190)

225 Küfür ile birlikte ele alınması gereken diğer bir kavram da "şirk"tir. "Eş-Şerike" veya "Eş-Şirke" şeklinde kullanılan bu kelimenin lugat manası ortaklıktır.(191) İki ortağın sermaye ve emeklerini birbirlerine katmaları, mirasta, ganîmette, alım ve satımda birbirine şerik (ortak) olmalarına "Şirket" denilmiştir.(192) İslâmî ıstılâhta şirk; Allahû Teâla (cc)'ya inanmakla birlikte kudret ve kuvvette O'na (Allah'a) denk başka ilahları da tanımaktır. Açıkta açığa Allahû Teâla (cc)'ya ortak koşan, birkaç ilahın varlığını kabul edenlere "Zahiri Müşrik" denir. Allahû Teâlâ 'yı(cc) ikiye ayıran, hayrı yaratan "Yezdan", Şerri yaratan "Ehremen"dir diyen mecusiler, zahiri müşrik hükmündedir.(193) Allahû Teâla (cc)'ya lâıyk olmadığı sıfatları nisbet edenler de müşriktirler. Hristiyanlar "Hz. İsa Allah'ın oğludur", Yahudiler de "Hz. Üzeyr Allah'ın oğludur" diyerek şirk düşmüşlerdir. Hristiyan ve Yahudiler, "Hakiki Müşrik" hükmündedirler.(194) Küfür ile şirk kavramı arasında, lafzî ayrılık mevcuttur. Her müşrik, aynı zamanda kâfirdir. Buna mukabil her kâfir, müşrik vasfı ile anılmayabilir. Ancak itikadî açıdan mahiyet birliği sözkonusudur. Hanefî fukahası: "Küfür tek millettir" .(195)hükmünde ittifak etmiştir.

226 Konumuzla ilgili olarak diğer bir ıstılâh da "İrtidat"dır. Reddetmek, geri çevirmek ve bir işten rücû etmek gibi manalara gelen "İrtidat"; İslâmî ıstılahta; iman ettikten sonra, küfre rücû etmeye (dönmeye) verilen isimdir.(196)

MÜRTEDE İLE KAFİR ARASINDAKİ FARK

227 Mürted ile kâfir arasında çok önemli bir fark vardır. Şöyle ki: Mürted İslâm'ın Allahû Teâla (cc) indinde yegâne din olduğunu ve kudsiyetini bildiği halde; dünya menfaati, hırs, hased, kin veya bunun gibi duygularla İslâmı terketmiştir. Bu duygular, irtidat eden kimseyi mü'minlere karşı mâharib (savaş ehli) durumuna getirir. Zira irtidatla birlikte bütün ismet-i şahsiyetini kayıp etmiştir.(197) Gayr-i müslim olan kâfir ise, davete muhtaçtır. Zira İslâm dini hakkında doğru bir bilgiye sahip değildir. İbn-i abidin: "İrtidat eden ve muhârib durumuna geçen kimsenin öldürülmesi dinin muhafazası için zarurîdir. Zira dinin muhafazası maslahatların en üstünüdür"(198) hükmünü beyan etmiştir. Hanefî fukahası irtidat eden erkeğin öldürülmesinde, kadının ise hapsedilmesinde müttefiktir.(199) Çünkü kadın muharib (Savaş ehli) durumunda değildir. Bu noktada şu hususu da hemen kaydedelim ki; mürted olan erkek de derhal öldürülmez!.. Önce irtidat sebebi araştırılır, şüpheyi düşüğü konular kendisine yeniden izah edilir ve mühlet verilerek tecdid-i iman'a dâvet edilir. (200) Bütün bunlardan sonra, yeniden İslâm'a dönmeyi kabul etmezse "mü'minlerin emirinin görevlendirdiği kimsenin (kadının) huzurunda, gereken ceza uygulanır ve öldürülür. Zira Resûl-i Ekrem'in (sav): "Kim dinini değiştirirse onu öldürün"(201) buyurduğu sabittir.

228 Kur'an-ı Kerim'de: "Sizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölür ise, işte onların dünya ve ahirette amelleri geçersizdir. Kendileri de cehennem ehlidir. Onlar cehennem ebedî sakinleridir"(202) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla herhangi bir kimse İslâm dininden döner ve o halde iken ölürse; (Müslüman iken yapmış olduğu) bütün amelleri mahvolur.(203) İslâm ulemâsı; insanları küfre sürükleyen konular üzerinde hassasiyetle durmuştur. Çünkü bir müslümanın (Allahû Teâla (cc) muhafaza buyursun) küfre düşmesi; imtihanı kaybetmesi ve ebedî olarak cehennemde kalmasını gerektiren fecî bir hâdisedir.

İNSANI KÜFRE DÜŞÜREN FİİLLER (EF'AL-İ KÜFÜR)

229 **VESEN'E VE SANEM'E TAPMAK:** Önce "Vesen ve Sanem" kelimeleri üzerinde duralım. İbn-i Abidin: "Vesen; cüssesi olan, yani insan sûretinde ağaçtan, taştan veya gümüşten, cevherden oyulan heykellerdir. Cem'i "Evsan" gelir. Sanem ise cüssesiz sûrettir. Lugat ulemasından birçokları, aralarında böyle fark yapmışlardır. Bazıları aralarında fark olmadığını söylemiş; bir takımları da sûretten (resimden) başkasına "Vesen" denileceğini bildirmişlerdir. Binâye'de

böyle denilmiştir"(204) buyurmaktadır. Dikkat edilirse Zâhir rivâye; insan heykellerine (neden yapılırsa yapılsın) "Vesen" resimlerine de "Sanem" denilmiştir. Bu iki kelime (Vesen ve Sanem) Tûrçe'de ortak bir lafız ile ifâde edilmiştir: Put!.. Ancak "Put" kelimesinin Farsça olduğu ve bu iki mahiyeti kuşatmadığı da açıktır. Şurası muhakkaktır ki; Allahû Teâla (cc)'dan başkasına ibadet etmek küfürdür. İslâm ulemâsı Vesen'e (heykele) Sanem'e (resime), güneş'e, ay'a, Yıldız'a ve Ateş'e secde etmenin küfür olduğu hususunda ittifak etmiştir.(205) Günümüzde Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görüp, kendi heva ve heveslerinden hükümler icad eden ve İslâm'a karşı savaşan Tağut'ların varlığı mâlumdur. Bu Tağut'lar, kendisinden önce ölen atalarının heykellerini yaptırmayı ihmâl etmezler. Bunlara "Veseni" (Heykelperest) denir. İnsanlardan bir kısmı; Tağut'ların heykellerine, değişik isimler altında tapmaktadırlar.

230 KUR'ÂN-I KERÎM'E HAKARET ETMEK VE PİSLİĞE ATMAK:

Kasden ve taammüden Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını veya bir kısmını pisliğe atmak, insanı küfre sürükleyen bir fiildir.(206) Zira bu fiildeki hakaret unsuru, inkârın bir neticesidir. Ayrıca alay etmek niyetiyle; def ve ney gibi müzik aletleri eşliğinde Kur'ân-ı Kerîm okumak da, insanı küfre sürükler.(207) "Feteva-ı Zahirîye" de: "Eğlence tarzında bir kimse Kur'an'dan bir ayet okursa kâfir olur" (208) denilmiştir. Sonuç olarak; Kur'an-ı Kerim'e hakaret etmek ve alaya almak insanı küfre sürükleyen fiillerdir.

231 KÜFÜR ALÂMETLERİ'Nİ TAKMAK VE GİYMEK: Küffar'a ta'zim ve küfrü te'yid niyetiyle: Haç takınmak, zünnar kuşanmak, mecusî şapkası giymek (Kalensüvetu'l mecus) ve omuza gıyâr koymak, insanı küfre sürükleyen fiillerdir. (209) Ancak dikkat edilecek husus; "Küfrün âlâmet-i farikası" olan giyim ve kuşamda benzemenin haramlığıdır. Meselâ: Haç takınmak, Hristiyanların bir âlamet-i fârikasıdır. Küffar'a ta'zim ve küfrü te'yid niyetiyle "Haç takınan" kimse kâfir olur. Zira Haç işareti, Hz. İsa (as)'ın çarmıha gerildiği akaidinin simgesidir. Halbuki Nass'la sabittir ki, Hz. İsa (as) çarmıha gerilmemiştir. Haç işaretini boynuna takan bir kimse, nass'ı yalanlama durumundadır.

İNSANI KÜFRE DÜŞÜREN SÖZLER (ELFÂZ-I KÜFR)

232 İrtidat'ın meydana gelmesi için yegâne rûkûn; müslüman olan bir kimsenin; diliyle, küfür olan bir hususa itikad ettiğini ikrar etmesidir. Yani küfür sözünün ikrar edilmesidir.(210) Küfür olduğu sabit olan herhangi bir hususu ikrar eden

kimsenin; bu ikrarı sırasında akıllı olması şarttır.(211) Delilik, bayılma, uyku halinde iken sayıklama, hastalık (cinnet vs.) ve sarhoş iken küfür kelimesini söyleyen kimsenin irtidadına hüküm verilemez. Ayrıca mükellefin; kendi irade ve ihtiyariyle, herhangi bir ikrah sözkonusu olmadan küfür kelimesini söylemesi esastır. Ölüm tehdidi veya herhangi bir uzvunun koparılması tehlikesi ile başbaşa kalan (İkrah-ı Mülci) mükellef; kalbi ile mutmain olduğu halde küfür kelimesini söylerse, mürted olmaz. Çünkü bu hale şer'an ruhsat verilmiştir.(212)

233 Kur'an-ı Kerim'de: "Kalbi iman üzere (sabit ve bununla) mutmain olduğu halde; (cebr-ü) İkrah'a uğratılanlar müstesna olmak üzere kim iman ettikten sonra Allahû Teâla (cc)'yı tanımaz, küfre sine (-i kabul) açarsa, işte Allah'ın gazâbı o gibilerin başnadır. Onların hakkı en büyük azaptır"(213) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de "İkrah" halinin müstesna olduğu sabittir. Ancak "İkrah-ı Mülci'nin" bütün şartlarının bulunması şarttır. Eğer İkrah-ı Gayr-i Mülci (Eksik olan ikrah) sözkonusu olursa, küfür kelimesini söylemeye ruhsat yoktur.(214) Bağlanma, hapis veya herhangi bir uzvun telef olmasına yol açmayan dövme; eksik olan ikrah cümlesindendir. Bu durumlarda kelime-i küfrü söyleyen kimse; ihtiyar ortadan kalkmadığı için, küfre düşer.

234 Kalbi imanla dolu olduğu halde; herhangi bir zorlama olmadan kendi irâde ve ihtiyariyle küfrü gerektirecek herhangi bir söz söyleyen kimse kâfirdir.(215) Ayrıca şaka yapma huyuna sahip olan bir mükellef, şaka olsun diye veya hoş vakit geçirme kasdıyla küfür olan bir sözü söylerse, inancı söylediği söze zıt bile olsa âlimlerin hepsine göre tekfir edilir.(216) Zira kat'î olan nass'ları, şaka konusu haline dönüştürmüştür.

235 Bir mükellef; küfrü gerektirmeyecek bir sözü söylemeyi kasederken, dil sürçmesi veya bir hata sebebiyle küfür kelimesini konuşsa kâfir olmaz.(217) Zira kasdı; küfür kelimesini söylemek değildir. Durumu derhal düzeltmesi gerekir.

236 Kur'an-ı Kerim'de "Münâfıkların" durumu beyan buyurulurken: "Şayed onlara (Niçin alay ettiklerini) sorsan, "andolsun ki "biz ancak (yol zahmetini hissettirmemek için lafa) dalmış bulunuyor, şakalaşıyorduk" derler. De ki: Allah ile, O'nun ayetleriyle, O'nun Resûlü ile mi eğleniyordunuz? (beyhûde) Özür dilemeye kalkmayın. Siz iman (ettiğinizi ikrar)'dan sonra küfrettiniz"(218) hükmü zikredilmiştir. İslâm ulemâsı Allahû Teâla (cc)'nın zâtı, sıfatları, isimleri, emir ve nehiyelerinin inkârının küfür olduğu hususunda ittifak ettikleri gibi(219), bu hususlarda, şaka olsun diye veya alay etmek için küçümseyici sözler

sarfetmenin de küfre mûcip olduğu hususunda müttefiktirler.

237 Allahû Teâla (cc)'nın varlığına ve birliğine inanmakla beraber; O'nun diri ve ezelî oluşunu kabul etmemek, kat'î nass'larla sabit olan sıfatlarını inkâr etmek veya insan zihnince tasarlanabilen bir varlık olduğuna inanmak ayrıca Allah'ın bazı varlıklara hulûl ettiğini kabul etmek küfürdür.(220)

238 Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiylerini tebliğ için peygamber gönderdiğini kabul etmemek küfürdür.(221) Bu hususta hiçbir ihtilaf yoktur.

239 Allahû Teâla (cc)'nın peygamberler gönderdiğini kabul etmekle birlikte; bazı peygamberlerin nübüvvetini (Kur'an-ı Kerîm'de isimleri zikredilen) inkâr etmek küfürdür.(222) Çünkü bu konudaki kat'î nassları yalanlama sözkonusudur.

240 Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını, bir kısmını, sûrelerinden herhangi birini inkâr etmek küfürdür. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'den olduğu sabit olan herhangi bir Âyet-i Kerîme'yi inkâr da tıpkı tamamını inkâr gibidir.(223)

241 Zarûret-i Dîniyye'den olduğu sabit olan herhangi bir hususun inkârı; mükellefi küfre sürükler.(224) Beş vakit Namaz'ın, Zekât'ın, Hacc'ın, Oruç'un, Cihad'ın farziyeti, zinâ'nın, adam öldürmenin, içki içmenin haram oluşu gibi kat'î nass'larla sabit olan emir ve nehiylerin reddedilmesi küfürdür. Ayrıca Delâlet-i ve Subûti Kat'î nass'larla sabit olan "Farz'lar dan ve "Haram"lardan şüphe etmek de tıpkı inkâr etmek gibidir.

242 Sihir yapan ve sihrin mübah olduğuna itikad eden kimse kâfirdir.(225) Bu hususta hiçbir ihtilâf yoktur.

243 Gaybten verdiği haber konusunda Kâhin'i tasdik etmek küfürdür. Kâhin gelecek zamanda vukû bulacak hâdiseleri veren, sırları bildiğini ve gayb âlemine ait bilgilere vâkıf olduğunu iddia eden kimsedir. Kâhin'in yaptığı işe kehanet denir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse Kâhin'i verdiği haber konusunda tasdik ederse, Allahû Teâla (cc)'nın Muhammed'e indirdiğini inkâr etmiş olur"(226) buyurduğu da bilinmektedir. Mûteber bütün fıkıh kitaplarında: "Gaybı bildiğini iddia eden kimse de, Kâhin'e gidip onu tasdik eden kimse de kâfir olur" hükmü kayıtlıdır. Burada şunu da belirtelim ki; mutlak olarak gaybı bilme iddiası ile bazı emâreleri esas alıp hüküm verme birbirinden farklıdır. Bir doktorun; hastanın nabzını kontrol edip, bazı hükümlere varması gaybten hüküm vermesi manâsına gelmez. Ayrıca Peygamberlerin, ileride zuhur edecek hadiseleri haber

vermeleri de; kehanetle değil, vahiy yoluyladır.

244 Küfür ile imanın aynı şeyler olduğunu, mahiyet olarak birbirinden farklı olmadığını söylemek küfürdür.(227) Zira "İman" ile "Küfür'ün" ayrı ayrı şeyler olduğu kat'î nass'larla sabittir.

245 Bir insanın, kendi nefsinin küfrüne rızâ göstermesi küfürdür.(228) Zira herhangi bir baskı olmadan hür iradesiyle kâfir olmaya râzı olmuştur. Bu hususta icma tahakkuk etmiştir. Ancak küfrü sevmemekle beraber; Allahû Teâla (cc)'nın kâfirlerden intikam alması için, onların küfür üzere ölmelerini temenni etmek küfür değildir.(229)

246 İbn-i Abidin: "Bir müslümanın dinden çıkıp çıkmadığında şüphe edilirse mürted olduğuna hükmedilmez. Bir müslümanın söylemiş olduğu küfür kelimesi ile dinden çıktığı kesin olarak bilinirse, mürted olduğuna hükmolunur. Dinden çıktığı kesin olarak bilinmezse, mürted olduğuna hükmolunmaz. Çünkü sabit olan müslümanlık şüphe ile zâil olmaz. Küfür büyük bir şeydir"(230) hükmünü zikrediyor. Gerçekten; irtidat ettiği sabit olan bir kimse, eğer erkek ise öldürülür, kadın ise hapsedilir. Dolayısıyla zan ile tekfir câiz değildir.

DİĞER KONULAR

247 **SAHABE-İ KİRÂM'I ANCAK HAYIRLA ANARIZ:** Resûl-i Ekrem (sav)'e bey'at ederek; bütün yeryüzü müstekbirlerine karşı cihad eden Sahabe-i Kirâm'ı ancak hayırla anarız. Bilindiği gibi sahâbe: "Hz. Muhammed (sav)'e mü'min olarak mülâki olan, sohbetinde bulunan ve daha sonra mü'min olarak ölen şahıslara verilen isimdir."(231) İmam-ı Muhammed (rha) "Emirlerle birlikte cihad"ı izah ederken: "Sahâbe-i Kiram hakkında hayırlı sözlerden başkasının söylenmemesi hususunda Resûl-i Ekrem (sav)'den meşhur bir hadîs-i şerifin mevcut olduğunu kaydettikten sonra: "Ashabım hakkında Allahû Teâla (cc)'dan korkun!.. Onları hedef edinmeyin. Kim onları severse, muhakkak beni de sevmiş olur ve kim onlara eziyet ederse, Alettahkik bana da eziyet etmiştir"(232) hadîs-i şerifini zikrediyor. Hanefî fukahâsından Molla Hüsrev: "Selef-i salihin'e açıkça küfreden kimsenin de şahidliği kabul edilmez. Selef-i Salihin; sahâbe-i kirâm ve müctehid ulemâdır. Allahû Teâla (cc) hepsinden razı olsun. Çünkü bu işler (Selef-i Sâlihine dil uzatmak) o kimsenin aklının ve haysiyetinin kusurunu gösterir. Bundan kaçınmayan kimse yalandan da kaçınmaz"(233) hükmünü beyan ediyor. Sonuç olarak; Ehl-i Sünnet olan mü'minler sahâbe-i kirâm'ı daima

hayırla anarlar. Onlar arasındaki ihtilafları bahâne ederek kat'iyen hukuklarına dil uzatmazlar. Ehl-i Bid'at ise; sahâbe-i kirâm'ın arasındaki ihtilafları bahane ederek, ileri geri sözler sarfetmekten kaçınmaz.

248 ESAS OLAN "BEYNE'L HAVF VE'R RECA" HALİDİR: Kur'an-ı Kerim'de: "Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira hakikat şudur ki; kâfirler guruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez"(234) hükmü buyurulmuştur. Mü'minler; Allahû Teâla (cc)'nın yaratmış olduğu nimetlerin bile sayılamayacağının şuurundadırlar. Dolayısıyla bunca lütûf ve ihsânı dikkate alarak; lâıyıkı ile kulluk yapamadıklarını îtiraf ederler. Bu sebeble korku içerisinde dirler. Ancak kat'iyen Allahû Teâla (cc)'nın rahmetinden ümitlerini keserek, yeis içine düşmezler. İmtihânı kazandığı sabit olmayan hiç kimse de; Allahû Teâla (cc)'nın azabından emin olamaz. Bu sebeble hayatlarını "Beyne'l havf ve'r Reca" (Korku ile ümit arasında) esâsına göre tanzîme gayret ederler.

249 BİR VELÎ, ASLÂ BİR NEBÎ'NİN DERECE SİNE ULAŞAMAZ: Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiyleri altında sızlanmamak, sabretmek ve her an imtihan üzere olduğunu hatırd tutarak; "ihسان" makamına ulaşmak her mü'minin görevidir. Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahâbe-i Kirâm'ın zühd ve takva hususunda ne kadar titiz oldukları malûmdur. Esasen Zühd; insanı Allahû Teâla (cc)'ya kulluktan alıkoyan herşeyi terketmektir. İbn-i Abidin "Şeriat, târikat ve hakikat" ıstılâhlarını izah ettikten sonra: "Bu üç şeyden murâd, kuldan beklenen kulluk vazifesinin beklendiği şekilde yapılmasıdır"(235) hükmünü beyan ediyor. İmam Ebû Yusr Muhammed Pezdevi (rha): "Şeriat hakikattir, hakikat şeriatın başka değildir"(236) buyuruyor. Şer'i şerife ihlâsla sarılan ve insanları Allahû Teâla (cc)'nın dini uğruna cihad'a çağırان mürşid-i kâmil'ler devamlı mevcuttur. İslâmî ıstılâhta: "Bütün kalbi ile Allahû Teâla (cc)'ya yönelen mü'min ve takva sahibi kimselere velî denilmiştir."(237) Yeryüzünde Tağuti güçlerle cihad eden Allahû Teâla (cc)'nın veli kullarına ne kadar hürmet edilse azdır. Ancak bunların kat'i olarak imtihanı kazandıkları ve sû-i hatime endişesinden kurtuldukları iddia edilemez. Halbuki Nebî'ler için; böyle bir tehlike söz konusu değildir. Zira Nebi'ler bazı sıfatlarla, insanlardan ayrılırlar. Sadrüddin Taftazani bu konuda şunu kaydediyor: "Kerramiye'den bazılarının "Velî'nin nebî'den üstün olması caizdir" demeleri küfürdür, sapıklıktır."(238) Sonuç olarak: Bir velî, asla bir nebi'nin derecesine ulaşamaz.

250 Ehliyet sahibi olduğu sürece bülûğ çağına ermiş bir insan; kendisinden emir ve nehiylerin sakıt olacağı bir mevkîe ulaşamaz. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Sana yakîn

(ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et..."(239) hükmü beyan buyurulmuştur. Ehl-i Sünnetin müctehid imamlarına göre; teklîf-i ilahîden maksad imtihandır. Dolayısıyla kuldan hiçbir suretle teklifler düşmez.(240) Alemlere rahmet olarak gönderildiği kat'i nass'la sabit olan Resûl-i Ekrem (sav)'in ibadetler hususundaki titizliği, tevatür derecesindeki haberlerle sabittir. Ehl-i Bid'at'tan bir zümre (İbahi'ler) "Bir kul son derece Allah'a muhabbet makamına erişip, kalbi gafletten temizlenirse, zahiri ibadetlerin düşeceği" iddiasını ortaya atmışlardır. İbn-i Abidin: "İbn-i Kemâl'in risalesinde zikredilmiştir ki; tasavvuf davasında bulunanlardan bazısı, yüksek bir dereceye vasıl olduğunu, kendisinden ibadet ve taatın düştüğünü ve kendisine bütün günahları işlemenin helal olduğunu iddia eder. Böyle bir kimsenin öldürülmesinin vacip olmasında şüphe yoktur. Çünkü bunun dine zararı pek büyüktür. Böyle bir davada bulunmakla her şeyi mübah kılan kimse kapanmayan bir kapı açmış olur ve bu kimsenin zararı haramların mübah olduğuna inanan kimsenin (İbahi'lerin) zararından daha büyüktür. Çünkü haramların mübah olduğuna inanan kimse küfrünün meydana çıkacağından korkarak bu sapık fikrini söylemekten çekinir. Bu kimse ise ibadet ve taatın, haram ve helâlin dinde kendi derecesine ulaşamayan kimselere mahsus olduğunu iddia edip bütün faasıkları "kendisi gibi yüksek mertebeye ulaştıklarını" iddiaya davet eder"(241) buyurarak, ehl-i bid'at tasavvufçular arasında da, bu sapık anlayışın bulunduğunu kaydetmektedir.

251 "EHL-İ KIBLE'NİN" TEKFİRİ CÂİZ DEĞİLDİR: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bizim kıldığımız namazı kılsa, bizim kıblemize yönelirse, kestiğimizi yerse işte Allah ve Resûlünün zimmetinde bulunan müslüman budur. Allah'ın zimmetini bozmayın" hadis-i şerifini esas alan Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları: "Kible ehlinin tekfiri câiz değildir" hükmünde ittifak etmiştir.(242) Hanefî fukahâsından Molla Hüsrev: "Ehl-i ehva kelâm kitaplarında zikredildiğine göre inançları Ehl-i sünnet'in inançlarına uymayan ehl-i kıbledir. Bunların şahitlikleri kabul edilir."(243) hükmünü zikreder. Alauddin El Haskafî "Bid'at ehlinin imâmeti'ni" izah ederken: "Bid'at: Peygamber (sav)'den malûm ve meşhur olan şeyin aksini itikad etmektir. Fakat bu bir inad sebebiyle değil, bir nevî şüphe iledir. Bizim kıblemize dönenlerden hiçbiri bid'at sebebiyle tekfir edilemez" hükmünü kaydeder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Bizim kıblemize dönenlerden hiçbiri şüphe ile kurulan bid'atten dolayı tekfir edilemez. Ama zarurat-ı dîniyye hususunda muhâlefet edenin küfrüne hilâf yoktur"(244) diyerek, konuya açıklık getirir. Sonuç olarak; inanılması zarurî olan hususları inkâr etmediği müddetçe, ehl-i kible tekfir edilmez.

2. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

- (1) İslâm Ansiklopedisi-İst: 1977, M.E.B. Yay. C: 3, Sh: 590 vd.
- (2) Abdî'l Latîfî'z Zebîdî-Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh tercemesi ve şerhi-Ank: 1978 (5 bsm), DİY Yay. C: 2, Sh: 823.
- (3) M. Asım Köksal-Hz. Muhammed (sav) ve İslâmiyet (İslâm Tarihi)-Mekke Devri-İst: 1981, Şamil Yay. Sh: 400.
- (4) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1317, Mtb. Amire tab. Ofset, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 27.
- (5) İbn-i Kesir-Tefsîrû'l Kur'an'il Azîm-Beyrut: 1969, C: 3, Sh: 262.
- (6) En Nahl Sûresi: 36.
- (7) Sahîh-i Buharî-İst: 1401, Çağrı Yay. K. Sitte Serisi C: 4, Sh: 142, K. Enbiya: 48.
- (8) Yunus Sûresi: 72.
- (9) El-Bakara Sûresi: 132.
- (10) Yunus Sûresi: 84.
- (11) Al-i İmran Sûresi: 52.
- (12) İmam-ı Maturîdî-Tevîlatû'l Kur'an-İst: H. Selim Ağa Kütb. Yazma No: 40, Varak No: 373 b.
- (13) İmam-ı Azam-ı Fıkıh-ı Ekber (Aliyyû'l Kari Şerhi), İst: 1981, Çağrı Yay. Sh: 153.
- (14) Geniş bilgi için/ İmam-ı Şerîstani- El Mîlel ve'n Nihal- Beyrut: 1392 C: 1 Sh: 4
- (15) İmana dayanır/ El Hûcurat Sûresi: 10, Velâyeteye dayanır/ Et Tevbe Sûresi: 71

- (16) Geniş bilgi için/ İbn-i Abidin- Reddül Muhtar- İst: 1983 C: 9 Sh: 13-17.
- (17) Molla Hüsrev-Dürrü'l Hükkam fî şerhü Gurerü'l Ahkâm-İst: 1307, C: 1, Sh: 301.
- (18) En Nisâ Sûresi: 51-52.
- (19) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979, Sh: 8, Madde: 10.
- (20) Jacob Burckhard-İtalya'da Rönesans Kültürü-İst: 1957, Sh: 263 vd.
- (21) Meydan Larousse-C: 10, Sh: 501-503. (Reform Maddesi).
- (22) Christopher Henry Dawson-Batı'nın Oluşumu-İst: 1976, Sh: 25.
- (23) Orhan Hançerlioğlu-Felsefe Ansiklopedisi-İst: 1977, C: 2, Sh: 335, ayrıca Harry J. Dell-Encyclopedia Americane-C: 14, Sh: 73-74 (Hellenizm maddesi).
- (24) Rene Guenon-Modern Dünya'nın Bunalımı-İst: 1979, Sh: 137.
- (25) İbn-i Manzur-Lisanül Arab-Beyrut: 1955, C: 13, Sh: 21, ayrıca Ez Zemahşeri-Esâsül Belağa-C: 1, Sh: 21-22, Asım Efendi-Kamus Tercemesi, İst: 1304, C: 4, Sh: 548.
- (26) İslâm Ansiklopedisi-İst: 1968 (2 bsm) C: 5/2, Sh: 984.
- (27) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, C: 9, Sh: 5.
- (28) İmam-ı Azam Ebû Hanife-El Âlim ve'l Müteallim-Kahire: 1368, Z. Kevseri Neş. Sh: 57 vd.
- (29) El Bakara Sûresi: 8.
- (30) El Maide Sûresi: 41.
- (31) İmam-ı Maturidi-Kitabu't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 373-375.
- (32) Sahih-i Müslim-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 51-52, Had. No: 32.
- (33) İmam-ı Muhammed-Siyer-i Kebir-İst: 1980 Evs Yay. C: 1, Sh: 163.
- (34) İmam-ı Azam-ı Fıkıh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi) İst: 1981, Çağrı Yay. Sh:

216.

(35) Et-Talak Sûresi: 11.

(36) İmam-ı Maturidi-Akaid Risalesi, İst: 1953, Sh: 22.

(37) Taha Sûresi: 112.

(38) İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 329.

(39) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi), Sh: 176.

(40) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Dergâh Yay. Sh: 280.

(41) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi) İst: 1981, Sh: 212.

(42) Mü'min Sûresi: 85.

(43) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar- İst: 1983, C: 9, Sh: 24.

(44) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 266, ayrıca Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-ist: 1309, C: 2, Sh: 525.

(45) İmam-ı Matûridi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 394.

(46) Nureddin Es Sabuni-Maturidiyye Akaidi-Ank: 1978, Sh: 184.

(47) Bakınız/ İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 397.

(48) El Bakara Sûresi: 136.

(49) Yunus Sûresi: 84.

(50) El Hûcurat Sûresi: 17.

(51) Ez Zariyat Sûresi: 35-36.

(52) İmam-ı Maturidi-Katibû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 397.

(53) Ahmed b. Hanbel-Müsned-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 26, 93, 120. C: 4, Sh: 364, Sahih-i Buhari, K. İman B: 1, 3, Sahih-i Müslim B: 5, Sünen-i Nesei-K. İman/13.

- (54) Eş Şehristani-El Milel ve'n Nihal-Beyrut: 1395, D. Marife Yay. C: 1, Sh: 40
- (55) İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 12.
- (56) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Sh: 134.
- (57) Ez Zümer Sûresi: 62.
- (58) El En'am Sûresi: 101.
- (59) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi) İst: 1981, Sh: 50.
- (60) İhlâs Sûresi: 1-4.
- (61) Et-Tevbe Sûresi: 30.
- (62) El Mü'minûn Sûresi: 91.
- (63) El Enbiyâ Sûresi: 21.
- (64) El Enbiyâ Sûresi: 22.
- (65) El Kasas Sûresi: 68.
- (66) El Fatır Sûresi: 15.
- (67) Seyyid Şerif Cürcani-Şerh-i Mevakıf-İst: 1311, C: 1, Sh: 256, vd. Ayrıca Abdurrahman El Ceziri-Et Tavzihû'l Akaid-Kahire: 1945, Sh: 43-47.
- (68) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari şerhi) İst: 1981, Sh: 73.
- (69) Nureddin Es Sabûni-Maturidiyye Akaidi-Ank: 1978, D. İşleri Bşk. Yay. Sh: 73.
- (70) İhlâs Sûresi: 1.
- (71) El Mü'minûn Sûresi: 91.
- (72) Er Rahman Sûresi: 27.
- (73) El Ankebût Sûresi: 8.

(74) El Fatır Sûresi: 15.

(75) Eş Şûara Sûresi: 11.

(76) Seyyid Şerif Cürcani-Şerh-i Mevakıf-İst: 1311, ayrıca İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970 Sh: 44.

(77) El Furkan Sûresi: 58.

(78) Al-i İmran Sûresi: 2.

(79) El Enfal Sûresi: 175.

(80) El Mü'minûn Sûresi: 17.

(81) Bakınız: En Nahl Sûresi: 77, En Nûr Sûresi: 45, Al-i İmran Sûresi: 26, El-Kaf Sûresi: 33, El En'am Sûresi: 17, Er Rum Sûresi: 50.

(82) Es Seyyid Şerif Cürcani-Şerh-i Mevakıf-İst: 1311, C: 3, Sh: 67.

(83) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 429 (Ed-Dehr Sûresi'nin 30. ayet-i kerimesinin tefsiri).

(84) Bakınız: El Hacc Sûresi: 75. Eş Şuara Sûresi: 11, En Nisâ Sûresi: 58.

(85) Es Seyyid Şerif Cürcani-A.g.e. C: 3, Sh: 73-74.

(86) Yasin Sûresi: 82.

(87) İmam-ı Maturidi-Kitabu't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 176 vd.

(88) En Nahl Sûresi: 36.

(89) El İsra Sûresi: 95, İmam-ı Maturidi-Tevilatü'l Kur'an, Var. No: 430 b.

(90) Et Tevbe Sûresi: 128.

(91) Nureddin Es Sabuni-Maturidiyye Akaidi-Ank: 1978, Sh: 110.

(92) El Enfal Sûresi: 42.

(93) En Nisâ Sûresi: 165.

- (94) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Sh: 294.
- (95) Seyyid Şerif Cürçani-Şerh-i Mevakıf-ist: 1311, C: 3, Sh: 177 vd. ayrıca Nureddin Es Sabuni-Maturidiyye Akaidi-Ank: 1978, Sh: 111.
- (96) El A'raf Sûresi: 73.
- (97) El Bakara Sûresi: 87.
- (98) Et Tevbe Sûresi: 70.
- (99) El Kasas Sûresi: 32.
- (100) İbn-i Hümmam-Şerhû'l Müsayere-Bulak: 1317, Sh: 198, ayrıca Kadı İyaz-Şifa-i Şerif-İst: 1977, Çile Yay. Sh: 251.
- (101) Abdüllatif Harputi-Tenkihû'l Kelâm-İst: 1330, Sh: 268.
- (102) İmam-ı Maturidi-Tevilatû'l Kur'an-H.S. Ağa Küt, var. no: 243/a, ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. Sh: 198, Kadı İyaz-A.g.e. Sh: 251 vd.
- (103) En Nisâ Sûresi: 164.
- (104) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 401 (Haazin Bölümü).
- (105) El En'am Sûresi: 33.
- (106) M. Asım Köksal-İslâm Tarihi-İst: 1980, C: 11, Sh: 437.
- (107) El Hakka Sûresi: 44-48.
- (108) El Ahzab Sûresi: 39.
- (109) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) A.M. Şakir Neşri, Sh: 87, Madde: 289.
- (110) El Beyadi-İşaretü'l Meram-Kahire: 1368, Sh: 329 vd.
- (111) El Bakara Sûresi: 258.
- (112) Fahrüddin-i Razi-İsmetü'l Enbiya-Kahire: 1968, Sh: 5 vd.

(113) El İsrâ Sûresi: 73.

(114) İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 208 vd, ayrıca Risaletu'n fi'l Akaid-Sh: 20.

(115) Ebü'l Beka-Külliyat-İst: 1287 Mtb. Amire, Sh: 22-23.

(116) En Necm Sûresi: 3, 4.

(117) El İsrâ Sûresi: 15.

(118) El Kasas Sûresi: 15.

(119) El Bakara Sûresi: 253.

(120) İmam-ı Maturidi-Tevlatu'l Kur'an-İst: H. S. Ağa Kütb. Yzm. Vr. No: 61a.

(121) Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb (Tefsir-i Kebir) İst: 1307-8 C: 2, Sh: 451-453.

(122) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-El Feteva-i Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 263.

(123) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955 C: 12, Sh: 386-387.

(124) Et Tahrir Sûresi: 6.

(125) Seyyid Şerif Cürçani-Şerh-i Mevakıf-İst: 1311, c: 3, Sh: 216-220.

(126) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955 C: 16, Sh: 248 vd.

(127) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969, D. Marife Neşri, C: 3, Sh: 88-89.

(128) Abdurrauf Münavi-Feyzû'l Kadir-Kahire: 1356, C: 3, Sh: 450.

(129) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969, C: 2, Sh: 464-465.

(130) Cinn Sûresi: 1, 2.

(131) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979, Çağrı Yay. C: 6, Sh: 370-371.

- (132) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955, C: 17, Sh: 104 vd.
- (133) El Bakara Sûresi: 14, El İsra Sûresi: 27 ve El Mülk Sûresi 67. ayet-i kerimelerin tefsirlerine müracaat.
- (134) El Bakara Sûresi: 213.
- (135) Al-i İmran Sûresi: 78.
- (136) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm), Sh: 8 Madde: 10.
- (137) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1041, Çağrı yay. C: 4, Sh: 59 vd. Had. No: 3644, 3645, ayrıca Ahmed b. Hanbel-C: 4, Sh: 136.
- (138) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 263.
- (139) Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-İst: 1308-9, C: 2, Sh: 550.
- (140) El Hicr Sûresi: 9.
- (141) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955, C: 20, Sh: 257.
- (142) Abdurrahman El Meydani-El Akidetü'l İslâmiyye-Şam: 1966, C: 2, Sh: 244.
- (143) Eş Şuara Sûresi: 51.
- (144) Seyyid Süleyman Nedvi-Asr-ı Saadet (Peygamberimizin tebligat ve talimatı)-İst: 1967, Sh: 717-718.
- (145) En Nisâ Sûresi: 136.
- (146) Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-İst: 1308-9, C: 2, Sh: 526.
- (148) Sadrüddin Teftazani-Şerhu'l Akaid-İst: 1980, Sh: 251.
- (147)
- (149) El Aclûni-Keşfü'l Hefa-Beyrut: 1351-52, C: 2, Sh: 90 Had. No: 1853.
- (150) Mü'minûn Sûresi: 16.

- (151) Yasin Sûresi: 79.
- (152) El Hacc Sûresi: 7.
- (153) El Enbiya Sûresi: 47.
- (154) Muslihuddin Kesteli-Şerhi'l Akaidi'l Kesteli-İst: 1973, Sh: 136.
- (155) El İsra Sûresi: 11, Hakka Sûresi: 19, El İnşikak Sûresi: 10.
- (156) El Kevser Sûresi: 1.
- (157) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 628-629.
- (158) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351, C: 2, Sh: 24, Had. No: 1599.
- (159) Sadrüddin Teftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Sh: 258.
- (160) Ahmed Davudoğlu-Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi-ist: 1973, C: 1, Sh: 108.
- (161) Mustafa Sabri Efendi-Mevkifû'l Beşer-Kahire: 1352, Sh: 26.
- (162) El Kamer Sûresi: 52-53.
- (163) Nureddin Es Sabûni-Maturidiyye Akaidi-Ank: 1978, Sh: 139.
- (164) Sadrüddin Teftazani-A.g.e. Sh: 196.
- (165) Ez Zümer Sûresi: 7.
- (166) Al-i İmran Sûresi: 97.
- (167) Hûd Sûresi: 6.
- (168) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351, C: 1, Sh: 231, Had. No: 707.
- (169) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 80.
- (170) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969, C: 1, Sh: 518.

- (171) Sahih-i Müslim-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1478, Had. No: 1851.
- (172) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1982, Şamil Yay. C: 2, Sh: 384.
- (173) İmam Ebû Muin En Nesefî-Bahrû'l Kelam fî Akaidi'l Ehli'l İslâm-Konya: 1977, Rabîta Yay. Sh: 179.
- (174) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965, C: 1, Sh: 199.
- (175) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid- İst: 1980 Sh: 326-327.
- (176) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, C: 8, Sh: 186.
- (177) Al-i İmran Sûresi: 159.
- (178) İmam-ı Kurtubi-El Camiû Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967, C: 4, Sh: 249. vd.
- (179) Eş Şûrâ Sûresi: 38.
- (180) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Sh: 333.
- (181) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965, C: 1, Sh: 199.
- (182) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar- İst: 1982, C: 2, Sh: 384.
- (183) Sadrüddin Taftazani-A.g.e. Sh: 328.
- (184) İmamiyye Mezhebinin iddiası şudur: 12. imam kaim müntezar Mehdi Hicri: 260 (Miladi: 873) yılında Samarra'da bir mağaraya gizlenmiştir. O tarihten başlayarak, zuhur edinceye kadar gizli olarak yaşıyacaktır. Bu "Gaybubet-i Kübra" döneminde işlerini onun adına takip eden naibleri vardır.
- (185) İbn-i Nüceym-El Bahrû'r Raik-Kahire: 1311, C: 6, Sh: 298, ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317, C: 6, Sh: 365, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 3, Sh: 296

- (186) İmam Ahmed b. Hanbel- El Müsned- İst: 1401 C: 2 Sh: 177.
- (187) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955, C: 5, Sh: 145.
- (188) İmam-ı Gazali-Faysalû't Tefrika-Kahire: 1319 M. Kabbani Neşri, Sh: 19.
- (189) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983. C: 9 Sh: 5.
- (190) Mecduddin Eş Şirazi El Firûzabadi-Kamusu'l Muhit-İst: 1304, C: 3, Sh: 262.
- (191) İbn-i Manzur-A.g.e. C: 10, Sh: 444 vd.
- (192) Mecduddin Eş Şirazi El Firuzabadi-A.g.e. C: 3, Sh: 96.
- (193) Eş Şehristani-ElMilel ve'n Nihal-Beyrut: 1395, D. Marife Yay. C: 1, Sh: 233.
- (194) Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-İst: 1309, C: 2, Sh: 514.
- (195) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gurerû'l Ahkam-İst: 1307, C: 1, Sh: 301.
- (196) İbn-i Manzur-A.g.e. C: 4, Sh: 154.
- (197) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 9, Sh: 109.
- (198) İbn-i Abidin-Ukûdu Resmi'l Müfti-İst: 1325, C: 1, Sh: 318.
- (199) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965, C: 2, Sh: 164.
- (200) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 98.
- (201) İmam-ı Maturidi-Kitabû't Tevhid-Beyrut: 1970, Sh: 399.
- (202) El Bakara Sûresi: 217.
- (203) İmam-ı Kurtubi-El Camiû Li Ahkâmû'l Kur'an-Kahire: 1967, C: 3, Sh: 46.
- (204) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, Şamil Yay.

C: 5, Sh: 336.

(205) Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-İst: 1309, C: 2, Sh: 521.

(206) Numan Abdürrazzak Samarraî-İslâm Fıkında Mürted'in Tabi olduğu hükümler-İst: 1970, Sh: 133 vd.

(207) Şeyh Nizamüddin ve bir Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 267.

(208) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari Şerhi) İst: 1981, Sh: 441.

(209) Seyyid Şerif Cürçani-Şerh-i Mevakıf-İst: 1311, C: 3, Sh: 253.

(210) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai-Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 134.

(211) İbn-i Abidin-Reddü'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-ist: 1983. Şamil Yay. C: 9, Sh: 10-13.

(212) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty, C: 24, Sh: 47-49.

(213) En Nahl Sûresi: 106.

(214) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 175-176.

(215) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 283.

(216) İbn-i Abidin-Reddü'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, Şamil Yay. C: 9, Sh: 7.

(217) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet/a.g.e. C: 2, Sh: 276.

(218) Et Tevbe Sûresi: 65-66.

(219) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet/a.g.e. C: 2, Sh: 258.

(220) Aliyyü'l Kari-Şerhû's Şifa-İst: 1309, C: 2, Sh: 513 vd.

(221) İmam-ı Gazali-Faysalû't Tefrika-Kahire: 1319, Sh: 27.

- (222) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet/El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400. C: 2, Sh: 263.
- (223) Aliyyü'l Kari-a.g.e. C: 2, Sh: 525, ayrıca El Feteva-ı Hindiyye, C: 2 Sh: 266.
- (224) Aliyyü'l Kari-a.g.e. C: 2, Sh: 522.
- (225) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, C: 9, Sh: 45.
- (226) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 408.
- (227) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-a.g.e. C: 2, Sh: 257.
- (228) Kemal b. Ali Şerif-El Müsamere-Bulak: 1317 Sh: 139, ayrıca Muslihuddin Kesteli-Şerhi Akaidi'l Kesteli-İst: 1973, S0 191.
- (229) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 257.
- (230) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983, C: 9, Sh: 8.
- (231) İbn-i Hacer Askalani-El İsabe-Bağdat: 1910, C: 1, Sh: 7.
- (232) İmamı Muhammed Siyer-i Kebir İst: 1980 Evs Yay. C: 1, Sh: 100.
- (233) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gurerû'l Ahkâm-İst: 1307, C: 2, Sh: 381.
- (234) Yusuf Sûresi: 87.
- (235) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1982, Şamil Yay. c: 1, Sh: 71.
- (236) İmam Ebû Yusr Muhammed Pezdevi-Elh-i Sünnet Akaidi-ist: 1980 Kayıhan Yay. Sh: 335-336, Mesele: 93.
- (237) Abdüllatif Harputi-Tenkihû'l Kelam-ist: 1330, Sh: 369.
- (238) Sadrüddin Taftazani-Şerhû'l Akaid-İst: 1980, Sh: 346.

(239) El Hicr Sûresi: 99.

(240) İmam-ı Azam-Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari şerhi) İst: 1981, Sh: 315.

(241) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 52.

(242) İmam-ı Azam-A.g.e. Sh: 424-425.

(243) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükâm fî Şerhü Gurerü'l Ahkâm-İst: 1307, C: 2, Sh: 376.

(244) İbn-i Abidin-A.g.e C: 2, Sh: 409-410.

3. BÖLÜM: TEMİZLİK BAHSİ

İBADET NEDİR?

252 Önce "abd" kelimesi üzerinde duralım. lugat manası; itaât etmek, boyun eğmek, tavazuû göstermek, daha açık bir ifade ile kişinin; bir kimseye ona isyan etmeden ve ondan yüz çevirmeksizin itaat etmesidir.İslâmi ıstılâhta,"-Hevâsına muhalefet edip, Allahü Teâla'ya (cc) teslim olan mükellefin fiillerine ibadet denilir".(1) "ABD kelimesinin masdarı olan ubûdiyet (Kulluk etmek) insanın sıfatıdır."(2) İnsanın varlık hikmetinin Allahü Teâla (cc)'ya kulluk olduğu kat'î nass'larla sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Cinleri ve insanları, bana ibâdet etmeleri için yarattım"(3) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîme'de geçen "İllâ liya'bûdun" (Yalnız ibadet etmek için) ibaresi, insanların ve cinlerin tamamını içine alır. Hiçbir istisnadan söz edilemez.(4)

253 Bazı âlimler ibâdeti "Allahü Teâla (cc)'nın rızasını kazanmak ve O'na tâ'zim etmek niyetiyle her emrini, emrettiği şekilde yerine getirmektir" şeklinde tarif etmişlerdir. Şurası muhakkaktır ki; Allahü Teâla (cc)'nın rızâsını kazanabilmek için, ihlâs ile O'na teslim olmak zarûridir. Hevâlarını ilâh edinen tağutî güçleri redetmeden, sahih bir imana sahip olmak imkânsızdır.

254 Hz. Adem (as)'den itibaren bütün peygamberler insanları Allahü Teâla (cc)'ya kulluğa davet etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'de: "Andolsun ki biz her kavme: "Allah'a ibâdet edin,tağut'a kulluk etmekten kaçının" diye (tebligat yapması için) bir peygamber göndermişizdir"(5) hükmü beyan buyurulmuştur. Tağut: Allahü Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere karşı ayaklanan (Tuğyan eden)

her güce verilen ortak isimdir. Bunun şeytan olması, put olması, ideoloji olması veya bunların dışında herhangi bir şey olması mâhiyetini değiştirmez.İnsanoğlu ya iman edip Allahû Teâla (cc)'nın dini için cihad eder, ya küfredip (Kâfir olup) tağut yolunda savaşır.Bu hakikat Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir: "İman edenler Allah yolunda cihad ederler, küfredenler de (Kâfirler) tağut yolunda savaşırlar."(6) Bu iki halin ve vasfın dışında, üçüncü bir durum sözkonusu değildir.

255 İslâm ahkâmını inkâr ederek; insanların hayatlarını kendi hevâlarından çıkardıkları kanunlarla düzenleyen meclisler, konsüller, krallar ve diğer kuruluşlar Tağut hükmündedirler. Kim onların hükümlerinin doğruluğuna îtikad eder ve savunursa, Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri yalanlamış olur. Malûm olduğu üzere hüküm koyma hususunda Allahû Teâla (cc)'ya herhangi bir eş koşmamaya "Tevhid-i İradi" denir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Onlar hâla cahiliyet hayatının hükmünü mü arzu ediyorlar? Salih kanaata sahip olan bir kavim için hükmü Allah'tan güzel kim olabilir?"(7) hükmü beyân buyurulmuştur.

İBÂDET'İN MÜDDETİ VE DERECELERİ

256 Ehliyet sahibi olduğu müddetçe; bülüğa ermiş olan bir mükelleften, ölüm ânına kadar ibâdetler sâkıt olmaz!.. Allahû Teâla (cc)'nın bahşetmiş olduğu nimet ve ihsanlar sürekli olduğuna göre, ibâdetler de sürekli olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de Resul-i Ekrem (sav)'e hitâben: "Sana yakin gelinceye kadar rabbine ibadet et!.." (8) emri verilmiştir. Bütün müfessirler bu ayet-i kerime'de geçen "Yakîn" kelimesinin, ölüm manasında olduğu hususunda müttefiktirler.(9) Zira Resûl-i Ekrem (sav) "Yakîn" kelimesinin ölüm manasında olduğunu beyan buyurmuştur.(10) Âyet-i kerîme'de emrin Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben verilmesi, hükmün umumiyetine mani değildir. Kaldı ki hiçbir kul; Resûl-i Ekrem (sav)'in derecesine yükselemez. O dahi; ölüm anına kadar ibadetle mükellef tutulmuştur. Mevkii ve makamı ne olursa olsun; her insan, Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiyelerine muhatabtır.

257 Şurası mahakkaktır ki; insanoğlu Allahû Teâla (cc)'ya lâıyk olduğu şekilde ibâdet etmeye güç yetiremez. Ancak emrettiği şekilde, O'na ibâdet edebilir.. (11) Kur'an-ı Kerim'de: "Yaratan (Allah), yaratmayan gibi midir? Artık iyice düşünmeyecek misiniz? Allah'ın nimetini birer birer saysanız (bu ne mümkün? Onu) icmâl sûretiyle bile sayamazsınız"(12) hükmü beyân buyurulmuştur. Dikkat edilirse, Allahû Teâla (cc)'nın nîmetlerini saymaya dahi insanın gücünün

yetmeyeceği haber verilmiştir. Nîmetleri saymaya dahî güç yetmeyince, hakkı ile ibadet etmeye nasıl güç yetebilir? İnsanoglu sürekli zikir ve ibadet üzere olsa dahî, layıkı vechile Allahû Teâla (cc)'ya ibadet etmiş olmaz!.. Dolayısıyla ancak Allahû Teâla (cc)'nın emrettiği şekilde ibadet etme imkanı vardır. Gücümüzün yetmeyeceği teklifleri bize yüklemeyen ve kolaylık murâd eden Allahû Teâla (cc)'ya ne kadar hamdetsek azdır!..

258 Bir kısım insanlar; sırf dünyevî faydalarını esas alarak ibadet ederler. Kat'î ilim ve kalbi niyet kesin teşekkül etmediği için genellikle "Halk bize ne der?" endişesi içindedirler. Buna ibadet denip denemeyeceği ihtilâfıdır. Bir kısım insanlar da sevab elde etmek ve Allahû Teâla (cc)'nın azabından korunmak için ibadet ederler. İnsanların çoğu bu hal üzere ibâdete devam ederler.

259 Allahû Teâla (cc)'nın kendilerine "Kulum" diye hitâb etmesi ve kendilerinden razı olması için ihlâsla ibadet edenler, gerçek manâda "Ubûdiyet" halindedirler. Bu kimseler "Ubûdiyet" halinde iken; Allahû Teâla (cc)'ya aşk ile bağlanırlar ve "Ubûdet" haline geçerler.

260 Muhakkak ki mü'minler; Allahû Teâla (cc)'yı tanımada, din işleriyle ilgili kesin bilgide, tevekkül'de, Allah (cc) ve Resûlü (sav)'nü sevmeye kaza ve kaderine rıza göstermede, Allahû Teâla (cc)'nın azâbından korkmada, rahmetini ummada ve iman hususunda eşittirler. (13) Ancak kalb ile tasdik ve dil ile ikrârın dışında; amel, derece ve makam yönünden farklılık gösterirler.

TEKLİFE MUHÂTAP OLMAK

261 Akıl ve baliğ olup; İslâm'ın emir ve yasakları karşısında sorumlu olan erkek ve kadınlara "Mükellef" denir. Akıl, bedeli tarif ediyemeyecek bir nîmettir.

262 Önce "Akıl nedir?" sualine cevap verelim. Arapça'da "Hayvanı bağlamak ve tutmak" gibi manalara gelir.(14) İnsanı zararlı amellerden alıkoymak ve imsak manâsına gelen akıl, ıstilahî olarak: "Bilmek, şuurlu olmak ve anlamak" gibi manalar ifâde eder.(15) İslam ülemâsı aklı: "Kalpte bulunan, hak ve bâtılı birbirinden ayırt etmede vâsıta olan nurdur" şeklinde tarif etmiştir. İnsanın teklife muhatap olması, akli melekelerinin sıhhati ile yakından alakalıdır.(16) Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. İçki, kumar, (tapmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki, muradınıza eresiniz"(17) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı

Gazali: "Hadd-i Şûrb (içki cezası) insanların akli melekelerini muhafaza içindir. İlâhi teklife muhatab olan akıl ancak bununla muhafaza edilebilir"(18) diyerek, bir inceliğe işaret etmiştir. Kumarın, tapmaya mahsus dikili taşların (Brahman'ın heykeli, ideolojilerin kurucularına ait heykeller vs.) ve fal oklarının da, insanın aklî melekelerine zarar verdiği bilinmektedir. Zirâ bunlarla şeytan kalbe vesvese verir. Ayet-i kerime'de bunların tamamı, şeytana has ameller olarak beyan buyurulmuştur. Akıl kalbte bulunan bir nur olduğuna göre, şeytan bu vasıtalarla akılı perdelemeye gayret edecektir. Dolayısıyla İslâm toplumunda zarurî maslahatların başında akıl emniyeti gelir. Akıllı olmayanlar (deliler) teklife muhatab değildirler.

263 Baliğ; çocukluk devresinden çıkıp erkeklik veya kadınlık çağına eren kimsedir. Erkek çocuğun baliğ olması; ihtilâm olmakla veya meninin inzal olması ile veya kadını hamile etmesiyle bilinir.(19) İmameyn'in kavline göre; her ikisinde de (hem erkek çocukta, hem kız çocukta) bülûğa ermenin haddi, on beş yaşını tamamlamasıdır. Bu aynı zamanda İmam-ı Azam (rh.a)'dan gelen bir rivayettir. Galib olan adetten dolayı fetva bununla verilir.(20) İslâm toplumunda bülûğ'a ermiş her mü'min; "Ulû'l-emr'e" bey'at ederek, siyasî haklarına kavuşur. Dünya ve âhiret saadetini elde etmek için, İslâm'ın hükümlerine göre yaşamaya gayret eder. Resûl-i Ekrem (sav)'in bülûğa ermiş her müslümandan bey'at aldığı muteber kaynaklarda zikredilmiştir.(21)

MÜKELLEF OLAN KİMSENİN FİİLLERİ

264 Allahû Teâla (cc)'nın imtihan için beyan buyurduğu emir ve nehiylerin tamamına "Teklif" adı verilir. Malûm olduğu üzere insanın lehindeki ve aleyhindeki haklarına sahip olabilmesine de "Ehliyet" denilmiştir.(22) Allahû Teâla (cc)'ın tekliflerine muhatab olabilmek için ehliyet şarttır. Her mükellefin yapmak veya yapmamak hususunda sorumlu tutulduğu İslâmi fiillere "Efâl-i Mükellefin" (Mükellef olan kimselerin fiilleri) denir. Bunlar başlıca sekiz çeşit olarak tesbit edilmiştir:

1. Farz, 2. Haram, 3. Vâcip, 4. Sünnet, 5. Müstehab, 6. Mübah, 7. Mekruh, 8. Müfsid.

265 **FARZ:** Lugat manası "Takdir etmek ve kat'i olarak kesmek" demektir.(23) İslâmi ıstılâhta kat'i nasslarla sâbit olan hükümdür. İbn-i Abidin: "Farzın hükmü; onu şüphe götürmeyecek şekilde inkâr edenin kâfir olmasıdır. İstihfaf ve istihzâ

da inkâr hükmündedir"(24) buyurmaktadır. Allahû Teâla (cc)'nın her mükellefin nefesine teklif ettiği emirlere "Farz-ı Ayn" adı verilir: Beş vakit namaz, oruç ve bunun gibi!.. Teklife Muhatab olan kimselerden bir kısmının eda etmesiyle diğerlerinden düşen kat'i emirlere de "Farz-ı Kifâye" denilmiştir. Cenaze namazı kılmak, tıp ilmini öğrenmek, emr-i bi'l ma'ruf ve Nehy-i Ani'l Munker ve bunun gibi!..

266 HARAM: Delâleti ve subutu kat'î nasslarla işlenilmesi yasaklanan fiilere "Haram" denir. Hanefî fûkahası: "Haramın sabit olması için kat'î ve şüphesiz bir delil şarttır" hükmünde müttefiktir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Dillerinizin yalan yere vasıflandırıldığı şeyler için: "Şu helâldir, bu haramdır" demeyin. Çünkü (bu sûretle) Allah'a karşı yalan düzmüş olursunuz. Allah'a yalan düzenler ise, şüphe yoktur ki asla felâh bulmazlar"(25) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası'nın kat'î delili şart koşması bu ayet-i kerime'ye dayanır. Haram; "Liaynihi" ve "Liğayrihi" olmak üzere ikiye ayrılır. Can, mal, akıl, din ve nesil emniyetini tahrip eden hususlar "Liaynihi haram" sınıfına girer. Adam öldürmek, hırsızlık ve eşkiyalık, şarab, domuz eti ve zina gibi!.. Liğayrihi haram ise; bizzat haram değildir. Ancak harama vesile olmaktadır. Meselâ: bakmak haram değildir. Ancak bir kadının avret mahaline bakmak harama (zina'ya) vesile olacağı için haramdır. Yine elma yemek haram değildir. Ancak bir başkasına ait olan bahçeden çalmak suretiyle yemek haramdır. Bir kimse helâl'in haram olduğuna veya haram'ın helâl olduğuna inanırsa kâfir olur.(26) Ancak burada "Haram li aynihî" esastır. Meselâ: Bir kimse şarabı besmele çekerek içer veya sonunda "Elhamdülillâh" derse, bu helâl kabul etmiş olur. Bu ise küfürdür.(27)

267 VÂCİB: Subûtu kat'î ve delâleti zannî nasslarla beyan buyurulan tekliflere vacib denir. Meselâ her namazda Fatiha sûresi'nin okunacağı Resûl-i Ekrem (sav)'den kat'i olarak rivayet edilmiştir. Dolayısıyla sübûtu kat'idir. Ancak "Kur'an-ı Kerim'den kolayınıza geleni okuyunuz" emr-i ilâhisi, hem fatiha sûresi'ni, hem de diğer sûreleri içine aldığı için zannîdir. Vâcib bazen farz manasına da kullanılır.(28) "Namaz İslâmi bir vecîbedir" cümlesinde, vecîbe farz manasınadır. Resûl-i Ekrem (sav): "Kim ki kurban kesmeye malî kudreti yerinde olur da kesmezse, o kimse namazgâhımıza sakın yaklaşmasın"(29) emrini vermiştir. Buradaki tehdit, kurban kesmenin vacib olduğuna delâlet eder. Dolayısıyla kurban kesmek vacibtir.(30) Yatsı namazından sonra edâ edilen "Vitr" namazı için de durum aynıdır. Farz ile vacib arasındaki en önemli fark; farzın inkârının küfür oluşu, vacib'in inkârının ise küfür olmayışıdır. Ancak vacibi inkâr eden; bid'at ve dalâlet ehlidir.

268 **SÜNNET:** Resûl-i Ekrem (sav)'den sadır olan, söz, fiil ve takrire sünnet denir.(31) Allahû Teâla (cc) muhkem ayetleriyle Resûl-i Ekrem (sav)'e itaat etmemizi farz kılmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in kavli ve fiilli olarak sabit olan; ancak farz veya vacib olmayan hükümler "Sünnet" ıstılâhı ile izah olunur. Sünnet: biri "Sünnet-i Hüdâ", diğeri "Sünnet-i Zevaid" olmak üzere iki kısımdır. (32) Sünnet-i hüdâ'nın terki isâet ve kerahet icap eder: Cemaat, ezan, ikamet ve emsali bunlardandır. Sünnet-i Zevaid'in terki ise; isâet ve kerahet icab etmez. Resûl-i Ekrem (sav)'in giyiminde, oturmasında, kalkmasında takip buyurduğu hatt-ı hareket gibi!.. Sünnet-i Hüdâ'ya aynı zamanda "Sünnet-i Müekkede" (Te'kid edilmiş, kuvvetli) adı da verilir. Sabah, akşam ve öğle vakitlerinde edâ edilen sünnet namazlar gibi!.. Sünnet-i Zevaid'e, aynı zamanda "Sünnet-i gayr-i müekkede" (Te'kid edilmemiş sünnet) denilir. Resûl-i Ekrem (sav)'in devamlı olarak değil de, bazen işlediği ibadetler bu sınıfa dahildir. Yatsı ve ikinci namazından önce kılınan sünnet namazlar gibi!..

269 **MÜSTEHAB:** Umumi veya husûsi olarak güzel bir delili bulunup, Resûl-i Ekrem (sav)'in tavsiye ettiği amellerdir. Bunların da yapılması istendiğinden ve sevab umulduğundan bunlara "Mendub, nafil, tatavvu ve edeb" de denir.

270 **MÜBAH:** Allahû Teâla (cc)'nın yapıp-yapmamak hususunda insanları serbest bıraktığı hususların tamamına "mübah" olan fiiller denir. Kur'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünde neler varsa onların hepsini sizin için yarattı"(33) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üleması "İhtiyaçlarınızı karşılayan şeylere mal denir"(34) tarifini esas almıştır. Dolayısıyla "Haram ihtiyaç hükmünde değildir." İmam Abdülaziz Buhari: "Haramlığına dair husûsi bir delil (Nass) bulunmayan her eşyada ibâha (Mübahlık) esastır" kaidesinin ehl-i sünnet alimleri tarafından benimsendiğini beyan eder.(35) Esasen mübah'ın sınırı oldukça geniştir.

271 **MÜFSİD:** Esasen meşru olduğu halde, gayr-i meşru bir şeye bağlantısı sebebiyle meşruiyet hududundan çıkan fiillere "müfsid" denir. Bu fiiller aslen caiz olduğu halde, vâfen caiz olmaz.(36) Sıhhatini kaybeden ve bozulan ibadete "Fasid" denir. Bir ibadetin edasının şartları bulunmaksızın yerine getirilmesi "Batıl" olur. Abdestsiz kılınan namaz batıldır!.. Abdest alarak namaz kılarken; kahkaha ile gülen veya konuşan kimsenin namazı "Fasid" olmuştur. Halbuki namaz aslen meşrudur. Kahkaha ile gülme veya konuşmaya bitişince, bu vasıf yüzünden fasid olur. Meselâ: Nikâh meşrudur. Ancak bir kimse nikâh kıyarken, şarabı mehir olarak vermeye kalkarsa "Fasid" olur.

272 **MEKRUH:** Delâlet-i ve subutu zanni olan nass'larla meydana gelen hükümlerden birisi de mekruhtur. İşlenmesi hakkında kat'i bir nehiy bulunmayan ancak terkedilmesi sevimli olan fiillere "Mekruh" denir. Meselâ: Bir vacibin veya sünnetin terkini içine alan fiiller mekruhtur. Vacib'in terki; "Kerहत-1 Tahrimiyye", sünnetin terki ise "Kerहत-1 Tenzihiyye" ile mekruhtur. Molla Hüsrev: "Kerहत-1 Tahrimiyye ile mekruh olan şey, İmam-ı Muhammed'e göre haramdır. Kesin nass bulunmadığı için haram lafzı kullanılmamıştır. İmam-ı Muhammed (rha) kitaplarında "Kerहतı" kullandığı zaman, bununla haramı kasdetmektedir. İmam-ı Azam (rha) ile İmam-ı Yusuf (rha)'a göre; kerहत-1 tahrimiyye harama yakındır. Ancak haram değildir. Kerहत-1 Tahrimiyye ile mekruh olan şeyin harama nisbeti, vacibin farza nisbeti gibidir? Kerहत-1 tenzihiyye ile mekruh olan ise, helâle daha yakındır"(37) hükmünü zikretmektedir. Mü'minler; nasıl vacib olan ibadeti eda hususunda titizlik gösteriyorlarsa, "Tahrimen mekruh" olan hususlarda da titiz olmak durumundadırlar. Zira Vacib ne ile sabitse, tahrimen mekruh'ta onunla sabittir. Delil noktasında kuvvetleri aynıdır.

AZİMET VE RUHSAT

273 Önce kelimeler üzerinde duralım. Azimet; azim masdarından olup, kat'i olarak verilmiş bir karar ile bir hususun icrasına başlamaktır. İslâmi ıstılâhta: "Allahû Teâla (cc) tarafından vaki olan teklifi, hiçbir özür ileri sürmeksizin, usûl ve kaidesine göre, tam ve mükemmel şekilde eda etmektir.(38) Ruhsat ise, kulların şer'i özürleri neticesinde, tam ve mükemmel olarak eda edemediği teklifleri, Allahû Teâla (cc)'nın nazarı müsamaha ile görmesi dolayısıyla insanların fiillerine tatbik edilmesi gereken hükümlere verilen isimdir.(39) Tariflerden de anlaşılacağı üzere; Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerini, usûl ve kaidesine göre edâ etmek azimettir. Ancak semavi veya mükteseb bir ehliyet arızası sebebiyle "Azimet'le" amel edilmezse, ruhsat ile amel gündeme girer.

274 İmam-ı Şafii (rha): "Allahû Teâla (cc)'nın nass'la belirlediği bir hüküm, Resûl-i Ekrem (sav)'in hafifletici bir sünneti ile tahsis olunursa "Ruhsat" var demektir. Resûl-i Ekrem (sav)'in hak verdiği yerlerde "Ruhsat" ile amel edilir. Ancak Resûl-i Ekrem (sav)'in tayin etmediği yerlerde ise ruhsat olamaz. Ayrıca bu ruhsatlar, başka şeylere "İllet" de teşkil etmezler."(40) hükmünü zikrediyor. Bahsin devamında da: "Resûl-i Ekrem (sav) sadece mestlerin üzerine mesh etmiştir. Binaenaleyh buna kıyasla biz kalkıp da; sarığın, baş örtüsünün veya eldivenlerin üstüne mesh edemeyiz. Üzerimize farz olan bu organların tamamını

yıkamaktır. Resûl-i Ekrem (sav)'in izniyle hareket ederek mestler üzerine mesh etmemiz ise ruhsatımızdır(41) diyerek; ruhsat'ın ictihad'la tesbit edilemeyeceğini beyan etmektedir. İbn-i Abidin "Babû'l Mesh'in" girişinde: "Ruhsat kulların özürlerine binaen meşru olan şeydir. Mukabili azimettir" tarifini yaptıktan sonra: "Ruhsat ikiye ayrılır: Birincisi "Ruhsat-ı İskat", İkincisi "Ruhsat-ı Terfih"tir"(42) buyurmaktadır.

275 Genel olarak "Ruhsat-ı İskat'ı" azimetin meşruiyetini düşüren özür olarak tarif etmek mümkündür. Meselâ: Domuz etini yemek ve şarab içmek haramdır. Ancak açlık tehlikesi, telef olma noktasına varırsa veya insan susuzluktan baygın hale yaklaşırsa Ruhsat-ı İskat gündeme girer.(43) Kur'an-ı Kerim'de: "Allah size ölüyü (murdar hayvanı), kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için (Tağut'lar ve putlar adına) kesileni kat'iyyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeye muzdar kalırsa (Izdırar haline düşerse) saldırmamak ve haddi aşmamak şartıyla, onun üzerine bir günah yoktur"(44) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; ızdırar halinde iken haram li aynihi olan domuz etinden yemeğe, bu ayet-i kerime ile izin verildiği hususunda müttefiktirler.(45) Ancak "Zaruretler, kendi miktarlarınca takdir olunurlar"(46) kaidesini dikkate almak şarttır. Izdırar halinde iken, o hali giderecek nisbette yemek "Ruhsat-ı İskat'tır." Eğer yemez ve ölürse azimetle amel etmiş olmaz.

276 "Ruhsat-ı Terfih'te" ise durum daha değişiktir. Ruhsatın sebebi mevcut olmakla birlikte, azimeti yapmak meşrudur. Yani Ruhsat-ı Terfih, azimeti oradan kaldırmaz. Meselâ: Mest giymiş bir kimse, her abdest alışında meslerini çıkarıp ayaklarını yıkayabilir!.. Bu durumda mestler üzerine mesh etmesi "Ruhsat", mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkaması "Azimet'tir." Yine küffar'a esir düşen bir mü'min; ikrah-ı mülci anında kelime-i küfrü söyleyip ölümden kurtulması "Ruhsat'tır". Nitekim İbn-i Abidin de: "Yani öldürülmesi yahut bir uzvunun kesilmesi yahut şiddetli dövülmesi gibi tahammülü aşan bir şeyle mürted olması için zorlanan kimsenin kalbi iman üzere sabit ve bununla mutmain olduğu halde lisaniyle emredilen şeyi söylemesiyle mürted olmaz. Çünkü böyle zorlama halinde kalbinde iman olduğu halde lisaniyle küfür sözlerini söylemesine şer'an ruhsat verilmiştir"(47) hükmünü zikreder. İmam-ı Serahsi bu husustaki bütün kavilleri zikrettikten sonra; ikrah-ı mülci anında dahi kelime-i küfrü söylememek hususunda direnen ve öldürülen kimsenin şehid olacağını beyan etmektedir.(48) Zira o halde dahi kelime-i küfrü söylemek mübah değildir, sadece günahı kaldırmıştır.

277 Sonuç olarak; ruhsat-ı iskat ve ruhsat-ı terfih ancak kat'i bir nass'la sabit olur. Ayrıca herhangi bir ruhsattaki "İllet" esas alınarak, başka bir ruhsatı tesbit etme imkânı yoktur.

TAHARET BAHSİ

278 Taharet kelimesi; "tahare" fiilinin masdarıdır. Fiil "Tahure" ve "Tahire" şeklinde de okunursa da "Tahare" şeklinde okunması en fasih olanıdır. Lugatta taharet, "Temizlik" manasınadır. İslâmi ıstılâhta; hadesten ve pisliklerden temizlenmektir.(49) Yani temizlenmek isteyen bir kimsenin gerek hakiki pisliği (Necaseti), gerekse hades denilen manevi pisliği gidermek için meşru (Şer'i şerife uygun) bir sûrette suyu ve toprağı, yahud her ikisini birden kullanmasıdır. Şer'î ıstılâhta "Hikmet"; bir şeyin meşru olmasını gerektiren nesnedir. Taharetin meşhur olan hikmetlerinden bazıları günahlara keffâret olması, şeytanı defetmesi ve dünyada vücûdun uzuvlarını yıkamakta ahirette de tehcille güzelleştirilmesi gibi şeylerdir. Hz. Osman b. Affan (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim Allahû Teâla (cc)'nın emrettiğı gibi abdest alırsa, farz namazlar arasındaki günahlara keffaret olur"(50) buyurduğu bilinmektedir. Ayrıca "Temizlik imanın yarısıdır"(51) hadis-i şerifi, bir çok muteber hadis mecmuasında kaydedilmiştir.

279 Kur'an-ı Kerim'de: "Orada ter-temiz olmak isteyen kimseler vardır. Allah da ter-temiz olanları sever"(52) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir; su ile temizlenmek hususunda aşırı titizlik gösteren ensar'ın bu ayet-i kerime ile övüldüğünü kaydetmektedir.(53) Esasen Allahû Teâla (cc)'ya hakkı ile kulluk edebilmek ve O'nun rızasını kazanmak için temizlik şarttır. İslâm fıkında; taharetsiz yapılması mümkün olmayan birçok ibadet vardır. Bunların başında, Resûl-i Ekrem (sav)'in "Dinin direğı" olarak nitelendirdiğı namaz gelir. Her mü'min bilir ki; gerek hakiki pisliği (necaseti), gerek hades denilen manevi pisliği temizlemeden namaz kılınmaz. İbn-i Hümam "Taharetin sebebi vücûbu, namazın farz olmasıdır" hükmünü zikrediyor.(54) Bilindiğı gibi Kur'an-ı Kerim'i ele almak ve okumak için de abdest vacibtir.

280 Allahû Teâla (cc) mü'minlere; elbiselerini temiz tutmalarını, pislikten arınmalarını ve ter-temiz olmalarını teklif etmiş, Resûl-i Ekrem (sav) bu konuda mü'minlere örnek olmuştur. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları "Fıkıh'la" ilgili eserlerine hep "Taharet" bahsini öne alarak başlamışlardır. Bütün bunlar göstermektedir ki; mü'minler temizlik hususunda çok hassas olmak

durumundadırlar.

281 Taharetin vücûbunun şartları: 1) Akıllı olmak; deliye taharet vacib değildir. 2) İslâm; kâfir'e taharet vacip değildir. 3) Su veya toprağı kullanmaya kudreti bulunmak. 4) Bülûğa ermiş olmak. 5) Hades, hayız ve nifaz halinde bulunmamak ve vaktin darlığıdır.

Taharetin sıhhatinin şartları: 1) Temiz su ile bütün bedeni yıkamak. 2) Kadının hayız ve nifastan temiz olması. 3) Vücûddan (suyun işlemesine mani olacak) pislikleri gidermek.

Vücûb şartları: Bir şahısta hepsi bulunduğu zaman temizlenmesini icap ettiren şartlardır. Sıhhat şartları ise: Taharet ancak kendileriyle sahih olan şartlardır. (55)

282 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, müşrikler ancak bir neceştir"(56) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu ayet-i kerime'de zikredilen necasetin, küfürden kaynaklanan manevi pislik olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.(57) Mehmet Vehbi efendi: "Fahri Razi, Nisabûri ve Beyzavi'nin beyanları vechile (bu ayet-i kerime'deki) müşrikle murad; putlara ibadet eden müşriklerdir yahut mutlaka kâfirlerdir. Necasetle murad; hükmen necasettir. Yahut müşrikler köpek ve domuz gibi ayn-ı necis demek olur"(58) hükmünü kaydediyor. İbn-i Abbas (ra)'a göre; müşrikler tıpkı domuz gibi necistirler. Hasan-ı Basrî Hazretleri, müşriklerin necis olması sebebiyle: "Bir müşrikle el sıkışan kimse abdest alsın" buyurmaktadır.(59) Sonuç olarak; bir müşrik ne kadar vücûdundaki pislikleri temizlerse temizlesin; kalbindeki necaset mevcut demektir.(60)

ABDEST ÜZERİNE

283 Önce kelime üzerinde duralım. Abdest; su manasına gelen "ab" ile el manasına gelen "dest" kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkmış farsça bir terkiptir. "El suyu" manasına gelir.(61) Arapça karşılığı "vudû"dur. Vudû kelimesi "Vâdâet"ten alınmadır. Vâdâet: Güzellik ve temizlik demektir. Abdest'te mü'mini temizleyerek güzelleştirdiği için ona vudû denilmiştir.(62)

284 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınıza meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüb oldu iseniz boy abdesti alın"(63) hükmü

beyan buyurulmuştur.

285 Hanefî fûkahasından İmam-ı Merginani; "Bu ayet-i kerime'yi zikrettikten" sonra: "O halde abdestin farzı üç azayı yıkamak ve başı da meshetmektir. Yıkamak, suyu aza üzerine akıtmakla olur, ovmak şart değildir"(64) hükmünü zikrediyor. Feteva-i Hindiyye'de: "Bu ayet-i kerime'den anlaşılacağı üzere abdestin farzları dört'tür"(65) denilmektedir. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

ABDEST'İN FARZLARI

286 ABDEST'TE YÜZÜ BİR DEFA YIKAMAK FARZDIR: Hanefî fûkahası; abdest ile ilgili ayet-i kerime'de geçen "Fağsilû" emrinin tekrara delâlet etmediğini esas alarak, yüzün bir defa yıkanmasının farziyeti üzerinde ittifak etmiştir.(66) Yüzün hududu; saçın bittiği yerden sakal ve çene altına, kulakların (iki kulağın) köklerine kadar olan kısımdır.(67) Gözlerin içine suyu ulaştırmak gerekmez. Ancak abdest alırken gözler kısılmaz, tamamen de açık bırakılmaz. Tabii bir şekilde yüz yıkanır. Dudaklar yumulduğu zaman, dışarda kalan kısımlar yüzün hududuna dahildir. Sakal, bıyık ve kaş'ın altına suyu ulaştırmak vacip değildir. Ancak bunlar seyrek olursa vacip olur. Feteva-i Kadıhan'da böyle zikredilmiştir. Bir kimse abdest aldıktan sonra; tırnaklarını, bıyıklarını veya kaşlarını kesse, abdesti iade etmesi gerekmez. Başa meshettikten sonra traş olsa da; tekrar meshetmesi icab etmez.

287 KOLLARI YIKAMAK FARZDIR: Parmak uçlarından, kol dirseklerine kadar (dirsekler de dahil) olan kısmı bir defa yıkamak farzdır.(68) Eğer iğne ucu kadar kuru bir yer kalırsa veya tırnağının altına suyu geçirmeyecek (Hamur, boya, çamur vs..) bir madde bulunursa, abdest caiz olmaz.(69) Tırnaklar, parmak uçlarından dışarı çıkacak kadar uzamış olursa, bir kavle göre o fazlalığı yıkamak vaciptir.(70) Parmakta bulunan yüzük geniş ise, abdest alırken bunu oynatmak sünnettir. Ancak yüzük dar olursa, suyu altına geçirmeyeceği için kıpırdatmak farz olur.

288 BAŞA MESHETMEK FARZDIR: Mesh, lugatta eli bir şeyin üzerinden geçirmektir. Fukahanın örfünden ise suyun bir uzva isabet etmesidir.(71) İmam-ı Merginani: "Başın meshedilmesinde farz kılınan alın (nasiye) miktarıdır. Bu ise başın dört'te biridir. Zira Muğire b. Şube (ra) rivayet etmiştir ki: "Resûl-i Ekrem (sav) bir kavmin çöplüğüne uğradı, ihtiyacını giderdi, abdest aldı. Alnının üzerindeki saçlarına ve mestlerine mesh etti." Abdest'le ilgili ayet-i kerime'deki

başına mesh etme hususu mücmeldir. Bu hadis-i şerif, o mücmel beyanı tefsir etmektedir"(72) hükmünü zikreder. Mesh ederken essah olan kavle göre, üç parmak kullanmak vaciptir. Kifaye'de de böyledir. Zahirü'r rivayete göre bir veya iki parmakla mesh edilmiş olsa, bu caiz olmaz. Tahtavi şerhinde de böyledir.(73) Başına giyilen sarık veya takke üzerine mesh etmek sahih değildir. Kadınlar da baş örtüleri üzerine mesh edemezler.

289 AYAKLARI YIKAMAK FARZDIR: Sağlam ve çıplak ayakları topuklarıyla birlikte bir defa yıkamak farzdır. Çünkü yaralı veya meshle örtülü ayaklarda vazife yıkamak değil meshtir. Mezhep buna göredir.(74) Abdestle ilgili ayet-i kerime'de (Kâ'b) tesniye (iki) zikredilmiştir. Kâ'b (Topuk) ayağın iki tarafından incik kemiğine bitişen kemiktir.(75) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Vay ateşten topukların haline"(76) buyurduğu ve ayakların tamamen yıkanmasını emrettiği bilinmektedir. Dolayısıyla Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları; ayakların topuklarıyla birlikte yıkanması hususunda müttifiktirler. Bir kimsenin ayağında yarık olsa ve o yarığa donyağı koymuş bulunsa, o kimsenin ayağını yıkadığı zaman su o yarığın altına geçmezse bakılır: Eğer suyun o yarığın altına geçmesi zarar verecekse abdesti caiz olur. Ancak vermeyecekse caiz olmaz.(77)

ABDEST'İN SÜNNETLERİ

290 Abdestin ve guslün vacipleri yoktur.(78) Mütûn'da abdestin on üç sünneti olduğu beyan edilmiştir.(79) Şimdi bunları zikretmeye gayret edelim.

291 **NİYET:** Niyet bir şeyi yapmaya kalbin azim ve irade etmesidir. Kalbten niyet etmeden, yalnız dil ile niyeti söylemek kâfi değildir. İmam-ı Merginani: "Abdest alan kimse için tahareti niyet etmesi müstehaptır. O halde abdeste niyyet bize göre (Hanefî fukahası) sünnettir. İmam-ı Şafî (rha) katında ise farzdır"(80) buyurmaktadır. Zira Safî Fukahası; başlı-başına bir ibadet kabul etmiştir. Bu sebeble niyetsiz olması mümkün değildir. Hanefî fukahası; Abdest'i, namaz için bir anahtar olarak ele almıştır. Niyetin vakti yüzün yıkandığı zamandır.(81)

292 **BESMELE İLE BAŞLAMAK:** İmam-ı Merginani: "Abdeste başlarken Allahû Teâla (cc)'nın ismini zikretmek, yani besmele ile başlamak da abdestin sünnetlerindendir. Zira Resûl-i Ekrem (sav) buyurdu ki: "Allahû Teâla (cc)'nın ismini zikretmeyen kimsenin abdesti yoktur." Bundan murad, faziletini kaldırmaktır"(82) hükmünü zikretmektedir. Besmeleyi abdeste başlarken çekmek esastır. Çıplak bir halde iken veya pis bir mahalde (tuvalet vs.) besmele

çekilmez. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Bir kimse abdestin evvelinde "Lâ İlâhe İllallah" veya "Elhamdülillâh" veyahud "Eşhedü enlâ ilâhe illallah" derse, bu besmele yerine kaim olur.(83)

283 ÖNCE BİLEKLERE KADAR ELLERİ YIKAMAK: Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden birisi uykusundan uyandığı zaman; kat'iyyen elini üç kere yıkamadıkça, su kabına daldırmasın. Çünkü o; eli nerede gecelemiştir bilemez" (84) buyurmuştur. Ayrıca insanın eli, temizleme hususunda bir vasıtaadır. Dolayısıyla önce onun temizlenmesiyle başlamak sünnettir. Malûm olduğu üzere elleri, dirseklere kadar (dirsekler de dahil) yıkamak farzdır. Fakat önce bileklere kadar yıkamak, tertib olarak sünnettir.

294 MİSVAK KULLANMAK: Resûl-i Ekrem (sav): "Eğer ümmetime meşakkat vereceğinden çekinmeseydim, her namaz için misvak kullanmalarını onlara mutlaka emrederdim"(85) buyurmaktadır. Misvağın kalınlığı küçük parmak kalınlığında, uzunluğu ise bir karış uzunluğunda olmalıdır. Dişleri parmakla yıkamak, misvak yerini tutmaz. Ancak misvak bulunmazsa sağ elin bir parmağı ile dişleri temizlemek misvak yerine kaim olur.(86)

295 AĞZI YIKAMAK (MAZMAZA): Resûl-i Ekrem (sav)'in abdest alırken ağızını üç defa yıkadığı (Mazmaza yaptığı) kat'i haberlerle sabittir.(87) Bunun sınırı; suyun ağızın tamamını kaplamasıdır. Ayrıca her seferinde suyu yenilemek de sünnettir.(88)

296 BURNU YIKAMAK (İŞTİNŞÂK): Resûl-i Ekrem (sav)'in abdest alırken burnuna da üç defa suyu çektiği kat'i haberlerle sabittir. İştinşak'ın sınırı; suyun genize ulaşmasıdır.

297 KULAKLARA MESHETMEK: Abdest alan kimse; başını meshettiği su ile, kulaklarının ön ve arka tarafını mesheder. Tahavi şerhinde böyledir.(89) Fakat bışını meshettikten sonra elinde bulunan ıslaklıkla değil de, başka taze bir su ile kulakları meshetmek daha güzel olur. Bahrü'r Raik'te de böyledir.(90) Resûl-i Ekrem (sav): "Kulaklar baştandır" buyurmuştur. Bundan maksat, hükmünü beyandır. Yoksa yaratılış itibariyle başa ait olduğunu murad değildir. (91)

298 YIKANMASI GEREKEN UZUVLARI ÜÇ'ER DEFA YIKAMAK: Yıkanması farz olan, yüz, eller ve ayaklar gibi uzuvları üç'er defa yıkamak sünnettir. Bu uzuvlardan birini yıkamaya başlayınca ilk yıkama farzdır.

Zahiriyye'de de böyledir. Sahih olan kavle göre iki yıkama ise sünnet-i müekkede'dir.(92) Abdest alırken, yıkanmakta olan uzva su ulaşır ve ondan damla damla dökülüp akarsa, yıkanmanın tamam olduğu kat'i olarak anlaşılır.

299 PARMAKLARIN ARASINI HİLÂLLEMEK: Resûl-i Ekrem (sav): "Parmaklarınızı hilâlleyiniz ki, onların arasına cehennem'in ateşi girip de onları hilâllemesin"(93) buyurmuşlardır. Bu aynı zamanda farz olan yıkamanın kâmil manada gerçekleşmesini sağlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in parmaklarının arasını açarak onları hilâllediği kat'i haberlerle sabittir.

300 SAKALI HİLÂLLEMEK: Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa (as)'nın kıssası beyan buyurulurken, Hz. Hârun (as)'la aralarında geçen bir konuşmaya yer verilir. Hz. Harun (as), Hz. Musa (as)'ya hitaben: "-Ey Annem'in oğlu, ne sakalımı, ne başımı tutma" diye istirhamda bulunur.(94) Gerçi buradaki mahiyet, Hz. Harun (as)'ın İsrailoğullarının çirkin fiillerinde herhangi bir taksiratının bulunmadığını beyandır. Ancak bu vesile ile sakallı olduğu da kaydedilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav): "Müşriklere muhalefet edin. Bıyıkları kısaltın, sakalı uzatın"(95) buyurduğu bilinmektedir. Sahabe'den İbn-i Ömer (ra)'in; Resûl-i Ekrem (sav)'in bıyıklarını derisinin beyazlığı görülecek şekilde kestiği şeklindeki rivayeti genel kabul görmüştür.(96) İbn-i Hümam: "Kadınlaşan erkeklerin ve bazı mağriplilerin yaptığı gibi sakalın bir kabzadan az bırakılmasını hiçbir alim mübah görmemiştir. Sakalı tamamen kazımak ise Hind'li yahudilerin ve İran'lı mecusilerin adetidir"(97) hükmünü zikrediyor. Alauddin El Haskafi "Dürri'l Muhtar'ında" ve İbn-i Abidin de bu eserin haşiyesi olan "Reddü'l Muhtar'ında" bunu aynen benimsemişlerdir.(98) Sakalını, herhangi bir özüre mebni olmaksızın dibinden kesen kimsenin imameti hususunda ulema arasında ihtilaf vardır.(99) Şeyhülislâm Ebussuud efendi: "İmam olan Zeyd'in sakalında kıran hastalığı çıkarsa, azledilmesi gerekir mi?" sualine "-Kabzadan eksik olursa, olur" fetvasını vermiştir.(100) Sakalın hilallenme şekli: Parmaklar sakalın içine sokularak alt taraftan üst tarafa doğru hareket ettirilir.(101) Resûl-i Ekrem (sav) mü'minlere; sakal bırakmak sûretiyle, müşriklere muhalefet etme emrini vermiştir. Dolayısıyla mü'minler sakal bırakma hususunda titiz olmalıdırlar.

301 SAĞ TARAFTAN BAŞLAMAK: Resûl-i Ekrem (sav): "Şüphesiz ki Allahû Teâla (cc) her şeyde sağdan başlamayı sever. Hatta ayakkabılarını giyerken ve çıkarırken dahi"(102) hükmünü beyan buyurmuştur. Dolayısıyla Abdest almaya her uzuvda sağdan başlamak sünnettir.

302 TERTİBE RİAYET ETMEK: Abdesti; ayet-i kerime'de beyan buyurulan sıraya riayet ederek almak da sünnettir. Yani önce elleri, sonra yüzü yıkamak, sonra da başa meshetmek ve en son olarak da ayakları yıkamaktır.(103) Ayet-i kerime'de geçen "fe" takib içindir. İmam-ı Şafii (rh.a) bu takibin mecburi olduğunu esas alarak; tertibe riayetin farz olduğuna kail olmuştur.(104) Dolayısıyla Şafîî fûkahası; abdestin farzının altı olduğu hususunda müttefiktir. Bunlar: Niyet, ellerin yıkanması, yüzün yıkanması, başa meshedilmesi, ayakların yıkanması ve tertibe riayet'tir.

303 BAŞIN TAMAMINI BİR KERE MESHETMEK VE MUVÂLÂT:

Abdest alan kimse; iki avucunu ve parmaklarını, başının ön kısmından başlayarak arka kısmına kadar, başın tamamını meshetmeyi devamlı olarak ve özürsüz bir şekilde terketmek günah olur.(105) Muvalât ise; uzuvları fasıla vermeden birbiri ardınca yıkamak demektir. Öyle ki mutedil bir havada ilk yıkanan uzuv, abdest tamamlanmadan önce kurumamalıdır.(106)

ABDEST'İN EDEBLERİ

304 Önce kelime üzerinde duralım. Edeb; "Edûbe" fiilinden türetilmiş olup; zarafet, insanlara sözle ve amelle güzel muamelede bulunmak, edib bir kimsenin kendisiyle teeddüb ettiği şeyleri taklid etmek gibi manalara gelir.(107) Seyyid Şerif Cürcani "Edebi"; insanı hata ve kusurdan koruyan meleke, irfan olarak tarif ediyor.(108) Abdest'in edebleri; ülemanın üzerinde ittifak ettiği hususlardır: Meselâ: Abdest alırken, başkasından yardım istememek bir edebdir. Aksi sözkonusu olursa; insanlardan bir kısmının, diğerlerini abdest alırken dahi hizmetçi tutmasına vesile olur!.. Dolayısıyla bu İslâmi edebe ve mü'minlerin kardeşliğine zarar verir.

305 Şimdi abdestin edeblerini maddeler halinde zikrederim: Abdest alırken başkasından yardım istememek, abdest uzuvlarını ovma, abdest alırken kibleye yönelmek, küçük (Serçe) parmağını kulakların deliklerine sokmak, özürlü olmayan kimsenin, abdest'i vaktinden önce alması, abdest alırken konuşmamak, kullanılmış sudan sakınmak, abdest alırken yüksek bir yerde bulunup, sıçramalardan korunmak, kerahat vakti değilse, abdest aldıktan sonra iki rekat namaz kılmak, abdest alırken elleri çırpırmamak, abdest alırken acele etmemek ve her azayı yıkarken besmele çekmek.(109)

306 ABDEST'E BAŞLARKEN; ŞU DUA YAPILMALIDIR:

"Bismillâhilazim velhamdülillâhi alâ dinil İslâm" Allahû Teâla (cc)'nın adını zikrederek başlarım. İslâm dini üzere kıldığı için; hamd Allahû Teâla (cc)'ya mahsustur. O'na hamdederim.

307 Uzuvarın yıkınması esnasında selef-i salihinden şu duaları okumak, Abdestin edeblerindendir.(110)

A) MAZMAZA (AĞIZA SU VERME) ESNASINDA:

"Allahümme eınnî alâ tilâvetil Kur'âni ve zikrike ve şükrike ve hüsn-i ibâdetike." Allah'ım!.. Kur'an-ı Kerim'i okumada, seni zikretme, sana şükretme ve sana en güzel şekilde kulluk etmede inayetini (yardımını) istirham ederim.

B) İŞTİNŞAK (BURUNA SU VERME) ESNASINDA:

"Allâhümme erihnî râyihate'lcenneti ve'r-züknî min neîmihâ." Allah'ım!.. Beni cennetin rayıhası ile rayihalandır ve cennet nimetlerinden beni rızıklandır.

C) YÜZÜ YIKAMA ESNASINDA:

"Allâhümme beyyıd vechî binûrike yevme tebyeddu vücûhün ve tesveddü vücûh." Allah'ım!.. Bir kısım yüzlerin ağarıp nurlandığı, bir kısım yüzlerin ise karardığı gün; benim yüzümü nurlandır, ağart!..

D) SAĞ ELİ YIKAMA ESNASINDA:

"Allâhümme a'tınî kitâbî biyemînî ve hâsibnî hısâben yesîra." Allah'ım!.. Kitabımı (Amel defterimi) sağ elime ver ve benim hesabımı kolaylaştır.

E) SOL ELİ YIKAMA ESNASINDA:

"Allâhümme lâ tu'tınî kitâbî bişimâli velâ min verâi zahrî." Allah'ım!.. Kitabımı (Amel defterimi) sol elime verme!.. Ve arkamdan da verme!.. (Beni amel defterleri sol ellerine verilenlerden eylemediğin gibi, arkalarından verilenlerden de eyleme.)

F) BAŞI MESH ETME ESNASINDA:

"Allûmmec'alnî minellezîne yestemiûnel kavle feyettebiûne ahseneh." Allah'ım!.. Beni hak sözü dinleyenlerden ve onun en güzeline tabi olanlardan

eyle!..

G) BOYUNA MESH ETME ESNASINDA:

"Allâhümme a'tik unukî (yahut rakabeti) mine'n nâri." Allah'ım!.. Boynumu cehennem ateşinden azad buyur.

Ğ) İKİ AYAKLARI YIKAMA ESNASINDA:

"Allâhümme sebbit kademeyye ale's-sırâtı yevme tezillu fihi'l-akdâm." Allah'ım!.. Sırat köprüsünde ayakların kaydığı günde, benim ayaklarımı kaydırma, sabit eyle!..

H) ABDEST ALIP BİTTİKTEN SONRA; RESÛL-İ EKREM (SAV)'E SELÂVAT GETİRMELİ VE ŞU DUA OKUNMALIDIR:

"Allâhümme'c-alnî mine'ttevvâbine vec'alnî minel mütetahhirin." Allah'ım!.. Beni tevbe eden ve günahlarından temizlenen kullarından eyle!..

ABDEST'İN MEKRUHLARI

308 Abdest'in mekruhları şunlardır:

- a) Mazmaza ve iştinşakı sol elle yapmak,
- b) Özürsüz olarak sağ elle sümkürmek,
- c) Suyu yüze şiddetle çarpmak,
- d) Abdest almak için bir kap tayin edip, o kaptan başkasına abdest aldırmamak,
- e) Bir su ile üç defa mesh etmek.(111)

Güneşte ısıtılan su ile abdest almak da mekruhtur. Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Aişe (ranha)'nin suyu güneşte ısıttığını görmüş: "-Yapma Hümeýra!.. Çünkü bu baras illetini doğurur" buyurmuştur. Hz. Ömer (ra)'den de, buna benzer bir rivayet nakledilmiştir. Hem Hanefî, hem Şafîî fûkahası bu hususta müttefiktir."(112)

309 Abdest alırken suyu israf etmek de mekruhtur. İbn-i Abidin: "İsraf, suyu şer'i hacetten fazla kullanmaktır. Zira İbn-i Mace ve başkalarının Abdullah b. Amr b. As'dan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Resûl-i

Ekrem (sav) abdest alan Sa'd'ın yanına uğradı da bu israf ne dedi?" Sa'd: "-Abdest'te israf var mıdır?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (sav): "-Evet, nehirde bile olsa israf vardır" buyurdular. Uzvu üç defa yıkamanın sünnet olduğuna itikad ettiği halde, üçten fazla yıkamak israftır"(113) hükmünü beyan ediyor. Dolayısıyla mü'minler; velev ki Abdest'te bile olsa, israftan uzak durmak zorundadırlar.

ABDEST'İ BOZAN ŞEYLER

310 Sebileynden (ön ve arka yollardan) çıkan her türlü necaset abdesti bozar. Kur'an-ı Kerim'de: "Abdest'i" farz kılan ayet-i kerime'de: "Veya sizden birisi kaza-i hacet'ten gelirse.." (114) buyurulmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'e "Hades nedir?" suali tevcih edilmiş, Resûl-i Ekrem (sav)"-Her iki yoldan çıkandır" cevabını vermiştir.(115) Dolayısıyla her iki yoldan çıkan idrar, dışkı, yel, vedi, mezi, meni, kurt ve diğer şeyler abdesti bozar.(116)

311 Hanefî Fûkahası, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her akan kandan abdest lâzım gelir" ve "Namaz kılarken kusan veya burnu kanayan kimse ayrılсын, abdest alsın ve konuşmadıkca namazına kaldığı yerden devam etsin"(117) Hadis-i şeriflerini esas alarak kan'ın abdesti bozduğu hususunda ittifak etmiştir. Ayrıca irin, sarı su, yara suyu, nufte, göbek, meme, göz ve kulaktan hastalık sebebiyle çıkan suların da abdesti bozduğu sahih rivayettir.(118) Zira bunların hepsi necasettir, birbirlerine müsavidirler. Ancak bunların hepsi için asıl olan; vücûttan dışarıya çıkmış ve dağılmış olmalarıdır. Yaranın üzerinde bulunur ve dağılmazlarsa Abdest bozulmaz. Burundan çıkan kan; burun deliğine bulaştığı zaman abdesti bozar.(119)

312 Ağız dolusu kusmak da abdesti bozar. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Kusuntu hadestir" buyurduğu bilinmektedir.(120) Hz. Ali (ra)'nin hadesleri tesnif ederken "Ve ağız dolusu kusmak da hadestir" sözü, Hanefî fûkahasınca delil olarak alınmıştır.(121) Kusma ağız dolusu olmazsa, abdesti bozmaz. Ağız dolusu kusmanın hududu: Sahih kavle göre, ağızda kusuntuyu zorlamadan ve meşakkat çekmeden tutamamaktır.(122)

313 Yanının üzerine yatarak veya iki uyluğundan biri üzerine yatarak veya bir şeye dayanarak uyuyan kimsenin de abdesti bozulur. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Ayakta veya otururken veya rükû halinde iken veya secde durumunda iken uyuyan kimseye abdest almak lâzım gelmez. Abdest ancak yanının üzerine

yatarak uyuyan kimseye lâzım gelir"(123) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi fûkahası; mafsalların serbest kalmasını şart görmüştür. İmam-ı Yusuf (rha) kasden uyuma halinde abdestin bozulacağına hükmetmiştir. Esasen oturarak uyuyan kimse yan üstüne düşer ve uyanmazsa (yani bir müddet daha o şekilde uyursa) o kimsenin abdestinin bozulacağı sahih rivayettir.(124)

314 Namazda kahkaha ile gülmek abdesti bozar. Resûl-i Ekrem (sav): "Dikkat ediniz!.. Sizden birisi kahkaha ile gülerse Abdesti ve Namazı birlikte iade etsin" (125) hükmünü beyan buyurmuştur. Kahkahanın haddi bir kimsenin gülmesinden dolayı meydana gelen sesi, hem kendisinin, hem de yanındakilerin duymasıdır.(126) Kahkaha; namazın haricinde olursa, abdesti bozmaz.

315 Baygınlık, cinnet, delirmek ve sarhoşluk da abdesti bozar. Çünkü bu haller, âzaların serbest kalmasında, yan üstü yatarak uyumaktan daha galiptir.(127) Sarhoşluğun hududu; bir kimsenin yürümesi sırasında sallanmasıdır.

316 Çıplak ve yaygın bir halde iken tenasül uzuvlarının birbirlerine dokunması karının ve kocanın abdestini bozar. İmam-ı Azam ve İmam-ı Yusuf istihşanen bu görüştedirler. İmam-ı Muhammed ise; bu halde iken abdestlerinin bozulmayacağına kaildir. Bu da kıyastır. Muhit'te de böyledir. Nisab'ta da böyledir. Sahih olan da budur. Fetva bunun üzerinedir. Hanefi fûkahası; kişinin kendi zekerine dokunması ile de abdestin bozulmayacağı hususunda müttefiktir. (128) Ancak bir kadınla, başka bir kadın veya bir erkekle genç çocuk arasındaki mübâşeret (Tenasül uzuvlarının birbirine dokunması) Şeyhayn'a göre abdesti bozar. Kinye'de de böyledir.

317 Göz yaşı abdesti bozmaz. Ancak gözde olan bir hastalık yara mesabesindedir. Ondan çıkan su da, abdesti bozar.

318 Bir kimse abdest alırken bazı uzuvlarını yıkayıp-yıkamadığı hususunda şüpheyne düşerse; eğer bu ilk şüphesi ise, o uzuvları (Şüpheyne düştüğünü) yıkar. Fakat sürekli ise iltifat olunmaz. Abdestin bozulup-bozulmadığı hususunda şüpheyne düşen kimse abdestli sayılır. Ancak abdest alıp almadığı hakkında şüpheyne düşen kimse abdest'sizdir. Hulâsa'da da böyledir.(129)

ABDESTİN ÇEŞİTLERİ

319 **1. FARZ OLAN ABDEST:** Farz olsun, nafile olsun namaz kılmak için abdest almak farzdır.(130) Kur'an-ı kerim'i elle tutmak ve tilavet secdesi yapmak

için abdest almak da "Farz-ı amelî"dir. İslâm üleması: "Kur'an'a tam manasıyla temizlenmiş olanlardan başkası dokunamaz"(131) ayet-i kerimesini esas alarak; abdestsiz ve cünüp olan kimsenin Kur'an-ı Kerim'e dokunmasının helâl olmayacağı hususunda ittifak etmiştir.(132) Resûl-i Ekrem (sav)'in: Abdestsiz olan kimsenin Kur'an-ı Kerim'e dokunmamasını" emrettiği de bilinmektedir. (133)

320 2. VACİP OLAN ABDEST: Kâbe-i Şerifi tavaf için abdest almak vaciptir. (134) Bir kimse Kâbe-i Şerif-i abdestsiz tavaf etse, tavaflı caizdir. Ancak vacibi terk ettiği için mes'ul olur.

321 3. MENDUB OLAN ABDEST: Abdestli olmaya devam için abdest almak, uykudan önce ve uyandıktan sonra abdest almak, cenaze yıkamak ve taşımak için abdest almak, Cim'a etmek istediği zaman abdest almak, gadab halinde iken abdest almak, hadis okumak veya hadis rivayeti için abdest almak, ilim öğrenmek, ezân okumak, ikamet etmek ve hutbe irad etmek için abdest almak, zikir yapmak için abdest almak ve kütüb-i Şer'iyeyi ele alacağı zaman onlara ta'zimen abdest almak mendub'tur. İbn-i Abidin: "Yalan söyledikten veya gıybet ettikten sonra abdest almanın mendub olması, bunlar manevi necaset olduğu içindir. Bundan dolayıdır ki; yalancıdan fena bir koku yayılır, bu kokudan melek uzaklaşır. Nitekim hadis-i şerif'te böyle varid olmuştur. Keza Peygamber (sav) pis kokan bir rüzgârı: "Bu rüzgâr insanları ve mü'minleri gıybet edenlerin kokusudur" diye izah buyurmuştur. Biz buna alıştığımız ve burunlarımız bu koku ile dolduğu için duymayız. Nitekim tabakların bulunduğu yerde sakın olanlar tabakhane kokusunu duymazlar"(135) hükmünü zikrediyor. Kahkaha ile güldükten sonra da abdest almak müstehaptır.

GUSÛL NEDİR?

322 Gusûl "iğtisal"den alınma bir isimdir. Bedenin tamamını yıkamak manasınadır. Kullanılan suya da gusûl denilir. Bir hadis'te Hz. Meymune'nin "Peygamber (sav)'e gusûl koydum" demesi, yıkanılacak su koydum manasınadır. Lakin Nevevi: "Bu manaya lugatta bu kelimenin "gasl" şeklinde okunması daha fasih ve daha meşhurdur. Gusûl şekli fukahanın kullandıklarıdır" diyor.(136) İslâmî istilâhta gusûl bedeni yıkamaktır. Beden ismi hem dışı, hem içe şamildir. Suyu ulaştırmak imkânsız veya pek güç olan yerler müstesna bedenin tamamını yıkamaya gusûl denir.(137)

GUSÜL'ÜN FARZLARI

323 Gusül abdesti; kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Gusül'ün farzları:

- 1) Mazmaza (Ağıza su vermek),
- 2) İştinşak (Buruna su vermek),
- 3) Bütün bedeni yıkamaktır.(138)

Mütûn'da zikredildiğine göre, bütün bedeni iyiden iyiye bir defa yıkamak farzdır. Kur'an-ı Kerim'de: "Eğer cünüb iseniz vücûdunuzu tertemiz ediniz..."(139) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayet-i kerime'de geçen "Fetahharû" (Tertemiz edin) emri, mübalağa sigası ile bedenin zahirinde olan şeyin yıkanmasının farz olmasını gerektirir."(140) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ağıza ve buruna su vermek cünüb olan insana farzdır"(141) Hadis-i Şerifi, ağız ve burun'un da dış uzuv hükmünde olduğunun delilidir. Bu sebeble; burunda bulunan kuru kir (suyu altına geçirmede için) gusüle manidir.(142) Ayrıca bir kimsenin bedenine balık pulu veya çiğnenmiş ekmek yapışmış olursa ve (bunlar da beden üzerinde kurumuş bulunursa) yıkandıkları zaman altına su geçirmezlerse o kimsenin gusülü caiz olmaz.(143) Sonuç olarak; gusül'de bütün bedenin tertemiz yıkanması, bütün mezheplerde kat'i farzdır. Mazmaza ve iştinşak; hanefi mezhebinin müctehid imamları indinde "Amel-i Farz"dır. Şafii fûkahası; "On şey vardır ki, bunlar fıtrattandır" Hadis-i Şerifinde "mazmaza ve iştinşak'ın" bunlar arasında zikredilmesini esas alarak; gusül'de sünnet olduğuna kail olmuşlardır. Dolayısıyla kaplama dış yaptıran kimselerin (ki bu bir zarûrete mebni ise) gusül abdestinde Şafii mezhebini taklid etmesi gerekir. Zira kaplama dış; altına su geçirmeyeceği için ağzın tamamen yıkanmasına mani olur. Çıkarılıp-takılabilecek şekilde olan diş ve protezlerin; gusül abdesti alırken çıkarılması ve ağzın tamamının iyice yıkanması da şarttır.

GUSÜL'ÜN SÜNNETLERİ

324 Gusül abdesti almaya niyet etmek ve besmele çekmek sünnettir.(144) Daha sonra iki elini ve fercini (Avret mahallini) tertemiz yıkamak.(145) Eğer vücûdunda necaset varsa onu gidermek ve tıpkı namaz abdesti gibi abdest almak da sünnettir.(146) Suyu başına ve vücûdunun diğer yerlerine dökerek üç defa yıkamak gerekir. Sahih olan kavle göre, birinci yıkama farz, diğer iki yıkayış ise sünnettir. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Suyun dökülüş sırasına gelince: Gusül

abdesti alırken önce üç defa sağ omuza, sonra üç defa sol omuza, sonra üç defa başa ve diğer yerlere dökülür.(147) Hz. Meymune (r.anha) Resûl-i Ekrem (sav)'in gusûl abdestinde bunlara riayet ettiğini zikretmiştir.(148) Gusûl abdesti alan kimse, daha sonra yıkandığı mekândan ayrılır ve ayaklarını yıkar. Ayaklarını yıkamayı geriye bırakması; suyun ayak altında birikip kaldığı zaman esastır. Eğer bir tahta veya taş üzerinde gusûl abdesti alıyorsa ve kullanılan (müsta'mel) su ayak altında birikmiyorsa, ayaklarını yıkamayı sonraya bırakması gerekmez.

325 Gusûl abdesti alırken konuşmamak ve kible cihetine yönelmemek esastır. Zira bu abdesti alırken, avret mahalli ekseriya açık olur.(149) Gusûl abdesti alırken, herhangi bir dua okunmaz.

326 Gusûl abdesti alırken suyu normal bir miktarda kullanmak; fazla veya noksan harcamamak da sünnettir.(150) Su saçların dibine vardığı zaman kadınların saç örgülerini çözmesi lâzım gelmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Ümmü Seleme (r.anha)'ya hitaben: "Su saçlarının diplerine vardığı zaman, bu sana kâfi gelir"(151) buyurmuştur. Kadınların örgülü saçlarını çözerek su ile ıslatması şart değildir. Ancak saçlarının diplerine suyun ulaşması şarttır. Sahih olan budur. Sakal için durum farklıdır. Çünkü suyun sakalın içine vardırılmasında herhangi bir güçlük yoktur. Gusûl abdesti alırken vücûdu güzelce ovmak da, sünnettir.(152)

GUSÛL ABDESTİNİ İCAB ETTİREN HALLER

327 Gusûl abdestini icab ettiren hallerin başında cünüb'lük gelir.(153) İster uyku halinde iken olsun, ister uyanık iken; meninin şehvetle dışarı çıkması gusûl abdestini farz kılar. Zira Resûl-i Ekrem (sav) "Su, sudan lâzım gelir"(154) buyurmuştur. Meni'nin; bakmak, dokunmak, ihtilâm veya istimna sonucu gelmiş olması mahiyeti değiştirmez. Şehvetle çıktığı sabit olduğu süre içerisinde gusûl farzdır. İmam-ı Şafii (rh.a) "İster şehvetle, ister şehvetsiz olarak meni'nin çıkması gusûl abdestini farz kılar" hükmünü beyan etmiştir.

328 Burada üzerinde durulması gereken hususlardan birisi İstimna'dır. Halk arasında "otuzbir çekmek" diye tanımlanan bu olayın hükmü nedir? sualine cevap arayalım. Kur'an-ı Kerim'de: "(Öyle mü'minler) Ki onlar iffetlerini koruyanlardır. Ancak zevcelerine ve sahip oldukları cariyelerine karşı olan münasebetleri müstesnadır. Çünkü onlar (bu takdirde) kınanmış değildirler. O

halde kim bunların ötesini isterse, şüphe yok ki onlar haddi aşanlardır"(155) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir; bu ayet-i kerime'nin tefsirinde "İstimna'nın" haddi aşmak olduğuna işaret buyurduktan sonra İmam-ı Şafii (rh.a) indinde bu fiilin haram olduğunu beyan etmektedir.(156) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Elini nikâh eden melûndur" buyurduğu da birçok muteber kaynakte zikredilmiştir.(157) Hanefî fûkahası istimna'nın tahrimen mekruh olduğu hususunda müttefiktir. İbn-i Abidin "Oruç" bahsinde istimna üzerinde durmuş ve bu konudaki bütün kavilleri zikrettikten sonra: "Zeylâi bu işin (İstimna'nın) helâl olmadığına "Onlar ki iffetlerini korurlar" ayet-i kerimesiyle istidlâl etmiş ve "Cim'a için ancak zevce ve cariye'den istifade mübah kılınmıştır" demiştir. Bu da, bu ikisinden başka kazay-ı şehvet için helâl birşey olmadığını gösterir. Benim anladığım budur"(158) hükmünü beyan etmiştir. Kitabü'l Fıkıh'ta "El ile istimna büyük günahlardandır"(159) denilmektedir.

329 İki yoldan birine (Ferc veya dübür) zekerin haşefesi girdiği zaman; bu işi yapana (faile) da, yaptırana (mefûle) da gusûl farz olur.(160) Zira Resûl-i Ekrem (sav): "İki hitan (sünnet yeri) birleştiği ve haşefe (zekerin başı) gizlendiği zaman meni insin veya inmesin gusûl abdesti almak lâzım gelir"(161) buyurmuştur. Zira bu hal, menininmesinin sebebidir. Meni, bazen az olduğu için inme gizli kalır. Dolayısıyla iki sünnet yerinin birleşmesi, meninin inmesi makamına kaimdir. Yani tıpkı meni inmiş gibi amel olunur.(162)

330 Kur'an-ı Kerim'de "Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (Pisliktir). Onun için hayız zamanında kadınlar(ınızla cinsi münasebet)den ayrılın. Temizlendikleri vakte kadar kendilerine yaklaşmayın""(163) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla hayız hali de, gusûl abdestini gerektiren sebeplerdendir. Ayrıca nifas halinin de; gusûl abdestini icab ettirdiği hususunda icma vaki olmuştur.(164)

GUSÛL ABDESTİ'NİN ÇEŞİTLERİ

331 **1. Farz olan gusûl abdesti:** Cünüblük, hayız ve nifas hallerinden dolayı gusûl abdesti almak farzdır.(165)

2. Vacib olan gusûl abdesti: Ölüye gusûl abdesti aldırılması (yani gasl edilmesi) vacibtir. Ayrıca cünüb olan kâfir; sonradan müslüman olmuş ise, onun da gusûl abdesti alması vacibtir.(166)

3. Sünnet olan gusül abdesti: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cum'a namazına gelen kimse gusül abdesti alsın"(167) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Cum'a ve bayram namazlarına, gitmeden önce gusül abdesti almanın sünnet olduğu hususunda ittifak edilmiştir.(168) Hacc için ihram'a girerken ve Arefe günü vakfe için gusül abdesti almak da sünnettir.

4. Mendub ve müstehab olan gusül abdesti: Mekke-i Mükەرreme ve Medine-i Münevvere'ye girmek için alınan gusül abdesti mendubtur. Ayrıca cinnet geçiren bir kimsenin, bu halden kurtulduktan sonra gusül abdesti alması müstehaptır. Esasen aklı zelzeleye veren her olaydan (Baygınlık, cinnet vs.) sonra gusül abdesti almak; alimlerimiz tarafından tavsiye olunmuştur.

GUSÜL ABDESTİ İLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

332 Cünüb, hayız ve nifas hallerinde olan mükelleflere (bu hallerden temizlenmedikleri süre içerisinde) haram olan birtakım fiiller mevcuttur. Bunlar;

a) Bir ayet-i kerime miktarı dahi olsa Kur'an-ı Kerim okuyamazlar ve O'na (Kur'an'a) el süremezler.(169) Ancak dua ve zikir yapmalarında herhangi bir mahzur yoktur.

b) Hayız ve nifas halindeki kadınlar namaz kılamazlar ve oruç tutamazlar. Zira hayız hali kadından namazı iskat eder ve oruç tutmasını da haram kılar. Hayız ve nifas halinden kurtuldukları zaman geçirmiş oldukları farz oruçları kaza ederler. Ancak namazı kaza etmezler. Zira Hz. Aişe (r.anha)'nın şu kavli vardır: "Bizden birisi Resûl-i Ekrem (sav)'in zamanında hayızdan temizlendiği zaman orucunu kaza ederdi. Namazını kaza etmezdi."(170)

c) Cünüb, hayız ve nifas halinde olan mükellefler; cam'i ve mescidlere giremezler, Kâbe-i Şerif'i tavaf edemezler.(171)

d) Hayız ve nifas halindeki hanımlarla, nikâhlı eşleri (Kocaları) cim'a'da bulunamazlar. Bu halde iken cim'a yapmayı helâl gören kimselerin küfrü üzerinde durulmuştur.(172) Ancak (Helâl görmemekle beraber) nefislerine uydukları için cim'a ederlerse haram işlemiş olurlar. Ayrıca keffaret vermeleri de gerekir.

333 Cünüb olan bir kimse; gusül abdesti almayı namaz vaktine kadar tehir etmekle günahkâr olmaz.(173) Ancak derhal yıkanması daha evlâdır.

SULAR VE HÜKÜMLERİ

334 Bütün muteber fıkıh kitaplarında; abdest'in ve gusül'ün hükümleri izah edildikten sonra, "Sular ve Hükümleri" üzerinde durulur. Alaüddin El Haskafî: "Su latif bir cisimdir ki, her büyüyen şeyin hayatı onunla kaimdir. Hades mutlak surette "Mai mutlak" denilen su ile giderilir. Mai mutlak su denilince hatıra gelen bulut, dere, kaynak, kuyu, deniz ve erimiş de damlamış kar suyu, dolu ve buz suyu ve çiğ gibi sulardır" hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Her büyüyen hayvan ve nebat gibi şeyin hayatı su ile kaimdir. Tuzlu suda hayat yoktur denilemez. Çünkü bu arizidir. Esas itibariyle onda lezzet vardır. Yani onun aslı da gökten inmedir. Hades (yani abdestsizlik ve cünüblük) mutlak sûrette "Ma-i Mutlak" denilen su ile giderilir. "Ma-i Mutlak" su denilince hatıra gelen ve pis olmayan sudur. Bu kayıtlı; mukayyed su, müsta'mel su ve necis, su tariftan hariç kalır. Zahirî bakılırsa necis su, ile müsta'mel su mukayyed değildirler. Onun için ülemadan bazıları: "Suyun halini bilene nisbetle su denilince hatıra gelen sudur" demişlerdir. Malûmun olsun ki mutlak su (Ma-i Mutlak) tabiri, su demekten daha hususidir. Çünkü "Mutlak" kelimesi bir kayıttır. Onun için bu kayıtlı mukayyed su tariftan çıkarılmıştır. Yalnız su dersek, manası her suya şamil olur."(174) buyurarak konuya açıklık getirir.

335 Kur'an-ı Kerim'de "Bedir savaşı esnasında mü'minlerin durumu izah buyurulurken" şu husus tasrih edilmektedir: "Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytanın murdarlığını gidermek, kalblerinize rabıta vermek, ayaklarınızı pekiştirmek için de, gökten üzerinize bir su indiriyordu."(175) Müfessirler, bu ayet-i kerime'nin tefsirinde, mü'minleri tertemiz kılmak için gökten su indirilmesinin bir lutf-û ilâhi olduğu hususunda ittifâk etmişlerdir.(176) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Su temizleyicidir. Onu hiç bir şey pisleyemez. Ancak suyun rengini, tadını ve kokusunu değiştiren bir şey müstesnadır"(177) buyurduğu da bilinmektedir. Meselâ; cife veya şarap gibi necaset olan birşey suyun içine atıldığı zaman, onun rengini, tadını ve kokusunu değiştirmezse pislenmiş olmaz. (178) Aksi tahakkuk ederse yani suyun rengi, tadı ve kokusu değişirse, pislenmiş olur.

SULAR'IN TASNİFİ

336 Esas itibariyle sular: "Kendileriyle abdest ve gusül caiz olan sular" ve "Caiz olmayan sular" olmak üzere ikiye ayrılarak tetkik edilir.(179) Kendileriyle abdest ve gusül caiz olan sulara "Ma-i Mutlak" da denilmiştir. Yağmur, dere,

kaynak, kuyu, nehir, ırmak ve deniz suları ile hades'ten taharet (Abdest almak ve gusül etmek) caizdir.(180) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Denizin suyu temizleyicidir ve ölü hayvanları da helâldir"(181) buyurduğu bilinmektedir. Genel olarak kendileriyle Abdest ve gusül caiz olan sular üç'e ayrılır:

a) Akar sular,

b) Durgun sular,

c) Kuyu suları.(182)

337 İçerisine necaset dahi düşse; akar su ile hadesi gidermek caizdir. Alauddin El Haskafi: "Akar su örf ve adete göre akar (akıcı) sayılan sudur. Bazıları "Saman çöpünü götüren sudur" demişlerdir. Birinci kavil daha açık, ikincisi daha meşhurdur"(183) hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerhederken: "Tahavi'nin beyanına göre akar suyun tarifi hakkındaki birinci kavil daha açık ve daha sahihtir. Nitekim "El Bahr" ve "En Nehir" sahipleri de aynı şeyi söylemişlerdir. Çünkü örfе dayanır ve İmam-ı Azam'ın "Başına gelenlere sorulur" kaidesine uygundur. Lâkin bu beyan müşkil görülmüştür. "Örf ve adete göre akar sayanların çokluğuna ve ihtilaflarına bakarak bu miktar asla tayin edilemez" denilmiştir. İkinci kavil daha meşhurdur. Çünkü birçok kitaplarda, hatta metinlerde mevcuttur. Sadru's Şeria ve ona tabi olarak İbn-i Kemal "Anlaşılması güç olmayan tarif budur" demişlerdir. Lâkin gördüm ki birinci kavil daha sahihtir. Bugün örf ve adet şudur: Su bir taraftan girer, diğer taraftan çıkarsa ona akar su adı verilir. Velev giren su az olsun. Bununla mescidlerdeki havuzlarla, hamam şadırvanlarının hükmü anlaşılmış olur. Halbuki bunlar saman çöpünü götürmezler" buyurmaktadır.

338 Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden birisi durgun olan suyun içine bevletmesin (idrarını yapmasın). Ayrıca cünüb olan kimse de durgun sudan gusül abdestini almasın"(184) Hadis-i Şerifi ile, Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen: "Ben bir göle vardım. Baktım ki içinde bir eşek ölmüş, bunun üzerine o gölden su almaktan vazgeçtik ve Resûlullah (sav)'e geldik "Şüphesiz ki o suyu hiç bir şey pislemesin" buyurdular." Hadis-i Şeriflerini esas alarak havuz sularını "Büyük" ve "Küçük" olmak üzere ikiye ayırmıştır. Büyük havuz suları, tıpkı akar su hükmündedir ve pislik tutmazlar.(185) İmam-ı Şafii (rh.a) ve imam-ı Malik (rh.a); rengi, tadı ve kokusu değişmedikçe, her türlü durgun suda abdest almanın caiz olduğuna kaildirler. İmam-ı Şafii (rh.a) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Su iki

kulleye vardığı zaman pislik taşımaz"(186) Hadis-i Şerifini esas almıştır.

339 İmam-ı Merginani suyun sathının 10x10=100 arşın olursa büyük havuz hükmünde olacağına işaretle: "İnsanlara işin geniş ve kolay gelmesi için "aşren fi aşren" (on çarpı on) arşın kare olmasıyla takdir edilmiştir. Fetva da bunun üzerinedir. Derinlikte muteber olan avuçlandığı zaman dibinin açılmamasıdır" hümnü zikretmektedir.(187) Alauddin El Haskafi "Durgun suyun miktarı hususunda muteber olan cihet, hal başına gelen kimsenin galebe-i zannı (yani kalbinin yatması)dır. Necasetin suyun öbür tarafına varmadığına kalbi yatarsa caiz, yatmazsa caiz değildir. İmam-ı Azam'dan nakledilen zahir rivayet budur" (188) buyurmaktadır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Ben derim ki; Lâkin "Hidaye" ve diğer kitaplarda bildirildiğine göre büyük göl, bir tarafı çalkandığı zaman öbür tarafı hareket etmeyen sudur" hükmünü zikreder. Bahsin devamında da Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim bir kuyu kazarsa etrafı kırk arşın onundur" Hadis-i Şerifini zikrederek: "Binaenaleyh kuyunun çevresi her taraftan onar arşın o kimsenin olur" buyurmaktadır.(189) Sonuç olarak; abdest ve gusûl almanın caiz olduğu büyük durgun suyun ölçüleri, yukarıda zikredildiği gibidir.

340 Günümüzde genellikle baraj suları kullanılmaktadır. Barajların büyüklüğü dikkate alınırsa, bunlara "deniz suyu" demek mümkündür. Deniz suyunun temizleyici olduğu kat'i haberlerle sabittir.

341 Sinek, arı, akrep gibi akıcı kanı olmayan hayvanın suda ölmesi, suyu ifsad etmez. Balık, kurbağa, yengeç gibi suda yaşayan hayvanların ölmesi halinde de hüküm böyledir.(190)

342 Abdest ve gusûl almanın caiz olduğu sulardan birisi de "Kuyu sularıdır" (191) Eğer hergangi bir kuyuya necaset düşerse, bütün suyunun çekilip çıkarılması kuyuyu temizler. Bu hususta kat'i bir ittifak mevcuttur. Eğer suyun hepsini çekmek güç olursa, kuyuda bulunan su kadar çekilir. Bu durumda o kuyuda olan suyun çekilmesi su işinde uzman (Ehl-i Hibre) iki kişiye bırakılır. Onlar kuyuda kaç kova su vardır derlerse, o kadar su çekilir. Fıkıhta esah ve eşbah olan budur.(192) Çünkü o iki kişi gerekli olan şehadetin nisabıdır. Asıl olan bir işe mübtelâ olunduğu zaman, o konudaki ilim sahiplerine müracaattır. Allahû Teâlâ (cc) Kur'an-ı Kerim'de: "Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına (alimlere) sorun"(193) hükmünü beyan buyurmuştur.

KENDİLERİYLE ABDEST VE GUSÛL CAİZ OLMAYAN

SULAR

343 Müsta'mel (Kullanılmış) suyun hadesten taharet ve gusül için tekrar kullanılması caiz değildir.(194) Ulema müsta'mel suyun temiz olup-olmadığı hususunda ihtilâf etmiştir. İmam-ı Muhammed (rh.a) "O temizdir" buyurmuş ve bu kavil İmam-ı Azam'dan (rh.a) da rivayet, edilmiştir. Muhıyt'te de böyledir. Kendisi ile hades giderilmiş olan Allahû Teâla (cc)'ya kurbet kasdı ile kullanılmış bulunan su, sahih olan rivayete göre "Ma-i Müstamel'dir."(195) Molla Hüsrev: "Müsta'mel su temizdir. Fakat temizleyici değildir. Fetva da bunun üzerinedir"(196) hükmünü zikretmektedir.

344 Her ne kadar toprak karışmış olsa da, suyu galib durumda olan sel suyu ile abdest almak caizdir. Fakat eğer çamur gibi katı kıvama ulaşırsa sel suyu ile abdest almak caiz olmaz.(197) Suyun içerisine boya veya mazı atıldığı zaman, eğer onunla yazı yazıldığı vakit, kâğıt üzerinde iz bırakırsa abdest almak caiz olmaz. Zira özelliğini yitirmiştir.

345 Hadesten taharet (Abdest almak ve gusül etmek) meyveden sıkılan su ile caiz olmaz.(198) Zira gerek ağaçtan, gerekse mevyeden sıkılarak elde edilen su "Ma-i Mutlak" değildir. Karpuz suyu, hıyar suyu, gül suyu, sirke, süt ve üzüm suyu gibi (İster içilsin, ister içilmesin) akıcı olan şeylerle abdest alınmaz. Fetevalı Kadıhan'da da böyledir. Akıtmakla özelliklerini kaybeden ve tabiatı değişen su ile de abdest alınmaz.

ARTIK SULARLA İLGİLİ MESELELER

346 Önce "Artık" kelimesi üzerinde duralım. Artığın arapçası "Sü'r"dür. Sü'r; su içenin kapta veya havuzda bıraktığı kısımdır. Sonra bu kelime yiyecek vesaire artıklarına da istiare edilmiştir. Sü'rün cemi "es'ar" gelir. Kamusun ifadesine göre sü'r; mutlak bakiye, kalıntı manasında hakikattir.(199) İnsanın ve eti yenen hayvanın artığı (ağızları temiz olmak şartıyla) temizdir.(200) Esah olan kavle göre at'ın da artığı temizdir.

347 Kedinin, pislik karıştıran tavuğun, devenin ve sığır'ın artıkları, yılan ve fare gibi evde yaşayan canlıların artıkları mekruhtur.(201) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kedi yabani hayvandır"(202) Hadis-i Şerifinden murad, hükmü beyandır. Yoksa hilkatini veya sûretini beyan değildir. Nitekim bir başka Hadis-i Şerif'te: "Kedi pis değildir. O sizin etrafınızda çok dönüp dolaşandır"(203) buyurulmuştur.

İmam-ı Merginani: "Kedinin necis olma hali, aramızda dönüp-dolaşan bir hayvan olması sebebiyle düşmüş, mekruh olma hali ise baki kalmıştır"(204) hükmünü zikretmektedir. Evlerde yaşayan kanlı hayvanların tamamı (fare, yılan, yırtıcı kuş, tavuk vs..) aynı hükme tabidir. Yani bunların artıkları mekruhtur.

348 Katır ve merkep gibi hayvanların artıkların pis veya temiz olduğu hususunda şüphe edilmiştir.(205) Bu sebeble bunların artıklarına "Meşkuk" denir. İbn-i Abidin: "Ehl-î eşeğin artığı şüphelidir. Fakat yaban eşeğinin (Vahşi eşek) eti yenir; artığında şüphe ve kerahat yoktur."(206) hükmünü zikretmektedir.

349 Köpeğin, domuzun ve diğer yırtıcı hayvanların artıkları necistir.(207) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Su kabı, köpeğin yalamasından dolayı üç defa yıkanır"(208) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Köpek su içerken onun dili suya temas eder, fakat çoğu zaman kaba temas etmez. Durum böyle olunca, madem ki su kabı necis hale geliyor, o halde suyun (arta kalan) necis olması daha evlâdır" (209) hükmünde ittifak etmiştir. Domuz'un necis olduğu da kat'i haberlerle sabittir. Dolayısıyla onun artığı da necistir.

TEYEMMÜM NEDİR?

350 Teyemmüm'ün lûgat manası mutlak manada "Kasd"dır.(210) İslâmi ıstılâhta ise; temizlenmek niyetiyle temiz yeri (toprak vs.) kasdetmektir. Bedayi ve diğer kitaplarda: "Hususi şartlar altında temizlenmek kasdı ile yeri iki hususi uzuvda kullanmaktır" diye tarif edilmiştir.(211) Esasen teyemmüm temiz yerden yüz ve ellere yapılan meshin ismidir. Kasd şarttır çünkü kasıd niyettir.

351 Kur'an-ı Kerim'de: "Eğer su bulamazsanız said-i tayyib (toprak cinsinden temiz bir şey) ile teyemmüm ediniz"(212) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Suyu bulamadığı müddetçe, on yıla kadar bile varsa, yer (Said-i Tayyib) mü'minin temizleyicisidir"(213) buyurduğu bilinmektedir. Yine bir başka Hadis-i Şerif'de: "Bana beş haslet verildi ki, bunlar benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmemiştir. Bunlar:

a) Ben bir aylık mesafeden düşmana korku verilmek sûretiyle mansur oldum.

b) Yer bana (bir rivayette) ve ümmetime mescid ve temizleyici kılındı. Ümmetimden her kim namaz vakti gelirse namazını kılsın.

c) Bana ganimetler helal kılındı. Benden önce kimseye helâl kılınmamıştı.

d) Bana şefa'at verildi. Eskiden bir peygamber hasseten kendi kavmine gönderiliyordu. Ben bütün insanlara umumi olarak gönderildim" buyurmuştur. (214)

Bu hadisi Buhari ve Müslim ve diğer hadis imamları rivayet etmişlerdir. Hatta Suyuti onun mütevatir olduğunu söylemiştir. Sonuç olarak; teyemmüm kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

TEYEMMÜM'ÜN SIHHAT ŞARTLARI

352 Teyemmüm'ün sahih olabilmesi için; birtakım şartların bulunması gerekir. Bunlar:

1. Suyun bulunmaması veya kendisi ile suyun bulunduğu yer arasında bir mil (dört bin adım) veya daha fazla mesafe bulunmasıdır.(215) Su bulunduğu halde, onu kullanmaya güç yetirememek (Hastalık, soğuktan helâk olma veya düşman korkusu gibi sebeblerle) teyemmümü meşru kılar. Hapsedilmiş olmak ve hapsedenlerce suyu kullanmasına müsaade edilmemek de, suyun hükmen yokluğu demektir.
2. Niyet etmek!.. Abdestsizlikten veya cünüblükten temizlenmeye niyet edilmeden yapılacak teyemmüm sahih değildir.(216)
3. Teyemmüme mani olabilecek maddelerin yüz ve ellerde bulunmaması şarttır. Mum, yağlı boya gibi kalın maddelerin, teyemmümden önce temizlenmesi gerekir.
4. Meshin üç parmak veya daha fazlası ile yapılması şarttır.
5. Teyemmüm alırken, abdeste mani olan engellerin bulunmaması esastır. Hayız, nifas ve abdest'e mani olan diğer engeller.
6. Su bulunmadığı halde, çevrede "Suyun bulunabileceği zannının" galip olması durumunda, onu aramak.(217) Essah olan kavle göre; 400 arşın kadar suyu sorup-araması vacib olur.
7. Teyemmüm edilecek azaların tamamının meshedilmesi de şarttır.

TEYEMMÜM'ÜN RÜKÜNLERİ

353 Ayet-i Kerime'de geçen "Said-i Tayyib" ibaresini esas alan Hanefî Fûkahası "Teyemmüm toprak cinsinden olan temiz şeylerle yapılır"(218) hükmünde ittifak etmiştir. Dolayısıyla teyemmüm'ün birinci rûknü: Temiz topraktır. Toprak cinsinden olan, kum, çakıl, kireç, tozlu taş, tuğla ve kiremit gibi maddelerle de teyemmüm caizdir. Yumuşatılıp eritilebilen demir, bakır, tunç, cam, altın, gümüş ve benzeri maddeler toprak cinsinden değildir. Bedai'de de böyledir. Bunlarla teyemmüm caiz olmaz.(219) Ayrıca yanınca kül olan odun, ot ve benzeri şeylerle de teyemmüm yapılamaz.

354 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Teyemmüm iki darb'tır (vuruştur). Bir vuruş yüz içindir. Bir vuruş da elleredir."(220) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî Fûkahası: "Teyemmmüm iki vuruştur. Bunlardan birisiyle yüzünü mesheder. Diğer vuruşta ise, ellerini dirseklerine kadar mesheder. Hilkatinde bir değişiklik olmasın diye, toprağın döküleceği kadar ellerini silkeler. Zahir rivayeye göre; meshin uzuvların her tarafını kaplaması esastır. Çünkü teyemmüm, abdestin makamına kaim olur. Bu sebeble parmaklarının arasını hilâllemek ve parmaklardan yüzüğü çıkarmak gerekir ki, mesh tamam olabilsin"(221) hükmünü beyan etmiştir. Sonuç olarak; teyemmüm'ün iki rûknü'nü: "Yüzün tamamını meshetmek" ve "dirseklerle beraber kolları meshetmek" şeklinde özetlemek mümkündür.

TEYEMMÜM NASIL YAPILIR?

355 Teyemmüm etmek zorunda kalan mükellef; önce pak ve temiz bir toprak bulmak zorundadır. Bu toprak cinsi bir madde de olabilir. Kollarını dirseklerinden yukarıya kadar sıvar. Elinde yüzük veya bilezik gibi birşey varsa bunları çıkarır. Elinde veya yüzünde teyemmüm'e mani olacak, herhangi bir pislik (Mum, yağlı boya vs.) varsa onları temizler. Alauddin El Haskafî: "Teyemmüm, yüzünü ve dirseklerle beraber kollarını kaplamak sûuretiyle yapılır. Hatta bir kıl veya burnunun kenarını bıraksa caiz olmaz. Elindeki yüzüğü veya bileziği ya çıkarır, yahut oynatır. Bununla fetva verilir. Kollar dirseklerle beraber mûlahaza edildiği için kolu kesik olan kimse dirseğine mesh eder."(222) hükmünü zikrediyor. Dolayısıyla ön hazırlık buna göre yapılır. Daha sonra; kat'i bir niyet şarttır. "Taharete niyyet ettim veya Namaz kılmak için niyyet ettim veya cünüblükten temizlenmeye niyyet ettim" gibi sözler kâfidir. Hatta teyemmümde, abdest için veya gusûl için, tasrih etmek şart değildir. Abdesti irade ederek teyemmüm etmiş olsa caizdir ve cünüblükten teyemmüm etmiş sayılır. Fetva bunun üzerinedir.(223) Niyet'ten sonra besmele çekerek; iki el teyemmüm edilecek olan yer üzerine konur. Eller önce öne doğru sürülür, daha sonra geriye

doğru çekilir. Daha sonra iki el kaldırılıp, birbirine değdirilerek silkelenir. Her iki el yüzün üzerine konularak; her tarafı kaplamak suretiyle meshedilir. Hatta bir kimse kaşlarının altı ile gözlerinin üstünde kalan yerleri mesh etmemiş olsa, teyemmüm caiz olmaz. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(224) İbn-i Abidin: "Şakaklarla kulaklar arasındaki beyaz yerleri de meshetmek lâzımdır. Mücteba'da "İnsanlar bundan gafildirler" denilmiştir"(225) hükmünü zikrediyor.

356 Yüz tamamen meshedildikten sonra, ilk vuruşta olduğu gibi, yine her iki el yere konur. Önce öne doğru sürülür, sonra geriye doğru çekilir ve kaldırılarak silkelenir. Sonra sol elin avuç ve parmaklarıyla; sağ elin parmak uçlarından itibaren dirsekle beraber dış kısmı ve iç kısmı tamamen sıvazlanarak meshedilir. Sonra sağ elle; aynı şekilde sol kol meshedilir. Böylece teyemmüm tamamlanmış olur.

TEYEMMÜMÜ BOZAN ŞEYLER

357 İmam-ı Merginani: "Abdesti bozan her şey teyemmümü de bozar. Zira teyemmüm abdestin halefidir. Bu durumda teyemmüm'de onun (Abdest'in) hükmünü alır"(226) hükmünü beyan ediyor. Abdesti bozan şeyleri 310'dan, 318'nci maddeye kadar olan kısımda izah etmiştik!..

358 Müteyemmim (Teyemmüm etmiş olan) kimse; suyu bulduğu veya suyu kullanmaya muktedir olduğu zaman, teyemmüm bozulur.(227) Bu hususta da hiçbir ihtilâf yoktur. Eğer namaza başlamadan önce veya namaz içerisinde iken suyu bulursa veya suyu kullanmaya muktedir olursa; abdest almak durumundadır. Namazın içerisinde iken suyun bulunması veya kullanmaya muktedir olma hem teyemmümü, hem de namazı bozar. Tekrar abdest alarak kılması icabeder.

TEYEMMÜM'LE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

359 Alaaddin El Haskafi: "Hapsedilen bir kimse teyemmümle namaz kılarsa şehirde olduğu takdirde, bilâhere o namazı tekrarlar. Şehirde değilse tekrarlamaz" hükmünü zekrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Şehirde hapsedilen kimsenin namazını kaza etmesi, mani kuldand geldiği içindir. Şehirde olmayanın kaza etmemesini ülema yolculukta ekseriyetle su bulamamakla ta'lil etmişlerdir. (Yani mani Allahû Teâla (cc)'dan gelmiştir.) Hilye sahibi diyor ki: "Bu yanında veya yakınında su bulunursa kaza lazım geldiğine işarettir. Çünkü

bu takdirde mani tamamen kuldan gelmiştir"(228) buyurmaktadır. Malûm olduğu üzere şehir; hududların tatbik ve hükümlerin infaz edildiği, kadısı ve valisi bulunan beldedir.

360 Teyemmüm'ün yedi sünneti vardır. Bunlar:

1. İki elini toprak üstüne koymak,
2. Elleri toprağın üzerinde ileri-geri sürmek,
3. Elleri silkelemek,
4. Parmakların arasını hilallemek,
5. Teyemmüme başlarken besmele çekmek, 6. Tertibe riayet etmek,
7. Bütün bunları arka-arkaya yapmak, yani araya bir fasıla vermemek.(229)

361 Şehir içinde cenaze hazır olunca, sıhhatli bile olsa (cenazenin velisi durumunda olmayan kimse) abdestle meşgul olması halinde namaza yetişememek korkusu olursa, teyemmüm edib namazı kılabilir. Bunun gibi bayram namazının geçmesinden korkan kimse de, teyemmüm edib namazını eda eder. Ancak abdestle meşgul olduğu takdirde Cum'a namazının geçmesinden korkan kimse, kat'iyyen teyemmüm edemez. Abdest alır. Cum'a'ya yetişebilirse kılar, yetişemezse dört rek'at öğle namazını eda eder.(230)

362 Teyemmümle yıkamanın ikisi bir arada bulunamaz. Çünkü bunda bedel ile mübdeli biraraya getirmek vardır.(231)

363 Abdesti bozulan bir yolcunun elbisesinde necaset bulunsa ve beraberindeki su, necaseti gidermekle, abdest alma işinin her ikisine yetmiyecek miktarda olursa, bu su ile elbisesindeki necaseti giderir. Artık kullanacağı su kalmadığı için teyemmüm eder.(232) Eğer önce teyemmüm edib de, sonra elbisesindeki necaseti yıkamış olsaydı, teyemmümü iade etmesi gerekirdi. Çünkü teyemmümü aldığı esnada, elinde su mevcuttu.

364 Vücûdunun yarısı veya yarısından çoğu yaralı olan kimse, su yaraya zarar verecekse gusül için teyemmüm eder. Eğer vücûdunun yarısından azı yaralı ise, sağlam olan kısımları yıkar ve yaralı olan kısımları mesheder.(233)

MESTLER ÜZERİNE MESH YAPMAK

365 Mesh'in lûgat manası: "Eli bir şeyin üzerinden geçirmektir. Şeriat'ta ise; ıslaklığın hususi bir zamanda hususi meste isabet etmesidir."(234) Şer'an mest: Deri ve benzerinden yapılıp, topukları ve fazlasını örten ayakkabıdır. Molla Hüsrev: "Mest üzerine mesh etmek sünnet-i meşhure ile sabittir. Mest üzerine meshi caiz görmeyen kimse mübtedi (Bid'atçı) olur. Fakat onu caiz görmekle birlite, azimet yolunu tutarak (ayaklarını yıkayıp) mesh etmese sevab kazanır" (235) hükmünü beyan etmektedir.

366 Mestler üzerine mesh'in caiz olduğu, tevatür derecesine yakın sahih haberlerle sabittir. Ancak buna rağmen; heva ve heveslerine kapılan birçok fırka; mestler üzerine mesh etmenin caiz olmadığını iddia edebilmiştir. Bu sebeble Ehl-i Sünnet'in akaid kitaplarında: "Seferde olsun, hazerde olsun mestler üzerine mesh etmenin caiz olduğuna inanınız"(236) hükmüne yer verilmiştir. Hasan-ı Basrî (rh.a): "Resûlullah (sav)'in ashabından yetmiş kişiye ulaştım. Bunların hepsi de mest üzerine meshin caiz olduğu görüşünde idi. Bundan dolayı Ebû Hanife (rh.a): "Gün gibi açık deliller elde etmedikçe, meshin caiz olduğuna kanaat getirmedim" demiştir. Kerhî (rh.a): "Mest üzerine mesh yapmanın caiz olmadığına kani olanların kâfir olmalarından korkarım. Çünkü bu konuda nakledilen eserler ve haberler tevatür hükmündedir" demiştir.(237) Alâuddin El Haskafî: "Mest üzerine mesh caizdir. Ama ayakları yıkamak daha faziletlidir. Meğer ki töhmetten dolayı yapıla. Bu takdirde mesh efdaldır" buyurmaktadır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Töhmetten murad; başkalarının "Bu adam mest üzerine meshi caiz görmüyor" demelerinden korkmaktır. Böyle bir ithamı kendisinden defetmek için mesh etmek efdaldır. Çünkü Rafizilerle, Hariciler mest üzerine meshi meşru saymazlar. Onlar çıplak ayak üzerine meshi meşru görürler. Binaenaleyh bir kimse mestleri üzerine mesh ederse töhmet kalkar" (238) hükmünü zikretmektedir.

MEST'LER ÜZERİNE MESH'İN CAİZ OLMASININ ŞARTLARI

367 Mest'lerin topuk kemiklerini örtmesi zaruridir. Topukların üst tarafını örtmesi şart değildir.(239) Yani ayakların "yıkınması farz olan kısmını" kat'i olarak örtmesi gerekir. Birinci şart budur. İkinci olarak; hades'in sirayetine mani olmak için ayakla doldurulmuş olmasıdır. Mestler geniş olursa, bir kısmına mesh edemeyeceği için caiz olmaz. Mestlerin yukarılarında ayakların görülmesi zarar

vermez.(240) Üçüncü olarak; mestlerin mutad yürüyüşle üç fersah veya daha fazla yol yürüyecek şeylerden yapılmış olmasıdır. Demir'den, cam'dan veya odun'dan yapılmış mestler üzerine mesh etmek caiz değildir.(241) Ayrıca mestler bırakıldıkları zaman, kendi başlarına kıvrılmadan durabilmeli ve kat'iyen su geçirmemelidir. Yol yürümeye müsait olmayan naylondan yapılmış mestler üzerine de mesh caiz değildir. Dikkat edilirse, burada zikrettiğimiz bütün şartlar, mestlerin yapısı ile ilgilidir.

368 Mestler üzerine meshin caiz olabilmesi için; bunları giymeden önce abdest alınmış olması veya abdestli iken giyilmesi şarttır.(242) Yani abdestsiz iken giyilen mestler üzerine mesh yapılamaz. Mestlerin tam bir taharet'ten sonra giyilmesi esastır.

369 Resûl-i Ekrem (sav): "Mukim olan kimse bir gün, bir gece mesheder. Misafir (Seferde olan) kimse ise üç gün, üç gece mesh eder"(243) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu müddetler dolduğu andan itibaren; mestler üzerine mesh caiz olmaz. Mestlerini çıkararak, yeniden abdest alması gerekir.

MESTLER ÜZERİNE MESH NASIL YAPILIR?

370 İmam-ı Merginani: "Mestlerin dışına (üst yüzüne) parmaklarla hatlar halinde mesh yapılır. Ayak parmaklarından başlanılmak sûretiyle yukarıya doğru çekilir. Zira Hz. Muğire (ra)'den şu haber rivayet edilmiştir: "Peygamber (sav) ellerini mestlerin üzerine koydu ve onları parmakları tarafından mestlerin üst tarafına doğru çekerek bir kere meshetti. Sanki ben Resûl-i Ekrem (sav)'in mestleri üzerinde parmaklarının hat teşkil etmiş olduğu halde, mesh'in eserini gördüm." Sonra mesh'in mestlerin dışına (görünen üst yüzüne) yapılması kat'iyetle lâzımdır. Hatta mestin içine, topuğuna ve baldırına meshetmek caiz olmaz"(244) hükmünü zikretmektedir. Genel olarak sağ el, sağ ayaktaki mest üzerine, sol el de, sol ayak üzerindeki meste konarak ve parmakların arası açık bir şekilde bulundurulularak mesh yapılır. Bu meshin sünnet olan şeklidir.(245)

MESH'İ BOZAN ŞEYLER

371 Gusûl abdestini gerektiren cünüblük, hayız ve nifas halleri; mestler üzerine mesh'i bozar.(246) Zira Hz. Safvan b. Assal (ra)'dan rivayet edilen şu hadis-i şerif vardır: "Bizler seferî halde iken Resûl-i Ekrem (sav) mestlerimizin üzerine üç gün, üç gece mesh etmemizi, ve mestlerimizi çakırmamamızı emrederdi.

Fakat cünüb olma hali müstesna idi."(247)

372 Mestlerin ikisinin veya birinin ayaktan çıkmış olması meshi bozar.(248)

373 Sünnetle sabit olan; mestler üzerine mesh etme müddetinin dolması da, meshi bozar.(249) Bu müddet; mukim olan mükellef için bir gün (yani 24 saat), seferi olan mükellef için üç gündür (yani 72 saat).

374 Mestleri; gerek yırtılmak, gerekse eskimek sûretiyle özelliklerini yitirmesi de mesh'i bozar. Alauddin El Haskafi: "Büyük yahut çok yırtık -ki ayak parmaklarının küçüklerinden tam olanların üç tanesidir- meshe manidir" buyurmaktadır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Mestteki yırtıktan murad, topuktan aşağısında bulunandır. Topuktan yukarıdakine bakılmaz. O meshe mani değildir. Bunu zeylâi söylemiştir. Büyük yırtık; uzunluğu ve genişliğine üç parmak miktarı olandır"(250) hükmünü zikrediyor. Feteva-ı Hindiyye'de "Esah olan kavle göre, üç parmak miktarı yırtığın tamamen görünmesi şarttır. Yırtığın meshin iç yüzünde, dış yüzünde veya ökçe tarafında olması müsavidir"(251) denilmektedir. Ayak baş parmağı ile yanındaki parmak yırtıktan dışarı çıkarsa; bu iki parmak küçük parmaklardan üçüne eşittir. Bu durumdaki mestler üzerine mesh caiz olmaz.

SARGILAR ÜZERİNE MESH

375 İmam-ı Merginani: "Cebireler (Kırılmış veya burkulmuş kemikler üzerine sarılan tahtalar) üzerine mesh etmek caizdir. Velew ki bunlar, abdestsiz iken o uzva bağlanmış olsun. Zira Resûl-i Ekrem (sav) bununla amel etti ve Hz. Ali (ra)'ye emretti"(252) hükmünü zikretmektedir. Molla Hüsrev: "Cebire üzerine mesh etmek ancak, cebire konan yere suyun ulaşması zarar vermesi veya bağlı olan cebirenin çözülmesinin zarar vermesiyle caiz olur. Muhiyt'e "Bu belllenmelidir. Çünkü insanlar bundan gafildirler" demiştir"(253) buyurmaktadır. Dolayısıyla mü'min ve mütehasıs bir doktor; herhangi bir yaraya soğuk suyun ulaşmasının zararlı olduğunu kat'i olarak bildirirse, o yara üzerindeki sargıya mesh caiz olur. Feteva-ı Hindiyye'de: "Eğer yarayı soğuk su ile yıkamak zarar verir, sıcak su ile yıkamak zarar vermez ise, onu sıcak su ile yakamak lâzımdır. Zahir olan budur"(254) denilmektedir.

376 İbn-i Abidin bu konuyu izah ederken: "Bundan maksad, İbn-i Mace'nin rivayet ettiği Hz. Ali hadisidir. Hz. Ali (ra): "İki bileğimden biri kırılıda

Resûlullah (sav)'e sordum. Bana sargılar üzerine mesh etmemi emir buyurdular" demiştir. Bu hadis zaiftir, fakat rivayet yollarının çokluğu ile kuvvet bulmuştur. İbn-i Ömer (ra)'in, sargı üzerine mesh ettiği sahih rivayetle sabit olmuştur ki, bu kâfidir. Çünkü merfû hadis gibidir. Zira bedel olan şeyleri kendi görüşüyle tayin etmek mümkün değildir. Bunu bahır sahibi söylemiştir. Sargı üzerine meshin amelen farz olması imameyn'in kavli ise de, İmam-ı Azam dahi bu kavle dönmüştür. Bilmiş ol ki, Mecmua' sahibi şerhinde şunları söylemiştir: "Sargı üzerine mesh İmam-ı Azam'a göre müstehab, İmameyn'e göre vacibtir. Bazıları İmam-ı Azam'a göre vacib, İmameyn'e göre farz olduğunu söylemişlerdir. Vacib olması müttetekûn aleyhtir diyenler de vardır ki, essah olan budur. Fetva da buna göredir"(255) hükmünü zikretmektedir.

377 Yaraya bağlanan sargılar üzerine; velev ki bunlar abdestsiz iken bağlanmış bile olsa, mesh etmek caizdir. Yara iyi olmadan, üzerindeki sargı düşse de mesh bozulamaz. Fakat yara iyi olduktan sonra sargının düşmesi halinde mesh bozulur.(256) Sargı ve emsali üzerine mesh hususunda erkek-kadın, abdestsiz ve cünüb müsavidir. Bu mesele ittifakidir. Sargı üzerine mesh için essah kavle göre kaplama ve tekrar şart değildir. Yarıdan fazlasına bir defa mesh etmek kâfidir. Bununla fetva verilir.(257) Kan veya cerahat sargının üzerine çıkarsa, abdest bozulur.(258) Böyle durumlarda sargının çıkarılıp, yeniden sarılması esastır.

KADINLARA MAHSUS BAZI HALLER

378 İmam Burhanüddin Ez Zernuci: "Hangi durumda olursa olsun, bulunduğu halde meydana gelen işlerle ilgili bilgileri edinmek her müslümana farzdır"(259) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin: "Bilmelisin ki hayız babı en çetin ve kapalı bablardandır. Bu husus adet zamanını unutan kadınla ona teferrû eden meseleler pek müşkildir. Onun için muhakkik denilen ülema buna çok dikkat etmiştir. İmam-ı Muhammed hayız hakkında müstakil bir kitap yazmıştır. Hayız meselelerine öğrenmek en mühim vazifelerden birisidir. Çünkü temizlik; namaz, Kur'an okumak, oruç tutmak, itikaf, hacc, bülûğ, cima, boşama, iddet, istibra ve saire gibi birçok hükümler bu meseleler üzerine terettüb eder. Bu sebeble hayız meselelerini öğrenmek en büyük vazife ve farzlardan biri olmuştur"(260) buyurmaktadır. Kadınlara mahsus kan halleri, sadece kadınları değil, aynı zamanda erkekleri de yakından ilgilendirir. Çünkü nikâhlı olan erkek ve kadın arasındaki ilişkilerin; şer'i hududlar dairesinde sürdürülebilmesi, bu hususlarla ilgili ilimleri tahsil etmekle mümkündür. Aksi takdirde; sürekli haram işleme tehlikesi söz konusu olur. Molla Hüsrev: "Kadınlara mahsus kanlar üç nevidir.

Bunlar hayız, nifas ve istihaze'dir"(261) buyurmaktadır. Şimdi bunlar üzerinde duralım.

HAYIZ'IN TARİFİ VE MÜDDETİ

379 Alauddin El Haskafi: "Hayız lûgatta "Akıntı" manasına gelir. Şeriatta ise "hayız hadeslerdendir" diyen kavle göre, mezkûr kan sebebiyle meydana gelen şer'i bir mani olma sıfatıdır. "Pisliklerdendir" diyen kavle göre de: "Doğum sebebiyle olmayarak rahimden çıkan kandır. Rahimden çıkan kaydı ile istihaze (Hastalık) kanı hariç kalır"(262) hükmünü zikretmektedir. Hayız kanı; rahim'den gelir. Kız çocuklarında dokuz yaşında başlar ve kan kesilme zamanına kadar devam eder. Hayız kanının kesilme zamanı, elli beş yaşı olarak takdir edilmiştir. Fetva da bunun üzerinedir.(263) Resûl-i Ekrem (sav) "Hayız'ın; bâkire ve bâkire olmayan kadın için, en az müddeti üç gün, üç gecedir. Hayız'ın azami müddeti ise on gündür"(264) buyurmuştur. Dolayısıyla hayız kanının süresi; en az üç gün, azami on gündür.

380 Hz. Havva (r.anha)'yı Allahû Teâla (cc) hayızla mübtela kılmış ve kızlarında bu hal kıyamet gününe kadar devam etmek üzere kalmıştır. Bazıları "Hayız, ilk defa İsrail Oğullarına gönderilmiştir" demişlerse de bu sözü Buhari: "Peygamber (sav)'in hadisi daha büyüktür" diyerek reddetmiştir. Hadisi Buhari, Hz. Aişe (r.anrha)'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Resûlullah (sav) hayız hakkında: Bu, Allah (cc)'ın Adem kızlarına takdir buyurduğu bir şeydir" buyurdular. Nevevi: "Yani hayız bütün benat-ı Adem'e (Adem'in kızlarına) amm ve şamildir" demiştir.(265)

HAYIZLA İLGİLİ MESELELER

381 Muayyen yaşlar arasında (doğum olayı hariç) rahimden gelen tabii kan hayız kanıdır. Gelen kanın hayız olması şu esaslara bağlıdır:

1. Muayyen zamanın olması: Kadınlarda bu müddet bülûğ'a erme yaşı olan dokuzla başlar, elli beş yaşına kadar devam eder. İşte bu süreye muayyen zaman (İyâs hali) denir.(266) Elli beş yaşından sonra görülen kan, hayız kanı değildir. Fakat eğer kan kuvvetli ise, onun hayız kanı sayılması ihtiyar edilmiştir. Şerhû'l Mecnua'da da böyledir.(267)

2. Kanın rahimden dahili fercin dışına çıkmasıdır. Dahili fercin içinde kalırsa, zahir rivayete göre hayız değildir. Kuhustani'nin beyanına göre, fetva bununla

verilir.(268)

3. Gelen kanın; kırmızı, siyah, sarı, bulanık, yeşil ve kiremit rengi olması esastır. (269)

4. Kanın belli bir süre içerisinde görülmesi gerekir: Hayız müddetinin en azı üç gün, en çoğu on gündür. Bir gün yirmi dört saat olarak hesaplanır. Üç günden az veya on günden çok görülen kan, hayız kanı değildir.(270)

5. Kadının hamile olmaması esastır. Molla Hüsrev: "Zira hamilenin gördüğü kan; rahimden çıkan kan değildir"(271) hükmünü zikretmektedir.

382 Hayız müddeti; kadından kadına değişir. Bazılarında üç gün üç gece, bazılarında ise; dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz veya on gün olabilir. İki hayızın arasını ayıran en az temizlik müddeti geceleriyle birlikte on beş gündür.(272) Azami temizlik müddeti için, belli bir sınır yoktur.

NİFAS'IN TARİFİ VE MÜDDETİ

383 Nifas lûgatta kadının doğurması manasına gelir. Şeriatta ise; çocuk veya çocuğun ekserisi -Velev parça parça uzuvlar halinde olsun- çıktıktan sonra rahimden gelen kandır.(273) Mütûn'da: "Doğumu takip eden kandır" tarifi esas alınmıştır.(274) İmam-ı Merginani: "Nifasın en az müddeti için belirli bir süre yoktur. Zira çocuğun gelmesi, rahimden çıkmaya bir alamettir. Öyle ise hayızda olduğu gibi, üzerine alâmet kılınan herhangi bir süreden müstağnidir"(275) hükmünü zikretmektedir. Hanefî fukahası; "Hz. Ümmü Seleme (r.anha)'dan rivayet edilen: "Resûl-i Ekrem (sav) kadınlar için kırk gün (nifas müddeti) vakit tayin etti"(276) Hadis-i Şerifini esas alarak, nifas müddetinin en çoğu kırk gündür" hükmünde ittifak etmiştir.(277)

384 İkiz doğuran kadın, ilk çocuğu doğduğu andan itibaren nüfasadır. Kafi'de de böyledir. İkizliğin şartı, yüklülüğün (Hamile kadının) aynı olmasıdır. Tebyin'de de böyledir.(278) Eğer kadın düşük yapar; çocuğun uzuvlarından hiç birisi belli olmamış olursa, o kadın için nüfesa'lık söz konusu olmaz. Ancak tırnak, parmak uçları ve saç gibi uzuvlarından herhangi birisi belli olursa, kadın nüfesa sayılır.

İSTİHAZE'NİN TARİFİ

385 Hayız ve nifas hükümlerini taşıyan vakitlerin dışında damarlardan gelen

kana "İstihaze" denir. Molla Hüsrev: "İstihaze kanının, rahim'den gelen kan olmayıp, damar kanı olduğu malûmdur"(279) hükmünü zikretmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in müstehâze olan bir kadına hitaben: "Abdestini al ve kan hasırın üzerine damlasa dahi namazını kıl"(280) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "İstihâze: namazı, orucu ve cinsi münasebeti menetmez" hükmünde müttefiktir.(281) Hayız müddetinin en azı olan üç günden, daha az bir süre görülen kan, azami müddeti olan on günden sonra gelen kan ve nifas müddetinin azamisi olan kırk günden sonraki kan, istihaze kanıdır. Ayrıca bir kadın hamile iken veya doğum yapacağı vakit, doğumdan az önce görmüş olduğu kan istihaze kanıdır. Resûl-i Ekrem (sav) "Müstehaze kadın, mutad olan hayızlı günlerinde namazını terkeder"(282) buyurmuştur. Yani istihaze kanı sürekli olursa; mutad olan hayız günlerini dikkate alır. Ziyade olan kısım istihaze hükmündedir. Ayrıca bâliğa olan bir kız çocuğunda; hayız hali, istihaze ile devam ederse, hayız müddeti on gün olarak kabul edilir. On günden sonraki kan; istihaze kanıdır. (283)

386 Müstehaze kadın; her namaz vakti için abdest alır. Resûl-i Ekrem (sav) "Müstehaze kadın; her namaz vakti için abdest alır"(284) buyurmuştur. İmam-ı Şafii (rh.a)'ye göre; her namaz için ayrı ayrı abdest almak zorundadır.(285)

HAYIZ VE NİFAS HAKKINDA MÜŞTEREK OLAN SEKİZ HÜKÜM

387 BİRİNCİ HÜKÜM: Hayız ve nifas halinde, namazın edası da kazası da düşer. Hz. Aişe (r.anha)'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav) zamanında hayız'dan temizlenen kadının, hayız süresi içerisinde geçirdiği namazı kaza etmediği, oruç'u kaza ettiği sabit olmuştur.(286) Hayızlı bir kadın; namaz vakitleri girdiği zaman, evinin bir köşesine oturarak tesbih çeker. Bu müstehaptır. Bunu mümkün olduğu kadar yapmalıdır. Zira temiz olsaydı, o vakitte namazı eda edecekti. Siraciye'de de böyledir.(287)

İKİNCİ HÜKÜM: Hayız ve nifas halinde iken oruç tutması haramdır. Temizlendikten sonra, geçirmiş olduğu oruç'ları kaza eder. İbn-i Abidin: "Hayız ve nifas'ın hükümlerini" izah ederken: "Orucu haram kılar, onun sahih olmasına o hal manidir. Fakat vacip olmasına mani değildir. Onun için kadın (temizlendikten sonra) orucunu kaza eder"(288) buyurmaktadır.

ÜÇÜNCÜ HÜKÜM: Hayızlı ve nifaslı veyahut da cünüb olan kimseye; ister

oturmak için olsun, isterse ibadet etmek için olsun mescid'e girmek haramdır. (289) Resûl-i Ekrem (sav): "Şüphesiz ki ben mescidi; ne hayızlı kadın için, ne cünüb olan kimse için helâl kılmam"(290) buyurmuşlardır.

DÖRDÜNCÜ HÜKÜM: Hayızlı ve nifaslı olana; dıştan da olsa Kâbe-i muazzamayı tavaf etmek haramdır. Cünüb olan kimse de Kâbe-i Şerif'i tavaf edemez, bu da haram'dır. Tebyin'de de böyledir.(291)

BEŞİNCİ HÜKÜM: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ne hayızlı bir kadın ve ne de cünüb olan kimse Kur'an-ı Kerim'den birşey okumasın"(292) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla hayızlı ve nifaslı kadına Kur'an-ı Kerim'i okumak da haramdır. Kunut dualarını okumak, tesbih ve zikir yapmak, ezana icabet etmek mübahtır.

ALTINCI HÜKÜM: Hayızlı, nifaslı ve cünüb olanlarla, abdesti olmayanların Kur'an-ı Kerim'e dokunmaları da haramdır.(293) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kur'an-ı Kerim'e temiz olanlardan başkası el süremez"(294) buyurduğu bilinmektedir. İbn-i Abidin: "Kur'an'a el sürmek levhade, parada veya duvarda yazılı bile olsa caiz değildir. Ancak bunların yalnız yazısına el sürülemez. Mushaf böyle değildir. Onun kabına ve beyaz yerine dokunmak da memnudur. Bazıları caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu kıyasa daha yakındır. Memnu olması ise ta'zime daha layıktır. Nitekim Bahır'da da böyle denilmiştir. Yani sahih olan memnu olmasıdır"(295) hükmünü zikretmektedir.

YEDİNCİ HÜKÜM: Hayızlı ve nifaslı kadınla cinsi münasebette bulunmak da haramdır.(296) Kur'an-ı Kerim'de: "Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayınız" (297) hükmü beyan buyurulmuştur. Molla Hüsrev: "Hayızlı kadınla cinsi münasebet helâl'dir diyen kâfir olur. Çünkü haram olması kesin nass ile sabittir" (298) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin: "Sonra bu fiil, yani hayızlı kadınla cinsi münasebette bulunmak bilerek kasden yapılırsa büyük günahtır. Mecbur edilerek veya unutarak yapılırsa günah değildir, tevbe lazım gelir. Bir veya yarım altın sadaka vermesi mendûb olur. Şarih burada bilmemeyi de karıştırmıştır. Zahire göre bilmeden cinsi münasebette bulunmak yalnız büyük günah olmasını önler, asıl itibariyle haram olmasını önlemez. Çünkü İslâm memleketinde (Darû'l İslâm'da) şer'i hükümleri bilmemek özür değildir. Bunu Tahtavi beyan etmiştir. Sadaka vermenin mendûb olması İmam-ı Ahmed'le, Ebû Davud'un, Tirmiz ve Nesai'nin İbn-i Abbas'tan merfû olarak rivayet ettikleri şu hadisile sabittir: "Karısına hayızlı halinde yakınlık eden kimse hakkında bir veya yarım altın

sadaka verir" dedi. Sonra: "Cim'a hayzın evvelinde olursa bir altın, sonunda olursa yarım altın verilir" denilmiştir. "Kanın rengi siyah ise bir altın, sarı ise yarım altın verilir" diyenler de olmuştur. Bahır sahibi diyor ki: Ebû Dâvûd'un ve Hâkim'in rivayet ettikleri, Hâkim'in sahihdir dediği şu Hadis-i Şerif de buna delildir: "Erkek karısına hayızlı halinde yakınlık ederse kan kırmızı geldiği takdirde bir altın, sarı ise yarım altın sadaka versin." Kadına yakınlık etmek hayızlı olduğunu haber vermesiyle haram olur"(299) buyurmaktadır.

SEKİZİNCİ HÜKÜM: Hayızlı ve nifaslı kadınların, kan kesilince gusül abdesti alması vacibtir. Kifaye'de de böyledir.(300)

ÖZÜR SAHİBİ'NİN HÜKMÜ

388 Sidiğini veya büyük abdestini tutamayan yahut yellenmesini önleyemeyen, istihaze kanı akan, gözünde ağrı, zayıflık veya daimi akıntı bulunan bir kimsenin özürü tam bir farz namaz vaktini kaplarsa, yani bütün namaz vaktinde velev hükmen olsun abdest alıp, namaz kılacak kadar hadesten hali bir vakit bulamazsa o kimse özür sahibidir. Zira özürün azıcık kesilmesi yok hükmündedir. Kezâ kulaktan, memeden veya göbekten bile olsa sızlayarak çıkan herşey özürdür. (301) Feteva-ı Hindiy'e'de: "Özürün sabit olmasının şartı: Bu halin tam bir namaz vaktini devamlı olarak kaplamasıdır. Zahir olan da budur"(302) denilmektedir. Özürlü kimsenin her namaz vakti için abdest alması sünnetle sabittir.(303) Zira vaktin çıkması ile birlikte abdesti bozulur.(304) İbn-i Abidin: "El İmdad'da şöyle denilmiştir: "Muhtasar Tahtavi'nin şerhinde bildirildiğine göre Ebû Hanife, Hişam b. Urve'den, o da babasından, o da Aişe (r.anha)'dan naklen rivayet etmiştir ki Peygamber (sav), Fatıma b. Ebû Hubeys'e: "Her namaz vakti için abdest al" buyurmuşlardır. Şüphesiz ki bu hadis muhkemdir. Çünkü başka manaya ihtimali yoktur. "Her namaz için abdest al" hadisi böyle değildir. Zira namaz lafzının gerek şeriatta, gerekse örf ve adette namaz vakti manasına kullanılması şuyû bulmuştur. Binaenaleyh onu muhkem olan manaya hamletmek vacib olur. "Meselenin tamamı El-İmdâd'dadır. Özürlü kimse vakit için aldığı abdestle, o vaktin içinde gerek vakit namazını, gerekse kazaya kalan farzları ve nafileleri kıldığı gibi, vacib namazları da evleviyetle kılar. Çünkü mes'ûl olmadığı halde nafile kılması caiz olunca mes'ûl olduğu vacibin caiz olması evleviyetle caiz olur. Vakıt çıkınca abdest bozulur. Bu cümle abdestin yalnız vakit çıkmakla bozulacağını ifade eder. İmam-ı Züfer buna muhalefet ederek, ikinci namaz vaktinin girmesiyle bozulacağını ifade eder. İmam Ebû Yusuf ise her ikisiyle bozulacağına kaildir"(305) hükmünü zikretmektedir.

NECASETLER VE ONLARIN TEMİZLENMESİ

389 İmam-ı Merginani: "Namaz kılan kimsenin bedeninden, elbisesinden ve üzerinde namaz kıldığı mekândan necasetleri (pislikleri) temizlemesi vacibtir. Zira Allahû Teâla (cc) Kur'an-ı Kerim'inde: "Elbiselerini de temizle" (El Müddesir Sûresi: 4) buyurmuştur"(306) hükmünü zikretmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in, bir hanıma hitaben: "Onu (Necaseti) ovala, sonra parmaklarının uçlarıyla ovala, daha sonra da su ile güzelce yıka!.. Ondan (Necaset'ten) kalan eser (iz) sana zarar vermez"(307) buyurduğu da bilinmektedir. Dikkat edilirse; kitap, sünnet ve sahabe-i kiram'ın icmaı ile sabittir ki; necasetlerin giderilmesi vacibtir. Şimdi "Necaset nedir?" sualine cevap arayalım.

390 İbn-i Abidin: "İnaye adlı kitabta da: "Encas, necesin cem'idir. Neces: iğrenç görülen duyulan her şeydir. Aslında bu kelime masdardır. Sonraları isim olarak kullanılmıştır" deniliyor. Lâkin doğrusu Tâcu'ş-Şeri'a'nın dediği gibi encâs kelimesi necis'in cem'idir. Çünkü "El-Ubab" namındaki lugatta: "Necis, temiz zıddıdır. Necaset'te taharet'in zıddıdır" denilmektedir. Hasılı encas kelimesi neces'in değil, necis'in cem'idir. Necis lûgatta: hakiki ve hükmi pisliklere şamildir. Bahr'da beyan edildiğine göre habes (pislik) hakiki necasete, hades (Abdestsizlik ve cünüblük) de hükmi necasete mahsustur"(308) hükmünü zikretmektedir. Biz bu bölümde; "Habes'i", yani hakiki necasetleri izaha gayret edeceğiz.

HAKİKİ NECASETLERİN (HABES'İN) KISIMLARI

391 Necis olduklarına dair kat'i delil bulunan ve üzerinde ittifak olunan maddelere "Necaset-i Ğaliza" denir. Bunlar:

1. İnsan vücûdundan çıkması ile abdesti veya gusülü gerektiren bütün şeyler, necaset-i ğalizadır. İnsan tersi, idrar, meni, vezi, vedi, irin, sarı su, ağız dolusu kusuntu gibi.
2. Kan, hayız, nifas ve istihaze kanı da necaset-i ğaliza'dır.
3. Ekmek yiyecek yaşta olsun veya olmasın; erkek ve kız çocuklarının bevilleri (sidikleri) de necaset-i galizadır.
4. İçki, akan kan, ölmüş hayvanın eti (leş), eti yenmeyen hayvanların sidiği, at, katır ve merkep tersleri, sığır, köpek, tavuk, kaz ve ördek tersleri, yırtıcı

hayvanların tersleri, kedi ve fare'nin tersleri ve sidiği, büyük gene ve keler denilen hayvanın kanları da necaset-i ğalizadır.(309)

Bu hususlarda ittifak vardır. Şarap, rakı, bira ve kolonya gibi alkol oranı yüksek olan içkiler hususunda İbn-i Abidin şunları kaydediyor: "Ben derim ki: Lâkin Kuhistani'de şu ibare vardır: Şaraptan maada haram içkilere gelince: "Bunlar zahir rivayete ğaliz necaset, imameyn'in kavline kıyasen hafif necasettir." Bu gösteriyor ki, hafif necaset olmaları imameyn'in kavline göredir. Yani müctehid imamların ihtilafı sabit olduğu içindir. Zira hurma şarabı ile kaynayarak yarıya inen ve münessaf adı verilen üzüm şarabı İmam-ı Evzai'ye göre helâldir. Bana bu üç rivayetin arası şöyle bulunacak gibi geliyor. Ğaliz necasettir diyen İmam-ı Azam kavlidir. Hafif necaset kavli imameyn'indir. Temizdir rivayeti ise mübah olan içkilere mahsustur. Ama bütün içkilerin ğaliz necaset olmasını tercih gerekir."(310) Malûm olduğu üzere kolonya içildiği zaman insanı sarhoş eder. İmam-ı Kasani; İmam-ı Azam'dan gelen zahir rivayetin, insanı sarhoş eden müskiratın necaset-i ğaliza hükmünde olduğunu beyan ediyor.(311) Dolayısıyla mevlid okutturdıkları gerekçesiyle; camileri kolonya ile pisletenler meselenin mahiyetini iyi düşünmelidirler. Zira necaset-i ğaliza'nın ancak bir dirhem miktarı affolunmuştur.(312) Eğer bir kimsenin elbisesinde, bir dirhem miktarından fazla "Necaset-i Ğaliza" bulunursa, o elbise ile namaz caiz olmaz. İmameyn'in kavli esas alınarak kolonya'nın "Necaset-i Hafife" olduğu kabul edilse bile, hiç kimsenin camileri pisletme hakkı bulunamaz. Zira bu fiilde, Allahû Teâla (cc)'nın mescidlerini tahkir vardır. Namaz kılan mü'minler kolonya'dan uzak durmak zorundadırlar.

392 Pis veya temiz oldukları hususunda ihtilâf edilenlere de "Necaset-i Hafife" denir. Hafif necasetlerin elbisenin veya herhangi bir uzvun dört'te birinden daha az olan miktarı afvolunmuştur.(313) Ancak namaz kılan kimsenin elbisesinde, vücûdunda veya namaz kıldığı mahalde hiçbir pisliğin bulunmaması efdaldır.

393 Necaseti temizlemek şu yollardan birisiyle mümkündür: Yıkamak, silmek, ovalamak, sürtmek, kurutmak, yakmak, bir şeyin mahiyetini değiştirerek temizlemek, tabaklamak, boğazlamak ve kuyular için suyunu çekmek ve boşaltmak.(314) Necasetin durumuna göre, bunlardan herhangi birisi ihtiyar olunur.

İSTİNCA (HACETLERDEN TEMİZLENME)

394 İstinca: pislik yolundan çıkan necaseti gidermektir.(315) İmam-ı Merginani: "İstinca sünnettir. Zira Resûl-i Ekrem (sav) bunu titizlikle ve devamlı olarak yapmıştır"(316) hükmünü zikretmektedir.

395 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim taş ile istinca ederse bunu tek etsin. (Üç, beş, yedi vs.) Kim bunu yaparsa güzel yapmıştır. Kim yapmazsa ona birşey lâzım gelmez" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: Taş ile istincanın şart olmadığını, aksine su ile istincanın daha efdal olduğunu beyan etmiştir.(317)

396 Kur'an-ı Kerim'de: "Orada tertemiz olmak isteyen kimseler vardır. Allah da tertemiz olanları sever"(318) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Merginani: "Bu Ayet-i Kerime taş ile istinca ettikten sonra, pislik mahallini su ile yıkayan kimseler hakkında nazil buyurulmuştur. Sonra bu (su ile yıkamak) edebittir. Bir kavle göre de sünnettir. Mükellef zann-ı galibini esas alarak temizleninceye kadar su kullanır"(319) buyurmaktadır.

397 Beş türlü istinca vardır: "Hayız, nifas ve cünüblükten temizlenirken, necaset mahallini yıkamak vacibtir. Mahrecinin (çıktığı yerin) çevresine dağılan necaset, az olsun veya çok olsun yıkamak imam-ı Muhammed (rh.a)'e göre vacibtir. Necaset mahrecinden (çıkış yerinden) ileri geçmediği zaman su ile yıkamak sünnettir. Bevilden (Küçük abdest'ten) sonra zekerin başını veya ferci yıkamak müstehabtır. Yellendikten sonra istinca etmek ise, esas olan kavle göre bid'attır." (320) İstinca sol el ile yapılır. Herhangi bir özür olmadığı süre içerisinde sağ el ile istinca yapılmaz.(321) Dürri'l Muhtar'da: "Yürümek, öksürmek veya sol tarafına yatıp uyumak suretiyle istibra yapmak vaciptir"(322) hükmü beyan buyurulmuştur. İstibra (kurulanmak) idrardan sonra gelen sızıntıyı gidermek manasınadır. Mükellef olan erkeğin, sidiğin eserinin kalmadığına kalbi kanaat getirinceye kadar istibra yapması lâzımdır. Öksürmek sûretiyle de istibra yapılır. Çünkü damarlar boğazdan tenazül uzvuna kadar uzanır. Öksürmek bunları hareket ettirir ve sidik kanallarını temizler. Kadınlar için istibra söz konusu değildir. Onlar kaza-i hâcet ettikten sonra azıcık durur, sonra taharetlenirler. Ayakta abdest bozmak mekruhtur. Zira Hz. Aişe (r.anha) validemiz: "-Size kim Peygamber (sav)'in ayakta abdest bozduğunu söylerse inanmayın!.. O ancak oturarak abdest bozardı" demiştir. Bu hadisi Tirmizi, Nesâî ve İmam Ahmed b. Hanbel, güzel bir isnadla rivayet etmişlerdir.(323) İmam Nevevi "Müslim" şerhinde, buradaki kerahat tahrimiyye değil, kerahat-i tenzihiyyedir" demiştir.

3. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

-
- (1) Seyyid Şerif Cürcani- Et- Ta'rifat- İst: ty Sh: 146..
 - (2) İslami Bilgiler Ansiklopedisi - İst: 1981, Dergâh Yay. C: 1, Sh: 10 (Abd Madd.)
 - (3) Ez Zariyat Sûresi: 56
 - (4) Mecmuat'u't Tefasir - İSt: 1979, Çağrı Yay. C: 6, Sh: 86-87.
 - (5) En Nahl Sûresi: 36.
 - (6) En Nisâ Sûresi: 76.
 - (7) El Ankebût Sûresi: 52.
 - (8) El Hicr Sûresi: 99.
 - (9) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1979, C: 3, Sh: 580-581.
 - (10) İbn-i Kesir Tefsiru'l Kur'an'il Azim. Beyrut: 1969 D. Marife Neşri C: 2, Sh: 560. Ayrıca Doç. Dr. Suat Yıldırım Peygamberimizin Kur'an Tefsiri. İst: 1983 Kayıhan Yay. Sh: 290-291.
 - (11) İmam-ı Azam - Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari şerhi) İst: 1983, Sh: 244.
 - (12) En Nahl Sûresi: 17, 18.
 - (13) İmam-ı Azam - Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari şerhi) İst: 1981, Sh: 225.
 - (14) İbn-i Manzur - Lisanû'l Arab - C: 11, Sh: 458.
 - (15) İbn-i Haldun - Şifaû' Sail li tehi'll Mesail - İst: 1957, Sh: 18-24.
 - (16) Sava Paşa - İslâm Hukuku Nazariyyatı Hakkında Bir Etüd - Ank: 1956, C: 2, Sh: 319-350 (Ehliyeti tenkis ve Mes'uliyeti tahfiif eden haller böl.)
 - (17) El Maide Sûresi: 90.
 - (18) İmam-ı Gazali - El Mustasfa Min İlmi'l Usûl - Beyrut: 1937, C: 1, Sh: 287 vd.

- (19) Musannif İbrahim Halebi - İzahlı Mülteka El Ebhur Tercümesi - İst: 1979, C: 4, Sh: 25.
- (20) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fî şerhi Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 2, Sh: 275.
- (21) Sünen-i Ebû Davud - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 351-352.
- (22) İmam-ı Serahsi - Temhidû'l füsûl fî İlmû'l Usûl - Beyrut: 1393, C: 2, Sh: 332.
- (23) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 6.
- (24) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1983, Şamil Yay. C: 1, Sh: 103.
- (25) En Nahl Sûresi: 116.
- (26) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fî Şerhû Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 324.
- (27) Feteva-ı hindiyye - Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 272. Ayrıca, Şerhi Akaidi'l Kesteli, İst: 1973, S. Bilici Yay, Sh: 191.
- (28) Ömer Nasuhi Bilmen - Hukuki İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye K. C: 1, Sh: 33.
- (29) Sünne-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay, C: 2, Sh: 1044, Had No: 3123.
- (30) Şeyh Muhammed B. Süleyman - Şerhû Damad - İst: 1316, C: 2, Sh: 497
- (31) Molla Hüsrev - Mir'at El Usûl fî şerhi Mirkat El Vüsûl - İst: 1307, C: 2, Sh: 3.
- (32) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1983, C: 1, Sh: 132.
- (33) El Bakara Sûresi: 29.
- (34) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty, C: 11, Sh: 78.

- (35) İmam Abdülaziz Buhari - Keşfû'l Esrar - İst: 1308, C: 3, Sh: 196.
- (36) Ömer Nasuhi Bilmen - Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu - İst: 1979, C: 1, Sh: 35, Madde: 177.
- (37) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkâm fî şerhû Gururu'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 309.
- (38) Sava Paşa - İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd - Ank: 1956, C: 2, Sh: 251.
- (39) Abdülaziz El Buhari - Keşfû'l Esrar - İst: 1308, C: 2, Sh: 636. Ayrıca, Sava Paşa - A.g.e. C: 2, Sh: 249.
- (40) İmam-ı Şafii - Er Risale: 1979 (2. Bsm), A. M. Şarik Neşri Sh: 545, Madde: 1608.
- (41) İmam-ı Şafii - A.g.e. Sh: 546, Madde: 1612.
- (42) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 419 vd.
- (43) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 1, Sh: 61.
- (44) El Bakara Sûresi: 173.
- (45) Mecmuat'u't-Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay, C: 1, Sh: 244.
- (46) Ömer Nasuhi Bilmen - Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu - İst: 1976, Bilmen Yay. C: 1, Sh: 262, Madde: 21.
- (47) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, Şamil Yay, C: 9, Sh: 11.
- (48) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty, C: 24, Sh: 47-49
- (49) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 104.
- (50) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 208 K. Tahare: bab: 4, No: 11.

- (51) Sahih-i Müslim - C: 1, Sh: 203, K. Tahare: bab: 1, Had. No: 1, (223).
- (52) Et Tevbe Sûresi: 108.
- (53) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, D. Marife neşri C: 2, Sh: 389.
- (54) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 105.
- (55) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 107.
- (56) Et Tevbe Sûresi: 28.
- (57) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1401, Çağrı Yay, c: 3, Sh: 103.
- (58) (Mehmed Vehbi Efendi - Hülâsatü'l Beyan - İst: 1968, Üçdal Neş. C: 5, Sh: 1987.
- (59) İmam-ı Kurtubi - El Camii Li Ahkâmi'l Kur'an - Kahire: 1967, C: 8, Sh: 103.
- (60) İmam-ı Kasani - El Bedailû's Senai - Beyrut: 1974, C: 1, Sh: 37.
- (61) İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi - İst: 1981, Dergâh Yay. C: 1, Sh: 13.
- (62) Ahmed Davudoğlu - Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi - İst: 1974, Sönmez Yay. C: 2, Sh: 268.
- (63) El Maide Sûresi: 6.
- (64) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Muhtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 12.
- (65) Seyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 3.
- (66) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi şerhû Gururû'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 7.
- (67) Şeh Nizamüddin ve bir heyet - a.g.e. C: 1, SH: 4.

- (68) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315, D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 8.
- (69) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 4.
- (70) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 8.
- (71) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 125.
- (72) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 12.
- (73) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 5.
- (74) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 122.
- (75) Molla Hüsrev Dürerül Hukkam fî Şerhu Gürerû'l Ahkam İst: 1307, C: 1, Sh: 9.
- (76) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay, C: 1, Sh: 213, K. Tahare: Bab: 9, Had. No: 240. Ayrıca, İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979, Sh: 29, Madde: 88.
- (77) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 5.
- (78) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 131.
- (79) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 6.
- (80) İmam-ı Merginan- A.g.e. C: 1, Sh: 13.
- (81) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 8.
- (82) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire 1965, C: 1, Sh: 12.
- (83) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (84) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 12.

- (85) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay, C: 1, Sh: 220, K. Tahare: 15, Hd. No: 252.
- (86) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (87) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 13.
- (88) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 16.
- (89) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (90) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (91) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 13.
- (92) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (93) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 13.
- (94) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, C: 3, Sh: 123.
- (95) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 222, K. Tahare : 54.
- (96) Bedrüddin-i Ayni - Umdetu'l Kari fi Şerhû'l Buhari - İst: 1308, C: 10, Sh: 281.
- (97) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - beyrut: 1316, C: 2, Sh: 270.
- (98) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 329 vd.
- (99) İbn-i Nüceym - El Bahrü'r Raik - Kahire: 1311, C: 8, Sh: 233.
- (100) Şeyhülislâm Ebu's Suud Efendi - Fetvalar - İst: 1972, Sh: 1985-1986.
- (101) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (102) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi C: 1, Sh: 13.
- (103) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 7.
- (104) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 23.

- (105) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 8.
- (106) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 11.
- (107) Asım Efendi - Kamusı'l Muhiyt - İst: 1305, C: 1, Sh: 134. Ayrıca, İbn-i Mansur - Lisanû'l Arab - C: 1, Sh: 206.
- (108) Seyyid Şerif Cürcani - Et Ta'rifat - İst: 1300, Sh: 8.
- (111) Şeyh Nizamüddin ve bir Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, SH: 9.
- (112) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 270.
- (113) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 187.
- (116) Şeyh Nizamüddin ve bir Heyet - A.g.e C: 1, Sh: 10.
- (114) El Maide Sûresi, 6.
- (115) İbn-i Hümmam - Fethûl Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 24 Vd.
- (117) İmam-ı merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 14.
- (118) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 10
- (119) İbn-i Abidin - A.g.e C: 1, Sh: 193-194.
- (120) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 29.
- (121) İmam,ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 14.
- (122) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 11.
- (123) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 32.
- (124) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 12.
- (125) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 15,
- (126) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 12.

- (127) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 15.
- (128) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 13.
- (129) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 13.
- (130) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar -Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 110.
- (131) El Vakıa Sûresi: 79.
- (132) Abdurrahman El Ceziri - Kitabül Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa - Beyrut: 1969, C: 1, Sh: 47-49.
- (133) İmam-ı Kurtubi - El Camii Li Ahkâmi'l Kur'an - Kahire: 1967, C: 17, Sh: 225 vd.
- (134) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 9.
- (135) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 111.
- (136) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 219.
- (137) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 38.
- (138) Şeyh Abdülğani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 14.
Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 38.
- (139) El Maide Sûresi: 6.
- (140) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi Şerhû Gurerü'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 17.
- (141) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayeti'l Mübtedi - C: 1, Sh: 16.
- (142) İbn-i Abdin - A.g.e. C: 1, Sh: 220.
- (143) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 13.
- (144) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 17 vd.

- (145) Şeyh Abdülğani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - C: 2, Sh: 14.
- (146) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 16.
- (147) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 14.
- (148) İmam-ı Merginani - A.g.e C: 1, Sh: 16.
- (149) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 14.
- (150) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - C: 1, Sh: 233.
- (151) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 40.
- (152) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 18.
- (153) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 14.
- (154) İbn-i Hümam - A.g.e C: 1, Sh: 41.
- (155) El Mü'minûn Sûresi: 5-7.
- (156) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, C: 3, Sh: 239.
- (157) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 286. Ayrıca, El Aclûni -Keşfû'l Hefa - Beyrut: 1351-2, C: 2, Sh: 325.
- (158) İbn-i Abidin - A.g.e C: 4, Sh: 288.
- (159) El Ceziri - Kitabû'l Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa - Beyrut: 1392, C: 5, Sh: 152.
- (160) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 15.
- (161) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 43.
- (162) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 17.
- (163) El Bakara Sûresi: 222.
- (164) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 17.

- (165) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1980, C: 1, Sh: 16.
- (166) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 16.
- (167) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 17.
- (168) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürrül Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 250 vd. Ayrıca, El Feteve-ı Hindiyeye - C: 1, Sh: 16.
- (169) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 116 vd.
- (170) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 31.
- (171) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 114-115.
- (172) Müslihuddin Mustafa Kesteli - Şerhi Akaid - İst: 1973, S.Bilici Yay. Sh: 191.
- (173) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 16.
- (174) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürrül Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 268-269.
- (175) El Enfal Sûresi: 11.
- (176) Mecmuat'ut Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 17 vd. Ayrıca, İbn-i Kesir - Tefsirül Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, C: 2, SH: 291 vd.
- (177) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 47.
- (178) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 17.
- (179) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 16-17.
- (180) Molla Hüsrev - Dürrül Hükkâm fi şerhü Gurerül Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 21. Ayrıca, İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhü Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 17.
- (181) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 47.

- (182) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 16-17.
- (183) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 280-281.
- (184) İmam-ı Merginani - A.g.e C: 1, Sh: 18. Ayrıca, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 51.
- (185) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 18.
- (186) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrût: 1315, C: 1, Sh: 51.
- (187) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 19.
- (188) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 286.
- (189) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 288.
- (190) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 23.
- (191) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 16-17.
- (192) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkâm fi şerhi Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 25 vd.
- (193) En Nahl Sûresi: 43.
- (194) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 19.
- (195) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 22.
- (196) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 24.
- (197) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 22.
- (198) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 23.
- (199) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 339.

- (200) Şeyh Abdülğani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 28.
- (201) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 341. Ayrıca, Şeyh Abdülğani - A.g.e. C: 1, Sh: 29.
- (202) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 77.
- (203) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 342.
- (204) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayeti'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 23.
- (205) Şeyh Abdülğani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 29.
- (206) İbn-i Abidin A.g.e. C: 1, Sh: 345.
- (207) Şeyh Abdülğani - A.g.e C: 1, Sh: 29.
- (208) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 75.
- (209) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 23.
- (210) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hukkâm fi şerhi Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 28.
- (211) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 352.
- (212) El Mâide Sûresi: 6.
- (213) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 84.
- (214) İbni- Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 351-352.
- (215) Şeyh Abdülğani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 30.
- (216) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayeti'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 26.
- (217) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 29.

- (218) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bideyetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 25.
- (219) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 26, vd.
- (220) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 86.
- (221) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 86. Ayrıca, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 25.
- (222) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 365
- (223) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 26.
- (224) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 26.
- (225) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 366.
- (226) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 26.
- (227) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 30.
- (228) İbn-i Abidin - A.g.e C: 1, Sh: 395.
- (229) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 30.
- (230) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 34.
- (231) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 407.
- (232) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 30.
- (233) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkâm Fi Şerhi Gurerü'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 33.
- (234) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 412.

(235) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 33.

(236) Muslihüddin Mustafa Kesteli - Şerhi Akaidi'l Kesteli - İst: 1973, S. Bilici Yay. Sh: 188, Ayrıca Metn-i Akaidi'l Ömer Nesefi - Sh: 14. (Kesteli'nin sonunda).

(237) Sadrüddin Taftazani - Şerhü'l Akaid - İs: 1980, Dergâh Yay. Sh: 344.

(238) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 418-419.

(239) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 32.

(240) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 413.

(241) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 32.

(242) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 37.

(243) İbn-i Hümmam - Fethü'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 102.

(244) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 28.

(245) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 33.

(246) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 29.

(247) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 105.

(248) Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkâm fi şerhi Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 38.

(249) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 34.

(250) İbn-i Abidin - Reddü'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, Şamil Yay. C: 1, Sh: 436.

(251) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 34.

- (252) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 30.
- (253) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 38.
- (254) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 35.
- (255) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 448-449.
- (256) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 41.
- (257) İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 453.
- (258) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 36.
- (259) Ez Zernuc - Ta'limü'l Mütealim - İst: 1980, Çağrı Yay. Sh: 9.
- (260) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 459.
- (261) Molla Hüsrev - Düreru'l Hükâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 39.
- (262) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 458.
- (263) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36.
- (264) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1 Sh: 112. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 39. İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 30. Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - C: 1, Sh: 42.
- (265) İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 460.
- (266) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36.
- (267) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36.
- (268) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 460.
- (269) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36.

- (270) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 30. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir Heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36.
- (271) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 39. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 36-37.
- (272) İbni Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 463.
- (273) İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 494.
- (274) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 37.
- (275) İmam-ı Merginani - El Hidaye serhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 34.
- (276) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 131. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 496.
- (277) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 34. Ayrıca Şeyh Abdulgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 48.
- (278) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 37.
- (279) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fi şerhû Gurerû'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 43.
- (280) İmam-ı merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 32. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 43. İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 122.
- (281) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 43. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 32.
- (282) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 124.
- (283) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 32.
- (284) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 125. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 32.

- (285) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkâm fî şerhû Gurerû'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 44.
- (286) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 31.
- (287) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 38.
- (288) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 476.
- (289) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 38.
- (290) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 31.
- (291) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 38.
- (292) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 31.
- (293) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 39.
- (294) İbn-i Hümmam - Fethûl Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 117.
- (295) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 481.
- (296) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 39.
- (297) El Bakara Sûresi: 222.
- (298) Molla Hüsrev Dürerû'l Hükkâm fî şerhû Gurerû'l Ahkâm - C: 1, Sh: 42.
- (299) İbn-i İbidin - A.g.e. C: 1, Sh: 491.
- (300) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 39.
- (301) İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 508.
- (302) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 40.
- (303) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, D. Sadr Mtb C: 1, Sh: 125.

- (304) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 47.
- (305) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 510-511.
- (306) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 34.
- (307) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 133.
- (308) İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 517.
- (309) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 45-46.
- (310) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 540.
- (311) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 6, Sh: 115.
- (312) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 52.
- (313) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 52.
- (314) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 41-45.
- (315) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürrü'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 573.
- (316) İmam-ı merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 37.
- (317) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 148-149.
- (318) Et Tevbe Sûresi: 108.
- (319) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 37.
- (320) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 50.
- (321) Şeyh Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 54.
- (322) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 1, Sh: 593.

(323) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 1, Sh: 592.

4. BÖLÜM: NAMAZ BAHSİ

TEVHİD MÜCADELESİNİN TEMEL DİREĞİ: NAMAZ

398 Temizlikle ilgili olarak mahiyetlerini izaha gayret ettiğimiz konular; namaz ibadetini hakkı ile eda edebilmek için konulmuş olan şartlardır. Dolayısıyla hepsi namaz için bir vesiledir. Tevhid akidesine ihlasla teslim olmuş bir kalb; tertemiz bir beden, elbise ve mekan hazırlandıktan sonra, Allahû Teâla (cc)'ya ibadet etmek esastır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Namaz hükmolunmuş kat'i bir farzdır. Terkedilmesine asla ruhsat yoktur. Namazın farziyetini inkâr eden kimse kâfir olur"(1) hükmü kayıtlıdır. Hz. Adem (as)'den itibaren bütün peygamberler, insanlara namazı tebliğ etmişlerdir. Nitekim İbn-i Abidin: "Namazın aslı, her peygamberin şeriatında vardır"(2) hükmünü zikreder. Günde beş vakit "Sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'ya kulluk edeceğini" kat'i olarak ilan eden mükellefin; tağuti güçlere karşı cihad etmeyi de, taahhüd etmiş olacağı muhakkaktır. Dolayısıyla tevhid mücadelesinin temel direği: Namaz'dır.

399 Kur'an-ı Kerim'de: "Sana vahyedilen kitabı oku!.. Namazı da dosdoğru kıl (ve kıldır) Çünkü namaz edepsizliklerden ve fahşa'dan (Şer'i şerife uymayan her türlü kötü fiilden ve amelden) alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette en büyük(ibadet)dir. Ne yaparsanız Allah bilir"(3) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir, bu Ayet-i Kerime'nin tefsirinde İbn-i Abbas, Abdullah İbn-i Mes'ûd ve diğer Sahabe-i Kiram'dan Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gerçekten namaz insanı her türlü kötülük ve fahşa'dan koruyacağını, hem namaz kılıp, hem de şer'i şerifin izin vermediği işleri yapan kimselerin hakkı ile ibadet etmediklerini" açıkça izah ettiğini kaydediyor.(4) Kadı Beyzavi; Hz. Enes (ra)'den rivayet edilen şu olayı zikrediyor: Resûl-i Ekrem (sav) döneminde, her türlü kötülüğü irtikab eden ensar'dan bir genç, namazını da asla ihmal etmemektedir. Meselenin keyfiyeti Resûl-i Ekrem (sav)'e bildirilince: "- O gencin asla ihmal etmediği namaz, birgün kendisini münkerden ve fahşa'dan koruyacaktır" buyuruyorlar. Gerçekten aradan fazla bir zaman geçmeden o genç; tevbe ediyor ve salih bir mü'min oluyor.(5) Esasen ihlâsla kılınan namaz; insanı, her türlü münkerden ve fahşa'dan muhafaza eder. Fahşa; şer'i şerife uymayan her türlü kötülüğün ortak ismidir. "Fahişelik" kavramı da buradan gelir.

400 İbn-i Abidin, namazın sadece bedenle yapılan bir ibadet olduğunu

kaydettikten sonra: "Çünkü bedenî ibadetten maksad; bedeni yormak, kötülüğü emreden nefsi kahr etmektir"(6) hükmünü zikreder. Malûm olduğu üzere Kur'an-ı Kerim'de: "Nefis, muhakkak ki olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir"(7) hükmü tasrih olunmuştur. Nefsin heva ve heveslerini ortadan kaldırılabilmek için; günde beş vakit Allahû Teâla (cc)'nın emrine teslim olmak ve gerçekten ibadet etmek zaruridir.

401 Kur'an-ı Kerim'de: "Yaratan (Allah), yaratmayan gibi midir? Artık iyice düşünmeyecek misiniz? Allah'ın nimetlerini birer birer saysanız (bu ne mümkün, asla) icmal sûretiyle bile sayamazsınız"(8) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Abidin: "Namazın hakiki sebebi, kula peşi peşine verilen nimetlerdir. Çünkü nimeti verene teşekkür etmek, hem şer'an, hem aklen vaciptir"(9) buyurmaktadır. Allahû Teâla (cc)'nın mülkünde, O'nun verdiği rızıklarla hayatlarını devam ettirenler, elbette namaz hususunda titiz olmak zorundadırlar!..

402 Molla Hüsrev: "Namazın bir kimseye farz olması için; İslâm, akıl ve bülûğ şart kılınmıştır. Şayet çocuk on yaşını doldurmuş ise, namazı terkettiği için dövülmesi vacib olur. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Siz çocuklarınız yedi yaşını doldurduğu zaman onlara namazı emredin ve on yaşını doldurdukları zaman, namazı terkettikleri için dövünüz" buyurmuştur. Namazın farz olduğunu inkâr eden kimse kafir olur. Çünkü namazın farziyeti, hiçbir ihtimale yer vermeyen kat'i delillerle sabittir. Şu halde onu inkar edenin hükmü, mürted'in hükmüdür. Nefsine uyduğu veya üşendiği için, namazı kasden terk eden kimse faasıktır. O kimse namaz kılincaya kadar hapsedilir. Bir kavle göre; cezada mübalağa için, namazı terkeden kimse kan çıkıncaya kadar dövülür"(10) hükmünü zikretmektedir. Beş vakit namazı terkeden kimse İmam-ı Ahmed (rha)'e göre "Küfren" İmam-ı Malik (rha) ve İmam-ı Şafii (rha)'ye göre "Hadden" öldürülür. (11)

403 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) muhakkak ki; müslüman olan her erkeğe ve kadına günde beş vakit namazı farz kılmıştır"(12) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla beş vakit namaz; kitap, sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile sabittir.

NAMAZ VAKİTLERİ

404 Kur'an-ı Kerim'de: "Muhakkak sûrette namaz, vakitlendirilmiş olarak mü'minlere farz olmuştur"(13) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla

mü'minler namaz vakitleri hususunda titiz olmak zorundadırlar.

405 SABAH NAMAZININ VAKTİ: İmam-ı Merginani: "Sabah namazının ilk vakti; ikinci fecr (Fecr-i sadık, veya subh-û sadık) doğduğu zamandır. Bu ise ufukta kendisini gösteren beyazlıktır. Sabah namazının son vakti ise; güneşin doğmasından azıcık bir zaman öncesidir"(14) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiyye'de: "Ufukta beyazlık dağıldığı zaman ikinci fecir başlar. Alimlerin ekserisi bu görüştedir"(15) denilmektedir. Bu konuda meşhur olan Cibril (as)'in imamet-i ile ilgili Hadis-i Şerif vardır. İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen bu Hadis-i Şerif şudur: "Cebrail Aleyhisselâm, Resûlullah (sav)'e gelerek Kâbe'de birinci günü fecrin tûlûu vaktinde imam oldu. İkinci günü; oldukça beyazlık görünüp, güneş doğmaya yakın olduğu vakitte imam oldu. Sonra Cebrail Aleyhisselâm: "- Bu iki vaktin arası senin için ve ümmetin için vakittir" dedi. (16) Sabah namazının vaktinin girmesi hususunda Fecr-i Kâzib'e (yalancı beyazlık veya sabah) itibar edilmez. Fecr-i Kâzib; "ufukta uzunlamasına (Kurt kuyruğu gibi) başlayıp, sonra arkasını karanlık takip eden beyazlıktır. Resûl-i Ekrem (sav): "Fecir ancak ufka yayılandır"(17) buyurmuştur. Fecr-i Kâzib anında; (Yalancı beyazlık'ta) sabah namazının vakti girmediği gibi, oruç tutacak kimsenin de, o sırada birşey yeyip içmesi haram olmaz. Kafi'de de böyledir"(18)

406 ÖĞLE NAMAZININ VAKTİ: Molla Hüsrev: "Güneşin zevâlinde, gölgenin iki misline ulaştığı süre, öğle namazının vaktidir. Buna delil Allahû Teâla (cc)'nın şu kavli şerifidir: "Güneşin (zeval vaktinde) kayması anından, gecenin kararmasına kadar güzelce namazı kıl" (El İsrâ Sûresi: 78). Ayet-i Kerime'deki "Dülûki's Şems" ile murad, güneşin zevalidir. Fûkahanın çoğu bunu kabul etmişlerdir."(19) hükmünü zikreder. "Zeval" her şahsın gölgesinin doğu tarafına doğru düşmeye başladığı vakittir. Kafi'de de böyledir"(20) Öğle namazının ilk vakti de; Cebrail Aleyhisselâm tarafından ta'lim ettirilmiştir.(21)

407 İKİNDİ NAMAZININ VAKTİ: Gölgenin iki misli olduğu zamandan başlar ve güneşin batmasından az önceki zamana kadar devam eder.(22) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İkinci namazından bir rek'ata; güneşin batmasından az önce yetişen kimse ikindi namazına yetişmiştir"(23) buyurduğu bilinmektedir.

408 AKŞAM NAMAZININ VAKTİ: Güneş battığı an, akşam namazının ilk vaktidir.(24) Bu hususta herhangi bir ihtilaf yoktur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Akşam namazının vaktinin evveli güneşin battığı andır. Vaktinin sonu ise şafak kaybolduğu zamandır"(25) buyurduğu bilinmektedir. Şafak; İmam-ı Azam

(rha)'a göre, güneşin batışını takip eden, kırmızılıktan sonraki beyazlıktır. Kararma o zaman meydana gelir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Akşam namazının vaktinin sonu, ufuk karardığı zamandır"(26) Hadis-i Şerif'ini esas almıştır. İmameyn ise: "Şafak ancak kırmızılıktır"(27) Hadis-i Şerif'ini esas alarak, şafak, güneş battıktan sonra ortaya çıkan kırmızılıktır hükmünde ittifak etmiştir. Feteva-ı Hindiyye'de; imameyn'in kavli ile fetva verileceği tasrih edilmiştir.(28) İmam-ı Azam (rha) "Şafak ancak kırmızılıktır" Hadis-i Şerif'inin, İbn-i Ömer (ra) üzerine mevkûf olduğunu, rivayetin, Hz. Peygamber (sav)'e varmadığını beyan ederek, bunu hüccet kabul etmemiştir. Gerçi bazı eserlerde İmam-ı Azam (rha)'ın, İmameyn'in kavline döndüğü kaydedilmişse de, İbn-i Abidin bunun sabit olmadığını zikretmektedir.(29) Bu konuda Sahabe-i Kiram arasında da ihtilaf mevcuttur.(30)

409 YATSİ NAMAZININ VAKTİ: Şafağın kaybolmasından başlar, fecr-i sadık'ın doğuşuna kadar devam eder.(31) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yatsı namazının vaktinin sonu, fecrin doğma zamanıdır"(32) buyurduğu bilinmektedir. Alaaddin El Haskafi: "Yatsı ile vitir namazının vakti, şafakın kaybolmasından sabaha kadardır. Lakin vitir namazını yatsıdan önce kılmak sahih olmaz. Meğer ki unutarak kılmış ola!.. Zira tertib vaciptir. İmam-ı Azam (rha)'a göre yatsı ile vitirin ikisi de farzdır" hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "İmam-ı Azam'a göre yatsı ile vitirin ikisi de farzdır. Ancak yatsı kat'i farz vitir ameli farzdır"(33) buyurmaktadır. Resûl-i Ekrem (sav)'in vitir namazı hakkında: "Onu yatsı namazı ile fecrin tulûu (Fecr-i Sadık'ın ortaya çıkışı) arasında edâ ediniz"(34) buyurduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla tertibden dolayı vitir namazı, yatsı namazından önce kılınamaz.

NAMAZI VAKTİNDE EDÂ ETMENİN ÖNEMİ

410 Kur'an-ı Kerim'de: "Namazların ve (bilhassa) orta namazın (edâ edilmesinde) muhafazalı ve dikkatli olun"(35) hükmü beyan buyurulmuştur. Bir namazın vakti girdiği zaman; mükellefin en önemli görevi, vakti giren namazı edâ etmektir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Vaktin evvelinde Allahû Teâla (cc)'nın rızası, sonunda ise afvı vardır"(36) buyurduğu bilinmektedir. Gerçi İslâm alimleri "Vaktin evveli de, sonu da cevazı ifade eder" hükmünde ittifak etmişlerdir. Hz. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra)'den rivayet edilmiştir: Resûl-i Ekrem (sav)'e: "- Amellerin hangisi daha efdaldır?" diye sordum. Resûl-i Ekrem (sav): "- Vaktinde edâ edilen namazdır" buyurdular.(37) Sonuç olarak; mükellef olan mü'minler, Resûl-i Ekrem (sav)'in müstehab olarak beyan ettiği vakitlere riayet

hususunda titiz olmak durumundadırlar. Şimdi bunlar üzerinde duralım.

MÜSTEHAİB OLAN VAKİTLER

411 Sabah namazını ortalığın tamamen ışmasına kadar tehir etmek müstehaptır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sabah namazını ortalık iyice aydınlanıncaya kadar tehir ediniz. Muhakkak ki onun eciri daha büyüktür"(38) buyurduğu bilinmektedir. Ancak güneşin doğup-doğmadığı hususunda tereddüt hasıl olacak kadar beklenilemez.(39)

412 Yazın öğle namazını geciktirmek, kışın ise acele kılmak müstehaptır. Hz. Enes (ra)'den bu konuda şu rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) kış mevsiminde öğle namazını erken kılardı. Yaz mevsiminde ise; onu geciktirerek, hava serinleyince kılardı."(40)

413 İkinci namazını her zaman güneşin tegayyür etmediği, yani sararmaya başlamadığı zamana kadar tehir etmek müstehaptır.(41) Zira bu geciktirme (asr-ı sani'de kılma) sayesinde, nafile ibadet mümkündür.(42) Bilindiği üzere ikinci namazı edâ edildikten sonra, nafile namaz kılınamaz.

414 Akşam namazını, her zaman vakti girer-girmez kılmak müstehaptır.(43) Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Ümmetim akşam namazını acele kıldıkları ve yatsı namazını geciktirdikleri müddetçe, hayır yapmakta devam eder"(44) buyurmuştur. Ayrıca akşam namazını geciktirmekte yahudilere benzemek vardır.

415 Yatsı namazını gecenin üç'te birine kadar, vitir namazını ise gecenin sonuna kadar tehir etmek müstehaptır.(45) Resûl-i Ekrem (sav): "Şayet ümmetime meşakkat vereceğinden çekinmeseydim, muhakkak ki yatsı namazını gecenin üç'te birine kadar tehir ederdim"(46) buyurmuştur. İbn-i Abidin: "Yatsıyı geciktirmenin müstehap olmasına illet, yasak edilen gece sohbetini kesmektir. Bundan murad, yatsıyı kıldıktan sonra oturup muhabbet etmektir. "Burhan" da şöyle deniliyor: Yatsıdan önce uyumak ve kıldıktan sonra konuşmak mekruhtur. Çünkü Peygamber (sav) bunların ikisini de yasak etmiştir. Meğer ki hayırlı bir iş hakkında söz edile. Resûl-i Ekrem (sav): "Namazdan sonra (yani yatsı'dan sonra) gece sohbeti yalnız iki kişiden birine caizdir. Ya namaz kılana, yahud yolcuya (bir rivayette yahud gerdeğe girene)" buyurmuştur. Tahavi: "Yatsıdan önce uyumak, vaktini kaçırmaktan yahud cemaatı kaçırmaktan korkana mekruhtur. Kendisini uyandıracak birini tayin ederse uyuması mübah olur" diyor(47)

hükümünü zikretmektedir. Vitr Namazı'nın, gecenin sonuna kadar tehir edilerek kılınması müstehabtır. Resûl-i Ekrem (sav): "Gecenin sonunda uyanamamaktan korkan kimse vitir namazını gecenin evvelinde kılsın. Gecenin sonunda uyanabileceğini ümid eden kimse ise, vitir namazını o zaman kılsın"(48) buyurmuştur. İmam-ı Azam (rha)'dan rivayet olunmuştur ki; bütün namazları biraz geciktirerek kılmak ihtiyat içindir. Zira edâ; vakit girdikten sonra da caiz olur, vakit girmeden önce değil.(49)

MEKRUH OLAN VAKİTLER

416 Şu üç vakitte; farz namazları, cenaze namazını kılmak ve tilavet secdesi yapmak caiz değildir:

- 1) Güneş'in doğma vaktinde,
- 2) Güneş tam tepe noktasında olduğu zaman,
- 3) Güneşin kızarmaya başlamasından, batışına kadar.

Fakat o günün ikindi namazı bu kaideden müstesnadır. İkindi'nin edâsı, güneş batarken de caizdir. Kadıhan'da da böyledir.(50) Bu meselede Hz. Ukbe b. Amir (ra)'nın rivayet ettiği Hadis-i Şerif vardır. Demiştir ki: "Üç vakit vardır ki; Resûl-i Ekrem (sav) bizi o vakitlerde namaz kılmaktan ve ölülerimizi kabre koymaktan nehyetti. Bu vakitler; güneşin doğma esnasıdır, ta yükselinceye kadar. Bir de güneş tepe noktasında iken, batıya doğru meyl edinceye kadar. Ve bir de batmaya meyl ettiği zaman, batıncaya kadar"(51)

417 Nafile namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler de şunlardır:

- 1) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İkindiden sonra güneş kavuşuncaya kadar; sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar namaz kılınmaz"(52) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sabah namazını kıldıktan sonra, güneşin doğacağı vakte, kadar olan zamanda nafile namaz kılınmaz. Bir kimse sabah namazının sünnetini ifsad etmiş olsa da, farzından sonra kaza etse, bu caiz olmaz. İkindi namazını kıldıktan sonra, güneşin battığı zamana kadar olan vakitte de, nafile namaz kılınmaz. Nihaye ve kifaye'de de böyledir.(53) İmam-ı Muhammed (rha) güneşin doğmasından maksadın, bir mızrak boyu yükselmesi olduğunu tasrih buyurmuştur.

2) Güneş battıktan sonra, akşam namazını kılmadan önce de, nafil namaz kılınmaz.

3) Cum'a Namazı kılınacağı ve Cum'a hutbesi okunacağı zaman da, nafil namaz kılınmaz. İbn-i Abidin: "İmam minbere çıkarken nafil kılmak Buhari ile Müslim'in ve diğer hadis imamlarının rivayet ettikleri şu hadisten dolayı mekruhtur: "İmam hutbe okurken arkadaşına "Sus" dersin, batıl konuşmuş olursun" Resûl-i Ekrem (sav) farz olduğu halde iyiliği emir etmeyi bile yasak etti ise nafil ne kalır. İbni Battal'ın dediği gibi cumhurun kavli budur"(54) hükmünü zikretmektedir.

4) Bayram namazlarının hutbeleri okunacağı zaman, ayrıca küsûf ve istiska namazlarında da hutbe okunacağı zaman, nafil namaz kılınmaz.(55) Hacc hutbesi ve nikah hutbesi okunurken de, nafil namaz kılmak mekruhtur. Münyeti'l Musalli'de de böyledir.

5) Farz namaz için ikamet getirildiği zaman, sabah namazının sünneti hariç, nafil namaz kılmaya başlamak mekruhtur. Delil: "Cemaatle namaza ikamet getirildiği vakit, farz namazdan başka namaz yoktur"(56) Hadisidir.

6) Bayram namazından önce ve sonra nafil namaz kılmak mekruhtur. Yalnız bayram namazından sonra evde (Camide değil) nafil kılmak mekruh değildir. Bahru'r Raik'te de böyledir.(57)

İKİ FARZI BİR VAKİTTE KILMAK (Cem'i takdim ve Cem'i tehir)

418 Molla Hüsrev: "Özür sebebiyle bir vakitte iki farz namaz cem edilmez. Yani birleştirilmez. İmam-ı Şafii (rha) bu görüşte değildir. Zira İmam-ı Şafii (rha): Öğle ile ikindinin ve akşam namazı ile yatsının bir arada kılınmasını; yağmur, hastalık ve sefer özürüyle caiz görür"(58) buyurmaktadır. Alaüddin El Haskafi: "Yolculuk ve yağmur gibi bir özürden dolayı iki farzı bir vakitte kılmak caiz değildir. Şafii (rha) buna muhaliftir" hükmünü zikreder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "İmam-ı Şafii (rha) özürsüz iki namazı beraber kılmayı caiz görmemektedir. Bu hadise kendisine cevap verirse, bizim cevabımız da o olacaktır. Resûl-i Ekrem (sav)'in namazı vaktinden önce kıldığını gösteren Ebû't Tufeyl hadisine gelince: Tirmizi onun garib olduğunu söylemiş Hakim ise "Bu hadis uydurmadır" demiştir. Ebû Davûd namazın vaktinden evvel kılınacağını

bildiren sabit hadis olmadığını söylemiştir. İki namazın bir vakitte kılınacağını söyleyen kimseyi Hz. Aişe (r.anha) reddedmiştir. Buhari ve Müslim'de İbn-i Mesûd (ra)'dan şu hadis rivayet olunmuştur: "Kendisinden başka ilah olmayan Allahû Teâla (cc)'ya yemin ederim ki, Resûlullah (sav) hiçbir namazı vaktinin dışında kılmamıştır. Ancak iki namaz müstesna!.. Arafat'ta öğle ile ikindiye birlikte, Müzdelifede de akşam ile yatsıyı birlikte kıldı" Vakitleri tayin hususunda varid olan ayetlerle hadisler bu babta kafidir. Bahsin tamamı "Zeylei" ve "Münye" şerhi gibi mufassal kitaplardadır" buyurmaktadır.(59) Amelde Hanefî mezhebini taklid eden bir mükellef; yolculukta da olsa her namazı vaktinde eda etmek zorundadır. İki farz namazı bir vakitte kılamaz. Şafîi mezhebini taklid eden mükellef ise; yolculuk anında cem'i takdim ve cem'i te'hir yapabilir.

EZÂN-I MUHAMMEDÎ'NİN MEŞRU OLMASI

419 Hicretin birinci yılında Medine'de; Mescid-i Nebevi'nin inşaatı tamamlanmış ve mü'minler cemaat halinde namaz kılmaya başlamışlardır. Şimdi bundan sonraki gelişmeyi Abdullah İbn-i Ömer (ra)'ın, Sahih-i Buhari'de yer alan haberinden dinleyelim. Şöyle demiştir: "Müslümanlar muhacir olarak Medine'ye geldikleri zaman, bir araya toplanıp, namaz vaktini gözetlerlerdi. Birgün bu husus hakkında aralarında müşavere ettiler. Bazıları Hristiyanların çan'ı gibi, çan kullanılsın, diğer bazıları da çan olmasında Yahudilerin nefirisi gibi boru çalınsın teklifinde bulundu. Hz. Ömer (ra) ise; "- Öyle amma, namaza insanları çağırmak için niçin bir adam görevlendirmiyoruz" dedi. Resûl-i Ekrem (sav) bunun üzerine: "- Haydi Bilâl kalk, namaz için nida et" buyurdu"(60) İmam-ı Kasani; Abdullah b. Zeyd'in, bu müşavereden sonra ezânı rüyasında gördüğünü ve bu durumu Resûl-i Ekrem (sav)'e bildirdiğini kaydettikten sonra, Hz. Ömer (ra)'ın de aynı günlerde ezânı rüyasında işittiğini kaydediyor.(61) İbn-i Abidin bu konuda şunları kaydediyor: "Fethû'l Kadir sahibi, Abdullah b. Zeyd kıssasını "Sirac"tan naklen ve tamamen isnadlariyle nakletmiştir. Bu kıssada aynı rüyayı o gece Hz. Ömer (ra)'ın de gördüğü bildirilmektedir. Ezân rüya ile isbatı müşkil görülmüş ve "Peygamberlerden başkasının rüyası üzerine şer'i hüküm kurulamaz" denilmişse de, buna şöyle cevap verilmiştir; ihtimal bu rüya ile birlikte vahiy de gelmiştir."Minhac" haşiyesinde Hafız İbn-i Hacer'den naklen şöyle deniliyor: Bunu Abdurrezzak ile Ebû Davûd'un "Murasil" inde rivayet ettiği şu haber tey'id eder: Hz. Ömer (ra) Ezân rüyasını görünce haber vermek için Peygamber (sav)'e geldi. Fakat bu hususta vahyi gelmiş buldu. Onu Bilâl'in

Ezânından başka şaşırtan şey olmadı. Bunun üzerine Peygamber (sav): "Bu hususta vahiy seni geçti" buyurdu.(62)

420 Ezân'ın lûgat manası "bildirmek, ilam etmek" demektir. İslâmi ıstılâhta: Özel bir şekilde namazın vaktini bildirmektir. "Ezân"; hususi sözlere verilen isimdir.(63) Ezân arapça'nın dışında (Farsça, Türkçe, İngilizce vs.) hiçbir lisanla okunamaz. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Zahir ve sahih olan da budur. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(64) Dolayısıyla başka lisanlarla namaz vakti ilân edilse, duyanlar üzerine namaz vacib olmaz. İmam-ı Merginani: "Ezân beş vakit farz namazlar ve Cum'a namazı için sünnettir. Bunlardan başkası için değildir. Zira bu hususta mütevatir haber varid olmamıştır. Ezânın sıfatı ise bilinmektedir. Bu Cebraîl'in okuduğu ezân gibidir"(65) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin; "Günah hususunda ezân vâcib gibidir. Hatta bazıları ona vacib demişlerdir. Çünkü İmam-ı Muhammed (rh.a): "Bir belde halkı Ezânı okunmamak için ittifak etse, ezân için onlarla harb ederim. Onu bir kişi terk etse kendisini döver ve hapsederim" demiştir. Ekseri ülema ezânın sünnet olduğunu tercih etmişlerdir. Ezân için harb edilmesi, dinin alâmetlerinden olduğu içindir. Dinin nişanı sayılan bir şeyi terk etmek, açık açık dinle alay olur"(66) buyurmaktadır.

421 Ezân'la birlikte ele alınması gereken bir vecibe'de "ikamet"tir. İkamet'te; beş vakit namaz ve Cum'a namazının sünnetidir. Yalnız "Hayye ale'l felâh"tan sonra iki defa "Kad kameti's salâh" denir.(67)

MÜEZZİN'DE (EZÂN OKUYAN'DA) ARANAN VASIFLAR

422 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Üç kimse kıyamet gününde misk'ten tepeler üzerinde olacak; büyük korku onları ürkütmeyecek, insanlar korktuğu zaman onlar, korkmayacaklardır. Birincisi: Kur'an-ı öğreten ve bu işi Allah rızasını ve Allah'ın ihsanını dileyerek yapan. İkincisi: Her günde gecede beş vakit farz namaz için Ezân okuyup, bununla Allah'ın rızasını ve Allah'ın ihsanını dileyen kimse. Üçüncüsü: Kendisini dünya köleliği Rabbine taattan men edemeyen kimse"(68) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Müezzîn'de bazı vasıfların bulunması şarttır. Bunlar:

a) Müezzîn'in erkek olması lazımdır. Kadınların ezân okumaları ve ikâmetleri mekruhtur.

b) Müezzin; akıllı, namaz vakitlerini kat'i olarak bilen ve ezânı sünnete uygun şekilde okuyan kimse olmalıdır.

c) Müezzin; ezân okuma işinde devamlı olan, okuduğu ezâna inanan ve sevabını Allahû Teâla (cc)'dan bekleyen kimse olmalıdır.

423 Müezzin muttakî olmalıdır. Fâsık'ın ezân okuması mekruhtur.(69) İbn-i Abidin "Müezzin'de" aranan vasıfları zikrettikten sonra: "Müezzinde bu sıfatlar bulunursa ezânı sahihtir. Bulunmazsa vaktin girdiğine dair itimad hususunda ezânı sahih değildir. Yine bu bab'tan önce arzetmiştik ki, fasık ile hali belli olmayan kimsenin doğru söyleyip söylemediği hususunda herkes kendi reyini hakem yapar ve ona göre amel eder. Kafir, çocuk ve bunağın haberi böyle değildir. O asla kabul edilemez" hükmünü zikreder. Bahsin devamında da "Tenbih" başlığı altında: "Buraya kadar anlattıklarımızdan şu çıkar. Adil olmayan bir kimsenin sözü ile ilan hasıl olmaz; onun sözü mukabil değildir. İmamın arkasında, onun sesini cemâate ulaştıran kimse fâsık olursa, kendisine itimad caiz değildir."(70) buyurmaktadır. Âdil; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere göre amel eden kimsedir.

424 Akıllı olmayan çocuğun ezân okuması sahih değildir. Okumuş olsa bile (başkası tarafından) tekrar okunur. Mecnunun ve deli'nin de hükmü aynıdır. Şarhoşun (Mübah olan bal şerbeti veya ilaçla sarhoş olan) Ezânı da mekruhtur. Tekrar edilmesi gerekir.(71)

425 Resûl-i Ekrem (sav)"ın: "Sizin için, sizin en hayırlınız ezân okur"(72) buyurduğu bilinmektedir.

EZÂN'IN VASIFLARI

426 Müezzin'de değil de; okunan ezân'ın kendisinde bulunması gereken bazı vasıflar vardır: Şöyle ki:

1) Ezân yüksek sesle okunmalıdır. Zira ezân'dan maksad, namaz vaktini insanlara ilan etmektir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Ya Bilâl, sen iki parmağını kulağına koy! O zaman sesin daha yüksek çıkar"(73) buyurduğu bilinmektedir. Ezân minarede veya mescid'in dışında okumak, mescid'in içinde okumaktan daha efdaldır. Kadıhan'da da böyledir. Ezân okuyan müezzinin sesini gücünün yettiğinden daha fazla yükseltmeye çalışması mekruhtur. Muzmarat'ta da böyledir.(74)

2) Ezân çabuk değil, yavaş yavaş okunmalıdır. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Bilâl (ra)'e hitaben: "Ezân okuduğun zaman yavaş yavaş oku. İkamet getirdiğin zaman ise hızlı oku"(75) buyurmuştur. Ezân'da ve ikamette, kible'ye doğru dönmek esastır. Zira melek Ezânı kibleye doğru dönerek okumuştur. "Hay'yaleteyn"de sağına ve soluna döner. Zira o insanlara bir hitabtır"(76) Ezân'da tercih yoktur. Yani: İki şهادeti iki defa alçak sesle okuyup sonra geri dönerek yüksek sesle okumak yoktur. Kifaye'de de böyledir"(77)

427 Sabah namazının Ezânında "Hayya'ale'l felâh" cümlesinden sonra iki defa "Es-Selâtü Hayrûn mine'n-Nevm" denir. Zira rivayet edilmiştir ki: Hz. Bilâl (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'e gelip, onu uyur halde bulduğunda "Es-Selâtü Hayrûn mine'n-Nevm" (Yani namaz uykudan hayırlıdır) demiştir. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "- Bu ne güzel sözdür. Sen bu sözü Ezânında oku" buyurmuş ve sabah namazına tahsis etmiştir.(78) Ezân okurken, tekbirin baş harfini uzatmak (Yani Allah lafz-ı celâlinin elifini uzatmak) küfürdür. (Zira o takdirde "Allah büyük müdür?" denilmiş olur) Ekber kelimesindeki "be" yi uzatmak ise fahiş hatadır.(79)

EZÂN'LA İLGİLİ DİĞER MESELELER

428 Kadınlar için Ezân ve ikamet mekruhtur. Çünkü Ezân ve ikamet cemaatin müstehab olan sünnetlerindendir.(80) Yolcu olan kimse Ezân okur ve ikâmet yapar. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Yolculuk ettiğiniz zaman Ezân okuyunuz ve ikamet yapınız"(81) buyurmuştur. Her ikisini birlikte terketmek mekruhtur. Ancak yalnız ikamet getirmekle iktifa edilirse caiz olur. Zira Ezân gaibtekilerin hazır bulundurulması içindir. Namaz vakti girmeden önce Ezân okunmaz.(82)

429 Ezân ve ikamet; beş vakit farz namaz ve Cum'a namazının sünnetidir. Bunların dışında kalan: Vitr, teravih, bayram, cenaze namazı ve nafilâ namazlar için Ezân ve ikamet sünnet değildir. Muhıyt'te de böyledir.(83) Kaza namazı için Ezân okunur ve ikamet yapılır. Zira Resûl-i Ekrem (sav) ta'ris gecesinde (gece sonunda indikleri bir mahalde uyuyup kalmışlardı) sabah namazını kuşluk vaktinde Ezân ve ikametle kaza etti.(84) Eğer mükellefin birçok namazları kazaya kalmışsa; bunları arka arkaya kılarken, birincisi için Ezân okur ve ikamet getirir. O mahalden ayrılmadığı süre içerisinde bu kafi gelir. Köleler de, namazlarını Ezânsız ve ikametsiz olarak kılarlar.(85)

430 Müezzinin Ezânı abdestsiz olarak okuması kerahetle caizdir. Fakat asıl olan

abdestli olarak Ezân okumak ve ikâmet yapmaktır. Cünüb'ken Ezân okumak ve abdestsiz olarak ikâmet yapmak da mekruhtur.(86)

431 İmam-ı Ebû Yusuf (rh.a) "Müezzinin: Mü'minlerin ulû'lemleri için namazların hepsinde: "-Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun ey Ulû'lemler!.. Namaza gel, felâha gel demesinde bir beis görmem" buyurmuştur. İmam-ı Muhammed (rh.a) ise bunu hak'tan uzak gördü. Zira insanlar cemaat işlerinde birbirlerine müsavidirler. İmam-ı Ebû Yusuf (rh.a) ise; bunu onlara mahsus kıldı. Zira onlar mü'minlerin işleriyle ziyadesiyle meşgul oldukları için, cemaati kaçırmassınlar. Kadı ve Müftü de bu minval üzere davet edilir."(87) Bugün mü'minlerin Bey'at'la bağlandıkları "Ulû'lemler" leri ve O'nun tayin ettiği kadı'sı bulunmadığı için; İmam Yusuf (rh.a) bu kavli ile amel etmek mümkün değildir.

432 Müezzin'in Ezân okurken veya ikamet yaparken; yürümesi veya konuşması uygun değildir. Ayrıca o sırada verilen bir selâma da mukabelede bulunmak mekruhtur.(88) Bir kimse mescid'de Kur'an-ı Kerim okurken Ezânı işitse, okumayı bırakmaz. Zira hazır olmak bir icabettir. Eğer evinde Kur'an-ı Kerim okurken işitirse, okumayı bırakıp icabet eder. Zahirîyye'de böyle zikredilmiştir. (89)

MÜEZZİNE İCABET ETMEK

433 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müezzini işittiğiniz vakit, siz de onun dediğini deyin; sonra bana selâvat getirin!.. Çünkü bana bir selâvat getirene Allah onun sebebiyle on kere selâvat eyler. Sonra benim için vesileyi isteyin!.. Zira o cennette bir makam olup, ancak Allah'ın mü'min kullarından birine yaraşır. O kulda ben olmak isterim. İmdi her kim benim için Allah'tan vesileyi isterse, o kimseye şefâatım helâl olur"(90) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerifteki Allahû Teâla (cc)'nın salât etmesinden murad, afv ve mağfîret buyurmasıdır. Ezânı duyan kimsenin, icabet etmesi vacib olur. İcabet: Müezzin ne söylemişse, onu aynen tekrarlayıp söylemektir. Sadece "Hayya'ale's-Selâh" derken "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l âliyyü'l azim" demesi, "Hayya ale'l Felâh" derken, dinleyenin "Mâşâaallahû kane ve malem yeşae lem yekûn" demesi gerekir. Serahsi'nin muhiyt'inde de böyledir.(91) Ezânı işiten kimse cünüb bile olsa, icabet etmek durumundadır. Alauddin el Haskafi: "Ezânı işiten kimsenin cünüb bile olsa müezzine icabet etmesi vacibtir. Hulvani mendub olduğunu söylemiş "vacib olan yürüyerek icabettir" demiştir."(92) hükmünü zikretmektedir.

434 Müezzin sabah Ezânında "Es selâtü hayrûn mine'n-nevm" dediği zaman, dinleyen kimse onun sözünü aynen söylemez "Sadakte" veya "Berarte" der. İkamete icabet etmek de müstehaptır.(93) Ezânı işitince ayağa kalkmak mendubtur. Resûl-i Ekrem (sav) "Ezânı işittiğiniz vakit ayağa kalkın. Çünkü o Allah'tan gelen bir emirdir"(94) buyurmuştur. "Hıyle" şarihi münavi bu hadisi "Yani namaza gidin, yahud Ezândan murad ikamettir" şeklinde izah etmiştir. İkamet sırasında müezzin "Kad Kameti's-salat" deyince "Ekâmellâhu ve edâmehâ" (Allah onu kaim ve daim kılsın) der. Veya ikâmet esnasında dua ile meşgul olur. Bunda bir beis yoktur.(95)

NAMAZ'IN ŞARTLARI

435 Şart; bir şeyin mevcudiyetinin kendisine bağlı olduğu şeydir ve onun içinde değildir.(96) Alaüddin el Haskafî: "Lugatta şart; daimi alâmet manasına gelir. Şeriatta ise, bir şeyin kendisine bağlı bulunduğu, fakat içine dâhil olmadığı nesnedir" hükmünü zikreder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Şeriatta şart, bir şeyin kendisine bağlı bulunduğu fakat içine dâhil olmadığı nesnedir. Bilmiş ol ki, bir şeye bağlı olan nesne, o şeyin hakikatine dâhil ise ona "Rükûn" derler. Namazda rükû böyledir. Hakikatinde dâhil değilse; ya o şeye tesir eder, ya tesir etmez. Tesir ederse ona "illet" denir. Cinsi münasebetin helal olması için nikah akdi böyledir. Tesir etmezse, ya bazı sûretlerde ona ulaştırır yahud ulaştırmaz. Ulaştırırsa ona "Sebeb" derler. Vakıt böyledir. Ulaştırmazsa ya o şey buna bağlıdır, yahud değildir. Bağlı ise ona "Şart", değilse "Alamet" denir. Şart'a misal namaz için alınan "Abdest", Alâmet'e misal de Ezândır. Nitekim bunu bercendi de izah etmiştir. Binaenaleyh şarihin şartı tarif ederken "O şeye tesir etmeyen ve bazı hallerde ona ulaştırmayan" ibaresini de ilave etmesi gerekirdi"(97) buyurmaktadır. Namaz'ın şartları: Necaset'ten taharet, Hades'ten taharet, Setr-i avret, İstikbal-i kıble, vakit ve niyet olmak üzere altıdır. Şimdi bunları izaha gayret edelim.

436 **NECASET'TEN TAHARET:** Namaz kılacak olan kimsenin; bedeninden, elbisesinden ve namaz kılacağı mekandan, pislikleri temizlemesi farzdır.(98) Eğer pislik "Necaset-i Ğalize" hükmünde ve bir dirhemden fazla ise; temizlemesi farz, az ise sünnettir. Bu konu üzerinde; daha önce durmuş ve kat'i delilleriyle izah etmiştik.(99)

437 **HADES'TEN TAHARET:** Kûr'an-ı Kerim'de: "Eğer cünüb iseniz vücudunuzu tertemiz ediniz"(100) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla

cünüb olan kimsenin gusül abdesti alması şarttır. Abdestsiz olan kimsenin de abdest alması gerekir. İbn-i abidin: "Hades, necasetten daha ğalizdir. Çünkü necasetin azı afv edildiği halde, hadesin azı afv edilmemiştir."(101) buyurmaktadır. Esasen hades bir bütündür, cüzlere ayrılmaz.

438 SETR-İ AVRET: Kûr'an-ı Kerim'de: "Ey Adem oğulları, her mescid huzurunda (Namaz ve tavaf anında-Celâleyn) zinetinizi alın giyinin"(102) hükmü beyan buyurulmuştur. Kadı Beyzavi bu ayet-i kerime ile setr-i avret'in farz kılındığını beyan etmektedir.(103) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kadın her tarafı örtülmesi gereken bir avrettir"(104) buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Kasani: "Yabancı bir kimse, kendisine na-mahrem olan yabancı bir kadının bedeninden el ve yüz hariç, hiçbir yerine bakamaz. Çünkü Allahû Teâla (cc): "Mü'min erkeklere söyle; gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar" (En Nûr Sûresi: 30) buyurmuştur. Ancak meydanda olan zinet yerlerine, yani yüz ve ellerine bakmaya Allahû Teâla (cc)'nin şu kavliyle müsaade edilmiştir: "Onlardan meydanda olan müstesna" bu Ayet-i Kerime'den murad; zinet yerleridir. Zinet yerleri ise; yüz ve elleridir. Kuhul (sürme) çekmek yüzün zineti yüzük ise elin zinetidir. Çünkü kadın alışveriş ve dünyevi işlerinde yüzünü ve ellerini açmak zorundadır. İşlerini ancak onları izhar etmekle başarabilir. Öyle ise onları açmakta zaruret vardır. Bu İmam-ı Azam'ın kavlidir"(105) hükmünü zikretmektedir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Hür olan kadının; yüzü, elleri ve ayakları hariç, bütün bedeni avrettir. Mütûn'da da böyledir"(106) denilmektedir. Resûl-i Ekrem (sav): "Baliğa bir kızın; ancak başörtüsünü (Usulü veçhile) örtmesiyle namazı sahih olur"(107) buyurmuştur. Dolayısıyla kadının saçının tamamı avrettir. Erkeğin avret yerlerine gelince: Göbeğin altından, diz kapağına kadar olan kısım avrettir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Diz kapağı avrettir"(108) Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası; diz kapağının avret olduğu hususunda müttefiktir. Cariye olan kadının avreti, erkeğin avreti gibidir. Sadece sırtı ve karnı da avrete dahildir.(109) Erkekten ise sırt ve karın avrete dahil değildir. Namaz esnasında "Avret-ı Ğaliza" olan uzvun; dörtte birinin (bir rûkûnün edası mümkün olacak kadar) açılmasıyla namaz bozulur. "Bir rûkûnün edası mümkün olacak kadar" kaydı şunun içindir; eğer açılır açılmaz derhal örterse, namazı ittifakla caiz olur.

439 İSTİKBAL-İ KIBLE (Kible'ye yönelmek): Kûr'an-ı Kerim'de: "Hangi yerden çıkarsan (Namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. (Siz de ey mü'minler) Nerede olursanız (olun) yüzlerinizi Mescid-i Haram'a çevirin"(110) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla namaz için (ister Farz, ister Vacib,

ister Nafile olsun) kıbleye yönelmek farzdır. Mekke'de mukim olan kimseler için, kabe-i şerife tam isabet ettirmek esas alınmıştır. Öyle ki evinde namaz kılan bir Mekkeli; aralarındaki duvarlar kaldırıldığı an, Kabe-i Şerif'i tam karşısında bulmalıdır.(111) Mekke'nin dışında olan mü'minler ise; Kabe-i Şerif'in cihetine isabet için gayret sarfederler. Hatta namaz kılan bir kimse; kıblenin yönünü kati olarak araştırdıktan sonra hata etse, namazını iade etmez.(112) Kûr'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünde daha nice alametler yarattık. Yıldızlarla da insanlar yollarını doğrulturlar"(113) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Şafii (rh.a) bu Ayet-i Kerime'yi zikrettikten sonra: "Bütün bunlar gösteriyor ki, mescid-i haramı kible tayin eden Allahû Teâla (cc) yarattığı alametlerle, insanların bu noktaya yönelmelerini emretmiştir. Hiç şüphe yoktur ki; insanlar yollarını alametlerle bulur. Alametleri tanımak ve kullanmak için Allahû Teâla (cc); insanlara akıl da vermiştir. Bütün bunlar şanı yüce Allahû Teâla (cc)'nın nimetlerinin beyanıdır" (114) buyurmaktadır. Molla Hüsrev: "Alametlerin görünmemesiyle veya karanlıkların yığılmasıyla veya bulutların toplanmasıyla namaz kılan kimseye kıblenin şüpheli olmasına iştibah denir. Kible yönünü haber veren bir kimse (Adil bir mü'min) de bulamazsa, musallî aklıyla yönü araştırır. Zira Sahabe-i Kiram, kıbleyi araştırıp namazlarını eda etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (sav)'de onları bundan men etmemiştir"(115) hükmünü zikretmektedir. Ancak namaz kılan bir kimse; kible yönünü soracak herhangi bir kimse bulamaz ve alametlere bakarak araştırmayı da terkederek; namaza başlarsa, bu namaz fasid olur.

440 VAKİT: Kûr'an-ı Kerim'de: "Muhakkak surette namaz, vakitlendirilmiş olarak mü'minlere farz olmuştur"(116) hükmü beyan buyurulmuştur. Beş vakit farz namazların vakitleri üzerinde daha önce durmuştuk!..(117)

441 NİYET: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ameller niyetlere göredir"(118) buyurduğu bilinmektedir. İbn-i Abidin: "Niyette muteber olan kalbin amelidir. Yani niyeti tahakkuk ettiren ve şer'an niyette muteber olan şart; bir şeyi baştan bilmektir. Bu bilgi kat'i iradeden meydana gelmiş olacaktır. Bir şeyi mutlak surette bilmek niyet olmadığı gibi, mücerred dil ile söylemek de niyet değildir" (119) hükmünü zikreder. Bahsin devamında da; dil ile niyetin hangi hallerde olabileceğini beyan etmiştir. İbn-i Hümam: "Peygamber (sav)'in namaza başlarken, filan namazı kılıyorum dediği (yani dil ile söylediği) sahih ve zaif hiçbir hadisile sabit olmadığı gibi, Sahabe-i Kiram ve Tabiûndan da böyle birşey sabit olmamıştır"(120) buyurmaktadır. Haleb-i Sağır'de: "Kalb ile niyet şarttır. Lisan ile söylemek ise müstehabtır. Muhtar olan işte budur ki, bunu hidaye sahibi ve başkaları ihtiyar etmişlerdir. Denilmiştir ki: Lisan ile söylemek

bid'at'tır. Şayed kalb ile niyet etse de, dil ile söylemese imamlar arasında ihtilaf vaki olmaksızın caiz olur"(121) hükmü yer alır. İmam-ı Rabbani: "Ülema'dan bazıları namazda niyet için; kalben dileyerek dili ile söylemeyi "Bid'at-ı Hasene" diye anlatmıştır. Bu bid'at sünnet bir yana, farzı dahi kaldırmaktadır. Şundan ki; insanlardan pek çoğu bu durumda niyet işinde yalnız dil ile olanıyla yetinecek ve kalblerini hazır edemeyeceklerdir. İşte o zaman dahi, namazın farzlarından biri olan "Kalb ile niyet" tamamen bırakılacak, namaz dahi fesada girecektir. Kalan bid'atler dahi, anlatılan bu manaya göre kıyas edilebilir"(122) buyurmaktadır. Müceddidi elf-i sani İmam-ı Rabbani (rh.a)'nin "Bid'at'ın hasenesi olmaz, hepsi mezmundur" buyurduğu bilinmektedir. Şurası muhakkaktır ki; niyet kalbe ait bir vakıdır. Bu hususta icma hasıl olmuştur. Mücerred dil ile söylemenin (Kalbi azim olmadığı zaman) "niyet" mahiyetini taşımadığı da bilinmektedir. Bazı ülema: "Şayed musalli, hangi namazı kıldığını bilirse, bu niyettir" demiştir. Molla Hüsrev bu iddiaya şu cevabı vermektedir; "Essah olan kavle göre, şüphesiz bu kadarını bilmek niyet değildir. Çünkü niyet, ilimden (bilmekten) başkadır. Malûm değil midir ki; bir kimse küfrün mahiyetini bilse, kafir olmaz. Eğer küfre niyet ederse, kafir olur. Müsafir de, ikameti bilmek ile mûkim olmaz. Eğer ikamete niyet ederse mukim olur"(123) Dolayısıyla namaza; kalben kat'i azimle "niyyet ederek" girmek şarttır.

NAMAZ'IN SIFATLARI

442 Önce "Sıfat" mefhumu üzerinde duralım. Sıfat, lûgatta masdardır. Örfte ise; farz, vacib, sünnet ve menduba şamil olan bir keyfiyettir. İbn-i Abidin: "Sıfat ve vasıf kelimeleri aynı kökten türeme, iki masdardır. Kelâm üleması, bunların arasında fark görmüş: "Vasıf, tavsifi yapan şahısla, sıfat ise tavsif edilen şeyle bulunur" demişlerdir. Lakin kamusun sözü, sıfatında lugat itibariyle mevsufta bulunacağına delâlet eder. Şu halde sıfat bazen masdar, bazen isim olur, vasıf ise yalnız masdardır. Fetih ve Bahır'da şöyle denilmiştir: "Bazen vasıf kelimesinden, sıfat murad edildiği inkar olunamaz. Ama bununla lûgaten birleşmek lazım gelmez. Çünkü vasfın da masdar olduğunda şüphe yoktur." Bu sözden anlaşıldığına göre; vasıf kelimesi bazen isim olarak mecazen sıfat manasına kullanılır"(124) buyurmaktadır. Namazın sıfatlarından murad; namazın sahih olması kendisine bağlı olan şeylerdir. Kolay öğrenilmesi için birçok kitapta "Namazın içindeki farzlar" tabiri kullanılmıştır. Şimdi bunları izaha gayret edelim.

443 **TAHRİME (İLK TEKBİR):** İmam-ı Merginani: "Namazın farzları altıdır.

Tahrime (iftitah tekbiri) bunlardan birisidir. Zira Allahû Teâla (cc) "Ve Rabbini büyükle (Ta'zim'le zikret, tekbir getir)" buyurmuştur. Bundan murad iftitah tekbiridir"(125) hükmünü zikretmektedir. Molla Hüsrev: "Namazın bir kısım farzları vardır. Bunlardan birisi de tahrime'dir. "Tahrim" bir şeyi haram kılmaktır. Tahrime ilk tekbire tahsis edilmiştir. Zira ilk tekbirle birlikte; namaza başlamadan önce mübah olan (Yemek, içmek, konuşmak vs.) şeyler haram olur buyurmaktadır.(126) İbn-i Abidin'de aynı hususa işaretle: "Kendisi ile namaza girilen cümleye "Tahrime" denilmesi, namaza başlamazdan önce mübah olan şeyleri haram kıldığı içindir. Sair tekbirler böyle değildir"(127) hükmünü zikreder. Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Namazın tahrimi (haram kılması) tekbirdir"(128) Hadis-i Şerifini esas almıştır.

444 Namaza "Allahû Ekber" lafzı ile başlamak efdaldır.(129) Tahrime ile namaza başlanılabilmesi için ayakta olmak şarttır. Herhangi bir özre mebni olmaksızın oturarak tekbir getirmekle, farz namaza girilemez. Eller iki kulak hizasına kaldırılır. Molla Hüsrev: "İki el (kulak hizasına) kaldırıldıktan sonra tekbir alınır. Essah olan kavil budur. Zira iki eli kaldırma işinde, Allahû Teâla (cc)'dan başkasından kibriyayı (Azameti, büyüklüğü) uzaklaştırma, reddetme vardır"(130) hükmünü zikreder. Bu mahiyet iyi tefekkür edilmelidir. Bir mü'min namaza başlarken; Allahû Teâla (cc)'dan başka hiçbir hüküm koyucunun olmadığını, bütün tağutları ve putları reddettiğini ilan eder!.. Tağuti güçlerle işbirliği yapan ve onların hakimiyetleri için gayret sarfeden kimseler; ne kadar namaz kıldıklarını iddia ederse etsinler; "Tahrime"yi bile hakkı ile eda edemezler.

445 Dilsiz olan kimseler "Niyetleri" ile namaza başlamış olurlar. Ayrıca dillerini oynatmaları lazım değildir.(131) Kadınlar, ellerini omuzları hizasına kadar kaldırarak "Allahû ekber" deme durumundadırlar. Sahih olan budur.(132) Zira onlar için; tesettüre daha uygun olan, şekil böyledir.

446 **KIYAM:** İmam-ı Merginani: "Namazın farzlarından birisi de kıyamdır. Zira Allahû Teâla (cc)'nın "Allah için namaz kılarken ayakta durunuz" kavli vardır" (133) hükmünü beyan eder. Kıyam; farz ve vacib namazlarda farzdır. Bunun haddi; bir kimsenin iki elini uzattığı zaman dizlerine yetişemez olmasıdır"(134) Nafile olan namazlarda kıyam farz değildir.(135) Resûl-i Ekrem (sav): "Ayakta olduğun halde namaz kıl. Eğer buna kadir olamazsan oturarak kıl. Eğer buna da kadir olamazsan yan yatarak kıl. Eğer buna da kadir olamazsan sırt üstü yatarak namaz kıl"(136) buyurmuştur. Bir kimse, ayakta durmaya (Kıyam'a) kadir

olduğu halde, oturarak farz namazı kılsa, onun namazı caiz olmaz.

447 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sağ elini, sol elinin üzerine göbeğinin altında koymak sünnettendir"(137) Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası; namaz kılan kimse; kıyamda iken, sağ elini sol elinin üzerine koyar hükmünde ittifak etmiştir.

448 **KIRAAT:** Molla Hüsrev: "Namazın farzlarından birisi de kıraattır. Allahû Teâla (cc)'nın; "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz" emri şerifine göre, kıraatın farz olan miktarı bir Ayet-i Kerime'dir. Bir Ayet-i Kerime'den azı bi'licma kıraat değildir"(138) hükmünü beyan eder. Farz, vacib ve nafîle namazların tamamında Kur'an-ı Kerim okumak farzdır.(139) İmam-ı Malik (rh.a) "Namaz ancak fatihatü'l kitab ve onunla beraber bir sûre ile olur. Başka olmaz" Hadis-i Şerifini esas alarak; fatiha'nın ve onunla birlikte bir sûrenin kıraatının farz olduğuna kaildir. İmam-ı Şafii (rh.a): "Namaz ancak Fatihatü'l kitab ile olur" Hadis-i Şerifini esas alarak, namazda "Fatiha" okumanın farz olduğuna hükmetmiştir. Hanefî fûkahası: "Bizim için delil "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz" Ayet-i Kerime'sidir. Haber-i vahid olan Hadis-i Şeriflerle bunun üzerine ziyade (Yani farz tayin etmek) caiz olmaz. Ancak haber-i vahid olan Hadis-i Şerifler amel etmeyi gerektirir. O halde Kur'an-ı Kerim okumak "Farz", Fatiha Sûresi'ni okumak "Vacib"tir. Hatta namaz kılan kimse; Fatiha Sûresi'ni okumayı terk etse, namazı iade etmesi emrolunur"(140) hükmünde ittifak etmiştir.

449 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim imamla namaz kılsa, imamın kıraatı onun için de kıraattır"(141) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası, "imama uyan kimsenin kıraatı şer'an menedilmiştir" hükmünde ittifak etmiştir. Zira kıraatın sükûtu imama uyma zaruretinden ileri gelir. 450 İmam Fatiha Sûresini okuyup bitirdiği zaman "Amin" der ve imama uyan kimseler de "Amin" derler. Resûl-i Ekrem (sav): "İmam amin dediği zaman, amin deyiniz"(142) buyurmuştur. İbn-i Mesû'd (ra)'un rivayet ettiği Hadis-i Şerife göre cemaat "Amin" kelimesini gizli deme durumundadır. Zira o dua hükmündedir.(143)

451 **RÜKÛ:** Molla Hüsrev: "Namazın farzlarından biri de rükû'dur. Namaz kılan kimse başını eğerken "Tekbir" alır. Zira Resûl-i Ekrem (sav), başını eğerken ve kaldırırken tekbir alırdı. Musalli sırtını düz tutarak rükû eder. Hatta rükû halinde iken; sırtına su dökülse, dökülen bu su sırtında durmalıdır"(144) hükmünü beyan etmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Enes (ra)'e hitaben: "Rükû ettiğin zaman

ellerini dizlerinin üzerine koy ve parmakların arasını aç"(145) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası bu halde iken parmakların açılmasının mendûb olduğunda müttefiktir.(146) Ayrıca "Sizden birisi rükû ettiği zaman, rükû'da üç defa "Sübhanе Rabbiye'l Aziym" desin"(147) Hadis-i Şerifi esas alınarak, "tesbihin en azı budur" denilmiştir. Cemaat halinde namaz kılınırken imam, "Semiallâhu limen hamideh" (Allah kendisine hamd edenlerin hamdini kabul buyurur) dediği zaman, imama uyan kimsenin "Rabbenâ leke'l-hamd" demesi de sünnetle sabittir.(148)

452 Namaz kılan kimse; başını rükû'dan kaldırdıktan sonra düz olarak ayakta durur. İtmi'nân'dan başkası sünnettir. İtmi'nân: Mafsalları yerine oturuncaya kadar uzuvların sükûnet bulmasıdır. Bundan başka olan rükû tekbiri, parmakların açılması, tesbih, tahmid, tesmi ve düz olarak ayakta durmak sünnetlerdir. Ta'dili erkândan olan rükû'daki durma "İtmi'nân" vacibtir.(149) Rükû ve sücûd'daki tesbihlerin en azı üç, ortası beş ve en mükemmeli de yedi defa söylemektir.(150)

453 **SÜCÛD (SECDE ETMEK):** Namazın farzlarından birisi de secde etmektir. Namaz kılan kimse "Secde" için tekbir alır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum"(151) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası, burun ve alın üzerine secdenin farz olduğu hususunda ittifak etmiştir. (152) Ayrıca: "Kul secde ettiği zaman onun her uzvu secde eder. O halde namaz kılan kimse, gücü yettiği kadar uzuvlarını kible tarafına çevirsin"(153) Hadis-i Şerifi, iki ayak parmaklarının da kibleye çevrilmesinin gerektiğini belirtmektedir. İbn-i Abidin: "Lugatta secde tevazûu manasına gelir. Kamûs, muğrib sahibi onu "alnı yere koymaktır" diye tefsir etmiştir. "Bahır" da şöyle deniliyor: "Secdenin hakikatı maskaralık olmayacak şekilde yüzün bir kısmını yere koymaktır. Burun da tarife dahil, çene ve yanak hariçtir. Ama secde halinde ayaklarını kaldırırsa ta'zim ve tebci olmaktan ziyade oynamaya daha çok benzer. Meselenin tamamı "Bahır" üzerine yazdığımız derkenardadır. Özü olmayan kimse alnı ve ayakları ile secde etmelidir. Sadece burun üzerine secde ile yetinmek için tercih edilen kavle göre, özür şarttır, nitekim gelecektir. Halebi diyor ki: "Sonra sadece alnı üzerine secde etmekle yetinecekse, az bile olsa alnının bir cüzünü yere koymak farz, ekserisini koymak ise vacibtir." Secde halinde ayaklardan bir parmağın yere değmesi kafidir. Secdenin tekrarı tabbudi bir iştir. Yani ekseri ülemanın kavillerine göre manasına akıl ermeyen bir iş olup, ibtilâ ve imtihan için emir olunmuştur. Bazıları şeytanı çatlatmak için emir edildiğini söylerler ve "Şeytan bir defa bile secde etmedi. İşte biz iki defa secde ediyoruz" derler"(154) hükmünü zikretmektedir.

454 Hanefî fûkahası: "Teabbüdî olduğu ve illetlerinin akılla kavranılamayacağı sabit olan hükümlerde kıyasın geçerli olmayacağı" hususunda ittifak etmiştir. (155) İki defa secde etmek de, teabbu'dî'dir. İbn-i Abidin: "Ulemâ teabbüdî emirler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bunlar Allahû Teâla (cc) indinde bir hikmetinden dolayı meşru olup, bu hikmet bize gizli mi kalmıştır, yoksa böyle değil midir? Ekser ülema birinciye tercih etmişlerdir. Akla yatan da odur. Çünkü istikra (sayım) göstermiştir ki, Allahû Teâla (cc)'nın adeti, hikmetinden hali değildir. Yararlı şeyleri emir, zararlıları yasak eder. Binaenaleyh bize meşru kıldığı bir şeyin hikmeti anlaşılırsa makûl deriz, hikmeti anlaşılmazsa ona da teabbüdi ismi veririz. İlim ve hikmet Allahû Teâla (cc)'ya mahsustur"(156) hükmünü beyan etmektedir.

455 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden birisi secde ettiği zaman, secde halinde iken üç defa "Sûbhane Rabbiye'l-âlâ" desin"(157) buyurduğu bilinmektedir. Birinci secdeden sonra tekbir getirir ve başını kaldırır. Tam manasıyla oturduktan sonra tekbir getirir ve ikinci secdeyi yapar. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Sonra başını kaldır, o şekilde kaldır ki, oturduğun halde dimdik bir vaziyette olsun"(158) buyurmuştur.

456 Secde eden bir kimse, secde halinde iken ayaklarını yere koymazsa, secdesi caiz olmaz. Şayed özürsüz olarak secde esnasında ayaklarından birini yere koymuş olsa (diğerini kaldırırsa) bu durumda secdesi kerahetle caiz olur. Münye şerhinde de böyledir.(159) Esas olan iki ayağında yerde olması ve parmakların kibleye doğru çevrilmiş bulunmasıdır. Ayağı yere koymak demek, ayak parmaklarını yere koymak demektir.

457 **KA'DE-İ AHİRE VE TEŞEHHÜD:** Namaz kılan kimse namazın iki secdesinden sonra sol ayağını yayar ve üzerine oturur. Sağ ayağını diker ve parmaklarını kibleye yöneltir. Hz. Aişe (R.anha)'dan rivayet edilen oturma şekli budur.(160) Son ka'dede teşehhüd miktarı beklemek; farz namazlarda da, nafile namazlarda da farzdır. Hatta bir kimse iki rek'at namaz kılsada sonunda oturmasa (Ka'de-i Ahire'yi terketse) o kimsenin namazı fasid olur. Hûlâsa'da da böyledir. (161)

458 Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ra)'den teşehhüd'le ilgili olarak rivayet edilen şudur: "Resûl-i Ekrem (sav) elimden tuttu ve bana teşehhüd'ü öğretti. Tıpkı bana Kur'an-ı Kerim'den bir sûreyi öğretir gibi öğretti."(162) Hanefî fûkahası Ka'de-i

Ahire'de Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Abdullah İbn-i Mes'ûd'a öğrettiği teşehhüdün okunmasını esas almıştır. Bu teşehhüd şudur:

[Ettehiyâtü li'llâhi ve's-salevâtü ve't-tayyibâtü Es-selâmü aleyke eyyühe'n nebiyyü ve rahmetu'llâhi ve berekâtüh. Es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illâ'llah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlühü]

Manası: Bütün ta'zimler, dualar ve her türlü ibadet yalnız Allahû Teâla (cc)'yadır. Ey mertebesi yüce olan Nebi!.. Allahû Teâla (cc)'nın rahmeti ve bereketi, selâmı senin üzerine olsun. Bize de selâm olsun, Allahû Teâla (cc)'nın sâlih kullarına da selâm olsun!.. Allahû Teâla (cc)'dan başka ibadet edilecek bir ilah (put, tağut vs..) olmadığına şهادet ederim. Ve yine şهادet ederim ki; Hz. Muhammed (sav) Allahû Teâla (cc)'nın bir kuludur ve O'nun Resûlüdür.

459 Hanefî fûkahası "Ka'de-i Ahire'nin farz, teşehhüd'ün ise "Vacib" olduğu hususunda müttefiktir.(163) Teşehhüd'ün vacib olması Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra)'a hitaben: "Şayed sen bunu söylersen (Teşehhüd'ü okursan) şüphesiz ki namazın tamam olur"(164) buyurması sebebiyledir. Namaz kılan kimse; sabah namazı gibi iki Rek'at'lık farz namaz veya dört Rek'at'lık farz namaz kılıyorsa, son Rek'at'ta teşehhüd'ü okuduktan sonra Resûl-i Ekrem (sav) üzerine selâvat getirir. Bu da sünnettir.(165) İmam-ı Şafii (rh.a)'ye göre hem teşehhüd, hem de selâvat getirmek farzdır. Selâvat'ın keyfiyeti de şöyledir:

["Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhime ve alâ Âli İbrâhim, inneke hamîdün mecid."]

"Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhime ve alâ Âli İbrâhim, inneke hamîdün mecid."]

Manası: "Allah'ım!.. Efendimiz Hz. Muhammed (sav)'in şanını yücelt!.. Efendimiz Hz. Muhammed (sav)'in âlinin de (aile efradının da) şanını yücelt!.. Hz. İbrahim (as)'in kendisine ve Hz. İbrahim (as)'in aline verdiği şeref gibi!..

"Allah'ım!.. Efendimiz Hz. Muhammed (sav)'in kendisine ve aline bereket ver!.. Onları mübarek kıl!.. Tıpkı Hz. İbrahim (as)'i ve alini mübarek kıldığın gibi! Muhakkak ki sen hamd edilmeye lâyıksın, azamet ve şeref sana mahsustur."

460 Namaz kılan kimse salavat duasından sonra; kendisi ve diğer mü'minler için

dua eder.(166) Kur'an-ı Kerim'de olan birşey ile dua etmesi sünnettir. Meselâ: "Allahüm-mağfirli velivalideyye" (Allah'ım beni ve ana-babamı afv buyur) veya "Allahümme mağfir liebihi" (Allah'ım babamı afveyle" gibi. Veya me'sur (yani Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilen sözlerle dua eder. Meselâ;

["Allahümme innî zalemtü nefsi zulmen kesiran ve innehû lâ yağfiruz zünûbe illâ ente. Fağfir lî mağfireten min indike inneke entel gafûrur rahîm"]

Manası: "Allah'ım!.. Şüphe yok ki, ben nefsimi çok çok zulmettim. Günahlarımı ise ancak sen affedersin!.. Senin katından bir mağfiretinle afvını istirham ederim. Şüphesiz ki sen gafûr ve rahimsin" bu me'sûr dualardandır. İnsanların sözlerine benzer (yani rivayete dayanmayan veya Kur'an'da olmayan) sözlerle dua edilemez. Zira insanların sözü namazı bozar.(167)

461 Daha sonra selam vererek namazdan çıkar. Hz. Abdullah İbn-i Mesûd (ra) "Resûl-i Ekrem (sav) sağına selâm verirdi, öyle ki yanağının beyazlığı görünürdü. Soluna da selâm verirdi, öyle ki sol yanağının beyazlığı görünürdü" (168) buyurmuştur. Sağına ve soluna selâm verirken; erkeklere, kadınlara ve hafaze meleklerine niyyet eder. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Namazın haram kılması tekbir, helâl kılması selâm vermektir"(169) buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Azam (rh.a)'ye göre selâm vermek farzdır. İmameyn'in kavline göre ise farz değildir.(170)

462 Önemli konulardan birisi de; namaz kılan kimsenin "Tadil-i Erkân'a" riayet etmesidir. İmam-ı Yusuf (rh.a)'a göre; Tadil-i Erkan'a riayet etmek farzdır.(171) Bu konuda Abdullah İbn-i Mesûd (ra)'dan rivayet edilen Hadis-i Şerifi esas aldığı bilinmektedir.(172) Molla Hüsrev: "Namazın farzlarından birisi de tertib kasdıyla kıyâmı rükûdan önce ve rükûyu da sücûddan önce yapmaktır. Hatta eğer namaz kılan kimse, kıyamdan önce rükû eylese veya rükû etmeden secdeye varsa caiz olmaz. Zira namaz ancak tertib ile kaimdir. Kafi'de de böyle zikredilmiştir"(173) hükmünü beyan etmektedir.

NAMAZ'IN VACİBLERİ

463 Şimdi "Tenvirü'l Ebsar", "Dürrü'l Muhtar", "Reddü'l Muhtar" ve "Feteva-ı Hindiyye'yi" esas alarak namazın vacibleri üzerinde duralım. Bilindiği gibi namazın vaciblerini kasden terkeden kimsenin, namazı iade etmesi esas alınmıştır. Eğer unutarak terkederse secde-i sehiv yapar. Namazın vacibleri

şunlardır:

Birincisi: Fatiha Sûresini okumaktır. Fatiha'nın ekserisini terkeden kimse secde-i sehiv yapar, birazını terkeden yapmaz. Lakin Mücteba'da: "Fatiha'dan bir ayet terkeden secde eder" denilmiştir ki, evla olan da budur. Dolayısıyla Fatiha Sûresi'nin tamamını okumak vacibtir.

İkincisi: En kısa bir sûreyi, Fatiha Sûresi'ne zam etmektir. Nitekim Feteva-ı Hindiyeye'de: "Namazda Fatiha ve zamm-ı sûre okumak vacibtir. Ayrıca Fatiha'yı, zamm-ı sûreden önce okumak vacibtir"(174) denilmiştir.

Üçüncüsü: Fatiha ve zamm-ı sûreyi farz namazın ilk iki rek'atına tahsis etmek de vacibtir.

Dördüncüsü: Nafile namazın her rek'atında Fatiha ve zamm-ı sûre vacibtir. Zira nafile namazın her çift rek'atı bir namaz sayılır. Vitir Namazı'nın her rek'atında da ihtiyaten Fatiha ve zamm-ı sûre okumak vacibtir.(175)

Beşincisi: Kıraatle rükû arasında ve secde gibi her rek'atta tekerrür eden yahud rek'atların sayısı gibi her namazda tekerrür eden şeyler arasında tertibe riayette vacibtir. İmam-ı Yusuf (rh.a) indinde bu farzdır. Nitekim daha önce izaha gayret etmiştik!..

Altıncısı: Tadil-i Erkan, yani azayı rükû ve secdede iken ve keza Kemâl'in tercihine göre, rükû ve secdeden doğrulurken bir tesbih miktarı sakinleştirmek de vacibtir. İmam-ı Yusuf (rh.a)'a göre, Tadil-i Erkan ameli farzdır. Daha önce zikretmiştik!..

Yedincisi: İlk oturuşta vacibtir. Velew ki nafile namazda olsun. Essah olan kavil budur. Malûm olduğu üzere ka'de-i ahire (son oturuş) farzdır. İlk oturuşta teşehhüd'den fazla birşey okumamak da vacibtir. Teşehhüd'den fazla birşey okunursa secde-i sehiv yapılır.

Sekizincisi: Gerek ilk oturuşta, gerek son oturuşta teşehhüd'ü okumak da vacibtir. Essah olan kavle göre her oturuşta, teşehhüd'ün tamamını okumak esastır.

Dokuzuncusu: Sağa ve sola selâm vererek, namazdan çıkmak da vacibtir. İmam-ı Azam (rh.a)'a göre selâm vererek namazdan çıkmak farzdır. Daha önce bu

husussu zikretmiştik!.. Yani "Esselâmu aleyküm ve rahmetûllah" demek.

Onuncusu: Vitir Namazı'nda kunut'u okumak vacibdir. Kunut "Mutlak dua manasınadır" Kunut'un tekbiri ile üçüncü rek'atın tekbiri de aynı hükme tabidir. Hangi dua okunursa okunsun "Kunut" yerine geçer.

Onbirincisi: Bayram namazının tekbirleri de vacibdir.

Onikincisi: Sabah, akşam ve yatsı namazlarında imamın aşikâr olması vacib olduğu gibi, gizli okunan namazlarda herkesin gizli okuması da vacibdir.

Onüçüncüsü: Rükûu tekrarlamamak, secdeyi üçlememek, ikinci veya dördüncü rek'attan önce oturmamak, iki farz arasına giren her ziyadeyi terketmemek, imama uyan kimsenin susması ve imamı takip etmesi (yani içtihad götüren yerde imamı takip etmesi) de vacibdir. Namaz ancak farzlarda imama muhalefet halinde bozulur. Vaciblerde de fiilen imama tabi olmak vacibdir.

NAMAZ'IN SÜNNETLERİ

464 Namazın sünnetleri şunlardır: İftitah tekbiri için elleri kaldırmak, elleri kaldırırken parmakların arasını açmak, imam olan kimsenin tekbiri açıktan alması, Sübhaneke'yi gizlice okumak. İstiaze'yi ve besmeleyi gizli okumak, Fatiha Sûresi'nden sonra gizli olarak "Amin" demek, sağ eli sol el üzerine koyarak, elleri göbek altında bağlamak, rükû'a giderken tekbir almak, tesbihleri en az üç defa söylemek, rükû'da elleri ve diz kapaklarını tutmak ve bu sırada parmakları açık bulundurmak, secdeye giderken tekbir almak, secde halinde iken dirsekleri yere koymamak, secde halinde iken karnını uyluğunun üzerine koymamak, secde halinde iken en az üç defa tesbih etmek, secde'de elleri ve dizleri yere koymak, otururken sol ayağı yere yayıp, sağ ayağı dikmek, rükû'dan kalkarken tam doğrulmak, iki secde arasında tam oturmak, kade-i ahire'de (son oturuşta) Resûl-i Ekrem (sav)'e selâvat getirmek ve dua etmek!..(176)

NAMAZ'IN EDEBLERİ

465 Namazın edebleri şunlardır: Ayakta iken secde yerine bakmak, rükû halinde iken ayakları üstüne bakmak, secde ederken burnun ucuna bakmak, otururken kucağına bakmak, sağ tarafa selâm verirken sağ omuza, sol tarafa selâm verirken sol omuza bakma, esnememek için gayret sarfetmek, fakat vukua gelirse ağzını kapatmak ve güç yettiği kadar öksürmemek ve bu hususta gayret göstermek.

(177)

NAMAZ'IN KEYFİYETİ (NAMAZ NASIL KILINIR?)

466 Namaz kılmayı murad eden kimse; önce abdest alıp, farz namazın vaktinin girip-girmediğini kat'i olarak öğrenir. Zira vakit girmeden farz namaz edâ edilemez. Daha sonra kibleye yönelir ve ikametden sonra, kalbi ile kat'i olarak niyyet eder. Hangi namazı kıldığını bilmesi kafi değildir. Çünkü bilmek başka şeydir, niyyet başka şeydir.(178) İki elini, baş parmaklar kulak yumuşakları hizasına gelecek şekilde ve parmakları tabii halde, iç kısımları kible istikametine gelecek şekilde kaldırır. Tam bu sırada "İftitah tekbirini" alır, yani "Allahû Ekber" der!.. Kadınlar ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırlar!... İftitah tekbirinden sonra erkekler; sağ elini sol el üzerine koyarak, göbek altında bağlarlar. Kadınlar elleri açık olarak göğüsleri üzerine koyma durumundadırlar. Erkekler; sağ elin baş parmağı ile, serçe parmağını, sol bileği kavrayacak şekilde tesbit eder ve diğer üç parmağı sol kol üzerinde bulundurur. Bu kıyam halinde; ayaklar birbirlerine muvazi olarak, birbirlerinden dört parmak kadar aralıklı bulundurulur. Dizlerin bükülmesi veya vücûd ağırlığının bir ayak üzerine kaydırılması mekruhtur.(179) Dolayısıyla dizler dik tutulur ve vücûd ağırlığı her iki ayak üzerine bölünür.

467 Hz. Enes (ra)'den rivayet edildiğine göre: "Resûl-i Ekrem (sav) namaza başladığı zaman tekbir getirir ve Sübhaneke'yi okurdu ve bunun üzerine birşey ilave etmezdi"(180) Yani;

["Sübhânekellahümme vebi hamdik, ve tebârekesmük, ve teâlâ ceddük (ve celle senâük), velâ ilahe gayruk."]

Duasını gizli okur.(181) Bu duayı; hem imam, hem imama uyan ve hemde yalnız başına kılan kimse, gizli olarak okur. Zira sünnetle sabittir.

468 Daha sonra "İstiaze" yapar. İmam-ı Merginani: "Esteizü billâhi mine'sşeytanirracim" diyerek İstiaze'de bulunur. Çünkü Allahû Teâla (cc)'nın şu kavli vardır: "Kur'an okuduğun zaman, reddedilmiş ve kovulmuş olan şeytan'dan Allah'a sığın." Bundan murad; Kur'an okumaya niyet ettiğin zaman İstiaze'de bulun demektir. Evlâ olan "esteizû billâhi" demesidir ki, Kur'an'a muvafık olsun. "Eûzü billâhi" de ona yakındır. Sonra bu istiaze, Kur'an okumaya tabidir, yani ondan önce okunur" hükmünü zikreder.(182) Bunu da gizli olarak, okumak

esastır. İbn-i Mesûd (ra)'dan rivayet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) İstiaze'yi, besmeleyi ve Fatiha'nın sonunda söylenen "amin" lafzını gizli söylemiştir.(183) Dolayısıyla İstiaze'den sonra Besmele'yi de gizli olarak okur. Yani içinden "Bismillâhirrahmanirrahim" der!.. Bilindiği gibi besmele her rek'atın başında çekilir; Fatiha ile zamm-ı sûre arasında çekilmez.

469 Sonra Fatihâ Sûresini okur!.. İmamet görevinde olan kimse; sabah, akşam ve yatsı namazlarının farzlarının ilk iki rek'atında, Cum'a ve Bayram namazlarında Fatiha Sûresi'ni açıktan okur. İmama uyan kimse kıraat etmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim imamlarla namaz kılsa, imamın kıraatı onun içinde kıraattır"(184) buyurduğu bilinmektedir. Tek başına namaz kılan kimse açıktan okunan namazlarda, isterse aşikare okur, isterse gizli okur!.. Fatiha Sûresi'ni okuyup bitirdiği zaman gizli bir şekilde "Amin" der!.. Bunu hem imamın, hem de imama uyan kimsenin gizli olarak demesi esastır. Daha sonra bir sûre veya en az üç kısa Ayet-i Kerime okur.

470 Sonra tekbir getirip (Yani "Allahû Ekber" diyerek) rûkûa varır. Ellerini parmakları açık olarak dizleri üzerine koyar, baş ve vücûd yere paralel bir şekilde bulunur. Hatta öyle ki sırtına su dökülse, dökülen o suyun sırtta durması esastır.(185) İmam tekbiri aşikare söyler. Kadınlar rûkû'da fazla eğilmezler, parmaklarını açmazlar ve kollarını vücûdlarından ayırıp uzaklaştırmazlar. Rûkû halinde iken en az üç defa "Sübhone Rabbiye'l Aziym" demek gerekir. Sonra rûkûdan başını kaldırıp doğrulurken "Semiallahû limen hamideh" denir. Eğer imama uyulmuş ise, imamın bu sözü arkasından: "Rabbenâ leke'l hamd" veya "Rabbenâ ve leke'l hamd" demek esastır. Rûkû tesbihlerinin en azı üç, ortası beş ve en çoğu da yedidir.(186)

471 Rûkûdan tamamen doğrulup, vücûd azaları sükûnet bulduktan sonra; tekbir getirilerek (Yani "Allahû Ekber" denilerek) secde edilir. Secde haline geçerken önce dizleri, sonra elleri, daha sonra da burnu ve alnı yere koymak esastır. Her iki ayağı dikerek, ayak parmaklarını kible istikametine çevirmek gerekir. Eller kulaklar hizasında, kollar yere düşenmeksizin yanlara açık ve karın uyluklardan uzak bulundurulur. Secde halinde iken en az üç defa "Sübhone Rabbiye'l âlâ" denilerek, tesbih edilir. Kadınların secde hali, erkeklerden farklıdır. Şöyle ki: Karınlarını uyluklarına yapıştırırlar, kollarını vücûdlarından uzaklaştırmazlar. Tesbihlerden sonra tekbir getirip (yani "Allahû Ekber" denilerek) bu birinci secdeden önce başını kaldırır ve doğrulup oturur. Eller dizler üzerine konur. Sonra tekbir getirilip (yani "Allahû Ekber" denilerek) yeniden secdeye gidilir.

Birinci secdede okuduğu tesbihleri, ikinci secdede de tekrarlar.

472 İki secdeyi de edâ ettikten sonra önce başını, sonra ellerini ve daha sonra da dizlerini kaldırarak kıyam haline geçer. Yani ayağa kalkar. Tıpkı birinci kıyam halinde olduğu gibi; yine ellerini bağlar. Daha sonra "Besmele" çeker ve Fatiha Sûresini okur!.. Daha sonra da; kısa bir sûre veya en az üç Ayet-i Kerime okuyarak kıraatı tamamlar. Birinci rek'at'ta edâ ettiği rükû ve secdeleri aynen tekrar edâ eder. Bu ikinci rek'at'ın son secdesinden sonra başını kaldırıp, sol ayağını yere yatırarak üzerine oturur. Sağ ayağını, parmaklarının ucu kible istikametine gelecek şekilde diker. Ellerini parmaklarının tabii açıklığı ile diz kapakları hizasına gelecek şekilde uylukları üzerine koyar. Kadınlar ise; her iki ayağı sağ taraftan dışarı çıkararak üzerlerine otururlar. Bu birinci oturuşta; Abdullah İbn-i Mesûd (ra)'dan rivayet edilen teşehhüd okunur. Bu teşehhüdü daha önce zikretmiştik.(187)

473 Teşehhüd duasını okuduktan sonra ayağa kalkar. Üç ve dördüncü rek'atları aynen ilk iki rek'at gibi edâ eder. Ancak farz namazların bu rek'atlarında (Üç ve dördüncü rek'atlarda) besmele ile yalnız Fatiha Sûresi okunur.(188) Zamm-ı sûre okunmaz!.. Dördüncü rek'atın secdelerinden sonra; birinci oturuş gibi oturulur. Önce yine "Teşehhüd" duası okunur. Buna salâvatları da ilâve eder. Daha önce salâvatların keyfiyeti üzerinde durmuştuk.(189) Salavatlardan sonra kendisi ve bütün mü'minler için dua etmesi esastır. Bu konuyu da, daha önce izaha gayret etmiştik.(190) Duayı da bitirdikten sonra; önce başını sağ tarafa çevirerek "Esselâmû Aleykûm ve rahmetûllah" diyerek selâm verilir. Sonra da sol tarafa çevrilip, aynen selâm tekrar edilir. Yalnız başına namaz kılan kimse; başı ile sağa ve sola selâm verirken, kalbinden "meleklerle" selâma niyyet eder. İmama uyanlar; hem sağ, hem de sol taraflarında bulunan mü'minlere, ayrıca imama selâm vermeye kalben niyyet ederler. İmam durumunda olan kimse ise; bütün mü'minlere selâm vermeye niyyet eder.

NAMAZLARDA KUR'AN-I KERİM OKUMAK

474 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gündüz edâ edilen namaz, acma (gizli) dir"(191) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; imam olan kimse, öğle ve ikinci namazında Kur'an-ı Kerim'i gizli olarak kıraat eder hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Merginani: "Sabah, akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atlarında imam olan kimse kıraatı aşîkar olarak edâ eder. Diğer rek'atlarda ise gizli yapar. Tevatür halindeki rivayet budur. Eğer mükellef yalnız olarak namaz kılıyorsa,

aşıkare veya gizli kıraat hususunda muhayyerdur."(192) İbn-i Abidin: "Yalnız kimse aşıkare okunan (sabah, akşam ve yatsı) namazı kılıyor ise; gizli veya aşıkare okumakta muhayyerdur. Ama kıldığı namazın cemaat heyetinde olması için aşıkare okuması efdaldır. Onun için bu namazı Ezân ve ikametle edâ etmesi efdal olur. Hadis'te rivayet olunduğuna göre, bir kimse yalnız namazı cemaat heyetinde edâ ederse, onun namazı ile birlikte birçok melekler saf olarak namaz kılarlar. Mezhebe göre gizli okunan namazlarda (Öğle ve ikindi) gizli okuması vacibtir. Bahır'da da böyle denilmiştir ve bununla inaye sahibine red cevabı verilmiştir. Çünkü inaye sahibi "Zahir rivayeye göre o kimse muhayyerdur" demiştir."(193) hükmünü beyan etmektedir.

475 Molla Hüsrev: "İmama uyarak namaz kılan kimse, imamın ardında okumaz. Vele ki imam herhangi bir rahmet veya azab ayetini okusa da!.. Muktedi sadece imamı dinler ve susar. Zira Allahû Teâlâ (cc) "Kur'an-ı Kerim okunduğu zaman onu dinleyin ve susun" (El Araf Sûresi: 204) hükmünü beyan buyurmuştur. Müfessirlerin kahir ekseriyeti, bu Ayet-i Kerime'deki hitabın imama uyanlar için olduğu kanaatindedirler. Müfessirlerin bazıları da hutbe esnasındaki durumdur demişlerdir. Bu ikisi arasında herhangi bir ihtilâf yoktur. Hutbede imama uyanın namazı gibidir"(194) buyurmaktadır. Alaaddin El Haskafi: "Belki imam aşıkare okuduğu vakit dinler; gizli okuduğunda dahi susar. Çünkü Ebû Hureyre (ra): "Biz vaktiyle imamın arkasında okurduk. Sonra: "Kur'an okunduğunda onu dinleyin ve susun" Ayet-i Kerimesi indi" demiştir. İmam terhib veya terhib ayetini okusa bile cemaat yine susar" hükmünü zikreder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: İmam gizli okuduğunda cemaat susacağına göre, aşıkare okuduğunda evleviyetle susar. Bahır sahibi diyor ki: "Ayetin, hülâsası şudur; onunla iki şey istenmektedir. Biri dinlemek, diğeri susmak. Cemaat bu emirlerin ikisiyle de amel eder. Dinlemek aşıkara okunan namaza mahsustur. Susmak ona mahsus değildir. O mutlak olarak yürürlüktedir. Binaenaleyh kıraat zamanında mutlak olarak susmak vacibtir."(195) hükmünü beyan eder. Malûm olduğu üzere namaz dışında da; Kur'an-ı Kerim'i dinlemek, mutlak sûrette vacibtir.

476 Namaz kılan kimse, sefer halinde iken Fatiha Sûresi'ni ve dilediği herhangi bir sûreyi okur. Zira rivayet olunmuştur ki; Resûl-i Ekrem (sav) sefer halinde sabah namazını edâ ederken Fatiha ve Muavvizeteyn'i (Felâk ve Nass Sûreleri'ni) okumuştur.(196) Feteva-ı Hindiyye'de: "Seferde ızdırar halinde kıraatın sünnet olan miktarı; namaz kılan kimsenin Fatiha'yı ve dilediği bir sûreyi okumasıdır"(197) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Merginani: "Zira sefer namazın kasrına tesir eden bir olaydır. Elbette kıraatın hafiflemesine evleviyetle

tesir eder. Bu ise seyrinin çok acele olduğu zamandır. Eğer emniyet içinde ve geniş durumda ise; sabah namazında "Bürûc" ve "İnşirah" sûreleri gibi, sûreleri okur. Çünkü bu hafiflik sağlayacağı gibi, sünnete riayet etmeyi de mümkün kılar"(198) hükmünü zikretmektedir.

477 Mukim halde iken kıraatın sünnet olan miktarı; sabah namazında Fatiha Sûresi'nden sonra, iki rek'atta kırk veya elli Ayet-i kerime okumaktır. Câmîû's Sağır'de zikredildiğine göre, öğle namazındaki kıraat miktarı da sabah namazı gibidir. Asıl'da ise "ondan biraz daha aşağıdır" denilmiştir. İkinci ve yatsı namazlarında Fatiha'dan başka yirmi Ayet-i Kerime okumak sünnettir. Akşam namazında ise; Fatiha'dan sonra ilk iki rek'atin her birinde kısa bir sûre okumak sünnettir. Muhiyt'te de böyledir"(199) Molla Hüsrev: "Namazın caiz olması için, herhangi bir sûre tayin olunmamıştır. Yani "Filân sûre okunmadığı takdirde, namaz fasid olur" denilemez, böyle bir iddia caiz değildir. Zira Allahû Teâla (cc): "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz" (Müzzemmil Sûresi: 20) emrini vermiştir. Bu kavil mutlaktır"(200) hükmünü beyan etmektedir. Essah olan kavle göre; namaz için tayin etmek mekruhtur. Bunun sebebi; bazı sûreleri tayin edip, diğer sûrelerin okunmasını terk etmektir.

478 İbn-i Abidin: "Kendisiyle bil'ittifak namaz caiz olan Kur'an imamların mushaflarında mazbut olanlardır ki, onu Hz. Osman (ra) bütün şehirlere göndermişti. On kıraat imamının ittifak ettikleri de budur. İcma ve tafsîl itibariyle mütevatir olan Kur'an budur"(201) hükmünü zikreder. Bilindiği gibi; Kur'an-ı Kerim'in hem lafzı, hem manası Allahû Teâla (cc)'dandır. Bu hususta hiçbir beşerin payı yoktur. Kur'an-ı Kerim'in tertibini; Resûl-i Ekrem (sav) bizzat kendisi, vahiyte tesbit etmiştir. Hz. Ebu Bekir (ra) döneminde tek bir mushaf halinde toplanmış, Hz. Osman (ra)'da bu tek nüshayı esas alarak çoğalttırmıştır. Kur'an-ı Kerim'in bize ulaşması tevatür yoluyla ve indirildiği gibi eksiksiz ulaşmıştır.(202) İmameyn'in kavli: "Arapça ile nazm olunan Allahû Teâla (cc)'nın kelâmına Kur'an denir" hükmünde toplanmaktadır.(203) Dolayısıyla namazda; başka herhangi bir dille (Farsça, Türkçe, İngilizce vs.) kıraat edilemez. Ulema, başka dille "Kur'an" diye tilâvet edilmesini "zındıklık" olarak nitelendirmiştir.(204) Son yıllarda; ırkçılık gayretiyle davranan bazı zümreler, "Türkçe Mealle" namaz kılma gayretine düşmüşlerdir. Mü'minlerin; bu cahili tutuma karşı, şiddetle direnmeleri vacibtir.

479 Maalesef latince olarak yayınlanan bazı kitaplarda, "Türkçe Mealle" namaz kılınabileceği iddialarına tesadüf edilmektedir. Resmi ideolojinin (Kemalizm'in)

etkisinde kalan bu tipler; Allahû Teâla (cc)'nın dinine karşı isyan halindedirler. Esasen bunların tamamı; resmi ideoloji'den maddi yardım gören ve tahrik edilen insanlardır.

KUR'AN-I KERİM OKURKEN HATA ETMEK (ZELLE-İ KARİ)

480 Bütün muteber fıkıh kitaplarında "Zelle-i Kari" (Kur'an-ı Kerim okurken hata etmek, dil sürçmesi veya dil kayması) üzerinde durulmuştur. İbn-i Abidin: "Mütekaddimin ülemaya göre kaide şudur: Manayı, itikadi küfür olacak şekilde değiştiren dil sürçmesi, bütün bu söylenenlerde namazı bozar. Hata olarak ağızından çıkan kelime Kur'an'da bulunsun bulunmasın fark etmez. Meğer ki değiştirilen cümlelerin arası tam bir durakla ayrılmış olsun. Değiştirme böyle olmazsa bakılır: Söylenenin misli Kur'an'da yoksa, mana da hakikatten uzak son derece değişmiş olursa yine namaz bozulur. "Hâza'l gurab" yerine "Hâzâ'l gubar" okumak böyledir. Kezâ misli Kur'an-ı Kerim'de olmadığı gibi manası da yoksa hüküm yine böyledir. "Serâir" yerine "Serail" okumak bu kabildendir. Misli Kur'an-ı Kerim'de bulunur, fakat mana hakikattan uzak olur da pek fazla değişmezse Ebû Hanife (rha) ile İmam-ı Muhammed (rha)'e göre yine bozulur. İhtiyat olan da budur. Ulemeden bazıları umum belvaya bakarak bozulmayacağını söylemişlerdir"(205) hükmünü zikretmektedir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Hz. Osman (ra)'nın toplamış bulunduğu Kur'an'da bulunmayan bir lafzı okumak da zelledir (Kıraat hatasıdır). Bazı alimler: "Bir kimse ma'ruf olan mushafta bulunmayan ve manası da yerinde olmayan bir lafzı okursa, ittifakla o kimsenin namazı bozulur"(206) denilmektedir.

481 Mü'minler Kur'an-ı Kerim'i ezberlerken çok titiz olmak durumundadırlar. Müteahhirin ülemâyâ göre; kıraat esnasında hata, i'rab hatası ise namaz fasid olmaz. Çünkü insanların ekserisi i'rabın vecihleri arasını temyiz edemezler. Kadıhan demiştir ki; müteahhirûnun dedikleri şey daha geniştir. Mütekaddimûnun dedikleri ise daha ihtiyatlıdır.(207) Ebû'l Kâsım Es-Safari'l Buhari'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Namaz bazı yönlerden caiz ve fakat bir cihetten fasid ise, ihtiyaten fesadı ile hükmolunur. Yalnız kıraat meselesi bundan müstesnadır. Çünkü bunda insanlar için umum belva vardır." Zahiriyye'de de böyledir.(208) Hem namaz, hem de Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadet olduğuna göre; bu konuda İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'nin ictihadı ile fetva vermek, usule daha uygundur. Nitekim İbn-i Abidin: "Ulema, ibadetlerde fetvanın mutlak sûrette İmam-ı Azam (rha)'ın kavline göre verileceğini söylemiştir"(209)

hükmünü beyan etmektedir.

İMAMET-İ KÜBRA VE İMAMET-İ SUĞRA NEDİR?

482 Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "Sen de içlerinde bulunup da, kendilerine namaz kıldırдыңın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte namaza dursun"(210) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in de: "Cemaat; sünnet-i hüda'dan bir sünnettir. Cemaat'ten ancak münafık olanlar geri (uzak) durur"(211) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla cemaatle namaz; kitap sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile sabittir. Cemaat konusunu, mahiyeti ile beraber kavrayabilmek için "İmamet-i Kübra ve İmamet-i Suğra" kavramları üzerinde durmak mecburiyetindeyiz.

483 İbn-i Abidin: "İmamet kelimesi "emme" fiilinin masdarıdır. "Emm-en nâse" insanlara imam oldu. Ona yalnız kıldırдыңı namazda tabi olurlar, manasına geldiği gibi; hem namazında, hem de emir ve yasaklarında ona tabi olurlar manasına da gelir. Namazdaki imamlığa "İmamet-i Suğra" (Küçük imamlık) ikinciye "İmamet-i Kübra" (Büyük İmamlık) derler" buyurmaktadır. Bahsin devamında da "İmamet-i Kübrayı" Makasıd sahibi: "Din ve dünya hususunda Peygamber (sav)'e halife olarak umumi riyasettir" diye tarif etmiş; peygamberliği tariftan hariç bırakmak istemişse de, hakikatte peygamberlik tarifte dahil değildir. Çünkü o şeriatle gönderilmelidir. Nitekim peygamberin tarifinden de anlaşılır. Peygamberin umumi tasarrufa hak kazanması, peygamberlik üzerine terettüp eden bir imamlıktır. Bu tarifte dahildir. Umum kaydıyla hakimlik, emirlik gibi şeyler tariftan hariç kalır. Riyaset tahkik edilince, tasarrufa hak kazanmaktan başka birşey olmadığı anlaşılınca şârihde: "Umum tasarrufa hak kazanmaktır" şeklinde ifade etmiştir. Bunu Allame Kemal b. Ebi Şerif; üstadı Kemal b. Hümam'ın "El Müsayere" namındaki kitabının şerhinde böyle söylemiştir. Büyük imamı (yani halifeyi) tayin etmek en mühim vazifelerden birisidir. Çünkü şer'i vecibelerden bir çoğu buna bağlıdır. Onun için Akaid-i Nesefi'ye de şöyle denilmiştir: "Müslümanların hükümlerini tenfiz edecek, şer'i cezalarını tatbik ve sınırlarını muhafaza ile ordularını hazırlayacak, zekatlarını alacak, yol kesici zorba ve hırsızları kahr edecek, cum'a ve bayramları kıldırarak, hukuku isbat eden şahidleri kabul edecek velileri olmayan küçük kız ve oğlanları evlendirecek ve ganimetleri taksim edecek bir halifeleri bulunması mutlaka lazımdır"(212) hükmünü zikretmektedir.

484 Alaüddin El Haskafi: "İmamet-i Suğra (Küçük imamlık) on şartla namazını

imamın namazına bağlamaktır" hükmünü beyan eder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydetmektedir: "İmamet-i Suğra: "Cemaatin namazının imamın namazıyla bağlanmasıdır" diye tarif edilmiştir. Bu tarifi Nehir sahibi, kardeşi olan "Bahır" sahibinden nakil etmiştir. Ama bunun yalnız imama uymanın tarifi olduğu anlaşılıyor. Ben derim ki imamlık; cemaatin namazının imamın namazıyla bağlanmasıdır. Böyle denilirse itiraz kalmaz. Tarifimin izahı şudur: İmam ancak, cemaat namazını, onun namazına bağlarsa imam olur. İşte bizzat bu bağlantı imamlığın hakikatidir. İmama uymaktan gaye budur. Çünkü cemaat olan kimse, namazını imamının namazına bağladığında kendisine imama uymak sıfatı hasıl olmuştur. İmamın da imamlık sıfatı hasıl olmuştur ki, o da bağlantıdır. Benim kasır aklımın anladığı budur. Allahû âlem."(213)

485 İmam-ı Serahsi: "Müslümanlara has olduğu sabit olan her türlü ibadet karşılığında ücret almak batıldır"(214) hükmünü zikrediyor. Dolayısıyla namaz kıldırıldığı için hiç kimseye ücret ödenmez. Ayrıca namaz kıldırın kimse de, namaz kıldırıldığı için ücret alamaz. Ulû'lemler'in (İmam-ı Kübra'nın) mescid imamlarına ödediği ücret, namaz kıldırıldığı için değil; mescidle ilgili işleri yürüttüğü, Emr-i Bi'l Ma'ruf ve Nehyi Ani'l Münker hizmetinde bulunduğu ve kendisi adına o beldedeki işleri derûhte ettiği içindir. Nitekim mescid imamlarına ücret ödenmesi hususunda fetva veren müteahhirin üleması da; bu gerekçeleri esas almıştır. İmam-ı Merginani: "Kafirin müslüman üzerinde velâyet hakkı yoktur. Zira Allahû Teâla (cc): "Muhakkak ki Allah, ebedi olarak kafirler için mü'minler üzerine bir yol kılmayacaktır" (En Nisâ Sûresi: 141) buyurmuştur. Bundan dolayı kafirin müslüman üzerine şehadeti kabul olunmaz"(215) hükmünü beyan ediyor. İmam-ı Kasani; Allahû Teâla (cc)'nin indirdiği hükümlerle hükmetmeyen hiçbir gücün tasarruflarının meşrû olamayacağını ve şer'i şerife göre hükme bağlanmayan hiçbir kazanın kabul edilmeyeceği üzerinde duruyor.(216) Dolayısıyla; herhangi bir İslâm toprağı, kafirlerin veya mürtedlerin istilâsı altına düşerse, cihad her mü'min üzerine farz-ı ayn olur. Müstevli kafirlerin tayinleri (Velev ki tayin ettikleri kimse müslüman bile olsa) meşrû sayılmaz. Hele hele mescid imamı ve kadı tayinleri hileli birer tuzaktır. Dolayısıyla istilaya muhatab olan (Allahû Teâla (cc) muhafaza buyursun) mü'minler; kendi içlerinden imam ve kadı seçmek zorundadırlar. Şimdi bir misal verelim: 1979 yılında Sovyet-Rusya Afganistan İslâm topraklarını istila etti. İstilayı gizleyebilmek için de, kendi adamlarından birisini işbaşına getirdi. Şimdi bu komünistin tayin ettiği Mescid imamları'nın arkasında kılınan namaz, cemaatle kılınan namaz hükmünde değildir. Bu gibi hallerde mü'minler; kendi

aralarından imam seçerek cemaat haline gelebilirler. Esasen bu onların üzerine vacibtir.

486 CEMAAT'İN HÜKMÜ: Molla Hüsrev: "Cemaat, erkekler için sünnet-i müekkede'dir. Bir kavle göre de amel-i farzdır. Şüphesiz kadınların cemaati mekruhtur"(217) hükmünü zikrediyor. Feteva-ı Hindiy'e: "Cemaat sünnet-i müekkededir. Alimlerimizin büyük bir çoğunluğu, gerçekten cemaat vacibtir demişlerdir. Bedai'de "Cemaat; akıllı, ergenlik çağına gelmiş, cemaatle namaz kılmaya gücü yeten erkekler üzerine vacibtir" denilmiştir. Cemaate yetişemeyen kimse, ehlini toplayıp namazı onlarla beraber kılar"(218) denilmektedir. Malûm olduğu üzere; Cum'a ve Bayram namazlarında cemaat şarttır. Zira bu namazlar ferdi olarak edâ edilemezler. Birbirlerini çağırmak suretiyle; nafîle namazı cemaatle kılmak ise mekruhtur.(219)

487 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cemaatte hoşunuza gitmeyen (tiksendiğiniz) bir hal, ayrılıkta beğendiğiniz halden daha hayırlıdır. Cemaatte rahmet, ayrılıkta azab vardır"(220) buyurduğu bilinmektedir. Cemaat halinde namazı edâ etmek, bizzat Resûl-i Ekrem (sav) tarafından teşvik olunmuştur. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te: "Bir erkeğin cemaat ile kıldığı namaz, yalnız başına edâ ettiği namazdan yirmibeş kat ziyade (faziletli) olur"(221) buyurulmuştur. İbn-i Abidin: "Ulemamızın tercih ettikleri kavil, cemaatin vacib olmasıdır. Nehir sahibi "Bu kavil, bütün kavillerin en adili ve en kuvvetlisidir. Onun için ecnas nam eserde; küçümseyerek veya aldırış etmeyerek cemaati terk eden kimsenin şahidliği kabul edilmez. Ama yanılarak veya te'vil yoluyla terk ederse mesela: İmam heva ve heveslerine uyanlardan veya cemaatin mezhebine riayet etmeyenlerden olursa kabul ederiz" denilmiştir."(222) hükmünü beyan etmektedir.

488 CEMAAT'E KATILMAMAYI MEŞRU KILAN ÖZÜRLER: Hastaya, kötürüm olan kimseye, topala, eli ve ayağı çaprazvari kesilmiş olan kimseye, yürümeye güç yetiremeyen felçliye, aciz olan ihtiyara ve Ebû Hanife (rha)'ye göre, kör olan kimseye cemaat vacib olmaz. Sahih olan kavle göre; yağmur, çamur, şiddetli soğuk ve fazla karanlık sebebiyle de vücûbiyet düşer. Tebyin'de de böyledir. Zifiri karanlık gecede esen; şiddetli rüzgar sebebiyle de, cemaate katılmamak meşru bir özürdür. Fakat gündüz esen rüzgar özür değildir.(223)

"İMAM" DA BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

489 İmam'da bulunması gereken vasıfları kendisinde toplayan kimsenin; insanın

önüne geçerek onlara namaz kıldırmasına "imamet", bu görevi yapan kimseyede "imam" denilir. Namazlarını imamların namazına bağlayanlara da "Cemaat" veya "Muktedi" adı verilir. Şimdi "İmam" da bulunması gereken vasıflar üzerinde duralım.

1. Erkek olmak: Molla Hüsrev: "Erkek namazda kadına veya çocuğa iktida edemez. Kadına uymamasının sebebi Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allah'ın onları (kadınları) geriye bıraktığı gibi, siz de onları geriye bırakın. Zira kadınların namazda öne geçirilmesi caiz değildir" kavli şerifidir. Çocuğa da iktida olunmaz. Zira çocuğun namazı nafilidir. Bu durumda farz kılan kimsenin nafîle kılan kimseye iktidası caiz değildir"(224) hükmünü zikreder.

2. Müslüman olmak: İmam'da aranan önemli vasıflardan birisi de budur. Müslüman olmayanın veya Ehl-i Sünnet akaidine göre tekfir edilenlerin imameti caiz değildir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Rafizi'nin, cüheminin, kaderiyyenin, müşebbehenin ve "Kur'an yaratılmıştır" diyenin arkasında namaz kılmak caiz değildir. Heva ve bid'at sahibi olan kimse; bu hallerinden dolayı kafir olmuyorsa, arkasında namaz kılmak mekruh olmakla beraber caizdir. Aksi taktirde caiz olmaz"(225) denilmektedir. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri reddeden ve (onların yerine kaim olması) için yeni hükümler icad eden ideolojilere inanan kimselerin arkasında da namaz kılınmaz.

3. Akıllı ve bülûğa ermiş olmak: Deli teklife muhatab olmadığı için, imameti sahih olmaz. Bülûğa ermeyen çocuğa da namaz farz değildir. Dolayısıyla onun namazı nafilidir.

4. Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmek: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cemaate, Allahû Teâla (cc)'nın kitabını en güzel ve en iyi okuyanı imam olur"(226) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i okumasını bilmeyen kimse, bilenlere imam olamaz.

5. Özür sahibi olmamak: Devamlı olarak burnu kanayan, idrarını tutamayan ve bunun gibi özürlere müptelâ olan kimse, sağlam olan kimseler üzerine imam olamaz.

6. Abdestsizlikten ve necaset'ten temizlenmiş olmak: Abdestsiz imamet sahih olamayacağı gibi, ibadete mani olacak pisliğin imamın elbisesinde, bedeninde veya namaz kılacağı yerde bulunması halinde de sahih olmaz. Esasen bu şart; hem imamet görevine geçecek şahısta, hem de muktedi durumunda olan

mükellefte aranır.

7. Pelteklik gibi kıraate mani bir halin bulunmaması.

8. Cemaat'in önünde bulunmak: Muktedi olan kimselerin ayaklarının arka kısmı, imamın ayaklarının arka kısmından ileride olmaması şarttır. Bir tek kimse ile birlikte namaz kılan kimse; onu (muktedi'yi) sağ yanında durdurur. Zira İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen Hadis-i Şerif vardır.(227)

İMAMET'E KİM DAHA LAYIKTIR?

490 İbn-i Abidin: "Cemaat evlâ olmayan birini imamlığa tercih ederlerse günaha girmeksizin isaet (hata) etmiş olurlar. Tatarhaniye'de şöyle deniliyor: "İki adam fıkıh ve salah'ta müsavi olurlar da, biri daha güzel okur, fakat cemaat ötekini imam yaparlarsa isaet etmiş, sünneti bırakmışlardır. Ama günahkar olmazlar. Çünkü elverişli birini geçirmişlerdir. Valilik ve hükümet meselelerinde de hüküm böyledir. Hilâfete gelince: O büyük imamlıktır (Onu seçerken) efdal olanı bırakmaları caiz değildir. Bunun üzerine icma-i ümmet vardır"(228) hükmünü beyan etmektedir. Dolayısıyla bütün muteber fıkıh kitaplarında; imamet görevine kimin daha layık olduğu ve ayrıca kimlerin imamete geçirilmesinin mekruh olduğunu zikretmişlerdir. Şimdi bunlar üzerinde duralım.

491 Molla Hüsrev: "Cemaat arasında imamete en layık olanı; namaz caiz olacak kadar kıraatı güzel olduktan sonra, sıhhat ve fesad yönünden namazın hükümlerini en iyi bilen kimsedir. Zira başka şeye nazaran ilme ihtiyaç daha fazladır. İlimde eşit olurlarsa; imamete en layık olanı, kıraat yönünden ve kıraatı da "Tecvid" noktasından daha güzel olanıdır. Zira Kur'an-ı Kerim okumak namazda bir rükündür. Eğer kıraat ve tecvid'de de eşit olurlarsa; imamete en layık olanı takva sahibi olandır. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse takva sahibi olan ülemanın arkasında namaz kılsa, sanki o kimse Nebi'nin arkasında namaz kılmış gibidir"(229) hükmünü zikretmektedir. Dikkat edilirse; muttaki ülema imamet hususunda herkesten daha fazla hak sahibidir.

492 Eğer ilim, verâ, kıraat ve takva noktasında birbirlerine herhangi bir üstünlüğü bulunmayan iki kişi mevcut olursa; bunlardan imamete daha layık olanı en yaşlısıdır. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Ebû Müleyke'nin iki oğluna hitaben: "Size, sizin yaşça daha büyük olanınız imamlık etsin"(230) tavsiyesinde bulunmuştur. Esasen yaşlı olan alim zatların öne geçirilmesinde cemaati

çoğaltmak sözkonusudur.

493 İlim, kıraat, vera, takva ve yaş bakımından birbirlerine eşit iki kimse hazır bulunursa; bunlardan imamete layık olan, teheccüd namazına daha çok devam edenidir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav) "Kim gece namazını (Teheccüd'ü) çok kılsa, onun yüzü daha nurlu olur"(231) hükmünü beyan etmiştir. Eğer bunda da eşitlik olursa; neseb noktasından daha şerefli ve kıyafet hususunda daha titiz ve temiz olanı öne geçer. Bu hususlarda da müsavi olma durumunda; aralarında kura çekilebileceği gibi, cemaat istediğini de öne geçirebilir.

494 Firaset sahibi her mü'min kabul eder ki; yukarıda beyana gayret ettiğimiz şartların dikkate alınması hemen hemen imkansız gibidir. Zira Demokratik Laik Türkiye Cumhuriyeti; mü'minlere namaz kıldırması için, kendi tayin ettiği memurları "Ehil" ilan etmiştir!.. Laik bir devletin; mü'minlerin ibadetine müdahalesi sözkonusudur. Esasen yukarıda beyana gayret ettiğimiz vasıfların hiçbirisi, "Resmi tayinde" aranan şartlar değildir. Ayrıca laik devletin mü'minler üzerine "Velâyet" hakkından da söz edilemez. Hatta din ayırımı yapmak resmen yasaklanmıştır.(232) Din ayırımı yapan Diyanet İşleri görevlisi hakkında tahkikat açılabilir. Bu mahiyet iyi tefekkür edilmelidir.

İMAMET'E GEÇİRİLMESİ MEKRUH OLAN KİMSELER

495 Fasık'ın imameti tahrimen mekruhtur: İbn-i Abidin: "Fasık doğru yoldan çıkan manasındadır. İhtimal ondan murad; içki içen, zina eden ve faiz yiyen gibi büyük günahları irtikap edendir.(233) Bercendi'de dahi böyle denilmiştir. Mi'raç'ta şu satırlar vardır: "Ulemamızın söylediklerine göre Cum'a'dan başka namazda fasıka uymamak gerekir. Çünkü Cum'a'dan başka namazda fasıktan başka imam bulunur. Fetih sahibi diyor ki, "Bu izaha göre Cum'a namazı şehirde birkaç yerde kılındığı zaman İmam-ı Muhammed (rha)'in müftabih olan kavli gereğince Cum'a'da uymakta mekruhtur. Çünkü başka yere gitmek elindedir" (234) hükmünü beyan etmektedir. Bahsin devamında "Fasık"a niçin uyulmaması gerektiğini şu cümlelerle beyan etmemektedir: "Onu (Fasık'ı) imamlığa geçirmenin mekruh oluşunu ulemâ dini hususlara ehemmiyet vermemekle ta'lil etmişlerdir. Bir de onu (Fasık'ı) imam yapmak ona ta'zimde bulunmaktır. Halbuki cemaatin onu şer'an hafife almaları vâciptir. Şüphesiz ki, başkalarından alim olmakla "illet" ortadan kalkacak değildir. Çünkü onlara (Cemaat'e) abdestsiz namaz kıldırmağından kimse emin olamaz. Binaenaleyh Fâsık, Bid'atçı gibidir. İmamlığı herhalde mekruhtur. Hatta Münve şerhinde halebi onu (Fâsık'ı) imam

yapmanın kerahati tahrimiye ile mekruh olduğunu tercih etmiştir. Halebi: "Onun içindir ki; İmam-ı Malik (rha)'e göre onun arkasında namaz asla caiz olamaz. Bu kavi İmam-ı Ahmed'den (rha) de bir rivayettir" diyor. Bundan dolayı şarih musannıfın ibaresine çare aramış ve istisnayı fasıktan başkasına hamletmiştir. Allahû Alem.

496 Bid'at ehlinin imameti de tahrimen mekruhtur: Bilindiği gibi "bid'at" kelimesinin lûgat manası; olmayan şeyi ortaya çıkarmaktır. Mesela: Allahû Teâla (cc) bütün alemleri ibda etmiştir" cümlesinde "İbda"; yoktan var etmiştir, yaratmıştır manasınadır. İslâmi istilâhta: "Resûl-i Ekrem (sav)'den malûm ve meşhur olan hususların aksine itikadda bulunmaktır. Fakat bunun bir inad sebebiyle değil, bir nevi şüphe ile olması esastır!.. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Rafizi'nin, Cühemi'nin, Kaderiyye'nin, Müşebbehe'nin ve Kur'an yaratılmıştır diyenin arkasında namaz kılmak caiz değildir. Heva ve bid'at sahibi olan kimse, bu hallerinden dolayı kafir olmuyorsa, arkasında namaz kılmak mekruh olmakla beraber caizdir. Aksi taktirde caiz olmaz"(235) denilmektedir. Aliyyü'l Kari: "Hatta İmam-ı Yusuf (rha)'dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir. "Ebû Hanife (rha)'nin meclisinde oturuyorduk. Önünde iki kişi bulunan bir topluluk içeriye girdi. Topluluktan biri şöyle dedi: Bu iki adamdan biri "Kur'an yaratılmıştır" diyor. Öteki de onunla münakaşa ediyor ve "Kur'an yaratılmamıştır" diyor. İmam-ı Azam (rha) hazretleri "İkisinin de arkasında namaz kılmayın" buyurdu. Ben de dedim ki: Birincisi evet, Kur'an'ın yaratılmış olduğuna hükmediyor, fakat diğerine ne oldu? Bu soruma karşılık İmam-ı Azam (rha) hazretleri buyurdu ki: Bunların ikisi de dinde münakaşa ediyorlar. Dinde münakaşa etmek ise bid'attır" (236) hükmünü zikrediyor.

497 İmam-ı Merginani: "Köle olan kimseyi imamete geçirmek mekruhtur. Zira köle olan kimse ilim öğrenmek için müsait vakit bulamaz. A'rabi'nin (Çölde yaşayan bedevi, ister arab, ister acem olsun) imamlığı da mekruhtur. Bilindiği gibi onlarda galib olan cehalettir. Ama (kör) olan kimsenin de öne geçirilmesi mekruhtur. Zira ama olan kimse necaset'lerden korunamaz, sakınamaz. Veled-i zinanın da imameti mekruhtur. Çünkü kendisine ilim tahsili yaptıracak bir babası olmadığı için, cahil olma yönü ağır basar. Ayrıca bunların imamete geçmeleri cemaati azaltma noktasından da değerlendirilmelidir. Öyle ise mekruh olur. Ancak imamete geçerlerse Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her salih ve facir'in arkasında namaz kılınız" kavline göre caiz olur"(237) hükmünü beyan etmektedir.

"İMAMET" LE İLGİLİ DİĞER MESELELER

498 Şimdi "Mezheb farkı cemaat olmaya mani midir?" sualine cevap arıyalım. Mesela: Amelde Şafii mezhebini taklid eden bir imama, Hanefi mezhebiyle amel eden bir mü'min iktida edebilir mi? Feteva-ı Hindiyeye'de: "Şafii mezhebinden olan bir imama uymak muhakkak ki sahihtir. Ancak arkasında Hanefi mezhebini taklid eden kimselerin de namaz kılması muhtemel olan Şafii İmam; ihtilâflı hususlara riayet etmelidir. Mesela: Bir yerinden kan çıkınca abdest almalı, kible istikametinden fazla dönmemeli ve bunlar gibi ihtilâflı hususlara dikkat etmelidir. Nihaye'de ve Kifaye'nin vitr babında da böyle zikredilmiştir"(238) denilmektedir. İbn-i Abidin bu konudaki ihtilafları zikrettikten sonra: "Kalbin meylettiği taraf şudur ki; farzlara riayetsizlik göstermedikçe muhalif mezhebin imamına uymakta kerahat yoktur. Çünkü sahabe ve tabiûn'dan muhtelif (İçtihad noktasında farklı) olmasına rağmen, bir imamın arkasında namaz kılmışlardır" (239) hükmünü zikretmektedir. Dolayısıyla imamet görevine geçen kimse; farzlara riayet konusunda çok titiz olmak durumundadır.

499 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse cemaate imam olursa; cemaatte bulunanların en zayıfının (kılacağı şekilde) namazı kıldırıversin. Zira o cemaatin içinde; hasta, yaşlı ve hacet sahibi olanları bulunur" buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla imâmet görevine geçen kimsenin namazı fazla uzatması mekruhtur. (240) Ancak sünnete uymak durumundadır.

500 Kadınların kendi cinsleriyle cemaat haline gelerek namaz kılmaları mekruhtur. Zira onlar için iki mahzurdan birisi sözkonusudur. İmamete geçen kadının, safın ortasında durması esastır. İmam-ı Merginani: "Hz. Aişe (r.anha) validemizin, nehyedilmeden önce yani ilk dönemlerde kadınlara cemaatle namaz kıldırırken safın ortasında durduğunu kaydetmektedir.(241) İkinci durum ise; kadının cemaatin önüne geçmesidir ki, bu tesettür haline muğayyir olur, onda açılma vardır. Molla Hüsrev: "Genç kadınların (Bülûğ ile otuz yaş arası) beş vakit farz namaz ile Cum'a namazı için; cemaate devam etmeleri mekruhtur. Çünkü bu fiilde fitne korkusu mevcuttur. Yaşlı olan kadınların da; öğle, ikindi ve Cum'a namazı için cemaate devam etmelerinde kerahat vardır. Zira fasık olan kimseler bu üç vakitte toplanırlar. Fasıkların aşırı şehvetlileri, bazen yaşlı kadınları bile arzuya sevkeder. Sabah ile yatsı namazlarında fasıklar uykudadırlar. Akşam namazı vaktinde ise yemek-içmekle meşgul olurlar"(242) hükmünü zikreder. Bahsin devamında ise Kafi'den naklen "Günümüzde fesad zuhur ettiğinden, namazların hepsi için kadınların cemaate devam etmemesine

fetva verilir" denilmektedir. Hadd'lerin icra ve hükümlerin tenfiz olunamadığı toplumda ise durum daha da fecidir.

501 Hanefî fûkahası; Resûl-i Ekrem (sav)'in, İbn-i Abbas (ra) ile cemaat halinde namaz kılarken, onu sağ tarafına aldığını beyan ederek; "İmama uyan tek kişi, onun sağ tarafına durur. Zahir rivayete göre; tek kişi imamın arkasına duramaz" (243) hükmünde ittifak etmiştir!.. Ancak imama uyan tek kişi onun soluna veya arkasına durursa; sünnete aykırı bir iş yapmış olacakları için isabet etmiş olurlar, fakat kıldıkları namaz caiz olur. İmama uyan iki kişi olursa; sağına ve soluna durabilecekleri gibi, arkasına da durabilirler. Müftabih olan kavil budur.

502 Bir kimse imama iktida eder, daha sonra da imamın abdestsiz olduğunu öğrenirse, namazını iade eder. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Bir kimse cemaate imam olup namaz kıldırır, daha sonra da abdestsiz olduğunu veya cünüp olarak namaz kıldırıldığını hatırlarsa; hem kendisi namazını iade eder, hem de ona iktida edenler namazlarını iade ederler"(244) buyurmuştur. Tabii bunun kasdi olmaması esastır. Bir kimse abdestsiz veya cünüp iken namaz kıldırmanın helal olduğuna itikad ederse; kat'i olan nassları yalanladığı için kafir olur. Zahir olan rivayet budur.

503 Cemaat halinde namaz kılarken; erkekler imamete geçen kimsenin arkasında namaza dururlar. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Benim hemen yakınım sizin ahlâk ve akıl sahibleriniz (Namaza) dursunlar"(245) buyurmuştur. Erkeklerin arkasında çocuklar saf olur. Çocukların arkasında hünsa (hem erkeklik, hem dişilik uzvu bulunan) kimseler ve hünsa olanların arkasında da kadınlar saf teşkil ederler.(246)

504 Ayakta namaz kılan kimse; oturarak namaz kılan kimseye uyabilir mi? İmam-ı Muhammed (rha)'in kavline göre; ayakta durabilen kimsenin hali, oturan kimsenin halinden daha kuvvetli olduğu için "Kıyas'ı" tercih ederek, bu caiz olmaz demiştir. Ancak İmam-ı Azam (rha) nass'ı esas alarak, bu konuda kıyasa başvurmamıştır. Nass şudur: "Resûl-i Ekrem (sav) son namazını oturarak, Sahabe-i Kiram ise onun arkasında ayakta iken namazı edâ ettiler"(247) Dolayısıyla ayakta duran kimse; oturarak namaz kılan kimseye iktida edebilir. Müftabih olan kavil budur. İmâ ile namaz kılan kimse, tıpkı kendisi gibi imâ ile kılan kimseye iktida edebilir. Çünkü durumları (Kuvvet noktasından) müsavidir. Ancak oturarak imâ ile namaz kılan kimse, yattığı halde imâ ile namaz kılan kimseye iktida edemez.(248) Zira; oturarak imâ ile namaz kılan kimse,

diğerinden daha kuvvetlidir.

NAMAZ'DA ERKEKLER İLE KADINLARIN BİR HİZADA BULUNMASI

505 Molla Hüsrev: "Bilmiş ol ki; erkeklerle kadınlar bir rükün miktarı aynı hizada bulunurlarsa, namazı bozar"(249) hükmünü zikretmektedir. İmam-ı Merginani de: "Kadınlarla erkeklerin, namaz kılarken bir hizada bulunmaları namazı ifsad edicidir. Dolayısıyla kadınlar geride dururlar. Eğer ikisi aynı namazda müşterek oldukları halde (kadın erkeğin hizasında durursa) erkeğin namazı, (eğer imam kadınlara da imamete niyet etmişse) fasid olur"(250) buyurmaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere; erkeklerle kadınların bir hizada olmaları, bazı şartlarla namazı ifsad eder. Şimdi bunları kısaca zikrederim:

Birincisi: Kadının, erkekle aynı hizada bir rükün edâ edecek kadar bulunmasıdır. Eğer rükünden az olursa namaz ifsad olmaz.

İkincisi: Erkekle aynı hizada bulunan kadının; vücûd yapısı itibariyle iri ve cim'a etmeye elverişli olmasıdır. Yani cim'a'ya elverişli olmayan çok küçük kız çocuğunun bulunması, ifsad edici değildir.

Üçüncüsü: Erkek ve kadının her ikisinin de; rükû ve sücûd'a gerek olan bir namazı edâ etmeleri esastır. Mesela; Cenaze namazında aynı hizada olmak ifsad etmez.

Dördüncüsü: Edâ edecekleri namazda; ikisinden birinin diğeri için imam olması veya her ikisinin aynı imama iktida etmiş olmaları şarttır.

Beşincisi: Erkek ile aynı hizada duran kadının arasında, herhangi bir engelin bulunmaması namazı ifsad eder. Engel bulunursa durum aksinedir.

Altıncısı: İmam'ın kadına veya kadınlara; namaza başladıktan sonra değil de, başladığı vakitte niyet etmesi gerekir. Bu durumda erkekle kadın aynı hizada olursa, namazı ifsad eder. Eğer imam kadınlara niyyet etmemişse namaz ifsad olmaz. Zira iştirak; kadına niyyet olmaksızın sabit olmaz. Müftabih olan kavil budur.

Yedincisi: Erkekle aynı hizada bulunan kadının istikâmetleri bir olmalıdır. Eğer

istikametleri farklı olursa namaz ifsad olmaz. Halbuki istikametlerin farklılaşması Kabe-i Muazzama içerisinde veya çok karanlık bir gecede erkek ve kadının kible istikametini araştırıp, farklı karar kılmalarında olabilir. İmam Serûci (rha) "Gaye" isimli eserinde; "Ka'be'de Namaz" babında bu hususu bu şekilde beyan etmiştir.(251)

506 Erkeklerle (Yukarıda beyan ettiğimiz şartlar dahilinde) aynı hizada namaza duran kadının, bütün uzuvlarıyla aynı hizada olması gerekmez. Zira bu muhazat; kadının bazı uzuvlarıyla bile olsa yeterlidir. Ebû Ali En Nesefî (rha)'den rivayet edilmiştir ki; aynı hizada bulunmanın sınırı; erkek ile kadının uzuvlarından bir uzvun (aynı hizada) bulunmasıdır.(252) Mü'min erkek ve kadınlar; namazlarını edâ ederlerken bu hususta titizlik göstermelidirler. İmam-ı Merginani; erkeklerle kadının aynı namazda bir hizada bulunmalarının namazı ifsad ettiğinin nass'la sabit olduğu üzerinde durur.(253)

İKTİDA'YI (İMAMA UYMAYI) ORTADAN KALDIRAN DURUMLAR

507 Bir kimseyi imama uymaktan (iktida'dan) şu üç durum men eder:

Birincisi: İmam ile muktedi arasında; yük taşıyan hayvanların ve arabaların geçtiği umuma ait geniş bir yolun bulunmasıdır.(254) Bu hüküm yola bitişik safların bulunmaması halinde geçerlidir. Eğer saflar o yolu tamamen kaplamışsa iktidaya mani olmaz.

İkincisi: Kendisinden geçmek; ancak kayık veya başka bir vasıta ile mümkün olan, nehir ve ırmaklar iktidaya mani olurlar.(255)

Üçüncüsü: Kadınlardan meydana gelmiş olan tam bir saf; imama iktidaya manidir. Bu üç hususta kat'i bir ittifak vardır. Bunların dışında; sahrada namaz kılarken imam ile muktedi arasında geniş bir boşluk bulunursa bu iktidaya mani midir, değil midir? meselesinde ihtilaf vardır. Yine bir mescidin mahfeli üzerinde namaz kılan musallinin; o mescidin sahnında boş yer bulunursa (yani büyük orta boşluk varsa), namazı mekruh olur. Eğer sahnında boşluk yoksa mekruh olmaz denilmiştir.(256) Bir kimse; mescidin damında imama iktida etmiş olsa; eğer o mescidin dama açılan bir kapısı varsa ve imamın halinden de şüpheye düşülmüyorsa, o kimsenin iktidası sahih olur. Eğer imamın hali şüpheli olursa, sahih olmaz.(257)

NAMAZ İÇERİSİNDE İMAMA TABİ OLUNMAYAN DURUMLAR

508 İbn-i Abidin: "Bir kimse kendisinden hoşlanmadıkları halde bir cemaate imam olsa bakılır: Eğer hoşlanmamaları o şahıstaki bir bozukluktan yahud kendileri imamlığa ondan daha layık olduklarından ise, imamlığı (kerahat) mekruhtur. Çünkü Ebû Davud'un rivayet ettiği bir hadiste: "Kendisini sevmedikleri halde bir cemaate imam olan kimsenin namazını Allahû Teâla (cc) kabul etmez" buyurulmuştur. O kimse haklı ise kerahat yoktur. Kerahat cemaatin üzerinedir"(258) hükmünü zikrediyor!.. Şurası muhakkaktır ki mü'minler namazda o kimseye iktida ettikleri için ona "İmam" denir. Eğer hiç kimse iktida etmezse "imam" olmaz. Dolayısıyla namaz içerisinde; ictihada konu olan birçok hususta imama uymak gerekir. Mesela: Şu beş şeyi imam terkederse; muktedi de imama tabi olarak terkeder: "Bayram namazı tekbirleri, Tilâvet secdesi, kunut duası, namazdaki birinci oturuş (ilk ka'de) ve sehiv secdesi!..(259) Bir de imama tabi olunmayacak durumlar vardır: Mesela: İmam şu dört şeyi yaptığı zaman, muktedi imama tabi olmaz." İmamın fazla secde yapması, bayram tekbirlerini Sahabe-i Kiram'ın kavillerinde bulunan miktardan fazla getirmesi, unutarak fazla rek'at kılması ve Cenaze Namazında beş defa tekbir getirmesi.(260)

509 Şu dokuz hususu imam terketse bile; imama uyan kimse terketmez ve edâ eder: İmamın tahrim'e de (İftitah tekbirinde) ellerini sünnete uygun kaldırmaması, Sübhaneke'yi (Senâ'yı) okumaması, rükû tekbirlerini terketmesi, secdenin tekbirlerini terketmesi, rükû ve secdeye gidiş tekbirlerini terketmesi, "Semi'allahû Limen Hamideh" demeyi terk etmesi, Teşehhüd okumayı terketmesi, selâm vermeyi terk etmesi ve teşrik tekbirlerini terk etmesi!..

İKTİDA İLE İLİGİLİ DİĞER MESELELER

510 **MÜDRİK:** Lûgat manası "idrak eden" demektir. Molla Hüsrev: "Müdrik, İslâmi ıstılâhta imam ile beraber, rek'atların tamamını (yani namazı) kılan kimsedir.(261) tarifini esas almış!.. İbn-i Abidin: "Müdrik (imama yetişen) lahik ve mesbuk olmaz. Bu hüküm musannıfın Bahır ve Dürer sahiplerine uyararak müdriki: "Namazı tam olarak imamla kılandır" şeklindeki tarifine binaendir. Yani müdrik bütün rek'atlarda imama yetişendir. İster tahrim'e de yetişsin; isterse ilk rek'atın bir cüzünde yetişerek sonunda oturuncaya kadar imamla beraber olsun. Ve ister imamla beraber selâm versin ister ondan önce selâm versin"(262) hükmünü zikrediyor.

511 **MESBÜK:** İmam'a birinci rek'at'ta iktida edemeyen kimseye mesbûk denir. Molla Hüsrev: "İmam, mesbûk olan kimseyi bazı rek'atler itibariyle geçer. O kimse imama; iki rek'atlı namazda (Mesela sabah namazında) birinci rek'atın edasından sonra yetişir ve dört rek'atlı olan namazda, üçüncü rek'atta yetişir" (263) hükmünü zikrederek, konunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Mesbûk hakkında birçok hüküm vardır. Şimdi bunları izaha gayret edelim.

512 Mesbûk; İmam'a kıraatı açık olan rek'ata yetişerek uyarsa, Senâ'yı (Sübhanek'e'yi) okumaz. Hülâsa'da da böyledir. Sahih olan budur. Ancak bu durumda mesbûk; yetişemediği rek'atı kılmaya kalktığı zaman; Senâ'yı (Sübhanek'e'yi) okur ve kıraat için istiâzeyi getirir. Feteva-ı Kadıhan'da, Hülâsa'da ve Zarihiyye'de de böyledir.(264) İmam'a rükû halinde veya secdede iken yetişen kimse, zann-ı galibi ile hareket ederek araştırır. Eğer senâ'yı okuduktan sonra Rükû'a veya Secde'ye yetişebileceğine kalbi kanaat getirirse, gizlice okur. Bu kanaate varamazsa Senâ'yı terkeder. Ancak imama ka'de'de (Oturuş esnasında) yetişen kimse, sübhanek'e'yi okumaz; hemen tekbir alıp oturur. Bahrû'r Raik'te de böyledir. Mesbûk; yetişebildiği rek'atleri imam ile birlikte kılar; sonra da yetişemediği rek'atleri tek başına kaza eder. Kaza ederken Sübhanek'e'yi (Senâ'yı) okur. Essah olan rivayet mesbuk'un kıraatı terkederek kaza eylediği namazın fasid olacağıdır.(265) Ayrıca imam iki tarafına selâm vermeden, yetişemediği rek'atleri kaza etmek için kıyama kalkmaz. Zahir olan rivayet budur. Ancak bazı hallerde kalkabilir. Bunlar: Meshetmiş olan mesbuk, mesh müddetinin çıkmasından korktuğu zaman, özür sahibi olan mesbûk, vaktin çıkmasından korktuğu zaman, Cum'a namazında ikinci vaktinin girmesinden korktuğu zaman, sabah namazında, güneşin doğmasından korktuğu zaman, kendisinden herhangi bir hadesin vuku bulacağından çekindiği zaman ve imam'ın selâm vermesini beklediği takdirde; insanların önünden geçmesinden korktuğu zaman, teşehhüd'den sonra selâmı beklemeden kalkabilir. Vecizü'l Kerderi'de de böyledir.(266)

513 Mesbûk; Kur'an-ı Kerim okuma (Kıraat) hususunda namazın evvelini, teşehhüd hususunda sonuna kaza eder.(267) İbn-i abidin: "Mesbûk bütün rek'atlarda veya bazılarında imama yetişemeyen kimsedir. Bütün rek'atlarda veya bazılarında imama yetişemeyen kimsedir. Bütün rek'atlarda yetişememek, son rek'atın rükûundan sonra yetişmekle tahakkuk eder. Mesbûk Sübhanek'e'yi okur ve euzü besmele çeker. Çünkü bunlar kıraat içindir. Kıraatı da ifa eder. Zira kıraat hakkında namazın başını (evvelini) kaza eder, nitekim gelecektir. Hatta kıraatı terkederse namazı bozulur"(268) hükmünü zikretmektedir.

514 **LAHİK:** Önce imama iktida edip; sonra uyku, abdestin bozulması veya izdiham gibi sebeplerle namazının bir kısmını kılamayan, daha sonra yeniden iktida eden kimsedir.(269) Molla Hüsrev: "Bütün rek'atları kaçırın kimseye veya imama iktida'dan sonra rek'atların bazısını kaçırana verilen isimdir"(270) tarifini esas almış!.. Bahsin hemen devamında da "Şöyle ki o kimse birinci rek'atta imama iktida eder. Namazda iken abdesti bozulur, gider abdest alır ve imama yetişir. Veya o bir rek'atı, iki rek'atı, üç rek'atı edâ ettikten sonra; abdesti bozulursa, gidip abdest tazeler, kaçan rek'atları kılar" hükmünü beyan etmektedir. Lahik; zayi ettiği rek'atları edâ ederken; sanki imamın arkasında imiş gibi, okumadan kılar. Sehvetse de, sehiv secdesi yapmaz. Vecizü'l kerderi'de de böyledir.

515 Şurası muhakkaktır ki; herhangi bir mü'min namaz kılariken hata edebilir. İslâm üleması: "Ümmetimden hata kaldırılmıştır" Hadis-i Şerifini; hatanın günahının kaldırıldığına hamletmiştir. Bu konuda İbn-i Abidin şunları zikrediyor: "Fetih sahibi diyor ki;" Bu lafızla (Ümmetim'den hata kaldırılmıştır şeklinde) bu hadis, hiçbir hadis kitabında bulunmamıştır. Hadis kitaplarında olan şudur: "Muhakkak Allah ümmet'ten hata ve unutmayı, bir de zorla yaptırıldıkları şeyi kaldırmıştır" Bu hadisi İbn-i Mace, İbn-i Hibban ve hakim rivayet etmiş; Hakim onun Buhari ile Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir. Günah'dan murat; uhrevi hükmüdür. Binaenaleyh dünyevi hüküm, yani fesad ile itiraz edilemez. Zülyedeyn'in ismi Hırbak'tır. Elleri yahud bir eli uzunmuş. Zülyedeyn Hadisi şudur: "Namaz mı kısaldı yoksa unuttun mu?" dedi. Resûlullah (sav): "Ne unuttum, ne namaz kısaldı" buyurdu. Hırbak: "Hayır unuttun ya Resûlullah!.." dedi. Bunun üzerine cemaate dönerek: "Zülyedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu. Cemaat: "Evet " diye işaret ettiler. Zeyle-i Müslim Hadisinin tamamı şöyledir. Muaviye b. Hakem Es Sülemi'den rivayet olunmuştur. Demiştir ki: "- Bir defa ben Resûlullah (sav) ile birlikte namaz kılıyordum. Aniden biri aksırdı. Ben "Yerhamükellah" dedim. Bunun üzerine cemaat bana göz attılar. Ben: "-Vay canına size ne oluyorda bana bakıyorsunuz" dedim. Bu sefer elleriyle uyluklarına vurmaya başladılar. Beni susturmak istediklerini görünce sustum. Resûlullah (sav) namazını kılınca beni çağırıldı. Annem-babam feda olsun!.. Ben ondan evvel ve sonra onun kadar güzel öğreten görmedim. Vallahi bana ne surat astı, ne döğdü, ne söğdü!.. Sonra: "- Gerçekten bu namaz öyle bir şeydir ki; onda insan sözünden hiçbirşey caiz değildir. O ancak tesbih tekbir ve Kur'an okumaktan ibarettir buyurdular.(271) İbn-i Abidin bahsin devamında hadisile ilgili bazı izahlar yapmaktadır. Bizim bunu

zikretmemizin sebebi şudur: "Mü'minler, hata yapan herhangi bir kardeşini uyarırken, Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetine uymalıdır." Kaba ve katı yürekli olmak, hiç kimseye birşey kazandırmaz!..

516 Kendisine iktida olunan imam ile; cemaat arasında namazın kaç rek'at kılındığı hususunda ihtilaf ortaya çıksa ve cemaat: (Meselâ öğle namazının farzı için) "Üç Rek'at kıldırın" dese, İmam da: "Hayır dört rek'at kıldırırım" iddiasında bulunsa; eğer imam iddiasında kat'i bir kanaata sahip ise, cemaatin sözüne uyarak namazı iade etmez. Ancak kat'i kanaati yoksa, cemaatin sözüne uyup, namazı yeniden kıldırır.(272)

NAMAZI EDÂ EDERKEN HADES'İN VAKİ OLMASI (ABDEST'İN BOZULMASI)

517 Namazı edâ ederken abdesti bozulan kimse; namazdan ayrılır. Eğer o kimse imamet görevinde ise yerine birisini geçirir, abdest alır ve namaza kaldığı yerden başlar.(273) İmam-ı Şafii (rha) indinde ise; namaza kaldığı yerden başlamaz, yeniden kılar. Zira onun indinde yürümek ve namazdan ayrılmak namazı ifsad eden bir olaydır. Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Namazı edâ ederken kusan, burnu kanayan veya meziği gelen kimse namazdan ayrılmalı, abdest alsın ve konuşmadığı süre içerisinde namazına bina etsin (yani kaldığı yerden devam etsin) Hadis-i Şerifini esas almıştır."(274) Ancak bina'nın sahih olabilmesi için bazı şartlar vardır. Bunlar:

1. Bina'nın caiz olması için; mükellefin bu hadeste ve hades'in meydana geliş sebebinde kendi isteğinin bulunmaması şarttır. Meselâ: Mükellefin namaz içinde abdesti idrar, yellenme veya burun kanaması sonucu bozulduğu zaman; eğer bunda kasıd mevcut ise, namazı ifsad olmuştur. Ayrıca abdestin bozulma şekli guslû gerektirmemelidir. Yani şehvetle meni inerse, velev ki kasdı olmasa da namazı bina edemez. Yeniden kılar.
2. Kendi iradesinin dışında abdesti bozulan mükellefin; namazdan ayrıldıktan sonra namaza mani olan bir harekette bulunmaması esastır. Mesela; konuşma, gülme, yeme-içme, kadının abdest için ayağını açması ve bunun gibi!..
3. İlk abdesti bozulan mükellefin; alacağı ikinci abdestin bozulmasını gerektiren bir halin bulunmaması şarttır. Mesela: Teyemmüm ederek namaza duran bir kimsenin abdesti bozulduğunda, ikinci abdest için namazdan ayrılır. Ancak bu

sırada suyu bulursa, namazını bina edemez. Özürlü olan kadın da, namazdan ayrıldıktan sonra özürü biterse, bina edemez.(275)

518 İmam-ı Merginani; "Namazı yeniden edâ etmek daha efdaldır. Zira bu sayede ihtilaf şüphesi ortadan kalkar. Denilmiştir ki; tek başına namaz kılan (yani cemaatle değil, ferdi olarak edâ eden) kimse, namazını yeniden edâ eder. Ancak imam ve muktedi, cemaatin faziletinden mahrum olmamak için (Şartlara riayet ederek) kaldıkları yerden devam ederler."(276) hükmünü beyan etmektedir.

519 Namazı edâ ederken; imamet görevinde bulunan kimseden hades vaki olursa, yerine birisini geçirir. Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden birisi namazını edâ ederken; kustuğu veya burnu kanadığı zaman elini ağzına koysun ve namaza başında iktida eden (Müdrik'i) birisini yerine geçirsin" Hadis-i Şerifini esas almıştır.(277) Buna fıkıh ıstılâhında "İstihlaf" denir. İstihlaf: "Namazı edâ ederken imamın, herhangi bir sebepten dolayı, kendi yerine başka birisini geçirmesidir"(278) Namazı bina etmenin caiz olduğu her durumda; imamın da yerine bir başkasını geçirmesi caizdir.

520 "İmamın istihlaf etmesi caizdir" denilmiştir. Sebebi bu husustaki ihtilaftır. İbn-i Abidin: "Hatta su mescidin içinde ise abdest alıp namazı üzerine bina eder. İstihlafa hacet yoktur." Nitekim bunu Zeylei söylemiştir. Mescidin içinde su yoksa efdal olan istihlaf yapmaktır. Mustafa nam eserde de böyle denilmiştir. Metinlerden anlaşılan; her iki halde de istihlafın efdal olmasıdır. İbn-i Melek'in Mecmâ şerhindeki: "Cemaatin namazını korumak için imamın istihlaf yapması icab eder" ifadesi söz götürür. Bahır buna Nehir'in şu sözüyle cevap verilir: "Vacib olması vaktin darlığında gerektir" Sirac'tan naklen nehirde bildirildiğine göre Cenaze namazında bile istihlaf caizdir. Esah olan kavil budur. "Velev ki işaretle olsun" Fethû'l Kadir sahibi diyor ki: "Burada sünnet, işareti burnu kanadığını iham etmek için, sırtını kamburlaştırarak burnunu tutmak sûretiyle yapmaktır"(279) hükmünü beyan ediyor. Eğer kendisinde hades vaki olan imam; yerine birisini geçirmez, cemaatte bu işi yapmazsa, imamın mescidden çıkması durumunda cemaatin namazı ifsad olur.(280)

521 Hades'in vaki olmasından sonra oyalanmamak esastır. Molla Hüsrev: "Hades'in vukuundan sonra, bir rükün edâ edecek kadar oyalanmak binayı (Namazı kaldığı yerden tamamlamayı) men eder"(281) hükmünü zikretmektedir.

NAMAZI BOZAN HALLER

522 Şu hallerde namaz bozulur:

1. Sabah namazını edâ ederken güneşin doğması,
2. Cum'a Namazını edâ ederken İkinci Vakti'nin girmesi,
3. Sargı üzerine mesh ile namaz kılan mükellefin; yarası iyileştiği için sargısının düşmesi,
4. Özür sahibi bir kimsenin, namazın içinde iken özürünün sona ermesi,
5. Ümmi olan kimsenin (Kur'an-ı Kerim okumasını bilmeyen) imamın yerine geçmesi halinde,
6. İma ile namaz kılan mükellefin, rükû etmeye ve secde yapmaya gücünün yetmesi halinde,
7. Mestleri üzerine mesh ederek abdest almış bir kimsenin, namazın içinde iken mesh müddetinin bitmesi durumunda,
8. Teyemmümle namaz kılmakta olan kimsenin, namazı edâ ederken suyu bulması halinde,
9. Ayakta bulunan mestlerin; çok bol olup, kolayca çıkıvermesi durumunda,
10. Ümmi olan kimsenin namazı edâ ederken, dinleyerek sureyi ezberlemesi halinde veya düşünerek bir sûreyi okuyabilmesi durumunda,
11. Çıplak olan bir kimse namazını edâ ederken, temiz ve kendisi ile namaz kılmak caiz olacak kadar bir elbise bulması halinde,
12. Pis bir elbise ile namaz kılan mükellefin; elbisesindeki o necaseti giderecek bir imkan bulursa namazı bozulur. Aynı kimse bu imkanı bulamaz da; elbisesinin dörtte biri veya daha fazlası temiz olursa, bununla örtünmesi mümkün olduğu halde terkederse namazı bozulur,
13. Sahib-i Tertib olan bir kimse; namazını edâ ederken, geçirmiş olduğu bir namazını hatırlarsa,

14. Abdestli bir kimse; teyemmüm etmiş bir kimsenin arkasında namaza durursa ve namaz kılarken suyu görürse namazı bozulur. Ayrıca bir kimse imamın sahib-i tertib olduğunu bilir ve namaz içerisindeyken onun da kazaya kalmış bir namazının olduğunu hatırlarsa, bu iki durumda sadece iktida edenin (Yani cemaat durumunda olan kimsenin) namazı bozulur ve batıl olur. Tebyin'de de böyledir.(282) Alauddin El Haskafi, bu meselelere ilave olarak; namaz kılmakta olan cariye'nin azad olunması halinde derhal peçelenmezse, bayram namazı kılan kimsenin güneşin zevale erdiğini bilmesinin ve kaza namazı kılan kimsenin üzerine üç kerahat vaktinden birinin girmesinin namazını bozacağını ilave etmiştir"(283)

523 Molla Hüsrev: "Sabah namazında güneşin doğmasıyla, Cum'a namazında ikinci vaktinin girmesiyle, namaz içinde özürünün özrünün ortadan kalkmasıyla, yaranın iyileşip sargının düşmesiyle, pislikle namaz kılan kimsenin, pisliği gideren şeyi teşehhüd miktarı oturduktan sonra bulmasıyla ve cariye'nin tesettürsüz (yani asıl kıyafetiyle) namaz kılarken azad edildiğinde avretini örtememesi halinde meydana gelen durumlar. İmam-ı Azam (rha)'a göre, namaz kılan kimsenin kendi iradesi olmaksızın namazı bozucu hallerdir. İmameyn'den gelen kavil ise; bu durumlar kendi isteğiyle namazdan çıkma hükmündedir"(284) buyurmaktadır.

524 Yukarıda zikrettiğimiz durumlarda namaz batıl olduğu zaman, bu namazlar "Nafile'ye" dönüşmüş olmaz. İbn-i Abidin; "Buradaki "batıl olmakla" tabirinden murad; aslın ve vasfın batıl olmasına ve yalnız vasfın batıl olmasına şamildir" (285) hükmünü zikretmektedir. Yalnız şu üç halde, bu namazlar nafile namaza dönüşür: Birincisi: Tertib sahibinin, namazını edâ ederken, geçirdiği bir namazının (faite'nin) bulunduğunu hatırlaması halidir. İkincisi: Sabah namazını edâ ederken güneşin doğması halidir. Üçüncüsü: Cum'a namazını edâ ederken, ikinci vaktinin girmesi halidir. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(286)

NAMAZI BOZAN SÖZLER VE FİLLER

525 Namazı edâ eden mükellefin; kasden veya unutarak konuşması, namazı ifsad eder. Hanefi fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Muhakkak işte şu bizim namazımızdır ki; içinde insanların kelâmından herhangi birşey bulunmaz. Namaz ancak; tesbih, tehlil ve Kur'an-ı Kerim'in kıraatıdır" Hadis-i Şerifini esas almıştır.(287) Ayrıca namazı edâ ederken birisine kasden selâm vermek, namazı ifsad eder.(288) Kasden kaydının konulmasının sebebi şudur: Eğer unutarak

selam verirse namazı bozulmaz. Çünkü selam zikir hükmündedir. Bu durumda unutmama halindeki zikrin hükmüne dahil olur.(289) Kasdî olduğu zaman "Konuşma" hükmündedir. Namazı edâ ederken; herhangi bir mü'minin vermiş olduğu selamı almak da "Konuşma" hükmüne dahil olacağı için, namazı ifsad eder. Genel kaide şudur: Mutlak manada konuşmak; ister az, ister çok olsun, ister kasden, ister unutarak olsun, namazı ifsad eder. İmam-ı Şafii (rha) indinde ise; unutarak konuşmak namazı ifsad etmez. Şafii fukahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Muhakkak ki Allahû Teâla (cc) ümmetten hata ve unutmayı, bir de zorla yaptırıldıkları şeyi kaldırmıştır" Hadis-i Şerifini esas almıştır. İmam-ı Merginani: "Bu Hadis-i Şerif'teki unutmanın, günahının kaldırıldığına hamledileceğini beyan etmiştir.(290) Yani dünyevi ahkamı devam eder. Hanefî bir müslüman; unutarak da olsa konuştuğu zaman, namazı bozulur.

526 Namazı edâ eden mükellef; namaz içerisinde iken insan sözüne benzeyen duada bulunursa namazı ifsad olur.(291) Mesela: "Allahümme elbisni sebe keza" (Allah'ım!.. Bana şöyle şöyle elbise giydir" veya "Allahümme zevvicni fülâneten" (Allah'ım beni fılân kadınla tezviç et, evlendir) demek gibi!..

527 Bir kimse, selam niyeti ile namazı edâ ederken musafaha etse, namazı ifsad olur. Zira o manen konuşma hükmündedir. Ayrıca bir kimse aksırsa, namazı edâ eden mükellef de ona "Yerhamükellâh" dese namazı bozulur.(292) Namazı edâ eden mükellef aksırdığı zaman; kalbinden "Elhamdülillah" derse, namazı bozulmaz. Ancak bunu namazdan sonraya bırakması sahihtir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden birisine namazda birşey isabet ettiği zaman tesbih etsin"(293) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla "Elhamdülillah" demek, tesbih mesabesindedir. Namazın ifsad olmamasının sebebi budur. Fakat namaz esnasında aksıran kimsenin "Elhamdülillah" demesi, diğer mükellefleri yanıltarak konuşmaya sevk edebilir. Bu sebeble namazda ya kalben tesbih olunması veya namaz sonrasına bırakılması esas alınmıştır. Ancak namazını edâ eden bir mükellefe; dışarıdan bir kimse sevindirici bir haber getirir, mükellef de bu haber üzerine cevap kasdı ile "Elhamdülillah" derse namazı ifsad olur. Zira cevap niyeti tesbihi değil, konuşmayı gündeme getirir. Yine mükellef namazını edâ ederken; kendisine dışarıdan kötü bir haber getirilir ve buna cevap niyetiyle: "İnnâ Lillâh ve innâ ileyhi raciûn" derse, namazı ifsad olur. Ancak bu iki durumda da (İyi ve kötü haberde de) "Sırf namazda olduğunu hatırlatmak" niyetiyle bunları söylerse namazı caizdir. Cevap niyeti kaydının konulması, bu mahiyeti (Tesbih ile konuşmasının farkını) beyan içindir.(294) Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Sadrü's Şahid'in "Camiû's Sağir" inde: "Bir kimse (İnnâ

Lillâh ve İnnâ İleyhi Raciûn'u) cevap kasdı ile söylerse, imamların hepsinin indinde namazı bozulur denilmiştir.(295)

528 Namazını edâ eden bir mükellef; herhangi bir ızdırab veren durum ortada mevcut değilken "Ah, of, vah, eyvah" derse namazı ifsad olur.(296) Gerçi "Ah ve of" iki harf olarak ele alınarak, İmam-ı Yusuf (rha)'un buna muhalif olduğu beyan olunmuştur. Elbette bu "Ah, of, vah ve eyvah" dediğinin âşikar olması, yani çevreden işitilmesi esastır. Herhangi bir ızdırab (ağır hastalık vs.) sebebiyle "Ah veya of" çekerse, ayrıca namaz esnasında Cehennem'i hatırlarsa ve bu sebeble "Eyvah" çekerse, durum ihtilaflıdır. Kafi'de zikredildiğine göre; bu gibi durumlarda da namaz ifsad olur. Tatarhaniye'de bunun zıddı da rivayet edilmiştir. Şöyle ki; Muhamed b. Mesleme (rha)'ye bu durum sorulmuş, çok şiddetli ağrıdan veya cehennemi hatırlamaktan olursa namaz ifsad olmaz demiştir.(297) Çok şiddetli ağrı sebebiyle; gözlerinden yaş gelmesi de, mükellefin namazını ifsad etmez. Ulemâ Fetva için; çok şiddetli ağrı sebebiyle "Ah ve of" şeklindeki inlemelerde veya cehennemi hatırlayarak bunları söyleme durumunda, namazın ifsad olmayacağına fetva vermenin güzel olacağını tasrih etmiştir.

529 Bir kimse Allahû Teâla (cc)'nın ismini işitir de "Celle Celâlühü" der, yahud Peygamber (sav)'in ismini işitir de selâvat getirirse veya imamın kıraatını işitir de "Sadakallahû ve Resûlünü" derse; ona cevap vermeyi kasd ettiği takdirde namazı bozulur. Şeytanın anıldığını işitir de, lanet getirirse yine namazı bozulur. Bazıları bozulmayacağını söylemişlerdir. Vesveseyi gidermek için "Lâhavle velâ kuvvete illâ billâh" derse, dünya işi için olduğu takdirde namazı bozulur. Ahiret umuru için olursa bozulmaz. Terastan birşey düşer de besmele çekerse, yahud biri lehte veya aleyhte dua eder de, namazdaki kimse "Amin" derse namazı bozulur. İmam-ı Yusuf (rha) göre bunların hiçbirisi ile namaz bozulmaz. Fakat sahih olan tarafeynin (İmam-ı Azam ve İmam-ı Muhammed'in, bozulacağına dair olan) kavlidir. Onlar konuşmanın maksadına göre amel ederler.(298)

530 Namazını edâ eden bir mükellef; kıraatı açıktan yaparken tutulsa, namazın dışındaki bir kimse tarafından açılan yolla devam etse, namazı ifsad olur.(299) Ancak muktedi ile imam arasında cereyan ederse durum farklılaşır. Eğer imam açıktan kıraat ederken tutulursa; muktedinin kıraata niyet etmeksizin, sırf imamı açmak niyetiyle okuması istihsanen caizdir.(300) İbn-i Abidin: "İmam tutulur tutulmaz ayeti hatırlatmak mekruhtur. Nitekim imamın da kendini darboğaza sokması mekruhtur. İmam ayeti bulduramayınca, okuduğuna eklediği vakit namaz bozulmayacak şekilde başka bir ayete veya başka bir sûreye geçmeli

yahud farz miktarı okumuşsa rükûa gitmelidir. Nitekim Zeylei ve başkaları buna cezm etmişlerdir. Bir rivayette müstehab olan miktarı okumuşsa rükûa gitmelidir. Nitekim Kemâl İbn-i Hümam bunu tercih etmiş; delilden bunun anlaşıldığını söylemiştir. Bahır ve Nehir sahipleri de onu tasdik etmişlerdir"(301) hükmünü zikretmektedir. Bilindiği gibi bir ayeti tekrar tekrar okumaya veya susup kalmaya ilcâ denir. İmamet görevinde bulunan kimsenin bu hale düşmesi veya tutulup kalması durumunda, muktedî kıraata niyyet etmeden yolu açar!.. Dolayısıyla cemaatle namaz kılarken; imamın hemen arkasında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş kimselerin bulunması (Velev ki, cemaatin en yaşlılarından olmasa bile) esastır. Bu hususta titizlik gösterilmezse, hem imamın, hem cemaatin namazının fesada gitmesi mümkündür.

531 Namazı edâ eden kimse; Kur'an-ı Kerim'in (Mushaf'ın yüzüne bakarak okursa İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre namazı ifsad olur. İmameyn'in kavline göre ise; namazı bozulmaz.(302) İmam-ı Azam (rha) Kur'an-ı Kerim'i taşımanın, yapraklarını çevirmenin ve ona bakarak kıraat etmenin, namaz kılan kimse için amel-i kesir olduğunu esas almıştır. İmam-ı Merginani bu hususu beyan ederken; namaz kılarken "Kur'an-ı Kerim'in yüzüne bakarak okuma" fiilinde, ehl-i kitaba benzeme vakiasının da varlığını kaydeder. Ayrıca bunun dıştan gelen bir telkin mahiyeti taşıdığını da zikretmektedir.(303)

532 Namazını edâ eden bir mükellefin; namazın içinde iken yemesi ve içmesi kat'i olarak namazı ifsad eder. Zira yeme ve içme fiilleri namaza aykırıdır. İster, bilerek isterse unutarak olsun durum değişmez.(304)

533 Namazın fiillerinden veya namazı islâh eden fiillerden olmayan her amel-i kesir (çok amel) namazı bozar.(305) "Amel-i Kesir" nedir? sualine ulema farklı cevaplar vermiştir. Feteva-ı Hindiyye'de: "İki elle yapılması adet olan işlere amel-i kesir denir" tarifi yer almıştır. Molla Hüsrev: "Ekseri ulemaya göre, amel-i kesir odur ki dışardan birisi baktığı zaman, o fiili işleyen kimse, namazda olamaz zannına kapılır. Diğer bir kavle göre; amel-i kesir; musallinin çok kabul ettiği her fiildir" tarifi yer almıştır. "Birbiri ardınca yapılan üç hareket amel-i kesir'dir" tarifini esas alan ulemada mevcuttur. Serahsi'nin Muhiyt'inde "En güzel kavil", Tenvirû'l Ebsar ve Dürri'l Muhtar'da "En sahih olan" Feteva-ı Kadıhan ve Hulâsa'da "Alimlerimizin ittifakı bu kavildedir" denilen tarif: "Musalli'ye dışardan bakan birisi, musallinin işlediği o fiil yüzünden, onun namazda olmadığından şüphe etmezse amel-i kesir'dir."

534 Namazını edâ eden bir kimsenin; pislik (necaset-i galiza) üzerine secde etmesi, namazı ifsad eder.(306) İmam-ı Yusuf (rha)'dan rivayet edilen bir kavle göre, bu durum secdeyi ifsad eder, namazı ifsad etmez. Hatta o secdeyi temiz bir yere yapsa sahih olur. Zira musallinin secdeyi pislik üzerine yapması "yok" hükmündedir. İmam-ı Azam (rha) ile İmam-ı Muhammed (rha)'in namazın bozulacağına dair delilleri şudur: Namaz bölünme kabul etmeyen bir bütündür. Eğer secde fasid olursa, namazın tamamı fasid olur. İbn-i Abidin: "Pislik üzerine secde eden kimse, o secdeyi temiz bir yerde tekrarlarsa bile namazı bozulur. Esah olan kavil budur. Zahir rivayette budur. Nitekim hıyle, Bedai ve İmdad'da beyan edilmiştir"(307) hükmünü zikretmektedir.

535 Namazını edâ eden bir kimsenin; meşru hiçbir mazeret yokken, kıbleye sırtını dönmesi namazı ifsad eder.(308) Ayrıca namazını edâ eden mükellef; namaz esnasında dinden dönerse (Yani kalben küfre itikad ederse) namazı bozulur.

536 Avret yerinin açılması ve o halde iken; bir rükûn edâ etmek de, namazı ifsad eder.(309) Burada rükûn edâ etmekten murad; rükûn edâ edecek süre kadar avret yerinin açık kalmasıdır. Eğer açılır-açılmaz derhal kapatırsa, namazı icmaen caizdir.

537 Sakız çiğnemek, namaz esnasında ağzına yağmur, dolu veya kar parçası düşen kimsenin bunları yutması, bir rükûn'de üç defa kaşınmak, elini boğazına sokarak kasden ağız dolusu kusmak ve baygınlık geçirmek namazı bozar.

NAMAZ İÇİN "SÜTRE" DİKMEK

538 Resûl-i Ekrem (sav)'in "Şayed namazını edâ eden kimsenin önünden geçen şahıs, üzerine gelecek günahın mahiyetini bilseydi, elbette kırk gün beklerdi, geçmezdi."(310) Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası; namazını edâ eden kimsenin önünden geçmenin günah olduğunda müttefiktir. Namazını edâ eden mükellef; başkasının vebale girmemesi için sütreyle riayet etmesi esastır. İbn-i Abidin; "Sütre dikmek mendubtur. Çünkü bir Hadis-i Şerif'te; "Biriniz namaz kıldığı vakit bir sütreyle karşı kılsın. Kimseyi önünden geçirmesin" buyurulmuştur. Bu hadisi, Hakim, İmam-ı Ahmed ve başkaları rivayet etmişlerdir. Münve'de sütreyle terk etmenin mekrûh olduğu bildirilmiştir. Bu kerahat kerahat-ı tenzihiyedir. Hadisteki emri hakikatından değiştiren amil Ebû Davud'un Fazıl ile Abbas'tan rivayet ettiği hadistir. Bu hadiste: "Biz peygamber

(sav)'i bizim bir çölümüzde ovada namaz kılarken gördük. Önünde suture yoktu" denilmektedir. İmam-ı Ahmed'in rivayet ettiği bir hadiste: "İbn-i Abbas ovada namaz kıldı. Önünde birşey yoktu" denilmiştir hükmünü zikreder.(311) İmam-ı Merginani: "Sahrada (ovada veya dışarıda) namaz kılan kimsenin, önüne bir suture koyması gerekir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden birisi sahrada namaz kıldığı vakit önüne bir suture koysun" buyurmuştur. Sütünin miktarı ise bir kulaç veya kulaçtan biraz daha fazladır. Ayrıca denilmiştir ki; sütünin en az bir parmak kalınlığında olması gerekir. Çünkü ondan daha ince olursa, uzaktan bakan kimse için belli olmaz. Öyle ise maksad hasıl olmaz. Sahrada namazını edâ eden kimse, sutureye yakın durur. Çünkü Peygamber (sav) buyurdu ki; "Kim sutureye doğru namaz kılar, ona yakın dursun." Sutureyi sağ kaşının veya sol kaşının hizasına dikmek esastır. Çünkü bu hususta eser varid olmuştur. Kimsenin geçmeyeceğinden emin olunursa veya yönünü yola doğru çevirme bahis konusu değilse, terketmekte bir beis yoktur"(312) buyurmaktadır.

539 Sahrada cemaatle namaz kılınıyorsa; imamın suture, bütün cemaate kafi gelir. Hepsinin ayrı ayrı suture dikmeleri gerekmez.(313)

NAMAZ'IN MEKRÛHLARI

540 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimseye, abdesti sıkıştırdığı halde namaz kılması helal olmaz. Hafifleyinceye kadar bu böyledir" "Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi fukahası; büyük veya küçük abdest, yahut yellenme sıkıştırdığı zaman namaza durmak mekruhtur"(314) hükmünde ittifak etmiştir. Hatta cemaati kaçıracağından korksa bile, bu durumda abdest tazelemesi gerekir.

541 Namaz kılan kimsenin elbisesi, sakalı ve bedeni ile oynaması veya secdeye giderken elbisesini korumak maksadıyla önden veya arkadan çekip kaldırması mekruhtur. Miracü'd-diraye'de de böyledir.(315) İbn-i Abidin "Namazda elbise ve bedeni ile oynamayı yasak eden delil Kudai'nin tahric ettiği şu hadistir: "Şüphesiz ki Allah sizin için üç şeyi, yani namazda elbise ve bedenle oynamayı, oruçta ayıp açık şeyler konuşmayı ve kabristanda gülmeyi kerih görmüştür." Bahır'da bildirildiğine göre buradaki kerahat kerahat-ı tahrimiyyedir. "Ancak hacet varsa caiz olur" Yani yediği zararlı bir şeyden vücudu kaşınmak, rahatsız eden teri silmek gibi bir hacetten dolayı abes sayılan bir şeyle meşgul olmak caizdir. Ama bu amel-i kesir olmamak şartıyladır" hükmünü zikreder.(316) Resûl-i Ekrem (sav)'in namazda terlediği ve alnında teri sildiği eserle varid

olmuştur. Çünkü ter kendisini rahatsız ediyordu. Bu durumda hacet var demektir. Ancak şurası unutulmamalıdır ki; bir rükûn'da bir el ile üç defa kaşınmak, her defasında el kaldırılırsa namazı ifsad eder.

542 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Takke üzerine sarık sarmak, müşriklerle aramızdaki farktır. Onu saran kimseye her dolaması için bir ihsan olunur" buyurduğu bilinmektedir.(317) Bütün muteber kaynaklarda sarık sarmanın sünnet olduğu kaydedilmiştir. Nitekim Mülteka'da: "Sünnet olan sarığın bir tarafını, bir karış miktarı iki omuz arasına salıvermektir. Yine denildi ki; oturacak yere kadar salıvermektir hükmü kayıtlıdır.(318) İmam-ı Kasani'de sarığı hassaten zikretmiştir.(319) Ulema; namaz kılan bir kimsenin, aldırış etmeyerek başı açık kılsa bunun mekruh olduğunda müttefiktir. İbn-i Abidin; "Tevazû için baş açık namaz kılmakta beis yoktur" Münve şerhinde bildirildiğine göre bu sözde bunu yapmamanın evlâ olduğuna, kalbiyle huşu ve tevazû gösterilmesine, zira bunların kalp işi olduklarına işaret vardır. Münve şerhinden sonra imdad sahibi dahi Tecnis'ten naklen; "Huşu ve tevazû müstehaptır. Çünkü namazın esası huşu üzerine kurulmuştur" denmiştir"(320) hükmünü beyan etmektedir. Mü'minler namazlarını sarıkla kılma hususunda titizlik göstermelidirler. Günümüzde kullanılan takkeler tek başına sarık hükmünde değildir. Dolayısıyla takkenin "sünnet ilan edilerek" giyilmesi, sarık sünnetini tahrip edebilir. Sonuç olarak; namazda sarık ile başı örtmek sünnettir. Namazı önemsemeyerek, tenbellik sebebi ile başı açık kılmak mekruhtur. Namaz esnasında sarık düşerse, efdal olan alıp onu giymektir. Ancak sarmaya veya amel-i kesire ihtiyaç olursa alınmaz. Çünkü amel-i kesir namazı ifsad eder.

543 Namazını edâ eden kimsenin; esnemesi veya gerinmesi mekruhtur.(321) Çünkü esnemek; gevşeklik ve mideyi tıka-basa doldurmaktan meydana gelen bir haldir. Gerinmek ise tenbellik alametidir. İbn-i Abidin; "Esnemek midenin dolu olmasından ve bedenın ağırlaşmasından meydana gelir. Ben derim ki; bu sebepten de şeytandan sayılmıştır. Nitekim Sahihaynda rivayet edilen bir hadiste Peygamber (sav): "Esnemek şeytandandır. Birisi esnerse mümkün olduğu kadar kendisini tutsun" buyurmuştur. Müslim'in rivayetinde: "Eli ile ağzını tutsun. Çünkü araya şeytan girer" denilmiştir. Elbisesinin yeni de el hükmündedir"(322) buyurmaktadır. Bilindiği gibi peygamberler esnemekten mahfuzdurlar. Resûl-i Ekrem (sav) "Biriniz namaza durdu mu, gözlerini yummasın" buyurduğu için; namaz kılanın iki gözünü yumması da mekruhtur.(323) Bilindiği gibi secde yerine bakmak sünnettir. Gözlerin yumulması fiilinde bu sünnetin terki sözkonusudur. Ulema'dan bazıları ise; zihni dağıtacak şeyleri görmekten

korunmak ve huşû niyetiyle (gözlerin yumulması) mekruh değildir" demişlerdir. Ancak asıl olan Hadis-i Şerif'te belirtilen durumdur. Nitekim zahir rivayet, gözlerin yumulmamasıdır.

544 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Namazda iken parmaklarını çıtlatma" Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası; parmak çıtlatmanın mekruh olduğu hususunda müttefiktir.(324) Ayrıca namaz esnasında, parmakları birbirlerine geçirmek de mekruhtur.(325) Ulema; namaz dışında da parmakları çıtlatmanın sevimli olmadığı hususunda müttefiktir.

545 Namazını edâ eden kimsenin; secde yerinde bulunan çakılları döndürüp, düzeltmesi de mekruhtur. Ancak bu çakıllar üzerine secde etme imkanı yoksa bir defada düzeltmesi Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Ebû Zerri'l Gıfari'ye (ra) hitaben; "Bir kere ya Ebû Zer!.. Yok eğer fazla yapacaksan, o işten vazgeç" Hadis-i Şerifi esas alınarak, meşru bulunmuştur.(326) Ulema; namaz kılacak kimsenin, secde yerindeki taşları, namaza başlamadan önce temizlemesinin daha uygun olacağı hususunda ittifak etmiştir.

546 Erkeğin secde halinde iken kollarını yere döşemesi de mekruhtur. Bu husus Hadis-i Şerif'le sabittir. İbn-i Abidin; "Hadisten murad; Mûslim'in Hz. Aişe (r.anha)'dan rivayet ettiği şu hadistir: "Rasûlullah (sav) şeytan ökçesini ve erkeğin kollarını yırtıcı hayvan gibi yere döşemesini yasak ederdi" Bir rivayette "Şeytan Nöbeti" denilmiştir ki, bu da mekruhtur. Nitekim Hilve ve diğer kitaplarda beyan edilmiştir. Allame Kasım fetevasında şunları söylemiştir: "Ayakları dikip ökçeleri üzerine oturmaya gelince: Bildiğimize göre bütün oturuşlarda hilafsız mekruhtur. Yalnız Nevevi'nin bildirdiği vecihle İmam-ı Şafii (rha) bir kavlinde iki secde arasında müstehab imiş" hükmünü zikretmektedir. (327) İmam-ı Merginani; "Ne oturup, dizlerini diker ne de kollarını yere döşer. Zira Hz. Ebû Zerri'l Gıfari (ra) demiştir ki: "Halilim (Yani dostum Resûl-i Ekrem (sav) diyor) beni üç şeyden men etti; horozun yerden dane toplaması gibi secde etmekten, köpeğin ikâsı gibi (kıçını yere koyup oturması) ikâ etmekten ve tilkinin döşenmesi gibi döşenmekten. "Sahih olan budur"(328) buyurmaktadır.

547 Bir kimsenin; namazını edâ ederken kollarını dirseklerine kadar sıvayıp, kolları açık olduğu halde namaz kılması mekruhtur. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(329) Sarığı başının etrafına sarıp, üst kısmını açık bırakmaya i'ticar denir. Bu hal; hem namazın içinde, hem de namaz haricinde mekruhtur. Ayrıca bornoz gibi uzun elbiselerle ve eski-yırtık elbiselerle (Temiz ve güzeli

mevcutken) namazı edâ etmek de mekruh kabul edilmiştir.

548 Namazını edâ eden kimsenin; başının üstünde, tavanda veya önünde veya hizasında resim bulunması da tahrimen mekruhtur. Bu hususta Cibril hadisi vardır. Cebrail (as) Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben; "Biz içerisinde köpek veya resim bulunan eve girmeyiz" buyurmuştur. Şayet sûret (resim) çok küçük olur da, bakan kimse cüzlerini farkedemezse mekruh olmaz. Zira bu tür resimlere (suretlere) ibadet olunmaz.(330) Ulema; ta'zim ve hürmet edilen her türlü sûretin (resmin) mekruh olduğu hususunda ittifak halindedir. Alauddin El Haskafî: "Paralar üzerindeki resimler sebebiyle rahmet meleklerinin girmemesi hususunda hadis üleması ihtilaf etmiştir. Kadı İyaz bunların meleklerin girmesine mani olmadığını, Nevevi ise mani olduğunu söylemişlerdir" hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken; kadı İyaz'ın görüşüne meyletmiş ve Bahır sahibinin de: "Bizim ülemamızın sözlerinden anlaşılan da budur. Zira bu sözün zahirine göre namazda mekruh olmak yönünden bir tesiri olmayan şeyin yerinde bırakılması da mekruh değildir" dediğini kaydetmiştir.(331) Ancak İslâm toplumunda; paralar üzerindeki resimler, genellikle cansız eşya resimleridir. Esasen cansız eşya resimlerinin mekruh olmadığı hususundaki rivayet, zahir rivayet durumundadır. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere karşı ayaklanan Tağut'ların; paralar üzerindeki resimleri ta'zim ve hürmet kasdı ile basılmaktadır. Acaba hüküm aynı mıdır?

549 Molla Hüsrev: "Namazını edâ eden kimsenin üzerinde resim bulunan elbiseleri giymesi mekruhtur. Muhakkak ki onda put taşıyana benzeme vardır" (332) hükmünü zikreder.

550 İmam-ı Merginani: "İmamın durduğu yerin mescidde olup, secdeye vardığı yerin mihrapta olmasında bir beis yoktur. Tamamen mihrapta durması ise mekruhtur. Zira bu durum Ehl-i Kitab'ın fiiline benzer. Ayrıca imamın tek başına dam üzerinde (Yani çok yüksek) durması da, Ehl-i Kitab'ın fiiline benzediği için mekruhtur. Zahir rivayete göre kuyu içerisinde (Yani çok çukurda) durması da, imamete hakaret olacağı için mekruh olur"(333) hükmünü beyan buyurmaktadır. Ayrıca imamın safların hizasında durması da mekruhtur.(334) Dolayısıyla imamın durduğu yerin; safların önünde, mescidin içinde olması, secde ettiği yerin mihraba dahil olması esastır.

551 Namazını edâ eden kimsenin; içinde ateş yanmakta olan ocağa karşı durması da mekruhtur.(335) Çünkü bu fiilde mecûsilerin ibadetine benzeme tehlikesi

vardır. Bilindiği gibi mecûsiler ateşe ibadet ederler. Ancak yanan herhangi bir kandil veya gaz lambasına bir beis yoktur.

552 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Siz namazı edâ ederken dâhi, iki siyahı (yılanı ve akrebi) öldürünüz" Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası; yılan ve akrebin namazda dahi öldürülebileceği hususunda müttefiktir.(336) Sahih olan rivayete göre yılanın bütün nevileri buna dahildir. Sadece beyaz olan yılanın öldürülmesi hususunda ülema, cinnlerden olma ihtimalini esas alarak tevakkuf etmiştir. İbn-i Hümam: "Öldürmenin helal olduğu sübût bulmuştur. Ancak beyaz olan ve üzerinde cinn alameti bulunan yılanı öldürmemek gerekir. Bu haram olduğu için değil, onlardan gelebilecek zararı defetmek içindir" buyurmaktadır. Ancak eziyet vermeyeceğinden yüzde-yüz emin olunursa öldürülmeyebilir.

553 Namazda herhangi bir özre mebni olmaksızın yapılan her amel-i kalil (Az amel, tek elle yapılan işler) mekruhtur.(337) Yine namazı edâ eden kimsenin; ayetleri ve tesbihi elle sayması mekruhtur. Bu hususta ittifak vardır. Ancak kalben saymak mekruh olmaz. Namazın dışında iken tesbihleri elle saymanın hükmüne gelince!.. İbn-i Abidin; "Namaz dışında ayet ve sûreleri el ile saymak mekruh değildir. Zahir rivayet budur. Esah olan kavil de budur. Bazıları bunu mekruh saymışlardır. Nehir. Birinci kavlin (Yani mekruh olmadığının) delili Tirmizi'nin Yüseyre'den rivayet ettiği şu hadistir. Yüseyre: "Bize Resûlullah: Tesbih ve takdise dikkat edin!.. Onları parmak uçlarını yumarak sayın. Çünkü bunlar sorguya çekilecek ve konuşturulacaklardır. Gafil olmayın ki rahmeti unutmayasınız, buyurdu" demiştir.(338) hükmünü kaydetmektedir.

554 İmam-ı Merginani; "Namazını edâ eden kimse sağa-sola bakmaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav) buyurdu ki: "Şayet namaz kılan kimse; bununla (namazla) münacaatta bulunduğunu (Allahû Teâla (cc)'yı) bilse, elbette başka tarafa bakmaz"(339) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin; Namazda bakınmayı yasak eden delil Tirmizi'nin Hz. Enes (ra)'den rivayet ederek sahihlediği şu hadistir: "Sakın namazda bakınma!.. Çünkü namazda bakınmak helâk olmaktır. Mutlaka bakınmak lazımsa farzda değil de, hiç olmazsa nafilde olsun." Buharinin rivayetine göre Peygamber (sav): "Namazda bakınmak bir hırsızlamadır. Şeytan onu kulun namazından çalar" buyurmuştur. Gayede bakınma özürsüz olursa diye kayıtlanmıştır. Buradaki kerahatin kerahat-i tahrimiyeye olması gerekir. Nitekim hadislerin zahiri de bunu göstermektedir. Bahır. Zeylei ile Bakani'nin Mülteka Şerhinde bildirdiğine göre göz ucuyla bakmak yüzü hiç yerinden çevirmemek sûretiyle olursa mübahtır. Çünkü Peygamber (sav) namazında gözünün ucuyla

ashabına bakardı"(340) buyurmaktadır. Namazını edâ eden kimsenin; arasında boşluk bulunan saffın arkasında namaza durması da, Resûl-i Ekrem (sav) tarafından nehyedildiği için mekruhtur.(341)

555 Namazını edâ eden kimsenin; insanın yüzüne karşı durması da, surete tapmaya benzediği için mekruhtur. İnsana karşı namaza durmak, namaz kılandan gelmişse kerahat onadır. Aksi takdirde duran kimseye aittir. Velew ki uzak olsun ve arada mani bulunmasın. Ancak oturmuş konuşmakta olan kimsenin sırtına karşı namaz kılmakta bir beis yoktur. Bazıları bu da mekruh olur demişlerdir. İmam-ı Merginani beis olmadığını zikrettikten sonra: "İbn-i Ömer (ra)'in bazı seferlerde Nafi (rha)'nin sırtına karşı namaz kıldığını" kaydetmektedir.(342) Molla Hüsrev: 3Sahih olan mekruh olmamasıdır3 dedikten sonra: Zira rivayet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) sahrada namaz kılmak istediği zaman, İkrime (ra)'ye önüne oturmasını emredip namazını kılardı"(343) hükmünü zikretmektedir. Buradaki incelik şudur: İnsanın yüzüne karşı namaza durmakta surete tapmaya benzeme sözkonusudur. Diğerinde ise (sırtı dönük iken) bu mevcut değildir. İbn-i Abidin: "Münve şarihi diyor ki: Bezzar'ın Hz. Ali (ra)'den rivayet ettiği şu hadiste buna hamledilmiştir: "Peygamber (sav) bir adama karşı kılan birini gördü de, ona namazını tekrar kılmasını emir buyurdu." Tekrarlama emri kerahati gidermek içindir. Çünkü kerahatle edâ edilen her namazın hükmü budur. Yoksa namaz bozuldu diye değildir. "Anlaşılan buradaki kerahat, kerahat-i tahrimiyye'dir"(344) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Namazlardaki mekruh olma durumu; kerahat-i tahrimmiyye ise o namazı iade etmek vacibdir. Kerahat-ı tenzihiyye ise, namazın iadesi müstehab olur. Şüphesiz ki kerahat-ı tahrimiyye vacib mesabesindedir"(345) hükmü kayıtlıdır.

NAMAZ'IN MEKRUHLARI İLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

556 Molla Hüsrev: "Şurası kat'i bilinmelidir ki; ibadeti meşru bir özür olmadan bozmak haramdır. Zira Allahû Teâla (cc) "Amellerinizi bozmayınız" (Muhammed Sûresi: 33) buyurmuştur.(346) hükmünü zikreder. İslâm üleması, namaza başladıktan sonra hangi hallerde bozulabileceği hususunda titizlik göstermiştir. Dolayısıyla Meşru mazeret olmadan bozmak haramdır. Ancak meşru bir mazeret bulunursa caiz olur. İbn-i abidin: "Namazı bozmayı mübah kılan sebeblerle, farz namaz dahi bozulabilir. Nitekim imdad nam eserinde beyan edilmiştir"(347) buyurmaktadır. Şimdi "meşru sebebler nelerdir? sualine "Feteva-ı Hindiyye'de yer alan hükümlerle cevap vermeye gayret edelim:

"Namazını edâ eden kimse; kendisini anne ve babasından birisi çağırırsa, namazını ikmal etmeden onlara cevap veremez. Ancak anne ve babası (herhangi bir felaket sebebiyle) yardım isterlerse namazını bozabilir. Bu hususta yabancılar da tıpkı anne ve baba gibidir. (Yani felaket anında hepsine yardıma koşulur) Namazını edâ eden kimse; âma olan bir kimsenin damdan düşeceğinden veya ateşte yanacağından veya suda boğulacağından korkarsa, bu durumda o kimse namazını edâ edenden yardım talebinde bulursa, namazını bozması vacib olur. Yine namazını edâ eden kimsenin kıymetli bir malı çalınacak olursa, namazını bozar ve hırsızın peşine düşer. Darû'l İslâm'da ikamet etmekte olan bir zimmi (Zimmet akdi imzalamış, gayr-i müslim) gelip namazını edâ etmekte olan kimseye: "- Bana İslâmı tebliğ eder misiniz?" derse, o kimse farzı edâ ediyor olsa da, namazını bozar. Hülâsa'da da böyledir"(348)

557 Seferde olan bir kimsenin hayvanının kaçması, namazı bozmayı mübah kılan bir fiil olduğu gibi, sürüye kurt hücum edeceğinden korkmak da, namazı bozmayı mübah kılar.(349)

558 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Helaya girdiğiniz vakit kibleye önünüzü ve arkanızı dönmeyiniz. Lakin doğuya ve batıya dönün" Hadis-i Şerifini esas alan hanefî fûkahası, hacet anında ferci ile kibleye yönelmenin mekruh olduğunda ittifak etmiştir.(350) İmam-ı Şafii (rha) Abdullah b. Ömer (ra)'den rivayet edilen: "Bazı insanlar diyor ki; def-i hacet için kible ve beyti'l makdis'e yönelinmez. Halbuki bir keresinde evimizin damına çıktığımda Resûl-i Ekrem (sav)'i toprak kulubeciği üstünde beyti'l makdis'e doğru def-i hacet ederken gördüm" hadisini zikrederek; buradaki ihtimalleri konu almakta ve sahrada def-i hacet edenlerin kibleye yönelmemeleri gerektiği üzerinde durduktan sonra: İbn-i Ömer (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'i Beyti'l makdis'e yönelik bir şekilde def-i hacet ederken görmüştür. Beyt'i makdis'e yönelen, aynı zamanda kible olan kabe'ye yönelmiş olur. Zira bu iki kible karşı karşıyadır. Resûl-i Ekrem (sav)'in def-i hacetle ilgili hadisiyle, evlerdeki tuvaleti birbirinden ayırt ettiğine dahil hiç kimseden birşey işitilmiş değildir" buyurmaktadır. Sonuç olarak Sahra'da def-i hacet ederken fercin kibleye doğru yönetilmesinin mekruh olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur. İmam-ı Şafii (rha) İbn-i Ömer'den gelen ve Resûl-i Ekrem (sav)'in fiiliyle ilgili haberi esas alarak evlerde mekruh olmadığına kail olmuştur.(351) İbn-i Abidin bu durumu izah ederken İmam-ı Şafii (rha)'nin "Binalarda mekruh değildir" hükmünün İbn-i Ömer (ra)'nin rivayetinden alındığını kaydeder ve: "Birinci hadis (Hanefî fûkahasının esas aldığı) kavildir. İkincisi ise fiildir. Kavil (söz) fiilden evladır. Fiilin ona mahsus olması bir özürden ve saireden ileri gelmesi

ihtimali vardır. Bir de birinci hadis haram olduğunu, bu ise mübah olduğunu bildiriyor. Haram bildiren tercih olunur. Sözün tamamı Münye şerhindedir"(352) hükmünü zikretmektedir.

559 Esasen İmam-ı Şafii (rha)'de meseleyi izah ettikten sonra: "Demek ki; kim Resûl-i Ekrem (sav)'den neyi işitmişse onu kabul eder ve ona tabi olur. Bir de Resûl-i Ekrem (sav)'in işlediği bir fiili bırakma hususunda hiç kimsenin hakkının bulunmadığını bilelim" diyerek(353) müctehid imamların titizliğini ortaya koymaktadır. Bu bahiste sözü fazla uzatmamızın sebebi; son yıllarda müctehid imamlara karşı dillerine geldiği gibi konuşabilen tiplerin zuhur etmesidir. Dikkat edilirse, hem Hanefî Fûkahası, hem de Şafii Fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen haberlere tabi olma hususunda çok titizdirler. Her ikisinin niyeti de, Resûl-i Ekrem (sav)'e itaattir. Farklı sonuçlara varsalar dahi; mutlaka sünnete dayanmaktadırlar.

MESCİD'LERLE İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER

560 Kur'an-ı Kerim'de mealen: "Muhakkak ki mescid'ler Allahû Teâla (cc)'nındır. Onun içinde Allah ile birlikte başka birine (hiçbir şeye, hiçbir kimseye) ibadet etmeyin"(354) hükmü beyan buyurulmuştur. Başta Kabe-i Muazzama olmak üzere cami ve mescidlerde yapılan ibadetler; Allahû Teâla (cc)'ya kulluk niyetiyle yapıldığı için bu mekanlara "Allahû Teâla (cc)'nın" (Li'llâh) denilmiştir. İmam-ı Kasani "Humus" bahsinde bu mahiyet üzerinde titizlikle durmaktadır.(355) Yani Kabe-i Muazzama'ya nasıl "Beytullah" (Allah'ın evi) denilmişse, cami ve mescidler için de aynı mahiyet sözkonusudur. İbn-i Abidin; "Mescidi helâl olmayan mal ile nakışlamak mekruhtur. Tac-iş Şeria bu babta şöyle demektedir: "Ama bir kimse nakış için haram mal yahud sebebi haramla helâl karışık mal harcarsa mekruh olur. Çünkü Allahû Teâla (cc) helâlden başkasını kabul etmez. Binaenaleyh onun evini, kabul etmeyeceği bir şeyle kirletmek mekruh olur"(356) hükmünü zikretmektedir. Günümüzde bu mahiyet nerede ise unutulmuştur. İslâm üleması mescid yapılırken "Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim) müsaadesi ve izni hususunda" hassasiyetle durmuştur. Zira daha Resûl-i Ekrem (sav) döneminde münafıklar, mescid inşaa etmek suretiyle mü'minlere tuzak kurmayı planlamışlardır. "Dırar" mescidi olayının mahiyeti budur. Şimdi bunun üzerinde duralım.

561 Kur'an-ı Kerim'de mealen: "Bir de mü'minlere zarar vermek, küfrü kuvvetlendirmek, mü'minler arasında tefrika düşürmek için ve bundan evvel

Allah'a ve Resûlü'ne savaş açan kimseyi beklemek maksadıyla bir mescid yaptılar. Ve "Biz bu mescidi ancak iyilik için bina ettik" diye yemin edeceklerdir. Allah şahadet eder ki; onlar yeminlerinde yalancılardır"(357) hükmü beyan buyurulmaktadır. İbn-i Kesir bu Ayet-i Kerime'nin tefsirinde; cahiliye döneminde ilmi ile şöhretine kavuşan Ben-i Gunem kabilesinden Ebû Amir'den bahsetmektedir. Bu şahıs Hanif dininden ayrılmış; Tevrat ve İncil'in bütün hükümlerini ezberleyerek, halk arasında korkunç bir mevkii elde etmiştir.(358) Resûl-i Ekrem (sav)'in Medine'ye hicretinden sonra; hased ve kininden dolayı İslâm'a karşı savaş açmıştır. Ayet-i Kerime'de geçen "Allah ve Resûlüne karşı savaş açan kimseyi beklemek maksadıyla mescid yaptılar" hükmünün, Ebû Amir'le ilgili olduğunu müfessirler kaydetmektedirler. Zira mescid yapma fikrini ortaya atan ve bununla mü'minleri birbirine düşürmeyi planlayan kimse budur. (359) İşin diğer bir yönü bu Ebû Amir; Uhud savaşında şehid düşen ve Melekler tarafından müjdelenen Hz. Hanzale (ra)'nın babasıdır. İşte kavmiyetçilerin bir türlü kavrayamayacağı mahiyet budur!.. Baba; İslâm'a tuzak kurmak ve küfrü güçlendirmek niyetiyle mescid yaptırıyor, oğul ise tevhid mücadelesi uğruna şehid düşüyor.

562 Muteber tefsirlerin birçoğunda "Dırar Mescidi'ni" Ebû Amir'in emrinde olan on iki münafığın yaptırdığı kaydedilmektedir.(360) Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben; "O mescid-i dırar'da ebediyyen namaz kılma"(361) emri verilmiştir. Bilindiği gibi Usûl-i Tefsir'de kaidelerden birisi de "Sebebin hususi olması hükmün umumi olmasına mani değildir" şeklinde ifade olunmuştur. İmamı-ı Suyuti: "Bir sebebe bağlı olarak nazil olan ayetlerin, sebeplerin gayrisine de şamil olmasında ittifak edilmiştir"(362) hükmünü zikreder. Dolayısıyla kafirler tarafından inşaa edilen; mü'minlere zarar vermek ve tefrikayı artırmak ve ideolojilerini yayarak küfrü güçlendirmek niyetiyle meydana çıkan her mescid "Dırar" dır. Tabii bunun tesbit edilebilmesi için de; mü'minlerin velâyetine haiz olan "Ulû'lemler" veya görevlendirdiği "Kadı'lara" ihtiyaç vardır. Maalesef günümüzde bu imkanlara da sahip değiliz. Binaenaleyh "Bir mescid'in makbul bir mabed-i İslâm olabilmesi için; helâl bir malla ve sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızası için inşaa edilmiş olması icab eder.(363) İslâm üleması, haram mal ile mescid yapılamıyacağı hususunda müttefiktirler. Bu hususta hiçbir ihtilaf yoktur.

563 Resûl-i Ekrem (sav)'in Sahabe-i Kiram'dan Ma'an b. Adi, Malik b. Ed Dehşemi, Amr b. Yeşküri ve Vahşi'yi (Hepsinden Allahû Teâla (cc) razı olsun) yanına çağırıp; "Halkı zalim olan şu mescide gidin, onu yıkın ve enkazını ateşe

verin" buyurduğu bilinmektedir.(364) Günümüzde dahi, "Dırar Mescidi'nin" arsası çöplük olarak kullanılmaktadır. İslâm üleması, mescidlerin temellerinin takvaya dayanması hususunda müttefiktirler.(365) Mü'minler bu hususta çok titiz olmak; mescidlerini ancak "Helâl" mal ile sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızası için inşaa ettirmek zorundadırlar. Ayrıca Allahû Teâla (cc)'nın mescidlerine hizmet hususunda, gayr-i meşru güçlerden hiçbirşey talep etmemelidirler. Zira Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görerek; kendi heva ve heveslerinden hükümler icad edenler; mutlaka mü'minlere tuzak kurmayı esas alırlar.

564 Feteva-ı Hindiyeye'de: "Mescid'in kapısını kitlemek mekruhtur. Bazıları "Mescid'in eşyalarını korumak niyetiyle kapısını kitlemekte beis yoktur" demişlerdir"(366) hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin: "Mescidin kapısını kapamak (kitlemek) mekruhtur. Bu hususta Bahır'da şöyle denilmiştir: "Mekruh olması namaza mani olmaya benzediği içindir. Teâla Hazretleri: "Allah'ın mescidlerinde isminin anılmasını men eden kimseden daha zalim kim olabilir" buyurmuştur. Zamanımız müderrislerinden bazılarının mescid'de ders okutmaya mani olmasından cahilliği bununla anlaşılmıştır" meselenin tamamı Bahır'dadır. "Ancak eşyanın çalınacağından korkarsa mekruh değildir" bu ibare "Bizim zamanımızda" diye kayıtlanmaktan daha güzeldir. (Bazıları kayıtlamıştır) Çünkü meselenin esası zarar korkusudur. Zarar korkusu bizim zamanımızın bütün vakitlerinde sabit olursa, namaz vakitlerinden maada her zaman mescidi kapamak mekruh olmaz. Hiçbir zaman korku yoksa kapamakta mübah olmaz "Fetih ve İnayede de böyle denilmiştir. Mescidi kapamak hususunda tedbir mahalle halkına düşer. Çünkü mahalle halkı toplanarak birini müteveli tayin ederse hakim (kadı) emretmediği halde, o kimse müteveli olur"(367) buyurmaktadır. Malûm olduğu üzere günümüzde "Laik devlet" mescidlerle ilgili işleri (Hangi niyetle olduğunu açıklamadan) üzerine almıştır. Mahalle halkının mescide müteveli seçmesi de imkansızdır.

565 İmam-ı Merginani: "Mescidin üstünde cinsi temasta bulunmak, küçük abdesti bozmak ve helâ (tuvalet) edinmek mekruhtur. Zira mescidin üstü için, mescid hükmü mevcuddur. Hatta o derecedir ki; bir kimsenin mescidin üstünden, mescidin içindeki imama iktida etmesi sahihtir. İtikaf'a girmiş bir mükellef; mescidin üstüne çıkmakla itikafı batıl olmaz. Cünüb, hayız ve nifaslının mescidin üstünde durmaları helal değildir"(368) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin: "Mescidin üstü, gökyüzüne kadar mescid olduğu gibi, altı da yerin altına kadar mesciddir"(369) buyurmaktadır. Maalesef günümüzde bu hassasiyet de kaybolmuştur. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Mescidin avlusu da mescid hükmündedir.

Bir kimse mescidin avlusunda imama iktida etmiş olsa, saflar birbirlerine bitişmemiş ve avlu dolmamış olsa dahi, o kimsenin iktidası sahih olur"(370) hükmü kayıtlıdır. Maalesef birçok belde de mescidlerin avluları; "Faiz müesseseleri olan bankaların" yaptırmış olduğu, sıralarla doludur. Cemaat erken gelirse onların üzerinde oturur. Kat'iiyen de rahatsız olmaz. Bunlara müdahale edebilecek ne kadı, ne müteveli vardır.

566 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mescidlerinizi çocuklarınızdan, delilerinizden, alışverişinizden, gürültünüzden, kılıç kuşanmanızdan ve şer'i cezaları tatbik etmekten uzak tutun!.. Cum'a günlerinde onları buhurlayın! Kapılarına mataralar koyun"(371) Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefî Fûkahası; çocukların, delilerin mescide sokulmasını ve Hadis-i Şerif'te beyan olunan amellerin yapılmasının mekruh olduğunda ittifak etmiştir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Muallimin çocuklara sıcağın veya soğğun zarar vermesinden korkarsa, onlara mescidde ders vermesinin caiz olacağı" beyan edilmiştir.(372)

567 Mescidlere altın suyu ve diğer maddelerle nakış yapılması caiz midir, değil midir? sorulunda ihtilaf olunmuştur. Molla Hüsrev: "Mescidi yaptıran kimsenin, kendi malından altın suyu ile mescidi tezyin etmesinde beis yoktur"(373) buyurmaktadır. Alaaddin El Haskafi: "Mescidin mihrabından başka yerlerini kireç ve altın suyu ile kendi helâl malından nakışlamakta beis yoktur. Mihrabı nakışlamak ise mekruhtur. Çünkü namaz kılanı meşgul eder. İnce nakışlara ve benzerlerine özenmek bilhassa kible duvarında mekruhtur. Bunu Halebi söylemiştir" hükmünü zikreder. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydetmektedir: "Beis yoktur tabirinde Şemsü'leimme'nin dediği gibi sevap olmadığına işaret vardır. O işi yapana başa baş kurtulmak yeter. Nihaye'de dahi: Çünkü beis yoktur sözü, müstehab (olan bu değil) başkası olduğuna delildir. Zira beis şiddet manasındadır" denilmiştir. Onun için Hidaye'nin haram bahsinde muzmerattan naklen; "Fukaraya sarf etmek efdaldır. Fetva buna göredir" denilmektedir. Bazıları nakışın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Peygamber (sav): "Şüphesiz kıyamet alametlerinden biri de mescidlerin zinetlenmesidir. İlh.." buyurmuştur. Birtakımları da müstehab olduğunu söylemişlerdir. Zira bunda mescide tazim vardır. Nakışın namaz kılanı meşgul etmesi huşuunu bozmakla olur. Secde yerine bakması gerekirken nakşa bakar. Halbuki Bedayi'de namazın müstehabları babında açıklandığına göre; namazda huşu ve tevazû gerekir. Namaz kılan nihayet secde edeceği yere bakmalıdır. Keza Eşbah'ta beyan edildiğine göre, namazda huşu müstehaptır. Bundan anlaşılıyor ki; buradaki kerahat, "Kerahat-i tenzihiyyedir" Feteva-ı Hindiyeye'de:

"Yazıların düşme, dökülme ve tepelenip çiğnenme tehlikesi olduğundan, mescidin mihrabına ve duvarlarına Ayet-i Kerime yazarak süslemek doğru bulunmamıştır"(374) denilmektedir.

568 Cami içerisinde dilenciye para vermenin hükmü nedir? sualine cevap arayalım. Önce kimin dilenmeye hakkı vardır? Hiç malı olmayan ve hayatını dilenmek suretiyle idame ettirebilen kimseye "Miskin" denilmiştir.(375) Molla Hüsrev: "İçinde bulunduğu güne ait yiyeceği mevcut olan kimseye dilenmek helâl olmaz"(376) hükmünü zikreder. Hanefî Fûkahası: "Mescidde dilenmek haram olur. Dilenciye para vermek ise mutlak surette mekruhtur. Denilmiştir ki; eğer namaz kılanların boyunları çiğnenmezse veya namaz kılan kimsenin önünden geçilmezse, dilenciye vermek mekruh olmaz. Birinci kavil ihtiyatlıdır" (377) hükmünde müttefiktir. İbn-i Abidin: "Mescidde şiir okuma" hususunda şunları kaydediyor: "Şu da var ki, İmam-ı Tahavi'nin "Mecma-ül-asar" şerhinde rivayet ettiği bir hadiste: "Peygamber (sav) mescidde şiir okunmasını, eşya satılmasını ve namazdan önce halka kurulmasını yasak etti" denilmektedir. Buna mukabil Resûlullah (sav)'in Hasan (ra) üzerinde şiir okusun diye minber koydurduğu rivayet olunmuştur. Tahavi bu iki rivayetin arasını bulmak için, birinci hadisi Kureyş'in yaptıkları hicivler gibi zararlı şiirleri, yahud mescidde şiir söylemek alıp yürüdüğü ve herkesin şiirle meşgul olduğu zamana hamletmiştir. Mescidde eşya satmanın yasak edilmesi de öyledir. Yani Resûlullah (sav)'in mescidde satışı yasak etmesi, bu iş orada çok yayılıp mescidler pazar yerlerine çevrilmesin diyer. Zira Peygamber (sav) Hazreti Ali (ra)'yi mescidde ayakkabı dikmekten men etmemiştir. Halbuki herkesin toplanıp mescidde ayakkabı dikmesi mekruhtur. Satış, şiir okumak ve halkaya oturmak da öyledir. Fazla olan mekruh, fazla olmayan mekruh değildir"(378) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Mescidde birinin kayıp mal aradığını görürseniz. "Allahû Teâla (cc) onu sana iade etmesin" deyiniz" Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefî Fûkahası, mescidde kayıp mal arayıp sormanın da mekruh olduğunda ittifak etmiştir.

VİTİR NAMAZI

569 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz Allahû Teâla (cc) size bir namaz ziyade etti. Dikkat ediniz ki; o namaz vitir namazıdır. Öyle ise onu (Vitir'i) yatsı ile fecrin tuluû arasında edâ ediniz" Hadis-i Şerif'ini esas alarak bu vücûb için kat'i bir emirdir. Bu sebeble, edâ edilemezse, kazası da vacib olur. Bu icma ile sabittir. Onu inkâr edenin tekfir edilmemesi, vücûbunun sünnet ile sabit olmasındandır"(379) hükmünü beyan buyurmuştur. Molla

Hüsrev: "Vitr Namazı farz-ı amelî'dir, farz-ı itikadî değildir. Zahirîyye'de; vitir namazı amel açısından farz hükmündedir. İlim noktasından ise değildir" denmiştir. Ulema vacibtir diye zikretmişlerdir. İmam-ı Yusuf (rha) ve İmam-ı Muhammed (rha) indinde ise sünnet-i müekked'dir"(380) buyurmaktadır. Hanefî Fûkahası rivayetlerin arasını bulmak için: "Vitr Namazı; amel noktasından farz, itikad açısından vacib, sübûtu yönünden ise sünnettir" tarifini esas almıştır. Bilindiği gibi vitir namazının sübûtu Kur'an-ı Kerim ile değil, sünnet ile dir. İbn-i Abidin "Sübûten sünnet" ifadesini izah ederken: "Vitrin sübûtu Kur'an ile değil, sünnet yoluyla dir. Bu sünnet Resûllullah (sav)'in; şu Hadis-i Şerifi'dir: "Vitr haktır. Vitr Namazı'nı kılmayan benden değildir" Bunu üç defa tekrarladı. Bu hadisi Ebû Davûd ile Hakim rivayet etmiş; Hakim onu sahihlemiştir. Vitrin bir delili de: "Sabahlamadan vitri kılın" hadisidir. Bunu Müslim rivayet etmiştir. Emir vücûb ifade eder. Meselenin tamamı Münve Şerhi'ndedir"(381) hükmünü zikretmektedir.

570 Hz. Aişe (r.anha)'dan rivayet edilmiştir ki: "Resûl-i Ekrem (sav) üç rek'at vitir namazı kılardı"(382) Ayrıca Hz. Übey (ra) ve Sahabe-i Kiram'dan bir topluluk rivayet etmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) vitri üç rek'at kılar; ikinci rek'atta selam vermezdi. Ancak üç rek'atın sonunda selam verirdi"(383) İmam-ı Şafii (rha), İmam-ı Malik (rha) ve İmam-ı Ahmed (rha); vitir namazının "sünnet-i müekkede" olduğunda mütefiktirler. Dolayısıyla bu mezheplere göre vitir namazı vacib değildir. Ancak çok kuvvetli bir sünnettir. İmam-ı Malik (rha)'e göre; iki selamla edâ edilir. Bunu zikretmemizin sebebi şudur: Son yıllarda mezhepler arasında telif yapmakaya çalışan bazı zümreler türemiştir. Bilhassa Cum'a Namazı'nın edâsı konusunda "sadece Hanefî mezhebinin "Ulû'l-emr'in" iznini şart koştuğunu, diğer üç mezhebin şart koşmadığını iddia ederek" güya haklı çıkma arzusunda olan bazı tipler zuhur etmiştir. Üç mezhebe göre de; Vitr Namazı sünnettir ve üç rek'at değildir. Ayrıca Şafii Fûkahasına göre, Vitr Namazı'nda (Ramazan ayının son yarısı hariç) kunut dualarını" okumak şer'an caiz değildir. Şimdi bu kaviller arasında nasıl bir "Telif macunu" hazırlayacaklar!.. Zira müctehidlerin hepsi; bu ictihadlarında, sünnetten bir delile dayanmışlardır. Niyetleri de Resûl-i Ekrem (sav)'e itaattir. Sünnetin kat'i delil olduğu hususunda tek bir ihtilaf yoktur. İmam-ı Şafii (rha) "Er Risale" isimli usul kitabında: "Resûl-i Ekrem (sav)'den geldiği sabit olan bir Hadis-i Şerife muhalefet gibi bir meseleden, Allahû Teâla (cc)'nın bizi muaheze etmeyeceğini umuyorum. Zira hiç kimsenin böyle bir ayrılığa veya muhalefete kasdi olarak niyeti yoktur. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki; sünnet hakkında kazaen bir

cehalete düşer veya sırf o sünneti bilemediği için aykırı bir görüş (ictihad) söyleyebilir. Bu hiçbir zaman sünnete muhalefet manasına gelmez"(384) hükmünü beyan ediyor. Meselenin keyfiyeti de budur. Amelde hanefî mezhebini taklid eden bir mü'min; Vitir Namazı'nın amelen farz olduğuna ve kunut dualarının okunmasının gerekliliğine inanır. Şafii mezhebini taklid eden bir mü'min ise; Vitir Namazı'nın sünnet-i müekkede olduğunu ve kunut dualarının okunmaması gerektiğini esas alır. Bu iki hükmü; kim ve hangi selâhiyetle birleştirebilir?

571 Hanefî Fûkahası: "Vitir Namazı üç rek'attır ve her rek'atında Fatiha Sûresi ile zamm-ı sûre okunur. Zira Allahû Teâla (cc)'nın: "Kur'an-ı Kerim'den kolayınıza geleni okuyunuz" kavli vardır. Üçüncü Rek'atta kunut okumayı murad ettiği an; tekbir getirir. Zira hal değişmiştir, tekbirle birlikte ellerini kaldırır ve yeniden bağladıktan sonra kunut dualarını okur. Resûl-i Ekrem (sav): "Namazda eller kaldırılmaz. Ancak yedi yerde kaldırılır" buyurmuş ve bu yedi yer arasında "Kunut"u da zikretmiştir. Bizim indimizde kunut duası, sadece ve sadece Vitir Namazı'nda okunur. İmam-ı Şafii (rha) ise; sabah namazı hususunda bizimle muhalefet halindedir. Zira Abdullah İbn-i Mes'ud'dan rivayet edilmiştir ki; "Resûl-i Ekrem (sav) sabah namazında bir ay kunut'u okudu. Sonra kunut'u okumaktan vazgeçti." Eğer kendisine iktida olunan kimse, yani imam kunut'u okursa, İmam-ı Azam (rha) ve İmam-ı Muhammed'e göre, arkasındaki kimse sükût eder. Çünkü o mensuhtur ve o hususta iktida yoktur. İmam-ı Yusuf (rha) ise, "imama tabi olur ve kunutu okur. Çünkü bu ictihada müsaîd bir konudur." (385) Feteva-ı Hindiyî'de: "Şayed imam sabah namazında kunut duasını okursa, arkasındakiler susarlar ve ayakta beklerler. Sahih olan budur. Nihaye'de de böyledir"(386) hükmü kayıtlıdır. Alaüddin El Haskafî: "Sabah namazının kunutunu okumaz. Zira nesh edilmiştir. Sabah namazında en makûl kavle göre ellerini salarak ayakta durur ve susar" buyurmaktadır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydeder: "Sabah namazının kunutu nesh edilmiştir. Binaenaleyh cenaze namazında imamın beş tekbir alması gibi olur. İmam beş tekbir alsa, cemaat beşincide ona tabi olmaz. Bahır. Sabah namazında şafii imam kunut yapınca, hanefî olan cemaat ellerini salarak susar."(387) Bahsin devamında başka rivayetlerin de bulunduğunu kaydettikten sonra, en münasibinin elleri salarak susması olduğunu zikretmiştir. İmam-ı Şafii (rha) Hz. Enes (ra)'den rivayet edilen "Şüphesiz Resûl-i Ekrem (sav) sabah namazında, dünyadan ayrılıncaya kadar, kunutu okurdu" hadisine tabi olmuştur. Vitir Namazı'nda kunut duası okumanın ise ancak Ramazan ayının son yarısında caiz

olduğunu, diğer vakitlerde caiz olmadığını esas almıştır. Hanefi Fûkahası; Hz. Enes (ra)'den rivayet edilen hadisin, Abdullah İbn-i Mes'ud'un rivayet ettiği hadisle nesh olduğuna kaildir. Ayrıca Vitir Namazı'nda musalli, "Senenin bütün günlerinde kunut okur" hükmünde müttefiktir. Malûm olduğu üzere; Hanefi Fûkahası fakih olan ravi'lerden gelen Hadis-i Şeriflerin amele konu olduğunu "Usûl" olarak benimsemişlerdir. Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'un, Hz. Enes (ra)'den daha fakih olduğu gerekçesiyle, "Nasih-Mensûh" üzerinde durmuşlardır. Ancak son tahlilde hem Hanefi Fûkahası, hem de Şafii Fûkahası, sünnetten bir delile dayanmışlardır.(388)

572 Vitir Namazı'nı edâ eden ve amelde hanefi mezhebini taklid eden mü'minler; kunut olarak şu duayı okurlar.(389)

["Allâhümme innâ nesteînuke ve nestağfiruke ve nestehdike ve nu'minu bike ve netûbü ileyke ve netevekkelü aleyke ve nüsñî aleyke'l-hayra küllehû neşküruke velâ nekfüruke ve nahle'u ve netrûkü men-yefcüruk.

Allâhumme iyyâke na'büdü ve leke nüsallî ve nescüdü ve ileyke nes'â ve nahfidu narcû rahmeteke ve nahşâ azâbek. İnne azâbeke bi'lküffârî mülhık"]

573 Kunut duasını güzelce ezberleyemiyen kimse, üç defa "**Allahümmağfirli**" diyebilir veya;

["Allâhümme rabbenâ âtinâ fiddünya haseneten ve filâhireti haseneten ve kınaâ azâbennâr."]

(Ey bizim Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik, ahirette de iyilik, güzellik ver ve bizi, ateş azabından koru) duasını okur. Miracü'd diraye'de ve Muhiyt'te de böyledir.(390) Kunut sahih olan rivayete göre vacibtir. İmam olsun, cemaat olsun vitir namazını edâ etmekte olan kimseler, kunutu gizli okurlar. Muhtar olan kavil budur. Şu incelik de bilinmelidir ki; kunut vacibtir, ancak herhangi bir duanın okunması mecburi değildir. Bir önceki maddede beyan ettiğimiz dua sünnettir.

574 Vitir namazını edâ eden kimse; kunutta Resûl-i Ekrem (sav)'e salat okumaz. Bu Hanefi Fûkahasının ihtiyar ettiği kavildir. Zahirîyye'de de böyledir. Ayrıca vitirden başka hiçbir namazda kunut yoktur.(391)

VİTİR NAMAZI İLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

575 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gecenin sonunda uyanamamaktan korkan kimse Vitir Namazı'nı gecenin evvelinde kılsın. Gecenin sonunda uyanabileceğini ümid eden kimse ise, vitir namazını o zaman kılsın"(392) buyurduğu bilinmektedir. Vitir Namazı; yatsı namazına tabi olan bir ibadet değildir. Eğer yatsı namazına tabi olan bir ibadet olsaydı, gecenin sonuna bıkarılmasının mekruh olması gerekirdi. Halbuki Resûl-i Ekrem (sav) gecenin sonuna tehir edilebileceğini beyan buyurmuştur.

576 Resûl-i Ekrem (sav)'in geceleyin özürsüz olarak hayvan üzerinde nafîle namaz kıldığı; Vitir Namazı'nı edâ ederken hayvan üzerinden inerek yerde edâ ettiğini esas alan Hanefî Fûkahası; "hiçbir özür yokken Vitir Namazı'nın hayvan üzerinde ve ayakta durmaya gücü yettiği halde, oturarak kılınması caiz olmaz" hükmünde ittifak etmiştir.(393)

577 Vitir Namazı amelen farz olduğu için; vaktinde edâ edemeyen mükellef kaza eder. Kaza ederken de kunutu okur. Zahir olan rivayet budur. İbn-i Abidin: "Çünkü Peygamber (sav): "Her kim Vitir Namazı'nı kılmadan uyur veya unutursa; hatırladığı zaman onu kılsın" buyurmuştur. Nitekim Muhit'ten naklen Bahır'da da böyle denilmiştir. Fetih ve Nehir sahibleri bunu müşkil saymış ve: "Kazanın vacip olması, edânın vacib olmasından ileri gelir" demişlerdir. Bahır sahibi buna Muhit'ten naklettiği hadisle cevap vermiştir. Ben derim ki: Bu cevabın söz götürdüğü aşikârdır. Zira hadisin kazanın vacib olmasına delâleti eşkali kuvvetlendirir. Ancak şöyle cevap verilebilir: İmameyn'e göre vitrin sünnet olduğuna delil sabit olunca onunla amel etmişler; kazası lazım geldiğine delil sabit olunca nassa tabi olarak onunla da amel etmişlerdir. Velez ki kıyasa muhalif olsun"(394) hükmünü zikretmektedir.

578 Sahih olan kavle göre; mü'minlerin başına büyük bir musibet geldiği zaman; imam aşikâre okunan namazlarda (sabah, akşam ve yatsı) kunut'u okur. İmam-ı Ahmed (rha) ve İmam-ı Sevri (rha)'nin kavli de budur. İmam-ı Şafii (rha) musibet anında bütün namazlarda kunut'un okunacağına kail olmuştur.

NAFİLE NAMAZLAR

579 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Namazınızı benim kıldığım gibi (benden gördüğünüz gibi) kılınız"(395) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası;

mükellef üzerine "Farz" ve "Vacib" olan namazların dışında kalan bütün namazları; "Nafile" namazlar olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla nafile olan namazlar içerisine; Sünnet-i müekkede, sünnet-i gayr-i müekkede, mendub ve müstehab olan namazlar dahildir. Nafile'nin kelime manası; ziyade demektir. Şer'i ıstılâhta ise; lehimize olarak meşrû kılınmış ziyade namazlardır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse; gündüz ve gecede on iki rek'at namaza devam ederse, Allahû Teâla (cc) onun için cennette bir ev bina eder"(396) buyurduğu bilinmektedir.

580 Sabah namazından önce, öğle, akşam ve yatsı namazlarından sonra "ikişer rek'at" sünnet namaz vardır. Yine öğle namazından önce; cum'a namazından önce ve sonra "dörder rek'atlık" sünnet namaz mevcuttur. Mütûn'da da böyledir. Dörder rek'atlı sünnet namazlar; bir selamla kılınır. Bir kimse bu namazları iki selamla edâ edecek olursa, bu sünnet namazdan sayılmaz.(397) İbn-i Abidin "Sünnet-i müekkede; sair nafilerden daha fazla bir tekid'le yapılması istenen sünnettir. Onun için de terki ile günaha girme hususunda vacibe yakındır. Nitekim Bahır'da beyan edilmiştir. Bu sünneti terk eden zem ve tadel'e müstehak olur. Tahrir'de böyle denilmiştir. Yani özrü yokken ısrarla terk eden zem ve delâletle vasıflanmayı hak eder. Sünnet-i müekkedeler bir selamla kılınırlar. Hz. Aişe (r.anha)'dan rivayet olunduğuna göre Peygamber (sav): "Öğleden evvel dört, öğleden sonra iki, akşam namazından sonra iki, yatsıdan sonra iki ve sabah namazından önce iki rek'at namaz kılmış" Bu hadisi Müslim, Ebû Davud ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir.(398) buyurmaktadır.

581 Gündüz kılınan nafile namazların; bir selamla dört rek'attan fazlası ve gece kılınan (nafile) namazların sekiz rek'attan fazlası mekruhtur. Gece ile gündüz efdal olan, bir selamla dörder rek'at kılmaktır.(399) İkindiden önce dört, yatsıdan hem önce, hem sonra dörder rek'at, akşamdan sonra da altı rek'at namaz kılmak mendubtur. Kenz'de de böyledir.(400) "Öğle namazının farzından önce, Cum'a namazının farzından önce ve sonra edâ edilen dört rek'atlık sünnet namazların birinci ka'desinde, selâvat duası okunmaz. Ayrıca bu namazları edâ eden kimse birinci ka'deden (ilk oturuştan) üçünca rek'atı edâ için kıyama geçince Sübhaneke'yi okumaz. Çünkü bu namazlar sünnet-i müekkede olduğu için farzlara benzer"(401) Zikredilen bu namazlardan başka; dört rek'atlık nafile namazlarda, birinci ka'dede teşehhüdden sonra selavat duası okunur, üçüncü rek'atın başında da Sübhaneke'yi gizli kıraat eder. Zira onlarda her iki rek'at müstakil bir namaz sayılır.

582 İbn-i Abidin; "Sünnetlerin en kuvvetlisi sabah namazının sünnetidir. Çünkü Sahihayn'da Hz. Aişe (r.anha)'dan şu hadis rivayet olunmuştur: "Peygamber (sav) nafilelerden sabah namazının iki rek'at sünnetine gösterdiği titizliği başka birine göstermezdi" Müslim'de: "Sabah namazının iki rek'at sünneti dünya ve mafihadan daha hayırlıdır" hadisi, Ebû Davud'da dahi: "Sizi atlar kovalarsa sabah namazının iki rek'at sünnetini bırakmayın" hadisi vardır. Bahur. Sabah namazının sünnetinden sonra esah olan kavle göre öğlenin dört rek'at ilk sünneti gelir"(402) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiiye'de: Sünnet namazların kuvvet derecelerine göre sıralanışı şöyledir:

1. Sabah namazının sünneti,
2. Akşam namazının sünneti,
3. Öğle namazından sonra kılınan iki rek'atlık sünnet,
4. Yatsıdan sonra kılınan iki rek'at sünnet,
5. Öğleden önce kılınan sünnet.

Tebyin'de de böyledir.(403) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Merginani; Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Öğle namazının farzından önce, dört rek'at sünneti terkeden kimse şefaati nail olamaz" Hadis-i Şerifini kaydederek; sabah namazının sünnetinden sonra, öğle namazının ilk sünnetinin daha efdal olduğu görüşüne meyletmiştir. Bahsin devamında da: "Evlâ olan sünnetlerin hiçbirisini terketmemektir. Zira sünnet namazlar, farzın tamamlayıcısı hükmündedir. Ancak farz namazın vaktinin geçmesinden korkulduğu zaman kılınmayabilir"(404) buyurmaktadır. Ulema'dan, sabah namazının ilk sünnetinin vacib hükmünde olduğuna kail olanlar vardır. Nitekim özrü olmayan kimselerin o namazı oturarak kılması caiz görülmemiştir.

583 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadan oturmasın" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi Fûkahası, "Tahiyyetü'l Mescid" namazının mendub olduğuna kail olmuştur.(405) Ancak mescide girdiği zaman farz namazı edâ ederse, onun yerine geçer. İbn-i Abidin bu husustaki rivayetleri zikrettikten sonra: "Her gün için bir tahiyye namazı kafidir. Yani bir özürden dolayı mescide tekrar tekrar girerse, bir tahiyye kafi gelir. Mutlak söylenmesine bakılırsa, mescide giren kimse tahiyyeyi ilk girişte kılmakla, son girişte kılmak arasında muhayyerdir. Bize göre oturmakla tahiyye

namazı sakıt olmaz. Çünkü ûlema hakim (kadı) hakkında şunları söylemiştir. Hakim (kadı) hüküm vermek için mescide girdiğinde dilerse o anda, dilerse çıkacağı vakit tahiyye namazı kılar. Zira maksad hasıl olur. Nitekim Gaye'de beyan olunmuştur. Sahihayn'da rivayet edilen: "Biriniz mescide girerse iki rek'at namaz kılmadan oturmasın" hadisine gelince: Bu hadis evlâ olanı beyan etmektedir. Çünkü İbn-i Hibban'ın rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (sav): "Ya Ebâ Zer, şüphesiz mescidin bir tahiyyesi vardır. Onun tahiyyesi iki rek'at namazdır. Kalk da onları kıliver" buyurmuştur. Meselenin tamamı Hilye'dedir. Şarihin bahsettiği Ziya'nın ibaresi şöyledir: "Bazıları demişlerdir ki; bir kimse mescide girer de hades, meşguliyet veya benzeri bir sebeble tahiyye-i mescid namazını kılamazsa: "Sübhanellahi velhamdülillâh velâ ilâhe illâhlahû vallahû ekber" demesi müstehab olur. Bunu Ebû Talip mekki "Kûtü'l Kulûb" adlı eserinde söylemiştir. Biz bunun benzerini Kuhistani'den naklen arz etmiştik" (406) buyurmaktadır.

584 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse abdest alır ve abdestini (şartlarıyla) güzel yapar ve iki rek'at namaz kılip, kalbi ve vechiyle tam olarak yönelirse onun için cennet vacip olur" Hadis-i Şerifini (407) esas alan Hanefî fûkahası; abdest aldıktan sonra iki rek'at namaz kılmanın mendub olduğunda ittifak etmiştir. (408)

585 Kuşluk namazı da mendub olan namazlardandır. İbn-i Abidin: "Kuşluk namazının en az iki rek'at kılınacağını Şeyh İsmail (Haik)'de; Gazneviye, Havi, Şır'a ve Semerkandi'yeden nakletmiştir. Musannıfın söylediği Tebyin, Miftah ve Dürer sahipleri de benimsemişlerdir. En az iki rek'attır diyenlerin delili: Peygamber (sav)'in Ebû Hureyre'ye iki rek'at namaz kılmasını tavsiye buyurmasıdır. Nitekim Sahih-i Buhari'de rivayet edilmiştir. Dörttür diyenlerin delili: "Peygamber (sav) kuşluk namazını dört rek'at kılar; Allah'ın dilediği kadar da ziyade ederdi" hadisidir. Bunu müslim ve diğer hadis imamları rivayet etmişlerdir. İki hadisın araları bazı muhakkîkların işaret ettikleri vecihle: "İki rek'at en az mertebesi, dört rek'at da kemal derecesinin en aşağısıdır" demek suretiyle bulunur. Kuşluk namazının en çoğu on iki rek'attır. Çünkü Tirmizi ile Nesai'nin içinde zaif bulunan bir senedle rivayet ettikleri bir hadiste Resûlullah (sav): "Her kim kuşluk namazını on iki rek'at kıalarsa Allah ona cennette altından bir köşk bina eder" buyurmuştur. Takarrur etmiş bir kaidedir ki, zaif hadisle faziletler konusunda amel caizdir"(409) hükmünü beyan etmektedir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Kuşluk namazının azı iki rek'at, çoğu ise on iki rek'attır. Vakti ise; güneşin yükselmesinden zeval vaktine kadardır"(410) hükmü kayıtlıdır.

586 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiç bir kimse ailesine sefere çıkacağı zaman onların yanında kıldığı iki rek'at namazdan daha faziletli birşey bırakmaz" buyurduğu bilinmektedir. Bu hadisi Taberani rivayet etmiştir. Ka'b bin Malik'ten şu hadis rivayet olunmudur: "Resûlullah (sav) ancak gündüzleyin kuşluk zamanında dönerdi. Dönüşte mescidden başlar; orada iki rek'at namaz kılardı. Sonra orada otururdu" Bu hadisi müslim rivayet etmiştir. Münye şerhi. Bundan anlaşılan sefer namazının eve, dönüş namazının mescide mahsus olmasıdır.(411) Sonuç olarak; sefere çıkarken ve seferden dönüşte iki rek'at namaz kılmak mendubtur.

587 Gece namazı da mendub olan namazlardandır. Bahru'r Raik'te de böyledir. Resûl-i Ekrem (sav) teheccüd namazını en az iki, en çok sekiz rek'at olarak edâ ederdi. Fethû'l Kadir'de de böyledir.(412) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim geceleyin uyanır da ailesini uyandırır ve iki rek'at namaz kılarlarsa ikisi de Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlardan yazılırlar" buyurduğu bilinmektedir. Bu hadisi Nesai, İbn-i Mace, sahibinden İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Münziri; "Bu hadis şeyhaynin şartı üzere sahihtir" demiştir.(413) Bilindiği gibi beş vakit namaz farz kılınmadan önce, teheccüd namazı farzdı. Beş vakit namazın farz kılınmasından sonra, teheccüdün farziyeti nesholunmuştur. Ancak Resûl-i Ekrem (sav)'in "Teheccüd" namazını hiç terketmediği bilinmektedir.

HACET NAMAZI

588 Hz. Abdullah b. Evfa (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kimin Allahû Teâla (cc)'ya yahud insanlardan bir kimseye bir haceti olursa, iyice bir abdest alsın ve iki rek'at namaz kılsın. Allah'a hamd edip, benim üzerime salât-ü selâm getirsin ve sonra şöyle desin"(414) buyurduğu bilinmektedir.

["Lâ ilâhe illâhûl halimül kerîymu sûbhanallahi Rabbi'l arşil aziym. Elhamdulillahi rabbi'l alemiyn. Es'elûke mûcibati rahmetike ve azâimi mağfiratike velğaniymete min külli birrin vesselâmete min kulli ismin lâ teda'li zenben illâ gafertehû velâ hemmen illa ferrectehû ve lâ haceten hiye leke rızaen illa kadeyteha ya erhamer rahimiyn."]

"Hiçbir ilah yoktur (bütün putları ve tağutları reddederim) yalnız ve yalnız

Halim ve Kerim olan Allahû Teâla (cc) vardır. Hamd, Alemler'in rabbi (terbiyecisi ve rızık vericisi) olan Allahû Teâla (cc)'ya mahsustur. Allah (cc)'ım senden rahmetinin işlerini, mağfiretini hasretlerini ve her iyiliğinin ihsanını talep ederim. Her gûnahtan da selâmetimi, kurtuluşumu istirham ederim.

Bağışlanmamış bir günah ve giderilmemiş bir kederi benden bırakma. Bir de kendisinde senin rızan olan bir işi yerine getirilmemiş bırakma, ey merhamet edenlerin en merhametlisi!.."

Hacet namazı da, mendub olan namazlardandır.(415) Malum olduğu üzere günümüzde mü'minlerin en büyük haceti; İslâm ahkâmının yeryüzünde galip gelmesidir.

İSTİHARE NAMAZI

589 Meşru bir iş yapılmak istendiği zaman, iki rek'at namaz kılıp, sonunda Allahû Teâla (cc)'dan hayırlısını talep etmek mendubtur. Resûl-i Ekrem (sav) istihare duasını, Sahabe-i Kiram'a Kur'an-ı Kerim'den bir sûre öğretir gibi öğretmiştir. Nitekim Hz. Abdullah b. Cabir (ra)'den şu rivayet varid olmuştur: "Resûl-i Ekrem (sav) istihareyi bize Kur'an-ı Kerim'den bir sûreyi öğretir gibi öğretirdi. Şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir iş yapmayı tasarladığı zaman, farzın dışında iki rek'at namaz kılsın ve şöyle desin(416):

["Allahümme inni estehıyrüke bi'ılmike ve estakdirüke bikudretike ve es'elüke min fazlikel âzıym feinneke takdirû ve lâ akdirû ve ta'lemû ve lâ a'lamû ve ente allâmül ğuyûb. Allahümme in künte ta'lamû anne hazel emre hayrün lî fî dini ve me'ıyşeti ve akıbeti emri feyessirhû il sümme barik li fiyhi ve in künte ta'lemû enne hazel emre şerrün li fî dini ve me'ıyşeti ve akıbeti emri fasrif hû anni vasrifni anhû ve akdürli el hayre haysû kane summe ardını bihi"]

"Allah'ım!.. Ben senin ilminle senden hayranlık duyulan muvaffakiyete ulaşmak dilerim senden; kudretinle kudret istirham ederim ve azim olan fazlû kereminden nasiyb temenni ederim. Çünkü senin kudretin her şeye kadirdir, benim gücüm ise yetmez. Sen herşeyi hakkı ile bilirsin, ben bilemem. Ayrıca sen bütün gaibi kemali ile bilirsin!.. Allah'ım!.. Eğer bu yapmaya hazırlandığım amel; dinim hakkında, hayatım ve amellerimin akıbeti hususunda hayırlı ise, onu bana takdir kıl ve kolaylaştır. Sonra bu amelimde bana bereket ihsan et!.. Yok eğer yapmaya hazırlandığım bu amel; dinim hakkında, hayatım ve amellerimin akıbeti

hususunda şerli (kötü) ise; onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır hangisinde ise, onu bana takdir buyur, sonra beni de ona razı kıl."

İbn-i Abidin: "İstihare yedi defa tekrarlanmalıdır. Çünkü İbn-i Sünni'nin rivayet ettiği hadiste: "Ya Enes başın dara geldiği zaman o hususta Rabbine yedi defa istihare yap!.. Sonra kalbine gelene bak! Zira hayır ondadır" buyurulmuştur. Namaz kılmaya imkan bulamazsa dua ile istihare yapar. Şır'a şerhinde şöyle deniliyor: "Ulema'dan işitildiğine göre abdestle kibleye karşı yatmalı, yatmazdan önce mezkûr duayı okumalıdır. Rüyada beyaz veya yeşil görülürse o işin hayır olduğuna, siyah veya kırmızı görülürse şer olduğuna delâlet eder ki, kaçınmak gerekir"(417) hükmünü zikretmektedir. İstihare namazının birinci rek'atında Fatiha'dan sonra "Kafirûn", ikinci rek'atında "İhlâs" sûreleri okunabilir.

590 Dört rek'at "Tesbih" namazını, üçyüz tesbih ile kılmak da mendubtur. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Muhalla'da "Tesbih namazı öğleden önce kılınır" denilmiştir. Muzmarat'ta da böyledir. Mutlak nafileleri (Kerahat vakitleri hariç) her vakitte kılmak müstehaptır. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir"(418) hükmü kayıtlıdır. Dolayısıyla; tesbih namazını öğleden önce kılmak mümkün olduğu gibi, kerahat vakitleri hariç her vakitte kılmak da mümkündür. Tesbih namazı; hasen derecesinde olan bir Hadis-i Şerif'le sabittir ve dört rek'attır. Şu şekilde edâ edilir: Önce Allahû Teâla (cc)'nın rızası için kalben niyyet edilir ve iftitah tekbiri alınır. "Sübhanেকে" gizlice okunduktan hemen sonra onbeş defa: "Sübhanellâhi ve'lhamdülillâhi ve lâ ilâhe illâllahû vallahû ekber" tesbihi edâ edilir. Daha sonra istiaze yapılarak, Fatiha ve arkasından zammı sûre okunur. Kırâat tamamlandıktan sonra on defa "Sübhanellâhi) tesbihi söylenir. Rükûa varılır ve rükû tesbihlerinden sonra on defa "Sübhanellâhi..." tesbihi söylenir. Rükû'dan doğrulunca yine on defa aynı tesbih edâ edilir. Secde halinde iken, secde tesbihlerinden sonra on defa "Sübhanellâhi..." tesbihi söylenir. Birinci secdeden doğrulunca yine on defa aynı tesbih edâ edilir. İkinci secdeye varınca yine on defa, secde tesbihlerinden sonra "Subhânellâhi..." tesbihi söylenir. Bu şekilde bir rek'at, 75 defa "Subhânellâhi..." tesbihi ile edâ edilmiş olur. Şöyle ki: Birinci Sübhaneke okunduktan sonra; 15 adet, kıraattan sonra; 10, rükû tesbihlerinden sonra; 10, rükûdan doğrulunca; 10, secde tesbihlerinden sonra; 10, birinci secdeden kalkıp oturunca; 10, ikinci secdede; 10. Dört rek'atta bu tesbih miktarı; 300'e ulaşır.

591 İşlenen her çeşit günahdan dolayı; Allahû Teâla (cc)'ya tevbe etmek ve bir daha işlememek üzere kalbi azimde bulunmak esastır. Ayrıca tevbe ettikten

sonra; Allahû Teâla (cc)'nın tevbe'yi kabul etmesi ve fazl-ü kerimi ile günahları örtmesi için iki rek'at nafile namaz kılmak da mendubtur.

TERAVİH NAMAZI

592 Önce "Teravîh" kelimesi üzerinde duralım. Teravîh, teravîhanın çoğuludur. Teravîha; oturma, istirahat etme manasına isimdir.(419) Kökü "Raha"dır. "Raha"; dinlenmek, ara vererek devam etmek gibi manalara gelir. Bu namazda mü'minler her dört rek'attan sonra oturup dinlendikleri için bu ad ile sıfatlandırılmıştı. Hz. Abbas (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in; her dört rek'atta istirahat buyurduğu bilinmektedir.

593 Teravîh namazı; beş teravîhadır. Her teravîhada iki selamla dört rek'attır. Siraciye'de de böyledir. Bize göre, cemaatle beş teravîhadan fazla kılmak mekruhtur. Hulasa'da da böyledir. Teravîhin vakti yatsı namazından sonra başlar, fecrin doğuşuna kadar devam eder.(420) Malûm olduğu üzere Teravîh namazı; ramazan ayı içerisinde mü'min erkek ve kadınlara sünnet-i müekkede'dir. Orucun değil, vaktin sünnetidir. Dolayısıyla herhangi bir özürden dolayı oruç tutamayan kimseler de, teravîh namazı kılabilirler. Bu husustaki tertib; önce yatsı namazını, sonra teravîh namazını, daha sonra da vitir namazını edâ etmektedir. Hz. Ömer (ra)'in ictihadı (ve Sahabe-i Kiram'ın muvafakatı) ile cemaatle edâ edilir. İbn-i Abidin: "İhtiyar'da zikredildiğine göre Ebû Yusuf (rha) İmam-ı Azam (rha)'a teravîhi ve Hz. Ömer (ra)'in fiilini sormuş; o da cevabı vermiştir: "Teravîh Sünnet-i Müekkede'dir. Hz. Ömer (ra) onu kendiliğinden ortaya çıkarmamıştır. Bu hususta bid'at da işlemiş değildir. Onu ancak elindeki bir esasa ve Resûl-i Ekrem (sav)'den bellediği bir bilgiye istinaden emretmiştir"(421) buyurmaktadır. Dolayısıyla; teravîh namazının cemaatle edâ edilmesi, bazı çevrelerin zannettiği gibi "Bid'at-ı Hasene'ye" delil değildir. Aksine Hz. Ömer (ra)'in ictihadı ve Sahabe-i Kiram'ın muvafakatı sözkonusudur. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in "Benim ve Raşid halifelerimin sünnetine sarılınız"(422) buyurduğu sabittir.

594 Bir mükellef; teravîh namazını evinde cemaatsiz (ferdi olarak) edâ etse veya kadınlar evlerinde yalnız başlarına kılsalar, caizdir. Miracü'ddiraye'de de böyledir. Ancak bir belde halkı; teravîh namazı için cemaati topluca terkederlerse kötü bir iş yapmış ve günah işlemiş olurlar. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(423) İmam-ı Yusuf (rha)'tan rivayet edilmiştir ki; bir mükellef teravîhi (imamla edâ ettiği gibi) cemaat halinde evinde edâ etse, bu daha efdaldır. Sahih olan şudur ki; şüphesiz evde olan cemaat için fazilet vardır.

Mescidde kılan cemaat içinde başka bir fazilet vardır. Gerek cemaatle, gerekse münferiden teravih namazını kaçıran kimse, onu asla kaza edemez.(424)

595 İki tervihâ arasında, bir terviha miktarı oturmak (istirahat etmek) müstehaptır. Terviha, biraz oturup, istirahat etmek demektir. Siraciye'de de böyledir. Bu oturma ve istirahat esnasında cemaat serbesttir; dileyen tesbih çeker dileyen sükût eder. Terviha'da Mekke ehli yedi şaft ile tavaf eder ve tavaf namazı kılar. Medineliler ise; ayrı ayrı dörder rek'at namaz kılarlar. Tebyin'de de böyledir. Teravih namazında beş selamdan sonra istirahat cumhur indinde mekruhtur. Kafi'de de böyledir.(425)

596 Ulema; teravihin her çift rek'atı için niyeti tazelemek şart mıdır? suali çerçevesinde ihtilaf etmiştir. İbn-i Abidin bu konuda şunları kaydetmektedir: "Hülâsa'da buna "Evet sahih kavle göre şarttır. Çünkü her çift rek'at başlı-başına bir namazdır" diye cevap verilmiştir. Haniye'de ise; "Esah kavle göre şart değildir. Zira bütün teravih bir namaz mesabesindedir. Tatarhaniye'de de böyledir" denilmektedir. Zahirine bakılırsa; hilaf niyetin aslındadır. Bana kalırsa sahih olan kavil birincidir. Çünkü teravih kılan kimse selam vermekle hakikaten namazdan çıkmıştır. Binaenaleyh yeniden namaza girmek için mutlaka niyet lazımdır. Hilaftan kurtulmak için bunun daha ihtiyat olduğunda da şüphe yoktur" (426)

597 Sünnet ve nafil namazları evde kılmak efdaldır. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Farz namazlar müstesna, bir kimsenin en efdal namazı evinde kıldığı namazdır"(427) Hadis-i Şerifi esas alınmıştır. Hulvani; "Efdal olan, teravih hariç, bütün sünnet ve nafil namazları evde kılmaktır" buyurmaktadır.

KAZAYA KALAN NAMAZLAR

598 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse namazdan gafil olup uyusa veya namazı unutsa, hatırına ancak imama iktida edip namazı edâ ederken gelse evvela içinde bulunduğu namazı kılıp, ondan sonra hatırına gelen namazı kaza etsin. Sonra imam ile kıldığı namazı iade etsin"(428) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî Fûkahası, kaza namazı ile farz namaz arasında tertibin vacip olduğunda ittifak etmiştir. Mesela; bir mükellef öğle namazını, uyuduğu veya unuttuğu için edâ edememişse, ikindi namazını edâ ettikten sonra bunu hatırlarsa, önce öğle namazını kaza deder, daha sonra kılmış olduğu ikindi namazını iade eder. Kazaya kalmış namazlar "Fevait-i Kadime" ve "Fevait-i Hadise" olmak üzere

ikiye ayrılırlar.(429) İmam-ı Azam (rha) göre; kaza namazları altı vakti geçerse tertip sakıt olur. Bu durumda hangisini dilerse, onu kaza eder. İmameyn'e göre; kazaya kalan namazlar beş vakitten fazla olursa tertib düşer.(430) Malûm olduğu üzere İmam-ı Azam (rha) göre vitir namazı amelen farzdır. İmameyne göre ise sünnettir. Buradaki "Altı vakit" ve "Beşvakit" kayıtları, bu farklılaşmaya dayanır.

599 Tertib; altı farzın vaktinin geçmesiyle, vaktin dar olmasıyla ve unutmakla da sakıt olur.(431) Geçmiş namazlarının çokluğundan dolayı tertib sahibi olmaktan çıkmış olan bir kimse, sonradan bu geçmiş namazlarından bir kısmını kaza etmiş olsa ve geçmiş namazları altı vakitten az kalmış bulunsa, essah olan kavle göre yeniden tertib sahibi olamaz. Hulasa'da da böyledir. Şeyhü'l İmam Zahidi Ebû Hafsû'l Kebir'de "Fetva buna göredir" demiştir.(432)

600 Hz. Ali (ra); bir gün bir geceden daha az baygın kalmış, ayılınca geçen namazlarını kaza etmiştir. Hz. Ammar b. Yasir (ra)'de bir gün, bir gece baygın kalmış, ayıldıktan sonra geçmiş namazlarını kaza etmiştir. Yine Abdullah b. Abbas (ra) bir gün, bir geceden daha fazla baygın kalmış ayıldıktan sonra geçmiş olan namazlarını kaza etmemiştir.(433) Sahih olan kavle göre; bir gün, bir geceden fazla baygın kalan kimse, ayılınca geçen namazlarını kaza etmez. Daha az olursa kaza eder.

601 Geçmiş namazların kazası edâ hesabıyladır.(434) Yani bir kimse seferi halde iken öğle namazını geçirirse ve mûkim durumda iken onu kaza etmek istese, iki rek'at olarak kılar. Mukim durumda iken geçirmiş olduğu bir namazı; seferi halde iken kaza etmek isteyen kimse, (Mesela öğle namazını) dört rek'at olarak kaza eder.(435)

602 İslâm üleması genellikle "Geçmiş namazların kazası" tabirini kullanmış, "Terk edilen namazların kazası" dememiştir. Buradaki incelik şudur; meşrû bir özür olmadan, herhangi farz olan bir namazı (vaktinde) edâ etmemek büyük günahdır. İbn-i Abidin: "Musannıf terk edilen namazların kazası babı dememiştir. Çünkü "Geçmiş namazlar" tabirinde, geçmek namaza isnad edilmiştir. Bunda mükellefin bir taksiri olmadığına işaret vardır. Belki o, mübah kılan bir özrün melceidir. Terk edilen namazlar böyle değildir. Zira onlarda terk etmek mükellefe isnad edilir. Bu ise mükellefe yaraşmaz. Rahmeti. Namaz bahsinin başında inkar eden, terk eden ve kılan kimsenin müslüman olmasının hükümleri hususunda söz geçmişti. "Özürsüz bir namazın vaktini geçirmek büyük günah

olup, kaza etmekle ortadan kalkmaz." Kaza ile yalnız terk etmenin günahı giderilir ve namazı kaza edince bundan dolayı azab olunmaz. Fakat te'hirin günahı bakidir. Ancak kazadan sonra tevbe etmekle giderilir. Kaza etmeden tevbe sahih değildir. Çünkü te'hir bakidir. Zira tevbenin şartlarından biri şüphesiz ki ma'siyetten vazgeçmektedir.(436) hükmünü zikretmektedir.

603 Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın müctehid imamları; kaza namazı bulunan mükelleflerin, bunları acilen kılmaları gerektiği hususunda müttefiktirler. Bu hususta hiçbir ihtilaf yoktur. Ancak üzerinde kaza namazı bulunan kimseler, "Nafile namaz kılabılır mı, kılamaz mı?" konusunda farklı içtihadlar mevcuttur. İmam-ı Şafii (rha)'den rivayet edilen zahir kavle göre; üzerinde kaza namazı bulunan kimse, beş vakit namazın sünnetleri de dahil olmak üzere, hiçbir nafile namazla meşgul olamaz. Derhal kaza namazlarını kılmak zorundadır.(437) İmam-ı Ahmed (rha) ve İmam-ı Malik (rha)'ten de aynı kavil rivayet edilmiştir. İbn-i abidin bu konuyu izah ederken: "Nafile namazlara gelince; bu babta Muzmirat'ta şöyle denilmiştir: "Geçmiş namazların kazasıyla meşgul olmak nafilelerden daha evlâ ve mühimdir. Bundan yalnız farz namazların sünnetleriyle kuşluk ve tesbih namazları, bir de hakkında hadis rivayet edilen namazlar müstesnadır"(438) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Hüccet'de: "Kazaya kalmış namazları kılmak, nafile namazları kılmaktan çok daha ehemmiyetli ve çok daha münasiptir. Yalnız ma'ruf sünnetler bu hükümden müstesnadır. Bunlar nafile niyeti ile kılınır. Başkaları ise kaza niyetiyle kılınır. Muzmirat'ta da böyledir"(439) hükmü kayıtlıdır.

ISKAT-I SALÂT

604 Hanefî Fûkahası'ndan Alaüddin El Haskafî: "Bir kimse üzerinde kazaya kalmış namazlar olduğu halde ölür de, keffaret verilmesini vasiyyet ederse, fitra'da olduğu gibi her namaz için yarım sa verilir. Vitir namazı ile orucun hükmü de böyledir. Keffaret ancak malının üçte birinden verilir" hükmünü zikreder. İbn-i abidin bu metni şerh ederken: "Sonra bilmelisin ki ölen kimse oruç fidyesi vasiyyet ederse kat'i surette caiz olduğuna hükmedilir. Çünkü nassan delil vardır. Vasiyyet etmezse mirasçı kendiliğinden verdiği takdirde İmam-ı Muhammed "Ez-Ziyadat" nâm eserinde "İnşaallah kafi gelir" demiş, kafi gelmeyi Allahû Teâla (cc)'nin dilemesine bağlamıştır. Zira bu hususta nass yoktur. Keza namaz fidyesi vasiyyet ederse, yine Allahû Teâla (cc)'nin dilemesine bağlamıştır. Çünkü ülemamız namazı itiyaden oruca kıyas etmiştir. Oruç hakkındaki nassın acz'le ta'lil edilmiş olması ihtimali vardır. Böyle olunca

illet namaza da şamildir. Acizlikle ta'lil edilmemişse verilen fidye başlı-başına hayır olur. Ve günahları gidermeye yarar. Binaenaleyh kendisinde bir şüphe var demektir."(440) Feteva-ı Hindiyye'de: "Bir kimse eğer veresesine vasiyyet etmezse, bu durumda bazı varislerin teberruları caiz olur. Bu varis her namaz için yarım sa (520 dirhem) buğdayı niyyet ederek verir. Bu kimsenin, buğdayın hepsini birden bir fakire vermesi caiz olur. Keffaret-i yemin, savm ve zihar bunun hilafıdır. Yetime'de; Hz. Ali (ra)'in oğlu Hz. Hasan (ra)'a bir kimse ölüm hastalığında iken, namazı için fidye verebilir mi, diye sorulmuştur. Hz. Hasan (ra)'da: "Hayır, veremez" buyurdu. "Denilmiştir. Humeyr El Veberi ve Ebû Yusuf b. Muhammed'den: "Bir pir-i faninin hayatta olduğu süre içirisinde, oruç için fidye verebildiği gibi, namaz için de fidye verebilmesi caiz olabilir mi?" diye sordular. Onlar da cevaben: "Hayır, namaz için fidye veremez" dediler. Tatarhaniye'de de böyledir" hükmü kayıtlıdır.(441) Sonuç olarak; pir'i fani (Çok yaşlı olan bir kimse) hayatta iken tutamadığı oruçların fidyesini bizzat kendisi verebilir, kılamadığı namazların fidyesini veremez. Ancak bunlar için vasiyette bulunabilir. Zira orucun fidyesi nass'la sabittir. Namaz için ise nass mevcud değildir.

605 Ölen kimsenin kaza namazı mevcud, ancak hiçbir malı yoksa ne yapılacaktır? İşte halk arasında "Devir" denilen olay, bu sualin içerisinde gizlidir. Denilmiştir ki; bir kimseden ödünç alınır ve bir fakire: "Filana vekâleten bu meblağı onun şu kadar namazının fidyesi olarak sana veriyorum" denir. Bu fakir kimse aldıktan sonra: "Bunu aldım kabul ettim, geri bağışlıyorum" der ve bu alıp-verme işlemi ıskat bitinceye kadar tekrarlanır.(442) Ancak ıskat-ı salat ve devir hususunda kat'i nass bulunmadığı için; üzerinde kaza namazı bulunan kimsenin ölmeden önce vasiyyet etmesi esas alınmıştır. Hanefî Fûkahası'nın; "Usûl" olarak, ibadetler konusunda kıyas yapılamıyacağı "kaidesini esas alan bir kısım ülema, "Iskat-ı Salat'ı" fakirleri korumakla izah etmiştir. İbn-i Abidin "Namaz bahsinin" girişinde oruçtaki fidyenin nass'la sabit olduğunu, aynı durumun ise namazda bulunmadığını izah ettikten sonra: "Onun için İmam-ı Muhammed "Ona yeter inşaallah" demiştir. Bunu kıyas yolu ile söylemiş olan (Yani ictihad etse) inşaallah deyip Allahû Teâla (cc)'in dilemesine havale etmezdi. Nitekim kıyasla sabit olan hükümlerde usul budur"(443) buyurmaktadır. Dikkat edilirse, Pir-i Fani'nin (Çok ihtiyar olan kimsenin) oruç için fidye vermesi, acizlik sebebiyle tutamaması olarak ele alınmaktadır. Eğer acizlik kat'i illetse, ancak acz sebebiyle kazaya kalan namazın fidyesi sözkonusu olabilir. Kasden namazı terkeden kimselerin durumu çok daha farklı bir olaydır.

Zira bu kasdi terk fiilinde, namaza inanıp-inanmadığı da meçhuldür. Sonuç olarak; herhangi bir mü'min, meşrû herhangi bir özür sebebiyle namazını kazaya bırakmışsa ve kılamamışsa, mutlaka vasiyyet etmelidir. Zira vasiyyet ettiği fidyeye namazı ödemezse; en azından fakirlere tasadduk olur ve bir kötülüğün silinmesine vesiledir. Şunu da hemen kaydedelim ki; kasden namazı terkeden ve ölümünden sonra "Fidyeye" ile bundan kurtulacaklarını zannedenler, hayal içerisindeyler. Zira ülema; acz halinde kazaya kalan namazların bile, "Fidyeye" ile kurtulacağını söylememiş, "İnşallah" demek suretiyle, sadece hayrı esas almıştır. Firaset sahibi mü'minler indinde, namaz kılmaktan aciz olabilme halleri malûmdur. Kasden namazı terkeden kimseler için "Iskat-ı Salât ve Devir" katiyyen yapılmamalıdır ki; namazın kadr-ü kıymeti bilinsin!..

SEHİV SECDESİ

606 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her sehiv için selamdan sonra iki secde vardır" (444) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi Fûkahası, sehiv secdelerinin "Vacib" olduğu hususunda ittifak etmiştir. Sehiv secdesi ancak;

- 1) Vacibin terki veya tehiri.
- 2) Farzın tehiri, takdimi veya tekrarı.
- 3) Vacibin tağyiri (değiştirilmesi) gibi hallerde vacib olur.(445)

Vacibin tağyiri; gizli okunacak yerlerde açıktan okumak, açıktan okunacak yerlerde gizli okumak gibi hallerdir. Görüldüğü gibi bu da bir nevi vacibi terk etmektir. Kafi'de de böyle beyan edilmiştir. Sehiv secdesi'nin tam olarak kavranabilmesi için namazın vaciblerinin çok iyi bilinmesi zaruridir. Namazın farzlarının terki durumunda sehiv secdesi yapılmaz, namaz yeniden kılınır.

607 İmamet'e geçen şahsın namaz esnasındaki sehvinden dolayı, kendisine iktida edenlere de sehiv secdesi gerekir.(446) Ancak muktedi durumunda olan mükellefin namazdaki sehvinden dolayı, imama sehiv secdesi gerekmez.

608 Namazını edâ eden bir mükellef; herhangi bir farzı veya vacibi veya sünneti namaz kılarken herhangi bir farzı terkeden kimse, onu kaza ile tedarik edebilme imkanına sahipse kaza eder, bu imkanı bulamazsa namazı bozulmuş olur. Yani namazın farzlarının terkinde Sehiv secdesi yoktur. Namazını edâ eden kimsenin, namazın sünnetlerinden herhangi birisini terketmesiyle namazı bozulmaz. Bu

mükellefe, Sehib secdesi yapması için icbarda da bulunmaz. Namaz kılarken vacibi terkeden kimsenin durumuna gelince: Eğer bu mükellef vacibi sehven (yanılarak) terketmişse, sehib secdeleri yapmaya icbar edilir. Kasden terk etmişse Sehib secdesi yapmaya icbar olunmaz. Tatarhaniye'de de böyledir. Bunun manası şudur: Gerçekten namazı edâ ederken bir vacibi kasden terkeden kimseye Sehib secdesi gerekmez. (Çünkü Sehib (yanılma) değil, kasıd vardır) Bu kimsenin namazındaki (Kasıdla meydana gelen) noksanından dolayı cebren iadesi lazım olur. Bahru'r Raik'te de böyledir.(447) Buradaki incelik iyi kavranılmalıdır.

609 İbn-i abidin: Namazda yanılmak tekerrür etse de, Secde-i Sehib tekerrür etmez. Hatta bir kimse yanılarak namazın bütün vaciblerini terketse, yalnız iki secdeden ibaret olan Secde-i Sehib'i yapması lazım gelir. Bahır. Zira Secde-i Sehib'in tekrarı meşru olmamıştır"(448) hükmünü zikretmektedir. Sehib secdesinin yapılış şekli şöyledir: Sehib secdesi yapması vacib olan mükellef; sağına selam verdikten sonra, tekbir alarak secdeye gider. Secde esnasında tesbihatta bulunur. Tekbir alıp celse yapar (oturur) ve yine tekbir alıp ikinci secdeye varır. Sonra teşehhüdü okur ve ikinci defa selam verir. Muhiyt'te de böyledir. Sehib secdesi yapacak kimse; selavatlari ve dualari Sehib için oturduğu zaman okur. Sahih olan budur. "Bunlari ikinci oturuşta okur" diyenler de olmuştur. Tebyin'de de böyledir. Uygun olanı her iki oturuşta da bunlari okumaktır. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(449)

TİLAVET SECDESİ

610 Tilavet'in kelime manası "Okumak"dır. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde "Secde" Ayet-i Kerimleri mevcuttur. İmam-ı Merginani: "Kur'an-ı Kerim'de Tilavet secdesi, ondört yerdedir."(450) hükmünü zikreder. Bunlar; A'raf Sûresi: 206, Ra'd Sûresi: 15, Nahl Sûresi: 60, Neml Sûresi: 25, Secde Sûresi: 15, Sa'd Sûresi: 24'ün sonu, Fussilet Sûresi: 37-38, Necm Sûresi: 62, İnşikâk Sûresi: 18-19 ve Alak Sûresi: 19. ayetin sonundadır.(451) Bu Ayet-i Kerimleri okuyan ve onu dinleyen üzerine secde etmek vacip olur. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Secde etmek, okuyan ve işiten kimse üzerine vaciptir, gereklidir"(452) buyurduğu sabittir. Mükellef; ister Kur'an-ı Kerim'i dinlemeyi kasdetsin, isterse kasdetmesin, Tilavet secdesi üzerine vacip olur. Meşru bir özürü varsa (Hayız, nifas gibi) secde vacib olmaz.

611 Hanefî Fûkahası; üzerine edâ ve kaza hesabıyla namaz lazım gelen bir

kimse, secde Ayet-i Kerime'lerini okursa ona secde vacib olur"(453) hükmünde ittifak etmiştir. Bu durumda Tilavet secdesi, secde ayetini okuyan sağır kimseye de vacibtir. Zira sağır; edâ ve kaza ehliendir. Secde Ayet-i Kerimelerini okuyan cünüb, abdestsiz ve sarhoş kimseye de "Tilavet secdesi" vaciptir. Zira bunlar kaza ehliendir. Ancak kafir, mecnun, çocuk, hayızlı ve nifaslıyla vacip değildir. Çünkü bunlar (namazı) edâ ve kaza için ehil değildirler.

612 Hz. Abdullah b. Mes'ud (ra)'den rivayet edildiğine göre; Tilavet secdesi üzerine vacib olan mükellef; ellerini kaldırmaksızın tekbir alır ve secde eder. Secde halinde iken üç defa "Sübhane Rabbiyel âla" veya bir defa "Sübhane Rabbina in kane vâdu Rabbina lemef'ûlâ" denilir. Sonra "Allahû Ekber" diyerek secdeden kalkar. Ayağa kalkarken "Gufraneke Rabbenâ ve ileykel masiyır" denilmesi müstehaptır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Tilavet secdelerinde üç defa "Sübhane Rabbiye'l âlâ" denir. Farz namazlarda olduğu gibi, secde halinde üç defadan fazla da söylenebilir. Fakat üçten daha az söylenemez. Hulusa'da da böyledir. Tilavet secdesi yapmak isteyen mükellef; kalbi ile niyyet eder ve diliyle: "Allah rızası için Tilavet secdesi yapmaya niyyet ettim" der, sonra tekbir alır. Siracû'l Vehhac'da da böyledir. Gıyasiye'de: "Tilavet secdesinin edâsı fevri değildir. Ne zaman yapılsa yapılsın kaza değil, edâ olur. Tatarhaniyye'de de böyledir. Ancak bu hüküm namazın dışındaki Tilavet secdeleri içindir. Namazın içinde ise fevri olarak vaciptir. Kıraat uzun sürdüğü için, Tilavet secdesi geciktirilirse, kaza edilir. Bunu kasden yapmak ise günahdır. Bahru'r Raik'te böyledir"(454) hükmü kayıtlıdır. Molla Hüsrev: "Tilavet secdesinin şartları; tekbir alırken niyyet etmek, kıbleye yönelmek, setr-i avrete riayet, hadesten ve necasetten temizlenmektir"(455) buyurmaktadır.

613 Kur'an-ı Kerim'deki secde Ayet-i Kerimelerini okuyan ve dinleyen mü'minler, üzerlerine vacib olan secde hususunda titizlik göstermelidirler. Çünkü bu amel; şeytani ve tağuti güçleri hüsrana uğratan bir olaydır.

HASTA OLAN MÜKELLEF NAMAZINI NASIL EDA EDER?

614 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hasta olan kimse gücü yeterse, namazı ayakta edâ eder. Eğer gücü yetmezse oturduğu halde kılar. Ancak oturduğu halde de kılmaya gücü yetmezse, başı ile imâ ederek kılar. Eğer bu şekilde de edâ etmeye kadir değilse, Allahû Teâla (cc) o mükellefin özürünü kabul etmekte en haklı olandır"(456) buyurduğu bilinmektedir. Dikkat edilirse Resûl-i Ekrem (sav) hastanın namazını nasıl edâ edeceğini bizzat izah buyurmuştur. Şimdi hastalık

durumlarına göre, namazın nasıl edâ edileceğini izaha gayret edelim.

615 Hasta olan mükellef; ayakta durmaktan aciz olduğu zaman, oturduğu yerde rükû ve sücûd ederek namazını edâ eder. Zira Resûl-i Ekrem (sav) hasta olan Hz. İmran b. Hasan (ra)'den hitaben: "Ayakta namazını edâ et!.. Eğer ayakta durmaya gücün yetmezse oturarak kıl!.. Buna da kadir olamıyorsan yan üzeri yatarak ima ederek edâ et" buyurmuştur.(457) Zira her ibadet; gücün yetmesi (takat) esasına dayanır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Hasta olan kimse, ayakta durmaya gücü yetmediği zaman, namazını oturarak edâ eder. "Gücü yetmeme"nin mahiyetinde en sahih kavil; mükellefin ayakta durmasından, bir zarara uğraması, hastalığının artması, ağrı ve acılarının çoğalması, başının dönmesi ve sıhhate kavuşmasının gecikmesi" zikredilmiştir.(458) Eğer bu zikredilen hususlar ortada yoksa ve mükellef; sırf ayakta durmak ağır geldiği için oturarak kılıyorsa, kıyâmı terketmesi caiz olmaz. Zira kıyâmı (ayakta durmayı) özürsüz terk eden kimsenin namazı sahih olmaz. Ayrıca bir yere dayanarak ayakta durmaya gücü yeten mükellefin; namazını bu şekilde edâ etmesi gerekir. Sahih olan budur.

616 Az bir miktar ayakta durabilecek kudrette olan hasta; iftitah tekbirini aldıktan sonra oturur ve oturarak namazını edâ eder. Eğer hasta olan mükellef; rükûa ve secdeye kadir olamazsa imâ ile kılar. Zira o derecede hasta olan kimsenin ancak buna gücü yeter.(459) Dikkat edilecek husus; secdeleri, rükûlarından daha fazla eğilmek suretiyle edâ etmesidir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Eğer secde ve rükû'da eğilme miktarı müsavi olursa, namaz caiz olmaz. Bahru'r Raik'te de böyle zikredilmiştir.(460) Ayrıca ayakta durmaya gücü yettiği halde; rükûa ve secdeye kadir olmayan mükellefin; namazını oturarak ve ima ile edâ etmesi müstehab olur.(461) İmam-ı Merginani: "Zira kıyâmın rükûn olmasının sebebi, onunla secdeye inmek içindir. Bu fiilde son derece hassas bir ta'zim mevcuddur. Eğer kıyâmın peşinden secde gelemiyorsa, o rükûn olmaz. Bu durumda mükellef muhayyerdur. Ancak efdal olan oturduğu halde ima ile kılmasıdır. Zira bu durum secde etmeye, diğerinden çok daha benzemektedir" (462) hükmünü zikretmektedir. Şurası da unutulmamalıdır ki; ima ile namaz kılan mükellefin; bir tahtayı veya yastığı kendisine doğru kaldırıp, onun üzerine secde etmesi mekruhtur. Zira Resûl-i Ekrem (sav); ziyaret için bir hastanın yanına vardığında: "Eğer sen yer üzerine secdeye kadir isen secde et, buna kadir değilsen ima et"(463) buyurmuştur.

617 Hasta olan mükellef; oturmaya muktedir değilse, arkası üstü yatar ve ayaklarını kibleye doğru uzatarak rükû ve sücûd'u ima ile edâ eder. Yanı üzerine

yatıp, yüzünü kıbleye çevirir ve ima ederse caiz olur. Şayet başı ile imaya da gücü yetmezse, namazını tehir eder. Gözü, kaşı ve kalbiyle ima edemez.(464)

618 Bir gün, bir geceden fazla baygınlık geçiren kimse namazını kaza etmez. Zira Abdullah b. Abbas (ra) bir gün, bir geceden fazla baygınlık geçirmiş, bu süre içerisinde geçen namazlarını kaza etmemiştir. Ancak bir gün, bir geceden az veya sadece bir gün bir gece baygınlık geçiren kimse, bu süre içerisinde geçen namazlarını, sıhhat bulduktan sonra kaza eder. Ebû Süleyman (rha)'nın kavline göre, delilik hali de tıpkı baygınlık gibidir. Sahih olan kavil de budur.(465) Fakat benk otu yemekle veya içki kullanmakla akıllı zayi olsa, bu hal ne kadar devam ederse etsin, o mükellefe geçirdiği namazların kazası gerekir. Zira bu mükellef üzerinden kazanın düşmesi eser (Hadis-i Şerif) ile bilinir. Şayet semavi afetle meydana gelmiş olsa; kendi fiiliyle meydana gelen, semavi afet ile olanın üzerine kıyas edilmez. Hanefî Fûkahası; "Taabbudi olan ve illetlerinin akılla kavranması mümkün olmayan hususlarda, kıyas yapılamıyacağı hususunda" ittifak etmiştir. Bunların başında da ibadetler gelir.(466)

SEFER HALİNDE OLAN MÜKELLEF NAMAZINI NASIL EDÂ EDER?

619 "Sefer" lugatta; miktar tayin etmeksizin mesafe katetmek manasına gelir. (467) Misafir; sefer halinde olan kimse, yolcu demektir. Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te: "Namaz ikişer rek'at olarak farz kılınmıştır. Sonra sefer halinde olduğu gibi bırakılmış, hazar (mukim) namazına ziyade edilmiştir" buyurulmaktadır. Yine Buhari'nin rivayet ettiği bir Hadis-i Şerif'te ise: "Namaz ikişer rek'at olarak farz kılındı. Sonra Peygamber (sav) hicret etti. Ve namaz dörder rek'at olarak farz oldu. Sefer halindeki namaz ise ilk şekliyle bırakıldı" hükmü beyan buyurulmuştur.(468) Hanefî Fûkahası; seferi halde iken dörder rek'atlık namazların iki rek'at olarak kılınmasının farz olduğu hususunda müttefiktir.(469) Esasen bu bir kasr etme (kısaltma) değildir. Nitekim İbn-i Abidin: "Çünkü iki rek'at yolcu hakkında bize göre hakiki kısaltma değildir. Bilakis yolcunun farzının tamamıdır. İkmal (dört rek'at kılma) dahi onun hakkında ruhsat değil, isaet (hata etmek, günah) ve sünnete muhalefettir"(470) hükmünü zikreder.

620 Kendisiyle hükümlerin değiştiği mesafenin en azı üç günlük yoldur. Sefer müddetini tayin ederken, orta halli yolculuğa itibar edilir. Bu da deve yolculuğu ve senenin en kısa gününde yaya yolculuğudur.(471) Seferle değişen hükümler

şunlardır:

- 1) Dört rek'atlık farz namazların, iki rek'at olarak edâ edilmesi.
- 2) Ramazan ayında ise, oruç yemenin mübah olması.
- 3) Mestler üzerine mesh müddetinin üç güne çıkması.
- 4) Cum'a ve Bayram namazlarının düşmesi.
- 5) Kurban kesmenin vücûbunun düşmesi.
- 6) Hür olan kadınların; yanında kendisine nikah düşmeyen birisi olmadıkça (yani mahremsiz olarak) bu mesafeye gitmelerinin haram olması.(472)

Sefer müddetini tayin hususunda fersahlara itibar edilir mi, edilmez mi? İbn-i Abidin: "Mezhebe göre fersahlara itibar yoktur. Bir fersah üç mil, bir mil de teyemmüm babında geçtiği vecihle dört bin arşındır. Mezhebe göre diyoruz. Çünkü zahir rivayette zikredilen üç günün nazar-ı itibara alınmasıdır. Nitekim Hilye'de beyan edilmiştir. Hidaye sahibi umumiyetle fukahanın kavillerinden ihtiraz için "Sahih olan budur" demiştir. Fukahanın bazısı mesafeyi fersahlarla takdir etmiş, sonra ihtilafa düşmüşlerdir. Bazısı yirmi bir fersah, diğerleri onsekiz fersah, daha başkaları da onbeş fersah olduğunu söylemişlerdir. Fetva ikinci kavle (yani 18 fersah diyenlerin kavline) göredir. Zira ortadadır. Mücteba'da "Fetva harizm ülemasınca üçüncü kavle göredir. Sahih kavlin vechi şudur: Fersahlar düz yerde, dağda karada ve denizde yollara göre değişir. Konaklar böyle değildir. Orta halliyürüyüşten maksad; deve yürüyüşü ile yaya yürüyüşüdür."(473) hükmünü zikreder. Şurası muhakkaktır ki; fukaha, yaya yürüyüşü ile üç konak veya üç günlük yol üzerinde ittifak etmiş ve bunun zahir rivayet olduğunda birleşmiştir. Bu konuda kilometre tayini isabetli değildir. Ayrıca fecir vaktinden zeval vaktine kadar olan zaman esas alınmıştır. Senenin en kısa günlerinde bu süre yedi saat civarındadır. Üç gün veya üç konaklık mesafe; asgari 21 saatlik yoldur. Mükellef gittiği mesafeyi; normal yürüyüşü ile 21 saatte alıp alamıyacağını dikkate almak durumundadır. Eğer o mesafeyi 21 saatte alamıyacağını kat'i olarak bilirse (ki bu kat'iyyet zann-ı galib olacaktır) seferilik sözkonusudur. Bu yolu otobüs, uçak, tren ve bunun gibi vasıtalarla çok kısa bir sürede bile katetse, "Seferi" hükmü geçerlidir. Zira "Seferi"likte illet, sadece ve sadece meşakkat değildir. Belki de "meşakkat" önde gelen illetlerden bir tanesidir. Fersahlar (günümüzde kilometreler) üzerinde duran ülemanın her

biri, o mesafenin üç günlük yol olduğuna itikad ederler...

621 Sefere çıkan mükellefin niyyet etmesi şarttır. Eğer "Sefere" niyyet etmezse, bütün dünyayı bile dolaşmış olsa, sefer hükmünden istifade edemez.(474) Niyyet etmeden yitirdiği bir malı arayan veya alacaklarını toplayan kimseler "Seferi" hükmünde olamazlar. Dolayısıyla niyet kat'iyyen ihmal edilmemelidir.

622 Sefere niyyet eden mükellef; şehrin evlerinden ayrıldığı andan itibaren, dört rek'atlık farz namazları iki rek'at olarak edâ eder. Bu ruhsat değil, azimettir. Bu hususta Hz. Ali (ra)'den şu eser varid olmuştur: "Şayet şu kamıştan yapılmış evi geçmiş olsaydık, elbette namazı kasrederdik"(475) Sonuç olarak sefere niyyet eden mükellef; oturduğu şehrin veya köyün evlerini geçtikten sonra, namazlarını kasr eder.

623 Şimdi "Vatan" kavramı üzerinde duralım. Hanefî Fûkahası vatanı: "Asli, ikamet ve sefer" olmak üzere üçe ayırarak ele almıştır.

Vatan-ı Asli: (Vatan-ı Ehli, Vatan-ı Fıtrat veya Vatan-ı Karar da denilebilir) İbn-i Abidin: "Bir kimsenin yerleştiği veya evlendiği yer Vatan-ı Aslidir" tarifini esas almıştır.(476) Meselenin mahiyeti şudur: Bir mükellefin; kat'i ve sürekli olarak ikamete niyyet ettiği, içinde evi ve işi bulunan yerdir. İnsanlar genellikle doğdukları yere yerleştikleri için "Vatan-ı Fıtrat" tabiri de kullanılmıştır.

Vatan-ı İkamet: (Vatan-ı Müstear veya Vatan-ı Hadis'de denir) Bir mükellefin; kendisinde onbeş gün veya daha fazla ikamete niyyet ettiği, doğum yeri olmayan ve içinde ailesi de bulunmayan yerdir.(477) Bir yerde ikamete niyet etmek, sadece şu beş şartla sahih olur:

- 1) Yolculuğu terk etmek: Mükellef yolculuğa devam ettiği halde ikamete niyet ederse sahih olmaz.
- 2) Yer selâhiyeti esastır. Mesela bir mükellef, kat'i olarak oturmadan karada, denizde veya çölde ikamete niyet etse sahih olmaz.
- 3) Kişinin reyinde hür olması esastır. Yani köle ve hizmetçi gibi başkasının reyine tabi olmamalıdır. Başkasının emrinde olan kimsenin ikamete niyet etmesi sahih olmaz.
- 4) Yerin bir olması esastır.

5) Müddetin durumu esastır: Bir kimse; onbeş günden az ikamete niyet ederse, vatan-ı ikamet teşekkül etmez. Asgari onbeş veya daha fazla ikamete niyet etmelidir.(478)

Bir mükellef; herhangi bir iş için başka bir şehire sefer yapsa, onbeş günden daha fazla kalmaya niyet etmediği halde, işi uzasa ve bir ay kalsa yine de seferidir. Yine İslâm ordusu herhangi bir beldeye sefer yapsa, o belde de onbeş günden fazla da kalsalar "Seferi" hükmü devam eder. Zira İbn-i Ömer (ra) Azerbeycan'da altı ay ikamet etmiş ve bu müddet içerisinde namazlarını kasr etmiştir. Sahabe-i Kiram'dan da bunun bir misli rivayet olunmuştur. Buradaki incelik şudur: İslâm ordusu orada karar kılma veya geri çekilme hususunda muhayyerdir.(479) İçinde bulundukları hal, ikamete niyete müsaid değildir.

Vatan-ı Sefer: Mükellefin, onbeş günden az bir müddet ikamet ettiği yerdir.

624 Yeryüzünün tamamı; niyet ehli olan bir mükellef için, "Vatan-ı Asli, Vatan-ı İkamet veya Vatan-ı Sefer" olabilir. Nitekim Hristiyan olan bir kimse; üç günlük bir yola çıksa ve daha ikinci gün Kelime-i Tevhid'i getirip müslüman olsa, o anda sefere "Niyyet" edebilir ve namazlarını kasrederek edâ eder. Çünkü müslüman olmakla "Niyet" ehli olmuştur.(480) Malûmdur ki; yeryüzünün tamamı Allahû Teâla (cc)'ya aittir. Dolasıyla Laik kültürün geliştirmeye çalıştığı "Vatan Müdafaası" kavramının, hiçbir temeli yoktur. Mü'minler; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen ve kendilerinin galip olduğu "Darû'l İslâm'ı" müdafaa için cihad ederler. Ancak küfür ahkamı ile hükmedilen ve İslâm'ı savunduğu için insanları mahkum eden siyasi güçlerin galip olduğu beldeleri müdafaa etmezler!.. Çünkü bu fiilde küfrün daha da güçlenmesine yardım sözkonusudur. Cihad bahsinde bu konu üzerinde ayrıca durulacaktır. Bazı çevrelerin "Vatan sevgisi imandandır" hükmünü, bir Hadis-i Şerif gibi öne sürmeleri, cehaletlerini gösterir. Çünkü böyle bir Hadis-i Şerif, hiçbir muteber kaynakta mevcut değildir. Aksine bunun uydurma bir söz olduğu, Aliyyü'l Kari'nin "Mevzûat'ında" hassaten zikredilmiştir.(481)

625 Misafir olan bir mükellef; mukim olan bir imama iktida ederse namazını dört rek'at olarak edâ eder.(482) Ancak misafir imamete geçerse; iki rek'atı edâ ettikten sonra selam verir ve "Siz namazınızı tamamlayınız. Çünkü ben seferiyim" demesi müstehab olur. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Mekke'de namaz kıldırılmış ve namazın sonunda Mekke halkını bu şekilde ikaz buyurmuştur.(483)

626 Yolculuğun meşrû veya gayr-i meşrû bir maksadla olması arasında; seferilik noktasından bir fark yoktur.(484) Zira seferin bizzat kendisi ma'siyet (kötülük) değildir.

627 Resûl-i Ekrem (sav) Cafer b. Ebi Talib (ra)'i Habeşistan'a gönderdiği zaman; gemide namazı ayakta edâ etmeyi ancak boğulma korkusu olursa oturarak kılmasını emretmiştir.(485) Gemi hangi tarafa dönerse dönsün, musalli gemide kibleye doğru yönelir. Herhangi bir özre mebni olmaksızın, hayvan üzerinde farz namazı eda caiz değildir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(486) Meşru özre gelince: Hayvan üzerinden inmesi halinde hayatından korkması, vahşi hayvanların veya kafirlerin saldırısından çekinmesi gibi hususlardır. Otobüs yolculuğunda da; mutlaka otobüsü durdurmak ve farz namazları hakkı ile edâ etmek gerekir. Bu hususlarda otobüs sahipleri de, hassas olmalı ve gerekli kolaylığı göstermelidirler. Esasen sefere çıkan mükellefin; seferi, namaz saatlerini hesaplayarak yapması daha uygundur.

CUM'A NAMAZI

628 Bütün muteber fıkıh kitaplarında "Cum'a Namazı Babı"; nafile namazlardan sonraya bırakılmıştır. Bu hiçbir zaman "Cum'a Namazı'nın" kadr-ü kıymetini bilmediklerinden değildir. Buradaki incelik şudur: Cum'a Namazı; diğer namazlardan farklı olarak, bazı şartlarla edâ edilebilen bir ibadettir. Bir mükellef; beş vakit namaz da dahil, bütün sünnet ve nafile namazları evinde ferdi olarak edâ edebilir. Fakat Cum'a namazını, ferdi olarak edâ edemez. Zira Cum'a Namazı için cemaat farzdır. Diğer namazlar; hür olan erkek ve kadın üzerine farz olduğu gibi, müslüman olan cariye, köle ve esir üzerine de farzdır. Fakat Cum'a Namazı sadece hür olan erkeklere farzdır. Bu kısa girişten sonra konuya geçelim.

629 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Cum'a günü namaz için çağrıldığınız vakit, hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alışverişi bırakın. Bu bilerseniz sizin için çok hayırlıdır"(487) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime "Mücmel"dir. Şöyle ki;

a) Ayet-i Kerime'de " Cum'a Namazı" zikredilmemiş, mutlak manada "Namaz" zikredilmiştir.

b) Cum'a günü şer'i bir gün olduğuna göre; fecir vaktinden güneşin kavuşma zamanına kadar olan süre sözkonusudur. Hangi vakitte çağrılacağı da beyan

buyurulmamıştır.

c) "Ey iman edenler!.." umumi bir beyandır, kimlere farz kılındığı serahatla zikrolunmamıştır!..

Dolayısıyla her "Mücmel" olan Ayet-i Kerime'de olduğu gibi; Allahû Teâla (cc)'nın bununla neyi murad ettiğini Resûl-i Ekrem (sav)'in tefsir etmesi esastır. Müctehid imamlar; Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen emirleri esas alarak Cum'a Namazı'nın mahiyetini izah etmişlerdir.(488)

CUM'A NAMAZI KİMLERE FARZDIR?

630 Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'ya ve ahiret gününe iman eden bir kimseye Cum'a Namazı farzdır. Ancak seferi halde bulunan kimseye, kadına, çocuğa, köleye ve hasta olana farz değildir. Kim birtakım eğlence veya ticari işlerinden dolayı Cum'a Namazına gitmeyip, ondan kendini müstağni sayarsa, Allahû Teâla (cc)'da rahmetini ve mağfiretini ondan uzak tutar. Zira Allahû Teâla (cc) kimseye muhtaç değildir. Allahû Teâla (cc) herşeyden müstağnidir, hep övülmeye layıktır"(489) buyurduğu bilinmektedir. Yine Abdullah b. Amr (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te; kadınlara, çocuklara, hasta olan kimselere ve esaret altında olanlara Cum'a Namazı'nın farz olmadığı beyan buyurulmuştur.

631 Resûl-i Ekrem (sav)'in emirlerini esas alan Hanefi Fûkahası; bir kimseye Cum'a Namazı'nın farz olması için, şu şartların bulunması gerektiğinde ittifak etmişlerdir:

- 1) Hür olmak.
- 2) Erkek olmak.
- 3) Mukim olmak.
- 4) Sıhhatli olmak. Bu dört şart Kafi'de zikredilmiştir.
- 5) Yürümeye gücü yetmek.

Bu şart Bahru'r Raik'te zikredilmiştir.(490) Her kim; "- Efendim Cum'a Ayet-i Kerimesi'nde "Ey iman edenler" hitabı vardır. Dolayısıyla ben bu şartları kabul etmem" iddiasında bulunursa Resûl-i Ekrem (sav)'i yalanlamış olur. Zira

"Mücmel" olan bütün Ayet-i Kerimeler; Resûl-i Ekrem (sav) tarafından tefsir olunmuştur. Mesela: Allahû Teâla (cc) zekatı farz kılmış; ancak hangi maldan, hangi süre içerisinde, ne kadar verileceğini Ayet-i Kerime ile izah buyurmamıştır. Bütün bunlar Resûl-i Ekrem (sav) tarafından tefsir olunmuştur. Yine hangi namazın kaç rek'at olarak edâ edileceği Resûl-i Ekrem (sav) tarafından ta'lim buyurulmuştur. Bu hususta binlerce misal vermek mümkündür. Hiç kimsenin Resûl-i Ekrem (sav)'e muhalefet etme hakkı yoktur. Çünkü Allahû Teâla (cc) Resûl-i Ekrem (sav)'e itaat etmemizi farz kılmış ve O'nun bizi Sırat-ı Müstakim'e davet ettiğine şهادette bulunmuştur.(491)

632 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre; bir mükellef başkasının kudreti ile kudretli olamaz. Dolayısıyla Hadis-i Şerif'te beyan buyurulan "Hasta" mefhumuna: Ayağa kalkmaya gücü yetmeyen felçli kimseler ve gözleri görmeyen amalar da dahildir. Nitekim Feteva-ı Hindiyye'de: "Cum'a Namazı sürekli oturan felçli kimselere icma'en farz değildir. Muhiyy'te de böyledir. Kötürüm olan bir kimseyi mescide götürecek kimse bulursa dahi, Cum'a üzerine farz olmaz. Zahidi'de böyle zikredilmiştir. Kör olan kimseye de; elinden tutup camiye götürecek şahıs bulursa dahi Cum'a Namazı farz değildir. Şiddetli yağmur ve zalim hükümdardan gizlenmek de, mükellef üzerinden Cum'a'nın farziyetini düşürür. Fethû'l Kadir'de de böyledir"(492) hükmü kayıtlıdır.

633 Bütün bu zikrettiklerimiz Cum'a Namazı'nın vücûbunun şartlarıdır. Darû'l İslâm'da; üzerine Cum'a Namazı farz olmayan (misafir, kadın, çocuk, köle, felçli ve âmâ olan) kimseler, Cum'a Namazı kılsalar, öğle namazı yerine geçer.(493) Nitekim İbn-i Abidin'de: "Bu hususta Nehir'de şöyle denilmiştir: "Cum'a'nın vücûb ve edâsı için birtakım şartlar vardır. Bunların bazısı namaz kılanda (Yani vücûbunun şartları), bazısı başkasında aranır. (Yani edâsının şartları) Fark şudur: Şartları bulunmazsa edâ sahih olmaz. Fakat vücûbunun şartları bulunmazsa edâ sahih olur"(494) hükmünü zikretmektedir.

634 İslâm ahkâmının tatbik edildiği bir İslâm beldesi; kafirlerin veya mürtedlerin istilasına uğrarsa, mü'minlerin tamamına cihad "Farz-ı Ayn" olur. İstila altındaki mü'minler: "-Biz müstevli kafirlerden memnunuz ve hürriyet içerisinde yaşıyoruz" diyemezler. Çünkü küfür ahkâmının tatbiki ile birlikte "Esaret" hayatı başlamıştır. Ayrıca unutulmamalıdır ki; küfür başlı-başına bir necasettir ve küfre rıza göstermek küfürdür.

CUM'A NAMAZININ EDÂSININ ŞARTLARI

635 Cum'a Namazı'nın edâsının şartları; namaz kılan mükellefte değil, onun dışında bulunması gereken şartlardır.(495) Hanefî Fûkahası; edâsının şartları bulunmadığı süre içerisinde Cum'a Namazı'nın sahih olmayacağı hususunda ittifak etmiştir. Dolayısıyla bütün mü'minler; bu şartların tahakkuku ve muhafazası hususunda mücadele etmek mecburiyetindedirler. Edâsının şartları mevcut değilken; demogoji yaparak "varmış gibi göstermek" Cum'a Namazı ile alay etmek ve mükellef olan mü'minleri aldatmak olur.

636 BİRİNCİ ŞART: Cum'a Namazı'nın edâ edilebilmesi için ûlû'lemlr'in izni şarttır. Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir hutbede Resûl-i Ekrem (sav): "Bilmiş olunuz ki; Allahû Teâla (cc) Cum'a Namazını bu sene, bu ayda, bu günde benim şu makamımda kıyamete kadar farz kıldı. Şimdi her kim benim hayatımda ve benden sonra adil ve cair bir ûlû'lemlr'i olduğu halde, Cum'a'yı hakir görerek veya inkar ederek kılmazsa, Allahû Teâla (cc) onun iki yakasını bir araya getirmesin ve işinde ona bereket vermesin. İyi biliniz ki tevbe edinceye kadar o kimsenin namazı, zekâtı, haccı ve orucu yoktur. Tevbe edenin tevbesini Allahû Teâla (cc) kabul eder..."(496) hükmünü beyan buyurmuştur. Hanefî Fûkahası bu Hadis-i Şerif'te geçen "Ve lehû imamûn adilûn ev cairûn" hükmünü esas alarak: "Cum'a Namazı'nın edâsı için ûlû'lemlr'in izni şarttır" hükmünde ittifak etmiştir. (497) Abdullah İbn-i Mesûd (ra) ve İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav): "Dört şey ûlû'lemlr'in hakkıdır. Hadd cezalarını tatbik etmek, ganimetleri mücahidler arasında taksim etmek, Cum'a Namazını kıldırmak ve zekatı toplamak" hükmünü beyan buyurmuştur.(498) Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan "Sahih-i Buhari muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi" isimli eserde: "İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin kavline göre devletin (Ulû'lemlr'in) izni olmadıkça, Cum'a Namazı sahih olmaz. İmam-ı Malik ve Şafii ve Ahmed'e göre izinsiz kılmamak müstehab ise de, kılmakta sıhhatemani birşey yoktur. Meşhur ve ma'ruf olduğuna göre eimme-i selâsenin kavli budur. Lakin İmam-ı Ahmed'den mervi diğer bir kavle göre müşarünileyhin Ebû Hanife'ye muvafık olduğunu Ayni iddia ettiği gibi, İmam-ı Malik'in de; "Devletin izni olmaksızın biri Cum'a'yı kıldırsa elvermez" dediğini ve İmam-ı Şafii'nin kavli-i kadimine göre: "Ancak devletin veya onun me'zun (izinli) kıldığı kimsenin ardında Cum'a sahih olabilir" diyor. Devlet'in (Yani Ulû'lemlr'in(499)) ümmet üzerine velayet-i ammesi vardır. İzinsiz Cum'a kılınmaz diyenlerin hücceti İbn-i Mace'de Cabir (rha)'den mervi hutbe-i nebeviyyedir ki, onu Bezzar'da Sahabe-i Müşarün-İleyh'ten rivayet ettiği gibi, Taberani'de "Evsat'ında" o mealde İbn-i Ömer radiyallahü Anhûma'dan rivayet etmiştir"

(500) hükmü kayıtlıdır.

637 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görüp, kendi heva ve heveslerinden hükümler icad eden siyasi güçler; mü'minlerin "Ulû'leml'i" olamaz. Zira mü'minlere, Allahû Teâla (cc) ancak kendilerinden olan bir ûlû'leml'e itaatı vacip kılmıştır.(501) Ayrıca "Kafirlerin, mü'minler üzerinde velâyet hakkı olamayacağı" da kat'idir.(502) Mü'minler; kafirlerin veya mürtedlerin istilasına uğrarsa; kendi içlerinden emir, kadı ve cum'a imamı seçebilirler.(503) Bu şekilde Cum'a Namazını edâ etmeleri ruhsaten caizdir. "Esaret'i" kırıp, Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilinceye kadar cihad etmeleri "Farz-ı Ayn" olur. Eğer müstevliler; mü'minler üzerine, küfür ahkamı ile hükmedecek bir amir tayin etmeye gayret ederlerse, velev ki tayin ettikleri kimse "Ben de müslümanlardanım" dese dahi geçerli olmaz. Zira küfür ahkamı ile hükmetme hakkı hiç kimseye tanınmamıştır. Şimdi "Türkiye'de Cum'a Namazı'nın edâsı için Ulû'leml'in izni mevcut mudur?" sualine cevap arayalım. Hilafetin ilgası sırasında, Birinci Büyük Millet Meclisinde Cum'a Namazı konusu tartışılmıştır. Seyyid Bey, bu konu ile ilgili bir kitap kaleme almıştır. Bu kitapta; hilafetin Hz. Ali (ra)den sonra krallığa dönüştüğü tezi ileri sürülmektedir. Bu tartışmalar; 16 Şubat 1933 yılında Mustafa Kemal'in emri ile; izin talebinde bulunan bütün cemaatlara (köy veya şehir) izin verileceğinin tamim edilmesi üzerine kesilmiştir. Şu anda milyonlarca Cum'a cemaati; Mustafa Kemal'in izni ve onu takip eden yönetimlerin tasvibi ile toplanmaktadır.(504)

638 İKİNCİ ŞART: Cum'a Namazı kılınan yerin şehir olması şarttır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir mükellefe ne Cum'a Namazı, ne teşrik tekbiri, ne Ramazan Bayramı Namazı, ne Kurban Bayramı Namazı yoktur. Bunlar ancak toplayan şehirde vardır"(505) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi Fûkahası; Cum'a Namazı ancak şehirde edâ edilir. Köylerde sahih olmaz hükmünde müttefiktir.(506) İmam-ı Merginani: "Şehir öyle bir mevzidir ki; içinde haddleri ikame eden ve hükümleri infaz eden bir emir ve kadısı bulunur."(507) hükmünü zikretmektedir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Zahirü'r rivayede şehir: Kendisinde kadı ve müfti bulunup, haddlerin ikame edildiği ve binalarının da mina binaları kadar olduğu yerdir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Hülâsa'da ise: "İtimad bu kavil üzeredir" denilmiştir. Tatarhaniyye'de de böyledir. Hadd'leri ikamenin manası; bunu yapmaya gücün yetmesi, yetki ve selâhiyetin bulunmasıdır. Gıyasiyye'de de böyledir"(508) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Merginani ve İbn-i Hümam "Selci'den" gelen nüfusla ilgili rivayetin zayıf olduğunu beyan etmişlerdir. Bazı fûkaha'da nüfus üzerinde durulmamasını; haddleri ikame için esasen nüfusun bulunmasına

bağlamışlardır. Bunu zikretmemizin sebebi şudur: Günümüzde "Şehir" için; belirli bir nüfus şart koşulmaktadır. Halbuki İslâm toplumunda; diyelim ki yüz ailenin oturduğu bir beldeye, "Ulû'lemlr" kadı ve müfti tayin ederse, orası şehir olur. Çünkü orada haddleri ikame etme yetki ve selahiyeti mevcuddur. Veleve ki, hiç kimse suç işlemediği için "Hadd" uygulanmamış olsun.(509) Arafat'ta Cum'a Namazı kılınmaz, bu hususta ittifak vardır.(510) Çünkü orası "Şehir" değildir.

639 ÜÇÜNCÜ ŞART: Cum'a Namazı'nın edâsının şartlarından birisi de öğle vaktinin girmiş olmasıdır. Cum'a Namazı'nın delili olan Ayet-i Kerime'de "Cum'a Günü" tabiri amm (umumi) bir beyandır. Fecirle, güneşin kavuşma zamanını içine alır. Resûl-i Ekrem (sav) "Güneş meylettiği zaman, insanlara Cum'a namazını kıldırınız"(511) buyurmuştur. Bu Hadis-i Şerif; mücmel olan Ayet-i Kerime'nin tefsiri hükmündedir. Eğer Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen kat'i haberler; bazı çevrelerin iddia ettiği gibi tali şartları beyan ediyorsa, Cum'a Namazı'nın hangi vakitte kılınacağını hiç kimse bilemez!.. Halbuki Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen haberlere inanmak ve o haberlere göre amel etmek her mü'min üzerine farzdır. Çünkü Allahû Teâla (cc) Resûl-i Ekrem (sav)'e itaat etmemizi farz, isyan etmemizi haram kılmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen haberler; akli ölçülerimize uymasa dahi, eğer ondan geldiği kat'i ise teslim olmak zorundayız.(512) Müctehid imamların beyan buyurdıkları hükümler mutlaka şer'i delillere dayanır. İmam-ı Azam (rha)'a göre; cum'a namazı edâ olunurken, öğlenin vakti çıkmış olsa, cum'a namazı fasid olur.(513)

640 DÖRDÜNCÜ ŞART: Cum'a Namazı ferdi olarak edâ edilemez, cemaat şarttır. Hz. Abdullah b. Amr (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te "Cum'a namazı her müslümana cemaat halinde kılınmak üzere vacib olan bir haktır" hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Hadis-i Şerif; Beyhaki, Ebû Davud ve Hakim'de yer almıştır. İmam-ı Merginani: "Cum'a'nın şartlarından birisi de cemaattir. Zira Cum'a kelimesi, cemaatten türemiştir. Cemaatin en azı İmam-ı Azam Ebû Hanife katında; imamette bulunan kimsenin dışında üç kişidir. İmameyn'e göre ise imamdan başka iki kişidir"(514) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiy'e'de: "Cemaatin en azı, imamdan başka üç kişidir. Tebyin'de de böyledir" hükmü kayıtlıdır.(515) İmam-ı Şafii (rha)'ye göre; cum'a cemaatinin en azı kırk kişidir.

641 BEŞİNCİ ŞART: Cum'a Namazı'nın edâsının şartlarından birisi de izn-i âm'dır. "İzn-i Am": Ulû'lemlr'in insanlar için umumi müsaade vermesidir.(516) Cum'a namazı'nın edâ edildiği caminin kapısının herkese açık olması esastır.

Feteva-ı Hindiyî'de: "Cemaat camiye toplanmış olsa ve caminin kapılarını üzerlerine kapatarak cum'a namazı kılmış olsalar, bu cum'a caiz olmaz"(517) hükmü kayıtlıdır.

642 ALTINCI ŞART: Cum'a Namazı'nın edâsının şartlarından birisi de "Ulû'lemlr" veya görevlendirdiği bir kimsenin hutbe okumasıdır. Bir kimse Ulû'lemlr'in izni olmadan hutbe okusa ve Cum'a Namazı kıldırarsa "Asi ve bağıy" hükmünde olur.(518) Çünkü bu fiilde ümmetin velayetine tecavüz vardır. Cum'a Namazı kıldırması için Ulû'lemlr'in vermiş olduğu izin aynı zamanda "Hutbe" okuması için de izin sayılır. İbn-i Abidin: "İzin ancak mescid yapılırken şarttır. Bu sözün neticesi şudur: Sultanın izni ancak işin başında bir defa şarttır. O, cum'a'yı kıldırarak için bir şahsa izin verdi mi, o şahısta başkasına, o da başkasına ilh... izin verebilir. Maksad sultan (Ulû'lemlr) bir camide cum'a kılınmasına izin verdi mi, artık orada her şahıs ve hatip cum'a kıldırmağa mezdur. "Sultanın yahud sultan tarafından mezdun olan kimsenin iznine hacet yoktur" demek değildir. Ama İbn-i Çürübaş'ın ibaresi bu vehmi vermektedir. Bizim bu söylediklerimize İbn-i Çürübaş'ın Bahır'da nakledilen şu ibaresi de delâlet etmektedir: "Bunu öğrendikten sonra anlarsın ki zamanımızda yapılanlar bununla bağdaşır. Yeni yapılan bir camide cum'a kılınmak için sultandan izin alınır. Ve sultanın cami sahibine orada cum'a kıldırarak için izin vermesi, cami sahibinin de tayin edeceği hatibe izin vermesini sahih kılar. Artık bu hatibte icabında yerine başkasını geçirmeye mezdur. Bunun hulasası şudur: Cum'a kıldırarak ancak vasıtalı veya vasıtasız olarak sultan tarafından mezdun (izinli) kimseye caizdir. İzin yoksa caiz değildir"(519) hükmünü zikretmektedir.

643 **HUTBENİN FARZLARI:** Hutbe; Cum'a Namazından önce ve vaktinde okunur. Hutbenin vakti; zevalden sonra ve namazdan öncedir. "Vakit" hutbenin birinci farzıdır. Molla Hüsrev: "Cum'a hutbesiz olarak kılınsa veya hatib hutbeyi namazdan sonra okusa veya vaktinden önce edâ etse, Cum'a namazı batıl olur" (520) hükmünü zikretmektedir. Hutbenin ikinci farzı Allahû Teâla (cc)'yi zikretmektir." Hanefî Fukahası; Cum'a ayetinde geçen: Allah'ın zikrine koşunuz" hükmünün mutlak bir beyan olduğuna kail olmuştur. Ayrıca Hz. Osman (ra)'dan bu konuda gelen rivayet esas alınmıştır.(521) Hutbe'de Allahû Teâla (cc)'ya hamd etmek (Yani "Elhamdulillâh" demek) veya tahlil getirmek (yani "Lâ ilâhe illâllah" demek veya tesbih etmek (Yani "Subhanellâh" demek) kifayet eder. (522) Ancak bunların hutbe niyetiyle söylenmesi esastır. İmam-ı Azam (ra)'a göre; hutbe arapça'dan başka dillerde de okunabilir. İmameyn'in kavline göre; hiçbir özür yokken ve arapça okuma imkanı da mevcutken, başka dille okunması

mehkuhtur. Arapça okunması esastır.(523)

644 HUTBENİN SÜNNETLERİ: Hutbenin onbeş sünneti vardır:

1. Temizlik, cünüb ve abdestsiz olan kimselerin hutbe okumaları mekruhtur.
2. Ayakta durmak.
3. Hatibin yönünü cemaata çevirmesi .
4. Hatibin hutbeden önce "Eûzü billâhi mine's Şeytani'r-racim" demesi.
5. Hatibin hutbesini cemaate duyurması.
6. Hatibin hutbeye Allahû Teâla (cc)'ya Hamd-ü senâ ile başlaması.
7. Allahû Teâla (cc)'ya şanına lââyık bir şekilde övgüde bulunmak.
8. Şehadet kelimelerini okumak.
9. Resûl-i Ekrem (sav)'e, selât-ü selam getirmek.
10. Cemaate va'zû nasihatta bulunmak.
11. Bir miktar Kur'an-ı Kerim okumak.
12. Allahû Teâla (cc)'ya hamd-ü senâ ve Resûl-i Ekrem (sav)'e selât-ü selamı ikinci hutbede de tekrar etmek.
13. Mü'minlere dua etmek.
14. Her iki hutbeyi de hafif okumak.
15. İki hutbe arasında oturmak. Zahirü'r rivayede; iki hutbe üç Ayet-i Kerime okuyacak miktarda oturmak sünnettir. Sıracü'l Vehhac'ta da böyledir.(524)

"AHİR-İ ZUHUR" MESELESİ

645 İmam-ı Serahsi: "Cum'a namazı şehirde edâ edilebilir, köylerde sahih olmaz. Ancak Hadis-i Şerifte şehir mutlak olarak zikredilmiştir, şehirde tek yerde kılınma hususu tasrih olunmamıştır"(525) hükmünü zikrediyor. İmam-ı Azam

Ebû Hanife (rha)'dan gelen zahir rivayeye göre, şehirde ancak tek bir camide edâ edilebilir.(526) İmam-ı Yusuf (rha)'ın kavline göre; bir şehrin ortasından nehir geçiyorsa ve ulaşım güçlüğü söz konusu ise, iki yerde edâ edilmesi caizdir.(527) İmam-ı Muhammed (rha) ve İmam-ı Azam (rha)'dan gelen bir kavle göre de; şehirde müteaddid yerlerde Cum'a Namazı edâ edilebilir. Bu da sahih olan bir kavildir"(528) İşte ahir-i zuhur (Zuhr-i Ahire) bu ihtilafa dayanan bir meseledir. Eğer bir şehirde birkaç yerde Cum'a Namazını edâ etmek sahih olmazsa (ki olma ihtimali de vardır), mükellefin üzerinde öğle namazı da borç olarak kalmıştır. Dolayısıyla hem Cum'a Namazını, hem öğle namazını kılmak suretiyle, bu tereddüd giderilebilir" diyen ülema bulunduğu gibi; aksi görüşte ülema da vardır. Bunlar da; "Ya Cum'a Namazı, ya öğle namazı farzdır. Eğer "ahir-i zuhur" (Öğle namazı) kılınması taleb edilirse, mükellef "Cum'a farz değildir" zannına kapılabilir. Dolayısıyla iki delilin kuvvetli olanıyla amel edilir" hükmünü zikretmişlerdir. Esasen İmam-ı Şafii (rha) bir şehirde birde fazla yerde Cum'a Namazı'nın kılınmayacağını, iki yerde kılınırsa ikisinin de fasid olacağını esas almıştır.(529) Resûl-i Ekrem (sav) ve Hülafa-i Raşidiyn dönemlerinde, her şehirde tek bir camide edâ edildiği de bilinmektedir.

646 "Tenvirû'l Ebsar" ve "Dürri'l Muhtar"da: "Binaenaleyh Cum'a Namazından sonra ahir zuhur kılar. Bunların hepsi mezhebin hilafıdır. İtimada şayan değildir" hükmü zikredilmiştir. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydeder: "Ben derim ki; bu ifade söz götürür. Belki itiyat olan onu kılmaktır. Bu, mes'uliyetten yüzde yüz çıkmak manasına gelir. Zira müteaddid yerlerde kılmanın caiz olması delil itibariyle daha kuvvetli olsa da, bunda kuvvetli bir şüphe vardır. Çünkü Ebû Hanife'den hilafı da rivayet edilmiş; bu rivayeti Tahavi, Timurtaş ve Muhtar sahibi tercih etmişlerdir. Attabi ise onu (bir şehirde tek bir yerde kılmayı) daha zahir bulmuştur. İmam-ı Şafii'nin mezhebi bu olduğu gibi, İmam-ı Malik'in meşhur olan kavli ve İmam-ı Ahmed'den rivayet edilen iki kavilden biri de budur. Nitekim Makdisi bunu "Nuru's Şem'a fi Zuhurul Cum'a" adlı eserinde zikretmiştir. Hatta Şafii'lerden Subki ekser ülemanın kavli bu olduğunu, müteaddit yerlerde Cum'a Namazı kılmanın caiz olduğunu hiçbir sahabe ve tabiinden nakledilmediğini söylemiştir. Biliyorsun ki Bedai'de "Zahir rivayet budur" denilmiştir. Münve şerhinde "Cevamiû'l Fıkıh"tan naklen; "Bu kavil İmam-ı Azam'dan gelen iki rivayetin en zahir olanıdır" denilmiştir. Nehir ile El Havi'l Kudsi'de "Fetva bunun üzerinedir" denilmektedir. Razi'nin tekmilesinde de: "Biz bununla amel ederiz" ibaresi vardır. Şu halde bu kavil (Şehir de tek bir camide edâ etme) mezhepte itimad edilen bir kavildir. Zaif bir

kavil değildir."(530)

647 Darû'l İslâm'da; Cum'a Namazı'nın şehirde "tek bir camide mi, yoksa müteaddit camilerde mi kılınacağı" hususunda muhtelif kaviller vardır.. Ancak bir şehirde; tek bir camide edâ edildiği zaman, Ehl-i Sünnet'in bütün müctehidlerine göre Cum'a Namazı sahihtir. Ayrıca ahir-i zuhuru (son öğle namazını) kılmaya gerek yoktur. Esasen Cum'a Namazı'nın, öğle namazından daha faziletli olduğu da bilinmektedir.(531) İslâm ahkâmının tatbik edilmediği beldelede, müslümanların kendi içlerinden vali, kadı ve Cum'a imamı seçebilecekleri de beyan buyurulmuştur. Bu Cum'a imamının arkasında Cum'a Namazlarını ruhsaten edâ edebilirler.(532) Eğer her şehirde; tek bir camide toplanabilirlerse, "Cemaatin dağılması" endişesi bir yana, büyük cemaatler ortaya çıkabilir. Esasen bir şehirde müteaddit yerlerde Cum'a kılınmasının caiz olduğunu beyan eden ülema tek bir camide toplanmada mevcut olan "Zorluk ve meşakkat"i illet göstermiştir. Halbuki günümüzde; her türlü düşünce ve akaid sahipleri, güçlerini gösterebilmek için "Miting"ler tertip etmekle meşguldürler. Dikkat edilirse İbn-i Abidin: "Hatta Şafiilerden Subki; ekser ülemanın kavli bu olduğunu, müteaddit yerlerde Cum'a kılmanın caiz olduğunu hiçbir Sahabi ve tabi'inden nakledilmediğini söylemiştir" hükmünü hassaten zikrediyor. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'dan gelen iki kavilden kuvvetlisinin de, "Bir şehirde tek bir camide Cum'a Namazı'nın edâ edilmesi" olduğu da malûmdur. İbn-i Abidin: "Ulema, ibadetlerde fetvanın mutlak surette İmam-ı Azam (rha)'ın kavline göre verileceğini söylemiştir"(533) hükmünü beyan etmektedir. Cum'a Namazı'nın bir ibadet olduğu dikkate alınır, mesele kavranır.

648 Cum'a Namazı'nın; edâsının şartlarına riayet edilerek kılınması "Azimettir" Mü'minler; Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen haberlere dayanan bu şartları dikkate almak durumundadırlar. Hanefî Fûkahası; Cum'a Namazı'nın edâsı konusunda "Ruhsat"ın ne olduğunu da izah etmiştir!.. Hem azimet, hem ruhsatı terkederek; yeni akli şartlar koymak, hiç kimsenin yetkisinde değildir. Evet İslâm'da zorluk yoktur; ama "uydurma kolaylıklar" da yoktur.

CUM'A NAMAZI İLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

649 Cum'a Namazı iki rek'attır. Her iki rek'atında da Fatiha Sûresi ve Zammı Sûre açıktan okunur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(534) Cum'a Namazı'na teşehhüde veya sehiv secdesinde yetişen kimse namazını tamamlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizler namazdan yetiştiginizi kılın ve kaçırdığınızı da kaza

edin" Hadis-i Şerifi esas alınmıştır.(535) "Cum'a İmamı" hutbe için minbere çıktığı zaman insanlar namaz kılmayı ve konuşmayı terkederler. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) bu hususta Resûl-i Ekrem (sav)'in "İmam hutbeye çıktığı zaman, ne namaz kılmak vardır, ne de konuşmak" Hadis-i Şerifini esas almıştır. (536) Muhakkak ki namaz kılmak ve konuşmak "Hutbe'yi" dinlemeye mani olur.

650 Kılıç zoruyla (yani savaşla) fethedilen her şehirde "Cum'a İmamı" minber üzerine kılıçla çıkar. Bu fiilde: "O beldenin kılıçla (silahla) fethedildiğini, şayet onlar İslâm'dan dönecek olurlarsa, o şehrin ebedi mü'minlerin elinde kalacağını ve İslâm'a geri dönünceye kadar onlarla savaşacaklarını" ilan etme vardır. Tatarhaniyye'de de böyle zikredilmiştir.(537) Bilindiği gibi; üzerinde bulunduğumuz topraklar "Küffar"dan savaş yoluyla alınmıştır. Dolayısıyla "Cum'a İmamı'nın" minbere mutlaka kılıçla (silahla) çıkması gerekir.

651 Resûl-i Ekrem (sav) hicretten önce ve birinci Akabe bey'atından hemen sonra Hz. Esad b. Zürene (ra)'yi Medine'de mukim olan mü'minlere " Cum'a Namazı'nı" kıldırmakla görevlendirmişti.(538) Abdurrahman Ka'b b. Malik (ra)'in şöyle dediği rivayet edildi. "Babam, Cum'a günü Ezânı işitince, Esad b. Zürene'ye rahmet okurdu da bunun sebebi sorulunca: "Çünkü o, Neki El Hadimat'ta Beyada oğullarının kara taşlı topraklarında "Hezm En-Nebit" adındaki köyde bize Cum'ayı kıldıran ilk insandır" dedi. O zaman babama: "Kaç kişi idiniz?" diye sordum. "- Kırk kişi idik" dedi"(539) İmam-ı Şafii (rha) bu hadisi delil ittihaz ederek, en az cemaatin kırk kişi olmasına kail olmuştur.(540) Daha sonra Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Mus'ab b. Umeyr (ra)'i, Kur'an-ı Kerim'i öğretmek ve cum'a kıldırmak üzere görevlendirdiği bilinmektedir. Bunlar hicretten önceki olaylardır. Mekke'de Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe-i Kiram (Hicretten önce) cum'a namazı'nı kılmamışlardır. Resûl-i Ekrem (sav) ilk Cum'a Namazı'nı Hicret esnasında Medine yakınlarında Beni Salim b. Avf kabilesinden topraklarında kıldırmıştır. Cum'a namazı'nın Mekke'de mi, Medine'de mi farz olduğu hususunda müfessirler arasında ihtilaf vardır.(541) Ancak Hz. Esad b. Zürene (ra)'in kendi reyi ile; dört rek'at olan öğle namazını terkedip, iki rek'at cum'a namazı kıldırmasının mümkün olmadığını beyan eden ülema; "Mekki" olduğuna kaildir. Allahû'a'lem.

BAYRAM NAMAZLARI

652 Önce "İyd" kelimesi üzerinde duralım. Bu kelime "Avdet"den alınmıştır.

Avdet; dönmek manasınadır. Bayramlara "İyd" denilmesi ülema'dan bazılarına göre, her sene tekerrür ettikleri içindir.(542) Muteber bütün fıkıh kitaplarında; "Cum'a Namazı babından" hemen sonra, bayram namazları konu edilmiştir. Hatta Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın "Akaid" kitablarında: "Cum'a ve Bayram namazlarının edâsı için ûlû'leml'e ihtiyaç vardır"(543) denilmek suretiyle, iki namaz yine bir arada zikredilmiştir. İbn-i Abidin: Cevhere'de şöyle denilmiştir: "Bayramla Cum'a'nın münasebeti meydanda olup, şudur: Bunların her ikisi de, büyük cemaatle kılınır. İkisinde de kıraat aşikare okunur. Hutbeden maada; birinin şartı ne ise diğerinin şartı da odur. Cum'a Namazı kime farz ise, bayram da ona vacibtir. Cum'a Namazı'nın evvel zikredilmesi farz olduğu ve çok tekerrür ettiği içindir"(544) hükmünü zikreder.

653 İmam-ı Merginani: "Bayram Namazı, üzerine Cum'a namazı farz olan her mükellefe vaciptir"(545) hükmünü beyan etmektedir. Dolayısıyla bir kimsenin üzerine "Bayram Namazı'nın" vacib olması için:

1) Hür olmalıdır: Köle ve esir olan mü'minlere vacib değildir. 2) Erkek olmalıdır. 3) Mûkim olmalıdır. 4) Sıhhatli olmalı ve yürümeye gücü yetmelidir. Kötürüm, felçli ve âmâ olan kimselere vacip değildir.

654 Bayram Namazı'nın edâ edilebilmesi için; mükellefin dışında aranan şartlar da şunlardır:

1) Şehirde mûkim olmak: Köylerde bayram namazı kılmak tahrimen mekruhtur. (546)

2) Ulû'lemlr'in bizzat kendisi veya görevlendirdiği bir kimse bulunmalıdır ve bayram namazı için izin vermelidir.

3) Vaktinde edâ edilmelidir.

4) İzn-i âmm.

5) Cemaattir.

655 Mescid ne kadar büyük olursa olsun; "Bayram Namazı" için mûsallaya (namazgaha) çıkmak sünnettir. Alimlerimizin ekserisinin görüşü budur. Muzmarat'ta da böyledir.(547) Ramazan Bayramında; namaz kılmak için musallaya gitmeden önce bir şey yemek, gusûl abdesti almak, misvak

kullanmak, tertemiz giyinmek ve güzel kokular sürmek müstehabtır. Zira rivayet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) Ramazan Bayramı gününde, namaz kılınacak yere çıkmazdan önce yerdi ve her iki bayram da (Ramazan ve Kurban) gusûl abdesti alırdı.(548) Kurban Bayramı da; tıpkı Ramazan Bayramı gibidir. Yalnız tek bir fark vardır. Şöyle ki; Kurban Bayramı'nda namazdan önce birşey yememek müstehabtır. Zira bir kimsenin Kurban Bayramı'nda, ilk yediği şeyin kurban eti olması esastır. Bu Allahû Teâla (cc)'nın bir ziyafetidir. Hidaye şerhi Aynî'de de bu şekilde zikredilmiştir.(549)

656 Bayram Namazı'nın edâ edileceği yere; (Musalla'ya veya Mescid'e) sakın ve vakûr adımlarla gitmek ve bu esnada tekbir getirmek gerekir. İmam-ı Merginani: "Kurban bayramında tekbir getirilmesi şer'an sabit olmuştur. Çünkü o vakit, tekbir vaktidir"(550) hükmünü zikretmektedir. Kurban Bayramı'na giden mükellef; tekbirleri açıktan (yüksek sesle) getirir. Ramazan Bayramı'na giden; tekbirlerin gizli olması esastır. Nitekim Feteva-ı Hindiyî'de: "Ramazan Bayramı'nda ise, tekbirler açıktan alınmaz. Muhtar olan ve kabul edilen görüş de budur. Giyasîye'de de böyledir. Müstehab olan da bu tekbirlerin gizli olmasıdır. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir"(551) hükmü kayıtlıdır. Unutulmaması gereken bir husus da şudur: Bayram namazlarından önce musallada veya mescidde nafil namaz kılınmaz. Molla Hüsrev bu konuyu izah ederken: "Zira Resûl-i Ekrem (sav) namaza karşı çok şiddetli istek duymasına rağmen, nafil kılmamıştır. Eğer nafil namaz kılmak caiz olsaydı, cevazı öğretmek maksadıyla yapardı"(552) buyurmaktadır.

657 Bayram Namazı'nı iki ayrı yerde kılmak caizdir. İmam-ı Muhammed (rha)'e göre ise, Bayram Namazları'nın üç yerde kılınması da caiz olur. İmam-ı Ebû Yusuf (rha)'dan gelen kavle göre, bu caiz olmaz. Muhıyt'te de böyledir.(553) Dolayısıyla " Bayram Namazlarını" şehirde tek bir camide kılmak, bu mümkün olmazsa iki yerde kılmak esastır. Üç yerde kılınması hususunda İmam-ı Yusuf (rha) "caiz olmaz" demiştir.

658 **BAYRAM NAMAZI'NIN VAKTİ:** Bayram namazının vakti; güneşin yükselmesinden zevale kadar olan süredir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav); güneş bir mızrak veya iki mızrak yükselmiş iken, Bayram namazlarını kıları. Rivayete göre; Resûl-i Ekrem (sav) döneminde bir topluluk, zevalden sonra gelip "Hilal"i gördüklerini beyanla, şehadette bulunmuşlardır. Resûlullah (sav)'de; ertesi günü musalla'ya çıkılmasını emir buyurmuştur. Eğer zeval vaktinden sonra Bayram Namazı'nı edâ etmek caiz olsaydı, tehir etmezlerdi.(554) Güneş zevale erdiği

zaman, Bayram Namazı'nın vakti çıkar.(555)

659 BAYRAM NAMAZI NASIL KILINIR?: Üzerine Bayram Namazı vacib olan mükellef; önce kalp ile niyet ederek; "Allahû Teâla (cc)'nın rızası için Bayram Namazı kılmaya niyyet ettim. Uydum hazır olan imama" der ve imam ile birlikte iftitah tekbirini alır. Hem imam, hem de cemaat tarafından gizli olarak "Sübhanek" okunur. Sonra imam; ellerini kulakları hizasına kaldırarak yüksek sesle "Allahû ekber" der!.. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Eller başka zaman kaldırılmaz. Ancak yedi yerde kaldırılır"(556) buyurmuş ve bu yedi yer arasında "Bayram Tekbirlerini" zikretmiştir. Bu tekbir sayısı üçtür. Tekbirler arasında eller bağlanmaz, salıverilir. Zahirîyye'de de böyledir.(557) Üçüncü tekbirden sonra eller yeniden göbek altında bağlanır. İmam gizli olarak (Eûzü-besmele) istiaze yapar, sonra sesli olarak Fatiha Sûresi'ni ve buna ilave olarak herhangi bir sûreyi okur. Cemaat ise hiçbir şey okumadan imamı dinler. Sonra imam birinci rek'atın rükûunu ve secdesini edâ ederek ikinci rek'at için doğrulur. Cemaatte imamlarla birlikte rükû ve secdeleri, tesbihleri ile birlikte edâ eder.

660 İmam ikinci rek'atta ellerini bağlayıp gizli olarak "istiaze" yapar. Sonra sesli olarak Fatiha Sûresi'ni ve buna ilave olarak herhangi bir sûreyi okur. Bu kıraat tamamlandıktan sonra rükua varmadan önce, imam yine ellerini kulakları hizasına kaldırarak "Allahû Ekber" der ve ellerini salıverir. Bu şekilde tekbirler üçe tamamlanır. Dördüncü defa alınan tekbirde rükua gidilir ve rükû tesbihleri edâ edilir. Ondan sonra "Secde'ler" yapılarak, tahiyyatta oturulur. İmamlarla birlikte selam verilmek suretiyle; iki rek'atlık Bayram Namazı edâ edilmiş olur.

661 Böylece ziyade tekbir sayısı "altı" olmuş olur. Bunların üçü birinci rek'atte, üçü de ikinci rek'attedir. Bayram Namazları'nda üç de aslî tekbir vardır. Bunlardan biri iftitah tekbiri, ikisi de rükû tekbirleridir. Bu durumda iki rek'atlık Bayram Namazı'nda "dokuz tekbir" alınmış olmaktadır. Bu İbn-i Mes'ud (ra)'dan rivayet olunan haberdur.(558) Feteva-ı Hindîyye'de "Alimlerimiz bununla fetva vermişlerdir. Gıyasiye'de de böyledir"(559) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Şafii (rha) ise bu konuda Hz. İbn-i Abbas (ra)'dan gelen kavli esas almıştır. Dolayısıyla amelde Şafii mezhebini taklid eden mü'minler, Bayram Namazları'nda daha fazla tekbir alırlar.

662 BAYRAM NAMAZI KAZA EDİLEBİLİR Mİ?: Molla Hüsrev: "İmam, Bayram Namazı'nı cemaat ile birlikte edâ etse ve bazı insanlar namazı kaçırsa; o namaz ne vaktinde, ne vaktinden sonra kaza edilemez. Zira Bayram Namazı'nın

şartları sadece edâ eden mükellefle tamam değildir" hükmünü zikreder.(560) İmam-ı Merginani: "Bayram Namazı, edâ edecek kimseyle tamamlanmayan birtakım şartlarla bilinir. Ancak "Hilal" hava bulutlu olduğu için her yerde görülemez ve insanlar; "Ulû'lemlr" katında, zeval vaktinden sonra hilali gördüklerine dair şهادette bulunurlarsa, ertesi gün Bayram Namazı edâ edilir. Zira bu meşru bir özürle te'hîr etmek hükmündedir. Ayrıca bu hususta da Hadis-i Şerif varid olmuştur. İkinci günde; "Bayram Namazı'nı" men eden meşru bir özür ortaya çıkarsa, ondan sonra (Yani üçüncü gün) o namazı kılamazlar. Zira "Bayram Namazı'nda" asıl olan; tıpkı Cum'a Namazı gibi kaza olunamamasıdır" (561) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyî'de de: "Ramazan Bayramı Namazı'nı, özürsüz olarak ikinci güne te'hîr etmek caiz değildir. Tebyin'de de böyledir. Kurban Bayramı Namazı'nı birinci gün eda etmeye mani bir özür bulunursa; imam ve cemaat tarafından ikinci veya üçüncü günde de kılınabilir. Bundan sonra kılınamaz. Hiçbir özür yokken, ertesi güne bırakılmış olsa edası yine caizdir. Ancak bu kötü bir iştir. Bayramın ikinci gününde de, Bayram Namazı'nın vakti, aynen birinci günündeki vakti gibidir. Tatarhaniye'de de böyle zikredilmiştir"(562) hükmü kayıtlıdır. Dikkat edilirse; Ramazan Bayramı Namazı; meşru bir özür olduğu zaman ikinci günü de edâ edilebilir. Üçüncü gün caiz olmaz. Kurban Bayramı namazı ise; meşru özür olduğu zaman; ikinci ve üçüncü günde de edâ olunabilir. Daha sonra edâ etmek mümkün değildir. Şurası da bilinmelidir ki; "Bayram Namazları" ferdi olarak (Yani tek başına) edâ da olunamaz, kaza da edilemez. Ancak edâsının şartlarına riayet edilerek cemaatle kılınabilir.

663 Bayram Namazı'ndan sonra; iki hutbe okunur. Zira Resûl-i Ekrem (sav) böyle yapmıştır.(563) İki hutbe arasında az bir miktar oturmak esastır. Ancak Hanefî Fûkahası'na göre; hutbeye ilk çıktığında oturmaz. Hutbenin başında tekbir almak, ikinci hutbede ise yedi defa tekbir getirmek müstehabtır. Zahidi'de de böyledir. Ramazan Bayramı "Hutbe"sinde; Sadaka-i Fıtr'ın mahiyetini, kimlere vacib olduğunu ve kimlere verilmesi gerektiğini ve neden vacib olduğunu izah eder. Kurban Bayramı "Hutbe"sinde; kurbanın mahiyetini, nasıl kesileceğini ve teşrik tekbirlerinin hükümlerini beyan eder.(564)

664 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen beldelerde mü'minlerin birisi "Ramazan" diğeri "Kurban" olmak üzere yılda iki bayramları vardır. Her hafta "Cum'a" günü de onlar için bayramdır. Küfür ahkâmının galip geldiği ve mü'minlerin güvenliklerini yitirdikleri beldelerde ise "Esaret" hayatı sözkonusudur. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri çirkin görüp; kendi heva

ve heveslerinden hükümler icad eden "Tağuti güçlerin" mahiyetini gizleyen; sadece bununla da kalmayıp "Tağuti" güçleri mü'minlere "Ulû'lemr" diye tanıtan kimselerin hiçbir ameli sahih değildir. Çünkü bu fiilde: "İman" ile "Küfrü" aynı mahiyette görme hastalığı mevcuttur.

TEŞRİK GÜNLERİNDE ALINAN TEKBİRLER

665 Molla Hüsrev: "Teşrik günlerinde alınan tekbirler vacibtir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de: "Allah'ı sayılı günlerde (teşrik günlerinde) zikrediniz" buyurulmuştur. Teşrik lûgat yönünden, eti kurutmaya verilen isimdir. Halil b. Ahmed (rha)'den rivayet edilmiştir ki; teşrik, tekbirdir. Bir kavle göre "Teşrik tekbiri" diye isimlendirme, İmameyn'in sözüne göre vaki olmuştur"(565) hükmünü zikretmektedir.

666 Teşrik tekbirlerinin lafzı şudur;

"Allâhû - Ekber, Allâhû - Ekber, Lâ ilâhe illâ'llâhu Vallâhu Ekber, Allâhû Ekber ve li'llâhi'l-Hamd"

667 Teşrik tekbirlerine arefe günü; sabah namazından sonra başlanır. Kurban Bayramı'nın dördüncü gününün ikindi namazına kadar (İkindi Namazı da dahil) yirmi üç vakit farz namazların arkasından getirilir.(566) Teşrik tekbirlerinin şartları şunlardır:

1) Teşrik tekbirlerinin söylendiği yerin "şehir" olması.(567)

2) Teşrik tekbirlerinin farz namazlardan sonra söylenmesi.

3) Bu tekbiri asgari bir defa söylemek!.. Teşrik tekbirlerini cemaatle hep birlikte söylemek müstehaptır. İmam-ı Azam (rha)'a göre; teşrik tekbirlerini söylemek için Ulû'lemr'in izni ve hürriyet şart değildir. Sahih olan da budur. Mircû'd Diraye'de de böyledir.(568) Tekbir, misafir olan muktediye veya köylü olan muktediye veya kadın olan muktediye de, tabiiyyet tarikiyle vacib olur.(569) Bunlar ferdi olarak namaz kılarlarsa vacib olmaz. Kadınlar tekbirleri gizli söylerler, yani içlerinden.

668 Teşrik tekbirinin aslı; Hz. İbrahim (as)'den rivayet edilen şu olaydır: Cebrail (as) Allahû Teâla (cc)'nın ihsan buyurduğu kurban ile Hz. İbrahim (as)'e geldiği zaman; O'nun oğlu Hz.İsmail (as)'i kurban etme hususunda acele edeceği

endişesi ile "Allahû Ekber, Allahû Ekber" diye nida etmiştir. Hz.İbrahim (as) Cebrail'i görünce "La ilâhe illâ'llahû va'llahû Ekber" diyerek cevap vermiştir. Hz. İsmail (as)'da, kendisine bedel olarak gönderilen kurbanı görünce: "Allahû Ekber ve li'llâhi'l Hamd) diye tesbihte bulunmuştur.(570) İşte teşrik tekbirleri, bu teslimiyeti ifade eder. Mü'minler "Teşrik Tekbiri" getirirken bu mahiyeti iyi tefekkür etmelidirler.

669 Münasib olan; teşrik tekbirlerini (farz namazın) selamının hemen arkasından söylemektir. Bir kimse selamdan sonra konuşmuş olsa veya abdesti bozursa, bu kimsenin üzerinden teşrik tekbiri düşer. Tebyin'de de böyledir. Teşrik tekbirleri Vitir ve Bayram Namazlarının arkasından söylenmezler. "Bayram Namazı'ndan sonra söylenmez" kavli, Mücteba'dan naklen Bahır'da zikredilmiştir. Belh'liler ise; Bayram Namazı'nın arkasından teşrik tekbirini söylemektedirler. Çünkü o tekbirler cemaatle söylenir. Bayram Namazı da; tıpkı Cum'a Namazı gibi, cemaatle edâ ediliyor. Teşrik günlerinde bir namazı unutan kimse; bu namazı aynı senenin teşrik günlerinde kaza ederse, teşrik tekbirlerini söyler.(571) Bir imam; teşrik tekbirlerini unutarak terk ederse, muktedi bunları söyler.

GÜNEŞ TUTULDUĞU ZAMAN KILINAN NAMAZ (KÜSUF NAMAZI)

670 Güneş tutulduğu zaman; "Ulû'lemr", "Cum'a İmamı" veya "Ulû'lemr'in bu namazı kıldırarak görevlendirdiği kimse; müslümanlara iki rek'at namaz kıldırır.(572) Beş vakit namaz kıldırarak görevli mescid imamları; "Ulû'lemr'in" veya "Cum'a İmamı'nın" sarıh bir izni olmadığı süre içerisinde küsuf namazını kıldırıamazlar. Bu gibi durumlarda müslümanlar, küsûf namazını ayrı ayrı edâ ederler.(573) Küsûf namazında; Ezân, ikamet ve hutbe yoktur. Zahirü'r rivayet budur.

671 Küsûf namazının cemaatle edâ edileceği hususunda ülemanın icmaı vardır. Küsûf Namazı sünnettir ve iki rek'attır. Her iki rek'atında de; diğer namazlarda olduğu gibi, bir rükû, iki secde vardır. Küsûf Namaz'ını kılan kimse; dilediği sûreyi okuyabilir Muhiyt'de de böyledir.(574) İmam-ı Şafii (rha)'in kavline göre; Küsûf Namazı'nın her iki rek'atında de iki rükû vardır.(575)

672 Küsûf Namazı'nda kıraatın gizli mi, yoksa aşikâr mı olacağı hususunda ihtilaf vardır. İmam-ı Merginani; "Gizli ve aşikâr kıraat meselesine gelince: Hz. Aişe (r.anha) validemizden hem gizli, hem aşikâr kıraata dair rivayet gelmiştir.

Bir rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav) aşikâr kıraatta bulunmuştur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) indinde ise; İbn-i Abbas ve Semre b. Cünbed (r.anhüm) kanalı ile gelen rivayet daha zahirdir ve tercihe şayandır. Nasıl tercih edilmesin ki; Kûsûf Namazı gündüz edâ edilen bir namazdır ve gündüz edâ edilen bir namazda kıraatta gizlidir. Kûsûf Namazı edâ edildikten sonra güneş açılıncaya kadar dua edilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "İşte bu korkulardan bir şey gördüğünüz zaman, Allahû Teâla (cc)'ya dua ile teveccüh ediniz" buyurmuştur. Dua hususunda sünnet olan, namazdan sonra yapılmasıdır"(576) hükmünü zikreder. Malûm olduğu üzere Kûsûf Namazı'nın vakti; güneşin tutulduğu zamandır. Şayet güneş, namaz kılmanın mekruh olduğu bir vakitte tutulursa, Kûsûf Namazı kılınmaz. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(577)

AY TUTULDUĞU ZAMAN KILINAN NAMAZ (HÜSÛF NAMAZI)

673 Resûl-i Ekrem (sav) efendimiz, oğlu İbrahim (ra)'in vefatı esnasında "Güneş"in tutulmuş olması sebebiyle kıldırdığı namazdan sonra halkın "Güneş İbrahim'in vefatı sebebiyle tutuldu" demeleri üzerine: "Güneş ve ay, hiç kimsenin ölümünden dolayı tutulmaz. Güneş ve ayın tutulmasına şahit olduğunuzda, başınıza gelen bu hal ortadan kalkıncaya kadar namaza durup, dua etmeye bakınız"(578) hükmünü beyan etmiştir. Hüsûf (ay tutulması) Namazı da; iki rek'at olarak kılınır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(579) İmam-ı Merginani; "Hüsûf Namazı cemaat ile edâ edilmez. Zira gece vakti toplanmak; korku ve fitneye sebep olacağı için zuhur etmemiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in "İşte bu şiddetlerden bir şeye şahit olduğunuz zaman, hemen namaza sığınınız" buyurduğu bilinmektedir. Hüsûf (ay tutulması) Namazı'nı herkes kendi evinde edâ eder"(580) hükmünü zikretmektedir.

674 Hz. Ebû Bekir (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in; güneş ve ay tutulmasını Allahû Teâla (cc)'nın, kudret ve hikmetine ait olaylar olarak beyan ettiği sabittir. Mü'minlerin; bu olaylar anında, namaz kılmaları ve dua etmeleri Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetiyle sabit olduğu içindir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Korkuların şiddetlendiği, çok kuvvetli rüzgarların (kasırgaların) estiği, şiddetli kar ve yağmur yağdığı, güneşin kızarıp, gecenin çok şiddetli karanlık olduğu, yıldırımların düşmeye başladığı, yıldızların söndüğü ve kafirlerin saldırılarının arttığı zamanlar da da, iki rek'at namaz kılınır. Tebyin'de de böyledir. Bedai'de "Bu namazları herkes kendi evinde kılar" denilmiştir"(581) hükmü kayıtlıdır. Malum olduğu üzere müslüman; "Allahû Teâla (cc)'ya teslim

olan" manasına gelen bir isimdir. Elbette "Ben de müslümanlardanım" diyen her insan; olayların mahiyeti ne olursa olsun, Allahû Teâla (cc)'ya teslim olacaktır. "Korku ve ümit" insana has ruhi hallerdir. Yukarıda zikredilen durumlarda: Allahû Teâla (cc)'ya teslim olabilmek ve bu niyetle; namaza teveccüh etmek, ne büyük bir nimettir.

İSTİSKA BABI (YAĞMUR DUÂSI)

675 Molla Hüsrev: "İstiska'da, cemaat ve hutbe yoktur. İstiska bir dua ve istiğfardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de: "Rabbinizden bağışlanma dileyin!. Çünkü o doğrusu çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsın" buyurulmuştur. Allahû Teâla (cc) istiska namazını, yağmur göndermek için sebep kıldığından; bir dua ve istiğfardır. Bu sebeble, müslümanlar onu ayrı ayrı kılsalar caiz olur" (582) hükmünü zikretmektedir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) istiskada cemaat olarak sünnet olmuş bir namazın bulunmadığını beyan etmişti.(583) Esasen istiksa; ancak dua ve istiğfardır. Fakat namaz kılmakta da, herhangi bir beis yoktur. Zahirîyye'de de böyledir.(584)

676 İmam-ı Ebû Yusuf (rha) ve İmam-ı Muhammed (rha)'den rivâyet edildiğine göre; cemaat imamla birlikte istiskaya çıkar ve iki rek'at namaz kılarlar. İmam birinci rek'at'ta "Sebbihisme Rabbike'l a'lâ" suresini ikinci rek'atta "Hel etâke Hadîsü'l ğaşıyeh" okur, bunları okuması efdaldır. Diğer sûreleri de okuyabilir. İstiska namazında cübbeyi (rida'yı) ters çevirmek yoktur. İmam-ı Muhammed (rha) "İmam cübbesini ters çevirir" demiştir. Namazdan sonra imam iki hutbeyi ayakta okur. İki hutbe arasında biraz oturması efdaldır. Hutbe bittikten sonra yüzünü kibleye ve arkasını cemaate dönerek; duâ ve istiğfarda bulunur. İstiskada; imamın cemaatle birlikte, üst üste üç gün duâyâ çıkması müstehabtır. Ancak kat'îyyen zımmîler (gayr-i müslimler) yağmur duâsına çıkarılmazlar.(585) Çok şiddetli ihtiyaç olmadığı ve zâruret bulunmadığı zamanlarda yağmur duasına çıkılmaması gerekir. Resûl-i Ekrem (sav) ancak çok şiddetli ihtiyaç olduğu zamanda istiskada bulunmuştur. İbn-i Abbas (ra)'dan gelen rivayet budur.

DÜŞMAN KARŞISINDA KILINAN HAVF (KORKU) NAMAZI

677 Kur'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kafirlerin size fenalık yapacaklarından endişe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal, yoktur. Şüphesiz ki; kafirler sizin apaçık düşmanınızdır!.. Sen de içlerinde

bulunup da kendilerine namaz kıldırıldığı vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silahlarını (yanlarına) alsınlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulun (ub düşmana karşı dur) sunlar. (Bundan sonra) Henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da itiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O küfredenler arzu eder ki, siz silahlarınızdan ve eşyanızdan âafil olasınız da, üstünüze derhal bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olursa, yâhud hasta bulunursanız silahlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur. (Fakat yine) Bütün itiyat tedbirlerini alın. Şüphe yoktur ki Allah kafirlere hor ve hakiyr kılıcı bir azab hazırlamıştır"(586) hükmü beyan buyurulmuştur.

678 Resûl-i Ekrem (sav) bizzat Sahabe-i Kiram'a "Havf Namazı" kıldırmıştır. Resûlullah (sav) vefatından sonra da Sahabe-i Kiram "Havf" namazı kılmışlardır. Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'dan "Havf" namazının ne şekilde edâ edileceği, en ince ayrıntılarına kadar rivâyet olunmuştur.(587) Korku namazının meşruiyeti Peygamberimiz Efendimiz (sav)'den sonra da bakîdir. Sahih olan da budur. Korku ziyadeleştiği zaman; harp emiri cemaati iki kısma ayırır. Bir kısmını düşmana karşı sipere gönderir, bir kısmını da arkasına alarak namazı kıldırır. Korkunun ziyadeleşmesi veya şiddetlenmesi; hep birlikte namazı edâ ile meşgul oldukları zaman, kafirlerin durumu görüp, topluca baskın yapmalarından endişe halidir. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(588)

679 KORKU NAMAZI NASIL KILINIR:

İmam veya Harp emiri; cemaati iki kısma ayırarak; bir kısmını baskın yapmasından endişe edilen düşmana karşı sipere gönderir, diğer kısım ile (Eğer misafir iseler, sabah namazını edâ ediyorsalar, Cum'a ve Bayram Namazlarında da durum aynıdır) bir rek'at edâ eder. Eğer imam mûkim olursa veya iki rek'atlı namazın başkasını (öğle, ikindi, akşam ve yatsı) edâ edenler (Duruma göre; bir veya ikinci rek'atı edâdan sonra) derhal sipere giderler, diğer kısım (siperde bekleyenler) imama iktidâ için gelir. Namazın geri kalan kısmını imam bunlarla birlikte tamamlar ve selâm verir. İmama iktida edenler; selâm vermeksizin sipere giderler. Birinci kısım gelir ve namazlarını (kıraatsız olarak) tamamlarlar ve selâm verirler. Ondan sonra diğer kısım siperden gelir ve namazlarını kıraat ile kılıp tamamlarlar. Çünkü onlar mesbukturlar.(589) Bu baskın endişesi anında kılınan namazdır. Eğer onların korkuları çok daha şiddetli olursa; kadir oldukları yöne imâ ile kılarlar ve hatta vâsita üzerinde kılabilirler. İmam-ı Merginâni: "Rükû ve secdeyi kıbleye teveccüh ederek edâ etme imkanları da bulunmazsa,

diledikleri yöne doğru ima ederek namazlarını kılarlar. Zira Allahû Teâla (cc)'nın kavli vardır: "Fakat korkarsanız, o halde (namazı) yürüyerek, yahud süvari olarak (kıbleye veya herhangi bir cihete karşı) kılın" Kıbleye yönelmek (İstikbal-i kible) zarurettten dolayı sakıt olur"(590) hükmünü zikretmektedir.

680 Korku kafirlerden olsun, vahşi hayvanlardan olsun müsavidir. Korku namazı kısaltmayı gerektirmez. Ancak namaz esnasında yürümeyi mübah kılar. Muzmarat'ta da böyledir. Namaz edâ edilirken savaş yapılmaz. Namaz içinde savaşa girişen kimsenin namazı batıl olur. Keza korku namazı kılan kimse, düşman karşısına (sipere) dönerken hayvanına binmiş olsa namazı ifsad olur. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(591) Namaz içinde iken düşmanla savaşmanın mümkün olmadığının delili Resûl-i Ekrem (sav)'in "Hendek Savaşı" gününde, savaş sebebiyle dört vakti edâ edemeyişidir. Eğer savaşla birlikte namazın edâsı câiz olsaydı; muhakkak ki namazı terketmezdi, o halde iken de edâ ederdi.(592)

CENÂZELER BÂBİ

681 Ruhlar âleminde gerçekleşen "Mîsak" sonucu insan; Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerinin tamamına, yani "Emanet"e muhatab olmuştur. Ehliyet sahibi bir insan; Allahû Teâla (cc)'ya iman etmek ve İslâm'ın çizdiği hududlar içerisinde "Salih amellerde" bulunmak mecburiyetindedir. İmtihan alanını ve zamanını kendisi tesbit edemediği için hemen ölecekmiş gibi, hazır bulunmalıdır. Zira ölümün ne zaman gelip-çatacağını hiç kimse bilemez!.. Ancak "her canlının mutlaka öleceği" kat'î nasslarla sabittir.

ÖLÜME HAZIRLANMA

682 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ölüm döşeğinde olanlarınıza, Allahû Teâla (cc)'dan başka, ibadete layık bir ilâh olmadığına, ancak, Allahû Teâla (cc)'nın olduğuna, şehadet etmeyi telkin ediniz"(593) buyurduğu bilinmektedir. Ölümeye yaklaşan kimse sağ yanı üzerine kıbleye karşı çevrilir. Bu sünnettir. Ancak bu; ölmek üzere olan kimseye bir zahmet olmayacağı zaman geçerlidir. Zahmet olacaksa o şahıs hali üzere terkedilir. Zahidi'de de böyledir. Ölümün yaklaşmasının alâmeti; o şahsın ayaklarını salıvermesi, onları dikememesi, burnunun eğilmesi gözle-kulak arasının kararıp çökmesi, husyelerinin derisinin çekilmesidir. Tebyin'de de böyledir.(594) Üzerinde bu alâmetler bulunan kimsenin yanında "Şehâdeteyni" zikrederek, yani;

denilmek sûretiyle telkin yapılır. Zîra birinci şehâdet, ikincisi olmadığı süre içerisinde makbul olmaz, bunlar birbirini tamamlar. Ancak telkini yapan kimse, üzerinde ölüm alâmetleri bulunan kimseye: "- Sen de söylediklerimi tekrar et" diye emirde bulunmaz. Çünkü o halin verdiği sinir bozukluğu ile reddetmesinden korkulur. Eğer hasta bir defa "Şehâdeteyn'i" zikrederse, telkin tekrar edilmez. Bu telkin icmaen sünnettir.(595)

683 Üzerinde ölüm alâmetleri bulunan kimse; öldüğü andan itibaren "Telkin" yapılmaz. Öldüğü zaman; çeneleri bağlanır ve gözleri kapatılır. Bu işi, ailesi içerisinde en merhametlisi; en sühûletli bir şekilde ve gücünün yettiği kadar mülayim hareketlerle yapar. Gözlerini kapatırken: Bismillâh!.. Alâ milleti Resûlullah (sav) der... ve devamında da: "Allahümme yessir aleyhi emrehû ve sehhi aleyhi mâ ba'dehû ve es'ıdhû bi'likâike vec'al ma haraca ileyhi hayren mim mâ haraca anhû" demesi münasib olur. Tebyin'de de böyledir.(596) Ölünün elbiselerini çıkarmak, mafsallarını ovmak, kollarını yanlarına uzatmak ve üzerine bir örtü örtmek gerekir. Yıkanıncaya kadar; ölünün yanında Kur'an-ı Kerim okumak mekruhtur. Bir kimsenin vefatını ilan etmekte mahzur yoktur. (597)

ÖLÜYÜ YIKAMAK

684 Mü'min bir kimse öldüğü zaman onu yıkamak; hayatta olan mü'minlerin tamamının üzerine vaciptir. Bu sünnet de icma-î ümmetle sabittir. Ancak bunu bir kısmı yaptığı zaman diğerlerinin üzerinden mes'uliyet düşer. Kafi'de de böyle zikredilmiştir. Vacip olan ölüyü bir defa yıkamaktır. Tekrar tekrar yıkamak sünnettir.(598) Üzerine yıkanmak için ölünün konacağı teneşir tahtası buhurlanır ve tütsülenir. Çünkü güzel koku ve buhurlamakta ölüye tâ'zim vardır. Ancak bu iş yapılırken tek sayılar seçilir (Yani üç defa, beş defa veya yedi defa) Bunun seçilmesi Resûl-i Ekrem (sav)'in: Şüphesiz ki Allahû Teâla (cc) tektir, teki sever" kavlinden dolayıdır.(599) Ölüyü yıkayan kimsenin elini bir bezle örtmesi müstebahtır. Zâhir rivâyeye göre; ölüye istincâ yaptırılır ve abdest aldırılır. Ancak abdestte ağıza ve buruna su verilmez. Zirâ onun geri çıkarılmasında güçlük vardır.(600) Temizlenmenin çok güzel olması için; sidr veya çöven ile kaynatılmış su dökülür. Eğer sidr veya çöven bulunamazsa; halis su ile yıkanır. Ölünün başı ve sakalı; hatmi ile yıkanır. Zira kirin çıkarılmasında hatmi en uygundur. Tabii hatmi bulunamazsa sabun veya sabuna benzeyen bir madde ile yıkanır. Yıkama ameline önce sağdan başlamak esastır. Daha sonra sol tarafına döndürür. Güzelce yıkandıktan sonra, ölüyü yıkayan kimse (Gassal); ölüyü

kendine dayayarak oturtur. Kefene pislik bulaşmasın diye, ölünün karnına hafifçe mesh eder. Dışarıya herhangi bir pislik çıkarsa onu yıkar. Ancak ölüyü yeniden abdest aldırılmaz. Kefenin ıslanmaması için, bir bez ile ölünün yaşlığı silinir, kurulanır. Meyyit'in tırnağı kesilmez ve saç taranmaz. Çünkü tırnağın kesilmesi ve saçın taranması süslenmek içindir. Ölünün ise buna ihtiyacı yoktur.

685 Kâfir olan babaya; müslüman olan oğlunun ölüsünü yıkatmak ve onu başında durdurmak münâsip değildir. O müslüman olan oğlu; diğer mü'minlerin yıkaması esastır. Sefer hâlinde ölen bir kimseyi; yıkayacak su bulunmazsa teyemmüm yaptırılır ve o kimsenin cenaze namazı kılınır. Muhıyt'te de böyle zikredilmiştir.(601)

ÖLÜNÜN KEFENLENMESİ

686 Erkek için kefenin sünnet olan miktarı; İz'ar, kâmis ve lifâfedir. İz'ar ile lifâfeden her biri; baştan ayağa varıncaya kadardır. Kamis ise ölünün iki omuzundan, iki ayaklarına varıncaya kadar olan örtüdür. Yakasız, cepsiz ve kolsuz olur ve etrafı ölünün üzerine dürülmez. Sarık dolamak da müstahsendir. (602) Zirâ rivayet olunmuştur ki; Resûl-i Ekrem (sav) Yemen'de dokunmuş olan bir bez ve üç elbise içerisinde kefenlenmiştir. Hz. Ebû Bekir (ra)'nin: "İşte şu iki elbisemi güzelce yıkayınız ve beni onların içine kefenleyiniz" hükmünü esas alan Hanefî Fukahası; kefenin en azı iz'ar ve lifafedir" hükmünde ittifak etmiştir.

687 Kadın için sünnet olan kefen; gömlek üzerine giydiği libas (dır), İz'ar, lifafe, hımar (baş örtüsü) ve göğüslerini bağlamak için "hırka" olmak üzere beş parçadır.(603) Bu hususta Ümmü Atiye (r.anha)'dan rivayet edilen şu Hadis-i Şerif vardır: "Resûl-i Ekrem (sav) kızını yıkayan kadınlara, beş parça elbise verdi" Esâsen kadınlar hayatta iken de, ancak onlarla dışarı çıkabilirler. Ölümünde de aynısı esas alınır.(604) Zarurî durumlarda; kadın için kâfi gelen kefen miktarı ise; İz'ar, lifafe ve hımar (baş örtüsü) dır.(605) Çok zaruri bir hal olmadığı süre içerisinde; kadının kefenini iki parçaya, erkeğin kefenini de tek parçaya indirmek tahrîmen mekruhtur. Büluğ çağına yaklaşmış erkek çocuk; kefen hususunda "Erkek" gibidir, yine büluğ çağına yaklaşmış kız çocuğuna da kefende "Kadın" muamelesi esas alınır. Hem erkeklik, hem kadınlık organına sahip olan "Hünsa"; itiyâden kadın gibi kefenlenir.

688 Erkek şu şekilde kefenlenir: Önce lifafe serilir, onun üstüne de "İz'ar" serilir. Ölü İz'ar'ın üstüne konur ve kendisine kamîs (gömlek) giydirilir. Başına, sakalına

ve vücudunun her yerine güzel koku sürülür. Alnına, burnuna, ellerine, dizlerine ve ayaklarına "Kafur" konur. Sonra İz'ar'ın sol tarafı ölünün üzerine konur, sonra sağ tarafı!.. Lifafede aynen iz'ar gibi yapılır. Eğer kefenin açılmasından endişe edilirse, bir şeyle bağlanır.

689 Kadının kefenlenmesi şu şekildedir: Erkeklerde olduğu gibi lifafe ve iz'ar serilir. Sonra meyyit iz'ar üzerine konur. Önce Dır'ı (gömlek üzerine giydiği elbise) giydirilir. Saçı uzun ise iki kısım yapılarak göğsünün üzerine konur. Sonra da "Hımar" (Başörtüsü) güzelce bağlanır. Daha sonra; tıpkı erkeklerde olduğu gibi iz'ar ve lifafe kapatılır. Bu işlem bittikten sonra hırka (hırkanın genişliği göğüsten, kalçalara kadar olmalıdır) sımsıkı bağlanır.

690 Kefenler ölüye sarılmadan önce; bir, üç, beş veya yedi defa buhurlanır. Ancak yedi defâdan fazla buhurlanmaz. Ölü ise üç defa buhurlanır.

Birincisi: Ruhu çıktığı zaman.

İkincisi: Yıkanırken.

Üçüncüsü: Kefenlenirken.

Herhangi bir malı olmayan meyyitin kefeni; hayatında nafakası kimin üzerine vâcip ise, o kimse tarafından karşılanır.(606) Eğer meyyi'tin; nafakası üzerine vacip olan herhangi bir kimsesi yoksa kefeni; "Ulû'lemlr" üzerine vâcip olacağı için, Beytülmal'den temin edilir. "Ulû'lemlr'de mevcut değilse; o ölünün kefeni müslümanlardan istenir!.. Bu da mümkün olmazsa; cenaze yıkanıp üzeri otlarla örtülerek defnedilir ve cenaze namazı mezarın üzerinde kılınır. Tatarhaniyye'de de böyledir.(607)

CENÂZE NAMAZI

691 Cenaze Namazı; farz-ı kifâye olan bir ibadettir. Cenâze Namazı'nın farziyeti; İcma-i ümmet ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünneti ile sabittir.(608) İnsanlardan bir kısmı veya sadece biri; cenâze namazını kılsa, diğer insanlardan mesuliyet kalkar. Cenâze Namazı'nı imam; yalnız başına da kılabilir. Zîra Cenâze Namazı'nda cemaat şart değildir. Nihaye'de de böyle beyan edilmiştir. Cenaze Namazı'nın şartı; ölünün müslüman olmasıdır. Ölü herhangi bir özür sebebiyle yıkanmadan defnedilecek olursa, cenaze namazı kabri üzerinde edâ edilir.(609) Eğer ölü müslüman olmazsa durum nedir? sualine

cevap arıyalım. Hanefî Fukahasından Alaüddîn El Haskafî: "Hak olan, kafire mağfîret duasında bulunmanın haram olmasıdır" hükmünü zikrediyor. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları zikrediyor: "Şarih'in hak olan ilh..." sözleri İmam-ı Kârafî ile ona tabi olanlara red cevabıdır. Karafî şöyle demiştir: "Kafire mağfîret duâsında bulunmak küfürdür. Çünkü haber verdiği şeyler hususunda Allahû Teâla (cc)'yı yalancı çıkarmak istemiş olur. Bütün mü'minlerin bütün günahlarının afv edilmesine dua etmek de haramdır. Çünkü bunda da mü'minlerden bir taifenin günahları sebebiyle mutlaka cehennemde azab göreceklerrinin ve ondan ya şefaetle, yahud başka bir sebeble çıkacaklarını açıklayan sahih hadisleri yalanlamak vardır. Ama bu küfür değildir. Çünkü Haber-i Vahid'le, kat'iyi yalanlamak arasında fark vardır. Karafî'ye birinci kavil hususunda Hilve sahibi İbn-i Emir Hacc muvafakat etmiş, ikinci kavlinde kendisine muhalefette bulunmuştur.(610) Dikkat edilirse ülemâ arasında ihtilaflı olan husus: "Kâfire mağfîret duasında bulunan kimse küfre mi düşer, yoksa haram mı işlemiş olur" noktasındadır. Dolayısıyla kafir olan bir kimsenin cenâze namazını kılan kimse; bu iki halden birisine mübtelâ olur. Kat'iyyen ibâdet etmiş olmaz. Bu sebeble:

1. Kimlerin Cenâze Namazı'nın kılınmayacağını.

2. Cenâze Namazı'nın kimin tarafından kıldırılması gerektiğini; her mükellef iyice öğrenmek zorundadır.

692 KİMLERİN CENÂZE NAMAZI KILINMAZ: İslâmî bir yönetime (Ulû'leml'e) karşı haksız yere ayaklanan kimseler; eğer çarpışma anında ölürlerse Cenâze Namazları kılınmaz.(611) Yol kesen (Gutta-i Tarik) eşkiyâlar da; bu esnâda ölürlerse Cenaze Namazları kılınmaz. İbn-i Abidin: "Çeteci zulüm için kavmine yardım eden, onlar için gazaba gelen kimselerdir. "Asabiyete çağırın, yahud asabiyet için çarpışın bizden değildir" hadisi bu kabildendir. Dürerû'l Bihar şehri ile Nevazil'de şöyle denilmiştir: "Ulemamız asabiyet (ırkçılık) için öldürülenleri bu tafsilata göre bağy'iler hükmünde tutulmuştur" hükmünü zikrediyor.(612) Ancak şurası unutulmamalıdır ki; bu hüküm "Demokratik ve politik" hırslarla istismâr edilmemelidir. Zîra Bağyî; İslâmî bir yönetime karşı, gayr-i meşrû isteklerle ayaklanan kimsedir. Eğer Darû'l İslâm'da herhangi bir kavim; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerin ortadan kaldırılması ve kendi kavimlerinin kanunlarının yürürlüğe konulması niyetiyle ayaklanırsa "Asabiyet" için savaşmak, o zaman tahakkuk eder!.. Babası ve annesini öldüren kimsenin cenaze namazı; sırf ona cezâ vermek niyetiyle

kılınmaz.(613)

693 CENÂZE NAMAZININ KİMİN TARAFINDAN KILDIRILMASI

GEREKİR: Cenâze Namazı'nı kaldırmaya en evlâ olan; eğer orada hazır ise "Ulû'lemlr" (İslâmi devletin lideri) dir. Şayet Ulû'lemlr; orada hazır değilse "Kadı" kaldırır. Kadıda hazır değilse "Şurta Amiri" (Emniyet Amiri) o da hazır değilse "Cum'a İmamı" imamete geçer!..(614) Zîra yukarıda da beyan ettiğimiz vechile; insanların hallerine vakıf olan ve kılınıp-kılınmayacağını en iyi tayin edebilecek yetkililer bunlardır. Eğer hiçbirisi hazır bulunmazsa; beş vakit namazı kaldırmakla görevli mescid imamı veya ölünün velisi, cenaze namazını kaldırır.

CENAZE NAMAZI NASIL KILINIR?

694 Cenaze Namazı; dört tekbir ile edâ edilir.(615) Mükellef; ellerini yalnız ilk tekbirde kaldırır, diğerlerinde kaldırmaz. İmam-ı Şafii (rha)'ye göre; her tekbirde ellerin kaldırılması icab eder. Önce mükellef kalben niyet eder ve ilk tekbirden sonra, diğer namazlarda olduğu gibi "Sübhanek'e'yi" okur.(616) Yalnız "ve celle senâüke"yi ilave etmeyi unutmaz. İkinci tekbirden sonra; teşehhüdden sonra okunan selâvat dualarını kıraat eder.(617) Üçüncü tekbirden sonra balığ olan meyyitler için şu dua okunur:

["Allâhümme"gfır li-hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve gâibinâ ve sağırinâ kebirinâ ve zekerinâ ve ünsânâ. Allâhümme men ahyeytehû minnâ fe-ahyihi ale'l-islâmi ve men te veffeytehû minnâ fetevffehû ale'l-imani. Ve hussa hâze'l-meyyite bi'ravhi ve'r-râhati ve'r-rahmeti ve'l-mağfireti ve'r-velğufrân. Allâhümme in kâne muhsinen fezid fi ihsânihi. Ve in kâne müsien fetecâ vez anhü. Velakkihî'l-emne ve'l-büşrâ ve'l-kerâmete ve'z-zülfâ birahmetike yâ Erhame'r-Râhimin."]

Manası: Allah'ım!.. Bizden dirilerimizi, ölülerimizi, burada hazır bulunanlarımızı ve bulunmayanlarımızı, büyüklerimizi ve küçüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı afv-û mağfiret eyle!.. Ey Allah'ım!.. Bizden yaşattıklarını İslâm üzere yaşat, bizden ölenleri de, iman üzere öldür!.. Bilhassa bu namazını kıldığımız ölüyü mağfiretine erdir. Ya Rabbi!.. Eğer bu ölü, muhsin kullarından ise, ihsanını arttır. Eğer âsi idi ise, kusurlarını af-ü mağfiret eyle. Kendisine emniyet, bişaret, keramet ve yakınlık nasiyb buyur. Rahmetinle ey Rahmet sahiblerinin en merhametlisi!.. Dördüncü tekbirden sonra; musallî iki tarafa selâm verir.

695 Cenaze Namazı'nı edâ eden kimse; üçüncü tekbirden sonra, erkek ve kız çocuğu ile mecnun için mağfîret edilmez. Zîra onların günahları yoktur. Ancak şöyle duâ eder: (618)

"Allâhümmec'alhü lenâ feratan, vec'alhü lenâ ecren ve zuhrân. Allâhümmec'alhü lenâ şâfian ve müşeffean"

Manası: Ya Rabbi!.. Bunu bize takdim olunmuş bir sevab kıl!.. Onu bize sürekli ecir ve sürekli bir hayr eyle!.. Onu bizlere şefaathçi ve şefaati kabul edilmiş kıl!..

696 Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilmiş ve mecburi olan herhangi bir dua mevcud değildir.(619) Ancak zikrettiğimiz dualar; müctehid imamlar tarafından tavsiye olunmuştur. İmam mutlaka meyyit'in; ister erkek, ister kadın olsun göğsü hizasında durur. Zira göğüs kalbin bulunduğu yerdir. Mâlum olduğu üzere imanda kalble ilgili bir vakıadır. Bu şekilde durması; meyyitin mü'min olduğuna dair de bir işarettir.(620) Mü'minler; mutlaka kimin Cenaze Namazı'nı kıldıklarını bilmelidirler.

697 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir çocuk doğduğu ve ağlıyarak ses çıkardığı zaman, onun üzerine Cenaze Namazı kılınır, eğer böyle bir ses çıkarmazsa namaz kılınmaz"(621) Hadis-i Şerifi'ni esas alan Hanefî Fûkahası: "Bir çocuk doğduğu zaman vefat etse; eğer istihlâl etmiş ise (ağlamış veya uzuvları hareket etmiş ise) ona isim konur, yıkanır ve cenaze namazı kılınır. İstihlâl: O çocuğun hayata geldiğine delâlet eden herşeydir. Eğer böyle bir durum mevcut değilse; insana ta'zim için bir beze sarılır ve üzerine namaz kılınmadan gömülür" hükmünde ittifak etmiştir.(622)

CENAZENİN TAŞINMASI VE DEFİN ETMEK

698 Cenazeyi dört erkeğin taşıması sünnettir. Ebi'l Mekarim'in Nikaye şerhinde de böyledir. Cenaze tabuta konduğu zaman; dört tarafından, her tarafında birer kişi olmak üzere tutularak taşınır. Cevheretü'n Neyyire'de de böyle zikredilmiştir. (623) İmâm-ı Şafiî (rha)'in kavline göre; iki kişinin taşıması sünnettir.(624) Eğer ölen kimse; komşu, akraba ve iyiliğiyle şöhret bulmuş bir mü'min ise, onun cenazesinin arkasından gitmek, nafile ibadetten daha hayırlıdır. Bahru'r Raik'te de böyledir. Cenazeye bir vasıta ile gitmekte bir beis yoktur. Fakat yaya gitmek daha efdaldır.(625) Vasıta ile gidenlerin; cenazeyi geçip gitmesi mekruhtur.

699 İmam-ı Merginani: "Cenazenin yavaş yavaş mı, yoksa süratli mi

götürülmesi gerektiği" hususunu izah ederken: "Bu husus Resûl-i Ekrem (sav)'e sorulduğunda Peygamberimiz efendimiz cevaben buyurdular ki "koşmanın aşağısında (hızlı) bir yürüyüşle götürünüz" Dolayısıyla cenaze yavaş yavaş değil, süratle götürülür"(626) hükmünü zikretmektedir. Şurası bilinmelidir ki; cenazenin arkasından "feryad-ü figan etmek, bağırmak, yaka bağır yırtmak" mekruhtur. Sessizce ağlamakta bir beis yoktur. Ancak sabretmek daha efdaldır. Cenazenin arkasından ateş veya mum yakmak da münasib değildir. Ayrıca kadınların cenazeyi takip etmeleri uygun bulunmamıştır.

700 Ölüyü defin etmek farz-ı kifayedir. Siracü'l Vehhac'ta da böyle zikredilmiştir. Sünnet olan mezar şekli lahiddir. Serahsi'nin muhiyt'inde de böyledir.(627) Resûl-i Ekrem (sav): "Lahid bizindir. Yeri şak etme (yarma) ise bizim dışımızdakilere aittir" buyurmuştur.(628) Ölü; kible tarafına gelen kısımdan mezara konur. Zira bunda ta'zim vardır. Meyyit'i lahid'in içine koyan kimse; "Bismillah!.. Alâ milleti Resûlullah" der. Zira Resûl-i Ekrem (sav) mü'min ölüleri mezara koyarken böyle söylemiştir.(629)

701 Zâruret bulunmadığı süre içerisinde; bir kabre iki veya üç cenaze koymak mekruhtur. Okunan Kur'an-ı kerim ölüye fayda verir. Muhtar olan kavil budur. Muzmarat'ta böyledir. Kabir ziyaretinde bulunmak ve kabrin yanında, ayakta durup duâ etmek caizdir. Mekruh değildir. Bahır'da da böyle zikredilmiştir. Bir cenaze tamamen çürümüş, toprak olmuş ise; o kabre başka birini defin etmek, kabir üzerine birşey ekmek ve bina yapmak caiz olur. Tebyin'de de böyledir. Başkasına ait bir toprağa mezar kazmak ve cenaze defin etmek, yer sahibinin izni olmadığı süre içerisinde caiz değildir. Eğer böyle bir durum zuhur ederse; yer sahibi muhayyerdir. Dilerse cenazeyi çıkarttırır veya üzerini tamamen düzleyip, ziraat yapabilir. Tecnis'te de böyledir.(630) Darû'l İslâm'da; mürtedler ise, herhangi bir mezarlığa defin edilmez, bir çukur kazılıp gömülür.

TA'ZİYEDE BULUNMAK

702 Ta'ziyye; sabır tavsiye etmek manasınadır. Ölü sahibine ta'ziyede bulunmak müstahsendir. Zahirîyye'de de böyledir. Ta'ziyenin vakti; ölüm hadisesinden itibaren üç gündür. Bu süreden sonra ta'ziye'de bulunmak mekruhtur. Ancak başka beldelerde ikâmet eden ve bu süre içerisinde ta'ziye'de bulunamayanlar müstesnadır. Eğer ölü sahipleri sabırlı ve sakin ise, defin hadisesinden önce de "Ta'ziye" yapılabilir. Ölünün bütün akrabalarına ta'ziye'de bulunmak müstehaptır. İbn-i Abidin; "Ta'ziye yapan kimse; "Allah sana ecir cezil, sabrı

cemil ihsan eylesin. Meyyiti de afv ve mağfiret buyursun" der" hükmünü zikrediyor.(631) Feteva-ı Hindiyye'de "Ta'ziyelerin en güzeli Resûl-i Ekrem (sav) efendimizin ta'ziyesidir. Resûlullah (sav) şöyle derdi: "Şüphesiz ki alan da veren de Allahû Teâla (cc)'dır. Ecel-i müsamma'da onun katındadır. Kimin ne zaman öleceğini ancak ve ancak o bilir" hükmü kayıtlıdır.(632) Ta'ziye'de asıl olan; ölünün yakınlarına sabır tavsiye edici ve onların acılarını dindirici sözler söylemektir.

703 Mevlid; kelime olarak doğum zamanı, doğum yeri veya doğmak manalarına kullanılır. Genellikle Resûl-i Ekrem (sav)'in "Doğum Gecesi" için kullanılmıştır. Araplar arasında mevlid olarak; "Baned Suad" "Kaside-i Bürde" ve "Hemziyye" gibi metinler vardır. Türkçe'de de yirmiye yakın "Mevlid"le ilgili şiir mevcuttur. Mevlid merasimleri ilk defa; "Gulat-ı Şia'nın" hakim olduğu Fatimi devletinde düzenlenmiştir!.. İbn-i Abidin müzik ve eğlenceden başka birşey olmadığını kaydetmekte ve kat'iyyen mevlid okutturulmamasını tavsiye etmektedir.(633) Ayrıca halk arasında "ölünün 40. veya 52. gecesi" adı altında yapılan törenler de; bid'at'tır!.. Esasen bunların bir kısmı; gayr-i müslimlerden (zımmilerden) geçmiştir. Ölüm ve doğum yıldönümleri, yılbaşı kutlamaları, kadınlı-erkekli düğün merasimleri, caddelere heykel ve büstlerin dikilmesi, kırkıncı gün ve sene-i devriyye ihtifallerini bu meyanda sayabiliriz.(634) Bunların tamamı gayr-i müslimlerden gelmiştir.

704 Resûl-i Ekrem (sav): "Ölülerinizin iyiliklerini anın, kötülüklerini söylemeyin"(635) emrini vermiştir!.. Mü'minler; kendilerinden olan (yani mü'min olan) kardeşleri öldükten sonra, kat'iyyen onun kötülüklerinden bahis etmezler. Ayrıca bu kardeşlerini anmak için de; yılın belli günlerini tayin etmekten şiddetle kaçınırlar. Herhangi bir cenazeye "çelenk" göndermek, çok büyük bir hakarettir. "Zira "çelenk" batı toplumlarında; "haç" işaretinin çiçeklerle süslenmesi sonucu ortaya çıkmış bir adettir. Müslüman bir ölüye "çelenk" göndermek, onu "haç" taşıyan bir Hristiyana benzetmek demektir. Bundan daha büyük bir hakaret düşünülebilir mi?

705 Resûl-i Ekrem (sav): "Kur'an-ı Kerim'i okuyunuz, fakat onunla dünyalık kazanıp yemeyiniz"(636) emrini vermiştir. Ayrıca Hz. Ömer (ra)'in ücretle Kur'an-ı Kerim okuyan ve bunu geçiş vasıtası haline getirenleri tehdit ettiği de bilinmektedir.(637) İbn-i Abidin: "Bazıları ücretle Kur'an okumaya caizdir diyorlar, bunlar bir şeye dayanıyorlar mı dersenez, derim ki; evet fetva veriyorlar. Fakat neye dayandıklarını sorsan, onlar da yeryüzünün şarkını ve garbını

arasalar, sağlam bir delil bulamazlar"(638) diyerek, meseleye açıklık getiriyor. İmam-ı Serahsi: "Müslümanlara has olduğu sabit olan her türlü ibadet karşılığı ücret almak batıldır"(639) hükmünü beyan ediyor. Sonuç olarak; Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir. Dolayısıyla bu ibadetten hasıl olan sevap okuyana aittir. Bu sevabın, para ile satılması düşünülemez. Mü'minler; ölmüş olan kardeşleri için Kur'an-ı Kerim okurlarsa, kardeşlik hukukuna riayet etmiş olurlar. Bunun için ayrıca ücret talebinde bulunmamaları şarttır.

MEZAR ZİYARETİ

706 Kabirleri ziyaret etmek ve yanlarında ayakta duâ okumak da sünnettir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) "Bakia" mezarlığına çıktığı zaman bu şekilde yapmıştır. Kabristan'da "Yasin-i Şerif" okumak da, sünnetle sabit olmuştur. Nitekim: "Her kim kabristana girer de Yasin Sûresi'ni okursa o gün Allah kabirdekilerin azaplarını hafifletir. Okuyana oradakilerin sayısınca sevap verilir" (640) Hadis-i Şerifi, bunun delilidir. Yasin Sûresi'ni bilemeyen mükellef; Kur'an-ı Kerim'den Fatıha, Ayete'l Kürsi ve İhlâs okur. "Ya Rabbi; okuduğumun sevabını fûlana ve burada yatanlara ulaştır" diye dua eder.

ŞEHİDİN TARİFİ VE HÜKMÜ

707 Kur'an-ı Kerim'de: "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için "Ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız"(641) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Allah yolunda öldürülenleri sakın "ölüler" sanmayın. Bilakis onlar Rableri katında diridirler. (öyle ki Allahû Teâla (cc)'nın) Lûtf-û inayetinden, kendilerine verdiği (şehidlik mertebesi) ile hepsi de şâd olarak (Cennet nimetleriyle) rızıklandırılır. Arkalarından henüz onlara katılamayanları (Şehid olacak kardeşleri) için de: "Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir" diye müjde vermek isterler"(642) buyurulmaktadır. Hanefî Fûkahası; şehidlerin Allahû Teâla (cc) katında diri olduğunu esas alarak, diğer cenazelerle bir tutulmamış, "şehid" bahsini ayrı olarak ele almıştır. Molla Hüsrev: "Müslüman, akıl ve baliğ olup zulmen öldürülen kimseye şehid denir" tarifini yapıyor.(643) Alaüddin El Haskafî "Şehid" kelimesini tahlil ederken: "Şehid; feil vezninde olup, mef'ûl manasınadır. Çünü cennetlik olduğuna şahidlik edilmiştir. Yahud fail manasınadır. Zira şehid rabbi katında diridir. Binaenaleyh bizzat kendisi şahiddir" hükmünü zikrediyor. İmam-ı Merginani'de ise tarif biraz daha değişik: "Şehid; müşriklerin katlettiği veya cihad meydanında kendisinde bir eser olduğu

halde bulunan veya kendisini müslümanların zulmen katlettiği kimsedir"(644) Dikkat edilirse; "Şehid"ler Allahû Teâla (cc) katında diridirler ve tevhid mücadelesinin ebedi şahidleridirler. Feteva-ı Hindiyye'de: "Şehid; saldırgan kafirler (harbi) veya bağıy'ler (Ulû'leml'e karşı haksız olarak ayaklanan) veyahud da yol kesici (eşkiyalar) tarafından öldürülen kimse demektir"(645) tarifi kayıtlıdır. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerin galip gelmesi için ihlasla "cihad" eden ve bu uğurda "şehid" olanların "cennet ehli" olduğu kat'i nasslarla sabittir. Her "Mürşid-i Kamil"; kendisine müracaat eden mü'minleri "Cihad"a ve şehadete hazırlar. Eğer bu hususta gayret sarfetmiyorsa, kat'iyyen "Mürşid-i Kamil" değildir.

708 Resûl-i Ekrem (sav)'in şehidlerle ilgili olarak: "Siz şehidleri yaralarıyla, kanlarıyla tekfin edin ve kat'iyyen yıkamayın" buyurduğu bilinmektedir.(646) Feteva-ı Hindiyye'de: "Şehidler yıkanmazlar ve üzerlerine bu durumda iken cenaze namazı kılınır. Serahsi'nin muhiyt'inde böyle zikredilmiştir. Şehid kanı ve elbisesiyle defin edilir. Kafi'de de böyledir. Şayed şehidin elbisesine necaset bulaşmışsa (savaş esnasında) bu yıkanır. İtabiye'de de böyle zikredilmiştir"(647) hükmü kayıtlıdır. Şehidin üzerinde bulunan ve elbiseye dahil olmayan; silah, kalkan, zırh, mest ve giydiği başlık çıkarılır.

709 Bir kimsenin şehid olabilmesi için aranan ilk şart; mü'min olmasıdır. İkinci şart: Akil-baliğ olmasıdır. Üçüncü şart: Zulmen öldürülmesidir.(648) Bu üç şartta ittifak vardır. Temiz olması meselesine gelince; "Cünüb olan erkek veya hayızlı ve nifaslı olan kadın şehid olursa, yıkanır mı?" meselesinde ihtilaf vardır. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'nin kavline göre, yıkanması icab eder. İmameyn'in ictihadı ise; cünüblük sebebiyle vacip olan gusül, şehadetle birlikte düşer. Sahih olan rivayete göre Hz. Hanzale (ra) şehid olduğu zaman, melekler onu yıkamışlardır.(649) Burada "Zûlmen öldürülme" kavramı üzerinde duralım; "Hadd'lerin tatbiki veya kısas sebebiyle öldürülenler" adaletin gereği olarak öldürülmüştür. Zira adalet; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere göre amel etmektir.(650) Zıddı ise zulümdür. Tağuti güçlerin heva ve heveslerinden kaynaklanan kanunları gereğince öldürülen her mü'min (Zulmen öldürüldüğü için) "şehid" hükmündedir. Burada "Mü'min" kaydını hasseten zikrediyoruz. Zira Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri tasdik etmeyen ve hatta şeriata karşı savaş açan kimseler, herhangi bir sebeble öldürüldüğü zaman "şehid" olmazlar. Maalesef günümüzde; İslâm'a düşmanlıklarıyla ma'ruf olan ideolojiler, "şehid" kavramını yozlaştırabilme gayretindedirler. Mahiyeti küfür olan ideolojilere itikad eden kimseler; kendi ölülerine başka bir isim bulamadıkları için "şehid"

demekten çekinmiyorlar!.. Onların hiç birisi "şehid" değildir. Tağuti güçlerin birbirleriyle mücadelelerinde veya savaşlarında; ölen hiç kimse "şehid" değildir. Tağuti güçlerin emri ile savaşan kimseler de; velev ki müslüman dahi olsalar, şehid olamazlar. Zira "şehadet mertebesi"; Allahû Teâla (cc)'nın, kendi rızası için savaşanlara ihsan buyurduğu bir ni'mettir. Ne mutlu şehadet nimetine talib olanlara!..

710 Tağuti güçlerin, bağyilerin ve eşkiyaların saldırısına uğrayan bir mü'min; bu saldırı anında vefat ederse, "şehid", saldırıdan sonra bir müddet daha yaşarsa (konuşur, yer, içer, ilaç alır ve vasiyyet ederse) "Mürtes" hükmüne dahil olur. Esasen "Mürtes"te; ahiret ahkamı noktasından "şehid"dir. Buradaki incelik şudur: Mürtes; yıkanır, kefenlenir ve cenaze namazı kılınarak defin edilir. Şehid ise; kanlı elbiseleriyle ve yıkanmadan, cenaze namazı kılınarak defnedilir. Malûm olduğu üzere Hz. Ömer (ra) ve Hz. Ali (ra) "Bağyi'ler" tarafından suikasta uğradıkları zaman evlerine götürüldüler. (yani saldırı yerinde bırakılmadılar) Resûl-i Ekrem (sav)'in kavli-i şerifi gereğince, her ikisi de şehid oldular. Kafi'de de böyle zikredilmiştir.(651) Ancak her ikisi de; yıkandı, kefenlendi ve cenaze namazları kılınarak defin edildiler. İşte "Mürtes" ile ilgili ahkâmın delili; Sahabe-i Kiram'ın bu amelidir. Allahû Teâla (cc) kendi rızası için "Cihad"a ve "Şehadet"e talib olanlara, cennet nimetlerini va'd etmiştir. Firaset sahibi mü'minler indinde, bu nimetin mahiyeti malûmdur.

4. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 50.

(2) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - ist: 1982 C: 2, Sh: 5.

(3) El Ankebût Sûresi: 45.

(4) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 D. Marife Neşri C: 3, Sh: 414.

(5) Mecmuatu't - Tefasir - İst: 1979 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 19-20 (Kadı Beyzavi Böl.)

(6) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 14.

(7) Yusuf Sûresi: 53 (Tefsir-i Hazin'de: İnsana sürekli kötülüğü emreden nefsin "Nefs-i Emmare" olduğu kayıtlıdır. Nefsi emmare, hayvanlar da dahil bütün canlılarda bulunur. Dünyevi lezzet ve şehvetlere kapılmış nefis demektir).

(8) En Nahl Sûresi: 17-18.

(9) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 15.

(10) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 50.

(11) Doç. Dr. Numan Abdürrezzak Semarrai - İslâm Fıkhdında Mürted'in Tabi olduğu hükümler - İst: 1970 Sönmez Yay. Sh: 145-149, İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 9.

(12) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaü'l Enhur (Şerhû Damad) Beyrut: D. İhya Neşri C: 1, Sh: 68.

(13) En Nisâ Sûresi: 103.

(14) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 38.

(15) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 D. İhya Neşri C: 1, Sh: 51.

(16) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 51.

(17) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 152.

(18) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 51.

(19) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 51.

(20) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 51.

(21) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C:

1, Sh: 38.

(22) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 56.

(23) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 154.

(24) Şeyh Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 56.

(25) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 38.

(26) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 155.

(27) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 39.

(28) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 51.

(29) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 24.

(30) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhi Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 39.

(31) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 57.

(32) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 155.

(33) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 24-25.

(34) İbn-i Hümam - Ag.e. C: 1, Sh: 156.

(35) El Bakara Sûresi: 238.

(36) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) A. M. Şakir neşri Sh: 286 Madde: 788, Ayrıca Mansur Ali Nasıf - Tac Tercemesi - İst: 1976 Eser Yay. C: 1, Sh: 243 Had. No: 352.

(37) Sahih-i Buhari - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 134 K. Mevakiti's Salat: Bab: 5.

(38) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 156.

(39) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 56.

- (40) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire : 1965 C: 1, Sh: 39.
- (41) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 158.
- (42) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 39.
- (43) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 56.
- (44) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 159.
- (45) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 56.
- (46) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 159.
- (47) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 36-37.
- (48) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 40.
- (49) Buna "Temkin süresi" adı verilir. Diyanet İşleri Başkanlığı, 1983 yılından itibaren temkin sürelerini kaldırmıştır. İhtiyat için bekleme (Temkin süresi) İmam-ı Azam'dan gelen zahir bir rivayettir.
- (50) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fi Şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 53.
- (51) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 160.
- (52) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 52.
- (53) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 52.
- (54) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 53.
- (55) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 53.
- (56) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 54.
- (57) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 53.

- (58) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 54.
- (59) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 62-63.
- (60) Sahih-i Buhari - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 150 B. Bedi'l Ezân - Bab: 1.
- (61) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerâi - Beyrut: 1974 (2 bsm) C: 1, Sh: 147-148.
- (62) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 66.
- (63) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 54.
- (64) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-A.g.e. Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 55.
- (65) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 41.
- (66) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 67.
- (67) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 59.
- (68) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 83-84.
- (69) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 54.
- (70) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 87.
- (71) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 54.
- (72) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr. Mtb C: 1, Sh: 172.
- (73) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 55.
- (74) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 55-56.

(75) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 41.

(76) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 60.

(77) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 56.

(78) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkem fi şerhi Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 56, ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire 1965 C: 1, Sh: 41.

(79) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 56.

(80) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 57, ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2 Sh: 67.

(81) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 178.

(82) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 60. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 43.

(83) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 54.

(84) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 175.

(85) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 54.

(86) Şeyh Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 60, ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 42.

(87) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire : 1965 C: 1, Sh: 42.

(88) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 54.

(89) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 57.

(90) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 95.

- (91) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 57.
- (92) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 91.
- (93) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 57.
- (94) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 94.
- (95) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 57.
- (96) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 57.
- (97) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 102- 104.
- (98) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 58.
- (99) Bakınız: "Necasetler ve onların temizlenmesi" bölümü: Madde: 389-393.
- (100) El Maide Sûresi: 6.
- (101) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 105.
- (102) El - A'raf Sûresi: 31.
- (103) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 543 (Gadı Beyzavi Böl.)
- (104) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 181, ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 43.
- (105) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî tertibi's şerai - Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 121.
- (106) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 60.
- (107) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 180.

- (108) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 43.
- (109) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 59.
- (110) El Bakara Sûresi: 150.
- (111) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 63.
- (112) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 61.
- (113) En Nahl Sûresi: 16.
- (114) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) A. M. Şakir Neşri Sh: 38.
- (115) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 61.
- (116) En Nisâ Sûresi: 103.
- (117) Bakınız: "Namaz Vakitleri" bölümü: Madde : 404-418.
- (118) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 185.
- (119) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 129.
- (120) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 185 vd.
- (121) Musannıf İbrahim Halebi - Tam Kayıtlı. Haleb-i Sağır ve Tercemesi - İst: 1973 Salah Bilici Yay. Sh: 162.
- (122) İmam-ı Rabbani - El Mektubat - ist: 1978 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 121 Mektub no: 186.
- (123) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 62.
- (124) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 180.

- (125) İmam-ı Merginani- El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 46.
- (126) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 65.
- (127) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 181.
- (128) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 195.
- (129) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 c: 1, Sh: 68.
- (130) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 65. vd.
- (131) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 69.
- (132) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 46.
- (133) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 46.
- (134) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 69.
- (135) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 67.
- (136) Musannıf İbrahim Halebi - Haleb-i Sağır ve tercemesi - İst: 1973 Sh: 167.
- (137) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 201.
- (138) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 69.
- (139) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 69.
- (140) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 48, ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 69.
- (141) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh:

190.

(142) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 207.

(143) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 73.

(144) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 70.

(145) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 208,

(146) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 70.

(147) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 209.

(148) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 49, ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 71, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 210.

(149) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 71.

(150) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 74.

(151) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 213.

(152) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 72.

(153) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 50, ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 72.

(154) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 191 vd.

(155) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 16, Sh: 62-63.

(156) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 192.

(157) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 215.

(158) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C:

1, Sh: 51.

(159) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 71.

(160) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 74.

(161) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 71.

(162) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 220.

(163) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1, Sh: 51-52, ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 76-77.

(164) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 223, ayrıca, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 52.

(165) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 76.

(166) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 76.

(167) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 77.

(168) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 52.

(169) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 226.

(170) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 78.

(175) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 71, Ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 209.

(176) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 72.

(177) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 79-80, ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 72-73.

(178) Bu konu üzerinde daha önce durmuştuk. Bakınız: Madde 441.

(179) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 69.

(180) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 202.

(181) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - C: 1, Sh: 68.

(182) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bideyetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 48.

(183) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 204.

(184) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 190.

(185) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 70.

(186) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 75.

(187) Bakınız: Madde - 458.

(188) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 76 (Fatiha'dan sonra ilave birşey okumak mekruhtur)

(189) Bakınız: Madde - 459.

(190) Bakınız: Madde - 460.

(191) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 229.

(192) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 53.

(193) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 354 vd.

(194) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 83-84.

(195) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 377.

(196) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 235.

(197) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 77.

(198) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 54.

(199) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 77.

(200) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 84.

(201) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 258.

(202) Abdülaziz El Buhari - Keşfû'l Esrar - İst: 1308 C: 2, Sh: 361.

(203) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 47.

(204) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 200.

(205) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 550-551.

(206) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 82.

(207) Musannıf İbrahim Halebi - Haleb-i Sağır tercemesi - İst: 1973 S. Bilici Yay. Sh: 281.

(208) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 82.

(209) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 89.

(210) En Nisâ Sûresi: 102.

(211) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 243.

(212) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 383-384. (213) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 387.

(214) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 9, Sh: 37.

(215) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 199.

(216) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 142.

(217) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 85.

(218) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 82, vd.

(219) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 391-392, ayrıca Şeyh Nizamuddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 83.

(220) Hüsamüddin El Hindi - Kenzü'l Ummal - Halep: ty C: 3, Sh: 269.

(221) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 421 Had. No: 216.

(222) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 397.

(223) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 83.

(224) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 88.

(225) Şeyh Nizamuddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 84.

(226) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 245.

(227) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 56.

(228) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh:

406.

(229) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 85.

(230) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 247.
Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 85.

(231) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 85.

(232) T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Disiplin yönetmeliği; madde: 10 (Resmi Gazete'de yayınlandığı tarih: 22 Şubat 1980 Sayı: 16908 Sahife: 29-34).

(233) Büyük günahlarla ilgili olarak Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yedi şeyden çekiniz Bunlar: 1- Allahû Teâla (cc)'ya ortak koşmak. 2- Haksız yere Allahû Teâla (cc)'nın haram kıldığı cana kıymak. 3- Sihir ve büyü yapmak. 4- Tefecilikle meşgul olmak ve faiz yemek. 5- Yetimin malına el koymak. 6- Düşmanla yüz yüze gelindiğinde kaçmak. 7- İffetli mü'min kadınlara iftira atmak" buyurduğu bilinmektedir. (İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 D. Marife Neş. C: 1, Sh: 481) Hz. Ali (ra)'den gelen rivayette bunlara "Hırsızlık ve zina yapmak" da eklenmiştir. (Ez Zemaşşeri - Keşşaf Beyrut: 1947 C: 1, Sh: 503 Not: 1)

(234) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 408.

(235) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 84.

(236) İmam-ı Azam - Fıkıh-ı Ekber (Aliyyü'l Kari şerhi) İst: 1981 Sh: 23-24.

(237) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 56.

(238) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 84.

(239) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 415-416.

(240) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 248,

ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 86.

(241) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 56, ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 86.

(242) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 86.

(243) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 249, ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 56.

(244) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 89.

(245) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 254, ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 90.

(246) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 81.

(247) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 57-58.

(248) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 261.

(249) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 90.

(250) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 57.

(251) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 90-91, ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 57, Ş Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 88-89.

(252) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 91.

(253) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 57.

(254) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 87.

(255) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 91 vd. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 87.

(256) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 91.

(257) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 87.

(258) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 405.

(259) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 90.

(260) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 90.

(261) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 92.

(262) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 474.

(263) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 92.

(264) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 90-91.

(265) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 92-93.

(266) Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 91.

(267) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 93.

(268) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 478.

(269) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 92.

(270) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 92.

(271) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 518-519.

- (272) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 93.
- (273) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 59.
- (274) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 269.
- (275) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 93-94.
- (276) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 59.
- (277) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 269.
- (278) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 95.
- (279) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 487.
- (280) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 96.
- (281) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 98.
- (282) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 97-98. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 60-61. Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 98-99.
- (283) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 501-503.
- (284) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 99-100.
- (285) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 506.
- (286) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 97.
- (287) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 281. Sh: 100-101.

- (288) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1.
- (289) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 61.
- (290) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 61.
- (291) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 101.
- (292) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 98.
- (293) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 285.
- (294) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 102. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mt. amire tab. ofset Beyrut: D. İhya Neş. C: 1, Sh: 119.
- (295) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 98 vd.
- (296) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - A.g.e. C: 1, Sh: 117 vd.
- (297) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 101.
- (298) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 530.
- (299) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 99.
- (300) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 62.
- (301) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 534.
- (302) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 100.
- (303) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 62.

(304) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 103.

(305) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 537. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1 Sh: 104. Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - Feteva-ı Hindiyye - C: 1 Sh: 102 vd.

(306) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 104.

(307) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 539.

(308) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 103.

(309) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 104.

(310) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 287.

(311) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 566.

(312) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 63.

(313) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 106.

(314) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 574-575.

(315) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet-el Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 105. Ayrıca İmam-ı Merginani El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi Kahire: 1065 C: 1, Sh: 63.

(316) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 537.

(317) Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi - Ramuz El Ehâdis - İst: 1982 C: 1, Sh: 223 Had No: 15.

(318) Musannıf İbrahim Halebi - İzahlı Mülteka El Ebhûr Tercemesi - İst: 1976 Uysal Yay. C: 4. Sh: 148.

(319) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974 C: 1, Sh: 219.

(320) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 573.

(321) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 106.

(322) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 581.

(323) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 106. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 582.

(324) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 291.

(325) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 106.

(326) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 290. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 106.

(327) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 579.

(328) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 64.

(329) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 106.

(330) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 295. vd.

(331) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 588-590.

(332) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 109.

(333) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 64.

- (334) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - C: 1, Sh: 108.
- (335) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 109.
- (336) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 296.
- (337) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 108.
- (338) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 592.
- (339) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 64.
- (340) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 577.
- (341) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 109.
- (342) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 64.
- (343) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 110.
- (344) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 579.
- (345) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.
- (346) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 121.
- (347) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 599.
- (348) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.
- (349) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 599, Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 109. C: 1, Sh: 65. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 297.

- (350) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 65. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 297.
- (351) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 A. M. Şakir Neşri Sh: 292-295.
- (352) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 1, Sh: 588.
- (353) İmam-ı Şafii - A.g.e. Sh: 296.
- (354) El Cinn Sûresi: 18.
- (355) İmam-ı Kasani - El Bidaiû's Senai - Beyrut : 1974 C: 7, Sh: 124.
- (356) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 608.
- (357) Et Tevbe Sûresi: 107 (Tıbyan Tefsiri - İst: 1956 C: 2, Sh: 491)
- (358) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 387.
- (359) Mehmed Vehbi Efendi - Hülâsatü'l Beyan - İst: 1968 Üçdal Neş. C: 6, Sh: 2123.
- (360) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1979 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 193-198 (Gadı beyzavi, İbn-i Abbas, Nesefî ve Haazin'in ittifakı)
- (361) Et Tevbe Sûresi: 108.
- (362) Es Suyuti - El İtkan fî Ulûmu'l Kur'an - Kahire: 1951 C: 1, Sh: 29. Ayrıca aynı hususla ilgili olarak, Ez Zemahşeri - El Keşşaf - C: 3, Sh: 287 (Hümeze Sûresi'nin tefsirinin girişi).
- (363) İbn-i Kesir - Tefsirûl Kur'an'il Azim. Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 391.
- (364) H. Tahsin Emiroğlu - Esbab-ı Nüzûl - Konya : 1971 C: 5, Sh: 367.
- (365) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 391.
- (366) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.

(367) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 603.

(368) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1065 C: 1, Sh: 65.

(369) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 604.

(370) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.

(371) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 605.

(372) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gurerül Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 111.

(373) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 607-608.

(374) Şeyh Nizamüddin - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.

(375) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 97.

(376) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gurerül Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 191-193.

(377) Musannif İbrahim Halebi - Tam Kayıtlı Halebi Sagır ve Tercemesi - İst: 1973 Salah Bilici Yay. Sh: 342. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 611.

(378) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 2, Sh: 612.

(379) İbn-i Hümmam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 300-301.

(380) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gurerül Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 112.

(381) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 3, Sh: 7.

(382) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C:

1, Sh: 66. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 303.

(383) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 112.

(384) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) A. M. Şakir Neşri Sh: 219.

(385) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 66. Ayrıca İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 304-308.

(386) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hidiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 111 vd.

(387) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 3, Sh: 17 vd.

(388) Türkiye'de; hem hanefi hem de şafii mezhebini taklid eden, mü'minler vardır. Bu konuda hassasiyetle durmamazın sebebi; müctehidlerin mutlaka nasslara tabi olduğunu isbattır. Zira müctehidlerin rahmete vesile olan ihtilaflarını bahane eden bazı politikacı tipler Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetlerine karşı taarruza geçmişlerdir. Tağuti güçlerle uzlaşabilmek için: "Efendim müctehidler de bu konularda ihtilaf etmiş, biz de şöyle düşünüyoruz" deyip; hiçbir nassa tabi olmadan "ideoloji" üretmektedirler. Bu tiplere karşı dikkatli olunmalıdır.

(389) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 113.

(390) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 111. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 114.

(391) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 111 (Bazı eserlerde aksi de rivayet edilmiştir. Yani Resûl-i Ekrem (sav)'e salat okunabileceği)

(392) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 40.

(393) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 3, Sh: 9. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. c: 1, Sh: 111.

- (394) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 3, Sh: 9.
- (395) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 349.
- (396) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 115.
- (397) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.
- (398) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 26.
- (399) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 116.
- (400) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.
- (401) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 116.
- (402) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 3, Sh: 29.
- (403) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 112.
- (404) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 72.
- (405) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 116.
- (406) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 39-40.
- (407) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gurerû'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 117.
- (408) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.
- (409) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 47.

(410) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 112.

(411) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 48-49.

(412) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.

(413) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 51.

(414) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 344 Had No: 479.

(415) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.

(416) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 345-346 Had. No: 480.

(417) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 54.

(418) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.

(419) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 119.

(420) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 115.

(421) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 89.

(422) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 16. Had. No: 42.
Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel - El Müsned - C: 4, Sh: 126-127, Sünen-i Darimi, Mukaddeme: 16, C: 1, Sh: 35, Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 119.

(423) Şeyh Nizamüddin - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 116.

(424) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 119.

- (425) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 115.
- (426) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 90 vd.
- (427) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 113.
- (428) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 346-347.
- (429) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 123.
- (430) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - 1400 C: 1, Sh: 87-88.
- (431) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 125-126.
- (432) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 123.
- (433) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 125.
- (434) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 1, Sh: 82.
- (435) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 121.
- (436) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 129.
- (437) Abdürrahman El Cezeri - Kitabû'l Fıkh Ale'lmezahibi'l Erbaa - c: 1, Sh: 492.
- (438) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 152.
- (439) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 125.
- (440) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 147.
- (441) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1,

Sh: 125.

(442) Abdülaziz El Buhari - Keşfû'l Esrar - İst: 1308 C: 1, Sh: 155. Ayrıca Bedrüddin-i Ayni-Umdetû'l Kari - ist: 1308-11 Mtb. amire Tb C: 5, Sh: 233 vd. (son yıllarda bu hususta birçok hilenin döndüğü de bilinmektedir. Bazı kimseler, zengin oldukları halde bu yolla geçimini sağlamaktadır. Bu hususta bilinmelidir.)

(443) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 15.

(444) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 356.

(445) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye- Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 126.

(446) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 95-96.

(447) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 126.

(448) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 163.

(449) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1 Sh: 125.

(450) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 78.

(451) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 155. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 132.

(452) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 155.

(453) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 155. Ayrıca, İmam-ı Merginani - A.g.e. - C: 1, Sh: 79.

(454) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 135.

(455) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 155.

(456) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 376 vd.

(457) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire : 1065 C: 1, Sh: 77. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 1, Sh: 375.

(458) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 136. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 127 vd.

(459) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 77.

(460) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 136.

(461) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 100. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 136.

(462) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 77.

(463) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 128. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 136, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 77, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 375-376.

(464) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 100. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 77.

(465) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 130. Ayrıca Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 137.

(466) İmam-ı Serahsi - Temhidü'l Füsûl fî ilmû'l Usûl - Beyrut: 1393 C: 23, Sh: 149 vd.

(467) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 249.

(468) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 392-393.

(469) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye C: 1, Sh: 138.

(470) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 256.

(471) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 132. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1, Sh: 80.

(472) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 138.

(473) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 254.

(474) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 139.

(475) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 396.

(476) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh: 272.

(477) Musannıf İbrahim Halebi - Tam kayıtlı Haleb-i Sağır ve tercemesi - İst: 1973 S. Bilici Yay. Sh: 314.

(478) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 139.

(479) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 81. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 398.

(480) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 139.

(481) Mevzûat-ı Aliyyü'l Kari tercemesi - Ank: 1966 Sh: 60-61 (Ha, harfî bi.)

(482) Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 107-108.

(483) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 81.

(484) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 1, Sh: 405-406. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 82.

(485) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 131.

(486) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 142.

(487) El Cuma Sûresi: 9.

(488) Bu izahı yapmamızın sebebi şudur: Son yıllarda "- Efendim Cum'a Namazı Ayet-i Kerime ile farzdır. Müctehid imamlar bazı şartlar ileri sürerek fitne çıkarmışlardır. Halbuki o şartlar talidir. Hiçbir bilgi bile olmasa, biz Cum'a Namazı'nı kılarız" iddiasını ortaya atan kimseler çıkmıştır. Halbuki Resûl-i Ekrem (sav) "Cum'a Sûresi'nde" yer alan bu Ayet-i Kerime'yi tefsir etmemiş olsaydı, bununla neyin kastedildiğini hiç kimse bilemezdi!.. Müctehid imamlar; Resûl-i Ekrem (sav)'in bu husustaki beyanlarını esas almışlardır. Hiç kimsenin bu Ayet-i Kerime'ye dayandığını iddia ederek; Resûl-i Ekrem (sav)'e ve müctehid imamlara dil uzatma hakkı olamaz.

(489) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's fî tertibi'ş Şerai - Beyrut: 1974 (2 bsm) C: 1, Sh: 258-259.

(490) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 144.

(491) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 87-88.

(492) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 144.

(493) Şeyh Abdülğani - El Lübab fî şerhû'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 112.

(494) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, Sh: 283.

(495) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 145. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 84.

(496) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 343 Had. No: 1081. Ayrıca Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih tercemesi ve şerhi - Ank: ty (4 bsm) Diyanet Yay. C: 3, Sh: 47 vd.

(497) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 145. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e C: 1, Sh: 884, İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 411-412.

(498) Siracüddin Ebû Hafs Ömer El Gaznevi - El Gurretü'l Münife - Kahire: 1950 Sh: 168 vd. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 129.

(499) "Devlet" ile "Ulû'lemlr" kavramları arasında mahiyet farkı vardır. Şöyle ki; "Ulû'lemlr"; Kur'an-ı Kerim'de ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetinde yer alan bir kavramdır. "Devlet" de arapça bir kelime olduğu halde aynı manada kullanılmamıştır.

(500) Abdî'l Latîfî'z Zebîdî - Sahîh-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve şerhi - Ank ty (4 bsm) Diyanet Yay. C: 3, Sh: 47 vd.

(501) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'ıl Azîm - Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 518-519.

(502) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1 Sh: 199.

(503) İbn-i Nüceym - El Bahrû'r Raik - Kahire: 1311 C: 6, Sh: 298 vd. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1317 C: 6, Sh: 365.

(504) Bazı çevreler ısrarla Mustafa Kemal'in "Hilafeti ilga ettiği ve şer'i kanunları yürürlükten kaldırdığı için" İslâm'a inanmadığını savunmaktadırlar. Ancak aynı çevreler 16 Şubat 1933 tarihinde Mustafa Kemal'in emri ile verilen izinle Cum'a Namazlarını edâ etmektedirler. Firaset sahibi her mü'min kabul eder ki; bu çevrelerin iddiaları ile amelleri arasında korkunç bir tezat vardır. İşin ilginç yönü bu kimseler tezatlarını yaygaralarıyla bastırma gayretindedirler.

(505) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 121. Ayrıca İmam-ı Merginani El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 82, İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 409.

(506) Şeyh Abdülgani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 110, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 82, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 409.

(507) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 82.

(508) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 145.

(509) Hanefî Fûkahası; haddleri ikame etme ve ettirme yetkisinin ûlû'lemre ait olduğu hususunda müttefiktir. (İbn-i Hümam - A.g.e. C: 4, Sh: 128-129) Hadd-i Zina, Hadd-i Sirkat, Hadd-i Şûrb, Hadd-i Kazf, recm ve diğer cezalar, kat'i nass'larla sabittir. Mü'minler; yetki ve selahiyetleri bulunduğu süre içerisinde, Allahû Teâla (cc)'nın beyan buyurduğu bu haddleri uygulamak mecburiyetindedirler. Dolayısıyla bu haddlerin ikame edildiği her yer, velev ki nüfusu az dahi olsa "şehir" dir. Aksi durumda ise, nüfusu ne kadar çok olursa olsun "köy" hükmündedir. Dolayısıyla "şehir" şartı da, bin mana "Ulû'lemr'e" dayanır.

(510) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 82. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 145.

(511) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 413. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1 Sh: 83.

(512) İbn-i Huzeyme - Es Sahih - Beyrut: 1390 Mek. İsl. Neşri C: 1, Sh: 75.

(513) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 146.

(514) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 83.

(515) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 148.

(516) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû'l Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 138 (Not: Bazı çevreler "Ulû'lemr" konusunun tali olduğu iddiasındadırlar. Geriye kalan öğle vakti ve cemaat şartlarıdır ki, bu ikisi normal öğle namazı için de gereklidir. Dolayısıyla bu iddia batıldır)

(517) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 148.

(518) Şeyhülislâm Ali b. Muhammed - El Feteva - İst: 1324 Sh: 11 Fetva No: 32. Ayrıca Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 145.

(519) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 3, Sh:

290.

(520) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 138.

(521) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 83. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 415.

(522) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 146. Ayrıca Musannıf İbrahim Halebi - Tam Kayıtlı Haleb-i Sagir ve tercemesi - İst: 1973 S. Bilici Yay. Sh: 319.

(523) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 304 (Tetimme kısmı)

(524) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 146-147.

(525) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 121. Ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 299.

(526) Musannıf İbrahim Halebi - Tam kayıtlı Haleb-i Sagir ve tercemesi - İst: 1973 S. Bilici Yay. Sh: 317.

(527) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974 (2 bsm) C: 1, Sh: 260. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 408 vd.

(528) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 145.

(529) İmam-ı Şafii - El Ulmm - Beyrut: 1393 D. Marife Yay. C: 1, Sh: 206 vd. Ayrıca Ebû İshak Şirazi - El Mühezzeb - C: 1, Sh: 124.

(530) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 300.

(531) Ahmed Davudoğlu - Sahih-i Müslim Tercemesi ve şerhi - İst: 1977 Sönmez Neşriyat C: 4, Sh: 2348.

(532) Şeyh Nizamüddin - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 146.

(533) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 1, Sh: 89.

(534) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 149.

(535) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 1, Sh: 419.

(536) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kah: 1965 C: 1, Sh: 84.

(537) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 141.

(538) Ez Zürkani - Şerhû'l Mevâhib - Kahire: 1315 C: 7, Sh: 377-378.

(539) Mansur Ali Nasıf - Tac Tercemesi - İst: 1976 Eser yay. C: 1, Sh: 478 Had. No: 805.

(540) Ez Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih tercemesi ve şerhi - Ankara : ty (4 bsm) C: 3, Sh: 46-47.

(541) İslâm Ansiklopedisi - İst: 1977 M.E.B. Yay. C: 3, Sh: 227 (Cum'a Maddesi)

(542) Ahmed Davudoğlu - Sahih-i Müslim Tercemesi ve şerhi - İst: 1977 Sönmez Yay. C: 5, Sh: 5 (2483)

(543) Muslihüddin Mustafa Kesteli - Şerhû Akaidi'l Kesteli - İst: 1973 S. Bilici yay. Sh: 181. Ayrıca Metn-i Akaidi'l Ömer Nesefî - Sh: 12 (Kesteli'nin sonunda), Sadrüddin Taftazani - Şerhû'l Akaid - İst: 1980 Dergah yay. Sh: 326, İmam-ı Ebû Muin En Nesefî - Bahrû'l Kelâm - Konya: 1977 Rabıta yay. Sh: 179, Mehmed Zahid Kotku - Ehl-i Sünnet Akaidi - İst: 1982 Seha Neş. Sh: 158 madde: 65.

(544) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, Sh: 342.

(545) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 85.

(546) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 344 (Köy ve şehir tarifi için, bakınız: madde 638)

(547) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1,

Sh: 142. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 150.

(548) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 423.
Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bideyetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 85.

(549) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 150.

(550) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 85.

(551) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 150.

(552) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: Sh: 142-143.

(553) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 150.

(554) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 143.

(555) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 86.

(556) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 427.

(557) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 150.

(558) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 86.

(559) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 150.

(560) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 144.

(561) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 86.

(562) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 156.

(563) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 144.

(564) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 155. Ayrıca İmam-ı Merginani A.g.e. C: 1, Sh: 86-87.

(565) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 145.

(566) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 87. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 429 vd.

(567) "Şehir" mefhumunun sadece nüfusla ilgili bir olay olmadığını daha önce izah etmitik. Bakınız; Madde: 638.

(568) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 152.

(569) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 87. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 146.

(570) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 430. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 145 İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 368.

(571) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 152.

(572) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - kahire: 1965 C: 1, Sh: 88. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 432, Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 146.

(573) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e.C: 1, Sh: 153. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 147.

(574) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 153. Ayrıca İbn-ü Hümmam A.g.e. C: 1, Sh: 434 vd.

(575) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 147.

(576) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 88.

(577) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 153.

(578) Sahih-i Buhari - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 23-24 K. Küsûf Bab: 1-2.

(579) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 153.

(580) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - kahire: 1965 C: 1, Sh: 88.

(581) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 153.

(582) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: Sh: 147-148.

(583) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 88. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 437.

(584) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 153.

(585) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 148. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 153-154.

(586) En Nisâ Sûresi: 101-102.

(587) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 148, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 89.

(588) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 154.

(589) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 138-139, İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 441-443.

(590) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C:

1, Sh: 89.

(591) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 155.

(592) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 444. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 89.

(593) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 446.

(594) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 157.

(595) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 160. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 157, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 90.

(596) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 157.

(597) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 160.

(598) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 158.

(599) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 60. Ayrıca İmam-I Merginani - A.g.e. - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 90.

(600) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 449.

(601) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 160.

(602) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 161-162. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 91, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 452-453.

(603) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 160. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 162.

(604) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 91.

(605) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 455.

(606) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 162.

(607) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 161.

(608) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 455-456.

(609) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteve-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 162 vd.

(610) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982 C: 2, Sh: 330.

(611) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 162

(612) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 436.

(613) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 163.

(614) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteve-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 163. Ayrıca Şerhû Damad - İst: 1316 C: 1, Sh: 182, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 164 vd. (Hz. Hüseyin (ra) kardeşi Hz. Hasan (ra) vefat ettiğinde, zamanın Medine Valisi Said b. Asa hitaben: "Eğer sünnet olmasaydı, ben seni öne geçirmezdim" demiştir)

(615) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 164.

(616) Bu dua için bakınız madde: 467.

(617) Bu dualar için bakınız madde: 459.

(618) Bu duayı bilmeyenler: "Allahümmağfirli li velehû ve li'l mü'minine ve'l mü'minat" deseler kafî gelir Bazı ülema dua yerine "Allahümme Rabbenâ...." (Bakınız madde: 573) okunmasını müstahsen bulmuştur.

(619) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteve-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 164.

(620) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 164.

(621) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 465.

(622) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 163. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 165, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 465.

(623) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 162.

(624) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 93, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 467-468.

(625) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 162.

(626) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 93.

(627) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 165.

(628) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 469. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 167.

(629) İmam-ı Merginani - A.g.e C: 1, Sh: 93.

(630) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 166-167.

(631) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 500-501.

(632) Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 167.

(633) İbn-i Abidin - Şifaû'l Alil - İst: 1325 Sh: 187-188. (Not: "Mevlid" sadece bir şiir olarak ele alınsa dahi, camilerde yüksek sesle şiir okumak da caiz bulunmamıştır. Gulat-ı Şia'dan geçen bu illet, maalesef oldukça yaygındır. Ehl-i Sünnet mü'minler; bu "Şia' adetinden uzak durmalıdırlar)

(634) Ali Rıza Demircan- İslâm'da Batıla Benzemenin Hükümü - İst: 1979 (2 bsk) Sh: 79-81.

(635) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 493.

- (636) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - C: 3 Sh: 240.
- (637) H. El Hindi - Kenzû'l Ummal - Halep: ty C: 8, Sh: 209.
- (638) İbn-i Abidin - Şefaû'l Alil - İst: 1325 Sh: 189.
- (639) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 9, Sh: 37.
- (640) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 3, Sh: 503.
- (641) El Bakara Sûresi: 154.
- (642) Al-i İmrân Sûresi: 169-170.
- (643) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 168.
- (644) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 94.
- (645) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 167.
- (646) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 1, Sh: 474, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 94, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 168.
- (647) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 168.
- (648) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 168-169.
- (649) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 1, Sh: 94.
- (650) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 25 Madde: 71.
- (651) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 168.

5. BÖLÜM: CİHAD BAHSİ

EMANET'İN TABİİ SONUCU: CİHAD

711 Kur'an-ı Kerim'de: "Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de; onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan(a gelince, o tuttu) bunu sırtına yükledi. Çünkü o zülûmkâr, çok cahildir"(1) hükmü beyan buyrulmuştur. Müfessirler bu ayet-i kerime'de geçen "Emânet'in"; Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerinin tamamına verilen bir isim olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.(2) Hz. Abbas (ra)'dan gelen rivayette de; "Emanet, Allahû Teâla (cc)'ya taattır, kulluktur. Hz. Adem (as) Allahû Teâla (cc)'ya emanet'in ne olduğunu sormuş, Allahû Teâla (cc) "İyilik edersen mükâfat, kötülük edersen ceza görürsün" buyurmuştur. Hz. Âdem (as) kendi rızası ile emâneti yüklenmiştir.(3) Usûl-i Fıkıh'ta "Emânet"; Allahû Teâla (cc)'nın gerek kendi hukuku, gerekse yarattıklarının hukuku ile ilgili olarak insana yüklediği vazifelerin tamamına verilen bir isimdir.(4) Malûm olduğu üzere "Cihad"; Allahû Teâla (cc)'nın farz kılmış olduğu bir ibadettir.(5) Cihad; hem mal, hem nefis, hem de diğer vasıtalarla edâ edilebilen ve aynı zamanda hiçbir "Mekruh" vakti olmayan bir ibadettir. Hatta öyle ki; bir gayr-i müslim, namazını edâ etmekte olan bir mü'mine hitaben: "-Bana kelime-i şehadet'i öğretir misiniz?" teklifinde bulunsa, o mü'min'in, bu teklif sebebiyle namazını bozup, tebliği yapması caizdir.(6) Aynı namazı, tebliğden sonra edâ eder.

712 Cihad; arapça bir kelimedir. Lugatta "güç ve gayret sarfetmek, amelde mübalâğa etmek ve zahmet" gibi manalara gelen "Cehd" kökünden türemiştir. İslâmi Istılâhta: "Allahû Teâla (cc)'nın dini için; can, mal, dil ve diğer vasıtalarla eldengelen güç ve gayreti sarfetmeye cihad denir" tarifi esas alınmıştır.(7) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Müşriklerle; malınızla, canınızla ve dilinizle cihad ediniz"(8) buyurduğu bilinmektedir. Cahiliye döneminde arap kabileleri arasında yıllarca süren kanlı harb'ler cereyan ediyordu. Dolayısıyla "Harb" mefhumuna yabancı değildiler. Bu noktada "Cihad" ile "Harb" mefhumu arasında fark var mıdır? sualine cevap arayalım. Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte, bu iki mefhum arasında bazı farkların bulunduğu tasrih olunmuştur.(9) Cihad kavramı, "Harb" mefhumundan daha geniştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "- Hakiki mücahid, nefis-i emmaresine karşı savaş açan kimsedir." (Sünen-i Tirmizi-K.Cihad: 2) buyurduğu malumdur. Dünyevi endişelerini, heva ve hevesini bir kenara bırakan mükellefin; Allahû Teâla (cc)'nın rızasını kazanmak niyetiyle küffarla savaşması bir ibadettir.

713 Mükellif'in; kendisini Allahû Teâla (cc)'ya kulluktan alıkoyan herşeyi

terketmesine "Züh'd" denilmiştir. Sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'nın rızası için; heva ve heveslerini bir kenara bırakan mükellefe de "Zâhid" denir. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra)'den rivayet edilen şu hadis-i şerif; Resûl-i Ekrem (sav)'in "Dünya hayatını" nasıl değerlendirdiğini kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra): "Resûl-i Ekrem (sav) bir hasır üzerinde uyumuşlardı. Uykudan kalktı, fakat hasır vücûdunda iz bırakmıştı. Bunun üzerine: "-Ya Resûlallah!.. Size bir yatak tedarik etsek olmaz mı?" dediler. Resûlullah (sav) "Benim dünya ile ne işim var. Ben dünyada bir ağaç altında gölgelenip de (sonra onu) bırakıp giden bir yolcu gibiyim" buyurdu.(10) Züh'd ve takva sahibi her mü'minin; Resûl-i Ekrem (sav)'e uyması esastır. Şimdi "Cihad" gibi bir ibadeti terketmenin vehameti üzerinde duralım. Resûl-i Ekrem (sav): "Herhangi bir müslümün gaza yapmadan (Savaşmadan) ve onu gönlünden geçirmeden ölürse, nifak'ın bir şubesi üzerine (Yani münafık olarak) ölür"(11) hükmünü beyan etmektedir. Dolayısıyla mü'minlerin; ister farz-ı kifaye, ister farz-ı ayn olsun; cihad'a niyyet etmeleri vâcibtir. "Büyük Cihad" yaptığını iddia ederek; gaza etmeyi gönlünden geçirmeyen kimse; şeytanın vesvesesine kapılmış ve nefs-i emmare'sine tabi olmuştur. Hz. Adem (as)'le başlayan tevhid mücadelesinde, Tağuti güçlerle savaşmanın farz kılınmadığı hiçbir dönem yoktur. Muteber kaynaklarda zikredildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav); hicret'ten sonraki on yıllık dönem içerisinde (Yani Medine Döneminde) yirmi defa; zırhını giyip ve kılıcını eline alıp "Cihad'a" çıkmıştır!.. Sahabe-i Kiram'ın hayatı ise sürekli cihad'la geçmiştir. "Nefis terbiyesi" iddiasında bulunan her mü'min; bunun mahiyetini iyi tefekkür etmelidir.

CİHAD'IN SEBEBİ NEDİR?

714 Kur'an-ı Kerim'de: "Müşrikler sizinle nasıl topyekün harb ediyorsa, siz de onlarla topyekün harb ediniz"(12) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkuhası, bu Ayet-i Kerime'yi esas alarak; müşriklerle ve kafirlerle yapılması emredilen cihad; onların İslâm'a karşı savaş açmalarının sebebiyledir.(13) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Merginani; savaşın farziyeti ile ilgili olarak bu Ayet-i Kerime'yi zikrettikten sonra: "Ve Resûl-i Ekrem (sav): "Cihad kıyamet gününe kadar devam edecektir" buyurmuştur. Bununla bâkî olan bir farzı murad etmiştir."(14) hükmünü beyan etmektedir.

715 Mü'minlerin; kendi içlerinden bir "Ulû'lemlr" seçmelerinin temel sebebi; İslâm'ın emirlerini hakkı ile edâ etmektir.(15) "Ulû'lemlr" yeryüzündeki bütün mü'minlerin (Herhangi bir ayırım yapmadan) haklarının takipçisi ve

koruyucusudur. Nitekim İmam-ı Serahsi: "Cihad'dan maksad; müslümanların emniyet içinde bulunmaları, din ve dünya işlerini yürütme (Edâ edebilme) imkanına kavuşmalarıdır"(16) hükmünü zikreder. Darû'l İslâm'a hicret etme imkanını bulamamış, zayıf ve azınlık durumunda bulunan mü'minlere; "Tağuti rejimler" zulmetmeye kalkarlarsa, "Ulû'lemlr" derhal cihad ilân edebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "İman edib hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad'da bulunanları (Muhacirleri) barındırıp, yardım edenler (yok mu?) İşte birbirlerinin velileridir. İman edib de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velâyetiniz yoktur. (Bununla beraber) eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üstünüze borçtur. Şu kadar ki sizinle aralarında muahede bulunan bir kavm aleyhine değil. Allah yapacaklarınızı hakkı ile görücüdür."(17) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine diğer bir Ayet-i Kerime'de: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve acz-û ızdırab içinde bırakılıp: "Ey Rabbimiz, bizi ahalisi zalim olan şu memleketten (kurtarıp) çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla" diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda (Muzdaz'afinler için) düşmanla çarpışmıyorsunuz?"(18) buyurulmaktadır.

716 Cihad'ın diğer bir sebebi de; kâfirlerin, mü'minlerle olan ahidlerini bozup, yeniden savaş haline geçmeleridir.(19) Nitekim Hudeybiye Andlaşmasını bozan Mekke Müşriklerine karşı, Resûl-i Ekrem (sav) "Cihad" ilân etmiştir.

İSLÂM'A DAVET ZORBALIKLA YAPILMAZ

717 Kur'an-ı Kerim'de: "Dinde zorlama yoktur. Hakikat iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Artık kim tağut'u tanımayıp da, Allah'a iman ederse, o muhakkak kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır. Allah hakkı ile işitici ve her şeyi kemali ile bilicidir"(20) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de hem İkrâh'ın, (baskı ve zorlamanın) olamayacağı, hem de "İman" ve "küfrün" açıkca meydana çıktığı zikredilmiştir. Bir insan; ya Allahû Teâla (cc)'ya iman eder ve Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere göre hayatını düzenler, ya da Tağut'a teslim olup, O'nun (Tağut'un) heva ve heveslerine göre yaşar!.. Bu iki halin dışında üçüncü bir hal yoktur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "İman edenler, Allah'ın yolunda cihad ederler, küfredenler de Tağut yolunda savaşır. Öyle ise o şeytan'ın dostlarıyla (Tağuti güçlerle) savaşın. Şüphesiz ki şeytan'ın hilekârlığı zayıftır"(21) hükmü beyan buyurulmuştur. Burada da; iki hal ve iki cephe'nin mahiyeti izah olunmuştur.(22) İnsanlar; bu iki hal'den birini hergangi bir baskıya maruz kalmadan seçebilirler.

718 Kur'an-ı Kerim'de: "Eğer rabbın dileyseydi yeryüzündeki kimselerin (insanların) hepsi iman ederlerdi. Böyle iken sen, hepsi mü'min olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?"(23) hükmü beyan buyurulmuştur. Başta Fahrüddin-i Râzi olmak üzere müfessirler: "İlâhi iradenin aksine herhangi bir hal meydana gelemeyeceği için, bu Ayet-i Kerime'de zamir "efe'ente tûkrihû'n-nase" şeklinde varid olmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in kavminin iman etmesi hususunda haris olduğundan, bu kuvvetli arzuyu izale için" nazil olduğunu beyan etmektedirler.(24) Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "De ki; o (Kur'an) rabbinizden (gelen bir) haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin"(25) buyurulmaktadır. Hatta bir kimse kılıç zoru ve baskı ile iman etse, daha sonra bu hali beyan ederek İslâm'dan dönse, "Mürted'e" tatbik edilen ölüm cezası tatbik edilmez. Zira kılıç zoru sebebiyle "kalbî tasdik" bulunmamıştır.(26) Ancak yeryüzünde "Allahû Teâla (cc)'nın hükmü ile mi, yoksa tağutî güçlerin kanunlarıyla mı hükmedilecektir?" meselesi oldukça önemlidir!.. Bütün insanlar; ruhlar aleminde verdikleri "Mîsak sebebiyle, Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere tabi olmak zorundadırlar. Yâni yeryüzünde İslâm'ın hakim olması esastır. İslâm'a inanmayanlar; mü'minlerin "Ulû'lemlr"i ile "zimmet akdi" yaparak bütün haklarına kavuşurlar. Hatta öyle ki; zimmi'yi (Gayri Müslim'i) şiirle hicvetmek dahi haram olur.(27) Ayrıca zimmet ehli bir kimseyi (Gayr-i Müslim'i) öldüren bir müslüman; kısas edilerek öldürülür.(28) Zîmmilerin herhangi bir musibet anında korunması da şarttır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Müslümanların lehine olan şeyler, onların da lehine, müslümanların aleyhine olan şeyler, onların da aleyhinedir"(29) buyurmuştur.

719 Hanefî fûkahası; "Emanet'i yüklenmek sûretiyle insanın kanının mâsum (Dokunulmaz) kılındığını, insanın ancak irtikab ettiği bir ma'siyet sebebiyle öldürüleceğini" esas almıştır. Dolayısıyla Cihad; kâfirlerin şerrini defetmek ve onların mukavemetlerini kırmak için meşru kılınmıştır.(30) Mü'minlere karşı silâh çekmeyen veya bizzat savaşmayan kimseler, harb anında dahi öldürülmez. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) bir harp'te öldürülmüş olan bir kadını görünce müteessir olmuş ve "Bu kadın savaşmıyordu" diyerek ileri birliklerin komutanı Hz. Halid b. Velid (ra)'e haber gönderip: "Kadınları ve çocukları öldürmesinler" emrini vermiştir.(31) Mâlum olduğu üzere; öldürülmemeleri talep edilen kadınlar da küfür üzere yaşıyorlardı. Ancak bizzat savaşmadıkları için öldürülmemeleri esas alınmıştır. Dolayısıyla savaşın sebebi mücerred küfür değildir. Kafirlerin fitne ve fesadının ortadan kaldırılması esastır.

720 İmam-ı Şafii (rha) İbn-i Abbas (rha)'dan rivayet edilen: "Bana Sa'd b.

Cessame anlatmıştı: Gece baskını sonucunda, kadın ve çocukları da öldürülen müşrikler hakkında Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bu çocuklar da, kadınlar da onlardandır" dediğini işittim" Hadis-i Şerifi ile Ka'b b. Mâlik (ra)'den rivayet edilen: "Resûl-i Ekrem (sav) İbn-i Ebi Hukeyke'yi Seriyye'nin başına geçirirken, kadın ve çocukların öldürülmesini yasakladı" Hadis-i Şerifini zikrettikten sonra: "Binaenaleyh bize göre (Allahû Alem) Resûl-i Ekrem (sav)'in buradaki nehyi, kasden öldürmeyi beyan buyuruyor. Yani bilerek, kadın ve çocuk olduğunu farkederek, kasden öldürülmezler. Müşrikler üzerine gece baskını yapmak ise sünnetle sabittir. Resûl-i Ekrem (sav) "Beni Mustalık'a" gece baskını düzenlemiştir. Mâdem ki gece baskını ve hücûm sünnetle sabittir; öyle ise hiç kimse çocuk ve kadınların öldürülmeleriyle sonuçlansa bile gece baskını ve hücûm cevazını önleyemez. Hakkında mübahlık bulunan bir hususta, hiç kimsenin kınama yetkisi de olamaz. Ancak kasden ve teammüden kadın ve çocuklar muharib olmadıkları için öldürülmezler"(32) hükmünü zikrediyor. Esâsen kadın ve çocuklar savaşırlarsa, öldürülmeleri caizdir.(33) Zira savaşla birlikte, mü'minlere karşı ma'siyet işleyen "muhârib" durumuna geçmişlerdir.

CİHAD'IN KEYFİYETİ (CİHAD İBADETİ NASIL EDÂ EDİLİR?)

721 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Ne oldunuz ki, size "Allah yolunda topyekün cihad'a çıkın" denildiği zaman yere (mıhlanıp) ağırlaştınız. Ahiretten (vaz geçip yalnız) dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat bu dünya hayatının faidesi ahiretin yanında pek azdır. Eğer (emrolunduğunuz bu cihada) topyekün çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azaba uğratar. Siz ona hiçbir şeyle zarar veremezsiniz Allah her şeye hakkı ile kadirdir"(34) hükmü beyan buyurulmuştur.

722 Mü'minlerin; sâdece Allahû Teâla (cc)'nın rızasını esas alarak "Cihad'a" niyyet etmeleri vâciptir. Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'e bir kimse: "Ya Resûlullah!.. Bir şahıs Allah (cc) yolunda cihad'ı kasdedip, cihad'da dünya malını da murad etse sevabına nail olur mu?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (sav) efendimiz: "Onun için sevab yoktur" buyurdular.(35) Bu Hadis-i Şerif iki vecihle tevîl edilir. Birincisi; cihad için çıkmış olduğunu gösterip hakikatte maksadı mal kazanmaktır. Bu münâfıkların halleridir, onlar için asla sevab yoktur. İkincisi; cihad kasdıyla çıkar fakat en büyük arzusu mal elde etmektir, yoksa ahirette sevaba nâil olmak değildir.

723 İslâm ordusu; kâfirlerle karşı-karşıya geldiği zaman önce "Tebliğ" görevini ifa eder. Zira İbn-i Abbas (ra)'dan rivâyet edilmiştir ki; "Resûl-i Ekrem (sav) bir kavim ile onları İslâm'a davet etmediği süre içerisinde savaşmadı."(36) İmam-ı Ebû Yusuf (rh.a) "Resûl-i Ekrem (sav), Allah'a ve Resûlüne davet etmeden önce, hiçbir kavimle savaşmadı, Haccac bize, İbn-i Ebi Nüceyh, babası ve Abdullah b. Abbas yolundan rivayet etti ki, İbn-i Abbas şöyle dedi: "Resûlullah, İslâm'a dâvet etmeden hiçbir kavimle savaşmadı". Ata b. Saib bize Ebû Buhteri'den şöyle nakletti: "Selman-ı Farisi, İran Putperestlerine karşı savaşa girildiğinde: "-Durunuz Resûlullah (sav)'den işittiğim gibi ilk önce onları Allah (cc)'a ve Resûlü (sav)'ne davet edeyim" dedi. Putperestlere gelerek şöyle dedi: "-Biz sizi İslâm'a davet ediyoruz. Eğer müslüman olursanız, bize tanınan haklar size de tanınacak, bize yüklenen vazifeler size de yüklenecektir. Eğer müslüman olmayı kabul etmezseniz, zelil ve hakir olarak cizye veriniz. Bunu da kabul etmezseniz, size karşı harbeder ve sizi öldürürüz." Putperestler şöyle cevap verdiler: "-İslâm'a davet meselesine gelince, müslüman olmayız. Cizye'ye gelince: Onu da vermeyiz. Savaşa gelince; biz de size karşı savaşırız." Selman-ı Farisi; onları üç defa tekraren davet etti. Kabul etmediklerini görünce ordusuna hücûm emrini verdi"(37) hükmünü zikretmektedir.

724 İslâm ordularının komutanı; kâfirlerin ordusuna tebliğ görevini yaptığında; eğer onlar bu tebliğe icabet ederek İslâm'ı kabul ederlerse, maksad hâsıl olmuştur. Onlarla kat'iyen savaşılmaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "İnsanlarla, onlar "Lâ ilâhe illallah" deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu diyenler benden mallarını ve canlarını korumuşlardır. Ta ki şer'i bir vecibe olmadıkça!.. Ancak bundan sonra (Kalblerinde gizledikleri hususlarda) hesapları Allahû Teâla (cc)'ya kalmıştır" buyurmuştur.(38)

725 Kur'an-ı Kerim'de: "Kendilerine kitap verilenlerden ne Allah'a, ne âhîret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resûlünün haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dinini (İslâm'ı) din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakiyr olarak kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe ediniz"(39) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm orduları'nın emiri; İslâm'ı tasdik etmeye yanaşmayan Hristiyan ve Yahudilere "Cizye "vermelerini teklif eder.(40) Cizye; kitap ehli şüphesi bulunan mecûsiler, samire tâifesi ve arap olmayan putperestlerden alınır. Frenk ve ermeniler de Hristiyanlar'a dahildir. İmam-ı Âzam (rha) Sabii'lerin cizyelerinin de kabul edileceğini beyan etmiştir. Dürri'l Muhtar'da "Cizye, bazı mülhidlerin dediği gibi müslümanların kâfirlerin küfürlerine razı olmaları değildir. Bilakis cizye kâfirlerin küfürleri üzerinde

kalmalarının cezasıdır. İmana dâvet etmek için kâfirlere cizye'siz mühlet vermek caiz olduğu takdirde cizye ile mühlet vermek evleviyetle caizdir. Nitekim Allahû Teâla (cc)'nın "Zelil ve hakiyr olarak kendi elleriyle cizye verinceye kadar onlarla muharebe ediniz" Ayet-i Kerime'si ve Peygamber Efendimiz (sav)'in Hecer Mecûsilerinden, Necran Hristiyanlarından cizye alıp, kendilerini dinleri üzerine bırakmaları da cizyenin caiz olduğunun delilidir"(41) hükmü kayıtlıdır.

726 Arap ırkından olan putperestlerin (Müşriklerin) cizyeleri kabul edilmez. Zira Kur'an-ı Kerim onların lisânı üzere inzal buyurulduğu için; küfürleri, diğer ırklardan olan kimselerin küfürlerinden daha ağırdır. Ma'zeretleri yoktur. Bunlar ya İslâmiyeti kabul ederler veya öldürülürler. İmam-ı Merginani: "Kendilerinden cizye kabul edilmeyen kimseler arap ırkından olan putperestler ve İslâm'dan dönen mürtedlerdir. Bunlardan ancak "İslâm'ı tasdik etmeleri "kabul edilir. Zira Allahû Teâla (cc): ".. Onlar müslüman oluncaya kadar onlarla savaşınız" buyurmuştur.(42) hükmünü beyan etmektedir.

727 Resûl-i Ekrem (sav)'in ordu kumandanlarına hitaben: "Kâfirleri, Allahû Teâla (cc)'dan başka ibadet edilecek bir ma'budun bulunmadığına ve ibâdet'e (Kulluğa) lâayık olanın ancak Allahû Teâla (cc) olduğuna şehâdet etmeye davet ediniz" emrini esas alan Hanefî fûkuhası; "İslâm tebliğ olunmayan kâfirlerle savaşmak caiz olmaz. Zira onlar dâvet ile bilirler ki; biz kendilerinin mallarına sahip olmak, kadınlarını ve çocuklarını esir etmek için savaşmıyoruz. Cihad'ımızın tek hedefi, Allahû Teâla (cc)'ya kulluğa davet etmek ve küfürün fitnesini ortadan kaldırmaktır" hükmünde müttetikler.(43) Kendilerine İslâmî tebliğin ulaşmadığı kâfirlerle, (Tebliğ yapılmadan önce) savaşan kimse, bu hal nehyedildiği için günahkâr olur.(44)

728 Resûl-i Ekrem (sav) "Seriyye Kumandanlarına" karşılaştıkları kâfirler İslâm'ı kabule yanaşmazlarsa ne yapacaklarını izah ederken: "Eğer İslâm'ı kabulden uzak dururlarsa, kâfirleri "Cizye" vermeye davet ediniz!.. Buna da razı olmazlarsa, Allahû Teâla (cc)'dan yardım talebinde bulununuz ve onlarla sonuna kadar cihad ediniz"(45) emrini vermiştir. Kendilerine İslâmî tebliğ yapılmış olan kâfirlere, yeniden İslâmî tebliğ yapmak mendubtur. Bu Allahû Teâla (cc)'nın onlara hazırladığı akıbeti beyanla, inzar içindir. Ancak vâcib değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav) "Ben-i Mustalık" üzerine gece baskını düzenlemiş, onları gaafil oldukları bir sırada yakalamıştır. Ayrıca Hz. Usâme (ra)'ye "Sabah vakti Übna'ya saldırmasını ve orayı ateşe vermesini" emir buyurmuştur.(46) Zira burada mukim olan kâfirlere daha önce İslâmî tebliğ yapılmıştır.

729 İbn-i Abidin: "Çünkü hadd'ler dünyayı fisk-ü fücordan temizler, cihad ise küfürden temizler. Cihad elden gelen kuvvet ve kudreti sarfetmek manasınadır. Buna göre; iyiliği emredip, kötülükten menetmek sûretiyle, halkla mücâhede eden herkese şamildir"(47) hükmünü zikretmektedir. Dolayısıyla cihad; yeryüzünde yalnızca Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilmesini, ihlâsla arzu eden her mü'minin, asla terkedemiyeceği bir ibadettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Fitneden eser kalmayınca ve din de (şunun bunun değil) yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla (Tağuti güçlerle, kâfirlerle) savaşın. Vazgeçerlerse artık zaalimlerden başkasına hiçbir husûmet yoktur"(48) hükmü beyan buyurulmuştur.

RİBAT VE MURÂBİT

730 Hz. Mekhûl (rh.a)'den rivâyet edilen bir Hadis-i Şerif'te "Ribat'ın" önemi ve "Murâbıt'lığın" fazîleti beyan buyurulmuştur. Hadis-i Şerif şudur: "Bir adam Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek şöyle dedi: "- Dağda bir mağara buldum. Ecelim gelinceye kadar orada ibadetle meşgul olmak, namaz kılmak istiyorum." Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "- Sizden bir kimse'nin Allah yolunda (bir miktar) beklemesi, evinde altmış sene namaz kılmasından iyidir."(49) buyurdu. İbn-i Abidin "Es Siyerü'l Kebir" şerhinde zikredilmiştir ki, Hadis-i Şerif'teki "Ribat" ve "Mürabata'nın" mânâsı: "İslâm dinini aziz kılmak, müslümanlardan kâfirlerin şerrini defetmek için düşman sınırında oturmaktan ibârettir"(50) hükmünü beyan etmektedir. Dikkat edilirse murâbıt "İslâm dinini aziz kılmak ve müslümanlar üzerinden kâfirlerin şerrini defetmek niyetiyle" sınırdaki nöbet bekleyen kimsedir. Herhangi bir ideoloji için (Sosyalizm, kapitalizm, demokrasi, laiklik vs..) sınırdaki nöbet beklemek; İslâm dinine değil, o ideolojiye "Hizmet etmek" demektir. Bu fiilde; o ideolojiyi güçlendirme söz konusudur ve haramdır.

DARÛ'L İSLÂM VE DARÛ'L HARB

731 Önce "Dar" mefhumu üzerinde duralım. Arapça bir kelime olan "Dar"ın lugat mânâsı; yerleşme mekânı, belde, mahalle ve arsaların tamamı, bir kavmin konakladığı, yerleştiği yerdir.(51) İslâmî ıstılahta; "Herhangi bir inanç sahiplerinin kuvvet ve hâkimiyetle ele geçirdiği belde" manasına kullanılır. Bütün müteber kaynaklarda; "Darû'l Küfür, Darû's Şirk, Darû'l Mütegalibe, Darû'l bağı ve Darû'l İslâm gibi terkiplere raslamak mümkündür. Bunlar genellikle; "Kitabu'l Cihad" veya "Kitabu's Siyer" bablarında zikrolunmuştur. Dikkat edilirse bütün terkiplerde; keyfiyet ön plândadır ve hepsi de akâid

belirtmektedir. Zira Mü'min için; yeryüzünün doğusu da, batısı da Allahû Teâla (cc)'ya aittir. Bütün âlemlerin yaratıcısı ve onlar arasındaki nizamın kurucusu sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'dır. (Yeryüzünün tamamı; "Niyyet" ehli mü'min için "Vatan-ı Aslî" veya "Vatan-ı İkâmet" olabilir. Dolayısıyla "Vatan" ile "Dar" mefhumu arasında büyük farklar vardır.)

732 Kur'an-ı Kerim'de: "Bir mü'minin diğer bir mü'mini yanlışlık eseri olmayarak (kasden) öldürmesi yakışmaz. Kim ki bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse mü'min bir köle azad etmesi ve (ölenin) ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzımdır. Meğer ki onlar (o diyeti) sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer (öldürülen) mü'min olmakla beraber size düşman bir kavimden ise, o zaman öldürenin mü'min bir köleyi azad etmesi lâzımdır. Şayet kendileriyle aranızda anlaşma olan bir kavimden ise, o vakit mirascılarına bir diyet vermek ve bir mü'min köle azad etmek gerekir. Kim (bunları) bulamazsa, Allahû Teâla tarafından tevbesi(nin kabûlü) için birbiri ardınca iki ay oruç tutması icab eder. Allahû Teâla her (şeyi) bilendir. Gerçek hüküm ve hikmet sahibidir"(52) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Şafii(rh) bu Ayet-i Kerimeyi zikrettikten sonra: "Görüldüğü gibi Allahû Teâla (cc) hatâen öldürülen bir mü'min için diyet ve bir kölenin azadını; aramızda muahede bulunan (Darû'l Musalaha) kanı, yurdu ve ahdi korunması gerekenlerin de bu durumunu beyan buyurmuştur. Kanı ve dar'ı mâsum olmayan (Darû'l Harb'te) yaşayan mü'min için ise diyet yoktur. Keffaret vardır. Zira mü'minin kanı iman etmesi sebebiyle korunmuştur."(53) buyurmaktadır. Resûl-i Ekrem (sav): "Darû'l İslam içinde yaşayanı her türlü tecavüzden korur. Darû'l harb ise, içinde bulunanı mübah kılar"(54) hükmünü beyanla, mahiyeti izah buyurmuştur. Yine diğer bir Hadis-i Şerifte "Darû'l Harb'te hudutlar tatbik edilmez"(55) hükmü zikredilmiştir. Tağuti güçlerin hakim olduğu beldelerde mü'minlerin; can, mal, akıl, nesil ve din emmiyetlerinden söz etmek mümkün değildir. Ancak Tağut'un hevâ ve heveslerinden kaynaklanan "Kanun"larına boyun eğерlerse (Yani esâreti kabul ederlerse) bazı hallerde korunurlar. Dikkat edilirse; Tağuti güçlerin hakim olduğu beldelerde, başta genelevleri olmak üzere, her türlü zina müsâmaha ile karşılanır. Zira "Nesil emniyetini" tahrip ancak bu yolla gerçekleştirilebilir. İçki'nin her çeşidi, bizzat tağuti güçler tarafından üretilir. Kumar serbest bırakılmış, faizcilik ve tefecilik alıp yürümüştür. Mü'min kadınların tesettürlerine bile tahammül edemezler!.. Zira kâfirlerin velîsi şeytandır.Şeytan onlara fitne ve fesadı yaymalarını emreder.

733 Kur'an-ı Kerim'de: "İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla,

canlarıyla cihad'da bulunanları (Muhacirleri) barındırıp yardım edenler (yok mu?) İşte onlar birbirlerinin velileridir. İman edib hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlarla hiçbirşey ile velâyetiniz yoktur. (Bununla beraber) Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üzerinize borçtur. Şu kadar ki, sizinle aralarında muahede bulunan (Darû'l Musalaha olan) bir kavm aleyhine değil!.. Allah yapacaklarınızı hakkı ile görücüdür."(56) hükmü beyan buyurulmuştur. Darû'l İslâm'ın (Şer'i devletin) lideri olan ûlu'lemr ile; Darû'l Harb'te ikamet eden mü'min arasında velâyet (Bey'atla teşekkül eden siyasi ahid)yoktur. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) "Hudeybiye Andlaşması'ndan" sonra müslüman olan ve Medine'ye hicret etmek isteyen "Mekke"lileri; Medine'ye kabul buyurmamıştır. Zira andlaşmanın maddelerinden birisi de budur. Bilindiği gibi "Hudeybiye Andlaşması'nı" bozan taraf Mekke Müşrikleri olmuştur.(57) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ahidlere vefâlı olmak gerekir, gadretmek (İhanet ve arkadan vurmak) câiz değildir"(58) buyurduğu bilinmektedir. Ayrıca Ebû Sa'lebe hadisi ile istidlal olunmuştur ki; Hayber savaşında, andlaşma akdettikten sonra Yahudilerden bir cemaat gelib dediler ki: "-Bizim bahçelerimiz var. Senin arkadaşlarından bu bahçelere girip bakla yahud sarımsak alanlar oldu." Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) Abdurrahman b. Avf (rh.a)'a mü'minler arasında şöyle nidâ etmesini emretti.ÿ"Resûlullah buyuruyor ki; "Haksız yere, Andlaşmalılardan (Muahede ahdettiklerimizden) mallarını size helâl görmem"(59) Hanefî Fûkuhası; İman ve ahid'in, bütün emniyetleri beraberinde getirdiğini (Can, mal, nesil, akıl, ve din) esas almıştır.

734 Müslümanların hakimiyeti altında bulunan ve İslâm ahkâmının tatbik edildiği beldelere "Darû'l İslâm" denir. İmam-ı Serahsi; "Darû'l İslâm dememizin sebebi; idâre ve hâkimiyeti beyandır"(60) hükmünü zikreder. İmam-ı Kasani "Bir dar'ın (Ülke'nin) "İslâm" veya "Küfre" nisbet edilmesinden maksad; bizzat İslâm veya küfrün mahiyeti değildir. Maksad; emniyet ve korkudur. Eğer bir belde'de (Dar'da) hakimiyet ve emniyet mutlak sûrette mü'minlere, korku da aynı şekilde kâfirlere âitse orası "Darû'l İslâm"dır. Ancak, emniyet ve hakimiyet kâfirlere; korkuda mü'minlere âitse, orası "Darû'l Harb"tir. Zira Ahkâm'ın icra olunması (Hududların tatbiki) emniyet ve korku ile ilgilidir"(61) hükmünü beyan etmektedir. Sonuç olarak Hanefî fûkuhası: "Darû'l İslâm; Mü'minlerin ulû'lemr'inin sulta ve hükmünün geçerli olduğu, İslâm ahkâmının tatbik edildiği beldedir" hükmünde müttefiktir.(62) Esâsen bu hususta; Ehl-i Sünnet ve'l cemaat'in müctehid imamları arasında herhangi bir ihtilâf yoktur.(63)

DARÛ'L İSLÂM'IN, DARÛ'L HARBE DÖNÜŞMESİ

735 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen bir İslâm beldesi'ni bekleyen üç tehlike sözkonusudur: Birincisi: Kâfirler işgal veya istilâ edebilir. İkincisi: Bir şehir veya bölge halkı topluca irtidat ederek, işgal edebilirler. Üçüncüsü : Ulû'leml'e zimmet akdi ile bağlı olan gayr-i müslimler, zimmet akdini bozarak bulundukları beldeleri istilâ edebilirler.(64) Bu üç halde de mü'minler üzerine cihad "Farz-ı Ayn" olur. Zira her üç halde de, İslâm beldesi kâfirlerin istilâsına uğramıştır.(65) Ancak istilâ ile birlikte, "Darû'l İslâm", Darû'l Harb'e dönüşür mü? İbn-i Abidin: "Kâfirlerin elindeki beldeler İslâm beldeleridir, harb beldeleri değildir. Çünkü kâfirler orada küfrün hükmünü ortaya atamamışlardır. Belki oradaki kadı'lar, vâli'ler müslümandırlar; kâfirler onlara zarûret dolayısıyla yahud zarûretsiz itaat ederler. Müslümanlar tarafından (seçilmiş) valisi olan her şehirde Cum'a namazı ile bayramları kılmak ve kadı tayin etmek câizdir. Şayed vali'ler kâfir olursa, müslümanların (şartlara riayet ederek) vali tayin etmeleri ve cum'a namazı kılmaları câizdir. Kadı müslümanların seçimi ile kadı olur ve müslümanlara kendilerine müslüman olan bir vâli aramaları vacip olur"(66) hükmünü zikretmektedir. Dikkat edilirse; istilâ altına düşen mü'minler; kendi içlerinden bir "Vali" ve bir "Kadı" tayin eder, islâm ahkâmını kendi aralarında tatbik ederlerse "Darû'l İslâm" hükmü devam eder. Bunu yapmazlarsa ve küfür ahkâmının icrâsı başlarsa. Hâkimiyetlerini kaybederler. Nitekim birçok İslâm beldesinde; kâfirlerin ve mürted'lerin istilâsından sonra; mü'minler kendi içlerinden "Vali", "Kadı", "Cum'a İmamı" ve "Âmil" tayin etmedikleri için küfür ahkâmı güç kazanmıştır.

736 İstilâ'ya uğrayan bir İslâm beldesinde; "Küfür ahkâmının icrâsı ve orada İslâm ahkâmından (Hadd-i Zina, Hadd-i Şûrb, Hadd-i Kazf, Hadd-i Sirkat, Recm vs..) hiçbirleriyle hükmedilmemesi, müslümanların kendi içlerinden seçtiği Kadı'ya müracaat etmemeleri " sonucunda Darû'l Harbe dönüşme tahakkuk eder.(67) İmameyn'in kavline göre; küfür ahkâmının icrâsı ile birlikte Darû'l İslâm olan bir belde, "Darû'l Harb" hâline gelir. Müftabih olan kavil de budur.(68) İmam-ı Kasani; "Şer'i şerife göre hükme bağlanmayan hiçbir kazâ (Mahkeme), kazâ hükmünde değildir"(69) hükmünü zikreder. Dolayısıyla mü'minlerin; Allahû Teâla (cc)'nın ve Resûl-i Ekrem (sav)'in emirlerini bir kenara bırakıp, ihtilâf ettikleri hususlarda Tağuti güçlere müracaat etmeleri iki şekilde tevil edilebilir. Birincisi: Hevâ ve heveslerine kapılıp küfür ahkâmına, kendi nefislerinde razı olmalarıdır!.. İkincisi: Tağut'un hükümlerine razı olmamakla beraber, mecburiyet

hissetmemeleridir. Her iki halde de; o belde'de müslümanlar hakimiyet ve emniyetlerini kaybetmişler ve esarete düşmüşlerdir.

737 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre; istilâ ile birlikte üç şartın tahakkuku gerekir. Birincisi: İçerisinde şirk ahkâmı icrâ edilmelidir. İkincisi: Darû'l Harbe bitişik olmalıdır. Üçüncüsü: İçinde evvelki eman ile nefsi üzere (Yani mü'min'in "bey'at" ve zimmi'nin "zimmet akdi" sebebiyle) emin bir müslüman veya zimmi kalmış olmamalıdır.(70) İbn-i Abidin: "Kâfirler İslâm memleketlerinden bir memleketi mücerred ele geçirirler yahut bir şehir ahâlisinin mürted olarak küfür ahkâmını icra etseler yahud zimmilerin ahidlerini bozarak memleketlerini ele geçirirler bu üç sûrette İslâm memleketi darû'l harb olmaz. Bir İslâm memleketinin -Allah korusun- bir dâr-ı harbe çevrilmesi şu bir şartın gerçekleşmesine bağlıdır. O da içerisinde küfür ahkâmının icra olunmasıdır. Bir İslâm memleketi (Darû'l İslâm) Darû'l Harb olunca orada Hadd'ler ve kısas icra edilemez. Müslüman bir esirin; kâfirlerin mallarına ve canlarına taarruz etmesi câizdir. Kadınların namusuna dokunulması caiz değildir. Bir dar-ı harb, Dar-ı İslâm olunca "İslâm ahkâmı" tatbik edilir"(71) hükmünü zikreder.

738 Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi "Kitabû'l İlm ve'l Akl ve'l Makûl" isimli eserinin mukaddimesinde: "Kanun bakımından dünya ikiye ayrılır: yDarû'l İslâm ve Darû'l Harb!.. Darû'l İslâm'da; İslâm fikhı hayata hakimdir, bütün işler Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere göre tanzim edilir. Orada mü'minler emniyet içerisinde ve hâkim durumdadırlar. Darû'l Harb'te ise; İslâm ahkâmı açıktan red olunur ve müslümanlar güvenliklerini yitirirler. Türkiye'de kurulan Demokratik-Laik Cumhuriyet; medeni kanunu kabul etmek sûretiyle, İslâm fikhını yürürlükten kaldırmış ve diğer hususlarda da Avrupa'dan getirilen kanunlarla hükmetmeye başlamıştır. Bu sebeple ikinci kısma (Darû'l Harbe) dahil olmuştur" hükmünü zikreder. Yine "Mevkıfû'l Beşer" isimli eserinde: "Müslümanların inkirazını şiddetlendiren ve onların yakalandıkları hastalıkların en sonuncusu, batıyı taklid hastalığı!.. Şiddet ve hasarda frengi hastalığı bile buna denk olamaz. İşin garip tarafı, bu hastalık tedavi etmek isteyenlere de farkına varmadan bulaştı. Mısır'daki ülemâ bu hastalığı zararsız görüyorlar. Şurası muhakkak ki. Arap âleminde kavmiyetçilik şuuru hızla terakki eylemekte!.. Ve ben derim ki; bu kavmiyet şuuru, İslâmi şuura gâlib gelecektir. Mısırlı ülemâ ve müelliflere; müslüman Türkiye'nin uğradığı felâketler, İslâm'dan silâhla uzaklaştırma operasyonları ve uğradıkları musibetler hiç tesir etmedi , halâ da tesir etmiyor"(72) diyerek İslâm topraklarındaki gelişmelere dikkati çekiyor. Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken: "İslâmcılar kanunların

uygulanmasında sert kaideci görüşlerini şiddetle savunmaktaydılar. Bu hücumun son temsilcilerinden Mustafa Sabri (Mütareke devrinin Şeyhülislâmı) Mısır'daki sürgün hayatında yazdığı Arapça bir eserin giriş kısmında şöyle diyordu..."(73) iddiasını zikretmektedir. Bahsettiği beyan; maddenin başında zikrettiğimiz husustur. Ancak eserde olmayan; "İslâm âlemi, Türklerle harp halindedir" cümlesi ilave olunmuş!.. Prof. Dr. Erol Güngör'de; Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularını beğenmediği için "Türkiye Darû'l Harb"tir, dediği kanaatinde!..(74) Halbuki Türkiye Cumhuriyeti "Darû'l İslâm" (Şer'i devlet) değil Demokratik-Laik Çağdaş bir devlettir. Ceza kanunun 163. maddesine göre; devlet'in temel nizamlarını dine uydurmak için tebliğ'de bulunmak (Propoganda yapmak) suçtur. Yani "İslâm Ahkâmı tatbik edilmelidir" diyen kimse, suç işlemiş olur. (Bugün 163. madde kalkmıştır ama onun yerine yürürlüğe konulan Terörle Mücadele Kanunu'nda aynı durum sözkonusudur.) Nitekim 7 Kasım 1982'de halk oyuna sunulan ve %92 oranında "Evet" denilen Anayasa'da; hangi dinden olursa olsun (Müslüman, Yahudi, Hristiyan vs.) bütün vatandaşların eşit olduğu "Genel Esaslar" bölümünde yer almıştır. Ayrıca Teokrazi'ye (Teo: Latince'de "Allah" manasına kullanılır) dayanan siyasi bir hareket yasaklanmıştır.

DARÛ'L HARBİN, DARÛ'L İSLÂMA DÖNÜŞMESİ

739 Darû'l Harb, bir şartla Darû'l İslâm olur. Bu şart da; o yerde, İslâm ahkâmının uygulanmasıdır.(75) Bu hususta müctehidler arasında ittifak vardır.

740 Molla Hüsrev: "İçinde İslâm ahkâmının tatbik edildiği Darû'l Harb; Darû'l İslâm olur. Cum'a ve Bayram namazlarının kılınması gibi!.. Her ne kadar; o beldenin (Darû'l Harbin) mûkim olan kâfirleri orada kalsalar da, o belde Darû'l İslâm'a bitişik olmasa da, durum aynıdır."(76) hükmünü zikreder!.. Zira "Cum'a ve Bayram Namazları'nın; hadd'lerin tatbik edildiği ve hükümlerin infaz edildiği şehir'de; "Ulû'lemlr'in" izni ile edâ edileceği hususu Resûl-i Ekrem (sav)'in sünneti ile sabittir!.. Hadd'ler tatbik edilince; o belde'de idâre ve hâkimiyet mü'minlere ait demektir. Bir belde'de mü'minler; kendi içlerinden seçtikleri "Cum'a imamının" değil de, o beldedeki siyasi yönetimin tâyin ettiği imam'ın arkasında Cum'a namazını edâ ediyorlarsa, "o siyasi yönetime karşı" cihad'dan söz edemezler!.. Zira her ibadet; edâsının şatlarına riâyet edilerek yerine getirilir. Cum'a ve Bayram Namazları'nın edâsı'nın şartları; mükellefin dışında aranan şartlardır. O şartların bulunması; mü'minlerin idâre ve hakimiyete sahip olduklarının delilidir. Hiçbir mü'min; kendi idâre ve hâkimiyetini tahrip etmek

isteyen "Âsi ve Bağıy"lere "itaatle yola çıkamaz. Bu husus iyi bilinmeli ve "Demokratik" hevesleri için İslâm'ı istismar edenlere meydan verilmemelidir. Zira Allahû Teâla (cc)'nın rızasını bir kenara bırakıp; hevâ ve heveslerine göre amel edenlerde "İhlâs" yoktur.

CİHAD'IN TEŞRİ MERHALELERİ

741 İmam-ı Şafii (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Mekke'de" tebliğe başladığı dönemi izah ederken, değişik akaidlere sahip müşriklerin durumunu şu şekilde izah ediyor: Allahû Teâla (cc)'yı inkârda ve Allah'ın râzı olmadığı (izin vermediği) amelleri icra etmede birleşiyorlardı"(77) Hz. Cabir b. Zeyd(ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte İbn-i Abbas (ra)'ın, Hicret'ten önce "Medine'nin" de "Darû's Şirk" mahiyetini taşıdığını beyan ediyor. İbn-i Abbas (ra) şöyle buyuruyor: "Allah'ın Resûlü (sav) , Hz. Ebû Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra) de muhacirlerden idiler. Zira onlar da müşriklerden hicret ettiler. Ensar'dan muhacir olanlar da vardı. Çünkü Medine "Darû's Şirk" idi. Onlar da Akabe gecesi Resûl-i Ekrem (sav)'e geldiler"(78) İmam-ı Serahsi "Mekke" dönemini değerlendirirken: "O dönemde Mekke; İslâm ahkâmının tatbik edilmediği bir "Darû's Şirk " özelliğindeydi"(79) hükmünü zikreder. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğe başladığı Mekke toplumu; kabile esasına dayanan bir "Demokrasi" ile yönetiliyordu. "Darû'n Nedve" bir şehir parlamentosu hükmündeydi.(80)

742 Mekke dönemindeki sosyal yapıyı iyi kavrayabilmek için; insanın bizzat kendisini ve kendi elleriyle yaptıklarını nasıl "İlah" noktasına çıkardığını bilmek mecburiyetindeyiz!.. Darû'n Nedve'de toplanan kırk yaşını doldurmuş Tağut'lar; insanlar üzerine "kânun" koymakla meşguldüler!.. Resûl-i Ekrem (sav) kendisine "Vahiy" gelmeden önce dâhi; "Darû'n Nedve'ye" dahil olmamış ve o parlamento'yu kabul etmemişti. Habeşistan Kralı Necaşi'nin huzurunda yapılan tartışmada Cafer b. Ebi Talib (ra) "Mekke Dönemindeki" durumlarını şu şekilde beyan ediyor: "-Ey Melik!.. Biz cahiliye içerisinde yüzen bir topluluktuk. Ellerimizle yaptığımız heykellere ibadet eder, fuhuş yapar, yol keser, komşuya kötülük eder ve kuvvetlilerimiz zayıf olanlarımızı ezerdi".(81) Dikkat edilirse; "Mekke toplumundaki" kabile esasına dayanan Demokrasi, cahiliyenin ayakta kalmasını sağlayan bir vasıtaadır.

743 Molla Hüsrev: "Allahû Teâla (cc) Resûl-i Ekrem (sav)'e tebliğin ilk döneminde müsamaha ile davranmayı emretmiştir. Nitekim bu hususta Kur'an-ı

Kerim'de: "Müşriklere karşı yumuşak ve iyi davran" (El Hicr Sûresi: 85) buyurulmuştur."(82) hükmünü zikreder. Müslümanlara yapılan çeşitli işkence ve zulümlere rağmen, "Lâ ilâhe (İlâh yoktur, tağutları reddediniz), İllâllâh, (Yalnız Allah vardır)" diye haykıran ve "Hz. Muhammed (sav)'in Allah'ın kulu ve Resûlü" olduğunu beyan eden sahabe güzel bir misaldir. Esâsen Resûl-i Ekrem (sav) ilk üç yıl, İslâmı gizli olarak tebliğ etmiştir.(83) Hevâ ve hevesleri bir kenara bırakıp; tevhid mücadelesi için herşeye katlanmak "Nefisle mücâhede'nin" en güzel örneğidir. Zühd ve takva'da bu olayın içinde gizlidir. Bilindiği gibi; kulun heva ve heveslerini bir tarafa bırakıp, Allahû Teâla (cc)'nın rızası için, bütün tağuti güçleri reddetmesi oldukça önemli bir hadisedir.

744 İbn-i Abidin: "Peygaberimiz efendimizin ilk vasifesi tebliğ'den ve Allahû Teâla (cc)'ya eş koşanlardan yüz çevirmekten ibaretti.Nitekim Allahû Teâla (cc): "Şimdi sana emrolunanı kafalarını çatlatırcasına açıkla!.. Müşriklerden gelecek şeylere aldırış etme... Allah ile birlikte başka ilâhlar tanıyan o istihzacılara (Alaycılara) karşı muhakkak ki biz sana yeteriz. Andolsun biliyoruz ki, onların söyleyip durduklarından cidden göğsün daralıyor. Sen hemen rabbını hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!.. Sana ölüm gelinceye kadar rabbına ibadet et" (El Hicr Sûresi: 94) buyurmuştur. Sonra İslâm dinine güzellikle ve tatlılıkla dâvet emredilmiştir. Nitekim Allahû Teâla (cc): "(İnsanları) Rabbinin, yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et!.. Onlarla mücadeleni en güzel (yol) hangisi ise onunla yap" (Nahl Sûresi: 125) buyurmuştur; hükmünü zikrederek, Mekke dönemindeki üsûlü beyan eder.(84) Bütün işkence ve eziyetlere rağmen "Mekke Döneminde" iken Resûl-i Ekrem (sav)'e savaş izni verilmemiştir. Hicret'ten önce savaşın meşru kılınmadığı hususunda ülema arasında ittifak vardır.(85) Burada dikkat edilecek husus; Allahû Teâla (cc)'nın dinini dosdoğru tebliğ etmek ve bu hususta sünnete uygun davranmak şarttır.

745 Mekke şehir parlamentosu olan Darû'n Nedve'de toplanan Tağut'lar; Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğini durdurabilmek için, değişik metodlar uygulamaya karar verdiler. Bunların başında "Tehdid" geliyordu. Darû'n Nedve'de Resûl-i Ekrem (sav)'i koruyan amcası Ebû Talib'e bir heyet gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu heyette; Ebû Cehil, Ebû Süfyan, Ebû'l Bahteri, El Velid İbn'ul Mugire, Rabia'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe bulunuyordu. Heyet Ebû Talib'e varıp şu talepte bulundular: "Yâ Ebû Talib!.. Senin yeğenin İlâhlarımıza, putlarımıza küfretti. Dinimizi ayıpladı, atalarımıza hakaret etti. Babalarımızın delâlette olduğunu söyledi. Ya onu bu işten vazgeçirirsin veya bizimle onu başbaşa bırakırsın. Çünkü sen de bizim gibi ona inanmıyorsun!.." Ebû Talib; tatlı dille bu heyeti

uzaklaştırdı. Resûl-i Ekrem (sav); İslâm'ı tebliğe devam ediyordu. İnsanları Allah'a (cc) iman etmeye ve yalnızca O'na kulluk etmeye dâvet ediyor, her türlü işkence ve eziyyete tahammül gösteriyordu. Tabii bu arada Mekke Hükümeti'nin kini ve düşmanlığı da artıyordu. Nitekim Ebû Talib'e yeniden bir heyet gönderdiler: "-Yâ Ebû Talib!.. Sen yaşlı birisi olup, aramızda şeref sahibi bir kimsesin. Biz, yeğenini söylediklerinden vazgeçirmek için sana ricada bulunduk; sen hiçbirşey yapmadın. Artık putlarımıza, atalarımıza yapılan küfürlere sabrımız kalmadı. Ya onu bu işten vazgeçirirsin veya seni de onunla birlikte mütalaâ ederiz!.. Her iki taraftan biri helâk oluncaya kadar da sizinle çarpışınız.".Ebû Talib ; heyetin kararlı olduğunu görünce Resûl-i Ekrem (sav)'e "- Fazla ileri gitmesen iyi olur!.. Çünkü bana çok ağır bir yük yüklüyorsun" tarzında serzenişte bulununca, Peygamberimiz efendimiz (sav) çok üzüldü. Amcası Ebû Talib'e cevaben: "- Ey Amcam!.. Vallahi Güneşi sağ elime, Ay'ı da sol elime verip, bu davadan vazgeçmemi isteseler, ben yine de vazgeçmem. Ta ki Allahû Teâla (cc) bana bir çıkış yolu gösterinceye kadar; ya bu işe feda olur giderdim veya ondan vazgeçmem" buyurdu. Ebâ Talib bunun üzerine: "- Git yeğenim, dilediğini yapmakta serbestsin. Vallahi ben seni onlara teslim etmem" dedi.(86) Ebu Talip, hayatının sonuna kadar Resûl-i Ekrem (sav)'i müdafaa ve koruma hususunda sözünde durmuştur.

746 Mekke Hükümeti'nin düzenlediği büyük "Panayır"lar mevcuddu!.. Buraya bütün arap yarımadasından kimseler gelir, değişik yarışmalar düzenlenirdi. Evet bu panayırları; Tağutî rejim düzenliyordu!..(87) Peygamberimiz Efendimiz (sav)'in bu panayırlar vesilesiyle "Tevhid Mücadelesi'ni" bütün diyarlara ulaştıracağından endişeye kapılmışlardı. Mekke Hükümeti'nin ileri gelenlerinden İbnû'l Mugire, Kureyş'in ağzı laf yapan tiplerini toplayarak; "- Ey Kureyş'in önde gelenleri, panayır zamanı yaklaşıyor. Her taraftan heyetler Mekke'ye gelecekler ve bu heyetler Muhammed'in durumunu duyduklarında, merak edip soracaklardır. Farklı cevaplar vererek birbirimizi yalanlar durumuna düşmeyelim. Bu durumda hepimiz güç durumda kalırız" dedi. Orada bulunanlar: "- Ey İbnû'l Mugire; sen bizim en yaşlımız, en tecrübelimizsin!.. Sen nasıl emredersen öyle hareket ederiz" cevabını verdiler. İbnû'l Mugire: "- Hayır hayır siz söyleyin" dedi. Oradakiler: "- O bir kâhindir diyelim" teklifinde bulundular. İbnû'l Mugire: "Hayır, o kahin değil! Biz çok kâhin gördük, onlardaki sırrı gizleme özelliği bunda yok" dedi. Birisi: "O bir şâirdir diyelim" teklifinde bulundu. Diğerleri: "- Hayır!.. O şair de değil. Biz şiirin herşeyini biliriz. Vurgularını, sırasını, tertibini, veznini iyi anlarız. Onun söyledikleri şiir değil"

dedi. "- O halde delidir diyelim" teklifinde bulundular. İbnû'l Mugire bu teklife de karşı çıkarak: "- Hayır, üzerinde hiç delilik alâmeti yok!.. Biz çok deli gördük, delilerdeki saldırganlık, tehlike, saflık ve sayıklama mevcut değil" dedi. Heyet: "- O halde, bu bir sihirbazdır" deriz, teklifinde bulundu. İbnû'l Mugire şu karşılığı verdi: "O sihirbaz da değil!.. Biz çok sihir ve sihirbaz gördük. Bu onlar gibi ipler bağlayıp, üflemiyor." Bunun üzerine heyet: "- O halde gelen yabancılara ne diyelim, onu nasıl tanıtalım?" diye sordu. İbnû'l Mugire: "Vallahi o çok tatlı sözlüdür. Sözlerinden güzellik akıyor. Onun hakkında ne dersiniz, yalan olduğu anlaşılır. Mâmâfih "Sihirbaz" diyebilirsiniz. Şunu da ilave edersiniz: "Çünkü o öyle birşey getirdi ki, evladı babadan, kardeşi kardeşten, kadını kocasından, vatandaşı toplumundan ayırdı" dedi ve öylece dağıldılar.(88) Dikkat edilirse "Tehdit" sökmeyince; Darû'n Nedve'nin (Parlemento'nun) akıllıları organize bir iftirâ ve yanlış tanııtma kampanyasını başlatıyorlar!..(89)

747 Allahû Teâla (cc) İbnû'l Mugire hakkında şu Ayet-i Kerime'yi inzal buyuruyor.(90) "(Ey Muhammed) Bir tek (Nev'i şahsına münhasır) olarak yarattığım, kendine bol bol mal ve (yanında daima) hazır bulunmak üzere oğullar verdiğim ve ni'metleri yaydıkça yaydığım adamı (İbnû'l Mugire'yi) bana bırak!.. Sonra da (bütün bunlara rağmen) hırs ile daha da artmasını ister. Hayır (asla beklemesin) Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır!.. Onu sarp bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o (Kur'an hakkında ne diyeceğini) uzun uzadıya düşündü (kendine göre güyâ bir) ölçü koydu. Hay kahr olası (canı çıkası) Ne biçim ölçü kurdu o? Yine kahr olası, nasıl ölçü yaptı o? Sonra baktı, sonra (ümitsizliğinden ve öfkesinden) kaşlarını çattı, suratını astı. En son arka çevirdi ve büyüklük tasladı da: "- Bu dedi (sihirbazlardan öğrenilip) rivayet edilen bir sihirden başkası değil!.. Muhakkak bu insan sözünden başkası değil". İşte bu adamı yakıcı bir ateşe (Cehenneme) yaslıyacağım."(91)

748 El Velid İbnû'l Mugire ile birlikte bu işi düzenleyenler hakkında da şu Ayet-i Kerimeler nazil oldu;

"Nitekim iş bölümü yapanlara, Kur'an'ı parçalayanlara da (öyle azab) indirmiştik. İşte Rabbine and olsun ki onlara, tamamına yapmakta oldukları şeyleri elbette soracağız."(92)

Böylece "Mekke Hükümeti"; panayıra iştirak eden bütün yabancılara, bu şekilde propaganda yaparak, Resûl-i Ekrem (sav)'i yanlış tanıttılar ve bu haberler bütün Arabistan'a yayıldı.(93)

749 Resûl-i Ekrem (sav)'e karşı; tehdit ve yanlış tanıtmaya yollarına başvuran müşrikler, işi daha da ileriye götürerek "Suikasta" karar verdiler. Bilhassa Ebû Cehil bu hususta kararlıydı. Nitekim bir gün: "- Ey Kureyş topluluğu!.. Görüyorsunuz ki Muhammed dînimizi yermekten, baba ve atalarımıza, tanrılarımıza dil uzatmaktan, akıllılarımızı, akılsız saymaktan geri durmuyor. Ben artık Allah'a(94) söz verdim: Yarın, kaldırılabileceğim kocaman bir taşı yüklenip namazda secdeye vardığı zaman, onun başını ezeceğim. Siz de beni orada ister koruyun, ister teslim edin; bundan sonra varsın Abd-i Menaf oğulları bana istediklerini yapsınlar, razıyım" dedi. Müşrikler: "- Vallahi seni hiçbirşey için, hiçbir zaman teslim etmeyiz!..Haydi sen dilediğini yap" dediler. Ebû Cehil sabaha çıkınca anlattığı gibi kocaman bir taş alarak, Peygamberimizin oraya gelmesini bekledi. Peygamberimiz namaz kılacağı zaman; Kâbe'nin Yemen köşesi ile Hacerü'l Esved arasında dururdu ve Kâbe'yi kendisiyle Şam tarafı arasına alırdı. Peygamberimiz; o günde her zamanki gibi gelip namaza durdu.Müşrikler topluca oturmuş, Ebû Cehil'in ne yapacağını gözlüyorlardı. Peygamberimiz Efendimiz (sav) secdeye vardığı zaman, Ebû Cehil taşı yüklenip yürüdü!.. Ancak yaklaşır yaklaşmaz; korkarak, benzi sarararak, perişan bir halde hemen geri döndü. Elleri taşı tutmaz oldu. Taşı elinden yere düşürdü. Kureyş Müşrikleri, Ebû Cehil'in yanına dikildiler: "- Ne oldu sana ey Hakem'in babası" dediler. Ebû Cehil: "- Vallahi bir benzerini dâhi görmediğim; yenilmez, zabdedilmez, köpürmüş bir puğur deve gibi erkek bir canavar (bir ejderha) beni yemek için üzerime yürüdü" dedi.(95)

750 Ebû Cehil; her fırsatta Resûl-i Ekrem (sav)'e ve mü'minlere saldıran me'lûn bir tipti!.. Nitekim Bedir Muhârebesinde Hz. Abdullah b. Mes'ûd (ra) kendisini yaralı olarak bulmuş, başını kesip Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna getirerek: "- Yâ Resûlullah!.. Bu senin düşmanın Ebû Cehil'in başıdır" demişti!.. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) efendimiz: "- Allahû Ekber!.. İşte bu benim, hem de ümmetimin firavûnudur. Bunun benim ve ümmetimin üzerindeki şer ve zararı; firavunun Hz. Musa (as) ve ümmeti üzerindeki şer ve zararından daha şiddetli idi"(96) buyurmuşlardır!.. Bir gün Resûl-i Ekrem (sav) efendimiz, Safa tepesinden geçerken Ebû Cehil'le karşılaşır! Tabii bu me'lûn, derhal küfretmeye, işkence etmeye ve hakârete başlar! Bu olaya bir köle şâhid olmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in amcası Hz. Hamza; aynı gün avdan dönüşünde Kâbe'ye uğrar. Olaya şâhid olan köle; Hz. Hamza'ya hitaben: "- Ey Ummare'nin babası, keşke biraz önce burada olsaydın da Ebû Cehil'in senin yeğenin olan Muhammed'e (sav) yaptıklarını görseydin. Ona her türlü hakâreti yaptı, işkence etti ve dinine

küfretti" diye ihbarda bulunur. Hz. Hamza'nın beyninde şimşekler çakmıştır!.. Hiçbirşey söylemeden doğruca Ebû Cehil'in oturduğu yere yürür ve elindeki mızrakla Ebû Cehil'in kafasını yarar. Orada bulunanlar ne olup-bittiğini şaşkınlıkla izlerken Hz. Hamza: "- Sen misin Muhammed'e sövüp sayan!.. İşte ben de onun dinindeyim, onun söylediklerini söylüyorum. Haydi gücün yetiyorsa ona yaptıklarını bana da yap, göreyim" der!.. Ebû Cehil ne yapacağını şaşırmıştır.(97) Bu olaydan sonra; Hz. Hamza (ra)'nın müslüman olması, "Mekke'de bomba gibi patladı!.. Tevhid Mücadelesi; Hz. Hamza (ra) gibi güçlü ve kuvvetli bir mücahid'e sahip olmuştu.

751 Mekke Hükümeti; Hz. Hamza (ra)'nın müslüman olmasından sonra taktik değiştirme ihtiyacı hissediyor. Önce Utbe bin Rabia vasıtasıyla; davasından vazgeçmek kaydı ile "her ne isterse yapmaya hazır olduklarını" Resûl-i Ekrem (sav)'e iletiyorlar.(98) Bundan bir netice alamayınca; Ebû Süfyan, Nadr İbnû'l Haris, Ebû Bahteri, El Velid İbnû'l Mugire, Utbe bin. Rabia, Ebû Cehil ve Umeyyeti'bnû'l Haleften teşekkül eden bir heyet; Resûl-i Ekrem (sav)'e görüşmek için haber gönderiyorlar. Haberci: "- Yâ Muhammed!.. Biz seninle konuşmak için seni çağırttık!.. Vallahi şimdiye kadar senin gibi kavmine kötülük yapan birisi aramızdan çıkmadı. Atalarımıza küfrettin, dinimizi batıl gördün, tanrılarımıza sövdün, aramıza bölücülük soktun, bize karşı işlemediğin hiçbir kötü fiil kalmadı. Eğer getirdiğin dava ile, "Zengin olmak" istiyorsan, en zenginimiz oluncaya kadar sana mal toplarız. Devlet reisi olmak istiyorsan, seni "Devlet Reisi" olarak seçelim. Eğer bu getirdiğin dava ile "Şeref kazanmak" istiyorsan, seni efendimiz olarak seçeriz. Eğer sana cinler çarpıyor ve sen kendini tedavi ettiremiyorsan, bütün imkânlarımızı seferber ederek sana tabib arayalım!.." evet, heyet "Devlet Reisliği" de dahil, her türlü şeye hazır!.. Tek istedikleri: "Lâ İlâhe" (İlâh yoktur) "İlâllah" (Yalnız Allah vardır)" davasından vazgeçmesi!.. Peygamberimiz Efendimiz (sav) bu tekliflere karşı şu cevabı veriyor: "Dediklerinizin hiç birisiyle alâkam yok. Getirdiğim dava; mallarınızı istemek, aranızda şeref, makam sahibi olmak, kralınız olmak için değil!.. Lâkin Allah beni size peygamber olarak gönderdi..Bana bir kitap indirdi. Size müjdeci ve uyarıcı olmamı emretti. Ve ben Rabbimin risaletini size tebliğ ederek, size nasihatta bulundum. Eğer size getirdiğim bu davayı kabul ederseniz, dünyanız ve ahiretiniz için saadet bulursunuz. Reddederseniz, ben de Allah, aramızda bir hüküm verinceye kadar sabrederim."

752 Bunun üzerine Mekke Hükümetinin adamları şu teklifte bulunuyorlar; "Yâ Muhammed, sen bizden birşey kabul etmiyorsun. Biliyorsun ki, yeryüzünde

bizim gibi dağlar arasına sıkışmış, susuz ve hayat şartları zor olan başka kimse yoktur. Seni gönderen Rabbine de ki; bizi sıkıştırmış olan bu dağları uzaklaştırsın, memleketimiz ovalık olsun!.. Şam ve Irak'taki gibi, burada da nehirler aksın!.. Geçmiş atalarımızı diriltip göndersin ve bunlar arasında Atamız Kusayy b. Kilab da olsun. Çünkü o doğru sözlü biriydi senin dediklerinin doğru olup olmadığını ona soralım. Eğer dediklerine o da "Doğrudur" derse, biz de senin Allah katındaki değerini anlar, sana gelenlerin gerçek olduğunu kabul ederiz. Bunu yaparsan; Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiğinine inanırız"!.. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyuruyor: "Ben bunun için gönderilmedim. Ben Allah'ın emirlerini size getirdim. Bana verilen risaleti size tebliğ ettim. Eğer dediklerimi kabul ederseniz, dünya ve ahiret saadetine kavuşursunuz. Reddederseniz Allah; siz ve benim aramda hükmedinceye kadar sabrederim"!..

753 Bu defa Mekke Hükümeti'nin heyeti, şu teklifte bulundu: "- O halde Rabbine de ki; tasdik eden bir melek göndersin!.. Rabbine de ki; senin için altın ve gümüşten saraylar ve hazineler yapsın ki görelim!.. Zira sen bizim gibi sokaklarda gezen, bizim gibi yaşayan bir insansın. Bu istediklerimiz, yap ki, senin bizden olan farkını anlayalım. İddî ettiğin gibi peygamberliğini görelim!.." Resûl-i Ekrem (sav) şu cevabı verdi: "- Ben bunları yapmak için gönderilmedim. Allah beni müjdecî ve korkutucu olarak gönderdi. Kabul ederseniz; dünya ve ahiret saadetine kavuşursunuz. Reddederseniz; Allah siz ve benim aramda hükmedinceye kadar sabrederim."(99)

754 Dikkat edilirse; "Mekke Hükümeti'nin" heyeti; Resûl-i Ekrem (sav)'den değişik taleplerde bulunuyorlar!.. "Tevhid Mücadelesi'nin" bırakılması halinde; Mekke Şehir devleti'nin liderliği ve zenginlik vadedilmekte!.. Halbuki Hz. Adem Aleyhisselâmdan itibaren bütün peygamberler insanları, "Allahû Teâla (cc)'ya ibadet etmeye ve Tağut'a kulluk etmekten kaçınmaya" davet etmişlerdir.(100) Elbette Resûl-i Ekrem (sav) "Mekke Hükümet heyetinin tekliflerini kabul edemezdi.

755 Mekke devleti; görüşmeler yoluyla Resûl-i Ekrem (sav)'den hiçbir taviz koparamayınca; yeniden işkence ve zulûme başladı. Alınan karar gereğince; herkes kendi kabilesindeki müslümanları takip edecek ve yetkililere ihbarda bulunacaktı!.. İhbar olunan müslümanlar da; hapsedilecek veya dayakla aç susuz bırakılarak işkence ettirilecekti. Bu yetmezse; güneş altında kaynayan Mekke kumlarına, çıplak olarak yatırılacaktı!.. Umeyyete'bnûl Halef'in; Hz. Bilâl-i

Habeşî'ye yaptığı işkenceyi kelimelerle izah edebilmek mümkün değil!.. Yâsir ailesinin çektikleri de, bütün kaynaklarda mevcud!.. Hz. Sümeyye (r.anha)'nın şehadeti, kısa bir süre sonra kocası Yasir'in şehadeti ve Ammar b. Yasir'in İşkence altında, adeta bir et yığını haline geldiği sırada, kelime-i küfrü söyleyip; mahcup mahcup Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna gelişi!..(101) Bütün bu işkence'ler; Tağutu reddedib, yalnız ve yalnız Allah'a (cc) iman etmenin sonucu!..(102) Nihayet mü'minler; işkence'den kurtulmak için Resûl-i Ekrem (sav)'den "Hicret" için izin talebinde bulunuyorlar.

756 İşkence'nin değişik türleri de mevcud!.. Sahâbe'den Habbab İbnû'l Eret (ra) alacağını istemek için İslâm düşmanı El Ass İbn Vail'e gitmişti. El Ass İbn'i Vail ona hitaben: "- Sen Muhammed'i inkâr etmediğin müddetçe, sana paranı vermem" dedi. Habbab İbnû'l Eret (ra): "- Vallahi ben Muhammed (sav)'i inkâr etmem. Sen ölünceye ve dirilib hesap verinceye kadar beklerim" buyurdu. El Ass şaşkın: "- Ben öleceğim, sonra dirileceğim; malım ve çocuklarım olacak, o zaman senin alacağını veririm" deyip, Habbab'a (ra) borcunu ödemedi. Bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu;(103)

"(Şu) Ayetlerimizi inkâr eden ve "Bana elbette mal ve Evlâd verilecektir" diyen adamı gördün mü? O gayba mı vaakıf, yoksa Rahman katından bir ahid mi edinmiş? (söz mü almış). Hayır, öyle değil. Biz onun söylediği (sözü) yazar, azabını da uzattıkça uzatırız. Onun söyler olduğuna biz mirasçı olacağız ve o, bize tek başına gelecektir."(104)

757 Kuvvetli kabilelere dayanan mü'minler daha az işkence görüyor, fakat diğerleri işkence altında şehid oluyordu. Sahabe-i Kiram'dan bazıları işkence karşısında zaafa düşmüş Resûl-i Ekrem (sav)'e müracaatla; "Bunların bize tatbik ettikleri işkence tahammül sınırlarımızı aştı, bunlara beddua'da bulunmaz mısınız?" diyorlardı. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz efendimiz (sav) sabır tavsiye ediyor ve: "Sizden önceki müslümanların vücûdlarından; kemiklerine varıncaya kadar demir taraklarla taranarak etleri koparılırdı. Bu onları dinlerinden vazgeçirmedi. Başları saç ayırımından testerelerle ikiye biçildi; onlar yine dinlerinden vazgeçmediler. Biraz daha sabredin!.. Allah öyle bir zaman getirecektir ki; bir atlı yalnız başına Allahû Teâla (cc)'dan başka hiç kimseden korkmadan, San'a'dan, Hadramut'a gidebilecek; kurtla kuzu yan yana olacaktır"(105) buyuruyordu.

758 Hz. Adem (as)'dan itibaren tevhid mücadelesini yüklenen bütün

peygamberler ızdırabın en şiddetlisini tatmışlardır. Tağut'un şehvi duygularını tatmin eden bir fahişe'nin arzusu üzerine, Hz. Yahya (as) şehid edilmiş. Hz. Zekeriyâ (as) bir ağaç kovuğunda ikiye biçilerek; Allahû Teâla (cc)'nın rızası için ızdırabın en şiddetlisini tatmıştı!.. Nemrud'un korkunç ateşine atılan Hz. İbrahim (as), Fir'avn'ın akla-hayale gelmez işkencelerine katlanan Hz. Musa (as)'yı ve herkesin kendisini yalanladığı (sadece iki kızının kendini tasdik ettiği) Hz. Lût (as)'u nasıl unutabiliriz!.. Allahû Teâla (cc) Resûllerinin kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de beyan buyurmuştur.(106) Elbette bu kıssaların anlatılması boşuna değildi. Nitekim; bir ayet-i kerime'de;

"Peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız her şey senin gönlünü pekiştirmemizi sağlar. Sana bununla gelen hakikat, mü'minlere bir öğüt ve hatırlatmadır"(107) buyurulmuştur. Müfessirler; kıssaların tevhid mücadelesine karşı direnen kâfirlerin akıbetlerini beyan ve bununla mü'minlerin kalblerine sukûnet vermek hedefini esas aldığı hususunda müttefiktirler.(108) Kalbinde hapsedilmek korkusu duyan mü'min, Hz. Yusuf (as)'u düşünmelidir!.. İşkence ve alay edilmekten çekinen mü'minler; tevhid mücadelesine bir göz atmalıdırlar!.. İnsanlar; hangi peygamber'e "- Evet söylediklerin aynen doğrudur" deyip teslim olmuştur ki!.. Böyle bir misal yok!.. O halde; "Allah'a iman ve tağutu red" hususunda; hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmemek esastır. Bu noktada sabır ve sebat göstermeyen kimsenin imtihanı kazanması mümkün değildir.

759 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahû Teâla (cc)'ya yemin olsun ki; arzusunu İslâm'a tabî kılmayan kimse iman etmiş olmaz"(109) buyurduğu bilinmektedir. Zühd ve takva'ya dayanan bir hayata talib olan mü'min; İslâmı tebliğ etmek ve bu uğurda başına gelen her türlü musîbete sabretmek durumundadır. İşte İslâmî tebliğin "Mekke Dönemi'nden" çıkarılacak en büyük ders budur. Tağuti güçlere dalkavukluk edenlerin; zühd ve takva iddiasında bulunması mümkün değildir.

HİCRET'İN MÂHİYETİ

760 Kur'an-ı Kerim'de: "Nihayet Rabbleri onların (Dualarına) şöyle icabet etti: "İçinizden gerek erkek, gerek kadın -ki kiminiz kiminizden (hasıl olmadır) bir iş yapanın amelini ben elbette boşa çıkarmayacağım. İşte hicret edenlerin, yurdlarından çıkarılanların, benim yolumda işkenceye hakâret ve ziyana uğrayanların, muharebe edenlerin ve öldürülenlerin de andolsun suçlarını örteceğim ve andolsun canibimden bir mükâfat olmak üzere, onları altından

ırmaklar akan cennetlere de sokacağım. (Daha büyük) ve güzel mükâfat ise Allah'ın yanındadır. (Allah'ı ve Resûlünü) tanımayanların (refah içinde) diyar diyar dönüp dolaşması sakın ha sizi aldatmasın. Azıcık bir faidedir o!.. Sonunda varıp sığınacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir yatma yeridir."(110) hükmü beyan buyurulmuştur. Kâfirlerin şiddetli işkence ve hakaretlerine, İslâmı sürekli tebliğ ederek karşılık veren ve sabreden mü'minlere "Hicret" emri verilmiştir. Hicret edenlerin faziletleri ile ilgili Ayet-i Kerime'de kadınların ismi zikredilmeyince Hz. Ümmü Seleme (r.anha) Resûl-i Ekrem (sav)'e: "Hicret'in mükâfatı hususunda kadınlara dair birşey zikredilmiş olduğunu işitmedim"(111) diye mürcaatta bulunması üzerine bu Ayet-i Kerime inzal buyurulmuştur!..

761 Mekke toplumunda; insanların kendi kendilerini ilâh yerine koyarak ve sembol olarak bazı heykelleri önlerine alıp, "Şirki" iktidar haline getirdikleri malûmdur. Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliği sonucu iman eden mü'minler ise; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere muhatabtırlar!.. Dolayısıyla İslâm ahkâmı ile küfür ahkâmı karşı-karşıyadır!.. Mü'minlere silâhlı mücadele yapma hususunda da herhagi bir emir verilmemiştir. Aksine hâla silâhla mücadele caiz değildir.(112) Bu durumda iki ihtimal sözkonusudur:

Birincisi; içinde yaşadıkları mekke toplumunun şartlarına ve "Darû'n Nedve'nin" çıkardığı kanunlara boyun eğme!.. Ki bu iman'dan sonra; küfrü seçip Tağut'a teslim olma manasına gelirdi.

İkincisi; Mekke civarında bulunan mağara veya evlere çekilip, kat'iyyen ses çıkarmama!.. Bu da mümkün değildir; zira tebliğ etme sürekli farzdı. Mekke müşriklerinin işkenceleri tahammül sınırını zorlayınca, Sahabe-i Kiram, Resûl-i Ekrem (sav)'e müracaatta bulundular. Resûlullah (sav): "Habeşistan'a gidiniz. Orada halkına zulmetmeyen bir Kral var, doğrulukla tanınmış, Sizler korunmuş olursunuz, ta ki Allahû Teâla (cc) size ve bana bir kurtuluş nasib buyursun"(113) diyerek, hicrete izin verdi. Hz. Lût (as)'tan sonra yapılan ilk hicret budur. Nitekim Hz. Osman (ra) zevcesini merkebe bindirip herkesten önce yola çıktığı haber verilince Resûl-i Ekrem (sav): "Lût peygamberden sonra ailesini yanına alıp Allah yolunda hicret eden ilk insan Osman'dır"(114) buyurdular.

762 Birinci ve ikinci Habeşistan hicretleri; Mekke hükümetini zor duruma düşürmüştür. Zira insanları sadece "Allah'a iman edip, Tağut'u reddettiği" için; suçlu ilân eden, müşrik düzen'in mahiyetinin öğrenilmesini arzu etmemişlerdir. Nitekim Darû'n Nedve'de toplanıp durumu müzâkere ettiler. Daha sonra

Abdullah b. Ebi Rebia ve Amr B. Ass'ı; Habeşistan Kralı Necaşi'ye elçi olarak göndermeye karar verdiler!..(115) Bütün mesele; Habeşistan'a hicret eden mü'minleri geri getirmek ve işkenceye devam etmek!..

763 Birinci ve İkinci Akabe Bey'atlarından sonra; Medineli mü'minler Resûl-i Ekrem (sav)'i sürekli olarak davet ediyorlardı!.. Esasen üç yıl süren korkunç tecrid hayatı mü'minleri iyiden iyiye güçsüz bırakmıştı. İslâm tarihine "Haberû's Sahife" diye geçen bu olay; "Darû'n Nedve'nin" sakinlerinin (Şehir Parlementosunda görevli Tağut'ların) "Darû'l Erkam'a" çekilen mü'minlere karşı kininin bir belgesiydi. Bu ambargo sırasında; açlıktan ölen çocukların ve iniltileri Mekke'yi saran ihtiyaçların durumu tefekkür edilirse; küfrün ne kadar "necis" olduğu kavranır!..

764 Mekke Hükümeti'nin Resûl-i Ekrem (sav)'e ve mü'minlere yaptığı işkenceleri bilen Ensar'dan El Abbas Ubade: "- Ya Resûlâllah!.. Eğer istiyorsan kılıçlarımızla seni taciz eden Mekke'lilere savaş açalım" diyordu. Resûl-i Ekrem (sav) ise "Henüz bununla emrolunmadık" buyurarak, onları da sabretmeye davet ediyordu. Ancak "Darû'n Nedve" bu işe kesin bir çözüm bulma zamanının geldiğine inanıyordu. Zira mü'minler; gizlice herşeylerini terkederek Medine'ye hicret etmeye başlamışlardı!.. Darû'n Nedve'de; "Necidli şeyh" kılığında şeytan'ın da iştirak ettiği, bir toplantı yapıldı.(116) Bu çok önemli bir kararın alındığı toplantı için Kur'an-ı Kerim'de: "Hani bir zaman o küfredenler seni tutub bağlamaları, ya seni öldürmeleri, yahud seni (yurdundan zorla) çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da onun karşılığını (karşı tuzağını) yapıyordu. Allah tuzak kuranlara mukabele edenlerin en hayırlısıdır"(117) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav) "Hicret" emrini alınca; yatağına Hz. Ali (ra)'yi bırakarak, suikastçi kâfirlerin arasından Hz. Ebû Bekir (ra)'in evine vardı. Evet!.. Allahû Teâla (cc) suikast'la görevli kâfirlerin basiretini alıvermişti, bakıyorlardı ama göremiyorlardı. Hz. Ebû Bekir (ra) de "Hicret" emrini bekliyordu. Hz. Aişe (r. anha) validemiz o anı şöyle anlatıyor: "Vallahi o güne kadar sevinçten ağlandığınızı görmemiştim. Rasûlullah (sav) babam Ebû Bekir'e, beraber hicret edeceklerini söyleyince, Ebû Bekir sevinçten ağlamaya başladı."(118)

765 Darû'n Nedve'de; Necidli Şeyh'in (veya Şeytan'ın) teklifi ile alınan "Suikast" kararı hedefine varamamış ve Resûl-i Ekrem (sav)'in "Hicret" ettiği haberi yayılmıştır. Mekke Hükümeti; Resûl-i Ekrem (sav)'in "Medine'ye" varması halinde, durumun çok nazik hale geleceğinin farkındaydı, hepsi peşine

düşmüşlerdi. Münadi'ler; Mekke müşriklerinin zenginlerinin ortaya koyduğu ikramiyeleri ilân etmek sûretiyle, işi câzip hale dönüştürüyorlardı. Mahir bir iz sürücü; Resûl-i Ekrem (sav) ve Hz. Ebû Bekir (ra)'in gizlendiği "Sevr" mağarasına kadar, hükümet askerleriyle birlikte gelmişti. Ancak Allahû Teâla (cc); Bir örümceğe, mağaranın ağzını ağlarıyla ördürtmüştü!.. Askerler mağaranın girişine geldiğinde Hz. Ebû Bekir (ra) endişeye kapılmış, Resûl-i Ekrem (sav) "-Tasalanma Allah(cc) bizimle beraberdir" diye onu teselli etmişti!.. Kur'an-ı Kerim'de bu olay şu şekilde izah buyurulmaktadır: "Eğer siz ona (Resûlûme) yardım etmezseniz (hatırlayın o anları ki) kâfirler onu (Mekke'den) çıkardıkları zaman bizzat Allah ona yardım etmişti. (O anlar, öyle anlardı ki Resûlullah ancak) ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar (Sevr dağının tepesindeki) mağaradaydılar. Peygamber o zaman arkadaşına (Hz. Ebû Bekir'e): "- Tasalanma, Allah hiç şübhe yok ki, bizimle beraberdir" diyordu. Allah O'nun (Hz. Ebû Bekir'in) üzerine sekinetini (Kuvve-i Maneviyesini) indirmiş, onu (Resûl-i Ekrem'i) görmediğiniz ordularla te'yid etmiş, kâfirlerin kelimesini (küfürlerini) alçaltmıştı. Allah'ın kelimesi ise; o çok yücedir. Allah mutlak galiptir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir."(119)

766 Malûm olduğu üzere; mü'minlerin kendi içlerinden bir "Ulû'lemr" seçmelerinin asıl sebebi; İslâm'ın emirlerini hakkı ile edâ edebilmektir.(120) Çünkü bir çok ibadetin edâsı dahi, buna bağlıdır. İmam Ebû Muin En Nesefî: "Üzerimizde İslâm devlet başkanı olan imamı görmeden bir günün geçmesi caiz değildir. İmamet'in hak olduğunu kabul etmeyen kimse kâfir olur. Çünkü dînî hükümlerden bir kısmının caiz olması, imamın varlığına bağlıdır. Cum'a Namazı, Bayram Namazları ve yetimleri evlendirmek gibi!.. İmameti inkâr eden kimse farzları inkâr etmiş olur. Farzları inkâr eden de kâfir olur"(121) buyurmaktadır. Dikkat edilirse; "Ulû'lemr'i" inkâr etmek; başta cum'a namazı olmak üzere farzları inkâr etmek olarak ele alınıyor.(122) Hicret'te de durum farklı değildir; mü'minler için "Hicret"; bazen "vacip", bazen "sünnet" ve bazen de "Müstehab" olur. Ancak "Hicret'e karar verecek olan "Ulû'lemr"dir. Bir ülkede İslam'a uygun hayat yaşanamıyorsa ve müslümanlar zorla küfrün ordularına asker yapılıyorsa hicret etmek vecibe olur. Hicret; İslam cemaatinin muhafazası için eda edilmesi gereken salih amellerden birisidir.

MEDİNE'DE; SİLÂHLİ MÜCADELE "FARZ" KILINMIŞTIR

767 Mekke'den "Medine'ye" hicret eden mü'minlerin; geride kalan bütün malları talan ediliyor!.. Faziletleri kelimelerle izah edilemeyecek olan Ensar; "Hicret

eden" mü'minleri (Muhacirleri) bağrına basmıştır. Herşeylerini onlarla paylaşan Ensar hakkında Kur'an-ı Kerim'de: "Onlardan (Muhacirlerden) evvel Medine'yi yurd ve iman (evi) edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara (Muhacir'lere) verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç (meyli) bulmazlar. İhtiyaçları bulunsa bile (onları) öz canlarından (Nefislerinden) daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte muradına erenler onların ta kendileridir"(123) hükmü beyan buyurulmuştur. Hz. Berâ (ra)'den rivayet edilen; Buhari, Müslim ve Tirmizi'de kaydedilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "Ensar'ı ancak mü'min olanlar sever; münafıktan başkası da onlara buğz etmez. Ensar'ı seveni Allahû Teâla (cc) sever, buğz edene de Allahû Teâla (cc) buğz eder."(124)

768 İbn-i Abbas (ra)'den rivayete göre; Resûl-i Ekrem (sav) Mekke'den çıkarken Hz. Ebû Bekir (ra)'e: "-Bunlar kendilerine gönderilen peygamberi, yurdlarından çıkardılar. "Biz Dünya'da Allah'ın teslim olmuş kullarıyız ve biz ancak O'na dönücüleriz (El Bakara Sûresi: 156)." Mutlaka helak olacaklar" buyurdu.(125) Harbin mübah kılındığına dair ilk Ayet-i Kerime de "Medine'de" nazil oldu;

"Kendileriyle mukaatele edilen (Yani düşmanların hücûmuna uğrayan mü'min)lere, uğradıkları o zulümden dolayı (Bilmukabele) harbe izen verdi. Şübhesiz ki Allah onlara yardım etmeye elbette kemaliyle kaadirdir."(126)

769 Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın müctehid imamları; savaşı başlatan ve bilfiil devam ettiren Mekke müşriklerine karşı, tecavüzü önlemek ve meşru müdafaa haklarını kullanmak üzere Cihad'a izin verildiği hususunda müttefiktirler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu husus ayrıca tasrih buyurulmuştur.

"(Ey mü'minler) Ahidlerini bozan, o peygamberi sürüp çıkarmayı kuran ve bununla beraber ilk defa da sizinle kendileri (Muharebeye) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız? Onlardan (Müşriklerden) korkacak mısınız? Eğer (Gerçekten) inanmış kimseler iseniz, kendisinden korkmanıza daha çok lâıyk olan bir Allah vardır. Onlarla muharebe edin ki; Allah sizin ellerinizle onları azablandırınsın, onları rüsvay etsin, size müşriklere karşı nusret versin, mü'minler zümresinin göğüslerini ferahlandırınsın."(127)

770 İmam-ı Muhammed (rh.a): "Bundan sonra haram ayları geçtikten sonra savaşılması emredildi. Bununla ilgili olarak Allahû Teâla (cc) şöyle buyurur: "

(Dokunulması) haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esir) olarak yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederlerse (tevbelerini ve imanlarını tasdiyk için) namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir."(128) Daha sonra da mutlak olarak savaş emrolundu: "Allah yolunda muharebe edin. Bilin ki şüphesiz Allah hakkı ile iştirici, kemaliyle bilicidir."(129) Bu Ayet-i Kerime ile birlikte, mesele bir sonuca bağlandı. Emrin mutlak oluşu, her halûkârda ona uymayı gerekli kılıyor. Ancak savaşın farz oluşu, dini yüceltmek ve müşrikleri susturmak içindir"(130) Hükümünü zikretmektedir. İmam-ı Merginani: "Cihad; Allahû Teâla (cc)'nın dinini aziz kılma ve küfrün şerrini insanlar üzerinden defetmek için farz kılınmıştır"(131) buyurmaktadır. Emperyalist kâfirlerin; İslâm topraklarını istilâ ettiği günümüzde cihad; gücü yeten her mü'min üzerine "Farz-ı Ayn" olan bir ibadettir.

CİHAD KİMLERE "FARZ" DEĞİLDİR

771 Kur'an-ı Kerim'de: "Â'maya (Muharebeden geri kalmak hususunda) vebâl yok, total'a vebal yok, hastaya vebal yok!.. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse (Allah) onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim geri kalırsa onu da elem verci bir azab ile azablandırır"(132) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fûkahası; bu Ayet-i Kerime'yi esas alarak; "Cihad'a gitmekten, meşru bir özür sebebiyle aciz olan kimselere cihad farz değildir" hükmünde ittifak etmiştir. Kör, total, hasta, eli veya ayağı kesilmiş kimselere cihad farz değildir.

772 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kadınlara Cum'a, cenaze namazı ve bir de cihad hariç, erkeklere farz olanların hepsi farz kılınmıştır"(133) buyurduğu bilinmektedir. Hanefi fûkahası; "Kadınlara cihad'ın farz kılınmamasının sebebi, bünyelerinin zayıf olmasıdır" hükmünü beyan etmiştir. Dolayısıyla; istilâ anında gücü yeten herkese cihad "Farz-ı Ayn" haline geldiğinde kadınlara da ihtiyaç hasıl olur. Darû' İslâm'da kadınlara cihad "Farz" değildir.

773 Cihad; küçük çocuğa farz değildir. Ana ve babaya itaat etmek farz olduğu için; ana ve babasından her ikisi veya birisi hayatta olan mükellef kimseye cihad farz değildir. Resûl-i Ekrem (sav) efendimiz, cihad'a gitmek isteyen Abbas b. Mirdas'a: "Anandan ayrılma!.. Çünkü cennet ananın ayağının altındadır" buyurmuştur. Sirâc. Yine Sirâc'ta zikredilmiştir ki; bir kimse tehlikeli bir sefere ancak anası ve babasının izni ile çıkabilir. Ama tehlikeli olmayan bir sefere

onlardan izinsiz çıkabilir. İlim tahsili için de izinsiz çıkabilir.(134)

774 Kur'an-ı Kerim'de: "(Bununla beraber) Mü'minlerin hepsinin (Topyekün) savaşa çıkmaları lâıyk değildir. O halde içlerinden her sınıfın birer kısmı dinde fâkih olmayı (İslâm'ın inceliklerini) öğrenmeleri için (Peygamberin yanında kalmaları) -Şer'i ilimleri iyice öğrenmeleri ve kavmleri (Cihad'dan) dönüb kendilerine geldiklerinde, onları Allah'ın azabıyla korkutmaları için- (Gitmeyip kalmalıdırlar) olur ki (bu sayede şer'i şerifin izin vermediği hareketlerden) kaçınırlar. Ey iman edenler!.. Kâfirlerden size yakın olanlarla müharebe edin. Onlar sizden büyük bir azm-ü şiddet bulsunlar. Bilin ki Allah muhakkak takva sahibleriyle beraberdir"(135) hükmü beyan buyurulmuştur. Bulundukları belde; kendilerinden daha fâkih ve âlimi bulunmayan kimselere de, cihad farz değildir. Böyle alimler farz olmayarak cihad'a gidecek olsalar, kendilerine cihad etmek farz değildir. Çünkü o belde halkının din cihetinden zayı olma korkusu vardır. Bezzaziye Sahibi; "Böyle fâkih ve âlim olan kimselerin; farz olan hacc seferinden başka, hiç bir sefere çıkmaları caiz değildir" demiştir.(136)

775 Bir mü'minin cihad'a çıkması; hanımlarının, çocuklarının, kardeşlerinin ve nafakaları ile yükümlü olduğu kimselerin iznine tabi değildir. Onlar razı olmasa dahi cihad'a çıkar. Ancak "helâk olma" sözkonusu olursa, durum değişir. Resûl-i Ekrem (sav): "Kişinin nafakasını teminle yükümlü olduğu kimseleri kaybetmesi, günah olarak kendisine yeterlidir"(137) buyurmuştur. Esasen mücahid'in geride kalan ailesi; diğer mü'minlere tıpkı annesi gibi haramdır. Ta ki şehid olursa, durum değişir.

İSTİLÂ ANINDA DURUM

776 Yukarıda beyan ettiğimiz hususlar "Farz-ı Kifaye" olan cihad'la ilgilidir. İbn-i Abidin: "Düşman İslâm beldelerinden bir beldeye ansızın girerse, cihad "Farz-ı Ayn" olur. Bu hale "Nefir-i Amm" denir. "İhtiyar" adlı kitabta; "Nefir-i Amm; bütün müslümanlara muhtaç olunmasıdır" diye tarif edilmiştir. Kadınlar kocalarından, köleler efendilerinden, borçlular alacaklılarından izinsiz çıkarlar. İmam-ı Serahsi: "Nefir-i Amm'da, cihad edebilecek baliğ olmayan çocukların cihad'a çıkıp savaşmalarında (her ne kadar ana-babaları razı olmasa bile) bir beis yoktur" demiştir"(138) Meselenin özü şudur: Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmedilen "Darûl İslâm" küffarın saldırısına uğrarsa, silâh kullanmaya kudreti bulunan (Kadın, köle, çocuk, hasta ve diğer kimselere) her müslümana cihad "Farz-ı Ayn" olur. İmam-ı Muhammed (rh.a): "Böyle

durumlarda savaşa katılmak herkes için "Farz-ı Ayın"dır. Allahû Teâla (cc) "Sizler gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak elbirlik (Topyekün) cihad'a çıkın. Allah yolunda; mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilerseniz bu, sizin için çok hayırlıdır"(139) buyurmuştur. Çünkü cihad'a çıkmadığı takdirde, bir daha bu ibadeti edâ etme imkânı bulamayabilir" hükmünü zikretmektedir. İslâm Ahkâmı ile hükmedilen bir belde; küffarın istilâsına uğradığı zaman, mü'minler cihad'la istilâyı ortadan kaldıramazlarsa "esir" durumuna düşerler. Esâret'in kesinleşmesi; küfür ahkâmının o belde açıkca icrâ olunmasıdır. Eğer mü'minler; kendi içlerinden Emir, Kadı, Cum'a imamı ve âmil nasb ederek, kendi aralarında İslâm ahkâmını tatbik edebilirlerse, istilâyı kırmaları ve imtihanı kazanmaları mümkün olur. Küfür ahkâmı ile hükmeden mahkemelere müracaat edemezler. Zarûret sözkonusu olduğu için kadı tayin etmeleri vacip olur.(140)

DÜŞMANLA SULH YAPMAK

777 İmam-ı Muhammed (rh.a): "Şayed düşman mü'minlere: "Bizi bırakın ne biz sizinle savaşıalım ve ne de siz bizimle savaşın" derlerse, müslümanların bu teklifi kabul edip savaşmamaları caiz değildir. Yüce Allah (cc) şöyle buyuruyor: "(Ey Mü'minler) Gevşemeyin, mahzun olmayın, siz eğer (gerçekten) mü'min iseniz (Düşmanlarınıza galib ve onlardan) çok üstünsünüz"(141) Çünkü cihad bir farzdır. Müslümanların farz olan şeyi kabullenmemeleri düşünülemez. Nasıl ki; oruç tutmamamızı, namaz kılmamamızı isterlerse, bu isteklerini kabul etmeyeceksek, cihadla ilgili tekliflerini de kabul etmeyiz. Ama düşman çok güçlü ise ve müslümanlar onlara karşı koyamayacaksa o başka!.."(142) hükmünü beyan buyurmaktadır. Dikkat edilirse; cihad için gerekli her türlü imkân varken, onu terketmek mümkün değildir. Zira cihad, farz olan bir ibadettir. Rükünlerine ve şartlarına riayet edilerek, ihlâsla eda edilmesi zarûri olur.

778 Eğer barış müslümanlar için hayırlı ise İmam (Ulû'lemr) ehl-i harb ile barış yapar, ancak müslümanlar için hayırlı değilse barış caiz olmaz. Çünkü barış; sûreten ve manen cihadı terk etmektir.(143) İmam-ı Merginani: "Mü'minlerin imamının harbilerle (müslümanlar için maslahat bulunduğunu zaman), barış yapmasında beis yoktur. Çünkü Allahû Teâla (cc) şöyle buyurmuştur: "Eğer onlar (Kâfirler) barışa meylederlerse, sen de ona (sulhe) yanaş ve Allah'a tevekkül et.."(144) Resûl-i Ekrem (sav); Mekke müşrikleri ile Hudeybiye'de sulh anlaşması imzalamıştır. Şunun üzerine ki; sulh sebebiyle müşriklerle arasında, o yıl savaş olmasın. Çünkü sulh yapmak; müslümanlar için hayırlı olduğu zaman manevi bir cihad'dır."(145) hümnü zikretmektedir. Dikkat edilirse; kâfirlerle

sulh yapmak, mü'minlerin imamına bağlı olan bir hadisedir. Hiç kimse; kendi mantığına dayanarak ve "Ehven-i Şer" ıstılâhını öne sürerek, kâfirlerden bir zümre ile sulh imzalayamaz.

779 Kâfirler; müslümanları kuşatır ve "Mal" talep ederek barış yapmak isterlerse; Ulû'lemlr, böyle bir sulhe razı olmaz. Zira bu teklifte mü'minleri hor ve hakiyr kılma sözkonusudur. Resûl-i Ekrem (sav): "Ölüm tehlikesi olmadığı süre içerisinde, mü'min için kendisini zelil etmek yoktur. Ancak ölüm tehlikesi anında, bu tehlikeyi hangi yolla defetmek mümkün olursa, o vacibtir" buyurmuştur.(146) Ancak Ulû'lemlr; harbilerle sulh yapmayı ve buna karşılık onlardan (Harbilerden) mal almayı münasib gördüğü zaman bunda bir beis yoktur. Zira mal olmaksızın sulh yapmak caiz olunca, mal olarak yapmak evleviyetle caiz olur. Bu alınan mal; cizye'nin sarf olduğu yerlere sarf edilir. (147)

KİMLER EMAN VEREBİLİR?

780 "Eman'ın" kelime manası: korkusuzluk, rahatlık, endişeden beri ve emin olmaktır. İslâmi ıstılâhta; emniyete ve güvenliğe kavuşması hususunda düşmana verilen söz veya yapılan işaret demektir. Hür bir erkek veya hür bir kadın; kâfire eman verdiği zaman onlarla savaşmak sahih olmaz. Zira müslümanlardan hür bir erkeğin veya kadının "Eman" vermesi sahihtir.(148) Resûl-i Ekrem (sav): "Müslümanların kanları birbirine eşittir ve onlardan herhangi birisinin ahidleriyle amel edilir"(149) buyurmuştur. Mü'minler kuvvet ve şevket ehlidirler, kâfirler onlardan çekinir. Eman verebilmesinin sebebi imana dayandığı ve imanın da cüzlere bölünmezliği esas olduğu için; hür bir mü'minin (Erkek veya kadın) tek başına verdiği eman sahihtir. Ancak mükellefin "Eman" vermesinde fesad tehlikesi sözkonusu olursa, mü'minlerin lideri bu hakka sınır koyabilir. (150)

781 Ulûlemlr'e zimmet akdi ile bağlı olan gayr-i müslim'in (Zimmi'nin) eman vermesi sahih olmaz. Zira o akaid noktasından itham altındadır. Ayrıca "Velâyet" durumu da söz konusu değildir.(151) Buradaki incelik şudur: Gay-i Müslim her ne kadar "Darû'l İslâm" halkından ise de; kendi akaidinde olan bir kâfiri casuslukla görevlendirebilir. Çünkü din gayretiyle amel etme ihtimali mevcuttur. Kaldı ki; herhangi bir kâfir; gayr-i müslim olan zimmi'nin vereceği sözle güvene ve emniyete kavuşmaz. Darû'l Harb'te ikâmet eden müslümanın da herhangi bir kâfire vereceği eman sahih değildir.

782 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) "Mahcur olan kölenin emanı caiz olmaz" buyurmuştur. Ancak efendisi; o köle için "Cihad" izni vermişse, emanı sahih olur. Zira o cihad eden kuvvet ve şevket sahibi bir mü'min olmuştur. İmam-ı Muhammed (rh.a) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Köle'nin emânı, emândır" Hadis-i Şerifini esas alarak, kölenin emanı sahih olur buyurmuştur.(152) Müftabih olan kavi; İslâm ordusunun bir askeri olan köle'nin, kâfire vermiş olduğu eman sahihtir. Mahcur olan ve efendisi tarafından cihad etmesine izin verilmeyen köle ise "Emân" veremez. Ayrıca sabi hükmünde olan çocuğun ve mecnun gibi akli melekeleri zayıf olan kimselerin de eman vermesi sahih değildir.(153)

KAZANCIN EN EFDÂLİ VE EN TEMİZİ: GANİMET!..

783 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) kıyametin kopmasına yakın bir zamanda beni kılıçla gönderdi. Rızkımı da mızrağımın altında (Gölgesinde) kıldı. Bana muhalefet edenleri de zelil ve hakiyr eyledi. Her kim kendisini bir kavme benzetirse, o da onlardandır"(154) buyurduğu bilinmektedir. Şurası muhakkaktır ki; kazancın en efdali ve en temiz cihad yoluyla elde edilen ganimettir. Farz olan cihad ibadetinde; hem İslâmı aziz kılma, hem kazanç elde etme fiilleri birleşmiştir.(155) Ayrıca "İnsanlar üzerinden küfrün şerrini kaldırmak" gibi, mübarek bir amel sözkonusudur.

784 İmam-ı Merginani: "Zekât; Benî Haşim'e verilmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurdu: "Ey Benî Haşim!.. Şüphesiz Allahû Teâla (cc) sizin üzerinize insanların yıkantı sularını ve kirlerini haram kıldı. Onun yerine sizi humusun humusuna bedel kıldı." Farz olmayan nafilede ise durum böyle değildir"(156) hükmünü zikreder. Bütün muteber hadis mecmualarında, "Benî Haşim'e" zekât verilmeyeceği kayıtlıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz ki bu sadakalar ancak insanların (Kazançlarının) kirleridir. Bunlar ne Muhammed'e helâl olur, ne de Al-î Muhammed'e!.."(157) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası; "Benî Haşim" veya "Al-î Muhammed'den" kasdın; Hz. Ali (ra)'nin, Hz. Abbas (ra)'ın, Hz. Cafer (ra)'in, Hz. Akil (ra)'in ve Hz. Haris b. Abdülmuttalib (ra)'in aileleri ve azadlı köleleri olduğu hususunda ittifak etmiştir. Dolayısıyla "Benî Haşim'e" ve "Al-i Muhammed'e"; Kazancın en efdali olarak tarif olunan "Ganimet" malının, beşte birinden pay ayrılır. Bilindiği gibi zekât; malı temizlemek için emrolunmuş bir ibadettir. Halbuki ganimet malı; tertemizdir.

785 Kur'an-ı Kerim'de: "Artık elde ettiğiniz ganimet'den helâl ve hoş olarak yeyin"(158) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Muhammed (rh.a)

"Ganimet'in sadece ümmet-i Muhammed için helâl kılındığını ve bu hususun Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetiyle sabit olduğunu" kaydediyor.(159) Bahsin devamında da; "Cihad'ı terkedenden bir kavmin, zelil olacağı üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Zira Cihad'ı terkedenden bir kavim; Allahû Teâla (cc)'nın nusretinden mahrum olur. Nitekim İmam-ı Muhammed (rh.a) Hz. Ma'bed'den şu rivayeti kaydeder; "Bu ümmet ekin ekmeye yöneldiği zaman Allah'ın nusreti üzerinden kaldırılır ve kalblerine korku salınır". Yani bu ümmet; ziraate yönelir ve onunla uğraşıp tamamen cihadı terkederse, Allah'ın nusreti ondan alınır. Ama bir kısmı ziraatle meşgul olur, bir kısmı da cihad görevini yerine getirirse, o zaman (Ziraatle uğraşmanın) sakıncası yoktur.(160)

CİHAD'LA İLGİLİ DİĞER MESELELER

786 İmam-ı Merginani; Resûl-i Ekrem (sav)'in "Düşmanların ülkesine Kur'an-ı Kerim'le birlikte yolculuk etmeyiniz" buyurduğunu kaydettikten sonra "Kâfirler mü'minlere karşı kin ve gazablarını göstermek için Kur'an-ı Kerim'e hakaret edebilirler"(161) hükmünü zikretmektedir. Dürrü'l muhtar'da: "Mushaf-ı şerif, fıkıh kitapları, hadis kitapları ve kadın gibi kendilerine ta'zim etmek vacib, hafif ve hakir görmek haram olan şeylerle cihad'a çıkmak yasak edilmiştir. Bunların yasak olmasına delil Müslim-i Şerif'teki: "Kur'an-ı Azimüşşan ile düşman toprağına yolculuk etmeyiniz" Hadis-i Şerif'dir"(162) hükmü kayıtlıdır.

787 Bir kimse; "Ulû'lemlr'in izni" ile Darû'l Harbe girip, kâfirlerin malını yağma etse, o malın beşte biri kendisinindir.(163)

788 Kur'an-ı Kerim'de "Ey Peygamber!.. Mü'minleri cihad'a teşvik et"(164) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla "Ulû'lemir'in" tenfil hakkı vardır. Tenfil; cihad zamanında mücahidleri harbe teşvik etmek için, ganimet hissesinden daha fazla vermesidir. Meselâ; Ulû'lemlr "Her kim, bir kâfiri öldürürse, üzerinde bulunan eşya ona aittir" diyebilir. Bu tenfil; Ulû'lemlr için mendub'tur.(165)

789 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim dinini değiştirirse, onu öldürünüz"(166) buyurduğu bilinmektedir. Allahû Teâla (cc) muhafaza buyursun, bir mü'min irtidat ederse, şüphesi izale edilir ve kendisine üç gün mühlet verilir. Yeniden İslâm'a dönerse ne alâ!.. İrtidat'ta ısrar ederse öldürülür.(167) Mürted'ler bir beldeyi ele geçirirlerse, onlarla sonuna kadar cihad edilir. Hz. Ebû Bekir (ra)'in hilâfeti döneminde "İrtidat" vakıası ortaya çıkmış, bütün Sahabe-i Kiram; onlar

için, "Ya İslâm'a yeniden dönmek veya kılıç'ın meşru" olduğu hususunda icma etmiştir.(168) Mürted'den köle edinilmez ve "cizye vermeleri" teklifinde de bulunulmaz. Ancak bir Yahudi dinini terkeder Hristiyan olur veya Hristiyan Yahudi olursa, zimmi olma hali devam eder. Zira Küfür tek bir millettir.(169)

790 İslâm devletine karşı haksız yere ayaklanan âsî ve bağıyilerle cihad etmek meşrudur. Bağy kelimesi, müteaddi (geçişli) olarak kullanıldığı zaman "-Talep etmek ve talep hususunda ileri gitmek" manasına gelir.İslâmî ıstılâhta "-Cevr ve zulüm gibi yapılması helâl olmayan bir şeyi istemek" manasınadır. Bazı insanlar, İslâm dininin kendilerine verdiği hakları ve yetkileri az bularak, daha fazlasını (gayr-i meşrû olarak) talep ederler. Politik ihtirasların kaynağında hükmetme (liderlik) arzusunu görmek mümkündür. İslâm Uleması: "-Başlarında bulunan bir idarecinin çevresinde toplanıp; İslâmi hududlara tecavüz ederek ve velâyetin (İktidarın) kendilerine ait olduğunu iddia ederek, adil imama (lidere) karşı savaşılan topluluğa bugat ehli denilir" tarifinde ittifak etmiştir.(170) Asi ve bağıy durumunda olan kitlelere; önce şüphe ve tevillerle ortaya attıkları tezlerinin doğru olmadığı tebliğ edilir. Eğer kıyamlarında haklılık sözkonusu ise, teklifleri dikkate alınır. Bütün gayretlere rağmen kıyamlarında ısrar ederlerse, onlarla savaşmak ve İslâmî yönetimi korumak zaruri olur. Tağuti iktidarlara veya zalim yönetimlere karşı, sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'nın rızasını kazanmak niyetiyle ayaklanan kimselere mücahid denilir. İslâmî hududlara riayet ederek yaptıkları bu kıyam, salih bir ameldir.

5. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) El Ahzab Sûresi: 72

(2) Mecmuatu't Tefasir - İst: 1401 Çağrı yay. C: 5 Sh: 142-143. Ayrıca İmam Celâlüddin Es Suyuti - Dürri'l Mensur - Beyrut: ty C: 2, Sh: 113.

(3) İbn-i Kesir - Tefsirü'l-Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 D.Marife Neşri C: 3, Sh: 591.

(4) Molla Hüsrev - Mir'at El Usûl fi Şerhi'l-Mirkat el vüsûl - İst: 1307 C: 1, Sh: 591 vd.

(5) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. D.Marife Neşri C: 10, Sh: 3.

- (6) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 109.
- (7) İmam-ı Kasani -El Bedâiû's Senai fî Tertibi's-Şerâi - Beyrut: 1974 (2.Bsm) C: 7, Sh: 97.
- (8) Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi , Ank: 1978 C: 2, Sh: 397.
- (9) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1, Sh: 68.
- (10) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401, Çağrı Yay. K.Zühd bab: 44, C: 4, Sh: 588-589, Hd.No: 2377. Ayrıca Muhyiddîn-i Nevevi-Riyazü's Salihin-Ank: 1970, C: 1, Sh: 515, Hd.No: 488.
- (11) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. K. İmare: 47, C: 2, Sh: 1517, Had. No: 158. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace - K. Cihad: 5, C: 2, Sh: 374, Sünen-i Darimi - K. Cihad: 26, Ahmed b. Hanbel - Müsned - C: 2, Sh: 923. Sünen-i Nesai - K. Cihad: 2,
- (12) Kur'an-ı Kerim: Et Tevbe Sûresi: 36.
- (13) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, C: 4, Sh: 280. Ayrıca İmam-ı Serahsi - El Mabsut - Beyrut: ty, C: 10, Sh: 5. İbn-i Nüceym - El Bahru'r Raik - Kahire: 1311, C: 5, Sh: 84.
- (14) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 135.
- (15) İbn-i Hümam - Kitabû'l Müsayere - İst: 1979, Çağrı Yay. Sh: 265 (Bu eser, talebesi İbn-i Ebi Şerif tarafından "El Müsamere" adı ile şerhedilmiştir. Aynı sahife'de, İbn-i Ebi Şerif'in de, aynı hususu izahı mevcuttur).
- (16) İmam-ı Serahsi - El Mabsut - Beyrut: t., D. Marife Neşri, C: 10, Sh: 3.
- (17) El Enfâl Sûresi: 72.
- (18) En Nisâ Sûresi: 75.
- (19) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316 D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 294 -

295. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 139.

(20) El Bakara Sûresi: 256.

(21) En Nisâ Sûresi: 76.

(22) Hüsnü Aktaş - Medeni Vahşet - İst: 1982 (4.Bsk), Sh: 140 (Evet, Sadece iki yol ve Sadece iki devlet başlıklı kısımlar).

(23) Yunus Sûresi: 99.

(24) Mehmed Vehbi Efendi - Hulâsatü'l -Beyan fî Tefsirû'l Kur'an - İst: 1968 Üçdal Neşriyat, C: 6, Sh: 2267.

(25) El Kehf Sûresi: 29.

(26) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 2. Sh: 257.

(27) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 1. Sh: 48.

(28) İmam-ı Kasani - El Badâiû's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 236.

(29) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükâm fî Şerhû Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 2. Sh: 198.

(30) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 279 - 280.

(31) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 948, Had. No: 2842. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 2, Sh: 138.

(32) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2. Bsm), A.M. Şakir Neşri, Sh: 297-300. Madde: 823-831. (Bir madde sonra: 832'de: "Müşriklerin çocuklarının öldürülmesi yasaklanmıştır, çünkü henüz mükellef olmamış, kelime-i küfrü itikad ederek uygulamamışlardır. Kadınların da öldürülmelerine cevaz verilmemiştir. Zira savaşa katılma gücüne haiz değildirler" buyurmaktadır).

(33) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 4, Sh: 291-292.

(34) Et Tevbe Sûresi: 38-39.

(35) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 8, Sh: 372.

(36) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 136.

(37) İmam-ı Yusuf - Kitabû'l Haraç - İst: 1973, Bahar Yay. Sh: 291.

(38) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, D. Sadr Matb. C: 4, Sh: 284. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 10, İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Neşri, C: 10, Sh: 2.

(39) Et Tevbe Sûresi: 29.

(40) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hinddiyye - Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 193.

(41) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 8, Sh: 482.

(42) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 136.

(43) İbn-i Hümam - Fethûl Kadir - Beyrut: 1316, C: 4, Sh: 286-287. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 100-101. İmam-ı Merginani - A.g.e C: 2, Sh: 136.

(44) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 283.

(45) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 286-287.

(46) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 136. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e C: 4, Sh: 286. İmam-ı Şafii - Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 300, Madde: 830.

- (47) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 8, Sh: 372.
- (48) El Bakara Sûresi: 193.
- (49) İmam-ı Muhammed-Siyeri Kebir (İslâm Devletler Hukuku) İst: 1980, Evs Yay. C: 1, Sh: 28.
- (50) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 8, Sh: 373.
- (51) İbn-i Manzur - Lisânu'l Arab -Beyrut: 1955, C: 4, Sh: 298.
- (52) En Nisâ Sûresi: 92.
- (53) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 301-302, Madde: 837.
- (54) İmam Ebû'l Hasen El Maverdi - El Ahkamûs-Sultaniyye - Kahire: 1966, Sh: 60.
- (55) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Neşri, C: 9, Sh: 100. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 103. İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, C: 4, Sh: 153. Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307, C: 2, Sh: 66.
- (56) El Enfâl Sûresi: 72.
- (57) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi -Kahire: 1965. C: 2, Sh: 138.
- (58) İbn- Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 294.
- (59) İmam-ı Muhammed - A.g.e. Sh: 148.
- (60) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Neşri, C: 10, Sh: 114.
- (61) İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, (2 Bsm) C: 7, Sh: 131.
- (62) İmam-ı Debûsi - Tesisü'n Nazır - Kahire: Ty sh: 158. Ayrıca El Kuhistani - Camiû'r Rumuz - İst: 1300 C: 2, Sh: 311.

- (63) İbn-i Kûdame el Hanbeli - El Muğni - Beyrut: 1972, C: 10, Sh: 103. Ayrıca İmam-ı Şar'ani - Kahire: 1305 C: 2, Sh: 153.
- (64) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet A.g.e., C: 2, Sh: 232. Ayrıca İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 7, Sh: 131.
- (65) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 2, Sh: 135. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, C: 4, Sh: 280. Molla Hüsrev - A.e.g., C: 1, Sh: 282.
- (66) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 3, Sh: 296 (Tetimme böl).
- (67) El Kuhistani - Camiûr Rumuz - İst: 1300, C: 2, Sh: 311. Ayrıca Feteva-ı Bezzaziye (Feteva-ı Hindiyîye'nin Hamişinde), Beyrut: 1400, C: 6, Sh: 312.
- (68) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyîye - Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 232.
- (69) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 142.
- (70) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. D. Marife Neşri C: 10, Sh: 114. Ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, Şamil Yay. C: 8, Sh: 448. Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 290. Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 2, Sh: 232.
- (71) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 8, Sh: 452.
- (72) Şeyhü'lislâm M.Sabri Efendi-Mevkîfû'l Beşer Tahte sultani'l Kadir-Kahire: 1352, Sh: 7.
- (73) Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken - Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi - İst: 1979, Sh: 198.
- (74) Prof. Dr. Erol Güngör - İslâm'ın Bugünkü Meseleleri - İst: 1981, Sh: 235.
- (75) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyîye - Beyrut: 1400, C: 2, Sh: 232.
- (76) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkâm , İst: 1307, C: 1, Sh: 290.

(77) İmam-ı Şafii - Er Risale - Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 11-12, Madde: 22.

(78) Sünne-i Nesai-İst: 1401, Çağrı Yay. K.Bey'a: 13, Babû Tefsiri'l Hicre-C: 7, Sh: 144-145.

(79) İmam-ı Serahsi - El Mebsût - Beyrut: ty. D. Marife Neşri, C: 14, Sh: 57.

(80) Davut Dursun - İslâm'ın İlk Döneminde Siyasi Katılma - İst: 1983, Sh: 1926.

(81) İbn-i Esir - El Kâmil fi't Tarih - Kahire: 1301 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 37.

(82) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 37.

(83) Muhammed b. İshak b. Yaser - Es Sire - Konya: 1981, Hibaş Yay. Sh: 126.

(84) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 8, Sh: 376.

(85) İmam-ı Kurtubi - El Cami Li Ahkami'l Kur'an - Kahire: 1967, C: 2, Sh: 347. Ayrıca İmam Ebûbekir El Cessas - El Ahkâmü'l Kur'an - Beyrut: 1335, C: 1, Sh: 257.

(86) İ. Süreyya Sırma - İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence - İst: 1983 - Beyan Yay. Sh: 44-47.

(87) Meselenin özü şudur: "Emanet'i yüklenmesi sebebiyle insan ; diğer bütün canlılardan üstün yaratılmıştır. Mü'mine düşen en büyük görev; "Bütün insanları Allahû Teâla (cc)'ya ibadet etmeye ve Tağut'a kulluk etmekten kaçınmaya davet etmektir"". Velew ki; tebliğ imkânı gayr-i meşru güçlerin herhangi bir organizasyonu sonucu ortaya çıkmış olsun!.. Dikkat edilecek husus; İslâm'dan kat'iyyen taviz vermemektir. Resûl-i Ekrem (sav) "Mekke Hükümeti'nin" düzenlediği panayırılarda, İslâmı tebliğ etmiştir. Ayrıca "Taif" dönüşü, bir müşrik'in koruması altında "Mekke'ye" girmiştir. Fakat hiçbir zaman "Tevhid" mücadelesinden taviz vermemiştir. Ancak bu olaylar misal verilip insanlar üzerine hüküm koyma, heva ve heveslerden kaynaklanan kanunlar icad etme ve İslâm'ın haram kıldığı amelleri icra etmeye fetva verilemez!.. Bu incelik iyi kavranılmalıdır.

(88) İ. Süreyya Sırma - A.g.e Sh: 48-49. Ayrıca H. Basri Çantay - Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim - İst: 1959, A. Said Mtb. C: 3, Sh: 1111, 1112, Dipnot: 23.

(89) Bugün de durum farklı değildir!.. İslâm topraklarında küfür ahkâmını icra eden siyasî yönetimlerin; mü'minlerin "Ulûlemleri" olamayacağını ve onlara karşı cihad'ın "Farz-ı Ayn" olduğunu söyleyen mü'minler; hem iftiraya uğratılırlar, hem de kasden yanlış tanıtılırlar!.. Bazı saf tipler de; "Fitne çıkmasın" gibi, sûret-i hak'tan gösterilen sloganlarla bu taarruza alet edilir!.. Dikkatli olunmalıdır.

(90) Mecmuat'u't Tefasir- İst: 1979, Çağrı Yay. C: 6, Sh: 397 - 403 (Kadı Beyzavi, Haazin, İbn-i Abbas ve Nesefî bir arada). Ayrıca İbn-i Kesir - A.g.e.C: 4, Sh: 442-443, Mehmed Vehbi Efendi - Hülâsat'ül Beyan - İst: 1969 Üçdal Neş. C: 16, Sh: 6231-6234.

(91) El Müddesir Sûresi: 11-26.

(92) El Hicr Sûresi: 90-93.

(93) İ. Süreyya Sırma - A.g.e. İs: 1983, beyan yay. Sh: 50.

(94) Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğine muhatab olan Mekke Müşrikleri Allahû Teâla (cc)'nın varlığına inanıyorlardı. Ancak "Tağut'ları" reddetmeye yanaşmıyorlar ve hüküm koyma hakkının kendilerinde olduğunu iddia ediyorlardı. Putları da; kendilerini Allah'a yaklaştıracakları gerekçesi ile ibadete layık buluyorlardı. Ebû Cehil'in buradaki ifadesi yadırganmamalıdır. Günümüzün Ebû Cehil'leri de, aynı mantığı taşımaktadırlar.

(95) M. Asım Köksal - İslâm Tarihi (Mekke Devri) İst: 1981, Şamil Yay. Sh: 251-252.

(96) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 193, C: 8, Sh: 385.

(97) İ. Süreyya Sırma - A.g.e., Sh: 56. Ayrıca M. Asım Köksal - İslâm Tarihi (Mekke Dönemi), İst: 1981, Sh: 239 - 240.

(98) İ. Süreyya Sırma - A.g.e. Sh: 58-59 (Not: Utbe b. Rabia'nın teklifi ile heyet halinde yapılan teklifin mahiyeti birbirinin aynıdır.)

(99) Doç. Dr. İ. Süreyya Sırma - İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence İst: 1983, Sh: 60-63. Ayrıca M. Asım Köksal - İslâm Tarihi (Mekke Dönemi), İst: 1981, Sh: 248-249 (Not: Başta İbn-i Hişam'ın "Sîre'si" olmak üzere, birçok siyer kitabında yer alan bu teklifler; İslâmi mücadelede hususunda kararlı olan mü'minler tarafından "İhlasla" tefekkür edilmelidir. Nihayet Hepimizin dönüşü Allahû Teâla (cc)'yadır.)

(100) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azîm - Beyrut: 1969 D. Marife Nş. C: 2, Sh: 568-569.

(101) M. Asım Köksal - İslâm Tarihi (Mekke Dönemi) İst: 1981, Şamil Yay. Sh: 215-217.

(102) Dikkat ediniz!.. Mekke döneminde mü'minler; Allahû Teâla (cc)'ya iman edip, tağut'u reddettikleri için, bunca işkenceye muhatab oldular. Bugün maalesef "Tağut'u kendilerine emir sahibi ilân edecek derecede çıldıran ve tağuti güçlere dua eden tipler vardır. Bu husus iyi düşünölmelidir.

(103) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 179-180.

(104) Meryem Sûresi: 77-80.

(105) Doç. Dr. İ. Süreyya Sırma - İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence İst. 1983, Beyan Yay. Sh: 80-81.

(106) Her kavme bir peygamber gönderildiği kat'i nass'la sabittir. Kur'an-ı Kerim'de bir kısmının kıssaları beyan buyurulmuştur. Bakınız: Madde: 167.

(107) Hûd Sûresi: 120.

(108) Mecmûa'u't Tefasir - İst: 1979 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 372 vd (Kadı Beyzavi ve Haazin böl.)

(109) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 D. Marife Yay. C: 2, Sh: 365.

(110) Ali İmran Sûresi: 195-197.

(111) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, D. Marife Yay. C: 1,

Sh: 441.

(112) İmam-ı Kurtubi - El Camii Li Ahkami'l Kur'an Kahire: 1967, C: 2, Sh: 347. Ayrıca El Cessas - Ahkâmû'l Kur'an - Beyrut: 1335, C: 1, Sh: 257.

(113) Muhammed B. İshak B. Yesar - Es Sire - Konya: 1981, Hibaş yay. Sh: 154.

(114) M. Asım Köksal - İslâm Tarihi (Mekke Dönemi), İst: 1981, Şamil Yay. Sh: 272.

(115) Doç. Dr. İ. Süreyya Sırma - İslâmî Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence - İst: 1983, Beyan Yay. Sh: 90 (İbn-i Hişam - Sire - C: 1, Sh: 333).

(116) Mecmuat'u't Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 33-34. Ayrıca İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, D. Marife Meş. C: 2, Sh: 302-303.

(117) El Enfal Sûresi: 30.

(118) Doç. Dr. İ. Süreyya Sırma - A.g.e. Sh: 131. (İbn-i Hişam - Es Sîre - C: 2, Sh: 485).

(119) Et Tevbe Sûresi: 40.

(120) Kemalüddin İbn-i Hümam - Kitabûl Müsayere - İst: 1979, Çağrı Yay. Sh: 265.

(121) İmam Ebû Muin En Nesefî - Bahrû'l Kelâm fî Akaidi'l Ehli'l İslâm Konya: 1977, Rabıta Yay. Sh: 179. (Not: Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerine muhatab olan her insan, bu konu üzerinde ihlâsla durmak zorundadır. Bazı cahillerin "Ulû'l-emr konusunu talidir, önemli değildir" gibi iddiaları, ancak tağuti güçleri sevindirir.)

(122) Bu hususu daha önce izah etmiştik! Bakınız: Madde - 539, 637.

(123) El Haşr Sûresi: 9.

(124) Mansur Ali Nasıf - Tac Tercemesi - İst: 1973, C: 3, Sh: 714-715, Had. No: 1149.

- (125) Muhammed İbn-i Cerir - Camiû'l Beyan - Kahire: 1324, C: 2, Sh: 189-190.
- (126) El Hacc Sûresi: 39.
- (127) Et Tevbe Sûresi: 13-14.
- (128) Et Tevbe Sûresi: 5.
- (129) El Bakara Sûresi: 224.
- (130) İmam-ı Muhammed - Siyeri Kebir (İslâm Devletler Hukuku), İst: 1980, Evs. Yay. C: 1, Sh: 197.
- (131) İmam-ı Merginani -El Hidaye şerhû Bidâyetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 135.
- (132) "El-Feth" Sûresi: 17.
- (133) Abdurrauf Münavi - Feyzû'l Kadir - Kahire: 1356, Bsk. ofset, C: 4, Sh: 320.
- (134) İbn-i Abidin - A.g.e., C: 8, Sh: 377. Ayrıca İmam-ı Muhammed - A.g.e. C: 1, Sh: 200-201. (Not: Ebeveyn gayr-i müslim olur ve (mü'min olan çocuğuna) sadece kendi dininden olan kimselerle savaşmaması için, izin vermemeye kalkarsa, itaat edilmez. Cihad'a gitmek gerekir.)
- (135) Et Tevbe Sûresi: 122-123.
- (136) İbn-i Abidin - A.g.e., C: 8, Sh: 378.
- (137) İmam-ı Muhammed - Siyer-i Kebir (İslâm Devletler Hukuku), İst: 1980, Evs. Yay. C: 1, Sh: 204.
- (138) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 8, Sh: 381.
- (139) Et-Tevbe Sûresi: 41.
- (140) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 307. Ayrıca El - Feteva-ı Bezzaziye - C: 6, Sh: 311, İbn-i Nüceym - El Bahru'r Raik - Kahire: 1311, C: 6, Sh: 298.

(141) Ali İmran Sûresi: 139.

(142) İmam-ı Muhammed - Siyer-i Kebir - İst: 1980, Evs. Yay: C: 1, Sh: 198-199.

(143) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkâm - İst: 1307, C: 1, Sh: 284.

(144) El Enfal Sûresi: 61.

(145) İmam Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 138.

(146) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 284.

(147) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 139.

(148) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 285.

(149) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, D. Sdr Mtb. C: 4, Sh: 298.

(150) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 140. Ayrıca Molla Hüsrev A.g.e. C: 1, Sh: 285. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 4, Sh: 299. (Not: Ulû'lemlr; mü'minlerin maslahatını esas alarak, kâfirlere "Eman" vermeyi yasaklayabilir.)

(151) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 285. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 140.

(152) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 4, Sh: 300.

(153) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 141. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam, İst: 1307, C: 1, Sh: 285.

(154) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty, C: 110, Sh: 3.

(155) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad), İst: 1316, Mtb. Amire, Tb. Ofset: Beyrut: D. İhya Neşri C: 2, Sh: 527.

- (156) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 114.
- (157) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 754, Had. No: 168, K. Zekât: 52.
- (158) El Enfâl Sûresi: 69.
- (159) İmam-ı Muhammed - Siyeri Kebir - İst: 1980, Evs Yay. C: 1, Sh: 40.
- (160) İmam-ı Muhammed - Siyeri Kebir - İst: 1980, Evs Yay. C: 1, Sh: 41-42.
- (161) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayeti'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 137.
- (162) İbn-i Abidin -Reddü'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 8, Sh: 384.
- (163) Molla Hüsrev - Düreru'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 289.
- (164) El Enfâl Sûresi: 65.
- (165) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 4, Sh: 333-335,
- (166) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 165. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 4, Sh: 386-387.
- (167) İmam-ı Serahsi - A.g.e., C: 10, Sh: 98-109. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 165. Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 301.
- (168) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 4, Sh: 387.
- (169) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 301.
- (170) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 4, Sh: 408. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 170. Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 305.

6.BÖLÜM: ORUÇ BAHSİ

ORUÇ'UN TARİFİ VE ÖNEMİ

791 Oruç kelimesi; Farsça'dan Türkçe'ye geçmiş bir kelimedir.(1) Kelimenin aslı "Roze"dir. Bu kelime Türkçe'ye önceleri "Oruze" (Günlük) olarak geçmiş , daha sonra "Oruç" halinde kullanılmaya başlanılmıştır. Arapça karşılığı savm veya siyam'dır. "Savm" kelimesinin lûgat manası: Yeyip-içmekten kendini tutmak, imsak, hareketsiz kalmak ve herşeyden el-etek çekmektir.(2) İslâmî istilahta "ikinci fecirden (fetr-i sadıktan) itibaren güneşin gurûbuna kadar; yemekten, içmekten, cinsi münasebetten ve orucu bozan diğer şeylerden, Allahû Teâla (cc)'ya kulluk niyyeti ile nefsi men etmeye"(3) verilen isimdir. Malum olduğu üzere, oruç; yalnız bedenle yapılan ibadetler cümlesindendir. Dolayısıyla her mükellefin nefsi için "farz-ı ayn" dır. Resûl-i Ekrem (sav): "Bir kimse, başka bir mükellefin yerine oruç tutamaz. Yine bir kimse, başka bir mükellefin yerine namaz kılamaz"(4) hükmünü beyan buyurmuştur. Zira oruçta; sürekli olarak kötülüğü emreden "Nefs-i Emmare'yi" kahretme sözkonusudur.

792 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Sizden evvelki (ümme)t'lere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç yazıldı (farz kılındı). Tâ ki, korunasınız"(5) hükmü beyan buyurulmuştur. Oruç'un Hicret'ten sonra "Farz" kılındığı hususunda ittifak vardır. Sahih olan rivayete göre; Bedir Savaşı'ndan kısa bir süre sonra farz kılınmıştır.(6) Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayete göre; Resûl-i Ekrem (sav) daha önce Aşûre orucuna devam buyurmuştur. Hz. Muaz b. Cebel (ra)'den rivayet edilen bir habere göre de; Medine'de her ay üç gün oruç tutmuş ve bunu ashabına da tavsiye etmiştir. İmam-ı Merginani: "Şüphesiz ki; Ramazan ayında oruç tutmak fârzdır. Çünkü Allahû Teâla (cc): "Sizin üzerinize oruç farz kılındı" buyurmuştur. Ayrıca farziyeti hususunda icmâ teşekkül etmiştir. Bundan dolayı Ramazan orucunun farziyetini inkâr eden kâfir olur"(7) hükmünü zikretmektedir.

793 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Oruç insanı cehennem ateşinden koruyan bir kalkandır; tıpkı sizi harpte ölüme karşı muhafaza eden bir kalkan gibi"(8) buyurduğu bilinmektedir. Malûm olduğu üzere oruç; mükellefi her türlü şehvetten alıkoyan ve ihlâsı artıran bir ibadettir. Açlığa, susuzluğa ve nefsin diğer arzularına boyun eğmemek ve direnmek açısından da oldukça önemlidir. Allahû Teâla (cc)'ya iman eden ve O'nun uğrunda cihad'a karar veren mü'min oruç ibadeti ile kuvvetli bir iradeye sahip olur. Hicrî Takvim; ayın hareketlerine göre değiştiği için, her yıl diğerine nisbetle on veya onbir gün önce gelir. Dolayısıyla insan bazen (-30) derecede, bazen de (+40) derecede oruç tutar. Bu bir anlamda mükellefin "Dondurucu bir soğukta ve kavurucu bir sıcakta dahi, Allahû Teâla (cc)'nın emirlerine uymaya hazırım" taahhüdünde bulunmasıdır.

Ayrıca bir ay süre ile; nefsinin bütün şehvetlerini terketmesi oldukça önemli bir hadisedir.

794 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Oruç bir kalkandır. Oruçlu kem (kötü) söz söylemesin. Oruçlu, kendisiyle itişmek ve dalaşmak isteyene iki defa "Ben oruçluyum" desin. Ruhum yed-i kudretinde olan Cenab-ı Hak'ka (cc) yemin ederim ki; oruçlu ağzın (açlık) kokusu, Allah indinde misk kokusundan daha temizdir. Cenab-ı Hak (cc) buyurmuştur ki; "Oruçlu kimse benim (rızam) için yemesini, içmesini, cinsi arzusunu bırakmıştır. Oruç doğrudan doğruya bana edilen (riya karışmayan) bir ibadettir. Onun (sayısız) ecrini de doğrudan doğruya ben veririm. Halbuki başka ibadetlerin hepsi on misliyle ödenmektedir""(9) buyurduğu bilinmektedir.

ORUÇ'UN ŞARTLARI

795 Bir insana oruç'un farz olması için üç şart vardır:

Birincisi: İslâm (yani o insan müslüman olmalıdır. Çünkü tevhid akidesi olmadan hiçbir ibadet sahih olmaz.) İkincisi: Akıl, Üçüncüsü: Bülûğa ermiş olmak.(10) İbn-i Abidin: "Şüphesiz niyet ederek gündüzün orucu bozan şeylerden kendini tutmaktan ibaret olan oruç; İslâm diyarında olsun, Dar-ı harb'te olsun, keza oruç'un farz olduğunu bilsin veya bilmesin, hayız ve nifas'tan temiz olan müslümandan tahakkuk eder... Ancak "Akıl ve bülûğ; ramazan orucunun farz olması için şarttır. Sahih olmasının şartı değildir"(11) hükmünü beyan etmektedir. Dolayısıyla; çocuklara oruç, bülûğa ermedikleri süre içerisinde farz değildir. Ancak onların; belirli bir yaştan itibaren, bu ibadete teşvik olunmaları çok önemlidir. Esasen tuttukları oruç da sahihtir.

796 Bir mükellefe; oruç'un edâsının farz olması için iki şart vardır: Birincisi: Sıhhatli olmak, İkincisi: Mûkim olmaktır. Yani seferi halde bulunmamak!..(12) Hanefî fukahası: "Sefer halinde olan kimseye, oruç zarar vermeyecekse tutması mendubtur. Çünkü Allahû Teâla (cc) "Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır" (13) buyurmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in : "Sefer halinde iken oruç tutmak, birr (İtaat ve iyilik) değildir" hadis-i şerifi, güçlük durumuna hamledilir"(14), hükmünde mütefiktirler. Bilindiği gibi ruhsat; kulların özürlerine binaen meşrû kılınmış olan hükümleri içine alır. Muhakkak ki seferi halde bulunmak güçlükten hali olmaz. Ancak Ramazan ayında tutulan oruçla; diğer zamanlarda tutulan oruç bir değildir. Dolayısıyla "Ruhsat-ı Terfih"teki esas; azimet'le amelin

meşrûiyyetini düşürmemesidir. Nitekim bu konu üzerinde daha önce durulmuştur.(15)

797 Oruç'un edâsının sahih olması için iki şart vardır: Birincisi: Niyyet!.. İkincisi: Hayız'dan ve Nifas'tan temiz olmak!.. Niyyet; kalbe ait olan kat'i bir azimdir. Mükellefin oruç tutacağını kalbi ile bilmesi ve azmetmesi niyyettir. Bu niyyeti dili ile söylemesi ise sünnet'tir. Nehrû'l Faik'te de böyledir.(16) Hanefî fûkahası; Ramazan ayında her günün orucu için ayrı ayrı niyyet etmenin esas olduğu hususunda ittifak etmiştir.(17) Zira her günün oruç'u başlı-başına bir ibadettir.

ORUÇ'UN VAKTİ

798 Kur'an-ı Kerim'de: "Oruç (günlerinin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için, siz de onlar için birer libassınız. Allah nefislerinize karşı za'af göstermekte olduğunuzu bildi de, tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'tan hakkınızda yazdığınızı isteyin. (Bütün gece) fecr(i sadık) olarak, ak iplik, kara iplikten size seçilinceye kadar yeyin, için sonra geceye kadar orucunuzu tamamlayın"(18) hükmünü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Serahsi; bu Ayet-i Kerime'de zikrolunan "Siyah ve beyaz iplik" kelimelerinin renk manasına kullanıldığını; ufuktaki yaygın beyazlığın zahir olması ile oruç'un başlayacağını kaydetmektir.(19) Esasen Hanefî fûkahası; "Oruç'un vaktinin fecr-i sadıkla başlayacağı ve güneş batıncaya kadar devam edeceği hususunda" müttefiktir.(20) Bu hususta tek bir ihtilâf göstermek mümkün değildir. Bununla beraber; bu ikinci fecrin (Fecr-i Sadık'ın) ilk doğduğu âna mı, yoksa beyazlığın ufukta dağılmaya başladığı zamana mı itibar edileceği hususunda farklı görüşler mevcuttur. Şemsü'leimme Hulvani bu hususta: "Birinci kavle uymak (yani ilk âna) daha ehvattır, ihtiyata daha uygundur. İkinci kavil ise; daha geniştir, oruç tutacaklar için daha müsaittir" demiştir. Muhiyt'te de böyledir. Alimlerin çoğu da bu görüşü benimsemişlerdir. Hızanetü'l Müftin'de böyle zikredilmiştir.(21)

SAHUR'A KALKMAK

799 Hz. Malik b. Enes (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sahur yemeği yeyiniz. Çünkü sahur yemeğinde bolluk (bereket) vardır"(22) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahasından İmam-ı Merginani, bahsi geçen Hadis-i Şerif'i zikrettikten sonra: "Müstehab olan sahur yemeğini

yemek ve onu geciktirmektir. Zira Resûl-i Ekrem (sav) "Üç şey mürsellerin ahlâkındandır; iftarda acele etmek, sahurı geciktirmek ve misvak kullanmak" buyurmuştur. Ancak mükellef; fecr-i sadık'ın durumu hakkında şüpheye düşerse, efdal olan haramdan kurtulmak için yemeği terk etmektir"(23) hükmünü zikreder. Şurası muhakkaktır ki; sahura kalkıp birşeyler yemek, oruç tutmak niyetiyledir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Ramazan ayında sahura kalkmak bir niyyettir. Necmüddin Nesefi bu şekilde zikretmiştir. Ancak sahura kalkmak, sadece o günün orucu için niyyet hükmündedir, başka bir günün orucu için niyyet yerine geçmez"(24) hükmü kayıtlıdır.

800 İbn-i Abidin, sahurla ilgili olarak şunları kaydetmektedir: "Sahur'un delili, Ebû Dâvud'dan maada Hadis imamlarının Hz. Enes (ra)'den rivayet ettikleri hadistir. Resûlullah (sav): "Sahura kalkın, çünkü sahurda bereket vardır" buyurdu. Buradaki bereket'den murad; ertesi günün orucuna kuvvet kazanmak veya sevabın ziyadeliği olduğu söylenmiştir. Sahur; seher vaktinde yenilen yemektir. Bu gecenin son altıda birindedir. Bahır sahibi diyor ki; "Ulemânın sözlerinde bu sünnetin sadece su ile hâsıl olacağını açık olarak görmedim. Ama hadisin zahiri bunu ifade ediyor. Hadis, İmam-ı Ahmed (rh.a)'in rivayet ettiği: "Sahurun hepsi berekettir. Onu bırakmayın!.. Vele ki biriniz bir yudum su olsun içsin. Çünkü sahura kalkanlara Allah (cc) ve Melekleri salat eylerler" Hadis-i Şerifi'dir.(25)

KAÇ ÇEŞİT ORUÇ VARDIR?

801 Oruç ibadeti; farz, vacib ve nafil olmak üzere üç'e ayrılır.(26) Farz olan oruç da; kendi arasında ikiye ayrılır. Birincisi: Muayyen olan farz oruç, (Ramazan-ı Şerif orucu). İkincisi: Gayr-ı muayyen olan farz oruç!.. (Kazaya kalan Ramazan-ı Şerif orucu ve keffâret olarak tutulacak oruç). Hükmen vacip olan oruç'lar da; kendi arasında ikiye ayrılır. Birincisi: Muayyen olan vacip oruç!.. (Muayyen bir günde tutulması nezredilen oruç). İkincisi: Gayr-i muayyen olan vacip oruç!.. (Herhangi bir günde tutulması nezredilmemiş oruç). Allahû Teâlâ (cc)'nın rızası için tutulan nafil oruçlar da ayrı bir nev'idir. Tebyinde de böyle zikredilmiştir.

"RÜYET-İ HİLÂL" MESELESİ

802 Kur'an-ı Kerim'de: "(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, Kur'an o ayda indirilmiştir. (O Kur'an ki) İnsanlara (Mahz-ı) hidâyet'dir. Öyle ise içinizden kim

o aya (Ramazan'a) erişirse onu (orucunu) tutsun"(27) hükmü beyan buyurulmuştur. Görüldüğü gibi oruç ibadeti'nin Ramazan ayında "Farz" olduğu kat'i nass'la sabittir. Bu durumda; o aya girilip, girilmediğinin nasıl tesbit edileceği önemlidir.

803 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hilâli görmekle oruç tutun ve yine hilâli görmekle bayram edin. Eğer hava bulutlu olduğu için hilâli göremezseniz, şaban ayının günlerini otuza tamamlayınız"(28) buyurduğu bilinmektedir. Hanefi fukahası: "Şaban ayının yirmi dokuzuncu günü; akşam üzeri gurub vaktinde, insanların hilâli gözlemeleri vacibtir. Hilâli görürlerse, ertesi gün Ramazan ayı orucuna başlarlar. Eğer hava bulutlu olduğu için hilâli göremezlerse, şaban ayını otuz güne tamamlarlar"(29)) hükmünde ittifak etmiştir. Bu hususta tek bir ihtilâf mevcut değildir.(30) Hatta ihtilâfa medar olabilecek tek bir zayıf kavi dahi yoktur.

804 Hilâli gözleyen ve gördüğünü beyan eden kimsenin "Adil" olması şarttır. İmam-ı Merginani: "Mutlaka adalet aranır. Zira İslâmi meselelerde fasıkın sözü makbûl değildir. Tahavi'nin "İster adil olsun, İster adil olmasın" sözünün tevili, mestur olması (yani adil mi, fasık mı olduğu belinmeyen) halidir"(31) hükmünü zikreder. Hilâli tek başına gördüğünü beyan eden fasık bir kimse; "Ulû'lemler" veya "Kadı'ya" müracaat eder. Eğer bunlar; "Hilâli gördüğü hususundaki" beyanını tasdik ederlerse, mesele yoktur. Bütün mü'minlerin oruca başlaması gerekir. Ancak adil bir kimse; hilâli gördüğünü beyan ederse "Kadı" tasdik etsin veya etmesin bunu duyan kimselere oruç'a başlamak farz olur.(32) 805

Astronomi alimlerinin; ayın hareketlerini esas alarak yaptıkları hesaplara itibar edilerek, Ramazan ayına başlanılmaz. İbn-i Abidin: "Muvakkitlerin (Hesap uzmanlarının) sözüne itibar yoktur. Yani halka oruç farz olmak için, onların sözü delil olmaz. Hatta Mirac adlı kitabta; "Müneccimin (İlm-i Nücûm'da (Astronomi'de) ihtisas sahibi kimsenin) kendi hesabı ile amel etmesi caiz değildir" denilmiştir. Nehir'de de şu ibare vardır: Muvakkitlerin filan gecede hilâl gökyüzünde şöyle görülecektir demeleri ile oruç tutmak lâzım gelmez. Sahih kavle göre, velev ki adalet sahibi olsunlar"(33) hükmünü beyan etmektedir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Hilâl meselesinde, müneccimlerin haberlerine müracaat edilemeyeceği gibi, sahih olan kavle göre onların sözleri de kabul edilemez. Siracül vehhac'ta da böyledir. Hatta bir müneccimin; bu hususta yaptığı hesaplara, kendisinin amel etmesi de caiz değildir. Miracud'diraye'de de böyle zikredilmiştir"(34) hükmü kayıtlıdır. Meselenin özü şudur. İslâm üleması, astronomi ilminin sonuçlarını inkâr noktasında değildir. Ancak hilâl'in

gözlenmesi nass'la sabit olan bir ameldir. Nitekim Hanefî Fûkahası, bunun "Vacib" olduğuna kaildir. İlmin ilerlemiş olması, herhangi bir "Vacib"i ortadan kaldırmaz. Kaldı ki; gözle görmenin kalbe vereceği kat'i azimle, "Takvim yaprağına" bakmak arasında korkunç bir fark mevcuttur.

806 Resûl-i Ekrem (sav)'in : "Orucunuz hepinizin oruç tuttuğu gün, bayramınız da hepinizin iftar ettiği gündür"(35) buyurduğu bilinmektedir. İbn-i Abidin; bu Hadis-i Şerifi Tirmizi ve diğerlerinin rivayet ettiğini beyân etmektedir. Ramazan ayı'nın yirmi dokuzunda; "Şevval Hilâli" gözetlenir, Şevval hilâlini bir kişinin görmesi ile iftar edilmez, ihtiyata riayet esastır. Ancak bir topluluk görürse, iftar edilir.(36) Meselenin özü şudur: bir kimse şevvali gördüğünü "Veliyyü'lemlr" veya "Kadı'ya" müracaat ederek beyan ederse; onlar tasdik ettiği anda, "Bayram" ilân olunmuş demektir!.. Lâik olan (Yâni din ile dünya işlerini ayrı mütâlâa eden) devlet'ler; Ramazan ayının girişini ve bayram'ı ilân etme hakkına haiz değildirler. Zira bu İslâmi bir meseledir. Onların bu konuda "Velâyet" hakkı yoktur. Vele ki, ilân etseler dâhi, hükmen geçerli değildir!.. Zira "Velâyet" hakkı; bey'at sonucu ortaya çıkan bir hadisedir. Halbuki Laik devlet; hangi dinden olursa olsun bütün vatandaşlarını eşit kabul etmek zorundadır. Nasıl Hristiyan ve Yahudilerin "Bayram" günlerini ilân etmiyorsa; müslümanların "Bayram" günlerini de ilân edemez. Ettiği takdirde; vatandaşlar arasında eşitliği bozmuş ve "Din İstismarı" yapmış olur!..

ŞEK GÜNÜNDE ORUÇ TUTULUR MU?

807 "Şaban ayının son günü mü, yoksa ramazan ayının ilk günü mü?" olduğu hususunda şüpheyne düşülen güne "Yevm-i Şek" denir. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Ramazan ayının öncesinden bir gün veya iki gün oruç tutarak karşılamayınız. Ancak sizden birinin, başka bir maksadla tutmuş olması müstesna'dır"(37) buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Merginani: "Şüpheli olan günde (Yevm-i Şek'te) ancak nafîle olarak oruç tutulabilir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav) "Ramazan ayından olup olmadığından şüphe edilen günde oruç tutulmaz. Ancak nafîle olarak tutulabilir" buyurmuştur. Bu mesele birkaç yönlüdür. Bunlardan birincisi; mükellefin Ramazan ayı orucuna (Farz'a) niyet etmesidir. Bu rivayet ettiğimiz nass noktasından mekruhtur. Zira "Ehl-i Kitab'a" benzeme sözkonusudur. Bilindiği gibi onlar; oruç müddetine ilâvede bulundular"(38) hükmünü zikreder.

808 Mükellef'in; "şüpheli olan günde (Yevm-i Şek'te)" niyyeti önemlidir. Eğer

şüpheli günde: "Bugün ramazan ayı'nın ilk günü ise "Farz'a", Şaban ayının son günü ise "Nafile" oruca, niyyet ettim" diyerek, muallak bir niyyetle oruç tutarsa bu mekruh olur.(39) Ancak o günün şaban ayından olduğu anlaşılırsa, tuttuğu oruç nafile olur. Ramazan ayı'nın ilk günü ise; "Farz" olarak caizdir. Şayed mükellef; şüpheli olan günde nafile oruca niyyet etmişse, bunda bir beis yoktur. Nitekim İbn-i Hümam; Resûl-i Ekrem (sav)'in: Ramazan ayını öncesinden bir gün veya iki gün oruç tutarak karşılamayınız" Hadis-i Şerifi ile murad; farz olan oruç'la öne geçmektedir. Zira farz olan ibadetler, vakitleri girmeden önce edâ edilmezler. Kaldı ki mükellefin tutmakta olduğu bir oruca tesadüf etmişse oruç bi'l icma efdaldır. Kaldı ki, nafile oruç'ta nehyedilmemiştir. Yine her ayın sonundan üç gün veya daha fazla nafile orucu edâ ediyorsa (Yâni bu mükellefin âdeti ise) tutması efdaldır"(40) hükmünü beyan etmektedir. Dikkat edilirse; mükellefin niyyeti kat'i olursa kerahat ortadan kalkar. Nitekim Molla Hüsrev: "Eğer şüpheli olan gün (Yevm-i Şek); mükellefin mutad olarak tuttuğu oruca tesadüf ederse, tutması mendub olur. Yâni oruçlunun sünnet olarak tuttuğu; Cum'a, Perşembe veya Pazartesi günü orucu, şüpheli olan güne rastlarsa; mendub olur. Şüpheli olan günde, ilim sahipleri (Havas) oruçlu olur. Yani müfti ve Kadı gibi ileri gelenler, itiyat yolunu tutarak şüpheli olan günde oruçlu olurlar. Nehiyden uzak kalmak için; ilim sahibi olmayanlar da zevalden sonra iftar ederler"(41) buyurmaktadır..

809 Şüpheli olan günde (Yevm-i Şek'te) Mükellef; "Eğer yarın Ramazan ayının ilk günü ise oruç'a niyyet ediyorum, değilse "Niyyet" etmiyorum" derse bu sahih olmaz. Çünkü kat'i azim bulunmadığı için; niyyet de bulunmamış olur.(42).

ORUÇ TUTMANIN MEKRUH OLDUĞU GÜNLER

810 Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve teşrik günlerinde oruç tutmak tahrimen mekruhtur. Bir mükellef bu beş günde oruca başlar ve bu orucu bozarsa kaza etmesi gerekmez. Zahirü'r Rivaye'de üç imamımızdan da böyle zikredilmiştir. Oruç tutmanın nehyedildiği günler de dahil, senenin tamamında oruç tutmaya "Savm-ı Visâl" denir. Bu da mekruhtur. Nevrûz ve Mihrican günlerinde; sırf bu günlere ta'zim kasdı ile, oruç tutmak da tahrimen mekruhtur. (43) Ancak mükellefin mutad olarak tuttuğu nafile oruçlar; o günlere tesadüf ederse, mekruh olmaz. Zira ta'zim kasdı mevcut değildir.

ORUCU KASDEN TERKETMENİN HÜKMÜ

811 Hanefî Fûkahasından Alaûddin El Haskafî: "Bir kimse özürsüz kasden aşikâre oruç yerse öldürülür. Tamamı Vehbaniyye şerhindedir" hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin bu metni izah ederken şunları kaydeder: "Tamamı Vehbaniyye şerhindedir. Vehbaniyye Sahibi manzum olarak şöyle demiştir. "Bir insan kasden ve alenen yer de, bu hususta bir özrü bulunmazsa, öldürülmesi emredileceği söylenir". Şurunbilâli diyor ki: "Bunun sûreti şudur: Özü olmayan bir kimse kasden ve aşikâre oruç yerse öldürülür. Çünkü din ile alay etmiştir. Yahud dinden olduğu bizzarure sûbût bulan bir şeyi inkâr etmiştir. Böylesinin öldürülmesi ve buna emir verilmesinin helâl olduğuna hilâf yoktur. Şu halde mükellefin "Söylenir" demesi zâ'f icabetmez."(44) Esasen herhangi bir özür sebebiyle oruç tutamayan kimselerin; alenen oruç yememeleri esastır. Bu nokta da: "-Efendim, Allahû Teâla (cc) özrü kabul etmiştir. Dolayısıyla halktan gizlemenin bir sebebi yoktur" diye itiraz etmek isabetli değildir. Zira fasıklar; bu manzaralardan istifade ederek, oruca karşı ilgisizliği geliştirirler. Orucun farziyyetini kabul etmekle birlikte; nefesine uyarak tutmayanlar, Darû'l İslâm'da "Ulû'lemr" veya "Kadı" tarafından ta'zir olunur. Farziyyetini inkâr eden veya alay etmek kasdı ile alenen yiyenler; kat'i nasları yalanladıkları için, irtidat etmiş olurlar. Kendilerine "Mürted"lerle ilgili hükümler tatbik edilir.

İFTAR VE İFTAR DUASI

812 İftarda acele etmek efdaldır. Bu husus sünnetle sabittir.(45) Namazdan önce iftar etmek müstehaptır. İftar esnasında şu dua yapılır:

Miracü'd-Diraye'de de böyledir.(46).

NELER ORUCU BOZMAZ?

813 Resûl-i Ekrem (sav)'in unutarak yiyen ve içen bir Sahâbe-i Kiram'a hitaben "- Orucunu tamamla!.. Sana ancak Allahû Teâla (cc) yedirdi ve içirdi (ziyafet verdi)" buyurduğu bilinmektedir.(47) Hanefî fûkahası: "Oruç tutan bir mükellef; unutarak yer, içen veya cim'a ederse orucu bozulmaz. Bu hususta orucun farz veya nafil olması arasında fark yoktur"(48) hükmünde ittifak etmiştir.

814 Oruca niyyet etmiş olan bir mü'min uyur ve uykuda iken ihtilâm olursa orucu bozulmaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Üç şey vardır ki bunlarla oruç tutan kimse iftar etmiş olmaz: Kan aldırma, kusmak ve ihtilâm"(49) hükmünü beyan buyurmuştur. Esasen ihtilâm; cinsi münasebetin ne sûreti, ne de mahiyeti

mevcut değildir. Herhangi bir kadına baktığı ve menisi geldiği zaman da durum aynıdır. Bu da; düşünerek menisi gelen kimse gibidir.(50) Hz. Şeddad (ra)'dan rivayet edilen: "Kan alan da, aldırın da iftar etmiştir" hadisi, Hicri 8'nci yılda beyan buyurulmuştur. Daha sonra Hicri 10'ncu yılda, Hz. Abbas (ra)'dan rivayet edilen Hadis-i Şerif'te ise "kan aldırmanın orucu bozmayacağı" kat'i olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla birinci hüküm neshedilmiştir.(51) Ancak kan aldırın bir mü'min; bir alimin fetvasını veya nesh olunmuş olan "Kan alan da, aldırın da iftar etmiştir" hadisini duyarak, "Orucum bozuldu" zannı ile yer-içerse, gününe gün kaza eder.

815 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kime kusmak galebe ederse, ona kaza yoktur. Her kim de kasden kusarsa kaza etsin"(52) buyurduğu bilinmektedir. Hanefi fûkahası: "Kusma ile oruç bozulmaz. Fakat isteyerek kusması halinde ağız dolusu ise kaza etmesi gerekir"(53) hükmünde müttefiktir. Oruç tutan bir mükellef kustuğu için; "Orucum bozuldu" zannı ile, yer-içerse durum ne olur? İmam-ı Kasani: "Mükellef; elinde olmayarak kusar ve "Orucum bozuldu" zannı ile yer-içerse, sadece gününe gün kaza eder. Ancak bozulmadığını bildiği halde; birşey yer ve içerse hem kaza, hem keffaret gerekir"(54) hükmünü beyan etmektedir.

816 Bunların dışında; "Göze sürme çekmek, krem ve zeytinyağlı gibi yağlı maddeleri vücûda sürmek, dedi-kodu ve gıybet yapmak, kendi arzusu ve fiili olmaksızın mükellefin; boğazına duman, un, toprak tozu veya sinek kaçması, cünüb olarak sabahlamak, iftar etmeye niyet edib de iftar etmemek, yutmaksızın herhangi bir maddenin tadını boğazında hissetmek, mesaneye geçmemek şartı ile; erkeğin tenasül uzvuna su veya yağ gibi maddelerin akıtılması, yara üzerine konan kuru ilâç, burunda birikmiş olan sümüğü boğaza çekip yutmak, nohut tanesinden daha küçük olan ve dişlerin arasında kalmış bulunan yiyeceği yutmak"(55) orucu bozmaz. Ancak başta dedi-kodu ve gıybet olmak üzere, bu fiillerin tamamından kaçınmak gerekir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Kim ki yalan söylemeyi ve yalan ile amel etmeyi bırakmazsa, Cenab-ı Hak (cc) o kimsenin yemesini, içmesini bırakmasına hiç kıymet vermez, iltifat buyurmaz" (56) hükmünü beyan buyurmuştur. Bu hadis-i Şerif; oruçlunun hangi hususlarda titizlik göstermesi gerektiğini izah etmektedir. Yalan, gıybet ve dedi-kodu gibi fiiller oruca zarar verir. Hatta İmam-ı Evzai ve Süfyan-ı Sevri'nin: "Gıybet ve yalan orucu bozan hallerdendir. Oruçlu iken gıybet eden ve yalan söyleyenlerin kaza etmesi gerekir"(57) buyurduğu bilinmektedir. Bu iki büyük imamin; ehl-i sünnet mezheplerden olan "Evzai"lik ve "Sevrilik" mezheplerinin kurucuları

olduğu dikkate alınırsa, meselenin ciddiyeti daha iyi kavranır. Bu gün bu iki mezhebin salikleri yoktur. Ancak yalan, dedi-kodu ve gıybetin bütün Ehli-i Sünnet'in müctehid imamlarınca "Haram" kabul edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla oruç tutan bir mü'min her çeşit haramdan uzak durmak için gayret sarfetmelidir.

ORUCU BOZAN VE KEFFARETİ GEREKTİREN HUSUSLAR

817 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Oruç, vücûda girenden dolayı bozulur"(58) buyurduğu bilinmektedir. İnsan fitratının gereği olarak; gıda maddelerini boğaz vasıtasıyla vücûduna ulaştırır. Malûm olduğu üzere bu en tabii yoldur. Bunun dışında; kulak, burun, ön ve arka menfezler gibi, arızî yollar da mevcuttur.

818 Kur'an-ı Kerim'de: "Amellerinizi iptal etmeyiniz"(59) hükmü beyan buyurulmuştur. Farz olan Ramazan-ı Şerif orucunu; kasden ve teammüden bozmak, büyük bir cinayettir. Hanefî fukahâsı Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim Ramazan ayında orucunu bozarsa; onun üzerine zihar yapan kimsenin üzerine lâzım gelen şey (Keffaret) gerekir"(60) hadis-i şerifini esas almıştır. Dolayısıyla kasden yiyip-içen veya cima eden oruçlu kimse; tetabûya riayet ederek (Yani arka arkaya olmak şartı ile) altmış gün oruç tutmak mecburiyetindedir. Bu onun üzerine farzdır. Ayrıca aynı orucu kaza etmek durumundadır. İmam-ı Merginani: "Ramazan-ı Şerifte tutulan oruçların dışındakilerde keffaret yoktur. Zira ramazan ayında orucu bozmak, cinayet bakımından çok ileri bir derecededir. O başkası ile aynı şekilde mütalâa edilemez"(61) hükmünü zikretmektedir. Hem kaza hem keffarettin gerekmesi için bazı şartlar vardır.

Birincisi: Kasden orucu bozmuş olmak şarttır. Oruçlu kimse hata yolu ile iftar ederse, keffaret gerekmez, ancak kaza gerekir. Meselâ: Abdest alırken ağızına su verdiği anda, elinde olmayarak boğazına suyun kaçması gibi!.. bu durumda kasden bozmak sözkonusu değildir. Ancak gününe gün kaza eder.

İkincisi: Kendi iradesi ile bozmalı, zorlama neticesinde bozmuş olmamasıdır. Meselâ: Kendisiyle cim'a edilen kadın, bu fiile razı olmuşsa hem kaza hem keffaret gerekir. Ancak cim'a zorla yapılmışsa kadına sadece gününe gün kaza gerekir.(62) Çünkü orucu bozması hususunda zorlanmıştır, kendi iradesiyle bozmamıştır.

Üçüncüsü: Oruca başladıktan sonra hastalanmaması veya sefere çıkmaması

esastır. Eğer hastalanır veya sefere çıkarak bozarsa, keffaret gerekmez.

Dördüncüsü: Mükellef Ramazan-ı Şerif orucunu tutarken gecedan niyyet etmiş olmalıdır.

Beşincisi; orucu bozarken, tabi gıdalardan veya gıda yerine geçebilecek yiyecek ve içeceklerden faydalanmış olmalıdır. Meselâ: Çakıl taşını veya demir parçasını yutan kimsenin orucu bozulur. Ancak keffaret gerekmez. Zira bunlar gıda maddeleri olmadığı gibi, gıda yerine geçecek maddeler de değildir.(63)

819 Şimdi bu genel esaslar dahilinde; orucu bozan ve keffareti gerektiren hususlardan bir kısmını zikredelim: "Tabii gıda maddelerini ve gıda maddesi hükmünde olan yiyecekleri kullanmak; Cima' yapmak (rıza söz konusu olduğu anda hem fail, hem meful için keffaret gerekir.) Ağıza giren yağmur suyunu kasden yutmak; sirke, deve sütü, bakla, kavun karpuz üzüm ve şeker kamışı sularını içmek; şifa olacağı gerekçesi ile herhangi bir ilâcî kullanmak; yağa ve pekmeze katılmış darı ununu yemek; asma yaprağı veya taze ağaç yaprağını yemek; yenilen cinsten otları, ilâç veya gıda niyyetiyle kullanmak!.." Bütün bunlar vücûda dahil olduğu anda oruç bozulur, hem kaza hem keffaret gerekir! (64).

İLÂÇ KULLANMANIN HÜKMÜ

820 Oruca niyyet eden bir mükellefin; aniden hastalanması halinde, mü'min ve mütehasıs bir doktora müracaat etmesi esastır. Eğer ona iğne veya herhangi bir ilâç verirse; mümkün olduğu takdirde, iftardan sonra yaptırması gerekir. Zira iğne; vücûdun iç kısmı ve dimağa ulaştığı zaman oruç bozulur.(65) Hukne yoluyla bağırsaklara ilâç ve su verilmesinde de durum aynıdır.(66) Ancak kullanılan ilâç kuru ve katı olursa, yara üzerine sürüldüğü zaman orucu bozmaz. Zira deri üzerindeki kuru ilâcın; vücûdun derinliklerine ve dimağa ulaşma imkânı yoktur.(67) Feteva-ı Hindiy'e'de: "İğne vurulan, burnuna veya kulağına ilâç damlatılan kimsenin orucu bozulur. Ancak keffaret gerekmez. Bir kimsenin kulağına, kendi isteğinin dışında ve elinde olmaksızın yağ girmiş olsa o kimsenin de orucu bozulur. Serahsi'nin Muhiyy'tinde de böyledir"(68) hükmü kayıtlıdır. Sonuç olarak; oruca niyyet eden bir mükellefin; hastalanması halinde söz, mü'min ve mütehasıs doktora düşer!.. Eğer iğne yapılmasını şart görürse yapılır. Mükellef; o günün orucunu, daha sonra kaza eder!.. Deri üzerine sürülen kuru ve katı ilâçlar orucu bozmaz.

ORUCU BOZAN VE SADECE "KAZA"YI GEREKTİREN HUSUSLAR

821 Mükellefin herhangi bir kasdı olmadan; zorlama ve hata sonucu orucu bozulursa, gününe gün kaza etmesi gerekir. Meselâ; Ramazan-ı Şerif ayında oruca niyyet eden bir mü'min; unutarak yeyip, içer veya cim'a eder, daha sonra da sırf cehaleti sebebiyle "orucum bozuldu" zannına kapılarak, orucunu yerse gününe gün kaza eder!.. Kezâ kustuğu için veya kan aldırıldığı için "orucunun bozulduğunu" zanneden ve ve sırf bu zann sebebiyle orucunu yiyen kimsenin de durumu aynıdır.(69) Orucu zorla yedirilmiş olan kimseye veya hataen orucunu bozmuş olan kimseye de, sadece kaza lâzım gelir. Keffaret lâzım gelmez. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(70) Dolayısıyla kaide şudur: Kasden ve kendi ihtiyarıyla, herhangi bir özür bulunmadan; Ramazan-ı Şerif orucunu bozan mükellefe hem kaza, hem keffaret gerekir!.. Bunun dışında kendi ihtiyarı olmaksızın ve meşru bir özür sebebiyle orucunu bozan mükellefe sadece kaza gerekir!.. Ramazan-ı Şerif orucunun dışında; farz olan herhangi bir oruca niyyet eden mükellef, kasden ve teammüden bozsa dahi kaza gerekir. Keffaret; sadece Ramazan-ı Şerif orucu ile ilgili bir ukûbattır.

822 Şimdi bu genel esaslar dahilinde; orucu bozan ve sadece "Kaza"yı gerektiren hususlardan bir kısmını zikrederim:

1. Mazmaza ve istinşak yapmakta iken karnına su giren kimsenin orucu bozulur, gününe gün kaza gerekir,
2. Cünüb olarak sabahlayan bir mü'min; yıkanırken boğazına su kaçarsa orucu bozulur. Kaza gerekir.
3. Oruç tutan bir kimse; çakıl, kuru çamur, pamuk, kuru ot ve kâğıt yutmuş olsa orucu buzulur. Kaza gerekir.
4. Kuru prinç, mercimek, olgunlaşmamış ve pişmemiş ayva, kuru karpuz kabuğu, kurtlanmış lâşe ve kan, yumurta kabuğu, başkasının çiğnemiş olduğu lokma ve bir başkasının tükürüğü gibi şeyleri yutan kimsenin orucu bozulur. Ancak kefarete gerekmez, gününe gün kaza eder. Çünkü bunların yenmesi âdet almadığı gibi, başta kurtlanmış leş ve kan olmak üzere insan tabiatının nefret ettiği şeylerdir.
5. Makatından şırınga yaptıran veya mesanesine ilâç veren kimsenin orucu

bozulur. Kaza gerekir.

6. Kendi ihtiyarı olmaksızın; ağzına kar veya yağmur tanesi giren, bunu yutan kimsenin orucu bozulur, kaza gerekir.

7. Oruçlu bir kimse taharetlenirken fazla su kullanır ve su o yolla içeri girerse orucu bozulur, kaza gerekir.

8. Bir kimse oruçlu iken karısını öpse ve bu sebeble inzal vaki olsun orucu bozulur. Kaza gerekir!.

9. Ramazan ayında oruçlu iken; zorla ve tehditle cim'a edilen kimsenin orucu bozulur. Keffaret gerekmez. Gününe gün kaza eder.

10. Kendi isteği ve ihtiyarı olmaksızın; sigara dumanını içine çeken kimsenin orucu bozulur, kaza gerekir.

11. Elini boğazına sokarak, kasden kendini birkaç defa ağız dolusu kusturan kimsenin orucu bozulur. Kaza gerekir.

12. Ramazan-ı Şerif ayının dışında, herhangi bir oruca niyyet eden mükellef; kasden dahi bozsa, kaza gerekir.(71)

823 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sana şüphe veren şeyi terket, şüphe vermeyen şeye bak!.." (72) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla her mü'min; oruç ibadeti hususunda titiz olmak mecburiyetindedir. Meselâ; oruçlu iken banyo yapmak veya denize girmek, yutmamak şartı ile herhangi bir şeyin tadına bakmak ve bunun gibi birçok husus için "Mekruh"tur denilmiştir. Ancak meşru bir özür halinde cevaz verilmiş!.. Meşru bir özür mevcut değilken; birşeyin tadına bakan veya denize giren kimse, oruç ibadetini tehlikeye sokmuş demektir!.. Kaldı ki; orucu bozulan bir kimsenin dâhi, gündüz boyunca imsak etmesi (Yeyip-içmemesi) vaciptir.

ORUÇ TUTMAMAYI MÜBAH KILAN ÖZÜRLER

824 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Sizden evvelki (ümme)t'lere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç yazıldı. (Farz kılındı). Ta ki korunasınız. (O Ramazan ayı) sayılı günlerdir. Artık sizden kim hasta yahud sefer üzerinde olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (tutar, ihtiyarlığından veya

şifa ümidi olmayan hastalağından dolayı oruç tutmaya) gücü yetmeyenler üzerine de bir yoksul doyumu fıdye (lâzımdır). Bununla beraber kim gönül isteğı ile bir hayır yaparsa, işte bu onun için daha hayırlıdır. Oruç tutmanız sizin hakkınızda (fıdye vermenizden) hayırlıdır, bilerseniz"(73) hükmü beyan buyurulmuştur.

825 HASTA OLMAK: Oruç tutmamayı mübah kılan özürlerin başında hastalık gelir. Hasta; nefsinin telef olmasından veya bir azasını kaybetmekten korkarsa bi'licma oruç tutmaz.(74) İmam-ı Merginani: "Hastalığın artması veya uzaması bazen ölüme götürebilir. Bu durumda ondan sakınmak (artmasından veya uzamasından kaçınmak) vacib olur"(75) hükmünü zikreder. Peki bu nasıl tesbit olunacaktır? Hanefi fukahası: "Hastalık tecrübe veya fıkı zahir olmayan müslüman bir doktorun haber vermesiyle sabit olur"(76) hükmünde müttefiktir. Dürri'l Muhtar'da; hastalığının zann-ı galible, tecrübeyle veya müslüman, kâmil hali gizli bir doktorun sözü ile sabit olacağı kaydedilmektedir. İbn-i Abidin: "Müslüman, kâmil, hali gizli bir doktorun sözü ile..." hükmünü izah ederken şunları beyan etmektedir: "Kâfirin sözüne ise güven olmaz. Çünkü maksadı ibadeti bozmak olabilir. Meselâ; teyemmümle namaza başlayan bir müslüman, kâfirin su vaadetmesi ile namazını bozamaz. Bahır. Kâmil'den murad; tıp ilminde yeterli bilgisi olan doktordur. Az bilgisi olanın sözüne uymak caiz değildir. "Hali gizli" bazılarına göre, adil olması şarttır. Zeylâi kesinlikle buna kaildir. Ama Bahır'la, Nehir'in sözlerinden anlaşılan bu kavlin zayıf olduğudur. Ben derim ki; bu şartları haiz olmayan bir doktorun sözü ile amel eder de orucunu bozarsa, zahire göre keffaret lâzım gelir. Nitekim alâmetsiz ve tecrübesiz orucunu bozsa, galebe-i zann bulunmadığı için keffaret lâzımdır. Halk bundan gafildir."(77) Sonuç olarak; mü'min, adil ve mütehasıs bir doktorun, mükellefin sıhhi durumu ile ilgili hükmü esastır.

826 SEFERE ÇIKMAK (YOLCULUK): Ramazın-ı Şerif ayında sefere çıkacak olan bir mükellef; gecedan oruca niyyet etmeyebilir. Bu mübahtır. Ancak oruca başladıktan sonra yolculuğa çıkan kimse için, o günün orucunu bozmak mübah olmaz. Şayed devam etmeyip; yolculuğa çıktıktan sonra iftar etmiş olursa, bu kimseye sadece kaza gerekir, keffaret gerekmez. Ancak önce orucunu bozub, sonra yolculuğa çıkan kimsenin durumu böyle değildir. Bu durumda olan kimseye hem kaza, hem keffaret gerekir. Serahsi'nin muhiyt'inde de böyledir.(78) Daha önce; orucun edâsının farz olması hususunu izah ederken, "Seferi halde oruç" meselesini izaha gayret etmiştik.(79)

827 ŞEYH-İ FANİ OLMAK (İHTİYARLIK): Oruç tutmaya gücü yetmeyen şeyh-i fani (ihtiyar kimse) iftar eder ve her gün için bir yoksula "Fidye" verir. İmam-ı Merginani: "Bu hususta asıl olan Allahû Teâla (cc)'nın: "Oruç tutmaya gücü yetmeyen (Tâkat getiremeyen)ler üzerine de bir yoksul doyumu fidye vermek lâzım gelir" hükmüdür. Şayed oruç tutmaya gücü yeterse, yani kaadir olabilirse, fidye batıl olur. Çünkü oruca; fidyenin halef olabilmesinin şartı, acziyyetin devam etmesidir"(80) hükmünü zikretmektedir. Şeyh-i Fani olma (fazla ihtiyarlık) hali hangi yaşta başlar? Bu hususta birçok yaş zikredilmiştir. Ancak şeyh-i fani'lik hali; insandan insana değiştiği için kat'i bir hüküm de ittifak olunamamıştır. Fetava-i Hindiyeye'de ; "Şeyh-i fani, ölümüne kadar hergün kuvveti noksanlaşan kimsedir ki, bunlar tekrar kuvvet bulamadan vefat ederler. Bahru'r Raik'te de böyledir. Bu durumda olan kimseler; dilerlerse "Fidye"lerini Ramazan-ı Şerif ayının başında bir defada verirler. İsterlerse bunu ayın sonuna bırakırlar. Fidye verdikten sonra oruç tutmaya gücü yeter hale gelen yaşlı kimsenin; vermiş olduğu "fidye'sinin" hükmü, batıl olur. Bu kimsenin önceden tutamamış olduğu oruçlarını kaza etmesi gerekir"(81) hükmü kayıtlıdır. Sonuç olarak; oruç tutmaya kaadir olamayan (yani gücü yetmeyen) ihtiyarların "Fidye" vermesi nass'la sabittir. Şeyh-i fani olma hali; oruç tutmamayı mübah kılan özürlerdendir.

828 HAMİLELİK VE ÇOCUK EMZİRMEK: Dürri'l Muhtar'da: "Zann-ı galib ile; kendi hayatından veya çocuğunun hayatından korkan hamile, yahud zahir rivayete göre anne olsun, sütanne olsun emzikli kadın oruç tutmayabilirler" (82) hükmü zikredilmektedir. Esas olan; gerek hamile, gerek çocuk emziren kadınların, kendi nefislerinin veya çocuklarının helâk olma tehlikesinin bulunmasıdır. Nitekim Fetava-i Hindiyeye'de: "Hamile olan veya çocuk emziren kadınlar; gerek kendi nefislerinden, gerekse çocuklarının helâk olmasından korkarlarsa oruç tutmayabilirler veya iftar edebilirler. Bu durumda ki kadınlara keffaret gerekmez; daha sonra oruçlarını kaza ederler. Hülâsa'da da böyledir"(83) denilmektedir.

829 HAYIZ VE NİFAS HALİ: Bilindiği gibi hayız ve nifas halinde olan kadınların oruç tutmaları haramdır.(84) Hz. Aişe (r.anha) validemiz'in "Bizlerden birisi Resûl-i Ekrem (sav)'in zamanında hayızdan temizlendikten sonra orucunu kaza eder, namazını ise kaza etmezdi" buyurduğu sabittir. Dolayısıyla hayız ve nifas halinde iken geçen Ramazan-ı Şerif orucunu bilâhare kaza etmek esastır.

830 HELÂK OLMAK KORKUSU: Ramazan-ı Şerif ayında düşmanla

savaşacağını bilen ve oruç tuttuğu takdirde zayıf düşerek gerektiği gibi cihad edemeyeceğinden endişe eden mücahid, oruç tutmayabilir.(85) Dürri'l Muhtar'da: "Kalanlar zorlama, helâk korkusu veya akıl noksanlığıdır. Velew ki şiddetli susuzluk veya açlık sebebi olsun. Bir de yılan sokmasıdır" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları zikretmektedir: "Kalanlar, zorlama..." ikrah bahsinde beyan ettiğine göre, bir kimse lâşe, kan veya domuz eti yemeye yahud şarap içmeye, hapis, döğme ve bağlanma gibi muzdar bırakmayan bir sebeble zorlanırsa, o işi yapması helâl olmaz. Fakat öldürmek, uzuv kesmek veya şiddetli döğmek gibi muzdar bırakan bir şeyle zorlanırsa, o işi yapması helâl olur. Şayet sabreder de öldürülürse günahkâr olur. Küfretmek (Kelime-i küfrü söylemek) için muzdar bir şeyle zorlanırsa, kalbi imanla mutmain olmak şartı ile küfür kelimesini söyleyebilir. Ama sabreder de öldürülürse sevab kazanır. Allahû Teâla (cc)'nın sair hakları da böyledir. Oruç ve namazı bozmak, harem-i şerif avını öldürmek, ihramlı iken öldürmek ve farziyyeti kitapla sabit olan her şey gibi... Birincide sabrettiği takdirde günahkâr olması, bu sayılanlar zaruret halinde haram olmaktan istisna edildiği içindir. Çünkü onun haramlığı kalkmış değildir; sadece günahı sakıt olmak için ruhsat verilmiştir. Onun için Bahır sahibi burada Bedayi'den naklen hasta ve yolcu iken orucunu bozmaya zorlanan kimse ile sağlam ve mukim arasında fark yapmış: "Birincide o işi yapmaz da öldürülürse günahkâr olur, ikincide günahkâr olmaz" demiştir. "Helâk korkusu..." çalışmaktan bitâp düşen ve oruç tutarsa helâk olacağından korkan cariye gibi. Hükümet müteahhidi tarafından sıcak günlerde acele işte çalıştırılan kimse de, helâk olacağından veya aklının azalacağından korksa, cariye gibidir. Hülâsa'da beyan edildiğine göre; bir gazi düşmanla Ramazanda harbedeceğini ve zayıf düşeceğini yüzde yüz bilirse oruç tutmayabilir. Nehir. "Bir de yılan sokmasıdır" yani kendisini yılan sokan kimse faydalı bir ilaç içebilir."(86)

831 Feteva-ı Hiddiyye'de: "Açlıktan veya susuzluktan dolayı helâk olacağından veya aklî melekelerini kaybedeceğinden; (tecrübe, alâmet veya müslüman bir doktorun teşhisine dayanarak) endişe eden bir kimse, orucunu bozabilir. Daha sonra kaza eder. Çalışmasından dolayı zayıf düşen ve oruç tuttuğu takdirde helâk olacağından korkan kimse de iftar edebilir. Aynı durumdaki cariyeler hakkında da; hüküm aynıdır. Veliyyü'lemlr tarafından şiddetli sıcak günlerde çalışmaya götürülen kimse de; helâk olmaktan veya aklına noksanlık gelmesinden endişe ederse, iftar edebilir. Fethû'l Kadir'de de böyledir"(87) denilmektedir. Ancak "Helâk olma" endişesi bir vehim (korku) değil; ciddi temellere dayanmak

zorundadır. Kaldı ki bu endişe geçer geçmez, aynı orucu kaza etmek de "Farz"dır. Ulemâ; Ramazan-ı Şerif ayında ağır işte çalışmanın (oruca engel olacağını esas alarak) mekruh olduğunda ittifak etmiştir.

FİDYENİN HÜKMÜ VE MİKTARI

832 Kur'an-ı Kerim'de: "(Oruç tutmaya) gücü yetmeyen (Takat getiremeyen)ler üzerine de bir yoksul doyumu fidyeye vermek lâzımdır. Bununla beraber kim gönül isteği (arzusu) ile bir hayır yaparsa, işte bu onun için daha hayırlıdır"(88) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi Fûkahası; oruç tutmaya gücü yetmeyen (aciz olan) kimselerin "Fidyeye" vermeleri gerektiği hususunda müttefiktir.(89) Resûl-i Ekrem (sav): "Bir mükellef, başka birisinin yerine namaz kılamaz. Lâkin onun için yemek yedirebilir"(90) buyurmuştur. Ramazan-ı Şerif orucunu meşru bir özür sebebiyle tutamayan mükellef; "Acizlik" durumunun devam edeceğini zann-ı galibi ile bilirse, bizzat kendisi fidyeye verebilir. Nitekim İmam-ı Merginani: "Oruç tutmaya gücü yetmeyen (Takatı olmayan) yaşlılar iftar ederler ve her günün orucuna bedel olmak üzere bir fakiri sabahlı-akşamlı doyuracak nisbette fidyeye verirler"(91) hükmünü zikretmektedir. Malûm olduğu üzere fidyeye; buğday, arpa, hurma ve üzüm gibi yiyecek maddeleri esas alınarak hesaplanır ve her yıl miktarı değişir. Asgari miktar; buğday'dan yarım sa' (1,667 kg.), arpa, hurma ve üzümünden bir sa' (3,334 kg.)'dır. Bunların bizzat kendileri verilebileceği gibi, bedelleri de verilebilir. Bütün mesele şudur: Fidyeye veren mü'min: bununla fakir bir kardeşini (Sahur ve iftar vakitlerinde) doyurduğuna kani olmalıdır. Eğer açıklanan fidyeye miktarı ile; bu amelin yerine gelmeyeceğine inanıyorsa, gönlünün arzu ettiği kadar fazla verebilir. Bu onun için çok daha hayırlıdır.

833 Hastalık veya yolculuk gibi bir özürle; Ramazan-ı Şerif orucunu edâ edemeyen mükellefin derhal "Fidyeye" vermesi gerekmez. Zirâ acizlik durumunun ortadan kalkması ve kaza etmesi ihtimali vardır. Ancak kaza edemediği halde; daha açık bir ifade ile, kaza imkânı doğduğu, fakat ihmal ettiği durumlarda, fidyeyi vasiyyet etmesi zaruridir. Eğer ölen kimse; "Oruç fidyelerini" vasiyyet etti ise, varisleri ölünün malından fidyeye verirler. Bu durumda olan bir kimse; vasiyyet etmemiş olsa dâhi, varislerinin teberruda bulunarak "Fidyeye"yi ödemeleri caizdir.(92) Fark şudur: Vasiyyet ettiği takdirde kadı; "Fidyeye" için varisleri zorlar. Ancak vasiyyet yoksa, zorlayamaz.

ORUÇ'LA İLGİLİ DİĞER MESELELER

834 Oruç tutan mükellefin, misvak kullanması sünnettir. Nitekim İbn-i Abidin: "Misvak tutunmak da mekruh değildir. Bilâkis başkaları gibi oruçluya da sünnettir. Bunu Nihaye sahibi açıklamıştır. Delili Peygamber (sav)'in: "Ümmetime meşakkat vereceğini bilmesem her abdest aldıkça ve her namaz kıldıkça onlara misvakı emrederdim" hadisinin umumi olmasıdır"(93) hükmünü zikreder.

835 Ramazan ayını baygın geçiren kimse, daha sonra onu kaza eder. Bu hususta icma vardır. Miracü'd Diraye'de de böyledir. Ancak bir mecnun; Ramazan ayının son günü zevalden önce iyileşmiş olsa, kendisine kaza lâzım gelmez. Sahih olan görüş budur. Kifaye'de ve Nihaye'de de böyledir.(94)

836 Ramazan-ı Şerif ayında gündüz vakti bir çocuk bülüğa erse veya bir kâfir müslüman olsa; o günün geri kalan saatlerinde oruçlu gibi davranırlar. Yâni orucu bozan şeylerden uzak dururlar. Ondan sonraki günlerin oruçlarını edâ ederler. Geçen günleri kaza etmezler.(95)

837 İyileşen hastalar ve seferleri sona eren yolcular; sıhhatleri ve ikâmetleri sırasında, daha önce tutamadıkları oruçları kaza ederler. Bu hususta ihtilaf yoktur. Alimlerin ekserisinin kavli budur. Bir mükellefin; daha önceki ramazan ayına ait kaza borcu bulunsa, fakat bu sırada Ramazan-ı Şerif ayı girse; o kimse edâyı kaza üzerine takdim eder. Yâni önce yeni giren Ramazan-ı Şerif ayının orucun tutar, daha sonra kaza oruçlarını tamamlar!.. Nâfile olan oruçlarda da; özürsüz olarak iftar etmek, helâl değildir.(96)

838 Farz olan oruçlar on üçtür!.. Bunlardan yedisinde; arka arkaya tutmak (Tetâbû) esastır;

1. Ramazan-ı Şerif orucu.
2. Zıhar yapan kimsenin tutacağı keffaret orucu.
3. Adam öldüren kimsenin (Hatâen) tutacağı keffaret orucu.
4. Yemin keffaret orucu.
5. Kasden ve taammüden bozulan Ramazan-ı Şerif orucunun keffareti.
6. Muayyen olan nezr sebebiyle gerekli olan oruç.

7. Muayyen olan yemin orucu!..

Şu altı oruçta ise arka arkaya (Tetâbu) tutmak şart değildir:

1. Ramazan-ı Şerif orucunun kazası.

2. Mut'a orucu.

3. Keffaret-i halk (Traş) için tutulan oruç, hac esnasında.

4. Haccda avlanmaktan dolayı ceza olarak tutulan oruç.

5. Zamanını belirtmeden nezr edilen oruç.

6. "Yemin olsun ki, muhakkak oruç tutacağım" şeklinde yemin eden kimsenin tutacağı oruç. Bahr'ur Raik'te de böyledir.(97) Sadece Ramazan-ı Şerif ayında tutamadığı oruçları kazâ eden mükellefin; bunları arka arkaya tutması borçtan bir an önce kurtulmak için müstehabtır..

"KADİR GECESİ'Nİ" ARAMANIN HÜKMÜ

839 Kur'an-ı Kerim'de: "Hakikat biz onu (Kur'an'ı) kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin (o büyük fazl-ı şerefini) sana bildiren nedir? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Onda melekler ve ruh, rablerinin izniyle herbir iş için iner de iner. O (gece) tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır"(98) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Kurtûbi: " Kur'an-ı Kerim'in Ramazan-ı Şerif ayının içerisinde indirildiği Allahû Teâla (cc)'nın "O ramazan ayıdır ki, Kur'an onda indirilmiştir" (El Bakara Sûresi: 185) kavli ile sabittir. "Kadr" sûresinde de; bunun kadir gecesinde inzal buyurulduğu kat'i olarak zikrolunmaktadır. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları, kadir gecesinin ramazan ayı içerisinde olduğu hususunda ittifak etmişlerdir"(99) hükmünü zikretmektedir. Şurası muhakkaktır ki; kadir gecesinin gizli tutulması, O'na erişmek için birçok gecelerin ihya edilmesi, ibadetlerle değerlendirilmesi içindir.(100) Feteva-ı Hindiyye'de: "Kadir gecesini aramak müstehabtır. Çünkü kadir gecesi, senenin geceleri içerisinde en faziletli olan gecedir. Miracü'd Diraye'de de böyledir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (ra)'ye göre, kadir gecesi ramazan ayının içerisinde. Fakat onun hangi gece olduğu bilinmez, bazen ileri geçer, bazen geri kalır. İmameyn'e göre; kadir gecesi Ramazan ayının içerisinde, fakat muayyen bir gecedir, ileri geçmediği gibi geri de kalmaz. Fethû'l Kadir'in itikaf babında da böyledir. Kölesine "Sen

kadir gecesi hürsün" diyen kimse; "Bu sözü Ramazan ayı girmeden önce söylemişse, Ramazan ayının sonunda köle azad edilmiş olur"(101) hükmü kayıtlıdır.

840 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kadir gecesi Ramazan'ın aşr-ı âhirinde geçen dokuz gecededir, yahut geri kalan yedi gecededir"(102) Hadis-i Şerifini esas alan bir kısım ulema; Ramazan ayının son on gününün tek gecelerinde aranması üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Ancak günümüzde, halk arasında, Ramazan ayının yirmi yedisinin "Kadir Gecesi" olduğu itikadı yaygındır. Bunun kat'i bir delili yoktur. Ayrıca o günü; Mevlid şiirini okuyarak veya dinleyerek geçirmekte, isabetli bir tutum değildir. "Mevlid" üzerinde daha önce durmuştuk!.(103)

KEFFÂRET NEDİR?

841 Arapça bir kelime olup; (K-F-R) kökünden gelir, örtmek ve gizlemek manasınadır.(104) İslâmî ıstılâhta; bazı fiilleri irtikap eden mükellefin, günahlarının örtülmesi için şer'i şerifin koyduğu hududlara "Keffâret" denir. İmam-ı Merginani; Allahû Teâla (cc)'yı inkâr eden kâfirlerin "Keffâret'e" ehil olmadıklarını esas alarak; "Zira keffâret bir ibadettir"(105) hükmünü zikretmektedir. Mü'min için bir anlamda ceza olduğu da bilinmektedir. Molla Hüsrev: "Keffâret; ûkubat ile ibâdet arasında döner"(106) buyurmaktadır. İmam-ı Kasani'de tarif bu şekildedir. Beş çeşit keffâret vardır:

1. Orucu kasden ve teammüden bozmanın keffâreti.
2. Hataen bir mü'mini öldürmenin keffâreti.
3. Zihar keffâreti.
4. Hacc ibadeti esnasında, ihramlı iken tıraş olmanın keffâreti.
5. Yemini bozmanın keffâretidir.(107)

NEZR'İN (ADAK'IN) TARİFİ VE HÜKMÜ

842 Kur'an-ı Kerim'de: "Nezirlerini edâ etsinler"(108) hükmü beyan buyurulmuştur. Nezir; şer'i şerifin değil, mükellefin kendi nefesine vacib kıldığı amellerdir. Nitekim Tecrid-i Sarih'te: "Nezir de; mübah olan bir şeyi ibadet kasdı ile kendi nefesine vacib kılmak demektir ki, bunu da dilimizde "Adak" diye ifade

ederiz"(109) denilmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bir nezir yapar ve ismini koyarsa, onun üzerine tesmiye ettiği (ismini koyduğu) şeyi edâ etmesi vacibtir"(110) buyurduğu da bilinmektedir. Meselenin kavranması için bir misal verelim: "Çocuğum askerden gelirse veya iyileşirse, bir kurban kesmek üzerime vacib olsun" diyen mükellef, bir şart koşmuş ve o yerine geldiği takdirde yapacağı ameli beyan etmiştir!.. Şart tahakkuk ettiği an, kurban kesmesi "Vacib" olur. Dikkat edilirse; bu ameli şer'i şerif değil, mükellef kendi sözüyle kendi nefesine vacib kılmıştır. İşte buna Nezir (Adak) denir. Nezir; kitab, sünnet ve icma ile sabittir.

843 Nezir'in (Adak'ın) sahih olması için bazı şartlar vardır. Birincisi: Şer'i şerif'te nezredilen şeyin cinsinden bir vecibenin (Namaz, oruç, kurban vs..) bulunması gerekir. Meselâ; hasta ziyaretine nezretmek sahih değildir. İkincisi: Nezredilen şey bizzat vecibe olmalı, vesile olmamalıdır. Meselâ: Abdest almayı veya tilâvet secdesi yapmayı nezretmek sahih olmaz. Çünkü bunlar birer vesiledir. Üçüncüsü: Nezredilen şey, hâl-i hazırda vecibe olan bir şeyin kendisi olmamalıdır. Meselâ: Öğle namazını kılmayı veya başka bir farzı (Ramazan orucunu tutmayı) nezretmek sahih olmaz. Nihaye'de de böyledir. Dördüncüsü: Nezredilen şey, herhangi bir ma'siyet olmamalıdır. Bahr'ûr Raik'te de böyledir. Resûl-i Ekrem (sav): "Her kim Allah'a itaati (mucub bir hayır ve ibadet) nezrederse itaat etsin (Nezirini yerine getirsin). Her kim de, Allah'a karşı ma'siyyeti nezrederse, Allah'a asi olmasın" buyurmuştur.(111) Meselâ: Bir kimse "Allah rızası için, kurban bayramı günü oruç tutayım" demiş olsa bile, o gün yer, başka bir gün kaza eder. Beşincisi: Yerine getirilmesi mümkün olmayan bir şeyi nezretmemek de, nezir'in sıhhatinin şartlarındanıdır. Meselâ; bir mükellef "Dünkü gün oruç tutayım" diye nezretmiş olsa, nezri sahih olmaz.(112)

844 Nezir'in (Adak'ın) rüknü: Sabit olmasına delâlet eden sözdür!.. Mükellef kendi iradesi ile, kendisine neyi vacib kılmışsa, onu aynen edâ eder. Zira bununla (Nezir ile) Allahû Teâla (cc)'ya kurbet'e (Yakınlığa, ibadete) niyyet etmiştir. "Üzerime bir ay oruç olsun, şu kadar sadaka olsun, şu işim olursa Allah rızası için bir koç kurban edeyim ve bunun gibi sözler, nezir'in tahakkukuna vesile olur. Eğer Nezirini (Adağını) herhangi bir şarta bağlamışsa, "Nezir-i Muallak" denir. Meselâ ".....İşim olursa, Allah (cc) rızası için bir kurban keseyim" sözü şarta bağlanmıştır!... Şartın "Olumlu" veya "Olumsuz" olması değil, tahakkuk etmesi önemlidir. "Falanca kimse ile konuşursam, bir hafta oruç tutayım" diyen mükellef, kasıd olarak konuşmamayı, konuştuğu takdirde kendisini cezalandırmayı esas almıştır. Ancak şart tahakkuk edince, bir hafta

oruç tutması vacib olur. Hiçbir şarta bağlı olmayan nezre; "Nezr-i Mutlak" denir. Meselâ: "Allah (cc) rızası için, Receb ayı boyunca oruç tutayım" diyen mükellef, kendisine bir ay orucu vacib kılmıştır.

İ'TİKÂF'IN MANASI VE ÇEŞİTLERİ

845 İ'tikâfın lûgat manası "durmak, bir şeye devam etmek"tir. İslâmi ıstılâhta; mükellefin ibadet niyyeti ile, cemaatle namaz kılınan bir mescidde kalmasına "İ'tikâf" denir.(113) İmam-ı Serahsi: "İ'tikâfın meşruıyyeti kitab ve sünnetle sabittir. Kitab'da Allahû Teâla (cc)'nın şu kavli vardır: "Mescidlerde İtikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza (Geceleri) yaklaşmayın." Muhakkak ki, mescidde ibadet niyyeti ile durulur. Hz. Ebû Hureyre (ra)'dan ve Hz. Aişe (r.anha)'dan rivayet edildiğine göre; Resûl-i Ekrem (sav) Ramazan ayının son on gününde, Medine'de mescidde İ'tikâfta bulunmuştur"(114) hükmünü zikreder.

846 İ'tikâf; vacib, sünnet-i müekkede ve müstehab olmak üzere üçe ayrılır. Bir şarta bağlı olarak veya şartsız nezredilmiş (Adanmış) bulunan İ'tikâf vâcibtir. Ramazan-ı Şerif'in son on günündeki İ'tikâf sünnet, kifaye niyyetiyle yapılan İ'tikâf ise müstehaptır. Fethûl Kadir'de de böyledir.(115) Vâcib olan İ'tikâfın en az süresi, bir gündür. İ'tikâfa giren kimse, bir günü doldurmadan çıkarsa, o günün İ'tikâfını kaza eder. Çünkü o kimse; İ'tikâfa kasden başlayıp ibtal etmiştir. (116)

İ'TİKÂF'IN ŞART VE RÜKÜNLERİ

847 İ'tikâfın sahih olabilmesi için bazı şartların bulunması gerekir. Birincisi: Niyet'tir!.. Niyetsiz İ'tikâfın sahih olmayacağı hususunda icma vardır. Miracü'd-Diraye'de de böyledir. İkincisi İ'tikâfın mescidde yapılması şarttır. Sahih olan kavle göre; ezân okunup, kâmet getirilen ve cemaatle namaz kılınan her mescidde İ'tikâf yapılabilir. Hûlâsa'da da böyledir. İ'tikâfın en efdali; Mescid-i Haram'da (Kâbe-i Şerifte) yapılan İ'tikâftır. Sonra sırası ile; Medine-i Münevvere'de bulunan Mescid-i Nebeviyye'de, sonra Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'da, sonra cemaati çok olan mescidlerde yapılan İ'tikâf daha efdaldir.(117) Üçüncüsü: İ'tikâfın şartlarından birisi de oruçtur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İ'tikâf ancak oruçla birlikte edâ edilir"(118) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi fûkahası, "Oruç tutmadan hiçbir İ'tikâfın sahih olmayacağı" hükmünde ittifak etmiştir. (119) Dördüncüsü: Müslüman olmak, akıl, cünüblükten, hayız ve nifastan temiz bulunmak da İ'tikâfın şartlarındandır.(120) Zira Müslüman olmayan kimse,

ibadete ehil değildir. Mecnun ve deli gibi kimseler de; "Niyyet" ehli değildirler. Cünüb, hayızlı ve nifaslı olanlar da, mescide girmekten menedilmişlerdir. İ'tikâf için bülûğ şart değildir. Akıllı olan çocuğun yaptığı İ'tikâf sahih olur. İ'tikâfın sıhhati için erkek olmak ve hür olmak da, şart değildir. Kadın kocasının izni ile, köle de efendisinin muvafakatı ile İ'tikâfa girebilir.(121)

848 Kadınlar içinde oturdukları evlerin mescidinde İ'tikâf yaparlar. Bu durumda, İ'tikâf yaptıkları yerler kadınlar hakkında cemaatin namaz kıldığı mescidler gibi olur. İmam-ı Merginani: "Kadınlara gelince; onlar evlerinin mescidinde İ'tikâfa girerler. Zira kadının namazının mevkii orasıdır. Bu durumda, kadının orda İ'tikâfa girmesi tahakkuk eder. Şayed kadın için evde mescid bulunmaz ise orda bir mevkii (oda) tayin eder ve orada İ'tikâfa girer"(122) hükmünü zikretmektedir. Kadınların dışardaki mescidlerde İ'tikâfa girmeleri caizdir, ancak bu mekruhtur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(123) Essah olan kavle göre; kadının evinde yapmış olduğu İ'tikâf, dışardaki mescidde yapmış olduğu İ'tikâftan daha efdaldır.

NELER İ'TİKÂFI BOZAR?

849 **ŞER'İ BİR MAZERET BULUNMADAN MESCİDDEN ÇIKMAK:** Hz. Aişe (r.anha) Validemizden rivayet edilen: "Resûl-i Ekrem (sav) İ'tikâf ettiği zaman mescidden çıkmazdı. Sadece kaza-i hacet için çıkardı"(124) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: " İ'tikâfa giren kimse; özürsüz olarak mescidden çıkarsa, ister kasden, ister sehven olsun İ'tikâfı bozulur"(125) hükmünde ittifak etmiştir. Mu'tekif İ'tikâf yaptığı mescidde yer, içer ve uyur. Çünkü bunların mescidde yapılması mümkündür. Ancak İ'tikâfa girdiği mescid "Cum'a Mescidi" değilse güneş zeval noktasına vardıği zaman çıkabilir.(126) Büyük ve küçük abdest için (Kaza-i Hacet) evine gitmesi İ'tikâfa zarar vermez.

850 **CİM'A VE CİM'ANIN MUKADDİMELERİ DE İ'TİKÂFI BOZAR:** Kur'an-ı Kerim'de "Mescidlerde İ'tikâfda bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın"(127) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fûkahası: "İ'tikâfa giren kimsenin cim'a yapması haramdır. Cim'anın davetçileri (Öpmek, okşamak vs..) için de hüküm aynıdır. Cim'a ve cim'anın davetçileri; kasden veya sehven yapılsın durum değişmez. İ'tikâf bozulur"(128) hükmünde müttefiktir. Ancak düşünmekle veya bakmakla inzal vaki olursa, İ'tikâf bozulmaz. İhtilâm olmanın da İ'tikâfa zararı yoktur.

851 BAYILMAK VEYA CİNNET GETİRMEK İ'TİKÂFI BOZAR: "İ'tikâf yapan mükellefe; birkaç gün baygınlık veya cinnet arız olursa; İ'tikâfı bozulur. Bu kimse; iyileştiği zaman yeniden İ'tikâfa başlar. Zira İ'tikâfı kaza etmesi vaciptir."(129)

İ'TİKÂFLA İLGİLİ DİĞER MESELELER

852 İ'tikâf esnasında hayırdan başka hiçbir söz söylenmemelidir. Ancak, ibâdet kasdı ile susmak da mekruhtur. Molla Hüsrev: "Susmanın mekruh olması, mutekif'in bunun ibadet olduğuna itikad etmesi halindedir. Aksi halde mekruh olmaz. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Kim susarsa kurtulur" buyurmuştur. Bu Hadis-i Şerifi Abdullah İbn-i Ömer (ra) rivayet etmiştir. Konuşmak da mekruhtur. Ancak hayır konuşmak mekruh değildir. Çünkü Allahû Teâla (cc)'nın: "(Habibim) Kullarıma söyle, sözün en iyisini konuşsunlar" (El İsrâ Sûresi: 53) kavlı-ı şerifi, mânasındaki umumiliğinden dolayı, mescidin dışında, mutekif olmayanın da ancak hayır ile konuşmasını gerektirir. Sen mu'tekifi ne sanırsın ki, mescidde hayırdan başkasını konuşması caiz olsun"(130) hükmünü zikreder. Mu'tekif (İ'tikâfa giren kimse) Kur'an-ı Kerim okumaya, Hadis-i Şerif'ler üzerinde tefekküre ve Resûl-i Ekrem (sav)'in siyerini (Cihad ve diğer mücahadelelerini öğrenmeye, bunun dışında Hz. Adem (as)'dan itibaren mücadele veren Peygamberlerin ve salih kimselerin tevhid mücadelesini tefekkür etmeye gayret etmelidir.(131)

853 İ'tikâfa giren mü'min; kendisini tamamen Allahû Teâla (cc)'ya ibadete hasretmiştir. Onun maksadı; İ'tikâf sayesinde, sürekli kötülüğü emreden nefs-i emmaresini yenmektir. Bir beldedeki mü'minler; topluca İ'tikâfı terkederlerse, günah işlemiş olurlar. Bir kısmı İ'tikâfa girerse; diğerlerinden günah sakıt olur. Ancak İ'tikâfı nezreden kimseler; ister Ramazan ayında, ister Ramazan'ın dışında olsun, mutlaka oruç tutmak zorundadırlar. Ayrıca nezir sebebiyle İ'tikâf kendilerine vacib olmuştur.

6. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) İslâm Ansiklopedisi - İst: 1964, M.E.B. Yayını, C: 9, Sh: 408.

(2) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 228.

Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 196, İslâm Ansiklopedisi - "Oruç" maddesi, C: 9, Sh: 408.

(3) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 194.

(4) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 85.

(5) El Bakara Sûresi: 183.

(6) Mecmûat'u't Tefasir İst: 1970, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 257, (Haazin böl.). Ayrıca İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, D. Marife C: 1, Sh: 213.

(7) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 118.

(8) Sünen-i Nesai - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 167, (K. Savm: 43)

(9) Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih tercemesi ve şerhi - Ankara: 1974 (3 bsm) C: 6, Sh: 248, Had. No: 897.

(10) Şeyh Nizamüddin ve Bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 195.

(11) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 231.

(12) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 195.

(13) El Bakara Sûresi: 184.

(14) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 209. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 79, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 206-207, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 126. Şeyh Abdülgani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 169-170.

(15) Bakınız madde: 273-277 (Azimet ve Ruhsat bahsi)

(16) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 195.

(17) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 46-47. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 198, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 195.

(18) El Bakara Sûresi: 187.

(19) İmam-ı Serahsi - El Mabsut - Beyrut: ty, C: 3, Sh: 54.

(20) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 122. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 61-62, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 194. Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 164-165.

(21) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 194.

(22) Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ankara: 1974 (3 Bsm), C: 6, Sh: 2169, Had. No: 913.

(23) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 129-130. (Not: Son yıllarda bazı çevreler "- Güneş doğmadan az önce niyet etmenin kafî geleceğini ve o saate kadar yemek yenebileceği" iddiasına sarıldılar. Bunun şer'i şerif'te herhangi bir delili mevcut değildir.)

(24) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 195.

(25) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 333.

(26) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 194.

(27) El Bakara Sûresi: 185.

(28) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 52-53. Ayrıca Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. K. Sitte Serisi C: 1, Sh: 759, İmam-ı Serahsi - El Mabsut - Beyrut: ty C: 3, Sh: 64.

(29) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 197. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire:

1965, C: 1, Sh: 119, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 52, İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 3, Sh: 64.

(30) Maalesef; kat'i nasslara rağmen bazı çevreler "Hilal'in gözlenmesinden" rahatsız olmakta ve bu hususta titiz davranan mü'minleri; "Fitne çıkarmakla" suçlamaktadırlar. Allahû Teâla (cc) firaset nasiyb buyursun.

(31) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 121.

(32) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 197-198.

(33) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 263.

(34) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 197.

(35) İbn-i Abidin - a.g.e., C: 4, Sh: 257. (Not: Dünyanın herhangi bir beldeinde "Hilal'in" görüldüğü kat'i olarak bilirse, Ramazan ayı başlamış demektir. Herkesin kendi beldeinde görmesi şart değildir. Yine dünyanın herhangi bir yerinde "Şevval" hilali görülürse "Bayram" ilan olunur. Günümüzde bütün mü'minlere; aynı günde oruç tutturacak ve yine aynı günde bayram yaptıracak "Ulû'lemr" bulunmadığı için farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu hususta yapılan hiçbir çalışma da netice vermemiştir.)

(36) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 198.

(37) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 198. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 53-55 (Bu Hadis-i Şerif İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet olunmuştur. Ayrıca Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edilen Hadis-i Şerif vardır. Bunun için Bakınız/Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ankara : 1974, C: 6, Sh: 262, Had. No: 909.

(38) İmam-ı Merginani -A.g.e., C: 1, Sh: 119.

(39) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 200.

(40) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 56.

(41) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 198-199. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 201 (Burada "Avam" ve "Havas" şu şekilde beyan buyuruluyor: "Havas şüpheli günlerle ilgili niyetleri bilen kimseler demektir. Bunu bilmeyenler ise avam sayılırlar. Niyete gelince: O gün daha önceden oruç tutmayı itiyad edindiği güne tesadüf ederse, nafileye niyet etmek ve kalbine "Eğer ramazan ise, farz oruç olsun" diye getirmemektir. Miracü'd Diraye'de de böyle zikredilmiştir.)

(42) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 199, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 200. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 120.

(43) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 201.

(44) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 320.

(45) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 94.

(46) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 200 (Manası: "Allah'ım.. Senin rızan için oruç tuttum. Sana kat'i olarak iman ettim ve sana tevekkül ettim. Senin vermiş olduğun rızıkla iftar ettim. Mübarek ramazan ayının yarınki orucuna niyet ettim. Artık benim geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla).

(47) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 62-63.

(48) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 202. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 201-202, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 165-166.

(49) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 64.

(50) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 122.

(51) Dr. İsmail Lütfi Çakan - Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları - İst: 1982 İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yay. Sh: 201-202 (Not: Hz. Şeddad b. Evs'ten rivayet edilen hadis: Buhari, Savm: 43. Ebû Davud, Savm: 28. Tirmizi, Savm: 60, İbn-i Mace, Siyam: 18, Darimi, Savm: 26 ve Ahmed b. Hanbel

(rha)'in Müsned'inde yer almıştır. İbn-i Abbas (ra)'den rivayet edilen Hadis-i Şerif'te: Buhari Sayd: 11, savm: 22, Tıb: 12, 14, 15, Müslim: Hacc - 27-28, Ebû Davud: Menasik - 35, Tirmizi: Hacc - 22, Savm - 60, Nesei: Hacc - 92, 93, 95, İbn-i Mace - Siyam - 18, Menasik - 87. Tıb - 21, Darimi: Menasik - 20, Muvatta : Hacc - 74 ve ahmed b. Hanbel (rha)'in Müsned'inde mevcuttur. Dikkat edilirse; bütün muteber hadis mecmualarının tamamında; biri terkedilmediği müddetçe diğeriyle amel edilemeyecek, iki Hadis-i Şerif mevcuttur. Eğer hangisinin nesholunduğu bilinemezse amel edilemez. İşte bir müctehid imamı taklid zarureti buradan kaynaklanmaktadır.)

(52) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 206.

(53) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 124. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 166, İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 323, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 203.

(54) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 97.

(55) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e., C: 2, Sh: 202-204. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 122-125, Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 202-206.

(56) Abdil Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ankara: 1974, (3 Bsm) C: 6, Sh: 253, Had. No: 902.

(57) İbn-i Hacer Askalani - Fethû'l Bari (Şerhi Sahih-i Buhari), Kahire: 1959, C: 4, Sh: 73.

(58) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 72. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 205, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 125.

(59) Muhammed Sûresi: 33.

(60) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 70.

(61) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 125.

- (62) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 205.
- (63) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 124.
- (64) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 205.
- (65) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 93. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 125.
- (66) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 72-73.
- (67) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitap - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 169-170. Ayrıca İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 93.
- (68) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 204.
- (69) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 122. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 206, Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 206.
- (70) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 201.
- (71) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 122-124, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 202-205.
- (72) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 95.
- (73) El Bakara Sûresi: 183-184.
- (74) Şeyh Nizamüddin ve heyet -A.g.e., C: 1, Sh: 207.
- (75) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 126.
- (76) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 79. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 207.
- (77) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh:

340.

(78) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 206.

(79) Bakınız madde: 786.

(80) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 127.

(81) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 207.

(82) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 338.

(83) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 207.

(84) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 114
(Not: Daha önce "Kadınlara Mahsus Haller" bahsinde bu konu üzerinde durmuştuk. Bakınız madde: 387.)

(85) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 208.

(86) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 337-338.

(87) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 207.

(88) El Bakara Sûresi: 184.

(89) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 72-73.
Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 207.

(90) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 209.

(91) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 127.

(92) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 209. Ayrıca Molla Hüsrev -

A.g.e. C: 1, Sh: 209.

(93) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 332. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 77.

(94) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fı şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 211. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 207.

(95) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 127. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fı Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 172.

(96) İbn-i Hümmam - Fethül Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 85-86. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 210, Şeyh Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 170.

(97) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 215.

(98) El Kadr Süresi 1-5.

(99) İmam-ı Kurtubi - El Camii Li Ahkami'l Kur'an - Kahire: 1967, C: 20, Sh: 136.

(100) İmam Fahrüddin-i Razi - Mefatihül Gayb İst: 1308 - 11, C: 6, Sh: 588.

(101) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh : 216.

(102) El Ayni - Umdetül Kari li şerhi Sahih-i Buhari - İst: 1308, C: 5, Sh: 359 vd.

(103) Bakınız madde: 693.

(104) İbn-i Manzur - Lisanül Arab - Beyrut: 1955, C: 5, Sh: 145. vd.

(105) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 75.

(106) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fı şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 393.

(107) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 5, Sh: 95.

(108) El Hacc Sûresi: 29.

(109) Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1975 (3 Bsm) C: 12, Sh: 229.

(110) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1316 D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 15 vd.

(111) Abdi'l Latifi'z Zebidi - A.g.e. C: 12, Sh: 237-238, Had. No: 2073. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 2, Sh: 75, İmam-ı Azam Ebû Hanife - El Müsned - İst: 1978, Şamil Yay. Sh: 179, Had. No: 303/2.

(112) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 208.

(113) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 212. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 108-109.

(114) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Yay. C: 3, Sh: 114.

(115) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 211.

(116) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 213. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 176.

(117) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 211. Ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1982, C: 4, Sh: 381-382.

(118) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 107. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 215.

(119) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2,

Sh: 110. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 211, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 215, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 107.

(120) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 211.

(121) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 1, Sh: 111-112. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 211.

(122) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 132.

(123) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 211.

(124) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 110.

(125) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 113. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani El Lübbab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 176.

(126) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 213. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 110, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 212, Şeyh Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 176.

(127) El Bakara Sûresi: 187.

(128) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 133. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübbab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 176, İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 401-402.

(129) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 213.

(130) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 214.

(131) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 212.

7. BÖLÜM: ZEKAT BAHSİ

ZEKÂT'IN TARİFİ VE ÖNEMİ

854 Önce kelime üzerinde duralım. zekât; Arapça bir kelime olup, temizlik ve üremek (çoğalmak) manalarına gelir.(1) İbn-i Abidin: "Zekât lûgatta üremekten başka mânalara da gelir. Meselâ: Bereket, medih, senâ mânalarına da kullanılır. Ama bu mânaların hepsi şer'î mânasında mevcuttur. Çünkü zekât, sahibini günahlardan ve cimrilik sıfatından temizlediği gibi, malı da bir kısmını vermek sûretiyle temiz pak eder. Onun için verilen cüzü kirli sayılır. Ve Resûlullah (sav)'in âline (Hanedanına) haram olur"(2) hükmünü zikreder. İslâmî ıstılâhta zekât; "Bir müslümanın, haşimi ve haşimi'nin kölesi olmayan mü'min bir fakire, ondan hiçbir menfaat beklemeksizin, sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızası için, malının bazısını temlik etmektir."(3) Zekâtın şer'i şerifteki tarifi budur. Tebyin'de de böyle tarif olunmuştur.

855 Kur'an-ı Kerim'de: "Namazınızı kılın ve zekâtınızı verin" emri, birçok Ayet-i Kerimede tekrar tekrar beyan buyurulmuştur.(4) Esasen zekât ibadetinin Kur'an-ı Kerim'in muhtelif sûrelerinde otuz iki defa zikredilmiş olması, meselenin ehemmiyetini kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Hz. Abdullah İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte: "İslâm beş şey üzerine bina olunmuştur. (Bu beş şey) Kelime-i Şehadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacc etmek ve Ramazan-ı Şerif orucunu tutmaktır"(5) buyurulduğu bilinmektedir. Yine Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mallarınızın zekâtını veriniz"(6) emrinin kat'iyeti malûmdur. Dolayısıyla zekât; kitab, sünnet ve icmai ümmetle farziyyeti kat'i olan bir ibadettir. Nitekim Feteva-ı Hindiy'e'de: "Zekât, muhkem bir farzdır. İnkâr eden kâfir olur. Vermeyen ise öldürülür. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir"(7) hükmü kayıtlıdır. Buradaki "Vermeyen ise öldürülür" hükmü üzerinde iyi tefekkür etmek borcundayız.

856 Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) vefat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir halife seçildi. O zaman arab kabilelerinden bir kısmı (Zekât hususunda) isyan ederek küfre döndü. Hz. Ebû Bekir (ra) isyan eden kabilelerle cihad etmeye karar verdi. Fakat Hz. Ömer (ra) buna mani olmak için "Sen bu insanlarla nasıl cihad edersin? Halbuki Resûl-i Ekrem (sav) "İnsanlarla "Lâ ilâhe illâllah, Muhammeden Resûlullah" deyinceye kadar cihad etmekle emrolundum. Kim bu şهادeteyn'i söylerse, malını ve canını şer'i bir vecibe olmadıkça, korumuş olur. Kalbinde gizlediğinin (Küfür ve şirkin) hesabı Allahû Teâla (cc)'ya aittir" buyurmuştur. Sen de bunu biliyorsun" dedi. Hz. Ömer (ra)'in bu sözü üzerine, Halife Hz. Ebû Bekir (ra): "Vallahi her kim namazla zekâtı birbirinden ayırırsa, mutlaka onunla harbederim. Çünkü zekât malın hakkıdır. Allahû Teâla (cc)'ya yemin ederim ki; Resûlullah Sallâllahu Aleyhi Vesellem'e

verdikleri bir dişi oğlağı benden esirgerlerse, bundan dolayı muhakkak onların boynunu vururum" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) dedi ki: "Vallahi bildim ki, bu sözler Allahû Teâla (cc)'nın Hz. Ebû Bekir'in gönlünde meydana getirdiği genişliğin bir eseridir. Bu sayede onlarla savaşmanın hak olduğunu öğrendim."(8) Yine İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "İnsanlarla "Lâ ilâhe illâllah, Muhammeden Resûlullah" deyin, namaz kılıb, zekât verinceye kadar cihad etmekle memur kıldım."(9)

857 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Şu muhakkak ki (Yahudi) bilginlerinin ve (Hıristiyan) rahiblerinin bir çoğu batıl (sebebler)le, insanların mallarını yerler, (onları) Allah yolundan men ederler!.. Altını ve gümüşü yığıb ve biriktirip de, onları Allah yolunda harcamayanlar (yokmu?), işte bunlara pek acıklı bir azabı haber ver. O gün bunlar üzerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak, "İşte bu (Denilecek) nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız. Artık saklayıp, stok ettiğiniz bu nesneleri(n acısını haydi) tadın"(10) hükmü beyan buyurulmuştur.

858 Hz. Ömer (ra); bu Ayet-i Kerimede geçen "Stok hükmündeki (Kenz) malla" ilgili olarak şöyle buyuruyor: "Zekâtı ödenen mal, toprak altında gömülü de olsa stok hükmüne (kenz'e) dahil değildir. Kenz (Stok, istif) hükmündeki mal, zekâtı edâ edilmeyen maldır. Zekâtı verilen mala gelince; o asla kenz (stok) hükmünde değildir. Vele ki toprak altında gömülü olmasa da, zekâtı verilmeyen malın sahibi, cehennemde dağlanacaktır"(11) İbn-i Abbas (ra) "Mallarını stok edib, Allahû Teâla (cc) yolunda harcamayanlar" Ayet-i Kerimesini tefsir ederken, "Allahû Teâla (cc) bununla, zekâtı verilmeyen malları ve o malların sahiblerinin durumunu izah buyurmuştur"(12) hükmünü zikreder. Allahû Teâla (cc)'nın kendisine ihsan buyurduğu malı; şer'i şerifin çizdiği hududlar içerisinde harcamayan ve cimrilik sebebiyle zekât ibadetini terkeden kimselerin, hem bu dünyada hem de ahirette azaba uğrayacakları kat'i nasslarla sabittir. Günümüzde "Zahiri" ve "Batini" malların zekâtını tahsil edecek bir "Ulû'lemler" olmadığı için; zekât ibadetini hafife alanları cezalandırmak mümkün değildir. Ancak Allahû Teâla (cc)'nın dinine ihlâsla bağlı olan mü'minlerin, bu hususta hassasiyet gösterecekleri malûmdur.

ZEKÂTIN VÜCÛBUNUN ŞARTLARI

859 Zekâtın farz olması için; hem mükellefle, hem de malla ilgili, bazı şartların tahakkuku gerekir. Şimdi bu şartların üzerinde duralım.

860 **MÜSLÜMAN OLMAK:** Hanefi fukahası: "Bir kimseye zekâtın farz olması için, o şahsın müslüman olması şarttır. Zira zekât bir ibadettir. Kâfir ise ibadete ehil değildir. "İslâm", zekâtın vücûbunun şartı olduğu gibi, bekâsının da şartıdır. Kendisine zekât farz olduktan sonra irtidat eden bir kimseden zekâtın farziyeti düşer"(13) hükmünde ittifak edilmiştir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Darû'l Harb'te müslüman olan bir kâfir, müslüman olduktan sonra orada senelerce yaşasa, sonra da çıkıp Darû'l İslâm'a gelse, bu kimseden "Ulû'lemlr" zekât namına hiçbirşey almaz. Çünkü bu kimse "Ulû'lemlr'in" velâyeti altında değildir ki, kendisinden zekât almak vâcib olsun. Ancak bu kimse; Darû'l İslâm'a gelmeden önce zekâtın farz olduğunu biliyor idiyse, onun zekât vermesi ile fetva verilir. Darû'l İslâm'da mûkim olan kimselerin durumu bu kaidenin hilâfinadır. Çünkü bu kimselerin -velev ki zekâtın farz olduğunu bilmeseler bile- zekât vermeleri farzdır. Siracü'l Vehhac'da da böyledir"(14) hükmü kayıtlıdır. Esâsen "Zahiri Malların" (Gizlenmesi mümkün olmayan, açıktaki) zekâtı; "Ulû'lemlr" tarafından görevlendirilen "Amil" tarafından alınır.

861 **HÜRRİYET:** Hanefi fukahası: "Mülkiyetin tam olabilmesi için hürriyet şarttır. Köle'ye, velev ki ticaret yapabilmesi için izin verilmiş dâhi olsa, zekât farz değildir."(15) hükmünde ittifak etmiştir. Bir İslâm beldesi, istilâya uğrarsa, orda ikamet eden müslümanlar, acil ihtiyaçlarının dışındaki bütün imkânlarını cihad için sarfetmek mecburiyetindedirler.(16)

862 **AKIL VE BÜLÛĞ:** Bir kimseye zekâtın farz olması için, o kimsenin akıllı ve bülûğa ermiş olması şarttır. Çocuğun ve delinin zekât vermeleri farz değildir. Ancak deliliğin bir sene boyunca (İnkıtasız) devam etmesi şarttır. Nisab miktarı mala sahip olan kimse, sene başında ve sonunda birkaç gün sıhhat bulursa, zekât vermesi farz olur. Baygın olan kimseler, baygınlık hali bir yıl dahi devam etse, zekâta muhatabtırlar. Zira "Delilik" teklifi düşürür, ancak "Baygınlık" teklifi düşürmez.(17)

863 **NİSAB MİKTARI MALA SAHİP BULUNMAK:** Resûl-i Ekrem (sav) zekâtın sebebini; nisab miktarı mala sahip olmakla izah buyurmuştur.(18) Nisab miktarından az olan mal için zekât farz olmaz.(19) Nisab miktarı; zekâta esas olan mallarda birbirinden farklıdır. Bu husus üzerinde daha sonra duracağız.

864 MALA TAM MALİK OLMAK: Zekâtın farz olmasının şartlarından birisi de; kişinin mala tam sahip olmasıdır. El konulan ve sahibinin tasarruf hakkı gasbedilen mallar da; zekâta tabi değildir.(20) Tam malik olmak; malın kişinin elinin altında bulunmasıdır. Malı bulunduğu halde, elinin altında olmazsa (meselâ; kadının kocasından olan mehri gibi) veya mal elinde olduğu halde kişi ona tam sahip olmazsa (Mukâteb köle ve borçlu gibi) zekât vermek farz olmaz. (21)

865 HAVAİC-İ ASLİYE'DEN FAZLA MAL: Malın; havaici-i asliye'den (aslî ihtiyaçlardan) fazla olması ve nisaba ulaşması da şarttır. İçinde oturlan eve, giyilen elbiseye, evin zaruri eşyalarına, binek hayvanlarına, kullanılan silâhlara, aile fertlerinin senelik yiyeceğine, altın ve gümüşten olmayan kap-kacağa zekât gerekmez. Ayrıca inci, yâkut, zümrüt ve benzeri maddeler de, eğer ticaret için kullanılmıyorsa, zekâta dahil değildir. Nafaka temini için; sanatkâr kimselerin kullanmış olduğu aletlere ve ilim ehlinin kitaplarına da zekât gerekmez.(22)

866 BORÇLU OLMAMAK DA ŞARTTIR: Hanefî fûkahası: "Kullar tarafından talep edilen borçların hepsi zekâtın farz olmasına manidir"(23) hükmünde ittifak etmiştir. Nezirler, keffâretler, fıtır sadakaları ve hacc gibi, kullar tarafından istenilmeyen her borç, zekâtın farziyyetine mâni olmaz. Bir kimsenin borcundan sonra, nisab miktarından fazla malı mevcudsa, ona zekât vermek farz olur.(24) Borç olan kısmı yok hükmündedir. Zira o kendisinin değil, bir başkasınındır.

867 NİSABIN NAMİ OLMASI ESASTIR: Zekâtın farz olmasının şartlarından birisi de; malın nami (üreyici, çoğalıcı) olmasıdır.(25) Nemâ (Çoğalma); ya doğma, doğurma, kazanma, kâr etme gibi "Hakiki" olur veya bir kimsenin elinde durması (Kendisinin veya vekilinin) sebebiyle artmaya elverişli olan mal gibi "Takdîri" olur. Hakiki nemâ da, takdirî nemâ da, hılkî ve fiilî olmak üzere ikiye kısıma ayrılırlar. Hılkî olanlar; altın ve gümüşdür. Çünkü bunlar bizzat intifâ için, yani havaici asliyeyi gidermek için elverişli değildirler. Ticaret için niyyet edilsin veya edilmesin, "Altın ve Gümüşün" zekâtı verilir. Fiili olanlar ise, altın ve gümüşün dışında kalanlardır. Bunlarda nemâ; ticarete niyet etmekle olur. Bilindiği gibi ticarete niyyet de, ya serahaten (açıkca) beyanla veya delâleten sabit hâle gelir. Meselâ; ev yapmak için, bir arsa alan kimse ile arsa ticareti yapan kimse arasında fark vardır. Bir malın zekâtının verilmesi için, o malın sahibinin elinde bulunması ve malın artması veya temekkün etmesi (yığılması) lâzımdır. Artması olmayan ve temekkünü bulunmayan mal için zekât yoktur.

Nitekim Dımar malı böyledir.(26) Hz. Ali (ra)'den rivayet edildiğine göre; "Dımar malında zekât yoktur"(27) Mal-ı dımar: "Aslında bir kimsenin malı olan ve onun milkine dahil bulunduğu sırada elinden çıkıp bir daha geri dönmesi umulmayan mal demektir. Muhiyt'te de böyledir."(28) İnkâr edilen borç, gömülüp tekrar bulunamayan mal, ve şahidleri, senetleri bulunmayan alacak vs... Bunlar hep dımar malıdır.

868 **"HAVELANÜ'L HAVL" ŞARTTIR:** "Bir malda, üzerinden tam bir yıl geçinceye kadar zekât yoktur"(29) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî Fûkahası: "Zekâtın farz olmasının şartlarından birisi de, malın üzerinden bir sene geçmesidir. Zekâtta kameri yıla itibar olunur. Nisab senenin başında ve sonunda tamam olursa, sene içerisinde noksanlanmış olması, zekâtı düşürmez"(30) hükmünde ittifak etmiştir.

869 Bir mükellefin; nisaba malik olduktan sonra, zekât vermekte acele etmesi caizdir. Sebepleri mevcut olduğu için; geçmiş senelere ait zekâtları vermekte acele etmek şarttır. İmam-ı Muhammed (rha) "Zekât "Fevri" olarak (derhal ödenmek üzere) farzdır, tehiri caiz değildir. Zekâtını zamanında ödemeyen kimsenin şahidliği kabul edilmez"(31) buyurmaktadır. Bu husus iyi düşünülmelidir.

ZEKÂT İBADETİ NASIL EDÂ EDİLİR?

870 Molla Hüsrev: "Allahû Teâla (cc)'nın emrine kat'i olarak ittiba ve O'nun rızası için zekât'ı vermek esastır. Zira bu bir ibadettir. Allahû Teâla (cc): "Halbuki onlar ancak Allah'a, O'nun dininde ihlâs erbabı olarak ibadet etmelerinden... başkasıyla emrolunmamışlardır" hükmünü beyan etmektedir. Bu durumda, zekâtı edâ eden mükellef için ihlâs lâzımdır"(32) diyerek, en hassas noktaya işaret etmektedir. Çünkü insan; gerçekten mala düşkündür ve cimrilik sıfatıyla tanınır. Kur'an-ı Kerim'de: "Kendileri cimrilik yapıp, insanlara da cimriliği emredenler, bir de Allah'ın hazinesinden kendilerine verdiği nimetleri gizleyenler yok 'mu? Biz o nankörlere hor ve hakiy edici bir azab hazırlamışızdır. Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarfedenleri (de Allah sevmez). Şeytan kime arkadaş olursa, o ne kötü bir arkadaşır"(33) hükmü beyan buyurulmuştur.

871 **NİYYET:** Şurası malûmdur ki; zekât bir ibadettir. Her ibadette olduğu gibi niyyet şarttır.(34) Mükellef; zekâtını vermek için birisini vekil dahi tayin etse,

niyyet etmesi esastır. Şayet bu şahsı vekil tayin ederken değil de, bu vekile zekâtı teslim ederken niyet etmiş olsa caiz olur. Miracü'd Diraye'de de böyledir. Bir mükellef; başka bir şahsa zekâtını teslim edib, onu fakirlere vermesini emretse, bu şahs fakirlere verirken niyet etmese bu yine caiz olur. Çünkü bu durumda amirin (Emir veren mükellefin) niyeti bulunmaktadır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(35) Sonuç olarak; zekâtın edâsının ilk şartı; niyyettir. Malûm olduğu üzere "Niyyet"; ibâdet ile âdeti birbirinde ayırmak noktasından da, oldukça önemlidir.(36)

872 MİLK EDİNDİRMEK: Mükellefin; zekâtı müstehak olan kimselerden birisine "Temlik"te bulunması, yani ona teslim etmesi de, edâsının şartlarındandır.(37) Niyyet edib; zekâtı vaadetmekle bu ibadet edâ edilmiş olmaz. Dolayısıyla; hem niyyet, hem de tasadduk bir arada bulunmalıdır. Ayrıca; zekât verdiği kimseye, "Kendisinden hiçbir menfaat beklemediğini, Allahû Teâla (cc)'nın bu malı muhkem haberlerle kendisine verdiğini" beyanla, meselenin mahiyetini izah etmelidir. Ta ki; hem zekât veren, hem de zekâtı alan, nefesine herhangi bir pay ayırmasın!..

ÂMİL'DE (ZEKÂT MEMURUNDA) ARANAN VASIFLAR

873 İmam-ı Serahsi (rh.a) zekâtın farziyetini izah ederken "Allahû Teâla (cc): "Onların (Mü'minlerin) mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini (günahlarından) temizlemiş, bununla onların (hasenatını) bereketlendirmiş olasın" (Et Tevbe Sûresi: 103) hükmünü beyan etmektedir. Ayrıca bu konuda sünnet de sabit olmuştur"(38) buyurmaktadır. Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Muaz b. Cebel'i (ra) Yemen'e gönderirken: "Ey Muaz!.. Sen zekâtı müslümanların zenginlerinden al ve onların (Müslümanların) fakirlerine ver"(39) buyurduğu da bilinmektedir. Hanefî fûkahası nası şer'i delilleri esas alarak; "Zekât toplama hakkı "Ulû'lemr'e" aittir. Öyle ise bu hakkı; hiç kimsenin, iptal etmeye yetkisi yoktur"(40) hükmünde ittifak etmiştir. Esasen Resûl-i Ekrem (sav), Hz. Ebû Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra) dönemlerinde; hem zahirî hem de batınî malların zekâtları, "Âmiller" kanalı ile toplanılmıştır. Hz. Osman (ra); batınî malların (Gizlenebilen, para, altın, gümüş vs.) zekâtını sahipleri tarafından ödenmesi hususundaki kararını halka şu hutbesiyle açıklıyor; Saib b. Yezid (ra) diyor ki; Osman b. Affan (ra)'ın minbere çıkarak şöyle dediğini duydum: "Bu ay, zekât verme ayıdır. Kimin üzerinde zekât borcu varsa, borcunu ödesin". Bu şekilde batınî malların zekâtını sahiplerinin emrine bırakmış, ondan sonra da bu durum devam etmiştir.(41) Resûl-i Ekrem (sav)'in âmilleri şunlardır: Hz. Ömer, Hz.

Abdullah İbn-i Mesûd, Hz. Muaz b. Cebel, Hz. Ebû Cehm b. Huzeyfe, Hz. Ukbe b. Amir, Hz. Kays b. Sabit, Hz. Ukbe b. Samit, Hz. Bureyde b. Husayb, Hz. Ubhad b. Beşr El Eşheli, Hz. Rafii b. Mekis, Hz. Büsr b. Süfyan El Ka'bi, Hz. Muhacir b. Ebi Ümeyye, Hz. Ziyad b. Lebid, Hz. Malik b. Nüveyre, Hz. Zeberkan b. Bedr, Hz. Kays b. Âsım ve Hz. A'lâ b. Hadremi!..

874 Hz. Enes b. Malik (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Beni Temim kabilesinden bir adam Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek: "Ya Resûlullah!.. Zekâtı senin gönderdiğin memura verdiğim zaman, Allah'a ve Resûlüne karşı mes'uliyetten kurtulur muyum?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (sav): "Evet, zekâtı benim gönderdiğim memura ödediğin zaman kurtulur, beraat edersin. Ödediğin zekâtın mükafatı sana, (Eğer değiştirirse) günahı da, değiştirene aittir"(42) Cevabını verdi. Feteva-ı Hindiyye'de: "Âmil, açık olan malların zekâtını aldığı gibi, tüccarın yanında bulunan gizli malların da zekâtlarını alır. Kafi'de de böyledir. Âmil'in; hür, mü'min olması ve haşimi olmaması şarttır. Gaye'den naklen Bahru'r Raik'te de böyledir"(43) hükmü kayıtlıdır. Darû'l İslâm'da; bir mükellef "Âmil'i" beklemeden zahiri mallarının zekâtını vermiş olsa; "Ben zekâtımı şehirdeki fakirlere verdim" diye yemin etse dahi, tekrar zekât alınır. Birinci vermiş olduğu "Sadaka" olur; ikinci verdiği (Âmil'e ödediği) Zekâttır"(44) Ancak batınî (görünürde olmayan, para, altın ve gümüş vs. gibi) mallarda, mükellefin sözü tasdik edilir.

875 Âmil; aynı zamanda gayr-i müslimlerden (Zimmilerden) "Cizye'yi" de, tahsil etme durumundadır.(45) Mü'minlerin Ulû'lemr'ine karşı ayaklanan âsî ve bağıy'ler bir memur tayin ederek; müslümanlardan zekât toplamış olsalar, "Ulû'lemr" onlardan ikinci defa zekât alır.(46) Zira âsî ve Bağıy'lerin, zekât toplama hakları yoktur, bu "Velâyet'le" ilgili bir husustur. Müslümanların; "Ulû'lemr'e" karşı ayaklanan asi ve bağıyilere "Zekât"larını vermiş olmaları, kendi kusurlarıdır. Ancak asi ve bağıyilerin; çok güçlü olma durumlarında hüküm değişir.(47)

876 Ulû'lemr'in görevlendirdiği kimse (Âmil veya Âşir) "Harbi'lerle" de muhatabtır. Darû'l Harb'te ikamet eden müslümanlardan; ne kadar vergi alınıyorsa, Darû'l İslâm'a ticaret niyetiyle gelen Harbi'den de o kadar alınır.(48) Sözleri tasdik edilebilecek hallerde, mü'minlerle, zimmiler arasında fark yoktur. Ancak Harbi'nin hiçbir sözüne güvenilemez. Darû'l İslâm'da ikamet eden gayr-i müslimler (Zimmiler), İslâm fıkına tabi oldukları için, Harbilerden üstündürler.

"ZEKÂT" VE "VERGİ" ARASINDAKİ FARK

877 Şurası muhakkaktır ki; "Zekât" ile "Vergi" arasında, teşri kaynağı, gaye, miktar ve harcanacağı yerler noktasından izahı mümkün olmayan farklar vardır. Zekât; Allahû Teâla (cc)'nın koyduğu bir ibadettir. Hangi maldan, hangi süre içerisinde, ne kadar ve kimlere verileceği Resûl-i Ekrem (sav) tarafından izah buyurulmuştur!.. Bu şer'i hududlara hiç kimsenin tecavüz etmesi veya onu değiştirmesi mümkün değildir. "Vergi" ise; insanların ihtiyaçlar sebebiyle, kendi akıllarına göre tayin ettikleri ve ibadet olma özelliği bulunmayan iktisâdî bir olaydır. Darû'l İslâm' da dahi; Beytülmal'de "Zekât" bölümü, diğerlerinden ayrı mütalâa edilir. Zira masraf yerleri birbirinden farklıdır.

878 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ölüm tehlikesi olmadığı süre içerisinde, mü'min için kendisini zelil etmek yoktur. Ancak ölüm tehlikesi anında, bu tehlikeyi hangi yolla defetmek mümkün olursa, o vâcibtir"(49) buyurduğu bilinmektedir. Bir İslâm beldesi istilâya uğrarsa; mü'minler malları ve canlarıyla cihad ederler. "Esâret" hayatı başlarsa, kendi içlerinden seçtikleri emir, müstevlilerle olan ilişkilerde maslahat tayin edebilir. Dolayısıyla mü'minlerin; müstevli kâfirlere karşı sevgi ve muhabbet beslemeleri düşünülemez. Onlara gönül rızasıyla vergi de ödemezler.

879 Hanefî fûkahası; "Darû'l İslâm'da zalim bir yönetimin koyduğu haksız vergilerin ödenip-ödenmeyeceği konusunda" ihtilâf etmiştir. Dürri'l Muhtar'da "Haksız yere alınan vergiyi ve zulmü kendisinden defetmek evlâdır. Meğer ki bu kimsenin hissesini, diğerleri üzerine almış olsunlar" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken; ihtilâfları kaydettikten sonra: "Ben derim ki, bu cevap söz götürür. Zira alması haram olan şeyin, vermesi de haramdır. Nitekim Eşbah'ta beyan edilmiştir. Bundan yalnız zaruret müstesnadır. Şayet zâlim ne sûrette olursa olsun, o malı alacaksa, kendi payına düşeni vermekten aciz olan kimse, verdiğinden dolayı günahkâr olmaz. Kâdir olan kimse bunun gibi değildir. O, alması haram olan şeyi vermekle, zulme kendi arzusuyla yardımcı olmuş olur"(50) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Zamanımızın zâlim yönetimlerinin (Devletleri'nin) zekât, öşür, haraç, vergi ve benzerlerini almaları halinde, essah olan bu borçların sakıt olduğudur. Ancak bunları verdikleri mükelleflerin niyyet etmeleri gerekir. Tatarhaniye'de de böyledir"(51) hükmü kayıtlıdır. Meselenin özü şudur: "Müslümanlar, içinde yaşadıkları siyasi coğrafya'da Cum'a ve Bayram Namazlarını edâ edebiliyorlarsa iki hal söz konusudur.

Birincisi: Onlar İslâm ahkâmı ile hükmeden adil bir yönetim içindedirler. Bu durumda zekâtlarını ve vergilerini gönül huzuruyla "Âmil'lere" teslim edebilir.

İkincisi: Câir bir yönetimle karşı-karşıyadırlar. Ancak Cum'a ve Bayram Namazlarını edâ ederek, orada hâkimiyetlerinin varlığını ilân etmişlerdir. Bu durumda cair yönetimin (Zalimlerin) âmillerine; zekât ve öşürlerini teslim ederken niyyet ederler ve bu borç sakıt olur. ancak âdil veya câir bir imamın (Ulû'lemler'in) yönetimi altında olmayan beldelerde, mü'minler küfür ahkâmına muhatab oldukları için "Esir" hükmündedirler. Küfür ahkâmı ile hükmeden yönetimlerin memurlarına; zekât ve öşürlerini kat'iyen veremezler. Verseler de sahih olmaz. Esâsen o beldelerdeki müslümanlar, acil ihtiyaçlarının dışındaki bütün varlıklarını, cihad için harcamak mecburiyetindedirler.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR?

880 Kur'an-ı Kerim'de: "Sadakalar Allah'tan bir farz olarak fakirlere, miskinlere, (Sadakaların) üzerine me'mur olanlara, (Âmil'lere), kalbleri ısıdırılmak istenenlere (Müellefe'ye), kölelere, gârimine (borçlulara), Allah yolunda (harcamaya) ve yolculara mahsustur. Allah hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir"(52) hükmü beyan buyurulmuştur.

881 **FAKİRLER:** Nisab miktarından az malı olan kimseye fakir denir.(53) Ayrıca nisab miktarına ulaşmış malı olmasına rağmen, nâmi (Üreyici) olmayan mala sahip olan kimseye de, fakir denilmiştir. Zira bunların da, ihtiyaç hâli devam eder. Zekâtı, fakir olan ilim ehline vermek, fakir olan cahile vermekten daha efdaldır. Zahidi'de de böyledir.(54)

882 **MİSKİNLER:** Hiçbir şeyi bulunmayıp, dilenerek hayatını idâme ettiren kimselere "Miskin" denir.(55) Molla Hüsrev: "İçinde bulunduğu gün için yiyeceği olan kimsenin dilenmesi helâl değildir"(56) buyurmaktadır. Dolayısıyla "Fakir" ile "Miskin" arasındaki en önemli fark buradadır. Fakir'in; nisab miktarına ulaşmamakla birlikte malı mevcuddur ve dilenmesi helâl değildir. Miskin'in ise; hiçbir şeyi bulunmayıp, dilenmesi helâldir.

883 **"ÂMİL'LER" (ZEKÂT MEMURLARI):** Âmil; "Ulû'lemler'in, zahiri malların zekât ve öşürünü toplamak üzere tayin edib, memur eylediği kimselerdir. Kâfi'de de böyledir.(57) Bir mükellef, kendi malının zekâtını bizzat kendisi "Ulû'lemler'e" verirse, âmil bu zekât'tan hisse almaya hak kazanamaz.

Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Amil, zengin dahi olsa sırf zekât işi ile meşgul olduğu için oradan geçimini temin edebilir.(58)

884 BORÇLULAR (GÂRİM): Borcu olup, nisab miktarı mala sahip olmayan veya insanlarda alacağı olup da, alması mümkün olmayan kimselere de zekât verilir.(59) Bazı ulemâ gârim zümresine, herhangi bir felâkete (Yangın, kaza vs.) uğramış mü'minleri de, dahil etmiştir.

885 MÜKÂTEB KÖLELER VE CÂRİYELER: Bir bedel mukâbilinde azad edilmek üzere efendisi ile mukâvele yapmış bulunan köle ve câriyeye "Mükâteb" denir. Onları kölelikten ve cariyelikten kurtarıb, hürriyetlerine kavuşturmak için zekât verilir.(60) Ancak Hâşimi'lerin mükâteblerine zekât vermek caiz olmaz. Çünkü kölenin mülkü de efendisine aittir. Halbuki Hâşimi'lere zekât haramdır. (61)

886 ALLAH YOLUNDA CİHAD EDENLER: Ebû Yusuf (rh.a)'a göre; fakirlikleri dolayısıyla cihada katılamayan gazilere (Mücahidlere) zekât verilir. İmam-ı Muhammed (rh.a) "Allah yolunda olanlardan" murad, hacc yolunda (Malını ve vâsitasını kaybetmiş) fakir kimselerdir.(62) Sahih olan İmam-ı Yusuf (rh.a)'un kavlidir.(63) İbn-i Abidin: "Ben derim ki; Onu ben de Cemi'ül Feteva'da gördüm. İbaresı şudur: "Mebhut'ta beyan edildiğine göre, nisaba malik olan kimseye zekât vermek caiz değildir. Ancak İlim öğrenene, gaziye ve hacc kafilesinden ayrılmış olan kimseye verilebilir. Çünkü Peygamber (sav): "İlim öğrenene zekât vermek caizdir. Vele ki kırk yıllık nafakası olsun" buyurmuştur. İlimden murad şer'î ilimdir. Kendini öğrenmeye ve öğretmeye vermek şartı ile sözünden murad, bundan başkası ile ilişkisi olmamaktır"(64) hükmünü zikreder. Bahsin devamında da; öğrencinin fakir olmasına dikkat edilmesini hâssaten tasrih etmiştir.

887 YOLCU (İBN-İ SEBİL): Yolcudan maksad; malı memleketinde kalıp, elinde birşey bulunmayan garib kimsedir. Molla Hüsrev: "İbn-i Sebil diye isimlendirmenin sebebi, yolculuk (Sefer) ona gerekli olduğu içindir. Her ne kadar; aslî vatanında malı mevcut ise de, sefer halinde ona ulaşmaya kâadir olmadığından, ihtiyacı kadar alması caizdir. İhtiyacından fazlasını alması ise helâl olmaz"(65) buyurmaktadır. Memleketinde malı olan yolcunun, zekât yerine borç alması daha efdaldır.(66)

"MÜELLİFE-İ KULÛB" MESELESİ

888 Önce müellife (kalbleri te'lif edilecek, ısıdırılacak) kimdir? sualine cevap arayalım. İmam-ı Kasani: "Müellife-i Kulûb, Kureyş'in reislerinden ve arapların önde gelen kimseleridir ki, Ebû Süfyan b. Harb, Safvan b. Ümeyye, Uyeyne İbn-i Hısn-i Firazi, Ekra b. Habis, Abbas İbn-i Mirdat, Malik İbn-i Avf onlardandır. Bunlar kendi kavimleri (kabileleri) arasında nüfûz, kuvvet, şeref ve çok bağlıları bulunan şahıslardı. Bazıları hakikaten mü'min olmuşlardı, bazıları zâhiren müslüman, gerçekte münâfıklar zümresindendi, üçüncü bir kısmı da kâfirdiler." (67) hükmünü beyanla, müellife'nin tek bir akaidle açıklanamıyacağını kaydediyor. Hz. Ebû Bekir (ra)'in hilâfeti döneminde Ekra b. Habis ile Uyeyne b. Hısn-i Firazi, çevrelerinde bulunan arazilerin "Müellife-i Kulûb" hakkı olarak kendilerine verilmesini talep ettiler. Hz. Ömer (ra) kadı'lık görevini yürütüyordu. Kendilerine; "bunun mümkün olmadığını, Allahû Teâla (cc)'nın İslâm'ı aziz kâldığını ve kendilerine muhtaç olmadıklarını" beyanla, "Müellife-i Kulûb" hissesinin kaldırıldığını ilân etti.(68) Fûkaha; bu hususta sahâbe-i kiram'ın icma'sının tahakkuk ettiğini zikretmektedir.(69) İbn-i Nüceym bu icma'nın; mü'minlerle-kâfirler arasında dostluğun kesildiğini beyan eden Âyet-i Kerimelere dayandığını, farz ve vacib olan hiçbir sadakanın kâfire verilmeyeceğini beyan etmektedir.(70) İmam-ı Merginani: "Zekâtın verileceği yerler sekiz sınıftır. Müellife-i Kulûb ise düşmüştür. Çünkü Allahû Teâla (cc) İslâm'ı aziz kıldı, onlara (Müellife-i Kulûb'a) muhtaç etmedi. İşte icma bunun üzerine mün'akid oldu"(71) hükmünü zikreder. Dolayısıyla; "Müellife-i Kulûb'a", sırf bu noktaları esas alınarak zekât verilmez. İbn-i Abidin: "Müellife-i Kulûb'un müslüman fakirlerine, fakirlik vasfından dolayı zekât verilir, müellife'den olmasına bakılarak verilmez"(72) hükmünü beyan eder.

889 Zekât; mahiyetini beyan ettiğimiz yedi sınıfın bütün ferdlerine veya bazısına temlik yoluyla (Milk edindirmek, vermek sûretiyle) edâ edilir.(73) İmam-ı Şafii (rh.a) "Her sınıftan en az üç kişiye verilmek sûretiyle edâ edileceğini" esas almıştır.(74) Dürri'l Muhtar'da: "Zekât veren kimse, bu sınıfların hepsine veya bazısına -velev ki herhangi sınıftan bir kişiye olsun- verebilir. Çünkü cins bildiren "Elif lâm", topluluğu iptal eder. Şafii her sınıftan üç kişiye verilmesini şart koşturmuştur" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken "Cins bildiren "Elif lâm" topluluğu iptal eder" hükmünü şu şekilde izah ediyor: "Cins bildiren "Elif lâm"dan murad; ayetteki "lilfûkarai" kelimesinin başındaki harf-i tariftir. Bu harf-i tarif cinse, yani hakikate delâlet eder. Halebi diyor ki, "Bu yedi sınıf zekât ehlinde sadece bir kişiye vermenin caiz olduğunu ta'lildir. Yalnız bir sınıfa vermenin caiz olmasına gelince, onun illeti şudur: Ayetten murad,

kendilerine zekât vermek caiz olan sınıfları beyan etmektir, yoksa onlara vermeyi tayin etmek değildir.""(75) Firaset sahibi her mü'min kabul eder ki; gününüzde "Ulû'lemlr" ve onun zekât toplamakla görevlendirdiği "Âmil" yoktur. Ayrıca Allah (cc) yolunda silâhlı mücadele veren fakir mücahidlerin sayısı da oldukça azdır. "Mükâteb köle'nin de" bulunmadığı dikkate alınırsa, geriye: Fakir, miskin, yolcu ve borçlu kalır!..

890 Zekât verilen mal, nisab miktarına ulaşmıyorsa, bunu tek bir kişiye vermek daha efaldır. Zahidi 'de de böyledir.(76) Ancak nisab miktarını aşarsa, bir kişiye vermek mekrûh olur. Zira bu fiilde, karşıdakini "Zengin" duruma getirmek vardır. Bu gibi hallerde; birkaç fakir arasında taksim edilir.

ZEKÂT VERMENİN CÂİZ OLMADIĞI YERLER

891 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Zengin olan bir kimseye zekât malı helâl olmaz" (77) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası, bu hadis-i şerifi esas alarak: "Zekât'ın, zengin olan kimseye verilmesi caiz değildir. Ayrıca zengin olan mü'minin; kölesine ve akıl-baliğ olmamış çocuğuna da zekât verilmez. Çünkü kölenin malı efendisinin olduğu gibi, bülûğa ermemiş çocuğun da nafakası babasına aittir. Zengin olan kimsenin karısına da, nafaka ve menfaat yönünden şüphe bulunduğu için vermemek esastır"(78) hükmünde ittifak etmiştir. Ancak köle "Mükateb" duruma geçer ve çocuk da bülûğa ererse; zekât vermekte beis yoktur. Ayrıca zengin olan kimsenin; karısı çok fakirse ve mal ayrılığına riayet olunuyorsa zekât verilebilir.

892 Menfaatleri müşterek olduğu için, zengin bir kocanın, fakir olan karısına zekât vermesi mümkün değildir. Aynı şekilde zengin olan kadın da, fakir olan kocasına zekât veremez.(79)

893 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ey Haşimoğulları!.. Şüphesiz Allahû Teâla (cc) insanların mallarının kirlerini ve pisliklerini size haram kıldı."(80) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Haşimoğullarına ve onların mükâteb kölelerine zekât vermek caiz değildir"(81) hükmünde ittifak etmiştir. "Haşimoğulları"ndan murad; Resûl-i Ekrem (sav)'in amcası Hz. Abbas (ra)'ın evlâd ve ahfadıyla, diğer amcası Ebû Talib'in oğulları, Hz. Ali (ra)'nin, Hz. Cafer (ra)'in ve Hz. Akil (ra)'in evlâd ve ahfadı, bir de Abdulmüttalib b. Hars'ın evlâd ve ahfadıdır.(82) "Beni Haşim"den, bu sayılanların dışında kalanlara zekât vermek caiz olur. Meselâ: Ebû Leheb'in zürriyetinden gelenler gibi!.. Çünkü

onlar Resûl-i Ekrem (sav)'e yardım etmediler. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Zekât, Nezir, Öşür ve Keffâret gibi verilmesi icabeden sadakalar, Beni Haşim'e verilmez. Ancak bunlara nafîle sadakaları vermek caizdir. Kafi'de de böyledir. Beni Haşim'in kölelerine de zekât verilemez. Kenz Şerhi Ayn'de de böyledir. Beni Haşim'den; fakir olanlara madenlerin ve definelerin beşte birini vermek caizdir. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(83) Resûl-i Ekrem (sav): "Ey Beni Haşim, Allahû Teâla (cc) bunun (Zekât'ın) yerine size humus'un humusunu (Ganimet'lerin beşte birinden) bedel kıldı"(84) hükmünü beyan etmiştir. Dolayısıyla Haşim oğullarına, kazancının en temizi ve en efdali olan ganimetten payları verilir. Bilindiği gibi, ganimetler önce humus'a (beş'e) bölünür, bunun biri Allahû Teâla (cc) ve Resûl (sav)'ne aittir. İşte bu beşte birin beşte biri, "Beni Haşim'in" payıdır.

894 Bilindiği gibi zekâtın edâ edilebilmesi için temlik (Milk edindirmek) şarttır. Bu genel kaideyi esas alan Hanefî fûkahası: "Zekât parası ile mescid yaptırmak, yolları tamir ettirmek, su kanalları açmak, müsafirhane ve hastahaneler inşaa ettirmek caiz olmadığı gibi, bir ölüye kefen almak veya borcunu ödemek de caiz değildir"(85) hükmünde ittifak etmiştir. Çünkü bu fiillerde temlik (Milk edindirmek) yoktur. Yine "Demokratik-Laik bir devlet'te", meclislerin çıkardığı kanunlarla teşekkül eden; siyasi partiler, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay ve bunun gibi derneklere "Zekât" verilemez. Çünkü bunlar hükmi birer şahsiyet kabul edilir. Bizzat ferd hükmünde değildir. Hiçbir hükmi şahsiyet; açlık tehlikesi geçirmez, çünkü canlı değildir. Ayrıca Laik devlet; "Din ile Devlet işlerinin ayrılığı" ilkesine dayanır. Bu hükmi şahsiyetler ise; İslâm'ın değil, devletin hükümlerine göre vücûd bulmuşlardır.

895 Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Muaz (ra)'a hitâben: "Ey Muaz!.. Sen ehl-i kitab bir kavmin yanına gidiyorsun. Onları "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma" şهادete davet et!.. Eğer senin bu davetini kabul ederlerse, kendilerine tebliğ et ki, Allah (cc) onlara her gün ve her gecede beş vakit namazı farz kılmıştır. Bu hususta da sana itaat ederlerse, onlara bildir ki, Allahû Teâla (cc) kendilerine zekâtı farz kılmıştır. Bu onların zenginlerinden alınacak, fakirlerine verilecektir."(86) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası bu hadis-i şerifteki: "Bu onların (Müslümanların) zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecektir" hükmünü esas alarak, "Zekâtın hiçbir zimmi (Zimmet akdi imzalamış gayr-i müslim) ve Harbi'ye, yani küfür ehlinden hiç kimseye verilemeyeceği" hususunda ittifak etmiştir.(87) "Peki diğer sadakalarda durum nedir?" sualine cevap arıyalım. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Din ehline sadaka

veriniz"(88) Hadis-i Şerifini esas alan İmam-ı Azam ve İmam-ı Muhammed (rh.a), nafil olan sadakaların zimmet ehline verilebileceğini beyan etmişlerdir. İmam-ı Şafii ve İmam-ı Yusuf (rh.a) ise, Hz. Muaz (ra)'a hitaben Resûl-i Ekrem (sav)'in emrinin, diğerlerini neshettiğini esas alarak; farz veya nafil hiçbir sadakanın küfür ehline verilemeyeceğine kail olmuşlardır.(89) Sonuç olarak; farz olan zekâtın kâfire verilemeyeceği hususunda tam bir ittifak vardır. Nafil olan sadaka hususunda ise iki ayrı ictihadla karşı karşıyayız. Ancak günümüzde Ulû'lemler ile zimmet akdi yapmış; herhangi bir gayr-i müslimden söz edemeyeceğimiz için, farz veya nafil hiçbir sadakanın küfür ehline verilmemesi esastır. Darû'l İslâm'da; Nafil sadakada, durum değişir.

896 Zekât vermekle mükellef olan mü'min zekâtını; babasına, dedesine ve bunun gibi ne kadar yukarı çıkarsa çıksın "Usûlüne", oğluna, torununa ve bunun gibi ne kadar aşağı inerse insin "Furû'una" veremez. Çünkü usûl ve furûu arasında milk menfaatleri iç-içedir. O halde bütün şartlarıyla temlik (Milk edindirme) gerçekleşemez.(90) Aynı şekilde kölesine, ümmü veledine ve bir kısmını azad ettiği mükâtebine de zekât veremez. Çünkü menfaat ve milk şüphesi sözkonusudur. Zekâtı bunların dışındaki kimselere vermek mecburiyetindedir. Ancak nafakası ile mükellef olmadığı fakir akrabalarına vermesi müstehabdır. (91) Bir kimse, zekâtına mahsuben bir fakiri evinde oturtsa veya yemek yedirmiş olsa, temlik (Milk edindirme) gerçekleşmediği için zekât yerine caiz olmaz.

897 Mükellefin zekâtı edâ etmeden önce; zekât vermeyi düşündüğü kimsenin halini araştırması caizdir. Durumu şüpheli olan bir kimseye gerekli tahkikat yapmadan (Araştırıp-soruşturmadan) zekâtını veren mükellef, eğer o kimse Haşimi çıkarsa veya zengin olduğu anlaşılırsa, vermiş olduğu zekât fesada uğrar. Ancak gerekli tahkikatı yaptıktan sonra (yâni araştırıp-soruşturduktan sonra) zekâtını verir, vermiş olduğu kimse zengin veya Haşimi çıkarsa, zekâtı sahih olur. Tekrar vermesi gerekmez.(92) Çünkü bu tıpkı, sahrada kible yönünü bilmeyen, musallinin durumu gibidir. Gerekli alâmetlere baktıktan sonra, musalli "Kible istikametinde" isabet edemese dahi, namazı sahih olur. Zekâtta da, gerekli araştırma yapıldığı zaman; isabet edilemese dahi, zekât sahih olur. Ancak araştırma yapılmadığı zaman, sahih olmaz.

898 Zekâtını verip-vermediği hususunda şüpheye düşen mükellefin zekâtını yeniden vermesi gerekir.(93) Nisab miktarı mala sahip olup, bunun üzerinden bir yıl geçtikten sonra, zekâtını edâ etmeyen mükellef, malı helâk olsa dahi o malın zekâtını ödemek zorundadır. Bir kimse bir ticaret malını, başka bir ticaret

malıyla değiştirse, mal helâk olmuş sayılmaz. Değişen malın aynı cinsten veya ayrı cinsten olması müsavidir. Bu hususta ihtilâf yoktur.(94)

HANGİ MALLAR ZEKÂTA TABİDİR?

899 Önce "Mal" ve Milkiyet" kavramları üzerinde duralım. Kur'an-ı Kerim'de "Yeryüzünde neler varsa hepsini sizin için yarattı"(95) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i Kerime'yi esas alan İslâm üleması: "İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için Allahû Teâla (cc) tarafından yaratılmış ve istenildiği zaman elde edilip kullanılabilen insandan maada (gayri) şeylere mal denir"(96) tarifini esas almıştır. İmam-ı Şafii (rh.a) haramı ihtiyaç olarak kabul etmediği için "İhtiyaçlarımızı karşılayan şeylere mal denir" tâbirini benimsemiştir.(97) Dikkat edilirse; her iki tarifte de ortak nokta; insanların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. "Mülkiyet" ve "Milkiyet" kavramlarına gelince!.. Arapçada (M-L-K) kökünden gelen bu kelime hem "Mülk", hem de "Milk" olarak okunmaktadır. Mülk; daha ziyade siyasi iktidar ve hüküm koyma manasına kullanılmıştır.(98) "Lehû'l Mülk" (Mülk O'nundur, Allah'ındır) denildiği zaman, bununla hüküm koyma hakkı kasdedilir. Kur'an-ı Kerim'de "Hz. Dâvud (as)'un kıssası" beyan buyurulurken: "Onun mülkünü de kuvvetlendirdik. Ona hikmet ve fasl-ı hitab verdik"(99) buyurulmuştur. Müfessirler; bu Ayet-i Kerimedeki "Mülk'ten" kasdın; siyasi güç, zafer ve büyük ordular olduğunu kaydetmektedirler.(100) Esâsen "Mülkün Allahû Teâla (cc)'ya ait olduğunu" beyan buyuran bütün Ayet-i kerimelerde, hüküm koyma hakkı üzerinde de durulmuştur, "Milk" kelimesi ise; daha ziyade mala sahip olma manasına kullanılmıştır. Ancak Türkçe'de "Mülkiyet" kelimesinin yerine saltanat kullanıldığı için, fazla yaygınlaşmamıştır. Osmanlı döneminde sultanlara "Allah (cc) mülkünüzü daim kılsın" şeklinde dua etmek âdet haline dönüşmüştür. Günümüzde siyasi iktidar manasında kullanılan "Mülkiyet" ile, mala sahip olma manasındaki "Milkiyet" kavramları içiçe girmiştir. Genellikle de "Mülkiyet" şeklinde kullanılmaktadır. Şimdi "Milkiyet nedir?" sualine cevap arayalım. İmam-ı Kasani: "Milkiyet; tasarrufa konu olabilen mal-ı mütekavvim üzerinde, tasarrufta bulunabilmek için Şâri'in (Allahû Teâla (cc) ve Resûlünün) bahşetmiş olduğu yetki ve iktidardır"(101) tarifini yapıyor. İşte zekâta tâbi olan mallar, bu tarifi mahiyeti içerisinde.

SAİME'LERİN (OTLAK HAYVANLARININ) ZEKÂTI

900 Önce "Saime" kelimesi üzerinde duralım: Kırlarda ve otlaklarda güdülen,

nesillerinin çoğalması, süt ve yağlarının artması ve ticârî gayelerle beslenen hayvanlara "Saime" denir.(102) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kendisine yük yüklenen ve çalıştırılan hayvanlarla, çift süren sığırlarda zekât yoktur"(103) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; kırlarda otlatılmayan ve ticâret niyetiyle beslenmeyen hayvanlardan zekât alınmayacağı" hususunda ittifak etmiştir. Yâni yük taşımak ve binmek için beslenen veya çift sürmek için bulundurulmuş hayvanlara zekât düşmez. Ayrıca senenin bazı aylarında kırlarda otlatılan, bazı aylarında evlerde beslenen hayvanlar, şayet senenin yarısından fazla kırlarda otlatılırsa "Saime" hükmüne dahil olur. Senenin yarısında veya daha az kırlarda otlatılan, geri kalan sürede evlerde yemle beslenen hayvanlar saime hükmüne dahil değildir. Onlara zekât farz olmaz.(104) Şimdi "Saime" hükmünde olan hayvanlarda, nisab ve zekât miktarını izaha gayret edelim.

901 KOYUN VE KEÇİLERİN (DAVARLARIN) ZEKÂTI: Saime olan koyun ve keçilerde, nisab miktarı 40'dır. Bu miktardan aşağıda olanlar için zekât gerekmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Her kırk davarda (Şat'da), bir davar (Şat) zekât vardır"(105) buyurmuştur. Kırk adet saime koyun ve keçinin üzerinden bir yıl geçerse; zekât olarak bir koyun verilir. 120'ye kadar, zekât miktarı aynıdır. (106) Koyun miktarı 121 olunca; iki koyun zekât olarak verilir, 200'e kadar zekât miktarı aynıdır. 201 koyundan, 400 koyuna kadar zekât miktarı, üç koyundur. Koyunların sayısı 400'e ulaştınca; zekât olarak dört koyun verilir. Bu rakamdan sonra (Yani 400'den sonra) her 100 koyun için, bir koyun daha verilir. Bu hususta icma tahakkuk etmiştir.(107)

902 Hz. Ali (ra)'den mevkûf ve merfû olarak rivâyet edilen bir Hadis-i Şerif'te: "Zekâtta ancak "senî" ve daha yukarı yaştakiler alınır"(108) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (rh.a) ve İmam-ı Muhammed (rh.a)'in kavillerine göre; koyunlardan zekâtın farz olması için, bunların en az bir yaşında olmaları gerekir.(109) Âmil, zekât alırken koyunların en iyisini seçmediği gibi, en cılızını almaz. Orta hallilerinden alır. Zîrâ Resûl-i Ekrem (sav): "İnsanların mallarının en üstün vasıftakilerin (Hazeratını) almayınız. Onların mallarının orta hallilerini (vasat) alınız"(110) buyurmuştur. Dikkat edilecek husus, zekât olarak alınan ganem'in (Koyun ve keçi'nin) kurban edilebilecek vasıfta olmasıdır. Resûl-i Ekrem (sav) döneminde bir koyunun bedeli, beş dirhem gümüşdür.(111)

903 SIĞIR VE CAMÛS'UN (BAKAR'IN) ZEKÂTI: Saime olan siğir ve camûs'un nisabı 30'dur. Yani 30'dan az olan sığırlar için zekât gerekmez. Nisaba ulaştığı zaman, zekât olarak iki yaşına girmiş erkek veya dişi buzağı (tebi veya

tebie) verilir. Sığırların Sayısı 40'a varıncaya kadar, ilave birşey vermek gerekmez. Sığırların sayısı kırka ulaşınca, zekât olarak üç yaşına girmiş erkek veya dişi (müsin veya müsinne) daha verilir.(112) Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Her otuz sığırdan bir tebi veya tebie, her kırk sığırdan da bir müsin veya müsinne zekât vardır"(113) buyurmuştur. Sığır sayısı 60'a varınca, zekât olarak iki yaşına girmiş erkek veya dişi, iki buzağı verilir. Sığırların zekâtının hesablanmasında, 60'dan sonra "Otuz" veya "Kırk" sayılarına itibar edilir. Yani 60'dan sonra her otuz sığır için; iki yaşına girmiş bir buzağı veya her kırk sığır için, üç yaşına girmiş bir dana hesabı ile zekât ödenir. Tahavi şerhinde de böyledir.(114) Zekât hususunda manda (Camûs) sığır gibidir. Bunlar karışık bulunduğu zaman sayı olarak birbirlerine ilâve edilir. Esâsen Arapça'da "Bakar" kelimesi, hem sığırı, hem de manda'yı (Camûs'u) içine alır. Mükellef sığır ve mandadan hangisi çoksa, ondan zekâtı öder.(115)

904 DEVELERİN ZEKÂTI: Beş adetten daha az olan Saime develer için zekât yoktur. Beş deveden sonra, bir yaşını bitirmiş bir koyun zekât olarak verilir. Esasen 25 deveden az olan develer için, her beş devede bir koyun zekât verilir. Deve adedi 25'e varınca, zekât olarak iki yaşına basmış dişi bir deve verilir, deve adedi 35'e varıncaya kadar durum böyledir.(116) Deve sayısı 36'ya varınca, zekât olarak üç yaşına girmiş dişi bir deve verilir, deve sayısı 45'e varıncaya kadar durum böyledir. Deve sayısı 46'ya varınca zekât olarak dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Altmış deveye kadar durum yine aynıdır. Deve sayısı 61'e varınca beş yaşına basmış dişi bir deve verilir, 75 deveye kadar durum aynıdır. Deve sayısı 76'ya varınca, üç yaşına basmış iki adet dişi deve verilir. Deve sayısı 90 oluncaya kadar durum aynıdır. Deve sayısı 91 olunca, dört yaşına girmiş iki adet dişi deve verilir. Deve sayısı 120'ye varıncaya kadar durum böyledir.(117)

905 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Muhammed (rh.a)'in kavillerine göre: "Saime olan develerden, zekât olarak verileceklerin en az iki yaşına basmış olmaları gerekir. Develerin sayısı tesbit edilirken; küçük ve kör olan develer de hesaba alınır. Ancak bunlar zekât olarak verilmezler. Amil; durumu itibariyle vasat'ın altında olan bir deveyi zekât olarak almaz!. Ya verilmesi gerekenin aynısını ister veya onun kıymetini talep eder."(118)

906 DİĞER HAYVANLARIN DURUMU: İmam-ı Merginani: "Senenin ekseri günlerini kırlarda otlayarak geçiren atlar (yani saime atlar) ister erkek, ister dişi olsun sahibi muhayyerdur. Dilerse her at için bir dinar verir, dilerse onun kıymetini tesbit eder ve her ikiyüz dirhem gümüş için beş dirhem verir. Bu

İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a)'nin kavlidir, aynı zamanda İmam-ı Züfer (rh.a)'in kavlidir. İmam-ı Muhammed (rh.a) ve İmam-ı Yusuf (rh.a) ise Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir müslümanın; ne kölesi, ne de atı için üzerine sadaka yoktur" kavlini esas alarak, demişlerdir ki, atlarda zekât yoktur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ise, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her saime olan at için, bir dinar veya on dirhem zekât vardır" kavlini esas almıştır. İmam-ı Muhammed (rh.a) ile İmam-ı Yusuf (rh.a)'un rivayet ettikleri hadis in te'vili, Hz. Zeyd b. Sabit (ra)'den rivayete göre mücahid'in (Gâzi'nin) atıdır. Atların dinar ile kıymetini takdir hususundaki muhayyerlik ise Hz. Ömer (ra)'den rivayet olunmuştur(119) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiyye'de; atlar hususunda zekâtın olmadığı "Fetvâ" olan görüş şeklinde beyan edilmiştir. Ancak hemen devamında da: "Ticaret için olan atlar, zekâta tabidirler. Kafi'de de böyledir. Bunların hükmü, diğer ticaret eşyasının hükmü gibidir. Eğer bunların değeri nisab miktarına ulaşırsa; ister saime olsun, ister yemle evde beslensin zekâta tabi olurlar. Muzmarat'ta da böyledir"(120) denilmektedir. Dolayısıyla ticaret için beslenen atlar, zekâta tabidir. Ancak binmek, yük taşımak ve bunun gibi sebeplerle evde beslenen atlar için zekât yoktur.

907 Yük taşımakta kullanılan katır ve eşekler için, zekât yoktur. Bu hususta Resûl-i Ekrem (sav)'e sual sorulmuş ve Resûl-i Ekrem (sav) de: "Onlar hakkında bana herhangi bir vahiy gelmedi"(121) hükmünü beyan buyurmuştur. Ancak bunlar da ticari niyetle beslenirse zekâta tabi olur.(122)

908 Molla Hüsrev: "Zekât ibadetindeki nisablar, Resûl-i Ekrem (sav)'den işitilerek sabit olur, kıyas yoluyla sabit olmaz"(123) buyurmaktadır. İmam-ı Merginani: "Zekât, ihsan olunan mal nimetine şükür için farz kılınmıştır. Nisab'ın başlangıçta şart kılınması, zenginliğin tahakkuku içindir"(124) hükmünü zikreder. Dolayısıyla mü'minler, nisab miktarı mala sahip oldukları zaman, dünyevi endişelere kapılıp (ve başkaları ile kendi halini kıyaslayarak) hile yoluna sapmamalıdır. Çünkü Allahû Teâla (cc) kalblerde gizlenenleri de hakkı ile bilir.

ALTIN VE GÜMÜŞ'ÜN ZEKÂTI

909 Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Muaz (ra)'a hitâben: "Her iki yüz dirhem gümüşten beş dirhem ve her yirmi miskal altından yarım miskal zekât al"(125) emrini verdiği bilinmektedir. Hanefi fukahası bu Hadis-i Şerifi esas alarak, "Her iki yüz dirhem gümüş için beş dirhem zekât vermek farzdır. Aynı şekilde her

yirmi miskal altın için de, yarım miskal zekât gerekir. Bunların sikkeli olup-olmaması, ticari niyetle veya zînet kasdıyla bulundurulup - bulundurulmaması durumu değiştirmez. Her halûkârda zekâtlarını vermek farzdır"(126) hükmünde ittifak etmiştir. Bir miskal 4,8 gram olduğuna göre, yirmi miskal altın 96 gram eder. Yine bir dirhem 3,2 gram olduğuna göre 200 dirhem gümüş 640 gram ağırlığındadır. Dolayısıyla bu nisaba malik olan mükellef, üzerinden bir yıl geçince zekâtını vermek durumundadır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mallarınızın kırkta birini (Rub'u öşrünü) getiriniz" emrini verdiği bilinmektedir. Dolayısıyla mükellef, nisab miktarından fazla olan altın ve gümüşünün üzerinden bir yıl geçer-geçmez derhal zekâtını edâ etmek durumundadır. Çünkü bu bir ibadettir.

910 İmam-ı Şafii (rh.a) "kadınların zinet eşyalarının ve erkeğin gümüş yüzüğünün zekâta tabi olmadığını" beyan etmiştir. Esas aldığı husus, bunların kullanılmalarının mübah olduğu ve günlük elbiseye benzediğidir. Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilen şu Hadis-i Şerifi esas almıştır: Resûlullah (sav) kollarında altından bilezikleri olan iki kadına: "Bileziklerinizin zekâtını veriyor musunuz? diye sordu. O iki kadın da: "Vermiyoruz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "İkiniz de o bileziklerinizin zekâtını veriniz"(127) buyurdular. Dolayısıyla kadınların zinet eşyası olarak kullandıkları altın ve gümüşlerin de zekâtı vardır.

911 Altın ve gümüşün zekâtları, itibarî kıymetlerine göre değil, vezinlerine (ağırlıklarına) göre verilir. Bu İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ve İmam-ı Yusuf (rh.a)'un kavlidir. Ancak mükellef malın zekâtını, kendi cinsinden değil de, başka birşeyle (meselâ para ile) verecek olursa, bu durumda kıymetine itibar edilir.(128) Nisabı tesbit noktasında da; kıymetleri değil, ağırlıkları esastır. Bu hususta icma vardır. Dirhemlerde (Madeni paralarda) gümüş miktarı katkı maddelerinden fazla ise, gümüş hükmündedir. Altında da durum aynıdır. Katkı maddeleri altın ve gümüşten fazla ise bunlar ticaret malı hükmündedir.(129) Ticâret mallarının kıymeti, altın ve gümüş üzerine ilâve edilir. Altın ve gümüşten yapılmış, tabak, kaşık, çatal ve bunun gibi ev eşyaları da zekâta tabidir.(130) Çünkü bu iki maden, hılki olarak nâmî (üreyici, değeri artıcı) hükmündedir. Üzerinden bir yıl geçince, zekâtları edâ edilir.

TİCARET MALLARININ ZEKÂTI

912 Altın, gümüş ve saime'lerin (otlak hayvanlarının) dışında kalan ticaret mallarına "Uruz" denir. Cinsi ne olursa olsun, ticaret mallarına, nisaba ulaştığı

takdirde zekât farzdır.(131) Bir kimse ticaret mallarının zekâtını dilerse "Gümüş" nisabını, dilerse "Altın" nisabını esas alarak, edâ eder. Ancak ticaret malları bunlardan birisinin nisabına ulaşmazsa; hangisinin nisabına ulaşıyorsa, ona göre vermesi icab eder. Bahrû'r Raik'te de böyledir.(132) Diyelim ki, ticaret malı, altının nisabına ulaşmıyor, ancak gümüşün nisabı sene başında mevcut!.. Bu durumda sene sonunda, gümüş nisabına göre zekât verir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Ticaret mallarının (Uruz'un) kıymeti tayin edilir ve her ikiyüz dirhem (gümüş para) mukabilinde beş dirhem edâ edilir"(133) buyurmuştur. Cinsleri ayrı bile olsa, ticaret malları birbirinin üzerine ilâve edilerek hesaplanır. Yakût, inci ve cevahir gibi kıymetli madenler, sırf süs eşyası olarak kullanılıyorsa, zekâta tabi değildir. Ancak ticari maksadla bulunduruluyorsa, zekâtlarının verilmesi esastır. Bu husus mükellefin niyetiyle ilgilidir. Ticari maksadla (tasarruf etmek veya alıp - satarak kazanmak niyetiyle) bulundurulan otomobillerin zekâtlarının verilmesi şarttır.

913 Nisab, senenin başında ve sonunda tam olduğu zaman, sene içerisinde eksilmesi zekâta mani olmaz. Zira sene içerisinde, onun (Nisabın) tam olup-olmadığını hesap etmek oldukça güçtür. Senenin başında nisabın aranması, zenginliğin tahakkuku, sene sonunda aranması ise, vücûbu için zaruridir.(134)

MADENLERİN VE DEFİNELERİN (RİKAZ'IN) ZEKÂTI

914 Önce "Rikaz" kelimesi üzerinde duralım. Bu kelime "Rekiz"den alınmadır, türemiş değildir. Yerin altında gömülü olan, maden ve definelerin tamamını içine alan bir ıstılâhtır. "Maden" kelimesi "adn"dan alınmadır. "Adn", bir yerde oturmak, karar kılmak manasınadır. Allahû Teâla (cc)'nın arzı yarattığı zaman, onun terkibine kattığı cüzler manasına meşhur olmuştur. "Mâden" denince akla bu gelir.(135) Molla Hüsrev: "İster Allahû Teâla (cc)'nın yaratması sonucu tabii olarak bulunsun, isterse insan tarafından gömülmüş olsun, mutlaka yer altında bulunan mala "Rikaz" denir. Mâden ise, Allahû Teâla (cc)'nın yer altında yarattığıdır. "Kenz"e gelince, o toprak altına gömülmüş definedir"(136) hükmünü beyan etmektedir. Mâden ocaklarından çıkarılanlar mahiyet itibariyle üç çeşittir. Birincisi: Ateşte eriyen madenler. Meselâ: Altın, gümüş, demir, Bakır ve kalay gibi!.. İkincisi: Akıcı olan madenler. Meselâ: Petrol, zift ve sudan elde edilen tuz gibi!.. Üçüncüsü: Akıcı olmayan ve ateşte erimeyen madenler. Meselâ: Alçı, kireç, cevahir ve yakût taşları gibi.(137)

915 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Rikaz'da (Maden ve definelerde) beşte bir (humus)

vardır"(138) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; "Rikazı çıkaran kimsenin, hür, köle, zimmi, çocuk veya kadın olması müsavidir. Beşte bir'den geriye kalan (beşte dördü) kendisine aittir"(139) hükmünde ittifak etmiştir. Ancak harbi, rikazı, Ulû'lemr ile herhangi bir anlaşma yapmadan çıkarırsa, kendisine hiçbir şey verilmez, tamamına el konulur. Ancak "Ulû'lemr"le anlaşma sonucu çıkarırsa, anlaşma şartlarına riayet edilir. Zira ahidlerde vefalı olmak vacibtir.

916 Kenz'de (Definelerde) durum farklıdır. Üzerinde Kelime-i Şehadet gibi, İslâmî bir alâmet bulunan kenz'de (Definde) "Bulunmuş mal" (Lukata) hükmü geçerlidir. Zira o mü'minlere aittir. Üzerinde put (resim ve heykel) gibi, küfür alâmeti bulunan defîne'de (Kenz'de) ise, beşte biri alınır!.. Geriye kalanın hükmü ise, eğer o beldeyi silâhla fetheden mücahidler hayatta ise onlara aittir. Değilse bulana verilir.(140) Serahsi'nin muhiyt'inde de böyledir. Bulunan eşyaların üzerinde, işaret kesin olarak belli olmazsa, zahiri mezhebe göre cahiliyye'ye ait kabul edilir. Kafi'de de böyledir.

917 Bir mü'min; Darû'l Harb'e girip, Darû'l Harb'in sahrasında bir define veya altın ve gümüş madeni gibi; bir maden bulsa, o define veya maden kendisine aittir. O mü'minden, ister emanla, ister gizlice girmiş olsun beşte bir alınmaz. Zira eline mübah olan bir malı geçirmiştir. Beşte birin (Humusun) vacib olmamasının sebebi, o mü'min malı, harbi'lerden sessizce ele geçirmiştir.(141) Bu hususta takip, edilecek yol, bu gibi şeyleri fakirlere sadaka olarak dağıtmaktır. Bahrû'r Raik'te de böyledir. Bu müslüman Darû'l Harb'e, emansız girmiş ise beşte bir vermeden, tamamı kendisinin olur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(142) Meselenin özü şudur: Darû'l Harb'e emanla giren bir mü'min ahid yapmıştır. Her ne kadar, ele geçirdiği rikaz kendisine ait ise de, ahde vefa çiğnenmiş olur. Bu durumda, ele geçirilen rikazın tamamının fakirlere tasadduk edilmesi münasibtir. Ancak Darû'l Harb'e "Emansız" girdiği zaman, herhangi bir ahid sözkonusu değildir. Dolayısıyla bulduğu rikaz "Ganimet" hükmünde olur. Bir İslâm beldesi istilâya uğrarsa; orda bulunan mü'minler esir hükmüne geçerler. Dolayısıyla küfür ahkâmı ile hükmeden siyasi güçlere karşı mücadele etmeleri esastır. Bu gibi durumlarda ele geçirilen "Rikaz", mü'minlerin kendi içlerinden seçtikleri harp emirine teslim edilir. O belde Darû'l İslâm haline gelinceye kadar, gücü yeten bütün mü'minler cihada devam eder. Çünkü Darû'l Harb'te, "Ganimet'lerin" taksimi sözkonusu olamaz.

ZİRAİ MAHSÛLLERİN VE MEYVALARIN ZEKÂTI (ÖŞÜR)

918 İmam-ı Kasani "Öşür'ün" (Zirai mahsûllerin ve meyvaların zekâtının) kitap, sünnet ve icma ile sabit olduğunu beyan ettikten sonra: "Bu hususta Allahû Teâla (cc)'nın şu kavli vardır: "Ey iman edenler!.. (Hak yolunda) infakı, kazandıklarınızın en temizlerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapınız" (El Bakara Sûresi: 267) Resûl-i Ekrem (sav)'de: "Yağmur ve akar sularla (külfetsiz) olarak sulanan yerlerin mahsûlünden onda bir (Öşür), diğerlerine (Dolap ve kovalarla sulananlarda) yarım öşür (yirmi'de bir) vardır" buyurmuştur. Sahebe-i Kiram'da "Öşür" hususunda icma etmiştir"(143) hükmünü beyan eder. İbn-i Abidin: "Öşür 1/10 (Onda bir) demektir. Burada ondan murad öşre nisbet edilen şeylerdir. Tâ ki ünvan, öşrün yarısına ve iki katına da şamil olsun. Hamevi. Musannıfın öşrü zekât bahsinde zikretmesi, o da zekâtın sayıldığı içindir. Fetih sahibi diyor ki; "Öşre zekât denilmesi, imameyn'in kavline göredir, diyenler vardır. Çünkü onlar nisabı ve mahsûlün devamını şart koşmuşlardır. İmam-ı Azam'ın kavli bunun hilafıdır. Ama bu sözün bir kıymeti yoktur. Zira öşürün zekât olduğunda şüphe yoktur. Hatta o da, zekâtın verildiği yerlere verilir"(144) diyerek, konunun zekâtla olan ilişkisini zikrediyor. Evet!.. Öşür, zirai mahsullerin ve meyvaların zekâtıdır ve kat'iyen terkedilmeyecek bir ibâdetir.

919 Herhangi bir topraktan; zirai faaliyetler sonucunda elde edilen mahsûlden ya "Öşür" alınır veya "Haraç" talep edilir. Hanefi fûkahası: "Bir müslümanın arazisinde öşür ve haraç birleştirilmez" Hadis-i Şerif'ini esas alarak, her ikisinin de aynı anda terkedilemeyeceğine kail olmuştur. İbn-i Hümmam: "Öşür toprak sahibinin müslüman olmasına, haraç ise gayr-i müslim (zimmi) olmasına dayanır. Bu bakımdan, toprak sahibinin aynı anda hem müslüman, hem de gayr-i müslim olması imkansız olduğu için, her ikisi birleşemez. Bu mümkün değildir" (145) hükmünü beyan eder. İmam-ı Merginani: "Bizim için (Hanefi fûkahası) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir müslümanın arazisinde öşür ve haraç birleştirilmez" kavli vardır. Ayrıca âdil ve zâlim halifelerden hiçbirisi, her ikisini bir toprakta birleştirmedir. Onların icma hüccet olmaya kafidir. Kaldı ki "Haraç"; kahren ve cihad sonucunda fethedilen arazilerin sahiblerinden alınır. Öşür ise, gönül rızasıyla İslâm'a teslim olan kimselerden talep edilir"(146) buyurmaktadır. İbn-i Abidin'de: "Küfür ibadete zıt olduğundan" sözü, haraç almanın illetidir. Yâni sadece haraç vacip olur, öşür lazım gelmemesi, öşürde ibadet manası olduğundandır. Küfür ibadete zıttır"(147) hükmü kayıtlıdır. Meselenin özü şudur: Bir toprak, ya "Öşre" tabidir, ya da "Haraç'a". Birisi ibadettir, diğeri ise ceza!.. Ziraatle meşgul olan mü'minler bunu iyi düşünmelidirler.

920 Hanefî fûkahası: "Zirai mahsullerden ve meyvelerden zekât vermek farzdır. Bunun farz olmasının sebebi; arazinin verimli olması ve haraç arazisi olmamasıdır. Yerin hakikaten ve takdirene verimli olması öşür almanın sebebidir. Öşür'ün vücûbunun şartı ikidir: Birincisi: Ehliyet sahibi olmak (yani müslüman olmak) bu şartta herhangi bir ihtilaf yoktur. İkincisi: Öşrün farz olduğunu bilmek!.. Akıl ve bülûğ öşrün vücûbunun şartlarından değildir. Hatta öşür çocukların ve delilerin topraklarından da alınır. Zira o arazide de rızık olma manası vardır. Bu sebebledir ki öşürü Ulû'leml'in cebren (zorla) alması caizdir. Bu şekilde alınırsa öşür borcu sakıt olur, fakat mükellef sevab alamaz. Keza üzerinde öşür borcu mevcut iken ölen kimsenin terekesinden bu borç alınır" (148) hükmünde müttefiktir. İmam-ı Azam (rha) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Arzın (toprağın) içinden çıkan şeyde öşür vardır"(149) Hadis-i Şerifini esas alarak: "Topraktan çıkan az veya çok şeyde öşür vardır. İster yağmur ve akarsu ile sulansın, ister başka yolla sulansın durum değişmez. Ancak odun, kamış ve kuru ot öşüre tâbi değildir" hükmünü beyan eder. Esasen: "Yağmur suyu veya dere suyu ile (külfetsiz olarak) sulanan topraklarda, nisab şartı aranmaksızın öşür vacip olur"(150) hükmünde ittifak edilmiştir.

921 İmam-ı Muhammed (rha) ile İmam-ı Yusuf (rha) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Beş vesk'ten daha azında sadaka yoktur"(151) Hadis-i Şerifini esas alarak; zenginliğin tahakkuku için asgari beş vesk'i nisab olarak şart görmüşlerdir. İmam-ı Merginani, bu hususu beyan ettikten sonra: "İmameynin esas aldıkları Hadis-i Şerif'in tevili, ticaret malının zekâtıdır. Çünkü onlar; veskleri esas alarak alışverişle meşgul oluyorlardı. Bir veskin itibari değeri kırk dirhemdir. Kaldı ki rivayet edilen haberde mâlike itibar yoktur. Bu durumda sıfatına nasıl itibar edebiliriz. Bu sıfat ise zenginliktir. Esasen öşürde; üzerinden bir yıl geçmesi (Havelanü'l havl) şartı da aranmaz. Zira havelan-ı havl; nemalandırmak içindir. Halbuki toprak mahsullerinin hepsi nema'dır" hükmünü beyan eder.

922 Toprağın öşürünü vaktinden önce vermek caiz değildir. Çünkü olgunlaşmadan önce herhangi bir afete uğrarsa, öşür sakıt olur. Ulû'leml'in öşür almaya hak kazanmasının zamanı, mahsulün çıkıp olgunlaştığı ve meyvelerin yetiştiği zamandır. Bahrû'r Raik'te de böyledir.(152) İmam-ı Muhammed (rha)'in kavline göre ise; anbara girdiği zaman itibar olunur. Buradaki ihtilafın faydası, mahsul yok olduğunda tazminatın ve öşürün lazım olmaması noktasında görülür. Zeylâi (rha) de bu şekilde beyan etmiştir.(153)

923 Eğer bir toprak, hem akarsu, hem de dolap suyu ile (sondaj, kova vs.

(sulaniyorsa, muteber olan senenin çoğundaki durumdur. Nitekim Saime hayvanların (otlak hayvanlarının) durumunda da böyledir. Eğer senenin çoğunda külfetle sulaniyorsa (sondaj, su dolabı, kova vs...) yarım öşür (yirmi de bir) alınır.(154)

924 Öşürü verilmesi gereken mahsûlden, öşürü verilinceye kadar yenilemez. Zahirîyye'de de böyledir. Ancak öşür miktarı ayrıldıktan sonra yemek helâl olur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha): "Bir kimse öşürü verilmemiş maldan yediğini ve yediğinin öşürünü borçlanmış olur" buyurmuştur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(155) Ziraatle meşgul olan mü'minler; bu konuda, çok hassas olmak zorundadırlar.

"BEYTÜ'L MAL'İN" GELİRLERİ VE SARF YERLERİ

925 Ulû'lemlr'in mü'minlerin üzerindeki velâyeti kesindir. Dolayısıyla ibadetlerin edâsı hususunda insanları teşvik etmek ve onların ihtiyaçlarını gözetmek borcundadır. Beytü'lmal'in başlıca dört çeşit gelir kaynağı vardır. Bunları izah etmeden önce, İbn-i Abidin'de beyan edilen şu hüküm üzerinde duralım: "Devlet reisinin (Ulû'lemlr'in) her nev'e mahsus beytü'l mal yapması icab eder. Kendisi bunların birinden ödünç alıp, diğerine sarfedebilir. Nafaka verdiği kimselere, ihtiyacına, fıkıh ve faziletine göre verir. Bunda kusur ederse, Allah kendisini hesaba çeker. Şurunbulâli Risalesinde şöyle demiştir: "Ulemanın beyan ettiklerine göre, her nevi mal için hususi beytü'l mal yapmak ve bu malları birbirine karıştırmamak vacibtir."(156) Şimdi başlıca dört çeşit gelir üzerinde duralım.

926 BİRİNCİSİ: Saime olan hayvanların zekâtı, zirai mahsûllerin ve meyvaların öşürü ve ticaret mallarından "Amil"ler vasıtasıyla toplanan zekât!.. Bunların kimlere verileceğini daha önce izaha gayret etmiştik!..(157)

İKİNCİSİ: Ganimetlerin, madenlerin, eskiden kalma hazine ve defnelerin (Rikaz'ın) beşte biri!.. Bunların sarf yeri; fakirler, kimsesizler, muhtaç olan yetimler ve yolda kalan garib kimselerdir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Haraç, cizye ve kâfirlerden sulh yoluyla alınan vergiler, ticaretle meşgul olan zimmilerden ve harbilerden alınan mallar. Bunların sarf yerleri: Cihad, kale yapımı, mescid inşaatı, yol ve köprü, ribatlar, Vâli, Kadı, Müftü ve diğer memurların maaşlarına sarfedilir. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.

Ayrıca bunlar ilim öğrenen ve öğretenlere de sarfedilir. Siracü'l Vehhac'da da böyledir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Lukatalar, (Sahibi bulunamayan yitik mallar), varis bırakmadan ölen kimselerin terekeleri, yalnız kocası veya yalnız karısı kalmış olan kimselerin ölümü halinde, hisselerinden arta kalan mallar!.. Bu mallar; fakir olan hastaların tedavileri, kimsesi olmayan ölümlerin kefen ve diğer masrafları, kazançtan aciz kalan kimselerin nafakalarına harcanır. Tahavi şerhinde de böyledir.(158)

927 Maalasef son yıllarda "Sigorta" kavramı üzerinde; tamamen hissi ve akli iddialar ortaya atıldı. Bazı mü'minler; İslâm toplumunda sigorta ve emeklilik maaşının olmamasından yakınmaya başladılar!.. Eğer Beytülmal'in gelirleri ve sarf yerleri üzerinde dikkatle düşünülürse; İslâm toplumunda "Ulû'lemr" bütün mü'minler adına, ihtiyaç sahiplerinin meselelerini çözer!.. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Ulû'lemr, velisi olmayan kimselerin velisidir"(159) hükmünü beyan buyurmuştur. Eğer günümüzdeki sigorta kavramı; güçsüzlük ve felâket anında insanları korumak için aynı kimseden daha önce belli meblâğlar talep etmeye dayanıyorsa, mesele iyi düşünülmelidir. İslâm toplumunda; her ferd, hiçbir ücret ödmeden bu imkâna kavuşmuştur. Mü'minler "Bey'at'la", Zimmiler de "Zimmet Akdi" ile lehindeki ve aleyhindeki bütün haklarını elde ederler. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Herhangi bir mü'min ölürken borç bıraksa, onu ödemek bana aittir. Mal bıraksa o da veresesinindir"(160) buyurduğu bilinmektedir. Esasen gayr-i müslim olan (Zimmilerin) kimselerin herhangi bir musibet anında korunması da şarttır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Müslümanların lehine olan şeyler, onların da lehine, müslümanların aleyhine olan şeyler, onların da aleyhinedir"(161) hükmünü beyan buyurmuştur. Dolayısıyla mal ile yapılacak olan ibadetlerin, hakkı ile edâ edilebilmesi için de, Ulû'lemr'e ihtiyaç vardır. Nitekim Zekât'ın mana ve önemini izah ederken zekât vermemekte ısrar edenlerle ilgili olarak Hz. Ebû Bekir (ra)'in tavrını ortaya koymaya gayret etmiştik!..(162)

SADAKA-İ FITR'IN MAHİYETİ

928 Önce kelime üzerinde duralım. "Sadaka" doğruluk manasına gelen "Sıdk" kökünden gelir. Samimiyyet ve ihlâs manalarına da kullanılır. "Fıtr" kelimesi ise "Fıtrat"tan alınmadır. Ancak fûkaha bu terkip üzerinde ihtilâf etmiştir. İbn-i Abidin, bu husustaki ihtilâfları zikrettikten sonra: "Nevevi'nin tahrir adındaki eserinde, "Fıtra, sonradan uydurulan bir isimdir. Gâliba yaratılmış manasına

gelen "Fıtrat"tan alınmış olacaktır. Ebû Muhammed Ebheri'nin beyanına göre, manası "Hilkâtın zekâtı" demektir. Sanki "Sadaka-i fitr bedenın zekâtıdır." denilmiştir. Kuhistani dâhi bu yolda yürümüştür. Onun için bazıları, sadaka-i fitr'a; "baş sadakası ve bedenın zekâtı" denildiğini nakletmişlerdir. Hasılı fitre kelimesinin lügat manası ifade ettiğinde şüphe yoktur. Manası "Hilkat", yaradılış demektir"(163)

929 Hz. Sa'labe İbn-i Suayr (ra)'den rivayet edildiğine göre; Resûl-i Ekrem (sav) Ramazan bayramından bir veya iki gün önce irâd buyurduğu hutbesinde: "Eğer hür ve köleden, her küçük ve büyükten sadaka alarak buğdaydan yarım sa' veya hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' nisbetinde edâ ediniz"(164) hükmünü beyan etmiştir. Bu Hadis-i Şerifi esas alan Hanefi fûkahası; "Sadaka-i Fıtr" vacibtir. Zira haber-i vahid'le sabit olmuştur"(165) hükmünde ittifak etmiştir.

930 İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te: "Resûlullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem sadak-i fitr'ı, müslümanlardan köleye, hür're, erkeğe, kadına, küçüğe, büyüğe hurmadan bir sa' yahud arpadan bir sa' olarak vacib kıldı. Ve bu sadakanın, halk bayram namazından çıkmazdan evvel verilmesini emreyledi" (166) buyurulmuştur.

931 **VÜCÛBUNUN ŞARTLARI:** Bilindiği gibi her ibadette aranan ilk şart; İslâmdır. Dolayısıyla bir kimseye "Sadaka-i Fıtr"ın vacip olması için, birinci şart; o kimsenin müslüman olmasıdır.(167) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Sadaka vermek, ancak zengin kimseye mahsustur"(168) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi fûkahası, ikinci şart olarak: "Havaic-i asliyesinden fazla, nisab miktarı mala sahip olmayı" esas almıştır. Üçüncü şart temlik'in (Mülk edindirmenin) gerçekleşebilmesi için, ferdin hür olması gerekir.(169) Fetava-ı Hindiyye'de: "Sadaka-i Fıtr; havaic-i asliyesinden fazla, nisab miktarı mala sahip olan hür ve müslüman olan her ferde vacibtir"(170) hükmü kayıtlıdır. Bu hükümde üç şart birarada zikredilmiştir. Nisab miktarı malın nami (üreyici) olması şart değildir.

932 Sadaka-i Fıtr; hür müslümanın kendisi için vacibtir. İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen Hadis-i Şerif'te: "Resûl-i Ekrem (sav) sadaka-i fitr'ı erkek ve kadın üzerine farz kıldı" hükmü beyan buyurulmuştur.(171) Mükellef; nafakaları üzerine vacip olan, küçük çocukları ve hizmetinde kullandığı köleleri için de, "Sadaka-i Fıtr" vermek mecburiyetindedir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Her bir hür için, yahudi, nasrani veya mecûsi olun her bir köle için, sadaka-i fitr'ı ödeyiniz"(172) buyurmuştur. Akil-baliğ olmuş, zengin ve büyük çocukları için

sadaka-i fitr vacib değildir. Zira o çocukların, "Fıtra"larını, kendilerinin edâ etmeleri vacib olur.(173) Erkeğin, karısı için Sadaka-i Fıtr ödemesi vacib değildir. Ancak kadın kendi malından, sadaka-i fitr'ını vermek mecburiyetindedir.

933 SADAKA-İ FITR'IN EDÂSININ VAKTİ: Resûl-i Ekrem (sav)'in: Böyle günde (Bayram'da) siz miskinleri dilenmekten müstağni kılın" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; "Sadaka-i Fıtr'ın bayram namazından önce verilmesi müstehabtır" hükmünde ittifak etmiştir.(174) Bilindiği gibi; Sadaka-i Fıtr; Ramazan Bayramı'nın ilk günü ikinci fecrin (Sabah Namazı vakti'nin) girmesiyle vacib olur. Bu vakitten önce ölmüş kimselere vacib olmaz. Bir kimse bayram günü ikinci fecir'le Bayram Namazı arasında sadaka-i fitr'ı ödememişse, bu mükellefiyet üzerinden kalkmaz. Daha sonra da ödemek mecburiyetindedir. Sadaka-i fitr'da velâyet önemlidir. Her mükellef kimin velisi durumunda ise; velev ki o mecnun dahi olsa, sadaka-i fitr'ını verir. Zengin olan bir çocuk; anne ve babasının (fakir olsalar dahi), Sadaka-i Fıtr'ını veremez. Zira çocuk için, velev ki anne ve babası aciz dahi olsa, veli'lik hakkı (Velâyet) sözkonusu değildir. Yani çocuk hiçbir zaman, anne ve babasının velîsi olamaz.(175)

934 Molla Hüsrev: "Her fitra'nı bir fakire verilmesi vacibtir. Bir fitra bölünerek iki fakire verilse caiz olmaz. Çünkü nass ile beyan edilen fakiri veya miskini müstağni kılmaktır. Nitekim zikrettiğimiz Hadis-i Şerif'te; "Onları dilenmekten müstağni kılın" buyurulmuştur. Halbuki bir fitra'dan azı ile (Yani onun ikiye bölünmesi ile) kılınmaz"(176) hükmünü beyan eder. Feteva-ı Hindiyye'de: "Bir ferdin sadaka-ı fitr'ı ancak bir fakire verilir. Şayed bir fitra iki veya daha fazla fakire taksim edilmiş olursa, bu caiz olmaz. Bir ailenin veya cemaatin fitralarının tamamı, bir fakire verilebilir. Tebyin'de de böyledir.(177) hükmü kayıtlıdır. Bir fitra'nın iki fakire verilebileceği yolundaki hükümler, zayıf bulunmuştur. Dolayısıyla zahir olan rivayet; bir fakire, en az bir "Fıtra'nın verileceğidir. Kendilerine zekât verilecek olan sınıfların hepsine, sadaka-i fitr da verilebilir. Daha önce "Zekât kimlere verilir?" başlığı altında, bu sınıfları izah etmiştik. (178)

935 Ulû'lemlr; Sadka-i Fıtr'ı toplamak için memûr göndermez. İbn-i Abidin bu konuyu izah ederken: "Hükümet reisi Sadaka-i Fıtr toplamak için memûr göndermez. Gerçi sahih bir hadis'te Peygamber (sav)'in Ebû Hureyre (ra)'yi Sadaka-i Fıtr memuru tayin ettiği beyan olunmuştur. Ebû Hureyre (ra) getirenin sadakasını kabul eder, kimsenin ayağına gitmezmiş. Rahmeti. Ben derim ki; o

halde murad; "zekât memuru (Amil) gibi bizzat kabileler arasında dolaşan memur göndermez" demek olur. Binaenaleyh hadisteki beyana aykırı düşmez" (179) hükmünü beyan ediyor.

936 SADAKA-İ FITR'IN MİKTARI: Fıtra şu dört yiyecek maddesinden vacib olur:

1. Buğday, 2. Arpa, 3. Hurma, 4. Kuru üzüm.

Hizânetü'l Müftin'de ve Tahavi şerhinde de böyledir. Miktarlarına gelince: Buğdaydan yarım sa'dır. Arpadan ve hurmadan bir sa'dır. Buğday'ın unu ve kavrulmuşu verilir. Arpa'nın unu ve kavrulmuşu da arpa gibidir. Ekmekten fıtra vermek caiz olmaz ancak itibârî kıymetiyle verilirse bu caiz olur. Sahih olan kavil de budur.(180) Kuru üzüm hususunda ihtilâf olunmuştur. Ancak zahir rivayete göre; kuru üzümünden bir sa'dır.(181) Bir sa'nın ağırlığı; 1040 dirhemdir. Dirhem-i örfi esas alındığında; 3,334 kg'dır!.. Dolayısıyla Arpa, Hurma ve Kuru Üzüm'den itibâriye kıymeti hesaplanırken, bunun esas alınması, fakirler için daha münasibtir. (Dirhem-i şer'i ise; 2,920 kg'dır). Buğday için ise yarım sa' 1,667 kg'dır. Bunların bizzat kendileri verilebileceği gibi; kıymetleri de "Fıtra" olarak verilebilir.

7. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Neşri, C: 2, Sh: 149. Ayrıca Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 136.

(2) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 2, Sh: 7.

(3) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 170.

(4) Bakınız!.. El Bakara Sûseri: 43, 83, 110. En-Nisâ Sûresi: 162. Et-Tevbe Sûresi: 11. El Mücadele Sûresi: 13.

(5) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 2, Sh: 149. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 2 - Sahih-i Buhari - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1,

Sh: 8, Sahih-i Müslim - C: 1, Sh: 45, K. İman: 5 Had. No. 20, Sünen-i Nesai - K. İman: 13.

(6) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 481.

(7) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 170.

(8) Sahih-i Buhari - İst: 1401, Çağrı Yay. (K. Sitte Serisi) C: 2, Sh: 109-110.
Ayrıca Sünen-i Nesai - C: 5, Sh: 14-15, K. Zekât Bab: 3, Sünen-i Ebû Davud ve Tirmizi.

(9) El Ayni - Umdetü'l Kari Şerhi Sahih-i Buhari - İst: 1308 - 11, C: 4, Sh: 271.

(10) Et Tevbe Sûresi: 34-35.

(11) İbn-i Kesir - Tefsirü'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969, D. Marife Neşri, C: 2, Sh: 350. Ayrıca Fahrüddin-i Razi - Mefatihü'l Gayb (Tefsir-i Kebir) İst: 1308, C: 4, Sh: 630.

(12) Fahrüddin-i Razi - A.g.e. C: 4, Sh: 630 vd.

(13) Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 172. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1. Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 171. İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 96. (Not: Darû'l İslâm'da ikâmet eden gayr-i müslimden (zimmiden) zekât alınmaz. Zira o ibadet ehli değildir. Kendilerinden "Cizye" talep edilir.)

(14) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 171 vd.

(15) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. D. Marife Neşri, C: 2, Sh: 164. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 171. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 482.

(16) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 283. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 4, Sh: 283. (Not: Darû'l İslâm'da imamın cihad için insanlardan mal toplaması mekruhtur. Ancak Beytül-mal'de cihad için gerekli mali güç mevcut değilse, toplaması mekruh olmaz. İstila altında ise, gücü yeten her müslümana ihtiyaç sözkonusudur. Bu sebeble; cihad, o anda "Farz-ı Ayn" bir ibadete dönüşür.)

(17) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 2 Sh: 162. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 172, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 96. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 482.

(18) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 482.

(19) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 172.

(20) İmam-ı Kasani - El Bedai'ü's Senai fî tertibi's Şerai - Beyrut 1974 C: 2, Sh: 17. Ayrıca, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi. Kahire: 1965, C: 1, Sh: 97. (Not: Diyelim ki bir mükelleften İslâm ahkâmı ile hükmetmeyen bir devlet, bir milyon vergi aldı. Bu mükellefin bu miktar için ayrıca zekât vermesi gerekmez. Çünkü tasarruf hakkı kendi elinde değildir. Ancak "mal" imtihan için verilmiştir. Bu malla ilgili uhrevî mes'uliyet kendi üzerindedir. Yani o devlet, bu vergi ile şarab fabrikası yaparsa (o mal sebebiyle) o da bu fiile ortak olmuştur. Zira devletin malı, hükûî olarak bütün vatandaşlara ait demektir)

(21) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 172.

(22) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 17. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 172. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 97, İbn-i Hümmam - A.g.e. Sh: 486-487. (Not: Asli ihtiyaç kavramı; Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe-i Kiram'ın yaşayışları dikkate alınarak tesbit olunmalıdır. Müçtehid imamlar, bir kitaptan iki nüsha bulunduğu zaman, ikincisinin zekâta tabi olacağını beyan etmektedirler. Renkli televizyon, video vs. asli ihtiyaç değildir.)

(23) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 172.

(24) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 17. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 97. İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 487-488.

(25) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetül Mübtedi, Kahire: 1965, C: 1, Sh: 97. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 174, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 482.

(26) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 25-

26. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 174.

(27) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 490.

(28) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 174.

(29) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. D. Marife Neşri, C: 2, Sh: 164.

Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 96. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 482.

(30) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 175. Ayrıca İmam-ı Serahsi A.g.e. C: 1, Sh: 164-165. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 105, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 528-529.

(31) İmam-ı Kasani - El Bedai'ü's Senai fî Tertibi's Şerai- Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 17. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhü Gururî'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 175.

(32) Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhi Gururî'l Ahkam - İst: 1307, C: 1, Sh: 171.

(33) En Nisâ Sûresi: 37-38.

(34) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 98, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 172, İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 493.

(35) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 171.

(36) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 122. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 62. (Not: Mükellef, niyet etmeden zekâtını bir fakire verir ve o fakir harcadıktan sonra niyet etmediğini hatırlarsa, yeniden zekât vermesi gerekir. Çünkü niyet olmadığı için ibadet sahih değildir. Ancak fakir harcamadan hatırlar ve niyet ederse caiz olur)

(37) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400. C: 1, Sh: 137-138. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 174.

(38) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 149. Ayrıca aynı husus

için İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi'ş Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 2.

(39) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 191.

(40) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 105. Ayrıca İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315, C: 1, Sh: 531-532.

(41) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - C: 2, Sh: 6.

(42) İmam-ı Malik - El Müdevvene - Kahire: 1321, C: 2, Sh: 88.

(43) Şeyh Nizamüddin ve heyet El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 183. (Not: Hanefî Fûkahası'nın muteber kaynaklarında "Amil ve Aşir" babına yer verilmiştir. Muhakkak ki "Ulû'lemr" veya "Mü'minlerin kendi iradeleri ile seçtikleri vali (velayet hakkı olan kimse) olmadan "Amil" olmaz. Ancak zekât ibadeti ile ilgili bu hususu bilmek gerekir)

(44) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 105.

(45) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 532-533.

(46) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 284. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 107-108.

(47) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 536. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 184.

(48) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 107. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 184.

(49) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 284.

(50) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 155-156.

- (51) Şeyh Nizamüddin ve heyet - Feteva-ı Hindiyte - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 190.
- (52) Et Tevbe Sûresi: 60.
- (53) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 15.
- (54) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 187.
- (55) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 112. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 15-16.
- (56) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 Sh: 192.
- (57) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyte - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 188.
- (58) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 112. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 16.
- (59) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 188-189. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1, Sh: 112.
- (60) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 17. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 112, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 188.
- (61) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 167. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188.
- (62) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 189. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 112. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 17-18.
- (63) Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188.
- (64) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 164.
- (65) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 189.

- (66) Şeyh Nizamüddin ve heyet - Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 188.
- (67) İmam-ı Kasani - El Bidaiû's Senai fî Tertibi'ş Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 44.
- (68) Ebû Bekir El Cassas - Ahkamû'l Kur'an - Beyrut: 1335, C: 3, Sh: 124.
Ayrıca Fahrüddin-i Razi - Mefatihû'l Gayb - İst: 1308, C: 4, Sh: 680.
- (69) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 168. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e., C: 2, Sh: 14-15.
- (70) İbn-i Nüceym - El Bahrû'r Raik - Kahire: 1311, C: 2, Sh: 259.
- (71) İmam-ı Merginani -A.g.e., C: 1, Sh: 112.
- (72) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 169.
- (73) İmam-ı Merginani -A.g.e., C: 1, Sh: 113. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 189. Şeyh Abdulgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 155.
- (74) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 18.
Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 189. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 113.
- (75) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 173.
- (76) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 188.
- (77) İbn-i Hümam -A.g.e. C: 2, Sh: 21. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 190.
- (78) İmam-ı Merginani - A.g.e C: 1, Sh: 113. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 190. Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188. İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 21.
- (79) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh:

189.

(80) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 24. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 191.

(81) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 114. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 156, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 24.

(82) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 114, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 24.

(83) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 189.

(84) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 24.

(85) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 189. İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 113.

(86) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 19. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e., C: 4, Sh: 168.

(87) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e., C: 1, Sh: 188. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 19. Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 191.

(88) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 113.

(89) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 19-20. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e., C: 1, Sh: 155, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 113.

(90) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 188-189. Ayrıca İmam-ı Merginani -A.g.e C: 1, Sh: 113, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 22.

(91) Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 190. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 28.

(92) Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 191. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 190.

(93) İbn-i Hümmam - Fethü'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 528-

529. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 180.
- (94) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 180.
- (95) El Bakara Sûresi: 29.
- (96) İbn-i Nüceym - El Bahru'r Raik - Kahire : 1311, C: 5, Sh: 277.
- (97) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 11, Sh: 78.
- (98) İbn-i Nüceym - El Eşbah ve'n Nezâir - İst: 1257, C: 2, Sh: 202 vd. Ayrıca İbn-i Manzur - Lisanu'l Arab - (MLK) maddesi.
- (99) Saâd Sûresi: 20 (Geniş bilgi için Mecmuatu't Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay. C: 5, Sh: 267 vd)
- (100) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Azim - Beyrut: 1969 D. Marife Neşri C: 4, Sh: 30.
- (101) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 138.
- (102) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 176. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 175. İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983 C: 4, Sh: 39-42.
- (103) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 209.
- (104) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 176.
- (105) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 100.
- (106) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 501. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 177, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 142.
- (107) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 178. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 100, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 177.
- (108) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 502.

(Senî': Bir yaşını doldurmuş koyun ve keçi manasınadır)

(109) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 29 vd. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 178. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 502.

(110) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 102.

(111) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 150. Ayrıca Şerhü Damad - C: 1, Sh: 197, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 494.

(112) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 28. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 177, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 176.

(113) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 501.

(114) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 177.

(115) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 176. Ayrıca Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 178.

(116) İmam-ı Merginani - C: 1, Sh: 98. Ayrıca Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 1, Sh: 177.

(117) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 495-496. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974 C: 2, Sh: 26-27.

(118) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 177.

(119) İmam-ı Merginani - A.g.e. - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 100.

(120) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 178.

(121) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 178. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 504, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 101.

(122) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 178.

(123) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 178.

(124) İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 103.

(125) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 189. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerâi - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 19 vd. İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut 1315 D. Sadr Mtb C: 1, Sh: 520.

(126) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 178. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 103-104, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 524-525.

(127) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 181.

(128) İmam-ı Merginani -A.g.e, C: 1, Sh: 104. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 178.

(129) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 2, Sh: 194. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 182.

(130) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuatu'l Enhûr fî Mültekâ El Ebhur (Şerhû Damad) Beyrut: ty. D. İhya Neşri, (İst: 1316 Tb. Ofset), C: 1, Sh: 206.

(131) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 148.

(132) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 179.

(133) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 1, Sh: 526.

(134) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 182. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 105, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 1, Sh: 528-529.

(135) Seyyid Şerif Cürçani - Ta'rifat - İst: 1300 Sh: 312. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 119-120.

(136) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 182.

(137) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 184.

- (138) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 1, Sh: 538. Ayrıca Sahih-i Buhari - İst: 1401, Çağrı Yay. K. Sitte Serisi C: 2, Sh: 137.
- (139) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 184.
- (140) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 185.
- (141) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 185.
- (142) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e., C: 1, Sh: 185. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e., C: 1, Sh: 109, İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 1, Sh: 541.
- (143) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 59.
- (144) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 133.
- (145) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1316 D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 366.
- (146) İmam-ı Merginani - A.g.e, C: 2, Sh: 159.
- (147) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 142.
- (148) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 185.
- (149) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 3-4.
- (150) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 186. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 150, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 186, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 2-3.
- (151) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 109. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1 Sh: 150-151. (Not: Ulema'dan bir kısmı "Vesk" bir deve yükü

demektir. Bazıları ise, Resûl-i Ekrem (sav)'in ölçęęi ile altmış ölçektir" demişlerdir. Esasen beş vesk'in 300 sa' olduğunda ittifak vardır. Sa'nın ağırlık değeri: 2,170 kg.'dan 2,917 kg.'a kadar değışiklik arz etmektedir. (Medine ve Irak sa'ları). Bu durumda "Beş" vesk; 652 kg'dan, 875 kg'a kadar farklılık gösterir. İtiyat için, 652 kg esas alınır sa mesele kalmaz. Esasen İmam-ı Azam'a (rha) göre nisab gerekmez.)

(152) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 186.

(153) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 188.

(154) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 5. Ayrıca İmam-ı Merğinani - A.g.e. C: 1, Sh: 106.

(155) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 187. (Not: Buğday, arpa, darı, pirinç ve her çeşit hububat ve bakliyat öşüre tabidir. Şeker kamışı, kavun, karpuz, salatalık, patlıcan, boya otu ve bunlara benzeyen sebzeler, meyva ağaçlarının meyveleri, öşür arazisinin mahsulatından elde edilen (arı'lar vasıtasıyla) bal, ceviz, badem vs. hepsi öşüre tabidir. İmameyn çürüme ihtimali olan sebzelerin zekâta tabi olmadığına kaildirler. Pamuk ve pamuk tohumu da öşüre tabidir. Öşür de asıl olan "Ulû'lemr'in" toplamasıdır.

(156) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 159.

(157) Bakınız, Madde: 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887.

(158) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 190-191.

(159) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1316 D. Sadr Mtb. C: 4 Bh: 357.

(160) Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1974, C: 7, Sh: 71. Ayrıca Sahih-i Müslim İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1237-1238, K. Feraiz: 4.

(161) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 2, Sh: 198.

(162) Bakınız, madde: 856.

(163) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 201.

(164) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 3, Sh: 101. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 30, Abdî'l Latîfî'z Zebîdî - A.g.e. C: 5, Sh: 369.

(165) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhi Bidayetü'l Mübtedi - Kahire 1965, C: 1, Sh: 115. Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 3, Sh: 101, Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindîyye - Beyrut 1400, C: 1, Sh: 191, İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 74.

(166) Abdî'l Latîfî'z Zebîdî - A.g.e. C: 5, Sh: 363. Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 3, Sh: 101.

(167) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 205.

(168) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 31.

(169) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 115.

(170) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindîyye - Beyrut 1400, C: 1, Sh: 191.

(171) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 115. Ayrıca İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 3, Sh: 101, İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 203.

(172) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 35.

(173) Şeyh Abdülgani - El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 159, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 116, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 33.

(174) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 195. Ayrıca Abdülgani - A.g.e. C: 1, Sh: 161, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 117, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 42.

(175) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut 1400, C: 1, Sh: 192.

(176) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 196.

(177) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 193.

(178) Bakınız madde: 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886.

(179) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 225.

(180) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 191.

8. BÖLÜM: HACC BAHSİ

HACC'IN TARİFİ VE ÖNEMİ

937 **HACC'IN LÛGAT MANASI**; "Muazzam bir şeye" gitmeyi kasdetmektir. Buradaki "Muazzam bir şeye" kaydını İbn-i Hümmam meşhûr dil alimi İmam-ı Sikkit'ten naklederek beyan etmiştir.(1) İslâmî Istılâhta; "Niyyet ederek ihrama girmek, Kâbe-i Muazzama'yı usûlü dairesinde tavaf etmek ve vakti mahsusunda vakfe yapmak gibi fiillere hac denir"(2) şeklinde tarif olunduğu gibi "Dînî rükünlerden bir rüknü edâ etmek için, Kâbe'ye gitmeyi kasdetmektir"(3) şeklinde de tarif edilmiştir.

938 Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphesiz ki, âlemler için çok feyizli ve ayn-ı hidayet olmak üzere konulan ilk ev (Ma'bed) elbette Mekke'de olandır. Orada apaçık alâmetler, İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse (taarruzdan) emin olur. O'na bir yol bulabilenlerin, beyti hacc (ve tavaf) etmeleri, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Kim küfrederse, şüphesiz ki Allah onlardan müstağnidir" (4) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası bu Ayet-i Kerimeyi ve Resûl-i Ekrem (sav)'den gelen mütevatir haberleri esas alarak: "Hacc muhkem bir farzdır. Farziyyeti kat'i delillerle sabittir. Haccın farz olduğunu inkâr eden kâfir olur. Gücü yetenlere (Vücûbunun ve edâsının şartı üzerinde bulunanlara) hayat boyu, sadece bir defa haccetmek farzdır"(5) hükmünde ittifak edilmiştir.

939 İmam-ı Kasani; Hacc sûresinde yer alan: (Hz. İbrahim (as)'e hitaben)

"İnsanlar için haccı ilân et. Gerek yaya, gerek uzak yoldan arık develerin üstünde (süvari) olarak sana gelsinler"(6) şeklindeki hükmi ilâhiyi esas alarak "Buradaki "İnsanlar için haccı ilân et!" hükmü, Allahû Teâla (cc)'nın insanlara haccı farz kıldığını beyan buyur, manasınadır. Binaenaleyh Resûl-i Ekrem (sav)'den önce de, diğer ümmetlere hacc ibadeti farz kılınmıştır"(7) buyurmaktadır. Mâlûm olduğu üzere Mekke'de; Kâbe-i Muazzama'yı inşâ eden Hz. İbrahim (as) ve oğlu Hz. İsmail (as)'dir. İbn-i Abidin: "Sahih olan kavle göre hacc, dokuzuncu yılın sonlarında farz kılınmıştır. Onu farz kılan âyet: "Allah için beyti haccetmek insanlar üzerine borçtur" âyet-i kerimesidir. Bu âyet, heyetlerin geldiği dokuzuncu yılın sonunda inmiştir"(8) hükmünü zikretmektedir.

940 İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet olunan bir hadiste: "İbrahim (as) Kâbe'yi bina edip tamamladıktan sonra kendisine: "-Hacc için insanları davet et" emri verildi. İbrahim (as): "-Benim sesim onlara ulaşmaz" dedi. Allah Teâla hazretleri: "-Sen davet et, sesini duyurmak bana aittir" buyurdu. Bunun üzerine İbrahim (as): "-Ey insanlar!.. Beyt-i Atiki haccetmeniz size farz kılınmıştır" diye nida etti. Bu sözü yerle gök arasında bulunanların hepsi işitti. Görmüyor musunuz? İnsanlar en uzak yerlerden icabet edip geliyorlar" denilmiştir.(9)

941 Hanefî fûkahası; haccın sebebinin "Beytullah" olduğu hususunda ittifak etmiştir.(10) İbn-i Abidin: "Sebebi beytullah'tır. Buna delil, ayette "Beytin haccı" diye izah edilmesidir. Zira esas olan, hükümleri sebeblerine izafe etmektir. Nitekim usûl-i fıkıh'ta izah edilmiştir. Sebebi tekrarlanmayan bir vacip tekrarlanmaz. Bir de Müslim'in sahihinde şu Hadis-i Şerif vardır: "-Ey insanlar!.. Size hacc farz kılınmıştır. Öyle ise haccedin!." Bir adam: "-Her sene mi ya Resûlullâh?" diye sordu, Resûlullâh (sav) sustu. Hatta adam sualini üç defa tekrarladi. Bunun üzerine Peygamber (sav): "-Evet desem size vacib olur. Siz de güç yetiremezsiniz" buyurdular. Nehir sahibi diyor ki: "Ayete tekrar lâzım gelmediğine istidlâl için yetiyorsa da -Zira emrin tekrara ihtimal yoktur- neyf neyfin muktezası ile isbat etmek daha uygundur"(11) hükmünü zikretmektedir. Sahabe-i Kiram'dan bir zat Resûl-i Ekrem (sav)'e: "Ya Resûlullâh!.. Hacc her sene midir, yoksa bir kere midir?" diye sual tevcih ediyor. Resûl-i Ekrem (sav) cevaben: "-Hayır bir kere!.. Birden fazlası nafil (Tatavvû)'dir"(12) buyurmuşlardır. Mâlûm olduğu üzere; ibadetlerin bir kısmı mâlî, bir kısmı da bedenîdir. Hacc ise, hem malî, hem de bedenî bir ibadettir. Dolayısıyla iki nimet bir aradadır. Bir mükellefte hem zenginlik, hem de bedeni kudret gibi iki nimet bir araya gelmiştir. Dolayısıyla haccı edâ etmek sûretiyle, bu iki nimete de şükretmiş olur.(13) Haccın edâsı için gerekli şartlar, tağuti güçler tarafından

ortadan kaldırılırsa; mü'minler hem mallarıyla, hem de (sıhhatli oldukları için) güçleriyle onlara karşı cihad ederler. Kat'iyyen Tağuti güçlere boyun eğmezler!..

942 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Yusuf (rh.a) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim hacc etmeyi murad ederse, hemen edâ etmeye gayret etsin"(14) Hadis-i Şerifini esas alarak, vücûbunun ve edâsının şartları, üzerinde bulunan kimsenin derhal (fevri) bu ibadeti edâ etmesi gerektiğini beyan etmişlerdir.(15) Hac ibadetinin hayatta bir defa farz olduğunu esas alan İmam-ı Muhammed (rh.a) "Hac ibadetinde ömür, namazdaki vakit gibidir. Her ne zaman gidilirse gidilsin "Edâ" denir, kaza denmez. Bu sebeble terahi (genişlik) üzere farzdır"(16) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyeye'de bu husus şu şekilde izah olunmuştur: "İmam-ı Muhammed (rh.a)'e göre hacc; farz olduktan sonra dilediği zaman edâ etmek (terahi) üzeredir. Haccı farz olur-olmaz acele yapmak ise efdaldır. Hulâsada da böyledir. Buradaki ihtilâf, mükellefin selâmette kalacağına zann-ı galibi olduğu zamana aittir. Fakat yaşlılık veya hastalık sebebiyle, mükellefin zann-ı galibi vefat edeceği noktasında olursa, fevri olarak edâ etmesi gerektiği hususunda alimlerimiz icma etmişlerdir. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir. Bu ihtilâfin günahkârlar için faydalı olduğu aşikârdır"(17) İmam-ı Matûridi (rh.a): "Vakit kaydı bulunmayan her emr-i mutlak; amel noktasından derhal edâ edilmeye (fevre) hamledilir. İtikad hususunda ise; fevre hamledilmez. Ancak "Fevr veya terahi hususunda muradı ilâhi ne ise, hak o'dur" diye itikad olunur" (18) hükmünü beyan etmektedir. Ölümün ne zaman gelip çatacağı bilinemiyeceği için, haccın vücûbunun ve edâsının şartlarına haiz olan mükellefin, acele etmesi önemlidir. Esasen bunun efdal olduğu hususunda da ittifak vardır.

943 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim hacc yolunda ölürse, onun için her yıl makbûl bir hacc yazılır"(19) buyurduğu bilinmektedir. Yine bir Hadis-i Şerifte; meşrû hiçbir sebep olmadan terkedenlerin durumu beyan buyurulmuştur. Bu Hadis-i Şerif şudur: "Her kim ki, kendisini beytullah'a ulaştıracak kadar bineği ve azığı (mali gücü) bulunur da haccı edâ etmezse, Yahudi ve Hristiyan olarak ölmesinde beis yoktur. Bunun sebebi şudur: Allahû Teâla (cc) kitabında, beytullahı ziyarete gücü yetenlerin onu haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır" buyuruyor.(20)

HACCIN VÜCÛBUNUN ŞARTLARI

944 Bir mükellefe haccın farz olması için, bir takım şartların bulunması

zaruridir. İbn-i Abidin, "Lübab" sahibine uyarak haccın şartlarını dört kısımda incelemiştir. Birincisi vücûbunun şartlarıdır. Nitekim bu hususta şunları kaydeder: "Birincisi, vücûbunun şartlarıdır. Bunlar tamamen bulunursa, hacc vacip (Farz) olur. Tamamı bulunmazsa, hacc vacip olmaz. Mezkûr şartlar yedi olup şunlardır: İslâm, Dar-ı Harp'te olan müslümanın haccın farz olduğunu bilmesi, bülûğ, akıl, hürriyet, gücün yetmesi ve vakit."(21)

945 MÜSLÜMAN OLMAK: Bir kimseye haccın farz olması için; o kimsenin müslüman olması şarttır. Çünkü kâfir ibadete ehil değildir. Hatta bir kimse kâfir iken; hacc yapmaya gücü yetecek derecede zengin olsa, fakat müslüman olduktan sonra fakir düşse, o kimseye (önceki halinden dolayı) hac farz olmaz. Fakat hac yapmaya gücü yeten müslüman, haccı edâ etmeyip, daha sonra fakir düşse, durum böyle değildir. Hac ibadeti o müslümanın zimmetinde borç olarak kalır. Bir mü'min, hacc ibadetini edâ ettikten sonra (Allah muhafaza buyursun) irtidat etse, sonra da tekrar müslüman olsa, haccı tekrar etmesi icabeder.(22)

946 AKILLI OLMAK: Allahû Teâla (cc)'nın teklifleri; ehliyet sahibi insanın üzerinedir. Teklifin sıhhati akılla ilgilidir.(23) Hanefî fûkahası: "Deli olan kimseye, hacc farz değildir"(24) hükmünde ittifak etmiştir. İbn-i Abidin; deliye haccın farz olmadığını kaydettikten sonra: "Bunamış kimse hakkında usûlde ihtilâf edilmiştir. Fahrû'l-İslâm'a göre, çocuk gibi bunaktan da hitap sakıttır. Binaenaleyh ona hiçbir ibadet farz olmaz. İmam Debbûsi ise, ihtiyaten muhatab olduğunu söylemiştir"(25) hükmünü zikreder.

947 HÜRRİYET: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Herhangi bir köle ki on defa haccetmiştir, sonra da azad olmuştur. Onun üzerine farz olan hac lâzım gelir"(26) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Kölelere ve cariyelere hacc farz değildir. Efendilerinin izni ile haccetmiş olsalar dahi bu tatavvû (Nafîle) olur. Hürriyetlerini elde ettikleri zaman; farz olan haccı edâ etmek durumundadırlar" (27) hükmünde ittifak etmiştir.

948 HACCIN FARZ OLDUĞUNU BİLMEK: Küfür ahkâmının galib olduğu beldelerde, insanlar İslâmî bir eğitime muhatab değildirler. Dolayısıyla Darû'l Harp olan beldelerde, bir kimse müslümün olsa, haccın farz olduğunu bilinceye kadar, ona hacc farz değildir. Feteva-ı Hindiyeye'de "Darû'l Harp'te müslüman olan bir kimseye haccın farz olması için o kimsenin haccın farz olduğunu öğrenmesi gerekir. Darû'l İslâm'da bulunanlar ise haccın farz olduğunu bilmek durumundadırlar. Yani onlar için mazeret yoktur. Haccın farz olması için, sadece

haccın farz olduğunu bilmek gereklidir. Ayrıca haccın nasıl edâ edileceğini ve farzlarını bilip-bilmemek de müsavidir. Bir kimse Darû'l İslâm'da yaşıyorsa, onun hüküm olarak haccın farziyetini ve farzlarını bildiği kabul edilir."(28) hükmü kayıtlıdır. Darû'l Harp'te müslüman olan bir kimseye, iki erkeğin veya bir erkekle kadının "Haccın farz olduğunu" bildirmesi kâfidir. Ayrıca adil olan bir mü'min, ona haccın farz olduğunu beyan ederse, hacc kendisine farz olur. Bu kimselerin (Şahidlerin) bülûğa ermiş olmaları ve hür olmaları şart değildir.(29)

949 BÜLÛĞA ERMİŞ OLMAK: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Herhangi bir sabi ki, on defa haccetmiştir, sonra da bülûğa ermiştir. Onun üzerine farz olan haccı edâ etmek lâzım gelir"(30) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Çocuklara hac farz değildir. Velîlerinin yardımıyla haccı edâ etseler dahi, bu nafîle (tetavvû) olur. Bülûğa erdikten sonra, farz olan haccı edâ etmeleri lâzım gelir"(31) hükmünde ittifak etmiştir.

950 VAKÎT: Malûm olduğu üzere haccın vakti, Şevval, Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günüdür.(32) Bu süreye "Eşhûr-û hacc" (Hac mevsimi) denir. Binaenaleyh bir kimseye haccın farz olması için, vaktin bulunması da şarttır. Meselâ; Muharrem ayında haccın vücûbunun diğer şartlarına haiz olan bir kimseye, "Şevval" ayı girinceye kadar hac farz olmaz. Bu süre içerisinde vefat ederse; hac ibadeti zimmetinde borç olarak kalmış değildir. Çünkü vakte (hac mevsimine) ulaşamamıştır.(33)

931 NAKİL VASITASINI VE MASRAFLARI TEMİNE GÜCÜN

YETMESİ: Kur'an-ı Kerim'de 'Ona bir yol bulabilenlerin, beyt-i hac (ve tavaf) etmeleri Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır"(34) hükmü beyan buyurulmuştur. Sahabe-i Kiram, bu Ayet-i Kerimede geçen "Ona bir yol bulabilen"den neyin kasdedildiğini Resûl-i Ekrem (sav)'e sorduğunda, Peygamberimiz (sav) cevaben: "Bu zât ve rahile'dir" buyurmuştur.(35) Hanefî fûkahası: "Havaic-i Asliye'den fazla olarak nakil vasıtasını teminle birlikte, nafakası üzerine vacip olan kimselerin ve nefsinin yiyeceklerine sahip olmanın şart olduğunda ittifak etmiştir."(36) Nakil vasıtası, ya hacca gidecek mü'minin malı olmalı veya kiralamış bulunmalıdır. Âriyet (ödünç alma) veya ibaha yoluyla nakil vasıtasına sahip olmak kâfi değildir.(37) Mekkeliler ve Mekke'nin civarında oturanlar için, nakil vasıtasını temin şart değildir. Bunların yürümeye güçleri yetiyorsa, hac kendilerine farz olur. Nakil vasıtasının bulunması, uzaktan hacca gelecek mü'minler için şarttır. Ancak, mükellefin hem kendisinin, hem de aile ferdlerinin yiyeceğini (Gidip-dönünceye kadar, bir yıllık değil) temin etmiş

olması şarttır. Buna gücü yetmiyorsa, hacc kendisine farz olmaz.

HACCIN EDÂSI'NIN ŞARTLARI

952 İbn-i Abidin: "İkinci nevi: edâsının şartlarıdır. Bunların tamamı vücûb şartları ile birlikte bulunursa, o kimsenin bizzat haccı edâ etmesi vacip olur. Vücûb şartları tahakkuk eder de bunların bazısı bulunmazsa, bizzat edâsı değil, yerine bedel göndermesi veya ölürlen vasiyyet etmesi lâzım gelir. Bunlar şu beş şarttır: "Vücut sağlığı, yol emniyeti, hapsedilmiş olmamak, kadının mahremi veya kocasının bulunması ve iddet beklemek"(38) hükmünü zikretmektedir. Şimdi bunların mahiyetlerini izâha gayret edelim.

935 **BEDENEN SALİM VE SİHHATLİ BULUNMAK:** Bir kimseye haccı edâ etmenin farz olması için o kimsenin bedeninin tam ve sıhhatli olması gerekir. Binaenaleyh felçli, yatalak ve iki ayağı kesik olana hacc farz değildir.(39) İbn-i Abidin: "Hacının bedeni sağlam olacaktır. Yani seferde lâzım olan şeylere mani olacak dertlerden salim bulunacaktır. Binaenaleyh kötürüm, inmeli ve çok ihtiyar olup vasıta üzerinde kendiliğinden duramayacak kimselere körlere (yedek, yardımcı bulunsa bile) ve sultandan korkusu olanlara bizzat haccetmeleri farz olmadığı gibi, imam-ı Azam'dan rivayet edilen zahir mezhebe göre, bedel göndermek sûretiyle de farz olmaz. Bu kavil imameyn'den de bir rivayettir. İmameyn'den gelen zahir rivayete göre; böylelerinin bedel göndermeleri icabeder ve aczleri devam ederse, bedel onlara kâfidir. Aczleri kalmazsa, bizzat haccı tekrar ederler. Hasılı İmam-ı Azam'a göre "Sağlamlık" vücûbun şartlarından, imameyn'e göre ise; vücûb-u edâsının şartlarındandır. Bu hilâfın (İhtilâfın) semeresi, bedel göndermekle, vasiyetin vacip olması hususlarında zahir olur. Bu sağlamken hacca kâdir olmamakla kayıtlıdır. Eğer kudretli olur da, hacca diye yola çıkmadan aciz kalırsa, boynuna borç olarak kalır ve bedel göndermesi lâzım gelir. Hacca diye çıkar da yolda ölürse, vasiyyet etmesi vacip olmaz. Çünkü icaptan sonra geçikmiş değildir. böyleleri bizzat haccetmeyi göze alırsa, üzerlerinden borç sakıt olur. Tuhfenin zahirine bakılırsa, imameyn'in kavlini tercih etmiştir. İsbicabi de öyledir. Fetih sahibi de bunu kuvvetli bulmuş ve sağlamlığın vücûb-u edâsının şartlarından olduğunu kabul etmiştir. Bu satırlar Bahır ve Nehir'den alınmıştır."(40) hükmünü zikretmektedir.

954 **YOL EMNİYETİ:** İmam-ı Merginani: "Yol emniyetinin bulunması elbette lâzımdır. Çünkü hacca gitmeye kudretin bulunması, yol emniyeti olmadan sabit olmaz."(41) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiyye'de: "Haccın edâsının

şartlarından birisi de, yol emniyetinin bulunmasıdır. Ebû'l Leys "Yol emniyetinin bulunduğu hususunda, zann-ı gâlibi olan kimse üzerine hac farz olur. Aksi takdirde farz olmaz" demiştir. İtimad bu kavledir. Tebyin'de de böyledir"(42) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Azam'dan gelen bir kavle göre, yol emniyeti haccın farz olmasının (vücûbunun) şartıdır.(43) İbn-i Abidin: "Selâmet galib olmakla yol emniyeti de şarttır. Fakih Ebû'l-Leys bunu tercih etmiştir. İtimad bunadır. Deniz yolu ile gitmekten başka çare yoksa haccın sakıt olup olmayacağından ihtilâf edilmiştir. Bazıları sükût edeceğini söylemiş; Kirmani "Gidilmesi âdet olan deniz yolunda selâmet galib görülürse hac vaciptir. Aksi takdirde vacip değildir" demiştir ki essah olan budur. Bahır. Fetih sahibi diyor ki; "Öyle görülüyor ki, selâmet galib görülmesi ile birlikte, korkunun galip görülmemesi de muteberdir. Hatta yağmacılık olduğu ve eşkiyanın galip geldiği defalarca tecrübe edilmekle, korku galip görülür veya bir eşkiya taifesinin yolu kestiği, hem kuvvetli olduğu duyulur da, hacılar onların karşısında kendilerini zayıf hissederlerse, hac vacip olmaz. Râzi'nin "Bağdatlılardan hac sakıttır" diye verdiği fetvaya, İskâf'ın 636 yılında: "Ben haccın, zamanımızda farz olduğunu söyleyemem" demesine ve Selci'nin "Horasanlılara falan seneden beri hac yoktur" sözüne gelince; bunlar yağmacılığın ve yolda korkunun galip olduğu vakitlerden söylenmiş sözlerdir. Sonra -Allah'a hamdolsun- bu korku kalmamıştır"(44) hükmünü zikrediyor.

955 HAPSEDİLMEMİŞ OLMAK: Haccın edâsının şartlarından birise de hapsedilmemiş olmaktır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Hapiste bulunanlara ve insanları hacca gitmekten meneden bir sultanın (Siyasi yönetimin) teb'asından olanlara da, haccın edâsı farz değildir. Kezâ bu gibi kimselerin bedel göndermeleri de farz değildir. Nehrû'l Faik'te de böyledir"(45) hükmü kayıtlıdır.

956 KADININ MAHREMİNİN VEYA KOCASININ BULUNMASI: Resûl-i Ekrem (sav)'in "Elbette bir kadın kendisiyle birlikte bir mahremi bulunmadığı sürece, hacc etmesin"(46) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fukahası: "Kendisiyle Mekke arasında üç günlük mesafe bulunan kadının (genç olsun, ihtiyar olsun) haccı edâ edebilmesi için yanında mahreminin bulunması şarttır."(47) hükmünde ittifak etmiştir. Malûm olduğu üzere üç günlük yol; seferilik hükmünü ortaya çıkarır. İbn-i Abidin: "Seferde, yani üç gün, üç gecelik yolda akıl-baliğ bir koca veya mahrem lâzımdır. Bundan az olursa, bir hacet için mahremsiz gidebilir. İmam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam Ebû Yusuf (rh.a)'tan bir rivayete göre kadının bir günlük yola mahremsiz gitmesi mekrûhtur. Zaman bozulduğu için fetvanın buna göre olması gerekir. Lübab Şerhi. Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri şu

hadis de bunu teyid eder: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, bir gün bir gecelik yola mahremsiz gitmesi helâl olmaz". Müslim 'in bir rivayetinde "bir gecelik yola", diğer bir rivayetinde "bir günlük yola" demiştir. Lâkin Fetih'te, "Mezhep birinci kavil oduğuna göre, kadın ile Mekke arasında üç günlükten az bir mesafe bulunursa, kocası onu hac'dan menedemez" demiştir. Bu ibaredeki "Koca" veya "Mahrem" tabirleri ile, aşağıda gelecek "iddeti bulunmamak" kaydı, kadına mahsus iki şarttır. Diğer şartlar erkekle kadın arasında müşrterektir. Mahrem, akrabalık veya süt yahud damadlık dolayısıyla kadını edebiyen nikâhına alamayan erkektir"(48) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiyye'de: "Mahremin emniyetli, akıllı ve bülûğa ermiş olması şarttır. Mecûsi olan bir mahrem; eğer kendisinin mezkûr kadınla nikâhlanmasının mübah olduğuna itikad ediyorsa, bu kadın onunla yolculuk yapamaz. Serahsi'nin Muhiyy'tinde de böyledir"(49) hükmü kayıtlıdır. Yanındaki mahremin, hac masraflarını kadının bizzat ödemesi gerekmez. Esasen bu hususta iki ayrı kavil bulunduğu için, bazı çevreler, sırf hacc süresince evlenme hadisesini gündeme getirmektedirler. İbn-i Abidin: "Bu hususta iki kavil vardır. Bu iki kavil koca ve mahrem bulunması vücûbunun şartı mı, yoksa vücûbu edânın şartı mı olduğuna ibtina eder. Fetih sahibi'nin tercih ettiği, sıhhat ve yol emniyetiyle birlikte, vücûb-ı edâ'nın şartı olmasıdır. Binaenaleyh hacca hastalık veya yol korkusu (Yol emniyetinin bulunmaması) mâni olur, yahud kadına koca veya mahrem bulunmazsa, haccı vasiyyet etmesi vacip olur. Mahremi yoksa kadına evlenmesi vacip olur. Birinci kavle göre hiçbirşey lâzım gelmez. Nitekim Bahır'da da böyle denilmiştir. Nehir'de şöyle denilmektedir: "Bedai sahibi, birinci kavli sahih bulmuştur. Nihaye sahibi ise Kadıhan'a uyarak, ikinciye tercih etmiş, Fetih sahibi de bunu kabul etmiştir. Ben derim ki, lâkin lûbab sahibi, bu kadına evlenmek vacib olmadığına kesinlikle hükmetmiştir. Halbuki kendisi mahrem ve koca bulunmasını edâsının şartı kabul etmiştir. Cevhere sahibi ile İbn-i Emir Hacc Menasik'te bunu tercih etmişlerdir. Nitekim musannıf bunu Minah adlı eserinde bildirmiş, "Bunun vechi şudur: Evlenmekle kadının maksadı hasıl olmuyor. Çünkü kocası ona malik olduktan sonra, onunla hacca gitmekten vazgeçebilir. O da (Kadın da) kendisini ondan kurtaramaz. Çok defa da kocası ona uymaz; böylece ondan zarar görür"(50) hükmünü zikrederek, konuya açıklık getirir.

957 İmam-ı Şafii (rh.a) kadının, kocası veya mahremi olmadan hacca getmesinin yasaklanmasının, emniyetle ilgili olduğunu esas almış ve "Kadınlar birbirine güvenen bir cemaat halinde olursa, hacca gitmeleri caiz olur. Zira emniyet hasıl olmuştur"(51) hükmünü beyan eder. Amelde Hanefi mezhebini taklid eden bir

kadın, kocası veya mahremi olmadan hacca giderse durum ne olur? sualine cevap arıyalım. İbn-i Abidin: "Kadın mahremsiz haccederse kerahetle caiz olur. Bu kerahet tahrimidir. Çünkü Sahihayn'ın (Buhari ve Müslim'im) rivayet ettikleri bir hadiste, bu yasaklanmış "Kadın, üç günlük yola mahremsiz gidemez" buyurulmuştur. Müslim'in bir rivayetinde "Veya kocasız gidemez" ifadesi vardır" (52) hükmünü zikreder. Kadın şartları haiz bir mahrem'i olduğu zaman, kocasının izni bulunmasa dahi hacca gidebilir.(53) Zira kocanın hakkı farzları iskat edemez. Hac ibadeti ise farzdır. Ancak nafile hac hususunda kocasının izni olmadan, yola çıkamaz. Zira kocasının nafile hac'tan menetme hakkı mevcuttur. İmam-ı Şafii (rh.a) hac hususunda kocanın iznini şart görür.

958 İDDET İÇİNDE OLMAMAK: Kadınlar için haccın edâsının şartlarından birisi de "İddet müddeti içinde olmaması"dır. Feteva-ı Hindiyiye'de: "Kocası ölmüş veya kocası tarafından boşanmış olan bir kadına haccın farz olması için; bu kadının iddetinin bitmiş olması şarttır. Tahavi'de de böyledir. Kadın ölüm veya talâk iddeti içinde iken hacca gidemez"(54) hükmü kayıtlıdır.

HACCIN EDASININ SAHİH OLMASININ ŞARTLARI

959 İbn-i Abidin "Haccın şartlarını" izah ederken; "Üçüncü nevi, edânın sahih olmasının şartlarıdır ki, dokuzdur: İslâm, ihram, zaman, mekân, temyiz, akıl, özür hali müstesna olmak üzere fiilleri kendi yapması, cinsi münasabette bulunmaması ve haccı ihrama girdiği yıl edâ etmesi!.. Dördüncü nevi; haccın farz namına olmasının şartlarıdır. Bunlar da dokuzdur: İslâm, İslâm'ın ölünceye kadar devamı, akıl, hürriyet, bülûğ, kudreti varsa bizzat edâ etmesi, nafileye niyyet etmemiş olması, haccı bozmamak ve başkası namına niyetlenmiş olmamak"(55) hükmünü beyan etmektedir. Feteva-ı Hindiyiye'de: "Haccın sahih bir şekilde edâ edilmiş olması için; üç şart vardır. Bunlar ihram, zaman, mekân'dır. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir"(56) denilmektedir. Esasen bu iki sınıflama arasında herhangi bir ihtilâf yoktur. Zira İbn-i Abidin'in zikrettiği dokuz şart'ın altısı, bütün hacc boyunca gözetilmesi gereken hususlardır. İhram, zaman ve mekân ise, her ikisinde de ortak şartlardır.

HACCIN FARZLARI

960 Molla Hüsrev: "İhrama bürünmek (giymek), Arafat'ta vakfe yapmak ve ziyaret tavafında bulunmak haccın farzlarıdır. Şayed bunlardan birisi edâ edilmese hac batıl olur ve gelecek yılda kazâ etmek icabeder. İhrama bürünmek;

tıpkı namazdaki iftitah tekbiri gibi şarttır. Geriye kalanlara, (yani Arafat'ta vakfe'ye durmak ve ziyaret tavafı yapmak) haccın rükünleri de denilmiştir"(57) hükmünü zikreder. Dürri'l Muhtar'da: "Haccın farzları üçtür. Birincisi: İhramdır. İhram, başlarken şarttır. Sonu itibariyle ona rükün hükmü verilir. Hatta hacca yetişmeyene, gelecek sene kaza etmek için ihramda kalmak caiz değildir. İkincisi: Arafat'ta vakfe zamanında durmaktır. (Arafat, Mina tarafında bir yerin ismidir. "Tanışma" manasına gelen "Marifet'ten" yapılmış bir ismi cemidir). Bu yere Arafat denilmesi, Hz. Adem (as) ile Hz. Havva'nın orada tanıştıkları içindir. Üçüncüsü: Ziyaret tavafının ekserisidir. Bunların ikisi rükündür" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerhettikten sonra "Tetimme" diyerek, bu farzlara şunların da eklenmesi gerektiği üzerinde durur: "Haccın farzlarından şunlar kaldı: Tavafa niyyet, farzlar arasında tertib: evvelâ ihram, sonra vakfe, sonra ziyaret tavafı yapılacak. Her farzın vaktinde yapılması. Şu halde vakfe, arefe gününün zevalinden, bayram gününün fecrine kadar yapılacak, ziyaret tavafı ondan sonra ömrün sonuna kadar yapılabilir. Bir de yeri, yani vakfe yapmak için Arafat'tan bir yer ve tavaf için Kâbe'nin kendisi. Vakfeyi yapmadan cimâi (cinsi münasebet) terk etmek de farzlardan sayılmıştır."(58)

HACCIN VACİBLERİ

961 Feteva-ı Hindiyye'de: "Haccın vacibleri şunlardır: Müzdelife'de vakfe, Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y etmek, Cemreleri taşlamak (Şeytan taşlamak), saçları traş etmek veya kısaltmak ve Sader (veda) tavafını edâ etmek, Tahavi Şerhinde de böyledir"(59) hükmü kayıtlıdır. Müzdelife'deki vakfeye "Cem" adı da verilir. Bu şekilde isimlendirmenin sebebi, Hz. Adem (as) ile Hz. Havva (r.anhüma)'nın, bu mahalde bir araya gelip gerdeğe girdikleri içindir.(60) Bu hâdisenin, insan neslinin ortaya çıkması noktasında önemi büyüktür. Safa ile Merve arasında sa'y etmek, Hanefî mezhebinin müctehid imamlarına göre vacip, diğer üç mezhebin imamlarına göre rükündür. Safa ile Merve, Kâbe'nin yakınında karşı karşıya bulunan iki tepedir. "Safa" denilmesi, üzerinde Satvetûllah olan adem Aleyhisselâm oturduğu içindir. Merve'ye de, üzerinde kadın, yani Hz. Havva oturduğu için bu isim verilmiştir. Müennes olması bundandır.(61)

HACCIN SÜNNETLERİ

962 Feteva-ı Hindiyye'de: "Haccın sünnetleri: Kudûm tavafı yapmak, erkeklerin kudûm ve ziyâret tavafında remel yapmaları (Reml: Adımları kısaltıp, omuzları

silkerek çalımlı bir şekilde yürümektir. Tavafin ilk üç şavt'ında yapılır), Safa ile Merve arasında sa'y ederken, orada bulunan iki direk arasında erkeklerin süratlice geçmeleri, Bayram gecelerinde Mina'da yatmak, arefe günü, güneş doğduktan sonra Mina'dan Arafat'a gitmek, Müzdelife'den Mina'ya bayram günü sabahı, henüz güneş doğmadan hareket etmek, Müzdelife'de geceleme ve cemreler arasında (Şeytan taşlama esnasında) tertibe riayet etmektir. Bahrû'r Raik'te de böyledir"(62) hükmü kayıtlıdır.

HACCIN EDEBLERİ

963 Hacc gitmeye niyyet eden mükellef'in; borçlarını ödemesi esastır. Bilhassa üzerinde Zekât ve Öşür borcu varsa, mutlaka bunları edâ etmelidir. Dürri'l Muhtar'da "Haccın nevileri" üzerinde durulurken: "Hacc bir defa farzdır. Çünkü onun sebebi Beytullahtır. O ise birdir." Birden ziyadesi nafile olur. Bazen de vacib'tir. Nitekim Mik'atı ihramsız geçerse böyledir. Çünkü ileride izah edeceğimiz vechile o kimseye iki ibadetten biri vacip olur. Eğer haccı tercih ederse, vücûbla vasıflanır. Bazen haram olmakla da vasıflanır. Haram malla hac böyledir. Kerahetle vasıflandığı da olur. İzni gereken kimseden izinsiz hacca gitmek böyledir. Nevazil'de beyan edildiğine göre, çocuğun henüz sakalı bitmemişse sakalı bitinceye kadar babası haccına mani olabilir" hükmü beyan edilmektedir. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Haram malla hac böyledir. Bahır'da da böyle denilmiştir. Bunu riya için yapılan haccla temsil etse dahi iyi olurdu. Zira denebilir ki: Haccın kendisi mekânı mahsus'u ziyaretir ve haram değildir. Haram olan, haram malı harcamaktır. Bunların arasında ise telâzüm yoktur. (Birinden diğeri lâzım gelmez). Nasıl ki, gasbedilen yerde namaz kılmakla farz yerine geçer. Haram olan gasbedilmiş yerin meşgul edilmesidir, fiil namaz olduğu için haram edilmiş değildir. Çünkü farzın haramla vasıflanması mümkün değildir. Burada da öyledir. Zira haddi zatında hacc emredilmiş bir ibadettir. Haram olması sarfiyat cihetiyledir. Galiba ona "Haram" denmesi, malın hacda dahlü tesiri olduğundandır. Hacc, bedeninin ameli ile maldan mürekkeptir. Nitekim arzetmiştik. Onun için Bahır sahibi "Hacca giden kimse helâl nafaka toplamaya çalışır. Çünkü haram malla hacc kabul edilmez. Nitekim Hadis'te beyan buyurulmuştur."(63) buyurmaktadır. Sonuç olarak; Hacca niyet eden mükellef'in, sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızasını gözetmesi ve helâl malla yola çıkması esastır. Zekâtı ve öşürü edâ edilmemiş mal, hacc ibadeti için elverişli değildir.

964 Feteva-ı Hindiyeye'de: "Haccın edebleri" beyan edilirken, "Hacca gidecek

olan mükellef; borçları varsa ödemelidir. Haccla ilgili olarak, akıl ve rey sahibi olan kimselerle istiṣare etmesi gerekir. Yol arkadaşları ve vasıta hususunda istihare etmelidir."(64) Hacc yolculuğu esnasında; her türlü gösteriş ve riyadan sakınmalı, ihlâs hususunda titizlik göstermelidir. Kendisinde hakkı bulunan kimselerin, haklarını ödemeli ve helâlleşmelidir. Beraber çalıştığı (Mesai arkadaşlarıyla) kimselerle de helâlleşmesi gerekir. Fethû'l Kadir'de de böyledir. İbadetlerindeki (Namaz, zekât, öşür vs.) noksanlıkları kazâ etmeli, bunlardan dolayı (Kazaya bıraktığı için) pişman olmalı ve bir daha yapmamaya kat'i olarak niyyet etmelidir. Bahru'r Raik'te de böyledir. Bir ameli başkası görsün, başkası işitsin diye yapmaktan, övünmekten ve her türlü ihtişamdan sakınmalıdır, tevazû içinde olmalıdır. Bu sebebledir ki; bazı alimler hacc yolunda mahmil'e (Deve üzerinde iki kişinin oturabileceği süslü oturak) binmeyi kerih bulmuşlardır. Ancak "Riya" ve "gösteriştan uzak olursa mahmile binmek mekruh değildir" diyenler de vardır. Tam helâl olan bir nafaka ile haccetmelidir. Çünkü haram mal ile yapılan hacc makbûl olmaz. Zoraki alınmış bir mal ile hacceden kimsenin üzerinden hacc farızası sakıt olmakla birlikte, böyle yapmak haramdır. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Yenabi'de: "Hacca giden kimse, ailesinin nafakasını noksansız olarak bırakır, hac yolculuğuna temiz bir nefis ile çıkar. Her yerde (açık ve gizli), bilhassa hac yolculuğunda Allahû Teâla (cc)'dan daha fazla korkar. Allahû Teâla (cc)'yı bol bol zikreder. Öfkelenmez, işlerini vakarla ve sükûnetle yapar. Lüzûmsuz konuşmayı ve boş şeyleri terkeder" denilmiştir. Tatarhaniyye'de de böyledir"(65) denilmektedir. Esasen hacca giden kimsenin evinden çıkarken; tıpkı dünyadan çıkıyormuş gibi hareket etmesi ve dünyevi endişeleri bir kenara bırakması lâzımdır.

MİKATLAR (İHRAM'A GİRME YERLERİ)

965 Önce kelime üzerinde duralım. "Mikat"; sınırlanmış vakit manasına gelir ama, yer için istiare edilmiştir. Yani ihrama girme yeri manasınadır.(66) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiç kimse mikat'a tecavüz edemez, ancak oradan ihramlı olarak geçebilir"(67) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerifi esas alan Hanefi fûkahası; "İster hacc, ister umre, isterse başka bir niyyetle olsun (ticaret, seyahat vs.) hiç kimse mikatlardan ihramsız olarak geçemez. Zira ihramın vacip olması, o mekâna ta'zim ve hürmet içindir. Dışardan gelen kimseler Resûl-i Ekrem (sav)'in beyan buyurduğu mikatlara geldikleri zaman, ihrama girmeleri farz olur" (68) hükmünde ittifak etmiştir.

966 İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav): "

Medine'liler Zül-Huleyfe'den, Şamlılar Cuhfe'den, Necidliler Karn'dan, Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girerler"(69) buyurmuştur. Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edilen diğer bir Hadis-i Şerif'te: "Peygamber (sav) Medineliler için Zül-Huleyfe'den, Şamlılar ve Mısırlılar için Cuhfe'den, Iraklılar için Zat-ü Irk'dan, Yemenliler için Yelemlem'den ihrama girmeyi mikat tayin buyurdu".(70) İbn-i Abbas (ra)'dan da, aynısı rivayet olunmuştur.

967 Hz. Ömer (ra) halka karşı bir hutbesinde: "Sizden kim hacc için ihrama girmek isterse, mikattan başka yerden girmesin. Peygamberimizin gösterdiği mikatlar ise şunlardır: "Medineliler ve oradan geçerek olan yabancılar için "Zül-Huleyfe", Şamlılar ve oradan geçecek gelen yabancılar için "El Cuhfe", Necidliler ve oradan geçerek gelen yabancılar için "Karn", Yemenliler ve oradan geçerek gelen yabancılar için "Yelemlem" ve nihayet Iraklılar ve o yolla gelen diğer müslümanlar için "Zat-ü Irk"tır."(71)

968 Şimdi bu mikatlar hakkında kısaca bilgi verelim: "Zül-Huleyfe": Medineliler ve Medine'den geçerek hacca giden müslümanlar için mikattır. Medine'ye olan uzaklığı 7,5 km. civarındadır. Mekke-i Mükerrerme'ye olan uzaklığı ise; 413 km.'dir. "Zat-ü Irk": Irak'lıların ve Irak üzerinden hacca gidecek olan kimselerin mikatıdır. Akik vadisine bakan "Irk" dağından isimlendirilmiştir. Fûkaha'dan bazıları akik vadisinde ihrama girmenin efdal olduğuna kaildirler. (72) Bu mikatın Mekke'ye olan uzaklığı 94 km.'dir. "El Cuhfe"; burası bir köydür. "El Cuhfe" denilmesinin sebebini İbn-i Abidin şu şekilde izah ediyor: "Cuhfe; kıyıda su kalıntısı manasına gelir. Bu yere, bu ismin verilmesi, bir zamanlar sel gelip ahalisini götürdüğü içindir. Asıl adı "Mehyea"dır. Lâkin söylendiğine göre nişanları kalmamış, yalnız bazı gizli kalıntıları vardır ki, onları da hemen hemen bazı Bedevi'lerden başka kimse tanıyamaz. Onun için Allahü alem. Hacılar ihtiyaten "Râbıd" denilen yerden ihrama girmeyi tercih etmişlerdir. Bazıları da "Rabiğ" derler.(73) Bu mikatın; Mekke'ye olan uzaklığı 320 km.'dir. "Karn veya Karnü'l Menazil"; Necidlilerin ve o istikametten hacca gelen kimselerin mikatıdır. "Karn"; Arafat'a doğru uzanan bir dağın ismidir. Mekke-i Mükerrerme'ye olan uzaklığı 44 km. civarındadır. "Yelemlem": Yemenlilerin ve o yönden gelen yabancıların mikatıdır. "Yelemlem"; bir dağın ismidir. Bu mikatın Mekke'ye olan uzaklığı da 47-50 km. civarındadır.

969 Ticarî bir niyetle mikatlardan geçen, fakat Mekke'ye uğramaya niyyet etmeyen kimsenin ihrama girmesi vacip değildir.(74) Mesela; mikatlarla harem arasında bulunan "Cidde" şehrine, ticari anlaşmalar için giden ve Mekke'ye

uğramayı düşünmeyen kimse ihrama girmez. Mikatlarla, Mekke arasındaki bölgede ikamet eden mü'minlerin mikat; "Hıll" ismi verilen mevkidir.(75) Mekke'de ikamet eden mü'minler hacc ibadeti için ihrama evlerinde girerler.(76) Ancak umre yapmak isteyen Mekkeli, ihrama girmek için "Hıll" bölgesine çıkmak durumundadır. Feteva-ı Hindiyiye'de: "Umre yapmak isteyen Mekkeli, hangi yönden isterse ordan Hıll'e çıkar. Muhıyt'te de böyledir. Ancak umre için en efdal olan mikat yeri "Ten'im"dir."(77) hükmü kayıtlıdır.

970 Mikatlar içinde ikamet eden mü'minler, ihtiyaçlarından dolayı ihramsız olarak Mekke'ye girebilirler. Hanefi fûkahası; bu beldelerde oturan kimselerin giriş ve çıkışlarının devamlı olacağını esas alarak, her seferinde ihrama girmelerinde zorluk olduğunu beyanla, ihrama ihtiyaç olmadığına kail olmuştur. (78) İmam-ı Serahsi: "İbn-i Ömer (ra) Mekke'den Medine'ye gitmek üzere yola çıktı. Kadid adı verilen bölgeye geldiğinde kendisine "Medine'de fitne'nin zuhur ettiğine" dâir haber ulaştı Bunun üzerine İbn-i Ömer (ra) Mekke'ye geri döndü ve ihrama girmedi. Bundan da anlaşılmaktadır ki, mikatlar dahilinde bulunanlar tıpkı Mekkeliler hükmüne dahildirler. Çünkü her zaman Mekke'ye girmeye ihtiyaçları vardır. Her seferinde ihrama girmek şart kılınsa; bu insanlar için açık bir zarar ve zorluktur"(79) hükmünü zikreder.

İHRAM'A GİRMEK

971 Önce "İhram" kelimesi üzerinde duralım. Lûgat'ta ihram: "Ayaklar altına alınamayan bir hürmete girdi" manasına gelen "Ahreme" fiilinin masdarıdır. İhrama girene "Haram" denir ki "İhrama girmiş" manasınadır. Sıhhat'ta da böyle denilmiştir. Şer'an ihram; hususi bir takım hürmetlere girmek, yani onları iltizam etmektir."(80) İhram'a girmenin rûknü; niyyet ve telbiye'dir. Bu ikisinin bir arada bulunması gerekir. Telbiye yapar, niyyet etmezse ihrama girmiş olmaz. Hanefi fûkahası; niyetle telbiyenin arasının açılmıyacağını, ikisinin bir arada bulunması gerektiğini esas almıştır. Nitekim Husâm-ı Şehid'in; "İhrama niyetle girilir, ama bu telbiye ederek olur. Nasıl ki namaza niyetle girilir, ama tekbir almak şartı ileler. Sadece tekbirle girilmez" hükmü mutemed kavil olarak beyan edilmiş. Yani; nasıl namaza niyet ve iftitah tekbiri ile başlanırsa; hacc ve umre'ye de; mikatlarda ihrama girerek başlanır. İhram'a girmek de; niyyet ve telbiye ile olur.

972 Mükellef ihram'a girmeye niyyet ettiği zaman; gusül abdesti veya abdest alır. Resûl-i Ekrem (sav)'in ihrama girmek için gusül abdesti aldığı rivayet

edilmiştir.(81) Ancak bunun temizlik niyetiyle yapıldığı esas alınmıştır. Nitekim İmam-ı Merginani; ihrama girerken gusül abdesti almanın hükmünün, tıpkı cum'a namazına giderken alınan gusül abdesti gibi olduğunu beyan ettikten sonra: "İhram için gusül abdesti almak efdaldır. Zira temizliğin manası, onda eksiksiz bir şekilde zuhur eder. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav) de bunu ihtiyar etmiştir"(82) buyurmaktadır. Gusül abdestini aldıktan sonra; temiz bir izâr ve ridâ giyer!. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in (İhramı esnasında) izâr ve ridâ giyindiği bilinmektedir.(83) Dikişli elbise giyilmesi menedilmiştir. Avretini örtmesi sıcak ve soğuktan korunması için, belden aşağısını izâr'la, belden yukarısını da ridâ ile örter. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Avret yerlerinin örtülmesi şartı ile, ihramın bir parçadan ibaret olması caiz olur. Tatarhaniyye'de de böyledir. İzâr; göbekten dizkapağına kadar olan yeri örten bir peştemaldır. Ridâ ise; sırtta, omuzlara ve göğüse örtülen havludur. İzâr göbeğin üstüne bağlanır. İhramı iğne ile tutturmak veya ipe bağlamak kötü bir iştir. Ancak böyle yapan kimseye de birşey gerekmez. Bahru'r Raik'te de böyledir. İhrama giren kimse; ridâ'sını sağ omuzunun altından alır ve sol omuz başına kor, böylece sağ omuzu açıkta kalır. Hizanetü'l Müftin'de de böyledir"(84) hükmü kayıtlıdır.

973 Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilmiştir ki; "Resûl-i Ekrem (sav) "Zül'l-Huleyfe"de ihrama girdikten sonra iki rek'at namaz kıldı."(85) Dolayısıyla mükellef, ihrama girdikten sonra iki rek'at namaz kılar ve şöyle der;

"Allâhümme innî ürîdül hacce feyesirhü lî vetekabbelhü minnî"

Manası: "Allah'ım!.. Ben hacetmek istiyorum, niyetim budur. Bunu bana kolay kıl ve benden kabul buyur".

Hacca niyet eden kimse bunu söyler.(86) Eğer "Umre'ye" niyet ederse, hacc yerine umreyi söyler!.. Daha sonra Telbiye getirir. Telbiye'den murad şu duayı okumaktır;

"Lebbeyk Allâhümme lebbeyk; lebbeyke lâ şerikeleke lebbeyk, innelhamde venni'mete leke vel'mülke lâ şerîkeleke"

Manası: "Emrine hazırım!.. Allah'ım, emrine hazırım!.. Emrine hazırım, senin kat'iyyen şerikin (ortağın) yoktur!.. Emrine hazırım!.. Şüphe yok ki; hamd da, nimet de, mülk de, sadece sana mahsustur. Kat'iyyen Senin ortağın yoktur."

974 İhrama niyet etmeden; sadece telbiye söyleyen kimse "Muhrim" olmaz.

Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir.(87) Zira ibadet; ancak niyyet ile hasıl olur. (88) Hem niyyet eden, hem de telbiye getiren mükellef "Muhrim" durumdadır. Namazlarının sonunda, yüksek bir yere çıktığı, bir vadiye indiği veya bir kafil ile karşılaştığı zaman telbiye getirir. Ayrıca seher vakitlerinde yüksek sesle telbiye duasını okur.(89) Hanefî fûkahası; her durum değişikliğinde telbiye'nin yüksek sesle (Fakat, gırtlığı zorlamadan) okunmasının müstehab olduğu hususunda ittifak etmiştir.

İHRAM'A GİREN KİMSENİN DİKKAT EDECEĞİ HUSUSLAR

975 İhram'a giren mükellef Allahû Teâla (cc)'nın nehyettiğ herşeyden titizlikle sakınır. İmam-ı Merginani: "Muhrim; Allahû Teâla (cc)'nın kendisine yasakladığı cinsi temas, ma'siyet ve başkalarıyla çekişme, didişme'den sakınır. Bu hususta asıl olan Allahû Teâla (cc)'nın şu kavlidir: "Hacc bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı (Kendisine) farz eder (ihrama girer) se, artık hacda ne refes, ne füsûk, ne de cidal yoktur."(90) Bu nefy sigasıyla beyan buyurulan bir yasaktır. Yani bunlar yoktur demek, "bunlara yaklaşmayınız" manasınadır. Refes demek; cim'a (cinsi temas) veya fahiş kelâmdır. Ayrıca kadınların huzurunda cinsi temasla (Cim'a ile) ilgili sözdür. Füsûk ise; her türlü kötülüğü içine alır. Bu muhrim olan kimse için daha şiddetli bir haramdır. Cidal'e gelince; bu yol arkadaşlarıyla lüzûmlu-lüzûmsuz çekişme, mücadeledir. Bunların hepsi yasaklanmıştır"(91) hükmünü beyan ediyor.

976 Kur'an-ı Kerim'de: "İhramlı bulunduğunuz süre içerisinde size kara avı haram kılındı"(92) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla ihrama giren mü'minin, her türlü kara avından uzak durması şarttır. Zira ihramlı iken avlanmak haramdır.(93)

977 İhramlı olan kimse avlanmadığı gibi, av ile meşgul olan kimselere yol gösteremez ve avın bulunduğu yeri işaretle de olsa belirtmez.(94) Zira Ebû Katede (ra)'den bu hususta şu rivayet yapılmıştır: "Ebû Katede (ra) ihramlı olmadığı bir sırada, vahşi bir hayvanı avladı. Yanındaki arkadaşları ise ihram içerisinde idiler. Resûl-i Ekrem (sav) ihramlı olan arkadaşlarına: "Siz işaret ettiniz mi, vurmasına delâlet ettiniz mi, yardımda bulundunuz mu?" diye sordu. İhram içerisinde olanlar cevaben dediler ki: "-Hayır, kat'iyyen biz bunları yapmadık". Bunun üzerine Resûlullah (sav): "O halde etinden yiyebilirsiniz" buyurdular."(95)

978 İhramlı olan kimse; gömlek ve şalvar gibi (dikilmiş) elbiseler giyemeyeceği gibi, sarık, külâh, kaftan ve mest de giyemez.(96) Ancak nalinleri (Takunya, naylon vs..) bulunmazsa; ayakkabı kayışının bağlandığı yerin hizasından itibaren mestlerinin arka tarafını keserek kullanabilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'den bu hususuta rivayet mevcuddur, denilmiştir ki: "Peygamber (sav) ihramlı kimsenin; gömlek, şalvar, sarık, külâh, kaftan ve mest giymesini Nehyetti ve sonunda dedi ki: "Ne de mestlerini. Ancak iki nalin bulunamazsa mestlerinin kaabları hizasından arkasını keser"". Hişam'ın, İmam-ı Muhammed (rh.a)'den rivayet ettiğine göre burada "Kaab"; yumru olan mafsâl kemiği değil, nalin kayışının dip kısmındaki ayağın mafsallarıdır.(97)

979 Vefat eden ihramlı bir kişi hususunda Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Onun yüzünü ve başını örtmeyiniz. Zira o kıyamet gününde telbiye getirirken yeniden diriltilecektir"(98) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; "İhramlı kimse yüzünü ve başını örtmez" hükmünde ittifak etmiştir.(99)

980 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hacı, saçları dağılmış, tozlanmış, güzel kokuyu ve yağlanmayı terk ettiği için, kokan kişidir"(100) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "İhramlı kimse güzel koku sürünmez. Başının ve bedeninin kıllarını traş etmez, tırnağını kesmez ve ondan bir parça bile olsa koparmaz. Eli ile kokulu şeylere dahi dokunmaz, yağ sürünmez ve yağlanmaz (Krem kullanmaz), saçını ve sakalını çöven (hatmî) ile yıkamaz, çünkü o sabun hükmündedir. Ayrıca başını kaşımaz, şayed ihtiyaç sebebiyle kaşıyacak olsa kıllarının kopmaması için yavaş yavaş karıştır(101) hükmünde ittifak etmiştir.

981 Safran, vers ve usfur ile boyanmış elbise giyemez. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "ihramlı kimse za'feran ve vers dokundurulmuş elbiseyi giyemez"(102) buyurmuştur. Ancak bu kokulu bitkilerin dokunduğu elbiseler çok iyi yıkanır ve kokusundan eser kalmazsa durum değişir. İhramlı kimsenin gusûl abdesti almasında bir beis yoktur. Zira Hz. Ömer (ra) ihramlı olduğu halde gusûl abdesti almıştır.(103)

982 Haremin otunu ve kimsenin mülkünde olmayan ağacını kesmek caiz değildir. Hanefî fûkahası, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Haremin yeşil otu biçilmez ve dikenini de kesilmez"(104) Hadis-i Şerifini esas almıştır. Ancak kuru ot ve izhir otu müstesnadır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "İhramlı olan kimse haremin ağaçlarını ve otunu kesip-koparmaz. Ancak izhir (boya) otu müstesnadır. Tahavi Şerhinde de böyledir"(105) hükmü kayıtlıdır. İhramlı kimsenin, nelere dikkat etmesi

gerektiği hususunda "Cinayet"ler bahsinde ayrıca durulacaktır. Şimdi hac ibadetinin nasıl edâ edileceğini izaha gayret edelim.

HACC İBADETİ NASIL EDA EDİLİR?

983 İhramlı olan kimse; Mekke-i Mükerreremeye yaklaştığı zaman, imkân bulursa gusûl abdesti alır. İmam-ı Merginani: "Mükellef Mekke'ye girdiği zaman ilk defa Mescid-i Haram'a gider. Zira rivayet edilmiştir ki Resûl-i Ekrem (sav) Mekke'ye girer-girmez Mescid-i Haram'a gitmiştir. Kaldı ki maksad; Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret etmektir. Bu ise o mekândadır. Mekke'ye gece veya gündüz girmesi, mükellefe hiçbir zarar vermez. Çünkü yapılan amel, bir beldeye girmekten ibarettir. Kâbe-i Muazzama'yı gördüğü zaman tekbir getirir ve kelime-i tevhid'i söyler, İbn-i Ömer (ra)'ın Kâbe-i Muazzama ile karşılaştığı zaman "Bismillâhi vallâhû ekber" dediği bilinmektedir. İmam-ı Muhammed (rh.a) "El Asl" isimli eserinde; beyti gören kimse için dualardan herhangi birşeyi tayin buyurmamıştır. Zira duaları vakitlendirmek sûretiyle tayin etmek, kalbin inceliğini (rikkatini) tahrip eder, götürür. Eğer dualardan nakledilen birisiyle (Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe-i Kiram'ın dualarından birisini) teberrük ederse, bu gerçekten güzeldir" (106) hükmünü beyan etmektedir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Mekke'ye girmek için gusûl abdesti almak müstehaptır. Mükellef; "Beni Şeybe" kapısına gelinceye kadar, telbeyi getirerek dahil olma durumundadır. Bu da müstehaptır. Mescid-i Haram'a; mütevazi bir vaziyette, huşû ve ihlâsla, o makamın azameti düşünülerek sakın sakın, telbiye getirilerek girilir. Bahru'r Raik'te de böyledir. Zaruret bulunmadığı süre içerisinde Mescid-i Haram'a yalınayak girilir. İhtiyar'da da böyledir. Mescid-i Haram'a giren kimse önce sağ ayağını atar ve şu şekilde dua eder: "(107) Hükmü kayıtlıdır.

"Bismillâhi velhamdü lillâhi vesselâtü alâ Resûlillâhi!.. Allahümeftah lî ebvâbe rahmetike ve edhılñî fiyha!.. Allahümme innî es'elûke fî mekame hâzâ en tusalliye alâ seyyidinâ Muhammedin abdike ve resûlike ve terhamenî ve tukîyle asreti ve tağfire zünûbi ve teda'a anni vizrî"

Mânası: Allahû Teâla (cc)'nın adıyla başlarım. Hamd Allah'a (cc) mahsustur. Salât ve selâm O'nun Resûlüne olsun. Allah'ım!.. Bana rahmetinin kapılarını aç ve beni oraya dahil et!.. Allah'ım!.. Gerçekten şu yüce makamda senden, senin kulun ve Resûlün olan Efendimiz Muhammed'e salât eylemeni diliyorum Bana da merhamet etmeni, hatalarımı gidermeni, günahlarımı bağışlamanı ve benden fenalıklarımı kaldırmanı da bu bulunduğum yerde, senden istiyorum."

984 Kâbe-i Muazzama'yı (Beytullah'ı) görünce tekbir ve tehlil okuyarak, gönlünden geçtiği gibi dua eder. Daha sonra Hacer-i Esved'in karşısından tavafa başlar. Önce Hacer-i Esved'e döner, tıpkı namazda olduğu gibi iki elini kaldırarak tekbir alır. Zira rivayet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) mescid'e girdi, Hacer-i Esved'in karşısında durdu. Önce tekbir getirdi, daha sonra tehlil'de bulundu."(108) Essah olan kavle göre eller omuz hizasına kadar kaldırılır.(109) Eğer hiçbir mü'mine eziyet vermeksizin, Hacer-i Esved'e elini ve yüzünü sürebilmek mümkünse, bunu yapar. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilmiştir ki; "Hz. Ömer (ra)'e hitaben" şunu beyan buyurmuştur: "Şüphesiz sen kuvvetli bir kimsesin, Hacer-i Esved'i istilâm etmeye kalkarsan zayıf müslümana eziyet verirsin. O halde Hacer-i Esved'i istilâm edeceğim diye insanları sıkıştırma. Fakat müsait bulursan onu istilâm et (Elini ve yüzünü sür). Eğer müsaid değilse Hacer-i Esved'e karşıdan istikbal et, tekbir getir ve kelime-i tevhid'i söyle."(110) Hanefî fûkahası; Hacer-i Esved'e elini ve yüzünü sürmenin (İstilâm etmenin) "sünnet", mü'mine eziyet vermemenin ise "Vacip" olduğunu esas almıştır.(111) Hacer-i Esved'i istilâm ederken şu dua okunur:

"Bismillâhirrahmânirrahıym. Allahümmağfirli zünûbi ve tahhirlî kalbî veşrahli sadri ve yessirlî emri ve âfinî fimen âfeyte"

Manası: "Rahmân ve Rahim olan Allahû Teâla (cc)'nın adı ile!.. Allah'ım!.. Benim günahlarımı bağışla ve kalbimi temizle, yüreğime genişlik ver, işimi bana kolaylaştır ve kendilerine afiyet verdiğin kimseler gibi bana da afiyet ver". Muhiyt'te de böyledir.(112)

985 Bu duadan sonra, Haceri'l Esved'in sağından Kâbe'nin kapısını takip ederek tavafa başlar.(113) Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hacer-i Esved'i istilâm ettikten sonra, sağından Kâbe-i Muazzama'nın kapısını takiben yedi şavt tavaf buyurduğu bilinmektedir.(114) Bu sünnettir.

986 Tavafı "Hatim'in" arka tarafından yapar. Buna "Hicir" de denilmiştir.(115) Hz. Aişe (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav) "Hatim (Hicir) Beyt'tendir" buyurmuştur.(116) İlk üç şavt'ta "Remel" yapar. Önce "Şavt", sonra da "Remel" kavramları üzerinde duralım.

ŞAVT: "Tavaf esnasında Hacerü'l Esved'den başlayıp, Kâbe-i Muazzama'nın etrafını dolaşarak, tekrar Hacerü'l Esved'e gelmeye verilen isimdir. Kafi'de de böyledir."(117) Bütün alimlere göre tavaf'a "Hacerü'l Esved"den başlamak

sünnettir. Tavafa bunun haricinde başlamak da caizdir. Ancak bu mekruh olur.

REMEL: Tavafin ilk üç şavtında erkeklerin kısa adımlarla, omuzlarını silkerek ve çalımli bir şekilde yürümesine (koşar gibi) verilen isimdir. Remel'de Hacerü'l Esved'de başlar yine Hacerü'l Esved'de tamamlanır. İmam-ı Merginani "Remel" yapmanın sebebini izah ederken; "Bunun sebebi; müşrikler, müslümanların tavaf yapacakları esnada "Medine'nin sıtması bunları amma da zayıf düşürmüş" demeleri üzerine, onlara karşı şiddetli ve kuvvetli olduklarını göstermek içindi. Sonra Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde ve ondan sonra bu sebep sona erdi, fakat hükmen bakî kaldı"(118) hükmünü beyan eder. Nitekim Sahebe-i Kiram'dan bir zat: "Biz neden bu remel'e devam ediyoruz. Vaktiyle müşriklere kuvvetli olduğumuzu göstermek için Remel yapıyorduk. Halbuki Allahû Teâla (cc) onları mahv-û perişan etmiştir?" diyor, bunun üzerine Hz. Ömer (ra): "Remel öyle birşeydir ki, onu Resûl-i Ekrem (sav) yapmıştır. Biz Resûlüllah Sallâllahu Aleyhi ve Sellem'in sünnetlerini terketmeyi sevmeyiz"(119) buyurmuştur. Tavaf yapan kimse; ilk üç şavt'ta remel yapar, diğer şavtlarda ise yavaş yavaş yürür. İnsanlar çok kalabalık olduğu zaman beklenilir ve yol bulunca Remel yapılır. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir.(120) Zira Remel'in bir bedeli yoktur. Bu sebeble bekler ki tavafta sünnet vechi üzerine yerine getirilsin. İstilam'da ise durum böyle değildir. Çünkü istikbal etme (Ona karşı durub, selâmlama) bedel hükmündedir.(121) Yedi şavt tamamlanınca "Tavaf" bitmiş demektir. Tavafı; Hacerü'l Esved'i istilâm ederek sona erdirmek gerekir.

987 Tavaftan sonra Makam-ı İbrahim'e gelip orada iki rek'at namaz kılar. Şayed mükellef Makam-ı İbrahim'de yer bulamazsa, Mescid-i Haram'ın mümkün olan bir yerinde namazını kılar. Feteva-ı Hindiyye'de "Bu iki rek'at tavaf namazı bize göre (Hanefi fukahasına) vaciptir. Birinci rek'atta, Fatiha'dan sonra "Kâfirûn" sûresi, ikinci rek'atta ise Fatiha'dan sonra "İhlâs" sûresini okur. Bize göre kılınan herhangi bir farz namaz, bu iki rek'at tavaf namazı yerine geçmez. Zahidi'de de böyledir. Bu namazdan sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında dua etmek müstehabtır. Kişi bu duasında dünya ve ahirette muhtaç olduğu hususları Allahû Teâla (cc)'dan talep eder. Tebyin'de de böyledir. Tavaf namazı; nafil namaz kılmanın mübah olduğu her vakitte kılınabilir. Tahavi'de de böyledir. Tavafta tamamlayan mükellefin; Safa tepesine çıkmadan önce "Zemzem" kuyusuna inip, "Zemzem" suyu içmesi ve kalanını yere dökmesi ve şu şekilde dua etmesi gerekir.(122) Hükmü kayıtlıdır. Dua şudur;

"Allahümme inni es'elüke rızkan vasian ve ilmen nafian ve şifaen min külli

dâin"

Mânası: "Allah'ım!.. Senden geniş rızık, faydalı ilim ve her derde devâ vermeni istirham ediyorum." Yapılan bu ilk tavafa "Kudûm" denir, sünnettir.

988 Safa ile Merve arasında sa'y etmek isteyen kimse; Hacerü'l Esved'e döner ve istilâm eder. Şayet buna imkân bulamazsa; Hacerü'l Esved'e yüzünü dönerek tekbir ve tehlil getirir. Sonra doğruca Safa tepesine geçer. Resûl-i Ekrem (sav)'in "Benî Mahzûn" kapısından Safa'ya çıktığı bilinmektedir. Bu kapıya "Babü's Safa" adı verilmiştir. Buradan çıkmak sünnettir.(123) Esasen en yakın olan kapı da budur. Başka kapılardan çıkmak da mümkündür. Kapıdan çıkarken sol ayak atılır. Safa tepesine çıkmak gereklidir. Bundan murad; Safa tepesinden "Beytullah'ın" görülmesidir.(124) Zira mükellif; Safa tepesinden yüzünü "Beytullah'a" dönerek, ellerini kaldırır ve üç defa tekbir alır. Daha sonra Kelime-i Tevhid, salât-ü selâm ve duada bulunur. Sonra Safa tepesinden iner; batn-ı vadiye gelene kadar sükûnet içerisinde yavaş yavaş yürür. Yeşil direğe gelince koşmaya başlar ve ikinci yeşil direğe kadar koşar.(125) İkinci yeşil direği geçtikten sonra vakar içerisinde Merve tepesine kadar yürür. Merve tepesine gelince "Beytullah'a" karşı yüzünü çevirir; Allahû Teâla (cc)'ya hamd-ü sena, Resûl-i Ekrem (sav)'e salât-ü selâm, tekbir, tehlil ve duada bulunur. Safa ile Merve arasında yedi şavt gelir-gider!.. Sonuç olarak; Safa tepesinden Merve'ye dört gidiş ve merve'den safaya üç dönüş yapılmış olur. Sa'yi tavaftan sonra yapmak şarttır. Hatta bir kimse tavaftan önce sa'y etmiş bulunsa; bu sa'yi tavaftan sonra iade etme durumundadır.(126)

989 Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphe yok ki "Safa" ile "Merve" Allah'ın şearindendir. İşte kim o beyti (Kâbe-i Muazzama'yı) hacc veya Umre (Kasdı) ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur. Kim gönlünden kopararak bir hayır işlerse, mükâfatını görür. Çünkü Allah taatlerin ecrini veren, (Her şeyi de) Hakkı ile bilendir"(127) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'yi esas alan Hanefî fûkahası; "Safa" ile "Merve" arasında sa'y etmek vaciptir, rûkûn değildir" hükmünde ittifak etmiştir.(128) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sa'y'a nereden başlanacağı hususunda" kendisine yapılan bir müracaatı izah ederken: "Allahû Teâla (cc)'nın kendisiyle başladığı ile (Safa tepesi) başlayınız" (129) hükmünü esas alan, Hanefî fûkahası, sa'y amelinin "Safa" tepesinden başlaması gerektiğine kail olmuştur. İmam-ı Şafii (rh.a) indinde; "Safa ile Merve" arasında sa'y, haccın rûknüdür.

990 Sa'yî tamamlayan mükellef; Mescid-i Haram'a girip iki rek'at namaz kılar. (130) Eğer hacca niyyet etmişse, ihramlı olarak Mekke'de Terviye gününe (Zilhicce'nin 8.nci günü) kadar kalır. Her fırsat buldukça Kâbe-i Muazzama'yı tavaf eder. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Beyti tavaf namazdır. Namaz ise vazolunmuşların en hayırlısıdır"(131) buyurmuştur. (Ancak bu tavaflardan sonra Safa ile merve arasında sa'y etmez!) Kâbe-i Muazzama'yı tavaf eden mükellefin; her yedi şavt'tan sonra iki rek'at namaz kılması esastır. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Tavaf eden mükellef, her yedi şavt için iki rek'at namaz kılsın"(132) hükmünü beyan buyurmuştur. Hanefî fukahasının indinde bu namaz vaciptir. İmam-ı Şafîî (rh.a) ise "Sünnet" olduğunu esas almıştır.(133)

991 Terviye gününden bir gün önce imam bir hutbe okur!.. Bu hutbe'de insanlara Haccın Menasikini izâh eder. Hacc esnasında üç hutbe vardır. Bunlar:

1. Terviye gününden bir gün önceki hutbe,
2. Arefe günü Arafat'ta okunan hutbe,
3. Zilhicce'nin onbirinci (Bayram'ın ilk günü) Mina'da okunan hutbedir.

Bu hutbeler arasında oturulmaz. Ancak Arefe günü okunan hutbe iki hutbe olduğu için ikisinin arasında bir miktar oturulur. Bu hutbelerin hepsi zevalden (Yani öğle namazından) önce okunur. Yalnız Arefe günü hutbe zevalden sonra, fakat yine de öğle namazından az önce okunur. Tebyinde de öyledir.(134) Terviye günü sabah namazından ve güneşin doğmasından sonra hep birlikte Mina'ya gidilir. Efdal olan budur. Ancak güneş doğmadan önce gidilmiş olsa da caizdir. O gece Mina'da geçirildikten sonra; Arefe gününün sabah namazı edâ edilir. Daha sonra topluca Arafat'a doğru yola çıkılır. Mükellefin Mekke'de geceleyip, Arefe gününün sabah namazını orda kıldıktan sonra Arafat'a yönelmesi ve Mina'ya da uğraması, caizdir. Fakat böyle yapmak Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetini terk etmek olduğu için, güzel bulunmamıştır.

992 İmam-ı Merginani: "Tevriye gününde Mekke'de sabah namazını kıldığı zaman, Mina'ya hareket edilir. Arefe günü sabah namazını kılıncaya kadar orada ikamet edilir. Zira rivayet edildi ki; "Peygamber (sav) Tevriye gününde Mekke'de sabah namazını kıldı. Güneş doğduktan sonra Mina'ya hareket etti. Mina mevkiinde öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını edâ etti. Sabah Namazından sonra Arafat'a doğru yola çıktı." Şayed Arefe gecesini Mekke'de kalıp, sabah namazını orada edâ ettikten sonra Arafat'a doğru yola çıkarsa ve

Mina'ya uğrasa kifayet eder. Zira Mina'da Arefe gününde, herhangi bir hacc menasikini edâ etmek sözkonusu değildir. Ancak Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetini terketmesi sebebiyle isaet (Hata) etmiş olur"(135) hükmünü beyan etmektedir.

993 Mina'dan topluca Arafat'a doğru hareket edilir. Bir mü'minin; Mina'dan güneş doğmadan önce tek başına Arafat'a doğru hareket etmesi, "Tekebbür" tehlikesi dikkate alınarak hoş bulunmamıştır. İmam-ı Muhammed (rh.a) "el Asl" isimli eserinde; "Arafat'a cemaat halinde inmek esastır. Zira tek başına inmekte tekebbür (Kibirlenme) tehlikesi vardır. Hal ise tevâzu ve ihlâsı gerektirir. Cemaat halinde dua ve ibadetin kabulü daha umulan bir husustur"(136) hükmünü beyan etmiştir. Arafat'ın her yeri vakfe için müsaittir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Arafat'ın her yeri vakfe için uygundur. Ancak Batn-ı Arene'den uzak durunuz. Müzdelife'nin her yerinde vakfe yapılabilir. Fakat muhassir vadisinden uzak durunuz"(137) hükmünü beyan buyurmuştur. Vakfe'de en faziletli mekân "Cebel-i Rahme" denilen kısımdır. Zevâlden sonra, hacc emiri veya imam hutbe'ye çıkar ve Müezzin de ezân okur. Tıpkı Cum'a Namazında olduğu gibi hacc emiri veya imam "Hutbe'yi" okur. Feteva-ı Hindiyeye'de: "İmam bu hutbede insanlara Arafat ve Müzdelife vakfelerini, şeytan taşlamanın hükmünü ve mahiyetini, kurban kesmeyi, traş olmayı, ziyaret tavafını ve Bayram'ın ikinci gününe kadar hacc'da yapılması icabeden bütün amellerin nasıl edâ edileceğini izah eder. Gâyetü's Sürûci'de de böyledir. Sonra minberden iner, öğle namazının vaktinde, öğle ve ikindi namazlarını (Cem'i takdim) birlikte kıldırır. Bu namazlarda imam açıktan okumaz, gizli kıraat eder. Bu namazlar için, sadece bir ezân okunur ve kamet getirilir. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Bu iki namaz esnasında öğle namazının ilk sünnetinden başka, nafile bir namaz edâ edilemez. Bunların arasında nafile namaz kılınırsa mekrûh olur. Ayrıca böyle bir durumda ikindi ezanı tekrar okunur. Kafi'de de böyledir. Kezâ bu iki namaz arasında, yemek, içmek vb.. şeylerle meşgul olmak da mekruhtur. Siracül Vehhac'da da böyledir"(138) hükmü kayıtlıdır.

994 Bundan sonra hacc emiri veya imam; sünnet olan gusûl abdestini alır ve Cebel-i Rahme'nin yakınında Kâbe-i Muazzama istikametine dönerek vakfe'ye durur.(139) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Vakfelerin en hayırlısı, kendisiyle kıbleye istikbal edilenidir"(140) buyurduğu bilinmektedir. Arafat vakfesinin iki şartı vardır:

Birincisi: Vakfe'nin Arafat'ta yapılması,

İkincisi: Vakfe'nin belirli zamanda edâ edilmesidir.

Niyyet etmek Vakfe'nin şartlarından değildir. Ancak niyyet etmek ve kible'ye karşı vakfede durmak efdaldır. Vakfe'yi güneşin battığı zamana kadar uzatmak vaciptir. Vakfe'nin sünnetleri ise şunlardır: Gusül abdesti almak, iki hutbe, öğle ve ikindi namazlarını cemetmek, bu namazlardan sonra vakfe yapma hususunda acele etmek, oruçlu olmamak, devamlı abdestli olmak, imama yakın bulunmak ve onun arkasında olmak, vakfe'ye kalben hazır olmak ve dünyevi kaygılardan, endişelerden ve dünyevi işlerden zihnen sıyrılmak, vakfe esnasında dua ile meşgul olmak ve kafirlerin gelip-gececeği yollarda vakfe yapmamak!.. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'in vakfe yaptığı siyah ve büyük kayanın yanında vakfe yapmak!.. Eğer oraya yaklaşmak güç ise, imkân nisbetinde yakın olmaya çalışmak. Bahru'r Raik'te de böyledir.(141)

995 Vakfe sırasında dua etmek esastır. İmam-ı Merginani: "Bu hususu izah" ederken şunları kaydediyor: "Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in vakfe esnasında dua ettiği rivayet edilmiştir ve denilmiştir ki: "Peygamber (sav) yemek isteyen miskin gibi ellerini uzatarak arefe gününde dua ederdi". Mükellef dileği gibi duada bulunur. Her ne kadar bazı dualar hususunda eserler varid olmuşsa da!.." (142) Feteva-ı Hindiy'e'de: "Alimlerimiz vakfeye mahsus muayyen bir dua rivayet etmemişlerdir. Çünkü insanlar burada gönüllerinden geçtiği gibi dua ederler. Bedai'de de böyledir. Ancak Arafat'ta ekseri insanların yaptıkları dua şudur"(143) denilmektedir.

Manası: Allahû Teâla (cc)'dan başka ilâh yoktur, bütün putları ve tağutları reddederim. Allahû Teâla (cc)'nın ortağı yoktur, hüküm koyma hakkı (mülk) O'na aittir. Hamd da yalnız O'na mahsustur. Hayat veren de öldüren de O'dur!.. Allahû Teâla (cc) mutlak hayat sahibidir, kat'iyyen ölmez. Hayır O'nun kudret elindedir ve Allah herşeye hakkı ile kadirdir. Ancak Allahû Teâla (cc)'ya kulluk ederiz ve Allahû Teâla (cc)'dan başka Rabb (Terbiye edici, hüküm koyucu) tanımayız!.. Allah'ım!.. Kalbime nûr ver, kulağıma nûr ver, gözüme nûr ver. Allah'ım! Kalbimi genişlet ve benim işimi kolaylaştır. Allah'ım!.. Bu yer, cehennem ateşinden sana sığınmanın ve ondan korunmak isteyeninin makamıdır. Affınla beni cehennem ateşinden koru ve rahmetinle beni cennetine koy!.. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi. Beni İslâm'a kavuşturduğun gibi, onu benden sıyrıp alma ve beni ruhumu alıncaya kadar İslâm üzere bulundur. Allah'ım ben İslâm üzereyim."

966 Güneş battığı zaman Ulû'lemlr (Hacc emiri) ve cemaat; sükûnet ve vakarla Müzdelife'ye hareket ederler.(144) Müzdelife'ye giderken yavaş yavaş yürümek efdaldır. Feteva-ı Hindiyî'de: "Hacıların Müzdelife'ye Hacc emirile birlikte dönmeleri ve onun önüne geçmemeleri uygun olur. Ancak Hacc emiri, güneş battıktan sonraya kalırsa, Müzdelife'ye vaktinde girebilmek için cemaat ondan önce gider. El İhtiyar Şerhü'l Muhtar'da da böyledir"(145) hükmü kayıtlıdır. Müzdelife'ye doğru harekete geçen mükellef; tekbir, kelime-i Tevhid ve devamlı olarak Telbiye getirir. Allahû Teâla (cc)'ya hamdü senâ'da bulunur ve bol bol istiğfar eder.

997 Müzdelife'de yatsı namazının vakti girince; Müezzin ezân okur ve bunun arkasından kamet getirir. Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen hadis'te; "Peygamber (sav) akşam ve yatsı namazını bir tek ezân ve ikametle cem etti"(146) buyurulmuştur. Dolayısıyla Ulûlemlr veya Hacc emiri ile birlikte; cemaat önce akşam namazını, daha sonra da yatsı namazını arka arkaya kılarlar. Bu iki namaz arasında kat'iyyen nafile namaz kılınmaz. Feteva-ı Hindiyî'de: "Müzdelife'de akşam ve yatsı namazını, cem'i tehirle tek başına kılmak caizdir. Bu Arafat'taki cem'i takdimin hilâfıdır. Ancak efdal olan, cemaat olarak imamla birlikte kılmaktır. İzah'ta da böyledir. İmam Mahbubi: "Müzdelife'deki Cem'de; hutbe, Ulû'lemlr, cemaat ve ihram şart kılınmıştır" demiştir. Kifâye'de de böyledir. Yatsı namazı kılındıktan sonra Müzdelife'de gecelenir. Muhıyt'te de böyledir"(147) hükmü kayıtlıdır.

998 Müzdelife'de gecenin bir kısmını dua ve zikirle geçirmek müstehabtır. Mükellef; şeytan taşlamada kullanmak üzere nohut büyüklüğünde 70-80 adet taş toplar ve güzelce yıkar!.. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav) Müzdelife'de sabah namazını gecenin son karanlığında edâ etmiştir."(148) Dolayısıyla "Ferc-i Sadık" beklenmez, tıpkı Arafat'ta ikindinin öne alındığı gibi, erken kılınması caiz olur.(149) İmam veya hacc emiri, sabah namazını cemaatle kıldıktan sonra vakfe yapar. Feteva-ı Hindiyî'de: "Vakfe esnasında cemaat imamın ardında ve dilediği yerde durur. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir. Müzdelife'de "Kuzeh" dağının başında ve imamın arkasında vakfe yapmak daha efdaldır. Tahavi Şerhinde de böyledir. Vakfe esnasında Allahû Teâla (cc)'ya hamd-ü senâ'da bulunulur, tehlil, tekbir, telbiye ve Resûl-i Ekrem (sav)'e salâtü selâm getirilir. Zâd'da da böyledir. Muhassir vadisinin dışında, Müzdelife'nin her yerinde vakfe yapılabilir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Muhassir vadisi (Batn-ı Muhassir) denilen mevkie gelen mükellef, eğer yaya yürüyorsa süratini artırır, binekli ise hayvanını harekete

geçirir ve bir ok atımı kadar böyle yapar. Kirmani böyle söylemiştir. Hidaye Şerhi'nde de böyledir"(150) hükmü kayıtlıdır. Müzdelife'de vakfe'nin vakti; fecrin tulûundan, ortalığın iyice ağarmasına kadardır. Güneş doğunca, Müzdelife vakfesinin vakti tamam olur. Fecrin doğmasından önce; hiçbir mazereti yokken müzdelife'yi terkeden kimsenin bir kurban kesmesi gerekir.

999 Hava iyice aydınlandıktan sonra ve güneş doğmadan az önce imam cemaatle birlikte Müzdelife'den Mina istikametine hareket eder.(151) Müzdelife'den yola çıkmanın son haddi güneşin doğmasına iki rek'at namaz kılabilir kadar bir müddetin kalmış olduğu andır. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir.(152) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz ki bugünkü ibadetimizin (Menasikimizin) birincisi, taş atmamız, sonra kurban kesmemiz, sonra da traş olmamızdır"(153) buyurduğu bilinmektedir. Mina'ya varan mükellef; Akabe Cemresinin bulunduğu yere gelir ve bu cemreye yedi adet nohut büyüklüğünde (Müzdelife'den topladığı) taş atar. Her taşı atarken "Tekbir" alır. Tesbih ve tehlil getirmek de caizdir.(154) Telbiye, ilk taşın atılması ile birlikte kesilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in Akabe Cemresine attığı ilk taş ile birlikte telbiye'yi kestiğini; Hz. Cabir (ra), rivayet buyurmuştur. (155) Mükellef; Akabe cemresine taş atarken şu duayı okur: (156)

"Bismillâhi vallâhû Ekber!.. Rağmenliş'şeytânî vehizbihî Allâhümmec'al haccî mebrûren ve sa'yî meşkûren ve zenbî mağrûren"

Mânası: "Allahû Teâla (cc)'nın adı ile başlarım. Yemin ederim ki, Allah (cc) en büyüktür!.. Şeytan ve Şeytan'ın partisine (Düzenine) hakaret olsun ve Şeytani güçler kahrolsunlar diye bu taşları atıyorum.(157) Allahım!.. Haccımı kabul buyur, say-ü gayretimi şükre lâıyk eyle ve günahlarımı bağışla."

1000 Şeytan taşlarken, mü'minlerin birbirlerine eziyyet vermemeye gayret etmeleri esastır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Birbirinize eziyyet vermeden ufak taşları atmanızı lüzûmlu görürüm"(158) buyurduğu bilinmektedir. Akabe cemresine yedi taş atıldıktan sonra kurban kesme gündeme girer. Yalnız hacca niyet etmiş olan kimselere (Müfrid'e, İfrat haccı yapan kimseye) kurban kesmek vacip değildir. Bunlar kurban kesmek istemiyorlarsa, başlarını tıraş ederler. Temettü ve Kıran haccını yapan kimselere kurban kesmek vaciptir.(159) Bunlar kurbanlarını kestikleri an, saçlarını tıraş ederler. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Saçlarını tıraş edenlere Allah rahmet etsin"(160) duasında bulunduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası "Resûl-i Ekrem (sav)'e iktida noktasından saçın tamamını tıraş etmek efdaldır"(161) hükmünde ittifak etmiştir. Ancak bir özürü

mevcutsa kısaltmakla yetinir. Feteva-ı Hindiyye'de: "İhramdan çıkmak için, makina ile tıraş olmak caizdir. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Tıraş olma esnasında berberin (Tıraş eden kimsenin), sağdan başlaması ve tıraş olan kimsenin başının sol yarısını önce tıraş etmesi sünnettir. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Tıraş olduktan sonra saç defnetmek müstehaptır. Aynı şekilde tıraş olurken dua etmek ve tekbir getirmek de müstehaptır. Tıraş olduktan sonra saçın atılmasında da bir beis yoktur. Ancak helâya veya yıkanılan yere atmak mekruh olur. Bahru'r Raik'te de böyledir". İhramdan çıkınca, tırnakları kesmek bıyığı kısaltmak, tıraştan sonra etek tıraşı yapmak da müstehaptır. Gayetü'l Sürûci ve Şerhu'l Hidaye'de de böyledir. Tıraş olan kimse, sakalından birşey almaz; alırsa birşey de lâzım gelmez. Tebyin'de de böyledir"(162) hükmü kayıtlıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in; Akabe cemresini taşıyıp, kurbanını kesen ve tıraşını olan mükellefle ilgili olarak: "Onun için herşey helâldır, ancak kadınlar (cinsi münasebet) değil"(163) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fukahası "İhram sebebiyle haram olan şeyler, kadınlarla cinsi münasebet ve cinsi münasebetin davetçisi hükmünde olan öpme, kucaklama vs. hariç, helâl olur"(164) hükmünde ittifak etmiştir.

1001 Akabe Cemresini taşıyan, kurbanını kesen ve tıraşını olan mükellef; mümkün olursa aynı günde ziyaret tavafını yapar. Bu tavaf farzdır.(165) Aynı gün mümkün olmazsa; bayramın ikinci ve üçüncü gününde eda eder. Daha fazla tehir etmez. Feteva-ı Hindiyye'de: "Tıraş olan kimseye bu tıraşı ile, kadınla cinsi münasebet hariç diğerleri helâl olmuştu. Ziyaret tavafının ilk dört şavtını yaptığı zaman, kadınla cinsi münasebet kendisine helâl olur. Çünkü tavafın bu ilk dört şavtı rükündür. Kalan üç şavtı ise vaciptir. Bir kimse (Akabe cemresini taşıyıp, kurban kesip, tıraş olduktan sonra) tavaf etmedikçe, aradan uzun yıllar geçse bile, kendisine kadınla münasebet helâl olmaz. Bu hususta icma vardır"(166) hükmü kayıtlıdır. Hacc-ı İfrad'a niyetli olan mükellef; daha önce kudûm tavafından sonra Safa ve Merve arasında sa'yını edâ etmişse, bu farz olan tavaftan sonra sa'y etmez. Kıran ve Temettü haccına niyetli olanlar ise ziyaret tavafından sonra sa'y ederler. Daha sonra yeniden "Mina'ya dönülür ve orada gecelenir. Bunun sünnet olduğu bilinmektedir.(167)

1002 Hacc ibadetini edâ eden mükellef; bayramın ikinci günü, güneş zeval noktasına vardıktan sonra üç cemre'yi de taşlar. Taş atmaya "Hayf Mescidi'nin" yakınında olan cemreden (Küçük şeytan) başlar ve ona yedi taş atar. Her taşı atarken "Allahû Ekber" der!.. Daha sonra onu takip eden Cemre'ye -ki buna "Cemretü'l Vusta" (Orta Şeytan) denir- yedi taş atar. Sonra Akabe Cemresi'ne

gelir ve ona da yedi taş atar. Küçük ve orta cemrelerin yanında bir miktar durması icabeder, ancak son cemrenin yanında durması gerekmez. Kafi'de de böyledir.(168) Bayramın üçüncü gününde de; tıpkı ikinci gününde olduğu gibi, zeval vaktinden sonra cemreleri taşlar. Bundan sonra eğer Mina'dan ayrılmak isterse, dördüncü günün taşları sakıt olur.(169) Ancak Mina'da kalırsa, bütün cemrelere yedişer taş daha atar ki; toplam yetmiş taş olur!..

1003 Mekke'nin dışından gelen mükellefler; ayrılmak istedikleri zaman "Veda" tavafını yapmak durumundadırlar. Essah olan kavle göre "Veda" tavafını yapmak hacc ibadetini edâ edenler için vaciptir. Umre yapanlar için ise gerekli değildir. Ayrıca veda tavafı hayızlı ve nifaslı olanlara haccı zayi etmiş bulunanlara da vacip değildir. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir.(170)

1004 Vedâ tavafı yedi şavt olarak edâ edildikten sonra; Makam-ı İbrahim'e veya Mescid-i Haram'ın müsait bir yerine geçilerek "Tavaf" namazı iki rek'at olarak kılınır. Daha sonra "Zemzem" suyundan içmek üzere kuyuya inilir ve kibleye karşı dönülerek ayakta içilir!... Bu sırada mükellef içinden geldiği gibi dua eder.

1005 Kâbe-i Muazzama'nın kapısı ile Hacerü'l Esved arasında kalan "Mültezem" denilen yerde, sağ el kapıya doğru uzatılarak Allahû Teâla (cc)'dan rahmet dilenir ve göz yaşı dökülür. Yeryüzü müstekbirlerine ve tağutlara karşı, mü'minlerin muzaffer olması için dua edilir. Cihad gayreti ve şehadet mertebesinin üstünlüğü dikkate alınarak, "Şehid" olma arzusu beyan edilir. Bir müddet tekbir, Kelime-i Tevhid ve Resûl-i Ekrem (sav)'e salât-ü selam getirildikten sonra, Hacerü'l Esved istilâm edilir. Daha sonra yüzü Kâbe-i Muazzama'dan ayırmadan, huşû ve ihlâs içerisinde Mescid'den çıkılır.

1006 **KADINLARIN HACC İŞLERİ:** Hacc ibadetini edâ hususunda, kadın ile erkek arasında herhangi bir fark yoktur. Yalnız şu hususlarda farklılık sözkonusudur.

1. Kadınlar, erkekler gibi başlarını açamazlar. Yalnız yüzlerini açık bulundururlar. (Peçe kullanmazlar)
2. Telbiye getirirken seslerini, ancak kendileri işitecek kadar yükseltirler.
3. Safa ile Merve arasında "Sa'y" ederken, yeşil işaretler arasında koşmazlar ve "Tavaf" esnasında Remel yapmazlar.

4. Saçlarını dibinden tıraş etmezler, ancak uçlarından biraz keserler.
5. Kalabalık ve sıkışık durumlarda, Hacerü'l Esved'i istilâm etmezler.
6. Safa ve Merve tepelerine çıkmazlar.
7. Kendilerine ait her çeşit dikişli elbise ve ayakkabı giyerler. Hayız ve nifaz hallerinde, temizlik için yıkanır ve tavaftan başka bütün vazifelerini yaparlar. Hayız ve Nifas sebebiyle farz olan ziyaret tavafını yapamayanlar, temizlendikten sonra bu farzı edâ ederler. Erkekliği ve dişiliği meşuk olan "Hülsa-i Müşkil" durumunda olan kimseler, kadınlar hükmüne tabidir. Yani hacc ibadetini, kadınlar gibi edâ ederler.(171)

1007 İhramlı olan bir kimse, Mekke-i Mükerrema'ye uğramadan, Arafat'taki "Vakfe"ye yetişirse, hacc ibadetine kavuşmuş demektir.(172) Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: Hacc Arafat'dır. Kim Arafat'a kavuşursa, hacca kavuşmuş demektir. Kim de Arafat'ı fevt ederse (Kaçırırsa) haccı kaçırmış demektir"(173) buyurduğu bilinmektedir. Arafat gününün zevalinden itibaren, Kurban bayramı gününün fecri doğuncaya kadar, Arafat'ta bir müddet vakfe'ye yetişen kimse farzı edâ etmiş olur.(174)

HACC-I KIRAN

1008 Önce kelime üzerinde duralım. Molla Hüsrev: "Kıran lûgat'ta iki şeyin mutlak bir sûrette bir araya gelmesidir. Fûkahanın örfünde ise "İhlâl" manasınadır. İhlâl; hac ile umreyi beraber yapmak için tekbir ile sesi yükseltmektir"(175) hükmünü beyan ediyor. Dürri'l Muhtar'da: "Kıran lûgat'ta iki şeyi bir araya getirmektir. Şer'an ise; hac ve umre için birlikte ihlâl yapmak, yani yüksek sesle telbiye getirmektir. Bu hakikaten olduğu gibi hükmen de olur" (176) denilmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ey Âl-i Muhammed!.. Hac ve umre için birlikte telbiye getirin"(177) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; "Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı ifrad'dan efdaldır. Hacc-ı Kıran'ın sıfatı; mikat'ta umreye ve hacca birlikte niyyet etmektir"(178) hükmünde ittifak etmiştir.

1009 İmam-ı Merginani: "Hacc-ı Kıran'ın sıfatı; umreye ve hacca birlikte niyyet ederek telbiye getirmek ve namazın peşinden;

"Allahümme inni ürîdül hacc vel umrete feyessirhümâ lî ve takabbelhümâ

ninnî"

"Allah'ım!.. Ben hacc ve umre yapmak arzusundayım. Bu ikisini bana müyesser kıl ve bu ikisini benden kabul buyur"demesidir. Zira kıran; hac ile umrenin arasını birleştirmektir"(179) hükmünü beyan etmektedir. Hacc-ı Kıran'a niyet eden mükellef; Mekke-i Mükەرreme'ye girince umre için Kâbe'yi tavaf eder, tavaf namazını kılar ve zemzem suyunu içe!.. Daha sonra Safa ile Merve arasında sa'y'i edâ eder. Artık ihramdan çıkmaz. Daha sonra "Kudûm" tavafını ve sa'yini yapar. Devamlı olarak ihram içerisinde kalmak ve ihram sebebiyle haram olan hususlara riayet etmek durumundadır. Terviye günü; hacc-ı ifrad'a niyet eden mükellefin yaptığı gibi, Mina'ya ve oradan da Arafat'a çıkıp, vakfeyi edâ eder. Daha sonra Müzdelife'ye dönerek orada da vakfesini yapar. Bayramın birinci günü; Akabe Cemresini taşıdıktan sonra Allahû Teâla (cc)'ya şükran olmak üzere, kurban keser. Buna "Dem-i Kıran" denir.(180) Ancak kurban bulamaz veya kesmeye gücü yetmezse; sonu Arafe'ye raslamak üzere hacc'da üç gün oruç tutun. Bu üç günlük orucu kurban bayramına kadar tutmayıp geçirmesi halinde, kurban kesmekten başka çaresi yoktur. Sonra memleketine varınca yedi gün daha oruç tutmak zorundadır. Dolayısıyla oruç sayısı on güne çıkar. Hacc-ı kırân'ı edâ eden mükellefe "Karin" denilir; "Karin"; hacc ve umre arasında tıraş olamaz.(181) Ancak Bayram'ın birinci günü Akabe cemresini taşılayıp, kurbanını kestikten sonra tıraş olabilir.

1010 İbn-i Abidin; Hacc-ı İfrad, Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettû arasındaki faziletleri izah ederken: "Allâme Abdurrahman İmadi Menasik'inde temettûu tercih etmiştir. Çünkü o ifrad'dan daha faziletli, kırân'dan daha kolaydır. Çünkü kırân yapan, her iki hacc ibadetini edâ ederken meşakatlara katlanır, kusur işlerse iki ceza kurbanı lâzım gelir. Bizim gibiler için temettûu daha münasıptır. Çünkü hacc ihramını, kötü sözler söylemek vesaire gibi şeylerden korunmak için imkân verir. Bu suretle: "Kendisinde fuhşiyat konuşmak, sapıklık yapmak ve kavga etmek bulunmayan hacc" diye tefsir edilen hacc-ı mebruru yapması ümit edilir. Çünkü kırân ve ifrad haccını yapanlar; on günden fazla ihramlı kalırlar. İnsan bu müddet zarfında bu yasaklardan bilhassa hizmetçilerle, şoförlerle kavgadan pek az hali kalır. Temettûu yapan ise; ancak terviye günü harem'den hacc için ihrama girer. Böylece o iki günde hacc yasaklarından korunmak imkânı bulur. Haccı da inşaallah kederden salim kalır. Üstâdlarımızın üstâdı Şihab Ahmed El Menni, Menasik'inde "Bu nefis bir sözdür" demiştir. "Bundan, haddi zatında kırân temettû'dan efdaldır. Lâkin bazen kıran yapanın başına öyle işler gelir ki,tercih ettirir.Mesela,kıran yaparak yasak fiillerden kurtulmamakla

temettûu yaparak onlardan kurtulmak arasında deveran ederse, evlâ olan temettû yapmaktır. Ta ki haccı salîm kalsın ve mebrur olsun. Çünkü o ömürde bir defa yapılır" demek istemiştir"(182) hükmünü beyan eder.

HACC-I TEMETTÛ

1011 Temettû; "Meta" veya "Mûta"dan alınma bir kelime olup, faydalanmak manasına gelir. İslâmî istilâhta; umreyi veya onun ekseri şavtlarını hacc ayları içerisinde edâ etmektir. Şavtların az kısmını, meselâ Ramazan ayından yapar da sonra kalanını şevval ayında tavaf ederse, o sene haccettiği takdirde temettû haccı yapmış olur. Sonuç olarak; "Hacc aylarında (ve aynı yıl içerisinde) iki ihramla umre ve haccı edâ etmeye "Hacc-ı Temettû" denir."

1012 Hacc-ı Temettû'nun sıfatı; mikat'ta "Umre" niyetiyle ihrama girmektir. Mükellef gusûl abdestini (veya abdestini) alır, iki rek'at namaz kıldıktan sonra kalbi ile niyyet eder ve diliyle şunları söyler;

"Allahümme innî uriydü'l umrete feyessirhu li ve tekebbelhû minni"

Mânası: "Allah'ım!.. Ben umre yapmak istiyorum. Onu (Umre'yi) bana kolaylaştır ve onu benden kabul buyur."

Daha sonra Mekke-i Mükەرreme'ye girerek umre için tavaf eder, sa'y amelini edâ eder, sonra tıraş olur veya saçlarını kısaltarak umre ihramından çıkar.(183) Tavaf için Hacerü'l Esved'i selâmladığı an "Telbiye'yi" keser.(184) Umre 'yi edâ ettikten sonra; Mekke'de ihramsız olarak ikamete başlar. Sürekli olarak Mekke'de oturması da şart değildir. Civarında bulunan beldeleri gezmesinde bir mahzur yoktur.

1013 Tenviye günü; Mescid-i Haram'da hacc için ihrama girer.(185) Feteva-ı Hindiyî'de: "Buradaki şart; harem dahilinde ihrama girmektir, yoksa Mescid-i Haram'da girmek şart değildir. Hidaye'de de böyledir. Tenviye gününden önce de, ihrama girmekte ne kadar acele edilirse, o kadar güzel olur. Cevheretü'n Neyyirde'de de böyledir. Mütemetti (Hacc-ı Temettû'ya niyyet eden mükellef); Müfrid'in (Hacc-ı İfrad'a niyyet eden kimsenin) haccı gibi edâ eder.(186) Ancak mütemetti, kudûm tavafı yapmaz. Remel'i ziyaret tavafında yapar, tavaftan sonra sa'y eder. Şayed bu mütemetti; hacc için ihrama girdiği zaman kudûm tavafı yapsa ve sa'y'i edâ etse, ziyaret tavafında remel yapmaz. Kudûm tavafında remel yapması ve yapmaması müsavidir. Bu kimse ziyaret tavafindan sonra sa'y'i de

edâ etmez. Fethul Kadir'de de böyledir. Allahû Teâla (cc) kendisine umre ve hacc ibadetlerini edâ etme nimetini ihsan buyuduğu için; mütemetti'nin şükür kurbanı kesmesi vaciptir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Mütemetti kurban kesinceye kadar tıraş olmaz"(187) hükmü kayıtlıdır. Kurbanlık bulamadığı takdirde, hacc'dan önce üç ve memleketinde döndükten sonra yedi gün olmak üzere on gün oruç tutar. Mekke halkı için Hacc-ı Temettû ve Haccı Kıran yoktur. Onlar için sadece ve sadece "Hacc-ı İfrad" sözkonusudur.(188)

UMRE'NİN MAHİYETİ VE HÜKMÜ

1014 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Umre, ikinci bir umreye kadar yapılan günahların keffaretidir. Hacc-ı Mebrur'un ise cennetten başka karşılığı yoktur"(189) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası; mali kudreti ve sıhhati müsait olan mü'minlere umre vacip midir, yoksa sünnet midir? noktasında ihtilâf etmiştir. (190) İbn-i Abidin bu konuyu izah ederken: "Cevhere sahibi vacip olduğunu sahillemiştir. Bazıları ona mutlak olarak "Sünnet" adını vermişlerdir. Ama bu vücûba aykırı değildir." Rivayetten anlaşılan sünnet olduğudur. Çünkü İmam-ı Muhammed (rh.a) umrenin tetavvû olduğunu nassan söylemiştir. Fetih sahibi buna meyletmiş ve delilleri naklettikten sonra: "Vacip ve nafil olduğunu iktiza eden deliller çatışmıştır. Binaenaleyh biri sabit olmayıp mücerred Peygamber (sav) ile Ashabının ve tâbiûn'un fiilleri kalmıştır. Bu da sünnet olduğunu icabeder; biz de buna kail olduk" demiştir"(191) hükmünü beyan etmektedir. Molla Hüsrev "Umre sünnetir. O, Kâbe-i Muazzama'yı tavaf ve safa ile Merve arasında sa'y etmektir. Umre yılın bütün günlerinde caizdir. Sadece Arefe gününde ve Arefe gününden sonra gelen dört günde mekruhtur. Çünkü o günler haccın ve hacca bağlı olan amellerin vakitleridir"(192) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyî'de: "Şer'i şerif'te umre; sıfat,ı mahsusa üzere, Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret ve Safa ile Merve arasında sa'y etmektir. Bunlar ihramlı olarak yapılır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Bize göre umre sünnettir, vacip değildir. Bir yıl içerisinde birden fazla umre yapmak da caizdir."(193) Hükmü kayıtlıdır. Bahsin devamında da Umre'nin rüknü, vacipleri, şartları ve sünnetleri izah olunmuştur. Şimdi bunlar üzerinde duralım:

1. UMRE'NİN RÜKNÜ: Umre'nin bir rüknü vardır, o da tavaf'tan ibarettir.

2. UMRE'NİN VACİPLERİ: Umre'nin Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve tıraş olmak üzere iki vacibi vardır.

3. UMRE'NİN ŞARTLARI: Vakit hariç, haccın şartlarının tamamı umrenin de şartlarıdır.

4.UMRE'NİN SÜNNETLERİ VE EDEBİ: Sa'yi tamamlayıncaya kadar, haccın sünnetleri ve edebleri, umre için de aynen geçerlidir.

1015 İmam-ı Merginani: "Bize göre umre sünnettir. İmam-ı Şafî (rh.a) indinde ise farzdır. Zira onun için Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Umre bir farizadır. Tıpkı hacc farızası gibi" Hadis-i Şerifi vardır. Bizim için ise Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hacc bir farizadır. Umre ise bir tetavvûdur" Hadis-i Şerifi esastır. Çünkü umre, hiçbir vakitle kayıtlı değildir. Umre, ondan başka birşeyin niyetiyle de edâ olunur. Bu ise tetavvû (Sünnet) olmasının işaretidir. İmam-ı Şafii (rh.a)'nin rivayet ettiği Hadisin tevili ise; umre bir takım amellerle takdir olunmuştur. Tıpkı hacc ibadetinde olduğu gibi. Zira Hadis-i Şerifler arasındaki tearruz (Biri bırakılmadan, diğeriyle amel edilemeyen, birbirinin zıddı) ile farziyyet sabit olmaz"(194) hükmünü beyan etmektedir. Sahabe-i Kiram "Umre" için "Küçük hacc" demiştir. İbn-i Abidin: "Ramazan ayında umre yapmak başka zamanda umre yapmaktan efdaldır. Fetih sahibi bunu İbn-i Abbas'tan rivayet edilen şu hadisle istidlâl etmiştir: "Ramazanda bir umre yapmak, bir hacca bedeldir" Müslim'in bir tarıkinde: "Bir hacc iktiza eder veya benimle bir hacc" denilmiştir. Müslim demiştir ki: "Selef - Allah onlar sebebiyle bize rahmet etsin-" Umre'ye "Küçük hacc" derlermiş. Peygamber (sav) dört defa umre yapmıştır. Sahih rivayete göre bunların hepsi hicretten sonra Zilkâde ayında olmuştur" tamamı oradadır(195) buyurmaktadır.

HACC VE UMRE İÇİN İHRAM'A GİREN KİMSENİN CİNAYETLERİ

1016 Daha önce "İhram'a giren kimsenin dikkat edeceği hususlar" başlığı altında ihrama girmek ve Harem-i Şerif'e dahil olmak sebebiyle mükellefe farz kılınan ve yasakların meseleleri izaha gayret etmiştik!..(196) Buradaki "Cinayet" kavramı; ihrama giren mükellefin, Allahû Teâla (cc)'nin ve Resûlü (sav)'nün çizdiği hududları aşmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de "Haccı da, Umre'yi de Allah için tam yapın. Fakat alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen kurban(ı gönderin, bununla beraber) kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan ya sadakadan yahud kurban'dan (birisiyle) fidye vacip olur"(197) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üleması; kasden işlenen haramın tesirini fidyenin

gidermeyeceği hususunda ittifak etmiştir. Ancak unutarak veya bilmeyerek yahud bir özür sebebiyle, "İhramlı olan kimse"; herhangi bir hududu aşarsa fidye verir ve tevbe eder. Gerek ihram, gerekse harem-i şerif sebebiyle yasak olan herhangi bir fiil işlendiği zaman, o fiilin mahiyetine göre ceza değişir. Genellikle;

1. Kurban kesmeyi gerektiren yasak fiil,
2. Bir fitre miktarı sadaka vermeyi gerektiren yasak fiil,
3. Fitre miktarından daha az bir sadakayı gerektiren yasak fiil,
4. Kıymetinin karşılığını vermeyi gerektiren yasak fiil,

olmak üzere dört türlü ceza vardır. Şimdi yasak olan fiileri ayrı ayrı ele alalım vebunların işlenmesinden dolayı ortaya çıkacak cezaları izaha gayret edelim.

1017 GÜZEL KOKU VE YAĞ SÜRÜNMENİN CEZASI: İnsanların faydalandığı ve kendisinde güzel koku bulunan her şeye "Tîyb" denilir.(198) Bedene sürülen şeyler genellikle üç çeşittir.

Biricisi: Bizzat koku olan; misk, anber, kâfûr ve benzerleri!..

İkincisi: Kendisi bizzat koku olmadığı halde, koku için asıl olan ve ilâç olarak da kullanılan zeytinyağı ve benzeri maddeler. Bunlar eğer bedeni yağlamak için kullanılırsa, koku hükmü verilir. Yemeğe katılırsa "Koku" hükmünde değildir.

Üçüncüsü: Bizzat koku olmadığı gibi, kokunun asıl maddesi de olmayan ve hiçbir sûrette bu mahiyette kullanılmayan maddeler!.. Meselâ iç yağı gibi maddeler.

Güzel koku sürünen ihramlı kimse üzerine keffaret lâzım gelir. Eğer bir uzvun tamamına veya daha fazlasına güzel koku sürmüşse kurban kesmesi icabeder!.. Fakat bir uzvudan azına sürülmesi halinde, buğdaydan yarım sa', (Yaklaşık olarak 1,667 kg.) fidye vermesi gerekir.(199) Bir uzvun yarısından fazlası, tam hükmünde kabul edilir. Feteva-ı Hindiyye'de: "koku sebebiyle ceza gerekmesi hususunda; mükellefin unutarak veya kasden sürmesi arasında fark yoktur. Erkek ve kadın da; hüküm noktasından müsavidir. Bedai'de de böyledir. Bir kimse vücûdunun tamamını kokulamış olsa bile, bir kurban (dem) gerekir. Çünkü cins birliği mevcuddur. Tebyin'de de böyledir."(200) hükmü kayıtlıdır.

1018 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kına güzel bir kokudur"(201) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası "Başını kına ile boyayan mükellefin üzerine bir kurban lâzım gelir"(202) hükmünde ittifak etmiştir.

1019 Meşru bir özüre binaen, ihram içerisindeki mükellef güzel koku sürünür, tıraş olur veya dikişli elbise giyerse muhayyerdir. İsterse bir koyun kurban eder, dilerse üç gün oruç tutar veyahut altı fakire üç sa' miktarı (Yaklaşık olarak 10 kg.) buğdayı sadaka olarak verir.(203) Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de: "...Artık içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyyeti bulunursa ona oruçtan, ya sadakadan yahud kurban'dan (birisiyle) fide vacip olur"(204) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası bu Ayet-i Kerime'de fidyeler arasında beyan edilen "ev" kelimesinin muhayyer kıldığını esas almıştır.(205) Şurası unutulmamalıdır ki, fide olarak kurban kesilecek olursa, bunun harem dairesinde yapılması gerekir. Dürri'l Muhtar'da: "Kurban keser de kokuyu gidermezse, onu yerinde bıraktığı için ikinci bir kurban lâzım gelir" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Yerinde bıraktığı için ikinci bir kurban lâzım gelir. Çünkü iptidaen koku sürünmek haram idi. Binaenaleyh devamı için de iptida hükmü verilir."(206) demiştir.

1020 Zeytinyağı ve susamyacı ile vücûdunu yağlarsa; velev ki bunlar halis olasun, kurban gerekir. Çünkü bunlar kokunun ana maddeleridir. Ayrıca Menekşe yağı gibi güzel kokulu ve bunun benzeri yağlarda ittifakla kurban lâzım gelir.(207) Kendisi bizzat koku olmadığı gibi, kokunun ana maddesi de olmayan yağlar (iç yağı vs...) vücûda sürülürse hiçbirşey lâzım gelmez!.. Bizzat koku olmayan, ancak kokunun ana maddesi olan yağları yemekte de, bir beis yoktur. Zira bunlar kokulanmak için kullanılmadığı müddetçe; kendilerine "Koku" hükmü verilmez.(208) İhrama girmeden önce sürülmüş kokunun eseri zarar vermez.(209)

1021 DİKİŞLİ ELBİSE GİYMENİN CEZASI: İhrama girmiş olan bir kimse; giyilmesi âdet olan dikişli bir elbiseyi sabahtan akşama kadar giyerse veya başını birşeyle örterse kurban kesmesi icabeder.(210) Bundan daha az bir müddet giyerse veya başını örterse, fitre miktarı sadaka vermesi gerekir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Elbisenin unutulmuş veya kasden, bilerek veya bilmeyerek, arzusuyla veya başkasının zorlamasıyla giyilmesi arasında fark yoktur. Bahru'r Raik'te de böyledir"(211) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Yusuf (rh.a)'un: "Yarım günden daha fazla bir zaman, dikişli elbise giyen muhrim'in üzerine kurban

vacip olur"(212) hükmünü beyan buyurmuştur. Dolayısıyla amelde Şafii mezhebini taklid eden mükellef; âdet olan dikişli bir elbiseyi giydiği anda, kendisine kurban vacip olur.

1022 İhramlı olan bir kimse, başını bir gece boyunca örtülü tuttuğu takdirde kendisine kurban vacip olur. Örtmesinin kasden, unutarak veya uyuyarak olması arasında fark yoktur. Siracü'l Vehhac'da da böyledir. Ayrıca başının dörtte birini bir gün kapatığı zaman, üzerine kurban vacip olur. Bundan az olursa (Yani yarım gün veya daha az zaman) sadaka vermesi lâzım gelir.(213) "El-Meşhur"da İmam-ı Muhammed (rh.a)'den gelen bir rivayete göre, başının ekserisini kapatmadıkça ihramlı olan kimseye kurban vacip olmaz. Sahih olan "El-Meşhûr"da zikredilen bu kavildir. Serahsi'nin Muhiyyt'inde de böyledir.(214) İmam-ı Merginani; ihramlı olan kimsenin, kemali ile faydalanması için müddete (Zamana) itibar edildiğini beyan ettikten sonra: "İnsan âdet olarak bir elbiseyi bir günde giyer ve çıkarır. Dolayısıyla ihrama karşı cinayetin tam olması için bu müddeti dikkate almak gerekir. Aksi takdirde cinayet noksan kalmış demektir. Tam bir gün elbiseden faydalanırsa veya tam bir gece başını örterse dem vacip olur. İmam-ı Yusuf (rh.a) günün ekserisini, tamamı makamına kaim kıldı"(215) hükmünü beyan eder. Dikkat edilirse kurbanın vacip olması için, ihrama karşı cinayet'in tam olarak gerçekleşmesi esas alınmıştır. Cinayet noksan olursa sadaka gerekir.

1023 TIRAŞ OLMANIN VE TIRNAK KESMENİN CEZASI: İhrama giren mükellef herhangi bir zaruret olmadan başını tıraş ederse, kendisine başka bir ceza değil, doğrudan doğruya kurban (dem; koyun veya keçi) vacip olur.(216) Burada "Zarûret" kaydını hasseten zikretmemizin sebebi, ızdırar ve eziyyet halinde cezanın farklılaşmasındandır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de: "Artak içinizden kim hasta olur, yahud başından bir eziyyeti bulunursa ona oruçtan ve sadakadan yahud kurbandan (birisiyle) fıdye vacip olur"(217) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fukahası bu Ayet-i Kerime'yi esas alarak; herhangi bir özürlü bulunan kimsenin fıdye hususunda muhayyer olduğunda ittifak etmiştir.(218) Dolayısıyla dilerse üç gün oruç tutar, dilerse kurban keser, dilerse altı fakire üç sa' (Yaklaşık 10 kg.) buğdayı sadaka olarak verir. Zira mâ'zur (Özürlü) olan kimseyi Allahû Teâla (cc) bu hususta muhayyer bırakmıştır.

1024 Başının dört'te birini veya daha fazlasını tıraş etmesi halinde, kurban kesmesi gerekir. Dört'te birinden azını tıraş ederse sadaka vermesi icabeder.(219) İmam-ı Merginani: "Bizim için delil şudur. Mükellefin başının bir kısmını tıraş

etmesi, bütün unsurlarıyla (Kâmil bir mahiyette) faydalanma demektir. Zira bu şekilde tıraş olmak yaygındır. Dolayısıyla cinayet tam manasıyla teşekkül etmiş olur. Eğer gayet az olursa cinayet tam manasıyla ortaya çıkmamıştır. Uzun dört'te birini güzel koku ile kokulamak ise, buna benzemez. Çünkü o maksad değildir. Ayrıca sakalın bir kısmını tıraş etmek, Irak'ta ve diğer arap topraklarında âdet halindedir. Eğer boyunun tamamını tıraş ederse (ense tıraşı) üzerine bir kurban lâzım gelir. Çünkü ense; tıraş edilmesi esas olan uzuvlardan birisidir. İki koltuğunun altını veya onlardan birisini tıraş ederse yine üzerine bir kurban lâzım gelir. Zira eziyyeti defetme ve rahata kavuşma bakımından, buralarda bulunan kılları tıraş etmek gaye halindedir. Etek tıraşının hükmü de tıpkı buna benzemektedir"(220) hükmünü beyan etmektedir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Başının dört'te birini veya üç'te birini tıraş eden ihramlı'ya (Muhrim'e) bir kurban vacip olur. Ancak başının dört'te birinden daha az kısmını tıraş eden kimseye, sadaka lâzım gelir. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Sakalının dört'te birini veya daha fazlasını tıraş eden muhrim'e; kurban kesmek vacibtir. Dört'te birinden azını tıraş etmişse sadaka verir. Ensesinin tamamını tıraş eden kimseye de kurban gerekir. Hidaye'de de böyledir. Kasık ve koltuk altı tıraşı yapan veya burada bulunan tüyleri yolan muhrime de kurban vacip olur. Siracü'l vehhac'ta da böyledir. Koltuklarından birinin tamamını değil, yarısından fazlasını tıraş eden kimseye sadaka gerekir. Tahavi şerhinde de böyledir. Hacamat yerini tıraş eden kimseye de, İmam-ı Ebû Hanife (rh.a)'ye göre kurban vacip olur. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Eğer bıyıktan bazı kıllar kesilmişse bakılır, kesilen miktar sakalın dört'te biri kadar varsa (bu muhrime), fakirlere yemek yedirmesi vacip olur. Hidaye'de de böyledir. Bir azayı tıraş etmişse, sadaka vermesi icabeder. Buradaki azadan kasıt; uyluk, bacak ve koltuk gibi uzuvlardır. Baş ve sakal ise bunlardan hariçtir. Muhıyt'te de böyledir. İhramlı kimse başından, burnundan veya sakalından kıllar koparırsa, kılları sayar ve her bir kıl için, bir avuç buğdayı sadaka olarak verir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir"(221) Hükmü kayıtlıdır. İhramlı olan kimse el ve ayak tırnaklarını keserse, bir kurban kesmesi vacip olur.(222) Beş tırnaktan daha azını keserse, sadaka vermesi gerekir.

1025 Daha önce "Keffaret Nedir?" başlığı altında, bu ıstılâh'ın mahiyetini izah etmiştik!.. (223) Meşru bir sebep ve zarureten dolayı tıraş olan, elbise giyen, güzel koku sürünen veya tırnak kesen muhrim (ihramlı kimse) keffaretlerden dilediğini yapar. Eğer kurban kesmeyi arzu ederse, bunu "Harem" dahilinde keser. Eğer "Harem'in" haricinde keserse, kurban olarak caiz olmaz. Bu durumda

etinin bedelini altı fakire vermesi icabeder. Ayrıca her fakire yarım sa' buğday (yaklaşık 1,667 kg.) vermek sûretiyle altı fakiri sevindirir. İhramlı olan kimse oruç'u seçerse; dilediği yerde üç gün oruç tutar. Bunları dilerse arka arkaya, dilerse ayrı ayrı tutar. Eğer sadaka vermeyi uygun bulursa, her fakire yarımşar sa' olmak üzere, altı fakire buğday verir ki, bu toplam üç sa' (Yaklaşık 10 kg.) eder. Bu sadakayı "Mekke'de mukim" olan fakirlere vermek efdaldır. Mekke'li olmayanlara vermek de caizdir.(224)

1026 CİNSİ MÜNASEBETTE BULUNMANIN CEZASI: Kur'an-ı Kerim'de: "Hacc (ayları) aylardır. İşte kim onlarda haccı (kendisine) farz eder (ayları) bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı (kendisine) farz eder (ihrama girerse) artık haccda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur"(225) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası bu Ayet-i Kerime'de geçen "Refes" kelimesini "cinsi münasebet ve insanı cinsi münasebete götüren fiiller" olarak değerlendirmiştir. İhram'a giren bir kimse; Arafat'ta vakfe yapmadan önce nikâhlı eşiyle cinsi münasebette bulunursa haccı fasid olur. Bu kimsenin ayrıca bir kurban kesmesi vaciptir. Diğer hacc menasikini tamamlar ve ertesi yıl haccını kaza etmesi farz olur"(226) hükmünde ittifak etmiştir. Arafat'ta vakfe yaptıktan sonraki duruma gelince: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim Arafat'ta vakfe yaparsa, onun haccı tamam olmuştur"(227) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; "Vakfe'den sonra zevcesi ile cinsi temasta bulunan muhrimin (İhramlı kimsenin) haccı fasid olmaz. Ancak işlediği cinayet sebebiyle bir deve kurban etmesi vacip olur"(228) hükmünde ittifak etmiştir. Bu hususta İbn-i Abbas (ra)'dan gelen kavil esas alınmıştır. Bayramın birinci günü Akabe Cemresini taşıyıp, kurban kesen ve tıraş olan muhrim (İhramlı kimse) nikâhlı eşiyle cinsi temasta bulunursa, bir koyunu kurban kesmesi gerekir. Çünkü Ziyaret tavafından önce, cim'a yapması caiz değildir.(229)

1027 Nikâhlı eşinden "Ferci'nin" haricinde faydalanmaya gelince, ister inzal vaki olsun, ister olmasın, dokunmak, şehvetle öpmek ve kucaklamak haccı ve umreyi ifsad etmez. Fakat bu fiiller de "Cinayet" hükmündedir. İhramlı olan kimse; karısına şehvetle dokunur, öper ve kucaklarsa, üzerine kurban kesmek vacip olur. (230) Hacc-ı Kıran'a niyyet eden mükellef, umre yapmadan önce cinsi münâsebette bulunursa, hem umresi, hem de haccı fasid olur. Fakat bu kimse umrenin ve haccın menasikini tamamlar. Bir yıl sonra; hem umre'sini, hem de haccını kaza eder. Kendisinden o senenin Hacc-ı Kıran'ının kurbanı sakıt olur. Ancak bu mükellefin üzerine iki kurban kesmek vaciptir.(231)

1028 Malûm olduğu üzere el ile istimnâ yapmak, büyük günahlardandır. Daha önce İstimna'nın hükmünü izah etmiştik!..(232) İhramlı olan bir kimse, şehvetine mağlûp olup, el ile istimnâ yaparsa, kendisine bir kurban vacip olur.(233) Ayrıca tevbe etmesi şarttır. Rüyasında ihtilâm olan veya sırf düşündüğü için inzal vaki olan muhrim için (İhramlı kimse için) birşey gerekmez.(234)

1029 Sonuç olarak; ihrama giren bir mükellef'in Arafat'ta vakfe'ye durmadan önce eşi ile cinsi temasta bulunması (İnzal vaki olsa da olmasa da) haccını ifsad eder. Bu kimsenin bir yıl sonra (Ertesi yıl) o haccı kaza etmesi farzdır. Arafat'ta vakfe'den sonra cinsi münasebette bulunması, büyük bir cinayet olmakla birlikte haccını ifsad etmez. Ancak o mükellef'in üzerine bir deve kurban etmesi vacip olur. Zira bu husus Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilmiştir.(235) Müzdelife'de gecelerken ve müzdelife vakfesinde de durum böyledir. Yani muhrim (İhramlı kimse) Cim'a ederse, üzerine bir deve kurban etmesi vacip olur. Bayramın birinci günü; Akabe Cemresini taşıdıktan, kurban kestikten ve tıraş olduktan sonra, cinsi temasın dışındaki diğer hususlar mükellefe helâl olur. Ziyaret tavafını yaptıktan sonra, cinsi münasembette bulunmasında bir mahzur yoktur. Dolayısıyla ihrama giren mükellef'in, bu hususlarda titiz olması zaruridir. Çünkü keffaret'in günahları örtmesi için; kasden haram işlememek esastır. Ayrıca herhangi bir şekilde keffaret yerine getirildikten sonra, tevbe etmek şarttır.

1030 TAVAF, SA'Y VE ŞEYTAN TAŞLAMALARLA İLGİLİ

CİNAYETLER: Farz olan ziyaret tavafını abdestsiz olarak edâ eden kimseye bir dem (koyun veya keçi), cünüb olarak yapan kimseye ise bir bedene (Deve veya sığır) kesmesi vacib olur.(236) İbn-i Abbas (ra)'den böyle rivayet edilmiştir. (237) İmam-ı Merginani: "Zira Cünüblük hali; abdestsizlik halinden, daha galizdir. Dolayısıyla aralarındaki farklılığı meydana çıkarmak ve izhar etmek için; ayrıca ibadetin noksanını tamamlama dikkate alınarak bir bedene (Deve veya sığır) vacib olur. Tavafın ekserisini cünüb olarak edâ eden kimse için de hüküm aynıdır. Zira birşeyin ekserisi, onun tamamı hükmünde olur. Efdal olan Mekke'de olduğu zaman, ziyaret tavafını iade etmesidir"(238) hükmünü zikreder. Feteva-ı Hindiyye'de: "Essah olan, ziyaret tavafını abdestsiz olarak edâ etmiş olan mükellef'in bunu iade etmesinin mendub, cünüb olarak edâ etmiş olan kimsenin iade etmesinin vacip olduğudur"(239) hükmü kayıtlıdır.

1031 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kâbe-i Muazzama'yı tavaf namazdır. Ancak Allahû Teâla (cc) onda konuşmayı mübah kılmıştır"(240) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ister farz olsun, ister sünnet olsun her türlü tavafta

"Taharet" şartı aranır. Sünnet olan kudûm tavafinı, abdestsiz olarak edâ eden mükellef üzerine bir sadaka vacip olur.(241) Eğer cünüb olarak kudûm tavafi yaparsa, bir kurban kesmesi gerekir.(242) Mekke'de bulunduğu süre içerisinde, bunları iade ederse, hem kurban, hem de sadaka'dan kurtulur. "Veda" tavafinda da durum farklı değildir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Vedâ (sader) tavafinı abdestsiz olarak yapmış bulunan kimsenin sadaka vermesi gerekir. Bu kavil sahihtir. Bu tavafin bir kısmını abdestsiz yapmış ise, bütün rivayetlere göre yine sadaka vermesi icabeder. Fakat abdest alarak iade ederse, o sadaka bi'l-icma sâkıt olur. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Vedâ tavafinın tamamını veya ekserisini cünüb olarak yapan kimseye kurban vacip olur. Eğer ehline dönmüş ise, cezâ olarak bir koyun gönderir. Bu mükellef eğer henüz Mekke'den çıkmamışsa tavafi iade eder ve üzerindeki kurban cezası sakıt olur. Tahir etmiş olmasından dolayı bi'l-ittifak herhangi birşey gerekmez. Vedâ tavafinın tamamını veya şavtlarının ekserisini terk etmiş olan kimsenin, bir koyun kurban etmesi vacip olur. Şayed veda tavafinın üç şavtını terk etmiş (Dört şavtını edâ etmiş) olursa, terkettiği her şavt için yarım sa' buğdayı (Yaklaşık 1,667 kg.) fakirlere tasadduk etmesi gerekir. Kafi'de de böyledir"(243) denilmektedir.

1032 Malûm olduğu üzere "Ziyaret tavafi" farzdır. Dolayısıyla Hacc ibadetini edâ eden mükellef; "Ziyaret Tavafi'nı" yapmadan ihramdan çıkamaz.(244) Kudûm tavafi "sünnet", Vedâ tavafi (Sader) "Vacip'tir". Mükellef Mekke'de olduğu süre içerisinde; tam bir taharet, huşû ve ihlâsla bu amelleri edâ etmek durumundadır. Sadece Mikat'tan ihrama girip; doğrudan doğruya Arafat'a geçen (Mekke'ye uğramadan) mükellefin üzerinden kudûm tavafi sakıt olur.(245)

1033 Safa ile Merve arasındaki sa'y'i terkeden mükellef üzerine bir kurban (Koyun) kesmek vacip olur.(246) Hanefi fûkahasına göre Safa ile Merve arasında sa'y etmek haccın rûknü değildir. Nitekim İmam-ı Merginani: "Bir kimse Safa ile Merve arasında yapılan sa'y ameli terkederse, üzerine bir kurban (dem, koyun) vacip olur. Onun hacc ameli ise tamamdır. Zira "Sa'y" ameli bizim katımızda vaciptir. Bu durumda terkeden mükellef üzerine kurban lâzım gelir, Haccı ifsad olmaz"(247) hükmünü beyan eder. Safa ile Merve arasında sa'y etmek için "Taharet" şartı da aranmaz. Fateva-ı Hindiyye'de: "Hayızlı, nifaslı ve cünüb olarak yapılan sa'y ameli de sahihtir. Kezâ ihramdan çıktıktan sonra sa'y edilmiş olsa bu da caizdir. Sa'y ameli, hacc aylarından sonra edâ etmek de sahihtir. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir"(248) hükmü kayıtlıdır. Hanefi fûkahası: "Kadının hayız hali, tavaftan başka hiçbir menasiki menetmez."(249) hükmünde ittifak etmiştir.

1034 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Güneşin batmasından sonra Arafat'tan ayrılın" (250) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Arafat'tan; Ulû'lemr'den (imam'dan) ve Güneşin batmasından önce ayrılan mükellef üzerine bir kurban vacip olur"(251) hükmünde ittifak etmiştir. Güneşin batmasından sonra "Ulû'lemr Arafat'tan, meşru bir sebeple ayrılmazsa, mükellefin yola çıkmasında bir beis yoktur. Ancak güneş batmadan önce ayrılırsa bir dem (Koyun) vacib olur. Güneş batmadan ayrılır ve yine güneş batmadan Arafat'a dönerek, Ulû'lemr ile birlikte tekrar ayrılırsa, kurban sâkıt olur. Feteva-ı Hindiyye'de: "Arafat'tan ayrılmanın kişinin arzusuyla olması veya hayvanının (vasıtasının) onu alıp kaçması arasında fark yoktur. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Müzdelife vakfesini terk eden mükellef üzerine de bir kurban vacip olur. Hidaye'de de böyledir. Bir kimse Cemre'lerin tamamını terketse veya Akabe yahut diğer cemrelerden birine taş atmakla iktifa etse; bu kimsenin bir koyun kurban etmesi gerekir. Eğer azını terk ederse (Meselâ her cemre'ye beşer veya altışar taş atar, bunları yediye tamamlamazsa) her taş için yarım sa' buğdayı (Yaklaşık 1.667 kg.) sadaka olarak verir. Ancak bu sadakaların tamamının bedeli, bir kurban fiyatına ulaşırsa, muhayyerdir. İster sadaka verir, ister kurban keser, El ihtiyar Şerhu'l Muhtar'da da böyledir.(252) hükmü kayıtlıdır. Müzdelife vakfesinden sonra; (Bayram'ın ilk günü) Akabe Cemresi'ni taşlamayı terk eden mükellefin üzerine bir kurban vacip olur.(253)

1035 Hz. Abdullah İbn-i Mes'ûd (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te: "Bir nüsûkü (Ameli), diğer bir nüsûk üzerine takdim eden kimsenin üzerine bir dem (Koyun) lâzım gelir"(254) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Hadis-i Şerifi esas alan Hanefî fûkahası; her amelin zamanında ve tertibe uygun olarak edâ edilmesinin şart olduğunda ittifak etmiştir. Meselâ; Akabe Cemresini taşılayan bir mükellef önce kurban kesmek, sonra tıraş olmak ve sonra da "Ziyaret" tavafını yapmak durumundadır. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a)'ye göre hacc-ı kıran ve hacc-ı temettû yapan mükellef'in; kurban kesmeden önce tıraş olması halinde iki kurban kesmesi gerekir.(255) Birisi hacc kurbanı, diğeri de cezadır. Yine Bayram günleri geçinceye kadar tıraş olmayan ve ziyaret tavafını edâ etmeyen kimseye de kurban vacip olur.(256) İmameyn (rh.a) bu hususta muhaliftir.

1036 **AVLANMANIN CEZASI:** Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Siz (Hacc ve Umre için) ihramlı iken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın misli (benzeri) bir ceza vardır ki; Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sahibi iki kişi

hüküm (ve takdir) edecektir. Yahûd bir keffaret vardır ki (o nisbette) yoksulu doyurmak yahûd onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki bu sûrette o kimse, ettiğinin vebalini atmış olsun. Allah geçmişi bağışladı. (Fakat) Kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikamını alır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir" (257) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fûkahası: "Yaratılışları itibariyle insanlardan kaçan ve korunan hayvanlara "Av hayvanları" denir. Av hayvanları iki çeşittir. Birincisi: Karada yaşayan av hayvanları, ikincisi: Denizde yaşayan av hayvanları. Hayvanların doğumları (Kara veya deniz) esas alınır, yaşayışları arızidir"(258) hükmünde ittifak etmiştir. İhramlı olan bir mükellef, karada yaşayan av hayvanını öldürürse veya avcılık yapan (İhramsız kimseye) kılavuzluk ederse cezalandırılır. Bu cezada; kasden veya unutarak yapanla, ilk defa veya tekrar tekrar yapan kimse müsavidir.(259)

1037 Feteva-ı Hindiyye'de: "Ceza, avlanan hayvanın kıymetine göre değişir. Şöyle ki; avın avlandığı zaman ve avlandığı yerdeki kıymetini adil olan iki mü'min takdir eder. Zira kıymetler zamanın ve mekânın değişmesi ile değişebilir. Av, kara hayvanı ise ve avlandığı yerde de av hayvanı satışı mevcut değilse; bakılır. Oraya en yakın yerde av hayvanı satışı yapılıyorsa, oradaki kıymet esas alınır. Tebyinde de böyledir. Avlayan muhrim (ihramlı kimse) muhayyerdir. İsterse vurduğu hayvanın bedeli ile bir kurban satın alır ve keser, isterse takdir edilen kıymete göre; fakirlere sadaka verir. Her fakire yarım sa' buğday (yaklaşık 1,667 kg.), yahut bir sa' arpa (Yaklaşık 3,334 kg.) veya bir sa' hurma verir. İsterse oruç tutar. Kafi'de de böyledir. Muhrim (ihramlı kimse) oruç tutmayı seçerse; vurduğu hayvanın kıymeti, iki adil kimse tarafından yiyecek olarak takdir edilir. Mükellef takdir edilen her yarım sa' buğday için bir gün oruç tutar" (260) hükmü kayıtlıdır.

1038 Hanefi fûkahası Ayet-i Kerime'de geçen: "İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın misli (benzeri) bir ceza vardır ki; Kâbe'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adelet sahibi iki kişi hüküm (ve takdir) edecektir" hükmünü esas alarak; avlanan hayvanın vücûd yaşının dikkate alınacağı ve bunun boğazlanan hayvanlarla (Eti yenen) mislinin tesbit edileceğini beyan etmiştir.(261) Meselâ "Geyik avlayan bir muhrim (ihramlı kimse) için, bir koyun, tavşan avlayan için bir oğlak kurban eder" denilmiştir!.. İmam-ı Merginani bu konuyu izah ederken: "Allahû Teâla (cc) ihramlı iken av öldüren kimse için: "(Onlara) ceza, öldürdükleri hayvanın neam'dan (Eti yenen hayvandan) mislidir" hükmünü beyan buyurmuştur. Eti yenen hayvandan (Neam'dan) onun misli; yaratılış (vücûd yapısı, fıtrat) olarak

benzeyendir. Çünkü kıymetine "Neam" denilmez. Sahabe-i Kiram'ın deve kuşunda, geyikte, vahşi eşekte ve tavşanda beyan ettiğimiz üzere yaratılış ve sûret (Görünüş) bakımından benzerini vacip kıldığını biliyoruz. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sırtlan bir avdır ve onda da bir koyun vardır" buyurduğu malûmdur. İmam-ı Muhammed (rh.a) kendisi için nâzir bulunamayan av hayvanında kıymetin esas alınacağını beyan etmiştir. Serçe, güvercin ve bunun gibi!.."(262) hükmünü beyan eder. Esasen avı öldüren muhrim iki adil mü'minin hükmüne uyarak hareket etmek durumundadır. İki adil mü'min; avın kıymetini takdir edip, kendisine tebliğ etmek durumundadır.(263) Av öldüren muhrim; kurban kesmeye (netice olarak) karar verirse, bunu ancak Mekke'de kesebilir, başka yerde kesemez..(264) Çünkü bu husus bizzat Ayet-i Kerime'de zikrolunmuştur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Yusuf (rh.a); "İki adil mü'min ancak kıymet takdirini yapabilirler; cezaya müstehak olan muhrim'in kurban, oruç veya sadaka olarak (herhangi birisinden) ödemesi hususuna karar veremezler. muhrim bu hususta muhayyerdir. Çünkü Ayet-i Kerime'de "ev" kelimesiyle araları ayrılmıştır. Bunun onun muhayyer olduğunu beyan eder" hükmünü beyan etmişlerdir. İmam-ı Muhammed (rh.a) ise; İki adil mü'min kıymet takdiri yaptığı gibi, avı öldüren muhrimin (Kurban, oruç veya sadaka'dan) hangisiyle amel edeceğine de karar verebilir buyurmuştur.(265)

1039 İnsanlara saldıran ve yırtıcı olan hayvanların öldürülmesinde bir beis yoktur.(266) Hanefi fûkahası, ihrama giren mü'minlere eziyyet veren hayvanlara "Faasık" ismi verildiği hususunda müttefiktir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İhramda olan mükellef; fareyi, kargayı, dölengeç kuşunu, akrebi, yılanı ve saldırgan köpeği öldürebilir"(267) buyurduğu bilinmektedir. Yine İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte: "Beş çeşit hayvan vardır ki, bunların hepsi faasıktır. Hıll'de de, Harem'de de öldürülebilirler: fare, akreb, karga, çaylak ve kuduz köpek"(268) buyurulmuştur. Hz. Aişe (r.anha) validemizden de bu hayvanların öldürülebileceğine dair rivayet ulaşmıştır. Abdullah İbn-i Mesûd (ra): "Resûl-i Ekrem (sav) ashabına Mina'da bir yılanı öldürmelerini emir buyurdu" demiştir. Dikkat edilirse "Faasık" olarak nitelendirilen bu hayvanların hiç birisinin eti yenmez. Av olarak da herhangi bir değeri yoktur. Hanefi fûkahası aynı özellikleri taşıyan diğer hayvanların öldürölüp-öldüröllemeyeceği noktasında ihtilâf etmiştir. İmam-ı Azam Ebû hanife (rh.a)'den gelen zahir rivayet; Resûl-i Ekrem (sav)'in isimlerini zikrettiği hayvanların dışındakilerin öldüröllemeyeceği yolundadır. Ancak yırtıcı bir kuş veya vahşi bir hayvan (Arslan, kaplan vs...) ihramlı olan kimseye saldırırsa öldüröllebilir. İmam-ı

Merginani: "İhramlı olan mü'mine taarruz etmek haram kılınmıştır. Yoksa kendisine yapılan saldırıyı defetmek ve eziyyeti gidermek menedilmemiştir." (269) hükmünü beyan eder. Eğer saldırıyı defetmek ve eziyyeti gidermek; öldürmeden mümkün olursa, o yolun tercih edilmesi güzeldir.

1040 Bir av hayvanını yaralayan, tüylerini yolan veya o hayvanın bir uzvunu sakatlayan kimse, kıymetinden eksiltiği miktarı öder. Eğer bir kuşun tüylerini yolar veya av hayvanının ayaklarını keser de; kaçıp kurtulma imkânından mahrum bırakırsa, onun değerinin tamamını ödemek durumundadır.(270) Av hayvanının yumurtasını kırarsa yumurtanın kıymetini, içinden ölü yavru çıkarsa dirisinin kıymetini tasadduk eder.(271) Bu av hayvanının değerini de; yine o hususta bilgi sahibi, adil iki mü'min takdir edecektir. 1041 İhramlı bir kimseye av avlamak ve onu öldürmek haram olduğu gibi, ava delâlet etmesi (Avin yerini göstermesi) de yasaktır. Avı öldüren kimseye terettüp eden ceza, avın yerini gösterene de terettüp eder.(272) Ava delâlet etme'den murad; yardımdır. Bu bizzat el işaretiyle olabileceği gibi, kaş-göz hareketiyle de olabilir. Hz. Ebû Katade (ra)'den rivayet edilen Hadis-i Şerif'te ava delâlet etme yasaklanmıştır. (273) Hanefi fûkahası: "Ava (Gerek işaret, gerek diğer yollarla) delâlet etmek ihramlı kimseye yasaklanmıştır. Çünkü o yardımda, av hayvanının emniyetini ortadan kaldırma sözkonusudur. Av hayvanları insanlardan uzak durmak ve gizlenmek sebebiyle emin durumdadırlar. Avcıya işaret etmekle ve bulunduğu yeri haber vermekle, telef olmasına sebep olunur. Halbuki ihramla birlikte taarruz ve taarruza sebep olacak hususlar yasaklanmıştır"(274) hükmünde ittifak etmiştir. Esasen Hz. Ata (ra)'dan rivayet edildiğine göre; insanlar avcıya delâlet eden muhriminin (ihramlı kimsenin) cezalandırılacağı hususunda ittifak etmişlerdir.

1042 Kur'an-ı Kerim'de: "Deniz avı yapmak ve onu yemek -kendinize de, müsafire de faide olmak üzere- size helâl edildi. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise kara avı haram kılındı. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'dan korkun"(275) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolasıyle ihramlı olan bir mü'mine, deniz avı helâl kılınmıştır.(276)

1043 Açlık sebebiyle ızdırar (Muzdar) hale düşen ihramlı kimse; herhangi bir kara avını öldürürse, yine de (Muzdar hale rağmen) cezasını öder.(277) Hanefi fûkahası, ızdarar halinde ölü (Leş) eti yemeyi, av hayvanına tercih etmiştir. Nitekim İbn-i Abidin: "Ölü eti (Leş) av üzerine tercih edilir. Bu Ebû Hanife ve İmam-ı Muhammed'e göredir. İmam-ı Yusuf ile İmam-ı Hasan'a göre avı keser.

Fetva birinciye (Ebû Hanife ve İmam-ı Muhammed'e) göredir. Nitekim Şurunbulâliyye'de böyle denilmiştir. Ben derim ki: Bahır sahibi dahi bunu tercih etmiş; "Çünkü av etinde iki haramı irtikab etmek vardır. Bunlardan biri yemek, diğeri öldürmektir. Ölü etini yemekte ise sadece bir irtikâb vardır. O da yemektir demiştir. Hilâf evleviyet meselesidir. Nitekim Bahır sahibinin "Haniye'den naklettiği "Ölü evlâdır" sözünden anlaşılan da budur. Bir haram, iki haram sözlerinden murad, muzdar (Izdırar halinde) kalmazdan önceki asli hükümdür. Çünkü muzdar kaldıktan sonra artık haram diye birşey yoktur"(278) hükmünü zikreder. İhramlı kimsenin; koyun, sığır, deve, tavuk ve bunun gibi hayvanları şer'i usûle uygun olarak kesmesinde bir beis yoktur.(279) Ancak bunların dışında; evcil olan ördek ve kaz gibi hayvanları da kesebilir. Yabani ördek ve kaz; av hayvanı hükmündedir.

1044 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Harem'in avı ürkütülmez"(280) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "İhramsız olan bir kimse harem içerisinde bir av hayvanını vurduğu zaman, onun kıymetini fakirlere sadaka olarak verir. Zira bütün av hayvanları; harem sebebiyle emniyet hakkına haizdirler"(281) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Münziri: "Haremde avlanmak ihramlı olan kimseye de, ihramlı olmayan kimseye de yasaktır"(282) hükmünde Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat"ın müctehid imamlarının icma ettiğini kaydetmektedir. İhramlı olan kimsenin av hayvanlarının etini alıp-satması da batıldır.(283)

1045 HAREM BÖLGESİNİN BİTKİ VE AĞAÇLARI: İnsanların ekip-yetiştirdiği cinsten olmadığı gibi; onların emekleri sonucu da ortaya çıkmamış olan ağaç ve bitkilerin koparılması ve onlardan menfaat elde edilmesi helal değildir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Harem'in yeşil otu biçilmez ve dikenini de kesilmez"(284) buyurduğu bilinmektedir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Bir kimse harem bölgesinin yeşil olan bir bitkisini kopardığı zaman, kopardığı şeyin kıymeti kadar yiyecek alır ve her fakire yarım sa' buğdayı (Yaklaşık 1,667 kg.) tasadduk eder. Bunu istediği yerde yapabilir. Bu şahıs dilerse bir kurbanlık alıp, harem'de kesebilir. Ancak bu cinayet sebebiyle oruç tutmak caiz değildir. Bu işi yapan kimsenin ihramlı veya ihramsız olması da müsavidir. Ayrıca kıymetini tasadduk etse dahi, kopardığı o bitkiden faydalanması mekruhtur. Satmış olursa, bu satış caiz olur ve satış karşılığı aldığı bedeli fakirlere tasadduk eder. Harem bölgesinin kurumuş, gelişme ve büyüme imkânı kalmamış olan bitkilerini koparmakta bir sakınca yoktur. Tahavi şerhi'nde böyledir"(285) hükmü kayıtlıdır. Harem'de insanların bizzat çalışarak yetiştirdiği; sebzelerin ekinlerin, çıkçeklerin ve benzeri şeylerin, sahibinin izniyle koparılmasında mahzur yoktur. Ancak

ihramlı olan bir kimse; başkasının bizzat yetiştirdiği harem bölgesindeki bir sebzesini kaparsa; kopardığı şeyin kıymetini sahibine (Kul hakkı) olarak ödemesi, aynı bedeli şer'i şerifin hakkı olarak farkilere tasadduk etmesi gerekir.

İHSAR (HACC'DAN MENEDİLMEK VEYA GERİ KALMAK)

1046 Molla hüsrev: İhsâr'ın lûgat manası, mutlak olarak men etmek, alı koymak demektir. Şer'an: "İhramlı olan mükellefi; hacc ve muresinin tamamına erişmesinden, düşman, hastalık veya meşru bir başka sebeble menedilmesine "İhsar" denilir"(286) hükmünü beyan etmektedir. İbn-i Abidin: "İhsar lûgatta men etmek demektir. Yani korku, hastalık, acz gibi birşeyle menetmektir. Hapishaneye veya bir şehre kapamak suretiyle düşmanı kendisine men ederse buna "Hasr" denir. Nitekim Keşşaf ve diğer kitaplarda beyan edilmiştir. El Muğrib'te: "Meşhur olan budur" denilmektedir. Tamamı İbn-i Kemal'in şerhindedir. Şeriatta iki rükünden men etmektir. Bunlar vakfe ve hacc'da tavaftır. Lâkin ileride göreceğiz ki, umrede de ihsar tahakkuk etmektedir. Halbuki onun bir rüknü vardır, o da tavaftır. Hasılı "Hasr"; bir yerden çıkmayı men etmektir. İhsar ise; matlûba (Taleb edilen, hacc ve umre'ye) erişmeye hastalık ve düşman sebebiyle mani olmaktır"(287) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Hacc veya umre için ihrama giren; sonra da ihramın gerektirdiği fiilleri yapmaktan herhangi bir sebeple men edilen kimseye muhsar denir. Hacc'dan men edilme; ister düşman tarafından, ister hastalık, yaralanma, kırılma, hapiste bulunma ile veyahut da başka bir mani'den dolayı olsun hepsi müsavidir. Ulemamızın kavillerine göre, ihramın gerektirdiği vazifeler; hakiki ve şer'i olur. Bedai'de de böyledir. Bir mükellefi vasıtaya binmekten veya yürümekten alıkoyan hastalık; ihsarı sabit kılacak mahiyette bir hastalık sayılır. İhsar için sözkonusu olan düşman; müslüman, kâfir veya yırtıcı hayvan olabilir. Siracü'l Vehhac'ta da böyledir. Hacc yolunda gerekli olan nafakası çalınmış veya bindiği hayvanın (vasıtasını) kaybettiği için, yürümeye gücü yetmeyen kimse de muhsardır. Fakat bindiği hayvanını (vasıtasını) kaybeden kimsenin yürümeye gücü yetiyorsa, o kimse muhsar sayılmaz. İhrama girdiği zaman yanında kocası olmayan kadın, yanındaki mahremi ölen kadın, yanında mahremi olmadığı halde ihrama giren kadın ve kocası ölen kadın, birer "Muhsara"dırlar. Bedai'de de böyledir. Bir kadının mahremi yolda ölür ve kadınla Mekke arasında üç konak veya daha fazlası bir yolda ölür ve kadınla Mekke arasında üç konak veya daha fazlası bir mesafe bulunursa, bu kadın da muhsara hükmündedir"(288) denilmektedir.

1047 Kur'an-ı Kerim'de: "Haccı da, Umre'yi de Allah için tam yapın. Fakat

alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen kurban(ı gönderin, bununla beraber) kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."(289) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'yi esas alan Hanefî fûkahası: "Hacc veya umre yapmasına mani olunmuş mükellefin ihramdan çıkması için; Mina'ya bir kurbanlık veya onun bedeli olan miktarı gönderip, kendi adına kestirmiş olması gerekir. Kurbanı gönderen şahısla (Muhsar'la), götüren şahıs arasında kurbanın ne zaman kesileceği hususunda önceden bir sözleşme yapılmalıdır ki, muhsar olan kimse -Kurban kesilmeden önce- ihramdan çıkmış olmasın"(290) hükmünde ittifak etmiştir. Kurbanın kesilmesinden sonra ihramdan çıkan mükellef; eğer hacc-ı ifrad yapmaya niyetli idiyse, bu kimsenin bir yıl sonra bu ibâdeti edâ etmesi gerekir. Şayed niyyeti Hacc-ı Kıran yapmak idiyse; ihramdan çıkmak için iki kurban kestirir, sonra da iki Umre ve bir hacc yapması gerekir. (291) Bu kurban, harem hududları içerisinde kesilir, kat'iiyen dışında kesilemez. Arafat'ta vakfe yapan kimse "Muhsar" olmaz. Zira vakfeden sonra ihsar hükmü yoktur. Fakat tavaftan ve vakfe'den engellenen Mekkeli için de ihsar hükmü geçerlidir.(292) Umre'ye niyet eden mükellef; "Muhsar" duruma düşerse, kurbanı dilediği yerde kesebilir.

KENDİ YERİNE BAŞKASINI HACCA GÖNDERMEK

1048 Bilindiği gibi hacc ibadeti; hem mali, hem de bedeni olan "Mürekkep" bir ibadettir. Dolayısıyla "üzerine hacc farz olan bir mükellef; vücûd sağlığı noktasından aciz hale gelirse nasıl amel edecektir?" suali çerçevesinde, farklı ichtihadlar ortaya çıkmıştır. Hanefî fûkahası: "Mükellef; hacc ibadetini bizzat edâ etme hususunda acze düşerse, vekâlet (bedel) caiz olur. Ancak kudreti olursa caiz olmaz. Kendi yerine bir başkasını hacca göndermenin cevazı için; ölüm veya ölene kadar acizliğin devamı şart kılınmıştır."(293) hükmünde ittifak etmiştir. Dürri'l Muhtar'da: "Zikredilen acz şartı farz olan hacc içindir. Nafîle için değildir" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Acz şartı farz hacc içindir. Çünkü Lübab'tan naklen yukarıda söylediklerimizden biliyorsun ki; şartların hepsi farz hacc için şarttır. Nafîle hacc için değildir. Nafîle hacc için; İslâm, akıl ve temyiz'den başka şart yoktur. Yukarıda beyan edildiği vecihle, kiralanmamış olmak da şarttır"(294) hükmünü zikreder. Şimdi hacc'da niyabetin (vekâletin) caiz olmasının şartları üzerinde duralım.

1049 Hacc ibadetinde niyabetin (Vekâlet'in) caiz olmasının şartları şunlardır:

Birincisi: Kendi adına hacc yapılacak olan mükellef; malı olduğu halde bizzan

haccı edâ etmekten aciz olmalıdır.

İkincisi: Kendi adına hacca vekil gönderen mükellef'in bu aczinin, ölüm anına kadar devam etmesi şarttır. Bedai'de de böyledir. Hasta iken kendi adına bir başkasını hacca gönderen mükellef; bu hastalık sebebiyle ölürse, yapılan hacc caiz olur. Ancak bu hastalıktan kurtulursa ve sıhhat bulursa; hacc hükümsüz kalır, tekrar hacca gitmesi icabeder.

Üçüncüsü: Hacca bedel gönderen kimsenin; bedel olarak (Niyabeten) giden kimseye, kendisi için haccetmesini emretmiş olmalıdır. Herhangi bir emir sözkonusu olmadan haccetmek caiz olmaz. Ancak varis olan kimselerin, varisi oldukları şahsın emri olmaksızın, onun adına bir başka şahsı hacca göndermeleri caizdir.

Dördüncüsü: Hacca vekil olarak gönderilen kimsenin ihrama girerken niyet etmesi gerekir. Bu niyet esnasında efdal olan o kimsenin,

"Allahümme innî ürîdül hacce feyessirhü lî vetekkabbelhü minnî ve min fülâmin"

"Yâ Rabbi, ben Haccetmek istiyorum. Bunu bana kolay kıl ve bunu benden ve fülândan kabûl et" demesidir. Ayrıca telbiye getirirken "Lebbeyk an fülânin (Yani için telbiye ettim, falan için ihrama girdim" demesi efdaldır.

Beşincisi: Me'murun (Bedel olarak hacca gönderilen kimsenin) hacc ibadetini Amirin (Kendisini hacca gönderen kimsenin) malından yapması esastır. Me'mur; Amir'in malı ile haccetmez de, kedi malı ile haccederse, bu hacc bedel olmaz.

Altıncısı: Memur (Naib, bedel, vekil) haccı binekli olarak edâ etmelidir.(295)

1050 Kendi adına hacca bir başka mükellefi gönderen kimsenin; dikkat edeceği önemli hususların başında, "Hacc ibadetini en iyi bilen kimseyi" seçmek gelir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Kirmani'de "Efdal olan hacc işlerini en iyi bileni göndermektir" denilmiştir. Bedel olarak gönderilen kimsenin; hür, akil ve bülûğa ermiş olmasıdır. Gayetü's Sürûci, Şerhu'l Hidaye'de de böyledir"(296) hükmü kayıtlıdır. Malûm olduğu üzere mükellef'in içinde bulunduğu hal ile ilgili ilimleri tahsil etmesi farzdır.(297) Dolayısıyla gerek Amir (Haccın yapılmasını emreden kimse), gerek me'mur; bu konu ile ilgili bütün ilimleri tahsil etmek durumundadır.

HACC VASIYYET ETMEK

1051 Hacc ibadetinin vücûbunun ve edâsının bütün şartlarını üzerinde bulunduran mükellef; haccı edâ etmeden veya vasiyyet etmeden ölürse, günahkâr olur. Bu hususta hiçbir ihtilâf yoktur. Vasiyyet etmeden ölen kimsenin varisleri dilerlerse, o şahsın yerine (bel olarak) hacc yaptırırlar. Bunun Allahû Teâla (cc) indinde caiz olacağı ümit edilir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) "Bu durumdaki bir kimse, vasiyyet etmeden ölürse, hacc borcu üzerinden düşmez" buyurmuştur. Dolayısıyla "Vasiyyet" etmek oldukça önemlidir. Kat'iyyen ihmal edilmemelidir. Hacc; vasiyyet eden kimsenin malının üçte birinden harcanarak edâ edilir.(298) Hacca o kimsenin öldüğü yerden (Vatan-ı Asli'sinden) başlanır. Eğer birkaç vatani mevcut ise; Mekke-i Mükەرreme'ye en yakın olanı tercih edilir.(299)

"HEDY"İN TARİFİ VE MAHİYETİ

1052 Hareme hediye edilen ve kurban olma vasfına sahip bulunan hayvana "Hedy" denir.(300) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hedy'in en azı bir koyundur"(301) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Hedy üç çeşittir. Bunlar deve, sığır ve koyundur" hükmünde ittifak etmiştir.(302)

1053 İmam-ı Merginani: "Nafile, Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettû hedy'lerinin (Kurbanlarının) etlerinden yemek caizdir. Zira bunlar ibadet niyetiyle akıtılan kandır. Tıpkı Udhiyye (Kurban bayramında kesilen) kurbanı gibidir. Sahih olan rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav) hedy'nin (Kestiği kurbanın) etinden yediği ve onunla pişirilen çorbadan içtiği bilinmektedir. Bu sebeble tetavvû, mut'a ve kıran hedy'lerinin etinden yemek müstehaptır. Geri kalan hedy'lerden (Kesilen kurbanlardan) yemek caiz değildir. Zira onlar keffaret için kesilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Hudeybiye'de muhsar olduğu ve hedy'leri (Kurbanları) El Eslemi'nin eliyle gönderdiği zaman o'na (El Eslemi'ye) hitaben: "Sana ve seninle beraber olan kimselere ondan birşey yemek caiz olmaz" buyurmuştur. Tetavvû (Nafile), Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı Temettû hedy'lerinin (kurbanlarının) ancak nahir (Kurban bayramı) günlerinde kesilmesi caizdir, başka zaman caiz olmaz" (303) hükmünü beyan etmektedir.

1054 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mina'nın her tarafı hayvanın kesileceği (kurban edileceği) yerdir. Mekke'nin içindeki cadde, sokak ve yolların tamamı (Kurbanın) kesileceği yerdir"(304) buyurduğu bilinmektedir. Nahir günlerinde

Mina'da kesmek müstehabtır. Hedy'lerin tamamının Harem dahilinde kesilmesi şarttır.(305) Başka yerde caiz olmaz. Mümkün olduğu takdirde, hedy'in (Kurbanın) bizzat mükellef tarafından kesilmesi daha efdaldır. Zira Resûl-i Ekrem (sav) "Vedâ" haccında yüz tane deveyi hedy olarak sevk etmiş ve bunların büyük bir çoğunluğunu bizzat kendisi kesmiştir. Geri kalanların kesilmesini de Hz. Ali (ra)'ye emir buyurmuştur. Kurbanın bizzat mükellef tarafından kesilmesinde; huşû ve kalbi bağlılık daha sarihtir. Ancak kurban kesmeyi bilmiyorsa; bir başkasının kesmesi de caizdir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Ali (ra)'ye hitaben: "Hedy'lerin (kurbanların) yularını ve çullarını sadaka olarak ver. Kasab ücretini de kat'iyen onlardan verme"(306) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kasab ücreti hedy'in (kurbanın) etinden verilmez.

1055 Udhiyye'de (Kurban Bayramında kesilecek olan hayvanda) aranan bütün vasıflar, Hedy'de de aranır.(307) "Kurban'da bulunması gereken vasıflar" başlığı altında bu konuyu ileride izah edeceğiz.

RESÛL-İ EKREM (sav)'İN KABRİNİ ZİYARET ETMEK

1056 Feteve-ı Hindiyiye'de: "Alimlerimiz Resûl-i Ekrem (sav)'in kabrinin ziyaret edilmesini, mendub olan amellerin en efdali olarak beyan etmişlerdir. Menasikü'l Farisi ve Şerhû'l Muhtar'da: ""Peygamber (sav)'in kabrini ziyaret etmek vacibe yakındır" denilmiştir. Farz olan haccı edâ etmekte olan mükellefin; önce hacc menasikinden başlaması, Resûl-i Ekrem (sav)'in kabrini hac'dan sonra ziyaret etmesi daha güzeldir. Nafile hacc yapmakta olan kimse muhayyerdir. Peygamberimiz (sav) Efendimizin kabrini ziyaret etmeye niyet etmiş olan mükellef, bu niyeti ile "Mesci-i Nebeviyye'yi" de kasetmiş olur. Kendisi için sefere çıkılabilecek (Seyahat edilebilecek) üç mescid'den birisinin Mescid-i Nebi olduğu bilinmektedir. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te: "Üç mescid'den başka hiçbir mescid için sefere çıkılmaz. Bu (Sefere çıkılabilecek) mescidler: Mescid-i Haram, Şu benim mescidim ve Mescid-i Aksa'dır" buyurulmuştur. Mescid-i Nebeviyye'yi ziyaret için yola çıkan mükellef, Peygamber (sav) Efendimize salât-ü selâmı ziyadeleştirir ve buna yol boyunca devam eder. Fethû'l Kadir'de de böylelerdir"(308) hükmü kayıtlıdır.

1057 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, başka mescidlerde edâ edilen bin namazdan hayırlıdır. Mescid-i Haram'da edâ edilen namaz müstesna..."(309) buyurduğu bilinmektedir. Yine bir başka Hadis-i Şerif'te: "Beni (Hayatımda ve hayatımdan sonra) Allahû Teâla (cc)'nın rızasına

niyyet ederek, Medine'de ziyaret eden kimseye, kıyamet gününde şahid ve şefaatçi olurum"(310) buyurulmuştur. Esasen Tevhid mücadelesinin mahiyetini kavramak için; Resûl-i Ekrem (sav)'in ve Sahabe-i kiram'ın yaşadığı beldeleri görmek, başta Uhûd şehidleri olmak üzere, bütün şehidlere dua'da bulunmak ve onları ziyaret etmek oldukça önemlidir.

1058 Medine'nin sınırına varan mükellef'in vasıtasından inerek; sükûnet ve vakarla yürümesi efdaldır. Medine'ye girince şöyle dua eder;

Manası: "Ey göklerin ve onların gölgelendirdiği her şeyin Rabbi olan Allah'ım!.. Ve ey yerlerin ve onların taşıdığı her şeyin Rabbi olan Allah'ım!.. Ve ey rüzgârların ve onların saçıp-savurduğu şeylerin Rabbi olan Allah'ım!.. Sen'den bu beldenin hayırını dilerim ve bu beldenin ehlinin hayrını dilerim. Bu belde içerisinde bulunanların tamamının hayrını da temenni ederim. Bu beldenin şerrinden, bu beldenin ehlinin şerrinden ve bu beldenin içinde onların bana dokunacak şerlerinden de sana sığınırım. Ey Allah'ım!.. Bu belde Resû'lü'nün haremidir. Bu beldeye girişimi, benim için ateşten koruyucu kıl!.. Azabtan ve çok şiddetli olan hesap gününden emin kılıcı eyle." Daha sonra doğrudan doğruya Mescid-i Nebeviyye'ye yönelir. Mescide giriş esnasında, sünnet'e riayet eder. Yani önce sağ ayağını atarak girer. Fethû'l Kadir'de de böyledir."(311)

1059 Dürri'l muhtar'da: "Racih olan kavle göre Mekke, Medine'den efdaldır. Bundan yalnız Peygamber (sav)'in mübarek naşının bulunduğu yer müstesnadır. O mutlak surette efdaldır. Hatta Kâbe'den de, arş-û Kürsi'den de efdaldır" hükmü beyan edilmektedir. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "bundan yalnız Peygamber (sav)'in mübarek naşının bulunduğu yer müstesnadır. Lübâb sahibi diyor ki "Hilâf, Kabr-i Şerif'den ve Resûlullah (sav)'in mübarek uzuvlarının bulunduğu yerden başka yerlerdir. Kabr-i Şerif bilittifak dünyanın en faziletli yeridir. Şarihi de şöyle demiştir: "Kezâ, yani hilâf Beytullah'tan başka yerler hakkındadır. Zira Kâbe, Medine'den de efdaldır. Yalnız Kadı İyaz ve başkaları Kabr-i Şerif'in Kâbe'den dahi efdal olduğuna icma nakletmişlerdir. Hilâf ondan başkası hakkındadır". Hanbelî İbn-i Ukayî'den nakledildiğine göre Kabr-i Şerif yeri Arş'tan da efdaldır. Tâc-i Fakihî'nin açıkladığına göre, yer göklerden efdaldır. Çünkü Peygamber (sav) ondadır. Bu kavli bazıları ekser-i ülemeden nakletmişlerdir. Çünkü peygamberler topraktan yaratılmış toprağa defnedilmişlerdir. Nevevî diyor ki: "Cumhur'a göre gökyüzü yerden faziletlidir. Ama ülemanın sözlerinin arasını bulmak için bundan peygamberlerin uzuvlarının bulunduğu yerleri istisna etmek gerekir"(312) hükmünü

zikretmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Kabr-i Şerif'lerinin başına varan mükellef şu şekilde dua eder; (313)

"Esselâmü aleyke yâ nebiyallahî ve rahmetûllahî ve berekâtühü!.. enneke Resûlullahî kad bellâğter'risâlete ve eddeyte'l emânete ve nesahte'l ümmete ve câhedte fi emrillâhî hatta kubiza rûhuke hamiyden mahmûden fecezâkellahû an sağıyrin ve kebiyrinâ hayrel cezâî ve sallâ aleyke efdalessalâtı ve ezkâha ve etemmet-tahıyyeti ve enmâhâ!.. Allahümmec'al nebiyyenâ yevme'l kıyâmeti akreben nebiyyine veskınâ min ke'sihi verzûknâ min şefaatihi yevme'l kıyâmeti!.. Allahümme lâ tec'al hâzâ âhire'l-ahdi bikabri nebiyyiâ aleyhisselam. Verzuknıl avde ileyhi ya zelcelâli vel'likram."

Manası: "Allahû Teâla (cc)'nın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü!.. Ben senin gerçekten Allahû Teâla (cc)'nın Resûlü olduğuna şehadet ederim. Muhakkak ki sen peygamberlik vazifelerini tebliğ ettin ve emaneti yerine getirdin. Ümmetine nasihat ettin. Sen ruhun kabzedilinceye kadar Allahû Teâla (cc)'nın emirleri uğruna cihad ettin. Allahû Teâla (cc) küçüğümüzden ve büyüğümüzden sana, mükâfatların en hayırlısını versin, rahmetin en faziletlisini, en temizini, en mükemmelini ve en bereketlisini sana ihsan buyursun!.. Allah'ım Kayamet gününde peygamberimizi rahmetine en yakın peygamber eyle!.. Bize onun bardağından içir ve bizi O'nun şefaati ile rızıklandır. Kıyamet gününde bizi O'nun (Resûl-i Ekrem (sav)'in) arkadaşlarından eyle!.. Allahım!.. Peygamber (sav) Efendimizin kabrine bu ziyaretimiz son ziyaret etme; bizi tekrar tekrar O'na dönmekle rızıklandır. Ey azamet ve ikram sahibi olan Allah'ım!.."

Peygamberimiz (sav)'in huzurunda olan mükellef sesini çok yükseltmeyeceği gibi, çok da kısmaz. Gayetü's Sürici Şerhû'l Hidaye'de de böyledir. Resûl-i Ekrem (sav) efendimize tebliğ edilmek üzere, kendisine tevdi edilmiş selâmları şöyle arzeder.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Sana filân oğlu filân oğlu filânın selâmı var. Rabbin indinde senden kendisine şefâat teminini istiyor. Sen, ona ve bütün müslümanlara şefâat eyle.."

1060 Resûl-i Ekrem (sav)'in Kabr-i Şerifinin yanında Hz. Ebû Bekir (ra) ile Hz. Ömer (ra)'in kabirleri mevcuddur. Mükellef; Allahû Teâla (cc)'nın dinî için her çeşit çileye katlanan ve cennet'le müjdelenen bu iki sahâbiyi hürmet ve ta'zimle

selâmlar. Daha sonra birkaç adım geri çekilir ve şu şekilde dua eder.(314)

Mânası: "Selâm her ikinizin üzerine olsun. Ey Allah (cc)'ın Resûlü'nün yanında yatmakta olan arkadaşaları, vezirleri, istişare ehli ve yardımcıları!.. Siz ki İslâm'ın yayılmasında Resûl-i Ekrem (sav)'e yardımcı oldunuz ve O'ndan sonra da, müslümanların işlerini yürüttünüz!.. Allahû Teâla (cc) sizi mükâfatların en güzeli ile mükâftlandırsın. Size geldik ki, sizin vesilenizle Allah (cc)'ın Resûlü bize şefaet eylesin ve Resûl-i Ekrem (sav) Allahû Teâla (cc)'dan sa'y-ü gayretimizin kabulünü dilesin. İslam üzere (Allahû Teâla (cc)'nın diniyle) yaşamamızı ve ölmemizi istesin!.. Bizim O (sav)'nın zümeresinde bulunmamızı ve haşrolmamızı Allahû Teâla (cc)'dan taleb buyursun!.."

1061 Resûl-i Ekrem (sav)'in kabr-i şerifini ziyaret ettikten sonra, Bakıy mezarlığına gitmek müstehaptır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Orada bulunan şehidleri ve diğer mezarları ziyaret eder. Bilhassa Uhud'a gidip, Şehidlerin efendisi Hz. Hamza (ra)'yı ziyaret etmek gerekir. Bakîy kabristanında Hz. Abbas (ra)'ın, kubbesi ile Hz. Ali(ra)'nin oğulları Hz. Hasan (ra) ve Zeyne'l Abidin'i ve bunun oğlu Muhammed Bakır'ı ve onun oğlu Caferi's-Sadık'ı ziyaret eder. Sonra Mü'minlerin emiri Hz. Osman (ra)'ın kubbesi ile Resûl-i Ekrem (sav)'in oğlu İbrahim (ra)'ın kubbesini ve diğerlerini (Hanımlarının ve halasının mezarını, Saheb-i Kiram'ın ve tabiûn'un mezarlarını) ziyaret eder. Sonra Hz. Fatıma (ranha)'nın Bakıy'daki mescidinde namaz kılar. Uhud şehidlerini Perşembe günü ziyaret etmek müstehaptır. Ziyaretçi Uhud'da şu şekilde dua eder.

Mânası: "Allahû Teâla (cc)'nın selâmı üzerinize olsun!.. Siz ki sabrettiniz. Akıbet yurdu ne güzeldir. Allahû Teâla (cc)'nın selâmı yine üzerinize olsun, mü'minler topluluğunun yurdunda olanlar. Şüphesiz ki biz Allahû Teâla (cc)'nın izniyle size kavuşacağız."

Sonra Âyete'l Kürsi'yi ve İhlâs Sûresini okur. Mescid-i Kuba'ya Cumartesi günü gitmek müstehaptır. Peygamberimiz (sav) Efendimizin böyle yaptığı rivayet olunmuştur."(315) hükmü kayıtlıdır. Esasen bu makamlarda mükellef içinden geldiği gibi dua edebilir. Uhud'da yeryüzünün müstekbirleri ve Tağuti güçlerle cihad etmeye azmettiğini beyan etmek esastır. Medine'de bulunduğu süre içerisinde sürekli salavât getirmek güzeldir. Memleketine dönmek üzere olan mükellefin Mescid-i Nebeviyeye gidip iki rekat namaz kıldıktan sonra dua etmesi müstehaptır.

1062 İbn-i Abidin: "Huzur-u Nebevi'den ayrıldığına üzelerek ağlar vaziyetle oradan ayrılmalıdır. Nitekim Fetih'te beyan edilmiştir. Yine orda beyan edildiğine göre; sünnetlerden biri de yeryüzünde her yüksek yere çıktıkça tekbir getirmek ve;

"Dönüyoruz!.. Tevbe ettik, tevbekârlarız!.. Abidleriz!.. Rabbimize secde ve hamd edenleriz!.. Allahû Teâla (cc) va'dinde durmuş, kuluna yardım etmiş, hizipleri yalnız başına kahretmiştir" demelidir. Bu hadis, Peygamber (sav)'dan müttefekûn aleyh olarak rivayet edilmiştir."(316) hükmünü beyan etmektedir.

KURBAN'IN TARİF VE MAHİYETİ

1063 Hac ibadetinden sonra "Kurban'ı" ele almamızın sebebi, vakit birliğidir. Molla Hüsrev "Udhiyye" babının girişinde: "Bu babın Kitabû'l Hacc ile olan ilgisi, udhiyye'nin hacc günlerinde kesilmesidir. Udhiyye kuşluk vaktinde kesilen hayvanın (Kurban'ın) ismidir. Zira nahr günlerinde (Kurban Bayramı'nda) kesilen hayvan, kuşluk vaktinde kesildiği için (Vaktin adı ile) "Udhiyye" olarak isimlendirilmiştir"(317) buyurmaktadır. Kurban; arapça bir kelime olup, (K-R-B) kökündendir. Lûgatta "Manen yaklaşmak, yakın olmak ve müşavir olmak" gibi manalara gelir.(318) İslâmi ıstılâhta; "Allahû Teâla (cc)'ya ibadet niyetiyle muayyen bir vakitte, hususi bir hayvanı kesmeye kurban denir"(319) tarifi esas alınmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kurban kesiniz!.. Zira kurban babanız Hz. İbrahim (as)'in sünnetidir"(320) buyurduğu bilinmektedir.

1064 Kurban; Hz. Adem (as) ile birlikte başlayan "Tevhid Mücadelesi"nin tarihine ait bir bayramdır. Mü'minlere Hz. İbrahim (as)'in ve Hz. İsmail (as)'in teslimiyetini hatırlatır. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Efendimiz (sav)'in Hz. İsmail (as)'in soyundan geldiği bilinmektedir.(321) Şimdi kurban vakiasını Kur'an-ı Kerim'den öğrenelim;

"(İbrahim): "-Ey Rabbim, bana salihlerden (bir erkek evlât) ihsan buyur (diye dua etti)". Biz de ona (İbrahim'e) çok uysal bir erkek evlât müjdesi verdik. Artık o (erkek evlât, babası İbrahim'in) yanında koşmak çağına erince (babası) "Oğulcağızım" dedi. "Ben seni rüyamda kurban ederken görüyorum. Bak artık ne düşünürsün". (Oğlu) Dedi ki: "-Sana Allahû Teâla (cc) ne emretmişse, onu aynen yerine getir. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın"!.. Vaktaki bu suretle ikisi de (Allah'ın emrine) ram oldular. (İbrahim) Onu alnı üzere (kurban etmek için) yatırdı. Biz ona: "-Ya İbrahim, rüyana (sana vahyettiğimiz emre)

sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız" diye nidâ ettik. Hakikat bu apaçık ve kat'i bir imtihandı. Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik. Sonra gelen (peygamberler ve ümmet)ler arasında ona (iyi bir nam) bıraktık."(322)

1065 Dikkat edilirse kat'i olan husus açıktır. Hz. İbrahim (as) Allahû Teâla (cc)'nın emrine teslim olarak kendi öz oğlunu kurban etmeye, Hz. İsmail (as) de Allah (cc) rızası için kurban olmaya razı olmuştur. Kurban kesmek için bıçağına sarılan her mükellef bu mahiyeti iyi tefekkür etmelidir. Bilindiği gibi "Teşrik günlerinde alınan tekbirler", Hz. İbrahim (as), Hz. Cebrail (as) ve Hz. İsmail (as)'in kurban anındaki tutumlarını ve teslimiyetlerini beyan etmektedir.(323)

1066 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Muhammed (rh.a); "Kurban kesmek hürr, zengin ve seferi halde bulunmayan her mü'min üzerine vaciptir" hükmünü beyan etmişlerdir.(324) Kur'an-ı Kerim'de: "Rabbın için namaz kıl ve kurban kes"(325) hükmü beyan buyurulmuştur. Kadı Beyzavi bu Ayet-i Kerime'de geçen "Venhar" hükmünün, nahr günlerinde kesilen kurbana delalet ettiğini esas almıştır.(326) Müfessirlerden bir kısmı ise; bu Ayet-i Kerime'deki hitabın Resûl-i Ekrem (sav)'e ait olduğunu beyan ederek, kurban hükmünün umumi olmadığını, hususiyet belirttiğini kaydetmişlerdir. Esasen bu Ayet-i Kerime'nin mücmel olduğunu ve "Venhar" hükmünü birçok manalara geldiğini bütün ülema kabul etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim ki kurban kesmeye mali kudreti bulunur da kesmezse, o kimse namazgâhımıza sakın yaklaşmasın" (327) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif'teki "Namazgâhımıza sakın yaklaşmasın" hükmünü esas alan Hanefî fûkahası, "Mezhepte zahir olan rivayet, kurbanın vacip olduğudur" hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Yusuf (rh.a) indinde kurban kesmek "Sünnet-i Müekkede"dir.(328)

1067 Hz. Cebele b. Süleyym'den rivayet edildiğine göre, bir kimse İbn-i Ömer (ra)'e kurban kesmenin vacip olup-olmadığını sormuştur. İbn-i Ömer (ra) bu suale şu cevabı verir: "Resûl-i Ekrem (sav) ve bütün müslümanlar kurban kesmişlerdir". Aynı kimse suali tekrar edince: "-Anlamadın mı? Resûl-i Ekrem (sav) ve bütün müslümanlar kurban kestiler" buyurur.(329) İmam-ı Şafii (rh.a) Beyhaki'de yer alan: "Hz. Ebû Bekir (ra) ile Hz. Ömer (ra), kendilerini görenler vacip olduğunu zannederler korkusuyla kurban kesmezlerdi" haberini esas alarak, kurbanın vacip değil, sünnet-i Müekkede olduğunu beyan etmiştir.(330) İmam-ı Malik (rh.a) ve İmam-ı Ahmed (rh.a) indinde de kurban vacip değil, sünnettir. Dolayısıyla bir mükellef kurban keserse sevap kazanır, ancak kesmezse

günahkâr olmaz. Hanefî fûkahası; "kurbanın vücûbunun şartlarına haiz olan bir mükellef, kurban kesmezse günahkâr olur" hükmünde müttefiktir. İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) Medine'de kaldığı on yıllık zaman içerisinde, her yıl kurban kesmiş, hiç terk etmemiştir.(331) Ayrıca Hz. Zeyd b. Erkam (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te sahabe-i kiram: "-Ya Resûlallah, kurbanlar nedir?" سوالını tevcih etmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Babanız Hz. İbrahim (as)'in sünnetidir" buyurmuştur. Sahebe-i Kiram: "Bize kurban kestiğimizden dolayı ne kadar mükâfat vardır?" diye sordular. Resûl-i Ekrem (sav): "-Her kılına mukabil bir sevab vardır"(332) cevabını verdi. Sonuç olarak Resûl-i Ekrem (sav) Medine'de her yıl mutlaka kurbanı kesmiş ve mü'minlere de kesmelerini tavsiye buyurmuştur.

KURBAN KESMEK KİMLERE VACİBTİR? (VÜCÛBUNUN ŞARTLARI)

1068 Hanefî fûkahası: "Hür, baliğ, zengin ve mukim olan müslümana; kendisi ve küçük çocukları için kurban bayramında, kurban kesmek vaciptir. Seferi olanlara ve fakirlere vacip değildir"(333) hükmünde ittifak etmiştir. Şurası muhakkaktır ki, kurban kesmek bir ibadettir. Dolayısıyla bir kimseye kurbanın vacip olabilmesi için, o kimsenin müslüman olması şarttır. Zira kâfir ibadete ehil değildir. "Hürriyet" mala tam manasıyla sahip olabilmek için gereklidir. Çünkü köle'nin mülk edinme hakkı yoktur. Esaret altındaki müslümanlara da kurban vacip değildir. Gerek kurbanı elde etme, gerekse hakkı ile edâ etmek için "Mukim" olma şartı aranır. Seferi olan kimse, birçok meşakkatle karşı karşıyadır. "Zenginliğe" gelince!.. Sadaka-i Fıtr'ı vacip kılan zenginlik, kurbanı da vacip kılar. Dolayısıyla Kurban; "Havaic-i asliyesinden fazla, nisab miktarı mala sahip olan hür, müslüman ve mukim olan kimseler üzerine vaciptir."(334)

KURBAN'IN EDASININ ŞARTI VE RÜKNÜ

1069 Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "İnsanoğlu Kurban Bayramında Allah (cc) katında kan akıtmaktan daha sevimli bir ibadet yapamaz. Kurbanlık hayvanlar kıyamet gününde boynuzları, tırnak ve üzerlerindeki kıllarıyla (Allah (cc)'in huzuruna) geleceklerdir. Mükellef (Kurban keserken veya kesilirken) kan yere düşmeden Allah (cc) katında yüksek bir mevkiye çıkar."(335) Kurbanın sebebi; zilhicce'nin onuncu (nahir) gününün fecrinin doğuşudur.(336) Yani vakit, kurbanın edasının şartıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kurban bayramı üç gündür. Birinci günü en

faziletlisidir"(337) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Kurban; zilhicce'nin onuncu günü fecrin doğuşundan itibaren üç gün içerisinde kesilir. Üçüncü günün akşamından sonra kesmek caiz değildir"(338) hükmünde ittifak etmiştir. Bu sürenin dışında vacip olan kurban kesilemez. Kurban'ın rüknü; kesilmesi caiz olan hayvanı kesmektir.(339)

1070 "Bayramın ilk günü, tan yeri ağarmadan önce kurbanların kesilmesi caiz değildir"(340) hükmünde icma hasıl olmuştur. Enes b. Malik (ra)'den rivayet edildiğine göre; "Bir kimse kurban bayramında namaz kılınmadan önce kurban kesmiş. Resûl-i Ekrem (sav) o kimseye, yeniden kurban kesmesini emretmiştir." (341) Yine Cündeb El Beceli, Esved b. Kays'dan aynı mahiyette rivayette bulunmuştur. Hanefî fûkahası; "Kurban kesmenin vakti, bayramın birinci günü fecr-i sadık'ın doğması ile girer. Fakat şehir halkı için; İmam'ın bayram namazını kıldırmasına kadar, kesmek caiz değildir. Bayram namazı kılınmayan yerlerde (Köy'lerde) namaz vaktinden önce (Fecr-i Sadık'tan sonra) kesilmesi caizdir" (342) hükmünde müttefiktir.

HANGİ HAYVANLAR KURBAN OLARAK KESİLEBİLİR?

1071 Kurbanlık hayvanlar şunlardır: Deve, sığır, manda, koyun ve keçi!.. Molla Hüsrev: "Kurban, her mükellef için bir koyundur. Bir mükellef için, bir koyundan daha azı ile caiz olmaz. Yine bir kişiden, yedi kişiye kadar bir deve veya bir sığırdır. Kıyâs; bütün kurbanlık hayvanların ancak bir kişiden caiz olması noktasındadır. Zira kan akıtmak, bir tek kurbet (İbadet) hükmündedir. Bu ise cüzlere ayrılmayı kabul etmez. Ancak biz kıyası, Sahabe-i Kiram'dan gelen kaville (Eser'le) terk ediyoruz. Bu eser Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilmiştir. Hz. Cabir (ra): ""Resûl-i Ekrem (sav) ile beraber bir sığırı yedi kişi; bir deveyi de, yine yedi kişi için kurban ederdik" buyurmuştur. Koyun hakkında nass bulunmadığı için, kıyasın aslı üzere kalmıştır"(343) hükmünü beyan etmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sığır yedi kişi için, deve de yedi kişi için kesilir"(344) buyurduğu bilinmektedir. Sonuç olarak; bir koyun veya keçi; bir kişiden fazlası için kesilemez. Zira burada ortaklık sözkonusu değildir. Deve, manda veya Sığır; bir kişi için kesilebileceği gibi, iki, üç, dört, beş, altı veya yedi kişi için kesilebilir. Ortakların sayısının tek veya çift olmasının herhangi bir mahzuru yoktur. Ancak Kurban'a iştirak eden hisse sahiplerinden birisi müslüman değilse veya ibadet kasdı ile değil de, "Et niyetiyle" iştirak ederse, kesilen kurban bâtil olur.(345) Diğer ortakların yeniden kurban kesmesi gerekir.

KURBAN'DA BULUNMASI GEREK VASIFLAR

1072 Kurbanlık hayvanların yaşı ile ilgili olarak Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İki yaşına girmiş (Müsinne) hayvandan başkasını kesmeyiniz. Eğer iki yaşına girmiş hayvan bulamazsanız, bu durumda "Cezae" halindeki koyunu kurban olarak kesiniz"(346) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Kurbanlık hayvanın yaşı için seniyy kâfidir. Seniyy; koyunda bir yaşını tamamlayıp ikisine giren, Sığır'dan iki şayını tamamlayıp, üç yaşına giren, Deve'den de beş yaşını tamamlayıp, altı yaşına giren hayvandır"(347) hükmünde müttefiktir.

1073 Molla Hüsrev: "Deve'den, Sığır'dan ve Koyun'dan "Seniyy" ve "Seniyye'den" ziyade olanların kurban edilmesi sahihtir. Seniyy Deve'den beş, Sığır'dan iki ve Koyun'dan bir yaşında olanına verilen isimdir. Netice olarak; "Seniyy" ve "Seniyy'den" ziyade olanların hepsinden udhiyye (Kurban) caizdir. Altı aylık kuyruklu koyundan da sahih olur. Kuyruğu olan koyuna (Da'n) denir. Altı aylık koyuna "Cezae'de" denilmiştir. Gösterişli olan altı aylık kuyruklu koyundan Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Siz senaya (Seniyy) ile kurban kesin. ancak sizden biriniz tokludan altı aylığını (Cezae'yi) kurban edebilir" kavli sebebiyle sahih olur"(348) hükmünü beyan etmektedir. Sonuç olarak; kurbanlık için "Seniyy" ve "Seniyy'den" ziyade olan hayvanlar, tercih edilmelidir. Sadece koyundan "Cezae"; gösterişli olmak ve annesinden farkı bulunmamak şartıyla sahihtir.(349)

1074 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dört hayvan kurban olmaz. Bunlar; körlüğü zahir olan kör hayvan, hastalığı belli olan hasta hayvan, topallığı zahir olan topal hayvan ve Mezbahaya (Kesileceği yere) gidemeyecek derecede zayıf olan hayvan"(350) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "İki veya bir gözü kör, kulağı veya kuyruğunun tamamı veya çoğu kesik, kurban edileceği yere kadar yürümeye gücü yetmeyen hasta veya zayıf hayvanların kurban edilmesi sahih değildir"(351) hükmünde müttefiktir. Dolayısıyla kurban edilecek hayvanların bütün azalarının sağlam olması esastır. Ancak boynuzu olmayan, hadım (İğdiş edilmiş, burulmuş) olan ve uyuz hastalığı bulunan hayvanın kurban edilmesi sahihtir. Zira bu hallerin kurbanın etine herhangi bir zararı sözkonusu değildir. Elbette en güzeli, her türlü ayıptan salim olan hayvanların kurban edilmesidir. Mü'minler kurban için hayvan satın alırken, bu vasıflara dikkat etmelidirler.

KURBAN'IN ETİ VE DERİSİ

1075 Resûl-i Ekrem (sav)'in ilk dönemlerde kurban etinin üç günden fazla saklanması yasakladığını bilinmektedir. Nitekim İbn,î Ömer (ra)'den rivyate edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "Sizden hiç kimse, kurbanın etinden üç günden fazla yemesin."(352) Daha sonra bu yasak kaldırılmıştır. Süleyman b. Büreyde (ra)'den rivayet edilen Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav): "Zenginlerin, fakirlere genişlik sağlanması için kurbanın etinden üç günden fazla yemelerini yasaklamıştım. Bundan sonra yeyin, yedin ve saklayın"(353) buyurmuştur. Yine Seleme İbn-i Ekva (ra)'den rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav) bu hususu şu şekilde izah buyurmuştur: "Nebi Sallallahû Aleyhi ve Sellem, bayram hutbesinde: "Sizden her kim kurban keserse (Bayramın) üçüncü (gece) sünden sonra evinde kurban etinden bir şey bulunduğu halde sabahlamasın" buyurdu. ertesi sene hulûl edince Ashab: "-Yâ Rasula'llah!.. (Kurban etini) geçen sene yaptığımız gibi mi dağıtacağız?" diye sordular, Resûl-i Ekrem (sav) şöyle cevap verdi: "Bu yıl (kendiniz) yeyiniz, (Müsafirlere ve fukaraya) yediniz, (Ailenize) azık da ediniz. Çünkü geçen sene halk arasında geçim zorluğu vardı. Allah istedi ki, fakir halka yardımda bulanasınız."(354)

1076 Hanefi fukahası: "Kurban kesen mükellef; kurbanın etinden kendisi yer, müsafirlere ve fukaraya ikram eder ve kavurma yapıp saklayabilir. Kurban etinin üçte birinden eksik olmamak şartıyla fakirlere tasadduk edilmesi müstehabtır" (355) hükmünde müttefiktir.

1077 Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Ali (ra)'ye hitaben kurbanlığın etini, derisini, yularını ve çulunu fakirlere tasadduk etmesini emrettiği bilinmektedir.(356) Yine bir Hadis-i Şerif'te: "Kim kurban derisini satarsa, kurbanı makbul değildir"(357) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fukahası: "Mükellef, kurbanın derisini ya tasadduk eder veya kendisi ev eşyası olarak kullanır"(358) hükmünde müttefiktir. Dolayısıyla bu hususta titizlik göstermek şarttır. İslâmî esaslara göre kurulmamış herhangi bir müesseseye "Kurban Derileri" verilemez.

KURBAN'LA İLGİLİ DİĞER MESELER

1078 Hz. Hunneş (ra)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Ali (ra)'yi iki koç keserken gördüm ve ona: "- Bunlar nedir?" diye sordum. Hz. Ali (ra): "- Resûl-i Ekrem (sav) bana kendisi için kurban kesmemi vasiyyet etmişti, işte ben onları kesiyorum" buyurdu.(359) İslâm üleması; herhangi bir mükellef, ölüm anında kendisi için kurban kesilmesini vasiyyet ederse, onun adına kurban kesilmesi

caizdir" hükmünde müttefiktir.

1079 AKİKA KURBANİ: Önce "Akika" kelimesi üzerinde duralım. Çocuğu ilk defa tıraş etmeye "Akk", çocuğun ilk saçlarına da "Akika" denir. İslâmi ıstılâta: "Çocuğun doğumundan yedi gün sonra başındaki tüyleri tıraş edib, adını koyduktan sonra Allahû Teâla (cc)'ya şükür için kesilen kurbanı "Akika kurbanı" denir. Hz. Aişe (r.anha) validemiz: "Resûl-i Ekrem (sav) bize erkek çocuklar için iki, kız çocukları için de bir koyun "Akika" kesmemizi emretti" (360) Akika, tetavvû (Nafîle) olan bir kurbandır. Resûl-i Ekrem (sav) bizzat kesmiş ve kesmeleri için mü'minleri teşvik etmiştir. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te: "Erkek çocuğu için akika kurbanı kesilmelidir. Onun için kan akıtarak gelecek belâları defedin"(361) buyurulmuştur. Akika kurbanı çocuğun doğumunun 7'nci gününde kesilmelidir. Eğer bu mümkün olmazsa 14'ncü veya 21'nci günleri de kesilebilir.

1080 Resûl-i Ekrem (sav) Cahiliyye döneminde araplar arasında yaygın olan "Atire ve Fer'a" kurbanlarını kaldırmıştır. "Atire"; Receb ayına saygı için kesilen kurbanı verilen isimdir. "Fer'a" ise; deve, koyun ve keçinin ilk doğurduğıları yavruya verilen isimdir.(362) Cahiliyye döneminde araplar; bu ilk yavruyu, putlar önünde keserlerdi. Resûl-i Ekrem (sav): "Artık Fer'a ve Atire kurbanları yoktur"(363) emrini vererek bunları yasaklamıştır.

1081 İster bir şarta bağlı olsun, ister olmasın Allahû Teâla (cc)'nın rızası için kesilmek üzere nezredilen (Adanan) kurbanı kesmek vacibtir.(364) Muayyen nezr (Adak) yapan kimse, nahr (Bayram) günleri içerisinde nezrini yerine getiremezse, kurbanlık hayvanı diri olarak tasadduk eder.(365) Vücûbunun şartlarına haiz olan kimse de kurbanı, (Nahr günlerinde) kesemezse, tasadduk etme durumundadır. Kurban kesecek olan mükellefin, kurbanını bizzat kendisinin kesmesi efdaldır.(366) Vekâlet vererek bir başkasına kestirmesi de caizdir.

8. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 409-410. Ayrıca Abdi'l Latifi'z Zebidi - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1974 (3 Bsm) C: 6, Sh: 4, İbn-i Hümmam - Fethû'l

Kadir - Beyrut : 1315, C: 2, Sh: 117.

(2) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 216.

(3) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 410.

(4) Al-i İmran Sûresi: 96-97.

(5) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 4, Sh: 2, 3. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi'ş Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 118, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l mübtedi - Kahire : 1965, C: 1, Sh: 134, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 178. Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 216. İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 413. Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 216.

(6) El Hacc Sûresi: 27.

(7) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 2, Sh: 118-119.

(8) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 412.

(9) Ahmed Davudoğlu - Sahih-i Müslim Tercemesi ve şerhi - İst: 1978, Sönmez Yay. C: 6, Sh: 301.

(10) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 134. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 216.

(11) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 413.

(12) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 122-123.

(13) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fî Tertibi'ş Şerai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 118.

(14) İmam-ı Azam Ebû Hanife - El Müsned - İst: 1978, Sh: 132, had. No: 218/1.

- (15) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 123. Ayrıca Bedrüddin-i Ayni - Umdetû'l Kari - İst: 1308 - 11, Mtb. Amire Tb C: 4, Sh: 484.
- (16) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 134.
- (17) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 216.
- (18) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 119.
- (19) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 261.
- (20) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401, Çağrı Yay: K. Sitte Serisi C: 3, Sh: 176 Hd. No: 812.
- (21) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 419.
- (22) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 216-217. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad), İst: 1316 Tabından ofset, Beyrut: ty D.İhya Neşri C: 1, Sh: 260.
- (23) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 125.
- (24) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 217.
- (25) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 420.
- (26) İbn-i Hümam - A.g.e C: 2, Sh: 124.
- (27) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 217. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 420, İmam-ı Merginani - El Hidaye - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 134.
- (28) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 218.
- (29) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 421-422. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet -

A.g.e. C: 1, Sh: 218.

(30) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315, C: 2, Sh: 124.

(31) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 134. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 217.

(32) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 216.

(33) Bilindiği gibi Türkiye'de hac işleri Laik devletin kontrolü altındadır. Uzun yıllar karayolu; "Veba" ve bunun gibi sebeplerle yasaklanmıştır. Şimdi Diyanet Vakfı tarafından "hac seferleri" düzenlenmektedir. Ancak Şevval ayından çok önce; hac işi dondurulmaktadır. Bu bir zulümdür.

(34) Al-i İmran Sûresi: 97.

(35) İmam Ebû Bekir El Cessas - El Ahkamû'l Kur'an - Beyrut: 1335, C: 2, Sh: 23. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 126, İmam-ı Kurtubî - El Camii Li Ahkami'l Kur'an - Kahire: 1967, C: 2, Sh: 138, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 135.

(36) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 217. Ayrıca İbn-i Hümmam A.g.e. C: 2, Sh: 127.

(37) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 423-424. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 217.

(38) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 419.

(39) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 1, Sh: 125. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 128.

(40) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 422.

(41) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 135.

(42) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 218.

(43) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 127.

Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C1, Sh: 135. (Not: Esah olan kavle göre, vücûbunun değil, edâsının şartı olduğunu beyan etmektedir. Biz de bu sebeple "Edâsı'nın şartları arasında zikrettik)

(44) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 429. (Not: malum olduğu üzere İbn-i Abidin 1784 yılında doğmuş, 1836 yılında vefat etmiştir. "sonra - Allah'a hamdolsun - bu korku kalmamıştır" hükmü, İslâm ordularının yağmacıları ve eşkiyaları tenkil ettiğini ihsas ettirmektedir. Peki günümüzde; başta Nuseyri Hafız Esad rejimi olmak üzere tağuti devletler, hacc yolunu kesmemişler midir? Tahkiken sabittir ki; hac yolunda yağma ve rüşvet gırla gitmektedir!.. Bir ibadeti hakkı ile edâ etmek O'nun şartlarını muhafaza etmekle mümkündür. Bu gerçekleri görmemezlikten gelmek ve tağuti güçlere karşı ümmeti uyarmamak büyük bir vebaldir. Hele hele bu konuda hassasiyet gösteren mü'minleri "Fitne çıkarmakla" suçlamak, tevhid akidesine düşmanlığı beraberinde getirir. Bu kalbî bir marazdır. Ne mutlu, Tağuti güçlerle cihadı esas alan mü'minlere!..)

(45) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 218.

(46) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - beyrut: 1315, C: 2, Sh: 128.

(47) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 217. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 219, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 135, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 178-179, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 128.

(48) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 432.

(49) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 219.

(50) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 433-434.

(51) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 128-129. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire:

1965, C: 1, Sh: 135.

(52) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 435.

(53) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 129.

(54) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 219.

(55) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 419.

(56) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 219.

(57) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 217.

(58) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 439-440.

(59) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 219.

(60) Molla Hüsrev - A.g.e C: 1, Sh: 217. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 439.

(61) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 439.

(62) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 219

(63) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 415 vd.

(64) İstihare Namazı ve Duasını daha önce izah etmiştik. Bakınız madde: 589.

(65) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 219-220.

(66) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 456.

(67) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 132.

(68) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 4, Sh: 167. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedai'ü's Senai fî Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974 C: 2, Sh: 164, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 136, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 221, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 133.

(69) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 1, Sh: 839, Had. No: 1182 K. Hacc, Bab: 2.

(70) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 4, Sh: 166.

(71) İmam-ı Azam Ebû Hanife - El Müsned - İst: 1978, Sh: 134, Had. No. 222/5.

(72) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 179-180.

(73) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 457.

(74) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 132. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 462. (Not: Sırf gezmek niyetiyle dahi olsa, Mekke'ye niyet ettiği an, ihram vacip olur. Bu sebeple; Cidde'ye gelen bir kimse, mikatlara geldiğinde, sırf oraya gitmeye niyet etmelidir. Bu vesile ile "Mekke'yi görürüm" diye niyet ederse, ihram vacip olur.)

(75) Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 218. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 136.

(76) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 133.

(77) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 221.

(78) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 146. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 221.

(79) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 4, Sh: 168.

(80) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 467.

(81) İbn-i Hümam - A.g.e C: 2, Sh: 134.

(82) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 136.

(83) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 136-137.

(84) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 222.

(85) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 137. Ayrıca İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 136, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 223, İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 473-474.

(86) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 219. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 137, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 223.

(87) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 222.

(88) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 139.

(89) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 183.

(90) El Bakara Sûresi: 197.

(91) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi -Kahire: 1965, C: 1, Sh: 138.

(92) El Maide Sûresi: 96.

(93) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 221. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e.C: 2,Sh: 141, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e.C: 1, Sh: 223.

(94) Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 182, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 138, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 221, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 223.

(95) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 141-142.

(96) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 182, Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 221-222.

(97) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 138.

(98) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 142.

(99) Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 182. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 222, İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 488-489.

(100) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 143.

(101) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 223.. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 139, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 182-183, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 222.

(102) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 2, Sh: 143.

(103) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 139. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 223, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 222, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 144, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 183, İbn-i Abidin - A.g.e. C: 4, Sh: 494, İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai Beyrut: 1974, C: 2, Sh: 176.

(104) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 280.

(105) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 224.

(106) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965,

C1, Sh: 139-140.

(107) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 224-225.

(108) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 184-185.

(109) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 140. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 223, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 225.

(110) İbn-ı Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 149.

(111) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 140.

(112) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 225.

(113) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 185.

(114) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 150.

(115) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 140.

(116) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 151.

(117) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 225.

(118) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 140-141.

(119) Sahih-i Buhari - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 161. Ayrıca Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1974, C: 6, Sh: 116, Had. No: 796.

(120) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 226.

(121) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 141.

(122) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1,

Sh: 226.

(123) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 141.

(124) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 226.

(125) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 224. Ayrıca İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 519-520.

(126) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 227.

(127) El Bakara Sûresi: 158.

(128) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 141.

(129) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 157.

(130) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 227.

(131) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 160.

(132) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 141.

(133) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 153-154.

(134) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 227. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 225.

(135) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, Ch: 143.

(136) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 162.

(137) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 144. (Not: Arene vadisi (veya Batn-ı Arene) bir rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav)'in şeytanı gördüğü mevkidir. Müzdelife'nin yakınındaki Muhassir vadisi es; Ebrehe ordularının Ebabil kuşları tarafından hezimete uğratıldığı mekandır. Buralardan uzak durulur.)

(138) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 228.

(139) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 226.

(140) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 2, Sh: 166.

(141) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 229.

(142) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 144.

(143) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 229.

(144) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 145. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 230.

(145) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 230.

(146) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 169.

(147) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 230.

(148) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 171-172.

(149) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 146.

(150) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 230-231.

(151) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 190-191. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 147.

(152) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 231.

(153) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 177.

(154) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 231.

(155) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 147.

(156) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 228-229. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve bir heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 234.

(157) Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm icad eden her güç "Şeytan'ın Hizbine (Hizbû's Şeytan'a) dahildir. Kur'an-ı Kerim'de: "İman edenler Allah yolunda savaşır. Öyle ise (Ey Mü'minler) şeytanın dostlarına karşı cihad edin. Şüphesiz ki şeytanın hilekârlığı zayıftır" (En Nisa Sûresi: 76) hükmü beyan buyurulmuştur. Şeytan taşlanırken; Komünizm, Kapitalizm, Liberalizm, Demokrasi ve bunun gibi bütün ideolojiler taşlanır. Amelin mahiyeti budur.

(158) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 174.

(159) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 231. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 147, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 191.

(160) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 178.

(161) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 231. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 148.

(162) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 231.

(163) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 178.

(164) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 192. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 229.

(165) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 148-149. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 230.

(166) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 232.

(167) Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 192. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 230, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 232.

(168) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 232.

(169) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 149. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 193, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 231.

(170) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 234.

(171) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: Sh: 233-234. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 152, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 195.

(172) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 229. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 151, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 195, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 232.

(173) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 2, Sh: 191-192.

(174) Kurban bayramından iki veya üç gün önce; uçakla hareket eden bir mükellef Arafat'taki "Vakfe"ye rahatça yetişebilir ve Hacc ibadetini edâ eder!.. Ancak bazı güçler; daha Ramazan Ayı gelmeden, hacc ibadetini edâ edecek kimselere sınırlamalar getirmektedirler. Bu "İbadet hürriyetini" ortadan kaldıran şartların dikkate alınmaması mümkün değildir.

(175) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 234.

(176) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 35.

(177) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 199. Ayrıca İbn-i Abidin - A.g.e. C: 5, Sh: 34, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 153.

(178) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 196. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 198-199.

(179) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 154.

(180) Şeyh Abdülğani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 197.

(181) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 238.

(182) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 34

(183) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 198-199.

(184) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: Sh: 238.

(185) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 199. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 156.

(186) Daha önce "Hac ibadeti nasıl edâ edilir" başlığı altında "Hacc-ı İfrada niyet eden" mükellefin yapacağı amelleri izah etmiştik. Bakınız madde: 974'den, 998'e kadar olan kısım.

(187) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 239.

(188) İbn-i Hümam - Fethül Kadir - A.g.e. C: 2, Sh: 215.

(189) Sahih-i Müslim - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 983, Had. No: 437 (1349). Ayrıca Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1974, C: 6, Sh: 175, Had. No: 844.

(190) Bedrüddin-i Ayni - Umdetül Kari - İst: 1308-11 Mtb Amire Tab. C: 5, Sh: 3 vd.

(191) İbn-i Abidin - Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 4, Sh: 451-452.

(192) Molla Hüsrev - Dürerül Hükkam fi şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1,

Sh: 234.

(193) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 237.

(194) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 183 (Not: Amelde Şafii mezhebini taklid eden kardeşlerimiz için umre farzdır. Ancak Suudi Arabistan ile Türkiye arasındaki bir anlaşma sonucu; umre için asgari 40 yaşına girmek şart koşulmuştur. Firaset sahibi her mü'min kabul eder ki, bu bir ibadetin yolunu kapatmaktır.)

(195) İbn-i Abidin - A.g.e. c: 4, Sh: 453.

(196) Bakınız madde: 975'den 982'ye kadar olan kısım.

(197) El Bakara Sûresi: 196.

(198) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 240.

(199) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 160. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 203, Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 239. (Not: Buradaki kurban (dem); koyun ve keçi manasınadır. Bu bahiste "kurban" kelimesini bu mahiyette kullanacağız. Deve ve sığır (bedene) cezasını bizzat tasrih edeceğiz.

(200) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 241.

(201) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 226.

(202) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 240. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 160, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 241.

(203) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 205.

(204) El Bakara Sûresi: 196.

- (205) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 163.
- (206) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 68.
- (207) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 240. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 240.
- (208) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 5, Sh: 70-71. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 240.
- (209) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 242.
- (210) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 161. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 241.
- (211) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1 Sh: 242.
- (212) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 161. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 241.
- (213) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 228.
- (214) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 242.
- (215) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 161. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 229.
- (216) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 243.
- (217) El Bakara Sûresi: 196.
- (218) İbn-i Hümmam - A.g.e.C: 2,Sh: 236-237. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 205, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 163.
- (219) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 204. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 241.

(220) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1 Sh: 161-162.

(221) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 243.

(222) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 234-235. Ayrıca Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 204.

(223) Bakınız madde: 841.

(224) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 244.

(225) El Bakara Sûresi: 197.

(226) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 206. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1 Sh: 246, İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 164.

(227) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 241.

(228) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 164. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 246, Şeyh Nizamüddin ve heyet - C: 1, Sh: 245, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 241, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 206.

(229) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 245. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 164, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 246 Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 206.

(230) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 238. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 206.

(231) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 245.

(232) Bakınız madde: 328.

(233) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 244.

- (234) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 164. Ayrıca Şeyh Nizümiddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 244.
- (235) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 239-241.
- (236) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 245.
- (237) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 243-245.
- (238) İmam-ı Merginani- El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 165.
- (239) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 246.
- (240) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 243.
- (241) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 165. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 207.
- (242) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 244. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 207-208, Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 242.
- (243) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 246.
- (244) Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 208.
- (245) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 232. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 194.
- (246) İbn-i Hümam - A.g.e. C: 2, Sh: 250. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 247, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 209.
- (247) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 167.
- (248) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 247.

(249) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 233.

(250) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 250.

(251) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 209. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 167, Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 247. İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 250. Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 242.

(252) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 247.

(253) Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 210.

(254) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 252.

(255) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 168. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 247.

(256) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1.

(257) El Maide Sûresi: 95.

(258) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 247.

(259) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 255-256. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 211-212 Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 247.

(260) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 247.

(261) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi Tertibi's Şerai - Beyrut: 1974 C: 2, Sh: 195 vd. Ayrıca İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 2, Sh: 260 vd.

(262) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 170.

(263) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 161 (Not: İmam-ı Şafii (rha) " Er Risale" isimli usûl kitabında (Kahire: 1979 Sh: 39-40) Bu Ayet-i Kerime'yi "Hüküm İstinbatı ve İctihad'ın" meşruuiyyetine delil olarak zikretmektedir. Zira iki adil mü'minin hüküm vermesini ve muhrim'in de onların hükümlerine göre amel etmesi emrolunmuştur.

(264) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 170.

(265) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 213-214. Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 261-262, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 170.

(266) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 247.

(267) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315 C: 2, Sh: 266.

(268) Sahih-i Müslim - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 856-857 K. Hacc Bab: 9. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 214.

(269) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 173.

(270) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 264. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 248, Şeyh Abdülgani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 215.

(271) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 171. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 248, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 265.

(272) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 247. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 216.

(273) Bakınız Madde: 977.

(274) İmam-ı Merginani C: 1, Sh: 169. Ayrıca İbn-i Abidin C: 5, Sh: 104. İbn-i Hümmam C: 2, Sh: 258.

(275) El Maide Sûresi: 96.

(276) Şeyh Nizamüddin C: 1, Sh: 247. İmam-ı Merginani C: 1, Sh: 169. İbn-i Abidin C: 9 Sh: 103, İbn-i Hümmam C: 2 Sh: 255-256.

(277) Molla Hüsrev C: 1, Sh: 247. Şeyh Abdülğani El Meydani C: 1, Sh: 216.

(278) İbn-i Abidin - A.g.e. C: 5, Sh: 107.

(279) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 252. Ayrıca Şeyh Abdülğani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 216-217, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 252, İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 173.

(280) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 276.

(281) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C1, Sh: 174. Ayrıca Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 217 (Not: İhramlı kimsenin; gerek haremın dışında, gerekse haremın içinde kesmiş olduğu av hayvanı laşe hükmündedir, kat'iiyen yenilmez.)

(282) İmam-ı Münziri - Kitabû'l İcma - Ank: 1983, Sh: 40.

(283) Şeyh Abdülğani El Meydani - A.g.e. C: 1, Sh: 218.

(284) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 C: 2, Sh: 280. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 250.

(285) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 252 vd.

(286) Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 257.

(287) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 165.

(288) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 255.

(289) El Bakara Sûresi: 196.

(290) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 296-297. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 218-219.

(291) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 180-181.

(292) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 256.

(293) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaü'l Enhur fî şerhi Mülteka el Ebhur (Şerhü Damad) Beyrut: ty C: 1, Sh: 307-308. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 183, Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 259 - İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 310-311.

(294) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 190.

(295) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 257. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerü'l Hükkam fî şerhü Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 259, İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 311 vd.

(296) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 257.

(297) Bu hususla ilgili olarak bakınız madde: 14, 15.

(298) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 318-319. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 258.

(299) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 259.

(300) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 222. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 261.

(301) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 321.

(302) Abdullah İbn-i Mahmut İbn-i Mevdûd El Mavsili - El İhtiyar - İst: 1980, C: 1, Sh: 172. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 261. Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 262. Şeyh Abdülgani El-Meydani-A.g.e. C: 1 Sh: 222

(Malum olduğu üzere, "Ganem" tabiri, koyun ve keçiyi içine aldığı gibi "Bakar" tabiri, camus'u da içine alır. Zekât bahsinde bu hususu izah etmiştik.

(303) İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 1, Sh: 186.

(304) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1315, C: 2, Sh: 323.

(305) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhur fî şerhi Mülteka el Ebhur (Şerhû Damad) - Beyrut: ty C: 1, Sh: 310 vd. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 186, Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 262.

(306) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 2, Sh: 325.

(307) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 2, Sh: 262. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 1, Sh: 185.

(308) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 265.

(309) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 148.

(310) Abdurrauf Münavi - Feyzû'l Kadir - Beyrut: 1356, C: 6, Had. No: 8716.

(311) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 265.

(312) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh: 241-242.

(313) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 265.

(314) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyeye - Beyrut: 1400, C: 1, Sh: 266.

(315) Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 1, Sh: 267 (Not: Bu mezarlar Vahhabiler tarafından tahrip edilmiştir. Şimdi Cennetü'l Baki bir tarla görünümündedir.)

(316) İbn-i Abidin - Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar - İst: 1983, C: 5, Sh:

246.

(317) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 2, Sh: 265.

(318) İslâm Ansiklopedisi - İst: 1977 MEB Yay. C: 6, Sh: 1013-1014 (Kurban Maddesi).

(319) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai fi tertibi's Şerai - Beyrut: 1974, C: 5, Sh: 61. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 4, Sh: 70, Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 265, Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 5, Sh: 291, Şerhû Damad - C: 2, Sh: 515, Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 232.

(320) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty D. Marife Yay. C: 12, Sh: 8.

(321) Sahih-i Buhari - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 227. Ayrıca Ez Zemaşşeri - El Keşşaf - C: 4, Sh: 56.

(322) Es Saaffat Sûresi: 100-108.

(323) Daha önce bu konu üzerinde durmuştuk!.. Bakınız madde: 668.

(324) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 12, Sh: 8. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 232.

(325) El Kevser Sûresi: 2.

(326) Mecmuat'u't - Tefasir - İst: 1979, Çağrı Yay. C: 6, Sh: 584.

(327) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 8, Sh: 66. Ayrıca Süneni İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1044, Had. No: 3123.

(328) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 12, Sh: 8. Ayrıca İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 4, Sh: 70.

(329) Sünen- i Tirmizi - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 92, Had.No: 1506 K.Edahi: 11.

(330) İmam-ı Şafii - El Ümm C: 2, Sh: 189. Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C:

12, Sh: 8-9.

(331) Sünen-i Tirmizi - C: 4, Sh: 92 Had. No: 1507.

(332) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1045, had. No: 3127 (Edahi/3)

(333) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 232-233. Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 5, Sh: 64.

(334) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 12, Sh: 8. Ayrıca İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 5, Sh: 64, Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 5, Sh: 291-292.

(335) Sünen-i İbn-i Mace - C: 2, Sh: 1045. Ayrıca Sünen-i Tirmizi.

(336) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 8, Sh: 66.

(337) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 12, Sh: 9.

(338) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhur fi mülteka El Ebhur (Şerhû Damad) Beyrut: ty D. İhya Yay. C: 2, Sh: 518. Ayrıca İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 5, Sh: 65.

(339) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 266.

(340) Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. El Münzir - Kitabû'l İcma - ank: 1983, Sh: 40.

(341) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1053 Had. No: 3151-3152.

(342) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fi Şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 5, Sh: 65.

(343) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C 1, Sh: 66.

(344) Sünen-i Ebû Davud - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 232, K. Edahi Bab: 5.

(345) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhur fî Mülteka El Ebhur (Şerhû Damad - Beyrut: t, D. İhya Neşri C: 2, Sh: 517. Ayrıca Molla Hüsrev - A.g.e. C: 1, Sh: 270. (Not: Şurası muhakkaktır ki kurban bir ibadettir.

Dolayısıyla, ibadete ehil olmak şart olduğu gibi, niyet sahibi olmak da şarttır. Nitekim Molla Hüsrev: "Eğer yedi kişiden biri kâfir olursa veya et niyetiyle iştirak ederse kurban sahih olmaz. Çünkü kâfir, kurbana ehil değildir. Ete ortak olma kasdı da, kurbet'e (ibadete) aykırıdır" buyurmaktadır. Günümüzde bu hassasiyet hemen hemen kaybolmuştur. Bilhassa "et elde etme" niyetiyle kurbana iştirak edenlerin sayısı çoğalmıştır. Ayrıca İslâm'ı reddeden birçok ideolojiye itikad eden kimseler, adet olarak kurban kesmekte veya kurbana ortak olmaktadırlar. Bu hususta çok titiz davranmak gerekir.

(346) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1049, Had. No: 3141.

(347) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 12, Sh: 9. Ayrıca İmam-ı Merginani - El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 4, Sh: 71, Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman - Mecmuaû'l Enhur fî şerhi'l Mülteka El Ebhur (Şerhu Damad) Beyrut: ty C: 2, Sh: 519.

(348) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 270.

(349) Şeyh Nizamüddin ve heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400, C: 5, Sh: 298.

(350) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 85-86, K. Udhiyye bab: 5. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace - C: 2, Sh: 1050.

(351) Şeyh Abdülgani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 234-235. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet - A.g.e. C: 5, Sh: 299.

(352) Sahih-i Müslim - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1560, K. Udhiyye: 5 had. No: 1970. Ayrıca Sünen-i Tirmizi ve Sünen-i Nesai.

(353) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1055. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Tirmizi ve Sünen-i Nesai.

(354) Abdi'l Latifi'z Zebini - Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi - Ank: 1973 (3 bsm) C: 12, Sh: 34, Had. No: 1886.

(355) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 236. Ayrıca Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 270.

(356) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut : 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 325.

(357) El Münziri - Et Tergib ve't Terhib - Kahire: 1388 (3 bsm) C: 1, Sh: 156.

(358) İmam-ı Serahsi El-Mebcut Beyrut ty C: 12 Sh: 14. Ayrıca Abdülğani El Meydani - A.g.e. C: 3, Sh: 237 (Not: "Kurban Derileri" mevzuu her yıl tartışmalara konu olmaktadır. Bunun sebebi, bazı kuruluşların "Kurban Derilerini" ticari bir meta olarak ele almalarıdır. Mü'minler kurban derilerini ya tasadduk etmek veya kendileri ev eşyası olarak kullanmak durumundadırlar. Eğer mükellef kurban derisini satarsa, bedelini fakir fukaraya tasadduk etmek borcundadır.).

(359) Sünen-i Ebû Davud - ist: 1401, Çağrı Yay. C: 3, Sh: 227-228, Had. No: 2790.

(360) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1056, Had. No: 3163. Ayrıca Sünen-i Tirmizi.

(361) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401, Çağrı Yay. C: 4, Sh: 97-98, K. Udhiyye: 17, Had.No: 1515.

(362) Asım Efendi - Kamûs Tercemesi - İst: 1305, C: 3, Sh: 355.

(363) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1058, Had No: 3169.

(364) Daha önce nezr (adak) üzerinde durmuştuk. Bakınız madde: 842, 843, 844.

(365) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1307 C: 1, Sh: 268.

(366) Şeyh Abdülğani El Meydani - El Lübab fî şerhi'l Kitab - Beyrut: 1400, C: 3, Sh: 236.

9. BÖLÜM: NİKAH BAHSİ

NİKÂH'IN TARİFİ VE MAHİYETİ

1082 Şurası muhakkaktır ki; Allahû Teâla (cc) insanları belirli bir fitrat üzere yaratmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "O halde (Habibim) sen yüzünü muvahhid olarak, Allah'ın o fitratına çevir ki, o insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına (hiçbir şey) bedel olamaz. Bu dimdik ayakta duran bir dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."(1) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i kerime'de geçen "Fıtratûllah"; bütün insanlar için aynıdır. Erkek ve kadın, belirli bir yaştan (bulûğa erme) itibaren birbirlerine karşı ilgi duyarlar. Bu ilgi normaldir ve insan fitratının tabii bir sonucudur. Neslin devamı ve dünyanın insan eliyle imarı, bu ilgiye bağlıdır. Kat'i nass'larla sabittir ki, erkeklerin ihtirasla bağlı oldukları şeylerin başında "Kadın" gelir.(2) İslâm dini; erkek ve kadın arasındaki sevgiyi değil, sevgiyi bahane edip, şer'i şerifin hudutlarını aşmayı haram kılmıştır.(3) Ayrıca birbirlerine karşı sevgi duyan erkek ve kadın'ın nikâhla biraraya getirilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Nitekim: "Birbirini sevenler için nikâh kadar uygun birşey yoktur"(4) Hadis-i Şerifi, meseleyi kavramamızı kolaylaştırmaktadır.

1083 İslâm uleması; erkek ve kadının birbirlerine karşı duyduğu şiddetli temayülü esas alarak: "Şehvet'in kulağı yoktur. Mücerred ahlaki nasihatlerle ve uhrevi terhib ve tergiblerle mesele çözülemez. Dolayısıyla evlenmeleri kolaylaştırmak şarttır." hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav): "Size dini ve ahlaki hoşunuza giden bir erkek müracaat edecek olursa derhal evlendirin (Kızınızı verin). Aksi halde yeryüzünde fitne ve çok tehlikeli bir fesad çıkar"(5) buyurmuştur. Erkeklerin en zayıf bulunduğu husus; kadına karşı olan zaafıdır. Kur'an-ı Kerim'de "İnsan zayıf yaratılmıştır"(6) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir, bu ayeti-i kerime'nin tefsirinde; erkeklerin zayıf olduğu konuların başında kadınların geldiğini ve sahabe-i kiram'ın (bu ayet-i kerime'nin tefsirinde) buna ağırlık verdiklerini izah eder.(7)

1084 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim sakalları ve bacakları arasında bulunanlar (ağzı ve ferici) hususunda bana garanti verirse, ben de ona cennet hususunda garanti veririm"(8) buyurduğu bilinmektedir. Yine bir başka hadis-i şerif'te "insanları en ziyade ateşe (Cehennem'e) sürükleyen şey, ağızları ve fericileridir." (9) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm toplumunda en önemli konulardan birisi "Cinsi terbiye'dir". Ancak şurası unutulmamalıdır ki, cinsi terbiye sadece "Nasihatla" olmaz. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kimin bir çocuğu olursa güzel bir isim koysun ve en güzel şekilde terbiye etsin!.. Bulûğa erince de derhal

evlendirsin. Bülûğa erdiği halde evlendirmez ve o bir günah işleyecek olursa, bundan hasıl olacak günah bababaya da terettüp eder"(10) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla çocuk bülûğa erince derhal evlendirmek, en iyi terbiye usulüdür. Vakti giren namaz ve hazır bekleyen cenaze nasıl tehir edilmeyip; derhal icabına bakılıyorsa, evlenme hususunda aynı titizlik gösterilmelidir.

1085 Dürrü'l Muhtar'da: "Bizim için hiçbir ibadet yoktur ki, Hz. Adem devrinden bugüne kadar meşru olsun, Cennet'te de devam etsin!... Bundan yalnız iman ile nikâh müstesnadır. Nikâh fukahaya göre kasten milk-i müt'a ifade eden bir akittir. Yani erkeğin, şer'an nikâhına mani bulunmayan bir kadından istifade etmesini helal kılan bir akittir." hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları kaydeder: "Çünkü nikâh bir vecihle ibadet, bir vecihle muameledir. Nikâhla cihadın her ikisi, Müslümanın ve İslâm'ın vücut bulmasına sebep olmakta müşterek iseler de, musannif nikâhı evvel zikretmiştir. Çünkü müslüman ferdlerin nikâhla çoğalması, harple (Cihad'la) çoğalmasından kat kat fazladır."(11) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimi yerine getirmezse benden değildir. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."(12) Hadis-i Şerifi; evlenme hususunda ne kadar titizlik gösterilmesinin gerektiğini beyan etmektedir. İbn-i Hümam: "Sırf ibadetlerle meşgul olmak için evlenmeyi terketmekten ise, evlenip evlâd-û ıyal ile meşgul olmak daha efdaldır"(13) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin: "Hatta ülema "Nikâhla meşgul olma, nafile ibadetlere kendini vermekten efdaldır" demişlerdir. Yani nikâhla ve nikâhın şamil olduğu nefsi haramdan korumak ve çocuk terbiyesiyle meşgul olmak, nafile ibadetten hayırlıdır demek istiyor"(14) buyurmaktadır.

1086 Molla Hüsrev: "Muhit sahibi ve ona tabi olan Kafi sahibi ve diğer muhakkik ülema "Nikâh'ın lûgat manasının" zam ve cem (Ekleme ve bir araya toplamak) olduğunu beyan etmiştir"(15) hükmünü zikrediyor. İslâm'ın ıstılâhta; Şer'an nikâhlanmalarına bir mani bulunmayan bir erkekle, bir kadının bir birlerinden istifade etmek arzusuyla yaptıkları akide nikâh denir"(16) tarifî esas alınmıştır.

NİKÂH'IN SIFATI

1087 Dürrü'l Muhtar'da: "Nikâh tevakan (şiddetli şehvet) halinde vacip olur. Nikâhlanmadığı takdirde yüzde-yüz zina edeceğini bilirse farz olur. (Nihaye). Bu

mehir ve nafakaya malik olduğuna göredir. Aksi takdirde (Mali durumu yerinde değilse) terkinden dolayı günahkâr olmaz. (Bedai). Esas kavle göre, itidal halinde "Sünnet-i Müekkede" olur ve terkinden dolayı günaha girer. Namuslu olmayı ve çocuk doğurmayı niyet ederse sevab kazanır. İtidalden murad; cimaya, mehir ve nafakayı vermeye kadir olmaktır. Mehir sahibi vacib olduğunu tercih etmiştir. Çünkü, Peygamber (sav) nikâhlı olmaya devam buyurmuş, ondan yüz çevireni inkar etmiştir"(17) hükmü kayıtlıdır. Fetava-ı Hindiyye de; "Nikâh itidal halinde müekkede sünnettir. İhtiyaç halinde (Şiddetli şehvet duygusu bulunduğu durumda) evlenmek ise farzdır. Zulüm ve korku (kul hukukuna riayet edememe) halinde nikâhlanmak mekruhtur. El İhtiyar Şerhû'l Muhtar'da da böyledir"(18) denilmektedir.

1088 Mali durumu yeterli olmayan veya aile hukukunu koruyamayacağı hususunda endişeye kapılan kimsenin evlenmesi mekruhtur. İbn-i Nüceym, "Zinadan korunmanın farz olduğunu;" esas olarak: Evlendiği takdirde zinadan korunacağı, aksi takdirde zinaya düşeceği zann-ı galib'le sabit olan kimse, aile hukukuna riayet edemeyeceği ve eşine cefa edeceği korkusu bulunsa bile evlenmesi gerekir"(19) hükmünü zikreder. Ancak, evlenmese dahi, "Zina'ya düşmeyeceğini" bilen ve evlendiği takdirde yüzde yüz zulmedeceğini hisseden kimsenin evlenmemesi esastır.(20) İbn-i Abidin: "Çünkü, nikâh ancak nefsi iffetlendirmek ve savab kazanmak gibi yararlarından dolayı meşru olmuştur. Kadına zulmetmekle ise günaha girer; haram fiilleri irtikab eder. Böylece bu zararlıların üstün gelmesiyle yararlı tarafları yok olup gider... Zahir bakılırsa, sünneti yerine getirmek maksadıyla değil de, mücerred şehveti gidermek niyetiyle evlenir ve birşeyden korkmazsa, bundan sevap kazanmaz. Çünkü sevap ancak niyetle kazanılır. Binaenaleyh bu nikâh mübahtır. Nasıl ki şehvetini gidermek için cima etmek de böyledir. Lakin Resûlullah (sav)'a: "- Bizden birimiz şehvetini gideriyor. O halde ona nasıl sevab veriliyor?" diye sorulduğunda, şu manada bir cevap vermiştir: "- Ne dersin, şehvetini haramla giderse idi, cezalandırılmayacak mı idi". Bu cevap mutlak olarak sevab verileceğini ifade etmektedir. Meğer ki, "Hadisten murad, nefsin iffetini korumak için şehvetini gidermektir" denile!.. Eşbah sahibinin açıkladığına göre, nikâh sünnet-i müekkede'dir. Binaenaleyh niyete muhtaçtır. Sonunda şöyle denilmiştir: "Mübah fiillere gelince; niyetine göre bunların sıfatları değişir. Bunlardan ibadete kuvvet kazanmak veya ibadetlere erişmek kastedilirse ibadet olur. Yemek, uyumak, mal kazanmak ve cima etmek kabilindendir. Sonra Fetih sahibinin şunları söylediğini gördüm: "Evvelce söylemiştik ki; nikâh bir niyetle

yapılmazsa mübah olur. Çünkü bu takdirde ondan maksat mücerred şehveti gidermek olur. Adeten esası ise bunun hilafıdır. Bende derim ki: Onda fazilet vardır. Şu cihetten ki, o kimse meşru olmayan bir yoldan şehvetini giderebilirdi. Bazen bundan meşakkatler lazım geleceğini bildiği halde nikâha dönmesinde günahı terk kasdı vardır."(21) hükmünü beyan ediyor.

NIKÂH'IN RÜKNÜ

1089 Fetava-ı Hindiyî'de: "Nikâhın rüknü, icab ve kabûlden ibarettir. Kafide de böyledir. İcab, hangi taraftan olursa olsun (Erkek veya kadın) önce birisinin "Aldım" veya "Vardım" diye bir söz söylemesidir. Kabul ise bu sözün müsbet olan cevabıdır, İnaye'de de böyledir"(22) hükmü kayıtlıdır. Hanefî fukahası: "Nikâh, icâb ve kabul ile akdedilir. Bu icâb ve kabul mazi sigasıyla ifade edilen veya biri mazi, diğeri muzari sigasıyla ifade edilen iki lafızla olur"(23) hükmünde müttefiktir. Mesela: "Seni zevce veya zevce olarak aldım" gibi!.. Veya "Kendini bana nikâh et" sözüne karşılık, diğeri "Nikâhladım", "Seni zevce olarak aldım" derse, akid sahih olur.(24)

NIKÂH'IN ŞARTLARI

1090 1) Nikâhlanan kimselerin, akıl baliğ ve nikâh akdi konusunda hür olmaları şarttır. Akıl; nikâh akdi hususunda asli şarttır. Mecnunun ve akli ermeyen çocuğun nikâh akdetmesi sahih olmaz. Diğer iki şart ise; nikâhın infaz edilmesinin şartıdır. Akıllı çocuğun nikâhı, velisinin izni ile akdedilir. Bedai'de böyledir.

2) Şer'i şerifin; nikâhlanmasını helâl kıldığı bir kadının bulunması da nikâhın şartlarındandır. Nihaye'de böyledir.

3) Nikâhı akdedenlerden her birisinin (Kadın ve erkeğin) sözünü, diğerinin işitmesi şarttır. Fetava-ı Kadıhan'da da böyledir. Nikâh, her ikisinin de anlamadığı bir sözle (Farklı farklı lisanlarla) akdedilmiş olsa, yine de sahih olur. Muhtar olan kavil budur. Muhtarü'l Feteva'da da böyle zikredilmiştir.

4) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nikâh, ancak şahidlerle olur"(25) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla nikâh akdedilirken şahidlerin bulunmaları da şarttır. Alimlerimizin tamamı, şahidlerin bulunmasını nikâhın caiz olmasının şartlarından saymışlardır. Bedai'de de böyledir. Nikâhta şahit olan kimselerin şahitliklerinin sahih olabilmesi için; şu dört şartın o kimselerde bulunması

gerekir:

- a) Müslüman olmak,
- b) Hür olmak,
- c) Akıllı olmak,
- d) Bulûğa ermiş olmak!..

Kölelerin şahitliği ile nikâh kıyılmaz. Bunların müdebber veya mükateb olmaları arasında da bir fark yoktur. Delilerin ve çocukların şahitlikleriyle de nikâh akdedilmez. Müslümanın nikâhında, kâfirin şahitliği geçerli değildir. Bahru'r Raik'te de böyledir.

5) Nikâhın sahih olması için; şahitlerin her iki tarafın (erkek ve kadının) söylediklerini de duymaları şarttır. Fethu'l Kadir'de de böyledir. Akid esnasında; iki tarafın da sözlerini işitmeyen kimselerin (Mesalâ bu esnada uyumakta olan iki şahit'in) hazır bulunması ile kıyılan nikâh mün'akid olmaz. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(26)

NIKÂH'IN HÜKÜMLERİ

1091 Nikâhın sahih bir şekilde akdedilmesinden sonra, şu hükümler gündeme girer;

- 1) Erkek ve kadının, birbirinden istifade etmeleri helal olur. İbn-i Abidin: "Nikâhın hükümlerinden biri; her iki tarafın birbirinden istifade etmesinin helal olmasıdır"(27) hükmünü zikreder.
- 2) Mehir vermek ve kadının nafakasını (Oturacağı ev, yiyeceği ve giyeceği) temin etmek erkek üzerine farz olur. 3) Erkek ve kadın; birbirlerine varis olurlar.
- 4) Erkek; kadının şer'i şerife uygun olmayan kıyafetlerle dolaşmasını men eder.
- 5) Sıhriyyet sebebiyle, meydana gelen akrabaların bir kısmı ile nikâhlanmaları haram olur.
- 6) Birden fazla kadınla evli olan erkeğin; hanımları arasında adaletle hareket etmesi vacip olur.

7) Kadın; yatağına davet ettiği zaman kocasına itaat etmek zorundadır. İtaat etmediği zaman kocasının onu te'dib etmeye salahiyeti vardır. İyi geçinmeleri ise müstehabtır. Bahru'r Raik'te de böyledir.(28)

EVLENMEDE RIZA MESELESİ

1092 Hanefi fukahası: "Kadın ister bakire olsun, ister dul olsun, zevcini seçmekte hürdür. İzni ve müsaadesi olmadan kat'iiyen evlendirilmez"(29) hükmünde müttefiktir. Nitekim İmam-ı Merginani: "Kadın hürdür ve tekliflere muhatabtır. Öyle ise başkası için kadınının üzerine icbar (zorlama) hakkı olmaz. Velisi, kızından izin istediği zaman; eğer o kız sükût eder veya gülümserse bu izindir. Zira Resûl-i Ekrem (sav) buyurdu ki: "Bakire kız, kendi içinde müşavere yapar. Eğer sükût ederse razı olmuş demektir". Esasen sükût etmesinden, "Razı olma" hususu açıktır. Evlenme arzusunun olduğunu beyan etmekten ve açığa vurmaktan utanır. Ancak razı değilse, red etmekten asla utanmaz. Gülmek ise, rıza hususunda sükût etmekten daha üstündür. Ağladığı zaman ise, durum böyle değildir. Çünkü ağlamak; o işe kızdığının ve razı olmadığının delilidir."(30) hükmünü beyan ediyor. Peki kadın dul ise durum nedir? Resul-i Ekrem (sav)'in: "Dul kadın kendisiyle istişare edilmedikçe, nikâh edilmez"(31) Hadis-i Şerifini esas alan Hanefi fukahası: "Dul kadının, nikâh hususunda konuşması ayıp sayılmaz. Şu halde dul kadının (İstiyorum veya istemiyorum şeklinde) konuşmasına bir engel yoktur."(32) hükmünde ittifak etmiştir. Sonuç olarak; kadın hürdür ve tekliflere muhatabtır. Kendi rızasının dışında kat'iiyen evlendirilemez. Eğer kendi rızasının dışında evlendirilirse, "Kadı'ya" müracaat ederek, nikâh akdini feshettirebilir.

1093 İslâm dini, nikâhta karşılıklı rızayı esas aldığı gibi; şer'i hududları aşmamak kayıt ve şartı ile, evlenecek kimselerin birbirlerini görmelerini de esas almıştır. Nitekim Molla Hüsrev: "Bir kimse, bir kadını nikâhlamak isterse, her ne kadar o zaman şehvet duymaktan korksa da, o kadına bakması caiz olur. Çünkü Resul-i Ekrem (sav)'in Hz. Mugire (ra)'ye şu tavsiyede bulunduğu rivayet edilmiştir: "Sen bir kadınla evlenmek istediğin zaman, o kadını mutlaka gör!.. Çünkü görmek ikinizin kaynaşmasına daha uygundur."(33)

1094 İmam-ı Şafii (rh.a) "Şu iki mahiyet bulunmadığı süre içerisinde bütün kadınların ferici haramdır. Bu iki mahiyetten birincisi; nikâh, diğeri de cariye olarak mülkiyete geçen (Tesserri akdi ile elde edilen) kadınla temas etmek!.. Esasen Allahû Teâla (cc)'nın mübah kıldığı iki yol ve mahiyet budur"(34)

hükmünü beyan eder. Dolayısıyla; tek başına karşılıklı rıza yeterli değildir. Mutlaka aralarında şer'i bir bağ (Nikâh veya teserri akdi) zaruridir. İslâm dini; birbirleriyle nikâhlanmaları müebbeden (Ebedi) ve muvakkaten haram olan kadınların durumlarını beyan etmiştir. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

NIKÂHLANMASI HARAM OLAN KADINLAR

1095 Kur'an-ı Kerim'de: "Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin. Ancak (cahiliye devrinde geçen) geçmiştir. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktır. (Allah'ın en büyük) hışmına bir sebebi. O ne kötü bir yoldu. Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birader kızları, hemşire kızları, sizi emziren (süt) analarınız, süt hemşireleriniz (süt kardeşleriniz), karılarınızın anaları, kendileriyle (zifafa) girdiğiniz karılarınızdan olup, himayenizde bulunan üvey kızlarınız(la evlenmeniz) size haram edildi. Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyla) zifafa girmemişseniz (onlarla evlenmenizde) size bir beis yok. Kendi sülbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları (ile evlenmeniz) ve iki kız kardeşi de birlikte almanız da (keza haram edildi). Ancak (cahiliyet devrinde) geçen geçmiştir. Çünkü, Allah hakikaten yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir. (Harb esiri olarak) Sağ ellerinizin malik olduğunuz kadınlar (Tesserri akdi ile aldığınız cariyeler) müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar (la evlenmeniz de size haram edildi. Bu hürmetler, hududlar) üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan maadası isenamuslu ve zinaya sapmamış (insanlar) halinde (yaşamamız şartıyla) mallarınızla (Mehir vermek ve cariyeye satın almak suretiyle) arayıp nikâhlanmanız için size helal edildi. O halde onlardan hangisiyle faidelendiyseniz ücretini takdir edildiği vech ile verin!.. O mehrin miktarını tayin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyduğunuz şey (miktar) hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir."(35) hükmü beyan buyurulmuştur.

1096 **NESEB SEBEBİ İLE NİKÂHLARI HARAM OLANLAR:** Neseb sebebiyle nikâhları haram olan kadınlar şunlardır: Analar, kızlar, kız kardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeşlerin kızları ve kız kardeşlerin kızları!.. Bunlarla nikâhlanmak ve cima etmek ebediyyen haramdır. Anneler: Bundan kasıd; erkeğin kendi annesi ile baba ve anne tarafından ne kadar yukarıya çıkarsa çıksın, bütün büyük annelerdir. Kızlar: Bir kimsenin kendi sülbünden gelen kızları ile oğullarının ve kızlarının kızları ve ne kadar aşağı inerse insin bunların da kızlarıdır. Kız kardeşler: Baba-ana bir kız kardeşler, baba bir kız kardeşler ve

ana bir kız kardeşlerdir. Erkek kardeş kızları ve kız kardeş kızları: yani yeğenler!.. Bunlar da ne kadar aşağı inerse insin, nikâhları haramdır. Halalar: Halalar üç kısımdır.

a) Anne-Baba bir halalar

b) Baba bir halalar

c) Anne bir halalar!..

Kezâ babanın, dedenin, annenin ve büyük annenin halaları da, her ne kadar yukarı çıkarsa çıksın, hala hükmündedir. Teyzeler: Baba-ana bir teyzeler, baba bir teyzeler, ana bir teyzeler, babaların teyzeleri ve annelerin teyzeleri haramdır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(36)

1097 SÜT SEBEBİYLE NİKÂHLARI HARAM OLANLAR: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nesebten dolayı haram olan şey, redâ'dan (Süt emmeden) dolayı da haram olur"(37) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fukahası: "Emzirenin sütünün, emen kimsenin midesine az veya çok olarak varması halinde, nikâhlanma haramlığı meydana gelir. Az'dan maksad; sütün mideye ulaştığının bilinmesidir." (38) hükmünde müttefiktir. Ancak süt emmenin de belirli bir süresi vardır. Resûl-i Ekrem (sav): "Çocuğu süttten kestikten sonra, süt kardeşliği olmaz"(39) buyurmuştur. Süt emme vakti; İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh. a)'ye göre otuz ay (iki buçuk yıl), İmameyn'e göre yirmi dört ay (İki yıl)'dır. Süt emme vakti geçtikten sonra; süt emmekten dolayı nikâhlanma haramlığı meydana gelmez. Meselâ; üç yaşındaki bir çocuk, herhangi bir kadını emse, o kadın süt anne hükmünde değildir. Ancak, süt çocuk için helâl kılınmıştır. Mükellef olan bir kimse, herhangi bir kadının sütünü emse, haram işlemiş olur. Zira süt, insanın cüz'ü hükmündedir. İnsanın bir cüzünü yemek ise, haramdır.(40)

1098 SİHRİYYET SEBEBİ İLE NİKÂHLARI HARAM OLAN

KADINLAR: Sihriyet (Damadlık) sebebiyle nikâhları haram olan kadınlar dört kısımdır.

A) Karılarının anneleri (Kayınvalide) ile; baba ve anne cihetinden onların ne kadar yukarı olursa olsun büyük anneleridir.

B) Bir erkek; karısının kızları ve bunların da, her ne kadar aşağı inerse insin kızlarını, alamaz. Ancak bu hükümde; bu erkeğin karısı ile (ki bu kadın o

kızların annesidir) cima etmiş olması şarttır. Hâvil Kudsi'de de böyledir. Karısının kızlarının, bu adamın yanında olup-olmaması da müsavidir. Kadıhan'ın Camiû's Sağır Şerhi'nde de böyledir. Alimlerimiz, bir adamın karısının, başka kocasından olan kızının da (Kızlığı, üvey kızı) haramlığı hususunda halveti de cim'a makamında kabul etmişlerdir.

C) Bir kimsenin; oğlunun, oğlunun oğlunun, kızının oğlunun-kendileriyle halen nikâhlı bulunmayan- karılarını alması da haramdır. Bunla ne kadar aşağı giderse gitsin ve karılarına cima yapmış olsunlar veya olmasınlar, bu kadınlarla o kimsenin nikâhlanması haramdır. Ancak oğulluğunun ayrılmış olan karısı müstesnadır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.

D) Baba ve anne tarafından, büyük babaların ne kadar yukarı giderse gitsin, onların babalarının karılarını nikâhlamak ve cim'a etmek de ebediyyen haramdır. Havi'l Kudsi'de de böyledir.(41)

1099 DÖRTTEN FAZLA YABANCI KADINI BİR KİŞİNİN NİKÂHI

ALTINDA TOPLAMASI: Molla Hüsrev: "Hür erkek için; hür kadınlardan ve cariyelerden ancak dört kadının nikâhı sahihtir. Yani, hür erkeğin dörtten fazla kadını nikâhında bulundurması caiz olmaz. Çünkü, Allahû Teâla (cc):

"Kadınlardan hoşunuza gideni, ikişer, üçer ve dörder olmak üzere nikâhlayın"

(En Nisâ Sûresi: 3) ayet-i kerimesiyle açıklamıştır. Şu halde, adet üzere tahsis, o kimse için daha fazlayı meneder"(42) hükmünü beyan eder. İslâm uleması; nikâhın, ümmet-i Muhammed'in çoğalmasına ve şirke karşı güçlü hale gelmesine vesile olduğunu esas olarak, bu noktadan ibadet hükmünde olduğunu beyan etmiştir.(43) Fetava-ı Hindiyeye'de "Hür erkeklerin, hür kadınlardan veya cariyelerden dördü ile evlenebilme hakları vardır. Hidaye'de de böyledir. Bir köle, hür veya cariyelerden iki kadınla evlenebilir. Bahru-r Raik'te de böyledir. Bir kimse arka arkaya beş kadını nikâhlamış olsa, önceki dört kadının nikâhı caiz olur, beşincisinin nikâhı caiz olmaz"(44) hükmü kayıtlıdır.

1100 BİRBİRİNİN MAHREMİ OLAN KADINLARI BİR NİKÂHTA

TOPLAMAK: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman etmişse, suyunu iki kız kardeşin rahiminde birleştirmesin"(45) buyurduğu sabittir. Hanefî fûkahası: "Bir kimse, iki kız kardeşi, aynı anda nikâhı altında birleştiremez. Birbirinin kız kardeşi olan iki cariyenin arası da cim'a ile cem edilemez. Bunların kardeşliğinin neseb yönünden veya süt emme yönünden olması müsavidir. Bir kimsenin karısı ile, onun neseb veya süt emme yönünden

halasını veya teyzesini nikâhı altında birleştirmesi caiz olmaz"(46) hükmünde müttefiktir.

1101 CARIYE'Yİ HÜR KADIN ÜZERİNE ALMAK VEYA BUNLARI BİR ARADA ALMAK: Hanefî fûkahası; hür kadınla evli olan kimsenin, cariyeye ile evlenemeyeceğini esas almıştır.(47) Zira kefaet (denklik) noktasından hür kadın daha üstündür. Resûl-i Ekrem (sav): "Cariye; hür kadın üzerine alınmaz"(48) buyurmuştur. Ancak önce teserri akdi ile cariyeye alır, daha sonra da hür bir kadını nikâhlarsa bu sahih olur.

1102 BAŞKALARININ HAKKI SEBEBİYLE NİKÂHI HARAM OLAN KADINLAR: Bir kimsenin; başka birisinin nikâhı altında bulunan kadını nikâhlanması caiz değildir. Kezâ, iddet beklemekte bulunan kadını nikâhlamak da sahih olmaz. Bu iddet'in; boşanmaktan, ölümden, fasid nikâhtan veya şüpheli nikâhtan olması halleri de musavidir. Yani, ne sebeble olursa olsun, iddet beklemekte olan kadın nikâhlanamaz.(49)

1103 ŞİRK SEBEBİYLE NİKÂHI HARAM OLAN KADINLAR: Kur'an-ı Kerim'de: 'Ey Mü'minler, Allah'a eş tanıyan (Şirk koşan) kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin. İman eden bir cariyeye; müşrik bir kadından (bu sizin hoşunuza gitmese de) elbette daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de, onlar iman edinceye kadar (müm'in kadınları) nikâhlamayın. Mü'min bir kul, müşrikten elbette hayırlıdır. Onlar (Müşrikler) sizi cehenneme çağırırlar. Allahû Teâla ise, kendi iradesiyle Cennet'e ve mağfirete çağırır. Allah, insanlara ayetlerini apaçık söyler. Ta ki, iyice düşünüp ibret alsınlar.'"(50) hükmü beyan buyurulmuştur. Dürri'l Muhtar'da: "Veseni bir kadını nikâh etmek, bi'licma haramdır" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken "Veseni kelimesi, "Vesen"e tapmaya nisbet edilmiştir. Vesen cüssesi olan, yani insan suretinde ağaçtan, taştan veya gümüşten, cevherden oyulan heykeldir. Cem'i evsen gelir. Sanem ise, cüssesiz surettir. Lugat ülemasından birçokları, aralarında böyle fark yapmışlardır. Bazıları aralarında fark olmadığını söylemiş, birtakımları da suretten başkasına vesen denileceğini bildirmişlerdir. Bidaye'de böyle denilmiştir. Nehir. Fetih'te beyan edildiğine göre; güneşe, yıldızlara ve beğendikleri suretlere tapanlarla, muattile (Allah (cc)'ın sıfatlarını inkar eden fırka) Zındıklar, Batıniler, ibahacılar da ev sane tapanlara dahildir. Veciz şerhinde: "İtikad edenlerin kâfir sayıldığı her mezhep, evsane (heykele) tapanlara dahildir." denilmiştir. Ben derim ki; bu Dürzilere, Nusayrilere ve Teyamine'ye de şamildir. Onlardan da kız alıp-vermek ve kestiklerini yemek caiz değildir. Çünkü

semavi kitapları yoktur" buyurmaktadır. Şimdi soralım; başta komünizm olmak üzere değişik ideolojilere itikad eden kimselerin semavi bir kitapları mı vardır? Her ideoloji mensubu, o ideolojinin kurucusunun heykeli önünde ibadetini edâ eder!.. Mü'min bir kızın; küfür ideolojilerinden herhangi birine itikad eden velisi (Babası veya yakını) "Velâyet" hakkını kaybeder. İmam-ı Merginani: "Kâfirin mü'min üzerinde velâyet hakkı yoktur. Çünkü, Allahû Teâla (cc) buyurdu ki: "Elbette Allah, ebedi olarak kâfirler için mü'minler üzerine bir yol kılmayacaktır." (En Nisâ Suresi: 141) Bundan dolayı kâfirin, müslümanla ilgili şهادeti kabul olunmaz"(52) hükmünü zikreder!.. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Mecusilerin ve vesenilerin nikâhları caiz olmaz. Siracû'l Vehhac'ta da böyledir. Putlara tapanlar, güneşe ve yıldızlara ibadet edenler, güzel resimler (suretler) yapıp onlara tapanlar ile zenadike, batiniyye, ibahiye ve saire gibi, itikaden küfür olan bütün mezheplerin mensupları da nikâhı caiz olmayanlara dahildirler. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Müşrik ve mecûsi olan bir Cariye'de, mülk-i yemin (Tesserri akdi) olması sebebiyle cim'a edilemez. Müslüman erkeklerin; harbi veya zimmi, hür veya cariyeye olsun, ehl-i kitab olan kadınlarla nikâhlanmaları caizdir. Serahsi'nin Muhıyt'inde de böyledir. Bu hususta evlâ olan ise; böyle yapmamak, yani bunları nikâhlanmamak ve zaruret olmadıkça kestiklerini yememektir. Fethû'l Kadir'de de böyledir."(53) hükmü kayıtlıdır.

1104 TALAK SEBEBİYLE NİKÂHI HARAM OLANLAR: Kur'an-ı Kerim'de: "Boşanma (Talak) iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salıvermektir. Onlara (Kadınlara) verdiğiniz şeyi (mehri) geri almanız size helâl olmaz"(54) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Bir kimsenin; üç talakla boşadığı hür bir kadını, o kadın başka bir erkekle tezevvüc etmeden geri alması helal olmaz"(55) hükmünde ittifak etmiştir.

1105 BU HUSUSLARLA İLGİLİ DİĞER MESELELER: Mut'a nikâhı batıldır.(56) Evlenilmesi meşru olan bir kadına: "Şu mal karşılığında, senin kadınlık yönlerinden bir ay süreyle faydalanayım" gibi bir teklifle ve karşı taraftan da müsbet cevapla teşekkül eden bu nikâh, ehl-i sünnet ve'l cemaatin müçtehid imamı indinde batıldır. Resûl-i Ekrem (sav) mut'ayı haram kılarak şöyle buyurmuştur. "Ey insanlar, size mut'a nikâhı için izin vermiştim. Dikkat ediniz, şüphesiz Allahû Teâla (cc) mut'a nikâhını kıyamet gününe kadar haram kılmıştır."(57) İmam-ı Malik (Rh.a)'ın Hz. Ali (ra)'den sağlam bir senedle rivayet ettiğine göre, Hz. Ali (ra): "Resûl-i Ekrem (sav) kadınlarla mut'a nikâhı yapmayı ve ehl-i eşek etini yemeyi yasakladı"(58) buyurmuştur. Esasen mut'a nikâhı; herhangi bir talak söz konusu olmadan kendiliğinden ortadan kalkan (süre dolar-

dolmaz) ve taraflar arasında miras sözkonusu olmayan bir evlilik şeklidir.(59) Mut'a nikâhına, birçok yönüyle benzeyen "Muvakkat (Geçici) nikâhda" batıldır. (60)

NİKÂH'TA VELÂYET VE KEFAET

1106 Önce "Veli" ve "Velâyet" kavramları üzerinde duralım. "Veli'nin" lûgat manası; sahib,(61) ve düşmanın hilâfi'dir.(62) Örfen "Veli"; Allahû Teâla (cc)'yı bilen (Mü'min) kimsedir. Malûm olduğu üzere; mükellef hür kadının nikâhı velisiz münakid olur.(63) Ancak küçük çocukların, akli melekelerinde zaaf bulunan kimselerin ve kölelerin nikâhlarının sıhhati için velinin izni şarttır.(64) Zira bunlarda "Aciz" olma durumu sözkonusudur. Lehlerindeki vealeylerindeki durumları kat'i olarak kavrayamazlar. Hanefî fûkahası: "Şu dört sebeple, velâyet hakkı sabit olur: a) Karabet (Akrabalık), b) Velâet (Efendilik), c) İmamet (Ulû'l Emir ve O'nun naibi olmak), d) Malikiyet (Sahibi bulunmak)" hükmünde ittifak etmiştir.(65) İbn-i Abidin: "Velâyet; başkası üzerinde ister-istemez sözünü geçirmektir. Bu söz, velâyet'in fıkhi tarifidir. Nitekim Bahır'da da böyle denilmiştir. Yoksa lûgat itibariyle manası sevgi ve yardımdır. Nitekim Muğrib'te beyan edilmiştir"(66) hükmünü beyan eder.

1107 "Velinin izni, nikâhın sıhhatinin şartı mıdır?" suali çerçevesinde ehl-i sünnetin müçtehid imamları farklı sonuçlara varmışlardır. Hanefî fukahası; Velinin izni, nikâhın sıhhatinin şartı değildir" hükmünde müttefiktir. Bu hussusta kaide şudur: Kendi malında tasarruf eden herkes, nefsinde de tasarruf eder. Malında tasarruf edemeyen (Küçük çocuk, köle ve mecnun gibi) nefsinde de tasarruf edemez. İbn-i Abidin"Velinin izni" meselesini izah ederken bu husustaki Hadis-i Şeriflerin mahiyetlerini şu şekilde beyan ediyor: "Hangi kadın velisinin izni olmaksızın evlendirilirse, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır" hadisine gelince: Gerçi Tirmizi bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Bir de: "Velisiz nikâh yoktur" hadisi vardır. Onu Ebû Davud ve başkaları rivayet etmiştir. Bunlar, Peygamber (sav)'in: "Kocasız kadın, kendisini evlendirmeye velisinden daha haklıdır" hadisine muarızdır. Bu son hadisi Müslim, Ebû Davûd, Tirmizi, Nesai ve Muvatta'da İmam-ı Malik rivayet etmişlerdir. Kocasız kadın dul da olabilir, bakire de!.. Böyle bir kadının velisi ancak onun rızasıyla nikâh akdine girebilir. Hadis-i Şerif, kadını, akid yapmak için velisinden daha haklı göstermiştir. Bu hadis, senedinin kuvvetiyle ve sahih olduğuna ittifak edilmekle tercih olunur. İlk iki hadis böyle değildir. Zira onlar zayıf yahut hasen'dirler. Yahut tahsis suretiyle araları bulunur. Veya "Nikâh yoktur" sözünden murad, nikâhın kemali yoktur

diye tevîl edilir. Yahud, veliden murad, nikâh onun iznine bağı olan kimsedir. Yani, nikâh ancak kâfirin müslüman kadınla evlenmesini önlemeye, bunak kadına, köle ve cariyeye velâyeti olan kimsenin izniyle kıyılır. Batıldan murad; velinin kızı dengi olmayana vermesini sahih görmeyenlerin kavline göre kelimenin hakikatidir. Yahud, sahih görenlerin kavline göre hükmüdür. Mutlak olan nasslarda bunların hepsi geçerlidir. Murazayı def etmek için bunu irtikab etmek (Yani veliden izin almak) vacip olur. Bu husustaki sözün tamamı Fetih'te izah edilmiştir."(67)

1108 Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Aişe (r. anha) validemizi, daha altı (bir rivayete göre dokuz) yaşında iken babası Hz. Ebu Bekir (ra)'den istemiş ve onun izni ile nikâhları akdedilmiştir.(68) Hanefî fûkahası: "Nikâh, asabeden olan veliye aittir." Hadis-i Şerifinin; çocuklar için icbar velâyetinin delili olduğu hususunda ittifak etmiştir.(69) Zira asabeden (Birbirine miras düşen akraba) merhamet ve birbirinin iyiliklerini arzu etme "Fıtri" olarak mevcuttur. Nitekim her baba; çocuğunun mutlaka mes'ud olmasını arzu eder.

1109 Kâfir olan babanın; müslüman olan kızının üzerinde "Velâyet" hakkı yoktur.(70) Fasık üzerinde ise ihtilaf mevcuttur!.. Eğer kızını mehr-i misil'den az bir mehirle ve dengi olmayan bir kimse ile evlendirmeye kalkarsa, kadı (şer'i şerifle hükmeden hakim) faasık olan babaya engel olur!.. Dengi ile evlendirirse ve mehr-i misil hususunda hassasiyet gösterirse, maslahat gereği "Velâyet" geçerli olur.

1110 Nikâhta dikkat edilecek hususlardan birisi de "Kefaet"tir!.. Dürri'l Muhtar'da: "Kefaet; "Kafee" fiilinden alınma bir mastardır. "Denk olmak" manasınadır. Burada murad, hususi bir denkliktir. Yahud kadının (Evleneceği erkekten) daha aşağı olmasıdır. Kefaet (denklik) nikâhın geçerli veya sahih olması için, nikâhın başında erkek tarafından muteberdir. Çünkü şerefli bir kadın, alçak bir adama kadınlık etmekten çekinir. Onun için kadın tarafından kefaet itibara alınmaz. Zira kadını alan kocasıdır. Kadının aşağılığı onu rencide etmez. Bu sahih kavle göre, bütün imamlarımızca böyledir"(71) hükmü kayıtlıdır. Hanefî fukahası erkeğin; Neseb yönünden, İslâmiyet noktasından, "Hürriyet" açısından, Mal'a sahib olma durumundan, hırfet (sanat, ticaret, ziraat ve bunun gibi sahalarda kabiliyet) noktasından ve diyanet'en evleneceği kadının aşağı olmaması üzerinde durmuştur.(72) Esasen bu sahalarda; kadın erkekten üstün olursa, aile saadetine temini güç olur!.. Kefaet; nikâh kıyılmadan önce erkekte aranır.(73) Nikâh kıyıldıktan sonra; kefaet üzerinde durulmaz.

1111 Şurası muhakkaktır ki; ilim ve salih amelle kazanılmış olan asalet önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de: "De ki; hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (74) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka ayet-i kerime'de: "Allah içinizden iman etmiş olanlarla, kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini artırır"(75) denilmek suretiyle; ilim, iman ve salih amelle derecelerin farklılaşacağı zikredilmiştir. Mü'min ve muttaki bir kız; faasık olan bir erkeğin dengi değildir.(76) Nitekim Fetava-ı Hindiyeye'de: "Fasık olan bir erkek, salih olan bir kadına kefaet noktasından eşit (denk) değildir. Mecma'da da böyledir. Bir kimse küçük yaştaki kızını, içki içen veya başka kötü itiyatları olan bir şahsa -iyi kimsedir veya içki içmez zannıyla- nikâhlaşa, sonra da onun bu hallerini öğrense, kız da balığa olunca: "-Ben bu nikâha razı değilim" dese; koca tarafının çoğunluğu salih kimseler olsa dahi, yine de bu nikâh batıldır. Ve bu meselede ulemamızın ittifakı vardır. Zahiriyeye'de de böyledir"(77) hükmü kayıtlıdır.

1112 İbn-i Abidin: "Haseb, bir kimsenin babalarının öğülecek hallarını saymasıdır. Bunu Halebi, Kamus'tan nakletmiştir. Yani kadının babaları ve dedeleri şeref, diyanet ve cömertlik hususunda damadınıninkinden aşağı olması müstehabtır. Mevkii, yükseklik ve malda aşağı olunursa, kadın kocasına itaat eder, onu küçümsemez. Aksi takdirde kendini ondan yüksek görür. Fetih'te şöyle deniliyor: "Taberani'nin Hz. Enes'ten, onun da Peygamber (sav)'den rivayet ettiği bir hadiste: "Her kim bir kadını mevkii için alır, Allah ancak onun zelil olmasını ziyade eder. Her kim bir kadını malı için alırsa, Allah ancak onun fakirliğini ziyadeleştirir. Her kim bir kadını hasebi için alırsa, Allah onun ancak alçaklığını ziyade eder ve her kim bir kadını gözünü (zinadan) yummak, namusunu korumak veya akraba hakkına riayet etmekten başka bir maksatla almazsa, Allah kadını ona onu kadına mübarek kılar" buyurulmuştur. Bahır sahibi şunu da ziyade etmiştir: Kadınların dünürlüğü ve mesarifi en sade olanını seçer. Bakire almak daha iyidir. Çünkü hadiste: "Bakireleri almaya bakın. Çünkü ağızları tatlı, rahimleri daha temizdir. Aza onlar daha razıdırlar." buyurulmuştur. Uzun alık, kısa çirkin, çenesi düşük, ahlakı bozuk, çok çocuklu ve yaşlı kadın alınmaz. Çünkü bir hadiste: "Doğuran bir kara kadın, kısır güzelden daha hayırlıdır" buyurulmuştur. Hür kadın almaya kudreti varken, cariyeyle evlenmemeli, kadın da; dindar, ahlâklı, cömert ve zengin erkeği seçmeli, faasıkla evlenmemelidir. Bir adam genç kızını ihtiyar birine ve çirkine vermemeli, onu dengiyle evlendirmelidir. Denkten murad, takva sahibi olan her müslümandır. Erkekler rağbet göstereceğini diye, kızları, zinetlerle kıymetli elbiselerle süslemek sünnettir.

Başkasının dünür yolladığı kız istenmez. Çünkü bu cefa ve hıyanettir."(78) hükmünü zikreder.

MEHİR'İN MAHİYETİ

1113 Allahû Teâla (cc) ve Resûl-i Ekrem (sav) bir işe hükmettiği zaman; mü'min erkek ve kadınların kendi akli çözümlerini öne sürerek, aksine davranışta bulunmaları caiz değildir.(79) Mehir; kitap, sünnet ve icma ile sabit olan bir hükümdür.(80) İbn-i Abidin: "Sonra inaye sahibi mehri şöyle tarif etmiştir: "Mehir, nikâh kıyılırken bud (cim'a istifadesi) karşılığında kocaya vacip olan malın adıdır. Bu, ya adını söylemekle yahud akidle olur." Bu tarifte; şüphe ile cimada ne lazım geldiğine şumulü yoktur diye itiraz olunmuştur. Bundan dolayı bazıları mehri: "Kadının nikâh akdiyle yahud cim'a ile hakettiği malın ismidir" diye tarif etmişlerdir. Mehir sahibi buna cevap vermiş: "Tarif edilen şey, akidle hasıl olan nikâhın hükmüdür" demiştir.(81) hükmünü zikretmektedir.

1114 Kur'an-ı Kerim'de: "Kendileriyle temas etmediğimiz, yahud kendilerine bir mehir tayin etmediğimiz kadınları boşamışsanız (bunda) üzerinize bir vebal yoktur"(82) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası bu ayet-i kerime'yi esas alarak: "Boşamak (Talak) ancak şer'i nikâh üzerine terettüb eder. Mehir tayin etmeksizin ve kendileriyle temasta bulunmaksızın talak (boşama) beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla mehir; nikâh'ın rûknü veya şartı değildir!.. Nikâh sonucu ortaya çıkan bir hükümdür. Netice olarak mehir tayin etmeksizin kıyılan nikâh sahihtir. Kadın bu akidle "Mehr-i Misle" hak kazanır"(83) hükmünde ittifak etmiştir.

1115 Nikâh sırasında "Mehir'in" miktarını belirtmek ve kadına teslim etmek müstehabdır.(84) Kadın; nikâh anında tesbit edilen mehrin tamamını veya bir kısmını almadan, kocasına kendisini teslim etmeyebilir!.. Şer'an hiçbir vebal altına girmez. İbn-i Abidin: "Kocasını bir dirhemden maada bütün mehrini vermiş olsa, o (bir) dirhemi almak için kadın kendisini teslim etmeyebilir"(85) hükmünü beyan etmektedir.

MEHİRİN MİKTARI

1116 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "On dirhemden daha az mehir olmaz"(86) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası bu hadis-i şerifi esas olarak; "Mehr in en azı on dirhem gümüşdür. Dirhemler; tıpkı zekâtta olduğu gibi, yedi miskal

ağırlığında olmalıdır. Madrub (basılmış, darbedilmiş para) olup olmaması müsavidir. Külçe gümüş şeklinde de olabilir"(87) hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav) döneminde, beş dirhem gümüşle bir koyun satın alınabildiği bilinmektedir.(88) Dolayısıyla, Asr-ı Saadette; mehrin en az miktarı ile, iki koyun satın alınabilmektedir.(89)

1117 Resûl-i Ekrem (sav), gerek kendi izdivaçlarında ve gerekse kızlarının izdivaçlarında 12 ukiyye (bir ukiyye 40 dirhemdir) miktarında gümüş takdir etmiş, daha fazlasını ne vermiş, ne de taleb buyurmuştur.(90)

1118 Hz. Ömer (r.a)'in hilafeti döneminde "Mehir" alabildiğine yükselmiş, bunun üzerine Halife bir hutbesinde: "Kadınların mehirlerini ne kadar çok artırdınız. Resûl-i Ekrem (sav) devrinde bir erkek, dört yüz dirhemden fazla mehir vermezdi" buyurur. Hutbesini bitirip inerken Kureyşli bir kadın: "- Ey Emirü'l Mü'minin, Allahû Teâla (cc)'nın: "Eğer bir kadını bırakıp da yerine başka bir kadını almak isterseniz, öbürüne yüklerle mehir vermiş olsanız bile, birşey almayın" (En Nisâ Suresi: 20) buyurduğunu işitmediniz mi?" diye itirazda bulunur. Bu itiraz üzerine Hz. Ömer (r.a): "Ey insanlar!.. Bundan (dört yüz dirhemle sınırlanmaktan) vazgeçtim. Artık dileyen dilediği kadar mehir verebilir"(91) buyurur. İslâm uleması; mehrin en fazla miktarını karşılıklı rızaya bağlamış, ancak bu hususta ifrada gitmenin "evlenmeleri güçleştireceği ve nesil emniyetini tahrib edeceği" gerekçesiyle mekruh olduğunu beyan etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in, "Kadının istenmesinin kolay ve rahiminin doğurucu olması, onun uğurundandır" ve "Mehrin en hayırlısı en ehven olanıdır" hadis-i şerifleri; bu hususta mü'minlerin takınması gereken tavır beyan etmektedir. Dolayısıyla mehir hususunda 12 ukiyye'yi aşmamak, "Sünnet'e riayet" noktasında önemlidir. (92)

1119 Alışverişi ve kullanılması haram olmayan herşey mehir olarak verilebilir. Menkûl ve gayr-i menkûl mallar, zinet eşyaları, hayvanlar, misli şeyler ve menfaatler de "mehir" olarak tesis olunabilir. Ancak, İslâm dininin haram kıldığı; şarab, domuz eti vs. "Mehir" olamaz. Taraflar; şarab ve domuz eti gibi haram olan maddeleri "Mehir" olarak anmışlarsa, bu durumda tesbit olunmamış farzedilir ve kadına "Mehr-i Misil" takdir olunur.(93)

1120 Kur'an-ı Kerim'de: (O kimse Hz. Musa'ya) Dedi ki: Bu iki kızımdan birini, sen bana sekiz yıl ecirlik etmek üzere, sana nikâhlamak istiyorum. Eğer hizmetini on yıla tamamlarsan o da kendinden"(94) hükmü beyan

buyurulmuştur. Dikkat edilirse, bu ayet-i kerime'de, karşılığında ücret alınabilen bir menfaat (çobanlık) mehir olarak zikrolunmaktadır. Hz. Şuayb (as), Hz. Musa (as)'ya belirli bir hizmet karşılığında (menfaat) kızını nikâhlayabileceğini bildirmektedir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Menfaatlerin mehir olup olmayacağı konusundaki ihtilaf zikredildikten sonra" şu hükümlere yer verilmektedir: "Essah olan Hz. Musa (as) ve Hz. Şuayb (as)'ın kıssasını delil alarak bu nikâhın caiz olduğunu kabul etmektedir Allahû Teâla (cc)'nın ve Resûlü'nün (sav) bildirdiği kıssalar, inkar edilmez bir şeriattır. Kafi'de de böyledir." (95) denilmektedir. Dolayısıyla menfaatler de mehir olarak verilebilir.

MEHİR ÇEŞİTLERİ

1121 Mehir, genel olarak "Mehr-i Müsemma" ve "Mehr-i Misil" olmak üzere ikiye ayrılır.

1122 **MEHR-İ MÜSEMMA:** Nikâh akdi sırasında; taraflar arasında miktarı tesbit olunan mehire "Mehr-i Müsemma" denir. Mehr-i Müsemma; kendi içerisinde ödeme şekline göre "Mehr-i Muaccel" ve "Mehr-i Müeccel" olmak üzere ikiye ayrılır. "Mehr-i Muaccel", nikâh anında erkek tarafından kadına derhal ödenen kısımdır. Hz. Ali (ra)'nın, Hz. Fatıma (r.anha) ile evlenirken zırhını vermesini esas alan fûkaha, Mehr-i Muaccel'in müstehap olduğunda itifak etmiştir. Mehr-i Müeccel ise; taraflar arasında belirli vadelere bağlanan kısımdır. Vadelerinde ödenmesi vaciptir.

1123 **MEHR-İ MİSİL:** Nikâh esnasında; taraflar arasında "Mehir" hiç konuşulmamışsa kadına "Mehr-i Misil" takdir edilir. Hatta erkek kadına: "Hiç mehir taleb etmeksizin benimle evlen" teklifinde bulunsa, kadın da cevaben "Kabul ettim" dese, yine de kadına "Mehr-i Misil" verilir Kadının "Mehr-i Misil; babası tarafından akrabalarının mehrine göre takdir olunur. Kız kardeşleri, halaları, hala kızları gibi. (96)

MEHİRLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

1124 Mehirin te'kidi ve kat'iyet kazanması; halvet-i sahiha, cim'anın (karı-koca hayatının başlaması) tahakkuku veya karı-kocadan birinin ölümüyle sabit olur. (97) Nikâh akdi esnasında "Mehir" hususunda herhangi bir anlaşma olmamış; halvet-i sahiha ve cim'a tahakkuk etmeden talak (boşama) vukû bulmuşsa kadına müt'a verilmesi gerekir. (98) Halvet-i Sahiha; kadın ile erkeğin; hissene, şer'an ve

tav'an cima yapmaya mani bir halleri olmadan, bir yerde ve bir arada bulunmaları demektir!.. Eğer cim'a etmeye kat'i bir engelleri mevcutsa, buna "Halvet-i Faside" denir.(100) Nikâhlanmaları müebbed (yani ebedi olarak) haram olmayan erkek ve kadınların bir arada oturmaları durumunda "Sahih" veya "Fasid" halvet teşekkül eder. Bu sebeple İslâm üleması "Haremlık" ve "Selâmlık" hususunda titizlik göstermişlerdir.

1125 Nikâh akdi esnasında "Mehir" miktarının koca tarafından artırılması caizdir. Nikâh'tan sonra da mehir artırılırsa, bu sahîh olur. Ancak kadının mehir miktarındaki bu artışa rıza göstermesi esastır.(101)

1126 Kadın, mehrinin tamamını kocasına hibe edebilir. Cima'nın tahakkuk etmiş olmasının veya olmamasının bu bağışa (Hibeye) herhangi bir etkisi olmaz. Bu hibe'ye; kadının velisinin (Babası veya diğer akrabalarının) itiraz hakkı yoktur. (102) Ancak bütün alimlerimize göre; hiçbir baba, kızının mehrini hibe edemez. Zira mehir; kat'i olarak kadına ait bir maldır. Tasarruf hakkı da, sadece ve sadece kendisine aittir.

1127 İki kadının; mehirleri belirlenmeden, biri diğerine mukabil olmak üzere iki erkeğe tezvic edilmesine "Nikâh-ı Şigar (Trampa Nikâhı)" denir. Mesela iki erkek; birbirlerine kız kardeşlerini (mehirleri birbirine bedel sayarak) nikâh etmiş olsalar "Nikâh-ı Şigar" teşekkül eder. Hanefî fukahası; Resûl-i Ekrem (sav) mehirleri birbirinin bedeli kabul edip; kadınlara hiçbir şey vermeden yapılan "Nikâh-ı Şigar'ı" yasaklamıştır. Buradaki nehiy, Mehirle ilgilidir. Dolayısıyla şart geçersiz olur ve her ikisine de "Mehr-i Misil" verilir"(103) hükmünü beyan etmiştir. Şafii fukahası: "Nikâh-ı Şigar batıldır"(104) hükmünde müttefiktir.

AİLE'NİN GEÇİMİNİ SAĞLAMAK KİMİN ÜZERİNE VACİBTİR?

1128 Darû'l İslâm'da (Şer'i Devlet'te) aile sistemi; "Nesil emniyetinin" temel direğidir. Mü'min erkek ve kadınların; aile sistemi içerisinde istişareyi esas almaları gerekir. Ancak son tahlilde karar ve hakimiyet (Yani aile reisliği) erkeğe aittir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de: "Erkekler, kadınlar üzerine hakimdirler. O sebeble Allahû Teâla onlardan kimini, kiminden üstün yaratmıştır"(105) hükmü beyan buyurulmuştur. Şurası muhakkaktır ki; erkek fitri olarak kadından daha güçlü olarak yaratılmıştır. Tedbir, temkin, sabır ve güçlülere karşı mukavemet noktasında erkek (Kadına oranla) daha kuvvetlidir.(106) Gerek mehir vermek,

gerekse ailenin nafakasını temin etmek; erkeğin üzerine vaciptir.(107)

1129 Kur'an-ı Kerim'de: "Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak içindir. Annelerin nafakaları (maruf vech ile ihtiyaçları) çocuk kendisinden olan babaya aittir."(108) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayırca Resûl-i Ekrem (sav) Hind b. Utbe'ye kendisine ve çocuğuna yetecek miktarda; kocası Ebû Süfyan'ın malından, onun izni olmasa dahi almasına izin vermiştir. İmam-ı Şafii (rh. a) bu iki nassı zikrettikten sonra: "Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette; kadının nafakasının ve çocuğun emzirme ücretinin babaya ait olduğuna dair delâlet bulunmaktadır."(109) hükmünü zikreder. Hanefî fûkahası: "Eğer kadın çocuğunu emzirmek istemezse veya çocuğu başka bir kadının (süt annenin) sütüne alışmışsa, o işle ilgili ücret kocaya aittir"(110) hükmünde müttefiktir. Nafaka konusunda İmam-ı Merginani şunları beyan etmektedir. "Kadın, nefsinin kocasının evine teslim ettiği zaman (Yani kocasının evine yerleştiği andan itibaren) nafakası kocasının üzerine vaciptir. Burada asıl olan Allahû Teâla (cc)'nın şu kavlidir: "Varlıklı olan (zengin) kimse, zenginliği ölçüsünde infak etsin". Bir de Resûl-i Ekrem (sav)'in Vedâ Haccı hadisinde: "Kadınların rızıkları (yiyecekleri) ve elbiseleri maruf bir şekilde sizin üzerinize borçtur" hükmü mevcuttur. Nafaka; kadının kendisini kocasının evinde bulundurmasının bir mükâfatıdır."(111)

1130 Sahabe-i Kiram'dan Hz. Muaviye b. Hayde (ra): "- Ya Resûlullah!.. Kadınlarımızın bizim üzerimizdeki hakları nedir?" سوالini tevcih edince, Resûl-i Ekrem (sav): "Yediğin gibi ona da yedirmek, giydiğin gibi onu da giydirmek, yüzüne vurmamak, onu kötülememek, bir de darılıp ayrı yatmaya mecbur kaldığında onu ancak ev içinde yapmaktır"(112) buyurmuştur.

1131 Kur'an-ı Kerim'de: (Hali vakti geniş, zengin) olan nafakayı zenginliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan (fakir) da nafakayı, Allah'ın ona verdiği kadar versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiği kadar başkasını yüklemeyiz. Allah güçlüğünün arkasından kolaylık ihsan eder."(113) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkası, bu ayet-i kerime'yi esas alarak; "Kocanın fakirliği ve nafakayı temin edememesi sebebiyle nikâh feshedilmez, aralarının ayrılması gerekmez. Kadına; kocası adına borç alması tavsiye edilir"(114) hükmünde müttefiktir.

1132 Koca zengin ise, karısına hizmetçi tutması için de, ayrıca nafaka verir. Zira hizmetçi, ihtiyacı gidermek menzilesindedir.(115) Ancak bir hizmetçiden fazlası

için nafaka takdir olunmaz. Koca zengin değilse; essah olan kavle göre, hizmetçi için nafaka gerekmez.(116)

1133 Hanefî fukahası: "Koca, karısını, kendi ailesinden hiç kimsenin bulunmadığı bir evde oturtmakla mükelleftir. Ancak kadın; kocasının ailesi ile birlikte oturmaya razı olursa ne alâ!.. Eğer kocanın başka kadından çocuğu varsa, o çocuğunu karısıyla beraber oturtmaya (Cebren) hakkı yoktur. Buna mukabil; koca; kaynanası, kayınpederi veya kadının başka erkekten olan çocuğunun veya ailesinden birisinin, karısının yanına girmelerine mani olabilir. Ancak bunların diledikleri zaman kadını görmelerine ve onunla konuşmalarına mani olamaz"(117) hükmünde müttefiktir. Eğer kadın zengin olur; kocası kendisine ait olan evde oturursa, kocasından kira talebinde bulunabilir.(118) Zira İslâm dininde "Karı" ve "Koca" arasında; mal ayrılığı esastır. Borcu sebebiyle hapse düşen kadının nafakası, kocasının üzerine vacip değildir.(119) Ancak infak edebilir ve ihtiyaçlarını karşılayabilir.

1134 Küçük çocukların nafakası, babanın üzerinedir. Bu hususta babaya hiçbir kimse ortak olamaz. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir.(120)

AİLE'DE KARŞILIKLI HAK VE GÖREVLER

1135 Koca, karısının "Mehr-i Muaccel'ini" zifaktan önce vermek ve nafakasını temin etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde kadın; cinsi temastan kaçınabileceği gibi, kocasının izni olmadan evden dışarı çıkabilir.(121) Kadın; mehrini aldıktan sonra kocasının meşru emirlerine itaat etmek mecburiyetindedir. Bu itaat, şer'i şerifle sınırlıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla'ya isyan hususunda mahlûka itaat yoktur"(122) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla hem koca, hem karı; Allahû Teâla (cc) ve Resûlü (sav)'nün tekliflerine muhatabtır ve mükelleftir. Kadın; kocasının İslâm dinine uymayan tekliflerine ve emirlerine itaatle yükümlü değildir. Hayız halinde olmadığı süre içerisinde (Diğer hastalık halleri müstesna) kocasının cinsi isteklerine boyun eğmesi zaruridir.(123) Karı-koca arasında; sadakat, emniyet, yardımlaşma, saygı, iffet ve namusu muhafaza gibi güzel hasletlerin bulunması bir vecibedir.

1136 Koca; karısına sözle ve fiille güzel muamelede bulunmalıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Onlarla (kadınlarla) iyi geçinin"(124) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en

hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası; karşılıklı güzel muamelenin mendub ve müstehab olduğunu beyan etmiştir.(125) Karısının rızası olmadan kocanın "Azil"(126) yapması mekruhtur. Azil'in mekruh oluşu, İmameyn'e göre; kadının cinsi yönden tatmininde eksiklik meydana getirdiği içindir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh. a) ise; hem cinsi yönden tatminsizlik, hem de kadının da çocuk üzerinde hakkı üzerinde durmuştur. Dolayısıyla koca; çocuk istemediği gerekçesiyle, karısının izni olmadan "Azil" yapamaz. Ancak karısının izniyle "Azil" yapabilir.

1137 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey Peygamber!.. Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu onların tanınip ezâ edilmemelerine daha uygundur."(127) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i kerime'de örtünme ile ilgili olarak geçen "Celaib" kelimesi, "Cülbab'ın çoğuludur. "Cülbab"; müfessirlerin ittifakına göre; tepeden tırnağa giyilen tek parça elbisedir. Nitekim ayet-i kerime'nin nüzûlünden sonra mü'min kadınlar siyah çarşaflara bürünmüşlerdir.(128) Yine Kur'an-ı Kerim'de: "Mü'min kadınlara da söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, zinetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesna. Baş örtülerini yakalarının üstüne (Kapayacak surette) koysunlar"(129) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Kasani: "Yabancı bir kimse; kendisine namahrem olan yabancı bir kadının bedeninden el ve yüz hariç, hiçbir yerine bakamaz. Çünkü, Allahû Teâla (cc) "Mü'min erkeklere söyle; gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar" (En Nûr Sûresi: 30) buyurmuştur. Ancak meydanda olan zinet yerlerini, yüz ve ellerine bakmaya Allahû Teâla (cc)'nın şu kavliyle müsaade edilmiştir: "Onlardan meydanda olan müstesna". Bu ayetten murad zinet yerleridir. Meydana çıkan zinet yerleri ise; yüz ve elleridir. Kûhûl (sürme çekmek) yüzün zineti, yüzük ise elin zinetidir. Çünkü kadın alış-veriş ve dünyevi işlerinde yüzünü ve ellerini açmak zorundadır. İşlerini ancak onları izhar etmekle başarabilir. Öyle ise onları açmakta zaruret vardır. Bu, İmam-ı Azam kavlidir" (130) hükmünü beyan ediyor. Dürri'l Muhtar'da: "Genç kadının, erkekler arasında yüzünü açması menedilir. Fakat bu avret olduğu için değil, fitneden korkulduğu içindir"(131) hükmü kayıtlıdır. Dolayısıyla kadın için tesettür "Farz-ı Ayn"dır!.. Kocası; kadının örtünmesini emrettiği zaman (meşru bir emir olduğu için) itaat etmesi zaruridir.

1138 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Herhangi bir kimse; yabancı bir kadının eline dokunmaya bir zaruret olmadığı halde dokunursa, o kimsenin eline kıyamet gününde ateşten bir kor bırakılır"(132) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla

kocanın, karısından başkasına (yani kendisine nikâh düşen başka bir kadına) dokunması haramdır.(133) Molla Hüsrev: "Bir erkek, bir kadını tedavi etse, zaruret miktarı o kadının hastalık yerine bakabilir. Uygun olan erkek tabibin, tedaviyi başka bir kadına öğretmesidir. Çünkü cinsin cinse bakması daha hafiftir. Görülmez mi ki!.. Öldükten sonra kadını kadın yıkar, erkek yıkamaz"(134) buyurmaktadır. Sonuç olarak; gerek koca, gerek karı, İslâm'ın hududlarına riayet noktasında titizlik göstermek zorundadırlar.

1139 Mehrini almış olan kadın; kocasının evinde oturmaya mecburdur. Kocasının izni olmadığı süre içerisinde evden dışarı çıkamaz.(135) Ancak muayyen zamanlarda kadının anne ve babasını ziyaret hakkı vardır. Bu ziyaret, haftada bir keredir. Anne ve babanın dışında kalan diğer akrabalar için ziyaret hakkı, senede bir keredir.(136) Bunun dışında kadın; mahremi bulunduğu zaman üzerine "Farz-ı Ayn" olan haccını (kocasının izni olmadan) edâ edebilir!.. Ancak, nafile hacc ve umre için kocasının izni şarttır. Şimdi kadın kocasının izni olmadan "İlim meclisine" devam edebilir mi? sualine cevap arayalım. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Kadının; kocasının izni olmadan ilim meclisine gitmeye hakkı yoktur. Kadının ilim cihetinden mühim bir meselesi varsa, kocasına söyler, eğer kocası biliyorsa meseleyi izah eder, bilmiyorsa bir alime sorar ve cevabı karısına getirir. Ancak kocası meseleyi bilmez ve bir alime sormazsa; bu durumda kadının (kocasının izni olmasa dahi) o meseleyi sorarak öğrenme hakkı vardır. Bir kadının babası kötürüm olsa; kocası da kadını babasına bakmaktan men etse; kadının (Kocasının yasaklarına rağmen) babasına gidip bakmaya hakkı vardır. Velew ki babası gayr-i müslim bile olsa"(136) hükmü kayıtlıdır.

1140 Kur'an-ı Kerim'de: "(Vakar ile) Evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet (devri kadınlarının kırıla-döküle, süslerini göstere göstere) yürüşü gibi yürümeyin" (137) hükmü beyan buyurulmuştur. Mü'min kadınlar için asıl olan; evlerinde oturup, çocuklarını İslâm'a göre terbiye etmek ve kocasına hizmet etmektir. (138)

1141 Kur'an-ı Kerim'de: "İyi kadınlar itaatli olanlardır. Allah kendi haklarını nasıl koruduysa, onlar da öyle göze görünmeyeni (erkeğin namusunu, şerefini) koruyanlardır. Şerlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince; onlara evvela öğüt verin. Vazgeçmezlerse (kendilerini) yataklarında yalnız bırakın. (Yine vazgeçmezlerse) döğün. Size itaat ederlerse, aleyhlerine bir yol aramayın. Çünkü Allahû Teâla (cc) yücedir, çok büyüktür"(139) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu ayet-i kerime'de geçen "Nüşûz" kelimesini izah

ederken; bir kadının kocasına buğuzla davranmasını, şer'i şerife uygun isteklerini şiddet ve husumetle reddetmesi hadisesi üzerinde durmaktadırlar.(140) Resûl-i Ekrem (sav)'in bu gibi durumlarda: "Meşru olan (şer'i şerife uygun) bir hususta size isyan ederlerse, şiddetli olmayan bir şekilde dövün"(141) buyurduğu bilinmektedir.

1142 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İki karısı olan kimse kasm'da, o ikisinden birisine meylederse, kıyamet gününde yarısı mail (meyleden eğilmiş) olarak gelir."(142) buyurduğu bilinmektedir. Dürri'l Muhtar'da: "Kasm, paylaşmak demektir. "Kısm" ise nasiptir. Kasm; zevceler arasında geceleme, elbise, yiyecek ve sohbet hususunda müsavi taksime ve adalete (yani zulmetmemeye) riayetın vacip olmasıdır. Ayet'in zahirine bakılırsa bu farzdır" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "El Muğrib'de şöyle denilmektedir: "Kasm mastardır. "Kasame'l kassamû'l male beyne's-şürekai" derler ki: "Kassam malı ortaklar arasında paylaştırdı, herkese hissesini verdi" demektir. Kadınlar arasında kasm da bunlardandır. Yani erkek, onlar arasında geceleme ve benzeri şeyleri taksim eder. Misbah'ta hisseye "Kasm" denildiği açıklanmıştır. Böylece anlaşılırki, buradaki "Kasm"dan murad; aslında olduğu gibi masdardır. Ama ondan "Taksim veya hisse" manaları da kastedilir. Ayetin zahirine bakılırsa bu farzdır. Çünkü, Teala Hazretleri'nin "Adalet göstermeyeceğinizden korkarsanız bir kadın yeter" ayet-i kerimesi, kadınlar arasında haksızlık edeceğinden korkarsa bir kadınla yetinmesini emir buyurmaktadır. Molla Hüsrev: "Kasm"ı izah ederken: "Kadınlar arasında, onların yanında gecelerde ve sohbette haklarını vermek manasıdır. Cima'da (cinsi temasta) değildir. Çünkü cim'a (cinsi temas) isteğe dayanır. Koca muhabbette (sevgi'de) olduğu gibi, cima'da da eşit muamele edemez. Giyilen elbise ve yenilen yemekte (yani nafakada) adalet (eşitlik) vacib olur"(144) hükmünü beyan eder.

1143 İslâm dini; bir erkeğin adalete riayet etmesi şartıyla bir, iki, üç veya dört kadınla evlenmesini mübah ilan etmiştir.(145) Allahû Teâla (cc) ve Resûl-i Ekrem (sav)'in beyan buyurduğu "Teadaüd-ü Zevcat" konusu günümüzde ulu-orta tenkit edilmektedir.(146) Unutulmamalıdır ki; Allah ve Resûlü'nün "Mübah" olduğunu beyan ettiği bir hususu "haram" ilan etmek açık bir isyandır.

1144 Kur'an-ı Kerim'i: "Kadınlar arasında adalet (ve eşitliği tatbik) etme hususunda ne kadar hırs gösterseniz asla güç yetiremezsiniz. Bari (birine) büsbütün meyledib de ötekini (ne dul, ne kocalı bir durumda) askıda gibi bırakmayın. Eğer (nefsinizi) ıslah eder (haksızlıktan) sakınırsanız, şüphe yok ki

Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir."(147) hükmü beyan buyurulmuştur. Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav) hanımları (annelerimiz) arasında "Kasm"a riayet eder ve: "Allah'ım!.. Bu benim malik olduğum hususlarda kasm'ımdır. Malik olamadığım hususlarda beni hesaba çekme" duasında bulunurdu.(148) Dolayısıyla "Kasm"; nikâh sonucu ortaya çıkan bir haktır. Erkek; mehir verme hususu başta olmak üzere, hepsini ayrı ayrı evlerde oturtmak, geceleme hususunda eşitliğe riayet etmek, yiyecek, giyecek ve elinde olan diğer hususlarda adalate riayet etmek, borcundandır.(149) Kadın, evlenme anında, üzerine başka bir kadını nikâhlanmamasını şart olarak koşabilir.

1145 İmam-ı Merginani: "Sefer halinde olan erkek için; hanımları arasında "Kasm" yoktur. Erkek sefere çıkarken, hanımlarından dilediğini yanına alabilir. Evla olan; hangisi ile sefere çıkacağı hususunda kura çekmesidir. Bu durumda kur'a hangisine çıkarsa, onunla sefere gider. İmam-ı Şafii (rh.a) dedi ki; hanımların (Sefere çıkma hususunda) kuraya tabi tutulmaları haklarıdır. Zira, rivayet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) bir sefere çıkmayı murad ettiği zaman, hanımları arasında kura çekerdi" Ancak biz (Hanefî fukahası) deriz ki; bu onların kalblerini hoş tutmak ve hatırlarını kırmamak içindir. Dolayısıyla kura çekmesi müstehab olur. Zira kocanın sefere çıkması durumunda, kadının herhangi bir hakkı yoktur. Görülmez mi ki!.. Koca için onlardan hiçbirisini beraberinde götürmeme hakkı mevcuttur"(150) hükmünü beyan eder.

1146 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kadını kocasına karşı ifsad eden ve onu isyana sevkeden bizden değildir."(151) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla karşılıklı hak ve görevlerin ihmal edildiği hallerde dahi; aileyi ayakta tutmaya gayret etmek gerekir. Eğer geçimsizlik şiddetlenirse ve kusur kadında olursa; önce nasihat etmek, sonra yatağında yalnız bırakmak ve şiddetli olmayan bir şekilde dövmek tavsiye olunmuştur.(152) Bütün bu tedbirlerden sonra netice alınmazsa ne yapılacaktır? Kur'an-ı Kerim'de: "(Eğer karı ile kocanın) Aralarının açılmasından endişeye düşerseniz, o vakit (kendilerine erkeğin) ailesinden bir hakem, (kadının) ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarında (ki dargınlık yerine geçinme) onları (barıştırmaya) muvaffak buyurur. Şüphesiz ki Allah hakkı ile bilicidir. (Her şeyden) haberdardır."(153) hükmü beyan buyurulmuştur. Sonuç olarak; erkek ve kadının ailelerinden teşekkül eden hakemler, ailenin durumunu müzakere etme durumundadırlar.

TALAK'IN (BOŞANMA'NIN) TARİFİ VE MAHİYETİ

1147 Önce "Talak" kelimesi üzerinde duralım. Lügat manası; mutlak surutte bağı kaldırmak, çözmek ve salıvermektir.(154) İslâmCE ıstılahta: "Nikâh akdini, hususi bazı lafızlarla halen ve mealen ortadan kaldırmaya talak denir"(155) tarifi esas alınmıştır.

1148 Boşanmanın caiz olduğu; kitap sünnet ve icma ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'de: "Ey Peygamber!.. Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları (hayız hallerinden) temizlenmeleri vaktinde boşayın"(156) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka ayet-i kerime'de: "Talak ikidir. Ondan sonra kadınları, ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salıvermek vardır."(157) buyurulmaktadır. Hz. Ömer (ra)'den riveyet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) karısı Hafsa'yı boşadı, sonra yine ona rücû etti."(158)

1149 İmam-ı Merginani; nikâhın dünyevi ve uhrevi bir-çok maslahatlara tealluk ettiğini izah ettikten sonra: "Talak'ın mübah kılınmasının sebebi, musibetten kurtulmaya ihtiyaç olduğu içindir."(159) hükmünü zikreder. Esasen nikâh sebebiyle ortaya çıkan dünyevi ve uhrevi maslahatlar ortadan kalkar, kadın ve erkeğin bir arada yaşaması imkânsız hale gelirse, boşama vacib olur. Eşlerin birbirlerine karşı şiddetli kin ve buğzu gibi!..(160) İbn-i Hüman, boşanma sebepleri arasında şu hususları zikreder: "Eşlerin birbirlerinden nefret etmesi, şiddetli geçimsizlik, cinsi acz sebebiyle vazifelerini yerine getirmemek, fuhuşla irtikap ve Allahû Teâla (cc)'nın kesin emirlerini bütün ikazlara rağmen terk etmekte ısrar!..(161) Dürri'l Muhtar'da: "Hatta ezâ veren veya namazı terkeden kadını boşamak müstehab olur. (Gaye). Bu şunu ifade eder ki, namaz kılmayan kadınla geçinmekte günah yoktur. İyilikle elde tutmak mümkün değilse, kadını boşamak vacip, talak (Boşama) bid'i olursa haramdır. Talakın iyiliklerinden biri de onunla kötülüklerden kurtulmaktır" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken, şunları beyan etmektedir: "Eza veren kadın, sözünü mutlak bırakmıştır. Binaenaleyh kendine eza verenle, başkasına eza verene; diliyle eza verenle, fiiliyle eza verene de şamildir. "Veya namazı terkeden" öyle anlaşılıyor ki, namazdan başka farzları terketmek de namaz gibidir. İbn-i Mes'ud (ra)'nın "Kadının mehri boynumda borç olarak Allahû Teâla (cc)'ya kavuşmam, namaz kılmayan bir kadınla geçinmemden daha hayırlıdır" dediği rivayet olunur. "Bu, şunu ifade eder ki.." Yani, boşamanın müstehab olması, namaz kılmayan kadınla geçinmenin günah olmadığını ifade eder. Bunu Bahır sahibi söylemiş ve şöyle demiştir: "Onun için feteva kitaplarında ülema, erkek karısını, namazı terkettiği için dövebilir demişlerdir. Fakat buna bel bağlamamışlardır. Halbuki, kadını, namazı terkettiği için dövmek hususunda iki rivayet vardır. Bunları Kadıhan

zikretmiştir. "İyilikle elde tutmak mümkün değilse..." Meselâ erkek enenmiş veya aleti kesik yahut kalkınamaz olursa; yahut şekkaz veya bağlı olursa, kadını boşaması vacip olur. Şekkaz; kadınla düşüp kalkmazdan önce aleti kalkıp, sonra cim'a için kalkmayan kimsedir. Bağlıdan murad, sihirlenen kimsedir."(162)

1150 Feteva-ı Hindiyye'de: "Koca, karısını istediği zineti yerine getirmediği, şer'an temiz olduğu halde davetine icabet etmediği, namaz kılmadığı veya namazın şartlarını yerine getirmediği için dövebilir. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Bir kimsenin namaz kılmayan bir karısı olursa, o kimse mehrini ödemeye gücü yetmese dahi onu boşayabilir"(163) hükmü kayıtlıdır. Dolayısıyla kadının, bütün nasihat ve ikazlara rağmen, Allahû Teâla (cc)'nın farzlarına riayet etmemesi, meşru bir boşama sebebidir.

1151 Meşru herhangi bir sebep mevcut değilken boşamak mekruhtur!.. Ayrıca kadının, meşru bir sebep yokken boşanmayı arzu etmesi de caiz değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Kocasından, bir zaruret olmadan boşanmayı isteyen kadına cennet kokusu haram olur"(164) buyurmuştur. Esasen nikâh; ümmetin nüfusunun çoğalması ve nefsin ıslah edilmesi noktasından çok önemlidir. Şer'i herhangi bir özür mevcut değilken, sırf nefsanî arzuları dikkate olarak boşamak "Nikâh'ın" hafife alınmasına sebep olur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) indinde, helalin en sevimsizi talaktır"(165) buyurduğu bilinmektedir. Boşamak, en son gündeme gelecek bir hadisedir. Ancak bazı hallerde "Vacip" olur.

TALAK'IN (BOŞAMA'NIN) RÜKNÜ

1152 Feteva-ı Hindiyye'de: "Talak'ın (Boşama'nın) rüknü; kocasının karısına hitaben "Sen boşsun" demesi veya buna benzer bir söz söylemesidir! Kafi'de de böyledir.(166) hükmü kayıtlıdır. İslâm dini; (istisnai haller hariç) boşamada erkeğin iradesinin esas olduğunu beyan etmiştir. Ancak, nikâh akdinden sonra da erkek, karısına boşama yetkisi verebilir. Buna "Tevfız-i Talak" denilmiştir. Bunun "Vekalet'le" de herhangi bir ilişkisi yoktur. Çünkü vekil her an azledilebileceği halde; tevfiz hakkı tıpkı temlik gibidir. Mutlak olarak verildiği takdirde erkek için vazgeçme hakkı yoktur.(167) Her iki tarafda (Hem erkek, hem kadın) talak (boşanma) hususunda irade sahibi olur.

1153 İmam-ı Merginani: "Akıl-Baliğ olduğu zaman her kocanın talakı (boşaması) geçerli ve sahih olur. Ancak sâbinin. mecnunun ve uyuyan kimsenin

boşaması sahih değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Her talak caizdir. Sadece küçük çocuğun (sabinin) ve bunamışın (mecnunun) talakı caiz değildir." buyurmuştur. Malumdur ki ehliyet: temyiz kudreti olan akıl ile dir. Küçük çocuk ve mecnun (bunamış); temyiz kudreti noktasından akli yok hükmündedir. Uyuyan kimsenin de boşama hususunda rıza ve ihtiyarından söz edemeyiz." (168) hükmünü beyan etmektedir.

1154 SARHOŞ İKEN BOŞAMA: Hanefî fûkahası; "Allahû Teâla (cc)'nın muhkem ayetleri ve Resûl-i Ekrem (sav)'in mütevatir sünnetleriyle haram kılınan herhangi bir müşkilatı kendi iradesiyle kullanan kimsenin boşaması (talak'ı) muteberdir." (169) hükmünde müttefiktir. Zira Kur'an-ı Kerim'de: "Ne söylediğinizi bilinceye kadar sarhoş iken namaza yaklaşmayınız" (170) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayeti kerimede hitab sarhoşlaradır. Dolayısıyla mükellef tutulmuşlardır. Feteva-ı Hindiyeye'de; "Mezhebimize göre, herhangi bir müskirat veya nebiz ile sarhoş olan kimsenin talakı (boşaması) muteber ve vaki olur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Zorla veya zarureten dolayı içki içip sarhoş olan ve o sırada karısını boşamış bulunan kimse hususunda ihtilaf edilmiştir. Sahih olan kavle göre; bu kimseye (İkrah sebebi veya zaruret dolayısıyla içtiği için) hadd tatbik edilmeyeceği gibi, talakı da vaki olmaz. Bu durumdaki tasarrufu geçerli değildir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir." (171) hükmü kayıtlıdır. Sonuç olarak; İslâm dininin haram kıldığı herhangi bir müskiratı kendi arzusıyla içip, sarhoş olan kimsenin talakı muteberdir. Sütleğen otu, bal şerbeti veya bunun gibi mübah olan bir yiyecek sebebiyle veya kendi iradesinin dışında (ikrah ve zaruret) olursa müstesnadır. Müçtehid imamlardan bir kısmı (İmam-ı Kerhi, İmam-ı Tahavi, Ahmed b. Hanbel) "Sarhoşun akli zail olmuştur. Halbuki tasarruf ehliyeti için temyiz kudreti şarttır. Dolayısıyla sarhoşun talakı muteber olmaz" hükmünü bayan etmişlerdir. Hanefî fûkahası: "Sarhoşun akli, haram olan müskirat sebebiyle ve kendi ihtiyarıyla ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla içki içmeyi menetmek için (talakın muteber olması) hükmen bakidir" hükmünde ittifak etmiştir. Sonuç olarak; kendi arzusıyla haram olan bir müskiratı kullanan kimse sarhoş olur ve o halde iken karısını boşarsa, bu talak (boşanma) sahihtir.

1155 MÜKREH'İN (ZORLANAN KİMSENİN) BOŞAMASI: Hanefî fûkahası; "Akıllı ve bülüğa ermiş her kocanın; isteyerek veya ikrah altında iken yaptığı her talak (boşama) muteberdir." (172) hükmünde müttefiktir. Sahabe-i Kiram'dan bir zat, öğle uykusunda iken; karısı göğsüne binmiş ve hançerini çekerek: "Beni üç defa boş, aksi takdirde öldürürüm" demiştir. Bu tehdit

karşısında, üç defa boşamak mecburiyetinde kalmış ve daha sonra Resûl-i Ekrem (sav)'e müracaat ederek, maruz kaldığı durumu izah etmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Boşamada öğle uykusunun hükmü yoktur" buyurarak talakın muteber olduğunu zikretmiştir. Hanefî fûkahası "İkrah rızayı kaldırırsa dahi ihtiyari ortadan kaldırmaz. Zorlanan kimse iki şerrin evhenini tercih ederek irade ve ihtiyarını beyan etmiştir. Rızanın bulunmaması neticeyi değiştirmez" hükmünde ittifak halindedir. Şafîî fûkahası ise, ihtiyar ile rızanın birbirinden ayıramayacağını esas almıştır. İkrah altındaki kimse boşamaya (talaka) razı değildir. Dolayısıyla, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz Allah, ümmetinden, hata, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır." hadis-i şerifi esastır. İkrah sebebiyle ortaya çıkan talakın hükmü yoktur. Hanefî fûkahası bu hadis-i şerif'in; ahiretteki hükümle ilgili olduğunu; hata, unutma ve ikrar sebebiyle yapılan amellerden, hesaba çekilmeyeceğinin bilindiğini zikretmektedir.(174)

1156 GAYR-İ CİDDİ (ŞAKA VE OYUN İÇİN) BOŞAMA: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Bunlar nikâh, talak ve yemindir."(175) buyurduğu bilinmektedir. Hem Hanefî, hem Şafîî fûkahası; "Bir mükellef; şaka veya oyun (eğlence) için karısını boşamış olsa, bu muteberdir."(176) hükmünde müttefiktir.

1157 Dövülmek veya başına vurulmak gibi bir sebeple; temyiz kudretini kaybedip, akli zail olan kimsenin bu durumda iken yaptığı talak muteber değildir.(177)

1158 Dilsizin (Ahras, konuşamayan) talakı işaretle vaki olur.(178) Zira bu işaretler; (Ahras için) söz yerine kaimdir. Feteva-ı Hindiyî'de: "Dilsiz (Ahras) olan kimsenin bu husustaki malûm işaretleriyle talakı (boşaması) vaki olur. Buradaki dilsizden kasıt; anadan doğma dilsiz olan veya sonradan ahras (dilsiz) olmasına rağmen, bu hali ölünceye kadar devam eden kimsedir. Dilsizin (Ahras'ın) bu konudaki işaretlerinin anlaşılması da şarttır. Muzmarat'ta da böyle zikredilmiştir. Dilsizin mektub yazmaya gücünün yetip-yetmemesi arasında fark yoktur. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Bilinen bir işareti olmayan veya yaptığı işaretin mahiyeti hakkında şüpheye düşülen ahrasın (Dilsizin) bu işareti batıldır. Mebsut'ta da böyledir. Ahraslığı (dilsizliği) sonradan olan ve devamlı bulunmayan (Ara ara konuşabilen veya zorlamayla konuşabilen) kimsenin işaretlerine itibar olunmaz. Ahras (Dilsiz) işaretle; üçten daha az talakta bulunmuşsa, bu talak, talak-ı ric'dir. Muzmarat'ta da böyledir. Nihaye'nin

sonunda Timûrtaşî'den naklen; ahraslığın (Dilsizliğin) devamlılığının takdiri, bir senedir" denilmiştir. İmam'dan gelen rivayette ise; "Sonradan ahras olan kimsenin, bu vasfı ölünceye kadar devam ederse, işareti ile talakı vaki olur." denilmiştir. Alimlerimiz, "Fetva bu son kavil üzerinedir" demişlerdir. Nehrû'l Faik'te de böyledir. Ahras (dilsiz) karısını boşadığına dair bir mektup veya yazı yazarsa, bu yazısı ile talakı (boşaması) vaki olur. Hidaye'de de böyledir"(179) hükmü kayıtlıdır.

1159 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Talak erkeklerin, iddet beklemek ise kadınlarındır."(180) buyurduğu bilinmektedir. "Tevfîz"; erkeğin kendi elindeki bir haktan (boşama hakkından) kadına temlikte bulunmasıdır. "Tevfîz" hakkı verildiği zaman; hem erkek, hem kadın talak hususunda yetkili olur. Aksi takdirde (istisnai durumlar hariç) boşama hakkı sadece ve sadece erkeğe aittir. (181) Yeryüzündeki hiçbir güç; erkekten, bu hakkı zorla alamaz.

BOŞAMA'DA SARIH VE KINAYELİ SÖZLER

1160 Dürri'l Muhtar'da: "Talak'ın lafızları; sarih ve ona mülhak olan sözlerle kinaye lafızlardır. Talakın mahalli, nikâhlı kadındır. Ehli de, akıl-bâliğ ve uyanık olan kocadır. Rûknü istisnadan hali olan lafz-ı mahsustur"(182) hükmü kayıtlıdır. Hanefî fûkahası: "Talaka ehil olan koca; karısını sarih ve kinayeli sözlerle boşayabilir"(183) hükmünde müttefiktir. Sarih söz; kendisiyle neyin murad edildiği açıkça anlaşılan sözdür.(184) Meselâ; "Ben seni boşadım" veya "Sen şu günden itibaren boşsun; iddetini bekle!..." gibi!.. Sarih sözle yapılan talakta; mükellefin niyeti önemli değildir. Zira niyet etse de, etmese de, talak vaki olur. (185)

1161 Bizzat talak için konulmayıp; talaka veya talaktan başkasına muhtemel olan söze "Kinayeli Söz" denir. Daha açık bir ifadeyle; kendisiyle neyin murad edildiği gizli olan, ancak mükellefin niyeti ve halinin delâletiyle kavranabilen sözdür.(186) Talak niyeti ile; "iddetini bekle rahimini istibra et veya sen bilirsin" gibi sözler sarfedilirse, ric'i talak vaki olur. Hanefî fûkahası, kinayeli sözlerle talak hususunda üç hal üzerinde durmuştur. Bunlar:

- 1) Rıza ve mülayemet hali
- 2) Karı-kocanın boşanma hususunu aralarında müzakere etme hali
- 3) Şiddetli geçimsizlik ve kavga durumunda teşekkül eden öfke hali!(187) Genel

olarak rıza ve mülayemet halinde; niyet sözkonusu olmadığı durumda, kinayeli lafızlarla talakın vaki olmayacağı esas alınmıştır. Diğer iki halde ise durum farklıdır. Şöyle ki; şiddetli geçimsizlik ve kavga halinde iken: "Defol, annenin ve babanın yanına git" diyen veya "İddetini bekle" emrini veren koca, boşamaya niyet etmiştir!.. Boşanmayı aralarında müzakere eden karı-koca arasındaki galip olan hal de budur!.. Ancak talaka ehil olan koca; "Ben bu sözümle boşamaya niyet etmedim, boşayabileceğimi ihsas ettirdim" derse, iddiası kazaen tasdik olunur. Zira, "Defol!.. Annenin ve babanın yanına git!.." sözü hem talaka, hem de talaktan başka bir şeye hamledilebilir. "İddetini bekle" emri ise farklıdır. Sonuç olarak; kinayeli lafızlarda ehil olan kocanın niyeti esastır.

TALAK'IN (BOŞAMANIN) HÜKMÜ

1162 Talak'ın hükmü; karı koca arasındaki ayrılığın "Talak-ı Ric'i" de, kadının iddet müddeti bitince, "Talak-ı Bain"de ise; derhal vukû bulmasıdır."(188) Şimdi "Talak-ı Ric'i" ve "Talak-ı Bain" üzerinde duralım.

1163 Kur'an-ı Kerim'de: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler. Eğer onlar Allah'a ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını (söylemeyerek) gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları ise bu bekleme (iddet) müddeti içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya (herkesten) daha layıktırlar. Erkeklerin meşru surette kadınlar üzerindeki (Hakları) gibi, kadınların da onlar üzerinde (daha üstün) bu dereceye sahiptirler. Allah mutlak galiptir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir."(189) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla yeniden nikâh akdine ve mehir tesbitine lüzum olmaksızın, kadının iddet müddetiyle sınırlı olarak, geri dönme imkanı veren talaka "Ric'i talak" denir. Hanefî fûkahası: "Bir erkeğin kendisiyle cinsi temas (Cim'a) ettiği karısını, bir mal karşılığı ve mübalağa ifade eden sözlerden uzak, sarîh boşama sözleriyle boşamasına "Ric'i Talak" denir" tarifini esas almıştır.(190) Dikkat edilirse, bu tarifte, ric'i talak'ın şartları beyan edilmiştir. Şöyle ki; a) Talak, cinsi temastan (Cim'adan) sonra vukû bulmuş olmalıdır. b) Bir mal karşılığında (Hul sebebiyle) olmamalıdır. Zira mal karşılığı talak, "Bain" talaktır. c) Talaka ehil olan koca, karısını sarîh sözlerle boşamalı, üç talakın tamamını zikretmemeli ve talak sırasında şiddet ve mübalağa ifade eden lafızlardan uzak durmalıdır.

1164 **RIC'İ TALAK'IN HÜKÜMLERİ:** Ric'i talakta, nikâh, iddet müddetinin sonuna kadar devam eder. Dolayısıyla kadın, iddet müddetinin sonuna kadar,

kocasına haram değildir. Ancak şehvetle kucaklama, öpme ve cinsi temas halinde, rücû etmiştir. Tabii olarak talak (boşama) haklarından birisini kaybeder. İddet müddeti içerisinde; karı veya kocadan birisi ölürse, birbirlerine varis olurlar. Eğer koca; iddet müddetinin sonuna kadar karısına rücû etmezse, iddet bittiği andan itibaren birbirlerine yabancı (Mahrem) olurlar. Bu durumda (Eğer üç talak hakkını kullanmamışsa) yeniden nikâh akdi ve mehir tesbiti ile evlenebilirler. Ancak iddet müddetinin sonunda kadın; hür ve tekliflere muhatab hale gelmiştir. Bir başkasıyla da evlenebilir. İddet müddetinin sonunda mehrinin tamamını talep etmek hakkıdır.(191)

1165 Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Hafsa (r.anha) validemizi boşadığı ve daha sonra rücû ettiği bilinmektedir.(192) İslâm uleması: "Zifafa girdiği karısını boşayan kimse, iddeti bitmeden talakdan rücû edebilir. Ayrıca bir kimse, zifafa girdiği karısını ric'i bir talakla boşasa, ister sağlıklı, ister hasta olsun, kendisi veya karısı iddet müddeti bitmeden önce ölürse, birbirlerine mirasçı olurlar" hükmünde icma etmiştir. Tek bir ihtilaf mevcut değildir.

1166 Talak-ı Ric'i den sonra; kadının iddet müddeti içerisinde iken, henüz baki olan nikâhı devam ettirmeye "Rec'at" denir. Hanefî fûkahası, Rec'at'ın müstehab olduğu hususunda müttefiktir.(193) Feteva-ı Hindiyî'de: "İki çeşit rec'at vardır. Bunlar: Sünnete uygun olan rec'at ve Bid'at olan rec'attır. Sünnete uygun olan rec'at: "Kocanın, karısına (talak'tan döndüğünü) söz ile bildirmesi ve bu hususta iki şahid tutmasıdır." Bir kimse karısına rücû ettiği zaman sözle müracaat edip: "Sana geri döndüm, müracaat ettim" veya "Karıma müracaat ettim" der, bu hususta iki şahid tutmazsa veya şahid tuttuğu halde onlara bildirmezse, bu "Bid'at" olur. Fakat bu şekilde rec'at de sahihtir, ancak sünnete muhaliftir. Bir kimse karısına cim'a etmek, şehvetle öpmek veya fercine şehvetle bakmak gibi amellerde bulunursa, ona müracaat etmiş sayılır. Ancak bu şekildeki rücû (Rec'at) mekruhtur. Müstehab olan; kocanın şahidleri tuttuktan ve onlara durumu beyan ettikten sonra rec'at etmesidir. Cevheretü'n Neyyire'de de böyledir."(194) hükmü kayıtlıdır. Bu hususta İbn-i Ömer (ra)'den gelen hadis-i şerif esas alınmıştır. Resûl-i Ekrem (sav), İbn-i Ömer (ra)'e hayız halinde iken boşadığı karısına rec'at etmesini ve bu hususta da iki şahid tutmasını emretmiştir. İki şahid tutulması maslahat noktasından müstehaptır, ancak rec'at'ın şartı değildir. Şafîi fûkahası, Hz. Ata'dan rivayet edilen "Rec'at beyyine iledir" haberini esas alarak; "Rec'at sözlü olarak yapılır, fiille yapılmaz. Ayrıca, kocanın, rücû ettiğine dair iki adil şahid bulundurulması da şarttır"(195) hükmünde ittifak etmiştir.

1167 TALAK-I BAİN: Nikâh akdini derhal ortadan kaldıran ve aile hayatını sona erdiren talaka "Bain (ayrılığı gerektiren) talak" denir. Bunlar a) Nikâh akdinden sonra, zifafa girmeden (Cinsi temasta bulunmadan) koca karısını boşarsa bu "Bain Talak" olur. Zira bu gibi durumda iddet sözkonusu değildir. b) Karı-Koca, İslâm'da bir hayat yaşamayacakları hususunda ittifak eder ve kadın, bir miktar mal vermek suretiyle boşanmayı talep ederse, kocası da buna razı olursa "Bain" talak meydana gelir.(196) c) Koca, üçüncü boşanma hakkını kullanırsa, bu durumda da bain talak meydana gelir.

1168 TALAK-I BAİN'İN HÜKÜMLERİ: Talak-ı Bain'de; evlilik hayatı derhal sona erer. Ancak kadın; iddet müddeti içerisinde kocasının evinde kalır ve nafakası (bu süre içerisinde) geçerlidir. Mehrin tamamını derhal kadına vermek mecburiyetindedir. Birbirlerine varis olamazlar.(197) Sadece cinsi temastan önce boşanan kadın için nafaka yoktur.

TALAK'TA (BOŞANMADA) DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

1169 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki apaçık bir kötülük (meydana) getirmiş olsunlar. Bunlar, Allah'ın hudududur. Kim Allah'ın hududunu (çiğneyip) aşarsa, muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur."(198) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav), Sahabe-i Kiram'a, hanımlarını boşayacakları zaman; hayız halinden temizlendikten sonra yapmalarını ve iddet müddeti içerisinde bir daha boşamamalarını buyurmuştur. (199) Hanefî fûkahası; talakı "sünnete uygun olan talak ve bid'at olan talak" olmak üzere ikiye ayırmıştır: "Sünnet'e uygun olan talak da kendi arasında; "Ahsen" ve "Hasen" olmak üzere ikiye ayrılır.(200) Şimdi bunları izaha gayret edelim.

1170 AHCEN (EN GÜZEL) OLAN BOŞANMA ŞEKLİ: Boşama, şiddetli geçimsizlik ve eşlerin birbirlerinden nefret etmeleri durumunda gündeme girer. Talaka ehil olan kocanın; öfkesine kapılıp, fevri hareket etmesini önleyen ve her iki tarafın zararına yol açmayan boşama şekli "Ahsen" (En güzel) olanıdır. Yoksa talak bizzat "Ahsen" (en güzel) değildir. Dürri'l Muhtar'da: "İçinde cim'a (cinsi temas) bulunmayan temizlik müddetinde yalnız ric'i bir talak ile boşayıp, kadını iddeti geçinceye kadar terketmek, diğer talaklara nisbeten ahsen (en güzel) talaktır"(201) hükmü kayıtlıdır. Dolayısıyla meşru boşama sebebi bulunan

mükellef;

- 1) Karısının ay halinden (Hayız'dan) temizlenmesini beklemelidir.
- 2) Temizlik süresi içerisinde kendisiyle cim'a (cinsi temas) etmeden, bir talakla boşamalıdır. Eğer birden fazla talak'la boşarsa ahsen olmaz, bid'at olur.
- 3) Talak "Ric'i" olmalıdır, kat'iyen "Bain" olmamalıdır.
- 4) Kadının iddet müddeti bitinceye kadar; onun her türlü ihtiyacını (nafakasını) karşılamalı, bu arada başka talak hakkı kullanmamalıdır. Feteva-ı Hindiyye'de bu dört maddeye, "Eğer hamile ise doğumu beklenmelidir" hükmü ilave edilmiştir. (202)

1171 HASEN (GÜZEL) OLAN BOŞAMA ŞEKLİ: Abdullah b. Ömer (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte, "Hasen" olan husus izah olunmuştur. Hadis-i Şerif şudur: Abdullah b. Ömer (ra), "Karımı hayız halinde boşadım. Babam Ömer, bu durumu Resûl-i Ekrem (sav)'in yanında beyan etmiş, bunun üzerine Resûlullah: "- Ona emret de, karısına dönsün!.. Tâ ki kadın, içerisinde boşandığı bu hayızdan başka yeni bir hayız görsün; ondan sonra boşamak isterse onu temiz iken ve kendisiyle cim'a (Cinsi temas) etmeden boşasın!.. İşte Allah'ın emrettiği vecihle iddet için talak budur"(203) demiştir. Hanefi fukahası: "Kendisiyle kadını; içinde cim'a bulunmayan bir tuhr (temizlik) halinde, bir ric'i talakla boşamak ve iddetin sonuna kadar, tuhr (temizlik) hallerinde birer daha boşamaktır."(204) hükmünde müttefiktir. İmam-ı Malik(rh.a) "Ancak üç tuhr (temizlik) halinde bir defa ric'i talakla boşamak sünnettir. Bunun dışındaki boşama şekilleri bidattır. Zira talak, ihtiyaç sebebiyle mübah kılınmıştır. Bir defa Ric'i talakla; bu ihtiyaç karşılanmış olur"(205) hükmünü beyan etmiştir. İbn-i Abidin: "Üç temizlik müddetinde birer defa boşamak hür kadınlara mahsustur. Kadın cariye olursa, iki temizlik müddetinde birer defa boşanır. (Bercendi.) Temizlik müddetinin evveli ve sonu hakkında geçen hilaf burada da mevcuttur. Nitekim Bahır sahibi buna tenbihte bulunmuştur. "Ve boşamamak şartıyla..." Yani hayız halinde boşamamak şartıyla demektir. Çünkü bu, bir temizlik müddetinde iki talakla boşamak gibidir ve mekruhtur. Şarihin; "O hayız müddetinde ve o temizlik müddetinde talak bulunmamak" dememesi, sözümüz üç talakı, üç temizlik müddetine dağıtmak hususunda olduğu içindir. "Üç ayda birer defa boşamaktır. Yani kadını kameri ayın başında boşarsa ki bundan murad, hilalin görüldüğü gecedir. Üç ay itibar alınır. Aksi takdirde talakı üç aya

dağıtmış olmak için, her ay bilittifak otuz gün üzerinden hesap edilir. İmam-ı Azam'a (r.a) göre, iddetin bitmesi hakkında dahi bu usul takip edilir. Fetih sahibi diyor ki; "Fetvanın, imameynin kavline göre olduğu söylenir. Çünkü bu daha kolaydır demişlerdir. Fakat bu birşey değildir."(206) buyurmaktadır.

1172 BİD'AT OLAN BOŞAMA ŞEKLİ: Boşamaya ehil olan kocanın; karısını, hayız halinde iken veya temizlik halinde cinsi temastan (cim'a'dan) sonra veya bir defada üç talak birden boşamasıdır.(207) İbn-i Abidin; bid'at olan talakı izah ederken: "Bidi bid'ata mensub demektir. Burada ondan murad, haram olan talaktır. Çünkü ulema boşayanın asi olduğunu açıklamışlardır. (Bahır.) Ayrı zamanlarda üç defa boşamaktır. Bir kelimeyle üç defa boşamak evleviyetle bid'i talak olur. İmamiyye taifesinden rivayet olunduğuna göre, üç lafzıyla talak vaki olmadığı gibi; hayız halinde de vaki olmaz. Çünkü, haram kılınmış bid'attir. İbn-i Abbas dedi ki: Resûlullah (sav) ile Ebû Bekir devrinde ve Ömer'in hilafetinin iki yılında üç talak bir sayılırdı. Nihayet Ömer, halk öyle bir işte acele ettiler ki, kendilerine o işte mehil vardı. Bunu onlara geçerli kılsak ha.. dedi ve aleyhlerine yürürlüğe koydu." buyurulmuştur. Sahabe ve Tabiun'un cumhuru ile onlardan sonra gelen müslümanların imamaları üç talak vaki olduğuna kaildirler"(208) hükmünü beyan etmektedir.

BU KONU İLE İLGİLİ DİĞER MESELELER

1173 Talakla ilgili ilimler, nikâh akdi yapan erkekler üzerine "Farz-ı Ayn"dır. Dikkat edilirse talaka (Boşanmaya) niyet eden erkek; Hayız, iddet ve cim'a hususunda titiz olmak durumundadır. Kadın hayızdan kesilmiş veya henüz hayız kanı görmemişse durum ne olacaktır? Kur'an-ı Kerim'de: "Kadınlarınız içinden artık hayızdan kesilmiş olanlarla, henüz hayız görmemiş bulunanların (iddetleri) de, eğer şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır. Hamile kadınların iddetleri ise, doğum ile birlikte sona erer. Kim Allah'tan korkarsa, Allahû Teâla kendine her işinde kolaylık verir. İşte bunlar Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) onun kusurlarını örter, onun mükâfatını büyütür."(209) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fûkahası: "Yaşının küçüklüğü veya ihtiyarlık sebebiyle hayız (adet) görmeyen kadını sünnet üzere boşamak şu şekilde olur; önce bir talak boşar, bunun üzerinden bir ay geçtikten sonra bir talak daha boşar, bir ay daha geçince bir talak daha boşar. Hamile olan kadının, cinsi temastan sonra boşanmsında bir mahzur yoktur."(210) hükmünde müttefiktir.

1174 Kendisiyle nikâh akdi yaptığı bir kadını, gerdeğe girmeden önce boşamak

isteyen koca; ister hayızlı, ister temizlik döneminde boşayabilir.(211) Zira, cinsi münasebet (cima) bulunmadığı için; nesebin tesbiti ve rec'at sözkonusu değildir.

1175 TALAK'IN SAYISI: Kur'an-ı Kerim: "Talak (boşama) iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salıvermektir. Onlara (Kadınlara) verdiğiniz bir şeyi (mehri geri) almanız size helal olmaz."(212) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla ehliyet sahibi bir mü'min talak (boşama) hususunda titiz olmak ve şer'i hududlara riayet etmek borcundadır.(213) Malûm olduğu üzere talakın sayısı hür kadınlar hakkında üç, cariyeler hakkında ikidir!.. Şimdi üç talak bir anda verilebilir mi? sualine cevap arayalım.

1176 Hanefi fûkahası; "Boşamaya ehil olan koca; üç talakın bir anda vaki olmasına niyyet eder ve bir defada, üç (üç defa) boşarsa, üç talak vaki olur, gerisi lagvdir."(214) hükmünde müttefiktir. Meselâ bir kimse karısına hitaben: "Seni üçten, dokuza kadar boşadım, iddetini bekle" veya "Sen benden yüz talakla boş ol" derse yalnız üç talak tahakkuk eder. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları; bu hususta Sahabe-i Kiram'ın icmanın teşekkül ettiğini beyan etmişlerdir.(215) Hanefi fûkahası; üç talakın bir anda kullanılmasının bid'at olduğunu, bunu yapan mükellefin sünnete muhalafet ettiği için asi (günahkar olacağını, ancak sonuç itibariyle beynunet-i kübra (büyük ayrılığın) meydana geleceği hususunda müttefiktir.

1177 Kur'an-ı Kerim'de: "Yine erkek karısını (üçüncü defa olarak) boşarsa, ondan sonra kadın kendinden başka bir kimseye nikâhlanıp varıncaya kadar, ona (birinci kocasına) helal olmaz. Bununla beraber eğer bu (yeni) koca da onu boşar da, onlar (birinci koca ile zevce) Allah'ın sınırlarını ayakta tutacaklarını (tatbik edeceklerini) zannederlerse (iddet bittikten sonra) tekrar birbirlerine dönmelerinde (Evlenmelerinde) her ikisi hakkında da vebal yoktur. Bunlar bilir, anlar bir kavim için Allah'ın açıkladığı sınırlardır."(216) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla talaka ehil olan koca; karısını üç defa boşarsa nikâh'ın helalliği kaybolur.(217) Tekrar evlenebilmeleri için; o kadının başka bir kimseyle evlenmesi şarttır. Peki bu evlenme, anlaşmalı şekilde yapılabilir mi? İbn-i Abbas (ra) bu durumu Resûl-i Ekrem (sav)'e sormuştur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Hayır!.. Ancak isteyerek yapılacak nikâh helal kılar, anlaşmalı (hileli) nikâh değil, ayrıca Allah'ın kitabıyla alay da değil!.. İkinci kocanın, o kadının balcığından tatması (cinsi temas, cim'a etmeleri) da şarttır." (218) buyurmuştur. Hanefi fûkahası, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) helal kılana ve kendisi için helal kılınana lanet etsin" Hadis-i Şerifini esas alarak:

"Helal kılma şartıyla (anlaşmalı olarak) o kadınla evlendiği zaman nikâh mekruhtur. Eğer yeni koca; o kadınla cima ettikten sonra boşarsa, birinci kocaya helal olur. Aksi takdirde helal olmaz. Zira bu fiilde (birinci kocaya helal olabilmesi için anlaşmalı evlenmede) "Muvakkat nikâhın manası mevcuddur" (219) hükmünde müttefiktir. Esasen, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "(Üç talakla boşanan) kadın; birinci kocasına, yeni kocasının balcığını tadıncaya kadar helal olmaz"(220) buyurduğu bilinmektedir. Sonuç olarak "Hulle"nin (Helal kılmanın) şartları şunlardır:

- a) Üç talakla boşanan kadın iddet müddetini doldurmalıdır.
- b) Bundan sonra başka bir erkekle; sahih bir nikâhla evlenmelidir ve aralarında cinsi temas (Cim'a) olmalıdır.
- c) Ölüm veya meşru sebeblerle boşanma meydana gelmelidir. Hiçbir zaman üç talakla boşayan kimseye; bu kadın, yeniden helal olsun niyetiyle davranmamalıdır.
- d) İkinci kocadan sonra da, iddetini tamamlamalıdır.
- e) Kadın, birinci kocasıyla yeniden nikâh'a razı olmalıdır.

1178 İmam-ı Şafii (rha) nikâh kelimesinin, hem cinsi münasebete, hem de akid suretiyle meydana gelen evliliğe delâlet edebileceğini beyan ettikten sonra: "Kocası tarafından üç talakla boşanan ve sonra başka adamla evlenen bir kadına Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurmuştur: "Sen onun, o da senin balını tadıncaya kadar ilk kocana dönmen helal olmaz." Yine Süfyan, İbn-i Şihab'tan, O da Urve'den, O da Hz. Aişe'den rivayet ettiğine göre; "Rifae'nin karısı, Resûl-i Ekrem (sav)'e gelip dedi ki: "- Ben Rifae'nin karısıydım. Sonra beni üç talakla kat'i olarak boşadı. Ben de Abdurrahman b. Zebir ile evlendim. Fakat onun erkekliği elbise saçağı gibidir." Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Galiba sen Rifae'ye dönmek istiyorsun!.. Hayır, sen onun, o da senin balını tadıncaya kadar bu helal olmaz" buyurdu. Sünnet kat'i olarak göstermektedir ki; ilk kocasından üç talakla boşanan bir kadın, ikinci koca ile nikâhlanıp, bu yeni kocası ile cim'ada (Cinsi münasebette) bulunmadıkça, birinci kocasına (Üç talakla boşayana) dönemez. Ancak nikâh ve cinsi münasebetten sonra (her hangi bir sebeble boşanırsa) ilk kocasına dönebilir"(221) hükmünü beyan etmektedir.

TALAK HUSUSUNDA KADINI MUHAYYER BIRAKMAK

1179 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey peygamber zevcelerine de ki; "- Eğer siz dünya hayatını ve onun zinet ve ihtişamını arzu ediyorsanız, gelin size boşanma bedellerini vereyim de, hepinizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı ve ahiret yurdunu diliyorsanız, şüphe yok ki, Allah içinizden güzel hareket edenler için büyük bir mükafat hazırlamıştır."(222) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i kerime; Resûl-i Ekrem (sav)'in hanımlarını; boşanma veya aile hayatına devam hususunda muhayyer burakmıştır. Nitekim Hz. Aişe (r. anha) validemiz; "Resûl-i Ekrem (sav) bizi muhayyer bıraktı da, biz Allahû Teâla (cc) ve Resûlünü tercih ettik!.. Bu muhayyerlik bizim aleyhimize bir hüküm meydana getirmedir"(224) buyurmuştur. Hanefî fukahası: "Talaka ehil olan koca, nikâhlı hanımına: "Sen talak hususunda yetkilisin ve muhayyersin. İstersen kendini boşa" derse, o meclis devam ettiği müddetçe kadının boşama (talak) hakkı vardır. Bu husus Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile sabittir. Meclis dağıldığı an, bu muhayyerlik ortadan kalkar"(225) hükmünde müttefiktir. Nikâh akdi esnasında kadın erkeğe: "Bir talak hakkı elimde olmak üzere seninle evlendim" der, erkek de: "Bir talak hakkı elinde olmak üzere seni zevceliğe kabul ettim" cevabını verirse, bununla "Tevfiz" gerçekleşir!.. Bu tevfiz hakkı meclisle sınırlı değil, sürekli!.. Ancak evliliğin devamı sırasında; erkeğin kadını talak hususunda muhayyer bırakması, meclisle sınırlıdır.

ŞARTA BAĞLI OLAN TALAK

1180 Bir şarta bağlı olarak yapılan boşamalarda; şart yerine geldiği zaman talak vaki olur. Meselâ: Talaka ehil olan koca, karısına: "- Eğer sen babanın evine benim iznim olmadan gidersen, boş ol" veya "Falan işi yaparsan, boşsun" derse, kadın babasının evine izinsiz gittiğinde veya "falan" işi yaptığında boş olur. Zira talakın (boşamanın) bağlı olduğu şart tahakkuk etmiştir.(226) Şart lafızları; dilden dile farklılık arzeder.(227) Şartın geçerli olabilmesi için bazı mahiyetlerin bulunması gerekir. Bunlar;

a) Şartın gelecekte vuku bulması imkân dahilinde olmalıdır. Meselâ: "Eğer deve iğnenin deliğinden geçerse, sen boş ol" demek mümkün değildir. Çünkü koşulan şartın vukuu imkânsızdır.

b) Şart boşanma sırasında mevcut olmamalıdır.

c) Şarta bağlı talakın (boşamanın) yapıldığı sırada; kadının hakikaten ve hükmen karısı olması gerekir. Mesela; bir erkek, yabancı bir kadına: "Eğer baban bizim

eve gelirse, sen boşsun" derse, bununla talak meydana gelmez.(228)

TALAK'TA (BOŞAMADA) ŞAHİD GEREKLİ MİDİR?

1181 Kur'an-ı Kerim'de: "Sonra (o kadınlar, boşadıklarınız) iddet müddetlerini doldurdıkları zaman onları ya güzellikle tutun, yahud güzellikle kendilerinden ayrılın ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid yapın. (Ey şahidler, siz de) Şahidliği Allah için eda edin. İşte bu (yok mu?) Allah'a ve ahiret gününe iman etmekle onlara onunla öğüt verilir. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir kurtuluş yolu ihsan eder"(229) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası, "Talak ve Rec'at'ta iki adil şahidin bulundurulması müstehab olduğunu ve isbat kolaylığı sağlayacağını" beyan etmiştir.(230) Ancak şahid; talak'ın (boşamanın) şartı değildir. Şahidsiz olarak yapılan talak (boşama) muteberdir.

İLÂ'NIN MAHİYETİ

1182 Önce kelime üzerinde duralım. Lugat manası; mutlak yemindir. İslâmî ıstılahta; "Ehil olan kocanın, nikâhlısı olan kadınla cinsi temasta (Cim'a'da) bulunmayacağına dair Allahû Teâla (cc)'nın adını veya sıfatlarını veya oruç, hacc, namaz, talak vs... gibi hususları anarak yemin etmesine ilâ denir.(231)

1183 Kur'an-ı Kerim'de: "Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler için, dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (O müddet içinde, zevcelerine) dönerlerse, şüphe yok ki Allah cidden yarlıgayıcı, hakkı ile esirgeyicidir."(232) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in hanımlarına "ilâ" yaptığı bilinmektedir. (233) Dolayısıyla "İlâ"; kitap, sünnet ve sahabe-i kiram'ın icma ile sabittir. Hanefî fûkahası: "Bir koca, karısına hitaben: "Vallahi seninle cinsi temasta (Cim'ada) bulunmayacağım" veya "Vallahi sana dört ay yaklaşmayacağım, Cim'ada bulunmayacağım" derse, ilâ yapmış olur. Cariye için bu süre iki aydır. Şayed bu süre içerisinde cim'a yaparsa, yemin bozulup keffâret vermesi icab eder, ilâ'da düşer. Eğer karısına ilâ sebebiyle dört ay yaklaşmazsa, "Bain Talak" tahakkuk eder."(234) hükmünde müttefiktir. Ric'i talakla boşanan kadın üzerine yapılan ilâ sahih olur. Zira nikâh hükmen mevcuttur. Ancak "Talak-ı Bain"le boşanan kadın üzerine yapılan ilâ, muteber değildir. Çünkü ilâ için nikâhın hakikaten veya hükmen mevcut olması şarttır.(235)

1184 İlâ yapan koca; cim'a edemeyecek derecede hasta olursa veya kadın cim'a edilmeyecek derecede hasta veya engeli bulunursa (yani dört ay içinde meşru bir

sebeble cim'a imkanı olmazsa) kocanın ilâ'dan rücû etmesi: "- Ben ilâ'dan vazgeçtim ve karıma rücû ettim" sözü ile tahakkuk eder. Yemin keffareti vermesi gerekir. İlâ müddeti içinde cim'a engelleri zail olursa, sözle yaptığı rücû batıl olur, cim'a etmesi zaruret haline gelir.(236) Feteva-ı Hindiyye'de: "İlâ'da kullanılan lafızlar iki çeşittir. Bunlar; a) Sarih lafız b) Kinayeli lafız'dır. "Cinsi temastan (Cim'adan) nefsinin menettiği açıkça ifade eden lafızlara "Sarih Lafız" denir. Kinayeli lafız ise; kendisiyle sadece cim'a manası anlaşılmayan, başka manaya gelme ihtimali de bulunan lafızlardır. Bunlarda niyyet olmadığı müddetçe ilâ olmaz. Sarih lafızlarda niyyet şart değildir."(237) hükmü kayıtlıdır. İmam-ı Merginani, cahiliyye döneminde ilâ'nın (yani karısıyla cinsi temas etmek üzere yemin'in) boşama manasına geldiğini, şer'i şerifin ilâ'ya müddet koyarak talakı (boşamayı) tehir ettiğini kaydetmektedir.(238) Sonuç olarak; kocanın yemin sebebiyle karısına dört ay yaklaşmaması talak hükmündedir. İmam-ı Şafii (rh.a) "Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim), eşler arasını ayırması gerekir, ancak o zaman "Bain" talak olur"(239) hükmünü beyan etmiştir.

1185 Ehl-i Sünnet'in müçtehid imamları: "Cinsi ilişkiye engel teşkil eden her yemin ilâ'dır. Yeminden (İlâ'dan) geri dönme, bir özür bulamadığı takdirde, cinsi ilişkide bulunmakla gerçekleşmiş olur" hükmünde icma etmişlerdir.(240)

"HUL" NEDİR?

1186 Önce kelime üzerinde duralım. Lugatta mutlak surette izale etme, gidermek manasınadır.(241) İbn-i Abidin: "Hûl lugatta gidermektir!... Araplar "Hala'tün-na'le" derler. "Ayakkabımı çıkardım" manasına gelir. Kadın kocasına fide vererek ayrılırsa buna "muhâlea" denir. İsmi hul'dür. Bu kelime elbiseyi çıkarmaktan istiare edilmiştir. Çünkü karı-kocadan her biri elbisesini çıkarmış gibi olur. Bunu bahır sahibi Misbah'tan nakletmiştir"(242) buyurmaktadır. Feteva-ı Hindiyye'de: "Muhalea, nikâh akdini, hul'a mahsus sözlerle izale etmek, ortadan kaldırmaktır. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Muhalea; alım-satım lafızlarıyla sahih olur. Bu manaya gelen Farsça (veya başka dilden) sözlerle de sahihtir. Zahirîyye'de de böyledir. Hul'un şartı, tıpkı talakın şartları gibidir. Hükmü ise; bain bir talakın vukû bulmasıdır. Tebyin'de de böyledir"(243) hükmü kayıtlıdır.

1187 Kur'an-ı Kerim'de: "Boşama iki defadır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır. (Ey Kocalar) onlara (Karılarınıza) verdiğiniz bir şeyi (mehri geri) almanız size helal olmaz. Meğer ki, erkekle kadın, Allah'ın

hududlarını ayakta tutamıyacaklarından korkmuş (ümidini kesmiş) olsunlar. Eğer bu suretle siz de onların (Karı ve kocanın) Allah'ın hududlarını hakkıyla muhafaza ve ifa edemeyeceklerinden korkarsanız, o halde (kadının) fidyeye vermesinde (Muhalea yapmasında) ikisi üzerine de vebal yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları (Çiğneyip) geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir"(244) hükmü beyan buyurulmuştur.

1188 İbn-i Abbas (ra)'den rivayet edildiğine göre; Sabit b. Kays'ın karısı, Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü!.. Kocam Sabit b. Kays'ı, ahlâkı ve dini hususunda ayıplamıyorum. Fakat kendim mü'min olduktan sonra küfrani nimete (veya küfür derecesinde hata işlemekten) düşmekten korkuyorum" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "(Mehir olarak aldığın) Bahçeni geri verecek misin? sualini sordu. "Evet" cevabını alınca Resûl-i Ekrem (sav) Sabit b. Kays b. Şemmas'a "Bahçeyi kabul et ve onu bair talakla boş" (245) buyurdu.

1189 Hanefî fukahası: "Karı-koca arasında geçimsizlik devam eder ve Allahû Teâla (cc)'nın emirlerini yerine getirememekten korkarlarsa, kadının mal mukabilinde kocasından hul etmesinde (Muhalea yapmasında) vebal yoktur. Koca, mal karşılığında boşamayı kabul ederse, bair talak tahakkuk eder. Kadının bu malı vermesi şarttır. Geçimsizliğin sebebi kocanın tutumları ise, kadından boşanma bedeli olması mekruhtur. Geçimsizlik kadından geliyorsa, kocanın mehir olarak kadına verdiğinden fazlasını talep etmesi mekruhtur. Fakat böyle yaparsa (günah işlemiş olmakla beraber) kazaen sahihtir. Esas olan vermiş olduğu mehri, veya daha azını geri almasıdır" (246) hükmünde müttefiktir.

1190 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hul, bair bir talaktır" (247) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, koca, mahiyeti malum olan bir mal veya menfaat karşılığı karısını boşamaya razı olduğu an "Muhalea" gerçekleşmiş olur. Zira koca açısından bu yemin hükmündedir. Mal veya menfaate sahip olur-olmaz. "Talak-ı Bair" tahakkuk eder. Nikâhta mehir olabilen her şey; hul'de de bedel olabilir. Tek fark; mehrin miktarı on dirhemden az olamaz. Ancak hul, on dirhemden az olabilir. (248)

1191 Karşılıklı anlaşma yoluyla ayrılma (MÜBAREE) mümkündür. Yani, Allahû Teâla (cc)'nın hududlarına riayet edemeyeceklerini anlayan karı-koca; konuyu kendi aralarında müzakere ederek, herhangi bir mal karşılığı olmaksızın boşanabilirler. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) "Muhalea (Hul) ve Mubaree sonucunda; karı-kocadan her birinin diğeri üzerinde iddet nafakasından başka,

nikâhla ilgili bütün haklarını düşürür" hükmünü beyan etmiştir. Sonuç olarak; aile hayatını İslâmi hududlar içerisinde devam ettirilebilirse mesele yoktur. İslâmi hududlara riayet edemedikleri kendilerince sabit olan karı-kocanın birbirine zulme sapmadan ayrılmaları esastır. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de: "Hem kadınları boşadınız da, iddetlerini bitirdiler mi, artık onları ya (kendilerine recatla) iyilikle tutun ya iyilikle bırakın. Onları (kadınlarınızı) sırf zulmedebilmeniz için, zararlarına olarak tutmayın. Kim böyle yaparsa muhakkak kendisine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini oyuncak yerine koymayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini ve öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her şeyi hakkı ile bilendir."(249) hükmü beyan buyurulmuştur. Allahû Teâla (cc), birbirlerine zulmeden karı-kocadan intikamını alır. Dolayısıyla şer'i hududlara riayet hususunda titizlik şarttır.

ZİHAR'IN TARİFİ VE MAHİYETİ

1192 Dürri'l Muhtar'da: "Lugaten zıhar; "Zahera" fiilinin masdarıdır. Kocası karısına: " Sen bana annemin sırtı gibisin" dediği zaman, araplar "Zahera min imaretihi" derler. (Karısına sırtını döndü manasınadır) Şer'an bir Müslümanın karısını (Velev kitabiyye veya küçük, yahut deli olsun) yahud kadının bütününü ifadeye yarayan uzuvlarından birini veya cüz-ü şayı'ını kendine ebediyyen haram olan birine zevali mümkün olmayan bir vasıfla benzetmektir" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken şunları zikretmektedir: "Bu, zıhar'ın lugat manalarından biridir. Çünkü "Zahera" fiili zahır'dan alınmıştır. Sırt sırta verdiği zaman araplar "zahertehû" derler. Bahır'da, Misbah'tan naklen şöyle denilmiştir: "Hassaten zahır kelimesiyle zikredilmesi sırt manasına gelen (Zahır) hayvanın binilecek yeri olduğu içindir. Cim'a halinde kadına binilir. Binaenaleyh anneye binmek, hayvana binmekten istiare edilmiştir. Sonra bir kimsenin karısına binmesi, yasak olan anneye binmeye benzetilmiştir. Burada latif bir istihare vardır. Sanki erkek karısına: "- Sana nikâh için binmek bana haramdır" demiş gibidir."(250) Sonuç olarak; zıhar "Zehare" fiilinin masdarıdır, sırt manasına gelir. İslâmî ıstılahta; "Talaka ehil kocanın, karısını kendisine gerek sıhrıyet, gerek neseb, gerek süt sebebiyle ebediyyen haram olan kadının bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesine "Zıhar" denilmiştir.(251) Ayrıca zıhar; nikâhı baki olmakla beraber, karısıyla cim'a etmeyi kendisine haram kılmaktadır.

1193 Cahiliyye döneminde Araplar arasında yaygın adetlerden birisi de; bir erkek karısını boşamak istediği zaman ona: "Sen bana annemin sırtı gibisin" derdi. Bu sözle; boşanmanın tahakkuk ettiği örf halindeydi. Sahabe-i Kiram'dan

Evs b. Samt (ra) eşi Havle binti Salebe (r. anha)'ye kızarak: "Sen bana annemin sırtı gibi ol" der ve evi terkeder!... Havle b. Salebe (r.anha), Resûl-i Ekrem (sav)'e defalarca müracaat ederek; "ihtiyarlığını, fakirliğini ve çocuklarına bakacak bir durumu olmadığını" beyanla, bir çare bulmasını istirham eder. Bu arada gece-gündüz Allahû Teâla (cc)'ya yalvarmayı da ihmal etmez. Daha sonra "Zihar"la ilgili ayet-i kerime'ler nazil olur.(252) Şimdi bu ayet-i kerimleri zikrelelim.

1194 Kur'an-ı Kerim'de: "(Habibim) Zevci hakkında seninle direşip duran (Nihayet halinden) Allah'a da şikayet etmekte olan (kadın)'ın sözünü (umulduğu vech ile) Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı (zaten) işitiyordu. Çünkü Allah hakkı ile işitici, kemaliyle görücüdür. İçinizden "Zihar" yapagelenlerin (karıları) onların anneleri değildir. Anneleri kendilerini doğuranlardan başkaları değildir. Şüphe yok ki onlar, herhalde çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak Allah çok bağışlayıcı çok yarlıgayıcıdır. Kadınlarından "Zihar ile ayrılmak isteyip de, sonra dediklerini geri alacaklar (için) birbirleriyle temas etmezden önce, bir köle azad etmeleri (lazımdır). İşte size bununla öğüt veriliyor. Allah, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır. Fakat kim (bunu, köleyi) bulamazsa, birbiriyle temas etmeden önce fasılasız iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmış yoksulu doyursun. Bu (hafifletme) Allah'a ve Resûlüne iman (da sebat) etmekte olduğunuz içindir. Bu (hükümler) Allah'ın tayin ettiği hududlardır. (Bunları kabul etmeyen) Kâfirler için ise, elem verici bir azab vardır."(253) hükmü beyan buyurulmuştur.

1195 Zihar'ın tahakkuku için bir takım şartlar vardır: Bunlar:

- 1) Zihar'da bulunan koca; akıl-baliğ, uyanık ve mü'min olmalıdır. Küçük çocuğun, delinin, uyuyan kimsenin ve kâfirin ziharı muteber değildir.
- 2) Kendisine teşbihte bulunan kadın, zihar yapan erkeğe, neseb, süt veya sıhriyyet sebebiyle nikâhı ebediyyen haram olmalıdır. Binaenaleyh; teyzeye, kız kardeşe, süt kız kardeşe ve kayınvalideye teşebih ile zihar sabit olur!.. Baldıza teşbih ile sabit olmaz. Zira baldızla evlenmek ebediyyen değil, muvakketen haramdır.
- 3) Kendisine teşbih edilen kimse, kadın olmalıdır. Dolayısıyla bir kimse karısına "Sen bana babamın, erkek kardeşini veya kayınpederimin sırtı gibi ol" dese, zihar olmaz.

4) Kendisine zıhar yapılan uzuv, müzahir (Zıhar yapan kimse) için, bakılması haram olan bir uzuv olmalıdır. Binaenaleyh koca karısına: "Sen bana annemin eli gibi ol" dese, bununla zıhar olmaz.

5) Kensiyle zıhar yapılan söz; sarih bir tabir ise niyete muhtaç olmaz. Ancak kinayeli bir söz ise, niyyet şarttır.(254)

1196 Molla Hüsrev: "Zıhar'ın hükmü; kocanın nikâhlı karısıyla cim'a etmesinin, dokunmasının ve öpmesinin, keffaret verinceye kadar haram olmasıdır. Çünkü, Allahû Teâla (cc): "Kadınlarından zıhar ile ayrılmak isteyip de, sonra söylediklerini geri alacaklar (için) birbirleriyle temas etmezden önce, bir köle azad etmeleri (lazımdır)" buyurmuştur. Keffaretin vacip olmasının sebebi, zıhar yapmak ve daha sonra ondan geri dönmektir. Zira, keffaret; ibadet ile ukubat arasında döner"(255) hükmünü zikretmektedir. Sonuç olarak "Zıhar"da; nikâh ortadan kalkmaz. Ancak keffaret verinceye kadar karısıyla cinsi temasta (Cim'ada) bulunması haramdır.(256) Cinsi temas, kucaklaşmak ve öpüşmek gibi fiilleri yapmadıkları süre içerisinde aynı evde bulunmalarında (Haremlik-selamlık açısından) hiçbir mahzur yoktur. Zira aralarında nikâh mevcuttur. Erkek, cinsi teması ve ona yol açan hususları kendi kendisine haram etmiştir. Zıhar'dan vazgeçmek isteyen kimse (Müzahir); azad etmek için köle bulamazsa hiç ara vermeden iki ay oruç tutar. Eğer sıhhi durumu buna müsait değilse, altmış miskini doyurur. Müzahir (Zıhar yapan kimsenin) bu tertibe riayet etmesi zaruridir.(257)

1197 Müzahir (Zıhar yapan kimse) art-arda iki ay oruç tutmaya karar verirse; içinde Ramazan ayı ve oruc'un yasak edildiği (Ramazan ve Kurban Bayramı günleri) günler bulunmayan iki ay art-arda oruç tutar. İki ay fasılasız oruç tutmak, nass'la sabit olduğu için, bir gün dahi orucu terkederse, tekrar başlar!.. Velew ki bu terk hastalık ve yolculuk gibi özür ile veya zıhar yaptığı karısı ile iki ay içinde geceleyin kasden, yahut gündüz unutarak münasebette bulunsun. Bu hallerde dahi oruca (İki ay fasılasız tutmak niyetiyle) tekrar başlar.(258) Eğer sıhhi durumu oruç tutmaya müsait değilse, altmış yoksulun hepsine birer fitre miktarı yiyecek veya onun kıymetini verir.(259) Bunun dışında; bir yoksulu altmış gün doyurursa bu da caizdir. Fakat altmış günlük yiyeceğini o yoksula bir günde verirse, yalnız o günün nafakası yerine geçer.(260)

1198 Şimdi bir mükellef "Zıhar" yapıp; yani karısına: "- Sen bana annemin sırtı gibi ol" deyip, cinsi temastan (Cim'adan) yıllarca uzak durabilir mi? sualine

cevap arayalım. Nikâh bahsinde de izah ettiğimiz gibi; kadının da cim'a hususunda hakkı vardır. Dolayısıyla kocasından bunu talep edebilir? Fakat "Zihar" sebebiyle, kocasının kendisine yaklaşmasına mani olmak zorundadır. Hanefî fukahası; "Kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim); zihar yapan kimseyi (Müzahiri) zevcesinin menfaatini esas alarak keffarete zorlar, bu hususta yetkilidir"(261) hükmünde ittifak etmiştir. Şayet zihar yapan koca (Müzahir) keffaret vermeden önce karısı ile cinsi münasebette bulunursa, Allahû Teâla (cc)'ya istiğfar eder ve keffaret verir.(262) Said b. Cübeyr (ra) "İki kere keffaret gerekir" demiştir.

1199 Feteva-ı Hindiyî'de: "Keffaret bedelini; zekât malının verilmesi caiz olmayan kimselere vermek mümkün değildir. Yalnız bundan zimmet ehlinin fakirleri müstesnadır. Bu imameyn'in kavlidir. Essah olan mü'min fakirlerin buna daha çok müstehak olduğudur. Harb ehlinin (Harbi'lerin) fakirlerine, her ne kadar "Darû'l İslâm'da" ikamet etseler ve güvencemiz altında olsalar dahi verilemez. Mebsut şerhinde de böyle zikredilmiştir. Bir kimse; gerekli araştırmayı yaptıktan sonra keffaret bedelini bir şahsa verse ve sonradan onun ehil olmadığı anlaşılsa İmam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Muhammed (rh.a)'ye göre bu caizdir. Bahru'r Raif'te de böyledir. Bir kimse, zihar keffareti için, bir başkasını yemek yedirmekle görevlendirse, o da öyle yapsa caizdir."(263) hükmü kayıtlıdır.

EŞLERİN KARŞILIKLI LANETLEŞMESİ (LİÂN)

1200 Liân; "Lâane" fiilinin masdarıdır. İftial babından, semaCE (işitmekle bilinen) bir masdardır. Kıyasa göre "Mülâane" denilmeliydi, lûgat üleması "Liân" şeklinde kullanmıştır. Kovmak, uzaklaştırmak ve lanet gibi manalara gelir.(264) İslâmî ıstılahta: "Koca hakkında Hadd-i Kazf, kadın hakkında hadd-i zina makamına geçen, lanete ve gadaba yakın olan yeminlerle kuvvetlendirilmiş şهادete "Lian" denir"(265) tarifi esas alınmıştır.

1201 İbn-i Abbas (ra)'den rivayet edildiğine göre, Sahabe-i Kiram'dan Hz. Hilâl b. Ümeyye (ra), Resûl-i Ekrem (sav)'in huzurunda iken, karısı "Havle"nin, Şerik b. Sehma ile zina ettiğini beyan eder. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "Dört şahidi hazırla, iddianı isbat et!.. Yoksa sırtına had vurulur" hükmünü tebliğ eder. Hilâl b. Ümmeyye (ra): "Ya Resûlullah!.. Bizden birisi karısının üzerinde bir erkek görürse, şahid aramaya mı gidecek? O adam, biz şahidleri bulup gelinceye kadar işini görüp, savuşup gitmez mi?" diyerek içinde bulunduğu zor durumu

izaha gayret eder. Resûl-i Ekrem (sav): "Sen şahidlerini hazırla!.. Aksi halde sırtına hadd-i kazf vurulur" buyurur. Bunun üzerine Hz. Hilal b. Ümeyye (ra): "Ya Resûlullah!.. Seni hak peygamber olarak gönderen Allahû Teâla (cc)'ya yemin ederim ki, muhakkak ben doğru söylüyorum. Şundan eminim ki, Allahû Teâla (cc) benim sırtımdan Hadd-i Kazf'ı kaldıracak bir ayet-i kerime indirecektir."(266) der ve teslim olur.

1202 Kur'an-ı Kerim'de: "Zevcelerine (zina isnad eden), kendilerinden başka şahidleri de bulunmayan kimseler (e gelince:) Onlardan her birinin (yapacağı) şahidlik, kendisinin hakikaten sadıklardan olduğunu, Allahû Teâla (cc)'ya yemin ile, dört defa şahidliğidir. Beşinci (şehadet) de; eğer yalancılardan ise, Allah'ın laneti muhakkak kendisinin üstüne (olmasını ifade etmesi)dir. O (Kadın) ın; billahi onun (zina isnadında bulunan kocasının) muhakkak yalancılardan olduğuna dört defa şehadet etmesi, Allah'ın gazabının kendisinin üzerine (olmasını ikrar etmesi, ondan bu azabı (Hadd-i Zina'yı) defeder."(267) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet-i kerime'nin inzalinden sonra, Resûl-i Ekrem (sav), o kadına haber göndermiştir. Kocasını Hz. Hilâl b. Ümeyye (ra) ile karısı Havle arasında ilk lian (karşılıklı lanetleşme), Resûl-i Ekrem (sav)'in huzurunda edâ edilmiştir.(268)

1203 Dikkat edilirse lian'ın sebebi; kocanın karısını, başkalarıyla "Hadd-i Zina" gerektirecek şekilde zina etmekle suçlamasıdır.(269) Mesela; koca karısı için; "Ben onu, başkalarıyla zina ederken gördüm" veya "Karım zina etmiştir" demesi gibi!.. Kocanın bu ikrarı sonucunda, lian vacib olur.(270)

1204 **LİAN'IN ŞARTI:** Lian yapacakların karı-koca olmaları şarttır. Ayrıca aralarındaki nikâhın sahih olması gerekir. İster cim'a etmiş, ister etmemiş olsunlar fark etmez.(271) Eğer aralarındaki nikâh fasid veya batıl olursa, "Lian" vacip olmaz. Bir kimse karısını "Talak-ı Bain" veya "üç talakla" boşar, daha sonra da zina isnadında bulunursa, "Lian" gerekmez. Ancak o kimse bu iddiasını dört şahitle isbat edemezse "Hadd-i Kazf" uygulanır.

1205 **LİAN'IN HÜKMÜ:** Cim'a (cinsi temas) ve cim'anın mukaddemeleri hükmünde olan (öpmek, okşamak vs...) davranışlar haram olur. Daha açık bir ifade ile lianın hükmü; kadından faydalanmanın haram olmasıdır.(272) Erkek, karısı hakkında "Zina ettiğini" iddia eder ve lian'a razı olmazsa; kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) lian yapıncaya kadar veya "Ben yalancıyım" diye itirafta bulununcaya kadar hapseder.(273) Kadın için de durum aynıdır. Lian'a

razı olmazsa hapsedilir.

1206 LİAN NASIL YAPILIR?: Lian'ın sıfatı; kadı önce kocaya dört defa şهادette bulunmasını emreder. Koca her defasında: "Eşhedü billah!.. (Allah'a şهادet ederim ki) Hakikaten ben sadıkım, doğru söyleyenlerdenim. Karıma "Zina etti diye söz atmamda sadıkım" der!.. Beşinci şهادette "Eğer karıma zina diye söz atmamda yalancı isem, Allah'ın laneti yalancının üzerine olsun" demek durumundadır. Bu şهادetlerin hepsinde de eliyle karısına işarette bulunur!.. Sonra karısı da dört defa: "Eşhedü billah!.. Kocam bana "Zina etti" diye isnadda bulunmasında yalancıdır" der!.. Beşinci şهادet'e: "Eğer kocam "Zina etti" diye isnadda bulunmasında doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabı üzerime olsun" diyerek, susar. Kadın beş şهادetinde de eliyle kocasını işaret eder.(274) Lian esnasında ayağa kalkmak şart değildir. Ancak ayakta yapılması mendub olur. Eğer zina isnadı çocuk sebebiyle olursa, lian olayı farklı bir mahiyet kazanır. Bu farklılaşma şهادettir. Şöyle ki kadı; önce kocaya; "Eşhedü billah!... Çocuğun benden olduğunu kabul etmemekte sadıkım" diye, dört defa şهادette bulunmasını, beşincide de; "Eşhedü billah!.. Eğer çocuğun benden olduğunu kabul etmemekte yalancı isem, Allah'ın laneti üzerime olsun" demesini emreder. Daha sonra kadına: "Eşhedü billah!.. Kocam çocuğu kabul etmemek hususunda elbette yalancılardandır" diye dört defa şهادette bulunmasını, beşincide de: "Eğer elbette kocam, çocuğu kabul etmemek hususunda doğru sözlülerden ise, Allah'ın gazabı benim üzerime olsun" demesini emreder. Şartlarına uygun olarak tahakkuk eden "Lian"dan sonra kadı; çocuğun nesebini annesinin üzerine kaydeder ve aralarını ayırır. Bu bir "Bain" talak hükmündedir.(275) Resûl-i Ekrem (sav)'in "Lian yapan iki kişi, ebediyyen bir araya gelemmez" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fukahası; "Lian'ın hükmü baki kaldığı müddetçe, karı-koca ebediyyen bir araya gelemezler"(276) hükmünde ittifak etmiştir. Ancak koca; zina isnadından rücû ederse, durum değişir. Dürri'l Muhtar'da: "Kendisinin olmayan çocuğu ikrar etmek (yani kendisinin olduğunu söylemek) haramdır" hükmü kayıtlıdır.(277)

1207 Karı ve kocanın; lian yapmaya ehil olabilmeleri için; şahidliklerinin kabul edilir olması şarttır.(278) Eğer, şer'i şerifle hükmeden kadı; yaptığı tahkikat sonucu, karı ve koca'yı şahidliğe ehil bulmazsa "Lian" yaptırmaz. Bu hususla ilgili ilimler kadıların üzerine "Farz-ı Ayn"dır. Lian'ın rüknü; yemin ve lanetle te'kidi şهادettir.(279) Lanetleştikten sonra; velev ki kadı tarafından araları ayrılmadan olsun, kadından istifade ve cim'anın haram olduğu hususunda ittifak vardır. İmam-ı Şafii (rh.a) "Lian"dan sonra koca rücû etse dahi, karısının

ebediyyen haram olacağını" beyan etmiştir.(280)

ULU'LEMR'İN VEYA KADI'NIN EVLİLİĞE SON VERECEĞİ HALLER

1208 Nikâh akdi sırasında mevcut olan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evliliğe son vermeye "Fesih" denilir!.. Nikâh akdi sırasında mevcut olan eksiklik sebebiyle fesihler şunlardır:

A) Nikâh'ın sıhhat şartlarından herhangi birisinin bulunmadığı, akidden sonra anlaşılması. Mesela: Nikâh akdinden sonra karı-koca'nın "Süt Kardeşi" olduğunun beyyine ve ikrarla sabit olması gibi!..

B) Babası veya velisi tarafından evlendirilen küçük kız; baliğa olduktan sonra, kefaet veya başka bir meşru sebebler ileri sürerek nikâhın feshi için kadı'ya başvurma hakkı vardır. Nikâh akdinden sonra karı-kocadan herhangi birisi irtidat ederse, nikâh derhal münfesih olur!.. Karı-kocadan birisi; diğerinin usul ve furu'undan birisiyle hürmet-i müsahereyi gerektiren bir fiil işlemişse, nikâh derhal münfesih olur!.. Müşrik olan karı-koca'dan birisi İslâm'a girer, diğeri İslâm'a girmeyi reddederse, nikâh derhal münfesih olur!..(281) Misalleri daha da çoğaltmak mümkündür. Fesih'in talaktan (Boşanma'dan) farklı olduğu bilinmektedir. Fesih; bazı hallerde ulû'lemr veya onun tayin ettiği kadı vasıtasıyla gerçekleşir, bazı hallerde ise kendiliğinden tahakkuk eder!..

1209 CİNSİ İKTİDARI OLMAYAN (CİM'A EDEMEYEN) KİMSE:

İNNİN: Tenasül uzvu olduğu halde (cinsi iktidarı olmayan ve) kadınlarla cima edemeyen kimseye innin denir.(282) Hanefi fûkahası: "Bir kadın; kocasının innin olduğu iddiası ile "Ulû'lemr'e" veya "Kadı'ya" müracaat edebilir. Bu müracaatında ayrılmayı talep ederse; Kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) kocaya karısı ile cim'a edip-edemediğini sorar, eğer koca cim'a edemediğini ikrar ederse, kocaya bir yıl müddet tanınır. Zira mevsimlerin cim'a etme üzerinde etkileri mevcuttur. Bir yıl içerisinde; cinsi iktidarında herhangi bir değişme olmaz ve cim'a edemezse, aczinin asıl bir afet olduğu anlaşılır ve kadı; ayrılığa hükmeder. İşte bu hüküm "Talak-ı Bain" mahiyetini taşır."(283) hükmünde ittifak etmiştir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Bir yıl mühlet vermenin başlangıcı, kadının müracaat ve dava tarihidir. Tecil yalnız kadı'nın (şer'i şerifle hükmeden hakim) mukim olduğu şehirde geçerlidir. Kadı'nın haricinde, başkasının teciline (bir yıl mühlet vermesine) itibar edilmez. Zahirî'r rivaye'de kameri yıl

esastır. Sahih olan da budur. Hidaye'de de böyledir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh. a)'den Hasan'ın rivayetine göre, itibar güneş yılına göredir. Güneş yılı, kameri yıldan bir-kaç gün fazladır. Şemsü'leimme Serahsi itiyad olarak, bu rivayeti esas almıştır. Cumhur'un görüşü de budur. Mebsut'ta da böyledir. Fetva'da bunun üzerinedir. Güneş yılı; 365 gün, bir de günün dörtte biri ile günün yüzyirmide bir parçasıdır. Kameri yılı ise, 354 gündür. Kafi'de de böyledir. Mücteba'da; "Şayed tecil ay içine rastlarsa, itibar senenin günlerinin sayısınadır" denilmiştir. Fetva'da bunun üzerinedir. Fetava-ı Kübra'da da böyledir. Kocanın hacc yolunda harcadığı veya gaib olduğu günler hesaba dahildir. Fakat kadın hacca giderse veya gaib olursa, bu günler hesaba dahil edilmez. Tebyin'de de böyledir."(284) hükmü kayıtlıdır.

1210 Kadının; şer'i devlete, kocasının innin olduğunu ve bu sebeble ayrılmak istediğini beyan etmesi vacib değildir. Zira cim'a istifadesi kendi hakkıdır. Ancak böyle bir durumda, kadından zulmü defetmek için kocanın ya tedavi olması veya tedavisi mümkün değilse boşamasıdır. Çünkü "cinsi acziyyet" meşru boşama sebebidir.(285)

1211 Eğer kocanın tenasül uzvu kesikse (Mecbub); karısının "Ulû'lemr'e" veya "Kadı'ya" müracaatı ve ayrılığı talep etmesi halinde, araları derhal ayrılır.(286) Zira bu gibi durumlarda; bir yıl mühlet verip, denemekte fayda yoktur. Hayaları kesilen buruk (enenmiş) kimsenin durumu ise farklıdır. Tıpkı inninde olduğu gibi bir yıl mühlet tanınır. Zira bu süre içerisinde cinsi temas yapabilme imkânı mevcuttur.(287) Fakat her halûkarda; velâyet hakkı olan kimse (Ulû'lemr veya Kadı) ayrılımlarına hükmedebilir.(288)

1212 Şafii fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cüzzamlı olan kimseden, arslandan kaçtığın gibi kaç" hadis-i şerifi esas alınarak; hissen ve teb'an cima istifadesine engel olan her hastalık halinde nikâhın feshinin mümkün olduğunu esas almıştır. (289) Ancak karar yetkisi; "Ulû'lemr'in" veya Kadı'nındır.

1213 Eğer koca delirir veya cüzzam hastalığına tutulur veya baras illetine mübtela olursa; İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ve İmam-ı Yusuf'a (rh.a) göre kadına, ayrılma hususunda muhayyerlik hakkı yoktur. İmam-ı Muhammed (rh.a) ise; "Kadının zararını defetmek için, bu gibi hallerde muhayyerlik sözkonusudur" hükmünü beyan etmiştir.(290) Dikkat edilirse bütün bunlar; istisnai durumlardır. Ulû'lemr'in veya Kadı'nın; mü'minler üzerinde velâyeti (Velilik hakkı) mevcuddur. Nikâh akdinden sonra ortaya çıkan her türlü

noksanlık veya bozukluk halinde; hem erkeğin, hem de kadının şer'i devlete müracaat hakkı vardır. Nitekim erkek, kadının mehrini vermediği zaman, şer'i şerifle hükmeden kadı (Hakim); erkeği, mehri verinceye kadar hapseder!..

1214 Cinsi iktidarı olmayan kimsenin (İnnin'in) veya tenasül uzvu kesik olan erkeğin, halveti sahihtir. Dolayısıyla kadın "halvet-i sahiha" sebebiyle mehrinin tamamını alır ve itiyaden iddet bekler.(291)

1215 Bir kadın, "Ulû'lemr'e" veya "Kadı'ya" müracaat ederek, kocasının innin olduğunu ve ayrılmak istediğini beyan eder; kocası da aksini iddia ederse durum ne olacaktır? Bu gibi hallerde şer'i şerifle hükmeden kadı; erkeğe yemin teklif eder!.. Eğer erkek; şartlarına uygun şekilde "Yemin" ederse, kadı bunu tasdik eder ve aralarını ayırmaz!.. Ancak kadın "Bakire" ise; mütehassıs olan kadınlardan "ehl-i hibre" tayin edilir.

İDDET'İN TARİFİ VE MAHİYETİ

1216 İddet; lûgatta "saymak" manasına gelir.(292) Kelime "uddet" şeklinde okunursa; "Bir şeye hazırlanmak" manasını ifade eder. İslâmi ıstılahta: "Sebebi bulunduğu zaman, kadının bilinen bir vakti beklemesine iddet denir"(293) tarifi esas alınmıştır. Feteva-ı Hindiyeye'de: "İddet, malûm olan bir zamanı beklemektir. Hakiki veya şüpheli nikâhın sona ermesinden sonra, kadına lazımdır. Cinsi temasta bulunmak (cima etmek) veya ölüm sebebiyle te'kid edilmiş olur. Nihaye şerhinde de böyledir. Bir kimse sahih olan bir nikâhla bir kadınla evlense, onunla cim'a ettikten veya sahih halvette bulunduktan sonra boşasa, kadına iddet gerekir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Şayed nikâh fasid olur ve kadı (şer-i şerifle hükmeden hakim) aralarını, cim'adan önce tefrik ederse iddet beklemesi gerekir. Cim'adan sonra tefrik ederse, ayrıldıkları tarihten itibaren iddet müddeti sayılır. Ayrılık hükümle olmasa bile, bu şartlarda iddet lazımdır. Zahiriyeye'de de böyledir. Zina eden kadına iddet gerekmez. Bu İmam-ı Azam Ebû Hanife (rh.a) ile İmam-ı Muhammed'in kavlidir. Tavahi Şerhinde de böyledir."(294) hükmü kayıtlıdır. İddet müddetleri; talak (boşama) ölüm ve diğer hallerde farklı farklıdır. Şimdi bunları izaha gayret edelim.

1217 **İDDET'İN ŞARTI:** Karı ve kocanın birbirlerinden ayrılmasıdır. Yani nikâh veya nikâh şüphesinin tamamen ortadan kalkmasıdır.(295)

1218 **İDDET'İN RÜKNÜ:** Şartı bulunduğu zaman sabit olan bazı fiillerdir.

Kadının iddet süresi içerisinde evlenmesinin haram olması, dışarı çıkmaması vs...

1219 Hayız gören hür kadın için; gerek talak (boşanma), gerekse nikâhın fesh olması hallerinde iddet; üç tam hayız müddetidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kuru (hayız veya temizlenme) müddeti beklerler"(296) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Karı-koca arasında ister talak, ister nikâhın fesh olması sebebiyle ayrılık vaki olduğu zaman; hayız gören ve hür olan kadınlar üç kuru müddeti beklerler İddet; nikâh sebebiyle, kadının rahminde arız olan durumları (Hamile olup-olmadığını) kat'i olarak bilmek içindir. Dolayısıyla kuru'dan murad; adet (hayız) görmesidir"(297) hükmünde ittifak etmiştir. Şafîi fukahası; ayet-i kerime'de geçen üç kuru'nun; hayız değil, temizlik müddeti olduğunu beyan etmiştir. İmam-ı Şafîi (rh.a) sahabe-i kiram'ın "Kuru" kelimesi çevresinde ihtilaf ettiğini zikretmektedir.(298) İmam-ı Merginani; "Kuru" kelimesinin, iki zıd manada da kullanıldığını beyan ettikten sonra Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cariye olan kadının iddeti, iki hayızdır." Hadis-i şerifini delil getirerek, "Kuru" kelimesinin hayızla açıklanmasının daha evla olduğunu kaydetmektedir.(299) Sonuç olarak; ister talak, ister nikâhın feshi sonucu olsun, kat'i ayrılık meydana geldikten sonra; hayız gören hür kadın üç adet (hayız) müddeti beklemek durumundadır.

1220 Kur'an-ı Kerim'de: "Kadınlarınız içinden artık hayızdan kesilmiş olanlarla, henüz hayız görmemiş bulunanların (iddetleri) de; eğer şüphe edersen, (onların) iddeti üç aydır. Hamile olanların iddetleri ise; doğum ile birlikte sona erer"(300) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Kadın yaşlılığı veya küçüklüğü sebebiyle hayız (adet) görmüyorsa, iddet müddeti üç aydır. Hamile olan kadınların iddetleri ise; doğum yaptığı ana kadar devam eder. Dolayısıyla zamanla değil, doğumla sınırlıdır"(301) hükmünde müttefiktir. Diyelim ki; hamile olan bir kadını kocası boşarsa, kat'i ayrılıktan bir gün sonra kadın doğum yaparsa, iddetini tamamlamış olur.(302)

1221 Kocasını ölen kadının; iddet müddeti, dört ay on gündür.(303) Kur'an-ı Kerim'de: "İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler; kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman, artık onların kendileri hakkında meşru vech ile yaptıkları fiillerden dolayı size günah yoktur. Allah ne işlerseniz (hepsinden) hakkı ile haberdardır"(304) hükmü beyan buyurulmuştur.

1222 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cariye olan kadının talakı ikidir, iddet müddeti de iki hayızdır."(305) Hadis-i şerifini esas alan hanefî fûkahası "Hayız gören Cariye'nin talak ve feshi için iddet müddeti iki hayızdır. Adet (Hayız) görmeyen Cariye'nin ise; bir-buçuk aydır. Kocası ölen cariyenin ölüm iddeti ise; iki ay beş gündür. Zira kölelik, yarı kılıcıdır. Hayız yarım kabul etmediği için, iki ile beyan olunmuştur."(306) hükmünü beyan etmiştir.

1223 Hayızdan kesilmiş bir kadın (veya hayız olmayan küçük kız); ay hesabıyla iddet beklerken, iddetin son gününde hayız olsa nasıl amel edecektir? Hanefî fûkahası; "Hayız kanının geri dönmesi veya gelmesi; yeni bir hüküm getirmiştir. Bununla birlikte ay hesabı sona erer. Kadın hayız vakitlerini esas alarak, yeniden iddet bekler"(307) hükmünü beyan etmiştir.

SÜSLENMEYİ TERKEDİP, YAS TUTMAK (İHDAD)

1224 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'ya ve ahiret gününe iman eden bir kadının; ölü üzerine üç günden fazla ihdad etmesi (süslenmeyi terkedip, yas tutması) helal değildir. Ancak ölen kocası için yas tutması müstesnadır. Zira onun için dört ay on gün yas tutar"(308) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Talak-ı Bain'le boşanmış veya kocası ölmüş olan kadın; korunmasına ve nafakasının teminine sebep olan nikâh nimetinin elinden gittiğini göstermek için süslenmeyi terk eder ve güzel kokular sürünmez. Bilakis kederini izhar eder"(309) hükmünde ittifak etmiştir. Şafii fûkahası; "Süslenmeyi terkedip, yas tutmak (ihdad); sadece kocası ölen kadın için meşrudur. Boşanmış kadın için ihdad (yas tutmak) söz konusu değildir."(310) hükmünü beyan etmiştir. İbn-i Abidin: "Rahmeti diyor ki: "Hadis mutlaktır. Onu Peygamber (sav)'in zevceleri mutlak kabul etmiş, Ümmü Habibe babası öldükten üç gün sonra, güzel koku getirilmesini istemiştir. Zeyneb dahi, kardeşi öldükten sonra böyle yapmış ve her biri: "Benim kokuya ihtiyacım yok. Şu kadar var ki Resûl-i Ekrem (sav)'i: "Allah'a ve ahiret gününe iman olan bir kadına üç günden fazla yas tutmak helal değildir ilh.." buyururken işittim, demişlerdir. Nasıl lazım gelsin ki, İmam-ı Muhammed, babası veya oğlu ölen kadına yas tutmanın helal olmadığını mutlak olarak ifade etmiş, o yalnız kocaya mahsustur, demiştir"(311) buyurmaktadır.

1225 Güzel koku sürünmek, yağlanmak, sürme çekmek, kına yakınmak, güzel elbise giymek ve bunlar gibi, "Süslenme" kavramı içerisine dahil olabilecek fiillerden şiddetle kaçınmak gerekir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Müslüman ve baliğa olan kadın; kocası öldüğü veya kat'i olarak ayrıldığı zaman, iddeti içerisinde yas

tutar. Kafi'den böyledir. İhdad; güzel koku sürünmek, yağlanmak, sürme çekmek, kına yakınmak, saç boyamak, güzel sarı ve kırmızı elbise giyinmek, gerdanlık ve bilezik gibi zinet eşyası kullanmak, ince keten ve ipekli elbiseler giymek, süslenmek ve taranmak gibi fiilerden kaçınmaktır. Tatarhaniye'de de böyledir. Şümsü'limme: "Bu söylenen elbiselerden maksad; yeni ve süslü olanlarıdır. Eğer eski olur da, onlarla süslenme imkanı sözkonusu olmazsa, giyilmesinde bir mahzur yoktur" demiştir. Muhiyt'te de böyledir. Tarağın seyrek dişli tarafı ile (veya seyrek dişli tarakla) taranmakta beis yoktur. Ancak sık dişli tarakla, saçlarını taraması mekruhtur. Zira bunda zinet ve süslenme esastır. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir."(312) hükmü kayıtlıdır.

1226 Süslenmeyi terkedip, yas tutmak;

- a) Kitab ehli olan kadına,
- b) Baliğa olmamış (Henüz hayız görmemiş) kadına,
- c) Deli, bunak veya mecnun olan kadına,
- d) Yaşlı, kadına,
- e) Fasid nikâh sonucu evlenen, daha sonra nikâhı feshedilerek iddet bekleyen kadına,
- f) Ric'i talakla boşanan kadına vacib değildir.(313)

İDDET BEKLEYEN KADINA EVLENME TEKLİFİNDE BULUNMAK

1227 Kur'an-ı Kerim'de: "(İddet bekleyen) Kadınları nikâhlayacağınızı ta'riz etmenizde (hissetmenizde), yahud böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanızda üzerinize bir vebal yoktur. Allah bilmiştir ki, siz onları mutlaka hatırlayacaksınız. Ancak kendileriyle gizlice vaadleşmeyin, (Ta'riz suretiyle) meşru bir söz söylemeniz ise başka. (Farz olan iddet) Sonunu buluncaya kadar da nikâh bağına bağlamaya azmetmeyin ve bilin ki, şüphesiz Allah çok yarlıgayıcıdır, gerçek hilm sahibidir."(314) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla iddet bekleyen kadına sarıh olarak evlenme teklifinde bulunmak caiz değildir. Talak-ı Bain'le boşanmış veya kocası ölmüş kadına iddeti içerisinde iken ta'rizle (Kapalı bir şekilde, çıtlatma) evlenme teklifinde bulunmak haramdır.

Talak-ı Bain'le boşanmış kadına da iddeti içerisinde iken evlenme; sarîh bir şekilde değil, ancak ta'riz suretiyle (Hissettirme, çıtlatma) teklif yapılabilir. Tariz şekli: "- Ben evlenmek istiyorum" veya "Şu şu vasıflarda olan, salih bir kadını arzuluyorum" gibi sözler sarfetmektir. İddet bekleyen kadınla, gizlice nikâh hususunda vaadleşme de caiz değildir."(315) hükmünde müttefiktir.

İDDET BEKLEYEN KADININ EVİNDE OTURMASI ESASTIR

1228 Talaktan (Boşanmadan) dolayı iddet bekleyen kadın; (Gerek Talak-ı Bain, gerek Talak-ı Ric'i olsun) gece gündüz evinden çıkamaz.(316) Zira iddet müddeti içerisinde nafakası, kendisini boşayan kimse üzerine vaciptir.

1129 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey peygamber, kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine doğru boşayın. O iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Onları (Boşadığınız kadınları) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar. Meğer ki apaçık bir fuhuş (kötülük) meydana getirmiş olsunlar. Bunlar Allah'ın hududlarıdır. Kim Allah'ın hudunu (çiğneyip) aşarsa muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur."(317) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla muhakkak evden birisinin çıkması zaruri olursa; kadının evinde iddet beklemesi, erkeğin (iddet ile sınırlı olmak üzere) o evi terketmesi gerekir. Bu daha evlâdır.(318) Bu husustaki istisna; kadının fuhuşla irtikap etmiş olmasıdır. Zira fuhuşla irtikap eden kadın; "Hadd-i Zina"nın tatbiki için evinden çıkar.(319) Boşanmış kadını; iddet müddeti içerisinde, zor kullanarak evinden çıkarmak caiz değildir. Nitekim yine aynı sûre'de: "(Boşanan) o kadınları gücünüzün yettiği kadar, ikamet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun. (Evleri) başlarına dar etmek (onları çıkmaya mecbur kılmak) için kendilerine zarar vermeyin. Eğer onlar hamile iseler; doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Eğer (kendilerinden olan evladlarınızı) sizin faidenize emzirirlerse, onlara ücretlerini verin. Aranızda güzelce müşavere edin. Eğer güçlüğe uğrarsanız o halde (çocuğu) onun (hesabına) bir başka (kadın) emzirecektir."(320) hükmü beyan buyurulmuştur.

1230 Kocası ölen kadının durumu farklıdır. Zira onun nafakasının temini; kendi nefsiyle ilgilidir. Dolayısıyla geçimini temin için gündüz vakti, evden çıkmaya muhtaç olur.(321) Resûl-i Ekrem (sav)'in kocası öldürülen bir kadına hitaben: "Evinde vakar ile otur!.. Ta ki iddet müddetini dolduruncaya kadar"(322) buyurduğu bilinmektedir. Herhangi bir meşru sebep bulunmadığı süre içerisinde; kocası ölen kadın da evinde iddet müddetini tamamlar. Nafakasını temin

edemezse veya evin kirasını ödeyememe durumları meşru özüre dahildir.(323)
Bu gibi durumlarda; başka bir evde, iddetini tamamlamasına ruhsat verilmiştir.

1231 İddet bekleyen kadın; yolculuğa çıkamaz. İddeti bitmediği müddetçe hacc ibadetini eda için dahi olsa, yolculuğa çıkması caiz değildir.(324)

BOŞANMA SONUCUNDA ÇOCUKLARIN DURUMU (HIDANE)

1232 Önce "Hıdane" kavramı üzerinde duralım. Lugatta çocuğu kucağa almak, bağrına basmak ve terbiye etmek gibi manalara gelir.(325) İslâmi ıstılahta; "Hür, akıl-baliğ, güvenilir ve muktedir olan eşlerin; boşandıktan sonra çocuklarını terbiye etmesi ve ihtiyaçlarını karşılamasına hıdane denilmiştir." Esasen lugat manası ile ıstilah manası birbirinin aynıdır.

1233 Abdullah b. Amr (ra)'dan rivayet edildiğine göre; kocası tarafından boşanan bir kadın Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek: "Ya Resûlullah!.. Şüphesiz ki şu oğlum için karnım bir kap, memem bir su tulumu, sinem de bir muhafaza idi. Şimdi babası beni boşadı ve çocuğumu elimden almak istiyor?" diye şikâyetle bulundu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Sen başka bir kocaya varmadığın müddetçe çocuğu almaya daha haklısın"(326) buyurmuştur.

1234 Çocuk; yeme, içme, giyinme, taharet ve yıkanmada, bir başkasına muhtaç olduğu devrede anne tarafından terbiye edilir. İslâm uleması; annenin şefkatine muhtaç olduğu dönemde; "Hıdane" işinin; anneye mahsus olduğu üzerinde ittifak etmiştir. Hz. Ebû Bekir (ra)'in; Hz. Ömer (ra)'in boşamış olduğu karısından olan oğlu Asım hakkında hüküm verirken "Annesi evlenmediği müddetçe oğluna daha hak sahibidir. Çünkü anne; daha şefkatli daha lûtuftkar, daha merhametli ve çocuğuna daha düşkündür" buyurmuştur. Sahabe-i Kiram'dan hiç kimse; Hz. Ebû Bekir (ra)'in bu kararına itirazda bulunmamıştır. Dolayısıyla bu hususta sahabe-i kiram'ın icması teşekkül etmiştir.(327) Sonuç olarak; çocuk temyiz yaşına gelinceye kadar, anne ve anne tarafının terbiyesi altındadır. Ancak bu hususta bir-takım şartlar aranır: Hürriyet, Akıl-Baliğ olmak, terbiyeye kudretin bulunması, emin olmak ve kadının evlenmemiş olması!.. Feteva-ı Hindiyî'de: "Çocuğa bakma ve onu terbiye etme hususunda; insanlar arasında en çok hak sahibi olan, nikâhın mevcudiyeti halinde veya (Ölüm, boşanma vs. gibi) nikâhtan ayrılma halinde olsun annedir. Fakat irtidat eder veya fîsk-ı fücürü zahir olur veya terbiye hususunda kendisine güvenilmezse, o

müstesnadır. Kafi'de de böyledir. Keza; hırsız veya şarkıcı veya ağıt yakan birisi olursa, çocuğu terbiye etmede (Hıdane'de) hakkı olmaz. Nehrû'l Faik'te de böyledir. Sahih rivayete göre aciz olan anne; çocuğuna bakması için zorlanamaz" (328) hükmü kayıtlıdır.

1235 Kur'an-ı Kerim'de: "Anneler çocuklarını iki yıl emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamam yaptırmak isteyenler içindir. Onların (annelerin) ma'ruf vech ile yiyeceği giyeceği, çocuk kendisinden olan babaya aittir. Kimse gücünün yetmediği hususlarda (Takatinden ziyadesiyle) mükellef tutulmaz. Ne bir anne çocuğu yüzünden, ne de çocuk kendisinden olan (bir baba) çocuğu sebebiyle zarara sokulmasın"(329) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla çocuk sebebiyle; ne anne, ne de baba zarara sokulmaz. Boşanan kadın, bir başkasıyla evlenmediği ve terbiye hususunda emin olduğu sürece; çocuğu alır. Nafaka ise babanın üzerine vaciptir. Çocuğun bütün ihtiyaçlarını (Yiyeceği, giyeceği vs.) babası karşılamak durumundadır.(330)

1236 Çocuğun terbiyesi; katiyyen ihmal edilemez. Boşanma sonucu kadın çocuğu yanına almak istemezse; babada başka birisiyle evlenmek niyetiyle çocuğa sahip çıkmazsa; kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) babaya cebri olarak (Zorla) hıdane görevini verir.(331) Çocuğun terbiye işlerini üzerine alacak hiçbir akraba veya yakını bulunmazsa; "Ulû'lemlr" veli durumuna geçer. Zira, Resûl-i Ekrem (sav): "Velisi olmayan kimselerin velisi Ulû'lemlr'dir" buyurmuştur. Bu işle Ulû'lemlr; ya bizzat kendisi veya tayin ettiği bir kimse ilgilenir. Çocuğun bütün ihtiyaçları "Beytü'lmal'den" karşılanır.(332)

LAKİT (BULUNAN ÇOCUK), HÜRRİYET, KÖLELİK

1237 Önce "Lâkit" kelimesi üzerinde duralım. Lugatta melkût manasına olarak, ne olursa olsun yerden kaldırılmış, bulunmuş şey demektir. Fail vezninde mef'ûl manasıdır. İslâmi ıstılahta: "Ailesinin fakirlikten (besleyememekten) korkarak veya zina suçundan kaçmak niyetiyle, bir yere atmış olduğu diri çocuğa lakit denir"(333) tarifi esas alınmıştır. Terkedilmiş olan çocuğun (Lakit) yerden alınıp-kaldırılmadığı takdirde, öleceği kesinlikle bilinirse alınması "Farz-ı Kifaye" olur. Gören mükelleften başkası çocuğun terkedildiği yeri bilmezse, onun üzerine çocuğu almak "Farz-ı Ayn" olur. Çocuğun ölüm ihtimali kesin olmazsa, yerden alınıp kaldırılması menduptur. Zira bu fiilde terkedilmiş olan o çocuğa (Lakit'e) karşı; şefkat gösterme sözkonusudur, şefkat ise amellerin en efdalidir.(334)

1238 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her doğan çocuk, muhakkak İslâm fitratı üzerine doğar"(335) buyurduğu bilinmektedir. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları: "Bulunan çocuk (Lakit) hürdür. Ayrıca Darû'l İslâm'da ölü olarak bulunan çocuğun yıkanması ve müslüman mezarlığına defnedilmesi esastır"(336) hükmünde müttefiktir. Bu hususta icma hasıl olmuştur.

1239 Hanefî fûkahası: "İnsan için asıl olan hürriyettir. Zira insanlar müslümanların en hayırlısı olan Hz. Adem (as) ile Hz. Havva (r.anha)'nın çocuklarıdır. Ayrıca Darû'l İslâm'da hürriyet esastır"(337) hükmünde ittifak etmiştir. Bulunan çocuğun (Lakit'in); bütün ihtiyaçları "Beytümal'den" karşılanır. Velisi; ûlu'lemlr'dir. Evlenme çağına gelinceye kadar terbiye edilmesinden (Hıdane'den) evlenme anındaki bütün masraflarından ve gelirlerinden "Ulû'lemlr" veya onun görevlendireceği kimse mes'uldür.(338) Bulunan çocuğun (Lakit'le) ilgili olarak bir zımmi; "Bu, benim evladımdır, kaybetmiştim" iddiasında bulunsa ve beyyine getirse, kadı neseb olarak bunu tanır. Fakat çocuk müslüman olarak yetiştirilir. Ancak çocuk Havra'da veya Kilise'de bulunmuşsa, müstesnadır. Zimmet ehlinin ikamet ettiği mahalle veya kölesi bulunmasında da durum aynıdır. Bir kimse; bulunan çocuğun (Lakit'in) kölesi veya Cariye'si olduğunu iddia etse kabul olunmaz, çocuk hürdür. Bir köle, lakit'in (Bulunan çocuğun) kendi çocuğu olduğunu iddia etse, nesebi ondan sahîh olur. Fakat çocuk hür ve müslüman olarak kabul edilir.(339) Bu noktada "Hürriyet" ve "Kölelik" kavramları üzerinde duralım.

1240 Ruhlar aleminde iken Allahû Teâla (cc) bütün insanlardan "Misak" almıştır. Bu bir anlamda Allahû Teâla (cc) ile insanlar arasında tahakkuk eden manevî bir mukaveledir.(340) Emaneti yüklenmesi sebebiyle; insan; yeryüzünde, Allahû Teâla (cc)'nın halifesi hükmündedir. İnsanın lehindeki ve aleyhindeki haklarına sahip olabilmesine "Ehliyet" denilmiştir. Allahû Teâla (cc)'nın imtihan için beyan buyurduğu emir ve nehiyelerine "Teklif" adı verilir. Teklif ehliyetine dayanır. (341) Dolayısıyla hürriyetin kaynağı fitridir. Bir insan; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri inkâr eder ve müslümanlara karşı savaşırsa "Kölelik" vakıası ortaya çıkar. Nitekim İbn-i Abidin: "Bulunan çocuk (lakit) bütün hükümlerde hürdür. Hatta kazf (zina isnad) edene, had vurulur. Çünkü ademoğlunda asıl olan hürriyettir. Zira insanlar müslümanların en hayırlıları olan Hz. Adem ile Hz. Havva'nın çocuklarıdır. Bazı insanlardaki kölelik hali ise; daha sonra ortaya çıkan küfür sebebiyle meydana gelmiştir.(342) hükmünü beyan eder!.. Sonuç olarak kölelik; küfre dayanan bir olaydır.

1241 İnsanların hürriyetinin teminatı; tevhid akidesidir. Hiçbir mü'min zorbalık veya kaba kuvvet yoluyla köleleştirilemez. Resûl-i Ekrem (sav)'in hür bir insanı kuvvet kullanarak köleleştiren kimsenin namazının asla kabul olmayacağını beyan buyurduğu bilinmektedir.(343) Dolayısıyla bir İslâm beldesi; kâfirlerin istilasına uğrarsa, o beldedeki mü'minler "Esir" olabilirler, ancak onlara "Köle" denilemez!.. Fakat müstevlilerle; akaide dayanan bir anlaşma yaparlarsa (Yani mürted olurlarsa) durum değişir. Kâfir olan müstevlileri kendilerine "Ulû'lemr" tanıyanlar; muhkem nass'lara karşı direndikleri için, ebedi bir azaba müstehak olurlar.

1242 Bir insan ruhlar aleminde gerçekleşen "Misak'ı" bozar ve İslâm'a karşı savaşırken ele geçirilirse "Köle" olur. Daha sonra mü'min olduğu takdirde; Allahû Teâla (cc)'nın hukukuna riayet etmiş demektir. Ancak mü'minlerle savaştığı ve onların can emniyetini tehlikeye attığı için (Kul Hukuku) devam etmektedir. Bu durumda; hangi mü'minin elinde köle ise; ona itaat etmek mecburiyetindedir. Bütün ihtiyaçları efendisi tarafından karşılanır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) köle ve cariyelerle ilgili olarak: "Onlar sizin kardeşlerinizdir. Allahû Teâla (cc) onları sizin elinizin altına vermiştir. Onlara kendi yediğinizden yediriniz, giydiğinizden de onlara giydiriniz. Allah'ın (cc) kullarına sakın işkence etmeyiniz."(344) buyurmuştur. Köleye gücü yetmeyeceği işleri yaptırmak caiz değildir. Köle ve Cariye'lerin evlenmesi de; efendisinin izin ve yardımıyla gerçekleşir. Mü'min olan bir köle; iki kadınla evlenebilir.

1243 İslâm uleması; insanın "Mal" hükmünde olamayacağını, hiçbir uzvunun alış-verişe konu edilemeyeceği hususunda müttefiktir.(345) "Köle ve Cariye" alış-verişinde konu; bizzat kendisi değildir. Zira insan olarak herhangi bir değer tayin etmek imkânsızdır. Efendisi (yani Mü'min olan mücahid); cihad meydanında kendi hayatını ortaya koyarak onu ele geçirmiştir. Köle ve Cariye; İslâmı kabul eder ve belli bir mal vererek (Önceki müslümanlara savaşma cinayetini) affetmesini, hürriyetini iade etmesini talep edebilir. Efendisi ile köle arasında; belli miktarda para ve mal karşılığında azad edilmek üzere yapılan akde "Mükatebe" ve böyle bir akid yapan köleye de "Mükateb Köle" denir.(346) Esasen keffaretlerde; ilk sırayı köle azad etmek almıştır. Mesela; zihar yapan bir kimse zengin ise, ancak köle azad etmek suretiyle karısına dönebilir.(347) Bu durumda köle azad etmek, ibadet hükmüne geçer. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in mü'min olan kölelerin azad edilmesini teşvik ettiği de bilinmektedir. Nitekim bir hadis-i şerifte: "Herhangi bir müslüman ki, mü'min bir köleyi azad eder!.. Allahû Teâla (cc) o azad edilen kölenin her uzvu mukabilinde, azad eden

kimsenin bir uzvunu Cehennem'in ateşinden kurtarır."(348) buyurduğu bilinmektedir. Sahabe-i Kiram'dan Abdurrahman b. Avf (ra) 30.000 köleyi azad etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in, Hz. Aişe (r. anha)'nın, Hz. Ebû Bekir (ra)'in ve Hz. Osman (ra)'nın binlerce köleyi azad ettikleri bilinmektedir. Esasen, Sahabe-i Kiram mü'min olan kölelerin azad edilmesi hususunda birbirleriyle yarıştıkları bilinmektedir.

1244 Harbi'lerin (İslâm'a karşı savaşan kafirlerin) köleleri; Darû'l İslâm'a kaçır ve müslüman olurlarsa derhal hürriyetlerini elde ederler. Herhangi bir bedel ödemeleri gerekmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Taif'ten kaçarak Medine'ye gelen ve müslüman olan kölelerle ilgili olarak: "Onlar Allahû Teâla (cc)'nın azadlılarıdır"(349) buyurmuştur. İslâm uleması; "Mükateb olan köle'nin; hür kadından doğan çocuğunun "Hür" olacağı hususunda icma etmiştir.(350) Yine azad edilmiş bir cariyeye'nin; doğurmuş olduğu çocuk da hürdür.(351) Sonuç olarak; kölelik küfre dayanan bir hadisedir.(352) Köle olan bir kimse İslâm'a girerse; ruhlar alemindeki "Misak'a" dönmüştür. Bu durumda onun köleliğini ortadan kaldırmak için, diğer kardeşlerinin gayret göstermesi vacib olur. Zira Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe-i Kiram bu hususta, bütün mü'minlere en güzel örneği vermişlerdir.

9. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) Er Rûm Sûresi: 30. (Geniş bilgi için / Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 5 Sh: 44

(2) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 1 Sh: 351

(3) El Aclûni-Keşfu'l Hefa-Beyrut: 1351-52 C: 2 Sh: 263 Had. No: 2538

(4) El Münavi-Feyzû'l Kadir-C: 5 Sh: 294

(5) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 632-633 Had. No: 1967 K. Nikah

(6) En Nisa Sûresi: 28

(7) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 1 Sh: 479

(8) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Rikak: 23 C: 7 Sh: 184, ayrıca Sünen-i Tirmizi- K. Zühd babı.

(9) Ahmad b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 291, Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-C: 2 Sh: 1418 Had. No: 4246

(10) Et Tebrizi-Mişkâtul Mesâbih-Şam (Dımeşk): 1961 C: 2 Sh: 170

(11) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 247

(12) İbn-Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 592 Had. NO: 1846.

(13) İbn-i Hümmam-Fethül Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 330

(14) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 247

(15) Molla Hüsrev-Dürerül Hükkam fî şerhü Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 325

(16) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 267, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab C: 3, Molla Hüsrev- A.g.e. C: 1 Sh: 326, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 2 Sh: 341, İbn-i Abidin, A.g.e. C: 5 Sh: 248

(17) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 253.

(18) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 267.

(19) İbn-i Nuceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 3 Sh: 34.

(20) El Ceziri-Kitabu'l Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa-Beyrut: 1969 C: 5 Sh: 7, Ayrıca İbn-i Abidin A.g.e. C: 5 Sh: 256, Molla Hüsrev-Dürerül Hükkam fî Şerhü Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 326

(21) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 256 vd.

(22) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 267

(23) İmam-ı Kasani- El Bedaû's Senai fî Tertibi's Şerai-Beyrut: 1947 C: 2 Sh: 229, ayrıca Şehy Abdulgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 3, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 5 Sh: 260-262.

(24) Günümüzde genellikle; "- Bunu eşliğe ve kocalığa kabul ediyor musun?" suali sorulmakta, karşı tarafda "Ediyorum" demektedir. Bu ifadelerle nikâh mün'akid olmaz!.. Dikkat edilmelidir.

(25) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 351.

(26) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 267-268, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 190, İmam Kasani-El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai-Beyrut 1974 C: 2 Sh: 230-231, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 350-354 Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab, Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 4, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 3 Sh: (Not: İçinde yaşadığımız toplumda erkek ve kadın "Belediye Kayıt Sistemi" ile evlenmekte ve mahkeme kanalıyla boşanmaktadır. Hangi dine mensub olursa olsun, hatta hiçbir dine inanmasa dahi, T.C. vatandaşı olan erkek ve kadın "Belediye Kayıt Sistemi"yle evlenebilir. Meselâ: İslâm dini; mü'min bir kadının, başka dinlerden olan erkeklerle evlenmesini haram kılmıştır. Ayrıca "süt kardeşler" arasında nikah akdedilemez!.. "Belediye Kayıt Sistemi'nde ise; farklı dinlerden olan iki vatandaş evlenebilir, süt kardeşliği engel değildir!.. Dolayısıyla "Belediye Kayıt Sistemi"nde aranan şartlar T.C. kanunlarının koyduğu şartlardır. Bu husus iyi bilinmelidir. Halk arasında "İmam nikâhı" tabiri yaygındır. Bu "Ulû'lemr'e dayanan, ihtilaf halinde şer'i şerifin hüküm vereceği nikâh anlamıdır."

(27) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 249

(28) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 270

(29) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 2 Sh: 2-4, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai fî tertibi's Şerai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 242, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 395.

(30) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 197.

- (31) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 1036 Had. No: 64 (1419)
- (32) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 401. Ayrıca İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Sh: 52
- (33) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 314, Ayrıca Hadis-i Şerif için / Mansur Ali Nasîf-Taç Tercemesi-İst: 1978.
- (34) İmam-ı Şafîi-Er Risale-Kahire: 1979 (2. Bsm.) Sh: 344 Madde: 931
- (35) En Nisâ Sûresi: 22, 23, 24.
- (36) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyîye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 273.
- (37) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 360 vd.
- (38) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh:
- (39) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 355.
- (40) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 191.
- (41) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyîye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 274.
- (42) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 332.
- (43) Maalesef günümüzde "ideolojik kaynakların tesirinde kalan bazı müslümanlar; dört kadınla evlenmeyi çok kerih bulmaktadır. Allahû Teâla (cc)'nın "Helal" kıldığını; "Haram" ilan eden kimse, kafir olur. Çünkü bu kimse, muhkem nass'ları yalanlamıştır!.. "Kasm" bahsinde bu konu üzerinde duracağız.
- (44) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyîye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 277.
- (45) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 360.

- (46) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 277, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 192.
- (47) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 192.
- (48) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 194.
- (49) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 280.
- (50) El Bakara Sûresi: 221.
- (51) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 336-337.
- (52) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 199.
- (53) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 281.
- (54) El Bakara Sûresi: 229.
- (55) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 6 Sh: 88 vd, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 282.
- (56) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 195, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû'l Gayb-İst: 11974 C: 10 Sh: 51.
- (57) Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-İst: 1308 C: 10 Sh: 51.
- (58) Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-İst. 1308 C: 10 Sh: 51, Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 1027 Had. No: 29 (1407) K. Nikâh. Bab: 3.
- (59) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 2 Sh: 273.
- (60) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 385-386, Ayrıca Şeyh

Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 195.

(61) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 334.

(62) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 357.

(63) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 391.

(64) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 334, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 198.

(65) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 233, Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-C: 4 Sh: 212, El Mevail El İhtiyar-C: 3, Sh: 94.

(66) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 358.

(67) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 360.

(68) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 4 Sh: 212.

(69) El Mavsili El İhtiyar-C: 3 Sh: 94, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 407.

(70) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh:

(71) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 422.

(72) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 290-294, Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 5 Sh: 22-30.

(73) İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai fî tertibi's Şerai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh0: 320.

(74) Ez Zümer Sûresi: 9.

(75) El Mücadele Sûresi: 11.

(76) İmam-ı Kasani-El Bdeaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 320, Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 422.

(77) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 291.

(78) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1985 Sh: 258-259.

(79) İbn-i Huzeyme-Es Sahih-Beyrut: 1390 C: 1 Sh: 475.

(80) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 5 Sh: 62-63, Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 434.

(81) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5 Sh: 457.

(82) El Bakara Sûresi: 236.

(83) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 204, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 341.

(85) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 543.

(86) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 435, Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 5 Sh: 64, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 204.

(87) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 341, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 302, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 5 Sh: 459-260.

(88) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 2 Sh: 150, Ayrıca Şerhû Damad: Beyrut: D. İhya Yay. İst: 1316 Mtb. Amire Tb. ofset C: 1 Sh: 197.

(89) Bu hususu meselenin kavranması için zikrettik!.. Bir dirhem 3.2 gr. ağırlığındadır. Dolayısıyla 10 dirhem gümüş, 32 gr. dır.

(90) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4 Sh: 422-423 K. Nikâh: Bab: 22 (12 Ukiyye, yaklaşık 1.5 kg. gümüş eder) Ayrıca, Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 582-583 K. Nikâh: 29 Had. NO: 2106, Sünen-i Nesai C: 6

Sh: 115-119 K. Nikâh: 66 (Resûl-i Ekrem (sav) döneminde mehrin 400 dirhem olduğu, bundan fazla verilmediği hassaten tasrih olunmuştur.)

(91) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 1 Sh: 467, Ayrıca İbn-i Kudame El Muğni-Kahire: 1970 C: 7 Sh: 210.

(92) Şüphesiz ki "Mehir"; İslâm dininin kadına vermiş olduğu bir haktır. Dolayısıyla hiç kimsenin; böyle bir hakkı iptal etmeye gücü yetmez!.. Ancak "Mehir"; evlenmeyi güçleştirecek ve imkansız kılacak miktara çıkarılmamalıdır.

(93) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 277 vd, ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El übab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 16.

(94) El Kasas Sûresi: 27.

(95) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 303.

(96) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 211, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 306. (Hanefî fûkahası İbn-i Mesûd (ra)'un: "Kadın için, kendi akrabası olan kadınların mehri kadar mehir vardır. Ondan ne noksanlık olur, ne fazlalık" buyurduğunu esas almışlardır. Mehr-i Misil'de: "İki kadının takvada, güzellikte, malda, akılda ve beldedeki durumları dikkate alınır."

(97) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 344-335, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 303.

(98) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 438, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 304.

(99) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 205, Ayrıca İmam-i Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 5 Sh: 82 vd. (Not: Feteva-ı Hindiyye'de (C: 1 Sh: 304): "Mut'a; başörtüsü, gömlek ve çarşaftan ibaret üç parça elbisedir. Bu, onların örfüdür. Bize göre de bizim örfümüz muteberdir. Hulasa'da da böyledir" denilmektedir. Dolayısıyla bu hususta örfe riayet edilir. Muta'nın değeri; beş dirhem (16 gr. gümüş) kıymetinden az olamaz. Bu hususta titizlik gösterilmelidir.)

(100) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1

Sh: 206, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet a.g.e C: 1, Sh: 304.

(101) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 312.

(102) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 316.

(103) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 5 Sh: 105 vd, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 486 vd.

(104) Ebû İshak Eş Şirazi-El Mühebbet-Kahire: 1276 C: 2 Sh: 46.

(105) En Nisâ Sûresi: 34.

(106) Mecmuat'ut Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 64.

(107) İmam-ı Kasani El Bedaiû's Senai fî tertibis Şerai-Beyrut: 1974 C: 4 Sh: 17, Ayrıca Şeyh Abdugani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 91 vd.

(108) El Bakara Sûresi: 233.

(109) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2. bsm) Sh: 517 Madde: 1500.

(110) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 345.

(111) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2 Sh: 39. (Not: Günümüzde "Hayat Müşterektir" sloganı ile kadınlar; hem ev içinde, hem de dışarıda çalışmaya zorlanmaktadır. Ayrıca "Kadın-erkek eşitliği" iddiası ile; erkeklerin güçlkle yaptıkları işlerde dahi çalıştırılan kadınlara rastlanmaktadır. Bu, bir zulümdür.)

(112) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 4 Sh: 446, Ayrıca Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i İbn-i Mace, Muhyiddin-i Nevevi-Riyazü's Salihin-Ank: 1970 C: 1 Sh: 321.

(113) Et Talak Sûresi: 17.

(114) Şeyh Abdugani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 96.

(115) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 414, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 328-329, Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3 Sh: 95, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 43.

(116) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 545.

(117) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 334-335, Ayrıca Şeyh Abdülgani-El Meydani- A.g.e. C: 3 Sh: 96, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû'l Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 43.

(118) İmam-ı Kasani-El Badaiû's Senai-Beyrut 1974 C: 4 Sh: 14-15, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 544.

(119) Şeyh Abdülgani El Meydani- A.g.e. C: 3 Sh: 94.

(120) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 560.

(121) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 472-473, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 543-544, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 211-212. (Not: Nikah akdi esnasında "Mehir'in" miktarını beyan etmek ve kadına teslim etmek müstehaptır. Dolayısıyla mü'minler bu hususta titizlik göstermeli ve "Mehr'i Muaccel'i" nikah anında kadına vermelidirler.)

(122) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 1 Sh: 518.

(123) İmam-ı Kasani-El Badaiû's Senai fî tertibi's Şerai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 334.

(124) En Nisâ Sûresi: 19.

(125) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 2 Sh: 334 vd.

(126) "Azl"; çocuk olmaması için tedbir almaktır. İbn-i Abidin; "Azl, meniye fercin dışına indirmektir" tarifini esas almıştır. Netice itibariyle; cinsi temas sırasında meninin rahime varmasını engellemek için alınan tedbirdir.

(127) El Ahzab Sûresi: 59.

(128) Mecmuatu't Tafasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 5 Sh: 138, Ayrıca Ebû Bekir El Cessas-Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 3 Sh: 457, Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4 Sh: 356.

(129) En Nûr Sûresi: 31.

(130) İmam-ı Kasani-El Badiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5 Sh: 121.

(131) İbnü'l Abidin Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8 Sh: 113.

(132) Şerhû Damad-İst: 1316 Mtb. Amire Baskısından ofset Beyrut: ty C: 2 Sh: 540.

(133) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 342, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 212, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 473.

(134) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 342, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 212, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 473.

(135) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 2 Sh: 332-333, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 212, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 473.

(136) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 341 vd.

(137) El Ahzab Sûresi: 33.

(138) Mecmau't Tefasir-İst: 1979 C: 5 Sh: 115 (Not: Meşru bir durum söz konusu olmadığı süre içerisinde, bir kadın için asıl olan evinde oturmasıdır. Ev içerisindeki kıyafetine "Melâbe"; dışarıya çıktığı zaman giydiğine "Cûlbab" denir.)

(139) En Nisâ Sûresi: 34.

(140) Mecmuatu't Tefasir-C: 2 Sh: 64.

(141) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 3 Sh: 320-321. (Not: Malûm olduğu üzere dövme esnasında başa vurmak haramdır. Esasen, "te'dib hakkı" şer'i hududlara riyeti sağlamak içindir. Nefsi tatmin için kadını dövmek, büyük bir zulümdür.)

(142) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 517.

(143) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 90.

(144) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 355.

(145) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: 1969 C: 1 Sh: 451.

(146) Bu konu üzerinde biraz durmakta fayda vardır. Tarihte erkeklerin tek eşle evlenmesini mecburi kılan ilk kanun Doğu Roma (Bizans) İmparatoru Jünstinyen tarafından çıkarılmıştır. (Geniş bilgi için / Abdülaziz Çavış-Anglikan Kilisesi'ne Cevap-Ank: 1974 Sh: 164-165) Bilindiği gibi Bizans Devleti; temelde "Hellenist" kültüre dayanır. Dawson, "Batı Medeniyeti'nin" mahiyetini izah ederken: "Helenizmi bir yana bırakacak olursak, ne Batı medeniyeti; ne Avrupa insanı düşüncesinin ortaya çıkması mümkün değildir" diyerek, günümüzdeki çağdaş uygarlığın "Hellenizm'e dayandığını itiraf eder. (Geniş bilgi için bakınız Madde: 111-112)

(147) En Nisâ Sûresi: 129.

(148) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 517.

(149) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 340-341, Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 30 (Not: Feteva-ı Hindiyye'de (C: 1 Sh: 341) "Bir karısı olduğu halde, bir kadınla daha nikahlanmak isteyen bir kimse, aralarında "Kasm'a" (eşitliğe, adalete) riayet edemeyeceğinden korkarsa, ikinci defa evlenmesine ruhsat yoktur. Ancak böyle bir korkusu bulunmayan kimse, ikinci defa evlenebilir. Fakat ikinci defa evlenmemek daha evladır" denilmektedir.

(150) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 222.

(151) Ahmed b. Hanbel El-Müsned-İst: Çağrı Yay. C: 2 Sh: 397.

(152) Daha önce bu hususu izah etmiştik: Bakınız: Madde 1132.

(153) En Nisâ Sûresi: 35.

(154) Şeyh Abdulgani El Neydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 37, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 358.

(155) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-A.g.e. C: 3 Sh: 37.

(156) Et Talak Sûresi: 2.

(157) El Bakara Sûresi: 229.

(158) Sünen-i Darimi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 556-557 K. Talak Bab: 2, Ayrıca Sünen-i Nesai, Sünen-i Ebû Davud ve Sünen-i İbn-i Mace.

(159) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 227.

(160) Not: Eşler arasında şiddetli kin ve buğz mevcutsa, en iyi çare boşamadır. Fûkaha'nın bu gibi hallerde boşanmanın vacip olduğunda müttefiktir. Bu vacip terkedilirse, daha büyük musibetler ortaya çıkabilir.

(161) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 21 vd.

(162) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 147-148.

(163) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 341.

(164) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst. 1401 Çağrı Yay. C: 5 Sh: 277, 283, Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-K. Talak: 18, Sünen-i Darim.

(165) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 650 Had. No: 2018.

(166) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(167) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 6 Sh: 196-vd, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 113 vd, Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 2 Sh: 258 vd.

(168) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 229.

(169) İmam-ı Kasani-A.g.e C: 3 Sh: 99 vd, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 40, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1 Sh: 230.

(170) En Nisâ Sûresi: 43.

(171) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 353.

(172) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 45, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 353.

(173) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 100, Ayrıca İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 39 vd İmam-ı Mavsili-El İhtiyar-C: 3 Sh: 124. (174) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 61.

(175) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 4 Sh: 6.

(176) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 229, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 39.

(177) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 353.

(178) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 230, Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 46, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 42.

(179) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 354.

(180) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 42.

(181) Not: Uzun yıllar ideologlar: "- Efendim, İslâm'da erkek karısına "Boş ol!.." derse, boşanma (talak) meydana gelir. Bu, kadınların ezilmesine sebep olur" gibi iddiaları yaydılar.

(182) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Sh: 150.

(183) Şeyh Abdulgani El Meydani-A.g.e. C: 3 Sh: 40114. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1 Sh: 230-231, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 1 Sh: 344.

(184) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 361.

(185) Mehmed Zihni Efendi-Münakehat ve Müfarakat-İst: 1324 Ş. Mürettibiye Mtb. Sh: 141-142, Ayrıca İbn-i Abidin- a.g.e. Sh: 187-194.

(186) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1 Sh: 367, Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 3 Sh: 105 vd.

(187) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 3 Sh: 105, Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e.-İst: 1307 C: 1 Sh: 368, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 1 Sh: 375, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1 Sh: 243, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 90-91.

(188) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(189) El Bakara Sûresi: 228.

(190) Mehmed Zihni Efendi- Münakehat ve Müfarakat-İst: 1324 Sh: 147, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Badaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 101.

(191) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 273 vd, Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 3 Sh: 101-103, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1964 C: 2 Sh: 8-9.

(192) Sünen-i Darimi-İst. 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 556-557 K.Talak Bab: 2, Ayrıca Sünen-i Nesai, Sünen-i Ebû Davud ve Sünen-i İbn-i Mace.

(193) Şeyh Abdulgani El Meydani- El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3

Sh: 57-58, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 9.

(194) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 468.

(195) Ebû İshak Eş Şirazi-El Mühezzebe-Kahire: 1274 C: 2 Sh: 102-104.

(196) Bu konuyu "Hull" bahsinde izah ettik, bakınız: Made: 1177-1182.

(197) Mehmed Zihni Efendi-Münkehat ve Müfarakat-İst: 1324 Sh: 247-249.
(Not: Hasta olan bir kimse; bu esnada karısını "Talak-ı Bain" ile boşar, kadının iddet müddeti bitmeden ölürse, karısı ona varis olur. Hz. Ömer (ra) ve Hz. Osman (ra) döneminde tatbikat budur. Geniş bilgi için/İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 145, Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3)

(198) Et Talak Sûresi: 1.

(199) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 2 Sh: 22-24, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 88-89.

(200) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(201) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 152.

(202) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(203) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 1095 , K. Talak: 1, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 227, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 24.

(204) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 37, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 1965 Sh: 227, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(205) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 23.

(206) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 154.

(207) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3 Sh: 37-38, Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1 Sh: 228, İbn-i Hümmam-Fethül Kadir-Beyrut: 1316 C: 2 Sh: 24-25.

(208) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 156.

(209) Et Talak Sûresi: 4-5.

(210) Şeyh Abdülgani El Meydani, El Lübab fî şerhi'l Kitab- Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 38-39, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethül Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 29-30, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 227-228.

(211) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 349, Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 1 Sh: 39.

(212) El Bakara Sûresi: 229.

(213) Not: Malum olduğu üzere Türkiye Cumhuriyeti Daru'l İslâm (Şer'i devlet) değildir. Dolayısıyla Medeni Kanun, evlenmede "Belediye Akdi"ni, boşanmada mahkemeyi esas almıştır. Ayrıca Medeni Kanun'da boşanma sayısı sınırsızdır.

(214) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 6 Sh: 68 vd, Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 1 Sh: 229, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 3 Sh: 24-26.

(215) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 6 Sh: 156-157, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethül Kadir-Beyrut: 1216 C: 3 Sh: 26, İbn-i Kudame-El Muğni-Kahire: 1970 C: 8 Sh: 124.

(216) El Bakara Sûresi: 230.

(217) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 348.

(218) İbn-i Kesir - Tefsirül Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 1 Sh: 280.

(219) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 11, Ayrıca Molla Hüseyin-Dürerül Hükkam fî şerhü Gururî'l Ahkam-İst: 1307

C: 1 Sh: 386, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 473.

(220) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 175.

(221) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 156-161 Madde: 444-447.

(222) El Ahzab Sûresi: 28-29.

(223) Mecmuat'ut Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 5 Sh: 108-109.

(224) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 103.

(225) İmam-ı Serahsi-El Mesbut-Beyrut: ty C: 6 Sh: 196 vd, ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedai'us Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 113 vd, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1 Sh: 243-244, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 387.

(226) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 46-47, Ayrıca İmam-ı Merginani- A.g.e.C: 1 Sh: 250-251.

(227) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 1 Sh: 415, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 377 (Not: Arapça'da şart lafızları "İn, izâ, izâmâ, küllü, küllema, metâ, metâma'dır." Farsça'da "Eğer, hemî, hemîşe, hergah, her zaman, herbar'dır. Türkçe'de "Eğer, her ne zaman, her ne vakit vb. Genel olarak şart, cezanın bağlandığı şeydir.")

(228) İmam-ı Kasani -A.g.e. C: 3 Sh: 128 vd, Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 3 Sh: 128-130. Şeyh Abdulgani El Meydani-A.g.e. C: 3 Sh: 47-48 (Not: Şartın meydana gelip gelmediği hususunda karı-koca arasında ihtilaf olursa, söz kocanın sözüdür. Ancak kadın aksine kat'i delil getirirse sözü muteber olur. Şartın meydana gelişinin bilinmesi yalnız kadına bağlı ise; söz kadına aittir. Meselâ: "Eğer adet (hayız) görür isen boş ol" derse, kadın da "Hayız (adet) gördüm" deyince talak vaki olur).

(229) Et Talak Sûresi: 2.

(230) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 163-164, Ayrıca Ebû Bekir El Cessas-Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 3 Sh: 455-456, İbn-i Kesir -

Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 4 Sh: 379.

(231) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 7 Sh: 19-20, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 59-60, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 387.

(232) El Bakara Sûresi: 226.

(233) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 1105-1108 Had. No: 30 (1497) K. Talak: 5, Ayrıca Sahih-i Buhari-K. Talak: 21, Sünen-i İbn-i Mace- K. Talak: 28, Sünen-i Nesai- K. Talak: 32, Sünen-i Tirmizi- K. Talak: 21.

(234) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 11, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 183-184, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 387.

(235) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 61, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 13.

(236) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 195, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 477.

(237) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 477.

(238) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1964 C: 2 Sh: 12.

(239) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 184.

(240) Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. El Münzir-Kitabu'l İcma-Ank: 1983 Sh: 59.

(241) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 64, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 388.

(242) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 6.

(243) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 488.

(244) El Bakara Sûresi: 229.

(245) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 6 Sh: 170 K. Talak: 12, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 204.

(246) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 64-65, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 64-65, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 13-14, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut0 1974 C: 3 Sh: 151-152, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 199-201, İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 6 Sh: 171-173.

(247) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 200, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 13.

(248) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 66-67.

(249) El Bakara Sûresi: 231.

(250) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 58.

(251) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 224-225, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 67.

(252) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 4 Sh: 318, Ayrıca Mecmuatu't tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6 Sh: 194-198.

(253) El Mücadele Sûresi: 1, 2, 3, 4.

(254) İmam-ı Kasani El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 229-235, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 16-19.

(255) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 393.

- (256) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 48.
- (257) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 233, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh : 70-71.
- (258) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 21, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 73, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 239-240, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 394.
- (259) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 241, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 73. (Not: Zekat bahsini izah ederken Sadaka-ı Fıtr üzerinde durmuştuk, bakınız. Madde: 919, 920, 921, 927)
- (260) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 22, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 73.
- (261) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 393.
- (262) Not: Resûl-i Ekrem (sav) "Zihar yaptıktan sonra, keffaret vermeden önce cim'a yaptığını itiraf eden bir sahabeye, "Allahû Teâla (cc)'ya istiğfar et ve keffaret verinceye kadar yeniden bunu yapma" emrini vermiştir. İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 227.
- (263) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 513.
- (264) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 74, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C0 7 Sh: 96.
- (265) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 2 Sh: 237, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 314.
- (266) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'ani'l Azim-Beyrut: C: 3 Sh: 265-266, Ayrıca İmam-ı Mavsili-El İhtiyar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 167, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 396, Abdi'l Latif'iz

Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi Ank: 1975
(3 Bsm) C: 11 Sh: 139-141, Had. No: 1717.

(267) En Nûr Sûresi: 6, 7, 8, 9.

(268) Abdi'l Latifi'z Zebidi-A.g.e. C: 11 Sh: 142 (Not: Lian hadisesi, Hicret'in dokuzuncu yılında, Şaban ayında vukû bulmuştur.)

(269) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 239, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 515.

(270) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 247-248, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 515.

(271) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 397.

(272) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 514-516.

(273) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 23, Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 75, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 250-251.

(274) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 416, Ayrıca Molla Hüsrev.

(275) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 25, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 520.

(276) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 255.

(277) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 119.

(278) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 76, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 23.

(279) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 98.

(280) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 255.

(281) Hanefî fûkahası; "Nikâh'ın feshi" üzerinde titizlik durmuştur.

(282) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 522, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 262-263, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 399.

(283) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 26, Ayrıca Mecmuaû'l Enhur (Şerhu Damad) Beyrut; ty D. ihya Yay. (İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset) C: 1 Sh: 461-462, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2 Sh: 263-264. Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: ? Sh: 399-400.

(284) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 523.

(285) Not: Cinsi iktidarsızlığa tıp dilinde "Empotans" denir. Sebebi organik bir bozukluk veya psikolojik bir hal olabilir. Hz. Ömer (ra), Hz. Ali (ra) ve Hz. Mesud (ra)'dan rivayete göre; kadının "innine" bir yıl müddet tanınması şarttır. Zira cinsi iktidarsızlığın devamlı mı, yoksa geçici mi olduğu bu süre içerisinde anlaşılır.

(286) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 399.

(287) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh:

(288) Not: "Ulu'lemlr, Kadı, Amil ve Cum'a İmamı'nın bulunması; İslâmi hükümlerin hakkıyla edası için zaruridir. İbn-i Hümmam "Kitabû'l Müsayere" isimli eserinde (İst: 1979 Çağrı Yay. Sh: 265): "Muhakkak ki imam nesbetmekten maksad, İslâmi hükümleri ikame etmek içindir" buyurmaktadır. Dolayısıyla "Ulu'lemlr, Kadı, Amil ve Cum'a İmamı" nesbedilmesi hususunda hassasiyet göstermeyen kimseler, (Ne kadar dindar görünürse, görünsünler) İslâmı hafife alan tiplerdir.

(289) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 267.

(290) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh:

526, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 27, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 400, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 268. (Not: Cinnet hali yeni ise, bir yıl beklenir. Ancak devamlı ise kadı; eşler arasını bair talakla ayırır. Zira koca cinnet halinde iken, talaka (boşanmaya) ehil değildir.

(291) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 26, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 400. İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 265, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 524.

(292) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 80, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 269.

(293) İmam-ı Kasani-El Badai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh: 192, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 139.

(294) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 526.

(295) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 143.

(296) El Bakara Sûresi: 228.

(297) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 27-28, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 80, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 401, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 270.

(298) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2. Bsm) Sh: 562 Madde: 1684-1685-1686.

(299) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2.

(300) Et Talak Sûresi: 4.

(301) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 80, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 272, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 527-528.

(302) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 402, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 157, Mavsili-El İhtiyar-İst: 1979 C: 3 Sh: 179.

(303) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 81, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 273.

(304) El Bakara Sûresi: 234.

(305) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 27, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 272.

(306) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 401, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 80, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 272, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 528.

(307) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 402, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 277-278, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 29.

(308) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 292.

(309) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 85, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 404, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 196-199.

(310) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 31, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 293.

(311) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 201.

(312) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 533 (Not: Süslenmeyi terkedip, yas tutmak için (ihdad); kadının müslüman ve baliğa olması şarttır. Ayrıca ölüm veya talak-ı bain'le ayrılık gerekir. Talak-ı Ric'i ile boşanmış kadının; yas tutması değil, bilakis süslenmesi müstehaptır. Çünkü nikah ni'meti henüz elinden çıkmış değildir.)

(313) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 32, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 534, İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 199-200.

(314) El Bakara Sûresi: 235.

(315) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 296 vd, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 534.

(316) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 405, Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 296-297, Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 86.

(317) Et Talak Sûresi: 1.

(318) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 298, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: Sh: 405.

(319) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2

(320) Et Talak Sûresi: 6.

(321) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 86, Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1 Sh: 405, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 33.

(322) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 297-298.

(323) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 86, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 33.

(324) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 535.

(325) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 7 Sh: 248, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1 Sh: 410.

(326) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 2 Sh: 314, Ayrıca Ahmad b. Hanbel-Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 182, Sünen-i Ebû Davud- K Talak: 5 C: 2 Sh: 707-780 Had No: 2276.

(327) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: Sh: 40 vd, Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 314-315.

(328) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 541.

(329) El Bakara Sûresi: 233.

(330) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 37, Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 316.

(331) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 1 Sh: 541.

(332) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 4 Sh: 41-44.

(333) Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 205, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 129, İmam-ı Mavsili-El İhtiyar-İst: 1980 C: 3 Sh: 29.

(334) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9 Sh: 109-110, Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 205, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 129.

(335) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 104, Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 3 Sh: 2047 K. Kader: 6 Had. No: 2658.

(336) İbn-i Münzır-Kitabu'l İcma-Ank: 1983 Sh: 74.

(337) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6 Sh: 196-197, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 173, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9 Sh: 111, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 129.

(338) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 4 Sh: 417-418, Şeyh

Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2 Sh: 205-206, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6 Sh: 196-197.

(339) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 173-174, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2 Sh: 206-207, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 4 Sh: 419-420, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C0 9 Sh: 113 vd, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2 Sh: 285-286.

(340) Abdülaziz El Buhari-Keşfû'l Esrar-İst: C: 4 Sh: 238.

(341) İmam-ı Serahsi-Temhidû'l Füsul fi ilmu'l Usul-Beyrut: 1393 C: 2 Sh: 332.

(342) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C0 9 Sh: 332, (Not: Kölelik, küfür sebebiyle ortaya çıkan bir ehliyet arızasıdır. Bazı çevreler bilerek veya bilmeyerek yeryüzünde köleliğin kalktığı iddiasındadırlar. Bu iddia; muhkem nasslara karşı direnmeyi beraberinde getirir. Yeryüzünde küfür tamamen kalkmadan "Kölelik" kalkmaz.

(343) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 311 Had. No: 970.

(344) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 355.

(345) İmam-ı Kasani El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 128, Ayrıca İbn-i Nüceym-El Bahru'ı Raik-Kahire: 1311 C: 5 Sh: 277, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 172.

(346) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 65, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 127.

(347) Daha önce bu konu üzerinde durmuştuk.

(348) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3 Sh: 346.

(349) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 54.

(350) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 74.

(351) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 3 Sh: 374-375, Ayrıca Şeyh Abdulgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 118, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2 Sh: 54.

(352) Molla Hüsrev "Kölelik, tevhid akidesinden yüz çevirmenin cezası olarak, Allahû Teala (cc)'nın koyduğu bir hakirliktir." hükmünü zikrediyor. (Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 6)

10. BÖLÜM: HAD VE HUDUD BAHSİ

HUDUD KAVRAMININ MAHİYETİ

1245 HUDUD; Had kelimesinin çoğuludur ve men-etmek manasına gelir.(1) Kapıcı, ve gardiyana "Haddad" denilir. Kapıcı başkasının içeri girmesini; gardiyan ise içerden dışarı çıkılmasını men eder. Bir şeyin mahiyetini tarif ve tayin eden şeye de "Had" denilir. Çünkü tarif, girmeyi ve çıkmayı meneder. Hane gibi, gayri menkullerin nihayetlerine, yani sınırlarına da "Hudud" denilir.(2) Nitekim devletlerin de birer "Hudud"ları vardır. İslâmi ıstılahta: "Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olmak üzere yerine getirilmesi farz olan ve kat'i nasslarla takdir edilmiş bir ukûbat (cezâ)'dır"(3) Had kelimesi aynı zamanda "esirgemek" manasına da gelir.(4) Çünkü Allahû Teâla (cc) kullarını zarara uğradıkları şeylerden, bunlarla korumuş, esirgemiştir. İbn-i Abidin: "Çünkü hadler; nesebi, malları, akılları, haysiyet ve namusu koruma gibi maslahat ve menfaati beşeriyete ait olduğu için meşru kılınmıştır. Bu kelime (yani Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olması) hadlerini asıl hükümlerini beyandır ki, insanların zarar görecekları şeylerden men olunup, İslâm beldelerinin fesat ve fitneden korunmasıdır. "Fethû'l Kadir'de zikredilmiştir ki; gerçek olan bazı meşayihın dedikleridir. Şöyle ki: Hadler, zararları bütün beşeriyete dokunan birtakım fena hareketlerden insanları alıkoyar. Bunlar suçlular hakkında birer ceza olduğu gibi, bunları görenler hakkında da birer ibret ve uyanma vesilesi teşkil eder ve ammenin menfaatlarını tazammun bulunur"(5) hükmünü beyan etmektedir.

1246 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahû Teâla (cc)'ya yemin olsun ki, arzusunu İslâm'a tabi kılmayan kimse iman etmiş olmaz"(6) buyurduğu bilinmektedir. Esasen bir beldede "Had" cezalarının tatbiki; o beldedeki insanların Allahû Teâla (cc)'nın hukukuna riayet ettiklerinin en büyük isbatıdır. İslâmi hududlar ikame edilmiyor ve hükümler infaz edilmiyorsa; o

beldede yaşıyan insanların; can, mal, nesil akıl ve din emniyetlerinin varlığından söz edilemez. Günümüzde Allahû Teâla (cc)'nın koyduğu hududları çirkin görüp, kendi heva ve heveslerine göre hududlar çizmeye çalışan siyasi güçler mevcuttur. Bunlar tıpkı "Firavn" gibi, ilahlığa özenmişlerdir. Kim bunların çizdiği hududları meşru sayarsa; Kelime-i Tevhid'in mahiyetini inkâr etmiş olur. Hanefî fûkahası: "Had'lerden maksat, alemlî fitne ve fesaddan kurtarmaktır"(7) hükmünde ittîfak etmiştir. Dolayısıyla, Haddlerin tatbîk edilmediği beldelerde; "Fitne ve ve Fesad" siyasi güç haline gelmiş demektir.

1247 Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmetmek farzdır. İbn-i Abbas (ra): "Her kim Kur'an-ı Kerim'i red ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sözünü inkâr ederek, Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse kâfir olur"(8) hükmünü beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "İnsanlar arasında, Allah'ın indirdiği hükümlerle hüküm ver, sakın onların (insanların) heva ve heveslerine uyma"(9) emri verilmiştir. Bu emir, bütün insanlara şamildir. Esasen şer'i şerife göre hükme bağlanmayan hiçbir kaza (mahkeme), kaza hükmünde değildir.(10) İslâmî ıstılahta kaza: "Mü'minlerin velayetine haiz olan Kadı'nın; mü'minler arasında husumeti ve ihtilafı ortadan kaldırmak için, şer'i şerife göre verdiği hükmüdür"(11) Dolayısıyla mü'minler arasındaki husumet ve ihtilafların ortadan kaldırılabilmesi için Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim) bulunması şarttır. Kâfirlerin istilasî altında iken dahi; mü'minlerin, kendi içlerinden bir kadı seçmeleri vaciptir.(12) Zira yeryüzünde küfür ahkâmıyla hükmetme hakkı hiç kimseye tanınmadığı gibi; küfür ahkâmına razî olmak da tanınmamıştır.

1248 Hadler doğrudan doğruya Allahû Teâla (cc)'nın hakkıdır. Haddi gerektiren bir suç işleyen kimse; makamı ve mevkîi ne olursa olsun mutlaka cezalandırılır. Ulû'lemler olan kimse de dahil; hiç kimsenin hadleri affetme yetkisi yoktur. Nitekim Mekke'nin fethi sırasında Ben-i Mahzum kabilesinden bir kadın hırsızlık yapmıştır. Sahabe-i Kiram'dan Hz. Usame b. Zeyd (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek, "Hadd-i Sirkat'in" uygulanmaması için istirhamda bulunur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Muhakkak ki, İsrailoğulları arasında şerefli (soylu) birisi hırsızlık ettiği zaman, onu cezasız bırakırlar, zayıf birisi yaptığı zaman ise, elini keserlerdi. Şimdi sen, Allahû Teâla (cc)'nın hadlerinden bir had için şefa'at mi diliyorsun? Ben hırsızlık eden kadın kızım Fatma olsaydı, muhakkak onun da elini keserdim"(13) buyurmuştur. Esasen şefa'at; Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olarak farz kılınan haddin ikame edilmemesini talep etmektir ki, bunun caiz olamayacağı açıktır. Fûkaha; tövbe etmenin dahi dünyada haddi

düşürmeyeceği hususunda icma etmiştir.(14)

SUÇLU TAHKİR EDİLMEZ

1249 Haddi gerektiren herhangi bir suçu işleyen mü'min hakir görülemez. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde evli olan bir mü'min zina ettiği kendi ikrarı ile sabit olmuştur. Tabii ki "ikrar" söz konusu olduğu için "recm" cezasının tatbiki gerekmektedir. Recm cezası ikame edildikten sonra, iki kişi kendi aralarında konuşurken suçluyu: "Köpek gibi taşladıklarından" söz ediyorlar. Resûl-i Ekrem (sav) bu konuşmaya muttali oluyor ve üzüntü içerisinde sükût ediyor. Bir müddet sonra davul gibi şişmiş ve kokmuş bir eşek leşine rastlıyorlar. Peygamber efendimiz (sav): "Fûlan ve filan zatlari çağırın" buyuruyor. O iki zat yanlarına gelince: "Derhal ininiz ve şu eşek leşinden yiyiniz" emrini veriyor. O iki zat: "Ey Allahû Teâla (cc)'nın Resûlü, bu leşi kim yiyebilir" diyerek tereddüt içerisinde kalıyorlar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Sizin biraz evvel, recm edilen kardeşiniz hakkında yaptığınız dedi-kodu, şu pis eşek leşinden daha çirkindi. Yemin ederim ki cezasını çeken o suçlu kardeşiniz şimdi Cennet'in nehirlerinde yüzmektedir.(15) buyuruyor. Bu, Allahû Teâla (cc)'nın hududlarına teslim olmanın bir mükafatıdır. Yine şarap içtiği için "Hadd-i Şûrb" cezasına çarptırılan bir mü'mine hakaret ve lanet edenlere hitaben Resûl-i Ekrem (sav): "O suçlu kimseye hakaret ve lanet etmeyiniz. Vallahi, bildiğim, o kimsenin Allahû Teâla (cc)'yı ve Resûlünü çok sevdiği'dir."(16) buyuruyor.

1250 Hz. Ömer (ra) bir hutbesinde: "Ben memurlarımı sizleri dövmeleri ve haksız yere mallarınızı almaları için göndermedim. Ben, size, onları ancak dininizi öğretmeleri ve Hz. Peygamber (sav)'in sünnetini ta'lim ettirmeleri için gönderdim"(17) buyurmuştur. İşkence ederek, tehdit ve hapis yoluyla zarara uğratarak; itirafta bulunan bir suçlunun, bu itirafının "ikrar" (delil) olamayacağı üzerinde ittifak vardır.(18) Nitekim bir Hadis-i Kudsi'de: "Kullarıma işkence etmeyiniz"(19) emri verilmiştir. Esasen, İslâm toplumunda suçların açığa çıkarılması esas değildir. Hatta had cezasını gerektiren herhangi bir suçu işleyen mü'mini gören kimse; o mü'minin suçunu örtebilir, şahidlik etmeyebilir.(20) Hatta Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim) zina isnadı ve hırsızlık gibi şikâyeteye bağlı cezalarda, deliller öne sürülmeden önce: "Bu şikâyetinden vazgeç ve affeder. Allahû Teâla (cc), affeden bir kulun, izzet ve şerefini artırır" diye nasihatta bulunması müstehabdır.(21)

HAD'LERİ KİM TATBİK EDER?

1251 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dört şey Ulû'lemlr'in (velâyet hakkı olan kimsenin, valinin) hakkıdır: Had cezalarını tatbik etmek, ganimetleri mücahidler arasında taksim etmek, Cum'a namazını kıldırmak ve zekâtı toplamak"(22) buyurduğu bilinmektedir. Ehl-i Sünnet'in müctehid imamları; had cezalarını tatbik etme hakkının "Ulû'lemlr'e" ait olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu husus "Akaid" kitaplarında ayrıca yer almıştır.(23) Hanefî fûkahası: "Ulû'lemlr'in (bey'at sebebiyle) mü'minler üzerindeki velâyeti mutlaklıdır. Had'ler ise, Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olarak farz kılınmıştır. Dolayısıyla hadleri tatbik etmek; Ulû'lemlr veya onun tayin ettiği kimseye ait bir görevdir"(24) hükmünde ittifak etmiştir. Bu noktada "Ulû'lemlr herhangi bir suç işlerse nasıl cezalandırılacaktır?" sualine cevap arıyalım: "Ulû'lemlr'e hadd cezası tatbik edilmez. Zira had'ler Allahû Teâla (cc)'nın hakkıdır ve haddin tatbik edilmesiyle Ulû'lemlr görevlidir. Başkasının bu hususta yetkisi yoktur. Ulû'lemlr'e kısas tatbik edilir ve mal ile cezalandırılır. Çünkü kısas ve malda (diyetle) kulun hakkı mevcuttur. Hak sahibi; ya Ulû'lemlr'in temkini ile veya İslâm ordularından yardım talep ederek onu alır." (25) Darû'l İslâm'da "mezalim" mahkemeleri; Ulû'lemlr'in ve onun tayin ettiği kimselerin haksız icraatlarını takible görevlidir. Haddi gerektiren bir suç işleyen Ulû'lemlr'i, mü'minlerin azletme hakları vardır.

1252 İslâm ahkâmının tatbik edilmediği beldelerde; insanları suça iten sebepler çeşitlidir. Mesela bir beldede; şarabın üretimi ve tüketimi tamamen serbest bırakılmış, hatta siyasi güçler tarafından içilmesi teşvik edilmişse, o belde de insanların "akıl emniyeti" tahrib edilmiş demektir. Fûkaha; had cezalarının tatbik edilmesi için, haddi gerektiren suçun "Darû'l İslâm'da" işlenmiş olmasının şart olduğunda ittifak etmiştir. Hz. Mekhûl (rha)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Darû'l Harb'te had cezaları tatbik edilmez"(26) buyurduğu bilinmektedir. Küffarın istilasına altındaki beldelerde had cezaları tatbik edilemez. Zira küfür ahkâmının tatbikiyle birlikte o beldedeki mü'minler; din, can, akıl, nesil ve mal emniyetlerini kaybetmişlerdir. Bir belde de mü'minlerin nüfus oranı % 99, kâfirlerin oranı % 1 olsa; had cezaları tatbik edilmediği süre içerisinde o belde "Darû'l Harb'tir", Zira Had cezaları; Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olarak, mütevatir nasslarla farz kılınmıştır. O belde de; % 99 gibi çoğunluğu teşkil eden müslümanlar; kâfirlerden (küfür ahkâmını tatbik eden hükümetlerden ve ordulardan) çekindikleri için had cezalarını uygulayamazlar, yoksa mütevatir nassları inkâr ettikleri için değil!.. Bu durumda o beldede; hakimiyet ve emniyet kâfirlerin, esaret ve korku ise müslümanların üzerinedir, her ne kadar nüfusun çoğunluğunu müslümanlar teşkil etse dahi, orası Darû'l

Harb olur.(27) Sonuç olarak; bir İslâm beldesi küffarın istilasına uğrar uğramaz "Darû'l Harb'e" dönüşmez. Ancak o belde, küfür ahkâmı tatbik edilmeye başlandığı zaman; hakimiyet ve emniyet kâfirlerin olacağı için "Darû'l Harbe" dönüşmüş olur. Bu durumda bütün mü'minler üzerine cihad "Farz-ı Ayn" olan bir ibadet haline gelir!.. Tıpkı namaz gibi. Küfür ahkâmını icra eden müstevli kâfirlerle cihad etmeyen müslüman, tıpkı namazı terkeden gibi fasıktır.

1253 Had cezalarının tatbik edilmesi; mü'minlerin kalblerinde ortaya çıkabilecek kin ve intikam ateşlerini söndürür. Ayrıca insanların Allahû Teâla (cc)'nın hukukuna riayetini sağlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim suçlardan birini irtikap eder de, onun cezasına çarptırılırsa, bu onun keffaretidir"(28) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Had cezaları sebebiyle; hem Ulû'lemlr, (tatbik etme açısından), hem de mü'minler (teslim olma açısından) imtihan olunmaktadırlar.

HUDUD CEZALARININ TASNİFİ

1254 Hudud suçları; zina, (Hadd-i Zina), hırsızlık (Hadd-i Sirkat), zina iftirası (Hadd-i Kazf), şarap içme ve sarhoşluk (Hadd-i Şürb) ve yol kesme, eşkiyalık (Kutta-i Tarik veya Hırabe) olmak üzere beş çeşittir.(29) İmam-ı Kasani, şarap içme ve sarhoşluğu ayrı ayrı mütalaa etmiştir.(30) İbn-i Abidin: "Had'ler altı nevidir: 1. Zina haddi, 2. Şaraba mahsus had, 3. Diğer sarhoş edici maddelerden sarhoşluk haddi, 4. Kazf (iftira) haddi, 5. Hırsızlık haddi, 6. Yol kesme haddi" (31) hükmünü beyan etmiştir. Hadd-i Zina; "Nesil emniyetini", Hadd-i Kazf; "Şeref ve haysiyetlerin korunmasını", Hadd-i Şürb; "Akıl emniyetini", Hadd-ı Sirkat ve Hırabe ise; "Mal emniyetini" sağlamak içindir. Dolayısıyla bütün bu cezalar; Allahû Teâla (cc)'nın hakkı için farz kılınmıştır. Tatbik edilmediği takdirde; Allahû Teâla (cc)'nın hukukuna tecavüz ortaya çıkar. Şimdi bunların mahiyetleri üzerinde duralım.

"HADD-İ ZİNA" NIN MAHİYETİ (NESİL EMNİYETİ)

1255 Zina: "Mükellef olan bir erkeğin; cinsi münasebette bulunma hakkı ve şüphesi olmayan, kendisine cinsi meyil duyulabilen bir kadınla, arzu ve rızasıyla önden (fercinden) cinsi temasta bulunmasına verilen isimdir"(32) Bu haddi icab ettiren "zina"nın tarifidir. El, göz, kalb ve diğer organların da zinası vardır. Ancak bunlar "had" cezasını gerektirmez. İmam-ı Kasani "zina"yı tarif ederken, fiilin "Darû'l İslâm'da işlenmesini de" zikretmektedir.(33) Dürri'l Muhtar'da: "Haddi icab eden zina; İslâm memleketinde (Darû'l İslâm'da) mükellef, natık

(konuşan) bir şahsın o anda veya geçmiş zamanda şehvet sahibi bulunan ve mülkünden veya mülkü şüphesinden uzak bulunan bir kadının ön tarafına (fercine) tenasül uzvunun sünnet mahallini kendi ihtiyarıyla ithal etmesidir. Musannif, zinanın tarifinde "İslâm memleketinde" (Darû'l İslâm'da) diye kayıtladı. Çünkü Daru'l Harp'te zina haddi tatbik edilmez"(34) hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin, bu metni şerh ederken: "Musannif, had icap eden günahlara önce zinayı izah ederek başladı. Çünkü zina haddinin meşru olmasının hikmet ve maslahatı aşikardır. Allahû Teâla (cc) bu ceza ile beşeriyetin temizliğini, insan şerefini ve insan neslini korumayı temin edecek en kuvvetli bir adalet müeyyidesi vücuda getirmiştir. Zina; nice aileleri mahveder, nice namuslu kimseleri ebediyyen bir mahcubiyet altında bırakır, nice şahsiyetlerin neseblerini şüpheli gösterir. Bu itibarla bir zina hadisesi, herhangi bir düşmanlık neticesi meydana gelen bir öldürme hadisesinden daha meş'um ve utanç veren bir cinayettir" hükmünü beyan ediyor.

1256 Kur'an-ı Kerim'de: "Zinaya yaklaşmayın, çünkü o, şüphesiz bir hayasızlıktır, kötü bir yoldur"(35) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler, bu Ayet-i Kerime'de geçen "zinaya yaklaşmayın" hükmünü tefsir ederken; gizli ve açık her türlü zinanın haram olduğunu, ayrıca kalben zinaya meyletmekten ve sebep olabilecek davranışlardan da kaçınmanın gerekliliği üzerinde durmuşlardır.(36) Dolayısıyla İslâm dini; hem zinayı hem de zinaya vesile olabilecek davranışları yasaklamıştır.

1257 "Nikâh" bahsinin hemen girişinde; erkek ve kadının birbirlerine karşı şiddetli meyil duyduğunu ve neslin çoğalması için o "fitrat" üzere yaratıldığını izah etmiştik.(37) Şer'i hududları aşarak; zina eden "erkek" ve "kadın" hadd cezasına çarptırılır. Kur'an-ı Kerim'de: "(Bu) İndirdiğimiz ve (hükümlerinin tatbikini) farz kıldığımız bir sûredir. Onda açık açık ayetler indirdik. Ta ki iyice belleyip ibret alasınız. Zina eden kadınla, zina eden erkekten her birine yüzer değnek (celde) vurun. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dini (ni tatbik) hususunda acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir zümre de, bunların azabına (bu cezalarına) şahid olsun"(38) hükmü beyan buyurulmuştur.

1258 Bekâr olan erkek ve kadının; zina etmesi halinde 100 değnek (celde) cezasına çarptırılacakları hususunda icma hasıl olmuştur.(39) Bu cezadan (hadden) önce; eziyyet ve hapis cezası tatbik ediliyordu. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Kadınlarınızdan fuhşu irtikap edenlere karşı içinizden dört şahid

getirin. Eğer şehadet ederlerse, onları ölüm alıp götürünceye, yahud Allah onlara bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde alıkoyun. Sizlerden fuhşu irtikap edenlerin her ikisini de eziyyete koşun. Eğer tövbe edip, nefislerini ıslâh ederlerse, artık onlara (eziyetten) vazgeçin. Çünkü Allah tövbeleri en çok kabul eden, en çok esirgeyendir"(40) hükmü beyan edilmiştir. Hz. Ubade b. Samit (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav): "Benden alınız!.. Benden alınız!.. Kur'an-ı Kerim şüphesiz zina edenler için bir yol göstermiştir. Bekârın bekârla zinası yüz değnek ve bir sene sürgündür. Evlinin evliyle olan zinası yüz değnek ve recmdir"(41) buyurmuştur. Dolayısıyla hapis ve eziyyet cezaları neshedilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kur'an-ı Kerim şüphesiz onlara (zina edenlere) bir yol göstermiştir" sözü, bu neshin delilidir.

1259 Hz. Zeyd b. Halid (ra)'den rivayet edildiğine göre; Resûl-i Ekrem (sav)'in yanına gelen iki davacıdan birisi: "Ey Allah'ın Resûlü!.. Aramızda Allahû Teâla (cc)'nın kitabıyla hükmet" dedi. Diğeri de: "Evet!.. Ya Resûlullah, aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet, izin verirseniz meseleyi anlatmak için konuşmak istiyorum" diyerek söz istedi. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Peki, buyrun konuşabilirsiniz" diyerek müsaade etmesi üzerine: "Oğlum, bu adamın yanında işçi olarak çalışıyordu. Bunun karısıyla zina etti. Oğlumun recm cezasına çarptırılacağını söylediler. Bu yüzden fidyeye olarak, yüz koyun ve bir cariyemi bu adama verdim. Daha sonra ilim ehli kimselere sorduğumda: "oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl sürgün olduğunu; bu adamın karısının ise, recm edilmesi gerektiğini" beyan ettiler. Şimdi ihtilaf halindeyiz" dedi. Resûl-i Ekrem (sav) her iki tarafı dinledikten sonra: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahû Teâla (cc)'ya andolsun ki; aranızda Allahû Teâla (cc)'nın kitabıyla hükmedeceğim. Yüz koyunun ve cariyen sana tekrar iade edilecektir. Oğlun için yüz değnek ve bir sene sürgün vardır" buyurdu. Daha sonra yanında duran Hz. Üneys (ra)'e: "Ya Üneys!.. Şu adamın karısına git, eğer zina ettiğini itiraf ederse recm cezasını tatbik et" emrini verdi. Kadın suçunu itiraf edince "recm" cezası uygulandı.(42) İslâm üleması: "Hür bir kimse, sahih bir nikâhla evlenir ve karısıyla normal yolla cinsi ilişkide bulunursa, o muhsan olur. Eğer böyle bir karı ve koca zina ederse, recm olunurlar"(43) hükmünde ittifak etmiş ve icma hasıl olmuştur.

1260 Hanefi fukahası: "Zina; beyyine ve ikrarla (itirafla) sabit olur. Beyyine; Kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) huzurunda erkeğin veya kadının zina ettiğine dair, adil dört şahidin beyanıdır. Hakim bu şahidlere, "Zina nedir, mahiyetini izah ediniz?" سوالini sorar, daha sonra (eğer şer'i şerife uygun tarif yapabilirlerse) zina eden kimsenin; "Nerede, ne zaman ve kiminle zina ettiğini"

izah etmelerini talep eder. Şahidler bunları açıkladıktan sonra: "Biz zaninin şu kadına sürmedanda sürme milinin durduğu gibi (yani zekerini fercinin içinde) "zina" ettiğini, dördümüz de gördük" derlerse, şahidler hakkında gizli ve açık tahkikata başlar. Adil oldukları sabit olursa, hüküm verir. En ufak bir şüphe halinde ise; Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Had'leri şüphelerle kaldırınız" Hadis-i Şerifine uyarak, amelde bulunur.(44) hükmünde müttefiktir. Zina ile ilgili şehadetin hükümleri oldukça sarihtir. İbn-i Abidin: "Zina hakkında şehadete gelince; bunun şartları çok ağır olduğu için sübûtu enderdir. Hatta Peygamberimiz (sav)'in asr-ı saadetlerinde ve Peygamberimiz (sav)'den sonra ashab-ı kiram devrinde zina cinayeti, şehadetle (şahidlerin ispatıyla) sabit olmamıştır. Ancak ikrar ile sabit olmuştur"(45) hükmünü beyan etmektedir.

1261 İkrar; akil, baliğ olan bir kimsenin, şer'i şerifle hükmeden kadı (hakim) huzurunda, zina ettiğini itiraf etmesidir. Bu ikrar dört defa yapılır. Kadı (hakim) her seferinde: "Sen bu işi yapmamışsındır, öpmüş veya okşamışsındır" veya "Git buradan sen deli misin?" diye reddeder. Zira, Resûl-i Ekrem (sav); Hz. Maiz (ra)'in, zina ettiğine dair olan ikrarında bu şekilde davranmıştır.(46) Eğer mükellef; bütün bu ikazlara rağmen dört defa zina ettiğini ikrar ederse hakim; "zinanın mahiyetini, nerede ve kiminle zina ettiğini" sorar. Bunları açıklattırdıktan sonra Hadd cezasına hükmeder.(47) Zinası ikrarla sabit olan kimse; hadd-i zina tatbik edilmeden önce veya tatbik sırasında: "Ben zina yapmadım" diyerek rücû edebilir. Bu durumda had cezası düşer.(48)

1262 Zina ettikleri sabit olan; köle ve cariyelerin cezası, elli değnektir.(49) Dürri'l Muhtar'da: "Şehadetle veya ikrar ile zina suçu sabit olan kimse evlenmemiş (bekâr) ve hür olursa, yüz değnek vurulur. Köle olursa, Ayet-i Kerime'nin delâletiyle yarısı (elli değnek) vurulur. Kaadı Beyzavi ve diğer müfessirin Ayet-i Kerime'deki muhsanatı, hür olan kadınlarla tefsir etmişlerdir" (50) hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken: "Ayet-i Kerime'nin delâletiyle ilh..." Bu Allahû Teâla (cc)'nın: "Cariyeler evlendikten sonra bir fuhuş irtikab ettiler mi, o vakit üzerlerine (muhsane) hür kadınlar üzerindeki cezasının yarısı (verilir)" kavli kerimidir.(51) Bu Ayet-i Kerime cariyeler hakkında nazil olmuştur" hükmünü beyan eder.

1263 Haddin tatbik edilebilmesi için; suçun bütün unsurlarıyla tam olarak ve mükellefin rızasıyla gerçekleşmiş olması şarttır.(52) İkraha altında gerçekleşen zina fiilinde; hadd cezası tatbik edilmez. Ayrıca gerek fiilde, gerek mahalde herhangi bir şüphe bulunmamalıdır. Şüphe; gerçekte sabit olmadığı halde, sabite

benzeyen bir durumdur. Fiilde şüphe; delil olmayanı delil zannetmektir. Mahalde şüpheyeye "hüküm şüphesi" de denir. Fiilin kendisine haramlığını kaldıran bir delil bulunmasıyla gerçekleşir.(53) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Elinizden geldiği kadar müslümanlardan cezaları kaldırınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa hemen salıverin. Zira Ulû'lemlr'in veya Kadı'nın (hakimin) affetmekte hata etmesi, had cezasını tatbik etmesinde yanılmasından daha hayırlıdır"(54) buyurduğu bilinmektedir. Hadd cezalarında; (ister mahalde, ister fiilde olsun) her türlü şüphe sanığın lehinedir.

1264 Hadd-i Zina'nın rüknü; velâyet hakkı bulunan kimsenin (Ulû'lemlr veya kadının) celde (değnek) veya recmi uygulamasıdır. Recmin tatbik edilebilmesi için bulunması şer'an lazım olan bazı vasıfları bu şahısta toplanmasına "ihsan" denilir. İhsanın şartları yedidir. Bunlar:

1. Hür olmak,
2. Akıllı olmak,
3. Erginlik çağında bulunmak,
4. Müslüman olmak,
5. Sahih nikâhla evlenmiş olmak,
6. Zevcesinde de bu vasıfların bulunması,
7. Bu vasıflar toplandıktan sonra, aralarında cinsi yakınlığın (cimanın) bulunmuş olması.(55)

1265 Bekâr olduğu halde zina eden hür erkek ve kadına; herhangi bir uzvunun telef olmamasına riayet edilerek 100 değnek vurulur. Başına, yüzüne ve cinsiyet organlarına vurulmaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav) had vurmakla görevlendirdiği kimseye "Yüzüne ve cinsiyet organına vurma, oralardan sakın" emrini vermiştir. (56) Hz. Ali (ra)'den rivayet edildiğine göre; avret yerlerini örten elbiseler bırakılır, diğerleri çıkarılır. Erkek zani'ye had; ayakta iken tatbik edilir, kadına ise oturduğu yerde uygulanır. Haddi tatbik eden kimse, sopayı fazla kaldırmaz, orta halli bir vuruşla tatbik eder. Bu sırada bir cemaatin bulunması ve teşhir esastır.(57) Hasta olan zaniye, iyileşinceye kadar had cezası tatbik edilmez, sıhhat bulması beklenir.(58)

1266 Evli olduğu halde zina eden ve şer'i şerifle hükmeden hakim (kadı) tarafından recm cezasına çarptırılan kadın ve erkeğin cezası infaz edilirken bazı hususlara riayet vaciptir. Eğer zinanın sabit olması şahitler vasıtasıyla gerçekleşmişse, önce dört şahid taşlamaya başlar, daha sonra Kadı, daha sonra da cemaat!.. Dört şahidden birisi taşlamaktan çekinirse had düşer. Eğer zina, mükellefin ikrarı (itirafı) ile sabit olmuşsa, önce kadı (hakim) taşlar, daha sonra cemaat. Taşlama sırasında ikrarından (itirafından) rücû eder veya kaçarsa bırakılır.(59) Hastalık recm cezasının tatbikine mani değildir. Ancak recm edilecek olan kadın hamile ise; had cezası tehir edilir. Değnek (celde) cezasında da durum aynıdır. Doğumunu yapıncaya ve nifas hali bitinceye kadar "Hadd-i Zina" uygulanmaz. Çünkü karnındaki çocuğun hayatı muhteremdir, velev ki zina sebebiyle olsun. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dikkat ediniz!.. Bir suçlu ancak kendi aleyhine suç işler"(60) buyurduğu bilinmektedir. Hanefi fûkahası "Babası belli olmayan zina mahsulü bir kimseye, diğer bir şahıs zina isnadında bulunsa, kendisine (isnadda bulunana) hadd cezası tatbik edilir. Zira o adam iffetlidir. Annesinin işlediği zina fiili, onun iffetini ortadan kaldırmaz. Veled-i zina olan bir şahsın; kadı önündeki şهادeti (şahidliği) muteberdir. Çünkü annesinin ve onunla zina eden babasının fiili, zina mahsulü olan çocuğun adaletine gölge düşüremez"(61) hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav) muhsane olduğu halde zina eden Gamidiyye isimli kadını, hamile olduğu için recm etmemiş, doğumundan sonra gelmesini emretmiştir. Doğumdan sonra recm için gelen kadına: "Geri dön!.. Çocuğun sana ihtiyacı kalmayıncaya, senden müstağni oluncaya kadar ona bak"(62) emrini vermiştir. Dolayısıyla "Hıdane" görevini yapacak kimse olmadığı zaman; çocuk süttten kesilinceye kadar recm cezası tatbik edilmez. Ancak çocuğa bakacak bir kimse bulunursa (süt emrizme ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında) doğumu müteakip recm cezası infaz edilebilir.(63)

1267 "İhsan" şartlarına haiz ve zina ettiği kat'i olarak (beyyine veya ikrarla) tesbit edilen mükellef "recm" edildikten sonra, cenazesi yıkanır, cenaze namazı kılınır ve defnedilir.(64) Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Maiz (ra) recmedildikten sonra: "Ona kendi ölülerinize yaptığınız gibi, yapınız"(65) emrini vermiştir.

1268 Had cezalarının "hassas" olduğu malumdur. Dolayısıyla şahitlerde bazı vasıflar aranır.

Şahitlerde "Ehliyet" (Şهادeti tehammül) şartları şunlardır:

1. Şahidin hadise sırasında akıllı olması gerekir,
2. Zina hadisesi sırasında âmâ (kör) olmaması şarttır,
3. Şahidin, hakkında şehadet edeceği zina hadisesini, zinaya taraf olan erkek ve kadını bizzat görmesi zaruridir. Görenden dinlemesi kat'iyyen sahih değildir. Ancak nikâh, neseb, ölüm vb. gibi hadiselerde, halktan duyma kâfidir.(66)

Bir kimsenin şahidliği "Edâ" edebilmesi için de bazı şartlara haiz olması gerekir. Bunlar:

1. Şahidin, şehadeti edâ esnasında akıl-baliğ olması şarttır. Küçük çocuğun (sabi'nin), Mâtuh'un, delinin şahitliği kabul edilmez.
2. Zabt sahibi olmalıdır. Yani iyi işitip anlayan, gördüğünü kat'iyyen unutmayan ve kavrama gücü olan kimse olmalıdır. Hadd-i Zina'da kat'i olmayan hiçbir şahitlik geçerli değildir.
3. Hür olması lazımdır. Zira had cezalarında köle ve cariyelerin şehadeti sözkonusu değildir.
4. Konuşur olması şarttır. Dilsizin şahidliği kabul edilmez. Ayrıca âmâ olmaması da esastır.
5. Şahidin adil olması da şarttır. "Adil olmak"tan murad; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere göre amel etmektir. Büyük günah işledikten sonra tövbe edenin veya küçük günahlarda ısrar edenin şehadeti, Kadı'nın (hakimin) tavrıyla ilgilidir. Eğer şahit; çevresince tezkiye edilmezse, had cezalarında sözü muteber olmaz.(67) Zira şartları gerçekleşen şehadette söz; hakkı ispat manasınadır. Dört şahidden üçü adil, biri faasık olursa, had cezası tatbik edilemez.(68) Çünkü "Hadd-i Zina" için zaruri olan şahid sayısı tamamlanmamıştır.
6. Şahit; şehadeti sebebiyle menfaat sağlamamalıdır.

7. Şahid; "Hadd-i Kazf" sebebiyle cezalandırılmış olmamalıdır.(69)

Şahidliğin geçerli olabilmesi için de belirli şartlar vardır. Bunlar:

1. Şehadet vazifesi; Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakimin) huzurunda ve yargı meclisinde, topluca edâ edilmelidir. Had cezalarında tek tek şahitlik geçerli

değildir.

2. Zina suçu için "Dört"; diğer hududlarda ve kısasta iki şahidin ittifak etmesi şarttır.(70)

3. Şahidler arasında "akaid" farklılaşması olmamalıdır. Mesela; zina ettiği veya şarap içtiği iddia edilen şahıs müslüman ise, şahidin de müslüman olması şarttır. Şahid "zimmi" olursa, sözü muteber kabul edilmez.

4. Şahitlik için, gecikme olmamalıdır. "Hadd-i Kazf" dışındaki suçlarda; şahidin gecikmesi, mürur-u zaman ve töhmetten hali değildir.

1269 Had cezaları ve bu hususla ilgili ilimler Kadı (şer'i şerifle hükmeden hakim) üzerine "Farz-ı Ayn"dır. Şehadet (Şahidlikle) ilgili ilimler ise; Darû'l İslâm'da bütün mü'minler üzerine vacibtir. Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmetmeyen ve küfür ahkâmını icra eden mahkemelerde adalet sözkonusu olamayacağı için şahitlik yapmak caiz olmaz. Ancak ikrah (zorlama) hali müstesnadır.

HADD-İ KAZF (Zina iftirası, haysiyet ve şereflerin korunması)

1270 Kazf'ın lûgat manası atmaktır.(71) İslâmi ıstılahta; "Muhsan bir erkeğe ve muhsan bir kadına; serahaten veya delâleten zina isnadında bulunmaya "Kazf" denir"(72) tarifi esas alınmıştır. Zira "Hadd-i Kazf"; ancak muhsan olan kimseye yapılan zina isnadında, gerekli şahid getirilemediği zaman uygulanır.

1271 Kur'an-ı Kerim'de: "Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadıyla) iftira atan, sonra (bu hususla ilgili) dört şahit getirmeyen kimselerin her birine de seksen değnek vurun. Onların ebedi şahidliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir"(73) hükmü beyan buyurulmuştur.

1272 İbn-i Abidin: "Vasile (ra)'den Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim bir zimmiye kazfte bulunursa kıyamet gününde kendisine ateşten kamçılarla had vurulur" buyurduğu rivayet olunmuştur. Taberani, Ümmü'l-Mü'minin (Mü'minlerin annesi) Aişe (ra)'ye gerek gizli, gerekse aşikâr kazfetmek (74) küfürdür. Keza Hz. Meryem (ra)'e hakkında da yapılan kazf küfürdür."(75) hükmünü zikretmektedir. Darû'l İslâm'da; mü'minler Ulû'leml'e beyatla, gayr-i müslimler de "Zimmet akdi" imzalamak suretiyle bütün haklara haiz olmuşlardır. Bu haklarından birisi de, şeref ve haysiyetlerinin korunmasıdır. Hanefî fûkahası,

gayr-i müslim zimminin gıybetinin yapılmasının da haram olduğunu, onların şeref ve haysiyetleriyle oynayıcı şiirler yazmanın caiz olmayacağını esas almıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'ya şirk koşan kimse muhsan değildir"(76) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla zimmiye zina isnadında bulunan kimse, "Hadd-i Kazf'e" muhatab olmaz. Ancak "Zimmet Akdini" ihlal ettiği hususunda Kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) karar verirse, ta'zir olunur.

1273 Recm'in yapılabilmesi için aranan "ihсан" şartlarından; sahih nikâhla evlenmiş olma ve zevcesine cinsi yakınlıkta bulunma (Cim'a) vasıfları, Hadd-i Kazf'in ihşanında şart değildir.(77) Hanefî fûkahası: "Müslüman, hür, akıllı, bülûğa ermiş ve zina fiilinden masum olan (namuslu, hayatta hiç zina etmemiş) erkek veya kadına; zina isnadında bulunan (kazfeden) şahıs; gerek hür, gerek zimmi, gerekse kadın olsun haddi kazf tatbik edilir. Hür olan kazife (zina isnad edene) 80 değnek, köle olan kazife ise 40 değnek vurulur. Kazf (iftira) suçu da, beyyine (şahid) ve ikrarla sabit olur"(78) hükmünde müttefiktir.

1274 Bir kimse, muhsan olan bir şahsa "Ey zina eden" diye isnadda bulunsa, diğeri de bu söze mukabil olmak üzere "Asıl zina eden sensin" dese her ikisine de "Had" uygulanır.(79) Zira zina iftirası (Kazf) cezası; şeref ve haysiyeti, ırz ve namusu, aile sistemini korumak içindir. Allahû Teâla (cc) zinayı fahiş bir fiil olarak beyan buyurduğu gibi, zinanın sözle yayılmasını da haram kılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Kötü sözlerin iman edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler (yok mu?) dünyada da, ahirette onlar için pek acıklı bir azab vardır"(80) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla; zina etmek haram kılındığı gibi, sözle de (müstehcen konuşmalar ve fıkralar yoluyla da) fuhuşun yayılmasına hizmet etmek "haram" kılınmıştır.

1275 Hadd-i Kazf'in tatbiki için; iftiraya uğrayan kimsenin, Kadı'ya (Şer'i şerifle hükmeden hakime) müracaat etmesi şarttır.(81) Zira kazf haddinde; hem Allahû Teâla (cc)'nın, hem de kazfe uğrayan (iftira edilen) şahsın hukuku vardır. Nitekim bir kimse; şarap; içtiği için "Hadd-i Şürb'e" bir kimseye de zina isnadında bulunduğu için "Hadd-i Kazf'e" mahkûm edilse, önce "Hadd-i Kazf" cezası infaz edilir.

1276 Bir kimse; muhsan olan bir erkeğe zina isnadında (Kazf'ta) bulunsa, daha sonra hiçbir husumet yokken Kadı'nın huzuruna gelerek ikrar (itiraf) etse, fakat 80 değnek (celde) cezasından korkarak ikrarından rücû etse, bu rücû kabul edilmez. Ayrıca zina isnadı sebebiyle "Hadd-i Kazf" cezasına çarptırılan bir

kimse; yaptığı bu gûnahtan tevbe etse dahi "şahit"liği kabul edilmez. Yine zimmet ehli (gayr-i müslim vatandaş) bir şahıs "Hadd-i Kazf" cezasına muhatap olduktan sonra, kendi dininden olan "zimmi" hakkında şahitlik edemez.(82) Bir Gayr-i Müslim (zimmi) Hadd-i Kazf cezasına çarptırıldıktan sonra; Allahû Teâla (cc)'nın verdiği hidayetle mü'min olursa, İslâm'a girmesi geçmişi sildiği için; şahidlik edebilir.

HADD-İ ŞÛRB (AKIL EMNİYETİ)

1277 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. İçki (hamr), kumar, (ibadet etmeye mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki, muradınıza eresiniz"(83) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Gazali: "Hadd-i Şûrb" (içki cezası) insanların akli melekelerini muhafaza içindir. İlâhi teklife muhatap olan akıl, ancak bununla muhafaza edilebilir"(84) hükmünü beyan eder. İnsanı, zararlı (şer'i şerifin haram kıldığı) fiillerden alıkoymak, akla ait bir görevdir. Nitekim insan; akıl sebebiyle, diğer canlılardan daha üstündür. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bizatihi şarap haram kılınmıştır"(85) buyurduğu bilinmektedir.

1278 İbn-i Abidin: "Şarap, müslümanlığın ilk devresinde haram kılınmamıştı. Ashab-ı Kiram şarabı içip sarhoş oluyorlardı. Tirmizi'den naklen Fetihte zikredilmiştir ki; Hz. Ali (ra)'den: "Bir gün Abdurrahman b. Avf (ra) ziyafet verip, bize yedirdi ve şarap içirdi. Sarhoş olduk. Namaz vakti gelince ben imam oldum ve Kafirûn Suresi'ni yanlış okudum. Bunun üzerine şu mealdeki ayet nazil oldu: (r)Ğ Ey Mü'minler; siz sarhoşken ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın"(En Nisâ Sûresi: 43) diye rivayet edilmiştir. Eğer içki müslümanlığın ilk devresinde haram olsaydı. Ashab-ı Kiram'ı fiska nisbet etmek lazım gelirdi. Sonra ben Tuhfe-i İbn-i Hacer'de: "Müslümanlar İslâmiyetin ilk devresinde içerlerdi" diye zikretmiş olduğunu gördüm.(86) hükmünü zikretmektedir. Birçok muteber kaynakta; Hz. Saad b. Vakkas ile Sahabe-i Kiram'dan bir zatın, sarhoşken kavga ettikleri, Hz. Ömer (ra)'in ise; içkinin haram kılınması için dua ettiği zikredilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Şeytan; şarap ve kumar ile ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?"(87) hükmü beyan edilmektedir. İçki haram kılındıktan sonra Resûl-i Ekrem (sav): "Gerçekten Allahû Teâla (cc) şarabı haram kılmıştır. Şimdi kimin elinde ondan birşey bulunduğu halde bu hüküm kendisine ulaşırsa, artık onu ne içsin, ne de satsın"(88) emrini vermiştir. Bunun üzerine Sahabe-i Kiram ellerinde

ve hanelerinde bulunan şarap küplerini kırmış ve tamamını dökmüşlerdir. Yani Resûl-i Ekrem (sav) şarapla ilgili olarak: "İçilmesini haram kılan Allahû Teâla (cc), satılmasını (alışverişini) de haram kılmıştır.(89) buyurmuştur. Sonuç olarak şarabın haram oluşu; kitap, sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile sabit olmuştur.

1279 Hanefi fûkahası: "Büluğa ermiş akıllı (deli olmayan) bir müslüman; kendi rızasıyla şarap içip, kokusu ağzında hissedildiği halde yakalanırsa veya iki adil şahit, şarap içtiği hususunda şahidlikte bulunurlarsa veya şarap içtiğini kendisi itiraf ederse; had cezası tatbik edilir"(90) hükmünde ittifak etmiştir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim şarap içerse ona had tatbik ediniz (celde vurunuz), yine içerse, tekrar had tatbik ediniz"(91) buyurduğu bilinmektedir. Şarap içmenin ve sarhoşluğun haddi; hür için seksen, köle için kırk değnektir. "Hadd-i Zina" bahsinde izah ettiğimiz üzere, vücudunun çeşitli yerlerine, orta halli bir vuruşla tatbik edilir. Başına, yüzüne ve tenasül uzvuna vurulmaz.(92)

1280 Susuzluktan ölüm tehlikesi noktasına gelen (ızdırar haline düşen) bir müslüman; bu hali defetmek niyetiyle şarap içerse kendisine had tatbik edilmez. (93) Ayrıca "dilsiz" olan (yani konuşamayan) kimse için de şüphe sözkonusudur. Dolayısıyla "Hadd-i Şürb" tatbik edilmez.

1281 Şarap içen mükellef; velev ki bir yudum dahi içse ve sarhoş olmasa, yine "Hadd-i Şürb" tatbik edilir. Ancak diğer sarhoşluk veren içkilerde "Hadd-i Şürb'ün" tatbik edilmesi için, mükellefin sarhoşluğunun sabit olması şarttır.(94) Zira şarabın haramlığı kat'i nass'larla sabittir. Sarhoşluk veren diğer içkilere gelince; Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te, çoğu sarhoşluk veren içkilerin, azının da haram olduğu açıkça beyan buyurulmuştur. Hadis-i Şerif şudur: "Yemen'den gelen bir mü'min, Resûl-i Ekrem (sav)'e kendi beldelerinde arpa ve darıdan imal ettikleri "Bira" isimli içkinin, hükmünü sorar. Resûl-i Ekrem (sav): "O içki, sarhoşluk verir mi?" diyerek, içkinin mahiyetini öğrenmek arzusunu izhar buyurur. Sualî soran kimse: "Evet, sarhoşluk verir" deyince, Resûl-i Ekrem (sav): "Her sarhoşluk veren şey hamr (şarab) hükmündedir"(95) buyurur. Hz. Ömer (ra)'in: "Hamr (şarap) akli örten ve gideren şeydir" tarifini yaptığı da bilinmektedir.(96) Sonuç olarak; sarhoşluk veren her türlü içkinin, azı da, çoğu da haramdır.

1282 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ûmmetimden bir gurup, başka bir isim koyarak, şarabı helal sayacaktır"(97) buyurduğu bilinmektedir. Günümüzde, başka başka isimlerle, her türlü müskirat; gerek siyasi iktidarlar, gerek diğer çevreler

tarafından piyasaya sürülmektedir. Sarhoşluk veren her türlü içki haramdır. Bu noktada "Sarhoşluk Nedir?" sualine cevap arayalım. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) göre sarhoş; erkek ile kadını, yer ile göğü ayırt edemeyen ve ne söylediğini bilmeyen (Hezeyan eden) kimsedir.(98) Sarhoş olan kimse; iki adil şahit veya kendi ikrarıyla; Kadı (Şer'i şerifle hükmeden hakim) tarafından "Had" cezasına çarptırıldığı zaman ayrılincaya kadar beklenir. Had cezası, ayıldıktan sonra tatbik edilir.(99)

1283 İçki içen on kimseye had vurulmaz. Bunlar:

1. Mezhebin muhtar kavline göre zimmiye (Gayr-i Müslime),
2. Mürted olmadan önce içip, tekrar müslüman olana,
3. Çocuğa,
5. Deliye,
6. Zorla kendisine içki içirilene,
7. Susuzluktan ölmek üzere olup, ölmeyecek kadar su yerine içen kimseye,
8. Hıll dahilinde içip, harem-i şerife sığınana,
9. Hakikaten ve hükmen içkinin haram olduğunu bilmeyerek içen kimseye,
10. Darû'l Harp'te içen kimseye.(100)

Darû'l Harp'te müslüman olan kimse; mü'minlerin imanının (Ulû'lemlr'in) sultanı altında olan ve Şer'i ahkâmın tatbik edildiği Darû'l İslâm'a hicret etse, bu arada içki içip sarhoş olsa: "Şarabın haram olduğunu bilmiyordum, bu sebeble içtim" ikrarında bulunduğu an, hadd cezası uygulanmaz. Zira İslâm'ın hükümleri kendisine ulaşmamıştır.(101) Fakat Darû'l islâm'da doğup-büyüyen kimsenin "Ben şarabın haram olduğunu bilmiyordum" şeklindeki ikrarı kabul edilmez. Had tatbik edilir.

1284 İslâm üleması "Şarabın"; alışverişe konu edilemeyeceğini, yani "Mal-ı mütekavvim" sayılmayacağı hususunda ittifak etmiştir. Şarap ticaretiyle zengin olan kimseye; hacc ibadeti farz olmayacağı gibi, zekâtta farz olmaz. Çünkü "haram"dan kurtulmak için, bütün kazancını fakir-fukaraya dağıtmak zorundadır.

Şarabı döken veya şarab mahzenini soyan kimseye; herhangi bir ceza uygulanmaz. Çünkü şarap; "Mal-ı Mütekavvim" olmadığı için, suç işlenmemiştir. Tabii bu "Darû'l İslâm'da" söz konusudur. Şarabın devlet eliyle üretildiği ve tekel vasıtasıyla satıldığı toplumlarda "kanunen" ceza görürler. Ancak şer'an suç işlememişlerdir. Şarabın alışverişi haram olduğu gibi, üretilmesi de haramdır. Hanefî fûkahası; "İslâm'ın haram kıldığı ameller ve menfaatler üzerine yapılacak her türlü icare sahih değildir" hükmünde müttefiktir.(102) Dolayısıyla şarap ürettiği için, hiç kimse ücrete hak kazanamaz. Şarab ve diğer müskiratları (Bira, Rakı vs.) üreten fabrikalarda çalışan işçilerin aldıkları ücretler de helâl değildir.

HADD-İ SİRKAT (HIRSIZLIK CEZASI-MAL EMNİYETİNİN SAĞLANMASI)

1285 İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için Allahû Teâla (cc) tarafından yaratılmış ve istenildiği zaman elde edilip kullanılabilen, insandan maada (gayri) şeylere mal denir.(103) İmam-ı Şafii (rha) haramı ihtiyaç olarak kabul etmediği için: "İhtiyaçlarımızı karşılayan şeylere mal denir"(104) tarifini esas almıştır. Dikkat edilirse; her iki tarifte de ortak olan nokta "insanın ihtiyaçlarının karşılanması"dır. İslâm dini; insanın zaruri maslahatlarının arasında "mal emniyetini" beyan etmiş, hırsızların ve çete kurarak soygun yapan kimselerin cezalandırılmalarını esas almıştır.(105) Şimdi bu konu üzerinde duralım.

HIRSIZLIK NEDİR?

1286 Önce "Sirkat" kavramı üzerinde duralım. Lûgat manası; başkasına ait bir malı gizlice almaktır. "Sirkat" gizlilik demektir.(106) İslâmi ıstılahta: "Mükellef olan bir kimsenin; kendisinin mülkü veya mülk şüphesi olmayan, asgari on dirhem gümüş değerindeki bir malı, muhafaza altında olan bir mekândan, gizlice almasına "Sirkat" (hırsızlık) denir"(107) tarifini esas almıştır. Hadd-i Sirkat'ın tatbiki için nisab miktarı mal (yani asgari on dirhem gümüş değerindeki mal) esas alınmıştır. Ancak haram olması itibariyle nisab miktarı olsun veya olmasın; başkasının malını çalmak kat'iyyen caiz değildir. Hırsızlık büyük günahlardandır.

HIRSIZLIĞIN TEŞEKKÜLÜ

1287 Kur'an-ı Kerim'de: "Erkek hırsızla kadın hırsızın; o irtikab ettiklerine bir

karşılık (ceza) ve Allah'tan (insanlara) ibret verici bir ukubet olmak üzere, ellerini kesin"(108) hükmü beyan buyurulmuştur. Buradaki ellerden kasıt, sağ elini kesmektir.(109) Hadd-i Sirkat'ın (El kesme cezasının) tatbik edilebilmesi için, hiçbir şüpheye mahal bırakmayan bir "Sirkat" hadisesinin teşekkülü şarttır. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

1288 MÜKELLEF OLMAK ŞARTTIR: Çocuğun, delinin veya cinnet getirmiş kimsenin hırsızlık yapması "Hadd-i Sirkat'ı" gerektirmez. Ancak çaldıkları mal, kendilerinden geri alınır. Bazen deliren, bazen sıhhat bulan kimse; sıhhatli olduğu bir sırada hırsızlık yapmışsa eli kesilir.(110) Erkek olmak, hürriyet ve müslüman olmak şart değildir. Dolayısıyla hırsızlık yapan kadın, köle, cariyeye ve gayr-i müslimin (zimminin) eli kesilir.(111) Mü'minler; "Ulû'lemr'e" bey'atla mal emniyetine haiz oldukları gibi, gayr-i müslimler de "zimmet" akdi imzalamak suretiyle "mal emniyetine" haiz olmuşlardır. Gayr-i Müslim'in (zimminin) malını çalan müslümanın da, eli kesilir. Ancak Ulû'lemr'e "Zimmet Akdi" ile bağlı olmayan Gayr-i Müslim'in (Harbi'nin) malı masum değildir.

1289 ÇALINAN MALIN NİSAB MİKTARINA ULAŞMASI ŞARTTIR: Hadd-i Sirkat'ın (el kesme cezasının) tatbiki için; asgari on dirhem gümüş veya bir dinar altın değerinde olması şarttır.(112) Bu değer; Hadd-i Sirkat için gerekli olan nisab miktarıdır. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "El kesme cezası, ancak bir dinarda veya on dirhemde olur"(113) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif; fâkih olan sahabeden Hz. Abdullah İbn-i Mes,ûd (ra)'dan rivayet edilmiştir. Yine fâkih olan İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te "Resûl-i Ekrem (sav) kıymeti bir dinar veya on dirhem olan micenn kalkanının çalınması sebebiyle bir adamın elini kesti"(114) buyurulmuştur. Hz. Ömer (ra)'e elbise çalan bir hırsız getirilir. Suç sabit olduğu için Hz. Ömer (ra) elinin kesilmesini emreder. Hz. Osman (ra) ise: "Onun çaldığı eşyanın değeri, on dirhem gümüş değerinde değildir" diyerek, itiraz eder. Bunun üzerine "Ehl-i Hibre" tayin edilir. Ehl-i Hibre; çalınan eşyanın değerini sekiz dirhem gümüş olarak belirleyince, Hz. Ömer (ra) el kesme cezasını tatbik etmez. Hz. Ali (ra)'de hilafeti döneminde; çalınan malın değerinin on dirhem gümüşe ulaşmış olduğuna dikkat etmiştir. Dolayısıyla çalınan malın değeri; on dirhem gümüş veya bir dinar altına ulaşırsa, "Hadd-i Sirkat'ın" tatbik edileceğinde Sahabe-i Kiram'ın icmaı vardır.(115) Bu miktarın aşağısında; el kesmenin tatbik edileceğini beyan eden ülema da, mevcuddur. Ancak bu ihtilaflıdır. İhtilaf ise; ihtimali de, beraberinde getirir. İhtimal sebebiyle el kesilmez.

1290 ÇALINAN MAL; MÛTEKAVVİM (MÛBAH VE KIYMETLİ)

OLMALIDIR: İslâm dininin; yenilmesini, içilmesini ve alışverişini haram kıldığı mallara "Gayr-i mütekavvim" denir. Bunların kıymeti yoktur. Mesela: Şarap, domuz eti ve çalgı aletleri vs... Kâfirler indinde değeri ne olursa olsun; İslâm dininin haram kıldığı mallar, kıymetli değildir. Çalanın eli kesilmez.(116) Ayrıca saklanması mümkün olmayan; çabuk bozulan ve çürüyen malları çalan kimselerin de elleri kesilmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Ağaçta bulunan yaş meyva ve hurma göbeği için, el kesme cezası yoktur"(117) buyurmuştur. Ağaçtaki meyva, süt, et, karpuz ve çürüyen (uzun süre saklanması mümkün olmayan) sebzelerde el kesme cezası tatbik edilmez.(118) Ayrıca kıymetli olmakla birlikte; mal hükmünde olmayan canlıların çalınmasında da "had" cezası yoktur. Mesela: Hür bir çocuğu çalan kimsenin eli kesilmez.(119) Çünkü insan mal değildir.

1291 ÇALINAN MALDA MİLKİYET ŞÛPHESİ OLMAMALIDIR:

"Hadd-i Sirkat", mal emniyetini sağlamak hususunda, Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olmak üzere farz kılınmıştır. Dolayısıyla bir kimsenin kendi malını çalması hırsızlık olmayacağı gibi, milkiyet şüphesi olan malı çalması da "Hırsızlık" olmaz. Mesela; bir baba, oğlunun malını gizli bir yerden ve izni olmadan çalsa, bu sebeble eli kesilmez. Zira "Babam, benim iznim olmadan malımı alıyor" şeklinde şikâyetle bulunan bir sahabeye hitaben Resûlulah (sav): "Sen ve malın babanıdır"(120) buyurmuştur. Dolayısıyla çocuğunun malını çalan babaya hadd-i sirkat uygulanmaz.(121) Bir mükellef; "Beytül'mal'den" gizlice bir malı çalsa, eli kesilmez. Zira ortada milkiyet şüphesi vardır. Şöyle ki; Beytül'mal' bütün müslümanlara aittir. Malum olduğu üzere Ayet-i Kerime'de: "O irtikap ettiklerine bir karşılık (ve ceza) ve Allah'tan insanlara ibret verici bir ukubet olmak üzere, ellerini kesin" hükmü beyan buyurulmuştur. Bu sebeble; hırsızlık fiilinde (herhangi bir) şüphe olmaması, halis olması şarttır. Milkiyet şüphesi "suç"un mahiyetini değiştirir. Malik olmak ve milkiyet şüphesi haddi düşürür.

1292 GİZLİLİK ESASTIR:

Hırsızlığın rüknü; gizlice almaktır.(122) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Aşikâre zorla alan, aşikâre kapıp, süratle kaçan ve emanetindeki malı çalan kimsenin üzerine el kesme yoktur"(123) buyurduğu bilinmektedir. Zira bu fiillerde esas olan "gasb" ve "emanete hıyanettir" Müctehid imamlar; "Emanete hıyanet eden kimsenin eli kesilmez"(124) hükmünde ittifak etmiş, icma hasıl olmuştur. Gasb ve emanete hıyanetin cezası ta'zirdir.

1293 MAL; KORUNMUŞ YERDEN (HIRZ'DAN) VE GİZLİCE

ALINMALIDIR: Sahibinin; muhafaza etmek lüzumu hissetmediği bir malın değerli olmayacağı malumdur. Hanefi fûkahası: "Malın korunması iki noktada toplanabilir. Birincisi: "Bizzat korunan yer" dir ki; içinde eşya saklamak maksadıyla hazırlanıp, izinsiz girilmesi yasak olan evler, dükkanlar, çadırlar, kasalar ve sandıkları gibi. İkincisi: "Başkası sebebiyle korunan yer" dir ki; esasen eşya saklamak üzere hazırlanmamış ve izinsiz girilmesi yasak olmayıp, ancak içerisine konacak malların yanına muhafız (bekçi) bulunan mescidler, yollar ve sahralar gibi... Dolayısıyla "Bizzat korunan yer" lerden gizlice alınan mallar sebebiyle "had" tatbik edilir. Ancak sahibinin izniyle bizzat korunan yere giren kimse, hırsızlık yaparsa, had tatbik edilmez. Mesela: Misafirin hırsızlık yapması gibi. "Başkasının sebebiyle korunan yer"den; muhafız yokken çalınan mal, korunmuş mal hükmünde değildir. Ancak muhafız varken çalınırsa, hırsızlık teşekkül eder"(125) hükmünde müttefiktir.

1294 Kur'an-ı Kerim'de: "Size gerek kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek annelerinizin evlerinden, gerek biraderlerinizin evlerinden, gerek kızkardeşlerinizin evlerinden gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek (başkalarına ait olup da) anahtarlarına malik (ve hazinedarı) bulunduğunuz (evler) den, yahud da sadık dostlarınızın evlerinden yemenizde bir günah yoktur"(126) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla bir kimse; evlenemeyeceği (nikâhı kendisine haram olan) kan hısımlarından mal çalsa, eli kesilmez. Çünkü bunlar birbirlerinin evlerine izinsiz olarak girerler. Öyle ise; evleri birbirlerine nisbetle hırz (korunmuş, muhafazalı) değildir. Hırz (korunmuş, muhafazalı) olmayınca; hırsızlık fiili, halis suç durumunda değildir.(127) Elbette akrabanın malını çalmanın "haramlığı" bakidir. Ancak "had" tatbik edilmez.

1295 Bir adam; hırsızlık niyetiyle bir başkasının evine girse, eşyaları toplasa, fakat dışarı çıkmadan yakalansa eli kesilmez. Çünkü suç bütün unsurlarıyla teşekkül etmiş değildir.(128) Ancak, evin masuniyetini ihlal ettiği için ta'zir cezası uygulanır. 1296 Soygunculuğu ve hırsızlığı maharet haline getiren ideolojik sistemlerin militanları: "Efendim, bu devirde hırsızın eli kesilir mi?" iddiasını kitlelere yayma gayretindedirler. Hadd-i Sirkat (Hırsızlık cezası); kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Hırsızlığın mahiyetini ve hangi şartlarda nasıl amel edileceğini; bizzat Resûl-i Ekrem (sav) izah buyurmuştur. Bir kimse: "Bu devirde hırsızın eli kesilmez" derse, Allahû Teâla (cc) ve Resûlünü yalanlamış olur. Ayrıca, "Hırsızlığı" müdafaa ettiği de unutulmamalıdır. Esasen, bütün tağuti

(ideolojik) sistemlerde hırsızlık yaygın bir hastalıktır.

HIRSIZLIK CEZASININ (HADD-İ SİRKATIN) KEYFİYETİ

1297 Şer'i şerifle hükmeden hakim (kadı); hırsızlık hadisesine şahidlik eden kimselere: "Hırsızlığın nasıl olduğunu, nereden yapıldığını ve çalınan malın miktarını" sorar.(129) Eğer "Hırsızlık" hadisesi; mükellefin kendi ikrarı ile ortaya çıkmışsa; ikrarından vazgeçmesi için Kadı'nın telkinde bulunması mendubtur. Çünkü yanında mal bulunmadığı halde, hırsızlık yaptığını ikrar eden bir kimse Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna getirildiğinde, Peygamberimiz Efendimiz (sav) hırsızlık haddini defetmek için o şahsa hitaben: "Senin hırsızlık yapacağını zannetmiyorum" buyurmuş, o zat ise: " Hayır, hırsızlık yaptım ya Resûlullah" demiştir. Resûl-i Ekrem (sav) iki veya üç defa "Senin hırsızlık yaptığını zannetmiyorum" diye buyurduğu halde, o da ısrarla, yaptığını beyan etmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) elinin kesilmesini emretmiş ve "Hadd-i Sirkat" uygulanmıştır.(130)

1298 Hırsızın elinin kesileceği vakit; malı çalınan davacının hazır bulunması şart olduğu gibi, şahidlerin de hazır bulunmaları şarttır. Hatta şahidler kaybolsalar yahut ölseler, hırsızın eli kesilmez. Esasen şahidlerin hazır bulunmaları; haddlerde şarttır. Zira malı çalınan davacı: "Ben hata ettim, bu çaldığı mal onun alacağıydı veya ben emanet olarak bırakmıştım" diyebilir. Şahidler de; son anda "yalancı şahitlik" yaptıklarını ikrar edebilirler.(131) Ancak malı çalınan davacı; Hadd-i Sirkat'ın tatbiki kesinleştikten sonra: "Efendim; bu her ne kadar hırsızlık yapmışsa da, ben mal sahibi olarak affediyorum" dese dahi, had düşmez. Çünkü Hadd'ler Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olarak farz kılınmıştır. "Hadd-i Kazf" ve "Hadd-i Sirkat'ta"; zarara uğrayan kimsenin müracaat etmeme hakkı vardır. Esasen davacı olmadıkları süre içerisinde, affetmeye ve bir mü'minin günahını setretmeye karar vermiş olurlar. Kadı huzurunda kat'ileştikten sonra; "ulû'lemlr" dahi haddin tatbikine engel olamaz. Böyle bir yetkisi yoktur. Aksine tatbikini sağlaması farzdır.

1299 Hırsızın sağ eli bilek mafsalından kesilir ve dağlanır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "(Hırsızın) Elini kesiniz ve onu dağlayınız"(132) emrini vermiştir. Hadd-i Sirkat'ta asıl olan elin kesilmesidir, öldürme değildir. Dolayısıyla; mü'min ve kamil (mütehassıs) bir tabibin, kanı durdurması gerekir. Eğer hırsızlık haddi; mükellefin ikrarı sebebiyle tatbik edilmişse, bütün masraflar "Beytü'lmal"den karşılanır. Eli kesilen hırsızın; çaldığı mal yanında ise, sahibine geri verilir.

Ancak malı harcamışsa, ödemesi lazım gelmez.(133) İkinci defa hırsızlık yapan kimsenin, sol ayağı kesilir. Üçüncü defa hırsızlık ederse, herhangi bir uzvu kesilmez.(134) Hz. Ali (ra): "Hırsızlık sebebiyle bir kimsede; yemek yiyeceği ve istinca edeceği bir el ve yürüyeceği bir ayak bırakmama hususunda, Allahû Teâla (cc)'dan haya ederim"(135) buyurmuştur. Sahabe-i Kiram'dan herhangi bir itiraz olmadığı için, bu konuda icma hasıl olmuştur. Üçüncü defa hırsızlık yapan kimse; tövbe edinceye kadar ta'ziren hapsedilir. Eğer hırsızlık bir hastalık haline gelmişse tedavi edilir.

HIRSIZLIĞIN TASNİFİ

1300 Şer'i hükümler itibariyle "hırsızlık" ikiye ayrılır. Bunlar: 1.Küçük hırsızlık (Serikat-ı Suğra) 2. Büyük hırsızlık (Serikat-ı Kübra), Hanefî fûkahası: "Hırsızlığın zararı ya yalnız mal sahibine olur veya hem mal sahibine, hem de bütün müslümanlara olur. Birincisine Serikat-ı Suğra (Küçük hırsızlık), ikincisine Serikat-ı Kübra (büyük hırsızlık) denir. Bunlar tarifte ve şartların çoğunda müşterektirler. Zira bunların her birinde muteber olan, malı gizlice almaktır. Fakat Serikat-ı Suğra'daki gizlilik; mal sahibinin veya onun muhafızının gözünden gizlice almaktır. Şerikat-ı Kübra'daki gizlilik ise; mü'minlerin yollarını ve beldelerini muhafaza etmeyi taahhüd eden "Ulû'lemr'den" almaktır"(136) hükmünde müttefiktir. Fûkaha büyük hırsızlığı (Serikat-ı Kübra'yı) Kat'ı tarik (yol kesme) ve "Hıraba" başlığı altında, ayrıca ele almıştır.

YOL KESMENİN (EŞKİYALİĞİN) CEZASI

1301 Kur'an-ı Kerim'de: "Allah'a ve Resûlüne harb açanların, yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri ya asılmaları, yahud (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvari kesilmesi, yahud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Ahirette ise, onlara (başkaca) pek büyük bir azab vardır"(137) hükmü beyan buyurulmuştur. Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim'de; Hz. Said b. Cübeyr ve Hz. Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre, bu Ayet-i Kerime "Ureniyye" kabilesiden irtidat ederek, yol kesenler hakkında nazil olmuştur. Şöyle ki Ureniyye kabilesinden bir cemaat Medine'ye gelerek müslüman olur. Medine'nin havasına alışamadıkları için, verem hastalığına tutulurlar. Resûl-i Ekrem (sav) bunlara "zekât" develerinden bir kısmını yanlarına vererek, memleketlerine gitmelerini, develerin sütü ve sidiği ile tedavi olmalarını emreder. Ureniyye

kabilesinden olan bu kimseler sıhhat bulduktan sonra irtidat ederek, çobanları öldürür ve develere el koyarlar.(138) Sahih olan rivayete göre, Ayet-i Kerime bu olay üzerine nazil olur. İslâm üleması; sebebin hususi olması hükmün umumi olmasına mani değildir. Bu Ayet-i Kerime'nin hükmü bütün yol kesenlerle ilgilidir"(139) hükmünde ittifak etmiştir. Daha önce "mürted"lerin fıkhi durumları üzerinde durmuştuk. Malum olduğu üzere "irtidat" en büyük suçtur. (140)

1302 Resûl-i Ekrem (sav)'in yol kesenlerle (eşkiya) ilgili olarak: "Yol kesen kimse mal alırsa eli kesilir, öldürürse, öldürülür, hem mal alır, hem öldürürse asılır"(141) buyurduğu bilinmektedir.

1303 Yol kesicilik cinayetin tahakkuku için birtakım şartlar vardır. Bunlar:

1. Bu cinayet; kuvvet ve kudret sahibi bir kimse tarafından silahla veya bir çete tarafından yapılmalıdır.
2. Yol kesme; Darû'l İslâm'da olmalıdır.
3. Bu cinayet, şehirde gündüz yapılmış ise; silahla yapılmış olmalıdır.
4. Yol kesici kimse ile, yolu kesilen şahıslar masum olmalı ve aralarında akrabalık bulunmamalıdır.
5. Yol kesicilerin hepsi; akıllı, bülûğa ermiş ve konuşan kimseler olmalıdırlar.
6. Yol kesicilerden her birine; aldıkları maldan halis on dirhem gümüş miktarı mal düşmelidir.(142)

1304 Yol kesiciye "muharib" adı verilir. Çünkü Ulû'leml'e "Beyat"le veya "Zimmet Akdi" ile bağlanan ve bu sebeble; can, mal, akıl, nesil ve din emniyetine haiz olan kimselerin yollarını kesmekle savaş açmıştır. Bu savaş; ister siyasi sebeplerle, ister mal elde etmek niyetiyle olsun, durum değişmez!.. Meşru olan Ulû'leml'e savaş açmak; Allahû Teâla (cc) ve Resûlüne savaş açmak hükmündedir. Çünkü Ulû'leml; Allahû Teâla (cc)'nın ve Resûlü'nün beyan buyurduğu hükümleri uygulamakla memurdur.

1305 Silahlı olan bir kişi veya bir çete; yol kesmek niyetiyle davranır, mal almadan ve cana kıymadan (adam öldürmeden) yakalanırlarsa, şer'i şerifle hükmeden hakim (kadı) tövbe edinceye kadar kendilerini hapseder. Bu mücerred

tövbe değildir. Kendilerinde; salih kimselerin hallerinin zuhur etmesi, dikkate alınır. Bu hususta kadı yetkilidir.(143) Şayet yol kesiciler (muharibler); hiçbir mal almadan bir kimseyi (ister müslüman, ister zimmi) öldürürlerse, kendileri "hadden" öldürülürler. Bu kısas değildir. Dolayısıyla velinin affetmesi veya diyete razı olması sözkonusu olamaz. Eğer yol kesiciler; hiç kimseyi öldürmemiş, ancak nisab miktarından fazla mala el koymuşlarsa, el ve ayakları çaprazlama kesilir. Yani sağ eli ile sol ayakları kesilir.(144) Ancak yol kesiciler (muharibler); hem mal almış, hem öldürmüşlerse "Ulû'lemr" muhayyerdir. İsterse; önce el ve ayaklarını çaprazlama keser, sonra kendilerini hadden öldürür. İsterse; yol kesici muharibleri, derhal idam ettirir. İsterse, kendilerini canlı olarak asar, karınlarını deşmek suretiyle ölüme terkeder. ancak üç günden fazla asılı olarak bırakmaz.(145)

1306 Şimdi "yol kesiciler" (muharibler) yakalanmadan önce tövbe ederlerse, durum ne olur? sualine cevap arıyalım. Kur'an-ı Kerim'de: "Şu kadar ki; siz kendileri üzerine kadir olmadan (kendilerini ele geçirmeden) evvel tövbe eden (yol kesici) ler, müstesnadır. Biliniz ki Allah şüphesiz çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir"(146) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fûkahası: "Yol kesme suçunu işlemiş, zorla mal alan veya adam öldüren bir kimse, Ulû'lemr yakalamadan önce tövbe ederse, şahsi haklar (kul hakları) hariç olmak üzere, diğer suçu affedilir. Yol kesen kimsenin tövbesi; bir daha işlememeye arzetmekle birlikte, eğer mal almışsa sahiblerine geri vermesi, mal almamışsa Kadı huzuruna gelerek, tövbe ettiğini beyan etmesiyle tahakkuk eder"(147) hükmünde müttefiktir. Nitekim Hz. Ali (ra) döneminde; Basra Valisi, "Yol kesen bir kimse iken, yakalanmadan tövbe eden Zeyd b. Haris'e nasıl bir ceza uygulanacağını" sorar. Hz. Ali (ra) cevabında: "Haris yol kesen bir kimseydi. Tövbe etti ve vazgeçti. Onun hakkında hayırdan başka birşey düşünülemez"(148) buyurdu. Dolayısıyla tövbe eden yol kesici; el koyduğu malları sahiplerine iade ederek, helallaşmak durumundadır. Esasen irtidat, Ulû'lemr'e isyan (Bağy) ve hırsızlık suçlarında; yakalanmadan önce tövbe etmek ve şahsi hakları tazmin etmek suretiyle hadd cezalarından kurtulmak mümkündür. Mürted; yakalanmadan önce kelime-i şehadeti söylerse veya kadı huzurunda nadim olduğunu beyanla yeniden İslâm'a döner ve tövbe ederse, öldürülmez. Ulû'lemr'e isyan eden Bağyiler; hata ettiklerini kabul eder ve Ulû'lemr'e itaat ederlerse, isyan sırasında öldürdükleri insanlara mukabil kısas edilmeyecekleri gibi, telef ettikleri malları da tazmin etmezler.(149) Ancak Hadd-i Zina, Hadd-i Kazf ve Hadd-i Şürb (şarab ve diğer sarhoşluk veren içkileri kullanma) gibi cezalarda, tövbe "had cezasını"

düşürmez.

TA'ZİR CEZASININ TARİFİ VE MAHİYETİ

1307 Önce "Ta'zir" kelimesi üzerinde duralım. Lûgat manası; mutlak olarak edeblendirmek (Te'dib etmek), menetmek ve azarlamaktır.(150) Şer'i istilâh'ta "Miktar bakımından hadden az olan te'dib şekline "Ta'zir" denir" tarifi esas alınmıştır.(151) Had cezası ile Ta'zir arasındaki farklar şunlardır:

1. Had cezalarının miktarı muayyendir, takdir olunmuştur. Artırma veya eksiltme sözkonusu olamaz. Ta'zir ise; takdiri ve tatbiki Ulû'leml'e ve onun naiblerinin reylerine (ictihadlarına) bırakılmıştır.
2. Hadd cezaları, şüphe halinde düşer. Ta'zir cezaları ise; kuvvetli şüphe halinde vacip olur.
3. Had cezaları; çocuklara tatbik edilmez. Zira çocuğun kasdı; hata hükmündedir. Ta'zir ise; temyiz çağını geçmiş (iyiyi-kötüyü ayırt edebilen) çocuk için meşrudur. Müteahhirûn ülemadan bazıları; şu farkları da ziyade etmişlerdir.
4. Ta'zir cezası; Ulû'leml ve onun naibleri tarafından tatbik edilebileceği gibi, koca, karısı hakkında, efendi kölesi hakkında ve her müslüman bil-fiil yapıldığını gördüğü bir fenalıktan dolayı üsûlü dairesinde ta'zir yapabilir. Had ise; yalnız Ulû'leml ve onun naibleri tarafından icra olunur.
5. Kul haklarıyla ilgili ta'zir hakkında ikrardan dönme sahih değildir. Halis hadlerde ise, ikrardan rücû sahihtir.
6. Had cezalarında; şahidler tezkiyeye havale edildikleri takdirde aleyhine şahidlik yapılan kimse hapsedilir. Ta'zirde ise; şahidler tezkiyeye havale edildiklerinde, itham altında olan kimse hapsedilmez. Zira hapis cezası, zaten ta'zir hükmündedir.
7. Had cezalarında, şefaât ve afv caiz değildir. Ulû'leml veya onun naibleri şefaât sebebiyle, hadd cezasını icra etmekten vazgeçemezler. Ta'zir cezasında ise, şefaât ve afv muteberdir.
8. Had cezaları; kendilerine mahsus mürûr-u zaman sebebiyle düşer. Ta'zir

cezalarında mürûr-ü zaman yoktur.(152)

1308 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim had olmayanı (Ta'ziri) had derecesine ulaştırırsa, o kimse (İslâm'ın koyduğu ölçüyü) aşanlardandır"(153) buyurduğu bilinmektedir. Ta'zir cezasını gerektiren suçları, genel olarak iki bölümde izah edebiliriz.(154)

Birincisi; hakkında şer'i şerifte ceza bulunduğu halde, suçun unsurlarının tam gerçekleşmemesi sebebiyle "Had" uygulanamayan fiiller. Mesela: "Bir erkekle, bir kadının gayr-i meşru bir şekilde yakalanması" durumunu ele alalım. "Hadd-i Zina'nın" tatbiki için, dört adil şahid gereklidir. Kendilerinin ikrarı olmadığı süre içerisinde, üç şahitle dahi tatbik edilemez. Ancak Kadı; gayr-i meşru bir şekilde bulundukları için "Ta'zir" edebilir.

İkincisi; kat'i nasslarla haram olduğu beyan edilmekle birlikte, hakkında ceza konulmamış fiiller!.. Mesela; Allahû Teâla (cc) "faizi" haram kılmıştır. Fakat faizcilere uygulanacak ceza, hadd olarak beyan buyurulmamıştır. "Ulû'lemr" veya Naibi, faizcilere "Ta'zir" cezasını tatbik eder. Eğer Ta'zir dövmekle icra edilecekse en azı üç değnektir. Zira daha azında menetme sözkonusu değildir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) indinde ta'zir dayağının en çoğu, otuz dokuz değnektir. İmam-ı Ebû Yusuf (rha); "İnsan için asıl olan hürriyettir" hükmünü esas alarak; ta'zirin en çoğu yetmiş beş değnektir buyurmuştur. Hz. Ali (ra)'den de; yetmiş beş değnek hususunda bir rivayet mevcuttur. Ancak rivayetin kat'iyyeti isbat olunamamıştır.(155)

1309 Dürri'l Muhtar'da: "Mecmaû'l Feteva'da zikredilmiştir ki; haddi gerektirmeyen şeylerde misliyle cezalandırma caizdir. Bu hususta Cenab-ı Hak (cc) tarafından: "Kim kendisine (yapılan) zulmün ardından herhalde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (mes'ûliyet) bir yol yoktur" (Eş Şuara: 41) Ayet-i Kerimesiyle izin ve ruhsat verilmiştir. Ama Allahû Teâla (cc)'nın: "Kim affeder, barışı sağlarsa mükâfatı Allah'a aittir" kavli-i kerimine nazaran, affetmek efdaldır. Ta'zir edilmesi lazım olan kimse, ziyade te'dibe muhtaç olursa, dövme ile beraber hapsedilmesi sahih ve caizdir. Hapis suretiyle ta'zir cezası; suçluyu resmi hapisanelerden birine koymak suretiyle yapılabileceği gibi, kendi hanesinde tevkif edip dışarı çıkmaktan men etmek suretiyle de olabilir. Nehir. Had'ler içinde en şiddetli dayak, ta'zir dayağıdır. Çünkü ta'zir adet cihetinden hafiftir. Fakat vasıf cihetinden hafif değildir."(156) hükmü kayıtlıdır.

1310 Yeryüzünü fesada veren veya fesadı başka türlü izale edilemeyen kimselerin öldürülmeleri caiz midir? sualine cevap arıyalım. Hanefî fûkahası; "yeryüzünü fesada veren veya fesadlarını başka türlü gidermek mümkün olmayan kimselerin ta'ziren öldürülmeleri caizdir" hükmünde müttefiktir. Mesela; luti'liği (livata) alışkanlık haline getiren bir kimse öldürülür. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre: "Luti'lik, zina hükmünde değildir. Çünkü luti'likte nesil emniyetini tahrip sözkonusu olamaz. Ayrıca Sahabe-i Kiram "Lûti'lere" verilecek ceza hususunda, ittifak edememiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Lût kavminin yaptığını yapanı yakalarsanız, faili de mef'ûlü de öldürün" Hadis-i Şerifi "Lûtiliğin helâl olduğuna inanan kimseyi öldünün" manasınadır. Dolayısıyla lûti'nin öldürülmesi, "Ta'zir" cezasıdır"(157) hükmünü beyan etmektedir. İmameyn'e göre; livata fiilini alışkanlık haline getiren kimse "hadden" öldürülür.(158) Ancak bir kimsenin ta'ziren öldürülmesine; "Ulû'lemlr" veya onun tayin ettiği kadı, karar verebilir. Mesela; şarab içen kimseye "Hadd-i Şûrb" vurulur. Ancak şarab veya esrar ticareti yapan; bütün ta'zir cezalarına rağmen, bu işten vazgeçmeyen kimse öldürülür. Çünkü fesadını, ölümden başka bir yolla izale etme imkânı kalmamıştır. Şafii fûkahası; "Ta'ziren" öldürmenin caiz olamayacağına kaildir.

1311 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İyi huylu, şahsiyet sahibi kimselerin, hudud cezaları hariç, ufak-tefek kusurlarını affediniz"(159) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla "Ta'zir" cezasında; takdir hakkı "Ulû'lemlr'e" ve "Kadı'ya" bırakılmıştır. Suç işleyen kimsenin durumu dikkate alınır.(160) Ümmetin maslahatını ve içinde bulunduğu şartları dikkate alınarak tesbit edilir.

1312 Herhangi bir haramı irtikap ettiği için "Ta'zir" cezasına çarptırılan kimse, cezanın icrası sırasında ölürse, kanı hederdir. Herhangi bir şekilde diyet ödenmez. Zira Ulû'lemlr veya Kadı; görevini ifa etmiştir.(161) Ancak koca, karısını, muallim, öğrencisini "Ta'zir"le edeblendirmek isterken, ölüm vakası ortaya çıkarsa "Diyet'ini" vermeleri vacip olur. Zira onların ta'ziri hafif tutma mecburiyetleri vardır.(162)

MEŞRU MÛDAFA

1313 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim malını koruma uğrunda öldürülürse şehiddir. Kim Allah'ın dinine yardım ve onu muhafaza uğrunda öldürülürse şehiddir. Kim canını (nefsini) müdafaa uğrunda öldürülürse şehiddir ve kim ehlini koruma uğrunda öldürülürse şehiddir"(163) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası:

"Cana, mala, dine, ırz ve namusa yapılan haksız tecavüzlere karşı, meşru müdafanın caiz olduğu hususunda" ittifak etmiştir.(164) Ancak meşru müdafaa için şu şartların bulunması esastır.

A) Haksız bir tecavüz bulunmalı ve bu tecavüzü başka yollarla (Ulû'leml'e, Muhtesibe, Kadı'ya vs. şikâyetle) defetme imkânı bulunmamalıdır.

B) Meşru müdafaa, tecavüzün sınırını aşmamalıdır.

C) Meşru müdafaa anında, haksız tecavüz devam ediyor olmalıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) kavga sırasında meydana gelen bir olayda "Diyet'e" hükmetmemiştir. Şöyle ki; kavga anında birisi, diğerinin elini ısırıştır. Eli ısırılan şahıs; elini kurtarabilmek için kuvvetle çekerken, ısırmanın iki ön dişi kırılmıştır. Resûl-i Ekrem (sav) bu olayda kısasa, hükmetmemiştir.(165) Zira meşru müdafaa sözkonusudur.

1314 Şurası muhakkaktır ki; insanın can emniyeti herşeyin üzerindedir. Nefse karşı haksız bir tecavüz sözkonusu olduğunda, meşru müdafaa vacip olur. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslümanlar üzerine kılıç çeken kimse, kendi kanını helal kılmış olur"(166) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla silah çekerek bir müslümanı öldürmek isteyen kimse, haksız tecavüz peşindedir. Müslümanın kendisine silah çeken; başka bir yolla durdurma imkânına sahip değilse, öldürmesi vacip olur. Kendisine ne kısas, ne de diyet gerekmez.(167) Aynı şekilde; bir mü'min kadın silah zoruyla kaçırılır ve ırzına geçilmek istenirse, mütecavizi öldürebilir. Şer'an mes'ûl değildir.(168) Dikkat edilecek husus; haksız tecavüzün başka bir yolla giderilme imkânının olmamasıdır.

CİNAYET NEDİR?

1315 Cinayet kelimesi; ağaçtan meyveyı düşürmek manasınadır. İslâmı ıstılahta: "Gerek nefse tealluk etsin, gerek mala tealluk etsin, Allahû Teâla (cc)'nın haram kıldığı bir fiili irtikap etmeye cinayet" denilmiştir.(169) Fûkahanın, "cinayet" kavramını, daha ziyade insanın hayatına ve uzuvlarına karşı işlenmesi haram kılınan fiilleri izah için kullandığı bilinmektedir.(170) Şurası muhakkaktır ki; "Cinayetler" daha ziyade ferdi ızdırar halinde bırakmaktadır. İslâm toplumunu, ferd vasıtasıyla ilgilendirmektedir. Bu suçlarda "kul hukuku" daha ağırlıktadır. Cinayete muhatab olan ferd ve ailesi verilecek cezada söz sahibidir. Hududlarda şefaaf ve af sözkonusu olmadığı halde; gerek öldürmede, gerek yaralamada,

zarara uğrayan ferdin veya ailesinin affetmesi mümkündür.(171) Ancak "Ulû'lemr'in veya Kadı'nın"; ne şefaât, ne de af yetkisi, sözkonusu değildir. Ancak sulh olmalarını veya zarara uğrayan tarafın affetmesini istirham edebilir. Fakat kat'iyyen bu konuda emir veremez, yetki kullanamaz.

1316 Allahû Teâla (cc)'nın haram kıldığını irtikap etmek ve farz kıldığını ihmal etmek de; birer "cinayet" hükmündedir. Mesela; insanın kendini öldürmesi veya kasden bir uzvunu koparması haramdır. İntihar eden kimse; Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerine karşı ayaklanmış ve imtihandan kaçmıştır. Tevbe imkânı bulamadan ölmüşse, kendisini büyük bir azab beklemektedir. Fûkaha; "intihar eden kimsenin cenaze namazı kılınırmı, kılınmaz mı?" suali çerçevesinde farklı sonuçlara varmıştır. Fakat intihar etmenin, büyük günah olduğu hususunda ittifak vardır. Ferdin; kendi nefesine karşı işlediği cinayetler (nehyedileni irtikap, emredileni yapmamak) konumuzun dışındadır.

1317 Fukahanın cinayet kavramını ele alışı dikkatle incelenirse; iki hadise ile karşı karşıya geliriz. Birincisi; masum olan bir kimsenin, haksız yere öldürülmesidir ki, buna "cinayet fi'n-nefs" denir. İkincisi; masum bir kimsenin vücudundan uzvunun koparılması, ta'tili (işlemez hale getirilmesi) veya yaralamasıdır ki, buna "cinayet madûnen'nefs" denir. Yani öldürmeden daha aşağı olan cinayet.(172) Kasden işlenen bir cinayet haramdır.

ÖLDÜRME ÇEŞİTLERİ

1318 Ruhun çıkmasında müessir olan fiille "öldürme" denir.(173) Müessir fiilin tek tek sayılması mümkün olmadığı için, failin (öldürenin) durumu esas alınır. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre öldürme çeşitleri şunlardır:

A) Kasden öldürme.

B) Kasıd benzeriyle öldürme.

C) Hataen (istemeyerek) öldürme.(174)

Müteahhirûn ülemanın öldürme çeşitlerini beyanı farklıdır. Şöyle ki;

A) Kasden öldürme.

B) Kasıt benzeriyle öldürme.

C) Hataen öldürme.

D) Hata yerine sayılan öldürme.

E) Tesebbüden (bir sebeble) öldürme.(175)

1319 Şurası muhakkaktır ki, mükellefin kasdını kat'i olarak bilmek mümkün değildir. Zira "kasıd"; kalbe ait bir vakıadır. Hanefi fûkahası: "Kasden öldürme, uzuvları dağıtmak hususunda silah veya silah benzeri aletleri kullanmakla tahakkuk eder"(176) tarifini esas alarak; kasden öldürmeden neyin kasdedildiğine açıklık getirmiştir. Öldürme aleti ekseriya keskin olur.

Dolayısıyla demir ve ona benzeyen madenlerden, kamış kabuğu, ateş, çam, ağaç taştan yapılmış öldürme aletleri, kasdın varlığına delalet eder. 1320 Kur'an-ı Kerim'de: "Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedi kalıcı olmak üzere, Cehennem'dir. Allah ona (kasden öldürene) gazab etmiştir, ona lanet etmiştir ve ona çok büyük bir azab hazırlamıştır."(177) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) indinde, dünyanın yok edilmesi, bir mü'mini öldürmekten daha ehven (hafif) dir"(178) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla meşru (şer'i) bir sebep olmadan, herhangi bir kimseyi öldürmek, büyük günahlardandır.

1321 Hataen veya bir sebeble (tesebbüden) öldüren kimse de; titizlik göstermediği ve gerekli tedbiri almadığı için günahkârdır.(179) Can emniyetini tahrip eden her fiil, fesadın yayılmasına vesile olur.

1322 Kur'an-ı Kerim'de: "Bundan dolayıdır ki, İsrailoğullarına şu hakikatı hükmettik: Kim bir canı, bir can mukabilinde (kisas) veya yeryüzünde bir fesad çıkarmaktan dolayı olmayarak, öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur. And olsun ki, peygamberlerimiz onlara beyyineler (apaçık ayetler, deliller, mucizeler) getirmişti. Sonra hakikaten yine içlerinden bir çoğudur ki, bunların arkasından, (hala) yeryüzünde (fesad ve cinayet hususunda) muhakkak haddi aşanlardır" (180) hükmü beyan buyurulmuştur. Esasen haksız yere (meşru bir sebep olmadan) bir kimseyi öldürebilen katil; aynı gerekçeyle, bütün insanları öldürebilir. Nitekim günümüzde tağuti güçler; hiçbir meşru sebep göstermeden binlerce insanı katletmektedirler. Resûl-i Ekrem (sav)'in; haksız yere öldürülen her insanın günahından, Hz. Adem (as)'in oğlu Kabil'e bir pay ayrıldığını beyan buyurduğu bilinmektedir.(181) Kitap ve sünnetle sabittir ki; ilk insandan,

günümüze kadar, meşru bir sebep olmadan insan öldürmek haram kılınmıştır. Bu haramı kıyamete kadar sürecektir. Çünkü; meşru bir sebep olmadıkça, insanın kanını dökmek haramdır.(182)

KISASTA UMUMİ BİR HAYAT VARDIR

1323 Bir insanı kasden öldürmek; bütün insanların "can emniyetini" hiçe saymak demektir. İslâm dini; meşru (şer'i) bir sebep olmadan insanın kanının dökülmesini haram kıldığı gibi; bu fiili işleyenlere de, ne gibi ceza tatbik edileceğini beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Maktûller (öldürülenler) hakkında size kısas (misilleme) farz kılındı. Hür, hür ile, köle, köle ile, dişi, dişi ile!.. Fakat kimin (hangi katilin) lehinde, maktulün (öldürülenin) kardeşi (velisi) tarafından cüz'i birşey affolunursa (hemen) kısas düşer. Artık örfe uymak (Şer'i şerifin ve akl-ı selimin müstahsen bulduğunu yapmak, borcu) ona, (maktulün velisine) güzellikle ödemek lazımdır. Bu rabbinizden bir hafifletme ve esirgemedir. O halde kim bu (af ve edadan) sonra, (katile veya taraflarına muhasemede ve) tecavüzde bulunursa, onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey selim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki, adam öldürmekten sakınasınız"(183) hükmü beyan buyurulmuştur.

1324 Şimdi "kisas" kavramı üzerinde duralım. Kisas; yapılan fiilin, mislinin (aynısının) icra edilmesidir.(184) Kısasta; bedeliyet mahiyeti mevcuddur. Bu sebeble; kasden adam öldürmede kısas, birinci öldürmenin misli, ikinci öldürmedir. Yani maktûle (öldürülene) mukabil, öldüren (katil) öldürülür. Kasden yaralamada kısas; ya birinci uzvun misli, ikinci uzvun kesilmesi; yahud da, birinci yaralamanın misli, ikinci yaralama demektir.(285) Misli olmayan şeylerde "kisas" yapılamaz. Mesela; bir kimse sopa ile birisine vurup, akli melekelerini giderse, o kimseye aynısı tatbik edilemez. Bu durumda "kisas" yerine; "diyet" gündeme girer. Molla Hüsrev: "Allahû Teâla (cc)'nın "Kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır" Ayet-i Kerimesi, kasden adam öldürmede "kisas" cezasının tatbikine delâlet eder. Zira tefsir ve meal kitaplarında zikredildiği gibi ayetin manası: "Bir kimse, öldürüldüğü takdirde, kendisinin de kısas yoluyla öldürüleceğini tefekkür ederse, ister istemez öldürmekten kendisini men eder. Şayed öldürmezse, kendisi de öldürülmez. Bu durumda her ikisi de hayatta kalırlar. Bunun "kasden" öldürmeye mahsus olduğu açıktır. Çünkü hataen öldüren kimse, öldürülmez, diyet ile kurtulur"(186) hükmünü beyan etmektedir.

1325 Kur'an-ı Kerim'de: "Allah'ın haram kıldığı cana, haklı bir sebep olmadıkça kıymayın. Kim mazlum olarak öldürülürse, biz onun (öldürülenin) velisine, bir selâhiyet vermişizdir. O da (öldürülenin velisi de) öldürmekte israf etmesin. Çünkü o cidden (ve zaten) yardıma mazhar edilmiştir"(187) hükmü beyan buyurulmuştur. Şimdi öldürmede haklı sebebler nelerdir? sualine cevap arıyalım. Resûl-i Ekrem (sav): "Bütün ilahları reddedip, yalnız Allahû Teâla (cc)'ya iman eden ve benim Allah'ın Resûlü olduğumu tasdik eden bir kimsenin kanı, ancak üç şeyden biri ile helal olur. (bunlar) 1) Zina eden seyyib. 2) Can'a karşılık can (kisas) 3) Dinini terkedip, cemaatten ayrılan"(188) buyurulmuştur. Haklı yere öldürülme (meşru sebeble) durumunda, öldürülenin velisi hiçbir talepte bulunamaz. Ancak şer'i hududlar dikkate alınmadan; herhangi bir kimse öldürülürse, öldürülenin velisi (asabesi) selâhiyet sahibidir. Şimdi "kisas" cezasının tatbiki için; hangi şartların bulunması gerektiği üzerinde duralım.

KISASIN VACİB OLMASI İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR

1326 KAATİL BÜLÛĞA ERMİŞ VE AKILLI OLMALIDIR: Sabi'nin veya delinin; ehliyet arızası sözkonusudur. Kisas ise; bir cezadır ve ancak cinayet sebebiyle tatbik edilir. Çocuğun ve delinin kasdı, "hata" hükmündedir. Bu sebeple; çocuk veya deli, bir kimseyi öldürürse, kisas tatbik edilmez.(189) Akilesi; öldürülen kimsenin velisine "diyet" verir.(190) Çünkü hataen öldürme sözkonusudur.

1327 MAKTÛLÛN HAYATI MUTLAK OLARAK DOKUNULMAZ (YANI MASUM) OLMALIDIR: Müslümanlar Ulû'lemr'e bey'at etmekle, gayr-i müslimler de "zimmet akdi" imzalamak suretiyle can emniyetlerine haiz olurlar. Dolayısıyla ister bey'at'la, ister "zimmet akdi" sebebiyle olsun; insanın kanı masum olur. Bir müslüman kasden ve teammüden bir gayr-i müslim'i (Zimmi'yi) öldürürse, "kisas" tatbik edilir.(191) Zira Resûl-i Ekrem (sav) "zimmet" ehlinen bir gayr-i müslimi öldüren kimseye "kisas" cezasını tatbik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Elbette ben, benim zimmetim altında bulunanların hakkını almaya en layıkım"(192) Hz. Ali (ra)'nin "Zimmet ehlinin (gayr-i müslimlerin) cizye vermeleri, malları bizim mallarımız gibi, kanları bizim kanlarımız gibi olması içindir"(193) buyurduğu bilinmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kafire karşılık mü'min öldürülmez" Hadis-i Şerifi, zimmet akdi imzalamayan, harbilerle ilgilidir. Dolayısıyla bir müslüman; mü'stemen (Eman'lı) bir harbiyi öldürürse, kisas edilmez.(194) Çünkü müstemen (Eman'lı) dahi olsa, harbinin kanı ebeden masum değildir. Belli bir süre kendisinin korunacağı taahhüt

edilmiştir. Ancak müs'temen (eman verilen) gayr-i müslimi öldüren kimse ta'ziren cezalandırılır.

1328 KAATİL, KASDEN VE SİLAHLA ÖLDÜRMÜŞ OLMALIDIR:

Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her şey için hata vardır. Ancak kılıç hariçtir"(195) buyurduğu bilinmektedir. Burada kılıç; öldürme aleti ve silah manasına kullanılmıştır.(196) Hanefî fûkahası; keskin ve delici bir aletle öldürmeyi "kasden" öldürme olarak vasıflandırmıştır.

1329 MAKTÛL (ÖLDÜRÛLEN) MÛTECAVİZ OLMAMALIDIR: Meşru müdafaa halinde iken, bir kimseyi öldürene kısas uygulanmaz. Çünkü tecavüzü başka türlü menetme imkânı bulamamış olabilir.(197)

1330 CİNAYET DARÛ'L İSLÂM'DA İŞLENMELİDİR: Ulû'leml'e karşı isyan edenlerin ele geçirdikleri beldelerde, herhangi bir isyancıyı (Bağiyi) öldüren kimseye kısas cezası uygulanmaz. Zira meşrû olan "Ulû'leml'e" karşı isyan edenler, savaş haline geçmişlerdir. İsyancıların kanı masum değildir.(198) Darû'l Harp'te ikamet eden bir müslümanı öldürene de, "kisas" cezası uygulanmaz.(199) Ancak "diyet" sözkonusu olur. Çünkü Darû'l Harp'te ikamet eden mü'minin; kanı masum değildir, şer'i şerifçe korunmamıştır. Ayrıca maktûl (öldürülen) izinle veya ticaret maksadıyla Darû'l Harbe gitse; orada onu bir müslüman öldürmüş olsa dahi, kaatile kısas uygulanmaz.(200) Dolayısıyla cinayetin "Darû'l İslâm" da işlenmiş olması, her türlü şüpheyi ortadan kaldırır. Darû'l Harp'te ise; "can emniyeti" sözkonusu değildir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki; adam öldürme nerede olursa olsun, meşru bir sebep olmadığı müddetçe haramdır. Ancak "kisas" cezasının tatbik edilip edilmemesi, "Dar"ın mahiyetiyle ilgili bir hadisedir.

1331 MAKTÛL (ÖLDÜRÛLEN) KAATİLİN CÛZÛ OLMAMALIDIR:

Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Baba, çocuğu karşılığında kısas olunmaz"(201) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla; baba çocuğunu, dede torununu öldürdüğü için kısas olunmaz.(202) Ancak çocuk babasını, torun dedesini öldürürse "kisas" tatbik edilir. Zira bu öldürmede "mirasa" konma arzusu mevcuddur. Ayrıca, çocuk babasına, torun dedesine ihanetle davranabilir. Fakat gerek baba, gerek dede; fitri olarak himaye etme ve evladını sevmeye durumundadır.

1332 MAKTÛLÛN (ÖLDÜRÛLENİN) VELİSİ MALUM OLMALI VE KISAS TALEBİNDE BULUNMALIDIR: Kur'an-ı Kerim'de: "Kim mazlum

olarak öldürülürse, biz onun (öldürülenin) velisine bir selahiyet vermişizdir. O da (öldürülenin velisi de) öldürmekte israf etmesin. Çünkü o cidden (ve zaten) yardıma mazhar edilmiştir"(203) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla "kisas"ı talep hakkı, maktulün velisine aittir. Öldürülen kimselerin asabesi (mirasta hak sahibi olanlar) kısas talebinde bulunmazsa veya bir kısmı bulunur, bir kısmı affetmeye veya sulha razı olursa kısas düşer.(204) Çünkü kısas; cüzlere ayrılmayı kabul etmez, ikrahla bile olsa kısasta af muteberdir.(205) Maktulün velisi; affetmeye yetkili olduğu gibi, belirli bir mal karşılığı "sulh" yapmaya da yetkilidir. Hz. Enes b. Malik (ra)'den rivayet edildiğine göre; Resûl-i Ekrem (sav)'e kısasla ilgili herhangi bir mesele arzolanduğu zaman, maktulün velilerine devamlı olarak affetmelerini tavsiye buyurmuştur.(206) Dolayısıyla mü'minlerin emiri veya kadı'sı; öldürülenin velilerine affetmeleri veya sulh yapmalarını tavsiye eder. Ancak kat'iyyen bu konuda selahiyet sahibi değildir. Zira selâhiyet'in; kat'i nass'la; maktulün (öldürülenin) akrabalarına verildiği sabittir. Esasen zarara uğrayanlar da onlardır.

KISASIN KEYFİYETİ (KISAS NASIL TATBİK EDİLİR?)

1333 Şurası muhakkaktır ki; İslâm dini "işkence"yi haram kılmıştır. Nitekim savaş meydanında dahi; el, ayak, burun, kulak keserek veya göz oyarak cezalandırma yasaklanmıştır Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İnsanların öldürmede; en merhametli olanları, mü'minlerdir"(207) buyurduğu bilinmektedir. Savaş anında dahi; kin ve garezi ortaya koymamak, sırf Allahû Teâla (cc)'nın dininin yücelmesini esas almak şarttır. Buna "ihlas" denir. Ulema; ihlasla ilgili ilimlerin "Farz-ı Ayn" olduğunda ittifak etmiştir. Dolayısıyla "kisas" cezası tatbik edilirken, en kolay öldürme şekli hangisi ise o tatbik edilir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kisas, ancak kılıçladır"(208) Hadis-i Şerifi, bunun delilidir. Şimdi "Kisas'ı kim tatbik eder?" sualine cevap arıyalım. Hanefî fûkahasına göre bu hususta yetkili olan Ulû'lemler veya naibidir. Eğer maktulün velisi, kısas hususunda tecrübeli ise, Ulû'lemler kendisine tatbik izni verebilir. Ancak tecrübeli değilse, izin verilmez.(209) Bu hususta tecrübeli olan kimse, kısası, Ulû'lemler'in ve maktûlün (öldürülenin) velileri huzurunda icra eder. Hiçbir mükellef, kan davasını bahane ederek keyfine göre hareket edemez.

BİR CEMAATİN; BİR FERDİ ÖLDÜRMESİ

1334 Şimdi "Bir cemaat (dernek mensubu, çete vs.) kasden ve teammüden bir ferdi öldürürse durum ne olur?" sualine cevap arayalım. Hanefî fûkahası; "Bir

cemaat; kasden ve teammüden bir ferdi öldürürse, o cemaatin tamamı (kisas edilerek) öldürülür"(210) hükmünde müttefiktir. Zira, Hz. Ömer (ra)'in hilafeti döneminde, Sana'da bir cemaat, kanı masum olan bir ferdi öldürdükleri için kisas cezasına çarptırılmıştır. Hz. Ömer (ra): "Eğer Sanalılar hep ittifak edip, bir kimseyi öldürürlerse; ben Sanalıların tamamına, kisas uygularım"(211) buyurmuştur. Esasen "kisas"; insanların can emniyetini sağlamak için emir buyurulmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Ey Salim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki (Adam öldürmekten) sakınasınız"(212) hükmü beyan buyurulmuştur. Eğer bir cemaatin; bir ferdi öldürmesinde, "kisas" tatbik edilmezse, adam öldürmede bu usul yaygınlık kazanır. Kaldı ki; "Serikat-ı Kübra" (yol kesme, hıraba) bahsinde de izah ettiğimiz gibi; herhangi bir çete "mal almak" kasdıyla yol keser ve kanı masum olan bir kimseyi öldürürlerse "hadden" öldürürler.(213) Bu hususta af ve sulhte sözkonusu değildir. Öldürülen kimsenin velisine; herhangi bir yetki de verilmez. Zira öldürme "kisas" değil; haddir. İslâm toplumunda, ferdlerin can emniyetini sağlamak zarûri bir maslahattır.

DIYETİN MAHİYETİ

1335 Kur'an-ı Kerim'de: "Bir mü'minin, diğer bir mü'mini yanlışlık eseri olmayarak (kasden) öldürmesi yakışmaz. Kim bir mü'mini yanlışlıkla (hataen) öldürürse, mü'min bir köleyi azad etmesi ve (ölenin) ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi lazımdır. Meğer ki onlar (o diyeti) sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer (öldürülen) mü'min olmakla beraber, size düşman bir kavimden (Darû'l Harb ahalisinden) ise, o zaman öldürenin mü'min bir köle azad etmesi lazımdır. Şayet kendileriyle aranızda anlaşma olan kavimden (Darû'l Musalaha ahalisinden) ise; o vakit mirasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü'min köle azad etmek gerekir. Kim (bunları) bulamazsa, Allah'tan tevbesinin kabulü için, birbiri ardınca iki ay oruç tutması icab eder. Allah her şeyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir"(214) hükmü beyan buyurulmuştur.

1327 Diyet; insan veya insan uzvunun telef edilmesi karşılığı olarak, verilmesi gereken tazminatın adıdır.(215) Diyetin meşruiyeti kitap, sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icma ile sabittir. Kasden öldürmede "kisas" sözkonusudur. Ancak maktulün velisi "diyet"e rıza gösterirse, selahiyet kendisinindir. Diğer öldürme çeşitlerinde "diyet" verilmesi vacibtir.(216) İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) diyetin "100 deve veya 1000 dinar altın veya 10.000 dirhem gümüş olarak verilmesini" esas almıştır. İmam-ı Yusuf (rha) ve İmam-ı Muhammed (rha): "Bu

üç maldan olmakla beraber, 200 sığır veya 2000 koyun veya hullelerden 200 hule (yeni ve kaliteli elbise) dir. Her hule iki elbisedir"(217) hükmünü beyan etmişlerdir. İnsan uzvunun koparılması (kat'ı) veya Ta'tili (iş göremez hale getirilmesi) veya yaralanmasında, mağdura ödenmesi vacip olan ve miktarı belli olan mala "erş" denir.(218) Tabii ki; "Erş'in" vacip olması için, misli sözkonusu olmadığı için kısas tatbik edilemez olmalıdır. Zira esas olan "kisas"tır.(219) Kısas imkânı olmadığı zaman "Erş'e" hükmedilir. Hem "kisas" imkânı olmaz, hem de şer'i şerifin beyan buyurduğu "Erş'in" miktarı bilinemezse; "ehl-i Hibre" (bilirkişi) tayin edilir. "Ehl-i Hibre'nin mağdura ödenmesini esas aldığı mala da "Hukümet-i Adl" ismi verilir. Dolayısıyla insan veya uzvuna karşı; hataen işlenen her cinayette, mutlaka mağdura mal ödenir.

1337 Darû'l İslâm tebasından olan gayr-i müslimin (zimminin) diyeti, tıpkı müslümanın diyeti gibidir.(220) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her ahid sahibinin ahdi halinde diyeti bin dinardır"(221) buyurduğu bilinmektedir. Hz. Abdullah İbn-i Mesû'd'dan, müslümanla ahid sahibinin diyetinin eşit olduğuna dair bir rivayet mevcuttur. Ayrıca Hz. Ebû Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra) devrinde, tatbikat bu şekilde olmuştur.(222) İmam-ı Şafii (rha), Hz. Amr b. Şuayb (ra)'dan rivayet edilen: "Zimmilerin diyeti, müslümanların diyetinin yarısıdır" Hadis-i Şerifini esas alarak, eşitlik sözkonusu olamayacağını beyan etmiştir.(223)

1338 Kadının diyeti; nefse kıymak (yani öldürmek) veya nefisten aşağısında, erkeğin diyetinin yarısıdır. Bu hüküm mevkûf olarak Hz. Ali (ra)'den, merfû olarak da Resûl-i Ekrem (sav)'den rivayet edilmiştir.(224) Hür bir mü'minin diyeti ile kölenin diyeti de, birbirine eşit değildir. Dolayısıyla diyetin miktarına; "Hürriyet ve Cinsiyet" tesir eder. İmam-ı Şafii (rha) indinde ise: "İslâm, hürriyet ve cinsiyet" diyetin miktarının belirlenmesinde esas alınır.

1339 Hanefi fûkahası: "Hataen veya hata yerine sayılan öldürmelerde, diyetle birlikte, keffaret de şarttır. Keffaret mü'min bir köleyi azad etmek veya buna imkân bulamazsa, iki ay fasılasız (devamlı) oruç tutmaktır."(225) hükmünde müttefiktir. Ayrıca "keffaret"lerde; illet kat'i olarak tesbit edilemeyeceği için, ictihad yapılamaz. Bu sebeble; hataen veya hata yerine sayılan öldürmelerde, yoksul ve miskinleri doyurmak, keffaret yerine geçmez. Çünkü bu hususta nass varid olmamıştır.(226)

1340 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kaatil için miras yoktur"(227) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif'i esas alan Hanefi fûkahası; "kasden öldüren

kimse, maktulün (öldürülenin) mirasından mahrum olur. Ayrıca kasden öldürmede (ister kısas icab etsin, ister etmesin) keffarete yoktur. Zira keffaret, ibadet ile ceza arasında döner. Kasden öldürmede ibadet düşünülemez" hükmünde müttefiktir. Şimdi öldürme çeşitlerini esas alarak "ceza"ların mahiyetini izaha gayret edelim.

1341 Kasden adam öldürmenin cezası; kısasen öldürülmek ve mirastan mahrumiyettir. Ahirette çok büyük bir azaba müstehak olunacağı Allahû Teâla (cc)'nın kitabı ve Resûl-i Ekrem (sav)'in sünneti ile sabittir. Hesap gününü düşünen bir kimsenin her türlü cinayetten uzak durması farzdır.

1342 Kasıd benzeriyle öldürmenin cezası; keffaret, mirastan mahrumiyet ve katilin akılesi üzerine; (maktulün, asabesine verilmek üzere) ağır bir diyetdir. Bu develerden verilecek olursa; iki yaşına girmiş 25 dişi deve, üç yaşına girmiş 25 dişi deve, dört yaşına girmiş 25 dişi deve ve beş yaşına girmiş 25 dişi devedir. Toplam 100 deve!.. Bunlardan kırkının gebe olması da dikkate alınır.(228) Bu çeşit öldürme de, büyük günahdır.

1343 Hataen adam öldürmenin cezası; keffaret, mirastan mahrumiyet ve katilin akılesi üzerine diyetir. Hata sayılan öldürmenin cezası da; tıpkı hataen öldürme gibidir. Titiz davranmadığı ve gerekli tedbirleri almadığı için mükellef (kasden öldürme gibi olmasa da) günaha girmiştir. Bu sebeble öldürmenin (tesebbüben) cezası; diyetten ibarettir.(229) Keffaret yoktur. Zira mükellef bizzat öldürmemiş, ölüme sebep olmuştur. Mesela: Başkasının mülkünde bir kuyu kazan kimseyi ele alalım. Eğer bu kuyuya bir kişi düşer ve ölürse "tesebbüben" öldürme vakıası ortaya çıkar. Esasen kendi mülkünde kuyu kazmış olsaydı, "diyet" gerekmezdi. Şimdi "Akıle" kavramı üzerinde duralım.

DIYETİ KİM ÖDER? (AKİLENİN ÖNEMİ)

1344 İslâm üleması: "Diyetin kim tarafından ve nasıl ödeneceğini" izah ederken "akıle" üzerinde durmuştur. "Akl" kelimesi; men etmek, tutmak ve korumak manalarına gelir.(230) Suç işleyen kimseden; "diyet" borcunu kaldırmak ve onun bir daha suç işlememesini kontrol etmek, baba tarafından en yakın akrabaların görevidir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) ister hazır, ister gaib olsun, "asabe" (mirascı) durumunda olan kimselerin, akıleye dahil olduğunu esas almıştır. Ayrıca suçlunun da aralarında bulunduğu bir kütüğe yazılı olan ve aynı yerden maaş alan divan ehli de, "akıleye" dahildir. Hz. Ömer (ra)'in "divanlar"

kurduktan sonra, Sahabe-i Kiram'ın huzurunda diyeti divan ehline yüklediğini ve hiçbirisinin buna itiraz etmediğini esas alan Hanefi fukahası, "aynı kütükte yazılı olan ve aynı yerden maaş alan kimselerin diyeti ödeme hususunda birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğinde" ittifak etmiştir.(231) İmam-ı Şafii (rha) indinde akıle, suçlunun bağlı bulunduğu aşirettir. Suçlu mükellefin; hiç kimsesi bulunmaz ve hiçbir kütüğe de yazılı olmazsa, "Beytü'lmal" akıle görevini üstlenir.(232) Çünkü hataen bir kimseyi öldürmüş kimsenin, tek başına diyeti ödeyebilmesi oldukça güçtür. Mesela; koyun üzerinden diyeti hesap edelim. Bir koyunun fiyatını 800.000 TL. kabul edersek; 2000 koyun, 1.600.000.000 TL. eder. Bir kimsenin 2000 koyunun bedelini ödemesi kolay değildir.

1345 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Huzey" kabilesinden iki kadının kavgası sonucunda ortaya çıkan "cenin" cinayetini hükme bağlarken (gebe kadının karnına vuranın) akılesine hitaben: "Kalkınız, ceninin diyetini veriniz" emrini vermiştir.(233) Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav): "Kasden işlenen cinayette Akıle'nin bir şey ödemekle yükümlü olmadığını" da, hassaten beyan buyurmuştur.

1346 Hanefi fukahası: "Beş yüz dirheme kadar olan cezalarda, akıle hiçbir şey ödemekle mükellef değildir. Bunu, cinayeti işleyen kimse, bizzat kendisi öder. Beşyüz dirhem gümüşü aştığı zaman; suçlunun akılesine dahil olan (kadın ve çocukların dışındaki her ferd) üç veya dört dirhem ödemek durumundadır. Hz. Ömer (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'den bu ödemenin üç yıl içerisinde olacağını rivayet etmiştir"(234) hükmünde ittifak etmiştir. Bu noktada: "Efendim, suç işlemedikleri halde, suçlunun akrabalarına veya aynı kütükte bulunan kimselere tazminat nasıl yüklenir?" sualine muhatab olabiliriz. Bu bir "sadaka ve infak" hükmündedir. Ayrıca birbirini kontrol etmeyi ve "tebliğ" hizmetini düzenli yapmayı beraberinde getirir. Malum olduğu üzere akıle; katilin "ikrar" ettiği veya kasden işlediği cinayetin diyetinden mes'ûl değildir. Maktûlün velisiyle "sulh" yapma durumunda da; "akıle hiçbirşey ödemez.(235) Mesele bu noktadan ele alındığı zaman; "suç"a teşvik unsurunun da bulunmadığı kavranır.

"FAİL-İ MEÇHUL" CİNAYETLER VE KASAME

1347 İslâm toplumunda (Darû'l İslâm'da) hiçbir ferдин kanı heder edilmez. Faili meçhul bir cinayetten; başta Ulû'lemr olmak üzere, mü'minler ve gayr-i müslimler (zimmiler) mesuldürler. Zira şer'i bir sebep olmadan bir kimseyi öldüren, bütün insanlığı öldürmüş gibidir. "Kasame'nin" lûgat manası güzelliştir. Aynı zamanda "kasem" manasına da kullanılır. "İksam" ise; yemin etmek,

manasınadır. İslâmi ıstılahta: "Katili bilinemeyen ve üzerinde katl (öldürölme) alâmetleri bulunan maktulün; bir mahalde bulunması üzerine, orada mukim bulunan kimseler üzerine muayyen bir miktarda ve özel surette yaptırılan yemine kasame denir.(236) şeklinde tarif edilmiştir.

1348 Hanefî fûkahası "Fail-i Meçhul" (katili bilinmeyen) bir cinayette, maktulün (öldürölünen) bulunduğu mahalledeki bütün insanların topluca "davalı" duruma düştüğünü esas almıştır. Öldürölünen kimsenin asabesi (velileri) ise "davacı" durumundadırlar. Dolayısıyla Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Delil getirmek davacıya, yemin etmek ise davalıya düşer" Hadis-i Şerif'i gereğince, amel edilir. Maktulün (öldürölünen) velilerinin talebi üzerine, o beldede mukim bulunan elli kişiye: "Billahi biz öldürmedik, öldüreni de (katili) bilmiyoruz" diye yemin ettirilir. Eğer elli kişi yoksa, yemin sayısının elliye tamamlanması için, bir kişiye birkaç defa yemin ettirilmesi gerekir. Zira bu husus sünnetle sabittir. O mahalle halkı yemin etmekten çekinirse; yemin edinceye veya katili teslim edinceye kadar hapsedilirler. Mahalle halkı muayyen olan yemini, özel surette edâ ederse, yeminden sonra "diyet" üzerlerine vacip olur.(237) Yemin; o mahallede mal sahibi olan erkekler üzerinedir. Kiracı olan veya müşteri olarak o mahallede bulunan kimseler; "yeminden" sonra vacip olan diyete iştirak etmezler. Çocuklara ve kadınlara yemin ettirilmez.

1339 Yeminden sonra; herbirine üç veya dört dirhem gümüş olmak üzere, maktulün (öldürölünen) velisine "diyet" ödemesi emredilir. Diyetin tamamı üç yıl içerisinde ödenmek zorundadır.(238) Sonuç olarak "kasame"; can emniyetinin Darû'l İslâm'ın tamamında, ferdlerce hassasiyetle korunmasını temin eder.

Kasamenin sebebi: Maktulün (öldürölünen kimsenin) bulunması ve katilin bilinmemesidir.

Kasame'nin rûknü: Sünnetle sabit olan özel yemindir.

Kasamenin hükmü: Yeminden sonra o beldede mal sahibi ve mukim olan kimselere diyetin vacip olmasıdır. O mahallede oturan kiracılara ve ticaret için gelmiş kimselere diyet ödemek vacip değildir.

1350 Maktül (öldürölünen kimse) bir şahsın hanesinde bulunursa; yalnız o şahsa yemin ettirilir ve diyet; akılesinin üzerine vacip olur.(239) Bu İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'nin kavlidir. Eğer maktül (öldürölünen) bir gemide bulunursa "kasame"; o geminin yolcuları ve mürettebatı üzerinedir.(240)

1351 Maktûl mahalle mescidinde bulunursa; "kasame" ve "diyet" o mahalle halkının üzerinedir. Ancak Cum'a Camisi veya Bayram Namazları'nın eda edildiği musallada bulunursa "kasame" yapılmaz. Maktulün (öldürülenin) diyeti, "Beytül'mal"den karşılanır.(241) Zira, Cum'a ve Bayram Namazları; bir şehirde, tek bir yerde eda edilir. Dolayısıyla caminin bulunduğu mahalle halkı, tek başına mes'ûl tutulmaz. Ana yolda bulunan "maktûl" için de, durum aynıdır. Zira Hz. Ömer (ra)'in hilafeti döneminde Arafat'ta vakfe anında bir şahıs ölü olarak bulunmuştur. Üzerinde öldürülme alametleri açıkça görüldüğü için Hz. Ali (ra): "Ey İmam, bu kimsenin kanına heder olmuş nazarıyla bakamazsın. Failini (katilini) bulabiliyorsan ne âlâ!.. Bulamıyorsan diyetini "Beytül'mal"den tediye etmelisin" buyurmuştur. Tatbikat da bu şekilde olmuştur.(242) Çünkü, hiçbir mü'minin kanı heder edilemez.

1352 Şurası muhakkaktır ki; "kasame" suçu isbata yarıyan bir delil değildir. Ancak öldürülen kimsenin bulunduğu mahalde; mukim olan kimseler üzerinden "kisas" cezasını düşürmek için tanınmış bir yemin hakkıdır. Zira o mahalle halkı; maktulün (öldürülenin) velisi indinde, topluca "suçlu" durumundadırlar. Dolayısıyla "davalı" duruma geçmiş olurlar. Yeminle ve diyetin ödenmesiyle birlikte, hûsûmet ortadan kalkar. Ayrıca o mahallede mal sahibi olan kimseler; çevrelerinde cereyan edebilecek katliamlara karşı uyarılmış olur. Bu da, "can emniyeti" noktasından, oldukça önemli bir tebliğ ve ikazdır.

CENİNE KARŞI İŞLENEN CİNAYETLER (GURRE)

1353 Bir kimse; bir kadının karnına vurup, rahminde bulunan çocuğun ölü doğmasına veya düşmesine sebep olursa "cinayet" işlemiş olur. Anne rahmindeki çocuğa "cenin" denir. Şurası muhakkaktır ki; "cenin" anneye tabidir, bu açıdan ayrı bir canlı olarak ele alınamaz. Ancak "miras" ve "vasiyyet" gibi hususlarda ayrı bir canlı olarak dikkate alınır. Şöyle ki; bir kimse, karısı hamile iken ölse, rahminde bulunan çocuk "asabesi" içerisine dahildir.(243) Dolayısıyla bu açıdan ayrı bir canlı hükmündedir.

1354 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cenin hakkında gurre; köle olsun, cariye olsun, onun kıymeti beşyüz dirhemdir"(244) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Hamile kadının karnına vurmamak veya başka yollarla "cenin" öldürülürse bakılır, eğer o erkek ise, erkeğin diyetinin yirmide biri (beşyüz dirhem), kız ise, kadının diyetinin onda biri (bu da beşyüz dirhem), katil üzerine veya akilesi üzerine

vacip olur. Gurre; bir sene içerisinde ödenir. Resûl-i Ekrem (sav)'in gurreyi, akıle üzerine bir sene içerisinde ödenmek üzere vacip kıldığı, sahih senetlerle malum olmuştur. Eğer cenin ölü düşüp, annesi de ölürsa; cenin için "gurre", anne için "diyet" vacip olur. Eğer cenin diri olarak doğar, fakat o darbeden dolayı ölürsa "diyet" gerekir"(245) hükmünde ittifak etmiştir.

1355 Bir kadın; ilaç veya kendi karnına vurmak suretiyle, ölü bir çocuk düşürürse, o kadının akılesi üzerine gurre vacip olur.(246) Şöyle ki; kadının akılesi (asabesi, mirascıları) çocuğun sahibi durumunda olan babaya, beşyüz dirhem gümüşü, bir yıl içerisinde ödemek durumundadırlar. "Cenin"in korunması; neslin çoğalması noktasından da oldukça önemlidir. Molla Hüsrev: "Hamile bir kadın vefat eder, karnındaki çocuğu diri olursa; kadının karnı sol tarafından yarılıp, çocuk çıkarılır. Haniye'de de böyle zikredilmiştir.(247) buyurmaktadır.

1356 Kur'an-ı Kerim'de: "Evladlarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyiniz. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur"(248) hükmü beyan buyurulmuştur. Başta kürtaj olmak üzere, "Cenin"e karşı işlenen her türlü cinayet; büyük bir günahdır. Bir kimse; kasden bir cenini öldürürse sadece "gurre" vermekle, günahı kurtulmaz. Ayrıca böyle bir fiilden dolayı tevbe etmek zorundadır. Ancak "gurre" vermediği müddetçe, tövbe sahih olmaz. Hiçbir mü'min doktorun da; "kürtaj" yapması düşünülemez. Çünkü kürtaj yapmak, haram olan bir fiildir. Başta spiral olmak üzere, ilaç ve diğer tıbbi yollarla "doğum kontrolü" yapmak da, caiz değildir. Zira bu fiillerde "fitrat"a müdahale sözkonusudur. Hiçbir gücün, Allahû Teâla (cc)'nın yaratmış olduğu fitri durumu; bozma veya değiştirme veya iptal etmeye gayret etme hakkı yoktur. (249)

1357 Mü'min ve mütehassıs bir doktor; doğum yapması halinde annenin hayati tehlike geçireceğini "Zann-ı Galibi" ile beyan ederse; zaruret hali ortaya çıkar. Ancak ızdırar halinde; doğum kontrolüne cevaz verilebilir. Meşrû bir sebep mevcut değilken; sadece rızık endişesiyle "Doğum kontrolü" yapmak, başlıbaşına bir faciadır. Zira rızık endişesinde itikadi bir zaaf vardır.

TİBBİ MÛDAHALEDEN DOĞAN ZARARLAR VEYA ÖLÛM

1358 İslâm üleması; tıp ilminin tahsil edilmesinin "Farz-ı Kifaye" olduğu hususunda ittifak etmiştir. İmam-ı Muhammed (rha) "Tedavinin caiz olduğunu

söylerken Resûlullah (sav)'den rivayet edilen şu Hadis-i Şerife dayanıyoruz: "Tedavi olunuz ey Allah'ın kulları!.. Muhakkak ki Allah, hiçbir hastalık yaratmamıştır ki, onun için deva yaratmamış olsun. Ancak ölüm ve yaşlılık bundan müstesnadır." Tedavinin yasak olduğunu söyleyenlerin rivayet ettikleri mensuhtur. Çünkü, Peygamber (sav) Hendek günü, ucu uzunca bir okla elinin damarı kopan Saad b. Muaz'ı dağlayarak tedavi etmiştir. Esad b. Zürene (ra)'yi de, yine dağlayarak tedavi ettiği mervidir"(250) hükmünü beyan etmektedir. İmam-ı Şafii (rha): "İlim iki türlüdür. Biri fıkıh ilmidir ki; bu dini bir ilimdir. Diğeri tıb ilmidir ki; o da bedene ait bir ilimdir. Bunlardan başkası meclislerin süsüdür"(251) buyurmaktadır. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki; tıbbi müdahaleler her zaman şifa ile sonuçlanmaz. Zira şifayı veren, sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'dir. Şimdi "Tıbbi müdahaleden doğan zararlardan veya ölüm halinden doktor mes'ûl müdür?" sualine cevap arayalım.

1359 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim daha önce bilmediği bir yolla tedaviye kalkarsa, meydana gelecek zararı tazmine mes'uldür"(252) buyurduğu bilinmektedir. Ancak bu Hadis-i Şerif'te; tabib zikredilmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir kimse; bilmediği halde, tedavi etmeye kalkar ve sonuçta zarar ortaya çıkarsa, tazmin eder. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'ye göre; tıb ilmi "Farz-ı Kifaye"dir ve zaruridir. Mütihazsıs bir tabibin, elinde olmayan sebeplerden dolayı meydana gelecek zararlardan mes'ûl tutulması halinde, hiç kimse tedavi etmeye cesaret edemez. Ayrıca hastanın veya velisinin izni sözkonusu olduğu zaman, doğacak zararlardan mes'uliyet düşünülemez.(253) İmam-ı Malik (rha) "Herhangi bir tabib; "Ulû'lemr'in" ve hastanın izniyle, tıb ilmine uygun bir şekilde (fahiş hata yapmadan) tedavi ettiği zaman, meydana gelecek zararlardan mes'ûl olmaz." İmam-ı Şafii ve İmam-ı Ahmed b. Hanbel (rha) "Hastanın veya velisinin izni durumunda, tıb ilmine uygun şekilde tedavi eden tabibin, mes'uliyeti sözkonusu olmaz." Sonuç olarak tıbbi müdahaleden doğan zarar veya ölümlerden mes'ûl olmamak için:

1. Tedavi yapan kimse tabib (doktor) olmalıdır.
2. Müdahaleyi iyi niyetle ve tedavi kasdıyla yapmalıdır.
3. Tedaviyi, tıbbi usullere riayet ederek ve fahiş hatalardan sakınarak yerine getirmelidir.
4. Hastanın ya bizzat kendisi veya velisi tedaviye izin vermelidir.(254)

1360 İslâm üleması: "Doktor, bir kasdı yoksa sorumlu olmaz. Sünnetçi yanlışlıkla zekeri veya haşefeyi, yahud da bunların bir kısmını keserse diyet gerekir ve bunu akilesi verir"(255) hükmünde ittifak etmiştir.

HAYVANLARIN İŞLEDİĞİ CİNAYETLER

1361 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hayvanın yaralaması hederdir"(256) buyurduğu bilinmektedir. Bu sebeble; hayvanın firar ederek kendiliğinden işlediği cinayet ve zarardan sahibi mes'ul değildir. Hanefi fukahası "Hayvanın suç işlemesi" ile "Hayvanın üzerinde suç işleme (Sürücü'nün Cinayeti)" hadiselerini ayrı ayrı olarak ele almıştır. Bir kimse, köpeğini kışkırtır ve ısırması için salıverirse, cinayeti bizzat tasarladığı için, meydana gelecek zarardan mes'ûl olur. Ancak köpek firar eder, başıboş dolaşırken kendiliğinden bir kimseyi ısırırsa, meydana gelen zarardan sahibi mes'ûl olmaz. Fûkaha; kasden salıverme ve tedbirsiz davranma hallerinin dışında, hayvanın işlediği cinayetten sahibinin mes'ûl olmayacağına ittifak etmiştir.(257)

1362 Hayvanın üzerindeki kimse (sahibi veya sürücüsü); hayvanın çiğneyerek ezdiği, ön ayaklarıyla vurduğu ve ısırıldığı zaman, meydana gelerecek zararı tazmin etmekle mükelleftir. Hayvanın işemesinden veya yola terslemesinden meydana gelecek zararları tazmin etmez.(258) Ancak arka ayaklarıyla teptiği veya kuyruğunu vurmak suretiyle meydana getirdiği zararlar hususunda ihtilaf vardır. Trafik kazalarında arabanın sürücüsü (şöför) mes'ûldür. meydana gelen zararı tazmin etmekle mükelleftir. Kadı ve ehl-i hibre, suç durumunu dikkate alarak tazminat miktarını tesbit etmekle yükümlüdürler.

1363 Hayvanın üzerindeki kimse (sahibi veya sürücüsü); herhangi bir şahsı öldürürse, keffaret vacip olur. Zira mübaşirdir, yani cinayetin işlenmesine bizzat vesile olmuştur. Hataen öldürülen (maktûl) binicinin murisi ise; ona varis olamaz. Çünkü katili mirastan mahrum olur.(259) Hayvanı önünden sürüp giden kimse ile çekip götüren kimse, bunun aksinedir. Onlara keffaret vacib olmaz ve ölümüne sebep oldukları kimseye varis olabilirler. Çünkü tessebbüben (bir sebeble) öldürme sözkonusu olur. Ancak akilesinin diyet vermesi gerekir. Çünkü bizzat mübaşir (cinayeti işleyen) değilse de, cinayete sebep olma söz konusudur.

1364 Bir kimse; bir hayvana ağaç veya başka bir vasıta ile (iğne, mih vs.) dürttüğü için, hayvanın tekmesine hedef olur ve ölürse kanı hederdir.

İHMAL SONUCU ORTAYA ÇIKAN CİNAYETLER

1365 Kat'i nasslarla yapılması emredilen bir fiili yapmamak; insanlara zarar veriyorsa, edâ etmeyen mükellef cezalandırılır. Mesela: "Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Tayin edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda bir yazıcı da doğrulukla (onu) yazsın. Katib, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da, yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun, ondan (borcundan) hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hak bulunan (borçlu) bir beyinsiz veya bir zaif olur, yahud da bizzat yazdırmaya gücü yetmezse, velisi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa, o halde razı olacağınız şahidlerle bir erkekle, iki kadın (yeter, bu suretle) kadınlardan biri unutursa, öbürünün hatırlatması (kolay olur.) Şahidler (şehadeti edaya) çağırıldıkları vakit kaçınmasın"(260) hükmü beyan buyurulmutur. Eğer böyle bir durumda, şahidler görevlerini ifa etmezlerse, zarar ortaya çıkar. Bu bir ihmâl neticesinde de olabilir. Bu gibi durumlarda Kadı şahidleri (vazifelerine) edâ etmedikleri için) ta'zir cezasına çarptırabilir.

1366 Allahû Teâla (cc)'nın, zalimleri sevmediği ve zulmü haram kıldığı kat'i nasslarla sabittir Farzların ihmali bir zulümdür. Hanefî fûkahası; mübah olan fiillerin yapılabilmesi için, o fiilin hiç kimseye ezâ vermemesini ve zulme sebep olmamasını esas almıştır. Eğer mübah olan bir fiil; başka bir mü'mine eza veriyorsa mübahlık zail olur.(261) Ana yola meyleden, yıkılacak haldeki duvarını düzeltmesi kendisinden istenen mükellef; imkânı varken düzeltmez, bu duvar bir başkasının üzerine yıkılarak, ölümüne sebep olursa, "Diyet'i" ödemek zorundadır.(262) Bu kasdi bir öldürme değildir, ancak "ihmal" sonucu ortaya çıkan bir cinayettir. Tedbir almadığı için, günahkâr olur. Bir kimse, kendi mülkünde bir kuyu kazar ve bir insan bu kuyuya düşerek ölürse "diyet" ödemez. Çünkü kendi mülkünde tasarruf hakkı vardır. Ancak kendi mülkü olmayan bir yerde kuyu kazar; o kuyuya bir kimse düşerek ölürse, "diyet"i ödemek durumundadır.(263) İslâm üleması, ihmâl sonucu ortaya çıkan cinayetler hususunda hassasiyetle durmuştur.

İNSAN UZUVLARINA KARŞI İŞLENEN CİNAYETLER

1367 Darû'l İslâm'da; can emniyeti esas olduğu gibi, insanın uzuvlarının muhafaza edilmesi de esastır. Uzva karşı işlenen hiçbir cinayet, cezasız bırakılmaz. İnsanın uzvuna karşı işlenen cinayetler: 1. Bir uzvun kesilmesi ve

vücuddan ayrılması. 2. Uzvun ta'tili (iş göremez hale getirilmesi). 3. Baş yaraları ve diğer yaralama şekilleridir.(264) Şimdi bunların mahiyetlerini izaha gayret edelim.

1368 BİR UZVUN KESİLMESİ VEYA VÛCUTTAN AYRILMASI: Ayak, burun, parmak, dil, kulak, dudak, tırnak, penis, ferç kesmek, göz çıkarmak, kaş ve kirpik koparmak, dişleri kırmak, saç, sakal, kaş ve bıyık yolmak.

1369 UZUV TA'TİLİ (İŞ GÖREMEZ HALE GETİRİLMESİ): İşitme, görme, koklama, tatma, konuşma, cinsi münasebette bulunma, doğurma imkânının ortadan kaldırılması, tutma ve yürüme kudretinin yok edilmesi, aklın giderilmesi.

1370 BAŞ YARALARI: Kan çıkmaksızın yalnız derinin yırtıldığı yara (harisa), kan çıkan, fakat akmayan deri yırtılması (daima), kan akan yırtılma (damiye), etin de kesildiği yara (badia), başın etini kesip, koparan yara (mütelahime), et ile baş kemiği arasındaki zarın görüldüğü yara (simhak), kemiğin meydana çıktığı yara (muvazzaha), kemiğin kırıldığı yara (haşime), kemiğin kırıldıktan sonra yerinden oynadığı yara (münekkile), beyin zarına ulaşan yara (amme) ve beyin zarının yırtıldığı yara (damağa)!.. Beyin zarının yırtılması durumunda insan yaşamadığı için, onu yara saymayanlar da mevcuttur. Dolayısıyla "on çeşit" baş yarası vardır.(265)

1371 DİĞER YARALAR: Karın boşluğuna nüfuz eden yaralara Caife denir. Bunlar; göğüs, sırt, karın, kasık ve dübür bölgesinde olur. Bunların dışındaki yaralara "Gay-i Caife" denir. Bütün bu yaralamalarda hüküm farklıdır.

1372 Kur'an-ı Kerim'de: "Biz onda, onların üzerine (şunu da) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıktır. Hulasa bütün) yaralar birbirine kısastır"(266) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefi fukahası, bu Ayet-i Kerime'yi esas alarak; kasdi yaralamalarda esas olan kısastır. Kısas'ın tatbik edilebilmesi için, organlar arasında denklik ve benzerlik şarttır. Bu mümkün olursa, kısas tatbik edilir. Mümkün olmadığı zaman, "diyet" gündeme girer." (267) hükmünde ittifak etmiştir. Yaralamada kasıd benzeri sözkonusu değildir. Kasıd ve kasıd benzerinin hükmü aynıdır.(268) Çocuğun ve mecnunun, insan uzvuna karşı işlediği cinayetler "hata" hükmündedir. Bunlar için kasıd düşünülemez.

1373 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yaralarda bir yıl beklenir"(269) buyurduğu

bilinmektedir. Zira uzva karşı işlenen cinayetlerde; muteber olan ilk hali değil, sonucudur. Malum olduğu üzere yaralanma sonucu insan hem ölebilir, hem de sıhhat bulabilir. Sıhhat bulursa; ilk haline dönüp-dönmediği dikkate alınmak durumundadır. Zira ilk haline dönmemesi halinde "diyet"; sıhhat bulması durumunda "Hükümet-i Adl" gerekli olur.

1374 Kasden olmayan uzuv kat'ı, ta'tili ve yaralamalarda mümaselet mümkün olanlarda "Erş", mümaselet mümkün olmayanlarda "Hükümet-i Adl" gerekir. Beş yüz dirhem ve daha yukarısında "akıle" öder. Vücutta ikincisi bulunmayan bir uzuv veya bir kuvvetten dolayı tam diyet gerekir. Mesela: Burun, dil veya penisin kesilmesi, akıl, işitme, görme, tutma ve koklama kuvvetlerinden her birinin izalesinde "Erş" in miktarı tam diyetdir. Vücutta çift olan uzuvlarda da tam diyet gerekir. Gözlerde, ellerde, dudaklarda, kadının memelerinde, kulaklarda, göz kapaklarında, kaşlarda, ayaklarda, kadının fercinde, erş tam diyetdir. Bunlardan birinin koparılması veya ta'til edilmesinde (mesela; iki gözden biri, iki elden biri) diyetin yarısı vacib olur. Vücutta dört adet bulunanlardan her birine diyetin dörtte biri ödenir. Göz kirpikleri, göz kapağının uçları vs... Vücutta on adet bulunan parmakların her birinde erş, diyetin onda biridir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kemikte kıyas yoktur"(270) Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefi fukahası, Hz. Ömer ve Hz. Abdullah b. Mesûd'dan gelen, "Bundan dış müstesnadır" hükmünü benimsemiştir. Dişin haricindeki bütün kemiklerde "Hükümet-i Adl" gereklidir.(271) Adil ve mütehassıs ilim sahipleri yaranın durumuna göre, bir miktar tayin ederler. İşte bu miktara "Hükümet-i Adl" adı verilir.

GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1375 Farzların terkedilmesi veya haramların işlenmesi sonucu ortaya çıkan bütün hadiseler ve hadiselere sebep olan kimselere uygulanan cezalar; insanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetini sağlamak içindir. Had'lerin ikame edilmediği ve hükümlerinin uygulanmadığı toplumlarda; insanlar zaruri olan maslahatlarını kaybederler. İmameyn'in kavline göre; "Hududların tatbik edilmediği ve hükümlerin uygulanmadığı" siyasi coğrafyalara, "Darû'l Harp" denir.(272) Bir İslâm beldesi küffarın veya mürtedlerin istilasına uğrar uğramaz Darû'l Harp olmaz. Ancak o beldedeki, mü'minler kendi içlerinden harp emiri ve kadı seçmez (kendi aralarında) İslâmi hükümlere tabi olmazlarsa "Darû'l Harbe" geçiş tahakkuk eder.(273) İmam-ı Malik ve İmam-ı Ahmed (rha)'den gelen zahir rivayete göre, bir belde hadler tatbik edilmez veya tatbik edebilme gücü kalmazsa, o belde "Darû'l Harp"tir.(274) İmam-ı Şafii (rha) indinde, bir belde

Darû'l İslâm vasfını kazandıktan sonra, istilaya uğrasa dahi; orada yaşayan son müslüman ölünceye kadar "Darû'l Harp" olmaz. Çünkü müstevlilerle, mü'minler asla sulh imzalayamazlar. Dolayısıyla "cihad" devam ediyor demektir. Son müslüman şehid oluncaya kadar "Darû'l İslâm" vasfı devam eder.

10. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9 Sh: 36. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 94, Şeyh Abdülgani-El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 181.

(2) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 112.

(3) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 142-143. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 94.

(4) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari muhasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-ank: 1975 (3 Bsm) C: 12, Sh: 20.

(5) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 3, Sh: 162.

(6) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 490.

(7) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 98. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 162, 372. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 129.

(8) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 61 vd.

(9) El Maide Sûresi: 49.

(10) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 142.

(11) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 17, Sh: 28 vd. Ayrıca İmam-ı Mavsili-El İhtiyar-İst: 1980 C: 2, Sh: 109, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 306.

(12) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 6, Sh: 298.

(13) Sahih-i Buhrai-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Sitte Serisi C: 8, Sh: 16. Ayrıca Sünen-i Darimi-K. Hudud 5 C: 1, Sh: 569, Sahih-i Müslim-K. Hudud: 2, Sh: 1314, Sünen-i İbn-i Mace. K. Hudud: 6 C: 2, Sh: 851, Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 3, Sh: 386, 395.

(14) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 163. Ayrıca İbn-i Hümmam Fethül Kadir-Beyrut: 316 C: 4, Sh: 112. (Not: Ancak yapılan suçta tekabül eden had kat'iyyet kazanmadan (Beyyine ve ikrar ile sabit olmadan) yapılan tövbe sahihtir. Dolayısıyla Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim) huzuruna çıkmadan önce yapılan tövbe (zararları izale kaydıyla) haddi düşürür. Çünkü had henüz, kat'iyyet kazanmamış, beyyine ve ikrarla sabit olmamıştır.

(15) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 580-581 Had. no: 4428.

(16) Sahih-i buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 14. K. Hudud: 5.

(17) İmam Ebû Yusuf-Kitabül Haraç-İst: 1973 Bahar Yay. Sh: 190.

(18) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 184-185.

(19) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 4, Sh: 172-173.

(20) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetül Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 105. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-C: 2, Sh: 152, İbn-i Hümmam Fethül Kadir-C: 4, Sh: 163 (Not: Suçun vaki olduğu zaman şahidliği; sırf mü'minin günahını setretmek ve nasihat etmet niyetiyle gizlemek caizdir. Ancak daha sonra şahidlik için kadı (hakim) huzuruna çıktığında, şهادeti kabul edilmez. Çünkü töhmet söz konusudur.

(21) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 53. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 111.

(22) Siracüddin Ebû Hafs Ömer El Gaznevi-El Gurretül Münife-Kahire: 1950 Sh: 168. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethül Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 129.

(23) Daha önce bu konu üzerinde durmuştuk. Bakınız madde: 215, 216, 217.

(24) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetül Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 198. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400

2, Sh: 146-147, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 67 (Not: İmam-ı Şafii (rha) köle üzerinde efendisinin velayetini esas alarak, efendi kölesine hadda cezasını tatbik edebilir hükmünü beyan etmiştir. Hanefî fûkahası, Ulû'lemr'in izni olmadan, efendi kölesine hadd uygulayamaz" hükmünde müttefiktir.) (25) İbn-i Hümmam-Fethûl Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 160.

(26) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 99-100. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 103, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 153.

(27) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 131 (Not: Bu konu üzerinde daha önce durmuştuk. Bakınız Madde: 734) (28) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 15. Ayrıca Sünen-i Darimi-K. Hudud: 21 C: 1, Sh: 578, Ahmed b. Hanbel-El Müsned- C: 1, Sh: 99- 159, Sahih-i Müslim-K. Hudud: 10 C: 2, Sh: 1333, Sünen-i İbn-i Mace, K. Hudud: 33 C: 2, Sh: 868.

(29) Feteva-ı Kadıhan-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 467 (Feteva-ı Hindiyî'nin kenarında) (30) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 33.

(31) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 161-162.

(32) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 61-62. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethûl Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 115-116.

(33) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 33.

(34) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 164-165 (Not: İbn-i Hümmam ve İbn-i Nüceym'de; zinanın tarifinde "Darû'l İslâm'da işlenmesini" esas almışlardır. Esasen haddin tatbiki için bu şarttır. Zira Darû'l Harb'te; Ulû'lemr'in velayeti sözkonusu değildir. Bu seeble hadd-i zinayı uygulama imkânı yoktur) (35) El İsrâ Sûresi: 32.

(36) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 35. Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 38.

(37) Bakınız madde: 1082-1085.

(38) En Nûr Sûresi: 1, 2.

(39) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 36 vd. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 98. Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 184, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 125-126.

(40) En Nisâ Sûresi: 15-16.

(41) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 247 Madde: 886.

(42) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8-Sh: 30 K. Hudud: 38.

(43) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 30 K. Hudud: 38. Ayrıca İmam-ı Malik-Muvatta-İst: 1401 C: 2, Sh: 322 K. Hudud: 1 Had No: 6, İmam-ı Şafii-A.g.e. Sh: 248-250 madde: 691, Sünen-i İbn-i Mace-K. Hudud: 7 C: 2, Sh: 352 Had. No: 2549.

(43) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ankara: 1983 Sh: 79.

(44) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 181-184, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 34-38, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 96-97, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteve-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 147-149, İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 121-125, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 64-66.

(45) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 220.

(46) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 121. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 24, İmam-ı Merginani-a.g.e. C: 2, Sh: 96 (Not: Ulû'lemr veya kadının; zina ettiğini ikrar eden kimseye rücû etmesini telkin etmesi ve ona "Belki de sen onu öptün veya şehvetle dokundun da, zina yaptım sanıyorsun" demesi müstehab olur. Zira Resûl-i Ekrem (sav), Hz. Maiz (ra)'e: "Belki de o kadına dokundun veya öptün" diyerek, yol göstermiştir.) (47) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 182-183. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 95, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 147.

(48) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 120-121. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 96 (Not: Hanefî fukahası "ikrarı sebebiyle had cezasına mahkûm olan kimse, cezanın tatbikinden önce rücû ederse had düşer!.. Zira rücû haberinin

doğru olma ihtimali vardır. Bu ise; ciddi bir şüphedir" hükmünde müttefiktir. İmam-ı Şafii (rha) ikrardan rücû'nun sahih olmadığına hükmetmiştir.

(49) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 185. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam- İst: 1307 C: 2, Sh: 63.

(50) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 180.

(51) En Nisâ Sûresi: 25.

(52) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 147.

(53) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 36. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 64.

(54) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 33 K. Hudud: 2 Had. No: 1424. Ayrıca El Beyhaki-Sünenû'l Kübra-C: 3, Sh: 238.

(55) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 3, Sh: 133. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 99, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 62, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 130-131 (Not: İslâm üleması "mükellef, sırf nikâh akdiyle muhsan olmaz. Nikâhla birlikte cinsi ilişkinin (cimanın) gerçekleşmesi şarttır." hükmünde ittifak etmiş ve bu hususta icma hasıl olmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'ya şirk koşan kimse, muhsan olmaz" buyurduğu da bilinmektedir. Fasid nikâh veya mülk-i yemin (Teserri akdi sonucu alınan cariye) sebebiyle cinsi münasebette bulunan kimse de, "Muhsan" olmaz) (56) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 125. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam- İst: 1307 C: 2, Sh: 62.

(57) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 97.

(58) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 189.

(59) İbn-i Hümmam-a.g.e.C: 4,Sh: 121-124.Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-a.g.e.C: 3, Sh: 184-185.

(60) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 890 Had. No: 2669.

(61) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 127. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 92 (Not: Annesinin zinasından çocuğu mes'ul değildir. Fukaha sadece "Veled-i zinanın" imametini; kendisini yetiştirecek bir babası olmadığı için ve cahil kalma ihtimalinin fazlalığını esas alarak "mekruh" bulunmuştur)

(62) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 137. Ayrıca hadis için, İmam-ı Malik El Muvatta-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Hudud: 1 C: 2, Sh: 821.

(63) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 59. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam- İst: 1307 C: 2, Sh: 64.

(64) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 184.

(65) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 125.

(66) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 266.

(67) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 372. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 270.

(68) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 163.

(69) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 378 (Not: Hadd-i Kazf sebebiyle cezalandırılmış olan müslüman, velev ki tövbe etse dahi şahidliği muteber değildir. Zira Allahû Teâla (cc): "Ebediyyen onların şahidliğini kabul etmeyin" (En Nûr Sûresi: 4) emrini vermiştir.)

(70) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 65-67. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 47-48.

(71) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 195. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 245.

(72) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 2, Sh: 160. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 105-106.

(73) En Nûr Sûresi: 4.

(74) "İfk" hadisesini bahane ederek, zina isnadında bulunan kimse, muhkem nassı inkâr etmiş olur. Muhkem nassı inkâr etmek ise küfürdür.

(75) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 246.

(76) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 192.

(77) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 247.

(78) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 195-196. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 112-113, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 2, Sh: 160-161, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 190-191, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 247-251.

(79) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam- İst: 1307 C: 2, Sh:

(80) En Nûr Sûresi: 19.

(81) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 190. Ayrıca Şeyh Abdülgani-A.g.e. C: 3, Sh: 195.

(82) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 378.

(83) El Maide Sûresi: 90.

(84) İmam-ı Gazali-El Mustafa min İlmû'l Usûl-Beyrut: 1987 C: 1, Sh: 287.

(85) El Mavsili-El İhtiyar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 98.

(86) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 232.

(87) El Maide Sûresi: 91.

(88) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1206 Had.No: 67 (1578) K.Müsakat: 12.

(89) İmam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 C: 2, Sh: 346 K. Eşribe: 5.

(90) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 192-193. Ayrıca İmam-ı

Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 110-11, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 159.

(91) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 D. Sadr Mtb. C: 4, Sh: 179.

(92) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 194, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 111, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 70, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 185.

(93) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 40. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 24, Sh: 28-29 (Not: İzdırar halinde bir fiilin suç olmaması için: a) Zaruretin başka yolla giderilmesi mümkün olmamalı. b) Kat'i ölüm tehlikesi bulunmalı. c) Başkasını muzdar hale sokmamalı. d) Başkasının ölümüne sebep olmamalıdır. Bu dört şartın dışında, zaruret miktarını aşmamalıdır.) (94) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 184. Ayrıca Şeyh Nizam ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 160.

(95) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1587 vd. K. Eşribe: 7.

(96) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 234.

(97) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. Had. No: 3688 K. Eşribe: 6. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4, Sh: 91-92 Had. No: 3688 K. Eşribe: 6.

(98) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 105. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1965 C: 2, Sh: 111.

(99) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 194, İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 185, Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 70.

(100) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 235.

(101) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 24, Sh: 32. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 235.

(102) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 2, Sh: 100. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 233, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 240 (Not: Genel kaide: "Ma'siyete (harama, kötülüğe) dayanan icare sahih olmaz. Ma'siyete dayanan

akid, hak meydana getirmez" şeklindedir)

(103) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 277.

(104) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 78.

(105) İmam-ı Gazali-El Mustafa Min İlmû'l Usûl-Beyrut: 1937 C: 1, Sh: 287.

(106) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 65. Ayrıca İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 218-219, Şeyh Abdülğani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 200.

(107) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 118. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 133, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 65, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 170.

(108) El Maide Sûresi: 38.

(109) İmam Ebû Bekir El Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 2, Sh: 414. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 237.

(110) İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 5, Sh: 54. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 67.

(111) İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 223. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 318, İbn-i Nüceym El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 54.

(112) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 170.

(113) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 221 (Not: Ayrıca İbn-i Abidin: "Çünkü İmam-ı Azam (rha): "(Çalınan mal) on dirhemden az olursa el kesilmez" diye merfû olarak, rivayet edilen Hadis-i Şerif'la amel etmiş" hükmünü zikretmektedir. Bu hadis, Ahmet b. Hanbel (rha)'in "El Müsned" isimli, hadis mecmuasında, ravileriyle birlikte zikredilmiştir.

(114) Sünen-i Nesai-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 79. K. Ka't El Sarık. Bab: 10. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-C: 4, Sh: 545-546.

(115) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 138.

(116) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 120-121 (Not: Altından yapılmış haç işareti, satranç, tavla, zar vb. eşyada da el kesilmez. Zira çalan: "Münkeri nehyetmek istedim" diyebilir) (117) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 228. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 570 K. Hudud: 7, Sünen-i Ebû Davud-C: 4, Sh: 549, Kitabû'l Hudud: 12 Had. No: 4388, Sünen-i İbn-i Mace-C: 2, Sh: 865 K. Hudud: 27 Had. No: 2594, Sünen-i Tirmizi-C: 4, Sh: 52-53 K. Hudud: 19 Had. No: 1449.

(118) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 69. Ayrıca İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 58, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 203.

(119) Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 204.

(120) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 179, 204. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-C: 2, Sh: 769 Had. No: 2291 K. Ticaret: 64.

(121) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 151. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 70.

(122) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 188. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 220.

(123) Sünen-i Darimi-İst: 1401 Çağrı Yay. c: 1, Sh: 571 K. Hudud: 8. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-C: 2, Sh: 964 K. Hudud: 26 Had. No: 2591, Sünen-i Ebû Davud-C: 4, Sh: 551-552 K. Hudud: 13.

(124) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 78.

(125) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 150-151. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 123-124, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 8, Sh: 320, 321, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 240-241.

(126) En Nûr Sûresi: 61.

(127) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 70-75. Ayrıca

İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 123-124, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 320-321, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 240-241.

(128) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 147.

(129) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 225. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 78.

(130) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 337. Hadis için; Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 542-544 Had. No: K. Hudud: 8.

(131) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 84-88. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 326-327.

(132) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 247. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 82.

(133) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 166. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 130, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 210 (Not: Resûl-i Ekrem (sav): "Hırsızın üzerine, onun sağ eli kesildikten sonra ödettirme (tazminat) yoktur" buyurmuştur) (134) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 86-87. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 82.

(135) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-C: 2, Sh: 126.

(136) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 317. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 78, İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 219, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 118.

(137) El Maide Sûresi: 33.

(138) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 49-50.

(139) Mecmuat'u't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 275-277.

(140) Geniş bilgi için, bakınız; madde: 226, 227, 228, 716.

(141) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 85.

(142) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir?-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 272-274. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 3, Sh: 363.

(143) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 132, İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 195-196, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 360.

(144) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kibat-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 211. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 268-269, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 85.

(145) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 93. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 133, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 212.

(146) El Maide Sûresi: 34.

(147) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 96. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 133, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh:

(148) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 204. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 96.

(149) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 127-128.

(150) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 211. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 74.

(151) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 167. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 63, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 75.

(152) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8, Sh: 280. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 167.

(153) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 214.

(154) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 64.

(155) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 117. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 199, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 78. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 215-216, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 281.

(156) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 289. (Not: İslâm fihhında "Hapis" cezası; zaman ile sınırlı değildir. Tevbe etmek ve yaptığı fiilden nadim olmak; serbest bırakılmayı beraberinde getirir.)

(157) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965, C: 2, Sh: 102. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 191-192, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 8, Sh: 209-213.

(158) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 156-157. (Not: İmam-ı Azam'a göre, livatada haddin olmaması hafif olduğu için değil, aksine çok büyük bir günah olduğu içindir. Çünkü bir kavle göre "Had" günahları temizleyicidir. Livata ise, temizlenmeyecek derecede büyük bir günahdır) (159) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 540 K. Hudud: 4 Had No: 4375.

(160) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 71. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 64.

(161) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 117-

118. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 305, İbn-i Nüceym-El Bahrû'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 52 (Not: İmam-ı Şafii (rha) "ta'zir cezası infaz edilirken ölen kimsenin "Diyeti'nin" Beytülmal'den ödenmesinin vacip olduğuna" kaildir. Zira ta'zirden kasıd; öldürmek değil, te'dib etmektir. "Hanefî fukahası ise; "Ulû'lemler veya Kadı; şer'i şerifin kendisi üzerine vacip kıldığı bir görevi ifa etmiştir. Dolayısıyla şer'i bir cezanın infazı sırasında meydana gelen ölüm, ecelle ölüm gibidir" hükmünde müttefiktir) (162) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 216-217.

(163) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 28-30 K. Diyet: 22.

(164) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 24, Sh: 37. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhü Damad) İst: 1316 Mtb.

Amire Tab. Ofset Beyrut: ty D. İhya Yay. C: 2, Sh: 623-624.

(165) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 41. Ayrıca Sahih-i Müslim-C: 2, Sh: 1301 K. Kasame: 4, Sünen-i Ebû DavudC: 4, Sh: 708-710 K. Diyet: 24.

(166) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307, C: 2, Sh: 92. Ayrıca Sünen-i Nesai-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 117 K. Tahrim: 26.

(167) İbn-i Nuceym-A.g.e. C: 8, Sh: 344. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 92.

(168) Şeyhülislâm Ali b. Muhammed-El Feteve-İst: 1324 C: 2, Sh: 291.

(169) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 140. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamusu-ist: 1976 C: 3, Sh: 27-28, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteve-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 2 (Not: Esasen "Hesaba çekilmeyi gerektiren her türlü suça "Cinayet" denilmiştir. Öldürme, uzvun koparılması veya ta'tili (iş göremez duruma getirilmesi) Cana karşı işlenen cürümdür. Zina etmek, zina iftirasında ve gayr-i meşru ilişkilerde bulunmak "ırz ve namusa" karşı işlenen "cinayettir"; yol kesmek, soygun, hırsızlık, gasb ve siyasi sebeble milkiyeti tahdid "mala" karşı işlenen cinayettir.

(170) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 27, Sh: 84. Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 D. Sadr. Mtb. C: 8, Sh: 244, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307, C: 2, Sh: 88.

(171) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 246. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 26 Sh: 59 (Not: Kısası talep etmek; öldürülen kimsenin gerek neseb noktasından, gerek sebep (hısımlık, akrabalık) notkasından mirasçısı (asabesi) olan kimselerin hakkıdır. Bu hak, kat'i nasslara tanınmıştır. Şefa'at ve afv yetkisi de; kısası talep etme hakkı olan herkese aittir.) (172) Ömer Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 3, Sh: 28.

(173) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 148. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307, C: 2, Sh: 88.

(174) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 26, Sh: 59. Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 88.

(175) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 156. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 141, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 244-245.

(176) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 234-235. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 88-89.

(177) En Nisâ Sûresi: 93.

(178) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur fî mülteka el Ebhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 615.

(179) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 90.

(180) El Maide Sûresi: 32.

(181) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1975 (3 Bsm) C: 9, Sh: 83 Had. No: 1371. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 42. K. İlm: 14 Had. no: 2673.

(182) İmam-ı Serahsi-Şerhû's Siyerû'l Kebir-Kahire: 1971 C: 1, Sh: 383.

(183) El Bakara Sûresi: 178-179.

(184) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 241. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut: Beyrut: ty C: 26, Sh: 60.

(185) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 165. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 148, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 270-271. Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur fî mülteka El Ebhur-İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 624.

(186) Molla Hüsre-ve-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 89.

(187) El İsrâ Sûresi: 33.

(188) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Diyet: 6 C: 8, Sh: 38.

(189) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 26, Sh: 86-87. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2,

Sh: 89.

(190) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 234-235.

(191) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 160.

(192) Sahih-i Buhari-İst: 1401 K. Diyet: 22 C: 8, Sh: 42-44.

(193) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 91.

(194) İbn-i Hümmam Fethûl Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 257-258, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 144, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 160.

(195) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 122. Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 272.

(196) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 26, Sh: 122.

(197) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 8, Sh: 344. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 164, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 92, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 268-269.

(198) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 236.

(199) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 363.

(200) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 237-240.

(201) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 161. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 259, Sünen-i Darimi-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Diyet: 6 C: 1, Sh: 586, İmam Ahmed b. Hanbel-A.g.e. C: 1, Sh: 49, Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 K. Diyet: 22 C: 2, Sh: 888 Had. No: 2661, Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 K. Diyet: 9 C: 4, Sh: 18 Had No: 1400.

(202) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 235. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 144, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 161, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 91, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 259.

(203) El İsrâ Sûresi: 33.

(204) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 149-150. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 94 (Not: Maktulün velisi yoksa "Ulû'lemlr"; ya kıyası tatbik eder veya diyete hükmeder. Afv etme yetkisi yoktur)

(205) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 182.

(206) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 3, Sh: 213, 252. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-K. Diyet: 35 C: 2, Sh: 898.

(207) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 120 K. Cihad-Bab, fi nehyi ani'l müsle. Had. No: 2666.

(208) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 161, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 145, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 95, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 260, Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 889 K. Diyet: 25 Had. No: 2667-2668.

(209) İmam-ı Kasani-A.g.e. c: 7, Sh: 246.

(210) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 7. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 150, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 94-95, İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 8, Sh: 310.

(211) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 168. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 239, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 278-279, Şeyh Abdülgani-A.g.e. c: 3, Sh: 150.

(212) El Bakara Sûresi: 179.

(213) Daha önce bu konu üzerinde durmuştuk bakınız, madde: 1296.

(214) En Nisâ Sûresi: 92.

(215) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 300-301. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 24, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 102-103.

(216) Öldürme çeşitlerini daha önce izah etmiştik, bakınız madde: 1309.

(217) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteve-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 6, Sh: 24. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 302-303, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi'l Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 103, El Ceziri-Kitabû'l Fıkh Ale'l Mezahibü'l Erbaa-Beyrut: 1392 C: 5, Sh: 368-369.

(218) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 103.

(219) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 27, Sh: 74. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 297, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 165-166.

(220) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 154. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 168.

(221) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 308. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 104, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 154, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 168.

(222) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 255. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 308.

(223) El Ceziri-K. Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa-Beyrut: 1392 C: 5, Sh: 370. Ayrıca Ebu İshak Eş Şirazi-El Müzehheb-C: 2, Sh: 211, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 168, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 308.

(224) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 254. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 103, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 307, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 25, Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhü Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. C: 2, Sh: 639, El Ceziri-A.g.e. C: 5, Sh: 370-371.

(225) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 169-170. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 95, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 253.

(226) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi'l Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 90. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 71, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 253.

(227) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 26. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 89.

(228) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 637-638. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 103, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 152 (Not: Bu tasnif Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Abdullah b. Mesû'd, Hz. Ebû Musa El Es'ari ve Hz. Mugire b. Şube'den rivayet olunmuştur. Buna "Diyet-i Mugallaza" denir.)

(229) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 177-178. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 142-144.

(230) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-C: 11, Sh: 458. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükâm fî Şerhi'l Gururî'l Ahkâm-İst: 1307 C: 2, Sh: 124.

(231) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 27, Sh: 125-126. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 225, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 177-178.

(232) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 254-256. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 3, Sh: 54-55. Madde: 237-238.

(233) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 125. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1309-1311 K. Kasame: 11. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4, Sh: 696 K. Diyet: 21.

(234) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 27 Sh: 127. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 256, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 83. Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 125.

(235) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 180. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1313 C: 8, Sh: 413-414.

(236) Abdulah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 53-54. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 77, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 120, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 373-374.

(237) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4,

Sh: 217-218. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 121, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 172-174, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 77-78.

(238) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 110-118. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 220-221, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 288-289.

(239) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 174. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 220-221.

(240) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset, Beyrut: ty C: 2, Sh: 684. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 175 (Not: Ölü iki köy arasında bulunursa, hangi köye daha yakınsa, o köy halkına yemin ettirilir ve diyeti talep edilir. Ölü çarşıda bulunursa, çarşıda mülk sahibi olan kimseler mes'uldür.)

(241) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 395-396. Ayrıca Şerhû Damad-C: 2, Sh: 684, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 175 (Not: Hapishanede bulunan ölünün diyetide "Beytülmal'den karşılanır.) (242) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 290.

(243) İbn-i Nüceym-El Bahrû'r Raik-Kahire: 1311 C: 8, Sh: 389.

(244) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 326. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi'l Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 108, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 189.

(245) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e, Sh: 34-35. Ayrıca İbn-i Nüceym-El Bahrû'r Raik-Kahire: 1311 C: 8, Sh: 390, El Ceziri-Kitabû'l Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa-Beyrut: 1392, C: 5, Sh: 372-373, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 170, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 108-100, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 189-190, El Mavsili-El İhtiyar fi ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 44.

(246) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 650.

(247) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 167.

(248) El İsrâ Sûresi: 31 (Not: Müfessirler; hem anne rahmindeki, hem de doğumdan sonraki çocuğun öldürülmesinin haram olduğunu beyan etmişlerdir.)

(249) Papaz Thomas Malthus tarafından ortaya atılan "Geometrik hız prensibine" göre, dünya ileri bir tarihte "açlık" tehlikesi geçirecektir. Bu sebeple "Doğum Kontrolü"nü şart görür!.. Son yıllarda Batıcı-Laik kadrolar; mü'minlerin nüfusunu kontrol edebilmek için, korkunç bir propagandaya başlamışlardır. Emperyalist kâfirlerin; mü'min kadınların rahimlerindeki çocuklara dahi, düşman oldukları sezilmektedir. Unutulmamalıdır ki, kürtaj haramdır.

(250) İmam-ı Muhammed-Siyer-i Kebir-İst: 1980 Evs Yay. C: 1, Sh: 144.

(251) İmam Burhanüddin Ez Zernuci-Ta'limü'l Mûteallim-İst: 1980 Sh: 26.

(252) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 710-711 K. Diyet: 25.

(253) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 305.

(254) Abdülkadir Udeh-Et Teşriû'l Cinâi-Kahire: 1959 (2 Bsm) C: 1, Sh: 524-525 (Not: Bu eser "İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuku" adıyla, Türkçe'ye çevrilmiş ve İhya Yayınevi'nce yayınlanmıştır-İst: 1977 C: 2, Sh: 59-65.

(255) Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim b. El Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 84.

(256) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 46-47 K. Diyet: 28-29. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Ç: 4, Sh: 715 K. Diyet: 30, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi'l Gururi'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 113, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 351.

(257) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 201-202. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 53, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 113, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 3, Sh: 351-352.

(258) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 163-164. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 659-660.

(259) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 199. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 112, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 349-350 (Not: Sürücü ile yaya çarpışmalar; ister kasıtlı, ister hataen, ister bir sebeple olsun, yayanın ölümü halinde diyet gerekir. Kasıtlı ve hataen çarpmalarda; ayrıca sürücüye keffaret vacip olur. Bir sebeple (Tesebbüben) olursa, keffaret vacip olmaz. Günümüzdeki bütün trafik suçları, bu genel hüküm içerisinde değerlendirilebilir. Zira, umumi yoldaki kaza halinde "Diyet"in düşmeyeceği kesindir.

(260) El Bakara Sûresi: 282.

(261) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 188.

(262) İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 283-284. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi Şerhi Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 110-111 (Not: Anayola meyleden duvarın yıkılmasını; müslüman talep edebileceği gibi, zimmi (gayri müslim) de talep edebilir. Şer'i şerifle hükmeden kadının, yıkılma tehlikesi olan duvarın yıkılmasını geciktirme hakkı yoktur)

(263) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 162-163. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 334-336, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 109, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 191-192.

(264) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 296.

(265) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 182-183. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 296-297, Feteva-ı Kadıhan-Beyrut: 1400 (Feteva-ı Hindiyeye'nin kenarında) C: 3, Sh: 433-434, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 311-313.

(266) El Maide Sûresi: 45.

(267) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 26, Sh: 74. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 297. Feteva-ı Kadıhan-C: 3, Sh: 433.

(268) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi Şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 90. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 233.

(269) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 108 (Not: Bir yıl bekleme, normal yaralarla ilgilidir.) UzuV kopması veya ta'tili (işe yaramaz duruma gelmesi) kesin olursa

Kadı muhayyerdir. Bekleme "Ers" ve "Hükümet-i Adi" meselesinin kesinlik kazanması noktalarında dikkate alınır. Esasen adil ve mütehassıs bir doktorun bilgisine başvurulur. Kısas içinde, yaranın durumuna göre beklenir.)

(270) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El ihtiyar fî Ta'tili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 31. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 96, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 270-271.

(271) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 314 vd. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 105-106, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 154-158 (Not: Ebû Musa El Eş'ari'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav): "Her dış için, beş deve verilir" buyurmuştur)

(272) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 232. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 131.

(273) Feteva-ı Bezzaziye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 312 (Feteva-ı Hindiyeye'nin kenarında)

(274) İbn-i Kudame El Hanbeli-El Muğni-Beyrut: 1972 C: 10, Sh: 103. Ayrıca İmam-ı Şarani-Mizanû'l Kübra-Kahire: 1306 C: 2, Sh: 153.

11. BÖLÜM: RIZK VE KAZANÇ TEMİNİ BAHSİ

RIZK TEMİNİ İÇİN ÇALIŞMANIN (KESBİ'N) MAHİYETİ

1376 Kur'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünü size boyun eğdiren (istifadeniz için itaatlı kılan) Allahû Teâla (cc)'dır. O halde yeryüzünün sırtlarında (Dağlarında, tepelerinde, ovalarında) dolaşın da, Allahû Teâla (cc)'nın size ihsan ettiği rızıklardan istifade edin"(1) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler:

"Yeryüzünün itaatlı olması, boyun eğmesi; işlenmeye ve verimli kılınmaya müsait oluşudur. Yeryüzünün sırtlarında dolaşmaktan maksad; insanlara faydalı olan nimetlerin ortaya çıkarılmasını sağlamak için, araştırma yapmaktır. Ziraat, ticaret, zanaat ve diğer faaliyetler; ancak yeryüzünde mevcut olan imkânlarla sürekli kılınabilir. Yeryüzünde esas olan; işlemek ve nimetlerinden faydalanmaktır"(2) hükmünde ittifak etmişlerdir. Dikkat edilirse; yeryüzü, rızık temini için müsait bir yapıdadır. Hz. Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav): "Kesbi talep etmek (rızık temini için

çalışmak) her müslüman üzerine farzdır"(3) buyurmuştur. Dolayısıyla mü'minler; "Helal" ve "Haram" hududlarına riayet ederek, rızık temini için gayret sarfetmek durumundadırlar. İmam-ı Muhammed (rha)'in: "İlim taleb etmek farz olduğu gibi, rızık taleb etmek de farz kılınmıştır" buyurduğu rivayet edilmektedir. 1377 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Rızıkı tamamlanıncaya kadar, hiçbir kimsenin ölmeyeceği bana vahyedildi. O halde Allahû Teâla (cc)'ya karşı gelmekten sakınınız. Rızıkınızı araştırırken güzel bir yol tutunuz"(4) buyurduğu bilinmektedir. Muhakkak ki, "Güzel bir yol tutmaktan" murad; helâl vasıtalarla, helâl kazanç elde etmektir. Nitekim Hz. Ebu Bekir (ra): "Dikkat ediniz, haram ile beslenen vücûda ancak cehennem ateşi yakışır"(5) buyurmuştur. Sahabe-i Kiram'ın; haramdan kurtulabilmek için, şüpheli olan hususları dahi terkettiği malûmdur. İbn-i Abidin "Farz-ı Ayn" ilimleri tasnif ederken: "Ticaretle meşgul olanın alışverişi öğrenmesi farzdır. Ta ki, sair muamelâtta şüphelerden ve mekruh olan şeylerden korunabilsinler. Sanat sahipleri ve diğer herhangi bir işle meşgul olanlar da böyledir. Haramdan korunmak için onların da meşgul oldukları işin hükmünü bilmeleri farzdır"(6) buyurmaktadır. Esasen genel kaide: "Her mü'minin, içinde bulunduğu hal ile ilgili ilimleri tahsil etmesi farzdır" şeklindedir. "İlmihal" tabiri de, buna dayanmaktadır.

1378 Günümüzde; insanı ve insanın uzuvlarını dahi ticarete konu kabul eden ideolojik sistemler "Homo okomiscus" (Ekonomik insan) denilen, garip bir tip ortaya çıkarmışlardır. Gece-gündüz; sadece ve sadece midesinin ihtiyaçlarını düşünen, kalben ve zihnen dumura uğramış insan tipi!(7) İdeolojilerin ekonomik yorumları; "Çarşı Putları'nın" temelini teşkil edecek derecede güçlenmiştir. Ancak bu yeni bir olay değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Şüphesiz ki Allah, iman edip, salih amellerde bulunanları altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Küfredenlere gelince; onlar dünyada sadece zevk-û sefa ederler, hayvanların yediği gibi yerler, onların yeri Cehennem'dir"(8) hükmü beyan buyurulmuştur. Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Onlar dünya hayatının sadece dış yüzünü (zahirini) bilirler. Fakat ahiretten tamamiyle gafildirler"(9) buyurulmaktadır. İslâm üleması bu Ayet-i Kerime'leri esas alarak; "Kâfirler; tıpkı hayvanlar gibi, midelerinin ve şehvetlerinin peşindedirler. Bu hususta hiçbir sınır tanımamayı esas alırlar. Ayrıca tıpkı hayvanlar gibi; yedikleri nimetleri yaradanı hiç mi, hiç düşünmezler" hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mü'min bir mide ile yer; kâfirse, yedi mide ile yer"(10) buyurduğu bilinmektedir. Muhaddisler, bu Hadis-i Şerif'in çok veya az yemekle ilgili olmadığını; kâfirin "dünyevi hırsının korkunçluğunu" beyan ettiğini zikretmişlerdir. Elbette yemek

ihtiyacı; insandan insana değişebileceği gibi, insanın çalıştığı işin kolaylığına veya zorluğuna göre de değişebilir.

RIZK TEMİN ETMENİN (KESB'İN) SIFATI

1379 Hanefî fûkahası: "Bir mükellef; kendisine, ailesinin nafakasını temine ve borçlarını ödemeye yetecek kadar kazanması farzdır. Fakir olan mü'minlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve akrabalarına ikram etmek için; bundan fazlasını kazanması müstehabtır. Güzel ve müreffeh bir hayat sürmek için, rızık teminine gayret sarfetmek ise mübahtır"(11) hükmünde ittifak etmiştir. Başkalarına karşı tekebbür etmek dünyevi hırsla kapılararak yarışa çıkmak, azgınlık ve taşkınlık için kazanması; helal yolla kazansa dahi, mekrûh ve haramdır.(12) Elbette burada, mükellefin "niyeti" önemlidir. Mü'minlerin; tağuti güçlere karşı daha güçlü bir şekilde cihad edebilmesi için, hırsla kazanan ve kazancını cihada harcayan mü'min, sürekli ibadet içerisinde. Zira "niyyeti"; farz olan bir ibadetin edâ edilmesidir.

1380 Kur'an-ı Kerim'de: "Onlar ki, (Mü'minler) harcadıkları vakit ne israf, ne de sıklık (cimrilik) yapmazlar. (Harcamaları) ikisi arası (vasat) olur"(13) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'yi esas alan Hanefî fûkahası: "Mükellef, kazandığı malda israf etmediği gibi, cimrilik yolunu da tutmaz. Hem kendi nefesine, hem de nafakaları üzerine vacip olan kimselere (ailesine, çocuklarına vs.) infak eder"(14) hükmünde ittifak etmiştir. Şimdi "İsraf nedir?" sorusuna cevap arıyalım. İsraf; arapça bir kelime olup, "Serefe" kökündendir. Seref; herhangi bir şeyde makûl haddi aşmak manasındır. İslâmî istilâhta: "Gayr-i meşru (Şer'i olmayan) bir gaye için mal sarfetmeye" israf denilmiştir. Ulema "İsraf'ta hayır yoktur. Hayırlı işlerde ise; israf yoktur" hükmünü zikrederek, konunun kavranmasını kolaylaştırmıştır. Allahû Teâla (cc)'nın israfı haram kıldığı muhkem ayetlerle sabit olmuştur.(15)

1381 Çalışıp, rızık temin edebilme kudreti olan kimsenin dilenmesi caiz değildir. Çünkü çalışmamak, suretiyle bir farzı terketme durumu söz konusudur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki; sizden herhangi birinizin, ipini alıp da, dağdan arkasında bir bağ odunu getirmesi ve satması, herhangi bir kişiden istemesinden çok hayırlıdır. (Kimbilir, istediğiniz kimse de) ya verir minnetine girersin, yahud vermez zilletini çekersin"(16) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla çalışma gücü olan kimsenin dilenmesi meşru değildir. Ancak kudreti yoksa durum ne olacaktır? Hiç malı olmayan ve

hayatını ancak dilenmek suretiyle idame ettirebilen kimselere "Miskin" denilmiştir.(17) Miskinler; Beytü'lmal'in "Zekât" bütçesinden, maaşlarını alırlar. Zira çalışma kudreti olmayan ve fakir olan kimseler; korunmaya muhtaçtırlar. Molla Hüsrev: "İçinde bulunduğu gün için, yiyeceği mevcut olan kimseye dilenmek helal olmaz"(18) hükmünü beyan etmektedir. Hem miskin olur; hem de (durumunu beyan etmekten utanarak) dilenmezse ve bu sebeple ölürse, günahkâr olur. Zira o halde bulunan kimsenin; ("Beytü'lmal" ve "Ulûl'lemr" yoksa) dilenmesi şer'an caizdir. Eğer dilenmekten de aciz olursa; o kimsenin durumunu bilen kimse üzerine, onu doyurması "Farz-ı Ayn" olur.(19) Ancak kendi kudreti de; onu doyurmaya müsait değilse, yardım yapabilecek başka bir kimseye durumu iletmesi farzdır.

RIZK HANGİ YOLLARLA TEMİN EDİLEBİLİR

1382 Hanefi fûkahası: "Rızk temin etmede en efdal olan yol cihaddır. Zira, Cihad'da hem İslâm dinini aziz kılma, hem de ganimet elde etme söz konusudur. Bu sebeble kazancın en efdali; ganimet olur. Cihad'dan sonra; rızk elde etmede efdal olan, ticaretle meşgul olmaktır. Daha sonra ziraatle meşgul olmak ve diğer san'atlar gelir"(20) hükmünde ittifak etmiştir. Şimdi bu sırayı esas alarak, meseleyi izaha gayret edelim

1383 Kur'an-ı Kerim'de: "Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve hoş olarak yeyin"(21) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Muhammed (rha) ganimetin daha önceki ümmetlere helal kılınmadığını, ancak Ümmet-i Muhammed'e helal kılındığını, bunun sünnetle sabit olduğunu beyan etmektedir.(22) Resûl-i Ekrem (sav): "Allahû Teâla (cc) kıyametin kopmasına yakın bir zamanda beni kılıçla gönderdi. Rızkımı da, mızrağımın altında (Gölgesinde) kıldı. Bana muhalefet edenleri de zelil ve hakir eyledi. Hem kim kendisini bir kavme benzetirse, o da, onlardandır."(23) buyurmuştur. "Cihad" ibadetini izah ederken bu konu üzerinde durmuştuk!..(24)

1384 Şurası kat'iyyen unutulmamalıdır ki; rızk temin etme yollarının tamamı kat'i nass'larla beyan buyurulmuştur. Herhangi birisinin ihmali, Ümmet-i Muhammed'i zor duruma düşürür. Zira bir mü'min; kendi rızkını temin ederken, diğer mü'minlerin menfaatine olan malları da, üretmek durumundadır. Ancak en efdal ve en temiz olan; rızk elde etme yolunun, kat'iyyen unutulmaması şarttır? Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Faizi yemek için hileli yollara saptığınız, öküzlerin kuyruklarına yapışıp ziraatle geçindiğiniz ve cihadı terk ettiğiniz

zaman, Allahû Teâla (cc) üzerinize zilleti (aşağılanmayı, hor ve hakir kılınmayı, zaafa düşmeyi) musallat kılar. Dininize dönmedikçe o zilleti üzerinizden sıyırmaz"(25) buyurmak suretiyle (rızk temin etmek için) cihadın terkedilmemesini hassaten tebliğ etmiştir

TİCARETLE MEŞGUL OLMAK

1385 Kur'an-ı Kerim'de: "(Öyle kimseler, mü'minler) Vardır ki, ne bir ticaret, ne bir alışveriş (onları) Allahû Teâla (cc)'yı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyamaz. Onlar kalblerin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar"(26) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de; ticaret ve alışveriş gibi, rızık temin etme yollarının; kendilerini, Allahû Teâla (cc)'ya ibadetten alıkoymadığı mü'min kimseler övülmüştür. Bu, bir anlamda mü'min tüccarın vasfıdır. Zira mü'min tüccar "zerre miktarı iyiliğin de, zerre miktarı kötülüğün de hesabının sorulacağı güne" hazırlandığının şuurundadır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Emin ve sadık (güvenilir) mü'min tüccar, kıyamet gününde şehidlerle beraberdir"(27) Hadis-i Şerif'i açık bir müjdedir. Başta Hz. Ebû Bekir (ra) olmak üzere, cennetle müjdelenen birçok sahabe, ticaretle meşgul olmuşlardır. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki; kıyamet gününde şehidlerle beraber olacak tüccar, şer'i şerifin hududlarına titizlikle riayet etmek borcundadır. Dünyevi hırsa kapılır; şer'i hududları bir kenara bırakırsa, büyük bir azabla karşı karşıya gelir

1386 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler, birbirinizin mallarını batıl yollarla (Haram'la) yemeyin. Meğer ki (o mallar), sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticaret malı ola (o zaman yeyin). Kendi nefsinizi de öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir. Kim (helal hududlarını) aşarak ve zulüm yaparak bu amelleri işlerse, biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allahû Teâla (cc) için çok kolaydır."(28) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler "Bir malın batıl yolla yenilmesinden murad; kumar, faiz, hırsızlık, gasb ve bunun gibi İslâm dininin kat'i olarak haram kıldığı yollarla yenilmesidir"(29) hükmünde ittifak halindedirler. Bu yollara tevessül eden kimseler (ister tüccar, ister müşteri olsun); geçici olan dünya hayatı için, ebedi hayatlarını tehlikeye atmışlardır

1387 Toplu halde yaşayan insanların; mal, menfaat ve hizmet noktasından birbirleriyle sıkı ilişkiler içerisinde olacakları muhakkaktır. Türkçe'de "Alışveriş" diye isimlendirdiğimiz olayın arapçası "Büyû" dur. Bu kelimenin lûgat manası; malı mal ile mübadele etmek, değişmektir.(30) İslâm üleması; "Kıymete haiz

olan ve rağbet edilen bir malı, aynı mahiyetteki diğer bir mal ile mübadele etmeye" alış-veriş adını vermiştir.(31) Bir malın kıymetli olması için; mübah olması şarttır. Ayrıca insanlar tarafından rağbet edilmesi ve biriktirilebilmesi de gerekir. Şarap; biriktirilmesi ve bazı çevrelerce (Ehl-i Kitab ve faasıklar gibi) rağbet edilmesine rağmen, mü'minler indinde kıymetli değildir. Zira haram kılınmıştır. Bu sebeple mallar "Mütekavvim" ve "Gayr-i Mütekavvim" olmak üzere ikiye ayrılır.(32) Ulema; satılan mal dikkate alındığı zaman, dört çeşit alışveriş sözkonusu olduğu için; "Bey" şeklinde değil, çoğul sigasıyla "Büyû" şeklinde kullanmıştır. Satılan mal esas alındığı zaman; dört çeşit alışverişle karşı karşıya geliriz. Bunlar:

- 1) Ticarete konu olan mütekavvim bir mal, aynı mahiyetteki diğer bir mal ile değiştirilebilir. Buna Türkçe'de "trampa" denilir.
- 2) Alışverişe konu olan kıymetli mal, semen karşılığı satılır. En meşhur ve yaygın olanı budur. Mesela: Bir elbise 5000 lira karşılığında satın alındığı zaman, elbise "Mal", 5000 liradan onun semeni olur.
- 3) Semen'i, semen ile satmak mümkündür. Mesela: Doları, mark ile satın almak veya nakit para ile satın almak gibi!.. Buna "Sarf" denir. Bu işle meşgul olan kimselere de "Sarraf" adı verilir.
- 4) Semen ile veresiye mal satın alınabilir. Buna "Selem" denilir.(33)

1388 Şer'an satış: "Mütekavvim olan bir malı hususi bir şekilde, fayda ifade eden misli ile mübadele etmektir. "Hususi bir şekilde" kaydı; başta teberru ve hibe olmak üzere, karşılıksız mal vermeyi tarifin dışında tutabilmek içindir. Alışverişin mün'akid olması için; icab ve kabul şarttır. Bunun mazi sigasıyla (Yani "Sattım" ve "Aldım") şeklinde olması esastır.(34) Zira "Satacağım" veya "Alacağım" gibi ifadeler temenni ve arzu hükmündedir, kat'iyet sözkonusu değildir. İmam-ı Kasani "Satışın rüknü; icap ve kabulle birlikte mübadele etmektir" hükmünü zikreder. İbn-i Hümam: "Satışın rüknü icap ve kabuldür ki, bunlar mübadeleye veya onun yerini tutan birbirine teslim etmeye delâlet eder. Bu durumda satışın rüknü; iki milki söz veya fiille mübadeleye rıza göstermedir" buyurmaktadır. Satışın şartı: İki tarafın da (İcab ve kabule) ehil olmasıdır. Dolayısıyla akıllı olmak esastır. Delinin veya mecnunun satışı sahih değildir. Bulûğa ermiş olmak ve hürriyet şart değildir. Üzerinde akid yapılan malda da bazı şartlar aranır. Bunlar:

1) AlışveriŖe konu olan mal, mûbah olmalıdır. BaŖta Ŗarab olmak üzere İslâm'ın haram kıldığı mal satıŖa konu değildir.

2) Mal mevcut olmalıdır. Denizdeki balık veya havadaki kuŖ satılamaz.

3) Malın teslimine imkân bulunmalıdır. Mesela: Hayvanın karnındaki yavru satılamaz. Zira teslim etme imkânı yoktur.

4) Milk satan kimseye ait olmalıdır. SatıŖın yapıldığı yerin Ŗartı; meclis beraberliğidir. SatıŖın sahih olabilmesi için; milkin bulunması ve milk üzerinde baŖkasının hakkının olmaması esastır.(35) Mal üzerinde hakkı ve yetkisi olmayan kimsenin (Fuzuli'nin) satıŖı, bütûn Ŗartlar bulunsa dahi mûnakid olmaz.

1389 SatıŖ; semen (malın bedeli) ağıısından da, dört kısıma ayrılır. Bunlar:

1) Mûkellef; malın kendisine kaça mal olduğunu söylemeksizin, karŖılıklı razı olacakları bir bedelle (Semen) akid yapabilir. Buna "Musâveme" denilir. Mesela: Bir tüccar, elindeki malın maliyet fiyatını gizleyerek müŖterisine "- Sana Ŗu fiyata verebilirim" teklifinde bulunur. Esasen yaygın olan usul budur.

2) Mûkellef; satıŖa konu olan malın, kendisine kaça mal olduğunu beyan edip, belirli bir kâr koyarak satabilir. Buna "Mûrabaha" denir. Mesela: Tüccar "- Efendim, bu mal bana 1000 liraya mal olmuŖtur. Sana 1100 liraya verebilirim" diyebilir.

3) Mûkellef; malın maliyet fiyatını beyan edip, hiçbir kâr talep etmeden satabilir. Buna da "tevliye" denilir.

4) Mûkellef, satıŖa konu olan malın maliyet fiyatını beyan ettikten sonra, o fiyatın daha aŖağıısına da satabilir. Buna da "Vadia" (Vazia) denilir.(36) Bu satıŖ Ŗekillerinin hepsi de, meŖrûdur. Zira ticarete; hem kâr, hem zarar söz konusudur.

1390 SatıŖın hükmü; iki taraftan biri için milkiyetin, diğeri için de bedelinin (Semenin) sübûtudur. Fûkaha buna "Asli hükmü" adını vermiŖtir. Tabi olan hükmü ise; malı ve kıymetini (Semeni) teslimin vacip olmasıdır. Yani satıcının "Malı", alıcının da "Semeni" (kıymetini) vermesi vaciptir.(37) Veresiye olan satıŖlarda "Müddetin" bilinmesi esastır. Meçhul bir zamana dayanan satıŖ doğru değildir. Ayrıca veresiye satıŖlarda; borçlanma söz konusu olduğu için "SenetleŖmek" zarûridir.(38) Ŗimdi alışveriŖle ilgili diğeri hususları zikrederim.

ŞART MUHAYYERLİĞİ VE TAYİNİ

1391 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Satıcı ile satın alan mükellef; ayrılmadıkları müddetçe muhayyerdirler"(39) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası, "Aynı mecliste "İcab" olur; fakat "Kabul"e ehil olan kimse sükût ederse, o meclis dağılıncaya kadar yetkilidir. Ancak icap ve kabul; birbirine uygun olarak edâ edilmişse, hem ihtiyar, hem rıza bulunduğu için akid tamamlanmıştır. Başka bir konuya geçildiği an, meclis değişmiştir"(40) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Şafîi (rha) hadisin zahirini esas alarak: "İcab ve kabul; birbirine uygun olarak edâ edilse dahi, o meclis dağılmadığı müddetçe, taraflar muhayyerdirler" hükmünü beyan etmiştir.(41) Bunun dışında, birkaç çeşit şart muhayyerliğinden de söz etmek mümkündür. Şöyleki; malı satın alan kimse: "- Ben muhayyer olmak şartıyla satın aldım" diyebilir. Böyle bir şart fasiddir. Bu hususta ittifak mevcuttur.(42) İkincisi, müşteri: "- Ben bu malı üç gün veya daha az bir süre muhayyer olmak şartıyla satın aldım" diyebilir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Sahabe'den Hz. Hıbban b. Munkız (ra)'a hitaben: "- Satış yaptığın zaman hile yok!.. Ancak benim için üç gün muhayyerlik olacak diyebilirsin" buyurduğu bilinmektedir.(43) Hanefî fûkahası bu Hadis-i Şerif'i esas alarak: "Hem satan, hem alan için, şart koştuğu takdirde üç gün muhayyerlik hakkı vardır. Bu süre içerisinde milkiyet el değiştirmiş olmaz" hükmünde ittifak etmiştir. Üçüncüsü malı satın alan kimse: "- Ben bir ay veya iki ay muhayyer olmak şartıyla satın aldım" diyebilir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) indinde, bu şart sahih değildir. İmameyn'in kavline göre; bu şart sahihdir.(44)

1392 **GÖRME MUHAYYERLİĞİ:** Satıcının veya müşterinin, görmedikleri bir malı satmaları veya satın almaları caizdir. Nitekim Hz. Osman (ra), Hz. Talha (ra)'ya Basra'da bulunan bir yerini satmış, bazı kimseler Hz. Talha (ra)'ya "Sen aldandın" deyince Hz. Talha (ra): "- Benim için muhayyerlik vardır. Çünkü ben görmediğim bir şeyi satın aldım" buyurmuştur. Durum Hz. Osman (ra)'a intikal edince o da: "- Benim için de muhayyerlik vardır. Zira ben de görmediğim bir şeyi sattım" demiştir. Bunun üzerine Hz. Cübeyr b. Mutim (ra)'i aralarında hakem tayin etmişler, Hz. Cübeyr b. Mutim (ra) "Satın alan Hz. Talha (ra)'nın muhayyer olduğunu, diğerinin ise muhayyer olmadığını" beyan etmiştir.(45) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse görmediği bir şeyi satın alırsa, o şeyi gördüğü an, onun için muhayyerlik vardır"(46) Hadis-i Şerifi bunun delilidir. Dolayısıyla görmediği bir malını satan kimse için muhayyerlik yoktur. Ancak herhangi bir malı görmeden satın alan müşteri için; malı gördüğü zaman, muhayyerlik hakkı

mevcuddur. İsterse almaktan vazgeçebilir. Satıcı ise; satmaktan vazgeçemez. Çünkü onun için görme muhayyerliği yoktur, malın sahibidir. Bu hususta Sahabe-i Kiram'ın icmaı vardır.

1393 KUSUR (AYB) MUHAYYERLİĞİ: Bir müşteri; satın aldığı malda (ticaret ehli olan kimseler indinde) kıymetini eksiltten bir kusur (ayb) bulursa muhayyerdir.(47) İsterse malı o kusuruyla birlikte kabul eder, isterse aldığı kimseye (tüccara) geri verebilir. "Ticaret ehli olan kimseler indinde" dememizin sebebi; kusurun (aybın) sabit olması içindir. Çünkü mutlak satış; her türlü kusurdan (ayıptan) salim olmayı gerektirir. Ayrıca satışı yapan kimse, o kusuru (ayıbı) söylemediği için aldatma (Garar) sözkonusudur. Dolayısıyla müşterinin zararının giderilmesi esastır.(48) Tüccar indinde mevcut olan kusura "Ayıb-ı Kadim" denir. Resûl-i Ekrem (sav)'in hile ve aldatmayı şiddetle yasakladığı bilinmektedir. Nitekim Sahih-i Müslim'de: "Bizi aldatan bizden değildir" hükmü altında bir bab mevcuttur. Bu babta yer alan şu Hadis-i Şerif üzerinde iyi tefekkür etmek gerekir. Hz. Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) bir gün çarşıda dolaşırken, tahıl satan birisinin yanına uğradı. Elini ekin yığınının içine daldırınca, mübarek parmaklarına ıslaklık isabet etti. Bunun üzerine: "- Ey ekin sahibi, bu ıslaklık nedir?" سوالını tevcih buyurdu. Ekin sahibi: "- Ona yağmur isabet etti ya Resûlallah" cevabını verince, Resûl-i Ekrem (sav): "İnsanların görebilmesi için o ıslak olan kısmı üstüne koysaydın ya!.. Bizi aldatan bizden değildir"(49) hükmünü beyan buyurdu. İbn-i Ömer (ra)'in şöyle dediği rivayet edildi: "Hz. Peygamber (sav) dış görünüşü ile malı beğendirmek suretiyle aldatıcı satışı nehyetti"(50) Dikkat edilirse; ticaretle uğraşan bir kimsenin, emin ve sadık olması esastır. Eğer kendisinin de farkında olmadığı kusurlu (ayıplı) bir malı satmışsa; farkına vardığı an, müşterisinin zararını gidermeli ve helallik dilemelidir.

ALİŞVERİŞTE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

1394 HARAM'A VESİLE OLMAK (ALİŞVERİŞİNİ YAPMAK)

HARAMDIR: Ticaretle meşgul olan bir mü'minin; üzerinde hassasiyetle duracağı ilk konu, haram kılınan malların satışını yapmamaktır. Allahû Teâla (cc) bir şeyi haram kılınca, onun bedelini de haram kılar. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) "Şarabla ilgili olarak" mü'minlere: "İçilmesini haram kılan Allahû Teâla (cc) satılmasını da (alışverişini) haram kılmıştır"(51) buyurarak, meselenin mahiyetini izah etmiştir. Mesela; mü'min bir kasap; şer'i şerife göre kesilmeyen herhangi bir hayvanın etini satmamalıdır. Çünkü, kasden bismelenin

terkedilmesi durumunda, etin yenmesi haram olur. O et; meyte hükmündedir. Vesen (heykel) ve sanemin satılması da haramdır. Hanefî fukahası: "Haram Li aynihi olan; şarap, domuz eti, kan, put ve bunun gibi maddelerin satışının batıl" olduğunda ittifak etmiştir.(52)

1395 Çalınan veya gasb edilmek suretiyle elde edilen bir malı; ticareti piyasaya sokmak da caiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bildiği halde hırsızlık eşyayı satın alırsa; onun günahına ve alçaklığına (haysiyetsizliğine) ortak olmuştur."(53) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ticaretle meşgul olan mü'minlerin; malı gerek alırken, gerek satarken titizlik göstermeleri esastır.

1396 FİYATLARA MÜDAHALE ETMEK CAİZ DEĞİLDİR: Resûl-i Ekrem (sav) ticaretle meşgul olan Sahabe-i Kiram'a daima kolaylık göstermelerini ve ucuzluk meydana getirmek için gayret sarfetmelerini tavsiye buyurmuştur. Ancak bu hiçbir zaman fiyatlara müdahale manasına değildir. Nitekim fiyatların yükseldiği bir sırada, Sahabe-i Kiram'dan bazıları Resûl-i Ekrem (sav)'e müracaatla çözüm bulunmasını teklif etmişlerdir. Tabii ki bu çözüm fiyatların dondurulması veya narh konulmasıyla ilgilidir. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "Fiyatları ayarlayan; bolluk, darlık ve rızık veren Allahû Teâla (cc)'dır. Şüphesiz ki ben; hiç kimsenin benden talep edeceği mal ve can hususunda bir haksızlığım olmadan, Rabbime kavuşmak arzusundayım"(54) hükmünü beyan buyurmuştur. Hanefi fukahası: "Ulû'lemr veya kadı; fiyatları tayin etmez, narh koymaz. Zira narh koymak mekruhtur. Ancak eğer ticaretle uğraşan kimseler; malın fiyatından çok yüksek bir fiyatla satış yapma hususunda anlaşılırlarsa, ehl-i hibre'den (ilim sahibi kimselerden) bilgi istenir. Temel gıda maddeleri ve hayvan yiyecekleri hususunda; istişare edildikten sonra, fiyat tahdidinde bulunmakta beis yoktur"(55) hükmünde ittifak etmiştir. Çünkü gerek temel gıda maddelerinde, gerek hayvan yemlerinde, canlının telef olma tehlikesi sözkonusudur.

1397 Darû'l İslâm'da; arz ve talep dengesine dayanan fiyatlar esastır. Ancak sun'i olarak fiyatlara müdahale etmek büyük bir vebaldir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Pahalılığı artırmak için fiyatlar, müdahale eden kimseyi; kıyamet gününde, büyük bir ateşin üzerine oturtmayı Allahû Teâla (cc) üzerine almıştır"(56) buyurduğu bilinmektedir. Fiyatlara müdahalenin birçok yolu vardır. Bunların başında da "İhtikâr" gelir. Şimdi bunun üzerinde duralım.

1398 A) Muhtekir (ihtikâr yapan kimse) mel'ûndur: Bir malı, fiyat artınca

satmak niyetiyle stok etmeye ihtikâr denir. İmam-ı Ebû Yusuf (rha) göre; ümmete zarar vermek niyetiyle, her çeşit malın satışından imtina etmek ihtikârdır.(57) Resûl-i Ekrem (sav): "Pazara mal getiren merzûk (rızklandırılmış), ihtikâr yapan ise melûndur"(58) hükmünü beyan buyurmuştur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) "Bir kimsenin kendi ürettiği malı (Mesela: Çiftçinin buğdayı) ihtiyacı sebebiyle stok etmesi ihtikâr olmadığı gibi; bir başka şehirden getirdiği malı stok etmesi de ihtikâr değildir. İhtikâr ümmete zarar vermek niyetiyle gıda maddelerini (yiyecekleri) stok etme sonucu ortaya çıkar" (59) demiştir. Esasen bir kimse; temel gıda maddelerini ve hayvan yiyeceklerini stok ederse; "Muhtesib" veya "Kadı" bu işten vazgeçmesini teklif eder. Mükellefin ısrar etmesi halinde; malına el konur ve günün rayiç fiyatları dikkate alınarak satılır. Bedeli de kendisine verilir. Ayrıca kendisine ta'zir cezası uygulanır.(60) Resûl-i Ekrem (sav) ihtikâr yapan kimseleri zemmetmiş ve Allahû Teâla (cc)'nın rahmetinden uzaklaştıklarını beyan buyurmuştur.(61) Sonuç olarak muhtekir (ihtikâr yapan kimse) me'lûndur, yani lanetlenmiştir.

1399 B) Müşteri kızıştırıp, fiyat artırmak caiz değildir: Resûl-i Ekrem (sav)'in "Necş'i" yasakladığı nass'la sabittir. Necş; "malı almaya niyetli olmadığı halde; üçüncü şahısları isteklendirmek ve aldatmak için, fazla fiyat vermeye" verilen isimdir.(62) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse, kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık etmesin"(63) Hadis-i Şerif-i müşteri kızıştırmanın caiz olmadığını beyan buyurmaktadır. Tüccar ile müşteri bir mal üzerinde pazarlık ederken; üçüncü bir şahsın o pazarlığa dahil olması, tahrimen mekruhtur. Ancak o pazarlık meclisi dağıldıktan sonra; anlaşma hasıl olmazsa, malı alma niyeti olan diğer kimse pazarlık edebilir. Günümüzdeki açık ve kapalı artırmalarda; bu hile alabildiğine yapılmaktadır. Şöyle ki; malı almaya niyeti olmayan bir kimse, kasden artırmaya girmekte ve belli bir ücret talep ederek satıştan çekilmektedir. Bunun kat'iyyen caiz olmayacağı açıktır.

1400 C) Şehirde ikamet eden bir kimsenin; köylünün ürettiği malı yolda karşılayıp, pazara sokmadan alması ve azar azar pahalı satması caiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şehirde oturan kimse; bedevinin malını onun için satmasın"(64) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Kıtlık zamanında; şehirde mukim olan kimsenin bedevinin malını onun adına satması, fiyat yükselmesine sebep oluyorsa mekruhtur. Zira bu fiilde, ümmete zarar söz konusudur. Normal olan dönemde; fiyat yükselmesine sebep olmayan pazarlama mekruh değildir"(65) hükmünü beyan etmiştir. İmam-ı Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam-ı Malik (rha) hadisin zahirini esas alarak, her halûkarda bunun

caiz olmayacağına kaildirler. İbn-i Münzir: "Malları şehrin dışında karşılayarak satın almak caiz olmaz. Ebû Hanife buna katılmaz ve bunda bir sakınca görmediğini söyler.(66) hükmünü beyan etmek suretiyle, diğer mezheplerin bu hususta ittifak halinde olduklarını kaydeder.

1401 D) Bir satış içerisinde, iki satış caiz olmaz: (Vadeli satış ve vade farkı) Günümüzde en çok tartışılan konulardan birisi de; bir malın "peşin" ve "vadeli" satışındaki, fiyat farkıdır. Bir mal; peşin "bin liraya" satın alınabilirken, vade süresine göre "bin ikiyüz" veya "bin beşyüz" liraya alınabilmektedir. Mal aynı olduğuna göre; fiyatın farklılaşması "vade faktörüne" dayanıyor demektir. Bunu "Pazarlık sonucu malın fiyatının farklı olabileceği" tezi ile izah etmek mümkün değildir. Zira ticari piyasada bir malın "Peşin" ve "Veresiye" fiyatları; faiz oranları ve enflasyon dikkate alınarak ilan edilmektedir.(67) Şimdi konunun Darû'l İslâm'daki durumunu izaha gayret edelim. Abdullah İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Attab b. Esed'i Mekke-i Mükerrreme'ye vali olarak gönderirken: "- İnsanların, bir satış içerisinde iki satış yapmalarına müsaade etme, yasakla" emrini vermiştir.(68) Hanefi fûkahası: "Bir malın, peşin "şu fiyata" vadeli (veresiye) "bu fiyata" sattım" şeklindeki ifadelerle satılması caiz değildir"(69) hükmünde ittifak etmiştir. Mesela: "Şu buzdolabını peşin olursa "110.000 TL", vadeli olursa "160.000 TL." karşılığında sattım" gibi!.. Ancak müşteri bu iki fiyattan birisini, aynı mecliste kabul eder ve mesela: "Ben vadeli olarak "160.000 TL." karşılığı satın aldım" derse caiz olur mu? Yasaklamanın illetini; malın fiyatındaki cehalete bağlayan müctehidler indinde bu caizdir. Zira cehalet ortadan kalkmış, iki tarafın (icab ve kabulle) rızası sözkonusu olmuştur. Yasaklamanın illetini; vade sebebiyle malın fiyatının yükselmesine bağlayan müctehidler indinde caiz değildir. Zira Resûl-i Ekrem (sav), "Kim bir satış içerisinde, iki satış yaparsa, ona iki fiyattan az olanını almak veya faiz yemek vardır" hadisinin zahiri esastır. Çünkü bir şeyin helal veya haramlığı hususunda ihtilaf hasıl olursa, itiyaden uzak durmak (Şüpheliden kaçınmak) gerekir" hükmünü beyan etmişlerdir. Hz. Ömer (ra)'in rivayet ettiği bir Hadis-i Şerif'te: "Malum olan ribayı terkettiğiniz gibi, riba (faiz) şubesi olan işleri de terkediniz"(70) buyurulmuştur. Pazarlık etmek; hem satıcının, hem alıcının şer'i hakkıdır. Sonuç olarak ticaretle meşgul olan mü'minlerin; bir satış içerisinde iki satış yapmaktan kaçınmaları, tek fiyat söylemeleri daha uygundur. Bu sayede "şüpheden" kurtulmuş olurlar.

1402 MALI SATABİLMEK İÇİN "YEMİN ETMEK" MEKRUHTUR:

Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yemin; malın harcanmasına, kazancın elden gitmesine

(bereketinin mahvolmasına) sebeptir"(71) buyurduğu bilinmektedir. Ulema; alışverişte "sözünde sadık olduğu halde yemin etmek mekruh, yalan yere yemin etmek ise tahrimen mekruhtur" hükmünü beyan etmiştir Hz.Abdullah b.Evfa (ra)'dan rivayet edildiğine göre, Resul-i Ekrem(sav) 'in döneminde; bir kimse yalan yere yemin ederek, mal elde etmeye gayret sarfetmiş ve bunun üzerine şu Ayet-i Kerime nazil buyurulmuştur.(72) "Hakikat; Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayı (hasis ve menfaati) satın alanlar (yok mu?) işte onlar için ahirette hiçbir nasib yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmaz, onların yüzüne bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek açık bir azab vardır."(73)

1403 BORÇ HUSUSUNDA TİTİZLİK GEREKİR: Peygamber Efendimiz'in (sav): "Allah'ım!.. Borç yükünden ve insanların baskısı altında ezilmekten sana sığınırım" şeklinde sık sık dua etmesi, Sahabe-i Kiram'ın dikkatini çekmiştir. Bir fırsatını bulup: "- Ya Resûlullah, sık sık borçtan Allah'a sığınyorsun, sebebi nedir?" sualini tevcih ederler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "İnsan borçlandığında; söyleyince yalan söyler, söz verince yerine getiremez"(74) buyurmak suretiyle itidali aşmamalarını ve fazla borçlanmamalarını tavsiye etmiştir. Alacaklı olan mü'minin; borçlu olan kardeşine karşı, suhûlet ve yumuşaklık göstermesi, muhakkak ki büyük bir fazilettir. Ancak borçlunun da, ödeme imkânı varken ve ahid yapmışken (senetleşmişken) ödememesi haramdır.

1404 ÖLÇÜ VE TARTIDA HİLE YAPMAK BÜYÜK BİR CİNAYETTİR: Kur'an-ı Kerim'de: "Ölçekte ve tartıda hileye sapanların vay haline!.. Ki onlar, insanlardan ölçekle aldıkları zaman (haklarını) tastamam alanlar, onlara (insanlara) ölçekle yahud tartı ile verdikleri zaman ise eksiltlenlerdir. Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmıyorlar mı?"(75) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; bu Ayet-i Kerime'de geçen "Tatfif" kelimesini; "çok cüz'i bir hile yapmak" şeklinde izah etmişlerdir. İbn-i Abbas (ra) Medine'de böyle bir ahlakın yaygın olduğunu ve bu sûre ile mahiyetin vahametinin izah edildiğini zikretmektedir.(76) Resûl-i Ekrem (sav): "Geçmiş ümmetlerin helâkine sebep olan günahlardan birisinin de; hileli ölçüp-tartmaları olduğunu" beyan buyurmuştur.(77) Ticaretle uğraşan mü'minlerin; ölçü ve tartı konusunda çok hassas olmaları farzdır.

1405 SATIŞI BOZMADA (İKALEDE) KOLAYLIK GÖSTERİLMELİDİR: Müşteri aldığı malı; herhangi bir sebeble iade etmek isteyebilir. Bu durumda karşımıza "İkale" kavramı çıkar. İkale'nin lûgat manası; düşürmek ve ortadan

kaldırmaktır.(78) İslâmi ıstılâhta; alıcı ve satıcının karşılıklı rızası ile satışı kaldırmak, yani bozmaktır.(79) Hanefî fûkahası: "Satışı bozmak (ikale); hem tüccar için, hem müşteri için caizdir. Ancak ilk ödenen bedelin misliyle (aynısıyla) olması esastır. Eğer daha fazlası veya daha azı şart koşulursa, bu şart batıldır. Mal, ilk bedeline mukabil olmak üzere geri çevrilir. Semen'in (Malın bedelinin) helak olması; satışın bozulmasına engel teşkil etmez. İkale; bu durumda da, sahihtir. Fakat satılan mal helak olmuşsa, satışın bozulması (ikale) sahih olmaz"(80) hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Satışı bozmak isteyen mü'mine kolaylık gösteren kimseyi, Allahû Teâla (cc), sürçüp, düşmekten muhafaza eder"(81) müjdesi sarihtir. Ticaretle uğraşan mü'minler; mümkün mertebe kardeşlerinin herhangi bir sebeble aldıkları malı iade etme arzularını geri çevirmemelidirler.

1406 "Alışverişte dikkat edilecek hususlar" başlığı altında; kısaca beyana çalıştığımız hükümlerle amel etmek güç değildir. Ancak "Dünyevi hırs" sebebiyle birçok kimse, dikkatsizlik göstermektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Tacirler (Ticaretle meşgul olanlar) kıyamet günü facirler (günahkârlar) olarak diriltirler; ancak Allahû Teâla (cc)'dan korkan, iyilik ve doğruluktan ayrılmayanlar müstesnadır"(82) buyurduğu bilinmektedir. Ticaretle uğraşan mü'minler; İslâmi hükümleri öğrenmek ve bildikleriyle amel etmek hususunda titiz olmak mecburiyetindedirler. Şimdi öncelikle ticaretle uğraşan kimseleri; daha sonra da bütün mü'minleri, yakından ilgilendiren "Riba" (Faiz) konusuna geçelim.

ALLAHÛ TEÂLA (CC) VE RESÛLÜ'NE (SAV) KARŞI SAVAŞANLAR: FAİZCİLER!..

1407 Kur'an-ı Kerim'de: "Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (birec mecnun) dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkamazlar. Böyle olması da onların: "Alışveriş de ancak faiz gibidir, aralarında fark yoktur" demelerindendir. Halbuki Allah, alışverişi "Helal", faizi de "Haram" kılmıştır. Kim Rabbinden bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse, geçmişi ona ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah'a aittir. Kim de tekrar faize dönerse; onlar, o ateşin yaranıcıları ki, orada (bir daha çıkmamak üzere) ebedi kalıcıdır. Allah, faizin bereketini tamamen giderir. Zekâtı verilen malları ise artırır. Allah (haramı, helal tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiç kimseyi sevmez. İman eden, salih amellerde bulunan, namazını dosdoğru kılan, bir de zekâtını veren kimseler (in, evet onların) Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar

mahzun da olacak değillerdir. Ey iman edenler!.. (Gerçek) mü'minler iseniz Allahû Teâla (cc)'dan korkun, faizden (henüz almamış olup da) kalanını bırakın. İşte (böyle) yapmazsanız, Allah'a ve Resûlüne karşı harbe (girmiş olduğunuzu) bilin. Eğer tevbe ederseniz, mallarınızın anası (sermayeniz) yine sizindir. (Bu suretle) Ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış olmazsınız"(83) hükmü beyan buyurulmuştur. 1408 Riba'nın (Faizin) lûgat manası; mutlak fazlalık, ziyadeliştir. İslâmî ıstılahta; "Aynı cinsten olan iki mal-ı mütekavvimden birinin diğeri üzerine fazlalığına riba denir"(84) Cins birliği sözkonusu olduğu için; birinin diğerine olan fazlalığı karşılıksızdır. Mesela; 100 gr. altını, 101 gr. altın karşılığında satmak!.. Buradaki bir gram; karşılıksız fazlalıktır, buna faiz denir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şayet iki nevi ayrı olurlarsa (cins birliği olmazsa) siz onu nasıl istersiniz o şekilde satın"(85) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla cins birliği olmadığı süre içerisinde, faizden söz edilemez. İmam-ı Serahsi: "Faiz'in kat'i olarak haram kılındığını beyandan" sonra, faizcilik yapanlara beş çeşit cezanın verileceğini zikretmektedir. Şimdi bunların neler olduğunu izaha gayret edelim:

"Birincisi: Şeytan çarpmışa dönmek: Allahû Teâla (cc): "Faiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış (bিরer mecnun) dan başka halde (kabirlerinden) kalkamazlar" buyurmuştur. Faiz yiyenin karnı kıyamet günü öyle şişer ki, ayakları onu taşıyamaz. Kalkmak istedikçe, ayakta duramaz düşer. Şeytan çarpmış, saralı insanlar gibi olur, bir türlü ayağa kalkamaz. Peygamber (sav) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Yediğı faizler miktarınca karnına ateş doldurulur".

İkincisi: Bereketin kaldırılmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de: "Allah faizin bereketini tamamen giderir" buyurulmuştur. Yani yok eder demektir. Bu bereketin kaldırılması, elde edilen o fazlalıktan istifade edilememesi şeklinde de tevîl edilmiştir. Öyle ki; ne faizci kendisi, ne de evladı, bu faiz kazancından istifade edemez.

Üçüncüsü: Allah'a karşı savaş açmış olmaktır: Allahû Teâla (cc) şöyle buyurmuştur: "Eğer faizden vazgeçmezseniz, Allah'a ve Resûlü'ne karşı savaş açmış olduğunuzu bilin." Burada faizcilik yapanlar; tıpkı yol kesenler (Kat'i tarik veya hıbara) gibi; Allahû Teâla (cc)'ya karşı savaşanlar zümresinden sayılmıştır.

Dördüncüsü: İnkâr etme hastalığıdır: Allahû Teâla (cc) şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler, gerçekten mü'min iseniz Allahû Teâla (cc)'dan korkun, faizden

(henüz almamış olup da) kalanını bırakın" bu husustaki diğer Ayet-i Kerime'de: "Allah (haramı helal tanımakta) ısrar eden çok kâfir, çok günahkâr kimseleri sevmez" buyurulmuştur. Yani faizi helal görerek sürekli inkârcılık yapanları ve faiz yiyerek günaha dalmış olanları sevmez" demektir.

Beşincisi: Cehennem'de ebedi kalmaktır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "(Her) Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir ki, orada (bir daha çıkmamak üzere) ebedi kalıcıdırlar" Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir dirhem riba yemek, otuz altı defa zina etmekten daha kötüdür" hadisi de, bunu beyan etmektedir. Bu, ribanın (faizin) haramlığını kabul etmemenin cezasıdır. (86) Mü'minler; İmam-ı Serahsi (rha)'nin kat'i nasslara dayanarak izah ettiği bu "Beş ceza" üzerinde iyi tefekkür etmelidirler. Şimdi "Riba'nın" (Faizin) çeşitleri üzerinde duralım.

1409 Faiz daha ziyade; ödünç olarak verilen mallarda ve alışverişte söz konusu olur. İmam-ı Şafii (rha) "Faizin mahiyeti şudur: Borcun ödeme süresi geldiğinde alacaklı borçluya: "- Borcunu ödeyecek misin, yoksa artırmayı mı düşünüyorsunuz?" diye sorar. Eğer borçlu kabul ederse; vade (ödeme süresi) uzatılır, buna mukabil borcun miktarı artırılır"(87) hükmünü beyan etmektedir. Cahiliyye döneminde en yaygın olan faiz şekli budur ve buna "Riba-ı Nesie" denir, "vadeli faiz" manasınadır. Günümüzde de; en yaygın olan faiz şekli budur!.. Alışverişte aynı cinsten olan iki maldan, birinin diğerinden daha fazla olması şart koşulduğunda faiz teşekkül eder. Dolayısıyla faizin illeti; cins birliği ile beraber miktardır.(88) Mesela: 10 kile buğday, 11 kile buğday karşılığında satıldığı zaman, fazlalık olan bir kile faizdir. Buna "Riba-ı Fadl" denir, "vadesiz faiz" manasınadır. Bu noktada: "- Efendim, iki buğday arasında kalite farkı vardır, niçin faiz olsun" şeklinde bir itiraz yapılamaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Onun (Buğdayın) iyisi ve kötüsü birbirine müsavidir"(89) buyurmuştur. Hz. Bilal-i Habeşi (ra), Resûlallah (sav)'a iyi cins hurma hediye edebilmek için kalitesiz iki ölçek hurma verip, iyi cins bir ölçek hurma alır. Resûl-i Ekrem (sav) durumu öğrenince Hz. Bilal-i Habeşi (ra)'ye: "Vah! vah!. Faizin ta kendisi bu, sakın bir daha yapma"(90) emrini verir. Buğday, arpa, hurma ve tuzun "Keyli", altın ve gümüşün "Vezni" olduğu, sünnetle sabittir. Bunların veresiye satılmaları da (miktar aynı olsa dahi) caiz değildir. Diğer mütekavvim malların; keyli veya vezni olması, beldenin örfüne göre değişir. Veresiye satılmaları da caizdir.

1410 Molla Hüsrev: "Faiz yiyen kimsenin şahidliği kabul edilmez. Zira, faiz yiyen kimse faasıktır. Mebsut'ta; "faiz yemekle şöhret bulmuş (tanınmış) olmak"

şart kılınmıştır. Çünkü ticaretle uğraşanlar, akdi ifsad eden sebeblerden (Akd-i Fesid'den) çok az kurtulurlar. Bunların hepsi faizdir. Öyle ise şahidliğin kabul edilmemesi için; faiz yemekle şöhrete ulaşmış (tanınmış) olmalıdır"(91) hükmünü beyan etmektedir.

1411 Darû'l İslâm'da; mü'minlerin birbirlerinden faiz alıp-vermeleri haram olduğu gibi; gayr-i müslimlerden (zimmilerden) faiz almaları da, haramdır. Gayr-i Müslimlerin; kendi aralarında faiz alıp-vermelerine de, kat'iyen müsaade edilemez. Zira Kur'an-ı Kerim'de: "... Haram kılınmasına rağmen faiz (riba) almaları, halkın mallarını haksız yere yemeleri sebebiyledir ki, biz (evvelce) kendileri için helal kılınan temiz ve güzel şeyleri üzerlerine haram kıldık"(92) buyurulmuştur. Bu Ayet-i Kerime'de; ehl-i kitab'a (Yahudi, Hristiyan vs) faizin haram kılındığı sabittir.(93) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dikkat ediniz!.. Kim ribayı (faizi) şart koşarsa, bizimle onun arasında ahid (zimmet akdi) yoktur"(94) Hadis-i Şerifi, meseleyi kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak; Darû'l İslâm'da itikadi durumu ne olursa olsun, hiçbir ferd diğerinden faiz alamaz. Faize müsaade edilmez.

1412 Darû'l Harp'te; mü'minlerin kendi aralarında (birbirlerinden) faiz alıp vermeleri yine haramdır.(95) Zira kardeşlik hukuku bakidir.

1413 Hz. Mekhûl (rha)'den mürsel olarak rivayet edilen bir Hadis-i Şerifte Resûl-i Ekrem (sav): "Darû'l Harp'te; mü'minle - harbi arasında faiz yoktur"(96) buyurmuştur. Hz. Mekhûl (rha)'in fakih bir ravi olması sebebiyle, mürsel olan hadisi amele konu olur. İmam-ı Serahsi (rha), "Resûl-i Ekrem (sav)'in amcası Hz. Abbas (ra)'ın, "Mekke Müşriklerinden" faiz aldığını bilmesine rağmen müdahale etmediğini, ancak "Mekke'nin Fethi'nden" sonra: "- Cahiliyye devrene ait faizler kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk faiz de Abbas b. Abdülmuttalib'in faizidir" buyurduğunu, ayrıca Hz. Ebû Bekir (ra)'ın karşılıklı bahis sonucunda müşriklerin reislerinden (Ubey b. Halef'ten) mal almasına Peygamberimiz (sav)'in müsaade ettiğini" kaydederek, harbinin malının masum olmadığını zikretmektedir.(97) İmam-ı Şafii (rha); Hz. Mekhul (rha)'den gelen hadisin mürsel olduğunu ve değişik tevillere müsait bulunduğunu beyan ederek, Darû'l Harp'te de olsa, kâfirden faiz alınamayacağını beyan etmiştir.(98) Hanefi fûkahası; Hz. Mekhûl'den rivayet edilen Hadis-i Şerife itirazda bulunanlara; "Bir kimsenin malının masum (dokunulmaz) olabilmesi için; ya iman, ya zimmet akdi şarttır. Halbuki harbi (İslâm'a karşı savaşan kâfir) için; iki durum da, söz konusu değildir. Bu hususta Hadis-i Şerif'in yok olduğunu kabul etsek dahi;

harbinin malının masum olmadığı açıktır. Kaldı ki; harbilerin mallarını kendi kanunları ve rızaları gereğince almaktadırlar. Aldatma ve hıyanetten söz etmek mümkün değildir"(99) şeklinde cevap vermişlerdir. İmam-ı Ebû Yusuf (rha), bu hususta muhaliftir.(100) Ancak ülema bu konuda fetvanın İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha)'nin kavline göre verileceğini tasrih etmiştir. Sonuç olarak; Darû'l Harp'te mü'minlerin; harbilerin mallarını, onların rızalarına uygun olarak almaları mübahtır.

PARAYI PEŞİN VERİP MALI VERESİYE ALMAK (SELEM)

1414 Önce kelime üzerinde duralım. Selem; lûgatta vezin ve mana itibariyle selef gibi "Önceden verilen, takdim edilen" manasına gelir.(101) İleride teslim edilecek malı; peşin para ile satma hadisesi söz konusudur. Feteva-i Hindiyye'de: "Selem; peşin para veya peşin verilen bir malla, veresiye bir mal satın almak demektir"(102) hükmü kayıtlıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in hicreti sıralarında; Medineliler, birbirlerinden bir-iki yıllığına borç hurma alıyorlardı. Bununla ilgili olarak Resûlallah (sav): "Borçlanabilirsiniz!.. Ancak borçlananlar malum kile, tartı ve belirli süre dahilinde borçlansınlar"(103) buyurmuştur.

1415 İbn-i Abbas (ra): "Şehadet ederim ki; şüphesiz Allahû Teâla (cc) selemi mübah kıldı ve onun hakkında kitabında uzun bir ayet inzal buyurdu. Bu ayette: "... Ey iman edenler!... Malûm bir müddete kadar (belirli bir süre) birbirinize borçlandığınız zaman, onu yazınız..." (El Bakara Sûresi: 282) emri verilmiştir. Selem akdi sünnetle de sabittir"(104) hükmünü zikreder.

1416 Bilindiği gibi; bir kimsenin yanında bulunmayan veya zimmetinde olmayan bir malı satması mümkün değildir. Nitekim Hz. Hakim b. Hizan (ra)'dan: "Resûlullah (sav) yanımda olmayanı satmaktan beni nehyetti"(105) hadisi mervidir. Molla Hüsrev, selem kitap ve sünnetle sabit olduğunu beyandan sonra: "Selem, ümmetin icmaı ile de meşrudur. Kıyas buna muhaliftir. Çünkü selem; ortada mevcut olmayanın satılmasıdır. Lakin bu noktada kıyas, zikredilen deliller (eser) sebebiyle terkedilmiştir"(106) diyerek konuya açıklık getirir. Sonuç olarak; selem, şer'an muteber olan şartlar içerisinde Resûl-i Ekrem (sav)'in beyan ettiği bir ruhsattır. Şimdi "Selem Akdi'nin" sahih olabilmesi için gerekli şartları izaha gayret edelim.

1417 Selem akdi; "acilen ödenenle, ileride teslim edilecek malı almaktır"(107) Dolayısıyla hem "Acilen ödenen", hem de "ileride teslim edilecek mal"

hususunda; tarafların kat'i bilgi sahibi olması şarttır. Selemin rüknü: "Bir kimsenin, bir başka şahsa: "- Sana, şu mahiyette (özelliklerini beyan ederek) bir mal için, şu kadar parayı (ve malı) teslim ettim" demesi, muhatabı olan şahsın da: "- Aldım" ikrarında bulunmasıdır. Selem akdi, alışveriş lafzı ile yapılır. Essah olan budur. Serahsi'nin "Muhiyt'inde" de böyledir."(108).

1418 Acilen ödenen paraya (veya mala) "Re'sûlmal" adı verilir. Bununla ilgili şartlar şunlardır:

- 1) Re'sûlmal'in cinsini açıklamak; Türk lirası, dolar, mark vb... Eğer mal ise miktarını beyan etmek.
- 2) Nevini açıklamak; bir belde değişik para birimleri kullanılıyorsa, hangisi ile yapılacağını açıklamak.
- 3) Sıfatını açıklamak.
- 4) Miktarını, şüpheye yer bırakmayacak şekilde beyan etmek.
- 5) Kontrol edilmesi; yani sahte para veya sahte mal olmaması.
- 6) Selem meclisinin (başında veya sonunda) teslim alınması şarttır.(109).

1419 İleride teslim edilecek mala "Müslemûnfıyh" adı verilir. Acilen ödenende (Re'sûlmal'de) aranan ilk dört şart (yani, cinsi, nev'i, sıfatı ve miktarı) ileride teslim edilecek malda da aynen aranır. Bunun dışında yedi hususun (şartın) taraflarca bilinmesi gereklidir. Şimdi bu onbir şartı, kısaca izah edelim:

- 1) Cinsinin açıklanması: Buğday, arpa veya benzerleri gibi.
- 2) Nev'inin beyan edilmesi: Sulu arazi buğdayı, susuz arazi buğdayı vs.
- 3) Sıfatının belirlenmesi: İyi buğday, orta halli buğday vs.
- 4) Miktarının açıklanması: Şu kadar ölçek, şu kadar adet veya şu kadar metre vs.
- 5) Teslim zamanının kat'i olarak tespiti: Selemde en yakın müddet bir aydır. Fetva bunun üzerinedir. Muhiyt'te de böyledir.(110) Satıcının ölümü halinde, bu müddet geçersiz olur. Terekesinden ödenir.

6) Vasıf ile zabturdapt altına alınabilen mallardan olması: Bu da kendi arasında dört kısma ayrılır.

a) Ölçekle satılanlardan (Keyliyyât'tan) olması

b) Tartı ile satılanlardan (Vezniyyat'tan) olması

c) Uzunluk ölçüsü ile satılanlardan (Mezrûat'tan) olması

d) Birbirine yakın olmaları dolayısıyla adet olarak satılan mallardan olması.

7) Ödenecek yerin ve taşıma şeklinin belirlenmesi: Eğer bu husus kararlaştırılmazsa; akdin yapıldığı yer esas alınır.

8) Selem akdi yapılan malın, çarşı ve pazarda inkitaya uğrayan mallardan olmaması: Yani süre dolduğu an, sevkedilebilme imkânının bulunması.

9) Belirlemekle, belirlenmesi mümkün olan mallardan olması: Mesela; dinar ve dirhemler hakkında selem caiz değildir.

10) Akid içerisinde muhayyerlik şartının bulunmaması.

11) Para veya malın, faiz illetinden birini ihtiva etmemeleridir.(111).

1420 Selem'in hükmü: Peşin para veya mal veren müşterinin; bu yolla satın aldığı malda, mülkiyet hakkının belirli bir süre içerisinde sabit olmasıdır.(112).

1421 Selemde ikale (iki tarafın isteği ile aktin bozulması) caizdir. Taraflar, teslim edilecek malın (müslemunfiyhın) tamamında ikale yapmak durumundadırlar. Önceden ödenen para (veya mal) geri verilir.(113).

1422 Bir kimsenin, selem yapmak üzere, başka bir şahsı vekil tayin etmesi; bu vekilin de, selem şartlarına uygun olarak akit yapması caizdir. Vekilin; selemi ikale etmesi de mümkündür.(114).

PARAYI, PARA İLE SATMAK VEYA DEĞİŞTİRMEK (SARF)

1423 Önce kelime üzerinde duralım. Sarf; lûgatta fazlalık manasınadır. Bu akde sarf adı verilmesine sebep şudur: Çünkü onunla biaynihi intifa olunmaz, ancak fazlalıklar kastedilir. Sarf; "Nakletmek" manasına da gelir.(115) Şer'an semeni,

semen ile satmaktır. Yani altın ve gümüş gibi, semeniyyet (bedel) için yaratılan şeyleri, ister cinsi cinsine, ister değişik cinslerle alışverişe konu etmektir. Fetevâ-ı Hindiyye'de: "Semen cinsinden olan (altın, gümüş gibi) bir nakdi, diğer bir nakidle alıp satmaktır. Fethû'l Kadir'de de böyledir. Bu işleme "para bozmak" da denir. Bu işlerle meşgul olanlara "Sarraf" denilir"(116) hükmü kayıtlıdır.

1424 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Altın, altınla ve gümüş gümüşle misli misline elden ele (yani peşin) satılır. Fazlası ribadır"(117) buyurduğu bilinmektedir.

1425 Sahabe-i Kiram'dan "Sarraflık" yapanlar mevcuttur. Nitekim Zeyd b. Erkam ile Ber'a İbn-i Azib (r. anhumâ)'dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Biz Resûl-i Ekrem (sav) zamanında ticaretle uğraşıyorduk. Bir kere Resûlullah (sav)'a sarf'ın hükmünden sorduk, cevaben "- Bir mecliste, bir elden bir ele verilir - alınırsa beis yoktur. Eğer vade ile olursa sahih değildir"(118) buyurdu.

1426 Parayı para ile değiştiren iki kimse, teslim almadan önce birbirinden ayrılırsa, bu işlem geçersiz olur.(119) Bu hususta icma hasıl olmuştur. Hz. Ömer (ra) "Eğer (Muhatabın) bir evin damından atlarsa, sen de onunla beraber atla" (120) buyurmuştur. Sarraflığın rüknü; diğer alışverişlerin rüknü gibidir. Bahru'r Raik'te de böyledir.(121) Sarf'ın hükmü; taraflardan her birinin, diğerinden satın aldığı nakdi aynı mecliste teslim alması ve mülk edinmesidir.

SARF'IN CAİZ OLMASININ ŞARTLARI

1427 Parayı, para karşılığında satmak veya değiştirmek için bazı şartlara riayet gerekir. Bu şartlar bulunmazsa "Sarf akdi" sahih olmaz. Şimdi bunlar üzerinde duralım:

1) Sarf'ın sahih olması için, tarafların birbirlerinden ayrılmadan önce, (nakdi) karşılıklı olarak birbirlerine teslim etmeleri şarttır. Bedai'de de böyledir. "Teslim etmek"ten maksad, bizzat el ile almaktır. Fethû'l Kadir'de de böyle zikredilmiştir.

2) Sarf akdinde; tarafların birbirlerine "muhayyerlik şart" koşma hakları yoktur. Yani "- Ben şu kadar altını, şu kadar liraya satın aldım, ama üç gün muhayyerlik hakkı istiyorum" diyemez.

3) Sarf akdi sırasında; taraflardan herhangi birisinin bedeli te'cil etme hakkı da yoktur. Te'cil şartı, sarfı ifsad eder. Mesela, bana 10 gr. altın ver, bedelinin

yarısını şimdi, kalanını da bir hafta sonra vereyim" dese, bu akid sahih değildir.

4) Altın altınla veya gümüş gümüşle satıldığı zaman, bunların miktarlarının veznen (tartı bakımından) birbirine müsavi olması şarttır. Zira, cins birliği mevcuttur, fazlalık faiz olur. Ancak altın ile gümüş satışa konu olursa, müsavi olması gerekmez. Zira, cins birliği söz konusu değildir. Gümüşle tezyin edilmiş bir kılıcı veya gümüşlenmiş bir at gemini; halis gümüşle tartarak ve fazla vererek satın almak, tezyinat fazla ise caizdir.(122).

1428 Sarf akdinin bedelinde, havale ve kefalet caizdir. Kefil olan veya kendisine havale edilen şahısla, akid yapanların aynı meclisten ayrılmadan önce, teslim alırlarsa bu akid sahih olur. Sarf akdi hususunda vekâlet de caizdir. Bir kimse, bir başka şahsı: "- Şu dirhemleri al, bununla alabildiğin kadar dinar al" diye vekil tayin etse, müvekkili namına dinarlar satın alan bu vekilin, bu dinarlar üzerinde tasarrufta bulunma hakkı yoktur.(123)

ŞİRKET (ORTAKLIK) NEDİR?

1429 Önce kelime üzerinde duralım. Şirket, lûgatta; "iki ortağın sermaye ve emeklerini birbirine katmaları, mirasta, ganimette alım ve satımda birine ortak olmaları gibi manalara gelir.(124) Dolayısıyla; en az iki kişinin ihtiyari veya mecburi bir şekilde ortak olmaları söz konusudur. İbn-i Abidin; "Şirket, karıştırmak manasınadır. Fetihte zikredilmiştir ki; şirket iki hissenin birbirinden ayrılmayacak surette karıştırılması veya karışması manasınadır"(125) hükmünü zikreder. Bahsin devamında da: "Fûkahanın kelâmından anlaşılmıştır ki, şirketin lugavi manası ile şer'i manası birdir" diyerek konuya açıklık getirir.

1430 Kur'an-ı Kerim'de: "(Davud) dedi: Andolsun ki o senin dişi koyununu, kendi dişi koyunlarına (katmak) istemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçek (mallarını birbirine) katıp-karıştıran ortakların çoğu mutlaka birbirine haksızlık eder. İman edip de, salih amellerde bulunanlar müstesna. Fakat bunlar da ne kadar azdır" (126) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; Hz. Davud (as) döneminde de, şirket (ortaklık) meşrudur. Fakat karşılıklı olarak haklara riayetin güçlüğü belirtilmiştir.

1431 İmam-ı Serahsi, "fûkahadan hiçbirisinin şirketin meşruluğunu inkâr etmediğini, bu sebeble icma'ın hasıl olduğunu" kaydetmektedir.(127) İmam-ı Merginani: "Şirket (ortaklık) caizdir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in İslâm'ı tebliğ

ettiği dönemde insanlar şirket kurarak iş yapıyorlardı. Onları (bundan men etmeyip) kendi hallerine bıraktı"(128) hükmünü zikretmektedir. İbn-i Abidin: "Şirketin meşru olması kitap, sünnet, icma-i ümmet ve akılla sabittir. Fetih'te: "Şüphe yok ki; şirketin meşru olması sabit olma cihetinden pek açıktır. Çünkü, Peygamber Efendimiz (sav) zamanından bugüne kadar hiç kesilmeden şirket (ortaklık) tesisi devam edegelmiştir. Bundan dolayı şirketi muayyen bir Hadis-i Şerifle ispat etmeye ihtiyaç yoktur"(129) buyurmaktadır.

1432 Ebû Hureyre (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Kutsi'de; "Ortaklardan biri diğerine hıyanet etmediği müddetçe, ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Birbirlerine hıyanet ettiler mi, aralarından ayrılırım"(130) hükmü beyan buyurulmuştur.

1433 Resûl-i Ekrem (sav) İslâm'ı tebliğ ile görevlendirilmeden önce Mekke'de; Saib İbn-i Şüreyk isimli bir zatla, ortak ticari faaliyette bulunmuştur. Nitekim Mekke'nin fethi gününde, bu zat, Peygamber'in huzuruna gelerek; "- Ya Resûlullah!.. Beni tanıdınız mı?" diye sormuş, Resûl-i Ekrem (sav): "- Seni nasıl tanımam!.. Sen benim ortağım idin, sen ne hayırlı bir ortakydın"(131) diyerek iltifatta bulunmuştur. Diğer bir rivayette Saib'e hitaben: "- Merhaba kardeşim ve ortağım!.. Müdaraa etmez ve yüze gülmezdin. Ey Saib!.. Cahiliyye döneminde bir kısım işler yapıyordun, bunlar senden kabul edilmezdi. Bugün ise yaptıkların kabul görecektir"(132) buyurmuştur. Yani şirket; şer'i noktadan meşrudur.

KAÇ ÇEŞİT ŞİRKET VARDIR?

1434 Hanefi fukahası: "Şirket mahiyeti itibariyle önce ikiye ayrılır. Birincisi: Şirket-i Mülk (Mülk ortaklığı). İkincisi: Şirket-i Akid'dir. (Sözleşme, bağlantı ortaklığı). Şirket-i Mülk; herhangi bir sebeble iki kişinin malının karışması veya karıştırılması sonucu ortaya çıkar. Akid ortaklığı (Şirket-i Akd) ise; tarafların rızası sonucu, yani icap ve kabulle meydana gelir"(133) hükmünde müttefiktir.

ŞİRKET-İ MÜLKÜN MAHİYETİ VE KISIMLARI

1435 Mülk edinme vasıtalarından olan satın alma, hibe, vasiyyeti kabul veya miras gibi bir sebeple, yahut malları ayrılması mümkün olmayan bir şekilde karıştırmak suretiyle; bir malın birden çok kimse arasında müşterek olmasına "Şirket-i Mülk" denir. Müşterek mülkiyetin meydana gelmesi tarafların rızasının dışında ortaya çıkarsa buna cebri ortaklık denir. Miras veya malları karıştırmak gibi!.. Tarafların rızasıyla olursa buna ihtiyari ortaklık denilir. Bir malı iki kişinin

satın alması gibi!.. Dolayısıyla mülk ortaklığı; cebri ve ihtiyari olmak üzere iki kısma ayrılır.(134)

1436 Şirket-i Mülk'ün rüknü; hisseleri birleştirmektir.(135) Bu birleştirmenin cebri veya ihtiyari olması mahiyete tesir etmez. Şirketi Mülk'te (Mülk ortaklığında); ortaklardan birisinin diğerinin hissesini, onun izni olmadan tasarruf etmesi caiz değildir. Ancak ittifak ederlerse, diledikleri gibi tasarrufta bulunabilirler.(136) Müşterek mülkün geliri; ortaklar arasında hisselerine göre taksim olunur. Hiç kimse payından fazlasını talep edemez. Müşterek mülk taksim edilmeye elverişli ise; taraflar anlaşma suretiyle mallarını ayırabilirler. (137).

1437 Müşterek milkiyet, malın çeşidi bakımından da iki kısma ayrılır. Birincisi: Şirket-i Ayn'dır. Bu, belli ve mevcut bir malda müşterek mülkiyettir. İki kişinin bir koyunda yahud bir sürü koyunda şayan iştirakleri gibi.(138) İkincisi: Şirket-i Deyn'dir. İki kişinin başka birinin zimmetinde bulunan şu kadar para veya mal alacaklarında müşterek olmaları gibi!.. Alacaklılardan her biri ne elde edebilirse, diğer alacaklı da buna ortaktır. Borçlu, birinin payını ödeyip, diğerinin payını erteleyemez.(139)

ŞİRKET-İ AKD'İN (AKİD ŞİRKETİ'NİN) MAHİYETİ

1438 İki kişinin ticaret yapmak üzere; sermayelerini veya iş güçlerini ortaya koyarak, elde edilen kârı veya zararı paylaşmaları söz konusudur. Hanefi fukahası, akid şirketini: "İki veya daha fazla kimsenin sermaye ve zararı-kârı müşterek olmak üzere şirket (ortaklık) kurmalarından ibarettir"(140) şeklinde tarif etmiştir. Sermaye nakit para olabileceği gibi, amel ve itibar da olabilir. Nitekim "Dürri'l Muhtar'da" akid şirketleri tasnif edilirken "Şirket-i akid dört kısma ayrılır. Bunlar mufavaza, inan, tekabül ve vücûh'tur. Tekabül ve vücûhtan her biri mufavaza ve inan da olurlar" denilmiştir. İbn-i Abidin'de bu metni şerh ederken: "Bu takdirde şirket-i akid altı kısım olmuş olur. Buna göre musannif "Şirket-i Akid: "Şirket-i emval, Şirket-i Amal, Şirket-i vücûh kısımlarına ayrılır. Bunlardan her biri de Şirket-i Mufavaza veya Şirket-i İnan nev'ilerine ayrılır" demeliydi. Nitekim Tahavi, Kerhi ve Zeylâi de böyle zikretmişlerdir"(141) buyurmaktadır.

1439 Şirket-i Akd'in rüknü; icap ve kabuldür. Bu ise ortaklardan birinin diğerine: "- Seni, şu meşru şartlarla, buna ortak ettim" teklifinde bulunması, diğerinin de

"- Ben de kabul ettim" demesidir. Kafi'de de böyledir. Bu ortaklıkta şahit bulundurulması mendubtur. Farz veya vacip değildir. Nehrû'l Faik'te de böyle zikredilmiştir.(142)

1440 Akid Şirketi'nin hükmü; tarafların üzerinde akid yapılan şeyin; hem kârında, hem zararında ortak olmalarıdır.(143)

1441 Akid şirketinin caiz olmasının bazı şartları vardır. Birincisi; üzerinde akid yapılan şeyin vekâlet kabul etmesidir. İkincisi; taraflar kârın miktarını açıkça beyan etmelidirler. Üçüncüsü; tarafların kârda ortak olmaları; "yüzde beş, onda bir" gibi muayyen olmamalarıdır. Zira daha fazla kâr etme ihtimali olduğu gibi, zarar ihtimali de mevcuttur. Ortaklardan birinin (muayyen hisse sebebiyle) kârdan mahrum olması akdi ifsad eder.

1442 İmam-ı Muhammed (rha)'e göre şirket-i akid senedi şöyle yazılır: "Fulan ile fulan, Allahû Teâla (cc)'tan ittika ve emaneti yerine getirmek üzere ortak olmuşlardır" denildikten sonra her birinin sermayeleri beyan edilir. Elleri bulunan sermaye ile her ikisi birden veya ayrı ayrı olarak peşin veya veresiye alıp satabilirler. Her ne kadar şirket-i akid ile ortaklardan her biri muameleleri yapabilirler ise de, bazı alimlere göre bunların açıklanması lazımdır. Aralarındaki kârın sermayelerine göre olacağı da açıklanır. Biz hanefilere göre; kârın aralarında farklı olacağını şart koşarlarsa, bunun da yazılması lazımdır. Birinin bu tarihten önce kendisi için almış olduğu malda diğeri hak iddia etmemesi için ortak oldukları günün tarihinin yazılması da lazımdır.(144)

SERMAYE ŞİRKETLERİ (ŞİRKETÜ'L EMVAL)

1443 İki veya daha fazla şahısların; ticaret yapmak için, kâr ve zarara ortak olmaları şartıyla, her birinin belli bir meblağa sermayeye iştirak etmeleri sonucu "Şirket-i Emval" meydana gelir. Sermaye şirketleri ya "mufavaza" veya "inan" şirketi olur. Şimdi bunlar üzerinde duralım.

A) MUFAVAZA ŞİRKETİ

1444Önce kelime üzerinde duralım; kelimenin kök sigası olan "fevd"; bir işi başkasına tevdi etmek, eşit olmak ve her şeye eşit şartlarda iştirak etmek gibi manalara gelir.(145) "Fevda" burada; eşit şekilde iştirak manasıdır. İmam-ı Merginani; "Fevda" manasında olan Mufavaza'da; başlangıçta ve sonuçta eşitliğin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır."(146) diyerek, kelimenin "Müsavat,

eşitlik" manasında kullanıldığına işaret etmektedir.

1445 Hanefi fukahası, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mufavaza ortaklığı yaptığınız zaman, onu güzel yapınız"(147) ve "Mufavaza ediniz!.. Çünkü o bereketin en büyük olanıdır"(148) Hadis-i Şeriflerini esas alarak "Şirket-i Mufavaza'nın" caiz olduğunda ittifak etmiştir. İmam-ı Malik (rha) "Mufavazayı (meşru mu, değil mi) bilmiyorum" derken(149) İmam-ı Şafii (rha) mufavazanın caiz olmadığını beyan etmiştir.(150) Zira ortaklardan her birinin kendi malından gelen kâra diğerini ortak kılmasının aldatma olduğu kanaatindedir. Bu husustaki hadislerin ise "Garib" veya "Zaif" olduğunu esas almışlardır.

1446 MUFAVAZA ŞİRKETİ NASIL MEYDANA GELİR?: Şartları haiz iki kişi: "Biz mufavaza ortaklığı yapacağız. Az olsun, çok olsun, beraber alıp, beraber satacağız. Toptan olsun, perakende olsun, peşin olsun, veresiye olsun; her birimiz kendi reyi ile iş yapacak. Allahû Teâla (cc)'nın vereceği rızkı (kârlı ve zararlı) taksim edeceğiz" derlerse, şirket-i mufavaza teşekkül etmiş olur. Muzmarat'ta da böyledir.(151) Mufavaza şirketi; hür ve bülûğa ermiş iki mü'min arasında kurulabilir. Zira ortaklar arasında her yönden eşitlik aranır.

1447 MUFAVAZA'NIN ŞARTLARI: Şirket; ticari bir olay olduğu için önce "Sermaye" üzerinde duralım. Şirkete dahil olacak ortakların; bütün mallarını sermaye yapmaları söz konusudur. Bu malların miktar ve değer bakımından eşit olması şarttır.(152) Ayrıca şirket sermayesinin; nakit ve tedavülde geçerli bir para olması gerekir.(153) Ortaklar; başkası üzerinde bulunan alacaklarını sermaye yapıp, mufavaza kuramazlar. Ayrıca mal ve akarların şirket sermayesi yapılması da caiz değildir.

1448 Ortaklar kefalet ehlinden olmalıdır. Yani; hür, bülûğa ermiş, akıllı ve aynı dinden olmalıdırlar.(154) Müslümanla, zimmet ehl-i gayri müslim arasında mufavaza şirketi kurulamaz.(155) Zira, mufavazada ticarete serbest olmak da esastır. Gayr-i müslim zimmi; şarap, domuz vs. gibi haram olan şeylerin de ticarete konu olmasını isteyebilir. Kendisi için bunlar mal hükmündedir, ama mü'min için mal hükmünde değildir. Dolayısıyla eşitlik bozulur.

1449 Mufavaza şirketi; hem vekaleti, hem de kefaleti ihtiva etmektedir.(156) Bu sebeble her ortak, ticaretin konusuna giren sorumluluk, gasb, helâk gibi her türlü konularda, diğer ortağının kefilidir.

MUFAVAZA'NIN KISIMLARI

1450 MUFAVAZA - TEKABBÜL (SANAİ - AMEL) KISMI: Amel şirketi kurulurken ortaklar mufavaza sözünü veya mufavaza şartlarını haiz bir şekilde bu şirketi gerçekleştirmişlerse, böyle bir şirket "Mufavaza-Tekabbül Şirketi"dir. (157) Bu durumda her ortak; iş kabulünde bulunabilir ve bundan doğacak zarar ve sorumlulukları paylaşır.

1451 MUFAVAZA - VÜCÛH (KREDİ) KISMI: Vekâlet ve kefalet ehliyetine haiz iki şahıs; veresiye mal alıp, peşin satmak, kârı aralarında yarı yarıya müşterek ve birbirine kefil olmak üzere şirket kursalar, böyle bir şirket vücûh (itibar, kredi) şirketinin mufavazası olur.(158).

B) ŞİRKETÜ'L İNAN

1452 Önce kelime üzerinde duralım. İnan; açık olmak manasınadır. Dizgin (Atın yuları) manasını da ifade eder.(159) Hanefî fûkahası; "İnan şirketi belli bir nevi ticarete veya umumi ticarete bulunmak için iki veya daha fazla şahsın, muayyen bir sermaye koyup, kârı aralarında anlaştıkları oranda paylaşmak şartıyla kurdukları şirkettir"(160) tarifini esas almıştır. İnan ortaklığı; ticaretle uğraşan herkes arasında caiz olur. Serahsi'nin Muhiyyet'inde de böyledir. Bu ortaklık; erkeklerle kadınların, bülûğa ermiş kimselerle sabilerin, hürlerle, ticaret yapmasına izin verilmiş kölelerin ve müslümanlarla kâfirlerin arasında da caizdir. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir.(161) Şirket-i inan; kefil olmayı değil, birbirine vekil olmayı gerektirir. Dolayısıyla kefalet sözkonusu olmadığından; ortakların vasıflarında genişlik söz konusudur.(162)

1453 İnan şirketinde ortakların koyduğu sermayenin eşit olması şart değildir. Farklı da olabilir.(163) Ayrıca, ortaklar bütün sermayelerini koymak mecburiyetinde değildirler. Sermayelerinin dışında başka paraları da olabilir. Sermayenin vasıf ve değerinin farklı olması da mümkündür. Dikkat edilecek husus; kuruluş esnasında ortakların sermaye ve kâr paylarının oranlarını kat'i olarak belirlemeleridir.(164) Eğer bu belirlenmez; meçhul kalırsa, şirket fasid olur.

1454 İmam-ı Muhammed (rha)'e göre Şirket-i İnan'ın yazılı sözleşmesi şu şekildedir: "Bu şirket fûlan ve fûlan arasında, emaneti edâ edip, yerine getirme hususunda Allahû Teâla (cc)'dan ittika üzere kurulmuştur" diye yazılır. Sonra

ortaklardan her birinin sermaye miktarı kaydedilir. Daha sonra bu sermayelerin tamamının hangi ortağın elinde olacağı, bununla toptan veya perakende alışveriş yapacakları ve kendi reyi ile davranıp davranamayacağı, peşin veya veresiye satabilecekleri, belirtilir. Sonra kârın ve zararın aralarında sermayelerinin nisbetinde taksim edileceği sözleşmeye yazılır. Şayet ortaklardan birisi, kârdan fazla veya noksan almak gibi bir şart koşarsa, bunun da kaydedilmesi gerekir. Sözleşmenin sonuna; "Şu ayın, şu gününden itibaren bu sözleşmeye göre bu şahıslar ortak olmuşlardır" diye yazarlar Fethû'l Kadir'de de böyledir.(165)

ŞİRKET-İ İNAN'DA "KÂR VE ZARAR" MESELESİ

1455 Şirket-i İnan'da ortakların koydukları sermaye paylarının eşit, kâr paylarının farklı olması mümkündür. Bizzat çalışan ortak; sermayesinin nisbetinden fazla kâr talep eder, diğerleri de bu talebi olumlu karşılarılarsa mesele yoktur.(166) Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kâr, iki ortağın şart kıldıkları gibidir. Zarar ise; sermayenin nisbetine göre taksim olunur"(167) buyurduğu bilinmektedir. Feteva-ı Hindiyî'de: "Ortaklar beraber çalışıp kazanırlarsa; kâr, beyan ettikleri (anlaştıkları) şartlara göre taksim edilir. Ancak zarar, her ortağın sermayesi nisbetinde paylaştırılır. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir"(168) hükmü kayıtlıdır.

1456 Şirket-i İnan'da ortakların; alım-satım, icar ve diğer işleri için tayin ettikleri vekilleri azletme hakları vardır.

İŞ GÜCÜ ŞİRKETİ

1457 Fıkıh kitaplarında; tekabül, senayi, amel, ebdan ve muhterife gibi isimlerle anılan şirket; mahiyet olarak aynıdır. Farklı isimler verilmesinin sebebi; ortakların bağlı olduğu iş durumudur. "Ebdan" denilmesi; ortakların iş güçlerini ortaya koymaları sebebiyle teşekkül etmesindendir. "Tekabül" denilmesi; her ortak iş kabul etmede, diğer ortağın vekili olduğu içindir. "Sanayi, Amel" denilmesi; herkesin sanatlarını "iş sermayesi" olarak ortaya koymalarını beyandır. Bu şirketi şu şekilde tarif etmek mümkündür: "İki veya daha fazla kimsenin, belli bir iş yapma veya iş kabul etmede, iş güçlerini ve sanatlarını ortaya koyarak ortaklık tesis etmeleridir. Anlaştıkları esas üzere kârı paylaşırlar" (169) Eğer kâr nisbeti eşit olursa mufavaza, farklı nisbetlerde olursa "inan" şirketi teşekkül eder.

1458 İbn-i Abidin "iş gücü" şirketini şu şekilde tarif ediyor: "Şirket-i Tekabbül: İki terzi, yahut bir terzi ile bir boyacı gibi iki sanatkârın, başkalarından iş kabul etmek ve elde ettikleri kazancı aralarında taksim etmek üzere yaptıkları ortaklıktır. Buna "Şirket-i Sanayi", "Şirket-i Amal" ve "Şirket-i Ebdan'da" denilir. Şirket-i Tekabbül'de; sanatın ve mekânın bir olması şart değildir. Fakat ücrete müstehak olabilmeleri için kabul ettikleri işlerin helal olması şarttır"(170) Şafii fûkahası; şirketin kurulabilmesi için, sermayenin şart olduğunu esas alarak bu şirket biçiminin batıl olduğuna hükmetmiştir.(171)

1459 Hanefi fûkahası; Abdullah İbn-i Mes'ud (ra)'dan rivayet edilen Hadis-i Şerifi esas alarak "iş gücü" şirketinin sahih olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav) döneminde bu tür şirketin insanlar arasında yaygın olduğunu ve budan men edilmediklerini delil olarak getirmişlerdir. Şirkette asıl olan (gaye) kâr elde etmektir. Kâr ise, yalnız sermayeye bağlı değildir, iş gücü de gereklidir. Nitekim bir terzi; bir dikim işini taahhüd etse, daha sonra bunu mahir olan başka birine ücret vererek diktirse, sahibine teslim ettiği an dikiş parasını alabilir.(172) Kaldı ki; bu tür şirkette her ortak diğerinin vekilidir. Vekâlet ise caizdir.(173)

1460 Aynı meslekte olan iki kişinin yaptıkları ortaklığın meşru olduğunda; Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin müçtehidleri ittifak etmişlerdir. Mesela; terziler, marangozlar, doktorlar ve mühendisler, kendi aralarında iş gücü şirketi kurabilirler.(174) Farklı meslekte olan insanlar (mesela; bir terzi ile bir boyacı) böyle bir şirket teşekkül ettirebilirler mi? Hanefi fûkahası; bazı şartlara riayet ederek bunun da caiz olduğunu esas almıştır.(175) Bu şartlar:

- 1) Şirketin hedef aldığı iş helal olmalıdır.
- 2) Yapılacak işte vekâlet mümkün olmalıdır. Eğer yapılacak iş vekâlete müsait değilse, şirket sahih olmaz. Mesela; mahkemede şahitlik etmek veya dilenmek için şirket kurulamaz.
- 3) Ortaklardan birinin iş taahhüdünde bulunabilme selâhiyeti elinden alınmamalıdır.

1461 İş gücü şirketinde; ortaklardan birinin elde ettiği kazanç anlaştıkları şarta göre (diğer ortak hasta olsa veya sefere gitse veya özürsüz olarak kasden çalışmasa bile) taksim edilir. Çünkü şart; alınan işin mutlak surette yapılmasıdır. Yoksa, işi kabul edenin yapması değildir.(176)

ŞİRKETÜ'L VÜCÛH (KREDİ-İTİBAR ŞİRKETİ)

1462 Hanefi fûkahası: "Şirket-i Vücûh: İki kişinin sermayeleri olmadığı halde, halk ve tüccarlar nezdindeki itibarlarına (kredilerine) dayanarak, veresiye mal satın almak, bu malları satıp borçlarını ödemek ve elde edilecek kârı aralarında taksim etmek üzere kurdukları bir ortaklıktır"(177) tarifini esas almıştır. İbn-i Abidin: "Buna "Şirket-i Mefalis" de denilir. Bu şirket, şeref ve itibar sahipleri tarafından kurulacağı cihetle "Şirket-i Vücûh" sermayeleri bulunmadığı cihetle de "Şirket-i Mefalis" adını almıştır."(178)

1463 Şirket-i Vücûh; belli bir nevi ticaret yapmak için kurulabileceği gibi, her çeşit ticaret yapmak üzere de kurulabilir. Birincisine: "Şirket-i Vücûhu Hassa" (Özel kredi şirketi), diğerine: "Şirket-i Vücûhu Amme" (Genel Kredi Şirketi) denilir.(179) İhtilafa meydan vermemek için şirketin kuruluş tarihinin kaydedilmesi gerekir.

1464 Vücûh (kredi) şirketi iki kısma ayrılır:

Birincisi: Ortaklar hem vekâlet, hem kefaletli yetkili olup, aynı haklara sahip iseler mufavaza söz konusudur. Aldıkları malın, kârın ve zararın yarısına ortaklırlar. Biri diğerinden daha fazla kâr alamaz.(180)

İkincisi: Ortaklar arasında sadece vekâlet sözk onusu olur, eşitlik aranmaz. Alınan mallarda ortaklar arasında pay farklılığı olabileceği gibi, kâr oranı da farklı olabilir. Bu durumda "inan" ortaklığı gündeme girer.(181)

FASİD ORTAKLIK

1465 Ortaklığın sahih olması için gereken şartlardan birisi bulunmayan ortaklığa "Fasid" denir.(182) Batıl ile fasid arasında önemli bazı farklar vardır. Fasid ortaklıkta eksik olan vasıf tamamlanabilir. Batıl olan ortaklık ise haramdır ve meşrû değildir.

1466 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İnsanlardan ot, su ve ateşi menetmeyiniz. Zira bunlar misafir ve yolcuların azığı, zayıfların kuvvetidir."(183) buyurduğu bilinmektedir. Hz. Ömer (ra)'den gelen bir rivayette, bunlara "tuz" da ilave olunmuştur. Yine bir başka Hadis-i Şerifte: "Müslümanlar üç şeyde ortaklırlar: "Su, ot ve ateş" buyrulmuştur. Buradaki ortaklar şirket manasına değil, kullanma

serbestliğidir.(184) Nitekim Mecelle'de: "Su, ot ve ateş mübahtır. İnsanlar bu üç şeyde ortaklırlar. Yeraltında cereyan eden sular kimsenin mülkü değildir"(185) hükmü yer almıştır. Denizler ve büyük göller de aynı hükme tabidirler. Mübah olan maddelerde şirket sahih değildir. Çünkü, şirket, vekâleti gerektiren bir hadisedir. Mübah olan şeyleri almak için, başkasını vekil tayin etmek sahih değildir.(186)

1467 Kur'an-ı Kerim'de: "Hem kendinize hem de yolculara bir geçimlik olmak üzere deniz avı ve onu yemek size helal kılındı. İhramda olduğunuz sürece size kara avı yasaklandı"(187) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayette; deniz avı, avın yenilmesi ve kara avcılığı (ihramda olma hali hariç) serbest bırakılmıştır. Dolayısıyla herkes için "Müşterek mübahlar" cümlesindendir. Avcılardan her biri, elde ettiği avın sahibidir.(188)

ŞİRKETLERLE İLGİLİ MUHTELİF MESELELER

1468 Ortaklardan birisi; diğer ortağının malının zekâtını, onun izni olmadan veremez.(189) İzni olursa verebilir. Zira zekât; ticari bir hadise değil, bir ibadettir. İhlâs, niyet ve temlik şarttır.

1469 İki ortakdan birisi ölse; diğer ortağı onun öldüğünü bilsin, bilmesin "Şirket-i Akid" bozulur.(190) Eğer ortaklar üç kişi olup birisi ölse; onun hakkında ortaklık bozulur, diğer, ikisi arasında yine devam eder. Bilindiği gibi şirkette vekâlet önemlidir. Ölümle birlikte vekâlet sona erer.(191) Sonuç olarak; ortaklardan birinin ölümü sonucu şirket dağılırsa; müteveffanın varisleri hisselerini alırlar. Eğer ortak sayısı ikiden fazla olur ve birinin ölümü sonucu şirket dağılmazsa; mütevaffanın varislerine hisseleri ödenir.

1470 Ortaklardan birisi diğerine "Seninle çalışmak istemiyorum" derse; bu, "ortaklığı feshettim" demesi yerine geçer.(192) İki ortakdan biri (Allah muhafaza buyursun) irtidat ederse, kendisine mühlet verilir. Eğer irtidatla birlikte Darû'l Harbe iltihak ederse, hüküm kadıya aittir. Mürted; ölür veya öldürülürse ortaklık sona erer.(193).

1471 Mufavaza ortağı olan üç kişiden birisi kaybolunca, kalan iki ortak, ortaklığı feshetmek isteseler bile, kayıp bulununcaya kadar feshedemezler.(194).

1472 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'nın eli (yardımı) cemaatle beraberdir"(195) buyurduğu bilinmektedir. Mü'minlerin bir araya gelerek şirket

kurmaları elbette sevinilecek bir olaydır. Ancak bu işe karar veren mü'minlerin; bu husustaki İslâmi hükümleri en ince ayrıntılarına kadar öğrenmeleri farz-ı ayndır. Ayrıca helal ve haram hududlarını titizlikle muhafaza etmeleri zaruridir.

MUDARABA'NIN MAHİYETİ (SERMAYE-EMEK İLİŞKİSİ)

1473 Önce kelime üzerinde duralım. "Mudaraba"; darb kökünden türemiş bir kelimedir. Yeryüzünde dolaşmak, yola çıkmak veya yol tepmek gibi manalara gelir. Araplar; ticaret için sefere çıkmaya, "Darbu'n fi't Ticare" demişlerdir.(196) İslâmi ıstılahta: "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek olmak üzere, kâr hususunda yapılan anlaşmaya mudaraba denir" tarifi esas alınmıştır. Nitekim Mecelle'de: "Mudaraba, bir taraftan sermaye ve diğer taraftan sa'y ve amel olmak üzere bir nevi şirkettir. Sermaye sahibine Rabbü'l Mal ve amile (emek sahibine) mudarib denilir."(197) hükmü yer almıştır. Esasen, taraflar kâr üzerinde anlaşma yaptıkları için buna "Kâr Ortaklığı" demek mümkündür. Hicaz fûkahası, mudaraba ortaklığını "El Kırad" olarak isimlendirmişlerdir.(198).

1474 Mudaraba ortaklığı; cahiliye döneminde, Araplar arasında yaygın olan bir muameledir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav), peygamberlikle görevlendirilmeden önce Hz. Hatice (r.anha) ile böyle bir anlaşma yapmıştır.(199).

1475 Kur'an-ı Kerim'de: "Yeryüzünde gezip, Allahû Teâla (cc)'nın lütfu ve keremini talep etmek" hassaten zikredilmiştir.(200) Müfessirler bu Ayet-i Kerimeler'in tefsirinde, "Mudaraba" üzerinde durmuşlardır.(201).

1476 Resûl-i Ekrem (sav), bir hutbesinde: "Dikkat ediniz!.. Yetim malını kim idaresinde bulundursa, o malla yetim için mudaraba yapsın. Malı kendi haline bırakmasın, yoksa zekât onu bitirir"(202) hükmünü beyan buyurmuştur. Sahabe-i Kiram arasında mudaraba ortaklığı cereyan etmiş, bunu hiç kimse inkâr etmemiştir. Dolayısıyla mudaraba; kitap, sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icması ile sabittir.

1477 **MUDARABA'NIN RÜKNÜ:** Mudaraba'ya delâlet eden, bir söz ile icap ve kabulden ibarettir.(203) Mesela: Sermaye sahibi mudaribe hitaben: "- Şu paraları al, sermaye yap. Meydana gelen kârı aramızda yarı yarıya (veya ikili birli) taksim edelim. Mudaraba yoluyla çalış" derse, mudarib de: "- Aldım ve razı oldum" şeklinde cevaplandırır, mudaraba mün'akid olur. Anlaşmada dikkat edilecek husus; kat'iyet belirtmesi ve mazi sığasının kullanılmasıdır.

(204) İcap ve kabulde; sözlerin taşıdığı manaya itibar edilir, şekil önemli değildir.(205) Ancak, kat'i olması ve şüpheye yer bırakmaması esastır.

1478 MUDÂRABA'NIN ÇEŞİTLERİ: Mudaraba iki kısımdır. Biri mudaraba-ı mutlaka (mutlak mudaraba) ve diğeri mudaraba-ı mukayyededir.(206) Mutlak mudaraba: Zaman, yer, ticaret nev'ileri ve alışveriş yapılacak şahısları belirlemede sınırsız olan mudarabadır. Sermaye sahibi; fiyat hareketlerinden ve değişik ekonomik sebeplerden dolayı mudaribe, belli yer ve sınırlı ticareti şart koşabilir. Bu durumda karşımıza "Mudaraba-ı Mukayyede" (Sınırlı Mudaraba) ortaya çıkar.(207).

1479 Mudaraba hüküm bakımından da; iki kısma ayrılır. Birincisi: Gerekli olan rükün ve şartlara uygun olan sahih mudarabadır. Eğer rükün ve şartlardan biri veya akd-i ifsad eden başka bir şart ortaya çıkmışsa, buna da "gayr-i sahih mudaraba" denilir. İkincisi de budur.(208).

1480 MUDARÂBA'NIN ŞARTLARI: Sermaye sahibinin vekil tayin etmeye (tevkile), mudaribin (emek sahibinin) vekâlete ehliyetleri şarttır.(209) Dolayısıyla akli noksanlık, delilik, bunaklık ve temyiz gücünün olmaması mudarabaya engeldir. Bülûğa ermemiş; fakat temyiz gücü bulunan çocuğun mudaraba akdi yapması, velisinin izniyle sahih olur.

1481 Mudaraba sermayesinin ayni ve nakdi olması şarttır.(210) Hanefi fûkahası; kendisiyle şirketin sahih olduğu malı esas almıştır. Ticaret malı veya başkasında bulunan alacak, mudaraba sermayesi olarak gösterilemez.(211) Ancak herhangi bir ticaret malını mudaribe teslim eder ve: "Bu malı sat ve elde ettiğin para ile mudaraba et, kârda müşterek olalım" derse, bu sahih bir icap olur. Mudarib: "Aldım ve razı oldum" diyerek kabul ederse, mudaraba akdi meydana gelir.

1482 Mudaraba sermayesinin; miktar, cins ve nitelik bakımından bilinmesi şarttır. Zira, sermaye bilinmediği takdirde, kârın tesbiti mümkün olmaz, bu durumda ihtilaf zuhur eder.(212) Ayrıca akid yapıldığı zaman sermayenin müdaribe teslim edilmesi şarttır.(213).

1483 Sermaye sahibi ve mudarib arasında; kâr payının oranları belli olmalıdır. (214) Kâr oranı; yarı yarıya olabileceği gibi; üçte biri, üçte ikisi, gibi de olabilir. Ancak belli bir oran tayin edilmezse mudarebe akdi fasid olur.(215).

1484 Sermaye sahibi; anlaşma esnasında mudarible beraber çalışma şartını ileri

sürerse, akid sahih olmaz. Ancak herhangi bir şart ileri sürmeksizin; mudaribin rızası ile yardımcı olursa bu sahihtir. Zira zorlama söz konusu değildir.

1485 SERMAYE SAHİBİNİN (RABBÜ'L-MALIN) HAKLARI:

Mudaraba'da kazanç; emek ve sermayenin getirdiği bir gelirdir. Gerek sermaye sahibinin, gerek işleticinin (mudaribin) gayesi; kazanç elde etmektir. Sermaye kâr getirmezse, işleticinin (mudaribin) bir hakkı olamaz. Kazanç ortaya çıktığı zaman; anlaşmada kat'iyet kazanan oranda, her iki tarafda hakkını alır. Bu hususta herhangi bir ihtilaftan söz etmek mümkün değildir. Ancak sermaye sahibi, ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaktır. Mudaraba'nın süresi sona ermeden; iki tarafın müşterek olduğu kârdan hisse almaları mümkün müdür? Hanefi fûkahası; "Sermaye, işleticinin elinde olduğu müddetçe mudarabanın hükmü devam eder. Şayet kârın daha önce taksimini doğru bulursak asl (sermaye) dan, fer'in (kârın) taksimi ortaya çıkmış olur ki, bu da caiz değildir"(216) hükmünde ittifak etmiştir. Ancak mudarib razı olursa; nakit olan sermayesinden ihtiyacını karşılayabilir veya karz (borç) alarak daha sonra ortaya çıkacak kârdan ödeyebilir.(217).

1486 Sermaye sahibi; mudaraba için alınmış olan ticaret eşyasını işleticiye (mudaribe) zarar vermemek şartıyla satabilir.(218) Ancak bu hususta mudaribin rızası gerekir. Rızası olmadığı müddetçe satamaz.

1487 Sermaye sahibinin; mudaraba malını, ücretini ödemedi kullanması caiz değildir. Kullanma ihtiyacı olursa; mutad olan ücreti ödeyerek satın alır.(219).

1488 MUDARİBİN (İŞLETİCİNİN) HAKLARI: Sermaye sahibinden almış olduğu "mudaraba sermayesi"; emanet hükmündedir. Nitekim Mecelle'de: "Mudarib emindir. Onun elindeki sermaye vedia (Emanet) hükmündedir. Sermayede tasarruf etmesi noktasında Rebbü'lmal'in (sermaye sahibinin) vekilidir."(220) Hükmü yer alır. Kâr ortaya çıktığı zaman, anlaştıkları oranda "Kâr Hakkı" vardır.(221).

1489 Sermaye sahibinin iznini almak şartıyla va'deli satış yapabilir.(222) Ancak bu va'de; o beldedeki ticari örfle sınırlıdır. Ticaret ehli arasında ma'ruf olmayan uzun vade ile mal satamaz.

1490 Yapmaya güç yetiremeyeceği bazı işleri yaptırmak için vekil olarak birini tutma hakkı vardır.(223)

1491 Mudarib; ticaret için sefere çıktığı zaman (ister kâr sağlasın, ister sağlamasın) sermayeden harcama hakkına haizdir.(224) Ancak başka sebeplerle (mudarabanın konusu dışında) seyahat ederse sermayeden masrafları karşılama hakkı yoktur.(225).

1492 Ticaret için seyahat ederken hastalanırsa, tedavi masrafları sermayeden karşılanır.(226).

1493 Mudarib'in; sermayenin bir bölümünü borç olarak bir başkasına vermesi veya teberru etmesi caiz değildir. Zira bu hakka sahip değildir.(227) Ancak sermaye sahibinin sarıh izni bulunursa; borç verebileceği gibi, teberru da yapılabilir.(228).

1494 **MUDARABANIN SONA ERMESİ:** Mudaraba şu on sebepten birisiyle münfesi olur. Bunların bir kısmı iradi, diğer bir kısmı da irade dışında cereyan eder.

- 1) Sermaye sahibinin ölmesi.
- 2) Müdaribin (Emek sahibinin) ölmesi.
- 3) Sermaye sahibinin akli melekelerini yitirmesi.
- 4) Müdaribinin (işleticinin) cinneti.
- 5) Sermaye sahibin sefeh veya hacr sebebiyle mahcuriyeti. (Tasarruf hakkının elinden alınması.) Buna "kadı" karar verebilir.
- 6) Müdaribin mahcuriyeti, tasarruf hakkının elinden alınması.
- 7) Belli bir zamanla sınırlandırılmış mudaraba akdinde, sürenin dolması.
- 8) Sermaye sahibinin, müdaribi (emek sahibini) azletmesi.
- 9) Müdaribin (emek sahibinin) istifa ederek işi bırakması.
- 10) Daha tasarruf vukû bulmadan sermayenin telef olması.(229).

1495 İki taraftan birisinin kararı ile mudaraba feshedilebilir. Hem sermaye sahibi (Rabbü'lmal), hem müdarib (emek sahibi) bu hususta tam yetkilidir. Ancak feshin gerçekleşmesi için bunu iki tarafın da bilmesi gerekir.(230) Sermaye,

ticari eşya durumunda iken mudarib azledilirse; bu eşyayı satması hakkıdır. Peşin veya vadeli satması arasında fark yoktur. Zira hakkı olan kârın ortaya çıkması, malın nakde çevrilmesiyle gerçekleşir.(231).

1496 Mudaraba'da; herhangi bir kasda dayanmayan ziyan, önce kârdan düşülür. Eğer helâk olan mal, kâr nisbetinden daha fazla ise, fazla kısmı sermayeden düşülür. Böyle bir durumda mudarib; ziyanı (helak olan malı) tazmin etmez. Çünkü o bir emanetçi hükmündedir.(232)

ZİRAATLE MEŞGUL OLMAK

1497 Rızık elde etme yollarından birisi de ziraatle meşgul olmaktır.(233) Kur'an-ı Kerim'de: "Allah gökleri ve yeri yaratandır. Üstten (bulutlardan) su indirip, onunla size rızık olarak türlü mahsuller, meyvalar çıkarandır. Emr ve izni ile gemileri denizden yürümek için size râm edendir. Akarsuları da yine, sizin (faydanıza) müsehhar kılandır. Güneşi, ayı adetlerinde daim (ve hizmetlerinize kaim) olarak size teshiyr eden O, geceyi, gündüzü sizin (faydanıza) tahsis eyleyen O'dur. Allah, size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer (Allahû Teâla'nın) ni'metini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (nimetleri) icmal sûretiyle bile sayamazsınız. Hakikat insan çok zulümkâr, çok nankördür" (234) hükmü beyan buyurulmuştur.

1498 Burada "Ve âtâkum min külli mâ se'eltumûh" hükmünün (yani "size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi") mahiyeti oldukça önemlidir. Müfessirler buradaki "Min" harf-i cerri'nin teb'iz manası ile: "Hem size istediğiniz her şeyden verdi", beyaniyle: "Hem size istediğiniz şeylerin hepsini verdi" şeklinde ele alınabileceği üzerinde durmuşlardır.(235) Dolayısıyla insanın ihtiyaç duyacağı herşey yaratılmıştır. Nitekim bir başka Ayet-i Kerime'de: "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, onun rızkı Allahû Teâla'ya ait olmasın"(236) buyrulmuştur. İmam-ı Şafii (rha) bu Ayet-i Kerime'deki hükmün umumi olduğunu, yani her canlının rızkının Allahû Teâla (cc) tarafından yaratıldığını zikretmektedir.(237) Sonuç olarak; Allahû Teâla (cc) insanların istediği herşeyi bizzat yaratarak depo etmiştir. İnsana düşen, meşru yollarla bu rızkı temin etmektir.

1499 Kapitalizme ve modern (!) siyasi ekonomi doktrinine göre: "İnsanın ihtiyaçları sonsuz, fakat bu ihtiyaçları karşılayacak olan mal ve hizmet miktarı sınırlıdır. Dolayısıyla kaynakların kullanımında bir seçim yapmak ve hangi

malların nasıl ve ne miktarda üretilip, kimlere dağıtılacağı hakkında bir karara varmak gerekmektedir."(238) Buna "Nedret Teorisi" (rerity) denilir. Kat'i nasslar göstermektedir ki; bu teori bir vehimdir.

1500 "Hakikat insan çok zulümkâr, çok nankördür" Ayet-i Kerime'sinin tefsirinde İmam-ı Kurtubi, "Zulm" ve "Nankörlüğü" şu şekilde izah etmektedir. Yeryüzünde saklı olan nimetleri elde etme yolunda çalışmamak, gayret sarfetmemek, kısaca üzerine düşeni yapmamak suretiyle hem kendini, hem başkalarını mahrum etmek "Zulüm"dür. (Üretim düşüklüğü, sırtüstü yatmak) nankörlük ise; elde edilen nimetleri hak sahiplerine meşru bir biçimde dağıtmamak, hile yapmaktır.(239)

1501 Malum olduğu üzere insanın gücü sınırlıdır. Tabiatta bulunsa bile; istediği her şeyi elde edebilecek güçte değildir. Nitekim teknolojinin hızla ilerlemesi, bu eksikliği giderme ihtiyacındandır. Bu arada "Az çalışıp, çok kazanma" hırsı, insanlar arasında yaygın olan bir hastalıktır. Bu sebeble; insan, sınırlı olan gücünün bir kısmını kullanmaz, nazlanır. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman; kısmi bir "Nedret'in" ortaya çıkabileceğini kabul edebiliriz. Ancak bu, insanın; tabiat karşısındaki, tavrı ve tembelliği ile alakalıdır.

1502 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kıyamet koparken sizden birinizin elinde bir hurma dalı bulunur da, bunu kıyamet kopmadan dikmeye gücü yeterse, muhakkak onu diksın, bırakmasın"(240) buyurduğu bilinmektedir. Kıyametin mahiyeti dikkate alınır; Resûlullah (sav)'in bu tavsiyesinin, insanın bütün imkânlarını titizlikle kullanması ile ilgili olduğu kavranır. Nitekim tarıma elverişli olmayan ölü toprakların (Mevât arazinin) ihyası; ziraate ne kadar önem verildiğinin, en güzel örneğidir. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

ÖLÜ TOPRAKLARIN (MEVAT ARAZİNİN) İHYASI

1503 İslâm fıkında toprak mülkiyeti birçok yolla elde edilebilir. Bunların başında; ziraate elverişli olmayan toprakların (mevat arazinin) ihyası gelir. Önce "mevât araziden" neyin kaydedildiğini izaha gayret edelim. Mevât; lûgat yönünden ölmüş hayvana verilen isimdir. Arazide mecaz olarak kullanılmıştır. (241) Hanefî fukahası: "Mevat arazi, hiç kimsenin mülkiyeti altında bulunmayan, vafından dolayı (çorak, bataklık, taşlık vs..) ziraate elverişsiz olup, insanların (Mer'a, harman yeri, vs. şeklinde) kullanmadıkları ve terkettikleri topraktır"(242) tarifinde ittifak etmiştir.

1504 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim ölü bir toprağı ihya ederse, (ihya ettiği) o toprak onun olur"(243) buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Ebû Yusuf (rha): "Benim görüşüme göre: Ölü toprağı diriltmekte; başka bir şahsa karşı herhangi bir zarar yoksa ve o toprak üzerinde bir başkasıyla ihtilâf da mevcut değilse, şüphesiz Resûlullah (sav)'in izni kıyamete kadar baki ve geçerlidir. Zarar geldiği takdirde bu zarar hadisin: "Haksız bir ekici veya dikicinin toprakta hakkı yoktur" kısmına yorumlanır ki, hadisin bu kısmı izni de kapsar"(244) hükmünü zikretmektedir.

1505 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha): "Ölü toprağın ihyasının mülkiyet meydana getirdiğini, bunun ise Müslümanlar arasında ihtilaflara sebep olacağını esas almış ve Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İnsan için imamının (Ulû'lemlr'in) hoş gördüğü (izin verdiği) şey vardır" hadisine dayanarak: "Ölü toprağın (mevat arazinin) ihyası için Ulû'lemlr'in izni gerekir"(245) demiştir.

1506 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Boş araziler (sahipsiz, adi topraklar) Allah'ın ve Resûlününüdür. Ondan sonra da sizindir. Her kim ölü bir toprağı ihya ederse, o toprak ihya edenindir. Üç sene boş kalan arazide muhtecirin hakkı yoktur"(246) buyurduğu bilinmektedir. Bir arazi ihya edilmeden önce, belli işaretlerle çevrilir. Buna "tahcir etme" denilmiştir. Bu faaliyet, ölü bir araziye ihya etme arzusunu beyan eder, mülkiyet ifade etmez. Nitekim İmam-ı Yusuf (rha): "Hz. Ömer (ra) bir gün hutbeye çıktı ve şöyle konuştu: "- Her kim ölü bir toprağı ihya ederse, o toprak ihya edenindir. Üç sene boş kalan arazide muhtecirin (toprağı çevirenin) hakkı yoktur" Bunu söylemesine sebep; bazı kimseler işlemedikleri halde bazı arazilere el koymuşlar, kendilerinin olduğunu iddia etmek istemişlerdi"(247) hükmünü zikretmektedir. Dikkat edilirse; ölü bir araziye işaretlerle çevirmek, ancak bir ön hak meydana getirir, mülkiyet meydana getirmez.

1507 Fûkaha ihya için gerekli şartlar üzerinde durmuştur. İmam-ı Şafii (rha): "Ölü toprak hangi maksat için ihya ediliyorsa, o hususta gerekli herşeyin yapılması esastır. Ağaç dikmek, ekin ekmek, kuyular açmak ve bina yapmak gibi"(248) hükmünü benimsemiştir. Mecelle'de: "Tohum ekmek ve fidan dikmek arzı ihya olduğu gibi; nadas eylemek (sürmek) sayk etmek yahut sayk (sulama) için ark ve cedvel açmak dahi ihyadır"(249) denilmiştir. Dikkat edilirse; o toprağın, verimli hale getirilmesi esastır.

CİHAD SONUCU ELDE EDİLEN TOPRAKLAR

1508 Hz. Ömer (ra)'in hilafeti dönemine kadar; cihad sonucu elde edilen topraklar mücahidler arasında taksim ediliyordu. Hz. Saad b. Ebi Vakkas (ra)'ın komutasındaki İslâm ordusu Irak'ı fethedince, elde edilen ganimetlerin taksimi gündeme girdi. Şimdi bu husustaki gelişmeyi İmam-ı Yusuf (rha)'un "Kitabû'l Haraç'ın"dan özetleyerek izaha gayret edelim: "Medineli alimlerden pek çoğu bana şöyle anlattılar: "... Sonra Hz. Ömer (ra) Irak ve Şam taraflarından Allahû Teâla (cc)'nın müslümanlara ihsan ettiği arazilerin taksimi hususunda Resûlullah'ın ashabı ile istişarede bulundu. Bazıları; ganimetlerin ve fethedilen arazilerin taksim edilmesini istediler. Hz. Ömer (ra): "- Sizden sonra gelen müslümanlar ne olacak? Onlar, arazilerin ahalisiyle beraber taksim edilmiş olduklarını, babalardan oğullara miras olarak intikal ettiğini, böylece kendilerinin herşeyden mahrum edilmiş olduklarını görecekler. Bu istek, doğru bir görüşe dayanmıyor" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Abdurrahman b. Avf (ra): "- O halde doğru görüş nedir? arazi ve sahipleri; Allah'ın fatih müslümanlara ihsan ettiği fey' ve ganimetten başka birşey midir?" dedi. Hz. Ömer (ra) bu suale şöyle cevap verdi: "- Onlar ancak senin dediğin gibidir. Lakin ben meseleyi öyle görmüyorum. Allah'a yemin ederim ki, benden sonra müslümanlara çok şeyler sağlayacak bir memleket fetholunmaz. Aksine fethedilen ülkelerin müslümanlara maddi bakımdan bir yük ve külfet olması muhtemeldir. Irak ve Şam arazileri işleyicileri ile birlikte taksim olunursa, o zaman kaleler ne ile korunur? Geriden gelen nesillere, yetimlere ve dullara Irak ve Şam arazisinden ve diğer memleketlerden ne kalır?

1509 Mecliste bulunanlar bu defa: "- Allahû Teâla (cc)'nın bize kılınçlarımızla ihsan ettiği ganimetleri, harbe iştirak etmeyen, taksimine bile yetişmeyen kimselere, onların çocuklarına ve orada hiç mevcut olmayan çocuklarına mı vakfedeceksin?" diyerek Hz. Ömer (ra)'e daha fazla yüklediler.

1510 Hz. Ömer (ra): "- Bu bir görüştür" diyor. Başka bir şey ilave etmiyordu. Meclistekiler: "- O halde istişare et" dediler.

1511 Ravi der ki; Hz. Ömer (ra) ilk muhacirlerle istişare etti. Bir görüş birliğine varamadılar, ihtilafa düştüler. Hz. Abdurrahman b. Avf'ın görüşü haklarının kendilerine taksim edilmesi yolundaydı. Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Abdullah b. Ömer, halifenin (Hz. Ömer'in) görüşünü benimsediler.

1512 Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) beşi Evs kabilesinden, beşi de Hazreç kabilesinden olmak üzere Ensar'dan on kişi çağırdı. Onlar toplantıya gelince,

Allahû Teâla (cc)'ya hamd ve senadan sonra şöyle hitap etti: "- Sizi, size ait işlerden olup sizin namınıza taşımakta olduğum emanetin sorumluluğunu benimle birlikte paylaşmanız için rahatsız ettim. Ben de sizlerden herhangi biri gibiyim.(250) Siz ise bugün hak ve doğru olanı ikrar edersiniz. Bana muhalefet eden etti, muvafık düşünen de muvafakat etti. Ben, sizin, benim nefsi arzularıma tabi olmanızı istemiyorum. Sizin elinizde hakkı söyleyen bir kitap var. Allahû Teâla (cc)'ya yemin ederim ki, arzu ettiğim bir şeyi eğer söylersem, ben onunla ancak hakkı murad ederim."

1513 Bunun üzerine Ensar'dan müteşekkil istişare heyeti: "- Ey mü'minlerin emiri; buyur konuş, meseleleri duyup anlayalım" dediler.

1514 Hz. Ömer (ra) sözlerine devamla dedi ki: "- Benim, haklarında kendilerine zulmettiğimi iddia eden bu insanların sözlerini işittiniz. Ben zulûm irtikap etmekten Allahû Teâla (cc)'ya sığınırım. Eğer ben onlara ait bir hakkı onlardan zulmen alıp, başkalarına vermiş olsaydım, gerçekten kötülük etmiş olurum. Fakat ben gördüm ki, Kisra'nın ülkesinden sonra fetholunacak birşey kalmadı. Allahû Teâla (cc) onların mallarını, arazilerini ve canlı-cansız bütün zenginliklerini bize ganimet olarak ihsan etti. Bu ganimetlerden menkul malları hak sahiplerine teslim ettim. Beşte birini (Humus'u) ayırdım ve yerine yerleştirdim. Şimdi onun idaresiyle (Hak sahiplerine verilmesiyle) uğraşıyordum. Arazilere gelince: Ben arazileri, onları işlemek için gerekli demirbaş menkûllerle birlikte dağıtım dışı tutmayı ve araziye arazi vergisi (haraç) koymayı, sahiplerine de bu vergiye ilaveten "cizye" vergisi koymayı, araziye işleyenlerin ödeyecekleri bu haraç ve cizye gelirlerini, gerek muharib gerek çoluk-çocuk müslümanlar ile gelecek nesiller için bir fey' olmasını düşünüyorum. Şu kaleleri görüyorsunuz!.. Onları devamlı şekilde bekleyecek askerlere şiddetle ihtiyaç var. Şam, Cezire, Basra, Kûfe, Mısır gibi büyük yerleşim merkezlerini de düşününüz. Bu yerlerin askerlerle korunması, o askerlerin ihtiyaçlarının da karşılanması lazım. Arazi, demirbaşlarıyla beraber taksim edildiği takdirde, bu masraflar nereden karşılanır?"

1515 Dinleyenler hep birden şöyle dediler: "- Görüş senin görüşündür. Düşündüklerin ve söylediklerin ne kadar güzel!.. Eğer bu kaleler ve bu şehirler askerlerle korunmak, o askere kafi derecede masraf yapılmazsa ehl-i küfür, kaybettikleri ülkelerine geri gelir otururlar".

1516 Hz. Ömer (ra) bunun üzerine: "- Durum bence aydınlandı. O halde araziye

yerli yerince düzenleyecek, işleyenlere tahammülleri nisbetinde vergiler koyacak, akıllı ve muktedir bir adam olarak kim var?" dedi. İstişare heyeti Osman b. Huneyf üzerinde ittifak etti.

1517 Ebû Yusuf dedi: Muhammed b. İshak, Zühri'den rivayetle bana dedi ki: Hz. Ömer, fethedilen Irak arazisi hakkında halkla istişarede bulundu. Ekseriyeti taksim edilmesi görüşünü savundu. Bu hususta en fazla ileri giden Bilal b. Rabbah idi. Hz. Ömer'in görüşü ise, araziyi olduğu gibi bırakmak, taksim etmemek idi. Bunun üzerine: "- Ey Allah'ım!.. Bilal ve arkadaşlarına seni kefil ediyorum" dedi. Bu münakaşalar üç gün kadar devam etti. Sonra Hz. Ömer: "- Ben bir huccet buldum" dedi ve şu ayeti okudu: "Allah'ın onların mallarından peygamberine verdiği fey'e gelince; siz o hususta ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah peygamberlerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye hakkı ile kaadirdir"(251) Bu ayette mevzûu edilen Nadiyr oğullarının durumuyla ilgili hususları izah etti. Bu hüküm umumi olup, bütün beldelere şamildir. Hz. Ömer (ra) daha sonra şu ayeti okudu: "Allah'ın, (fethedilen diğer) memleketleri ahalisinden alıp, peygamberine verdiği feyi, Allah'a, peygamberine, hısımlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir. Ta ki bu mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın. Peygamber size ne verdiyse alın, ne yasak ettiyse ondan sakının. Allah'dan korkun, çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir."(252) Sonra (Hz. Ömer) şu ayeti okudu: "(Bilhassa o fey'i) hicret eden fakirlere aiddir ki onlar Allah'dan bir fazl (u inayet) ve hoşnudluk ararlar ve Allah'a ve peygamberine (mallarıyla, canlarıyla) yardım ederlerken yurdlarından ve mallarından (mahrum edilerek) çıkarılmışlardır. İşte bunlar saadıkların ta kendileridir."(253) Hz. Ömer (ra) Allahû Teâla (cc) buna da razı olmadı, onlara başkalarını da kattı diyerek" şu ayeti de okudu: "Onlardan evvel (Medine'yi) yurd ve iman (evi) edinmiş olan kimseler kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç (meyil) bulmazlar. Kendilerinde fakr-û ihtiyaç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte muradlarına erenlerin ta kendileridir" (254) Allah bilir amma, bize gelen malûmata göre, bu ayet ensar hakkındadır. Allahû Teâla (cc) bununla da iktifa etmeyerek şöyle buyurmuştur: "Bunların arkasından gelenler (şöyle) derler: "Ey Rabbimiz, bizi ve iman ile daha önden bizi geçmiş olan (din) kardeşlerimizi yarlıga. İman etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin"(255) Bu ayet, onlardan sonra gelenler hakkında umumi bir

hükümdür. Bu fey, okuduğum ayetlerde geçenlerin hepsi için umumi ve müşterek bir haktır. Hal böyle olunca, nasıl olur da bunlara taksim ederiz ve onlardan sonra gelecek kimseleri nasipsiz bırakırız. Bu konuşmadan sonra Hz. Ömer (ra) araziye olduğu gibi bıraktı ve vergisini topladı. Ebû Yusuf der ki: "Hz. Ömer (ra)'in, fetheden kimselere, fethedilen arazileri taksim etmemek hususundaki görüşü ve Kur'an'dan Allah'ın kendisine tanıttığı ayetlerle istidlâl etmesi, onun bu tutumunda Allah'ın kendisine ihsan ettiği bir başarıdır. Bu davranıştan doğan hayır bütün müslümanlara aittir. Yine onun (Hz. Ömer'in) bu arazilerden vergi alması ve toplanan vergileri müslümanlar arasında taksim etmesi cemiyete ait umumi bir faydadır. Zira bu arazilerin gelirleri, eğer atıyyeler ve masraflarda kullanılmak üzere halka vakfedilmiş olmasaydı, kaleler korunamaz, ordular cihad için yola çıkamazdı"(256).

1518 Resûl-i Ekrem (sav), Bahreyn mecusilerinden cizye kabul buyurmuştur. Onlardan kim İslâm'ı kabul ettiyse, onun müslümanlığı kabul görmüştür. Müslüman olması nefsinin ve (toprakları hariç; çünkü henüz güçlü iken İslâm'ı kabul etmediği için, böyle bir kimsenin arazisi, bütün müslümanlara ait bir fey'dir) malının korunmasına vesile oldu.(257) Dikkat edilirse Hz. Ömer (ra)'in tatbikatı, daha önce "Bahreyn'de" uygulanmıştır. Hz. Ali (ra)'nin hilâfeti döneminde bir zimmi müslüman olmuştur. Durumu ile ilgili olarak Hz. Ali (ra): "- Sana artık cizye yok!... Fakat üzerinde bulunduğun arazi bizimdir, ümmetindir"(258) hükmünü beyan eder.

1519 Sonuç olarak; cihad sonucu fethedilen toprakların mülkiyeti bütün müslümanlara aittir. Ulû'lemlr; müslümanların hayrını ve menfaatlerini gözetmek şartıyla muhayyerdir. Şöyle ki; bütün müslümanlar namına vakfedebilir, ihtiyaç sözkonusu değilse fethe katılan mü'minlere taksim edebilir veya bir kısmını vakıf, bir kısmını taksime tabi tutabilir. Resûl-i Ekrem (sav) Kurayza ve Benû Nadir arazilerini fetihden sonra taksim etmiş. Mekke arazisini dağıtmamış, hayber arazisini ise kısmen dağıtmıştır. İmam-ı Malik (ra) fethedilen toprakların prensip olarak dağıtılamayacağını, bütün müslümanlar lehine vakfedebileceğini esas almıştır. Müslümanların maslahatı; Ulû'lemlr'e bazı istisnai uygulamalar sağlayabilir.(259) Dikkat edilirse; fethedilen arazilerin fikhı, ganimetlerden bazı noktalarda ayrılmaktadır. Miri topraklar; hüküm olarak bütün mü'minlere aittir.

SULH SONUCU ELDE EDİLEN TOPRAKLAR

1520 Sulh yoluyla elde edilen toprakların fikhı; "Sulh Şartlarıyla" sınırlıdır. Bu

şartlara birşey ilave edilemez.(260)

1521 Bir ülkenin halkı; tebliğ sonucu kendiliğinden müslüman olursa toprak mülkiyeti aynen devam eder. Nitekim Feteva-ı Hindiyye'de: "Halkı kendiliğinden müslüman olmuş bulunan her beldenin arazisi, öşür arazisidir." (261) hükmü kayıtlıdır.

1522 Resûl-i Ekrem (sav)'in müslümanlarla sulh anlaşması imzalamayanlarla ilgili olarak: "- Sakın onlardan (anlaşmalarda belirtilen miktardan) fazlasını almayın. Çünkü size helal olmaz"(262) buyurduğu bilinmektedir. Kudretleri bulunsa bile, anlaşma şartlarından fazlası talep edilmez. Müslümanların; zimmilerden (Gayr-i müslimlerden) "Haraç" arazisi satın almaları caizdir.(263).

1523 Ziraatle meşgul olan kimsenin; İslâmi hududlara riayet etmesi esastır. Toprak sahibi müslüman ise "Öşür", gayr-i müslim ise "Haraç" vermekle mükelleftir. Ancak, aynı arazide; hem öşür, hem haraç birleşmez. Şimdi "Ziraatle meşgul olmayı arzu eden, fakat toprağı olmayan kimse ne yapacaktır?" sualine cevap arıyalım.

ZİRAAT ORTAKLIĞI (MÜZARAA)

1524 Önce kelime üzerinde duralım. Mûzaraa: "Zer" kökünden olup, müfaale babındandır. Tohum ekmek, tarla sürmek, ziraat yapmak gibi manalara gelir. (264) İslâmi ıstılahta: "Bir taraftan arazi, diğer taraftan iş gücü ortaya konularak, elde edilen mahsulün belli oranda aralarında taksim olunması şartıyla kurulan zirai bir şirkettir"(265) şeklinde tarif olunmuştur.

1525 İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) indinde müzaraa (ziraat ortaklığı) fasid bir akiddir, sahih değildir. Çünkü Hz. Rafii b. Hadic'in rivayet ettiği Hadis-i Şerife göre, Resûl-i Ekrem (sav) böyle bir ortaklığı nehyetmiştir.(266)

1526 İmam Ebû Yusuf (rha) ve İmam-ı Muhammed (rha) indinde, müzaraa belli şartlarla sahih olan bir akiddir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in Hayber'in fethinden sonra; o beldedeki insanlarla ortaya çıkan mahsulün (Meyva ve ekinin) yarısı karşılığında muamele yaptığı bilinmektedir. Müzaraa; bir taraftan mal (arazi), diğer taraftan iş gücü konularak akdedilmesi açısından, tıpkı mudarebe gibidir. Sahabe-i Kiram ve Tabiûn'dan bununla amel edenler olmuş ve bu çeşit ortaklık günümüze kadar gelmiştir.(267) Hz. Rafii b. Hadic'in rivayet ettiği Hadis-i Şerif haber-i vahid durumundadır, ayrıca hususiyet belirtmektedir. Muteber fıkıh

kitaplarında "Müzaraa" hususundaki ihtilaflar zikredildikten sonra; "Fetva, İmameyn'in kavli üzeredir"(268) kaydı hassaten konulmuştur.

1527 MÜZARAA'NIN RÜKNÜ: Ziraat ortaklığının rüknü; icap ve kabuldür. (269) Yani arazi sahibinin, çalışacak olan kişiye hitaben: "- Şu tarlamı veya arazimi; elde edeceğin mahsulün şu kadarını bana vermek üzere, sana ziraat etmen için verdim" demesi, çalışacak kimsenin de: "- Bu teklif ve şartları kabul ettim, razı oldum" şeklinde, olumlu cevaplandırmasıyla müzaraa akdi gerçekleşir.

1528 MÜZARAA'NIN SIHHAT ŞARTLARI: Müzaraa'nın sıhhatli olabilmesi için, sekiz şart vardır. Bunlardan herhangi birisi bulunmazsa, müzaraa fasid olur. Bu şartları, kısaca izaha gayret edelim.

Birincisi: Gerek arazi sahibinin, gerek işleticinin; akid yapabilecek durumda olmaları esastır. Yani herhangi bir ehliyet arızası söz konusu olmamalıdır.

İkincisi: Müzaraa akdine konu olan arazinin (toprağın) ziraate elverişli olması gerekir. Zira müzaraa'dan beklenen gaye; başka türlü gerçekleşemez.

Üçüncüsü: Ortaklık tesis edilirken, müddet beyan edilmelidir. Bir-iki yıl vs.

Dördüncüsü: Tohumun; kimin tarafından temin edileceği bilinmelidir.

Beşincisi: Tohumun cinsi ve vasfı kat'i olarak beyan edilmelidir.

Altıncısı: Hem arazi sahibinin, hem işçinin; meydana gelecek olan mahsüldeki payları belirtilmelidir.

Yedincisi: Arazi sahibi; toprağı işleticiye teslim etmelidir. Eğer arazi sahibi: "- Ben de seninle birlikte çalışacağım" der ve bunu şart kılırsa, akid fasid olur.

Sekincisi: Araziye ne ekileceğinin tesbiti veya bu hususta işleticiye serbestlik tanınması esastır.(270).

1529 MÜZARAA'NIN ŞEKİLLERİ: Fûkaha; müzaraa'da yedi şekil tesbit etmiş; bunlardan üçünün sahih, dördünün fasid olduğunu zikretmiştir.

Sahihs olanlar şunlardır:

- 1) Arazi ile tohum bir taraftan; işçilik, hayvan ve tarım aletleri diğer taraftan!..
- 2) Arazi, tohum, hayvan ve diğer tarım aletleri bir taraftan, işçilik diğer taraftan!..
- 3) Arazi bir taraftan; işçilik, hayvan, tohum ve diğer tarım aletleri diğer taraftan!.. Bu durumda işçi; mahsulden belli bir nisbet karşılığı araziyi kiralamış olur.

Fasid olan şekillere gelince:

- 1) Arazi ile hayvan bir taraftan; işçilik ile tohum diğer taraftan!.. Burada tohum; alet kapsamına girmez. Dolayısıyla işleticiye, kendisiyle alakalı olmayan bir yük yüklenmiştir. Bu sebeble fasiddir.
- 2) Arazi ile işçilik bir taraftan; tohum, hayvan ve diğer tarım aletleri diğer taraftan!.. Burada arazi sahibi; bir bakıma kendi arazisini (işçiliği yüklenmek suretiyle) kiralamış oluyor ki, bu sahîh değildir.
- 3) Arazi, tohum ve işçilik bir taraftan, hayvan ve alet diğer taraftan!.. Burada da arazi sahibi; işçiliği üstlenmiştir. Bu durum; kendi tarlasını kiralamayı beraberinde getirir.
- 4) Arazi, işçilik ve hayvan bir taraftan, sadece tohum diğer taraftan!..(271).

1530 Ziraat ortaklığında (Müzaraa'da); arazi sahibi ve işletici, meydana gelen mahsulü aralarında paylaşırlar. Bu yarı yarıya olabileceği gibi, üçte biri, dörtte biri şeklinde de olabilir. Mesele bu payların; mahsul meydana gelmeden önce kararlaştırılmış olmasıdır.(272) Mahsul işleticinin elinde "Emanet" hükmündedir. Herhangi bir afet sonucu; (işleticinin kasdı olmaksızın) telef olursa, herhangi bir tazminat ödemez.(273) Araziyi verimli hale getirmek için yapılacak bütün işler (sulama, ıslâh vs.) işleticiye ait bir hadisedir.

1531 ZİRAAT ORTAKLIĞININ (MÜZARAA'NIN) SONA ERMESİ:

Müzaraa'nın sıhhat şartlarını izah ederken; "Müddet tayin etmenin" şart olduğunu zikretmiştik. Dolayısıyla müddetin dolmasıyla; ortaklık sona erer. Ayrıca; taraflardan birinin delirmesi veya vefatı hallerinde de, müzaraa kendiliğinden sona erer. Bu iki hal; tarafların iradelerinin dışında zuhur eder. Gerek arazi sahibinin, gerek işleticinin; bazı şartlara riayet ederek akdi feshetme

hakları da mevcuttur. Şöyle ki; arazi sahibinin acil ödenmesi gereken bir borcu çıkar ve tohum ekilmeden tarlayı satma arzusunu ızhar ederse, müzaraa'yı feshedebilir. Bunun dışında; işleticinin meydana gelecek mahsulü çalabileceği, zann-ı galiple ortaya çıkarsa, feshetme hakkı vardır. İşletici, hastalanır, sefere çıkar veya başka bir işle meşgul olmayı düşünürse, müzaraa'yı feshedebilir.(274) Dikkat edilecek husus; hem arazi sahibinin, hem işleticinin zarara uğramamasıdır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Zarar ve mukabele-i biz'zarar yoktur" (275) buyurmuştur. Yani müslüman; kardeşine ne başlangıçta zarar verir ne de onun zararına karşılık (mukabil) zarar verir. Bu hususta asıl olan; zararın ortadan kaldırılmasıdır.

BAĞ-BAHÇE ORTAKLIĞI(MÜSAKAT)

1532 Önce kelime üzerinde duralım. Musakat: "Saky" kökünden olup, mufaale babındandır.(276) "Sulamak" manasına gelir. İslami ıstılahta: "Bahçe sahibinin; ağaçlarını, mahsulünün bir kısmı mukabilinde, onları ıslah etmek üzere bir kimseyle ortaklık kurmasıdır" şeklinde tarif edilmiştir. Mecelle'de: "Musakat; bir taraftan eşcar (ağaçlar) ve diğer taraftan terbiye olmak ve hasıl olan meyva aralarında (beyinlerinde) taksim olunmak üzere bir nevi şirkettir"(277) hükmü kayıtlıdır.

1533 Musakatın (bağ-bahçe ortaklığının) rüknü; icap ve kabuldür.(278) 1534 Hicret'ten sonra Ensar'ın, Resûl-i Ekrem (sav)'e (muhacirlerle ilgili olarak) teklifi şudur: "Ya Resûlullah!.. Hurmalıklarımızı; bizimle muhacir kardeşlerimiz arasında taksim buyur" Bu teklifi peygamberimiz efendimiz (sav): "Hayır, öyle olmaz" cevabını verir ve izah eder. Bunun üzerine Ensar (Resûl-i Ekrem (sav)'in izahına uyarak) muhacirlere: "Terbiye ve sulama külfetini üzerinize alınız. Sizi mahsule ortak yapalım" teklifinde bulunur. Her iki tarafta "işittik ve itaat ettik" derler.(279) Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in Hayber'in bağ ve bahçelerini, meyvalarının yarısı mukabilinde muameleye tabii tuttuğu da bilinmektedir. Böyle bir ortaklığa ihtiyaç olduğu malumdur.(280).

1535 Musakat'ın (bağ-bahçe ortaklığının) şartları; tıpkı müzaraanın şartları gibidir. Sadece "musakatta"; müddet tayin edilmese de, akid sahih olur.(281).

1536 Bağ-bahçe sahibi; meyvalar ortaya çıkmadan ölürse, işletici görevine devam eder. Ölenin varisleri buna engel olamazlar. Eğer işletici ölürse varisleri (işleticinin) yerine göreve devam edebilirler, ağaç sahibi de, buna engel olamaz.

1537 Musakat; herhangi bir özre mebni olarak feshedilebilir. İşleticinin hastalanması veya işe devam edemeyecek başka bir meşru mazereti fesih sebebidir.

ARAZİYİ ÜCRETSİZ VERMEK DAHA HAYIRLIDIR

1538 İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet olunduğuna göre, Resûl-i Ekrem (sav) tarlayı kiraya vermekten nehyetmemiştir. Fakat; "- Sizden birinizin tarlasını ziraat için kardeşine meccanen vermesi, kendisi için o arazi mukabilinde, muayyen ücret almaktan daha hayırlıdır"(282) buyurmuştur. Esasen cihad sonucu elde edilen topraklarda; ümmetin mülkiyeti esastır. Dolayısıyla bu topraklarda; bütün müslümanların hakları bakidir. Herhangi bir İslâm beldesinin; küffar tarafından istilasında (Allahû Teâla (cc) muhafaza buyursun) bütün mü'minlere cihad farz-ı ayn olur. Aynı zamanda bu istila; bütün mü'minlerin ortak mülkiyetinde olan arazilerinin elden gitmesi, mahiyetini de taşır.

DEVLET MEMURİYETİ VE İŞÇİLİK

1539 Bir hizmet akdine dayanarak; meşru bir işde, ücret karşılığı çalışan kimseye "Ecir" (ücretli) denir. Dikkat edilirse bu tarif; hem memuru, hem işçiyi kapsamına almaktadır. İslâm üleması "icare" konusunda titizlikle durmuştur. İcare; lûgat yönünden "Fiâle" ölçüsünde "ecir"den alınmadır. Menfaat bedeli, ücret gibi manalara gelir. Ayrıca "icâr" (kira) manasına da kullanılmıştır.(283) İslâmi ıstılahta: "Malum bir menfaati, belli bir ücret karşılığında satmaktır"(284) şeklinde tarif edilmiştir.

1540 Yaptıkları hizmetin mahiyeti esas alınarak ücretliler iki kısma ayrılmışlardır:

1) Ecir-i Has (hususî ücretliler)

2) Ecir-i Müşterek (müşterek ücretliler).

1541 **HUSUSİ ÜCRETLİLER (ECİR-İ HAS):** Sadece hizmet akdi yaptığı şahıs veya hükmi şahıs için çalışan ücretlilere "Ecir-i Has" denilir. Ücrete hak kazanması; hizmet akdinde belirtilen saatlerde hazır bulunmasıylaadır. Mesai saatlerinde; bilfiil çalışması şart değildir. Fakat hizmet akdinde belirtilen işi yapmaktan kaçınamaz. Mesela; devlet memurları, fabrika işçileri, bir şahsın koyunlarını gütmek için tutulan çoban vb... Bunlar hizmet akidlerinde belirtilen

saatlerde, nefislerini teslim etmişlerdir. Sırf bu sebeble ücrete hak kazanırlar.

1542 MÜŞTEREK ÜCRETLİLER (ECİR-İ MÜŞTEREK): Hizmet akdi yaptığı şahıs veya hükmi şahısla kayıtlı olmayan; başkası için de çalışabilen ücretlilere, "Ecir'i müşterek" denilir. Terzi, marangoz, taksi şoförü, radyo tamircisi vb... Bunların ücrete hak kazanması, belirtilen hizmeti yapmasıyla sınırlıdır.(285).

1543 Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa (as) kıssası anlatılırken; "O ikiden biri: "- Babacığım, dedi. Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle kullandıklarının en hayırlısı. Şüphesiz ki o kuvvetli, emin kimsedir. (Şuayb (as), Musa (as)'ya) Dedi ki: "- Bu iki kızımdan birini, sen bana sekiz yıl ecirlik etmek üzere, sana nikâhlamak istiyorum. Eğer hizmetini on yıla tamamlarsan o da kendinden. (Bununla beraber) arzu etmem ki sana zorluk çektireyim. İnşaallah beni salihlerden bulacaksın"(286) hükmü beyan buyurulmuştur. Burada işveren Hz. Şuayb (as); ecir-i has durumunda olan ise, Hz. Musa (as)'dır. Dikkat edilirse; işçiye "zorluk çektirmemek" ihsas olunmaktadır.

1544 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiç kimse; kendi eli emeğini yemekten hayırlı bir lokma yememiştir. Allah'ın Peygamberi olan Davud Aleyhisselam da, kendi elinin emeğini yerdi"(287) buyurduğu bilinmektedir.

DEVLET MEMURİYETİ

1545 Yeryüzünde ilk insan cemaati; Hz. Adem (as) ve çocuklarından teşekkül etmiştir. Kendi aralarındaki ilişkilerde; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlere tabi olmuşlardır. Esasen bütün peygamberler insanları Allahû Teâla (cc)'ya ibadet etmeye ve Tağut'a kulluktan kaçınmaya davet etmişlerdir.(288) İnsanlar arasındaki bütün ilişkiler; Allahû Teâla (cc)'nın hükmüne göre düzenlenmek mecburiyetindedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "- Ey Davud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak (ve adalet) le hükmet!.. Heva ve hevesine tabi olma ki; bu seni Allah yolundan saptırır. Şüphesiz Allah yolundan sapanlar için, hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azab vardır"(289) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayetin tefsirinde İbn-i Kesir: "Burada, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemekle görevli amirlere (valilere); hak ile muamele etmeleri (Allahû Teâla (cc)'nın hükümlerini dikkate alarak) adaletle hükmetmeleri, sırat-ı müstakim'den sapmamaları için aziz ve celil olan Allah'tan bir vasiyyet mevcuttur"(290) diyerek, hükmün umumi

olduğuna dikkati çekmektedir.

1546 Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "(Ve şu emri indirdik) İnsanlar arasında, Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmet!.. Sakın onların (insanların) heva ve heveslerine uyma"(291) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse emir kat'idir. İnsanların; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri bir kenara bırakarak, kendi akıllarından kaynaklanan hükümlere tabi olma hakları yoktur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc)'ya isyan hususunda mahlûka itaat yoktur"(292) buyurduğu bilinmektedir.

1547 İslâm dini; insanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetlerini muhafaza etmeyi esas almıştır. Bunun için; siyasi teşkilat önemlidir. Müslümanların irade beyanı sonucu (bey'atla); İslâmi hükümet teşekkül eder. Emir sahiplerinin; ilim, takva ve hesap günü şuuru bulunan ehliyet sahibi kimseleri me'mur tayin etmeleri esastır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Emanet, ehliyetsiz kişilere verildi mi!.. Artık kıyametin kopmasını bekle"(293) uyarısı oldukça önemlidir.

1548 Memuriyet için aday gösterilen kimse; o makama gelmek için hırslı olmamalıdır. Eğer böyle bir iştiyak söz konusu ise, sünnete uyarak onu tayin etmemek esastır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "- Vallahi biz bu işe, onu isteyeniyi tayin etmeyeceğimiz gibi, ona (o makama) hırs gösteren birini de tayin etmeyiz" (294) buyurmuştur.

1549 Bir makama getirilen kimse; o makamın kendisine sağladığı imkân sebebiyle müslümanlar arasında ayırım yapmamalıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mü'minleri birbirine karşı merhamette, sevgide ve yardımda bir vücut gibi görürsün. Bir organ hastalanınca; vücûdun diğer organları hasta organın çektiği acıya uykusuz kalarak, hararetle ortak olurlar"(295) şeklindeki tarifi meseleyi kavramamızı kolaylaştırmaktadır. İslâmi hükümetin temel hedefi yeryüzünde adaletin sağlanmasıdır. İmam-ı Şafii (rha): "Adaletten murad; Allahû Teâla (cc)'nın emrine uygun şekilde amelde bulunmaktır"(296) hükmünü beyan etmektedir. Malum olduğu üzere; adaletin zıddı zulümdür. Mü'minlerin adaletten ayrılmaması farzdır.

1550 Kur'an-ı Kerim'de: "Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş dokunur. Zaten sizin Allah'dan başka yardımcılarınız yoktur. Sonra (zalimlere meylettiğiniz için) Allah'dan da yardım göremezsiniz"(297) hükmü beyan buyurulmutur. Müfessirler Ayet-i Kerime'de geçen ("Velâ terkenû") rukun

kökünden gelen fiile değişik manalar vermişlerdir. Genel olarak; bir şeye dayanıp güvenmek, meyletmek, zulüm ve haksızlık işleyenlere karşı ses çıkarmayıp, dalkavukluk etmek üzerinde durulmuştur.(298) İmam-ı Gazali: "Zalimlere dua etmek helal değildir. Ancak "Allah seni ıslah etsin, hayırlı işler yapmaya muvaffak kılsın, kendisine kulluk ve ibadet etmek suretiyle uzun ömürler versin" diyebilir. Fakat: "Sultanım, Allah sizi korusun, başımızda daim etsin, bol nimetler ihsan etsin" gibi dualar caiz değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Zalime; bekâsı için dua eden, yeryüzünde Allah'a isyan edilmesini seven kimsedir" buyurmuştur. Şayet daha ileri giderek, kendisinde bulunmayan vasıflarla övmeye başlarsa, yalancı, münafık ve zalime ikram etmiş olur ki, bunların hepsi ayrı ayrı birer suçtur. Resûl-i Ekrem (sav): "Fâsık övüldüğü zaman, Allahû Teâla (cc) muhakkak gadab eder" buyurmuştur. Diğer hadiste: "Fâsık olana ikram eden, açıkça İslâmiyeti yıkmaya cür'et etmiştir" buyurulmuştur. Süfyan-ı Sevri'ye sormuşlar: "Biz, zalimi, çölde susuzluktan ölüme mahkûm olmuş görürsek, ona su verelim mi?" Süfyan: "- Vermeyin, bırakın ölsün. Çünkü ona su verip onu hayata kavuşturmak, yapacağı zulümde ona yardımcı olmaktır" dedi. Diğerleri ise, ölmeyecek kadar su verilir. Başka hiçbir surette tarafına bakılmaz demişlerdir"(299) hükmünü beyan etmektedir.

1551 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Benden sonra bir takım emirler olacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik eder, yaptıkları zulümde kendilerine yardımcı olursa benden değildir. Ben de onlardan değilim. O kimse benim havzımın etrafına yaklaşamayacaktır. Kim onların yalanlarını tasdik etmez, zulümlerinde onlara yardım etmezse, bendendir. Ben de onunla beraberim. Ve o kimse havzımın kenarında bana ulaşacaktır"(300) buyurduğu bilinmektedir. Zalim yönetimlerden; kadılık, amillik, memurluk ve işçilik gibi görevler alınır mı? sualine cevap arıyalım. İmam-ı Gazali; görev almak bir tarafa, zalim sultanların memurlarıyla ilişkinin dahi caiz olmayacağını izah etmektedir. Nitekim: "Zalim sultanların kadıları, valileri ve diğer memurları ile yapılan muamele, aynen kendileriyle yapılan muamele gibi olup, belki daha da ağır bir haramdır. Kadılara gelince: Onlar, sultanların haram olduğu bilinen mallarını alır ve bunları biriktirirler. Ulema kılığına girdikleri için, insanlar onlara aldanır. Kadılar, sultanlarla ihtilat (iç-içe girmek, karışmak) eder, mallarından alır. İnsan tabiatı, yaratılış itibariyle haşmet ve mevki sahiplerine heves eder ve onlar gibi olmayı arzu eder. İnsanların onlara bağlanmalarının sebep ve hikmeti budur. İşçi ve hizmetçilerine gelince: Zaten bunların kazançları; efendilerine dayanarak, vurgunculuktan başka birşey değildir"(301) hükmünü zikretmektedir.

1552 Fûkaha'dan bir kısmı; "Devlet memuru (kadı, amil, vs.) "Ecir-i Has" hükmündedir. Bir akid sonucu; malum olan bir menfaati, belli bir ücret karşılığında satmıştır. Akid meşru olduğu süre içerisinde aldığı ücret helaldir. Kaldı ki zalim sultanın "ıslah edilmesi" veya en azından "zulmünün ortadan kaldırılabilmesi" için, ehliyetli kimselerin görev alması gerekir" kanaatindedir.

1553 Kur'an-ı Kerim'de: "Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeblerle yemeyin ve kendiniz bilip dururken insanların mallarından bir kısmı günah (1 mucip yollar) la yemeniz için, o malları hakimlere aktarmayınız"(302) hükmü beyan buyurulmuştur. Günahı mücip yollardan kasıd; yalancı şahidlik, yalan yere yemin ve rüşvettir. "Ve tûdlu biha ile'l hûkkami" kavlı-i keriminden maksad; mallarınızı hüküm sahiplerine rüşvet vermek suretiyle kaptırmayınız demektir. (303) Resûlullah (sav) bir Hadis-i Şeriflerinde: "Amirin hediye alması haram, hakim rüşvet kabul etmesi ise küfre yakın bir günahdır" buyurmuştur. İslâmi bir yönetimde; amir durumunda olan kimsenin hediye alması (veya onlara hediye vermek) ihanettir.

1554 Resûl-i Ekrem (sav), Esed oğullarından İbn-û Utbiyye adında birisini, zekât toplamakla (amil) görevlendirmişti. O vazifesini ifâ edip dönünce Resûlullah (sav)'â: "- Şunlar size verilenler. Bunlar da bana hediye edilenlerdir" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) minbere çıktı ve Allahû Teâla (cc)'ya hamd-ü senadan sonra: "- Şu amil olarak görevlendirdiklerimize ne oluyor ki, gelince "Bu sana ait olanlar, bunlar da benimkiler" diyorlar. Acaba onlara kendi babalarının evlerinde oturdukları zaman da hediye veriliyor mu, yoksa hayır mı? Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, kim bu şekilde (hediye adı altında) herhangi birşey alırsa, kıyamet gününde onu (aldığı şeyi) boynunda asılı olarak taşır.." (304) buyurdu ve görevlilerin hediye almasını yasakladı.

1555 Bir Hadisi Kudsi'de: "Kullarıma işkence etmeyiniz"(305) emri verilmiştir. Hz. Ömer (ra) halka irad ettiği bir hutbede: "- Ben memurlarımı sizleri dövmeleri ve haksız yere mallarınızı almaları için göndermedim. Ben size onları ancak dininizi öğretmeleri ve Hz. Peygamber (sav)'in sünnetini ta'lim ettirmeleri için gönderdim"(306) buyurmuştur. Hanefi fûkahası; dayak, tehdit ve işkence sonucu, herhangi bir suçu itiraf eden kimsenin; bu itirafının ikrar olarak kabul edilemeyeceğinde müttefiktir.(307) Hz. Aişe (r. anha)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te; Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim ümmetime ait bir işin başına geçer de onlara güçlük çıkarırsa, sen de onlara güçlük çıkar. Kim ümmetinden bir işin başına geçer ve onlara karşı yumuşaklık ve merhametle muamele ederse, sen de

onlara merhametle muamele et"(308) şeklinde dua ettiği belirtilmektedir. Yine halka zulmeden şurta (emniyet) görevlileriyle ilgili olarak; "(Zalim) Polislere: "Elinizdeki kamçıyı atın ve cehenneme girin" denir"(309) Hadis-i Şerifi, Hz. Enes (ra)'den rivayet edilmiştir.

1556 İslâmi hükümet; bir hizmet akdi ile görevlendirdiği kimselerin ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Müstevrid b. Şeddad (ra)'dan; Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim bizim amirimiz olursa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi alsın, meskeni yoksa mesken edinsin. Ebû Bekir (ra) der ki; Peygamber (sav)'in şöyle dediğini de söylediler: "- Kim bundan fazlasını alırsa ya haindir veya hırsızdır."(310)

İŞ AHKÂMI VE İŞÇİ HAKLARI

1557 İcarede üzerine akid yapılan şey (ma' kudünaleyh) menfaattir.(311) Yani işçi; emeğini, belli bir ücret karşılığı satmaktadır. Dolayısıyla işveren ve işçinin; üzerinde anlaştığı işin, meşru olması ilk şarttır. İslâm dininin haram kıldığı herhangi bir hususta icare sahih olmaz.(312) Ayrıca müslümanlara has olduğu sabit olan her türlü ibadet karşılığı ücret almak batıldır.(313) Mesela; bir kimse, bir başkasını namaz kılıvermesi için ücretle tutamaz. Bu husustaki icare de sahih değildir.

1558 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bir ecir (işçi, memur vs.) çalıştırırsa, verilecek ücretin miktarını hemen ona bildirsin"(314) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla işveren; yapılacak işi açıkça beyan ettiği gibi, bunun karşılığı ödeyeceği ücreti de, beyan etmek zorundadır. Eğer ödenecek ücret; işin başında zikredilmezse işçi, "Ecr-i Misil'e" hak kazanır. Mecelle'de "Ecr-i Misil" şu şekilde tarif edilmiştir: "Ecr-i Misil: Bigaraz (her türlü tesirden uzak, kasdı olmayan) ehl-i vukufun takdir ettikleri ücrettir"(315).

1559 Sırf ucuz emek elde etmek için; küçük çocukların çalıştırılması caiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav): "Çocukları kazanç için çalışmaya zorlamayın. Çünkü bunu yaptığınız takdirde hırsızlığa alışırlar"(316) buyurmuştur. Esasen iş akdinin sahih olabilmesi için; her iki tarafın (işveren ve işçinin) rızası şarttır. Dolayısıyla icarenin rüknü icap ve kabuldür.(317) İş akdinin sahih olabilmesi için; hem işverenin, hem işçinin, akıllı ve mümeyyiz olması esastır.(318) Taraflardan herhangi birisinin ehliyet arızası söz konusu olursa, yapılacak akid sahih olmaz.

1560 Sanayi devriminden sonra bütün dünyada "İşçi Hakları" konusu gündeme girmiştir. Bilhassa Filozof Karl Marks'ın "Kıymet fazlası" (Artık Emek) nazariyesi, işçi hareketlerini hızlandırmıştır. Marksist ideoloji; "iş sahibinin temin ettiği her türlü kârı, işçinin çalışmasından ve alınterinden çalınmış kabul eder. Bu kâr, malın kıymeti ile işçiye verilen ücretin (paranın) arasındaki kıymet fazlasıdır. İşçi bu kıymet fazlasını (artık emeği) aldığı vakit, kendi nefsi için daha müreffeh ve daha yüksek seviyeli bir hayat kurmaya gücü yeter."(319) Nitekim bu "Kıymet Fazlası" nazariyesi Avrupa'da kısa dönemde etkisini göstermiştir. İşçiler; haklarını elde edebilmek için bir araya gelerek sendikalar kurmuşlardır. Buna karşılık işverenler de, teşkilatlanma lüzumu hissetmişlerdir. Esasen kapitalist sistemde (bilhassa 19. ncü yüzyılda) işveren; muhteris ve menfaatperesttir. İşçiye mümkün olan en az ücreti ödemeyi esas alır. Bu arada; sırf ucuz emek elde edebilmek için, kadın ve çocukları da çalıştırmaktan kaçınmaz. Bu menfaat mücadelesi; işçinin "grev" yapması ve zorla hakkını talep etmesini beraberinde getirir. Buna karşılık işveren; "lokavt" yaparak, işçileri topluca işten uzaklaştırmayı planlar!.. Günümüzde kapitalist ve liberalist sistemlerde; bu mücadele bütün şiddetiyle sürmektedir. Şimdi bu meselenin "Darû'l İslâm'daki" (Şer'i devlette) mahiyetini izaha gayret edelim.

1561 İslâm dini; işçinin ücretinin tam ve zamanında ödenmesini şart kılmıştır. İşçiye hakkını vermeyen kimseyi, kıyamet gününde kendi düşmanı sayan bizzat Resûl-i Ekrem (sav)'dir. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde üç sınıf insanın hasmı (düşmanı) ben olacağım; (birincisi) Benim namıma söz verip, yerine getirmeyenler. (İkincisi) insan ticareti yapan, hür insanı (zorbalıkla ele geçirip, köle ederek) satan ve parasını yiyen. (Üçüncüsü) Bir işçiye tutup, işini yaptırdığı halde, ücretini ödemeyen"(320).

1562 Şimdi işçiye ücretinin ne zaman verilmesi gerektiği üzerinde duralım!.. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İşçinin (ecirin) ücretini; alınının teri kurumadan veriniz" (321) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla iş akdinde belirtilen hizmet yerine getirilir getirilmez ücretin ödenmesi esastır.

1563 İşçinin ücretinin; (sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızası gözetilerek) tam ve zamanında ödenmesinin kurtuluşa vesile olacağını şu kıssadan öğreniyoruz. Abdullah İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav) ashabına şu kıssayı anlatmıştır: "Sizden evvel gelip geçen ümmetlerden birisinde, üç kişilik bir cemaat sefere çıkmışlar. Sefer sırasında yağmura tutulup, bir mağaraya sığınmak zorunda kalmışlar. Mağaraya girdikten sonra, dağdan bir

kaya parçası aşağı düşüp, mağaranın ağzını kapatmış!.. İçeride mahsur kalanlar aralarında istişare etmişler. Birisi; "Bizi bu kayadan bir şey kurtaramaz. Ancak salih amellerimizi anarak Allahû Teâla (cc)'ya dua ve iltica kurtarır demiş!.. Birisi: "Allah'ım!.. Sen herşeyi hakkı ile bilirsin. Ben bir defasında birtakım işçiler tutmuştum. İçlerinden bir işçi müstesna olmak üzere, bunların ücretlerini verdim. Fakat o işçi ücretini almadan gitti. Bunun ücretini, ticaret yoluyla nemalandırdım. Hatta bunun bu ücretinden hayli servet vücûda geldi. Bir zaman sonra bu işçi bana geldi ve: "- Ey Allah'ın kulu, ücretimi bana ver" dedi. Ben de ona: "- Şu gördüğün deve, koyun, sığır ve bunlara hizmet eden köle hep senin ücretinden vücûd bulmuş bir servettir" dedim. Bu işçi: "- Ey Allah'ın kulu, benimle istihzâ etme!" dedi. Ben de işçiye: "- Hayır, seninle istihzâ (alay, eğlence) etmiyorum. Bu bir hakikattir, malını al ve götür" dedim. O da bunların hepsini sürüp götürdü. Bunlardan hiçbirşey bırakmadı. Ey Allah'ım!. Bu hayır ve sadakatimi, sırf senin rızan ve muhabbetin için ihtiyar ettimse, şu kaya parçasıyla bunaldığımız şu darlıktan bizi kurtar" diye dua etti. Kaya tamamen açıldı. Bunlar da mağaradan çıkıp gittiler"(322).

1564 İşçiye; güçlük çıkarılmaması, ağır yük yüklenmemesi ve yardımcı olunması esastır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "... Onlara güç yetiremeyecekleri şeyleri teklif etmeyin; eğer teklif ederseniz yardım edin"(323) buyurduğu bilinmektedir.

1565 İşçiye teslim edilen mal (alet vs..) emanet hükmündedir. Zayi olması durumunda (eğer kasıd mevcut değilse) işçi bunu ödemez.(324).

1566 İşçinin hakları sözkonusu olduğu gibi; sorumlulukları da vardır.

Birincisi: İş sağlam ve güzel yapması.

İkincisi: İşverenin kazancına göz dikmemesi.

Üçüncüsü: İş akdinde belirtilen çalışma süresine riayet ederek, iyi niyetle gayret göstermesi.

Dördüncüsü: Kendisine emanet edilen iş aletlerini muhafaza etmesi!..

Bu genel şartların dışında; işin mahiyetine göre bazı özel durumlar da sözkonusu olabilir. Bu durumlarda taraflar karşılıklı olarak (icap-kabulle) uyacakları şartları belirlerler.

1567 İslâm dini; her yer ve zamanda, insan hayatının bütün cephelerini düzenleyen umumi hükümler koymuştur. Bu umumi hükümler; kat'i nass'lara dayandığı için değiştirilemez. Ortaya çıkan yeni meseleler; umumi hükümlerin ışığı altında, Ulû'lemler ve Şûra meclisi tarafından çözümlenir.

DİĞER KAZANÇ YOLLARI

1568 Daha önce icarede; üzerinde akid yapılan şeyin menfaat olduğunu zikretmiştik!.. Günümüzde yaygın olan icare şekillerinden birisi de; eşya ve mal üzerinde yapılan akidlerdir. Fûkaha eşya ve mal üzerine yapılan icare akdini üç kısımda incelemiştir. Bunlar:

- 1) Akarın icara verilmesi: Ev, iş hanı, arazi ve bunun gibi.
 - 2) Eşyaların icara verilmesi: Giyilecek elbise, kapkacak ve sanayi aletleri gibi.
 - 3) Hayvanların icara verilmesi: Yük hayvanları, nakil vasıtaları ve bunun gibi.
- (325)

Mal ve eşya üzerindeki kira sözleşmesi; şifahi olabileceği gibi, yazılı da olabilir. Dilsizin malum olan işareti de, sözleşme için geçerlidir.(326).

1569 Kira sözleşmelerinde; tarafların (mal sahibi ve kiracının) akıllı ve mümeyyiz olması esastır. Herhangi bir ehliyet arızası, sözleşmeye mani olur. Ayrıca icap ve kabulün aynı mecliste yapılması şarttır.(327).

1570 Kira sözleşmesinin sahih olabilmesi için bazı şartlar vardır: Bunlar:

- 1) Tarafların (mal sahibi ve kiracının) rızası; akid için gereklidir. Mesela: Şu dairemi sana şu fiyata kiraya verdim şeklindeki icap, kiracı tarafından "kabul ettim" şeklinde cevaplandırılırsa, akid sahih olur. Bunun aynı mecliste olması esastır.
- 2) Kiraya verilen malın veya eşyanın tayini esastır. Mesela: Mal sahibinin iki dairesi olursa, bunlardan hangisini kiraya verdiğini belirlemesi gerekir.
- 3) Kira ücretinin belli olması şarttır.
- 4) Menfaatin ihtilafa sebep olmayacak şekilde belirtilmesi esastır. Mesela: Ev, dükkân veya nakil vasıtasının, kira müddetinin bilinmesi gerekir. Buna bir

anlamda kira müddetinin malum olması da denebilir.

5) Menfaatin temine güç kazanmış olmak şarttır. Mesela: Firar etmiş bir yük hayvanının kiralanması caiz değildir. Çünkü kiracının ondan faydalanması mümkün olmaz. Yine içinde kiracı varken; bir başkasına kiralanan akar (Ev, dükkân vs.) ilk kiracının çıkmasıyla menfaat temin edebilir duruma gelir. Dikkat edilecek husus şudur: Gerek mal sahibi, gerek kiracı; ihtilafa sebebiyet vermeyecek derecede sarîh hükümlerle akid yapabilirler. Yukarıda zikrettiğimiz şartlar; kiralanan eşya veya malın mahiyetine göre artırılabilir. Ancak beyan edilen bu şartlar; akdin sahih olabilmesi için şarttır.(328).

1571 Kira işinde muhayyerlik sözkonusudur. Herhangi bir evi veya dükkânı görmeden kiralayan bir kimse; onu gördüğü zaman muhayyerdir, ister bozar, ister kabul eder. Alışverişte geçerli olan muhayyerlik; kirada da geçerlidir.(329) Kiralanan şeyde (mal, dükkân, ev, nakil vasıtası vs.) menfaate engel olacak herhangi bir kusur ortaya çıkarsa kiracı muhayyerdir.(330) Mesela: Bir nakil vasıtasını görmeden kiralayan bir kimse; gördükten sonra muhayyerdir. Ayrıca o vasıtayı; herhangi bir kusurunu göstererek, kiralamaktan vazgeçebilir.

1572 Alışverişte kullanılan her türlü kıymetle (kâğıt para, dolar, mark, altın vs.) kira sözleşmesi yapmak caizdir. Dikkat edilecek husus; miktarı kat'i olarak beyan etmektir.(331)

1573 Mü'minlerin; ahidlerine ve akidlerine titizlikle riayet etmeleri vaciptir. Dolayısıyla kira sözleşmesinde beyan edilen müddet dolar dolmaz, mal sahibine iade olunur.(332) Herhangi bir sanatkâr; (terzi, marangoz vs..) yaptığı işin ücretini alıncaya kadar, malı teslim etmeme hakkına haizdir.(333).

HİBE'NİN MAHİYETİ

1574 Mü'minler birbirlerinin kardeşleridirler. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kendi nefsin için istediğini, kardeşin için de iste"(334) buyurduğu bilinmektedir. İhtiyaç sahibi her müslüman; kendisine yardım edilmesini arzu eder. İşte bu nokada karşımıza "Hibe" ıstılahı çıkar.

1575 Önce kelime üzerinde duralım. Hibenin lûgat manası; teberru, yardım ve kabul eden kimseye faydası olan bir mal ile ihsanda bulunmaktır.(335) İslâmi ıstılahta: "Herhangi helal olan bir malı, karşılıksız olarak, bir başkasına mülk edindirmeye hibe denir"(336) şeklinde tarif edilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)

hibeyi teşvik etmiş ve "Birbirinize hediye veriniz ki, muhabbetiniz artsın"(337) buyurmuştur.

1576 HİBENİN RÜKNÜ: Şurası muhakkaktır ki; hibe meşru olan bir akiddir. Bu hususta icma hasıl olmuştur.(338) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslümanın malı, ancak kendi gönül rızası ile (başkasına) helal olur"(339) Hadis-i Şerifini esas alan fûkaha; hibenin rüknü icab ve kabuldür" hükmünde ittifak etmiştir. Zira, icab ve kabul olmadan akid tamamlanmış olamaz. Fakat hibe; karşılıksız olarak bir malı başkasına mülk edindirmek olduğu için, farklı bir özelliğe sahiptir. Hanefî fûkahası: "Hibe ancak, malı teslim almakla caiz olur"(340) hadisini esas alarak; mülkün sabit olması için teslim almak şarttır hükmünü beyan etmiştir. Nitekim Mecelle'de: "Hibe; icab ve kabul ile mün'akid ve kabz (malı teslim almak) ile tamam olur"(341) hükmü kayıtlıdır. Hibe'de icab; "Bağışladım, hibe ettim ve ihda eyledim gibi hiçbir karşılık beklemeden, bir malı başkasına vermek manasına kullanılan sözlerdir. Kabul ise; o malı almak veya "kabul ettim" şeklinde beyan etmekle gerçekleşir.(342).

1577 HİBENİN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI:

A) Hibe eden şahsın (vahibin) ehliyet arızası bulunmamalıdır. Bülüğa ermiş ve akıllı olan her müslüman, malını bir başkasına hibe edebilir. Ancak çocukların ve akli melekeleri yerinde olmayan (deli, mecnun vs.) kimselerin hibeleri sahih olmaz.

B) Hibe edilecek malın; hibe zamanında, hazır olması şarttır. Mesela; bir ağacın gelecekte hasıl olacak meyvasını veya bir hayvanın karnında bulunan yavrusunu hibe etmek sahih değildir.

C) Hibe edilecek malın veya eşyanın; hibe eden kimsenin (vahibin) mülkiyetinde olması şarttır. Mesela: Bir başkasına ait malı, herhangi bir kimseye hibe etmek sahih olmaz.

D) Hibe edilecek malın malum ve muayyen olması lazımdır. Mesela: Hibe edecek şahıs iki atından birini belirleyerek: "- Şu atı sana hibe ediyorum" diyebilir. Bunun dışında "şu iki atımdan, hangisini dilersen al, hibe ettim" şeklinde icapta bulunabilir.

E) Hibede; vahibin (hibe eden kimsenin) rızası şarttır. Dolayısıyla zorla veya ikrahla meydana gelen hibe, sahih değildir.(343)

1578 Hibeyi kabul eden kimse; hibe edilen malı almak suretiyle ona malik olur. (344).

1579 HİBEDEN RÜCÛ (DÖNMEK) MÜMKÜN MÜDÜR?: Bu hususta ülema ihtilaf etmiştir. İmam-ı Şafii (rha): "Bir kimse; hibe ettiği zaman, bundan vazgeçemez. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hibe eden kimse, bundan rücû edemez. Ancak baba çocuğuna hibe ettiği zaman, o şeyden geri dönebilir" hadisi, yabancıya yapılan hibeden vazgeçilemeyeceğini beyan etmektedir."(345) hükmünü beyan etmiştir.

1580 Hanefi fûkahası: "Hibeden vazgeçmek (rücû etmek); vahibin (hibe eden kimsenin) durumuna göre değişiklik arzeder. Eğer yakın akrabasına hibe etmişse, bundan vazgeçemez. Yabancı bir kimseye hibe etmişse, vazgeçme (rücû hakkı) vardır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Hibe karşılıklı (ivaz) olmadıkça, hibe eden kimse malına daha layıktır" buyurmuştur. Ancak diğer bir Hadis-i Şerif'te: "Yaptığı hibesinden dönen, kustuğunu tekrar yutan gibidir" buyurulmuştur. Bu ise hibeden rücûnun kerahatle caiz olduğunu beyan eder"(346) hükmünde müttefiktir.

1581 Hibeden dönmeye engel olan sebepleri şu şekilde izah etmek mümkündür:

1) Mükellef; usûl ve fûruuna (yakın akrabalarından birine) hibede bulunursa, bundan dönemez. Zira bu çeşit hibede asıl olan akrabasına ihsanda bulunmaktır. Resûl-i Ekrem (sav): "Bir kimse, zi, rahm-i mahremine (kendisine nikah düşmeyen akrabaya) hibede bulunursa, ondan rücû edemez"(347) buyurmuştur. Dolayısıyla yakın akrabalık hibeden rücûya manidir.

2) Hibe edilen malın kendisinde, kıymetini çoğaltacak şekilde ziyadelik meydana gelmişse rücû mümkün olamaz. Mesela: Zayıf bir inek hibe edilmiş!.. Hibeden sonra bu inek, gayet güzel beslenmiş ve yavru sahibi olmuş. Bu değişiklik hibeden dönmeye (rücû'a) manidir.

3) Hibe edilen malın tesliminden sonra, taraflardan birisinin ölmesi, hibeden rücûa manidir. Mecelle'de: "Vahib (hibe eden) ile mevhûbun lehden (hibe edilenden) birinin vefatı mani-i rücûdur" (Madde: 872) hükmü kayıtlıdır.

4) Bir ivaz karşılığında yapılan hibeden rücû mümkün değildir. Kendisi ölünceye kadar beslemek üzere, akarını başkasına hibe eden kimse hibesinden dönemez.

5) Hibe edilen malın; helak olması rücûa engeldir.

6) Evlendikten sonra karının kocasına veya kocasının karısına yapacakları hibeden dönmeleri caiz olmaz.

7) Hibe edilen malın, elden çıkmış olması da rücûa engeldir.(348).

1582 Evini başkasına; ölünceye kadar kullanması için hibe etmeye "Umra" denilir. Bu caizdir.(349) Zira teslim etmek suretiyle hibe gerçekleşir.

1583 Rukba ise caiz değildir. Bu "Eğer ben senden önce ölürsem, ev senindir" şeklindeki bir taahhüde dayanır. Burada kendisine hibe edilen kimse, hibe edenin ölümünü beklemek durumundadır. Dolayısıyla temlik (mülk edindirme) söz konusu olmadığı için caiz olmaz.(350).

1584 Sadaka da tıpkı hibe gibidir. Ancak teslim etmek suretiyle sahih olur. Sadakadan rücû söz konusu olamaz. Zira sadakadan maksad; sevap kazanmaktır ki, mülk edindirmekle (vermekle) hasıl olur.(351)

1585 HİBEDE ÇOCUKLAR ARASINDA ADALETE RİAYET ETMEK:

Bir babanın çocuklarından bir kısmına hibede bulunup, diğerlerini hibeden mahrum etmesi caiz midir, değil midir? suali çerçevesinde ülema farklı görüşler ortaya koymuştur. Şimdi bu konu ile ilgili olarak Hz. Numan İbn-i Beşir (ra)'dan rivayet edilen Hadis-i Şerifi zikrederim: "Babam bana bir köle hibe etmişti. Anam revaha kızı Amre babama: "- Bu hibeye sen Resûl-i Ekrem (sav)'i şahid etmedikçe inanmam" dedi. Bunun üzerine babam Resûlullah (sav)'in huzuruna çıkarak: "- Ya Resûlullah!.. Ben Amre bint-i Revaha'dan olan oğluma bir hediye verdim. Fakat Amre, bana sizi şahid tutmayı emreyledi" dedi. Resûl-i Ekrem (sav) bunun üzerine: "- Numan'a yaptığın hibe gibi, öbür çocuklarına da yaptın mı?" diye sordu. Babam Beşir: "- Hayır etmedim" diye cevaplandırdı. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "Allah'tan korkunuz da, çocuklarınız arasında adalet ediniz" emrini verdi. Numan diyor ki; artık babam Resûlullah (sav)'ın yanından dönüp geldikten sonra hediyesinden rücû etti"(352) İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen bir başka hadiste: "Ey Ashabım!.. Atıyye ve hibede çocuklarınız arasında müsavata (eşitliğe) riayet ediniz. Ben çocuklardan birisini tafdil edecek olsaydım. Kız çocukları tercih ederdim" buyurmuştur.

1586 Hanefi fûkahası; hibede çocuklar arasında müsavata (eşitliğe) riayet etmenin müstehab olduğunu esas almıştır. Ancak evlatlar arasında bazı

sebeblerle hibede farklılaşma olabilir. Mesela: Bir kısmı kazançla meşgul olmayıp, ilimle meşgul olursa ve muttaki ise, diğerlerine tafdil ve tercih etmekle herhangi bir mahzur yoktur. Fısk-û fücûru zahir olan çocuğa hibe yapılamaz. (353).

GAYR-İ MEŞRU KAZANÇ YOLLARI

1587 Bazı kazanç yollarının mülkiyet hakkı meydana getirmeyeceğini Allahû Teâla (cc) ve Resûlû açık açık tebliğ buyurmuştur. Şimdi bu nassları kısaca zikreliyorum. 1588 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. Birbirinizin mallarınızı aranızda batıl (haksız, haram) sebeblerle yemeyin. Meğer ki (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticaret (malı) ola. Kendinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir"(354) hükmü beyan buyurulmuştur. Meşrû (şer'i) bir sebep ve vesile olmadığı müddetçe, hiçbir kazanç helâl olmaz.

1589 Yine bir başka Ayet-i Kerime'de: "Yetimlerin mallarını zulmen (haksız olarak) yiyenler, muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler. Onlar çılgın bir ateşe (Cehennem'e) gireceklerdir"(355) hükmü zikredilmiştir.

1590 Resûl-i Ekrem (sav) veda hutbesinde: "Dikkat ediniz!.. Kanlarınız, ırzlarınız ve mallarınız (birbirinize) haramdır" buyurmuştur. Görüldüğü gibi bir müslümanın canına tecavüz etmek haram ise, malına tecavüz etmek de aynen öyle haramdır.(356).

1591 Dikkat edilirse, helal kazanç elde etmek için; haklı bir sebep (şer'i izin) ve karşılıklı rıza esastır. Bunun zıddı da; haksız kazancı ortaya çıkarır. Yani:

1) Haksız (haram olan) bir sebep.

2) Birisinin malını rızasının dışında zorla almak!..

1592 Allahû Teâla (cc)'nin haram kıldığı bir iş karşılığında elde edilen her türlü kazanç gayr-i meşrudur. Şimdi bunlardan bir kısmını ele alalım.

FUHUŞTAN ELDE EDİLEN KAZANÇ

1593 İslâm'ın haram kıldığı her türlü kötülüğün ortak ismi "Fahşa"dır. Fuhuş ve fahişelik de aynı kökten gelir. Kur'an-ı Kerim'de: "Nikâha (evlenmeye) imkân bulamayanlar, Allah kendilerini fazlından zengin kılıncaya kadar (zinaya karşı)

iffetlerini korusunlar. Ellerinizin malik olduğu (köle ve cariyelerden) mükabete isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız kitabete kesin, onlara Allah'ın verdiği maldan verin. Dünya hayatının geçici metaini kazanacaksınız diye cariyelerinizi, eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse, siz fuhş mecbur etmeyin. Kim onları fuhş mecbur ederse, şüphesiz ki Allah onlara (o cariyelere) kendilerinin zorlanmalarından sonra da çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir"(357) hükmü beyan buyurulmuştur. Hz. Cabir b. Abdullah (ra)'dan rivayet edildiğine göre, bu Ayet-i Kerime'nin nüzûl sebebi şudur: "Münafıkların reislerinden Abdullah b. Übey bin Selûl'ün "Museykete ve Umeymete" isminde iki cariyesi vardı. Bunları para karşılığı fuhş zorluyordu. Bunlar gidip durumu Resûlullah (sav)'a bildirdiler ve şikâyetle bulundular. Bunun üzerine "Dünya hayatının geçici metaini kazanacaksınız diye... fuhş mecbur etmeyin" ayeti nazil oldu. Taberi, Mücahid'den şöyle rivayet eder: Araplar cahiliyye devrinde genç cariyelerine zorla fuhş yaptırırlardı. Kazandıkları parayı da kendileri yerdi. Abdullah b. Übey b. Selûl'ün fuhş yaptırdığı bir cariyesi vardı. O cariyeye fuhşu çirkin bularak bir daha yapmayacağına yemin etti. Yine zorlanınca yeşil bir aba karşılığı zina yaparak abayı efendisine getirdi. Bunun üzerine "Dünya hayatının geçici metaini kazanacaksınız diye... fuhş mecbur etmeyin" ayeti nazil oldu. (358).

1594 Eskiden cariyelerin sırtından geçinen zorbaların yerini bugün beyaz kadın ticareti yapan çeteler ve genelevi patronları almıştır.(359) Lâik devletlerde de fuhş (genelevi) yaygındır.

1595 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "En kötü kazanç, fuhş yoluyla elde edilendir" (360) buyurduğu bilinmektedir.

KUMARDAN ELDE EDİLEN KAZANÇ

1596 Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler!.. İçki, kumar, (tapmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki, muradınıza eresiniz. Şeytan, içkide ve kumarda ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?"(361) hükmü beyan buyurulmuştur.

1597 İslâm dini; kumarı haram kılarken, bunun belli bir şeklini değil, mahiyetini ve neticesini esas almıştır. Hangi alet ve metodla oynanırsa oynansın; sonuçta

tarafardan biri (veya birkaçı) kâr yahud zarar edecekse kumar gerçekleşmiş olur. Zira ortada; tarafların rızasının varlığını kabul etsek dahi, (esasen hiçbir kumarcı, rakibine gönül rızasıyla para vermez) kazanç için meşru bir sebep gösteremeyiz. Muhammed Ali Sabuni: "Kumar, başlı başına bir felakettir. Kumar oynayan bir insan; şuur ve duygularını kaybeder. Parasının ve bütün varlığının elinden nasıl çıkıp gittiğini dahi anlayamaz. Çünkü her verişinde, bir önce verdiğini yeniden kazanmak peşinde koşar ve her defasında da kaybeder. Evine eli ve cebi boş döndüğü zaman, içi, parasını alan kişiye karşı kin ve düşmanlıkla dolar. İçine düştüğü buhran sonucu onu öldürmeye kalkar veya bizzat kendini öldürmeye (intihar) kalkışır. Kumar yüzünden yıkılmış çok aile vardır. Ailenin ferdleri kumar yüzünden ahlaksızlığa ve kötü yollara düşmüşlerdir. Müreffeh bir hayat süren ailelerin kumar yüzünden evsiz, yurtsuz, sokaklarda, hamam külhanlarında perişan bir vaziyette yaşamaya çalıştıkları az görülmemiştir. Bir zamanlar onların selamlarını bile kendileri için şeref sayanlar, kumar afeti yüzünden perişanlığa düştükten sonra, onlarla değil selamlaşma ve konuşma, onları görmek bile istemezler. İşte bunların hepsini Allahû Teâla (cc): "Şeytan içkide ve kumarda ancak aranızda düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?" ayetiyle beyan etmiştir" diyerek konunun hassasiyetini ortaya koymuştur.

1598 Milli Piyango, Spor-Toto, müşterek bahis (altılı ganyan, at yarışları) gibi tertip ve oyunlar da kumardır. Daha büyük kalabalıkların iştirak etmiş olması mahiyetini değiştirmez. Çünkü, kumarın bütün unsurlarını bünyelerinde taşımaktadırlar. Bunların gelirlerinin bir kısmından; tesis yapılması veya hayır kurumlarının faydalanması, İslâmi açıdan mazeret değildir. Bunların devlet tarafından organize edilmiş olması da kumar mahiyetini ortadan kaldırmaz. Sonuçta taraflardan biri veya birkaçı kârlı çıkmakta, diğerleri ise zarara uğramaktadır. Ayrıca "Haklı Sebeb" mevcut değildir. Yani bu kazanç, herhangi bir emek veya faaliyet sonucu ortaya çıkmış değildir. Tamamen şansa ve tesadüfe dayanmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi sonucu; birçok kumar makinası icad edilmiştir. Bu makinalar; sahiplerinin münasip gördükleri yerlerde (büyük oteller, kumar salonları vs.) onlar adına faaliyet göstermektedirler.

BAŞKASINA AİT MALI ZORLA VEYA HİLE İLE ELE GEÇİRMEK

1599 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslümanın malı, ancak kendi gönül rızası ile (başkasına) helal olur"(362) buyurduğu bilinmektedir. Başta gasb olmak üzere

hırsızlık, gulûl, soygunculuk gibi yollarla elde edilen kazanç haramdır.

1600 GASBIN MAHİYETİ: Önce kelime üzerinde duralım. Gasb; bir malı veya eşyayı sahibinden, zor kullanarak almaktır. Lugat alimleri tarafından; bu şekilde kullanılmıştır, meşhur olan tarifi de budur. İslâmi ıstılâhta; "Bir kimsenin mütekavvim ve muhterem olan bir malını, onun izni olmaksızın haksız yere elinden almaktır."(363) şeklinde tarif olunmuştur. Mecelle'de: "Gasb, bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zabt etmektir ti, ahz eden kimseye "Gasıb" ve o mala "Mağsub" ve sahibine "Mağsub-un-minh" denilir"(364) hükmü kayıtlıdır.

1601 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiçbir kimseye; kardeşinin malını, ne şakacıktan, ne de ciddi olarak almak helal olmaz. Şayet almışsa derhal geri versin"(365) buyurduğu bilinmektedir. Fûkaha, gasb edilen malın aynen iadesinin gerektiği hususunda müttefiktir. Eğer gasb edilen mal telef olunmuşsa, bedelinin ödenmesi şarttır.(366).

1602 Bir kimse; başkasına ait bir araziyi gasbedip, oraya bina yapsa veya ağaç dikse durum ne olur? Hanefî fûkahası; bu durumda gasbedene: "Binayı derhal yık ve ağaçlarını sök!.. Daha sonra da araziyi sahibine iade et" denilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Zalim bir kök sahibi için hak yoktur" buyurmuştur. Esasen arazinin sahibinin mülkiyeti bakidir"(367) hükmünde ittifak etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim toprağın bir karış miktarına bile tecavüz ederse, Allah, kıyamet gününde o toprağı yedi kat yerin altına kadar-ki miktarı ile ateşten halka yapıp onun (tecavüz edenin, gasıbın) boynuna dolar"(368) Hadis-i Şerifi; gasıbın ahirette de azaba müstehak olacağını beyan etmektedir.

1603 Gasıb; zorla aldığı malın mahiyetini değiştirirse, kıymetini ödemek zorundadır. İslâm toplumunda mal emniyeti sadece müslümanlar için değil, zimmet ehli gayri müslimler için de geçerlidir. Bir müslüman; bir zimmiye ait şarabı telef ederse, onun kıymetini ödemek zorundadır. Çünkü zimmet ehlinin indinde şarap mal hükmündedir, dinlerine göre alışverişe konu olmaktadır.(369) O halde zararı izâle etmek gerekir.

1604 HIRSIZLIK VE SOYGUNCULUK: Başkasına ait olan bir malı gizlice almaya hırsızlık denir. Fûkaha, hırsızlığı; 1) Büyük hırsızlık, 2) Küçük hırsızlık olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu yolla elde edilen mal; hırsızın mülkiyetine geçmez. Bu konu üzerinde daha önce ("ûkûbat" bölümünde) titizlikle

durmuştuk!..(370).

1605 GULÛL (ZİMMET SUÇU): Önce kelime üzerinde duralım. Ganimet malından gizlice birşey almak, emanete hıyanet etmek gibi manalara gelir. İslâmi ıstılahta; "mülkiyeti bütün ümmete ait olan devlet hazinesinden veya ganimetlerden gizlice almaya" gulûl denilir. Devlet mallarını; şahsi menfaatlara alet etmek haramdır.

1606 Kur'an-ı Kerim'de: "Bir peygamber için emanete (yahud ganimet mallarına) hainlik etmek? (bu) olur şey değil. Her kim hainlik eder (ganimet ve ammeye ait hasılatın birşey aşırır, gizler) se, kıyamet günü hainlik ettiği o şey (in günahını) yüklenerek gelir. Sonra herkes ne yaptı, ne kazandıysa (cezası veya mükafatı) eksiksiz ödenir. Onlar haksızlığa uğratılmazlar"(371) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu Ayet-i Kerime'nin: "Ganimet malları arasında bulunan bir kadifenin kaybolması üzerine münafıkların "Herhalde onu güzel görüp, peygamber kendine almıştır" şeklinde dedikodu çıkarmaları üzerine nazil olduğunu, ancak hükmünün umumi olarak ümmete ait bütün malları içine aldığını" izah etmişlerdir.

1607 Hz. Amr b. Abese (ra)'den; gulûv konusunda rivayet edilen şu haber meselenin ehemmiyetini kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Haber şudur: "Resûl-i Ekrem (sav) bize namaz kıldırıp, selam verdikten sonra, namaz kılarken karşımızda duran ganimet devesinin bir yanından tüyünü kopardı ve bize göstererek: "Sizin hakkınız olan ganimet mallarından bana bu kadarı bile helal olmaz. Sadece bana Allahû Teâla (cc)'nın ayırdığı beşte bir (humus) pay vardır ki, o da benden sonra yine sizin olacaktır"(372) buyurdu.

1608 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Emanete hıyanet eden her gaddar için kıyamet günü bir teşhir bayrağı dikilir ve denilir ki: - Bu fûlan oğlu fûlanın yediği hak (Gudra) dır"(373) Hadis-i Şerifi; ümmetin malından çalan kimselerin kıyamet gününde teşhir edileceklerini haber vermektedir.

1609 BATIL (HARAM) OLAN AKİDLER MÜLKİYET MEYDANA GETİRMEZ: Kat'i nasslarla haram kılınan akidler sonucu elde edilen kazanç, mülkiyete konu olamaz. Kendisinden menfaatlenilmesi helal olmayan (Şarap, laşe, kan, domuz satışı vs.) bir şeyin alınıp satılması batıldır. Bunlardan faydalanmak helal olmadığı gibi; bunlar mülkiyete de, konu olamazlar.(374).

1610 MÜLKİYET HAKKININ KULLANILMASI: Mü'minler; rızık temini

hususunda nasıl İslâmi hududlara riayet ediyorlarsa, aynı şekilde mülkiyeti kullanma hususunda da, riayet etmek mecburiyetindedirler. Başta zekât olmak üzere; nafaka ve sair yardımlaşmalar mülkiyetin vazifeleridir. Allahû Teâla (cc), zenginlere; bazı mükellefiyetler yüklemiştir. Her mü'min; şer'i hududlara riayet ederek, mülkiyetinde dilediği gibi tasarruf eder. Ancak bazı istisnai durumlarda sınırlar sözkonusudur.(375) Nitekim Mecelle'de: "Hiç kimse mülkünde tasarruftan men olunamaz. Meğer ki ahara zarar-ı fahişi ola. Ol halde men olunabilir"(376) hükmü kayıtlıdır. Sonuç olarak; şer'i hududlara riayet etmek ve başkasına zarar vermemek esastır.

11. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) El Mülk Sûresi: 15.

(2) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim- Beyrut: 1969 D. Marife Neşri C: 4, Sh: 397-398, Ayrıca, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 317-318.

(3) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 170. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset Beyrut: ty D. İhya Yay. C: 2, Sh: 527.

(4) El Aclûni-Keşfû'l Hefa-Beyrut: 1351 C: 1, Sh: 231 Mad. No: 707. Ayrıca İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 94 Madde: 306.

(5) Ebû Nuaym Ahmed El İsfahani-Hıyletü'l Evliya-Kahire: 1933 C: 1, Sh: 31.

(6) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 Şamil Yay. C: 1, Sh: 40.

(7) Bu noktada "Ekonomi" kavramını izaha gayret edelim. Yunanca ev (oikos) ve kanun, yönetim anlamına gelen (nomos) kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkan bir kelimedir. Ev yönetimi manasına gelir. Malum olduğu üzere ev; "Helal" rızıkla yönetilebileceği gibi, haramla da yönetilebilir. Devletler için de, durum aynıdır. Tağuti devletler; haramla beslenir ve güçlenir.

(8) Muhammed Sûresi: 12.

(9) Er Rûm Sûresi: 7.

(10) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1084 Had. No: 3256.

(11) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fi ta'tili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 170-171.

(12) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb ofset Beyrut: D. İhya Yay. C: 2, Sh: 28.

(13) El Furkan Sûresi: 67.

(14) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset Beyrut: ty. D. İhya Yay. C: 2, Sh: 528.

(15) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 543 (Gadı Beyzavi bölümü, El Ara'f Sûresi: 31'in tefsiri) (16) Sahih-i Buhari-ist: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 129 K. Zekat: 50.

(17) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965. C: 1, Sh: 112. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 2, Sh: 15-16.

(18) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307, C: 1, Sh: 192.

(19) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 528.

(20) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fi ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 171-172. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur- (Şerhû Damad) İst: 1316 bsk, ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 527.

(21) El Enfal Sûresi: 69.

(22) İmam-ı Muhammed-Siyer-i Kebir-İst: 1980 Evs. Yay. C: 1, Sh: 40.

(23) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 10, Sh: 3.

(24) Bakınız madde: 773, 774, 775.

(25) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 740-741. K. Büyû. Ayrıca İmam-ı Muhammed-A.g.e. C: 1, Sh: 42-43.

(26) En Nûr Sûresi: 37.

(27) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 726. Had. No: 2146 K. Ticaret: 1.

(28) En Nisâ Sûresi: 29-30.

(29) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 D. Marife Yay. C: 1, Sh: 479. Ayrıca Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 2, Sh: 57-58.

(30) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 3. Ayrıca Molla Hüseyin-Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 142. İbn,î Hümmam-Fethû'l kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 73.

(31) İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 133. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 2, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 42-43, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 Şamil Yay. C: 10, Sh: 8.

(32) Daha önce "Mal" ve "Milk" kavramlarını izah etmiştik bakınız madde: 890, 1275, 1281.

(33) Molla Hüseyin-Dürerû'l Hükkam fî şerhû Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 142.

(34) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 3-4. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 Şamil Yay. C: 10, Sh: 10-11. İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 21. Şeyh Nüzimaddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 2, Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 3-4 (Not: Fûkaha'dan bir kısmı, şer'an satışı: "malı mal ile mübadele etmektir" tarifini esas almıştır. Darûl İslâm'da "Mal" tabiri; alışverişe konu olan mütekavvim (Dayanıklı, mübah, kıymetli) olanı ihsas ettirmektedir. Şarab gibi; gayr-i mütekavvim mallar, nazar-ı ibitara alınmazdı.Biz hassaten "Mütekavvim" kaydını koyduk ki; haram olan maddeler tarifin dışına çıksın!.. Çünkü şarab, satışa konu değildir.)

(35) İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 133-134. Ayrıca

İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 73-74, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 0, Sh: 14-15.

(36) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 142.

(37) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l muhtar- İst: 1984 C: 10, Sh: 16-17.

(38) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 333-337. Ayrıca Mecmuatu't Tefsair-ist: 1979 C: 1, Sh: 439-442 (Not: İslâm ülemasından bazıları senetleşmenin "Vacip", bazıları da "Müstehab" olduğuna kâildirler. Ancak Şer'i şerifile hükmeden kadı (hakim huzurunda, iki adil şahid tarafından imzalanmış senet, kat'i hüccettir. Ayrıca taraflar arasında; unutma veya ihmalden dolayı ortaya çıkabilecek ihtilafları da, ortadan kaldırır. İslâm ahkâmı ile hükmetmeyen mahkemeleri esas alan ve taraflar arasında şahidsiz olarak imzalanan belgeler, şer'i şerif indinde "senet" hükmünde değildir. Ancak hangi mahkeme esas alınmışsa (kanun açısından) resmi belge hüviyeti taşır.)

(39) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 21. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 144.

(40) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 137-138. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 4, Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 C: 2, Sh: 11, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 144-145.

(41) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 81. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 10, Sh: 57-58.

(42) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Aham-İst: 1307 C: 2, Sh: 151. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 41.

(43) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 110. Ayrıca Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fî ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 12. İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 27.

(44) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 12-13. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 151-152. İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 28.

(45) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 156-157.

(46) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 137. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 157, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 32.

(47) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 54. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 151.

(48) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 160. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 35-36.

(49) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 99. K. İmam: 43 Had. No: 164 (102).

(50) İmam-ı Azam Ebû Hanife-El Müsned-İst: 1978 Şamil Yay. Sh: 201 Had. No: 329/9.

(51) İmam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 846 K. Eşribe: 5.

(52) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 24, Ayrıca İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 10 Sh: 301-302, Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 53, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhi Gureri'l ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 168-169.

(53) El Beyhaki-Es Sünenû'l Kübra-Haydarabat: 1344-1346 C: 5, Sh: 336.

(54) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 605-606 K. Büyû: 73 Had. No: 1314.

(55) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr fi şerhi mülteka el ebhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Bask ofset, Beyrut: ty. C: 2, Sh: 548-549. Ayrıca Molla Hüsrev Dürerû'l Hükkam fi şerhi Gureri'l Ahkam-ist: 1307 C: 1, Sh: 322.

(56) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 5, Sh: 27-50.

(57) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 129. Ayrıca İbn-i Hümmam-El Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 126.

(58) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l mebtedi-Kahire: 1965, C: 4, Sh: 92. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 5, Sh: 129, Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 728 K. Ticaret: 6 Had. No: 2153.

(59) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 5, Sh: 129. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fi'talili'l Muhtar-ist: 1979 C: 4, Sh: 160-161.

(60) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 167. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 93, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 127.

(61) Geniş bilgi için / İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 129. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 93, İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 33.

(62) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 239. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 20-30, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'de Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 10, Sh: 435.

(63) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 177. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 24 K. Büyû: 58.

(64) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 240. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 178. İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 53.

(65) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 178. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 10, Sh: 436-437. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 240-241.

(66) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 65.

(67) Günümüzde birçok müellif, vadeli satıftaki vade farkını pazarlıkla izah ederek, fetva vermektedir. Esasen ticaretle uğraşan birçok mü'min: "Peşin ve vadeli satış arasında fark olmazsa biz ayakta duramayız. Vadeli satışları takip için, ayrıca eleman görevlendiriyoruz" diyerek, içinde bulundukları durumu izaha gayret ediyorlar. Paranın değerinin sürekli düşmesini de; ayrı bir delil

şeklinde ele almaktadırlar. Darû'l İslâm'da para; "itimad senedi" değil, bizzat maldır. Esasen şer'an satışın: "Malın, mal ile mübadelesidir" şeklinde tarif edilmesinin sebebi de budur. Para, altın, gümüş veya bunların yerine kaim olacak nakit (kaime) dir. Günümüzde de kullanılan T.C. parası ise; belli bir mal karşılığında basılmamakta, "İtimad senedi" mahiyetini korumaktadır. Emisyon (fazla para basmak) ise; değerini değiştirmektedir. Bu değişiklik; bazen çok kısa sürede olmaktadır, cehalet sürekli dir.

(68) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 14, Sh: 36.

(69) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 158 vd. Ayrıca Şeyh Nizamüddinni ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 136, İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 14, Sh: 36. Feteva-ı Bezzaziye-C: 4, Sh: 431.

(70) İmam Ebû Bekir El Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 1, Sh: 465. (Not: İbn-i Abidin "Mecmuatı'r Resail" isimli eserinde bu hadisi zikretmekte ve "-İki satıştan maksat, söylediği iki fiyattan az olanını kabul ederse mesele yoktur. Çok olanı kabul ederse faiz yemiş olur" demektedir.)

(71) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1228 K. Müsakat: 27 Had. No: 131 (1606).

(72) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 12 K. Büyû: 27 (Not: Bu Ayet-i kerimenin, sebab-i nüzûlü hususunda birkaç rivayet daha mevcuddur. Geniş bilgi için/İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 375-376.

(73) Al-i İmran Sûresi: 77.

(74) Sahih-i Müsilim-İst: 1401 C: 1, Sh: 412 K. Mesacid: 25 Had. No: 129 (589). Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 1, Sh: 202 K. Ezan: 149.

(75) Et Tahfif (Mutaffifin) Sûresi: 1-4.

(76) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 6 Sh: 470-471. Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1968 C: 4, Sh: 483-484.

(77) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 521 K. Büyû: 9 Had. No: 1217.

(78) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 178. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El lûbab fî şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 31.

(79) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 54.

(80) Şeyh Nizamüddin ve heyet-el Feteve-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 156-157. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 54-55, Şeyh Abdülgani El Meydani-A.g.e. C: 2, Sh: 31-32, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 246 vd.

(81) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 738 K. Büyû: 54 Had. No: 3460.

(82) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 726 Had. No: 2146. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 3, Sh: 515-516 Had. No: 1210.

(83) El Bakara Sûresi: 275-279.

(84) Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lûbab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 37. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 186, El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 2, Sh: 30.

(85) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 293. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 64, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 188.

(86) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 12 Sh: 109-110.

(87) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kaher: 1979 (2 Bsm) A. M. Şakir Neşri Sh: 234 Madde: 651.

(88) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 61, Ayrıca Şeyh Abdülgani el Meydani a.g.e. Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 37-38, El Mavsili-El İhtiyar fî ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 2, Sh: 30.

(89) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 278. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fe şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 186. İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 61. El Mavsili-A.g.e. C: 2, Sh: 30-31.

(90) Sünen-i Nisai-İst: 1401 C: 7, Sh: 273 K. Büyû: 41. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1215 K. Müsakat: 18 Had. No: 96 (1594). (Not: Sahih-i Müslim'deki rivayetin devamında: "Lakin iyi hurma satın alacak oldun mu; diğerini sat, onun kıymetiyle iyi hurmayı al" buyurulmuştur.)

(91) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 381.

(92) En Nisâ Sûresi: 161.

(93) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 D. Marife Yay. C: 1, Sh: 583.

(94) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 D. Sadr Mtb. C: 2, Sh: 484.

(95) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 192.

(96) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 14, Sh: 56. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 66, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 189, Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fi şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 41.

(97) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 14, Sh: 57.

(98) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 300 (Not: İmam-ı Şafi (rha) "Er Risale" isimli usul kitabında; bir kimsenin malının masum olabilmesi için; ya iman ya zimmet akdinin şart olduğunu beyan etmektedir. Bu durumda; harbinin malının masum olmaması noktasında, herhangi bir farkın olmaması gerekmektedir.)

(99) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 192. Ayrıca İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 6, Sh: 147.

(100) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 11, Sh: 163.

(101) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 5, Sh: 209. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 233.

(102) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 178.

(103) İmam-ı Şafii-A.g.e. Sh: 337-338 Madde No: 916.

(104) İmam-ı Merginani - A.g.e C: 3, Sh: 71, Ayrıca İbn Hümam A.g.e. C: 5, Sh: 323.

(105) İmam-ı Şafii - Er Risale Sh: 336-337, Madde No: 914.

(106) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhü Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 194.

(107) Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhü damad) Beyrut: D. İhya Neşri C: 2, Sh: 97. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 11, Sh: 234.

(108) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 178.

(109) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-beyrut: 1974 C: 5, Sh: 209 vd. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 178-179, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 71, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 261.

(110) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 179.

(111) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 11, Sh: 261. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn-i Süleyman-Mecmuaû'l Enhur-Beyrut: D. İhya Neşri-C: 2, Sh: 97-98.

(112) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 181.

(113) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 350.

(114) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 198.

(115) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhü Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 202.

(116) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 217.

(117) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 369. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh:

203.

(118) Sahih-i Buhari-İst: 1981 Çağrı Yay. K. Büyû: 8 C: 3, Sh: 6.

(119) Ebû Bekir Muhammed b. İbrahim b. El Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 66.

(120) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureril Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 203.

(121) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 217.

(122) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 218-219. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 370-371. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 217-218.

(123) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 242-246.

(124) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955 C: 10, Sh: 444 vd.

(125) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9- Sh: 165.

(126) Saad Sûresi: 24.

(127) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 11, Sh: 151.

(128) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 3.

(129) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 164.

(130) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. K. Sitte Serisi-K. Büyû 27 C: 3, Sh: 677. Had. No: 3383.

(131) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 151.

(132) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 3.

(133) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 56. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11, Sh: 151, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 3.

- (134) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 301. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 3.
- (135) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 301.
- (136) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 3. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-C: 2, Sh: 301.
- (137) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 57. Ayrıca Şeyh Nizamüddin C: 2, Sh: 301.
- (138) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-ist: 1979 Sh: 210 Madde: 1067.
- (139) İbn-i Nüceym-El Bahrû'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 180. Ayrıca Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979, Sh: 210 Madde: 1068.
- (140) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 56 vd. Ayrıca Mecelle-A.g.e. Sh: 271, Madde: 1329.
- (141) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 177.
- (142) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 301.
- (143) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 302.
- (144) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 177.
- (145) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955 C: 7, Sh: 440. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureril Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 319, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 58.
- (146) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 4.
- (147) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 11, Sh: 153.
- (148) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyut: 1316 C: 5, Sh: 6.
- (149) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 4.

(150) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11, Sh: 153. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 7, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 59. İmam-ı Şafii-El Umm-Beyrut: 1393 (2.Bs.) C: 8 Sh: 109.

(151) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 308.

(152) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 177. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 308.

(153) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 185-186. Ayrıca Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 274. madde: 1338-1339.

(154) Şeyh Nizamüddin ve heyet-C: 2, Sh: 308.

(155) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11 Sh: 197. Ayrıca İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 177-178.

(156) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 308.

(157) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11 Sh: 179. Ayrıca Mecelle-A.g.e. Sh: 279 Madde: 1359.

(158) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 179. Ayrıca Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 279 Madde: 1360.

(159) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 186.

(160) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 20. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-C: 11, Sh: 152, Mecelle: A.g.e. Madde: 1366.

(161) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 319.

(162) İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 5, Sh: 188.

(163) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 319, İbn-i Nüceym-C: 5, Sh: 189.

(164) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 61 vd.

- (165) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 319.
- (166) İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 7. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 320.
- (167) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 5, Sh: 21. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 7.
- (168) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 320.
- (169) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 58. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 28.
- (170) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 208.
- (171) Es-Şirazi-El Huhazzeb-Kahire: 1272 C: 1, Sh: 346.
- (172) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 28.
- (173) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 328. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 58.
- (174) İbn-i Kudame-El Muğni-Beyrut: 1972 C: 5, Sh: 6.
- (175) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 5, Sh: 195. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 330.
- (176) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 208. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 329.
- (177) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 158. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 327, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9- Sh: 210, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 57.
- (178) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 211.
- (179) Ali Haydar Efendi-Dürerû'l Hükkam-İst: 1330 C: 3, Sh: 711. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 210.
- (180) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh:

327.

(181) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1400 C: 9, Sh: 30.

(182) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 332.

(183) İmam-ı Yusuf-Kitabû'l Harac-İst: 1973 Bahar Yay. Sh: 163.

(184) Ali Haydar Efendi-A.g.e. C: 3, Sh: 512.

(185) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyyeİst: 1979 (2 Bsm) Sh: 252, Madde: 1234-5.

(186) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 11. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 332, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 31-32.

(187) El Maide Sûresi: 96.

(188) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 332.

(189) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 35. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 12, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 336.

(190) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-ist: 1983 C: 9, Sh: 217. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 335.

(191) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 34. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 12.

(192) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 336.

(193) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 219. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 12, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5, Sh: 34.

(194) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 336.

(195) Abdurrauf El Münavi-Feyzû'l Kadir-Beyrut: 1356 C: 6, Sh: 459.

(196) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab C: 1, Sh: 542 vd. Ayrıca El Meydani-El Lübab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 131. İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C:

7, Sh: 57.

(197) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 (2 Bsk) Sh: 290 Madde: 1404.

(198) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 22, Sh: 18.

(199) M. Asim Köksal-İslâm Tarihi (Mekke Devri) İst: 1981 Şamil Yay. Sh: 98.

(200) Bakınız: Müzemmil Sûresi: 20, El Cummua Sûresi: 10, El Bakara Sûresi: 198.

(201) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkâmu'l Kur'an-Kahire: 1967 (3.Bsm) C: 19, Sh: 560.

(202) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 22, Sh: 18.

(203) Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuk-ı İslâmiyye ve ıstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 7, Sh: 101 Madde: 198.

(204) İmam-ı Kasani-A.g.e.C: 6,Sh: 79. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e.C: 4,Sh: 285.

(205) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 22, Sh: 24.

(206) Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye-İst: 1979 (2 Bs.) Sh: 291 Madde: 1406. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 7, Sh: 102, Madde: 199.

(207) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 22, Sh: 40.

(208) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 59.

(209) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-Sh: 291, Madde: 1408.

(210) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 22, Sh: 33.

(211) Mecelle-A.g.e. Sh: 291, Madde: 1409.

(212) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 286.

(213) Mecelle-A.g.e. Sh: 292 Madde: 1410.

(214) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 207-208. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 286,

(215) Mecelle-A.g.e. Sh: 292 Madde: 1411.

(216) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 111 vd.

(217) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 7, Sh: 268. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 22, Sh: 85.

(218) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 22- Sh: 85-86.

(219) Ed-Debbu-Akdu'l Mudaraba-Bağdat: 1973 Sh: 179.

(220) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 292 Madde: 1413.

(221) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 288. Ayrıca Mecelle-A.g.e. Sh: 292, Madde: 1413.

(222) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 79. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 292, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 210.

(223) İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 7, Sh: 264. Ayrıca Mecelle-A.g.e. Sh: 293.

(224) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 313. Ayrıca İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 7, Sh: 269.

(225) Ali Haydar Efendi-Dürerû'l Hükkam-İst: 1330 C: 3, Sh: 743.

(226) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 110.

(227) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 7, Sh: 265.

(228) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 271.

(229) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 74-77, İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 7, Sh: 268 vd. İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 208-210, Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1979 C: 7, Sh: 108 Madde: 227.

(230) İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 7, Sh: 268. Ayrıca Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 295 Madde: 1424.

(231) İbn-i Nüceym-A.g.e. C: 7, Sh: 268. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 209.

(232) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 7, Sh: 78. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 209-210. Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-ist: 1979 Sh: 295 Madde: 1427.

(233) Daha önce üzerinde durmuştuk. Bakınız Madde: 1372.

(234) İbrahim Sûresi: 32, 33, 34.

(235) Ebû's-Suud Efendi-İrşadû'l Akli's-Selim-Kahire: ty C: 5, Sh: 48.

(236) Hûud Sûresi: 6.

(237) İmam-ı Şafii-Er Risale Kahire: 1979 (2 Bsm) A. M. Şakir Neşri: Sh: 54. Madde: 180.

(238) Erdoğan Alkin-İktisat-İst: 1972 Sh: 1. (Not: Nedret kelimesi, (n-d-r) kökünden gelir. Nadir olmak, az bulunmak, seyreklik gibi manalara gelir. Dünyada ihtiyaç maddelerinin azlığını beyan için kullanılır.

(239) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 (3 Bsk) C: 9, Sh: 367.

(240) Abdi'l-Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1974 C: 7, Sh: 124.

(241) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 306.

(242) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 135. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 385-386, El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 139. Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 306.

(243) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 70. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 403-404 Had. No: 3073, Sünen-i Darimi-C: 1, Sh:

663, İmam-ı Malik, Muvatta-ist: 1401 C: 2, Sh: 743 K. Adıyye: 26.

(244) İmam Ebû Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 114.

(245) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 135-136. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 386, İmam-ı Merginani-El Hidaye şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 97.

(246) İmam Ebû Yusuf-Kitabû'l Haraç-ist: 1973 Sh: 115.

(247) İmam Ebû Yusuf-A.g.e. Sh: 115.

(248) İmam-ı Şafii-El Umm-Beyrut: 1393 D. Marife Neş. C: 4, Sh: 41.

(249) Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 (2 Bsk) Sh: 259 madde: 1275.

(250) Hz. Ömer (ra)'in, bu giriş hitabesi iyi tefekkür edilmelidir. Ulû'lemr; mü'minlerin bey'atı sonucu "Emaneti" yüklenen bir görevlidir. Esasen "velâyetin" mahiyeti de budur. Melik-i Adûd'ların; mü'minlerin siyasi haklarına kılıçla el koyup "Söyletmeyin, vurun" sloganına sarılmaları Yezid'le birlikte başlamıştır. Bu bid'at, mü'minlerin velâyetine büyük bir darbe indirmiştir.

(251) El Haşr Sûresi: 6.

(252) El Haşr Sûresi: 7.

(253) El Haşr Sûresi: 8.

(254) El Haşr Sûresi: 9.

(255) El Haşr Sûresi: 10.

(256) İmam Ebû Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 57-62 (özet)

(257) Ebû Ubeyd-Kitabû'l Emval-İst: 1980 Sh: 52 Madde: 85.

(258) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 40-41.

(259) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 10, Sh: 15-16. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 118-119. İmam-ı Malik-el Muvatta-C: 2, Sh: 470. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 32 (Not: Osmanlı

döneminde, bir belde silahla fethedildiği zaman; arazi sayımı yaptırılır, nüfus ve gelir tesbit edilirdi. Daha sonra "Tımar, zeamet veya has" kısımlarına karar verilirdi. (Bkz. Mustafa Necati efendi-Netaiç-ül vukûat-İst: 1327 C: 1, Sh: 119 vd) Bu topraklar "Miri Arazi" olarak isimlendirilir ve haraca tabidir. Mülkiyeti devlete ait olup, işletme hakkı fertlere verilir. Ebû's-Suud Efendi, Anadolu ve Rumeli arazisinin "Mir'i" olduğunu beyan etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen de "Büyük İslâm İlmihali'nde" (Sh: 352, Madde: 4 - Arazili Memleket) Türkiye arazisinin "Öşür'e" değil, haraca tabii olduğunu kaydetmektedir. Esasen müslümanlar, Türkiye'nin sınırları içerisinde bulunan toprakları, Bizans'a karşı cihad ederek elde etmişlerdir. Dolayısıyla mülkiyeti bütün müslümanlara aittir.

(260) İmam-ı Ebû Yusuf-A.g.e. Sh: 106.

(261) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 237.

(262) Ebû Ubeyd-Kitabû'l Emval-İst: 1981 Sh: 177 Madde: 389.

(263) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 159. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 240, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 366.

(264) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı-Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1974 C: 7, Sh: 177.

(265) El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 328. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhû Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 324, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 235, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 32.

(266) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 175. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 324.

(267) El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 3, Sh: 75. Ayrıca İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 33.

(268) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 175. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahir: 1965 C: 4, Sh: 54, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 324.

(269) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 235.

(270) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 54. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 325, Şeyh Nizamüddin-A.g.e. C: 5, Sh: 235.

(271) Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu İst. 1976 C: 7, Sh: 123-1243, Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 54-55.

(272) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-beyrut: 1974 C: 6, Sh: 176. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 241.

(273) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 38. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 7, Sh: 126 Madde: 244.

(274) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 184-185. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 256 vd. Ö.Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 7, Sh: 127 Madde: 246. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 41-44.

(275) İmam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 745-K. Akdiyye: 26.

(276) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 233.

(277) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 (2 Bsk) Sh: 298 Madde: 1441.

(278) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 185. Ayrıca A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 298 Madde: 1442.

(279) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 67 K. hars ve Müzaraa: 5.

(280) İbn-i Hümmam-Fethû'l kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 46-47 (Hanefilere göre müsakat: Hurmalıkta, ağaçlarda, üzüm bağında, yoncalıkta ve patlıcan köklerinde caiz olur. Şafilere göre; sadece üzüm bağlarında ve hurmalıkta caizdir.)

(281) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhû Gururil Ahkam-İst: ist: 1307 C: 2, Sh: 328.

(282) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 69 K. Hars: 10.

(283) Şeyh Muhammed El Hatibi Eş-Şerbini-Meğni'l Muhtar-C: 2, Sh: 331.
Ayrıca A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 77 Madde: 405, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 225.

(284) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 4, Sh: 173. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 409, A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 77 Madde: 405.

(285) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1989 C: 2, Sh: 53 vd. Ayrıca A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 80 Madde: 422-423-424-425.

(286) El Kasas Sûresi: 26-27.

(287) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1974 (3 Bsm) C: 6, Sh: 369 Had. No: 967.

(288) Daha önce izah etmiştik. Bakınız C: 1, Sh: 122. Madde: 254-255.

(289) Es Saad Sûresi: 26.

(290) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 32.

(291) El Maide Sûresi: 49.

(292) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1, Sh: 518.

(293) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 21. K. El-ilm: 2.

(294) Sahih-ı Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1456 K. İmare: 3 Had: 14 (1733).

(295) Sahih-i Buhari-C: 7, Sh: 77-78. K. Edeb: 27.

(296) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Bsk) Sh: 25 Madde: 71

(297) Hûd Sûresi: 113.

(298) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 367 (Gadı Beyzavi ve Haazin). Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 461.

- (299) İmam-ı Gazali-İhyaû'ulûmid-Din-İst: 1975 Bedir Yay. C: 2, Sh: 357.
- (300) Mansur Ali Nasıf-Tac Tercemesi-ist: 1973 Eser Yay. C: 3 Sh: 100 Hadis No: 168-Tirmizi, Nesai.
- (301) İmam-ı Gazali-A.g.e. C: 2, Sh: 372.
- (302) El Bakara Sûresi: 188.
- (303) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 2, Sh: 341. Ayrıca Mehmed Vehbi Efendi-Hulâsat-ül Beyan-İst: 1966 C: 1, Sh: 323.
- (304) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 114-115 K. Ahkam: 24.
- (305) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 4, Sh: 172. Ayrıca İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316, C: 3, Sh: 355.
- (306) İmam-ı Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973, Sh: 190.
- (307) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 9, Sh: 184-185. Ayrıca İmam-ı Yusuf-A.g.e. Sh: 190.
- (308) Mansur Ali Nasıf-Tac Tercemesi-İst: 1973, Eser Yay. C: 3, Sh: 97 Had. No: 149.
- (309) İmam-ı Gazali-A.g.e. C: 2, Sh: 374.
- (310) Mansur Ali Nasıf-A.g.e. C: 3, Sh: 160.
- (311) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-ist: 1979 Sh: 79 Madde: 420.
- (312) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 240.
- (313) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9, Sh: 37.
- (314) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317, C: 7, Sh: 147.
- (315) A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 78, Madde: 414.

(316) İmam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 981 K. İstizan: 42.

(317) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 4, Sh: 174. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 409. C: 4, Sh: 174.

(318) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-ist: 1979 Hikmet Yay. Sh: 48 Madde: 444. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 410.

(319) Muhammed Fehr Şakfe-İslâm'da İş Ahkâmı ve İşçi Hakları-İst: 1968 Sh: 80.

(320) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 4, Sh: 174. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 50 K. İcare: 10 (Not: Ulû'lemr; işçinin ücretinin tam ve zamanında ödenmesi için tedbir almak zorundadır.)

(321) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 147. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 4, Sh: 174. İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 231.

(322) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 51-52 K. İcare: 12.

(323) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3, Sh: 355. Ayrıca Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi-İst: 1978 C: 8, Sh: 264'te: "Köle ve hizmetçilere, kendi yediğinden yedirmek, giydiğinden giydirmek müstehaptır. Takat getiremeyecekleri şeyleri onlara yüklemek haramdır" denilmektedir."

(324) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 244.

(325) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 79 Madde: 421.

(326) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 151. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 410-411. A Himmet Berki-A.g.e. Sh: 82 Madde: 436.

(327) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 4, Sh: 174.

- (328) Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 410-411. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 4, Sh: 175, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 149-151.
- (329) Daha önce "Muhayyerlik konusunu" izah etmiştik. Bkz. Madde: 1382-1383.
- (330) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 249. Ayrıca A Himmet Berki-A.g.e. Sh: 95-96 Madde: 507-521.
- (331) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 149.
- (332) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteve-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 411.
- (333) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 233-234. Ayrıca A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-ist: 1979 Sh: 90 Mad: 482.
- (334) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 70-71.
- (335) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fı Şerhü Gururil Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 217.
- (336) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 115. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 374.
- (337) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 224.
- (338) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 113. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 115, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 374, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 224.
- (339) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 49. Ayrıca Ahmed b. Hanbel-A.g.e. C: 5, Sh: 72.
- (340) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 114. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 374, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 224.
- (341) A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 164 Madde: 837.
- (342) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 115-116. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e.

C: 3, Sh: 224-225. Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 374.

(343) A. Himmet Berki Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 166-167.
Madde: 856-860. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 374-375.

(344) A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 167 Madde: 861.

(345) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 3, Sh: 130. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 12, Sh: 75 vd.

(346) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 227. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 118-119.

(347) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7- Sh: 134.

(348) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureril Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 222-224. Ayrıca A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-i Adliyye-İst: 1979 Sh: 167-169 Madde: 861-876.

(349) İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 143. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 225.

(350) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 230. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 225.

(351) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 144. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh:

(352) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 134 K. Hibe: 13.

(353) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuatû'l Enhur (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 357.

(354) En Nisâ Sûresi: 29.

(355) En Nisâ Sûresi: 10.

(356) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 49.

(357) En Nûr Sûresi: 33.

(358) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 3, Sh: 289. Ayrıca Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsirir-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 188, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 395, Tefsirû'l Mücahid-Katar: 1396 (1. Bsk) Sh: 442 (Not: Abdulah b. Selûl'ün zinaya zorladığı cariyelerin isimleri bazı kaynaklarda "Muaze" ile "Mesike" şeklinde geçmektedir. Ancak hadisenin mahiyetinde ittifak vardır.)

(359) Not: Muhammed Ali Sabuni; cahiliye dönemindeki zina hadisesini izah ederken şunları kaydediyor. (A.g.e. C: 2, Sh: 203) "Araplardan bazıları, genç kız ve cariyeleri bir evde oturarak zina yaptırırlardı. O evde fuhuş yapıldığının herkes tarafından bilinmesi için de, kapıların üzerine bayrak asarlardı. Bu evlere "Mevahir" adı verilirdi. Şayet bu evlerdeki kadınlardan birisi bu rezaleti işlemeye yanaşmazsa, efendisi onu zorlayarak yaptırırdı. Münafıkların reisi Abdullah bin Übey bin Selûl de bunlardan birisi idi. Günümüzde de aynı cahiliye devrindeki gibi aşikâr, hatta kanun himayesinde fuhuş evleri ve kadınları bulunmaktadır. Hatta denilebilir ki, şimdiki fuhuş, cahiliye devrindekinden daha kötü ve çirkindir."

(360) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1199 K. Musakat: 40.

(361) El Maide Sûresi: 90-91.

(362) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 49.

(363) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 143. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 11, İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11, Sh: 49, İbn-i Hümmam Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317. C: 7, Sh: 360, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 262.

(364) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 171 Madde: 881.

(365) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 11, Sh: 49. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 12.

(366) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 143-144. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 262.

(367) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 383.

(368) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 49. Ayrıca Sahih-i Müslim, İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1-331 K. Musakat: 142, Sahih-i Buhari-Mezalim: 13, Ahmed b. Hanbel-El Müsned, C: 4, Sh: 173.

(369) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 21. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 397.

(370) Bakınız: "Ukûbat" kısmı, Madde: 1286-1306 (Hadd-i Sirkat bl.)

(371) Al-i İmrân Sûresi: 161.

(372) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3, Sh: 188 K. Cihad: 161 Had. No: 2755. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 10, Sh: 27.

(373) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1359-1360, K. Cihad: 4. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 18 K. Cihad: 162. Had. No: 2756, Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, C: 2, Sh: 959 K. Cihad: 42. Had. No: 2872.

(374) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 146 (Not: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) şarabın, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların alım-satımını haram kıldı" buyurduğu bilinmektedir. Bu hadis; Buhari, Müslim, İbn-i Mace ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almıştır)

(375) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-beyrut: 1974 C: 7, Sh: 263-264. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 15, Sh: 21, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-C: 7, Sh: 325-326.

(376) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 (2 Bsk) Sh: 243 Madde: 1197.

12. BÖLÜM: KERÂHİYAT VE İSTİHSAN (ADAB-I MUAŞERET BAHSİ)

ÂDAB-I MUÂŞERET'İN MAHİYETİ (BEŞERİ MÜNASEBETLER)

1611 Hanefî fukahâsından İbn-i Abidin; "Farz-ı Ayn" olan ilimleri tasnif ederken: "Kulun dinini icrası, Allah için amelinin ihlâsı ve kulları ile muâşeretü

hususunda muhtaç olduğu ilmi öğrenmesi İslâm'ın farzlarındandır"(1) hükmünü beyan etmektedir. Dikkat edilirse; insanların birbirleriyle olan münasebetleri (muaşeret kaideleri) hususunda bilgi sahibi olmaları farz-ı ayn'dır.

1612 Önce "Muâşeret" kelimesi üzerinde duralım. Arapça olan bu kelime; mufâale vezninde olup "iç-içe girmek, karışmak, münasebet halinde olmak" gibi manalara gelir.(2) İstilah'ta genellikle "Âdab-ı Muâşeret" şeklinde, terkip olarak kullanılır. Malum olduğu üzere "Âdab" kelimesi, edebın çoğuludur. Edeb; "Edûbe" fiilinden türetilmiş bir kelime olup, "Zerâfet" ziyafete davet, insanlarla güzel münasebetlerde bulunmak manasınadır. İmam-ı Kurtubi: "Kur'ân-ı Kerîm'in icazlarından birisi de ilimdir. Helal, haram ve sair hükümlerle insanlığı ayakta tutan, ailevî ve beşeri münasebetleri düzene koyan ve saadeti hazırlayan bir ilim"(3) hükmünü zikretmektedir. Sonuç olarak "Âdab-ı Muâşereti"; insanların birbirleriyle münasebetlerinde, helâl ve haram hududlarına riâyeti esas alan bir ilimdir" şeklinde tarif edebiliriz.

1613 Yaratılış itibariyle (fizikî ve ruhî açıdan) birbirine bağımlı olan insanlar, cemiyet halinde yaşamak durumundadırlar. Tek başına yaşamak isteyen insana "vahşi"; onun içinde bulunduğu duruma da "vahşet" adı verilir. İnsanları vahşete (yalnızlığa) sürüklemeye çalışan kimseler ta'zir cezasına çarptırılır.(4) Bu genellikle onlara hakâret etmek ve cemiyet dışına itmeye çalışmakla gerçekleşir.

1614 Resûl-i Ekrem (sav) insanların verdiği sıkıntıya sabretmenin, onlardan uzaklaşmaktan daha hayırlı olduğunu beyan ederek: "Nefsi ve malıyla mücâhede eden bir kimse; insanların şerlerinden emin olmak için vâdilerden bir vâdiye sığınıp, Allahû Teâla (cc)'ya ibâdet etmekle meşgul olandan daha hayırlıdır"(5) buyurmuştur. Esasen başta "zekât" olmak üzere, Cum'a Namazı, Sadaka-i Fıtır ve bunun gibi birçok ibâdet ancak cemaat halinde edâ edilebilir. Münzevi bir hayat yaşamak; farz ve vâcip birçok ibadeti terketmeyi beraberinde getirebilir.

1615 İnsanların birbirleriyle münasebetlerini izah edebilmek için, İslâm'ın insanları ne şekilde değerlendirdiğini dikkate almak zorundayız. Zirâ "Beşerî Münasebet" tabiri; dini ve rengi ne olursa olsun, bütün insanları kapsamına almaktadır.

YARATILMIŞLARIN EN ŞEREFLİSİ: İNSAN

1616 Yeryüzünde ve gökyüzünde bulunan bütün nimetler insana verilmiştir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Andolsun ki biz Adem oğullarını üstün bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır. Onlara karada ve denizde taşıyacak vasıtalara verdik, onlara güzel rızıklar verdik, onları yarattığımızın bir çoğundan (madden ve manen) cidden üstün kıldık"(6) hükmü beyan buyurulmuştur. Allahû Teâla (cc) yerde ve gökte bulunan herşeyi insana tabi kılmıştır. Daha açık bir ifade ile insan yeryüzünde Allahû Teâla (cc)'nin halifesidir.(7)

1617 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Muhakkak ki biz insanı güzel bir sûrette yarattık"(8) buyurulmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere; zâhiren ve batinen yaratıkların en güzelidir.(9)

1618 İslâm dininde her insan; ırk, renk, cins ve sınıf ayırımı olmaksızın eşit haklara sahiptir. Çünkü insanların hepsi aynı anne ve babadan gelirler. Hanefî fûkahası: "Ademoğulları için asıl olan hürriyettir. Zirâ insanlar; müslümanların en hayırlıları olan Hz. Adem (as) ile Hz. Havva'nın çocuklarıdır"(10) hükmünde ittifak etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey insanlar!.. Hakikat biz sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cemiyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki, sizin Allah nezdinde en şerefli, takvaca en ileri olanınızdır"(11) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Âyet-i Kerîme'de zikredilen erkek, Hz. Adem (as), kadın Hz. Havva'dır.(12) Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hepiniz Adem'in çocuklarıdır. Adem (as) ise topraktan yaratılmıştır"(13) Hadis-i Şerifi, yaratılış noktasından bütün insanların eşit olduğunu ortaya koymaktadır.

1619 Maalesef günümüzde insanlardan bir kısmı, renklerinden veya kavimlerinden dolayı en tabii haklarını kullanamaz durumdadırlar. Şimdi bu hususta Resûlullah (sav)'in tebliğine dikkat edelim: "Ey insanlar!.. Haberinizi olsun ki, Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Biliniz ki; arabın arab olmayan üzerinde, arab olmayanın da arab üzerinde; kızıl derilinin, siyah derili üzerinde, siyah derilinin de, kızıl derili üzerinde hiçbir üstünlüğü ve fazileti yoktur. (Hepiniz eşitsiniz) Ancak üstünlük takva ileldir. Tebliğ ettim mi?"(14)

1620 Takva'nın lugat manası; gayet iyi korunup ve sipere girip nefsi kötülüklerden kurtarmaktır.(15) Hz. Muaz b. Cebel (ra) takvayı şu şekilde tarif ediyor: "Muttakiler (Takva ehli olanlar) şirkten ve putlara tapmaktan korunan, ibâdeti sırf Allahû Teâla (cc) rızası için yapan ve cennete layık olan kimselerdir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Takva kalbtedir" buyurmasındaki hikmet budur.(16)

1621 Kur'ân-ı Kerîm'de: "İnsanlardan (kibirlenip) yüz çevirme. Yeryüzünde şımarık yürüme. Zira Allah her kibir taslayanı, kendini beğenip öğüneni sevmez" (17) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu nasihat; Hz. Lokman'ın dilinden bütün insanlara ulaştırılmıştır. İnsanlarla konuşurken, onları hakir görerek, başını başka yöne çeviren ve kibirlenenlere açık bir ihtar vardır.(18) Aynı zamanda bir "Âdab-ı Muâşeret" kaidesi va'z edilmiştir. Dolayısıyla "Âdab-ı Muâşeret'te"; Allahû Teâla (cc)'nın kitabı, kat'i bir hüccettir. Resûl-i Ekrem (sav): "Muhakkak ki ben bir muallim olarak gönderildim"(19) buyurmuştur. Mü'minlerin; gerek ailevî hayatlarında, gerek diğer kardeşleriyle olan münasebetlerinde, nasıl davranmaları gerektiğini Resûlullah (sav) en ince ayrıntılarına kadar izah etmiştir. Müctehid imamlar; şer'î delilleri esas alarak belli bir usûl dairesinde, mü'minlerin birbirleriyle münasebetlerinde dikkat edecekleri hususları açıklamışlardır. Şimdi bunları gündeme getirelim.

A) İHTİYAÇLARIN KARŞILANMASINDA ÂDAB-I MUÂŞERET

1622 Allahû Teâla (cc) insanları; fiziki ve ruhi yönden belirli bir fitrat üzere yaratmıştır. Hayatlarını devam ettirebilmek için; yeme, içme, giyinme ve bunun gibi ihtiyaçlarını elde etmek mecburiyetindedirler. Rızık temin etmenin (Kesb'in) sıfatını izah ederken, bu konu üzerinde kısaca durmuştuk!..(20) Elde edilen kazancın; yeme, içme, giyinme ve bunun gibi ihtiyaçlara, nasıl tahsis edileceği üzerinde duralım.

1. YEMEK VE İÇMEK HUSUSUNDA DİKKAT EDİLECEK HÜKÜMLER

1623 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin (madden ve manen) en temiz olanlarından yeyin. Allah'a şükredin. Eğer (hakikaten) O'na kulluk ediyorsanız. Allah size ölüyü (murdar hayvanı) kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeye muzdar kalırsa (ölüm tehlikesine düşerse) saldırmamak ve haddi (ölmeyecek miktarı) aşmamak şartıyla, onun üzerine günah yoktur. Şüphesiz ki Allah, çok yargılayıcı, hakk ile esirgeyicidir"(21) hükmü beyan buyurulmuştur. Âyet'teki "Tayyibat" (temizlik)den maksad; helâl rızıklardır. Allahû Teâla (cc)'nın helâl kıldığı her şey temiz, haram kıldığı her şey ise pistir. Ömer b. Abdülaziz (ra)'e göre; "Pak'dan murat, yenen şeylerin değil, kazancın temiz olmasıdır. O'nun bu görüşünü, şu Hadis-i Şerif teyid eder: "Resûlullah: Ğ

Hakikaten Allah temizdir, ancak pak olanı huzuruna kabul eder. Allah elçilerine emrettiğini, mü'min kullarına da emretmiştir." sözlerine devamla "Ey Resûller!.. Temiz ve helâl olan şeylerden yeyin. Güzel amel(ve hareket)lerde bulunun. Çünkü ne yaparsanız hakkı ile bilenim. (Mü'minûn Sûresi: 51) "Siz rızıklandığınız şeylerin en temizlerinden yeyin" (Tâ-Hâ: 81) ayetlerini okudu ve bir kimse; tozlu topraklı ve yorgunluk veren uzun bir yolculuktan sonra ellerini göğse doğru kaldırarak "Ya Rabbi!.." diyerek dua yapmaya başlar. Halbuki onun yediği, içtiği, giydiği ve gıda olarak aldığı herşey haramdır. O'nun duası kabul olunur mu?" buyurdu. Temiz rızık hakkında Resûlullah (sav)'ın beyanlarından daha güzeli olmaz.(22)

1624 Kur'ân-ı Kerîm'in: "Şüphesiz ki vücudunuz, sizin vasıtanızdır (binitinizdir). O'na rıfkla (merhametle) muamelede bulununuz. O'nu acıktırıp halsiz (ve dermansız) bırakmanız, merhamet değildir"(23) Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefî fûkahası: "Yemek-içmek dört kısımda mütalâa edilir.

Birincisi: Hayatı idame ettirecek (ölmeyecek) kadar yemektir ki; bu farz olan miktardır. Bir kimse yeme-içmeyi terkederek ölürse günahkâr olur.

İkincisi: Mendubtur; bunun miktarı, farz olan miktardan fazladır. Orucu kolaylıkla tutabilmek ve namazı ayakta edâ edebilecek kadar güç kazanmak için yenen miktardır. Esasen (gıdayı terk ederek; ibâdet yapamayacak derecede acze düşürecek olan riyazet (perhiz) yapmak, câiz değildir.

Üçüncüsü: Mübahtır; ibadetleri (namaz, oruç, cihad vs.) hakkı ile edâ edebilmek için güçlü olmayı kasdederek, kendine iyi bakmaktır.

Dördüncüsü ise; haramdır!.. Bu israfı beraberinde getiren ve vücûda zarar veren yeme şeklidir."(24) hükmünde müttefiktir.

1625 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez"(25) hükmü beyan buyurulmuştur. Daha önce "İsraf" kavramı üzerinde durmuştuk!(26) Muhakkak ki mü'minler; Allahû Teâla (cc) tarafından kat'i olarak haram kılınan israftan şiddetle kaçınırlar. Resûl-i Ekrem (sav): "Mide hastalıklar evidir. Perhiz ve az yemek her devanın (şifanın) başıdır. Bedenine adet ettiği şeyler ver"(27) buyurduğu bilinmektedir. Evlenme imkanı bulamayan gençlerin; şehvetlerini (aşırı biçimde) artıracak yemeklerden uzak durmaları esastır. Şehvetinin artmasından endişe eden gencin; şehvetini kırmak için oruç tutması sünnettir. İbâdetlerini yerine getirebilecek kadar yemesi, fazlasından

kendini tutması uygun olur. Nefsine hâkim olabiliyorsa, ihtiyaç nisbeti yemesi mübahtır.(28) Kur'ân-ı Kerîm bunu tavsiye buyurmuştur.

1626 YEMekten ÖNCE ELLER YIKANMALIDIR: Hz. Selman-ı Farisi (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav); yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasının, yemeği bereketli kılacağını beyan buyurmuştur. Hanefî fûkahası; "yemekten önce evvela gençler, sonra yaşlılar ellerini yıkarlar. Yemekten sonra ise; bunun aksi esastır. Yani önce yaşlılar, sonra gençler yıkar" (29) hükmünü beyanla, bu husustaki sünneti izah etmiştir. Yemeğin sünnetlerinden birincisi; yemekten önce ve sonra ellerin yıkanmasıdır.

1627 YEMEĞE BESMELE İLE BAŞLANILMALIDIR: Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden biriniz yemek yemeğe başladığı zaman besmele çeksin. Başlarken besmeleyi unutursa "başlarken ve sonunda bismillah" desin"(30) buyurmuştur. Hanefî fûkahası; yemeğe başlarken besmele çekmenin sünnet olduğunda müttefiktir. Zirâ Resûl-i Ekrem (sav) bunu hiç terketmemiştir.(31) Ancak "haram" olan herhangi birşey yenir veya içilirse; kat'iyyen besmele çekilmez.

1628 SAĞ ELLE VE ÖNÜNDEN YEMEK TAVSİYE EDİLMİŞTİR: Hz. Ebû Seleme (r.anha) validemizin oğlu Ömer (ra)'den şu şekilde rivayet olunmuştur: "Ben Resûlullah (sav)'ın terbiyesi altında olan bir çocuktum. Yemek yerken elim, yemek kabının her tarafında dolaşırdı. Resûlullah (sav) bana: "Ey oğul (yemeğe başlarken) Allahû Teâla (cc)'nın adını an (besmele çek), sağ elinle ve sana yakın olan taraftan ye!.." buyurdu. Ondan sonra ben; her zaman besmele çeker, sağ elimle ve önümden yemek yedim"(32)

1629 YEMekten SONRA "EL-HAMDÜ Lİ'LLAH" DENİLMELİDİR: Hanefî fûkahası; yemekten sonra "El-Hamdû Li'llah" denilmesinin sünnet olduğu hususunda müttefiktir.(33) İbn-i Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Bir kere ben Resûlullah (sav) ile beraber Halid b. Velid'de bulunduğu halde Meymûne'nin odasına girmiştım. Meymûne bize içi süt dolu bir kap ile geldi. Resûlullah (sav) içti. Ben de yanında kendisiyle beraberdim. Halid de sol tarafında idi. Resûl-i Ekrem (sav) bana: "İçmek nöbeti senin hakkındır. Fakat istersen Halid'i tafdil edebilirsin!.." buyurdu. Ben de "Ya Resûlullah, senin artığını hiçbir kimseye bahş-û ihsan edemem" dedim. Sonra Resûlullah (sav): "Kim ki, Allah ona bir taam yemek müyesser kılarsa, o kimse: ""Ya Rab!.. Bu nimetini bize mübarek kıl ve bundan daha hayırlı ni'metlerini it'am ve ihsan

buyur!.." diye dua etsin. Cenab-ı Hak her kime de süt içmek nasib ederse, o da: "Ya Rab!.. Bu sütü bize mübarek kıl, bundan ziyadesini de bize ihsan buyur" diye dua etsin." buyurdu.(34)

1630 Müslümanların; mutfak eşyası hususunda da, titiz olmaları zaruridir. Altın ve gümüş kaplarda yemek yemek câiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav) altın ve gümüş kapları (yemek ve içmek hususunda) kullanan bir kimse hakkında: "Muhakkak ki o midesine ancak cehennem ateşi gönderir" buyurmuştur. Kaldı ki; altın ve gümüş kap kullanmada, müşriklere benzeme söz konusudur. Hadiste nehiy umûmi olduğu için; erkek ve kadın bu hususta müsavidir. Yine altın ve gümüş kaşıkla yemek yemek, bu mâdenlerden yapılmış mil ile sürme çekmek ve diğer eşyaları kullanmak caiz değildir.(35) Kalaylı bakır, cam, billûr ve akık kapların kullanılmasında bir beis yoktur.(36) İmam-ı Şâfiî (rha) bunların kullanılmasının da mekruh olduğunu, çünkü bunlarla da tefahür (başkasına karşı böbürlenmek ve övünmek) hadisesinin cereyan edebileceğini esas almıştır. Hanefî fûkahası; altın ve gümüş eşyadan başkası ile tefahür adetinin olmadığını beyan ederek, diğer maddelerden yapılmış kapların kullanılmasının mübahlığını benimsemiştir.(37)

1631 Yine altın ve gümüş ile yaldızlanan sandalyenin kullanılması da câiz değildir.(38) Bütün bunlar saf altın ve saf gümüşle ilgilidir. Başka mâdenlerle karışık olursa; kullanılmasında bir mahzur yoktur.

1632 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim da'vete icâbet etmezse, Ebû'l Kasım'a (yani peygambere) isyan etmiştir"(39) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla meşrû olan her da'vete icâbet etmek sünnettir.

1633 Bir kimse; içinde münker bulunan (şarap, müzik, vs.) bir düğün yemeğine davet edilse; (mahiyetini bildiği takdirde) o da'vete icâbet etmez.(40) Dolayısıyla şarap, rakı, bira vs. gibi haram olan müskiratın kullanıldığı sofralara oturmak câiz değildir.

2. GİYİM HUSUSUNDA DİKKAT EDİLECEK HÜKÜMLER

1634 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey Ademoğulları!.. Size çirkin (avret mahallinizi) örtecek bir elbise; bir de giyinip, süsleneceğiniz (ziynet) elbisesi indirdik!.. Takva elbisesi (libası) ise; o hepsinden daha hayırlıdır. Bu (elbiselerin indirilmesi) Allah'ın ayetlerindendir. Tâ ki (insanlar) iyice düşünsünler"(41)

hükmü beyan buyurulmuştur.

1635 Yine diğer bir Âyet-i Kerîme'de: "Allah yarattıklarından sizin için gölgeler yaydı. Dağlardan size yuvalar, siperler yaptı. Harâretten (sıcak ve soğuktan) sizi koruyacak elbiseler, cihadda sizi darbelerden muhafaza edecek (demirden) giyimler (zırhlar) yaptı. İşte Allah bu sûrette üzerinizdeki nimetleri tamamlıyor. Ta ki; (O'na) teslimiyetle itaat edesiniz"(42) buyurulmuştur.

1636 Hanefî fûkahası; "Mükellefin (erkek ve kadının) avret mahallini örtecek, sıcak ve soğuktan gelebilecek her türlü zararı ortadan kaldıracak şekilde giyinmesi farzdır"(43) hükmünde müttefiktir. Dikkat edilirse farz olan kıyafette; avret yerlerinin örtülmesi (mükellefin) sıcak ve soğuktan gelebilecek tehlikelerden korunması esastır. Dolayısıyla; bütün mü'minler avret yerlerinin örtülmesi hususunda aynı teklife muhatabtırlar. Ancak sıcak ve soğuktan korunmak; içinde yaşadığı coğrafya ile yakından alakalıdır. Suudi Arabistan'da yaşayan bir müslümanla, kuzey kutbunda yaşayan bir müslümanın, (sıcak ve soğuk açısından) aynı kıyafette olması mümkün değildir.

1637 GÜZEL GİYİNMEK MÜSTEHABTIR: Hanefî fûkahası; "güzel giyinmek (zinet) ve Allahû Teâla (cc)'nın ni'metini üzerinde göstermek müstehabtır"(44) hükmünde müttefiktir. İmam-ı Azam (rha) talebelerine; güzel elbiseler giymelerini ve çirkin giyinmekten sakınmalarını tavsiye etmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kalbinde zerre miktarı kibir olan kimse cennete giremez" buyurması üzerine Sahabe-i Kiram'dan bir zat: "İnsan elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını arzu ediyor" deyince Resûlullah (sav): "Şüphesiz ki Allah güzeldir; güzelliği sever. Kibir hakkı inkâr etmek ve insanları (halkı) küçük görmektir"(45) buyurmuştur. Yine; çok kalitesiz, dağınık ve pejmurde bir kıyafet içerisinde Resûl-i Ekrem (sav)'in yanına gelen bir kimseye: "Malın var mı?" diye sormuş o kimse: "Allah bana her çeşit maldan verdi" cevabını verince Resûlullah (sav): "Madem ki Allahû Teâla (cc) sana her çeşit maldan verdi. Şu halde (Allah) nimet ve ikramının izini üzerinde görsün"(46) diyerek, güzel giyinmesini tavsiye etmiştir.

1638 TEKEBBÜR İÇİN GÜZEL GİYİNMEK MEKRUHTUR: Hanefî fûkahası, Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Mikdat b. Madi'ye hitaben: "Tekebbür ve çalım satma (gösteriş) olmadığı halde (bunlardan uzak kalarak) ye, iç ve giy" hadisini esas alarak, tekebbür için giyinmek mekruhtur"(47) hükmünü beyan etmiştir. Dolayısıyla Allahû Teâla (cc)'nın nimetini izhar için güzel giyinmek

müstehab, tekebbür için güzel giyinmek ise, mekruhtur. Buradaki ince fark; kalble ilgili bir olaydır.

1639 ÇIPLAKLIĞI ŞEYTAN TAVSİYE EDER: Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey Ademoğulları!.. Şeytan ana ve babanızı, avret yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir fitne (tuzak) kurmasın!.. Çünkü o da; kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler. Biz şeytanları iman etmeyeceklerin velileri yaptık"(48) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; "Şeytanın; Hz. Adem (as) ve Hz. Havva'ya, nasıl bir tuzak kurduğu ve onları elbiselerinden soyduğu, bu ayette izah edilmiştir. Aynı zamanda bütün insanlara; şeytanın kuracağı bu tuzaklar karşısında, hassas olunmasının tavsiye olunduğu muhakkaktır. Şeytan ve onun görünmeyen yardımcıları, daima işbaşındadır."(49) demek sûretiyle; avret yerlerini açmanın, şeytanın vesvesesi ile alakalı olduğunu beyan etmişlerdir. Günümüzde; şeytanı kendine "velî" edinen siyasi otoriteler, kadınların tesettüre riâyet etmelerine bile, müdahale edecek derecede çılgınlaşmışlardır. Ayrıca "Güzellik yarışmaları" adı altında; kadınların soyunmalarını teşvik etmektedirler. Bu şeytanın askerlerine karşı direnen müslümanlar ise; hakârete uğramakta ve hapishanelerde ömür tüketmektedirler!.. Gördükleri işkence ise, kelimelerle anlatılabilecek cinsten değildir. Kafirlerin iktidarda olduğu ve küfür ahkâmının uygulandığı bütün memleketlerde, durum aynıdır.

1640 Yine diğer bir Âyet-i Kerîme'de: "Onlar (o iman etmeyenler) bir hayasızlık yaptıkları zaman "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu (fahişeliği) emretti, (fahşa ile amel ederiz)" derler!.. O iman etmeyenlere söyle: "Allah hiçbir zaman fahşayı (kötülüğü) emretmez. Bilmeyeceğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi (atıp, iftira ederek) söylüyorsunuz?"(50) buyurulmuştur. Fahşa lafzı; şirki, küfrün diğer çeşitlerini ve (her türlü) kötülüğü içine alır.(51) Müşrikler "Günah işlediğimiz elbiselerle, ibâdet edemeyiz" diyerek Kâbe-i Muazzamayı (anadan doğma) çıplak bir şekilde tavaf ediyorlardı. Ayrıca "Atalarımızdan bu şekilde gördük, Allah böyle emretmeseydi onlar yapar mıydı?" diyerek, çıplaklığı müdafaa peşindeydiler.(52) Dikkat edilirse "müşriklerin; her türlü kötülüğü atalarına maletmeleri", bizzat beyan buyurulmuştur. Çünkü hayasızlığın ve şirkin savunulabilecek herhangi bir tarafı yoktur. Müşrikler de bunun farkındadırlar. Tek sloganları: Atamızın izindeyiz!..

1641 İPEK ELBİSE GİYMEK ERKEKLERE HARAMDIR: Hanefî

fukahası; "Erkekler için ipek elbise giymeleri helâl olmaz, kadınlar için ise helâldir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav) ipek ve atlas elbise giyinmekten men etmiş ve "ipeği ancak ahirette kendisi için bir nasibi olmayan giyer" buyurmuştur. Ancak kadınlara, diğer bir hadisle helâl kılınmıştır. Bu hadis sahabe (r.anhüm) tarafından, değişik vecihlerle rivayet olunmuştur. Hz. Ali (ra)'den şu şekilde rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) minbere çıktı, bir elinde "ipek", diğer elinde ise "altın" vardı. Bunları göstererek: "İşte bu ikisi, ümmetimin erkekleri üzerine haram kılınmışlardır" buyurdu. Bizzat erkeğe tahsis edilmesi, kadınlara ipek elbisenin helâl olduğunu gösterir"(53) hükmünde müttefiktir.

1642 İmam-ı Muhammed (rha) ve İmam-ı Yusuf (rha); "Harp halinde iken ipek elbise giymekte mahzur yoktur. Çünkü Hz. Şa'bi'den rivâyet edilmiştir ki; Resûl-i Ekrem (sav) harpte ipek ve atlas giymeye ruhsat verdi. Ayrıca bunda zarûret de vardır. Çünkü ipek, silahın (kılıcın) eziyetini giderir ve düşmanın gözünde parlaklığından dolayı, mücahidi heybetli gösterir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) indinde; harpte de mekruhtur. Zarûret; ipek ile karışık olan diğer (yün vs.) elbiselerle de giderilebilir. Bu durumda harpte de, halis ipek giymek mekruhtur." (54)

1643 İpek'in alâmet olarak kullanılması, üç veya dört parmak miktarını geçmemesi şartı ile, mübahtır. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav) bu kadarına izin vermiştir.(55) Bundan fazlası (dört parmaktan) yine haram olur.

1644 Erkek çocukların (mükellef olmamış) ipek elbise giymeleri ve altın yüzük takınmaları caiz değildir. Erkeklerle bunların (ipek elbise ve altın yüzük) haram olduğu malum olunca; giymek gibi, giyindirmek de haram olur. Tıpkı şarab gibi!.. Şarabın içilmesi haram olunca, başkasına içirilmesi de haram olmuştur. (56)

1645 YÜZÜK TAKMANIN HÜKMÜ: Hanefi fukahası: "Mühür vurmaya ihtiyaçları olduğu için; Ulû'lemler ve kadı yüzük takınır. Başkası için efdal olan yüzük takınmayı (mühür bulundurmamayı) terk etmektir. Çünkü ona (mühüre) ihtiyaç yoktur"(57) hükmünde müttefiktir. Buradaki incelik; yüzüğün mühür olarak kullanılmasının, umerâyâ tahsis edilmesidir.

1646 Demir, taş ve heykel yapımında kullanılan tunçtan imal edilmiş yüzüklerin takılması haramdır. Resûl-i Ekrem (sav) parmağında tunçtan imal edilmiş yüzük bulunan kimseye hitaben: "Bana ne oluyor! Sende putların kokusunu

buluyorum" demiştir. Yine bir başka kimsenin parmağında demirden imal edilmiş yüzüğü görünce: "Bana ne oluyor ki; senin üzerinde cehennem ehlinin zînetini görüyorum" buyurmuştur. Hz. Ali (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te de: "Resûlullah (sav) erkeklere altın yüzük takmayı nehyetti" denilmiştir. (58) Erkeğe sadece gümüş yüzük takmak mübahtır. Resûlullah (sav)'in: "Akıktan yüzük yapınız. Zira o (akık) mübarektir" buyurduğu zikredilmiştir. Yüzüğün hangi parmağa takılması gerektiği hususunda ülema farklı görüşler ortaya koymuştur. Genellikle; sol elin küçük parmağına takılmasının gerektiği zikredilmiştir. Fakat essah olan; her iki elin küçük parmaklarına da takılabileceğidir.(59)

1647 Kadın için; altın yüzük takmak zînettir.(60) Esasen altın yüzüğün hükmü beyan edilirken, kadınlara helâl olduğu belirtilmiştir.

1648 ERKEKLERİN "KADIN"; KADINLARIN DA "ERKEK" ELBİSESİ GİYMESİ, CAİZ DEĞİLDİR: Şurası muhakkaktır ki; her iki cinsin (kadın ve erkeğin) kendine mahsus özellikleri ve buna uygun kıyafetleri vardır. Karşı cinse özenen insanda; ahlâki meseleler ve ruhi rahatsızlıklar mevcuttur. Bu sebeble, bu tür insanların tedavi edilmesi gerekir. Resûl-i Ekrem (sav) erkeğin kadın, kadınların da erkek elbisesi giymesini men etmiştir.(61) Ayrıca İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûlullah (sav) erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lanet etmiş ve "Bu makûle kimseleri evinizden kovunuz" buyurmuştur.(62) Giyim hususunda her beldenin örf ve adeti farklıdır.

1649 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki, ben onları (dünyada) görmedim. Birincisi; yanlarında bulunan sığır kuyruğu gibi kırbaçlarla insanları kamçılایan kimseler. İkincisi: Giyinmiş çıplak, kalçasını oynatan, salınarak yürüyen, başları Horasan develerinin eğilmiş hörgüçleri gibi, birtakım kadınlar!.. Bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar. Halbuki cennetin kokusu mesâfelerin ötesinden alınır"(63) buyurduğu bilinmektedir. Giyindiği halde; elbiselerinin dar ve ince olması sebebiyle, bütün vücut hatları belli olan kadınlar "giyinik çıplaklar" hükmündedirler.

SÜSLENMEK NİYETİYLE, FITRATA MÜDAHALE CÂİZ DEĞİLDİR

1650 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah onu (şeytanı) rahmetinden koğdu. (Şeytan şöyle)

Dedi: "Celâlin hakkı için, kullarından muayyen bir nasib edineceğim. Onları (ne yapıp-edip) behemahal saptıracağım. Onları (elde ettiğim insanları) mutlaka olmayacak kuruntulara boğacağım. Onlara emredeceğim de; davarların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de, Allah'ın yarattığını (fitrâtı) değiştirecekler." Kim Allahû Teâla (cc)'yı bırakarak, şeytanı velî edinirse; şüphesiz (kat'i olarak) büyük bir ziyana uğramıştır"(64) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; "Bu ayette, Allahû Teâla (cc)'nın yarattığı şekli (fitrâtı) değiştirmenin câiz olmadığı beyan edilmiştir. Ayrıca şeytanın; Allah'ın rahmetinden koğulduğu ve ona uymanın dalâlet olduğu açıklanmıştır. Müşrikler; putlara kurban edecekleri hayvanların kulaklarını (yarmak sûretiyle) işaretlerlerdi. Bunun da şeytan tarafından; vesvese ve ilkâ yoluyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir."(65) diyerek konunun hassasiyetini vurgulamışlardır. Şimdi süslenmek niyetiyle, fitrata müdahale şekilleri üzerinde duralım.

1651 Dövme yaptırmak ve dişlerin şeklini değiştirmek: Abdullah İbn-i Mesûd (ra) ve İbn-i Ömer (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav): "Vücudunda dövme yaptırana ve (dövme işini) yapana, normal dişlerini (genç ve güzel görünmek) niyetiyle yontarak şeklini değiştirene ve bunu icrâ edene lânet etmiştir"(66) Derinin iğne veya çuvaldızla delinerek; altına çivit, sürme ve diğer boyaların doldurulmasıyla "dövme" (vaşime) meydana gelir. Bazı cahiller; kollarına veya pazularına, arslan, kaplan ve bunun gibi hayvan şekilleri yaptırırlar. Bu kat'i olarak haramdır. İlaçla giderilmesi mümkünse; derhal yapılması, vacip olur. Diş meselesine gelince; buna "Tefellûç" denilir. Ön dişleri törpüleyerek aralık açmak ve güzelleştirmektir. Bunu genellikle yaşlı kadınlar; genç ve güzel görünmek niyetiyle yaparlar. Dişleri törpüleyen ve törpüleyen müşterek haram işlemiş olur. Ancak tedavi niyetiyle; mü'min ve mütehassıs bir dişçinin yaptığı iş ayrıdır. Ona "Tefellûç" denilmez.

1652 Kaş aldırma: Resûl-i Ekrem (sav)'in lânetine kaş aldırma ve alanlar da dahildir.(67) Kaşın kıllarını iyice inceltmek ve kaşın yukarıya almak sûretiyle "kaş aldırma" işlemi gerçekleşir. Bu da hilkatî değiştirme manasınadır. Fûkaha; kadının yüzünde sakal ve bıyık çıkarsa, bunun alınmasının câiz olduğunu esas almıştır.(68) İbn-i Abidin; sakal ve bıyığın kadında fitrat olmadığını, bu sebeple (eğer çıkarsa) kesilmesinin müstehab olacağını beyan etmiştir. Şurası muhakkaktır ki; büyük masraflarla yaptırılan "estetik ameliyat"lar da, fitratı değiştirme hükmüne tabidirler. Ancak (herhangi bir kaza sonucu) sonradan meydana gelen ve insanın toplum içinde mânen ezilmesine sebep olan

anormallikler düzeltilebilir. Çünkü bu tedavi hükmündedir.

1653 Saçı-saçı eklemek: Hz. Esmâ binti Ebu Bekir (ranha)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te, saç-saçı eklemek yasaklanmıştır. Hadis-i Şerif şudur: "Resûl-i Ekrem (sav)'e bir kadın gelerek: "Ya Resûlullah!.. Benim yeni gelin bir kızcağızım var. Çiçek hastalığına tutuldu da, saçları döküldü. Bu saçları ekleyeyim mi?" diye sordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Ekleyene de, ekletene de Allah lânet etsin" buyurdular."(69) Hanefî fukahası: "Kadınlar saçlarımız uzun olsun ve çok görünsün diye; başkasının saçını, kendi saçlarına eklerler. Bunu Resûl-i Ekrem (sav) şiddetle men etmiştir"(70) hükmünde müttefiktir. Günümüzde kadın saçının alışverişi dâhi konu edildiği görülmektedir. Bilhassa "peruk" yapımı alabildiğine çoğalmıştır. Molla Hüsrev: "İnsanın kılının satılması fâsiddir. Zirâ insan mükerremdir, mübtezel değildir. Şu halde insanın cüzlerinden bir şeyin hakir, önemsiz ve hor kılınması câiz olmaz. İnsanın kılının satılması câiz olmadığı gibi, onunla faydalanmakta câiz olmaz"(71) hükmünü zikreder.

1654 Saçı ve sakalı boyamak: Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz ki, yahudilerle hristiyanlar saçlarını boyamazlar. Şimdi siz onlara muhalefet edin"(72) buyurduğu bilinmektedir. Diğer bir Hadis-i Şerif'te de; yahudi ve hristiyanların ihtiyarlarının sakallarını boyamadığı, onlara muhalefet edilmesi gerektiği beyan edilmiştir. Hz. Ebû Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra)'in, sırf müşriklere muhalefet için boyadıkları rivayet edilmiştir. Saç ve sakalı boyamak mübahtır. Mü'min erkekler için sakal bırakmanın lüzumu üzerinde daha önce durmuştuk.(73)

B) KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİNDE ÂDAB-I MUÂŞERET

1655 Daha önce; erkek ve kadının avret mahallini örtecek şekilde giyinmesinin "farz" olduğunu izah etmiştik!(74) Şimdi "Avret Mahallinden" neyin kasdedildiğini ve sınırlarını gündeme getirelim.

1656 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'min erkeklere söyle; gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu kendileri için çok temiz (bir hareket) dir. Şüphesiz ki Allah (kulların ne) yapacaklarından hakkı ile haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle; gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısım müstesna. Başörtülerini, yakalarının üstünü (kapayacak sûrette) koysunlar. Zînet (mahal)lerini; kendi kocalarından yahut kendi babalarından, yahut kocalarının

babalarından, yahut kendi oğullarından, yahut kocalarının oğullarından, yahut kendi biraderlerinden, yahut kendi biraderlerinin oğullarından, yahut kızkardeşlerinin oğullarından, yahut kendi kadınlarından, yahut kendi ellerindeki memlûkelerden, yahut erkeklikten yana ihtiyacı olmayan hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını da vurmasınlar. Hepiniz Allah'a tövbe edin ey mü'minler. Tâ ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nail olasınız"(75) hükmü beyan buyurulmuştur.

1657 İbn-i Mezdevi, Ali b. Ebi Talib (ra)'den şöyle rivayet etmiştir: "Resûlullah (sav) zamanında Medine sokaklarında dolaşan bir kadınla bir erkek karşılaştıklarında bakışmışlar. Şeytan bu bakışlardan istifade ederek, onların bakışlarını birbirini beğenmeye çevirmiş. Adam bir yandan yürüyor, bir yandan da kadına bakıyormuş. Başı hep kadından yana çevrili olduğu için, önüne çıkan bir duvara çarpmış ve burnu kanamış. Bunun üzerine: "Allah (cc)'a yemin ederim ki, gidip Resûlullah (sav)'a durumu anlatıncaya kadar burnumun kanını yıkamayacağım" diye yemin etmiş. Daha sonra Resûl-i Ekrem (sav)'in yanına gelerek olayı anlatır. Resûlullah (sav): "Burnunun duvara çarparak kanaması günahının cezasıdır" buyurur. Bunun üzerine: "Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar..." ayeti nâzil olur.(76)

1658 Allahû Teâla (cc): "Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar" hükmünü; "ırzlarını korusunlar" hükmünden önce zikretmiştir. Bilindiği gibi göz; herşeyi kalbe ve beyne ulaştıran bir organdır. Kadına bakmak; zinânın öncüsü ve habercisidir. İnsan her gördüğünü yapamaz. Ancak bazı gördükleri karşısında ise, iradesine hâkim olamaz. Dolayısıyla "ırzlarını korusunlar" hükmü; avret mahallinin muhafaza edilmesiyle alakalıdır. Açıklığı sebebiyle insanın utanacağı ve hayâ duyacağı kısımlara "avret" denilir. İnsanın tenasül organlarının bulunduğu kısımdan istiare edilmiştir.(77) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir erkek; diğer bir erkeğin avret mahalline bakamaz. Bir kadın da, diğer bir kadının avret mahalline bakamaz"(78) buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif'teki "avret" kelimesi de bu manadadır. Şimdi kadın ve erkeklerin birbirleriyle ilgili "avret" konusunu ele alalım.

1659 1) **ERKEĞİN ERKEĞE KARŞI AVRETİ:** Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Erkeğin avreti; göbeği ile dizi arasında kalan kısımdır"(79) Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefî fûkahası: "Bir erkeğin; göbeği ile diz kapağı arası avrettir. Bir başka erkeğin bu kısma bakması haramdır. Resûl-i Ekrem (sav): "Diz kapağı

avrettir" buyurmuştur. Bir erkek; diğer bir erkeğin avret mahallinin dışındaki uzuvlarına bakabilir" hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Malik'e göre; diz kapağı avret değildir.

1660 Ashab-ı Suffa'dan Hz. Cerhed b. Eslemi'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (sav) ile birlikte oturuyorduk. Benim uyluğum açıktı. Resûl-i Ekrem (sav) bana: "Uyluğun avret olduğunu bilmiyor musun?" buyurdu.(80) Mâlum olduğu üzere diz; uyluk ile baldır kemiğinin birleştiği yerdir. Yine diğer bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyurulmuştur: Resûlullah (sav) Hz. Huzeyfe (ra)'yi mescidde dizi açık olarak görünce: "Dizini açma! Çünkü orası avrettir" buyurmuştur.(81)

1661 Resûlullah (sav) insanın soyunmasını ve avret mahallerini açmasını, yanında kimse olmasa dahi yasaklamıştır. Zira: "Çırılçıplak soyunmaktan kaçının. Çünkü öyle melekler vardır ki, sizden ancak tuvalette ve ailenizle temas halinde iken ayrılır"(82) buyurmuştur.

1662 2) **KADININ, KADINA KARŞI AVRETİ:** Hanefi fukahası; "Bir kadın diğer bir kadının; diz kapağı ile göbeği arasındaki kısım hariç, vücudunun her tarafına bakabilir. Zirâ aynı cinstir."(83) hükmünde müttefiktir. Dolayısıyla fitne ve fesad tehlikesi olmadığı süre içerisinde; cinslerin avreti aynıdır. Ancak müslüman bir kadının; gayr-i müslim (Yahudi, Hristiyan vs..) bir kadına karşı avreti hususunda muhtelif görüşler ortaya konulmuştur. Şöyle ki; Âyet-i Kerîme'de geçen "kendi kadınları" tabirini, müslüman kadınlar manasına ele alan ülema; "Müslüman bir kadının, gayr-i müslim (Yahudi, Hristiyan vs.) kadınlara vücudunu göstermesi haramdır. İbn-i Abbas (ra): "Müslüman kadınların; yahudi ve hristiyan kadınlara vücudunu göstermesi haramdır. Zira onlar müslüman kadınların vasıflarını gidip kocalarına ve erkeklere anlatırlar" buyurmuştur.(84) Bu konudaki diğer bir görüş ise; "kendi kadınları" tabirinden maksat; onlarla tanışan, konuşan ve iş yapan kadınlardır. Bunların müslüman olmasıyla, gayr-i müslim olması arasında fark yoktur. Kaldı ki; müslüman olduğu halde, erkeklerle laubali olan ve fisk-û fücûrun yayılması için gayret sarfeden bir kadının yanında da soyunmak câiz değildir.(85)

1663 3) **ERKEĞİN, KADINA KARŞI AVRETİ:** Erkeğe yabancı olan kadın hür veya câriye olabilir. Bunun dışında mahrem veya na-mahrem olması mümkündür. Dolayısıyla erkeğin kadına karşı avreti dört kısımda mütâlâa edilir.

- a) Erkeğin kendi karısıyla olan avreti.
- b) Erkeğin kendi mahremlerine karşı avreti.
- c) Erkeğin, yabancı hür kadına karşı avreti.
- d) Erkeğin yabancı câriyeye karşı avreti.

1664 Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Öyle mü'minler) ki, onlar iffetlerini koruyanlardır. Ancak zevcelerine ve sahip oldukları câriyelerine karşı olan münasebetleri müstesnadır. Çünkü onlar (bu takdirde) kınanmış değildirler. O halde kim bunların ötesini isterse, şüphe yok ki onlar haddi aşanlardır"(86) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla karı-koca arasında avret mahalli yoktur. İmam-ı Merginani: "Bir erkek, karısının vücuduna (şehvetli veya şehvetsiz bakabilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Hanımından (zevcenden) ve câriyenden başkasına gözünü yum (bakma)" buyurmuştur. Dokunma ve cim'a etme (cinsel ilişki) mübah olunca, bakmak evleviyetle mübah olur. Ancak evlâ olan; birbirinin tenasül uzuvlarına bakmamalarıdır. Resûlullah (sav): "Sizden biriniz ehline geldiği vakit, kudreti yettiği nisbette örtünsün" buyurmuştur. Ayrıca bu hal, unutkanlık meydana getirir. İbn-i Ömer (ra) dedi ki; lezzetin tamam olması için bakması caiz olur"(87) hükmünü beyan etmiştir. Sonuç olarak; karı-koca birbirinin vücuduna bakabilirler, aralarında "avret" yoktur.

1665 Erkeğin, kendisine nikahları ebediyyen haram olan kadınların zînet yerlerine bakmasında bir mahzur yoktur. Çünkü Âyet-i Kerîme'de bunlar istisna olarak zikredilmiştir. Bu kadınlara karşı erkeğin avreti; diz kapağı ile göbeği arasındır. Dikkat edilecek husus; şehvetten emin olmaktır. Erkek veya kadın; (nikahları birbirine ebediyyen haram dahi olsa) birbirine baktıkları zaman, şehvi duyguları galeyana geliyorsa, bundan uzak durmak zorundadırlar.(88)

1666 Erkeğin; yabancı bir kadına bakması câiz değildir. Ancak ihtiyaç halinde (alış-veriş, mahkemede şahitlik vs. gibi) yüzüne ve elinin içine bakabilir.(89) İmam-ı Kasani: "Bir erkek; kendisine yabancı olan bir kadının bedeninden el ve yüz hariç, hiçbir yerine bakamaz. Çünkü Allahû Teâla (cc): "Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar" buyurmuştur. Ancak meydana olan zînet yerlerine, yâni yüzüne ve elinin içine bakmaya Allahû Teâla (cc)'nın şu kavliyle müsaade edilmiştir: "Onlardan meydana olan müstesna..." Bu Âyet-i Kerîme'de istisna edilen zînet yerleri, yüz ve elleridir. Sürme çekmek (kuhul) çehrenin, yüzük ise elin zînetidir. Çünkü kadın alışveriş

ve dünyevi işlerinde yüzünü ve ellerini açmak zorundadır."(90) hükmünü zikretmektedir. Ancak erkek; şehvetinden emin değilse, yabancı bir kadına bakamaz. Tâ ki şer'i bir hacet olsun!.. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim yabancı bir kadının güzelliklerine şehvetle bakarsa, kıyâmet gününde onun gözlerine kurşun dökülür"(91) buyurduğu bilinmektedir. Şer'i hacet sözkonusu olursa erkeğin; yabancı bir kadının eline ve yüzüne bakması (şehvetten emin olmasa dahi) câizdir. Mesela; Kadı'nın (Şer'i şerifle hükmeden hakim) durumu!.. Yabancı kadın ister zanlı, ister şahid olsun bakmaya mecburdur. Zira insanların haklarını koruma ihtiyacı vardır. Yine bir kimse; bir kadını nikahlamak isterse, her ne kadar şehvet duymaktan emin olmasa da bakabilir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Mugire (ra)'ye şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sen bir kadınla evlenmek istediğin zaman o kadını gör!.. Çünkü görmek ikinizin kaynaşmasına (ülfet ve muhabbete) daha uygundur"(92) Ancak bu gibi durumlarda; dokunmaya ihtiyaç yoktur. Mâlum olduğu üzere zarûretler; ancak kendi miktarınca, tayin olunur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse; yabancı bir kadının eline dokunmaya bir yol olmadığı halde dokunursa, o kimsenin kıyâmet gününde avucuna ateşten bir kor konulur"(93) buyurduğu bilinmektedir. Erkeğin; yabancı bir kadına dokunması ne zaman câiz olur? sualine cevap arıyalım. 1667 Bu noktada karşımıza "Hastalık ve Tedavi" hadisesi çıkar. İmam-ı Serahsi; "Kadının bir yerinden çıban çıksa, erkeğin ona bakması caiz değildir. Ona (kadına) bakmadan, başka bir kadına çıbanın nasıl tedavi edileceğini öğretir. Çünkü aynı cinsten olanların birbirinin avret mahallini görmeleri, karşı cinsten olanların görmesinden daha hafiftir. Ancak onu tedavi edecek bir kadın bulamazsa veya tedavi şeklini öğretmeye muvaffak olamazsa, hasta olan kadının ölmesi veya şiddetli azab (sıkıntı) çekme durumu da mevcutsa, durum değişir. Burada zarûret dikkate alınır."(94) hükmünü zikretmektedir. Aynı konuda Molla Hüsrev şunları beyan etmektedir: "Bir erkek; yabancı bir kadını tedavi etse, zarûret miktarı o kadının hastalık yerine bakabilir. Uygun olan erkek doktorun; tedavi şeklini bir başka kadına öğretmesidir. Çünkü aynı cinsten olanların birbirine bakması daha hafiftir. Görülmez mi ki; öldükten sonra kadını, yine kadın yıkar, erkek yıkamaz."(95) Sonuç olarak; tedavi durumunda erkek bir doktorun; yabancı bir kadına (eğer kadın doktor yoksa) zarûret miktarı dokunmasında bir beis yoktur. (96)

1668 Dikkat edilirse bir erkeğin; yabancı bir kadına bakması, şer'i bir ihtiyaç ve zarûretle sınırlıdır. İhtiyaç ve zarûretle sabit olan husus; ancak kendi miktarıyla takdir olunur.(97) Genel kaide "Hacet umumi olsun, hususi olsun, zarûret

menzilesine tenzil olunur" şeklinde ifade edilmiştir.

1669 4) KADININ ERKEĞE KARŞI AVRETİ: Hz. Aişe (R.anha) validemizden rivayet edilen şu Hadis-i Şerif'te kadının avreti beyan edilmiştir. Hadis-i Şerif şudur: "Hz. Ebu Bekir (ra)'ın kızı Esma (R.anha) ince bir elbise ile Resûlullah (sav)'in yanına geldi. Onu görünce Resûl-i Ekrem (sav) yüzünü çevirerek: "Ey Esma!.. Kadın bülüğa erdi mi (yüz ve ellerini işaret ederek) şu ve şunun haricinde, vücudunun görünmesi haramdır"(98) buyurdu. Dolayısıyla kadının eli ve yüzü hariç bütün vücudunu örtmesi farzdır. Namaz kılariken ve ihramlı iken; elin ve yüzün açık bırakılması da; bu iki uzvun avret olmadığı delilidir. Dürri'l Muhtar'da: "Genç kadının erkeklerin arasında yüzünü açması men edilir. Fakat bu avret olduğu için değil, fitneden korkulduğu içindir"(99) hükmü zikredilmiştir. Hanefî ve Maliki üleması; el ve yüzün avret olmadığı hususunda müttefiktir. Şâfiî ve Hanbelî fukahası; kadının erkeğe karşı bütün vücudu avrettir" hükmünü beyan etmişlerdir.(100)

1670 Bir kadının yabancı bir erkeğe bakması mümkün müdür? sualine cevap arayalım. Herhangi bir meşru ihtiyaç olmadığı süre içerisinde kadının yabancı bir erkeğe bakması câiz değildir.(101) Nitekim Ümmü Seleme (R.anha)'den rivayet edilen şu Hadis-i Şerif, bu konuyu izah etmektedir; hadis şudur: "Hicap Âyet-i Kerîmesi geldikten sonra, Ben ve Meymûne Resûl-i Ekrem (sav)'in yanında oturuyorken, âmâ Hz. İbn-i Mektûm (ra) yanımıza çıkageldi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) bize: "Perde arkasına çekilin" dedi. Biz: "Ya Resûlullah, o âmâ değil mi? Bizi ne görür, ne tanır" dedik. Resûlullah (sav): "Siz de âmâ mısınız? Onu görmüyor musunuz?" buyurdu.(102) Burada; Resûl-i Ekrem (sav)'in kadın ve erkeğin aynı mecliste oturmasına izin vermediği görülmektedir. Kadın ve erkeğin, küçük yaştan itibaren bir arada bulunmaları ve serbest ilişki içerisinde yetişmelerinin saldırganlığı azaltacağı yolundaki teorilerin, İslâmî açıdan hiçbir değeri yoktur. Esasen bu teoriye göre ilişkilerin düzenlendiği toplumlarda; hayal edilen hiçbir tavır gerçekleşmemiştir. Zinâ alabildiğine yükselmiş ve nesil emniyeti ortadan kalkmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in eşi Hz. Sevede (R.anha)'ye hitaben: "Allahû Teâla (cc) ihtiyaçlarınız için evden çıkmanıza izin vermiştir"(103) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ihtiyaç için dışarıya çıkan bir kadının; yabancı erkekleri de, göreceği muhakkaktır. Fûkaha; aynı mecliste karşı karşıya ve kasıtlı olarak bir kadının yabancı erkeğe bakmasının câiz olmadığını, fakat ihtiyaç anında kadının, yabancı bir erkeğe bakabileceğini esas almıştır. Buradaki incelik şudur: Bir kadın; aynı mecliste, kasıtlı olarak bir yabancı erkeğe bakarsa bazı duygulara kapılabilir. Kadın;

yaradılış olarak, cinsi açıdan arzusunu beyan edemez, utanır. Erkek ise bu hususta istediğini elde etmek için gayret sarfeder, arzusunu da açıklar!.. Aynı mecliste başbaşa kalmaları ve kasıtlı olarak birbirine bakmaları bu sebeble câiz değildir. Nitekim: "Kim Allah'a ve âhîret gününe iman ediyorsa; yanında mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmasın. Çünkü üçüncüleri şeytandır"(104) Hadis-i Şerifi meselenin mahiyetini kavramamızı kolaylaştırmaktadır.

UMUMİ YERLERDE (CADDE-SOKAK VS.) KADINLARA BAKMAK

1671 Avret bahsinde de izah ettiğimiz gibi İslâm dini; erkeğin, yabancı kadınlara bakmasını (ihtiyaç ve zarûret hali hariç) yasaklamıştır. Dolayısıyla müslüman erkekler; karısı ve nikahı kendisine ebediyyen haram olan yakınları (akrabaları) ile bir arada oturabilir.(105) Bunun dışında yakın akrabası da olsa (amca kızı, dayı kızı vs...) "Haremlik ve Selamlığa" riâyet etmek zorundadır. Sahabe-i Kiram'dan bir zat Resûl-i Ekrem (sav)'e: "Kocanın akrabası (kayınbiraderi vs.) hakkında ne dersiniz?" سوالini tevcih etmiştir. Resûlullah (sav) "İşte bunlar (hamv) ölümdür"(106) cevabını verir. Dolayısıyla müslüman bir kadın; kocasının akrabaları (kardeşi, yeğenleri, amca ve dayı çocukları vs.) ile ilişkilerini, şer'i hududlara göre düzenlemek zorundadır.

1672 Umûmi yerlerde (cadde, sokak, pazar vs.) erkeklerin; yabancı kadınları görmemeleri mümkün değildir. Burada riâyet edilecek edeb; kasdi olarak ve sürekli bakmamaktır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Ali (ra)'ye hitaben: "Yâ Ali! Yabancı bir kadını gördüğünde ikinci defa bakma!.. Çünkü ilk bakışın iraden dışındadır ve onda bir vebal yoktur. İkinci defa bakarsan bu, iradenle olduğu için haramdır"(107) buyurmuştur. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (sav) döneminde kadınlar; şer'i ölçülere uygun giyiniyorlardı. Günümüzde ise manzara fecidir. Zira kadınların mahrem yerleri (tesettüre riâyet etmedikleri için) meydandadır. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

1673 Dürri'l Muhtar'da: "Musannıfın gasp bahsinde naklettiğine göre Hz. Ömer (ra) yasçı bir kadına hücum ederek onu kamçıyla dövmüş; hatta kadının başörtüsü düşmüş, kendisine "Ey mü'minlerin emiri!.. Kadının başörtüsü düştü" demişler Ömer (ra): "Bunun gibisinin hürmeti yoktur" cevabını vermiş. Bundan dolayı Fakih Ebû Behr Belhi, nehir kenarında başları ve kolları açık birtakım kadınların yanından geçtiğinde kendisine: "Bunların yanından nasıl geçiyorsun" denildiğinde: "Bunların hürmeti yoktur. Ancak ve ancak imanlarında şüphe

vardır. Bunlar harbi kadınlar gibidirler" demiştir." hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni şehrederken şunları kaydeder: "Bunlar harbi kadınlar gibidirler. Yani onlar ganimet mallarıdır. Cariyenin başı ve kolu avret değildir demek istemiştir. Fakih, Hz. Ömer (ra)'in sözünden şöyle hüküm çıkarmıştır: O yasçı kadının hürmetini iskât edince, bu da ecnebi erkeklerin geçtiği yerde, başlarını açanların hürmetinin olmadığına hükmetmiştir. Çünkü onların dinle alay eden, onu küçümseyen hallerini görmüştür. Kadınların hürmetini ıskat eden sebep işte budur."(108)

1674 Şuurlu bir müslüman; imtihan alanının ve zamanının tayininde, hiçbir payı olmadığını bilir!.. Hangi şartlarda olursa olsun; Allahû Teâla (cc) ve Resûlü'nün (sav) emirlerine itaata gayret eder. Kadınların kendi hürmetlerini ortadan kaldırmış olmaları; onlara, gayr-i meşru bir tecavüzü gerektirmez. Nitekim İbn-i Abidin bahsin devamında: "Buradan şu anlaşılır ki, zamanımızda kendisini alim sayan bazı kimselerin batıl fikirlerince "Giyinip, kuşanmadan sokaklarda dolaşan fahişelerle istilâ hükmünce cimâda bulunmak câizdir" fetvası vermeleri pek çirkin bir hatadır. Zinanın mübah sayılmasına yol açtığı için, hemen hemen küfürdür" demektedir. Sonuç olarak; tesettüre riâyet etmeyen bir kadının, avret yerlerini gayr-i ihtiyari (kasden değil) gören kimse bundan mes'ul olmaz.

1675 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey Peygamber kadınları!.. (Siz) Diğer kadınlardan biri değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (Size yabancı olan erkeklerle) yumuşak söylemeyin. Sonra kalbinde bir hastalık bulunanlar tamaa düşerler. Sözü ma'ruf vech ile (ve ağır başlı) söyleyin"(109) hükmü beyan buyurulmuştur. Bilindiği gibi; Resûl-i Ekrem (sav)'in zevceleri, bütün mü'minlerin anneleri hükmündedir.(110) Buradaki hitabın hususi olması; hükmün bütün kadınları içine almasına mâni değildir. Dolayısıyla kadınların; erkeklerle konuşurken, nelere dikkat etmeleri gerektiği izah edilmiştir. Cahiliye döneminde kadınlar; kelimelerin sonlarını hıfzederek nağme yapar ve alaka uyandıracak bir ses tonunu tercih ederlerdi.(111) İbn-i Abidin "Kadının sesi" konusunda şunları zikrediyor: "Zekâsı kıt olanlar zannetmesinler ki, biz kadının sesi avrettir demekle konuşmasını kasdetmiyoruz. Bu anlayış doğru değildir. Yalnız kadınların yüksek sesle konuşmalarını, seslerini uzatmalarını, yumuşatmalarını ve aruza göre okumalarını caiz görmüyoruz. Çünkü bunlarla erkekleri kendilerine meylettirmek ve şehvetlerini harekete geçirmek vardır. Kadının ezan okuması da bundan dolayı câiz olmamıştır"(112)

1676 Dikkat edilirse Âyet-i Kerîme'de "Sözü ma'ruf vech ile (ve ağır başlı)

söyleyin" emri verilmiştir. Esasen kadınların sesleri fitraten güzeldir. Buna cilde yumuşaklık eklenirse; fitnenin uyanmasına da vesile olabilir. Kadınlara kararlı ve düzgün konuşmaları emredilmiştir.(113)

C) AİLE İÇERİSİNDE ÂDAB-I MUÂŞERET

1677 Nikah bahsinin girişinde; kadın ve erkeğin birbirine karşı duyduğu şiddetli temayül üzerinde durmuştuk!..(114) Şurası muhakkaktır ki; Allahû Teâla (cc) kadın ve erkeği belli özelliklerde yaratmış; her iki cinse de, aile içerisinde farklı görevler vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, birbirlerinin velileridir. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve Resûlüne itaat ederler."(115) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; mü'min erkek ve mü'min kadınların vasıfları beyan edilirken, "Allah ve Resûlüne itaat ederler" denilmiştir. Dolayısıyla aile içerisinde karşılıklı hak ve görevlerin mahiyetini İslâmi esaslar teşkil edecektir. Aralarında ortaya çıkabilecek her türlü ihtilafta da kuvvet, hile veya ihanet değil, İslâm gündeme girecektir. Çünkü aralarında nikah bağı bulunmasa dahi, mü'min erkek ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Nikâh bu "veliliği" ortadan kaldırmak için değil; bilakis daha da güçlendirmek için meşru olmuştur.

1. KADININ DİKKAT EDECEĞİ MUÂŞERET ESASLARI

1678 Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Vakar ile) Evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet (devri kadınlarının kırıla döküle) yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin"(116) hükmü beyan buyurulmuştur. Mü'min bir kadın için asıl olan evinde oturmasıdır. Kocasının sarîh izni olmadığı süre içerisinde; ihtiyaç için dahi olsa, evinden çıkamaz.(117) Nikâh bahsinde de beyan ettiğimiz gibi; evin bütün ihtiyaçlarını ve geçimini (nafakayı) sağlamak erkek üzerine vâcib kılınmıştır.(118)

1679 Ailede huzur ve saadeti gerçekleştirmek için; karşılıklı haklara saygı esastır. Allahû Teâla (cc); mü'min kadınların, kocalarına itaat etmelerini emretmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler (aile reisidirler). O sebeple ki; Allah onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de (erkekler onlara) mallarından infak etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlardır. Allah kendi haklarını nasıl koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni (kocasının şeref ve namusunu) koruyanlardır."(119)

buyurulmuştur. İslâm dininde emirlik (reislik) hizmete dayanan bir olaydır. Ailenin bütün meselelerini; başta nafaka olmak üzere erkek yüklenmiştir. Ayrıca evleneceği kadına "mehir" vermek durumundadır. Bütün bunlara karşılık erkeğe "Aile Reisliği" verilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in kişinin elde ettiği en büyük hazineyi açıklarken şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Baktığın zaman seni mesrûr eden, emrettiğin zaman itaat eden, sen olmadığın zaman malını ve namusunu koruyan sâliha bir kadındır"(120) Evet!.. (sâliha) mü'min bir kadın, yeryüzündeki en büyük hazinedir. Şurası muhakkaktır ki; kadının kocasına itaati, Allahû Teâla (cc) ve Resûlüne itaatle sınırlı bir hadisedir. Yani meşru (şer'i) emirlerinde itaat esastır.

1680 Kadınların aile mahremiyetlerini ve sırlarını muhafaza etmeleri esastır. Nitekim Âyet-i Kerîme'de: "Onlar da öylece göze görünmeyeni (gaybı) koruyanlardır" denilmiştir. buradaki göze görünmeyenden kasıd; kocasının namus ve şerefidir. Kadın zinâdan uzak durmak ve aile mahremiyetlerini muhafaza etmekle görevlendirilmiştir. Bu aynı zamanda kendi haysiyet ve şerefidir. Yine bir başka Âyet-i Kerîme'de: "Hani peygamber zevcelerinden birine, gizli bir söylemişti (sır vermişti). Bunun üzerine o (zevce) bunu haber verip de, Allah da ona (Resûlüne) bu durumu açıklayınca!.. Peygamber ancak bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Artık bunu kendisine söyleyince o (zevce): "Bunu sana kim haber verdi" dedi. Peygamber de: "Bana her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan (Allah) haber verdi" dedi"(121) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu Âyet-i Kerîme'de bahsi geçen zevcenin Hz. Hafsa (r.anha) olduğunu ve kendisine emanet edilen sözü Hz. Aişe (r.anha)'ye: "Açıklamakta, herhangi bir mahzur yok" diye düşünerek ifşa ettiğini beyan etmişlerdir. Ayrıca aile ferdleri arasında dahi; emanet olan sözün, izinsiz olarak ifşa edilmesinin yasaklandığının bu ayetle sabit olduğunu zikretmektedirler. Zirâ hem Hz. Aişe (r.anha) hem Hz. Hafsa (r.anha) Resûl-i Ekrem (sav)'in mübarek zevceleri, mü'minlerin anneleridir. Resûlullah (sav) ile Hz. Hafsa (r.anha) arasında kalması icab eden "sadece bir sözden" ibarettir.(122) Dikkat edilirse bu Âyet-i Kerîme'de; kadınların kocalarına ait, velev ki bir söz dahi olsa, muhafaza etmelerinin gerektiği belirtilmektedir.

2. KOCANIN (ERKEĞİN) DİKKAT EDECEĞİ MUÂŞERET ESASLARI

1681 Şurası muhakkaktır ki; karşılıklı sevgi ve saygı olmadığı süre içerisinde, aile hayatını devam ettirmek imkansızdır. Sevgi ve saygı ortamının meydana

gelmesinde; aile reisinin payı, diğer ferdlerden daha fazladır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Onlarla marûf vech ile muâşeret ediniz. Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de, Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur"(123) hükmü beyan buyurulmuştur.

1682 Buradaki "Onlarla (kadınlarınızla) ma'ruf vech ile muaşeret ediniz" den kasıd; "nafaka hususunda insaflı ve cömert olmak, hiçbir iyiliği başa kakmamak, söz ve sohbetle (şer'i hududlara riâyet ederek) güleryüzlü, merhametli davranmaktır." "Olabilir ki; bir şey sizin hoşunuza gitmez de, Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur" dan maksad; o kadından salih bir evlad vermek sûretiyle, sizi rızıklandırır veya hoşunuza giden bazı vasıflar ihsan eder. Bunları dikkate alarak; "Ben bundan hoşlanmıyorum" diyerek, şer'i hududları tahrip etmeyiniz. Affedilmesi mümkün olan kusurlarını görmemezlikten geliniz."(124) demektir. Şurası muhakkaktır ki; kul hatasız olmaz. Aile içerisinde; birçok mesele gündeme gelir. Aile reisine düşen; bu meselelerde, temkin, sabır ve hoşgörü ile davranmaktır.

1683 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gerçekten kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Hali üzere bırakırsan kendisinden istifade edersin"(125) buyurduğu bilinmektedir. Esasen erkek ve kadın; fitrî olarak (fizikî ve ruhî) farklı özelliklere sahiptir. Aile reisi; kadının tıpkı kendisi gibi olmasını arzu ederse, büyük bir mücadele başlar. Aile fertlerini olduğu gibi kabul edip; sünnete uygun şekilde terbiye etmek esastır. Bazı kadınlar; küçük bir iyiliği bile şükranla karşılarken, bazıları da aksine "Dünyaları versen, istediği en ufak birşeyi yapmadığın zaman, daha önceki bütün iyilikleri unuttur ve senden hiç hayır görmedim"(126) diyebilir. Resûlullah (sav) bütün bu gerçekleri haber verirken; aile içerisinde uzlaşmanın ve (haramı helâl, helâli de haram kılmadığı müddetçe) sulhun hayırlı olduğuna işaret etmiştir. Sonuç olarak aile reisi; karısından ve çocuklarından gelebilecek olan her türlü eziyete karşı sabırlı olmak durumundadır. Çünkü bunlar imtihan için verilmişlerdir. Muhakkak ki her imtihanın bazı zorlukları vardır.

3. İHTİLAF HALİNDE DİKKAT EDİLECEK ADAB-I MUAŞERET

1684 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Şerlerinden ve serkeşliklerinden yıldığınız (bıktığınız) kadınlara gelince: Onlara önce nasihat edin. (vazgeçmezlerse) Kendilerini yataklarında yalnız bırakın. (yine vazgeçmezlerse) dövün. Ancak size itaat

ederlerse aleyhlerine bir yol aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür" (127) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; "aile içerisinde başgösteren ihtilafta kocanın uyması gereken muâşeret, bu Âyet-i Kerîme'de beyan edilmiştir. Buradaki "Nüşûz" kelimesinin lûgat manası, tümsek, demektir. Kadının kocasına, buğz ve nefretle davranması ve isyan etmesi manasına kullanılmıştır. Nüşûz aynı zamanda fuhuş manasına da gelir. Ancak evli bir kadının zinasında verilecek ceza, dövmek değil, recmdir. Dolayısıyla burada; kadının kocasına itaatten vazgeçip, şer'i hududları tanımadan ve nefretle davranmasıdır. Bu gibi durumlarda kocanın; nasihatı öne alması ve kadının yanlışını münâsip lisanla anlatması emredilmiştir. Eğer nasihat fayda vermezse; üç günden fazla olmamak şartıyla darılması ve kadını yatağında yalnız bırakması gerekir. Bu sayede kadın durumun vahametini ve boşanmaya doğru adım atıldığını kavrar. Sohbet ve cinsî münasebetin kesilmesi; onun için bir ikazdır. Bütün bunlar netice vermezse; başına vurmamak ve yaralamamak şartıyla hafifçe dövülür"(128) hükmünde ittifak etmişlerdir.

1685 "Ancak size itaat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayın" hükmü;; nasihat veya yataklarında yalnız bıraktıran (hicret) veya hafifçe dövdükten sonra, (isyandan vazgeçip) itaat ederlerse, intikam almaya kalkmayın" demektir. Çünkü nasihat ve diğer tedbirler; aile hayatının devamı için meşru kılınmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in veda hutbesinde de beyan buyurduğu gibi kadın, Allahû Teâla (cc)'nin bir emaneti hükmündedir.(129) Kaldı ki; onlarla şer'i hududlar içerisinde iyi geçinme de, vacip kılınmıştır. İntikam alma duygusu ise; aile hayatının devamına engel teşkil eder.

1686 **HAKEM TAYİNİ:** Aile hayatının devamı; bütün tedbirlere rağmen tehlikeye düşerse, yakın akrabaların ve mü'minlerin üzerine önemli bir görev düşer. Şimdi bu husustaki hükmü izaha gayret edelim. Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Eğer karı-kocanın) Aralarının açılmasından endişeye düşerseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse, Allah aralarında (ki dargınlık yerine geçinme) onları (sulha) muvaffak buyurur. Şüphesiz ki Allah hakkı ile bilicidir. (Herşeyin künhünden) haberdardır"(130) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; "Karı-koca ihtilaflı büyütüp, birbirine eziyet etmeye başladıkları zaman, mü'minlerin tamamına bu ihtilaflı giderme görevi terettüp etmektedir. Âyet-i Kerîme'de özellikle yakın akrabaların zikredilmiş olması; ihtilafların sebeplerini (ve onların huylarını) daha yakinen bilecekleri içindir. Hakemlerin mutlaka adil, tecrübeli ve fıkıh bilgileri fazla olmalıdır. Eğer akrabalar arasında bu vasıflara haiz kimse

yoksa, akrabaların dışında adil ve alim iki kişi gönderebilir."(131) hükmünü zikretmişlerdir. İmam-ı Şafii (rha) ayette geçen "gönderin" emrini esas alarak bu farzdır demiştir. Çünkü karı-koca arasındaki geçimsizliği gidermek için hakem göndermek, zulmü bertaraf etmek demektir. Bu da İslâm idarecilerinin (kadı, hakem, vali vs.) üzerine düşen umûmi farzlardan birisidir.(132)

4. CİNSEL İLİŞKİDE ÂDAB-I MUÂŞERET

1687 Diğer canlılarda olduğu gibi; insanlarda da "neslin devamı" duygusu oldukça önemlidir. Hatta çocuğu olmayan aileler; belirli komplekslerle, kısa süre içerisinde ihtilafa düşerler!.. Bunun dışında; kadın erkeğe, erkekte kadına karşı cinsî temayül duyar. Eğer bu cinsî temayül; İslâmî hududlar içerisinde ve meşru bir şekilde yönlendirilemezse, "nesil emniyeti" darmadağın olur. Nikah bahsinin girişinde; kadın ve erkeğin birbirine duyduğu ilgi üzerinde durmuştuk!.. (133)

1688 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kadınlar sizin (evlad yetiştiren) tarlalarınızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz gibi gelin. Kendiniz için önden (iyi ameller) gönderin (hayırlı evladlar yetiştirin). Bir de Allah'tan korkun ve bilin ki siz O'na kavuşacaksınız. İman edenlere müjdele"(134) hükmü beyan buyurulmuştur. Hz. Cabir (ra)'den rivayet edildiğine göre bu Âyet-i Kerîme; Yahudilerin "Hanımının doğru yoluna arkadan münasebette bulunan kimsenin doğabilecek çocuğu şaşı olur" demelerini tekzib için inzal buyurulmuştur. Hz. Abbas (ra)'dan rivayet ise şudur: "Kureyşliler, Mekke'de iken karılarının doğru yoluna diledikleri şekilde yaklaşıyorlardı. Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medineli kadınlar ise (Yahudilerin teorileri sebebiyle) huzursuzluk duymaya başladılar. Bunun üzerine "Kadınlarınız sizin (evlad yetiştiren) tarlanızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz gibi gelin" ayeti nazil oldu.(135) Allahû Teâla (cc) kadının rahmini tarlaya, erkeğin nufesini tohuma, doğacak çocuğu bitkiye benzetmiştir. Bu benzetişten kesinlikle erkeğin kadının doğru yolundan gitmesi gerektiğini anlarız. Lûti'lik (dübürden temas) kat'i olarak haramdır.

1689 Bilindiği gibi nikahın hükümlerinden birisi de; her iki tarafın, birbirinden istifade etmesinin helâl olmasıdır.(136) Fakat bu istifadede istisnai olan bazı durumlar sözkonusudur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O bir ezadır (pisliktir). Onun için hayız zamanında kadınlar (ınızla cinsi münasebet) ten ayrılın. Temizlendikleri zamana kadar kendilerine yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin. Herhalde Allah hem tevbe edenleri sever, hem de çok

temizlenenleri sever"(137) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Hayızlı ve nifaslı kadınlarla cinsi münasebette bulunmak haramdır. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayınız" hükmü beyan buyurulmuştur. "Hayızlı kadınla cinsi münasebet helâldir" diyen kimse kafir olur. Çünkü haram olması kesin nass ile sabittir"(138) Hükmünde müttefiktir. Hz. Enes b.Malik (ra)'den rivayet edildiğine göre; yahudiler, ay halinde olan kadınlarıyla, onlar temizleninceye kadar yemez, içmez, hatta aynı evde dahi oturmazlardı. Bu durum Resûlullah (sav)'a sorulunca: "Sana kadınların ay halini sorarlar..." ayeti nazil oldu. Ay halinde olan kadınlarla; cinsi münasebetin dışında, her şeyin (yemek, içmek, aynı evde oturmak vs.) yapılabileceği belirtildi. Yahudiler kızarak: "Hz. Muhammed, her hususta olduğu gibi, kadınların ay hali konusunda da bize muhalefet ediyor" dediler.

1690 İbn-i Abbas (ra)'dan rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav): "Ümmetimden biri karısına yakınlık etmek (cinsi münasebette bulunmak) istediği zaman: "Bismillah!.. Yârabbi, bizi şeytandan uzak eyle!.. Bize ihsan edeceğin (zürriyet) den de şeytanı uzaklaştır" derse aralarındaki o cimadan (münasebetten) çocuk mukadderse, o çocuğa şeytan ebediyyen zarar veremez" (139) buyurmuştur. İmam-ı Gazali: "Kadınla münasebetten evvel besmele ve ihlas sûresi okunmalı, tekbir ve tehlil getirmeli ve: "Azim olan Allah adıyla!.. Allahım eğer sülbümden bir çocuk meydana gelmesini takdir etmişsen, onu hayırlı bir zürriyet kıl" diye dua etmelidir"(140) hükmünü zikreder. Ulemâ "Cinsî münasebette edeb" konusunu izah ederken; eşlerin cinsî yönden tatmininin esas olduğu üzerinde durmuşlardır. Erkek ve kadının bu hususta birbirine yardımcı olması gerekir.

1691 Şehvî arzusunun (cinsî temayülün) meşru şekilde tatmin edilmemesi; insanın zihnini ve kalbini zaafa uğratar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer bir adam karısını yatağına davet eder de, kadın (meşru bir özür yokken) razı olmazsa, kocası ondan razı oluncaya kadar Allahû Teâla (cc) ona (kadına) gazab eder"(141) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla eşlerin; cinsî münasebet hususunda birbirine yardımcı olması şarttır. Maalesef toplumumuzda; sünnete uygun bir şekilde cinsî terbiye verilememektedir. Bunun sonucu "cinsî sapıklık" alabildiğine yaygın bir hastalık halini almıştır. Aile içerisinde; erkek çocuklara cinsî terbiye "baba" tarafından, kız çocuklara da "anne" tarafından verilmelidir.

1692 İmam-ı Gazali: "Münasebetten önce dil şakaları yapılmalıdır. Nitekim

Resûl-i Ekrem (sav) bir hadisinde: "Sizden biriniz (münasebette bulunacağı zaman) ailesine, hayvan gibi çullanmasın. Aralarında (teşvik ve tahrik edici) vasıta bulunsun" buyurdu. "Bu vasıta nedir ya Resûlullah?" diye sorulunca Resûl-i Ekrem (sav): "Öpmek ve şehveti tahrik edici sözlerdir" buyurmuştur." (142) diyerek, münasebette dikkat edilecek bir edebe işaret etmektedir.

HALVET VAKİTLERİNDE DİKKAT EDİLECEK ÂDAB-I MUÂŞERET

1693 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariyeler), bir de sizden olup da henüz bülüğ çağına girmemiş (küçük) ler şu üç vakitte; sabah namazından önce, öğle sıcağında elbisenizi çıkardığınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit; sizin avret (ve halvet) vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne onların üzerine bir vebal yoktur. Allah hakkı ile bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Sizden olan (hür) çocuklar bülüğ çağına ulaştığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler. Allah size ayetlerini böylece beyan eder. Allah herşeyi hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir"(143) hükmü beyan buyurulmuştur.

1694 İbn-i Abbas (ra)'a göre; aynı ev içerisinde halvet vakitlerinde aile ferdleri izinsiz birbirinin odasına girmemelidirler. Âyet-i Kerîme'de yer alan izin isteme mecburiyeti bir sebebe binâen konulmuştur. Bu da odaya girenlerin, içerdekileri çıplak olarak görmemeleridir.(144) Bir çok insan İslâm'ın bu inceliğini kavrayamadığı için "Çocuklarından saklanacak avretleri olmadığını" iddia ederler. Halbuki zihnen gelişme çağına olan çocuk gördüğü hadiselerden etkilenir ve çözümünü bulamadığı meselelerde bunalıma düşer!.. Allahû Teâla (cc) üç halvet vaktinde; izinsiz birbirinin odasına girmeyi yasaklamıştır. Bu bir anlamda; aile mahremiyetinin muhafazasını beraberinde getirmektedir.

5. AİLE İÇERİSİNDE ÇOCUKLARLA İLGİLİ ÂDAB-I MUÂŞERET

1695 İnsanların; dünyada en çok arzu ettikleri şeylerin başında, çocuk sahibi olmak gelir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; gerçek mü'minlerin istekleri izah edilirken: "Onlar ki: "Ey Rabbimiz" derler. Bize zevcelerimizden nesillerimizden gözlerimizin bebeği olacak (salih insanlar) ihsan et. Bizi takvaa sahiplerine rehber kıl"(145) hükmü beyan buyurulmuştur. Başka bir Âyet-i Kerîme'de: "Mal

ve evlâd dünya hayatının zînetidir. (süsüdür)"(146) denilmektedir. Anne ve baba; fitrî olarak çocuklarını sever ve onlara merhametle muamele ederler. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Büyüğümüze saygı göstermeyen ve küçüğümüze acımayan (merhamet etmeyen) bizden değildir"(147) buyurduğu bilinmektedir. Bu noktada; sevmenin, acımanın ve merhametli olmanın mahiyeti üzerinde duralım.

1696 Şurası muhakkaktır ki; Allahû Teâla (cc) her insanı belli bir fitrat üzere yaratmıştır. Resûl-i Ekrem (sav) her çocuğun mutlaka İslâm fitratı üzerinde yaratıldığını haber vermektedir.(148) Esasen çocuğun imtihan için verildiği de, nasslarla sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Gerek kendinizi, gerek ailelerinizi öyle bir ateşten koruyunuz ki, onun yakacağı insan ile taşdır"(149) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir bu Âyet-i Kerîme'nin tefsirinde iki husus üzerinde durmaktadır.

Birincisi: Allahû Teâla (cc)'nın emir ve nehiyelerine titizlikle riâyet edip, meşru hududları aşmamak suretiyle nefsinizi ateşten koruyunuz.

İkincisi: Aile ferdlerini terbiye edip; İslâm'ı öğretmek suretiyle, onları cehennem ateşine karşı muhafaza ediniz"(150)

1697 İmam Ebû Bekir El Cessas: "Çocukların namazla emrolunması eğitim-öğretim içindir. Onun öğrenmesi, buluş çağına erdikten sonra kolayca yapması ve alışkanlık kazanmasıdır. Çocuklara içki, kumar ve diğer günahlar da yasaklanır. Eğer çocuklukta yasaklanmazsa, büyüdükten sonra onları alıkoymak çok zor olur. Zirâ Allahû Teâla (cc): "Ey iman edenler, gerek kendilerinizi, gerek ailelerinizi bir ateşten koruyun ki, onun yakacağı insan ile taşdır" buyurmuştur. Bazı müfessirler bu ayetin tefsirinde: Çocuklarınıza İslâm'ı öğretin, İslâmî terbiyeyi verin, ki onları ateşten koruyasınız demişlerdir"(151) hükmünü zikreder.

1698 Çocuklara; istisnai durumlar hariç, farz-ı ayn olan ilimleri öğretme görevi babaya verilmiştir.(152) "Hıdane" bahsinde, istisnai durumları izah etmiştik!.. (153)

1699 Kur'ân-ı Kerîm'de; Hz. Lokman (as)'ın kıssası beyan edilirken, eğitimde nelere dikkat edilmesi hususunda bilgi verilmiştir. Şimdi bu konuyu kısaca izah edelim.

1700 A) Önce "Tevhid İlmini" Öğretmek Esastır: Bilindiği gibi bütün peygamberler insanları; "Allahû Teâla (cc)'ya iman ve ibadet etmeye, Tağut'a kulluk etmekten kaçınmaya" davet etmişlerdir.(154) Hz. Lokman (as); oğlu Saran'a nasihat ederken önce "Tevhid" üzerinde durmuştur. Nitekim Âyet-i Kerîme'de: "Hani Lokman oğluna nasihat ederken şöyle demişti: "Oğulcağızım!.. Sakın Allahû Teâla (cc)'ya şirk koşma!.. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür."(155) buyurulmuştur. Sahabe-i Kiram; çocuk konuşmaya başlar başlamaz, önce tevhidi öğretmiştir. Bu hususta; Resûl-i Ekrem (sav)'in bütün mü'minleri uyardığı da bilinmektedir.

1701 B) Hesap Günü Şuuru Verilmelidir: Hz. Lokman (as)'ın oğluna nasihatında; tevhidden hemen sonra, "hesap günü" şuuru gündeme girmektedir. Nitekim Âyet-i Kerîme'de: "Oğulcağızım!.. Hakikat yaptığın iyilik ve kötülük bir hardal tanesi kadar olsa da, bir kaya içinde ya göklerde yahud yerin dibinde (gizlenmiş) olsa bile, Allah onu getirir (meydana çıkarır, hesabını görür) Çünkü Allah lâtiyfdır. (Herşeyden) Hakkı ile haberdardır"(156) buyurulmuştur.

1702 C) İbadet, İhlas ve Sabır Öğretilmelidir: Hz. Lokman (as) oğluna ibadet, ihlas, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak ve sabrı öğretmektedir. Bu husus şu şekilde haber verilmektedir: "Oğulcağızım!.. Namazı dosdoğru kıl!.. İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış. Sana (bu emir ve nehiy sebebiyle) isabet eden herşeye katlan. Çünkü bunlar kat'i sûrette farz edilen umurdandır"(157) İbn-i Abidin, en zor durumda dahi iyiliği emir ve kötülüğü nehyetmenin gerektiği üzerinde durur: "Fakat iyiliği emir ve kötülüğü nehiy (öldürüleceğine kalbi kanaat getirirse bile) yine de efdaldır. Velew ki dövüleceğine veya öldürüleceğine kalbi kanaat getirsin. Çünkü şehid olur. Allahû Teâla (cc): "Namazı dosdoğru kıl!.. İyiliği emir et, kötülükten nehiy eyle!.. Başına gelene de sabret" yani, iyiliği emir ettiğin vakit sana bir hakaret ve tecavüz vaki olursa sabret!.. Şüphesiz bu umurun azim olanlarındandır. Yani hak olan işlerdendir buyurmuştur. Bazıları bunu farz olan işlerdendir" diye tefsir etmişlerdir. Bahsin tamamı "fusul" dedir"(158)

1703 D) İnsanlarla Münasebet ve Tevazû Anlatılmalıdır: Hz. Lokman (as) oğlu Saran'a nasihata devam ederek, şunları tavsiye ediyor: "(Oğulcağızım) İnsanlardan (kibirilenip) yüz çevirme!.. Yeryüzünde şımarık yürüme. Zira Allah (cc) her kibir taslayanı, kendini beğenip, övüneni sevmez. Yürüyüşünde mutedil ol!.. Sesini alçat. Seslerin en çirkini hakikat eşeklerin anırışıdır"(159) İbn-i Kesir, bu Âyet-i Kerîmelerin tefsirinde, genel bir hususun üzerinde durur ve: "Bu

nasihatlar; Allahû Teâla (cc)'nın, Hz. Lokman'dan insanların örnek alarak uymaları için hikaye ettiği önemli düstûrlardır"(160) hükmünü zikreder. Şurası muhakkaktır ki; ebeveynin nasihat ederken, çocuğun aklî seviyesini ve zaaflarını dikkate alarak hareket etmesi gerekir.

6. ANNE VE BABAYA İYİLİK VE İTAAT ETMEK ZARURİDİR

1704 Allahû Teâla (cc)'nın kanunlarında herhangi bir değişiklik olmaz. Ulema buna "Sünnetûllah" adını vermiştir. İnsan anne rahminden,; hiçbirşey bilmediği halde dünyaya gelir. İlk yılları tam bir zaaf içerisinde. Annesi, onu sevgi ve merhametle bağrına basar, korur ve büyütür. Çocuk bülüğa erdikten sonra, aile sahibi olur. Artık o da bir anne veya babadır. Derken ihtiyarlık gelir çatar!.. Bu "sünnetullah"; Hz. Adem (as)'dan beri hep böyle devaran etmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah sizi bir zaaftan yaratan, sonra diğer bir zaafın ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin arkasından da yine zaafa ve ihtiyarlığa getirendir. Allah ne dilerse yaratır"(161) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler; bu Âyet-i Kerîme'de insanın devrelerine dikkatin çekildiğini beyan etmektedirler. (162)

1705 Resûl-i Ekrem (sav) anne ve babaya iyilik etmeyi, vaktinde kılınan namazdan sonra, Allahû Teâla (cc)'nın en çok sevdiği amel olarak tarif buyurmuştur. Cihada katılmak hususunda korkunç arzu duyan bir sahabesine: "Git! (cihada katılma) yaşlı olan anne ve babana hizmet et!"(163) emrini vermiştir.

1706 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Biz insana anne ve babasını tavsiye ettik!.. Onun annesi, kendisini zaaf üstüne zaaf ile (karnında) taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür) "Bana, anne ve babana şükret. Dönüşün ancak banadır" (Dedik). Eğer onlar (anne ve baban) sence ilimde (yeri) olmadık bir şeyi bana eş tutman (şirk koşman) üzerinde seni zorlarlarsa, kendilerine itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana dönenlerin (mü'minlerin) yoluna uy. Nihayet dönüşünüz ancak banadır. O vakit (hesap gününde) ben size ne yapıyordunuz, haber veririm"(164) hükmü beyan buyurulmuştur. Hz. Saad b. Ebi Vakkas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Ben anneme karşı çok saygılı ve hayırlıydım. Bir dediğini iki etmezdim. İslâmiyeti kabul edince annem bana: "Oğlum, senin icad ettiğin din nedir? Yemin ederim ki, sen bu dini terkedinceye kadar hiçbir şey yeyip içmeyeceğim" dedi. Ben kendisine: "Anne ne olursun böyle yapma!..

Muhakkak ki ben hiçbir şey için dinimi terkedemem" cevabını verdim. Annem bir gün, bir gece hiçbir şey yemedi. Bitkin bir hale geldi. Ertesi gün yine hiçbir şey yemedi, meşakkati iyiden iyiye arttı. Bu halini görünce yanına gidip: "Anne sen bilirsin!.. Allahû Teâla (cc)'ya yemin olsun ki, senin yüz ruhun olsa ve teker teker senden çıksa, ben yine de dinimi terketmem. Artık sen bilirsin ister ye, ister yeme" dedim. Annem, benim kararlı tavrıma şahid olunca yemek yemeye başladı. Bu hadise üzerine: "Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi bir şeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarsa, kendilerine itaat etme..." ayeti nazil oldu.(165)

1707 İmam-ı Kurtubi; "Günah işlemekte veya farzlardan birisini terketmekte; anne ve babaya itaat olunmaz. İtaat ancak mübah olan emirlerde geçerlidir." (166) hükmünü zikreder. Esasen ülema: "Şirk koşma hususunda anne ve babaya itaat haram kılınmıştır. Dolayısıyla itaat; İslâmi hududlar içerisinde geçerlidir. Haram işleme veya farzları terketme hususunda hiçbir güce itaat edilmez. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Allahû Teâla (cc)'ya isyan hususunda, mahlûka itaat edilmez" buyurmuştur. Hz. Ebû Bekir (ra) hilafet makamına beyatle geçer geçmez ilk hutbesinde: "Ben Allah'a itaat ettiğim müddetçe bana itaat edin. Şayed Allah'a isyan edersem, bana itaat etmeniz farz değildir" diyerek, itaatın sınırını beyan etmiştir" hükmünde müttefiktir.

1708 Hanefi fukahası: "Bir kimse üzerine; fakir oldukları müddetçe, gayr-i müslim bile olsalar, anne ve babasına nafaka vermesi vacip olur. Bu Allahû Teâla (cc)'nın: "Onlarla (anne ve baba ile) dünyada maruf bir şekilde geçin" emrine dayanır. Bu Âyet-i Kerîme, kafir olan anne ve baba hakkında nazil olmuştur. Kaldı ki kendisi; Allahû Teâla (cc)'nın nimetleri içerisinde rahatça yaşarken, anne ve babasını açlıktan ölüme terketmesi (velev ki gayr-i müslim bile olsa) ma'ruf'dan değildir."(167) hükmünde ittifak etmiştir. Nitekim: "Babam benim iznim olmadan malımı alıyor" şeklinde şikayette bulunan bir sahabeye hitaben Resûl-i Ekrem (sav): "Sen ve malın babanıdır"(168) buyurmuştur.

1709 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Rabbin "Kendinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve babaya iyi muamele edin" diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi, senin nezdinde ihtiyarlığa ererlerse, onlara "öf (bile) deme. Onları azarlama. Onlara güzel (ve tatlı) söz söyle. Onlara acıyarak tevazûu kanadını (yerlere kadar) indir ve: "Yâ Rabbi!.. Onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse, sen de kendilerini (öylece) esirge" de!.. Rabbiniz sizin içinizdekini en iyi bilendir. Eğer siz iyi kimseler olursanız şüphesiz ki Allah daima kendine dönenleri (ve çok tevbe

edenleri) cidden yargılayıcıdır"(169) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Âyet-i Kerîme'de Allahû Teâla (cc); (anne ve babası ihtiyarlayan, acze düşen) mü'minlere beş teklifte bulunmaktadır:

1) Anne ve babaya "öf" bile deme!.. Buradaki "öf" kelimesinden maksad; kızgınlık ve hoşlanmamayı açığa vurmaktır. Mırın-kırın edip, homurdanmak da aynı mahiyettedir.

2) Onları azarlama!.. "Sen bilmiyorsun, sus, konuşma gibi kalblerini kıracak cümleler kullanma.

3) Onlara güzel ve tatlı söz söyle!.. Ta'zim ve hürmet ifade eden "anneciğim, babacığım, ne emredersiniz gibi" güzel sözler söyle!..

4) Onlara merhametle muamele et!.. Çünkü onlar, sen küçükken aynı şeyi yapmışlardı. Anne ve babaya tevazû göster. Her an emirlerine âmâde olduğunu hissettir. Nitekim bir kadın Resûl-i Ekrem (sav)'in yanına gelir. Hz. Peygamber (sav) derhal sırtından rıdasını çıkararak yere serer ve o kadını buyur eder, üzerine oturtur. Daha sonra o kadının Resûl-i Ekrem (sav)'in süt annesi olduğu anlaşılır.(170)

5) Anne ve babaya hayır dua et!.. Resûl-i Ekrem (sav)'e, Saleme oğullarından bir kimse: "Yâ Resûlullah!.. Öldükten sonra da anne ve babamıza bir iyilik yapabilir miyiz?" sualini sormuştur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Evet!.. Onlara dua etmen ve Allahû Teâla (cc)'dan günahlarını bağışlaması için talepte bulunman, eğer herhangi bir sözleri varsa, onu yerine getirmen. Onların sılâ ettiği kimseleri ziyaret edip, dostlarına ikramda bulunman" cevabını vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey Rabbimiz!.. (kıyamette) hesap için ayağa kalkılacağı gün beni, ana ve babamı ve bütün iman edenleri yarlıga"(171) hükmü beyan buyurulmuş ve mü'minlere bu şekilde dua etmeleri tavsiye edilmiştir. Allahû Teâla (cc)'nın anne ve baba ile ilgili bu beş teklifi üzerinde iyi tefekkür etmek gerekir.(172)

1710 Şurası muhakkaktır ki; anne babanın hakkını ödemek görüldüğü kadar kolay değildir. Nitekim Ebû Bureyde (ra)'nin babasından şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam annesini sırtına almış, Kâbe-i Şerifi tavaf ettiriyordu. Bu esnada Resûlullah (sav)'ı gördü ve: "Nasıl, annemin hakkını ödeyebildim mi?" diye sordu. Resûl-i Ekrem (sav)" "Hayır!.. Seni karnında taşıırken, bir nefes alma anındaki zahmetinin dahi hakkını ödeyemedin!"(173) buyurdu. Annenin hakkı

hiçbir zaman ödenemez.

1711 İbn-i Abidin: "Bir kimse anne ve babasının şeran günah olan, örfte ayıp ve ar (utanma sebebi) olan bir fiili işlediklerini gördüğünde onlara bir defa bu fena fiili bırakmalarını emreder, kabul ederlerse ne ala!.. Hoş görmezlerse sükût edip bir daha emretmez, fakat onlar için dua ve istiğfar eder"(174) hükmünü zikretmektedir. Dolayısıyla anne ve babayı ("Emr-i Bi'l Ma'ruf, Nehyi Ani'l Münker" yapıyoruz gerekçesiyle) evladların sürekli ikaz etmeleri câiz değildir. Meseleyi bir defa ve çok tatlı bir üslubla anlatmak mümkündür. Bunun da zamanı çok iyi tayin edilmelidir.

D) KOMŞULUK MÜNÂSEBETLERİNİN ÖNEMİ VE MAHİYETİ

1712 Günümüzde; İslâmî eğitimin zaafa uğraması sonucu "Komşuluk Hukuku" unutulmuştur. Bilhassa büyük yerleşim merkezlerinde; aynı apartmanda oturan kimseler dahi, birbirini tanımaz duruma gelmiştir. Halbuki Resûl-i Ekrem (sav): "Komşusu aç olduğu halde, kendi karnını doyuran (onun ızdırabını hissetmeyen) kimse mü'min değildir" buyurmuştur. Dolayısıyla komşuların; birbirlerinin hallerini sormaları (imkan dahilinde yardımcı olmaları) esastır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Cebrail bana komşuyu o kadar tavsiye etti ki; komşunun komşuya varis kılınacağını zannettim"(175) Hadis-i Şerifi; konunun ne kadar hassas olduğunu ortaya koymaktadır.

1713 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah'a ibadet edin. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anneye, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolda kalmış, sağ ellerinizin malik olduğu kimselere iyilik edin. Allah, kendisini beğenen ve daima böbürlenen kimseleri sevmez"(176) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse bu ayette; yakın ve uzak komşuya iyilik edilmesi emredilmiştir. Fukahadan bir kısmı; "Bir kimsenin komşusu her yönden kırk hanedir" derken, bazıları da: "Ezan okunduğu zaman o ezanı duyabilen herkes birbirinin komşusudur"tarifini esas almıştır.(177) Hz. Aişe (R.anha) validemiz Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "Yâ Resûlullah!.. İki tane komşum var. Öncelikle hangisine ikramda bulunayım?" سوالını sormuştur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Kapısı sana en yakın olandan başla!.." (178) cevabını verir. Dolayısıyla komşulara ihsan hususunda; kapı komşusu diğerlerine tercih edilir.

1714 İslâm dini; komşuya eziyet etmeyi haram kılmıştır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse; komşusuna eziyet etmesin" ve "Komşusu şerrinden emin olmayan kimse, cennete giremez"(179) Hadis-i Şerifleri "Komşu Hukuku'nun" ne kadar hassas olduğunu ortaya koymaktadır.

1715 Hz. Muaz b. Cebel (ra)'den rivayet edildiğine göre, Resûl-i Ekrem (sav)'e: "Komşunun hakkı nedir?" suali tevcih edilmiştir. Bu suali Resûl-i Ekrem (sav) şöyle cevaplandırmıştır. "Senden talep ederse ödünç vermen, yardım isterse, yardım etmen. Hastalanırsa ziyaret etmen. Ölürse, cenazesıyla meşgul olman. Bir hayırla sevinirse, beraber sevinip, tebrik etmen. Bir musibete uğrarsa, onunla birlikte üzülp, teselli etmen. Tencerende pişenin kokusuyla ona eziyet vermemen veya ondan bir miktar da ona tattırman. İzni olmadan üstün görünmen veya rüzgarını kesmen için binanı ondan izinsiz yükseltmemen. Aldığın meyvadan ona da vermen veya gizlice evine götürmen. Çocuğunu elindeki yiyeceklerle kapı önüne çıkartmaman. Size ne söylediğimi anlıyor musunuz? Komşu hakkını; ancak Allah'ın acıdığı az sayıda kimseler yerine getirebilirler" (180) komşuların; sevinç ve kederde birbirlerine ortak olmaları bir mutluluk vesilesidir.

1716 Hastalık, kaza veya ölüm gibi herhangi bir musibet meydana geldiği zaman komşusunu ziyaret etmek, ona yemek hazırlatıp göndermek Resûl-i Ekrem (sav)'in tavsiyelerindendir. Abdullah b. Cafer (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Babam Cafer'in ölüm haberi gelince Resûl-i Ekrem (sav): "Cafer'in ailesi için yemek hazırlayın. Zira onların başına, kendilerini meşgul edecek (yemeği düşündürmeyecek) bir durum gelmiştir. Onlar bu halde (üzüntülerinden) yemek yapamazlar"(181) buyurdu.

1717 Günlük hayatta insanların birbirlerine ihtiyaçları vardır. Genellikle ödünç bir şey almak isteyen kimse; kapı komşusuna müracaat eder. Bu sebeble İslâm fıkında "âriyet" (ödünç alma) bahsi önemli bir yer tutmaktadır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kişinin mutluluğundan birisi de, salih bir komşuya sahip olmasıdır" (182) buyurduğu bilinmektedir. Zirâ ödünç alıp verme genellikle komşular arasında yaygındır. Komşuluk hukukuna riâyet etmeyen ve her an bir kötülüğünden korkulan kimsenin vereceği huzursuzluk, küçümsenecek bir hadise değildir. Nitekim bir atasözünde "ev alma, komşu al" denilmiştir.

E) YETİMLERİN VE KİMSESİZLERİN KORUNMASI VÂCİPTİR

1718 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki: "Onları faydalı ve iyi hale getirmek hayırlıdır. Şayet kendileriyle bir arada yaşarsanız, (unutmayınız ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah (yetimlerin) salahına çalışanları da (onların mallarında ve hallerinde) fesadlık yapanları da bilir. Eğer Allah dileseydi sizleri zahmete sokardı. Şüphesiz Allah mutlak galiptir. Tam hüküm ve hikmet sahibidir"(183) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayet-i Kerim'de geçen "Yetâmâ"; yetimin çoğuludur. Yetim; tek kalma anlamına gelen "yetem"den alınmıştır. Babası ölmüş kimseye; babasından ayrı ve tek kaldığı için yetim denilmiştir. (184) Hz. Ali (ra)'nin "Bülüğa erdikten sonra yetimlik kalkar" buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla yetimlik; bülüğa erme noktasında sona erer. Cahiliye döneminde; yetimlerin mallarına el koymak ve onları ezmek suç sayılmıyordu. Esasen hak için sadece kuvvetli olmayı ölçü alan ve "kuvvetli olan haklıdır" sloganının arkasına sığınan her ideolojide durum aynıdır.

1719 İbn-i Abbas (ra)'dan gelen bir rivayete göre; cahiliye devrinde kız çocuklarına, kadınlara ve küçük yaştaki erkek çocuklara mirastan pay verilmezdi. Birgün ensardan Hz. Ass bin Sabit (ra) öldü ve geride iki kız ile bir küçük oğlan çocuğu bıraktı. Hz. Ass (ra)'ın iki amca oğlu gelerek mirasının tamamını aldılar. Karısı: "hiç değilse kızlarıyla evlenmelerini teklif etti, ancak bu teklifini kabul etmediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav)'e müracaat ederek, durumu beyan etti.(185) Kısa bir süre sonra şu Âyet-i Kerîmeler inzal buyuruldu: "Anne ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından, erkeklere, anne ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara (azından da, çoğundan da) farz kılınmış birer nasib olarak hisseler vardır. Miras taksim olunurken (mirascı olmayan) hısımlar, yetimler, yoksullar da hazır bulunurlarsa, kendilerine ondan (bir şey vererek) rızıklandırın. (Gönüllerini alacak) güzel sözler de söyleyin. Arkalarında âciz bir küçük çocuklar bıraktıkları takdirde onlara (halleri ne olacak diye düşünüp) endişe edenler (himayeleri altındaki yetimler ve diğer mirascılar hakkında da aynı hissi taşımaktan) saygı ile korksunlar. Allah'tan sakınsınlar. Sözü dosdoğru söylesinler. Hakikat; yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir"(186) Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Ass (ra)'ın amca oğullarını çağırarak: "Mirasa dokunmayacaksınız!.. Zira Allahû Teâla (cc) şu anda bana erkeğin de kadının da mirasta payları olduğunu vahyetti" buyurdu." (187)

1720 İmam Fahrüddin-i Razi şunları zikrediyor: "Hakikat, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar

çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir" âyetinde, Allah (cc) yetim mallarını yiyenler hakkında cezanın şiddetini ortaya koyarak, yetimler üzerindeki rahmetinin büyüklüğünü beyan etmektedir.(188) Esasen zayıfı himaye etmek; mü'minlerin önemli özelliklerindendir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mü'minlerin evlerinin en hayırlısı, içinde yetime iyilik edilen evdir. Evlerin en şerlisi de içinde yetime kötülük edilen evdir"(189) buyurduğu bilinmektedir. Diğer bir Hadis-i Şerif'te: "Kim bir yetimin başını Allah rızası için okşarsa, elinin değdiği her kıl için kendisine sevap verilir. Ve kim yanında bulunacak kız veya erkek bir yetime iyilik ederse ben onunla cennette şu iki parmak gibi (yan-yana) olurum" (190) buyurmuştur.

1721 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yetimin malına yaklaşmayınız!.. Ancak bülüğa erinceye kadar (onun malına) en güzel biçimde (yaklaşabilirsiniz)"(191) hükmü beyan buyurulmuştur. Sahabe-i Kiram; bu nasslar karşısında, yetimlerin mallarından ellerini tamamen çektili.. Hatta öyle ki; yetimin tabağından artan yemeği dahi yemekten korktular. Evlerinde yetim bulunanlar, onun yiyecek ve içeceğini ayırdılar, ona ayrı bir ev tahsis ettiler. Bu durum; mallarını çalıştırmaktan aciz olan yetimlerin aleyhinde olduğu gibi, yetim sahiplerine de güç gelen bir işti. Hatta Abdullah b. Revâha (ra) Hz. Peygamber (sav)'e: "Yâ Resûlullah!.. Hepimiz yetimleri oturtacak ayrı bir eve, sahip olmadığımız gibi, onlara ayrı yiyecek ve içecek verecek kudrete de sahip değiliz" diyerek mazeret beyanında bulundu. Bunun üzerine; yetimlerin mallarını faydalı ve iyi bir hale getirmenin daha hayırlı olduğunu ve güzel bir biçimde kullanmanın vebal olmayacağı bildirildi.(192) Dolayısıyla yetimin velisi; şer'i hududlara riayet ederek onun malını çalıştırabilir veya kendi malına katarak şirket kurabilir. Yetimin faydası neyi gerektiriyorsa, onu yapmak müstehaptır.(193) Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) bir hutbesinde: "Dikkat ediniz!.. Yetim malını kim idaresinde bulundurursa, o malla yetim için mudaraba yapsın. Malı kendi haline bırakmasın, yoksa zekât onu bitirir"(194) buyurmuştur.

1722 Yetimin malını muhafaza etmek vâciptir. Eğer yetimin velisi zengin ise; o maldan, kat'iyyen ihtiyacı için harcamada bulunamaz. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yetimleri nikâh (zamanın)a kadar (gözetip) deneyin. O vakit; kendilerinde bir akıl ve salah gördünüz mü, mallarını onlara teslim edin. Büyüyecekler (de ellerine alacaklar) diye, bunları israf ile tez elden yemeyin. Kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin) kaçınsın. Kim de fakir ise, o halde örfe göre (birşey) yesin. Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit, karşılarında şahid bulundurun. Tam bir hesap sorucu olmak bakımından ise

Allah yeter"(195) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Şabi: "Bir kimse, zaruret halinde nasıl ölü etini yiyebiliyorsa, yetim malını da ancak öyle bir ihtiyaç anında yiyebilir. İmkan olunca, tekrar o malı yerine koymalıdır" buyurulmuştur. Âyet-i Kerîme'de geçen "Rüşd" kelimesi; belirsiz isim olarak kullanılmıştır. Hanefî fûkahası; "çocuğun rüşde ermesi malı tasarruf edebilme, koruyabilme ve ticaret yapabilme kabiliyetinin teşekkül etmesidir" hükmünde müttefiktir.

1723 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yetimlere (rüşde erince) mallarını verin. Temizi, murdara değişmeyin. Onların mallarını, kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu muhakkak ki büyük bir günahdır"(196) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayetteki "Habis" ve "Tayyib"den maksad; helâl ve haram olandır. Yani helâl malınızı bırakıp onların size haram olan mallarından yemeyiniz manasına gelir. (197) Bazı müfessirlere göre; "Habis" ve "Tayyib" den maksad, iyi ve kötü olandır. Bazı insanlar, yetimin şişman olan koyununu alır, yerine zayıf koyun verirler. "İşte koyununun yerine koyun" derlerdi. Yahut yetimin değerli olan parasını alır, yerine değersiz paralar verirlerdi. Ayrıca "işte o da dirhem, bu da dirhem" derlerdi.(198) Bütün bunlar yasaklanmıştır.

1724 Yetimlerini korumayan toplumlar; her türlü musibete hazır olmalıdırlar. Zira Allahû Teâla (cc) Fecr Sûresi'nde insanların başına gelen musibetlerin sebeblerini beyan ederken: "Hayır!.. Siz bilakis yetime ikramda bulunmazsınız" (199) buyurulmuştur. Bu bir anlamda; Allahû Teâla (cc)'nın kendisine zenginlik ihsan ettiği kimseden beklediği bir vecibedir. Yetime ikramda bulunmak esastır. (200) Bunun için mutlaka o yetimin velisi olmak gerekmez. Yetimlerin yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak, güzel sözlerle onların gönüllerini almak, memnun etmek bir muaşeret kaidesidir.(201) Bütün bu hususlarda; sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'nın rızasını gözetmek, mü'mine has bir edebittir.

1725 Allahû Teâla (cc)'ya ve ahiret gününe inanan müslümanlar; miskinlere, yetimlere, esirlere, borçlulara ve hapsedilmiş kimselere yardım ederler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yemeğe olan sevgilerine rağmen; yoksulu, yetimi, esiri doyururlardı. "Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür istemeyiz!.. Çünkü biz Rabbimizden, o suratların ekşiyeceği çetin günden korkarız" derlerdi. İşte bundan dolayı Allah, o günün şerrinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik, (yüreklerine) sevinç vermiştir"(202) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse mü'minin; yetime, yoksula ve esire, niçin yardım elini uzatması gerektiği gayet açık bir şekilde beyan buyurulmuştur. Müfessirler; boçluların ve hapse düşmüş kimselerin de, bu

ayetin hükmüne dahil olduğu kanaatindedirler.(203) Esasen zulmen hapsedilmiş her müslüman "esir" hükmündedir. Günümüzde esir düşen binlerce müslüman vardır.

1726 Şurasını unutmamak zorundayız ki; alemlere rahmet olarak gönderilen Resûl-i Ekrem (sav) bir yetimdi. Kim yetimi korursa; cennette ona komşu olur!.. (204) Yetimlerin mallarını gasbeden ve onlara haksızlık edenlere gelince: Hz. Ebû Said El Hudri (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) bana Mirac'a götürüldüğü geceyi anlattı. Buyurdu ki: "Baktım, dudakları deve dudaklarına benzeyen bir topluluğun yanıdayım. Başlarında bulunan biri, bunların dudaklarını tutuyor, ağızlarına ateşten bir taş parçası koyuyor. Ağızlarından atılan bu taş, aşağılarından çıkıyor. Bunların bir bağıışı bir inleyişi var ki (çok acı), Cebrâile bunların kim olduğunu sordum: "Bunlar yetimlerin mallarını zulüm ile yiyenlerdir" dedi"(205)

F) İNFAK VE İHSANDA DİKKAT EDİLECEK ESASLAR:

1727 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Onların mallarında sâilin ve (iffetinden dolayı dilenemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır"(206) hükmü beyan buyurulmuştur. Bilindiği gibi mal imtihan için verilmiştir. Mü'minlere; malları ve canlarıyla cihad etmeleri; ebedî olan ahiret hayatına hazırlanmaları emredilmiştir. İnfak ve ihsan için aranan ilk şart imandır. Nitekim Hz. Aîşe (R.anha)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te, bu mahiyet açıkça beyan edilmiştir: Bir gün Hz. Peygamber (sav)'e: "Yâ Resûlullah!.. Cahiliyye devrinde Abdullah İbn Ced'an, misafiri ağırlar, akrabayı ziyaret eder, köleleri kölelikten kurtarır, komşuya iyilik ederdi. Bunların kendisine bir faidesi olur mu?" diye sordum. Resûl-i Ekrem (sav): "Hayır!.." dedi. "O hiçbir zaman "Allahım, ceza gününde beni bağışla" demedi." Yine Hz. Enes b. Malik (ra)'den şöyle rivayet edilmiştir: Resûl-i Ekrem (sav) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde cehennem ehlinden olan kimseye denilir ki: "Baksana!.. Dünya dolusu malın olsaydı (şu azabtan kurtulmak için) o malını fidiye olarak verir miydin?" O kimse azabın şiddetini gördüğü için: "Evet verirdim" der. Allahû Teâla (cc) şöyle buyurur: "Ben (dünyada) senden, bundan daha kolay birşey istemiştim. Henüz ruhlar aleminde iken, bana hiçbir şeyi ortak koşmaman hakkında senden mîsak almıştım. Sen ise sözünden döndün. Bana ortak koşmaktan (şirkten) başka birşey kabul etmedin."(207)

1728 Mü'minler; infak ve ihsanı, sevdiği şeylerin en güzelinden yapmak durumundadırlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de: "Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah

yolunda) harca yıncaya kadar asla iyiliğe ermiş (Birr-i taat etmiş) olamazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir"(208) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Âyet-i Kerîme inzal buyurulunca, Sahabe-i Kiram çok etkilendi. Ensarın en zenginlerinden Hz. Talha (ra), mescidin karşısında bulunan "Beyraha" denen bahçesini(209), Hz. Ömer (ra) malının en iyisi olan "Hayber"deki hurmalığını infak etmiştir. Abdullah İbn-i Ömer (ra) bu ayet inince, çok sevdiği rum cariyesini azad etmiş ve: "Eğer bundan daha çok sevdiğim birşey olsaydı, onu tasadduk eder, bununla evlenirdim" demiştir.(210) Halife Ömer b. Abdülaziz (ra) çuvalarla şeker aldırıp, halka dağıtmasıyla tanınır. Kendisine: "Bu şekere verdiğin parayı infak etsen" teklifinde bulunanlara: "Hayır ben şekeri çok seviyorum. Çok sevdiğimi infak etmem tavsiye olundu" cevabını vermiştir.

1729 İnfakta nelere dikkat edilmelidir?: Sahabe-i Kiram'dan Hz. Amr b. Camûh (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'e mallarını ne şekilde infak etmesi ve öncelikle kime vermesi gerektiğini sorar!.. Bunun üzerine: "Onlar, hangi şeyi (ve kimlere) infak edeceklerini sana sorarlar. De ki: "Maldan vereceğiniz nafaka öncelikle annenin, babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, İbn-i Sebil'in (yolcunun misafirin) hakkıdır. Her ne hayır işlerseniz şüphesiz Allah onu çok iyi bilen (mükafatını veren) dir."(211) Âyet-i Kerîmesi nazil olmuştur. Hz. Cabir (ra)'den rivayet edilen bir Hadis-i Şerif'te Resûl-i Ekrem (sav) "infak" hususunda: "Evvela kendinden başla (ihtiyacını karşıla). Şayed birşey artarsa ailene, ailenden de birşey artarsa akrabana ver!.. Akrabana verdikten sonra da birşey artarsa şöyle ve şöyle yap" buyurdu. Ve "Önünde, sağında, solundaki muhtaçlara ver" diye işaret etti..."(212) haberi önemlidir. İnfak ederken; bu sıraya riayet etmek edebe ve sünnete uymak açısından önemlidir.

1730 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. (Allah yolunda) infakı kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan verin. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdî, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Şüphesiz Allah her şeyden müstağnidir, asıl hamde layık olan O'dur"(213) hükmü beyan buyurulmuştur. Haram yolla elde edilen ve güzel olmayan şeylerin infak edilmemesi emredilmiştir.(214) Mü'minler; kazandıklarının en güzellerini infak etme durumundadırlar.

1731 İnsanın fitrî hallerinden birisi de; iyilik gördüğü kimseyi sevmek, kötülük gördüğünden de uzaklaşmaktır. Bu esasen her canlıda bulunan bir meziyettir. Fakat bazen öyle iyilik edenler olur ki; yaptığı iyiliği başa kakarak insanı:

"Keşke iyiliği yapmasaydı" dedirtecek noktaya götürür. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mallarını (Allah yolunda) harcayıp da, sonra o harcadıklarının arkasından başa kakmayan ve eziyet etmeyenler (yok mu?) Onların Rableri katında mükafatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, mahzun da olacak değildir onlar"(215) buyurulmuştur. Yapmış olduğu iyiliği her fırsatta gündeme getiren ve karşısındakinin hislerini rencide eden kimse, "infakını iptal etmiş" hükmündedir. Zirâ iyiliği başa kakmayan ve diliyle ezâ vermeyenler için korku kaldırılmıştır.(216) Diğerlerinin durumuna gelince!.. Allahû Teâla (cc): "İyi (güzel) bir söz veya bir ayıbı örtme; ardından eziyet gelen (başa kakılan) bir sadakadan hayırlıdır. Allah (kullarının sadakalarından) müstağnidir. Halimdir" (217) hükmünü beyan buyurmuştur. Esasen; güzel bir söz veya bir ayıbı örtmek için, mutlaka zengin olmak gerekmez. Her mü'min (zengin veya fakir) bu salih ameli eda edebilir.

1732 Sahabe-i Kiram'ın zenginleri; infak edecekleri vakit, genellikle gece karanlığından faydalanmışlardır. Buna imkan bulamazlarsa; fakir kimse uyurken, infak edeceklerini yanında bırakıp, oradan hızla uzaklaştıkları da olmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sağ elin verdiğinden, sol elin haberi olmasın"(218) tavsiyesi, nafile olan sadakaların tamamı için geçerlidir. Ancak zekâtın açıktan verilmesinde bir mahzur yoktur. Hatta açıktan vermek daha efdaldir. Çünkü zekât; kulun kendi iradesine bırakılmamış, ibadet olarak emredilmiştir. Bu konuyu zekât bahsinde izah etmiştik.(219)

1733 Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olamazlar. (Hallerini) Bilmeyen; iffet ve istiğnalarından (hallerini gizlemelerinden) dolayı onları zenginlerden sanır. Sen (habibim) o gibileri simalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de, bir şey istemezler. Siz (hak yolunda) ne mal harcarsanız, şüphesiz Allah onu hakkı ile bilendir"(220) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in gerçek fakiri tarifi şu şekildedir: "Asıl fakir; ortalıkta dolaşıp dilenen, kendisine bir-iki hurma veya lokma veya bir ekmek parçası verilen kimse değildir. Kendisine yetecek kadar rızık bulamayan, hali bilinmediği için sadaka da verilmeyen, kimseden de bir şey talep etmeyendir."(221)

1734 Hz. Ebû Hureyre (ra) infakın gizli yapılmasıyla ilgili olarak Resûl-i Ekrem (sav)'den şunu rivayet etmiştir: "Bir adam: "Ben bu gece sadaka vereceğim" dedi. Sadakasını geceleyin götürdü, bir fahişenin avucuna koydu. Sabahleyin bu

durumu görenler: "Sen farkına varmadan fahişeye sadaka verdin" dediler. Adam: "Yâ Rabbi; fahişeye (sadaka) verdiğim için sana hamdolsun. Bu gece de sadaka vereceğim" dedi. Götürüp, farkına varmadan bir zenginin avucuna koydu. Sabahleyin insanlar: "Sen yine farkına varamadın, zengine sadaka verdin" dediler. Adam: "Yâ Rabbi!.. Zengine (sadaka) verdiğim için sana hamdolsun, bu gece yine sadaka vereceğim" dedi. Bu sefer de; gece karanlığında sadakasını bir hırsızın avucuna koydu. Bu sefer insanlar: "Sen geceleyin farkına varmadan hırsıza sadaka verdin" demeye başladılar. Adam: "Allahım!.. Fahişeye de, zengine de, hırsıza da verdiğim sadakadan sana hamdolsun" dedi. Ona gizliden şöyle denildi: "Senin sadakan kabul edildi. Sadaka verdiğin kimselere gelince; belki fahişe uslanır, fuhuştan vazgeçer. Zengin ibret alır da, o da Allah'ın kendisine verdiğinden verir ve belki hırsız da, bu işten vazgeçip tevbe eder"(222) Dikkat edilirse buradaki incelik; ihlasla yapılan infak hadisesidir. Velez ki; sadaka ehil olmayan kimselere verilse dahi, gizlilik ve ihlas korunduğu müddetçe netice alınabilir. Fakat asıl olan; Allahû Teâla (cc) yoluna kendini vakfeden ve hiç kimseden birşey talep etmeyen fakirlere "infak etmek"tir.

1735 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Veren el alan elden daha hayırlıdır"(223) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla mü'minler infak etmeye gayret etmelidirler. "Alan el" durumuna düşmemek için; gece-gündüz çalışmak icab eder.

G) GAYR-I MÜSLİMLERLE İLİŞKİLERDE DİKKAT EDİLECEK ESASLAR

1736 Mü'minlerin; kendi içlerinden bir "Ulû'lemlr" seçmelerinin sebebi, İslâm'ın emirlerini hakkı ile eda etmektir.(224) Hanefî fûkahası: "Emaneti yüklenmek sûretiyle insanın kanının masum (dokunulmaz) kılındığını, ancak irtikap ettikleri bir kötülük sebebiyle öldürülebileceğini" esas almıştır. Cihad; kafirlerin şerlerini defetmek ve mukavemetlerini kırmak için meşru kılınmıştır.(225) Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Müşrikler sizinle nasıl topyekûn harb ediyorsa, siz de onlarla topyekûn harb ediniz"(226) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla savaşın sebebi; kafirlerin İslâm'a karşı giriştikleri mücadeledir.(227) Esasen "Cihad ve Siyer" kısmında bu konu üzerinde durmuştuk. Şimdi Darû'l İslâm'da; gayr-i müslimlerle olan ilişkiler üzerinde duracağız.

1737 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Sizinle din hususunda muharebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış olanlarla iyilik ve adaletle muamele etmenizden

(Allah) sizi menetmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever. Allah sizi; ancak sizinle din hususunda muharebe etmiş, sizi yurdlarınızdan çıkarılmanıza arka çıkmış olanlarla dostluk etmenizden meneder. Kim onları dost edinirse, işte bunlar zalimlerin ta kendileridir"(228) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu Âyet-i Kerîme'nin Hz. Ebû Bekir (ra)'ın kızı Esma'nın bir suali üzerine nazil olduğunu kaydetmektedirler. Hz. Esma (R.anha) gayr-i müslim olan annesiyle ilişkisinin nasıl olacağını sormuştur. Dolayısıyla müslümanlarla savaşmayan veya İslâm'ın düşmanlarına yardımcı olmayan gayr-i müslimlerle ilişki câizdir. (229) Resûl-i Ekrem (sav) yahudilerden bir çocuğun, ağır hasta olması üzerine ziyaretine gitmiş, baş ucuna oturup: "Müslüman ol" teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine çocuk, baş ucunda duran babasına bakmış, babası da: "Teklife icabet et!" deyince müslüman olmuştur. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Çocuğu ateşten kurtaran Allahû Teâla (cc)'ya hamd olsun" diye sevincini izhar etmiştir.(230)

1738 Darû'l İslâm'da (Şer'i devlette) ikamet eden gayr-i müslimlerin; can, mal, akıl, nesil ve din emniyetlerini sağlamak "Ulû'lemlr'in" görevidir. Tabii ki; mü'minlerin de ona yardımcı olmaları esastır. Resûl-i Ekrem (sav): "Müslümanların lehine olan şeyler, onların da lehine; müslümanların aleyhine olan şeyler, onların da aleyhinedir"(231) buyurmuştur. Hz. Ömer (ra); zimmilerin (İslâm devletinin teb'ası gayr-i müslimlerin) muhtaç, hasta ve ihtiyarlarına maaş bağlamıştır.

1739 Bir gün Yahudiler'den beş-on kişilik bir gurup Resûl-i Ekrem (sav)'in yanından geçerken "Essâmü Aleyküm" (Allah seni helak etsin) şeklinde selâm verirler. Hz. Aişe (R.anha) validemiz, hırsla: "Ya Resûlullah, bunlar sana "Essâmü Aleyküm" dediler" diyerek uyarır. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Mülayim ol (hırsını yen) yâ Aişe!.. Allahû Teâla (cc) bütün işlerde yumuşaklığı sever" buyurur. Hz. Aişe (R.anha): "Ama, dediklerini işitmedin mi?" diye sorunca, Resûl-i Ekrem (sav): "Evet! Bende onlara "Ve Aleyküm" (üzerinize olsun, siz helak olun) demiştim ya!.." (232) buyurur. Dikkat edilirse; Yahudilerin, sözden öteye geçmiyen sataşmalarına Resûl-i Ekrem (sav) mülayemetle karşılık vermiştir. Ancak Resûl-i Ekrem (sav)'in vefatından sonra; gayr-i müslimlerin O'na dil uzatmasına müsaade edilmez. Çünkü bu fiilde; müslümanların din emniyetini tahrip arzusu vardır. Müslümanlar da ahidle bağlanmış gayr-i müslimlerin inançlarına hakaret etmezler. Düşünce ve inanç hürriyetleri sabittir. Zimmi'nin gıybetini yapmak dâhi haramdır. Hiç kimse; onların dinlerine karışamaz. Hatta zimminin şarabını telef eden kimse, ücretini vermek

zorundadır.(233)

1740 Gayr-i müslimlerin (zimmilerin); müslümanlar gibi giyinmelerine müsaade edilmez. Ulû'lemler; onların sarık sarmalarını yasaklar.(234) Ancak onlar başlarına; tepesi sivri, takke (kalensöve) koyabilirler.

1741 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'minler; mü'minleri bırakıp da kafirleri dostlar (veliler) edinmesinler. Kim bunu yaparsa (ona) Allah'tan hiçbir şey (hiçbir yardım) yoktur. Meğer ki onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı, sakınmış olasınız. Allah size (asıl) kendinden korkmanızı emrediyor. Nihayet gidiş de ancak Allah'adır"(235) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet; mü'minlerin kafirleri, kendi işlerini yürütmek üzere veli (amir) tayin etmelerini yasakladığı gibi, onlarla sevgi bağı kurmalarını da yasaklamıştır.(236) Yine başka Âyet-i Kerîme'de: "Ey iman edenler!.. Yahudileri de, Hristiyanları da kendinize dost (ve üstünüze hakim) edinmeyin. Onlar (ancak) birbirlerinin velîleridir. İçinizden kim onları dost (ve hakim) edinirse, o da onlardandır. Şüphesiz Allah o zalimler gürûhuna muvaffakiyet vermez"(237) buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Kafirlerin mü'minler üzerinde velâyet hakları yoktur"(238) hükmünde ittifak etmiştir. Velâyetten kasıd; siyasi otoritedir. "Vâli" kavramı da; aynı kökten gelir. Emir ve nehiy yetkisi olan, hükümleri tatbik eden kimse manasınadır.

1742 Allahû Teâla (cc) insanların kalblerinden geçirdiklerini de bilir. Son yıllarda bazı çevreler; "İnsan Hakları" gerekçesiyle, İslâm'ın düşmanlarına şirin görünme hastalığına tutuldular. Halbuki onların "İnsan Hakları" edebiyatı; sadece kendi inançlarında olan insanları içine alır. Nitekim Hristiyan ve Yahudilerin durumları da öyledir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yahudi ve Hristiyanlar; sen onların milletine (dinine) tabi olmadıkça, onlar senden razı olacak değiller" (239) hükmü beyan buyurulmuştur. Kiblenin değişmesi (Mescid-i Aksa'dan, Mescid-i Haram'a çevrilmesi) Yahudileri oldukça rahatsız etmiş, bazı ileri gelenleri "Niçin Mescid-i Aksa'ya dönmüyorsunuz, belki biz de sizin peygamberinizi tasdik ederiz" demeye başlamışlardı. Halbuki kalblerindeki kini, Allahû Teâla (cc) biliyordu. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Küfür tek bir millettir"(240) hükmü; ilişkilerin temelini teşkil eder! İslâm milletine karşı savaş açmayan ve onlarla sulh içinde yaşamak isteyen gayr-i müslimlerle; "Zimmet Akdi" çerçevesi içerisinde, ilişki kurmak câizdir, kurulabilir.

1743 Darû'l İslâm'da; bir müslüman, kasden ve teammüden bir gayr-i müslimi (zimmiyi) öldürürse kısas cezasına çarptırılır.(241) Zirâ Resûl-i Ekrem (sav)

zimmet ehlinen bir gayr-i müslimi öldüren kimseye kısas cezasını tatbik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Elbette ben, benim zimmetim altında bulunanların hakkını almaya en layığım"(242) Zimmet ehlinin cizye vermesinin sebebi; malları bizim mallarımız, kanları bizim kanlarımız gibi olması içindir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kafire karşılık mü'min öldürülmez" hadisi; zimmet akdi imzalamayan harbilerle ilgilidir. Dolayısıyla bir müste'men (emanlı), zimmet akdi imzalamayan bir harbiyi öldürürse, kısas cezası tatbik edilmez. Çünkü harbinin kanı masun değildir. Sonuç olarak; gayr-i müslimler, ahidlerine sadık kaldıkları süre içerisinde, bütün emniyetlerine haizdirler.

1744 Müslümanlarla savaşmayan veya İslâm'ın düşmanlarına yardımcı olmayan gayr-i müslimlerle; iyi ilişkiler kurmak câizdir. Ancak onların müslümanların başına yönetici olmasına müsaade edilmez. Bu sebeble ülema; gayr-i müslimin emrinde çalışmanın mekrûh olduğunu esas almıştır.

H) ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİNDE ÂDAB-I MUÂŞERET

1745 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'minler birbirlerinin kardeşidirler"(243) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla her türlü ilişkide; "Kardeşlik Hukuku" ön planda olmalıdır. Allahû Teâla (cc)'nın tekliflerini öğrenme ve öğretme hayırlı bir ameldir. Bu sebeble; hem öğretmenin, hem öğrencinin dikkat etmesi gereken bazı kaideler vardır. Önce öğretmenin vasıfları üzerinde duralım.

1746 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse bildikleriyle amel ederse, Allahû Teâla (cc) o kimseye bilmediklerini öğretir"(244) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ilim; salih amel için zaruridir. Bildikleriyle amel etmeyen muallim (öğretmen); Allahû Teâla (cc)'nın gazabına hedef olur.(245) Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz! Yapmayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğza davet etmiş olma noktasında, Allah indinde büyüdü"(246) buyurulmuştur. Ayette geçen "Makt"; gazaba yakın buğz manasınadır. Resûl-i Ekrem (sav)'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Miraca çıkarıldığım gece, dudakları ateşten makaslarla kesilen bir topluluğun yanına geldim. Bunlar kimdir diye sordum. Dediler ki: "Bunlar dünyada iyiliği emreden, kendi nefislerinde yaşamayanlardır."(247)

1747 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kendiniz bilip dururken, hakkı batıla karıştırıp da, hakikati gizlemeyin. Dosdoğru namaz kılın, zekât verin, rükû edenlerle birlikte

rükû edin. Siz insanlara iyiliği emredersiniz de, kendinizi unutur musunuz!.. Halbuki kitapta okuyorsunuz. Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"(248) hükmü beyan buyurulmuştur. Âyet-i Kerîmeler üzerinde iyi tefekkür edilirse, meselenin mahiyeti kavranır. Hakkı batıla karıştırıp, hakikati gizlemek ne büyük bir zulümdür. Kur'ân-ı Kerîm'in mahiyetini ve Resûl-i Ekrem (sav)'in tebliğini bildikleri halde: "Bu beklenen peygamber değildir" diyen ehl-i kitap ülemaya hitap sözkonusudur.(249) Ancak hüküm; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri gizleyenlerin tamamını içine alır.

1748 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hakikat indirdiğimiz o açık açık ayetlerimizi ve doğruyu -biz kitapta insanlara onu pek âşikâr bir sûrette bildirdikten sonra- gizleyenler (yok mu?) işte onların halî!.. Onlara hem Allah lanet eder, hem de lanet etmek şanından olanlar lanet eder"(250) hükmü beyan edilmiştir. Ayetteki "Yektûmune" lafzı; ketm etmek, gizlemek manasınadır. Ebû Hureyre (ra) "Hakikat indirdiğimiz o açık açık ayetlerimizi ve doğruyu gizleyenler yok mu?" ayeti olmasaydı, ben hiçbir hadis nakletmezdim" buyurmuştur. Şer'i ilimleri gizlemenin câiz olmadığı sabittir.(251) Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bildirdiği şeyden sorulup da gizleyen kimseyi Allahû Teâla (cc) kıyamet gününde ateşten bir gemle gemleyecektir"(252) hadisi, meselenin ehemmiyetini ortaya koymaktadır.

1749 Muallim (öğretmen); karşısındaki kimsenin anlayış kaabiliyetini tesbit edip, ona göre davranmak mecburiyetindedir. Resûl-i Ekrem (sav) bütün peygamberlerin, insanların seviyesine inip, onların anlayabileceği şekilde tebliğde bulunduklarını beyan etmektedir. Esasen "muallim" kavramının mahiyeti de bunu gerektirmektedir. İmam-ı Gazali; anlaşılmayan kelimelerden ve üstü kapalı ibarelerden uzak durulması gerektiğini şu şekilde izah etmektedir: "Bu gibi sözlerde bir fayda yoktur. Çünkü bu sözler kalbi bulandırır, aklı şaşırtır, zihinleri hayrete düşürür veya dinleyenleri murad olunmayan manaları anlamaya sevk eder de, herkes kendi kaabiliyetine göre tevillerde bulunur. Halbuki Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz bir cemaate anlayamayacağı şekilde hitap ederse, o söz (anlamadıkları için) cemaatte fitne uyandırır"(253) Dolayısıyla muallimin; karşısındakilerin seviyesini çok iyi tesbit etmesi esastır.

1750 Biraz önce de üzerinde durduğumuz gibi; muallim (öğretmen), "takva ehli" olmak durumundadır. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Onlar (takva sahipleri) bollukta ve darlıkta infak edenler, öfkelerini yutanlar, insanların kusurlarından afvederek

geçenlerdir. Allah iyilik edenleri sever. Ve çirkin bir günah işledikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarından yarlığanmalarını (affedilmesini) isteyenlerdir. Günahları Allah'tan başka kim yargılar? Bir de onlar (takva sahipleri) işledikleri günah üzerinde, bilip dururken ısrar etmeyenlerdir"(254) buyurulmuştur. Mü'minlerin bu vasıfları elde etmek için gayret sarfetmeleri gerekir. Ancak muallimler (öğretmenler); mutlaka öfkelerini yenen ve öğrencilerinin kusurlarını affeden bir mizaca sahip olmalıdırlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gerçek pehlivan, güreşte rakibini yenen değil, kızdığı zaman öfkesine hakim olan kimsedir"(255) hadisi, meselenin inceliğini kavramamızı kolaylaştırmaktadır. İnsanın kendi nefsinin ilgilendiren konularda af yolunu seçmesi büyük bir meziyettir. Ancak Allahû Teâla (cc)'nın hukukunun ihlal edildiği noktalarda; sırf "Allah için" buğz etmek, ihlasın tabii bir sonucudur. Dolayısıyla yeryüzünde; heva ve heveslerine uyarak İslâm'a karşı ayaklanan güçlere sırf "Allah Rızası" için buğz etmek her mü'minin görevidir.

1751 İlim elde etmek için gayret eden kimse; öğretmenlerine karşı ne kadar saygı gösterse azdır. Çünkü ilim; ebedi ahiret hayatını kazanmak noktasında bir vasıta. Bilindiği gibi alimler, peygamberlerin varisleridirler. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerine itaat edilmesi emredilen "Sizden olan Ulû'lemler" tabiri izah olunurken; bunun ülema olduğu beyan edilmiştir.(256) Dolayısıyla öğrenci; öğretmenine karşı saygı ve itaatte kusur etmemelidir.

MÜSLÜMALARI ZİYARET HUSUSUNDA DİKKAT EDİLECEK ESASLAR

1752 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Kendi evlerinizden (ve odalarınızdan), başka evlere (ve odalara) sahipleriyle alışkanlık peyda etmeden ve selâm da vermeden girmeyin. Bu sizin için daha hayırlıdır. Olur ki iyice düşünürsünüz!.. Eğer orada (evlerde) bir kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Şayed size "Geri Dönün" denilirse dönüp gidin. Bu sizin için daha temiz bir harekettir. Allah ne yaparsanız hakkı ile bilendir"(257) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayette geçen "Testenisû" lafzı; isti'nas kökünden gelen bir fiildir. Bu "İsti'zan" kelimesinden daha şumullüdür. Dolayısıyla önce ünsiyet peyda edip; randevu isteyerek ziyarete karar vermek gerekir. Cahiliye döneminde araplar; ev sahiplerinden izin almadan girerlerdi. Bu hal; aile mahremiyetine indirilmiş bir darbe özelliği taşıyordu. Ev sahiplerine manevi bir eziyetti.(258)

1753 Ayetin zahiri; selâm vermeden önce izin istemeye delalet eder. Bazı alimler de bu ayetin zahiri ile hükmetmişlerdir. Fakihlerin cumhuru ise; "önce selâm verilecektir, sonra da izin istenecektir" görüşündedir. Hatta İmam Nevevi: "Sahih ve muhtar olan önce selâm, sonra da izin istemektir. Çünkü Resûlullah (sav): "Evvela selâm, sonra kelâm" buyurmuştur" der. Cumhur, Beni Amir'den rivayet olunan: "Resûlullah (sav) evde iken, kapının önüne gelen bir kişi, ben eve gireyim mi?" der. Resûlullah (sav) hizmetçisine: "Sen çık dışarıya da, şu adama izin istemeyi öğret ve ona de ki: Esselâmü Aleyküm!.. Ben içeri gireyim mi?" hadisini delil alarak, selâmın izin isteğinden önce verilmesine hükmeder. Bir başka delilleri Ebû Hureyre (ra)'den rivayet olunan: "Resûlullah (sav) selâm vermeden izin isteyen birisine: "Selâm vermeden izin istemeyin" buyurmuştur hadisidir. Zeyd b. Eslem'den şöyle rivayet edilmiştir: Babam beni İbn-i Ömer'e gönderdi. Evine vardım "İçeri gireyim mi?" dedim. "Gir" dedi. İçeriye girdikten sonra: "Merhaba ey kardeşimin oğlu. Bundan sonra eve varınca "gireyim mi?" deme, evvela selâm ver. Selâmı aldıktan sonra, girmek için izin iste. Girmen için izin verildiği zaman da içeri gir" dedi. Rivayete göre Hz. Ömer (ra) Resûlullah (sav)'ın yanına gittiği zaman önce selâm verir, sonra da: "Ömer içeri girsin mi?" diyerek izin isterdi. Bazı alimler bu meseleyi şöyle açıklamışlardır: Ziyarete giden adam, gittiği evde içerde birisini görürse önce selâm verir. Sonra girme izni ister. Şayed kimseyi göremezse önce izin ister, içeri girdikten sonra selâm verir. Maverdi'nin tercih ettiği görüş de budur. Bu görüş kendi içinde; hem cumhurun delil aldığı hadisleri, hem de ayetin mefhumunu bir araya toplamıştır. (259) Bugün kapıyı veya zili çalmak; giriş için izin istemeye delâlet eder.

1754 Cahiliye döneminde "selâmlaşma" adeti mevcuttu. Hristiyanlar ellerini ağızlarına ve alınlarına götürerek selâmlaşırken; Yahudiler parmak işaretleri ve baş eğip, kışını kırmakla (reveransla), mecûsiler iki büklüm eğilmekle, müşrik araplar da, Allah uzun ömürler versin manasına "Hayyak'allah" diyerek, bu işi yaparlardı.(260) Resûl-i Ekrem (sav) bu selâmlaşma şekillerinin hiçbirini kabul etmemiştir.

1755 MÜ'MİNLER ARASINDA SELAMIN YAYILMASI ŞARTTIR:

Kur'ân-ı Kerîm'de: "Bir selâm ile selâmlandığınız vakit; siz ondan daha güzeli ile selâmı alın veya onu aynı ile karşılayın. Şüphesiz ki Allah, her şeyin hesabını hakkı ile arayandır"(261) hükmü beyan buyurulmuştur. "Selâm"; "Seleme" fiilinden masdar olup, her türlü ayıp ve fenalıktan uzak olmak manasındadır. Tahıyye ise: "Hayye" fiilindendir. Hayatın bereketli ve uzun olması duadır. Aynı zamanda selâm manasına gelir. Resûl-i Ekrem (sav): "Siz iman etmedikçe

cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (tam) iman etmiş olmazsınız. Ben size birşey göstereyim mi!.. Eğer bunu yaparsanız birbirinizi seversiniz. Aranızda selâmı ifşa ediniz (Yayınız)"(262) emrini vermiştir.

1756 Kur'ân-ı Kerîm'de "selâm" ın lafızları belirlenmiştir. Buna göre; bir müslüman, diğerine "Selâmûn Aleykûm" veya "Es-Selâmûn Aleykûm" şeklinde selâm verecektir. Her iki şekilde de selâm verilebilir ama, Fahrüddin-i Razi'nin dediği gibi lamsız olarak: "Selâmû Aleykûm" demek daha efdaldır. Çünkü meleklerin mü'minlere selâmı "Selâmûn Aleykûm" şeklindedir.(263) Bir müslüman diğerine "Selâmûn Aleykûm" derse; selâmı alan kardeşi "Ve Aleykûm Selâm ve Rahmetûllahi" demelidir. Eğer selâm veren "Selâmûn Aleykûm ve Rahmetûllah" demişse, selâmı alan müslüman: "Ve Aleykûm Selâm ve Rahmetûllâhi ve Berekâtuhû" şeklinde cevap vermelidir. Selam veren "rahmet" ve "berekât" lafızlarını söylerse, aynı ile mukabelede bulunulur. Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Adem (as) ile melekler arasındaki selâmlaşmanın bu şekilde cereyan ettiğini haber vermiştir.(264)

1757 Herhangi bir meclise girerken selâm verildiği gibi; o meclisten ayrılırken de selâm verilmesi gerekir.(265) Zirâ Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden biriniz, meclise geldiği zaman selâm verdiği gibi, ayrılırken de selâm versin"(266) buyurmuştur. Karşılaşan iki kişiden; küçük olanın büyüğe, az olan topluluğun, çok olan topluluğa, yürüyenin oturana, at üzerinde bulunanın yaya olana selâm vermesi gerekir.(267) Eğer müslümanlarla, başka ideoloji sahibi kimseler beraber oturuyorsa o meclise gelen kimse: "Ve'sselâmu alâ menittebe'al-hudâ" (Selâm hidayete tabi olanların üzerine olsun) şeklinde selâm verebilir. Buradaki incelik şudur: Selam dua hükmündedir. Fûkaha: "Kafîre selâm verilemez, dua edilemez" hükmünde ittifak etmiştir. Bu ittifakın sebebi; selim akıl sahipleri indinde malumdur. Kaldı ki Allah'a inanmayan bir kimseye; Allahû Teâla (cc)'nın selâmını vermek, onun açısından da uygun değildir.

1758 Selam vermenin câiz olmadığı bazı durumlar sözkonusudur. Bunlar:

1) Selam Allahû Teâla (cc)'nın güzel isimlerinden birisi olduğu için temiz olmayan yerlerde zikredilmesi uygun değildir. Mesela: Def-i hacet eden kimseye selâm verilmeyeceği gibi, hamamda (tesettürsüz olan) kimseye de selâm verilmez. Ancak selâm verilecek kimsenin "avret" mahalli örtülü ise, verilebilir.

2) Herhangi bir haramı irtikap eden kimseye selâm verilmez. Mesela: İçki içen,

kumar oynayan vs...

3) Kur'an okuyan, hadis rivayet eden ve ilim müzakeresinde bulunan, (vaaz eden) kimselere de selâm verilmez. Çünkü bu; hayırlı bir işin inkitaya uğramasına vesile olur. Ancak o iş bitmişse, o mecliste oturanlara selâm verilir.

4) Ezan okuyan, namaz kılan ve kaamet getiren kimselere de selâm verilmez.

5) Fitne tehlikesi söz konusu olduğu için genç kız ve kadınlara da selâm verilmez.

6) Selam mü'minler arasında meşru kılınmıştır. Gayr-i müslimlere ve (İslâm'ı reddeden) ideolojilere itikad eden kimselere de selâm verilmez.(268) Ancak onlar selâm verirlerse, "ve aleyküm" denilir.

1759 Selam veren kimseye; aynı mecliste oturduğu taktirde "merhaba" denilebilir. Resûl-i Ekrem (sav) misafirlerine iltifat niyetiyle "merhaba" demiştir. Rahabe fiilinden gelen bu söz; "genişlik ve rahatlığa kavuştun, huzur içinde oturabilirsin" manasınadır.(269) Kur'ân-ı Kerîm'de de, bu manada kullanılmıştır.

1760 MUSAFAHA ETMEK SÜNNETTİR: Resûl-i Ekrem (sav) ashabıyla karşılaştığı zaman; (özellikle Cum'a ve Bayram namazlarından sonra tebrikleşirken) musafaha etmiştir.(270) Ayrıca Bey'at alırken; musafahayı asla terketmemiştir. İslâm üleması musafaha etmenin sünnet olduğu hususunda müttefiktir. Resûl-i Ekrem (sav): "İki müslüman karşılaştığı zaman, birbirleriyle musafaha edip, aziz ve celil olan Allahû Teâla (cc)'dan birbirleri hakkında mağfiret talep ederlerse, daha yerlerinden ayrılmadan Cenab-ı Hak (cc) ikisinin de günahlarını affeder"(271) müjdesi de sarihtir. Sahabe-i Kiram; iki elle tutuşarak musafaha yapmıştır.(272) Tek elle musafaha yaptıklarına dâir sahih bir rivayet yoktur. Musafaha ile birlikte; birbirine duâ etmek ve Allahû Teâla (cc)'dan mağfiret talebinde bulunmak da esastır. Şimdi yeniden müslümanları ziyaret hususunda dikkat edilecek kaidelere dönelim.

1761 İZİN KAÇ DEFA İSTENİR?: Ayette izin istemenin sayısı üzerinde durulmamıştır. Muhammed Ali Sabuni: Resulûllah (sav)'ın sünneti izin istemenin üç kez olduğunu beyan etmiştir. Buna delalet eden hadisler şunlardır: Ebû Hureyre (ra)'den: "İzin istemek üçtür. Birincisinde haberdar olurlar. İkincisinde kendilerine çeki düzen verirler. Üçüncüsünde giriş izni verirler veya reddederler" Ebû Musa El Eş'ari (ra) ile Hz. Ömer (ra) arasında geçen şu hadise

de, iznin üç defa istenmesi gerektiğine delalet eder. Bu hadise Buhari ve Müslim'in rivayetlerine göre şöyledir: Ebû Said El Hudri (ra)'den: "Ensarilerin bir meclisinde oturuyordum. Ebû Musa El Eş'ari (ra) korkuyla içeri girdi. "Seni korkuya düşüren nedir?" diye sorunca: "Ömer b. Hattab (ra) yanına gelmemi emretmişti. Gittim ve girmek için üç defa izin istedim. Bana şifahi giriş izni verilmediği için geri döndüm. Daha sonra Ömer (ra): "Bana gelmene mani nedir?" dedi. Ben de: "Ben geldim, üç defa izin istediğim halde giriş izni verilmeyince geri döndüm. Zirâ Resûlullah (sav): "Sizden biriniz, bir evden üç kere izin ister de, izin verilmezse geri dönsün" buyurmuştur. Demem üzerine, bana: "Sen naklettiğin hadisi ya isbat edersin veya seni cezalandırırım" dedi. Bunun üzerine Übey b. Kaab, Ebû Musa El Eş'ari'ye: "Sen içimizden en genci ile Ömer (ra)'e git ve durumu bildir" dedi. Cemaatin en genci ben olduğum için Ebû Musa (ra) ile giderek Ömer (ra)'e Resûlullah (sav)'in bu hadisini haber verdim. "Üç defa izin istemek isteyen için bir haktır. Yoksa onun için farz olan bir defa istemektir" Ebû Hayyan "Üçten fazla izin istenmez. Şayet içerdekilerin duymadıkları anlaşılırsa, üçten fazla da istenebilir" demiştir"(273) hükmünü zikretmektedir.

1762 Sehl b. Saad (ra)'dan şu hâdisi rivayet olunmuştur: "Bir adam Resûl-i Ekrem (sav)'in odalarından birisine başını uzatarak, (izinsiz) şöyle bir göz atmıştı. Bu esnada Resûlullah (sav) elinde demir bir tarakla başını tarıyordu. Adamın baktığını görünce: "Eğer senin baktığını daha önce görseydim, (demir tıraşı göstererek) bununla gözünü çıkarırdım. İsti'zan; sırf göz (harama bakmanın) için meşru kılınmıştır"(274) buyurdu. Dolayısıyla herhangi bir yolunu bulup; başkasının evini gözetlemek, şen'i bir davranıştır. Esasen kapıyı çalan müslüman; sırf içeriği izinsiz görmemek için sağa veya sola döner. Bu da İslâmî bir edebdir.(275)

1763 Başkasının evine; ev sahiplerinin izni olmadan girmenin yasaklanması üzerine Hz. Ebû Bekir (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'e: "Kureyş tacirleri devamlı olarak Mekke, Medine, Şam, Yemen, Kudüs gibi yerlere gidiyorlar. Buralarda ve yollarda onların belli başlı bir barınakları yoktur. Ancak umuma yapılmış ve içinde devamlı oturulmayan han, kervansaray gibi yerler vardır. Buralara girerken de izin isteyerek mi girilmelidir?" diye sordu. Bunun üzerine: "Meskûn olmayan, içerisinde sizin için bir menfaat ve alaka bulunan evlere (ve odalara) girmenizde size bir vebal yoktur. Açıklayacağınızı da, gizleyeceğinizi de Allah bilir"(276) Âyet-i Kerîmesi nazil oldu. Dolayısıyla alışveriş yerleri, han, kervansaray ve bunlar gibi umûma ait yerlere, izin almadan girmeye müsaade

edilmiştir.(277)

1764 Müslümanları ziyaret hususunda dikkat edilecek önemli meselelerden birisi de; "Ziyaret Vakti'nin" iyi tesbit edilmesidir. Cahiliye döneminde araplar; birbirlerinin evlerine izinsiz girdiği gibi, o evden yemek yemeden de çıkmazdı. İslâm dini; sarîh bir da'vet olmadığı süre içerisinde başkasının evinde yemeğin (pişirilmesinin) beklenmesini yasaklamıştır.(278) Dolayısıyla normal ziyaretlerde; "Yemek Vakti'nin" dışında bir zaman dikkate alınmalıdır.

1765 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. (Bundan sonra) Peygamberin evlerine; yemeğe dâvet olunmaksızın ve vaktine de bakmaksızın girmeyin. Fakat daâvet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yediğiniz zaman dağılın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu peygambere ezâ vermekte, o sizden utanmaktadır. Allah ise; hakkı açıklamaktan çekinmez"(279) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayet; Resûl-i Ekrem (sav)'in evine, vakitli vaksiz giren ve yemek yemeden ayrılmayanlar hakkında nazil olmuştur. Ancak ûlema; hükmün İslâmî edeb noktasından bütün mü'minlerin evlerine teşmil edilebileceği kanaatindedir. Dâvet edilmeden; herhangi bir ziyafete iştirak edilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. Hz. Ebû Şuayb (ra) ashab arasında Resûl-i Ekrem (sav)'i görünce, yüzünden karnının aç olduğunu anlamıştır. Hemen kasap olan hizmetçisine: "Bize beş kişilik bir yemek hazırla!.. Beşinci kişi ben olmak üzere Resûlullah (sav)'ı dâvet etmek istiyorum" dedi. Sonra Resûl-i Ekrem (sav)'in yanına yaklaşarak, dâvet teklifini izhar etti. Birlikte eve giderken, arkalarından bir adam takip ederek geldi. Evin kapısı önüne varınca Resûl-i Ekrem (sav): "Bu zat, bizim arkamıza takılıp geldi. İstersen kabul et, istersen geri gönder" buyurdu. Ebû Şuayb (ra): "Hayır yâ Resûlullah, ona da izin veriyorum" dedi.(280) Dikkat edilirse; Resûl-i Ekrem (sav) bu hâdisede, İslâmî bir edebi ta'lim ettirmiştir. İmam-ı Gazali: "Yemek vaktine denk getirecek şekilde ziyarete gitmek doğru değildir. Bu şekilde ziyaret men edilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. (Bundan sonra) Peygamberin evlerine yemeğe çağrılmaksızın ve vaktine de bakmaksızın girmeyin" denilmiştir. Yani tam yemeğe hazırlandıkları sırada evlerine girmeyin buyurulmuştur. Haberde (Hz. Aişe'den) şöyle vârid olmuştur: "Dâvet olunmadığı sofraya giden kimse; gitmekle faasık olduğu gibi, yediği de haramdır" Fakat yemek vaktini gözetmediği halde, gittiği yerde sofraya tesadüf eden kimse, buyur edilmedikçe sofraya oturmamalıdır"(281) hükmünü zikreder. Şurası muhakkaktır ki; mü'minler birbirlerine ikram etmekten zevk duyarlar. Ancak dâvet ve izin; kat'i nasslarla beyan buyurulmuştur. Habersiz gelen misafir; ev

sahibini "Acaba ne ikram etsem?" endişesine sevkeder. Bunun mânevî bir eziyet haline gelmesi de mümkündür.

İNSANLARLA KONUŞURKEN NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?

1766 Allahû Teâla (cc)'nın insanlara verdiği nimetlerin başında; duygu ve düşüncelerini anlatabilme kaabiliyeti gelir. Nitekim Rahman Sûresi'ndeki "Allemehû'l Beyan" (konuşmayı o öğretti) hükmü; söz söyleme kaabiliyetinin fitrat olarak bahşedildiğinin delilidir.(282) Bilindiği gibi insanlar doğuştan herhangi bir ilme sahip değildirler. Ancak "Emânet"i yüklenmesi sebebiyle; diğer canlılardan farklı olarak yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerîmde: "Allah sizi, annelerinizin karnından, kendiniz hiçbirşey bilmiyorken çıkardı"(283) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla insan; dünyaya gelirken, hangi dili konuşacağına kendisi karar veremez. Fakat ruhlar aleminde iken; Allahû Teâla (cc) ile "Tevhid akidesine" bağlı kalacağına dair "Mîsak" (mânevî sözleşme) yapmış, "Emânet'i" üzerine almıştır.(284) İnsanlar arasındaki ilişkilerde; "konuşma"dan daha etkili bir vasıttan söz edilemez. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki bacağı arasındaki (tenasül uzvu) hakkında teminat verirse; ben de o kimseye cenneti garanti ederim"(285) hadisi; dilin insan hayatında ne kadar etkili olduğunu beyan etmektedir. İnsan; tevhid akîdesini benimsemek ve onu diliyle ikrar etmekle "Müslüman", Tağut'a iman edip, O'na kulluk etmekle "kafir" olur!.. Akidede; amelden önce "ikrar" (diliyle söylemek) sözkonusudur. İmam-ı Muhammed (rha) dil ile ikrarın mâhiyetini beyan ederken: "(Bir kimsenin) neyi ikrar ettiğini duyarsak, o inançta olduğuna hükmederiz. Çünkü gerçek itikadını (kalbi durumunu) tesbit etme imkanımız yoktur" buyurur. İnsanların kalitesi; sözlerinin mahiyetiyle ölçülür.

1767 Hz. Âdem (as)'den itibaren bütün peygamberler; insanları, en güzel şekilde tevhide davet etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kullarıma söyle: (Herkesle) en güzel şekilde konuşsunlar"(286) hükmü beyan edilerek; kalplerin katılığının güzel ve tatlı sözlerle ortadan kaldırılabileceği hatırlatılmıştır.(287) Hatta Musa (as) ve Hz. Harun (as)'a Fir'avn'a tebliğ için giderlerken, Allahû Teâla (cc): "Ona yumuşak (tatlı) bir söz söyleyin"(288) emrini vermiştir. Muhâtab "kâfir" bile olsa; İslâmî edebin gerektirdiği şekilde yumuşaklıkla konuşmalarını tavsiye buyurmuştur.(289) Nitekim bir ata sözünde: "Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır" denilmiştir.

1768 İslâm'a karşı silahlı mücadele vermedikleri süre içerisinde; kafirlere "tatlı dille" tebliğ etmek zaruridir. Allahû Teâla (cc) İsrailoğullarıyla yapmış olduğu ahidde (on emirde): "İnsanlara güzel söz söyleyin"(290) buyurmuştur. Bugün mü'minler de; insanlara güzel söz söyleme hususunda bu emrin muhatabıdırlar. Mübelliğler; kim olursa olsun, hikmet ve güzel öğütle muhâtabını iknâ etmeye gayret sarfetmelidir.(291) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kötü söz; girdiği meclisi kirletir, çirkin gösterir"(292) buyurduğu bilinmektedir.

1769 İnsanlar arasındaki ilişki; "konuşma" sûretiyle gelişir. Hanefî Fûkahası: "Kelâmdan (sözlerden) bir kısmının ne sevabı, ne de günahı vardır. Kalk, otur, ye, iç vs... Bu gibi ihtiyaç için sarfedilen sözler; ne ibadettir, ne de ma'siyettir. Kelâmdan bir kısmında günâhkâr olunur ki; yalan, gıybet, nemime (koğuculuk, söz getirip-götürme) ve sövmek gibi"(293) şeklinde tasnifi uygun bulmuştur. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

1770 KONUŞMAYI KESMEK (KÜSMEK VE DARILMAK) CÂİZ

DEĞİLDİR: Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'minler ancak kardeşirler. O halde iki kardeşinizin arasını bulup barıştırın. Allah'tan korkun, tâ ki esirgenesiniz"(294) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm fikhında kardeşlik; sadece sözde kalan bir hadise değildir. Nafaka, zekât, selâm verme, hakkı tavsiye etme, karz-ı hasen verme, maddî ve mânevî yardımda bulunma gibi vazifelerle tahkim edilmiştir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav): "Kendi nefsi için istediğini, kardeşi için de istemedikçe (tam manasıyla) iman etmiş olmaz"(295) buyurarak; "Kardeşlik Hukuku'nun" korunmasının imanla ilgili olduğunu hatırlatmıştır.

1771 Meşru bir sebeble ve eğitim maksadıyla; küsmek mümkündür. Ancak meşru bir sebep yokken; bir müslümanın diğer bir müslümana üç günden fazla küsmesi, selâmı ve muâşeretini kesmesi câiz değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir müslümanın kardeşi ile üç günden fazla dargın (küs) durması helâl olmaz. Üç günü doldurunca, hemen ona gidip selâm vermelidir, o da selâmına karşılık verirse ikisi sevapta ortak olurlar. Karşılık vermezse, o günaha batmış, selâm veren dargınlıktan çıkmış olur"(296) buyurduğu bilinmektedir. Bir babanın oğluna: "Sen kumar oynamayı bırakıncaya kadar, seninle konuşmayacağım" demesi, terbiyeye dayanan bir hadisedir. Bir süre ile kısıtlı değildir. Resûl-i Ekrem (sav) ve ashabı; mazeretleri bulunmadığı halde cihada katılmayanlarla konuşmamışlardır. Nihâyet onların tevbe etmesi ve bu tevbelerinin Allahû Teâla (cc) tarafından kabul edilmesi sonucu (ki bu arada 50 günden fazla süre geçmiştir) konuşmaya başlamışlardır. Burada da; meşru bir

sebeb mevcuddur.

1772 Birbirine dargın olan iki müslüman; aralarındaki anlaşmazlığı gideremezse, durum ne olacaktır? Âyet-i Kerîme'de: "O halde iki kardeşinizin arasını bulup barıştırın" emri verilmiştir. Duruma vakıf olan müslümanlar; anlaştırmak ve barıştırmak için kendilerini görevli hissetmelidirler. Bu konu ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem (sav)in teşvikleri vardır. Nitekim: "Size nafîle namaz, oruç ve sadakadan daha üstün bir şeyi haber vereyim mi?" buyurur. Sahabe-i Kiram: "Evet!.. (seni dinliyoruz) Ey Allah'ın Resûlü!.. deyince Resûlullah (sav): "(Küs olan) iki müslümanın arasını bulmak, barıştırmaktır. Çünkü aranın bozulması, kökünden kazır. Saçı kazır demiyorum, dini kazır"(297) buyurmuştur. Şerhû Damad'da: "Yalan söylemek; kat'i nasslarla haram kılınmıştır. Esasen insan bunun çirkinliğini aklen de kavrar. Ancak cihad sırasında; kafire hile yaparak, yalan söyleyip onu aldatmak haram değildir. İki müslüman arasını bulup, barıştırmak niyetiyle yalan söylemek de câizdir."(298) denilmiştir. Bunun dışında; zâlimin zulmünü defetmek ve mazlumu korumak niyetiyle de söylenen yalanın da haram olmayacağı kaydedilmiştir. Birbirine dargın olan karı-kocayı barıştırmak için de yalan söylemenin câiz olduğu bilinmektedir. Dikkat edilirse bütün bu fiillerde; zarûret söz konusudur. 1773 SÖZ TAŞIMANIN HÜKMÜ: Mü'minler arasında; dargınlığa ve fitneye sebep olacak sözleri birinden diğerine taşımak (nemime) haramdır. Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Doğruya da, eğriye de) Alabildiğine yemin eden, izzet-i nefsi bulunmayan, (ötekini berikini) daima ayıplayan, (gammazlıkla) laf getirip götürmeye koşan (insanları hayırdan men eyleyen, aşırı zâlim çok günahkâr, kaba, haşın, bütün bunlardan başka kulağı kesik (damgalı soysuz) olan hiçbir kişiyi tanıma"(299) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirlerin cumhuru bu ayette vasıfları sayılan kimsenin Velid b. Muğire olduğunu beyan etmişlerdir. Rivayete göre Velid b. Muğire bunu işitince; annesinin yanına gitmiş kılıcını çekerek "Muhammed beni on sıfatla teşhir etti. Bunlardan dokuzunu kendimde buldum. Fakat "zenim" (zina mahsulü) olduğumu ilk defa duyuyorum. Bana doğruyu söylersen ne âlâ?" diye tehdit ederek, gerçeği öğrenmiştir. İbn-i Abbas (ra): "Allahû Teâla (cc) bu adamların ayıplarını teşhir ettiği kadar, hiç kimseyi vasıflandırdığını bilmiyoruz" demiştir. Velid b. Muğire'nin sıfatlarından birisi de laf getirip götürmedir.(300) İnsanların ayıplarını onun kadar araştıran hiçbir müşrik yoktur. Allahû Teâla (cc) onun ayıplarını meydana çıkarmakla, bütün insanları bunlardan kaçınmaya dâvet etmiştir.

1774 Sahih-i Müslim'de; Hemmam b. Haris'den rivayete göre; "Kattat" cennete

giremez. Hadis şudur: "Biz Hz. Huzeyfe (ra) ile birlikte mescidde oturuyorduk. Derken bir adam gelerek yanımıza oturdu. Hz. Huzeyfe (ra)'ye: "Bu adam sultana birşeyler götürüyor" dediler. Bunun üzerine Hz. Huzeyfe (ra) ona işittirmek isteyerek: "Ben Resûl-i Ekrem (sav)'i "Koğucu (kattat) cennete giremez" derken işittim" dedi.(301) Kadı İyaz: "Kattat'la Nemmam'ın mahiyeti birdir" derken, İbn-i Battal; bazı lûgat ûlemasının arada ince bir fark olduğuna işâret ettiğini kaydediyor. Şöyle ki: "Nemmam: Konuşan cemaatle beraber olur ve onların konuştuklarını başkalarına götürür. Kattat ise: Cemaatin haberi yokken onların konuştuklarını dinler, sonra başkalarına taşır.

KUSUR ARAŞTIRMAK VE ARKADAN ÇEKİŞTİRMEK YASAKLANMIŞTIR

1775 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Zannın bir çoğundan kaçın. Çünkü bazı zan (vardır ki) günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz de, kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!.. Allah'tan korkun. Çünkü tevbeleri kabul edendir, çok esirgeyicidir"(302) hükmü beyan buyurulmuştur.

1776 Şimdi bu ayetteki hükümleri birer birer ele alalım. Bir müslümana göre; bütün din kardeşleri iyi insanlardır. Çünkü Allahû Teâla (cc)'nın emânetini yüklenerek; tevhid akidesinin yeryüzünde gâlip gelmesi için gayret sarfetmektedirler. Bu sebeble müslümanın iyiliği sâbittir. Kötülüğü ise kat'i delillerle isbata muhtaçtır. Bu isbat edilmediği müddetçe; mü'min iyidir. Herhangi bir zan delil teşkil etmez. Kaldı ki Resûl-i Ekrem (sav): "Sanmaktan (zannediyorum demekten) sakınınız. Çünkü sanı (zannetmek) sözün en yalan olanıdır"(303) diyerek mü'minleri uyarmıştır.

1777 Allahû Teâla (cc): "Birbirinizin kusurunu araştırmayınız" buyurmuştur. Burada geçen "Tecessüs"; cesse fiilindendir. Casusluk yapmak, bir şeyi derinliğine araştırmak, üzerine düşmek ve kötü niyetle işlerin iç yüzünü kavramaya kalkmak gibi manalara gelir.(304) Dolayısıyla Allahû Teâla (cc) "zâhir ve sâbit olanı alınız, müslümanların ayıplarını araştırmayınız"(305) emrini vermiştir. Bu konu oldukça hassastır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav): "Ey dili ile iman edip, kalben tasdik etmeyenler!.. Müslümanlara eziyet etmeyiniz, onların gizli taraflarını araştırmayınız. Allah müslüman kardeşinin gizli taraflarını araştıranın gizliliklerini araştırır. Ve Allah kimin ayıbının peşine düşerse, evinin içinde bile olsa, onu insanlara karşı mahcup eder"(306) diyerek, ayıp araştıranın

fecî akıbetini haber vermiştir. Esasen insanların gizli kusurlarını meydana çıkarıp ilân etmek, utanma duygusuna indirilen en büyük darbedir. Belli bir süre sonra; insanlardan gizlemek lüzûmunu hissettiği kusurunu, âlânen icre etmeye başlar. Bu da büyük bir tehlikedir. Resûl-i Ekrem (sav): "Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah (cc) kıyamet gününde onun ayıplarını örter"(307) buyurmuştur. Dolayısıyla; kusur araştırmak değil, ayıpları örtmek esastır. Cihad esnasında yapılan "câsusluk" ümmetin maslahatı ile ilgilidir ve câizdir.

1778 Âyet-i Kerîme'de: "Kiminiz de kiminizin arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz" buyurulmuştur. Gıybetin haram olduğu hususunda icmâ vardır. Sahabe-i Kiram'ın "gıybet" hususunda: "Söylediğimiz vasıf gerçekten o kardeşimizde varsa ne dersiniz?" سوالini (öğrenmek niyetiyle) Resûl-i Ekrem (sav)'e sormuşlardır. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "Söylediğiniz vasıf; o kimsede gerçekten var ise "gıybet" etmiş olursunuz. Şayet (söylediğiniz vasıf) yoksa "iftira" etmiş olursunuz"(308) diyerek konuya açıklık getirmiştir. Dolayısıyla bir mü'minin arkasından; duyduğu takdirde hoşlanmayacağı bir kusurunu söylemek "gıybet" tir ve haramdır. Eğer o kusur sözkonusu değilse iftira edilmiş olur ki; bu daha büyük bir günahdır.

1779 Arkadan çekiştiren haram işlediği gibi; bunu dinleyen ve rahatsız olmayan kimse de vebal altına girer. Çünkü bir mü'minin hukukuna tecâvüz vâki olurken; sükût etmek sûretiyle, tecâvüzü onaylamış demektir. Esas olan bu gibi hallerde uyarıda bulunmak veya gıybeti dinlememektir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Gıyabında din kardeşinin namus ve şerefini koruyan kimseyi Allahû Teâla (cc) cehennemden azad edecektir"(309) müjdesi asla unutulmamalıdır.

1780 Eğer iftira sözkonusu olursa, mü'minlerin imamı veya nâibi ta'zir cezasını uygulayabilir. Bunun dışında iftira edenin üç yerde tevbe etmesi gerekir.

Birincisi: İftira ettiği topluluğun arasına gidip: "Ben falancayı sizin yanınızda böyle andım. Bilmiş olun ki ben bu sözümde yalancıyım" demesi lazımdır.

İkincisi: İftirada bulunduğu kimseye gidip, onu bu konuda razı etmek ve helâllik almaktır.

Üçüncüsü: Allahû Teâla (cc)'nin hukukunda olduğu gibi âdaba uygun bir şekilde tevbe etmektir. İftiradan daha büyük bir günah yoktur.(310)

1781 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Başkalarının ayıp ve kusurlarından bahsetmek istediğiniz zaman, kendinize ait ayıp ve kusurları hatırlayınız"(311) buyurduğu bilinmektedir. Gıybet ve iftiradan korunmanın en güzel yolu; nefsi kontroldür. Süfyan b. Hüseyin der ki: "Bir gün İyâs hazretlerinin meclisinde bir adamı çekiştirerek bazı kötü fiillerini beyan ettim. İyâs hazretleri bana: "Sen cihad ve gaza kasdıyla Rum (yani Anadolu) cihetine gittin mi?" dedi. "Gitmedim" diye cevap verdim. "Sind yahut da Hint taraflarına cihada azmettin mi?" Oralara da gitmedim diye mukabele ettim. "Senin elinden Rum, Sind ve Hind ahalisi olan kafirler selâmet bulmuşlar iken, mü'min kardeşin niçin selâmet bulmuyor? Bundan sonra bir daha bu şekilde sözler söyleme"(312) diyerek, bana hayatım boyunca unutamayacağım bir ders verdi.

1782 Bazı durumlar vardır ki; hâdisе meydana konulmadan mesele çözülemez. Dolayısıyla bu gibi hallerde; (gıybet sözkonusu olsa da) şer'i bir maksad sebebiyle söylenebilir.

Birincisi: Haksızlığa uğrayan kimse; hakkını almak veya suçluyu cezalandırmak için, onun yaptıklarını velâyet yetkisi olan (vâli, kadı, ulû'lemlr vs...) kimseye anlatabilir.

İkincisi: Bir hâdisenin dini hükmünü öğrenmek, şahısları zikretmeyi gerektiriyorsa, gerektiği kadarını söyleyebilir. Yani fetva için; herhangi bir şahsın durumunun açıklanması gerekiyorsa, câizdir.

Üçüncüsü: Müslümanları korumak niyetiyle bazı uyarılarda bulunmak câizdir. Meselâ; sürekli aldatan bir kimsenin, bu vasfı mü'minler tarafından bilinirse, korunmaları mümkün olur. Resûl-i Ekrem (sav): "Fâcir kimseyi zikredin ki; insanlar onun şerrinden korunsun" buyurmuştur. Yine bir âlim; tağuta itaat niyetiyle mü'minleri hurafelerle çevresinde toplayan bir kimsenin durumunu izah edebilir.

Dördüncüsü: Bir lakabı olup, söylenmediği süre içerisinde tarifi mümkün olmayan bir kimseyi anlatmak için: "Uzun Mehmet!.. Topal Osman vs.." gibi ifadeler, gıybete girmez. Mâlum olmayan topluluk veya gurupları anmak da gıybet değildir. Mesela: "Falan yer halkı gece hayatını sever" gibi..

Beşincisi: Fıskın günahını gizlemeyen ve bunları aleni yapar hale gelen bir kimseyi o günahı sebebiyle anmak da câizdir. Mesela: "Falan şahıs her zaman sokakta sarhoş dolaşıyor. Buna bir çare bulalım" demek gibi.(313) Çünkü bu

sözde "Emr-i Bi'l Ma'ruf, Nehyi ani'l münker" gayreti vardır.

ALAY ETMEK - KÖTÜ LAKAP TAKMAK VE AYIPLAMAK DOĞRU DEĞİLDİR

1783 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Bir kavim, diğer bir kavim ile alay etmesin. Olur ki (alay edilenler Allah indinde) kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları (eğlenceye almasın). Olur ki onlar (eğlenceye alınanlar) kendilerinden daha hayırlıdır. Kendinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra faasıklık ne kötü bir isimdir. Kim tevbe etmezse, onlar zâlimlerin ta kendileridir"(314) hükmü beyan buyurulmuştur. Hangi gâye ile olursa olsun; bir müslümanla alay etmek, ayıbını yüzüne vurmak ve hoşlanmadığı bir lakap takmak doğru bulunmamıştır. Resûl-i Ekrem (sav) mü'minlere "Ya hayır konuşmalarını veya susmalarını"(315) tavsiye buyurmuştur.

HABERLERİ TAHKİK ETMEK

1784 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Eğer bir faasık size bir haber getirirse onu tahkik edin. (yoksa) Bilmeyerek bir kavme sataşırsınız da yaptığınıza pişman olursunuz"(316) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Ahmed (rha) Haris b. Dırar El Huzai'den şöyle rivayet eder: "Resûlullah (sav)'a gittim. Beni İslâm'a dâvet etti. Onu da kabul ettim. Resûlullah (sav)'dan kavmime gidip onları İslâm'a dâvet için izin istedim. "Kavmimden İslâm'ı kabul edenlerin zekâtlarını da toplarım. Siz bana bir elçi gönderirseniz, topladığım zekâtı ona teslim ederim" dedim. Aramızda gönderilecek elçinin vaktini tayin ettik!.. Haris; kavminden müslüman olanların zekâtını topladı. Tayin edilen vakitte elçiye beklemeye başladı. Resûlullah (sav) Velid b. Ukbe'yi Harise gönderdi. Velid; bir miktar gittikten sonra korkarak geri dönmüş ve Resûlullah (sav)'e: "Haris zekâtı vermediği gibi beni de öldürmeye kalkıştı" demişti. Bunun üzerine Resûlullah (sav) Haris'in üzerine bir birlik gönderdi. Bu gelişmelerden haberi olmayan Haris; "Resûlullah (sav)'ın hoşuna gitmeyen birşey yaptığını ve bu sebeble elçi gönderilmediğini zannederek, durumu kavmine ilettiler ve birlikte Resûl-i Ekrem (sav)'e gitmeye karar verdiler. Haris ve arkadaşları Medine yakınlarında kendi üzerine gönderilen birlikle karşılaştı. Kendilerine nereye gittiklerini sorunca: "Senin için geliyoruz" dediler. Niçin geldiklerini sorunca: "Resûlullah (sav) sana Velid b. Ukbe'yi gönderdi. Zekâtı vermediğin gibi onu öldürmeye kalkışmışsın cevabını verdiler. Haris: "Muhammed'i hak peygamber

olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, kimseyi görmedim. Bana zekât için kimse gelmedi" dedi. Beraberce Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna vardılar. Resûlullah (sav): "Sen zekât vermediğin gibi, elçimi de öldürmeye kalkmışsın" dedi. Haris: "Hayır ya Resûlullah! Seni hak peygamber olarak gönderen Allah (cc)'a andolsun ki; ne elçin geldi, ne de ben onu gördüm. Ben elçiniz gelmeyince; Allah (cc) ve Resûlu bana gazab ettiler diyerek korkumdan buraya geldim" dedi. Bunun üzerine: "Ey iman edenler!.. Eğer bir faasık size bir haber getirirse, onu tahkik edin. (Yoksa) bilmeyerek..." ayeti nazil oldu.(317)

1785 Fahrüddin-i Razi: "Müfessirlere göre bu âyet; Resûlullah (sav)'ın Velid b. Ukbe'yi Ben-i Mustalık'ın zekâtını alması için göndermesi hadisesi üzerine nazil olmuştur. Müfessirler bu görüşleriyle; bu ayet umumi olarak gelmiştir fakat nazil oluşu Velid b. Ukbe hadisesine rastlamıştır demek istiyorlarsa doğrudur."(318) dedikten sonra; H. Velid b. Ukbe'nin kötü bir niyeti olmadığını beyan etmektedir. Esasen Âyet-i Kerîme'nin hükmü umumidir. Nitekim fukaha, faasıkın şهادetini kabul etmemiştir. Delilleri de bu Âyet-i Kerîme'dir. İmam-ı Kurtubi: "Faasık olduğu kat'i olarak tespit olunan kimsenin haberleri geçersiz olur. Çünkü haber emânettir. Fısk ise; onun iptalinin delilidir."(319) hükmünü zikreder. Aynı konuda İmam-ı Cessas: "Ayetteki "Tahkik Edin" ifadesi; faasıkın şهادetinin kabul edilmesinin yasaklandığına delildir. Çünkü şهادet bildiğini haber vermekten ibarettir. Faasıkın şهادeti kabul edilmediği gibi, diğer hususlardaki haberleri de kabul edilemez. Hülâsa; din ile ilgili herhangi bir mevzuda onun getireceği haber muteber değildir"(320) buyurmuştur. İbn-i Abidin, bu konuyla ilgili olarak şunları zikrediyor: "Faasıkın haberi bilittifak kabul edilmez. Çünkü onun Diyanet babındaki sözleri, yâni âdil kimselerden alınması mümkün olan haber rivayeti gibi sözleri makbul değildir. Ama suyun temizliği veya pisliği hususlarındaki haberi, araştırılarak kabul edilir. Zirâ böyle bir haberi verecek adil kimse bulmamak mümkündür. Tahavi'nin "İster adâletsiz olsun" sözü, hâli gizli manasına yorulmuştur. Nitekim İmam-ı Hasan'ın rivayeti de öyledir. Zirâ adâletliden murad; adâleti sâbit olandır. Hali; gizli olanda ise, sübût yoktur. Faasıklığı meydanda olana gelince; bizim mezhebimizde ona cevaz veren yoktur"(321) Mâlum olduğu gibi günümüzde haberler; televizyon, radyo ve gazete gibi yayın vasıtalarıyla kitlelere ulaştırılmaktadır. Bunların mâhiyeti selim akıl sahipleri indinde meçhul değildir. Bilhassa çıplak kadın resimleriyle; kitlelerin ahlâkını ifsada gayret eden yayın organlarının hiçbir haberi delil teşkil etmez. Hepsî tahkike muhtaçtır.

1786 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürse

aralarını (bulup) barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa siz tecâvüz edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Bunun neticesi eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık adâletle aralarını (bulup) barıştırın. (Her işinizde) adâletle hareket edin. Allah şüphesiz âdil olanları sever"(322) hükmü beyan buyurulmuştur. Buhari ve Müslim Usame b. Zeyd (ra)'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Resûlullah (sav) eşeğine binerek hastalanan Sa'd b. Ubabe (ra)'nin ziyaretine gitti. Yol güzergahında aralarında Abdullah b. Übey ile Abdullah b. Revaha (ra)'nın bulunduğu bir cemaat oturuyordu. Abdullah b. Übey yüzünü abasıyla örterek: "Toz çıkarmayın" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Revaha (ra): "Resûlullah (sav)'ın eşeğinin kokusu senden daha güzeldir" dedi. Her ikisinin akrabaları arasında kavga çıktı. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu. (323) İmam-ı Şafii (rha): "Adâletten murad; Allahû Teâla (cc)'ın emrine uygun şekilde amelde bulunmaktır"(324) hükmünü zikreder. Dolayısıyla mü'minlerin arasını "Âdil" bir şekilde ıslah etmek gerekir.

12. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

- (1) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 40.
- (2) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arab-Beyrut: 1955 C: 4, Sh: 574. Ayrıca Asım Efendi-Kamûsu'l Muhiyt-İst: 1305, C: 1, Sh: 134.
- (3) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 2, Sh: 43.
- (4) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 213-214.
- (5) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 188, K. Rikaak: 34.
- (6) El İsrâ Sûresi: 70.
- (7) El Bakara Sûresi: 30 (Hani Rabbin meleklerle; muhakkak ben yeryüzünde (benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur) bir halife yaratacağım demişti..."
- (8) Et-Tîyn Sûresi: 9.
- (9) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 20, Sh: 114.
- (10) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2,

Sh: 173, İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 9, Sh: 111, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 417.

(11) El Hucurat Sûresi: 13.

(12) İmam-ı Kurtubi-A.g.e. C: 16, Sh: 340.

(13) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 389 Had. No: 3270, K. Tefsirû'l Kur'an: 50. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 340 Had. No: 5116.

(14) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 411.

(15) M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936 C: 6, Sh: 4479.

(16) İmam Fahrüddin-i Razi-Mefatihu'l Gayb-C: 1, Sh: 243.

(17) Lokman Sûresi: 18.

(18) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 446.

(19) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 83 Had. No: 229.

(20) Bakınız; madde: 1379-1380.

(21) El Bakara Sûresi: 172-173.

(22) Muhammed Ali Sabuni-Ahkâm Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 1, Sh: 125.

(23) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty D. İhya Neşri C: 2, Sh: 524.

(24) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 172-173. Ayrıca Musannıf İbrahim Halebi-İzahlı Mülteka El Ebhur Tercemesi-İst: 1979 Uysal Yay. C: 4, Sh: 133-134.

(25) El A'raf Sûresi: 31.

(26) Bakınız madde: 1370.

(27) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 7, Sh: 192.

- (28) El Mavsili-El İhyitar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 C: 4, Sh: 173.
- (29) Musannıf İbrahim Halebi-İzahlı Mülteka El Ebhur-İst: 1979 C: 4, Sh: 136. Ayrıca Şerhû Damad- C: 2, Sh: 525.
- (30) Mansur Ali Nasıf-Tac Tercemesi-İst: 1973 Eser Yay. C: 3, Sh: 222 Had: 358.
- (31) El Mavsili-A.g.e. C: 4, Sh: 174, Şerhû Damad-A.g.e. C: 2, Sh: 525-526.
- (32) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 196 K. At'ime: 2.
- (33) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 525-526. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 174-175.
- (34) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı-Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1974 C: 7, Sh: 202-203
- (35) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 78.
- (36) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 310. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 78.
- (37) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 8, Sh: 82.
- (38) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 311. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 82.
- (39) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 8, Sh: 87. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 311.
- (40) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 311.
- (41) El A'raf Sûresi: 26.
- (42) En Nahl Sûresi: 81.
- (43) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset: Beyrut ty C: 2, Sh: 531. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l

Muhtar-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 177.

(44) El Mavsili-A.g.e. C: 4, Sh: 177-178.

(45) Sahih-i Müslim-İst: 1301 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 93 Had. No: 147 (91) K. İman: 30.

(46) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 364. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-K. Libas.

(47) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset-Beyrut: ty C: 2, Sh: 532. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 178.

(48) El A'raf Sûresi: 27.

(49) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1317 bsk. ofset Çağrı Yay.: 1979 C: 2, Sh: 538-539.

(50) El A'raf Sûresi: 28.

(51) M. Vehbi Efendi-Hülâsat'ül Beyan fî Tefsirû'l Kur'an-İst: 1967 C: 4, Sh: 1606.

(52) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 540 (Gadı Beyzavi Bölümü) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 208.

(53) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 81. Ayrıca Şeyh Abdülgani El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 157, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3, Sh: 91, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 330.

(54) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 534. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 81, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 93, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 331.

(55) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 92. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. c: 4, Sh: 81, Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 331

(56) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4,

Sh: 83.

(57) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 8, Sh: 96. Ayrıca Musannıf İbrahim Halebi-İzahlı Mülteka El Ebhur Tercemesi-İst: 1976 C: 4, Sh: 150, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 82.

(58) İmam-ı Merginani-A.g.e. c: 4, Sh: 82, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 95.

(59) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) - C: 2, Sh: 536. Ayrıca Şeyh Nizamüddin Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 335-336.

(60) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 82.

(61) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 325.

(62) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 55 K. Libas: 61.

(63) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 168 K. Libas: 125 (2128)

(64) En Nisâ Sûresi: 119.

(65) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 556. Ayrıca Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 168-169.

(66) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 62-63. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1677 K. Libas: 119 (2124).

(67) Sünen-i Ebû Davud-ist: 1401.Çağrı Yay.c: 4,sh: 396-400 K.Teraccul: s,Ayrıca sahih Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 62-63 K. Libas.

(68) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 537.

(69) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1676 K. Libas: 115 (2122)

(70) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) C: 2, Sh: 554. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 538.

(71) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 172.

- (72) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1663 K. Libas: 80 (2103)
- (73) Bakınız; C: 1 madde: 300.
- (74) Bakınız; madde: 1623.
- (75) En Nûr Sûresi: 30-31.
- (76) Muhammed Ali Sabuni-Ahkâm Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 164.
- (77) Asım Efendi-Kamûsu'l Muhiyt-İst: 1305 C: 2, Sh: 566.
- (78) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 266 Had. No: 74 (338)-K. Hayz.
- (79) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 84.
- (80) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 101.
- (81) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 110 K. Edeb: 40.
- (82) Muhammed Ali Sabuni-Ahkâm Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 168.
- (83) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 120-121. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 85, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 102, Molla Hüsnüv-Dürerû'l Hükâm fî Şerhi Gururî'l Ahkâm-İst: 1307 C: 1, Sh: 313.
- (84) İmam-ı Kurtubî-El Camii Li Ahkâmû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 12, Sh: 283.
- (85) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 327.
- (86) El Mü'minûn Sûresi: 5-7.
- (87) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 84.
- (88) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 8, Sh: 106. Ayrıca Molla Hüsnüv-Dürerû'l Hükâm fî Şerhi Gururî'l Ahkâm-İst: 1307 C: 1, Sh: 314, Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset

C: 2, Sh: 540.

(89) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 83. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 327, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 314.

(90) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 5, Sh: 121.

(91) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 98. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 314, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 83.

(92) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 314. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 84.

(93) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 98. Ayrıca Şerhû Damad-C: 2, Sh: 540

(94) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: Ty. C: 10, Sh: 156.

(95) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükâm fî Şerhi'l Gururî'l Ahkâm-İst: 1307 C: 1, Sh: 314.

(96) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 84. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 328.

(97) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 99.

(98) Muhammed Ali Sabuni-Ahkâm Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 169.

(99) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 2, Sh: 123.

(100) Muhammed Ali Sabuni-A.g.e. c: 2, Sh: 169-170.

(101) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1963 C: 3, Sh: 283.

(102) Sünen-i Ebu Davud. a.g.e. C: 4, Sh: 361-362 K.Libas: 37 Had No: 4112

(103) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 6, Sh: 159-160 K. Nikah: 115.

(104) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 1, Sh: 222, C: 3, Sh: 333. Ayrıca Mansur Ali Nasîf-Tac Tercemesi- İst: 1978 C: 2, Sh: 492-594 (Bu hususta Sahih-

i Buhari, Müslim, Tirimizi ve Ebû Davud'da birçok rivayet mevcuttur.)

(105) Not: "Nikâhı ebediyyen haram olan kadınlar için" bakınız: Madde: 1086 vd.

(106) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 6, Sh: 159 K. Nikâh: 111.

(107) Muhammed Ali Sabuni-Ahkâm Tefsiri-İst: 1984 C: 2, Sh: 166.

(108) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 6, Sh: 78.

(109) El Ahzâb Sûresi: 32.

(110) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 468.

(111) İmam-ı Kurtubi-El Cami Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 14, Sh: 177. Ayrıca İbn-i Kesir-A.g.e. C: 3, Sh: 482.

(112) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 2, Sh: 112.

(113) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 3, Sh: 482-483.

(114) Bakınız madde: 1082-1084.

(115) Et-Tevbe Sûresi: 71.

(116) El Ahzab Sûresi: 33.

(117) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyte-Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 557. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3, Sh: 321-322.

(118) Bakınız madde: 1128-1134 (Ailenin geçimini sağlamak kimin üzerine).

(119) En Nisâ Sûresi: 34.

(120) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 170.

(121) Et Tahrim Sûresi: 3.

(122) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 387. Ayrıca Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 299-300 (Not: Bu Âyet-i Kerîmenin nüzûlü hususunda farklı rivayetler vardır. Biz Hz. Aîşe (r.anha)

validemizin rivayetini esas aldık.)

(123) En Nisâ Sûresi: 19.

(124) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 98. Ayrıca Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 2, Sh: 38-39. İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1, Sh: 466.

(125) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1090 K. Rıda: 18 Had: 65/1468.

(126) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 151. K. Nikâh: 88.

(127) En Nisâ Sûresi: 34.

(128) İmam Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-C: 10, Sh: 80-90, İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 4, Sh: 173.

(129) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 886-892 K. Hacc: 19 Had No: 147 (1218). Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-C: 2, Sh: 1022-1027, K. Menasik: 74-Had. No: 3074, Sünen-i Ebû Davud-C: 2, Sh: 455-464-K. Manasik: 57.

(130) En Nisâ Sûresi: 35.

(131) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 175. Ayrıca Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-C: 10, Sh: 97, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 2, Sh: 64.

(132) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 C: 1, Sh: 404.

(133) Bakınız madde: 1082-1085.

(134) El Bakara Sûresi: 223.

(135) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 253-263. Ayrıca Fahrüddin-i Razi-Meftihû'l Gayb-C: 6, Sh: 73-77, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 1, Sh: 332-334.

(136) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 5, Sh: 249, Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 c: 1, Sh: 270.

(137) El Bakara Sûresi: 222.

(138) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 42, Şeyh Nizamüddin-A.g.e. c: 1, Sh: 39, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 1, Sh: 491.

(139) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1058 K. Nikâh: 18 Had. No: 116.

(140) İmam-ı Gazali-İhyaû'ulumi'd-din-İst: 1975 C: 2 Sh: 128.

(141) Sahih-i Müslim-C: 2, Sh: 1059 K. Nikâh: 20 Had. No: 121.

(142) İmam-ı Gazali-A.g.e. C: 2, Sh: 129-130.

(143) En Nûr Sûresi: 58-119.

(144) Ebû Bekir El Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1331 C: 3, Sh: 406.

(145) El Furkan Sûresi: 74.

(146) El Kehf Sûresi: 56.

(147) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 232 K. Edeb: 66.

(148) Abdî'l Latîfî'z Zebîdî-Sahih-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi-Ankara: 1976 (4. bsm) C: 4, Sh: 529 Had. No: 664.

(149) Et Tahrîm Sûresi: 6.

(150) İbn-i Kesîr-Tefsîrû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 391.

(151) Ebû Bekir El Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 3, Sh: 410.

(152) İmam-ı Kasanî-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 4, Sh: 41 vd. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyîye-Beyrut: 1400 C: 1, Sh: 541.

(153) Bakınız madde: 1232-1236.

(154) En Nahl Sûresi: 36 (Ayrıca bakınız: C: 1, Sh: 60 madde: 100)

(155) Lokman Sûresi: 13.

(156) Lokman Sûresi: 16.

(157) Lokman Sûresi: 17.

(158) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 606.

(159) Lokman Sûresi: 18-19.

(160) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 D. Marife Neşri. C: 3, Sh: 445.

(161) Er Rûm Sûresi: 54.

(162) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 53-54 (Gadı Beyzavi, İbn-i Abbas, Haazin, Neseфи)

(163) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 69, K. Edeb: 3.

(164) Lokman Sûresi: 14-15.

(165) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 443-444.

(166) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 14, Sh: 64.

(167) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 46. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 418, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 3, Sh: 347.

(168) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 179-204. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace, C: 2, Sh: 769 K. Ticaret: 64 Had No: 2291.

(169) El-İsrâ Sûresi: 23-25.

(170) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 353 K. Edeb: 129 Had. No: 5144.

(171) İbrahim Sûresi: 41.

(172) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 10, Sh: 243-244 İmam Fahrüddin-i Razi a.g.e. C: 20 Sh: 189-190, İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 34-36.

- (173) Muhammed b. İsmail El Buhari-El Edebü'l Müfred-İst: 1976 C: 1, Sh: 15.
- (174) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 8, Sh: 311.
- (175) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 78 K. Edeb: 28.
- (176) En Nisâ Sûresi: 36.
- (177) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 185. Ayrıca Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-C: 10, Sh: 99.
- (178) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 79 K. Edeb: 32.
- (179) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 1, Sh: 68 K. İman: 18-19. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 78 K. Edeb: 29-31.
- (180) İmam-ı Kurtubi-a.g.e.c: 5sh: 188
- (181) Sünen-i Tirmizi-ist: 1401C: 3-Sh: 998 K.Cenaiz: 21Had.No: 998
- (182) Muhammed b. İsmail El Buhari-El Edebü'l Müfred-İst: 1975 Sh: 54.
- (183) El Bakara Sûresi: 220.
- (184) Asım Efendi-Kamûsu'l Muhıyt-İst: 1305 C: 4, Sh: 537. Ayrıca Prof. Dr. Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri-Ank: 1982 C: 1, Sh: 477.
- (185) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 454-455.
- (186) En Nisâ Sûresi: 7-10.
- (187) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 46.
- (188) Fahrüddin-i Razi-Mefatihû'l Gayb-C: 9, Sh: 20.
- (189) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 1313 H. No: 3679 K. Edeb: 6.
- (190) El Münziri-Et Tergib ve't Terhib-Kahire: 1373 C: 3, Sh: 349.
- (191) El En'am Sûresi: 152.

- (192) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 453-454.
- (193) İmam-ı Cessas El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 1, Sh: 154-156.
- (194) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 22, Sh: 18.
- (195) En Nisâ Sûresi: 6.
- (196) En Nisâ Sûresi: 2.
- (197) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 5.
- (198) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 449.
- (199) El Fecr Sûresi: 17.
- (200) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 4, Sh: 509.
- (201) İsmail H. Bursevi-Ruhû'l Beyan-İst: ty C: 10, Sh: 429.
- (202) El İnsan (Ed-Dehr) Sûresi: 8-11.
- (203) Mecmuatu't Tefasir-C: 6, Sh: 421-423.
- (204) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 375. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 6, Sh: 177, Sahih-i Müslimi Sünen-i Ebû Davud, Sünen-i Tirmizi.
- (205) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 456.
- (206) Ez Zariyat Sûresi: 19.
- (207) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 198. K. Rikak: 49. Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 3, Sh: 213.
- (208) Al-i İmran Sûresi: 92.
- (209) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 693 K. Zekat: 42 (998)
- (210) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 381.
- (211) El Bakara Sûresi: 215.

(212) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 692-693 K. Zekat: 13 Had. 41 (997) (213) El Bakara Sûresi: 267.

(214) Muhammed Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1935 C: 1, Sh: 910. Ayrıca İ. H. Bursevi-Ruhu'l Beyan-İst: ty C: 1, Sh: 419, İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1, Sh: 320, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1970 C: 1, Sh: 420 421.

(215) El Bakara Sûresi: 262.

(216) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 314.

(217) El Bakara Sûresi: 263.

(218) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 715. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 5, Sh: 454-455 K. Tefsirû'l Kur'an: 96.

(219) Bakınız C: 1, Sh: 439-441-Madde: 854-858.

(220) El Bakara Sûresi: 273.

(221) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 1, Sh: 384. Ayrıca Sahih-i Müslim-C: 1, Sh: 719. İmam-ı Malik-El Muvatta-C: 2, Sh: 924-925.

(222) İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 322-350. Ayrıca Sünen-i Nesai-C: 5, Sh: 53-56 K. Zekat: 47.

(223) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 1, Sh: 717 K. Zekat: 32 Had. No: 94 (1033)

(224) İbn-i Hümmam-Kitabû'l Müsayere-İst: 1979 Çağrı Yay. Sh: 265.

(225) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 138.

(226) Et Tevbe Sûresi: 36.

(227) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 10, Sh: 5. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 280.

(228) El Mümtehine Sûresi: 8-9.

(229) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 349. Ayrıca

Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 242-243.

(230) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 2, Sh: 97 K. Cenaiz: 80.

(231) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 198.

(232) Sahih-i Buhari-C: 7, Sh: 81. K. Edeb: 38.

(233) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 397.

(234) Şeyh Nizamüddin ve heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 248. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 380.

(235) Al-i İmran Sûresi: 28.

(236) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 357.

(237) El Maide Sûresi: 51.

(238) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 1, Sh: 199. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 2, Sh: 412-413.

(239) El Bakara Sûresi: 120.

(240) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 301.

(241) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 257-258. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 91, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 160.

(242) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 42 K. Diyet: 22.

(243) El Hucurat Sûresi: 10.

(244) El Aclûni-Keşfü'l Hefa-Beyrut: 1353 C: 2, Sh: 265 Had. No: 2542.

(245) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 6, Sh: 250-251.

(246) Es Saf Sûresi: 2-3.

- (247) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 8.
- (248) El Bakara Sûresi: 42-44.
- (249) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 85.
- (250) El Bakara Sûresi: 159.
- (251) İmam-ı Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 1, Sh: 125.
- (252) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 67-68 Had. No: 3568.
- (253) İmam-ı Gazali-İhyaû'ulûmi'd-din-İst: 1974 Bedir Yay. C: 1, Sh: 95.
- (254) Al-i İmran Sûresi: 134-135.
- (255) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 99 K. Edeb: 76. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 137-138 K. Edeb: 3, Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 3, Sh: 2014 K. Birr ve'ssıla: 30 Had. No: 107 (2609).
- (256) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 40. Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 518, Fahrüddin-i Razi-Mefatihu'l Gayb-C: 3, Sh: 358.
- (257) En-Nûr Sûresi: 27-28.
- (258) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 9, Sh: 68 vd. Ayrıca İbn-i Kesir-A.g.e. C: 3, Sh: 278-279, Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 4, Sh: 385-386.
- (259) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 153-154.
- (260) Muhammed Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936D.İ.Bşk.Yay C: 2, Sh: 1408.
- (261) En Nisâ Sûresi: 86.
- (262) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 74 K. İman: 22 Had. No: 93 (54). Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 K. Selâm: 1, Sünen-i Tirmizi-İsti'zan: 43.

- (263) Süleyman Ateş Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri-Ank: 1982 C: 1, Sh: 601.
- (264) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 125 K. İsti'zan: 1.
- (265) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 306.
- (266) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 5, Sh: 62-63 K. İsti'zan: 15 Had. No: 2706.
- (267) Sahih-i Buhari-C: 7, Sh: 127. Ayrıca İmam-ı Kurtubi-A.g.e. C: 5, Sh: 296, İ. Hakkı Bursevi-Ruhu'l Beyan-C: 2, Sh: 251-252.
- (268) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 304. Ayrıca İ.H. Bursevi-Ruhû'l Beyan-C: 2, Sh: 252 M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936 C: 2, Sh: 1409.
- (269) Asım Efendi-Kamusu'l Muhiyt-İst: 1305 C: 1, Sh: 264. Ayrıca İ.H. Bursevi-A.g.e. C: 8, Sh: 52.
- (270) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 135 K. İsti'zan: 27.
- (271) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 388 K. Edeb: 153 Had. No: 5211.
- (272) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 136 K. İsti'zan: 28.
- (273) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 Şamil Yay. C: 2, Sh: 154-155. Ayrıca hadis için Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 130, Sahih-i Müslim-C: 3, Sh: 1694 K. Adab: 7.
- (274) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 129-130 K. İsti'zan: 11.
- (275) Muhammed Ali Sabuni-A.g.e. C: 2, Sh: 156.
- (276) En Nûr Sûresi: 29.
- (277) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 281.
- (278) Ebû's-Suud Efendi-İrşad-ı Akli's Selim-C: 6, Sh: 796-797. İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 503-505.
- (279) El Ahzab Sûresi: 53.

- (280) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 214 K. Et'ime.
- (281) İmam-ı Gazali-İhyaû'ulûmi'd-din-İst: 1975 Bedir Yay. C: 2, Sh: 28.
- (282) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 270.
- (283) En Nahl Sûresi: 78.
- (284) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 184 K. Rikak.
- (285) Bu konu üzerinde daha önce durmuştuk. Bakınız: C: 1, Sh: 27 Madde: 1.
- (286) El İsrâ Sûresi: 53.
- (287) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 4, Sh: 44 (Gadı Beyzavi Haazin)
- (288) Tahâ Sûresi: 44.
- (289) İ.H. Bursevi-Ruhû'l Beyan-İst: ty C: 5, Sh: 389. Ayrıca İbn-i Kesir-A.g.e. c: 3, Sh: 153.
- (290) El Bakara Sûresi: 83.
- (291) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 2, Sh: 16-17.
- (292) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 349 K. Birr: 47.
- (293) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 552.
- (294) El Hucurat Sûresi: 10.
- (295) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 1, Sh: 9 K. İman: 7. Ayrıca Sahih-i Müslim-C: 1, Sh: 67.
- (296) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 203. Ayrıca Sahih-i Buhari-C: 7, Sh: 88, Sahih-i Müslim-C: 3, Sh: 1984 K. Bir: 8. Had. No: 25 (2560).
- (297) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 663-664 K. Kıyame: 56.
- (298) Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 552.

(299) El Kalem Sûresi: 10-13.

(300) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 403-405.
Ayrıca Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 6, Sh: 327-329.

(301) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 1, Sh: 101 K. İman: 45 Had. 170.

(302) El Hucurat Sûresi: 12.

(303) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 88 K. Edeb: 57-58.

(304) İbn-i Manzur-Lisanû'l Arap Beyrut: 1355 C: 6, Sh: 38.

(305) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 16, Sh: 333.

(306) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 378 K. Birr: 85, Had. No: 2032.

(307) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 850 Had. No: 2547.

(308) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 3, Sh: 2001 K. Birr: 70 Had. No: 2589. Ayrıca
Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 329 K. Birr: 23.

(309) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 6, Sh: 461.

(310) Aliyyü'l Kari-Fıkh-ı Ekber-İst: 1981 Sh: 419.

(311) Abdurrauf Münavi-Feyzûl Kadir-Beyrut: 1356 C: 1, Sh: 272.

(312) Halil Necatioğlu-En Mühim Hastalığımız-İslâm Mecmuası Yıl: 2, Sh: 14
Ekim-1984 Sh: 4 (Başmakale).

(313) Abdullah b. Mahmud El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 4, Sh: 180. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 552.

(314) El Hucurat Sûresi: 11.

(315) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 104 K. Edeb.

(316) El Hucurat Sûresi: 6.

(317) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4, Sh: 209. Ayrıca Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 C: 2, Sh: 393-394.

(318) M. Ali Sabuni-A.g.e. C: 2, Sh: 394.

(319) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkamû'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 16, Sh: 316.

(320) İmam-ı Cessas-El Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 3, Sh: 398.

(321) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 4, Sh: 260.

(322) El Hucurat Sûresi: 9.

(323) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 C: 2, Sh: 395.

(324) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 Sh: 25, Madde: 71.

13. BÖLÜM: ADÂLET BAHSİ

TEVHİD MÜCADELESİNİN TEMELİ: ADÂLET

1787 Hz. Adem (as)'den, Resûl-i Ekrem (sav)'e kadar devam eden dönem içerisinde bütün peygamberler; yeryüzü müstekbirlerine karşı cihad etmiş ve adâleti ayakta tutmaya çalışmışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de; "Andolsun ki biz peygamberlerimizi açık açık belgelerle gönderdik ve insanların adâleti ayakta tutmaları için beraberinde kitabı ve mizanı da indirdik"(1) hükmü beyan buyurulmuştur. Adâletin, "ayakta tutulabilmesinden" maksad; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle amel edilmesidir. Zirâ insanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan kanunlar; kuvvetli olanın gâlibiyetini beraberinde getirir. Sonuçta "Zulüm" ortaya çıkar. Mizan'dan murad; adâlet terazisidir ve kitaba bağlı olarak zikredilmiştir.(2) Allahû Teâla (cc)'nın emrini emrettiği şekilde yerine getirmeye "Adâlet" denilir.(3) Hanefî fûkahası; Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmedilen, müslümanların "Bey'at"la, gayr-i müslimlerin "Zimmet" akdi ile güvenliğe kavuştukları beldelere "Darü'l-İslam" denildiği gibi "Darü'l-Adl" de demişlerdir.(4) İmam-ı Şafii (rha) "Adâlet'den murad; Allahû Teâla (cc)'nın emrine uygun şekilde amelde bulunmaktır."(5) hükmünü zikreder. Esasen Allahû Teala (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenler; kâfirler,

zâlimler fâsıklar olarak beyan edilmektedir.(6)

1788 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hiçbir insana yakışmaz ki; Allah O'na kitabı, hükmü ve peygamberlik görevini versin de sonra o (kalksın) insanlara: "-Allah'ı bırakıp da (gelin) bana kulluk edin" desin, (mümkün mü?) Fakat o "-Öğrettiğiniz ve okuduğunuz kitap gereğince Allah'a halis kullar (Rabbaniler) olun" der. Size melekleri veya peygamberleri ilâhlar edinmenizi de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra size inkarı emreder mi hiç!."(7) hükmü beyan buyurulmuştur. Yahudilerden Ebû Rafîi El Kurazi'nin ve Necran Hristiyanlarından bir grubun liderinin Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "-Yâni sana ibâdet etmemiz, seni "Rab" tanımamızı mı emrediyorsun" demesi üzerine bu Âyet-i Kerîme'nin nâzil olduğu rivayet edilmiştir. Fakat hüküm noktasından; bütün insanları tefekküre dâvet etmektedir. Peygamberlerin; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümleri bir kenara bırakıp, hevâ ve heveslerine uyamıyacakları hatırlatılmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiç biriniz (eliniz, emriniz altında bulunanlara) kulum demesin. Çünkü hepiniz Allahû Teâla (cc)'nın kullarısınız" hadisi meselenin mâhiyetini kavramamızı kolaylaştırmaktadır.

1789 Tevhid mücadelesinin mahiyeti; "Kıssa"lar yoluyla, bütün insanlara tebliğ edilmiştir. Esasen kıssaların nakledilmesinin sebeplerinden birisi de; "İbret" alınmasıdır.(8) Meydana gelen hadiselerin sebeplerini iyi tesbit etmek ve aynı hataları tekrarlamamak şarttır. Nitekim bir Âyet-i Kerîme'de: "Andolsun onların kıssalarını açıklamada selim akıl sahipleri için birer ibret vardır. (Bu Kur'an) uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden evvel indirilen kitapların tasdiki, (dine âid) her şeyin tafsilidir"(9) buyurulmuştur. Şimdi tevhid mücadelesinde "Adâlet'in" nasıl önemli bir yer tuttuğunu izaha gayret edelim.

1790 İnsanların hevâ ve heveslerinden kaynaklanan kânunlarla hükmetmek zulümdür. Nitekim "Kur'ân-ı Kerîm'de: "-Ey Davûd!.. Biz seni yeryüzüne halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve Adâletle hükmet!.. (Sakın) Hevâ ve heveslerine tabi olma ki; bu seni Allah yolundan saptırır. Hesab gününü unuttukları için, Allah yolundan sapanlara (Hevâ ve hevesine tâbi olanlara) çetin bir azab vardır"(10) hükmü beyan buyurulmuştur. Bilindiği gibi peygamberler; akıllı, zeki ve kuvvetli rey sahibi olan kimselerdir.(11) Buna fetânet denir. Allahû Teâla (cc) peygamberlere; tâğuti güçlerin her türlü iddialarını ortadan kaldırılabilmeleri için, "Fetânet" vasfını ihsan etmiştir. Dikkat edilirse Âyet-i Kerîme'de; "Hak ve Adâlet'le" hükmetmesi emredilirken, hevâ ve hevesinden sakınması da hatırlatılmaktadır. Şimdi "Hak ve Hukuk" kelimeleri üzerinde

duralım. İbn-i Abidin: "Hukuk kelimesi, "Hak" kelimesinin çoğuludur. Hak lugatta; bâtılın zıddıdır. Mevcut olan demektir"(12) hükmünü zikrediyor. Usûl-i Fıkıh'ta: "Şer'i şerifle her bakımdan ve şüphesiz bir mahiyette mevcut olana Hak denir"(13) tarifi esas alınmıştır. Maalesef günümüzde hukuk kavramı; bâtılın zıddı olma mâhiyetinde kullanılmamaktadır. Selim akıl sahibi her insan; hukukun (yani hakkın) üstünlüğünü kabul eder.

1791 İnsanlara; kuvvetle ve silahla gâlip gelen zorbalara boyun eğmek ne büyük bir zillettir!.. Hevâ ve heveslerinden kaynaklanan kanunlarla insanlara zulmeden Tâğuti güçler; fitne ve fesadın kaynağını teşkil eder. Kur'ân-ı Kerîm'de: "İşte Âd kavmi!.. Onlar Allahû Teâla'nın ayetlerini bilerek inkâr ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. Böylece başları (liderleri) olan her zorbanın emrine uyup gittiler. Onlar bu dünyada da kıyamet gününde de lânet cezasına tâbi tutuldular"(14) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse burada; zorbaların ve halkına silâhla gâlip gelen güçlerin mâhiyeti izah edilmektedir. Âd kavmi onların peşinden gittiği için lânetlenmiştir. Bu bir anlamda; zorbalığa karşı direnmenin vâcib olduğunun açık delilidir. Şimdi Âd kavminin akıbetini gündeme getirelim; Allahû Teâla (cc) şöyle buyurmuştur: "Âd kavmine gelince!.. Onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve "Kuvvetçe bizden daha güçlü kimmiş?" dediler. Onlar (Kendilerini) yaratıp durmakta olan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli olduğunu anlamadılar mı? Onlar bizim mucizelerimizi ve ayetlerimizi bilerek inkâr ediyorlardı. Bundan dolayı biz de; dünya hayatında zillet azabını kendilerine tatdırmak için, uğursuz günlerde üzerlerine çok gürültülü korkunç bir fırtına gönderdik. Elbette âhiret azâbı daha da zelil kılıcıdır. Onlara (Hiçbir sûretle) yardım da olunmaz"(15) Afif Abdülfettah Tabbara: "Âd kavmi o gün ne istemişse, büyük devletler (emperyalistler) de bugün aynı şeyi istiyorlar. İlim, medeniyet, servet ve kuvvet gururunun kölesi olmuş bu devletler hak'dan yüz çevirmiş, kendilerine mağlup olan küçük devletleri köleleştirmişler, servetlerini yağmalamışlar, fitneyi tutuşturmak, vicdanları parçalamak için her âdi yola başvurmuşlardır. Sanki lisân-ı hal ile "Bizden daha kuvvetli kim var?" demektedirler"(16) hükmünü zikrederek, meselenin can alıcı noktasına işaret etmektedir" Bugün Türkçe'de kullanılan "âdi" kelimesi; bu kavime mensubiyet belirten bir sıfattır. Tabii kötü bir sıfat!...

1792 Resûl-i Ekrem (sav)'in "Bir günlük Adâlet, altmış yıllık (nafîle) ibâdetten hayırlıdır"(17) buyurduğu bilinmektedir. Allahû Teâla (cc)'nin emrini; emrettiği şekilde yerine getirmek ve hukuka riayet etmek tevhid mücadelesinin temelini

teşkil eder. Şimdi "Adâlet Siyâseti" üzerinde duralım.

ADÂLET SİYÂSETİ

1793 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah, peygamberlerden şöyle misak (söz, ahid) almıştı: "-Andolsun ki size kitap ve hikmeti verdim. Sonra size yanınızda bulunan (Kitabı ve hikmeti) tasdik edecek bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz. Bunu kabul ettiniz mi? Bu hususta ağır ahdi üzerinize aldınız mı? "-Kabul ettik" dediler. (Allah) buyurdu ki: "-Öyleyse (birbirinize ve ümmetlerinize karşı) şâhid olun. Ben de sizinle beraber (Bu mîsakinize, sözünüze) şâhidlik edenlerdenim"(18) hükmü beyan buyurulmuştur. İbn-i Kesir: "Ayette peygamberler zikredilmiştir. Fakat onların sâdece kendileri değil, ümmetleri de bu misaka dahildirler. Binaenaleyh Allahû Teâla (cc) peygamberleri vasıtasıyla onlara tâbi olan ümmetlerinden daha sonra gelecek kitap ve peygamberleri kabul ve tasdik etmeleri hakkında mîsak (söz) almıştır. Başka bir rivayete göre; Allahû Teâla (cc) her peygamberden, âhir zamanda gelecek son peygamberine (Resûl-i Ekrem (sav)'e) inanmalarına dair söz almıştır. Hz. Ali (ra) ve Hz. Abbas (ra) şöyle buyurmuşlardır: Allah (cc) gönderdiği her peygamberden; birbirini kat'i olarak tasdik hususunda söz almıştır. Ayrıca ümmetlerinden Resûl-i Ekrem (sav)'e yetiştikleri takdirde, ona inanıp yardım etmeleri hakkında söz almalarını emretmiştir. Hz. Peygamber'in "-Eğer Musâ ve esâ sağ olsalardı. Bana uymaktan başka bir-şey yapmazlardı" dediği rivayet edilir."(19) hükmünü zikrederek, konunun hassasiyetini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla peygamberler; tevhid akîdesini yerleştirme mücadelesinin birer ferdidir. Onlar birbirini kıskanıp inkâr eden değil; birbirini doğrulayan ve tasdik eden insanlardır. Sonuçta ortak bir Adâlet siyâseti gündeme girmiştir.

1794 Emir, nehiy ve terbiye gibi mânâlara gelen siyâset kelimesi "Sa'se" fiilinden masdardır. İbn-i Abidin: "Siyâset; halkı dünya ve âhirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salâh ve menfaatlerine çalışmaktır"(20) hükmünü zikreder. Dolayısıyla bu anlamda; bütün peygamberler siyâsetle meşgul olmuşlardır. Şimdi hukukun korunması hususundaki siyâseti ortaya koyabilme ki için iki hadiseyi gündeme getirelim.

1795 Mekke'nin Fethi sırasında "Ben-i Mahzûn" kabilesinden bir kadın hırsızlık yapmıştır. Sahabe-i Kiram'dan Hz. Usâme b. Zeyd (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna gelerek, cezânın tatbik edilmemesi hususunda istirhamda bulunur.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Muhakkak ki İsrail oğulları arasında soylu (Şerefli, nüfuslu) birisi hırsızlık yaptığı zaman, o cezasız bırakılırdı. Zayıf (kimsesiz) birisi yaptığı zaman, derhal elini keserlerdi. Şimdi sen Allahû Teâla (cc)'nın hadlerinden bir had (cezası) için, şefaatte mi bulunuyorsun? Ben hırsızlık yapan kadın kızım Fatıma olsaydı, muhakkak onun da elini keserdim" (21) buyurmuştur.

1796 Hz. Ali (ra) ile bir zimmi (Gayr-i Müslim) arasında ihtilâf vukû bulur. O sırada Hz. Ali (ra) halife'dir. Meselenin vuzûha kavuşması için Hz. Ali (ra) ile gayr-i müslim (zimmi) şehrin kadısı Hz. Şureyh (rha)'in huzuruna varırlar. Kadı Şureyh (rha); Hz. Ali (ra)'den iddiasını isbat için delil getirmesini isteyince; Hz. Ali (ra) oğlu Hz. Hasan (ra) ile hizmetçisi Kanber'i şâhid olarak gösterir. Kadı Şureyh (rha); Resûl-i Ekrem (sav)'in "çocuğun babası için şehâdetinin kabul edilmeyeceğini" açık olarak beyan buyurduğu için Hz. Hasan (ra)'nın, bahsi geçen ihtilâfta şâhid olamayacağını, velâ ve hizmet sebebiyle Kanber'in de şâhidliğini kabul edemeyeceğini, başka şâhid getirmesini" mûnâsib bir lisanla izah eder. Hz. Ali (ra) başka şâhidi bulunmadığı için: "- Hz. Hasan'ın âdil ve yüksek seciyeli bir kimse olduğunu, her-hâlûkarda mutlaka doğruyu söyleyeceğini, bu hususların dikkate alınarak şâhidliğinin kabulünü tekrar istirham eder. Kadı Şureyh yine kabul etmez. Bunun üzerine Hz. Ali (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin cennet ehlinin gençlerinin efendileridirler" hadisini kadı'ya hatırlatır. Kadı Şureyh (ra): "-Evet!. Peygamberimiz efendimizin (sav) onlar hakkındaki sitayişli sözlerine vâkıfım. Fakat yine sen başka bir şâhid getir" diyerek, kararında ısrar eder.(22) Dikkat edilirse Hz. Ali (ra) bu sırada İslâm devletinin lideridir. Mahkemede hasmı olan kimse ise; bir gayr-i müslim!.. Fakat Kadı Şureyh'e göre; birbirinden hak talebinde bulunan iki insan sözkonusudur.

1797 Hz. Ömer (ra); bir mektup yazarak, Vâli ve Âmillerin hac mevsiminde toplanmalarını emreder. Bütün görevlilerin ve insanların bir-arada olduğu sırada hutbe'ye çıkar ve: "Ey insanlar!.. Ben şu memurlarımı ancak sizin için iyilik önderleri, hak müdafileri olarak gönderiyorum. Asla ve Kat'a sizi dövmeleri, öldürmeleri ve haksız yere mallarınızı almaları için göndermiyorum, içinizden kimin; bu vâlilerden birisinde bir alacağı varsa kalksın söylesin." buyurur. Hazır bulunan cemaatten sadece bir adam kalkar ve: "-Ey mü'minlerin emiri!.. Senin memurun bana (haksız olarak) yüz kırbaç vurdu." der. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) o Vali'ye dönerek; "-Demek ona yüz kırbaç vurdun ha!.." buyurur. Sonra hak isteyene hitaben: "-Kalk kısas yap!.. Hakkını al" emrini verir. Bunun üzerine Hz.

Amr b. As ayağa kalkarak Hz. Ömer'e yaklaşır ve "-Ey Mü'minlerin Emiri!.. Eğer sen memurların hakkında bu kapıyı açarsan, bu onlara çok ağır gelir. Senden sonra da bir adet halini alır" diyerek endişesini beyan edir. Hz. Ömer (ra): "-Resûlullah (sav)'ın kendi nefesine kısas yaptığını gördüğüm halde, ben onu (Vâli'yi) kısassız mı bırakacağım? Ey hak sahibi kalk ve hakkını al"(23) diyerek, hak'ının daima kuvvetli olduğunu ortaya koyar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mutlaka hakları sahiplerine ödeyeceksiniz. Hatta boynuzsuz koyun (Kendini toslayan) boynuzlu koyuna kısas yapacaktır"(24) buyurduğu bilinmektedir. İslâm'ın temel düstûru: "Hak sahibi, daima kuvvetlidir."

DEVLETİN TARİFİ VE MÂHİYETİ

1798 İnsanların ortak ihtiyaçlarının karşılanması ve insanlığa faydalı olan işlerin yapılması; devletin "varlık sebebi" olarak kabul edilmiştir. Mesele bu açıdan ele alındığı zaman "İnsana Hizmet" hadisesi gündeme girer. Dolayısıyla devleti şu şekilde tarif etmek mümkündür: "İnsanların ortak ihtiyaçlarından doğan, birbirleriyle olan ilişkilerini sosyal sözleşme esaslarına göre düzenleyen; bir ülke üzerindeki siyasi ve hukuki iktidarın, müessese mahiyetindeki görünümüne devlet denilir"(25) tariftten de anlaşılacağı üzere; devlet, müşahhas ve mücerred bir-çok unsurun bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkar. Herşeyden önce; sınırları mâlum olan bir toprak parçası (ülke) ve o ülke üzerine yerleşmiş, insan cemaatine ihtiyaç vardır. Bir devletin; siyâsi, iktisâdi, ictimâî çerçevesine ve iskeletini teşkil eden yazılı-yazısız bütün hukuki ilkelerine anayasa adı verilir. (26) Genellikle insanların ortak ihtiyaç ve iradelerini (Sosyal sözleşme esaslarını) kabul ettikleri anayasalarında görmek mümkündür. Dolayısıyla Allahû Teâla (cc)'ya iman eden ve O'na ibadeti esas alan insanların; kendi aralarındaki sosyal sözleşmeleri, İslâm dinine dayanır. Nitekim İbn-i Hümam: "Mü'minlerin kendi içlerinden bir imam (devlet başkanı, Ulû'lemlr) seçmelerinin sebebi; İslâm dininin emirlerini hakkı ile edâ etmektir"(27) diyerek, müslümanların sosyal sözleşmelerinin mahiyetini ortaya koymaktadır. Tağut'a kulluğu esas alan insanlar; sosyal sözleşmelerini, kuvvet dengelerine göre tesbite gayret ederler. Çünkü onlar; Allahû Teâla (cc) ve Resûlü (sav)'ne karşı isyan ederek, hevâ ve heveslerine kapılmışlardır.

1799 Filozoflar devletin fonksiyonları hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Hatta bir kısmı; devletin; egemen güçlerin, (diğer insanlara) hâkimiyetini sağlayan bir araç olduğu iddiasındadır. Genel olarak Aristo'dan bu yana devletin; teşri (kanun koyma), icra (kânunları tatbik etme) ve Yargı fonksiyonları üzerinde

durulmuştur. Devlet teşri fonksiyonu ile; kanunlar koymak, hukuk kaidelerini göstermek sûretiyle ferdlerin hareket ve münasebetlerini belirler. Böylece cemiyet belirli bir nizama kavuşur. Kaza (yargı) fonksiyonu ile; bu kanunları münasebetlere ve hadiseler tatbik ederek, kaidelere uygun olmayan davranışları önler, hukuk nizamını korur. İcra fonksiyonu ise; gerektiğinde kuvvet kullanarak, hukuk nizamını korumak ve ortak ihtiyaçların teminini sağlamak, faydalı ve iyi neticeler elde etmek şeklinde ele alınmıştır.(28) Bugün Türkiye'de; teşri (kanun koyma) fonksiyonu Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), icra ve idare fonksiyonunu; Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, Başbakan, Bakanlar Kurulu ve devlet memurları, Kaza (Yargı) fonksiyonunu ise mahkemeler yerine getirmektedirler. Ancak devletin temel nizamlarını tamamen veya kısmen İslâm dinine uydurmak suçtur.(29) Bu sebeble; TBMM üyeleri, insanlardan aldıkları yetkiye dayanarak, insanlar üzerine kanun koymak durumundadırlar. Bazı müellifler; bunu "Çağdaş Uygarlık" olarak nitelendirmektedirler. Halbuki hevâ ve heveslerini ilâh edinen insanların kurduğu bir sistemdir.

1800 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Hakikat Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor!. (İyi düşünün) Şüphe yok ki Allah (hükümlerinizi) hakkı ile işitici, (bütün yaptıklarınızı) hakkı ile görücüdür"(30) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Âyet-i Kerîme'nin "Mekke'nin Fethi" sırasında indiği rivâyet edilmektedir. Resûl-i Ekrem (sav) fetihten hemen sonra Kabe'yi tavaf etmiş, sonra içeri girmek istemiştir. Kabe'nin anahtarı; atadan, dededen Hz. Osman b. Talha'ya intikâl eden bir emânet durumundadır. Anahtarı peygamber (sav)'e vereceği sırada Hz. Abbas (ra): "Bundan böyle anahtarın kendisine emânet edilmesini, sıkâyet (hacılara su verme) hakkından sonra, sidânet'in (Kabe'nin bekçiliğinin) de kendisinde olmasını" arzu ettiğini beyan eder. Hz. Osman b. Talha (ra) bu teklif karşısında anahtarı geri çeker, rahatsız olduğu her halinden bellidir. Daha sonra Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "-Anahtarı, Allah'ın emâneti olarak veriyorum" der. Resûlûllah (sav) Kabe'nin içine girerek putları temizler ve sonra Hz. Osman b. Talha (ra)'yı yanına çağırarak: "Osman, işte emânet olarak verdiğin anahtar. Bugün ahde vefa ve iyilik günüdür" buyurur. Kısa bir süre sonra: "Şüphesiz ki Allah, size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder..." âyeti nâzil olur.(31) Bunun dışında başka rivayetler de vardır. İslâm üleması; ayetin hükmünün umumi olduğu hususunda ittifak etmiştir. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in Kabe'nin anahtarı amcası Hz. Abbas'a değil; o işe daha ehil olan Hz.

Osman b. Talha'ya vermesi de, bu ittifakın bir delilidir. Ayrıca: "İş ehil olmayanların eline geçti mi, kıyâmeti gözetleyiniz"(32) Hadis-i Şerifi; her türlü emânetin mutlaka ehil olanlara teslimini tavsiye etmektedir. Bazı müfessirler, bu Âyet-i Kerîme'nin; emir sahipleri ve kadı'lar hakkında indiğini de rivayet etmişlerdir.(33)

1801 Müslümanlar; herhangi bir kavme kin duysalar dahi, hüküm verirken âdil olmak mecburiyetindedirler. Zirâ "İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman, Adâletle hükmetmenizi emreder" hükmü; herhangi bir tahsise manidir. Ayrıca bir başka Âyet-i Kerîme'de: "Ey iman edenler!.. Allah için hakkı ayakta tutan (hakim insan)lar, adâletle şâhidlik eden (kimse)ler olun. Bir kavme olan kininiz, sizin Adâletten ayrılmanıza sebep olmasın. Adil davranın. Zira (Adâletle muamele) takvaya en yakın olandır"(34) hükmü beyan buyurulmuştur. Farklı dinlerden olan insanlar; mü'minlerin imamına veya kadısına müracaat ettikleri zaman, onlar arasında da Adâletle hükmetmek farzdır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) zulmetmeyen (Adil olan) hakimle beraberdir. Eğer zulme saparsa, onu kendi nefsinin eline bırakır"(35) buyurduğu bilinmektedir. Bilindiği gibi zulüm; Adâletin zıddıdır. Allahû Teâla (cc)'nın; zalimleri sevmediği ve zulme razı olmadığı kat'i nasslarla sabittir. Şimdi zulmün çeşitlerini kısaca gündeme getirelim. Resûl-i Ekrem (sav): "Zulüm üç türlüdür. Bir zulüm var ki, Allah onu affetmez. Bir zulüm var ki, Allah onu affeder. bir zulüm de var ki, Allah onun mutlaka hesabını sorar. Allahû Teâla (cc)'nın affetmediği zulüm şirk'tir. Çünkü Allah "Şirk büyük bir zulümdür" (Lokman Sûresi: 31) buyurmuştur. Allah'ın affedeceği zulüm; kulların kendi nefislerine karşı işledikleri zulümdür. Rabpleri ile kendileri arasındaki işlerde yaptıkları hatadır. Allah'ın hiç bırakmayıp mutlaka hesap soracağı zulüm ise; kulların birbirlerine karşı haksızlıklarıdır. Allah bunların hesabını sorar ve zâlimleri cezalandırır"(36) buyurarak, zulmün çeşitlerini ve sonuçlarını izah etmiştir.

1802 Akaid kitaplarında müslümanların ortak ihtiyaçları beyan edilirken "Müslümanlar için bir imama mutlak sûrette ihtiyaç vardır. Dini hükümlerin uygulanması cezaların (Hadlerin) tatbiki, kafirlere karşı ülke sınırlarının korunması, cihad için ordu teşkil edilmesi, sadakaların toplanması, zorbaların, soyguncuların ve eşkiyaların zabt-u rapt altına alınıp kahredilmesi, Cum'a ve Bayram Namazlarının edâ edilmesi, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilâfların ortadan kaldırılması hukukun üzerine kâim olduğu şâhidliklerin kabulü, velileri bulunmayan (kimsesiz) çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, eğitilmesi, evlendirilmesi ve ganimet mallarının taksimi gibi önemli meseleler imam

(Devlet başkanı, Ulû'lemlr) sayesinde icra edilir"(37) hükmünde ittifak edilmiştir.Bütün bunları; teşrii, tebliğ, icra ve kaza fonksiyonları içerisinde mütalaâ etmek mümkündür. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

TEŞRİİ (KANUN KOYMA) HAKKI'NIN TESBİTİ

1803 Resûl-i Ekrem (sav)'in Medine'ye hicretinden hemen sonra İslâmi devleti kurduğu bilinmektedir. Önce muhacirlerle-ensar arasında kardeşlik anlaşması yapılmış; daha sonra da Medine'de oturan Yahudi, Hıristiyan ve diğer inançlardaki insanlarla (Adli, Siyasî, Askerî ve Mâlî konuları içine alan 52 maddelik) bir "Sosyal Sözleşme" imzalanmıştır. Bazı müellifler; bu sosyal sözleşmeye "Anayasa" adını vermişlerdir. Bu tabirin yerinde olup-olmadığı tartışılabilir. İmzalanan sosyal sözleşmenin 23.ncü maddesine göre; "İhtilâf halinde çözümün Allah'a ve Resûlüne bırakılacağı" kararlaştırılmıştır.(38) Esasen mü'minlerin şahsi reyleriyle; Allahû Teâla (cc) ve Resûlü'nün hükümlerine karşı çıkmaları mümkün değildir.(39) Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah ve Resûlü bir işe hüküm ettiği zaman; gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (o hükme aykırı olarak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak ki o apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır"(40) hükmü beyan buyurulmuştur.

1804 Teşrii (Kanun koyma) hakkı; mutlak manada, sadece ve sadece Allahû Teâla (cc)'ya aittir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; "(Ve şu emri indirdik) İnsanlar arasında Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmet!.. Sakın onların (insanların) hevâ ve heveslerine uyma. Allah'ın sana indirdiği (hükümlerin) bir kısmından seni vazgeçirmelerinden sakın. Eğer onlar (hükümleri kabulden) yüz çevirirlerse bil ki, Allah günahlarından (yalnız şu) biri (veya yüz çevirmeleri) sebebiyle bile; kendilerini mutlaka musibete uğratmak istiyordur. İnsanlardan bir çoğu muhakkak ki Allah'ın emrinden dışarı çıkanlar (fasıklar)dır. Onlar hala cahiliyet devrinin o kötü hükmünü (kanunlarını) mı arıyorlar? Şüphesiz salih bir kanaate sahip bir kavim indinde; hümmü (Kanunu) Allah'tan daha güzel olan da kimdir?" (41) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla hiç kimsenin; Allahû Teâla (cc)'nın hükümlerine mukabil olmak ve onların yerine geçmek üzere hüküm koyması câiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahû Teâla (cc)'ya yemin olsun ki, arzusunu İslâma tabi kılmayan kimse iman etmiş olmaz"(42) buyurduğu bilinmektedir.

1805 Genel olarak kanunlar; insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için devlet

tarafından konulan kaidelerdir. İnsanların hürriyetlerinin sınırlarını tesbit etmek ve otorite'nin hakkını tayin etmek, önemli bir hadisedir. Mü'minlerin kime itaat edecekleri ve ihtilaf halinde nasıl davranacakları kat'i nasslarla belirtilmiştir.

Nitekim bir Âyet-i Kerîme'de: "Ey iman edenler!.. Allah'a itaat edin.

Peygambere ve sizden olan (mü'min) emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir-şey hakkında ihtilafa düşerseniz, onu Allah'a ve peygamberine döndürün. Allah ve âhiret gününe inanıyorsanız; bu hem sizin için hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir"(43) buyurulmuştur.

1806 Şimdi itaat edilmesi emredilen "Sizden olan emir sahipleri" üzerinde duralım. İslâm devletini; meşru hududlar içerisinde yöneten kimselerin "Ulû'lemlr" hükmünde olduğu malumdur. Ancak İbn-i Abbas (ra)'dan gelen bir rivayete göre: Ulû'lemlr'den maksad, İslâm alimleridir. Nitekim bir başka Âyet-i Kerîme'de: "Onlara eminlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayıverirler. Halbuki bunu peygambere ve içlerinden Ulû'lemlr olanlara götürseler, o (haberi) arayıp-yayanlar bunun (mahiyetini) onlardan öğrenirlerdi"(44) hükmü zikredilmiştir. Resul-i Ekrem (sav)'in İslâm Devletinin Reisi olduğundan şüphe yoktur. Dolayısıyla bu Âyet-i Kerîme'de zikredilen "Ulû'lemlr"; fetva ehliyetine haiz olan alimlerdir. İbn-i Kesir'de "Ulu'lemlr'den" maksadın; emir sahibi alimler olduğunu zikretmektedir.(45) Fahrüddin-i Razi'ye göre; "Ehl-i Hal ve'l Akd" durumunda olan ülemanın çoğunluğu "Ulû'lemlr" hükmündedir.(46) İbn-i Abidin de: "Bu Âyet-i Kerîme'de geçen ulû'lemlr'den murad ülemadır"(47) hükmünü zikreder. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridirler"(48) Hadis-i Şerifindeki verâsetin, ümmetin velâyeti olduğu rivayet edilmiştir. Zira peygamberlerin maddi herhangi bir miras bırakmadıkları (geriye kalanların sadaka olduğu) bilinmektedir. Sonuç olarak Ulû'lemlr: İslâm Milleti üzerinde; bey'at sonucu; tasarruf etmeye hak kazanmış kimsedir. Bunun "Ehl-i Hal ve'l Akd" durumunda olan; ülema arasından seçilmesi dikkate alınarak, ülema'nın da "Ulû'lemlr" mahiyetinde olduğu zikredilmiştir.

1807 Âyet-i Kerîme'de: "Eğer birşey hakkında ihtilafa düşerseniz, onu (ihtilaf konusunu) Allah ve Resûlüne döndürün" emri verilmiştir. İmam-ı Kurtubi: "İhtilafın peygambere döndürülmesinden murad; sağlığında bizzat kendisine müracaat etmek, ölümünden sonra da sünnetine başvurmaktır"(49) hükmünü zikretmektedir. İmam-ı Şafii (rha) "Eğer birşey hakkında ihtilafa düşerseniz..." âyeti kerimesi (Allahû alem) siz ve itaat etmekle emrolunduğunuz Ulû'lemlr; bir konuda anlaşılamazsanız, o konuyu Allahû Teâla (cc) ve Resûlüne bırakın. Şunu biliyoruz ki bu farza riâyet edilince ihtilaf ortadan kalkar. Çünkü Allah Teala (cc)

şöyle buyurmuştur: "Allah ve Resûlü birşey hakkında hüküm verdikten sonra, gerek mü'min bir erkek, gerek mü'min bir kadın için (o hükme aykırı olarak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur." Ancak ihtilaf ettikleri konuda Allahû Teâla (cc)'nın kitabında ve Resûl-i Ekrem'in (sav) sünnetinde bir hüküm yoksa o zaman ictihad gündeme girer"(50)

1808 Resûl-i Ekrem (sav)'in: Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerle hükmettiği malûmdur. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Bir de peygamber size ne veriyse (her ne emir verirse) onu tutun. Nehyettiğinden de sakının"(51) emri verilmiştir. Hüküm kat'iyet ifade eden mütevâtir sünnetin inkârının küfür olduğu hususunda ittifak vardır.(52) İmam-ı Gazali "Küfrü" tarif ederken: "Resûl-i Ekrem (sav)'in getirdiği haberlere inanmamak onları yalanlamak"(53) hükmünü zikreder. Esasen peygambere itaatin farz olduğu hususunda icma mevcuttur. Resûl-i Ekrem (sav) ihtilâf konusunda herhangi bir nass mevcut değilse, ictihadı ile hükmetmiştir. Sonradan gelen bir vahiy; aynı konuda farklı bir hüküm getirmişse, derhal o hükme tabi olmuştur.(54) Ulemâ tarafından (Kat'i nasslar esas alınarak) yapılan ictihadlar da; "Ulû'leml'e" itaat noktasından geçerlidir. Çünkü "Ulû'leml'e itaat edilmesi; bizzat Allahû Teâla (cc) tarafından emredilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav): "Müslümanlar, gerek hoşlarına giden, gerek hoşlarına gitmeyen her hususta kendilerinden olan emir sahiplerine itaat ederler. Bununla yükümlüdürler. Ancak günah işlemeleri emredilirse, itaat etmezler"(55) buyurmuştur. Dolayısıyla şer'i hududlarla sınırlı bir itaat söz konusudur. Yine bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyurulmuştur.; Allahû Teâla (cc)'ya isyan hususunda, mahlûka itaat yoktur. İtaat ancak ma'ruftadır"(56) Teşrii hakkı; hevâ ve heveslere dayanamaz.

İCRA (HÜKÜMLERİ TATBİK) HAKKI'NIN MÂHİYETİ

1809 Resûlullah (sav)'ın hicret'ten önce; her kabilenin işlerini yürütmek üzere bir "nâkib" tayin ettiği bilinmektedir. Bu nakib'le; işlerin yürütülmesi hususunda Resûlullah (sav)'ın yardımcılarındırlar. O dönemde daha ziyade; yeni gelen Âyet-i Kerîme'lerin talimi ön plândadır. Nâkib'lerin birbirleriyle ilişkilerini "Nakbü'n Nükebâ" adı verilen görevliler sağlamaktadırlar.(57) Medine'de İslâmi Devlet kurulduktan sonra; cihad farz kılınmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in cihad sonucunda elde edilen her beldeye; idârî işleri yürütmek için birer Vâli tayin ettiği bilinmektedir. Hz. Attab b. Esed'i Mekke'ye(58) Hz. Osman b. Ebî'l As'ı "Taife" ve diğer bir kısım sahabeleri de başka şehirlere vâli olarak görevlendirmiştir. Kendisinden Valilik talebinde bulunan Hz. Ebû Zerri'l Gıfari

(ra)'ye; "-Yâ Ebû Zer!.. Sen zayıfsın, o mevki bir emânettir. Sonu da kıyâmet günü perişanlık ve pişmanlıktır. Yalnız hak ederek alan ve üzerine düşeni hakkı ile edâ eden müstesnâdır"(59) buyurmuştur.

1810 İslâmi devletin; en güzel şekilde düzenlenmesi hususunda, "Ulû'lemlr" her türlü tedbiri almak durumundadır. Çünkü o yetki mü'minlere ait bir emânettir. Nitekim Hz. Ömer (ra) bir hutbesinde: "Ben memurlarımı sizi dövmeleri, haksız yere mallarınızı almaları için göndermiyorum. Ben size onları ancak dininizi öğretmeleri, peygamberin sünnetlerini talim etmeleri için gönderiyorum"(60) buyurmuştur. Ayrıca halka kapılarını kapatan ve onların meseleleriyle meşgul olmayan vâlileri cezalandırdığı bilinmektedir. Hükümleri tatbik bahanesiyle insanlara işkence etmek kesinlikle haramdır.(61) Zirâ İslâm'ın temel hedefi; insanların emniyetlerini sağlamaktır.

TEBLİĞ (HÜKÜMLERİ ÖĞRETME) GÖREVİ

1811 Daha önce "Cihad'ın Teşri Merhaleleri" başlığı altında; tebliğin mâhiyetini izah etmiştik!.. İbn-i İshak'a göre; Resûl-i Ekrem (sav) Mekke'de ilk üç yıl inancını gizlemiştir!.. Daha sonra Allahû Teâla (cc)'nın beyan buyurduğu şekilde tebliğe devam etmiştir.(62) Kur'ân-ı Kerîm'de: "Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir"(63) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm üleması: "İyiliği emretmek (Emr-i Bi'l Mâ'ruf) ve kötülükleri önlemeye çalışmak (Nehy-i An'il Münker) farz-ı kifâye olan bir ameldir. Çünkü bu işle meşgul olan bir cemaatin bulunması emredilmiştir. Hiç kimse bununla meşgul olmazsa; farz olan bir amel topluca terkedildiği için, bütün mü'minler mes'ûl olur"(64) hükmünde müttefiktir.

1812 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a andolsun ki; siz ya iyiliği emredip, kötülükten vaz geçirmeye çalışırsınız, ya Allah kendi katından sizin üzerinize bir azab gönderir. O zaman dua edersiniz; fakat duanız kabul edilmez"(65) buyurduğu bilinmektedir. Şurası muhakkaktır ki; insanları hayra çağırmak, iyiliği emretmek ve kötülükten vaz geçirmeye çalışmak; ilim ve ihlâs isteyen bir (sahih) ameldir. Fakat herkesin bu sahada muvaffak olabilmesi güçtür. Nitekim bir Âyet-i Kerîme'de: "Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle!.. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile yakın dostun olmuştur."(66) hükmü zikredilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in hisbe teşkilâtını bizzat kurarak; ehil olan kimseleri bu işle görevlendirdiği

bilinmektedir. Muhtesiblerin; âdil, muttaki ve âlim olmaları şarttır. Nitekim bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyurulmuştur: "İnsanlara ancak emir vaz-ü nasihat eder veya emir tarafından görevlendirilmiş bir kimse!.. Üçüncü ancak mürai kişi olur" (67) İmam-ı Şafii (rha): "Bir kimse din kardeşine gizlice tebliğ ederse, gerçekten nasihat etmiştir. Aşikare va'zeden ise; onu muhakkak sûrette rezil etmiş ve batırmıştır" hükmünü zikreder. Zirâ İslâm'da kusurları ortaya dökmek ve ifşa etmek câiz değildir. Cahil ve şerrinden korkulan kuvvet sahibi zâlîme karşı; onun zaaflarını bilen bir âlim nasihat edebilir. Kaldı ki; kötülüklerin kuvvet zoruyla ortadan kaldırılabilmesi; emir sahibiyle yakından alakalıdır.

1813 Kur'ân-ı Kerîm'de: "(İnsanları) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle davet et. Onlarla mücadeleni en güzel yol hangisi ise onunla yap"(68) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu Âyet-i Kerîme'yi tefsir ederken: "İnsanları Allah'ın dinine davet ederken, onların liyâkat ve istidatlarını dikkate almak vâciptir. Zekâ yönünden üstün olan ve eşyanın hakikatini öğrenmek isteyenlere tebliğ; kat'i delillerle (hikmetle) yapılır. Temiz fitrat sahibi olanlara güzel vaz-û nasihat yeterlidir. İnadçı, münazara ve münakaşadan hoşlananlara, bir takım ön bilgilerle ve âdab-ı münazara ile tebliğ yapılır"(69) hükmünde ittifak etmişlerdir. Allahû Teâla (cc)'ya iman eden, iyiliklerin yayılması ve kötülüklerin önlenmesi için her türlü çileye katlananlar müjdelenmişlerdir. Nitekim bir Âyet-i Kerîme'de "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız"(70) buyurulmuştur. Mü'minlerin; dünyaya gelmiş en hayırlı toplum oldukları sabittir. Hayırlı oluşlarının temel vasfı: Allahû Teâla (cc)'ya iman etmeleri, iyiliklerin yayılması için çalışmaları ve kötülüklerden menetmeleridir. Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden herhangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle değiştirsin. Eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin (Kötülüğünü söylesin). Buna da gücü yetmiyorsa kalbiyle ona (kötülüğe) buğz etsin. İmanın en zaifi de budur"(71) buyurmuştur. "Emr-i Bi'l Ma'ruf", (İyilikleri emretmek) sadece devletin görevi değildir" diyen ülema, bir Hadis-i Şerifi delil getirmiştir. Şayed yapılacak emir namaz, oruç, zekât ve cihad gibi herkesin bildiği vâciplerden, nehiy (yasaklama) zinâ, şarap, fâiz ve bunun gibi kat'i haramlardan ise; bütün müslümanlar bu görevi usûlüne uygun yerine getirebilirler. Dolayısıyla "Farz-ı Ayn" olan ilimlerden; bütün mü'minler sünnete uygun şekilde "Emr-i Bi'l Ma'ruf" yapabilirler. Fakat nâdir olan meselelerde; ülema söz sahibidir.

1814 İslâm fıkhında; bazı hallerde (Darû'l Harb'te doğup, büyümek, aklî sıkıntı geçirmek vs..) hükmü bilmemek mâzeret olarak kabul edilmiştir. Yeni müslüman

olmuş bir bedevi Resûl-i Ekrem (sav)'in hoşuna gider zannı ile bir kırba şarap getirir, hediye eder. Resûlullah (sav) adama: "-Sen Allahû Teâla'nın onu haram kıldığını bilmiyor musun?" diye sorar. Meseleyi öğrenen şarabı yanındakilere satmak ister, Resûl-i Ekrem (sav) bu defa: "-İçilmesini haram kılan Allahû Teâla (cc) satılmasını da haram kılmıştır"(72) ikazını yapar. Bunun üzerine bedevi şarabı yere döküverir. Dikkat edilirse Resûl-i Ekrem (sav) adamı herhangi bir şekilde ta'zir etmemiştir. Zirâ niyeti Resûl-i Ekrem (sav)'in hayır duasını almaktır. Nitekim Hanefî fûkahası: "Bir harbi, müslüman olup İslâm memleketine gelse, sonra haram olduğunu öğrenmeden şarab içse, hakkında içki haddi (hadd-i Şurb) icra edilmez"(73) hükmünde müttefiktir. Esasen herhangi bir suçu bilmeden işleyen ve öğrendikten sonra pişman olan bir kimseyi cezalandırmak bir-çok yönden sakıncalıdır. Hz. Ömer (ra)'in hilâfeti döneminde; yeni müslüman olmuş bir kimse (Yemen Vilâyetinde) zinâ eder. Fakat zinânın haram olduğunu bilmemektedir. Yemen Valisi; Hz. Said b. Müsayyeb (ra) ne yapılması gerektiği hususunda tereddüte düşer ve mektupla durumu Hz. Ömer (ra)'e bildirir. Hz. Ömer (ra) cevabında: "Zinânın haram olduğunu bilmiyorsa, öğretiniz. Eğer tekrar yaparsa haddi (cezasını) hak etmiş olur"(74) buyurur. İslâm fıkhiinde tekliif; mükellefin kudret ve kuvvetiyle yakından alakalıdır. Dolayısıyla İslâmî yönetimin en önemli meselesi; tebliğ ve eğitimidir. Bu konuda mü'minlerin: sünnete uygun bir şekilde, kendilerinden olan emir sahiplerine yardım etmeleri zarûridir.

KAZÂ'NIN (MAHKEMENİN-YARGI FAALİYETLERİNİN) ÖNEMİ

1815 Bilindiği gibi İslâm dininin temel hedefi; insanların can, mal, nesil, akıl ve din emniyetlerini sağlamak, hürriyetlerini muhafaza etmek ve zulmü ortadan kaldırmaktır. Bunun gerçekleşebilmesi ve nizamın sağlanması için Kazâ'nın (Mahkeme, Yargı faaliyetlerinin) sıhhatli olması zarûridir. Hanefî Fûkahası: "Kazâ, muhkem bir farzdır"(75) hükmünde ittifak etmiştir. Hak ve hürriyetler ihtilaf konusu haline gelince; İslâm'ın o husustaki hükmünün açıklanması zarûri olur. Dürri'l Muhtar'da: "Kazâ lugatta hükmetmek, hüküm vermek manasınadır" denilmiştir. İbn-i Abidin bu metni şerh ederken, kazâ kelimesinin bunun dışında: "Bir işi bitirmek, edâ etmek, ihtiyacı gidermek, yaratmak, hayatın sona ermesi ve takdir etmek" gibi manalara da geldiğine işâret etmektedir.(76) İslâmî İstilah'ta "Belli (Hususi) bir metodla; husûmetlerin (düşmanlıkların, ihtilafların) ortadan kaldırılması ve anlaşılamayan kimselerin arasının bulunmasına kazâ denir"(77)

tarifi esas alınmıştır. Bunun dışında: "Dünyevî mesâlihi temin bakımından kendisinde çoğu zaman ihtilaf vuku bulan birbirine yakın ictihadi meselelerde bağlayıcı bir hüküm tesisidir" şeklinde de tarif edilmiştir. Feteva-ı Hindiyî'de: "Ammenin (ümmetin) velâyetini üzerinde bulunduran şahıstan sudur eden ve uyulması lâzım gelen hükme kazâ denir. Hızânetü'l Müftin'de de böyledir"(78) denilmektedir.

1816 Resûl-i Ekrem (sav)'in ilk dönemlerde; adlî, idarî, icraî, askerî ve siyâsî işleri bizzat kendisinin yürüttüğü bilinmektedir. Bu arada Sahabe-i Kiram'ı bizzat yanında eğitmiş, cihad sonucu elde edilen beldelere "Kadı" tayini yapmıştır. Meselâ: Resûlullah (sav) bir davada hüküm verme hususunda Hz. Amr b. As (ra)'ı görevlendirmiştir. Hz. Amr b. As; ihtilâfın çözümüne memur edilince: "Ey Allah'ın Resûlü!.. Senin yanında ve huzurunda mı davacılar arasındaki ihtilâfa bakmam gerekiyor?" diyerek işin güçlüğünü ihsas ettirir. Resûl-i Ekrem (sav) "-Evet benim huzurumda davaya bakacaksın" buyurur. Hz. Amr b. As (ra): "-Yâ Resûlallah!.. Hangi esas üzerine hüküm vereceğim?" diyerek, dava usûlünün mahiyetini öğrenmeye çalışır.(79) Bunun gibi bir-çok misâl zikretmek mümkündür. Resûl-i Ekrem (sav)'in tâyin ettiği ilk kadı Hz. Ali (ra)'dır ve Yemen'e gönderilmiştir.(80) Hz. Ali (ra) kazâ mesûliyetinin ağırlığını düşünerek: "-Ey Allah'ın Resûlü!.. Beni Yemen Vilâyetine kadı olarak gönderiyorsun. Oysa ben bu vazife için çok genç ve tecrübesiz sayılırım" diyerek ma'zeret beyan etme ihtiyacını duyar. Resûl-i Ekrem (sav) bunun üzerine: "-Allah'ım!.. Sen Ali'yi sırat-ı müstakiym'de yürüt ve onun dilini hak üzere sâbit kıl" diyerek duâ buyurur. Hz. Ali (ra) bu duânın bereketiyle ilgili olarak "-Nefsim yed-i kudretinde bulunduran Allahû Teâla (cc)'ya andolsun ki; artık o günden sonra iki kişi arasında hükmettiğim zaman aslâ şüpheye düşmedim" demiştir.(81) Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Ali (ra)'den sonra Hz. Muaz b. Cebel'i Yemen'e kadı olarak göndermiştir.(82) Hz. Attab b. Esed'in, Hz. Ömer'in, İbn-i Mesû'd ve Zeyd b. Sabit'in (r.anhum) Resûl-i Ekrem (sav)'in tâyin ettiği kadılar arasında yer aldığı bilinmektedir. Necran Hristiyanlarının müracaatı üzerine; Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı (ra) onlara kadı olarak göndermiştir. İmam-ı Serahsi (rha) ilk dönemlerde kadıların; (fetva verdikleri için) müfti olarak da isimlendirildiğini kaydetmektedir.(83)

1817 Ukûbat'lar bahsinde; Resûl-i Ekrem (sav)'in cezâları bizzat tatbik ettiğini ve bu hususta tâkip edilecek usûlü belirlediğini izah etmiştik.(84)

1818 Müslümanların azınlıkta olduğu veya gayr-i müslimlerin galip

bulundukları ülke'de; müslümanlar nasıl hareket edeceklerdir? Zirâ küfre rızâ gösterme ve küfür ahkâmına tâbi olma hakları yoktur. Bu hususta farklı rivâyetler vardır. İbni Abidin: "Fetih'te bu konuda şöyle denilmektedir: Eğer görev verecek sultan (Ulû'lemr) yoksa veya kendisinden görev alınacak bir yetkili bulunmazsa -ki bazı müslümanların yaşadığı bölgelerde olduğu gibi- o bölgelerde gayr-i müslimler hâkim olmuşlar, müslümanlar bir bakıma azınlıkta kalmışlar veya müslümanlar mahkûm durumda, gayr-i müslimler hâkim durumdadırlar. Kurtuba'da bugün olduğu gibi. Bu durumda ne yapılmalıdır? Gerekli olan, müslümanların kendi aralarından birine bu görevi vermeleridir. Onda ittifak etmeleri vaciptir. Onu kendilerine imam olarak seçerler, o da kadı tâyin eder. Böylece kendi aralarında vukû bulan hâdiselerin yargı organlarına aktarılması sağlanmış olur. Yine buralarda kendilerine Cum'a namazı kıldırarak bir imam nasb ederler."İnsanın mutmain olduğu, kabul edebileceği görüş de bu olsa gerek. Bu görüş istikâmetinde amel edilmelidir"(85) hükmünü zikretmektedir. İbni Abidin'in: "İnsanın mutmain olduğu, kabul edebileceği görüş de bu olsa gerektir. Bu görüş istikâmetinde amel edilmelidir" demesinin sebebi; bazılarının gayr-i müslimlerin tayin ettiği kadı'lara müracaat edebileceği yolundaki görüşlerini reddetmek içindir. Hanefî fûkahası; istilâ anında mü'minlerin kendi içlerinden bir İmam seçmelerinin vâcip olduğunda müttefiktir. İstilâyâ uğrayan bir İslâm beldesi derhal "Darû'l Harb" durumuna geçmez. Ancak orada küfür ahkâmı İcrâ olunur ve orada İslâm ahkâmı ile hükmedilmez, müslümanlar kendi içlerinden seçtikleri Kadı'ya müracaat etmezlerse Darû'l Harbe dönüşür.(86) Dikkat edilirse burada "Müslümanların kendi içlerinden seçtikleri kadı'ya müracaat etmemeleri" hassaten zikredilmektedir. Sonuç olarak: İslâmi yönetimin; teşrii, tebliğ, icrâ ve kazâ hususunda şer'i hududlara riâyeti şarttır. Şimdi Kazâ (Mahkeme-yargı faaliyetleri) üzerinde duralım.(87)

KAZÂ (KADI'LİK) KARŞISINDA İNSANLARIN DURUMU

1819 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İdâresi altında bulunan müslümanlardan; daha ehliyetlisi bulunduğu halde, bir başkasına vazife veren hakikaten Allah'a, O'nun Resûlüne ve İslâm Milletine ihânet (hâinlik) etmiş olur"(88) buyurduğu bilinmektedir. İslâm uleması: "Müslümanların en kuvvetlisi, en bilgisi, en sabırlısı ve en muttakisi kadılık görevine getirilmelidir" hükmünde ittifak etmiştir. Elbette bu göreve de insanlar tâlip olacaktır. Hanefî Fûkahası: "Kadılık görevi bakımından insanları beş kısımda mütâlâa etmek mümkündür.

Birincisi: Bir kimsenin; Kazâ'ya (Kadılığa) kendisinden daha ehil birisi

bulunmadığı zaman, onun kazâ (Kadılık) vazifesini ifâ etmesi farzdır.

İkincisi: Kazâ'ya (Kadılığa) ehil bir-çok kimse bulunduğu halde, bunlardan birisinin bu göreve daha ehil olması halinde, kadılığı o şahsın ifâ etmesi müstehabtır.

Üçüncüsü: İslâm cemaatinde; liyâkat ve selâhiyet bakımından kendisine müsâvi kişilerin bulunması halinde kadılık görevini alıp-almamak hususunda muhayyerdir. Dilerse kabul eder, dilemezse kabul etmez.

Dördüncüsü: Bir kimsenin kadılığa ehil olduğu halde, cemaatte kendisinden daha ehil ve muttaki kimseler bulunursa, bu kimsenin kazâ makamını işgal etmesi mekruhtur.

Beşincisi: Kendi nefsinin âcizliğini, insafının azlığını ve hevâsına uyduğunu, (bu durumunu başkalarının bilmediğini) bilen bir kimsenin kazâ makamına gelmesi (Kadı'lık yapması) haramdır"(89) hükmünde ittifak etmiştir. Dikkat edilirse burada; kazâ görevini düşünen insanlara, bazı ölçüler hatırlatılmıştır.

1820 Kazâ (Kadılık) makamını talep eden kimsenin; nefsine fazla itimad ettiği gizlenemez. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim kadılığı (Kendi isteğiyle) üzerine alırsa, sanki o bıçaksız boğazlanmış gibi olur"(90) Hadis-i Şerifi, meselenin hassâsiyetini kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla Kazâ makamını ihtirasla talep etmek câiz değildir. Ancak mü'minlerin velâyetine hâiz Ulû'lemr; zorla bu makama getirse (yani ısrar ederse) kabul etmekte bir beis yoktur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim kazâ makamını (kadılığı) talep ederse; onun ameli kendi nefsine ısmarlanır. (Nefsiyle baş-başa kalır) Kim kazâ makamına (Kadılığa) icbâr olunursa, ona doğruyu ilhâm eden (yardımcı olan) bir melek iner"(91) buyurduğu bilinmektedir. Feteva-ı Hindiyeye'de: "Âlimlerin cumhuru, şunun üzerinde ittifak etmiştir. Kazâ (Kadılık) makamını kabul etmek ruhsat, ondan kaçınmak ise azimettir. Tatarhaniyye'de de böyledir. Kadılık; lisan ile talep edilemediği gibi, kalben de talep edilemez. Ancak o makama kendisinden daha liyâkatlı bir kimse yoksa, o zaman müslümanların hukukunu korumak için farz olur. Bir belde kazâ makamını (Kadılık görevini) hakkı ile temsil edecek, selâhiyet sahibi bir-çok kimse bulunursa, bunlardan herhangi birisinin kadı olmaktan kaçınması günah olmaz. Muhiyy'te de böyledir. Şayed liyâkat sahibi olan müslümanların hepsi bu görevden kaçınır; bu sebeble cahil birisi kadı olursa, tamamı günaha ortak olur. İnaye'de de böyledir"(92) hükmü kayıtlıdır.

1821 Allahû Teâla (cc)'ya, O'nun Resûlûne (sav) ve İslâm Milletine ihânet etmemek için; emânetlerin, ehliyet ve liyâkat sahibi kimselere teslim edilmesi şarttır. Şimdi kazâ makamına (Kadılık görevine) getirilecek kimselerde bulunması gereken özellikler üzerinde duralım.

KİMLER KADI (HAKİM) OLABİLİR?

1822 Dürri'l Muhtar'da "Şehâdete ehil olmada aranan şartlar ne ise; hâkim (Kadı) olmada da aranan şartlar aynıdır. Çünkü her ikisi de velâyet babındadır. Ancak şehâdet kadı ve hakimlikten daha kuvvetlidir. Zirâ şehâdet hâkimi ilzam eder. Hâkimin hükmü ise ancak hasmı ilzâm eder. Bunun için kazâ ile ilgili hükümlerden kaynaklanır."(93) hükmü kayıtlıdır. Şimdi bu şartları izaha gayret edelim.

1823 **MÜSLÜMAN OLMAK:** Kazâ makamına (Kadı'lık görevine) tâyin için aranan ilk şart İslâm'dır.(94) İmam-ı Azam'a (rh.a) göre; kafirlerin, müslümanların dâvalarına bakmak üzere tâyin edilmeleri kat'iyyen mümkün değildir. Ancak zimmet ehline; anlaşma şartlarına göre, kendi dinlerinden hakem tâyin edilebilir.

1924 **AKIL-BALİĞ OLMAK:** Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Üç kişi muâheze olunmaz; uyanmadıkça uyuyan, buluşa ermedikçe çocuk, akıllanmadıkça deli" (95) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla buluşa erinceye kadar çocuklar; yaptıkları işten mes'ul değildirler. Ancak kadı'nın (hakim'in) yaşlı olması şart değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Attab b. Esed'i Mekke'ye tâyin ettiğinde, bu sahabe'nin 18 veya 21 yaşında olduğu rivâyet edilir. Hz. Ömer (ra)in hilâfeti döneminde Şam'da genç bir kadı görev yapmıştır. Halk kadı'nın çok genç olmasından rahatsızlık duyduğunu Hz. Ömer (ra)'e ihsas ettirir. Hz. Ömer; genç kadıyı yanına çağırır ve muhâkeme üsûlünü sorar. Aldığı cevap karşısında; memnuniyetini izhar eder ve görevine devam etmesini ister.(96) Esas olan Kadı'nın yaşı değil; zeki, anlayışlı, sabırlı ve fakih olmasıdır.

1825 **HÜRRİYET:** Kazâ makamına (kadılık görevi) tâyin edilecek kimsenin, hür olması şarttır. Kölelik; ehliyet ârızasına dayanır. Bu sebeple köleler kadı olamazlar.(97)

1826 **GÖZ, DİL, KULAK GİBİ DUYU ORGANLARININ SİHHATLİ OLMASI:** Kazâi faaliyetleri yürütebilmek için; göz, dil ve kulak gibi duyu

organlarının sıhhatli olması esastır. Sağır; tarafları dinleyebilme şansına sahip değildir. Dilsizlik hâli; sual sormaya manidir. Gözlerinin görmemesi ise; şehâdete mânidir. Bütün bunlar hükmün sıhhatine tesir eden âmillerdir. Bu sebeble âmâ, ahras (dilsiz) ve atraş (kulakları duymayan) kazâ makamına tâyin edilemez.(98)

1827 HADD-İ KAZF TATBİK EDİLMEMİŞ OLMAK: Ukûbatlar bahsinde Hadd-i Kazf'ın mâhiyeti üzerinde durmuştuk.(99) Doğru sözlü, emâneti yerine getiren, haramlardan kaçınan, rızâ ve gadab hallerinde itidalini koruyan kimselerin kazâ makamına getirilmesi gereklidir. Hanefî fûkahası: "İffetli bir kadına zinâ iftirasında bulunup, kendisine "Hadd-i Kazf" tatbik edilen kimsenin kaza makamına getirilmesinin caiz olmadığı" hususunda müttefiktir.(100) İmamı Şafîi (rha) indinde; âdil olmayan kimsenin kazâ makamına getirilmesi câiz değildir. Dürri'l Muhtar'da: "Hakim (Kadı) olan kişinin güvenilir, iffetli, akıl ve düşüncesine güvenilir, salah ve takvasına itimad edilir, anlayış kaabiliyeti olan, sünnet ve Hz. Peygamber (sav)'den vârid olan eserler hakkında bilgisi olan, fıkıhı bütün yönleriyle bilen bir kişi olması gerekir. Müctehid olması tercih sebebidir" hükmü kayıtlıdır. İbn-i Abidin bu metni izah ederken: "Kadı'nın aşağıdaki sıfatlarla muttasıf olması şarttır. Kadı şiddete kaçmadan otoriter, zaafa düşmeden yumuşak olmalıdır. Çünkü hükmetmek müslümanlar için önemli bir olaydır. Daha çok bilen, daha kudretli olan, daha heybetli ve insanlar arasında daha çok maruf olan, insanların ona olan davranışlarına karşı daha sabırlı olan, kadı olmaya daha layıktır."(101)

1828 İLİM: Kazâ Makamına (Kadılık görevine) tâyin olacak kimsenin; fıkıh ilmine sâhip olması gerekir. Ancak sahih olan kavle göre; müctehid olmak tercih sebebidir. Kadı'lığın şartı değildir.(102) İmam-ı Şafîi (rha) indinde; Kazâ makamı (Kadılık görevi) kudrete dayanan bir hadisedir. İlim olmadan gerekli kudretin varlığından söz edilemez.(103) Bu sebeble ilim; kadılığa tâyin için aranacak şartlara dahildir. Feteva-ı Hindiyeye de: "Sahihs olan kavle göre müctehid olmak, kadılığın şartı değil, tercih sebebidir. Hidaye'de de böyledir. Hatta bir başkasının fetvâsıyla hüküm veren mukallidin kadı tâyin edilmesi câizdir. Mültekid'de de böyledir. Bununla beraber câhil olan kimsenin kadı tayin edilmesi münâsip değildir"(104) hükmü kayıtlıdır. Şurası muhakkaktır ki, kazâ sisteminin sıhhati için ilim şarttır.

KADI TAYİNİNİN HÜKMÜ

1829 Hz. Ömer (ra)'in Ebû Musa El Eş'ari'ye yazdığı mektupta: "Kazâ şüphesiz ki muhkem bir farz ve takip edilen bir sünnettir"(105) hükmü yer almaktadır. Hanefî fûkahası kadı tâyin edilmesinin farz olduğunda ittifak etmiştir.(106) Muhakkak ki kadı tayin etmek; müslümanların en mühim işlerinden birisidir.

1830 Resûl-i Ekrem (sav)'in fethedilen beldelere Vâli ve Kadı tayin ettiğini daha önce zikretmiştik!..(107) Hanefî fûkahası; kazâ makamına (Kadılık görevine) herhangi bir kimseyi tayin etmek "Ulû'lemr'e" âit bir yetkidir" hükmünde müttefiktir.(108) Esasen insanların hallerine (yakından) vâkıf olan ve mes'ûliyeti yüklenen kendisinden kadı olmasını talep eder. O (Abdullah b. Vehb) bu teklifi kabul etmez ve cinnet getirmiş gibi yaparak yanına gelen kimselerin yüzünü tırmalar ve elbiselerini yırtar. Dostlarından kûfe'li bir zat gelir ve kendisine: "Yâ Abdullah!.. Sen kazâ makamını kabul edip, Adâletle hükmetseydin daha hayırlı olurdun" deyince Abdullah b. Vehb (ra) ona: "-Senin aklın bu kadar mı? Sen Allah'ın Resûlü'nün "-Hâkimler hükümdarlarla, alimler ise peygamberlerle haşrolacaklardır" buyurduğunu duymadın mı?(109) cevabını verir. Dikkat edilirse; kazâ makamına (Kadılık görevine) getirilen kimsenin icraatından Ulû'lemr'de (bir dereceye kadar) mesûldür. Hz. Ömer (ra) Şam vilâyetinde görev yapan Vâli Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah'a kadı tâyin etme yetkisi vermiştir. Ayrıca Muaz b. Cebel (ra)'e, kadı tâyin etme yetkisi verirken: "Takvâ sâhibi; sâlih kimseler arasından, âlim olanları kadı tayin et!.." diyerek tavsiyede bulunmuştur. Sonuç olarak; bir kimseyi, Kazâ makamına (kadılığa) ya "Ulû'lemr" bizzat tâyin eder veya yetki verdiği kimse tarafından tâyin olunur.

KADI'LARIN GÖREVİ

1831 Resûl-i Ekrem (sav) ve Hülâfa-i Raşidiyn döneminde tayin edilen kadıların; kazâ görevleri dışında İslâmı tebliğ etmek, fetvâ vermek ve emniyeti sağlamak gibi vazifeleri de yerine getirdikleri, müteber kaynaklarda zikredilmiştir. Meselâ: Ebû Hureyre (ra) Bahreyn'de kadılık vazifesiyle birlikte emniyet (Ehdas, şurta) görevini de yürütmüştür. İmam-ı Serahsi; fetvâ veren kimselerin büyük çoğunluğunu kadıların teşkil ettiğini, bu sebeple kadılara "Müfti" de denildiğini kaydeder.(111) Esasen (Emeviler devrinde) Ömer b. Abdülaziz'in (rha) hilâfeti döneminde "Müfti" tayinine başlanılmıştır. Daha önce ayrıca müftilik diye bir vazife sözkonusu değildir. Resûl-i Ekrem (sav) döneminden, o tarihlere kadar kadı'lar; aslî görevlerinin yanında müftilik ve vaizlik gibi vazifeleri de yerine getirmişlerdir. İslâm fikhının tatbikatı esas alındığı zaman kazâ makamına (Kadılık görevine) tâyin edilen kimsenin aslî

görevleri şu şekilde sıralanabilir.

Birincisi: Kur'ân, Sünnet ve İslâm fıkhnın diğer kaynaklarını kânun olarak uygulamak zorundadır. Kat'iiyen hevâ ve hevesine tâbi olamaz.

İkincisi: Yetimlerin, mecnunların, küçüklerin, mahcur ve sefihlerin mallarını korumak (Kayyımlık).

Üçüncüsü: Velîleri bulunmayan yetim kızları ve erkekleri, kefâet hükümlerine riâyet ederek evlendirmek, onların ihtiyaçlarını karşılamak.

Dördüncüsü: Vakıfların işlerini tâkip etmek.

Beşincisi: Vasiyetleri yerine getirmek.

Altıncısı: Sünnete uygun şekilde her türlü ihtilâfı çözmek, davalara bakmak ve hak sahiplerine haklarını vermek. Kısaca had cezalarının dışındaki İslâmî hükümleri de icrâ etmek.

Yedincisi: Nafaka işlerini, şer'i hududlara göre çözüme kavuşturmak!.. Boşanma sonucu meydana gelen boşlukta; çocukların telef olmaması için, "Hıdâne" vazifesini anne veya babadan birine vermek.

1832 Kaza makamına (Kadılık Görevine) getirilen kimse hüküm verirken; herhangi bir müdahale olsa bile, Kur'ân ve sünnet'in hükümlerine kat'i olarak uymak zorundadır.(112) Kadı'nın Kur'an, sünnet ve icmâ'ya aykırı olarak verdiği hüküm derhal bozulur.(113) Fetevâ-ı Hindiyî'de "Kadı için esas olan; Allahû Teâla (cc)'nın kitabında bulunanla hükmetmektir. Bu sebeble Kur'ân'da bulunan nâsih ve mensûh olan ayetleri iyi bilmesi gerekir. Nasih olan Âyet-i Kerîmelerin; muhkemini, müteşâbihini ve kıraat sebebiyle te'vilinde olan ihtilâfları kavraması şarttır. Eğer vereceği hükmü Allahû Teâla (cc)'nın kitabında bulamazsa; Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetiyle hükmetmesi gerekir. Bu sebeble; sünnet'in de nasih ve mensûhunu iyi bilmesi icabeder. Hadislerde ihtilâfa düşerse en sağlamını (Mütevâtir veya meşhuru) alır ve onunla ictihad eder. Kadı'nın hadis-i şeriflerin mütevâtir ve meşhur olanları bilmesi, haber-i vâhid'i tanıması gerekir. Bunun dışında râvilerin mertebelerini dikkate alması; adil ve âlim olanları, dört halife ve dört Abdullah'tan gelenleri ve diğerlerini bilmesi lâzımdır. Eğer bir hâdis zuhûr eder; onun hakkında Kur'ân ve Sünnette hiçbir şey bulamaz ise; kadı, Sahabe-i Kiram'ın üzerinde icma ettikleri görüşe göre hükmeder. Çünkü Sahabe-

i Kiram'ın icmâ'ı ile amel etmek vâciptir. Şayet o meselede Sahabe-i Kiram ihtilâf etmişse durum şudur: Eğer kadı ictihad ehli ise; bu sahabelerden bazılarının kavlini tercih eder, Müctehid değilse onlara muhalif olarak hükmedemez. Çünkü her ne kadar sahabe İhtilâf etmişse de; hiç birisi bâtil ile ictihad etmemiştir. Hassaf: "Gerçekten sahabilerin ihtilâfı, ictihad için birer delildir" buyurmuştur. Sahabelerin üzerinde icmâ eylediği bir hükme; tabiûndan birisi muhalefet ederse, onun muhâlefetine itibar olunmaz. Bu durumda kadı; sahabe'nin icmai'nın hilâfına hüküm verirse, o hüküm batıldır, geçersizdir. Sahabi devrine yetişmiş fetvâ hususunda onlarla karşılaşmış (Kadı Sureyh ve Şa'bi gibi) alimlerin muhâlefeti de, icmâyı bozmaz. Eğer hüküm Ebû Hanife (rha) gibi, tabiûndan bazısından gelir ve o hususta başka da nakil bulunmazsa, bunda iki rivâyet vardır. Bu birisinde İmam-ı Azam Ebû Hanife "-Ben onları (Tabiûnu) taklid etmem" buyurmuştur. Zahiru'l mezheb'de budur. Nevâdir'in rivâyetinde ise; "-O kimse, Sahabe-i Kiram zamanında fetva vermiş ve ictihad'da bulunmuşsa (Kadı Şureyh, Meşruk b. Ecdâ ve bunun gibi) o zaman ben onları taklid ederim" buyurmuştur. Eğer kadı ictihad ehli değilse; kendisinden istenilen hükmü bir müctehid'den alır, ilimsiz hüküm vermez, sormaktan da utanmaz" (114) hükmü kayıtlıdır.

1833 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İctihadı ile hükmeden kadı isâbet ederse iki ecir vardır. İctihadı ile hükmedib hata ederse bir ecir (sevab) alır"(115) buyurduğu bilinmektedir. Diğer bir rivâyette; "İctihad eder ve isâbet edersen on sevab mükâfat alırsın. Bütün gayretine rağmen hata edersen bir sevap alırsın"(116) buyurduğu beyan edilmiştir. Şüphesiz ki bu; ictihad yapabilme kudretinde olan kadı (Hâkim) ile ilgili bir hadisedir. Bir kimsenin "müctehid" olabilmesi için; bir-çok vasfı elde etmesi gerekir. Bu konu üzerinde daha önce durmuştuk!..(117)

KADI MAAŞINI NEREDEN ALIR?

1834 Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrah (ra) Halife Hz. Ömer (ra)'e hitaben: "-Vâli ve Haraç Âmili tâyin etmek sûretiyle Resûlullah (sav)'ın Ashabını kirlettin" demiştir. Hz. Ömer (ra): "-Ey Ebû Ubeyde!.. Eğer ben İslam'ın selâmeti için dindar kimselerden istifade etmezsem, dinimi kiminle yaşatır, Allah emirlerini tatbik ederken kime dayanırım?" diye sorar. Bunun üzerine Ebû Ubeyde: "-O halde İstihdam ettiklerini, fazla ücret vermek sûretiyle zengin et ki, onları hıyânetten korumuş olasın" teklifinde bulunur. Hz. Ömer (ra) bu teklife: "-Onlardan birini vazifeye tâyin ettiğim vakit; bir daha muhtaç olmayacakları kadar ücret veriyorum"(118) diyerek, hıyânetten korunduğunu beyan eder.

Mü'minlerin işlerini gören kimselerin; belirli bir ücret almaları ve bütün mesâîlerini (gayretlerini) sarfetmeleri esastır. Hz. Ebû Bekir(ra), Hz. Ömer (ra) ve Hz. Ali (ra); "Beytülmal"den kendilerine ve âile efradına yetecek kadar maaş almışlardır.(119) Hz. Osman (ra) ise; zengin olduğu için (Hilâfeti döneminde) beytülmal'den herhangi bir ücret almamıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hicri 8.nci yılda, Hz. Attab b. Esed'i Mekke'de görevlendirdiği zaman, her yıl için dört yüz dirhem maaş bağladığı bilinmektedir.(120) Hz. Ömer (ra)'in hilâfeti döneminde Kûfe Kadısı Şureyh her ay 100 dirhem maaş alıyordu. Hz. Ali (ra) hayat şartlarını dikkate alarak Kadı Şureyh'in aylığını 500 dirheme çıkarmıştır.(121) İmam-ı Serahsi: Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde bir koyunun bedelinin beş dirhem olduğunu kaydetmektedir.(122) Dikkat edilirse Resûl-i Ekrem (sav) ve Hülefa-i Râşidiyn döneminde görev yapan memurlara, oldukça yüksek maaş bağlanmıştır. Hz. Ömer (ra)'in: "-Bir daha muhtaç olmayacakları kadar ücret veriyorum" demesinin sebebi de budur. Esasen "Nasıl geçineceğini" düşünen bir memur; başta rüşvet ve zimmet olmak üzere, bir-çok hileli yola başvurulabilir.

1835 Feteva-ı Hindiyye'de: "Eğer Kadı (Hâkim) ihtiyaç sahibi ise; evlâ olan onun rızkını "Beytülmal"den almasıdır. Bu kadı üzerine vecibedir. Ancak zengin ise; bu hususta muhtelif rivâyetler vardır. Essah olan zengin durumda olan Kadı'nın (Hâkim'in) "Beytülmal"den bir-şey almamasıdır. Feteva-ı Kadıhan'da da böyledir. Kadı; maaşını yalnız görev yaptığı beldenin bütçesinden alır, başka yerden alamaz. Çünkü o belde halkının işlerini yapmaktadır. Bu sebeble maaşını da oradan almak durumundadır. İnaye'de de böyledir"(123) hükmü kayıtlıdır. Beytülmal'in bir-çok gelirleri vardır. Daha önce Vâli, Kadı, Müftü ve diğer memurlara hangi bölümden maaş ödendiği üzerinde durmuştuk.(124)

1836 Kur'ân-ı Kerîm'de "Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeblerle yemeyin ve kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını günah(ı mûcip oylar)la yemeniz için, o malları hüküm sâhiplerine (Kadırlara, vâlilere vs..) aktarmayınız"(125) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Kurtubi: "Haksız olduğunu bildiği halde; hüküm sahiplerine rüşvet vermek suretiyle, başkasının mallarına tecevüzün bu âyetle haram kılındığını" zikretmektedir.(126) Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allah'ın lâneti rüşvet alan ve veren üzerine olsun"(127) buyurduğu bilinmektedir. Diğer bir riveyette, her kişinin de azabı tadacağı hatırlatılmıştır. İbn-i Abidin; rüşvet'in mahiyeti ve çeşitleri konusunda şunları kaydeder: "Rüşvet kelimesi; "Rüşvet" veya "Raşvet" şeklinde söylenebilir. Misbah isimli lûgat kitabında rüşvet şeklinde zaptedilmiş ve "Kişinin hâkime veya başkasına lehinde hüküm vermek için veya isteğine ulaşabilmek için

vermiş olduğu şey" diye târif edilmiştir. Fetih'de rüşvetin dört bölümde inceleneneğine yer verilmiş, dört kısım olduğu da söylenmiştir:

Birincisi: Alana ve verene haram olan rüşvettir. Oda Vâlilik, Emirlik, Hâkimlik (görevi) almak için verilen rüşvettir.

İkincisi: Bir kimsenin lehine hüküm vermek için hâkimin (Kadı'nın Rüşvet almasıdır. Onun hükmüde aynıdır, yâni haramdır. Velew ki verdiği hüküm doğru da olsa!.. Çünkü doğruyu bulup-çıkartmak, o istikâmette hüküm vermek onun (Hâkim'in, Kadı'nın) görevidir. Görevine karşılık rüşvet alması kesinlikle haramdır.

Üçüncüsü: Daha üst kademedede işini görmek üzere birinden bir mal alması veya ona bir menfaat sağlaması için rüşvet alması, yüksek kademedeki memurların (Âmirlerinin) verebilecekleri zararı bertaraf etmesi için, ona mal-para vermesidir. Bu da ancak alan kişi için haramdır.

Dördüncüsü: Parayı verdiği kişinin zulmünden veya onun vereceği kötülükten korktuğu için, kendisine bir miktar para veya mal vermesidir. Bu durumda; yalnız kendi nefsi ve aile efradı için korkmak şart değildir. Malı için korkmasında da durum yine aynıdır. Bu durumda verilen; veren kişi için (Zarûret olduğu için) helâl, alan kişi için haramdır. Çünkü herhangi bir müslümana karşı meydana gelebilecek zararı önlemek vâciptir. Buna karşı mal almak ise caiz değildir"(128)

İslâm uleması kadı'nın (Hâkim'in) rüşvet almasının küfre yakın büyük bir günah olduğu hususunda müttefiktir. Rüşvet vererek; kazâ makamına (Kadılık görevine) tayin olan kimsenin hükmü bâtıldır, geçersizdir.(129) Âdil olarak göreve başlayıp; rüşvet almasıyla veya diğer sebeplerle (Zinâ etmek, içki içmek vs..) faasık durumuna düşerse, görevden azledilmesi gerekir. Ulû'lemlr'in onu görevden alması vâciptir.(130)

1837 Mü'minlerin; birbirine olan sevgilerinin artması ve dostluklarının pekişmesi için, hediyeleşmeleri her iki taraf için de (veren ve alan) helâldir. Ancak haksız olduğu bir konuda kendisine yardımcı olması için verilen hediye (her iki taraf için de) haramdır. Hanefî fûkahası "Kadı'nın hediye alıp-alamayacağı" konusunda titizlikle durmuştur.(131) Feteva-ı Hindiyeye'de: "Hediye şartsız olarak verilen maldır. Rüşvet ise belirli şartla verilir. Hızanetü'l Müftin'de de böyledir. Hâkim (Kadı) yakın akrabası dışında; hiç kimseden

hediye kabul edemez. Dâvası olmayan kimselerin hediyesine gelince; burada iki durum sözkonusudur. Ya önceleri akrabalık veya dostluk sebebiyle aralarında hediye alıp-verme adeti vardır veya böyle bir adetleri yoktur. Eğer böyle bir adetleri mevcut değilse kadı kat'iiyen hediye alamaz. Âlimlerden bazıları (almaya mecbur kalırsa) aldığı hediye "Beytü'lmal'e" koyabilir derken, bazıları da sâhibine iâde eder demişlerdir"(132) hükmü kayıtlıdır. İbn-i Hümam "davası olmasa bile (hiç kimseden) hediye alamayacağı" üzerinde durur. Zirâ dâva; zamana dayanan bir hâdisedir. Hediye verdiği zaman bir davası olmayabilir (daha sonra dâva konusu ortaya çıkarsa) kadı töhmet altında kalır. Kadı'nın hastaları ziyâret etmesi ve mü'minlerin cenâzelerine katılmasında bir beis yoktur. (133)

KADI'LARIN TARAFSIZLIĞI (KADI KİMLERİN DAVASINA BAKAMAZ?)

1838 Kadı (Hâkim); şahsî hislerinin tesiriyle, kendilerine karşı tarafsız davranması şüpheli sayılan şahısların davalarının mahkemeye getirilmesi halinde derhal "Görevsizlik" kararı alır ve davaya başkasının bakmasını sağlar. Esasen Kadı; bu gibi durumlarda kendisi görevsizlik kararı vermese bile; taraflardan biri hâkimi (Kadı'yı) reddedebilir. Kadı; kendisini ilgilendiren konularda hüküm veremediği gibi, Usûl (Anne, Baba, Dede, Nene, vs..) ve Furû (oğlu, kızı, torunları vs..) hakkında da hüküm veremez. Zirâ hislerinin etkisi altında kalabilir. Karısının, iş ve mülk ortağının taraf olduğu davalara da bakamaz. Dolayısıyla (âdil bile olsa) haklarında şâhitlik yapamayacağı (şâhitliğinin kabul edilmeyeceği) şahısların davalarına bakamaz.(134) Ulu'lemlr dahi; bizzat kendisi ile ilgili bir davada hâkimlik (Kadı'lık) yapamaz. Hz. Ömer (ra), Hz. Osman (ra) ve Hz. Ali (ra) gibi, mü'minlerin örnek alacağı kimseler kendilerini ilgilendiren davalarda, kadı huzuruna çıkmışlardır.(135) Bilindiği gibi; mutlak müctehid durumunda oldukları hususunda icmâ vardır. Töhmet altında kalmamak için; kadı huzuruna çıkmışlardır.

MUHÂKEME USÛLÜ (NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?)

1839 Ulû'lemlr'in vazifesi; Allahû Teâla (cc)'nın indirdiği hükümlerin hakkı ile tatbik edilmesini sağlamaktır. Konunun daha iyi kavranması için Hz. Ömer (ra)'in, Ebû'l Musa El Eş'ari (ra)'ye yazdığı mektubu gündeme getirelim. İmam-ı Serahsi bu mektubu "Kazâi Talimatnâme ve Hüküm Vermenin Esasları" olarak değerlendirmiştir.(136) İmam-ı Kasani aynı mektubu "Siyasi Talimatnâme"(137)

olarak kabul eder. Mektub "Besmele, hamdele ve salvele'den sonra şu hükümleri içine alır: "Şüphesiz kazâ muhkem bir farz ve takip edilen bir sünnettir. Sana dava olarak getirilen hususları inceden inceye düşün!.. Senin nezdinde hak ortaya çıkınca derhal hükmünü ver ve icrâ et!.. Zirâ icra edilmeyen bir hakkın hiçbir kıymeti ve fâidesi yoktur. Davacı ve davalıya; duruşma yerlerinin seçiminde ve duruşma anında eşit muâmele et ki; zengin (şerefli, soylu) olanlar kendilerinden yana hüküm vereceğin hissine kapılmasınlar. Zayıf (kimsesiz, güçsüz) olanlar da; zulme uğrayacaklarını zannetmesinler, içlerinden böyle bir duygu geçmesin!.. Davasını beyyine ile ispat etmek dava açana; yemin ise iddiayı reddedene düşer. İnsanlar arasında helâlî haram, haramı helâl etmemek (Bu hududlara tecavüz etmemek) şartı ile sulh caizdir. Bir gün davayı hükme bağladıktan sonra; ertesi gün verdiği hükmün doğru olmadığını anlar ve hakiki bir hal çaresi bulursan, hakka dönmekten seni hiçbir engel alıkoymasın!.. Zirâ hak olan birşeyi, hiçbir engel bâtil kılamaz. Şu hususu da kat'i olarak bil ki; hakka dönmek, hatâlı yolda devam etmekten çok daha hayırlıdır. Sana dava olarak getirilen meselelerin hükmünü Kur'ân ve Sünnet'te bulamaz, kalbine şek ve şüphe taarruz ederse, çok dikkatli olarak uzun süre düşün. (Bütün gayretini sarfet)!.. O hadise ve davaların benzerini araştır, illetleri iyi kavra!.. Sonra bu hususta kıyas yoluyla ictihad et!.. Sana göre Allahû Teâla (cc)'ya karşı daha sevimli ve hakka daha yakın, daha uygun düşecek hükmü ver!.. Hakkını iddia eden bir kimseye; davasını isbat edebilecek münâsib bir zaman tanı. Eğer beyyine getirirse o şahıs hakkını alır. Ancak münâsib gördüğün zaman içerisinde beyyinesini (Delillerini) getirmeyen veya getiremeyenin aleyhine hüküm ver!.. Mü'minler âdildirler. Onlardan biri diğerinin lehinde ve aleyhinde şâhidlik edebilir. Ancak yalancı şâhidlikte meşhur olan veya hakkında "Hadd-i Kazf" (İftira cezası) tatbik edilmiş bulunan veya akrabalık bağı olan kimseler müstesnâdır. (Yani bunlar şâhidlik yapamaz). Gerçekten Allahû Teâla (cc) gizli olan şeyleri hakkı ile bilir ve sizden beyyineler vâsıtasıyla haddleri uzaklaştırır. Sizlerden (deliller ve yeminler vâsıtasıyla) cezâları kaldırır. (Yani siz; "zâhiri hakkı" deliller ve yeminler vâsıtasıyla ortaya çıkarırsınız, Allah ise hepsini bilir) Muhâkeme ve murâfaa esnasında; insanlara gazab etmekten, hiddet göstermekten, bağırıp-çağırılmaktan, işlerin çokluğunu bahâne edip sıkıntı belirtmekten ve ekşi suratlı olmaktan kati olarak sakın!.. Çünkü Allahû Teâla (cc) kazâ işleri sebebiyle, bu işle hakkı ile meşgul olanlara mükafatlarını verir. Âhiret gününde onun ameli güzel olur. Allahû Teâla (cc) yaptığı işlerde kendi rızâsından ayrılmayan kadı'yı (Hâkimi); insanlar ile arasında meydana gelebilecek tehlikelerden muhafaza eder. Yaptığı işlere riyâ karıştıran ve hüsn-i

niyyeti ihlâl eden Kadı'yı; Allahû Teâla (cc) insanlar içerisinde rezil ve rûsvay eder. Çünkü Allah; ancak samimi ve hâlis bir niyyet ile yapılan amelleri kabul eder. Allahû Teâla (cc)'nın sana bu dünyada rızık olarak verdiği ve rahmet hazinelerinden sana ihsan ettiği nimetlerde; Allah yanında sana mükâfat olarak ne gibi bir şey düşünürsün. Vesselâm!." İmam-ı Yusuf (rha) "Kitabû'l Haraç" isimli eserinde; Hz. Ömer (ra)'in Vâli ve Kadı'larını sürekli ikâz ettiğini, zaman zaman mutemed kimseleri göndererek kontrol ettiğini zikreder. İmam-ı Serahsi; Hz. Ömer (ra)'in kazâ faaliyetleriyle ilgili olarak Şam Vâlisine yazdığı mektuba da yer vermiştir.(138) Şimdi "Dava açma" safhasından başlayarak; muhâkeme ve murâfaa usûlünü izah edelim.

DAVA'NIN TÂRİF VE MÂHİYETİ

1840 Önce "Dava" kelimesi üzerinde duralım. Arapça bir kelime olup; "Duâ, talep, niyaz, temenni, nidâ ve rağbet gibi manalara gelir. Bir kimsenin; ihtilaf halinde, bir şeyi kendine izâfe ederek "Bu mal benimdir" demesi, tâlep açısından bir dava'dır. İslâmî ıstılahta; "Bir kimsenin; Kadı'nın (hâkimin) huzurunda, bir hakkı başkasından talep etmesine dava denilir"(139) târifî esas alınmıştır. Hakkı ihlâl edilen ferd; bir davâ dilekçesiyle Kadıya mürâcaat ederek, hakkının tesbit edilmesi ve geri verilmesini talep edebilir. Burada "Talep edebilir" demesinin sebebi; hukuk davalarında hakkı ihlâl edilen ferdin, dava açmaya zorlanamâyacağını ifâde içindir.(140) Dava dilekçesinde; dava edilen şeyin kıymet ve vasfı belirtilir, eğer gayr-i menkûl ise hududları zikredilir ve davalının ikâmetiyle birlikte açık adresi yer alır.(141) Kadı; şekil yönünden eksik olanı işleme koymaz, ıslâh edilmesini talep eder.

1841 **DAVA'NIN SIHHATININ ŞARTLARI:** Dava'nın sahih olabilmesi için bazı şartların bulunması gerekir.

Birincisi: Davâ edenin (Müddei) ve dava edilenin (müddei aleyh) akıllı olması gerekir. Delinin, mecnunun ve akli ermeyen çocuğun davası sahih değildir. Bunların delilleri de dikkate alınmaz.

İkincisi: Dava edilen kimsenin huzurda olması lâzımdır. Kendisinden hak talebinde bulunulan kimse duruşmada hazır olmadığı müddetçe; dava açanın iddiası ve beyyinesi dinlenemez. Zira Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Ali (ra)'yi Yemen'e Kadı olarak gönderirken: "İki taraf senin karşında yerini alınca; her iki tarafı da iyice dinlemedikçe, aralarında hüküm verme"(142) tavsiyesinde

bulunmuştur. Hz. Ömer b. Abdülaziz (rha) bir kadı'ya davasının mücerred iddiasına dayanana hüküm vermemesini tavsiye ederken: "Sana gözünün çıkartıldığı iddiasıyla gelen davacı hakkında "-Ona işkence edilerek göz çıkarılmış" diye hüküm verme. Belki diğer şahsın iki gözü birden çıkarılmıştır" diyerek, gâib hakkında hüküm verilmemesini belirtmiştir. Hanefi fûkahası; gâib hakkında hüküm verilemeyeceğini esas almıştır.(143) İmam-ı Şafii (rha) bu hususta muhâlifdir.

Üçüncüsü; İddia edilen hususun belirli olmasıdır. Bir kimse; herhangi bir hak hususunda ben fulânın vekiliyim dese, davacı da bunu red etse, dava dinlenemez.

Dördüncüsü: Dava'nın; kadı tarafından, dava meclisinde (mahkemede) hükme bağlanmasıdır. Mahkeme hâricinde verilen hüküm geçerli değildir. Zira bunda davalıya karşı haksızlık sözkonusudur.

Beşincisi: Davacının özürü yoksa, davasını bizzat kendisinin anlatmasıdır. Ancak davalı râzı olursa, onun adına bir başkası vekâleten konuşabilir. İmameyn'e göre rızâsı olmasa da vekil tutması sahihtir.

Altıncısı: Dava'da tenâkuz olmamalıdır. Ancak "Neseb'in ve Hürriyet'in tesbiti konusundaki davalar" müstesnâdır. Meselâ: Bir adam önce "Kendi mülkü" olduğunu iddia eder, sonra da "Sattığını" söylerse ve satma işleminin sonradan değil, önceden olduğunu beyan ederse bu bir tenâkuzdur. Bahru'r Raik'te de böyledir.

Yedincisi: Davacının, davasının (Dava ettiği konunun) sükût bulma ihtimâli olmalıdır. Bir kimse hakkında davacı: "-Bu benim oğlumdur, bunun bir benzeri daha doğrulmadı" derse, davası dinlenilemez. Bedai'de de böyledir.(144)

1842 İslâm fikhında; kamu adına dava açacak "Savcılık Makamı" yoktur. Zira herhangi bir suçta; ya Allahû Teâla (cc)'nin hukuku ihmal edilmiştir veya kul hukuku sözkonusudur. Bazı suçlarda ise; hem Allahû Teâla (cc)'nin hukuku, hem kul hukuku bir arada bulunur. Meselâ; Hadd-i Kazf gibi!.. Dolayısıyla "Kamû Hakkı" diye ayrı bir hak sözkonusu değildir. Hz. Osman (ra)' Kûfe Vâlisi Velid b. Ukbe'nin şarab içtiği ihbar edilmiş; bunun üzerine Halife (Hz. Osman) hâdisi ile ilgili olarak gerekli soruşturma ve tahkikatı yaptırmıştır.(145) Bunun gibi birçok misâli zikretmek mümkündür. Allahû Teâla (cc)'nin hukukunun çiğnendiği durumlarda; her müslüman'ın, Kadı'ya mürâcaat etme hakkı vardır!.. Mürâcaat

eden şahıs, dava açmış sayılır. Ayrıca kamu adına dava açacak "Savcı'ya" ihtiyaç yoktur.

1843 DAVA'NIN HÜKMÜ: Davalının; davacıya karşı "Kabul" veya "Red" etme hakkına sahip olması, dava'nın hükmüdür. Eğer davalı (Davacının hakkını) ikrar ederse, iddiâ olunan (hak) sâbit olur. Şâyed inkâr ederse Kadı; davacıya hitaben; "-Beyyinen (Delilin) var mıdır? diye sorar. Eğer o: "-Hayır, delilim yok" derse, bu defa "-Yemin eder misin?" sualini sorar. Bu sual karşısında davacı susar, "Evet" veya "Hayır" demezse, Kadı (Hâkim) onun davasını inkâr ettiğini kabul eder. Şâyed beyyinesi (Delili) varsa, davası dinlenir. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir."(146) daha sonra Beyyine (Delil'den) kasdın neler olduğu izah edeceğiz.

DAVALARA NEREDE BAKILIR?

1844 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mescidler ancak Allahû Teâla (cc)'nın zikredilmesi ve hüküm vermek için binâ edilmişlerdir" Hadis-i Şerifini esas alan Hanefî fûkahası: "Resûl-i Ekrem (sav) davalara; mescid'de, herkese açık olarak bakıyordu. Hülefâ-i Râşidiyn döneminde de; mescidler, bu gâye ile kullanılmıştır."(147) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Şafi (rha) "Kazâ için mescidde oturum yapmak mekruh olur. Zira müşriklerin necis olduğu nassla sâbittir. Eğer muhakeme için mescidde oturum yapılırsa, girmelerine mâni olunamaz. Ayrıca hayız hâlindeki kadınların mescide girmeleri de nâssla yasaklanmıştır"(148) hükmünü beyan etmiştir. İmam-ı Şafi (rha)'nin bu kavline, Hanefî fûkahası şu şekilde cevap vermiştir: "Müşriklerin necis olması; kalbi ile alakalı bir hâdisedir. (İtikâden necistir). Zâhiren (vücûd olarak) necis değildir. Dolayısıyla kazâ (mahkeme) için mescide girmekten menedilmez. Kaldı ki; kazâ, bir açıdan (Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek noktasından) ibadet hükmündedir. Mescidde ikâme olunması câizdir. Hayız halindeki kadının durumuna gelince; durumu haber verir, kazâ makamındaki kimse ve yardımcıları dışarı çıkarlar. Cum'a camisi; kazâ için daha elverişlidir. Çünkü kadının (hâkim'in) fıkıh erbâbı âlimlerden faydalanması daha kolay olur."(149)

1845 Feteva-ı Hindiyye'de: "Kadı'nın (Hâkimin) bulunduğu yerde veya sevdiği bir mahalde hüküm vermesinde bir sakınca yoktur. Zira hüküm vermek için bir yer (hassaten) tahsis edilmemiştir. Tatarhaniye'de de böyledir. Hâkimin evi şehrin ortasında ise evinde oturup hüküm vermesinde, bize göre (Hanefilere) bir sakınca yoktur. Bezzaziye'de de böyledir. Haniye'de şöyle beyan edilmiştir:

"Hakim evinde veya mescidde oturduğunda, izdihamdan dolayı bir yardımcı (Odacı, mübâşir) alır. Bu kapıcı içeri girmeleri için hiç kimseden bir ücret alamaz. Tatarhaniye'de de böyledir. Hâkim (Kadı) mescidde hüküm verebilir. Fakat mescidde hadd ve ta'zir cezalarını tatbik edemez. Nehrû'l Faik'te de böyledir. Kadı (hâkim) yol dar olmadığı takdirde (gelip-geçene zarar vermezse) orada oturup hüküm vermesinde bir sakınca yoktur. Tebyin'de de böyledir"(150) hükmü kayıtlıdır. Dikkat edilirse Hanefî fûkahası: dava'ya nerede bakılacağına değil, mâhiyetine önem vermiştir. Eğer "Ulû'lemr"; bir adliye binâsı yaptırırsa, bütün kazâ işleri orada ifâ edilebilir.

DAVALARA NE ZAMAN BAKILMALIDIR?

1846 Resûl-i Ekrem (sav) ve Hülefâ-i Râşidiyn döneminde; davalara bakmak üzere hususi bir gün tayin edilmemiştir. Mesâi saati kavramı da yoktur. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek bir ibâdet kabul edilmiş; dava konusu ortaya çıkınca derhal (Nerede olursa olsun) duruşma yapılmıştır. İlk defa Emeviler döneminde; kazâ işleri için belirli günler tesbit olunmuştur. Genellikle Cum'a günleri; kazâ işlerine bakılmamış, ibâdet saatlerinde de, tâtil edilmiştir. İmam-ı Hassaf'ın zamanında Pazartesi günleri, İmam-ı Azam'ın zamanında Cumartesi, bazıların zamanında da Çarşamba günleri tâtil yapılmıştır. İmam-ı Serahsi: "Kadı yoruluncaya kadar kazâ işlerini yürütür. Güneş doğduktan sonra öğleye kadar çalışması uygundur. Bununla beraber kazâ işleri fazla ise; davaların bakılmasını günlere taksim eder ve kendi durumuna göre bakar, dosyaları inceler"(151) diyerek, geniş bir bakış açısı getirmiştir. İbn-i Hümam kadı'nın (hâkimin) fazla yorulmamasını, vereceği hükmün sıhhati açısından uygun bulmuş ve sâdece gündüzleri kazâ işlerine bakmasının gerektiğine dikkati çekmiştir.(152) İmam-ı Kasani'de; güneş doğduktan sonra başlayıp, batması ile birlikte bırakmasının uygun olacağını esas almıştır.(153) Feteva-ı Hindiyye'de: "Kazâ işleriyle uğraşan kimsenin; kadınlara ait davalar için ayrı bir gün tahsis etmesinin güzel olacağını" kaydetmiştir.(154) sonuç olarak; dava'nın günü ve saatini kadı kendisi tâyin eder. Bazı müsteşrikler; İslâm toplumunda Ramazan aylarında, kazâa işlerine bakılmadığı iddiasını ortaya atmışlar ve bunun "Âdli tâtil" sayılabileceği tezini savunmuşlardır. Ancak bu hususta ciddi bir delil bulmak zordur. Resûl-i Ekrem (sav)'in sünnetinde ve Hülefa-i Râşidiyn'in tatbikatında böyle bir hâdise sözkonusu değildir. Aksine Hz. Ömer (ra)'in Ebû Musa El Eş'ari'ye yazdığı mektupta ve tatbikatta; hak sahibine hakkının (Mümkün olan en kısa zamanda) verilmesi esas alınmıştır. Adâleti geciktirmek;

hak sâhibi açısından bir zulümdür.

KADI'NIN DURUŞMA ESNASINDAKİ TUTUMU NASIL OLMALIDIR?

1847 İslâm üleması; kazâ işleriyle meşgul olan kimsenin, duruşma esnasındaki tutumu üzerinde hassâsiyetle durmuştur. Bütün fıkıh kitaplarında "Edebü'l Kadı'nın; ayrı bir kısım olarak ele alınması bunun en güzel delilidir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Eğer sizden biriniz kazâ işine (Kadılık vazifesine) mübtelâ olursa; hasımlar (Davacı ve davalı) arasında, mecliste yer göstermek, işâret etmek ve bakmak hususunda eşit davransın"(155) buyurduğu bilinmektedir. Esâsen hâkim (Kadı) taraflar arasında Adâletle hükmetmeye memur edilmiştir. Duruşma esnasında; herhangi bir tarafa meylederse, vereceği hüküm sui-zanna sebep olabilir. Hanefî Fûkahası: "Duruşma esnasında hakim (Kadı); taraflardan yalnız birisini eve kabul etmek ve hüküm meclisinden birisiyle halvet veyahut ikisinden birisine eliyle, gözüyle veya başıyla işârette bulunmak, gizlice (Fısıltı şeklinde) konuşmak, yâhud diğerinin bilmediği lisan ile söz söylemek gibi töhmet ve sui-zanna sebep olabilecek hal ve hareketlerde bulunamaz. Hâkim; taraflar arasında şer'i şerife göre hükmetmeye memurdur. Dolayısıyla tarafeynden (Davalı ve davacı) birisi her ne kadar eşraftan ve diğeri avamdan birisi olsa bile; muhâkeme esnasında (oturtmak, kendilerine bakmak ve söz söylemek gibi) muhâkemeye müteallik muamelede tamâmiyle Adâlet ve müsavata (Eşitliğe) riâyet etmek mecburiyetindedir"(156) hükmünde ittifak etmiştir. Dikkat edilirse fukaha; muhakeme ile ilgili olarak akla gelebilecek her türlü hususun üzerinde hassâsiyetle durmuştur.

1848 Resul-i Ekrem (sav)'in duruşma esnasında tarafları (Davacı ve davalı) oturtuyordu.(157) Oturtma şeklinde dahi; müsavata riâyet etmesi ve bunu emretmesi önemli bir hadisedir. Halbuki câhiliyye döneminde araplar arasında; sosyal sınıflar teşekkül etmiş ve belli bir gelenek ortaya çıkmıştır. Nitekim Ebû Cehil'in (Bedir Savaşında) ölüm anında dâhi bu geleneğe sâdık kaldığı bilimektedir.(158) Hâkim (Kadı) Murâfaa yapmadan önce; gerekli her türlü tedbiri (Hukukî, idarî, inzibatî vs..) almak zorundadır. Fetava-ı Hindiyeye'de: "Hakimin (Kadı) duruşma yapacağı mescide girdiği zaman; önce iki rek'at veya dört rek'at namaz kılması münâsibtir. Dört rek'at kılması daha efdaldır. Sonra Allahû Teâla (cc)'ya "muvaftak kılması, günahlardan ve zulmetmekten muhâfaza buyurması, isâbetli hüküm vermesine yardımcı olması" için duâda bulunur. Sonra da hüküm vermek için oturur. Şayed fıkıh ve kerâmet ehli ile birlikte

olmak isterse, onlara yakın bir yere oturur. Kezâ emânet sâhibleri de (Ulemâ) Kadı'ya yakın bir yere ilişirler. Şâyed hâkim (Kadı) hüküm vermeye ehliyetli müctehid bir kimse ise, yalnız başına oturmasında da bir sakınca yoktur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir. Eğer kadı (hâkim) ammi ise (başkalarının ictihadlarıyla hükmediyorsa) alimlerle birlikte oturması müstehaptır. Nehrü'l Faik'te de böyledir. Hakim, tarafların yanında istişârede bulunmaz. Bezzaziye'de de böyledir. Zabıt kâtibi kadı'nın (Hâkimin) önüne oturur. Bu sûrette Hakim; onun ne yazdığını görür (rüşvet sebebiyle kâtibin) aldatılmasını engeller ve şâhidin sözlerini fazla veya noksan yazmamasını kontrol eder. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir."(159) hükmü kayıtlıdır.

1849 Şekil yönünden dava dilekçesi kabul edilince; Hâkim (Kadı) tarafları birlikte ve aleni olarak muhâkeme eder.(160) Mü'minlerden bir zümrenin dinleyip-dinlememesi hususu Kadı'nın (hâkimin) ictihadına bırakılmıştır. Davanın mâhiyetine göre karar verir. Müracaat sırasına göre; davalara bakılmasında herhangi bir mahzur yoktur.(161) Mâhiyet İtibâriyle acele görülmesi gereken davaların öne alınması mümkündür.(162)

1850 Duruşma başladıktan sonra: Davacı'nın dilekçesi aleni ve yüksek sesle okunur. Davalıya; bu dilekçede beyan olunan hususta bir-şey söyleyip-söylemeyeceği sorulur. Davalı; dava edilen şeyi davacının lehine ikrar ve itiraf ederse dava (Davacının lehine) sonuçlanır.(163) Davalı inkâr ederse; davacıdan delil istenir.

DELİLLER VE İSBAT MECBURİYETİ

1851 Adâletin tam olarak tecelli edebilmesi için; dava edilen hakkın isbat edilebilmesi şarttır. Çünkü Kadı (hâkim); tarafların getireceği ve ortaya koyacağı delilileri esas alarak bir hüküm vermek mecburiyetindedir. Davacı haklı bile olsa; varlığını isbat edemediği müddetçe, hakkını elde edemez. İslâm fıkında isbat mecburiyeti dava açan kimsenin üzerindedir. Davalı inkâr ederse, yemin teklif edilebilir. Nitekim bir Hadis-i Şerifte: "Beyyine (Delil ile isbat) dava eden kimse üzerinedir. Yemin etmek ise; inkâr edene teklif edilir"(164) hükmü beyan buyurulmuştur. Hakkı kat'i olarak ortaya koyacak her delil (Beyyine) Hâkim'in (Kadının) hükmüne mesned teşkil edebilir. Bunlar şehâdet, yemin, ikrar, yeminden nükûl, yazılı vesikâlar, emâreler ve hâkimin şahsen durumu bilmesi şeklinde tasnif edilebilir. Önce "Şâhidlik" konusunu gündeme getirelim.

ŞEHÂDET'İN TARİFİ VE MÂHİYETİ

1852 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!.. Allah için hakkı ayakta tutan (Hâkimler, insan)lar, adâletle şâhidlik eden (Kimse)ler olun"(165) emri beyan buyurulmuştur. Şehâdet; başkasına âid bir hakkı, kat'i bilgiye dayanarak, kazâ'nın (Yargı'nın) sıhhati için ihbar etmektir. Zannetmek veya tahmin etmek, şehâdet değildir. Zirâ Resûl-i Ekrem (sav): "Eğer güneş gibi gördüysen şehâdet et, aksi takdirde yapma"(166) emrini vermiştir. Fûkaha "Şehâdet, iyice görüp anlama manasına gelen "Müşâhede'den" türemiştir"(167) diyerek, bu inceliğe dikkati çekmiştir. Şehâdet; Kur'ân, sünnet ve icma ile sâbit olan, kazâ (mahkeme) işlerinde delil kabul edilen bir ameldir. Resûl-i Ekrem (sav)'in kendisine bir dava intikâl edince, şâhid getirmelerini talep ettiği bilinmektedir. (168) Kadı (hâkim) hükmü; şâhidlerin beyânına ve diğer delillere göre vermek mecburiyetindedir. Hanefî fûkahası: "Bir kimsenin, bir şahısta bulunan hakkını almak için, belirli lâfızla, hâkimin huzurunda ve hasmın muvâcehesinde vâki olan doğru ihbara şehâdet denir"(169) tarifini esas almıştır. Böyle bir ihbarda bulunan kimseye "Şâhid" denir. Lehine şehâdet edilen kimseye "Meşhûdün leh", aleyhine şehâdet edilen şahsa " Meşhudün Aleyh" ve şehâdet edilen hususade "Meşhudün bih" denilir.(170)

1853 Resûl-i Ekrem (sav)'in "Şâhidlere ikramda bulununuz ve hürmet ediniz. Çünkü Allahû Teâla (cc) onlar vâsıtasıyla hakları korur"(171) buyurduğu bilinmektedir. Şehâdet'in rûknü: Bir kimsenin kadı huzurunda (Yemin etmeksizin) "Şehâdet ederim" demesidir. Tebyin'de de böyledir.(172)

1854 Şehâdetin edâsının sebebi nedir? sualine cevap arıyalım. Kur'ân-ı Kerîm'de: Şâhidler çağırıldıklarında (Şâhidlik etmekten) kaçınmasınlar"(173) emri verilmiştir. Bilindiği gibi hakkı ayakta tutmak farzdır. Eğer âdil şâhidler olmazsa; insanların haklarını muhafaza etmek mümkün olmaz. Hak iddiasında bulunan davacı; bu hakkını şâhidle isbat etmekle yükümlüdür. Gerçekten iddiasında samimi olduğunu yakinen bilen bir mü'minin ona yardımcı olmaması, kardeşlik hukukuyla bağdaşmaz!.. Eğer iddiasında samimi değilse; davalı durumunda olan kimsenin, zulme uğrama ihtimali sözkonusudur. Böyle bir durumda bulunan müslümana da yardım etmek vâciptir. Şehadet'in Hükmü; tezkiyeden (yani âdil olduğu anlaşıldıktan sonra, kadı'nın) şehâdetin mahiyetine göre hüküm vermesidir. Bu kadı üzerine vâciptir.(174) Kıyasa göre; şehâdetin kadıyı ilzam eden kat'i delil olmaması gerekir. Çünkü haber hükmündedir. Bilindiği gibi haber'in doğru olması mümkün olduğu gibi, yalan olması da

ihtimal dahilindedir. Fakat nass'lar ve icma esas alınarak, kıyas terkedilmiştir. (175) Dolayısıyla İslâm fikhında; şâhidlerin sayısı ve vasıfları üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

1855 Ukûbat bölümünde; Hadd-i Zinâ'nın uygulanabilmesi için âdil dört şâhidin bulunması gerektiğini izah etmiştik!..(176) Diğer hadd cezalarında; âdil iki erkek şâhid'in beyanı geçerlidir.

1856 Doğum, bekâret ve kadınların kusurlarıyla ilgili hususlarda, şâhidlik hakkı kadınlara aittir. Resûl-i Ekrem (sav): "Kadınların şâhidliği; erkeklerin bakmaya muktedir olamayacakları (onlara haram kılınan) hususlarda câizdir"(177) buyurmuştur. Bu durumda iki kadının şâhidlik yapması ihtiyata daha uygundur. (178) İmam-ı Şafii (rha) kadınlardan dört şâhidin bulunması gerektiğine hükmetmiştir.(179) Hanefî fûkahası, "En Nisâi" kelimesinin cins belirttiğini; dolayısıyla bir tek kadının, kadınlarla ilgili hususlardaki şâhidliğinin câiz olacağını esas almıştır. İki kadının şâhidliği; kıyas yoluyla, ihtiyata daha uygundur.

1857 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şâhidlerin en hayırlısı; kendisinden şâhidlik etmesi istenmediği halde, şehâdet eden kimsedir"(180) buyurduğu bilinmektedir. Esasen; mü'minlerin haklarını koruma hususunda, titiz olmak vaciptir. Hanefî fûkahası; "Kul hukuku" ile ilgili meselelerde; şâhidliğin, farz olduğu hususunda ittifak etmiştir. Davacı; kazâ makamı (Kadı) huzurunda şâhid olarak gösterirse, hakkı bilen kimsenin şâhidlikten kaçınması haram olur.(181)

1858 Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olarak tatbik edilen Hadd cezalarında ise durum farklıdır. Mükellef; şâhidlik edip-etmeme hususunda muhayyerdir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in; şâhidlik eden bir sahabe'ye: "Şayed onun günahını örtseydin, senin için daha hayırlı olurdu"(182) diyerek, had cezalarında muhayyerliğin bulunduğu belirtilmiştir. Yine diğer bir Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmuştur: "Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allahû Teâla (cc)'da kıyâmet gününde onun ayıbını örter."(183) Fakat hırsızlık vâkıasına şâhid olan kimsenin; mal emniyeti açısından "aldı" demesi vâcib olur. Ancak "çaldı" demez!.. Çünkü hırsızlık yaptığı zahir olursa "Hadd-i Sirkat" (El kesme cezası) uygulanır. malın tazmini gerekmez. Halbuki mal sahibinin hakkının ihyası "aldı" demesiyle gerçekleşir.(184)

1859 Kaza makamına tâyin için gerekli bütün şartlar; şâhidlik yapmak için de

geçerlidir. Ukûbat bahsinde bu hususu izah etmiştik.(185) Şâhidlikte en önemli husus "Adâlet" konusudur. Çünkü faasıkın şehâdeti caiz olmaz. Feteva-ı Hindiyî'de: "Şehâdetinde adeletin izahı konusunda söylenen sözlerin en güzeli İmam-ı Ebû Yusuf (rah)'a âiddir. Demiştir ki: "-Şâhidlerin âdil olmasından murad; büyük günahları işlememesi (Kebire'den ictinab), küçük günahlarda da ısrar etmemesidir. (Sağire'de gayr-i Mıssır) adil şâhid; iyi hali meşhur olan kimsedir. İsbetli hükmü, hatasından; iyilikleri, kölütüklerinden fazla olan kimse âdildir. Nihaye'de de böyledir. Büyük günahların (Kebair'in) tasnifi ve mahiyeti hususunda ihtilaf edilmiştir. Bunların içinde en sahih olan izah Şeyhû'l-imam Şemsü'l-eimme Hulvânî'nin izahıdır. Hulvânî'ye göre; "Allahû Teâla (cc)'nın kat'i nasslarla haram kıldığı ve müslümanlar indinde şen'i (çirkin, kötü) görülen hususlar büyük günahlardır. Kezâ mürüvveti ve keremi terketmek de büyük günahlardandır. Ayrıca günah işlenmesine ve fisk-ü fücûra yardımcı olmak ve insanları teşvik etmek de büyük günahlardandır. Bunların dışında kalan günahlar ise; küçük günahlar (Sağire) hükmündedir. Muhıyt'de de böyledir"(186) hükmü kayıtlıdır.

1860 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer yasak ettiğimiz büyük (Günâhlardan) kaçınırsanız, sizin (öbür) kabahatlerinizi örteriz"(187) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu Âyet-i Kerîme'de büyük günahlar (Kebair), kabahatler ise (Seyyie) olarak anılmıştır.(188) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Yedi şeyden sakınınız. Bunlar: Allah'a ortak koşmak, haksız yere Allahû Teâla (cc)'nın haram kıldığı cana kıymak, sihir (büyü) yapmak, tefecilikle meşgul olmak, fâiz yemek, yetimin malına el koymak, düşmanla yüz-yüze gelindiğinde kaçmak, iffetli mü'min kadınlara iftira etmek"(189) buyurduğu bilinmektedir. Hz. Ali (ra)'den gelen bir rivâyette bunlara hırsızlık ve zinâ etmek de ilâve edilmiştir.(190) Müctehid imamlardan bazıları: "Allahû Teâla (cc)'nın cezâ tâyin ettiği ve açık olarak azabıyla tehdit ettiği her çeşit günah büyüktür" hükmünü zikretmişlerdir. Kadı'lar; şâhidlerin vasıflarını tesbit etmek için ya bizzat kendileri araştırma yapar veya bu işle ilgilenecek bir yardımcı tâyin ederler. Bu yardımcılara "Müzekki" veya "Sâhibû'l Mesâil" denir. Önceleri tezkiye işlemi âşikar olarak yapılıyordu. İlk defa Kufe Kadısı Şureyh (rha) gizli tezkiye usûlünü kabul etmiştir.(191) İslâmi ıstılâhta gizli tezkiye "Mestûre" adı verilmiştir.(192) Müzekki'lerin; kimlerin şâhidliklerinin kabul edilip-edilmeyeceğini, gayet iyi bilmeleri gerekir. Şâhidlerin Adâleti hususunda; müzekki'lerin vermiş olduğu hüküm geçerlidir. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) ve İmam-ı Yusuf (rha) bu hususta müttefiktir. İmam-ı Muhammed, şâhidlerin adeti dikkate alınır.

Şâhidlerin sayısı kadar müzekki; tezkiye vermişse ve ittifak hasıl olmuşsa, verdikleri hüküm ilzam edicidir"(193) hükmünü zikretmiştir. Esasen Müzekki; kazâ makamı tarafından tâyin olunan ve bizzat onun adına hareket eden bir yardımcıdır. Yaptığı hizmet karşılığı; "Beytü'l-mal'den", maaş almak durumundadır.

1861 Taraflardan biri müslüman ise; şâhidlerin mutlaka müslüman olması gerekir. Çünkü kâfirlerin, müslümanlarla ilgili şâhidlikleri kabul edilmez.(194) Zimmet ehli'nin; milletleri muhalif olsa da, birbiri üzerine yaptıkları şâhidlikleri muteberdir.(195) İbn-i Hümam, "Yalanın bütün dinlerde haram kılındığını" beyan etmektedir.(196) Dolayısıyla "Yalancı Şâhidliğin" haram olduğu hususunda icma hasıl olmuştur. Molla Hüsrev: "Bilmiş ol ki yalan yere şâhidlik eden kimsenin (Şehâdetiyle hüküm verilsin veya verilmesin) cezalandırılması gerekir. Yalancı şâhid'in ta'zir olunacağı hususunda icmâ vardır. Çünkü o kimse, müslümanlara zararı dokunan büyük bir günah işlemiştir. Yalancı şâhidlik hususunda belli bir sınır yoktur. Binaenaleyh o kimse "Bir daha yapmasın" diye cezalandırılır. Ancak Fûkaha ta'zir'in (cezâ'nın) nasıl olacağı hususunda ihtilâf etmiştir. İmam Ebû Hanife (rha) demiştir ki: "-O'nun ta'ziri (cezalandırılması) ancak teşhir edilmesidir." İmameyn'in kavline göre: "-Yalancı şâhidlik yapan kimse dövülür ve hapsedilir." İmam-ı Şafi (rha)'nin ictihadı da budur. Çünkü Hz. Ömer (ra)'in yalancı şâhidlik yapan kimseyi kırbaçladığı ve yüzüne çömlek karası sürdüğü rivâyet edilmiştir. İmam-ı Azam (rha)'ın delili ise şudur: Kadı Şureyh (rha) yalancı şâhidi teşhir eder, fakat dövmezmiş, eğer yalancı şâhid ticâret ehli ise; pazar yerinde değilse, ikinci namazından sonra insanların toplu olduğu yere gönderir ve: "-Biz bu adamı yalancı şâhid olarak bulduk, siz de bundan sakının" diye nidâ ettirmiş. Kadı Şureyh Sahabe zamanında Kadı'lık yapmıştır. Sahâbe-i Kiram'dan hiç birisi, bu cezâlandırmaya itiraz etmemiştir. Dolayısıyla Sahabe-i Kiram'ın görüp, itiraz etmemesi icma hükmündedir"(197) buyurmuştur. Muhakkak ki bu; Şer'i şerifle hükmeden, bir kaza makamı huzurunda yapılırsa, cezalandırılması sözkonusu olur. Bilindiği gibi Kur'ân, Sünnet ve icmâ ve diğer şer'i delillerle hükmetmeyen hiçbir kazâ (Mahkeme), kazâ hükmünde değildir.(198)

1862 Kadı; farklı dilleri konuşan insanların ikâmet ettiği bir belde görev yapıyorsa, "Tercüman"lar vâsıtasıyla işlerini yürütür. Resûl-i Ekrem (sav)'in Zeyd b. Sabit'e (ra) İbranice öğrenmesini emrettiği ve İbranice konuşanların meselelerinde O'nu (tercüman olarak) değerlendirdiği bilinmektedir. Tercüman'ın; âdil, müslüman ve emin olmasının yanında her iki dile hakkıyla

vakıf olmasıda gerekir.(199) İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) ve İmam-ı Yusuf (rha); mahkemede aynı dil hususunda iki tercümanın bulunmasının ihtiyata uygun olduğunu, ancak bir tercümanın da yeterli olacağını esas almıştır. İmam-ı Muhammed (rha) iki tercümanın bulunması şarttır" kanaatindedir. İmam-ı Şafii (rha)'nin de "en az iki tercümanın bulunması gerektiği" hususunda ictihadı mevcuttur.(200) Yaptığı hizmet karşılığı; tercüman "Beytü'lmal"den maaşını alır. Hiç kimse konuştuğu dilin dışında başka bir dille meselelerini anlatmaya zorlanılamaz. Çünkü bu ; fitrata müdahale hükmündedir. Eğer kendi rızasıyla konuşursa mesele yoktur.

1863 Hanefi fûkahası; "Yemin ile birlikte; tek bir şâhidin (veya yalnızca bir erkek şâhidin) beyanlarının delil olamayacağını, şâhidlerin sayısını beyan eden ayetlerin buna mâni olduğunu" esas almıştır. Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Huzeyme'nin yalnız başına şâhidliğini kabul etmesini, "İleti kat'i bilinemeyecek" bir uygulama olarak değerlendirmiştir.(201) Şafii ve Hanbeli fûkahası ise; taraflardan birinin yeminiyle birlikte tek bir şâhidin veya yalnızca bir şâhidin beyanlarının delil olabileceğini esas almıştır. Buradaki ihtilâf fıkıh usûlüne dayanır. Şöyle ki; Hanefi fûkahası "Teabbüdi olduğu ve illetlerinin akılla kavranamayacağı sâbit olan konularda kıyasın geçerli olmadığını" esas almıştır. Cezâ ve Hukuk davalarında yapılan tatbikât, kıyasa mânidir. Şâhidlerin nisabı; kat'i olarak ayetle tesbit edilmiştir. Resûl-i Ekrem (sav)'in Hz. Huzeyme'nin yalnız başına şehâdeti kabul etmesindeki illet kat'i olarak belli değildir. Çünkü Sahabe-i Kiram'ın hepsi için aynı tatbikatı yapmamıştır. Bu durumda; nassla sâbit olan şâhid adedi bâki kalır. Şafii ve Hanbeli fûkahası; bu tatbikat Hz. Huzeyme gibi güvenilir her sahabe için tatbik edilebilir. Fakat o hadiseye Hz. Huzeyme şâhid olduğu için, bu şekilde sünnet vârid olmuştur. Hülâfa-i Raşidiyn döneminde de, aynı tatbikat sürmüştür. Dolayısıyla güvenilir tek bir kişinin, şehâdeti delil olabilir. Şâhidliklerin kabulü ve reddi ile ilgili ilimler "Müzekki"ler üzerine farz-ı ayn'dır. Şimdi diğer delillere geçelim.

1864 EHL-İ VUKUF'UN (BİLİR KİŞİ) RAPORU: Kur'ân-ı Kerîm'de "Hz. Yusuf (as)'un kıssası" beyan edilirken; uğramış olduğu iftirada suçun kime âid olduğunu tesbit için, davanın bilirkişiyeye havale edildiğini görüyoruz.(202) Resûl-i Ekrem (sav) döneminde; neseb davalarında, kaif'lerin (Fizyonomi mütehâsislerinin) görüşlerine başvurulmuştur. İmam-ı Serahsi; Kadı'nın cezâ ve hukuk davalarında ehl-i ilme (Ehl-i Vukuf'a) müracaat ederek, onların rey ve mütalâalarını hükme mesned edebileceklerini beyan eder.(203) Şöyle ki; "Ehl-i İlmi" kendi sahasında cerayan eden olayların mâhiyetini tayin etmede mahirdir.

Alış-verişte meydana gelen bir ihtilâfta; ticaret erbabının görüşlerini almak hükmün sıhhati açısından önemlidir. Yine herhangi bir cinayet hâdisesinde; ehl-i ilm olarak "Doktorlar" söz sahibidirler. Nitekim Hz. Ömer (ra) döneminde; bir kimse şiirle kendisinin hicvedildiğini beyan ederek dava açar. Hz. Ömer (ra) "Şiirde hiciv unsurunun bulunup-bulunmadığı" konusunda meşhur Şâir Hassan b. Sabit'i (ra) "Ehl-i Vûkuf" tâyin etmiştir.

1865 İKRAR: Bir kimsenin; kendisine isnad olunan suçu veya borcu kabul edip itiraf etmesine ikrar denilir.(204) Kadı; ikrar eden (itiraf eden) kimsenin, itirafını dikkate alarak hüküm vermek mecburiyetindedir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Maiz (ra)'in ikrahını dikkate alarak, kendisini recm cezasına çarptırdığı bilinmektedir.(205) İkrar'ın bazı şartları vardır. Bunlar:

1. İkrar ve itiraf eden kimse akıllı ve bulûğa ermiş olmalıdır. Bu hususta ittifak vardır. İkrarın kabul edilmesi için hürriyet; bazı davalarda şart bazılarında şart değildir. Nihaye'de de böyledir.

2. İkrar'da rızâ ve kasıd şarttır!.. İşkence sonucu yaptırılan itiraf, ikrar hükmünde değildir.(206)

Mükellefin ikrar'dan rücû etmesi mümkün müdür? sualine cevap arayalım. Herhangi bir kimse önce itiraf ettiği bir hakkı veya suçu, daha sonra bazı mâzeretler ileri sürerek (Ruhi bunalım veya baskı) reddedebilir. Hanefi fûkahası; kul hukuku ile ilgili olan ikrar'dan (itiraftan) rücû etmenin sahih olmadığını" esas almıştır. Nitekim Mecelle'de: "Hukuk-i ibadada ikrardan rücû olmaz"(207) hükmü kayıtlıdır. Hudud (cezâ) davalarında; önce suçunu ikrar (itiraf) eden bir kimse, daha sonra rücû ederek "-Ben yapmadım" dese, itiraf etmemiş sayılır. Çünkü şüphe; had cezalarının ve kısasın kalkmasına sebep olan bir durumdur. İtirafını (ikrarını) reddettiği anda, "yapıp-yapmadığı" hususunda şüphe ortaya çıkar. Dolayısıyla ikrarından rücû sahihtir ve ceza tatbik edilemez.(208)

1866 **YAZILI BEYYİNELER:** Kur'ân-ı Kerîm'de; hukuki ve ticârî akidlerin, yazı ile tesbit edilmesi, âdil bir kâtibin de yazmaktan çekinmemesi (ve şâhidlerle bu belgenin güzelce düzenlenmesi) istenmiştir. İbn-i Kesir bu âyetin en son gelen hükümlerden birisi olduğunu kaydetmektedir.(209) İslâm üleması ticârî ve hukuki akidlerin yazılmasının "farz mı, yoksa müstehab mı" olduğu hususunda ihtilâf etmiştir. Zira Âyet-i Kerîme'de "borcu yazın" ve "İki şâhid tutun" hükümleri, emir sığasıyla gelmiştir. Unutma veya yanlış hatırlama soncu; ortaya

çıkabilecek her türlü ihtilafı önleme bakımından, akidlerin yazılması müslümanlar için hayırlıdır. İmam-ı Serahsi; "Resûl-i Ekrem (sav)'den kendi zamanına kadar ticârî, hukuki akidlerin, muamelelerin, idâri tasarruf ve siyasi anlaşmaların yazıyla tesbitinin gelenek halinde devam ettiğini zikretmektedir. (210) Esasen Siyasi bir anlaşma olan "Hudeybiye" anlaşması, Resûl-i Ekrem (sav)'in bizzat yazdırdığı bilinmektedir. Bunun dışında Resûl-i Ekrem (sav), bir alış veriş akdini yazı ile tesbit ettirdiğine şâhid oluyoruz. (211) Bilindiği gibi günümüzde "Noter'den" tasdikli bilgiler, yazılı delil hükmündedir. "Noter" Fransızca bir kelime!.. Tahavi'nin "Katibu's Şurut", Allame Tarsusi'nin "Âdil Katib" ve bazı fakihlerin "Vesika katipleri" ismini verdikleri kimseler; kazâ işlerine yardımcı olmuşlardır. Yazılı belgeler; başlı-başına delil midir? sualine cevap arayalım. Usûl-i fıkıh üleması; yazıların birbirine benzetilebileceği veya üzerinde tahrifat yapılabileceğini esas alarak, yazılı belgenin mücerred olarak delil olmadığı üzerinde durmuşlardır. (212) Ancak yazılı belge; iki adil şâhidle ispat edilirse, kat'i delil durumuna gelir. Nitekim Âyet-i Kerîme'de de: "Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o halde râzî (ve doğruluğuna emin) olacağınız şâhidlerden bir erkek iki kadın (yeter. Bu suretle), kadınlardan biri unutursa, öbürünün hatırlatması (kolay olur). Şâhidler çağırıldıkları vakit kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun onu vâdesiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında Adâlete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şüpheyi düşmenize de daha yakındır" buyurmuştur. Ulû'lemler veya Kadı; İslâm fikhını iyi bilen, salih ve takva sahibi bir kimseyi "Âdil kâtib" tayin edebilir. Dolayısıyla "Âdil kâtib'in"; fıkha uygun olarak düzenlediği akidler, kat'i delil hükmüne geçer!.. Yazılı beyyine olarak Kadı'ya sunulabilir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in alış veriş akdini yazı ve tesbit ettirmesi, (herhangi bir ihtilâf anında belge olarak kullanılmasını) mü'minlere ta'lim içindir. Fûkaha; iki âdil şâhidle birlikte yazılı beyyinenin delil olduğunda müttefiktir. (213)

1867 KARİNE VE EMÂRELER: Resûl-i Ekrem (sav)'in karine ve emâreleri dikkate alarak hüküm verdiği sâbittir. Nitekim Abdurrahman b. Avf(ra)'dan rivâyet edilen; Bedir savaşında; Resûl-i Ekrem (sav)'e küfrettiği için Ebû Cehil'i bulup-öldürmek azmindedirler, fakat (her ikisi de Ensar'dan oldukları için) Ebû Cehil'in kim olduğunu bilmemektedirler. Hz. Abdurrahman b. Avf (ra)'dan kendilerine Ebû Cehil'i gösterivermesi için istirhamda bulunurlar. Sonuçta ikisi birden Ebû Cehil'in üzerine yürürler ve öldürürler!.. Fakat hangisinin öldürdüğü ihtilâf konusu olur. Resûlullah (sav) "Kılıçlarınızı sildiniz mi?" sualini tevcih eder, silmediklerini öğrenince kılıç üzerindeki kana bakarak karar verir. (214)

İbn-i Kesir; Hz. Süleyman (as)'ın çocuğun annesini tesbit hususunda emâreleri dikkate aldığını beyan eder.(215) Mecelle'de; "Esbab-ı Hükümden (Hüküm sebeplerinden) birisi dâhi karine-i katıadır. Karine-i Katıa; hadd-i yakine (kesin bilgi sınırına) bâliğ olan emârelerdir"(216) hükmü kayıtlıdır. Ancak şüphe ve vehim geçerli değildir. Kesin bilgi sınırına yakın olmak zorundadır.

1868 **KEŞİF**: Kadı; hukuk ve had davalarında, keşif yaparak dava hakkında bir takım deliller bulmaya gayret eder. Resûl-i Ekrem (sav)'in; bir arâzi ve ev ihtilâfı ile ilgili olarak, Hz. Huzeyfe b. El Yeman'i (ra) keşif yapması için gönderdiği bilinmektedir. Hz. Osman (ra); Hz. Ali (ra) ile Talha b. Ubeydullah (ra) arasında arazi sebebiyle çıkan ihtilâfı, bizzat arâzının bulunduğu yere giderek, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra hükme bağlamıştır.(217) Hz. Ömer (ra) bir cinâyet davasında; olayın vukû bulduğu yere giderek, gerekli incelemeleri yapmış ve kâtili tesbit etmiştir!.. Bütün bunlar; gerekli durumlarda keşif yapılmasının zarûri olduğunu ortaya koymaktadır.

1869 **YEMİN**: Hukuk davalarında hükümlere mesnet olacak delillerden birisi de yemindir. Resûl-i Ekrem (sav) Hadramut ve Kinde'li iki şahsın arasında cerâyan eden Arâzi İhtilâfında; önce davacı'dan iddasını delil ile ispat etmesini tâlep eder. Davacı, bu hususta herhangi bir delil getiremeyince davalı durumunda olan kimseye "Yemin" etmesini teklif eder.(218) Dolayısıyla yemin; ispat için konulmuş bir delil değil, müdafaa usûlüdür.(219) Şafii fûkahası; yeminin hem ispat, hem müdafaa için delil olabileceğini, bu sebeble davalıya teklif edildiği gibi, davacıya da teklif edilebileceği kanaatindedir.

1870 Kendisine yemin teklif edilen davalı; yemin etmezse durum ne olur? İbn-i Ebi Müleyka Basra'da kadılık görevini edâ ederken, kendisine gelen bir dava ile ilgili olarak Müfti İbn-i Abbas'dan bilgi almak ister. İbn-i Abbas (ra) "- Davacıdan delil getirmesini iste!.. Şayed delil getiremezse, davalıya yemin teklif et!.. Davalı yeminden kaçınırsa (Nûkûl ederse) aleyhine hüküm verebilirsin" (220) buyurur. Hudud cezaları ve kısas'ta davalının yeminden kaçınması; hüküm için yeterli sebep değildir!.. Bu hususta ittifak vardır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Beyyine (Delil) getirmek iddia eden (davacı olan) kimsenin üzerinedir. Yemin etmek ise; inkâr edene (davalıya) düşer"(221) buyurduğu bilinmektedir. Ukûbat bahsinde; fail-i meçhul cinâyetlerde "Kasâme'nin" nasıl yerine getirildiği üzerinde durmuştuk!..(222)

1871 Hanefi fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sizden biriniz yemin edecek

olursa Allah (cc) adına yemin etsin veya terketsin" ve "Kim Allah'tan başkasının üzerine yemin ederse, şirk koşmuş olur" Hadis-i Şeriflerini esas alarak; Allahû Teâla (cc)'dan başkası üzerine yemin edilmeyeceğinde ittifak etmiştir. Yemin bazı hallerde Allahû Teâla (cc)'nın sıfatlarını zikretmekle te'kid kazanır. Buna "Tağlîz" etme (Şiddetlendirme) denilir. Şöyle ki: "Kendisinden başka ibâdete lââyık hiçbir mabûd olmayan, Rahman, rahim ve din gününün sahibi olan, gizli ve aşîkâr ne varsa hepsini bilen Allahû Teâla (cc)'ya yemin ederim ki: -İddia sahibi olan (davacı) falan kimsenin benim üzerimde iddia ettiği yoktur. İddia olunan'nın durumu şöyle, şöyledir vs." Mü'min, muttaki ve âlim olan kimseler için tağlîz etmeye (Şiddetlendirmeye) gerek yoktur.(223) Zimmet ehli yahudiler: "Musa (as)'ya Tevratı indiren Allah'a yemin ederim ki" diye yemine başlar. Hristiyan ise: "İsa (as)'ya İncili indiren Allah'a yemin ederim ki" diyerek, iddia sahibinin sözlerini reddeder.(224) Namus ve şeref üzerine; putperestlere dâhi yemin ettirilmez!.. Kazâ makamında bulunan kimse; Allahû Teâla (cc)'dan başkasının üzerine yemin yaptırmadığı gibi (Kendiliğinden) başka şekilde yemin eden kimsenin, yeminini de kabul etmez. Fûkaha'dan bir kısmı; Allah (cc) korkusunun azaldığını ve hesap şuurunun zaafa uğradığını dikkate alarak; talak (Karısının boş olması) üzerine de yemin ettirmenin câiz olacağını ileri sürmüşlerdir.(225) Zira; talak (boşanma) üzerine yemin eden kimse zararını gözönüne alarak yalan söylemekten sakınabilir. Bu gerekçenin tutarlı olup olmadığı tartışılabilir.

1872 HÂKİMİN (KADI'NIN) ŞAHSEN BİLMESİ VE KANÂTİ: İslâm fıkhiında; kazâ işleriyle meşgul olan (Kadılık görevini yapan) kimsenin şahsî kanaatlarıyla hüküm vermeleri mümkün değildir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ben de ancak fânî bir insanım. (Beşerim). Siz bana birçok davalar getiriyorsunuz. Sizlerden biri, diğer tarafa nazaran beni iknâ etmede daha kâbiliyetli ve muktedir olabilir. (Meselesini daha belîğ anlatabilir). Ben de ondan işittiğime göre hükmederim. Verdiğim bir hükümle bir kimseye hakikatte din kardeşine âit bir şeyi verecek olursam, o kimse asla almasın. Zira benim ona, o şekilde vermiş olduğum şey ancak ateşten bir çadır"(226) buyurduğu bilinmektedir. Bazı rivâyetlerde: "Dilerse o ateşi alsın, istemezse bıraksın" ziyâdesi vardır. Dikkat edilirse Resûlullah (sav) getirilen delilleri esas alınmasını ve ona göre hükmedilmesini emretmiştir. Şahsî kanaat; "Zahiri Hakkı" tesbit için geçerli değildir. Hudud davalarında ve kısas'ta; kadı şahsî bilgisine ve kanaatine dayanarak hüküm veremez.(227) Hukuk davalarına gelince; eğer kadı bir olaya şahid durumunda ise; mü'minin hakkının zâyî olmaması için, dava'nın başka bir

kadı'ya götürülmesini ve kendisinin şâhid olarak gösterilmesini teklif eder. Dolayısıyla; hakkın ihyâsını bu şekilde temin etmiş olur. Ancak aynı anda hem kadı, hem şâhid olamaz. Çünkü töhmet ve sui-zan sözkonusu olur.

1873 Bu Hadis-i Şerif aynı zamanda; meselelere vâkıf olan ve güzel izah edilebilen vekillere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek davacı, gerek davalı; hakkında kendi adına talep edebilecek bir vekil tâyin edebilir.(228) İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) bu hususta iki tarafın da rızâsının esas olduğunu beyan etmiştir. İmameyn'e göre; rızâ şart değildir. Çünkü bu vekâleti ilgilendiren bir durumdur. Belâğat yeteneği olmayan ve davasını anlatmakta güçlük çeken bir kimsenin; iddiasını vekili vasıtasıyla gündeme getirmesi mümkündür. İmam-ı Serahsi bu hususta bir misâl vermektedir: Resûl-i Ekrem (sav) arzedilen bir davada; taraflardan biri muhâkeme usûlünü gayet iyi bilmekte ve fâsîh konuşmaktadır. Diğer taraf ise o konularda hiçbir bilgi sâhibi değildir. Haklı olduğu halde; muhâkeme usûlünü bilmediği ve güzel bir şekilde meseleyi ortaya koyamadığı için, davayı kaybeder. Fakat bu sırada Resûlullah (sav): "Bir kimse; sahte deliller ortaya atarak davayı kazanır ve kardeşinin hakkını da alırsa cehennemden bir ateş parçası almış olur" buyurdu. Kendisini güzel müdafaa eden ve muhâkeme usûlünü bilen şahıs, hakikati itiraf etti ve hak sâhibine verildi"(229) Günümüzde "Avukatlık" yaygın olan bir meslektir. Haklı ve haksız (avukat) mutlaka; kendisine ücret ödeyen kimsenin davayı kazanmasını arzu eder!.. Kaldı ki; beşeri kanunlar sözkonusu olduğu için âhiret mesûliyeti üzerinde fazlaca durulmaz!.. İslâm fikhında vekil; mutlaka "hakkın sâhibine iade edilmesi" hedefini gözetmek zorundadır. Belli bir ücret karşılığında "Vekil" olmuşsa, ecir (İşçi) durumuna geçer.(230) Hz. Ali (ra) dava tâkip etmeyi sevmediği için; Kardeşi Akil b. Ebû Talib (ra) onun vekili olarak davalarına girmiştir. Akil ihtiyarlayınca; Hz. Ali (ra), Kardeşinin oğlu Abdullah b. Cafer'i vekil tayin etmiştir.(231) Serahsi; hem Akil'in, hem Abdullah b. Cafer'in Âlim, zeki ve hazır cevap olduklarını kaydeder, İslâm fikhında her çeşit dava için vekil tayin etmek sahihtir. Elbette; bu husustaki fiki hükümlere riayet etmek farzdır.

1874 Kazâ işleriyle meşgul olan kimselerin; huzur ve güvenlerini sağlamak şarttır. Dolayısıyla mahkeme anında; taraflar, vekilleri ve dinleyicileri uyaracak ve kadı'ya (hâkimlere) yardımcı olacak kimselere ihtiyaç vardır.(232) Muhâkeme ve murâfaa işlerinin düzgün yürümesi için "Ulû'lemlr" gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.

1875 Hanefî fûkahası; hem davacı, hem davalı'nın kadı huzurunda hazır olmasını

esas almıştır. Gerek iddia sahibinin (Davacı'nın) delilleri ortaya koyabilmesi, gerek davalı'nın kendini müdafaa edebilmesi; beraber kadı (hâkim) huzuruna çıkmalarına bağlıdır. Eğer iddia sahibi ile davalı ayrı ayrı şehirlerde oturuyorlarsa durum ne olacaktır? Bu durumda; davaya bakan mahkeme, gâibin ikâmet ettiği şehirdeki Kadı'ya mektupla durumu bildirir. Buna fıkıhta "Kitabu'l Kadı ile'l Kadı" (Hâkim'den, Hâkime yazışma) denilmiştir.(233) İddia sâhibinin (Davacı'nın) beyanları dikkate alınarak; yakalanamayan davalı hakkında da, hükme varılamaz. Essah olan kavle göre; davalı hazır oluncaya kadar, iddia sahibinin (Davacı'nın) dinlenmesi de câiz değildir.(234)

DAVA'LAR NE ZAMAN VE NASIL SONUÇLANIR?

1876 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Elinizden geldiği kadar müslümanlardan cezalarını kaldırınız. Eğer zanlı için bir çıkar yol varsa, hemen salıverin. Zira imamın veya kadı'nın (Hâkim'in) afv etmekte hata etmesi, cezâları tatbik etmesinde yanılmasından çok daha hayırlıdır"(235) buyurduğu bilinmektedir. İslâm üleması; şüphenin, daima sanığın lehine olduğu hususunda müttefiktir. Zira insan için asıl olan; Suçluluk değil, mâsumluk (suçsuzluk)tur. Suçsuzluğu isbata muhtaç değildir. Ancak suçluluğu isbata muhtaçtır. İsbat edilmediği an (en ufak bir şüphe'de) bırakılıvermesi tavsiye olunmuştur. Yine diğer bir Hadis-i Şerif'te; had cezâlarının, şüpheli durumlarda uygulanmaması emredilmiştir.(236) Bilindiği gibi hudud cezaları; Resûl-i Ekrem (sav)'in elbiselerini çalan hırsız; yakalanarak Resûl-i Ekrem (sav)'in huzuruna getirilir. Beyyine (Delil) ve kendi ikrarı dikkate alınarak Hadd-ı Sirkat (El kesme) cezası verilir. Hz. Safvan b. Ümeyye (ra) "Hırsızlık sonucu cezaya çırpıtılmış bir suçluyu ben afv etsem dahi, Allahû Teâla (cc) afvetmez"(237) diyerek, kesinleşmiş hadd cezalarında afvetme yetkisinin bulunmadığını, ancak kazâ makamının (Kadı'nın) huzuruna gelmeden önce hudud'larla ilgili meselelerde "Afv etmenin ve haklardan fergatın" mümkün olduğunu izah eder.(238) Hanefi fûkahası; kazâ makamına intikâl etmiş ve kesinleşmiş had cezalarında afv yetkisinin bulunmadığında ittifak etmiştir.(239) Ancak kısas ve diyet'te mağdurun "afv etme ve hakkından ferâgat etme" imkânı mevcuttur. Böyle bir durumda "Afv veya ferâgat"la, dava derhal sona erer.

1877 Hukuk davalarında; kadı'ya (Hakim'e) mürâcaat eden şahıs (Davacı), hakkından ferâgat ederek davaya son verebilir. Resûl-i Ekrem (sav) "Allahû Teâla (cc) afveden kulun, izzet ve şerefini artırır" buyurmuş ve mü'minlerin birbirlerine karşı "Merhâmetli ve afv edici" olmalarını tavsiye etmiştir. Bazı

hukuk davalarında; Kadı'nın (Hâkim'in) davacıya "-Afv etmen mümkün değil mi? İsterseniz gelin sulh yapalım!?" şeklinde tavsiyelerde bulunması müstehabtır. Zira ihtilâfların; afv, ferâgat ve sulh sonucu ortadan kalkması esastır.

1878 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim afv eder, sulhu gerçekleştirirse mükâfatı Allah'a aiddir. Şüphe yok ki Allah zalimleri asla sevmez"(240) hükmü beyan buyurulmuştur. Mü'minlerin birbirlerine karşı merhametli olması ve kardeşlik hukukuna riâyet etmeleri defalarca hatırlatılmıştır. Nitekim "Fâziletle muamele etmek"(241), sabretmek ve suçları (örterek) bağışlamak"(242) "Öfkeleri yutmak ve insanları afv etmek"(243) tavsiye buyurulmuştur. Kazâ makamında bulunan kimse (Kadı, Hâkim); bu temel hedeflerin gerçekleşmesi için gayret sarfeder. Hanefî fûkahası; yakını öldürülmesi sonucu mağdur olan kimsenin, ikrah sonucu bile olsa, kısas hususundaki affının sahih olduğunu esas almıştır.(244) Eğer kısas talep etme hakkı bir cemaate (vârislerinin çokluğu sebebiyle) âid ise; içlerinden sâdece birisinin afv etmesi sonucu, kısasın uygulanmayacağına ittifak edilmiştir. Zira kısas'ın; cüzlere ayrılabilme imkânı yoktur.

1879 İslâm toplumunda davalar; en-çok, sulh sonucu ortadan kalkmıştır. Taraflar; gerek duruşmadan önce, gerek duruşma devam ederken ihtilâf ettikleri hususta anlaşma yaparak (ki o konuda sulh mümkün ise) davaya son verebilirler. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslümanlar arasında; helâlî haram, haramı helâl etmemek şartıyla, her türlü sulh câizdir"(245) buyurduğu bilinmektedir. Önce "Sulh" kelimesi üzerinde duralım. Kelimenin kökü; "Salah"tır ve hâlin doğru olması manasına gelir. Sulh lûgat yönünden; musâlaha (uzlaşma, anlaşma) manasına isimdir.(246) İslâmî istilâhta: "İki tarafın (Davacı ve davalı) karşılıklı rızâlarıyla, ihtilâfî ortadan kaldırmak için yapmış oldukları anlaşmaya (Akde) sulh denilir"(247) tarifi esas alınmıştır. Buna kısaca; ihtilâfî ortadan kaldıran bir anlaşmadır" demek de mümkündür.

Sulhün rûknü; şartlarına uygun şekilde icap ve kabûldür.(248) Davalı'nın: "-Kabul ettim" veya "-Râzı oldum" demesi, yâhud kabûlüne ve rızâsına delâlet eden bir durumun bulunması kabuldür.(249) İcap davacı'dan da gelebilir. Şöyle ki: "-Ben seninle, şu davama karşılık, şunun üzerinde sulh oldum" diyebilir. Davalı "-Kabul ettim" derse, sulh gerçekleşir.

Sulhün hükmü: mal gibi temlik (Mülk edindirme) imkânı olan; bir ihtilâf sonucu

sulh olmuşsa, mülk sâbit olur. Eğer temlik ihtimali yoksa (kisas gibi), iddia olunan şahıs için (davalı) beraatın vûkû bulmasıdır.

1880 SULH'UN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI: İslâm toplumunda "Sulh" önemli bir hadisedir. Fukaha sulhun câiz olması için bazı şartların bulunması gerektiği hususunda ittifak etmiştir. Bunlar:

1. Sulh yapan kimsenin (Musâlihînin) akıllı olması gerekir. Aklı ermeyen çocuğun ve mecnunun sulh yapması câiz olmaz.(250) Sulh için çocuğun bulûğa ermiş olması şart değildir. Temyiz kudreti varsa ve sulh kendisi için faydalı ise, mesele yoktur. Sarhoşun yaptığı sulh câizdir.(251)

2. Sulh talebinde bulunan kimsenin mürted olmaması gerekir. Bu şart İmam-ı Azâm Ebû Hanife (rha) tarafından ileri sürülmüştür. Hürriyet sulh için şart değildir.(252)

3. Sulh olunan şey; Allahû Teâla (cc)'nın hakkına (Hukukullah'a) taallûk etmemelidir. Sulh yapan kimselerin hakkına dâhil olmalıdır.

4. Sulh bedelinin belirli ve mâlum olması gerekir. Ayrıca mal hususunda ise; mütekavvim olmalıdır. Sulhû talep eden kimsenin; mülkiyetinde olduğu da, sâbit olması gerekir. Eğer, mal karşılığı sulh yapılır, fakat mal başkasına âit olursa, mesele anlaşıldığı an akid geçersiz olur.

5. Sulh yapan kimsenin; bedeli teslim gücü yetmelidir.

6. Sulhun konusu; haram akidlere girmemelidir.(253)

1881 Bir kimsenin, başkasına bin dirhem borcu olsa; kendi aralarında beşyüz dirheme sulh olsalar, bu câiz olur. Feteva-ı Suğra'da da böyledir. Ancak va'deli olan bin dirhem borcun, derhal beş yüz dirhem olarak ödenmesi hususunda anlaşma yapılsa bu sulh câiz olmaz.(254) Mehir, talak, hûl, nafaka ve süknâ hususlarında, şartlarına riâyet ederek sulh yapmak câizdir. Ancak bütün bunların; kazâ makamında bulunan kimsenin (Kadı'nın) hükmünden önce ve şeriata uygun olarak yapılması gerekir. Kadı (Hâkim); hüküm verdikten sonra; her iki taraf için sulh imkanı yoktur (her ikisi de) hükme uymak zorundadırlar.

1882 Sulh; davalının cevap verip-vermediği dikkate alınarak üç kısımda mütalâa edilmiştir.

1. İkrar üzere yapılan sulh
2. İnkâr üzerine yapılan sulh
3. Sükût üzerine yapılan sulh!...(255)

Bütün bu sulh çeşitlerinde, karşılıklı rızâ esastır. Bir kimse gece veya gündüz; ihtilâf halinde olduğu kimsenin evine girer, silâhını çekerek "bir şeyi ikrar etmesi veya bir şeyden vazgeçmesi" için tehdit ederse, yapılan sulh (ikrar sebebiyle) câiz olmaz!.. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) Ulû'lemr'den başka hiç kimsenin, ölüm tehdidiyle ikrah edemiyeceğini esas almıştır ve bu sebeble câiz olduğunu beyan etmiştir. Ancak İmameyn'in kavli; ikrah ve tehtidin kimden geldiği önemli değildir, gerçekleşip-gerçekleşmediği" önemlidir. Fukâha "Fetv^â'nın İmameyn'in kavline göre verileceğini" tasrih etmiştir.(256)

HÜKMÜN İCRÂSI VE CEZÂSININ İNFAZI

1883 Mü'minler arasındaki ihtilâf; afv, haklardan ferâgat veya sulh yolu ile giderilemezse, dava "Hüküm"le sonuçlanır!.. Hükümlerin icrâsı ve hadlerin ifâsını; hassasiyetle tâkip etmek görevi, kadı'ya (Hâkime) âittir. Had cezalarının nasıl infaz edildiğini "Ukûbatlar" bahsinde izah etmiştik!.. Burada hukuk davalarının hükümlerinin icrâsı üzerinde duralım.

1884 Kazâ işleriyle meşgul olan kimse (Kadı); tarafların getireceği delilleri, İslâm'ın kaynaklarını esas alarak değerlendirmek ve bir sonuca varmak zorundadır. Kur'ân, sünnet ve icmâ'ya aykırı olarak vermiş olduğu hüküm geçerli olmaz, o davaya yeniden bakılır.(257) Ayrıca kadı; müdâfaa ve murâfaa sırasında şer'i hududlara riâyet etmemiş ise ve bu husus kat'i olarak tesbit olunursa, şekil açısından karar bozulur. Bunun dışında kadı; hüküm verdikten sonra yanıldığını anlarsa, bizzat kendisi karara itiraz edebilir. Çünkü hakka dönmek, hatada ısrar etmekten çok daha hayırlıdır. Kadı'nın (Hâkim) şahsi kusurlarından dolayı ferd zarara uğramışsa; zararı gidermek Ulû'lemr'e düşen bir görevdir.(258) Zira insanlar; zarardan kurtulmak için kadı'ya mürâcaat etmektedirler. Burada şu inceliğe de, dikkat etmek gerekir. Kadı'nın (Hâkim'in) verdiği kararın bozulması ve muhâkemenin iadesi için; çok ciddi delillere ihtiyaç vardır. İctihad'a dayanan hususlarda; mahkemenin kararına itiraz edilemez.

1885 Günümüzde; suçun mâhiyeti ve işleniş şekli ne olursa olsun, lâik kanunlara dayanan mahkemeler, ferde "Hapis Cezası" vermektedirler. Her ne kadar; işlenen

suçun durumuna göre hapis süresi farklılaşsa da, cezânın mahiyeti aynıdır. Farklı suçlara; aynı mâhiyette cezaların verilmesi ve bunların birarada tutulması; yeni yeni "Çete"leri ortaya çıkarmaktadır.(259) Ayrıca uzun yıllarını cezâevinde geçiren bir insanın; ruhi dengesinin darma-dağın olduğu da, bilinmektedir. İslâm fıkında suçun farklılaşması, cezanın mâhiyetini değiştirir. Adam öldüren bir kimse ile hırsızlık yapan bir kimse, aynı cezaya çarptırılamaz!.. Şimdi İslâm fıkında "Hapis Cezâsı" var mıdır? sualine cevap arayalım.

1886 Câhiliyye döneminde; Mekke'de hapis cezası yaygındı. İslâmi tebliğ başlayınca mürşiklerin, yeni müslüman olanların bazılarını, hapse attıkları bilinmektedir.(260) Resûl-i Ekrem (sav) Medine'ye hicret ettikten sonra, Mekke'li müşrikler tarafından hapse atılan bazı müslümanları kurtarması için Hz. Velid b. Mugire (ra)'yi câsus olarak göndermiştir. Hz. Velid b. Mugire (ra) Mekke'de elleri ve ayakları bağlı olarak hapsedilmiş iki müslümanı, bağlarını çözerek kurtarmıştır.(261)

1887 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hz. Yusuf (as)'un" kıssası beyan edilirken, onun hapishânedeki ilişkilerinden bilgiler verilir.(262) Yine mûteber tefsirlerde Nemrud'un; Hz. İbrahim (as)'i ateşe atmadan önce hepsettiği kaydedilmiştir. Zinâ edenlerle ilgili olarak gelen ilk Âyet-i Kerîme'de de; hapis cezasından bahsedilmektedir. Şimdi bu hususu kısaca izah edelim; Allahû Teâla (cc) "Kadınlarınızdan fuhşu irtikâp edenlere karşı içinizden dört şâhid getirin. Eğer şehâdet ederlerse, onları (zinâ edenleri) ölüm alıp götürünceye kadar veya Allah onlara bir (ceza) gösterinceye kadar, kendilerini evlerde hapsedin. Sizlerden fuhşu irtikâp edenlerin her ikisini de eziyyete koşun. Eğer tevbe edip, (nefislerini) islâh ederlerse artık onlara eziyyetten vaz geçin"(263) buyurmuştur. Hz. Ubâde b. Sabit (ra)'den rivâyet edildiği göre Resûl-i Ekrem (sav): "-Benden alınız, benden alınız!.. Allahû Teâla (cc) şüphesiz zinâ edenler için bir yol göstermiştir. Bekârın bekârla zinası yüz değnek ve bir sene sürgündür. Evlinin evliyle zinâsı yüz değnek ve recm'dir"(264) buyurmak suretiyle, hapis cezasının ve eziyyet'in nesh edildiğini açıklamıştır. Zinâ edenlerle ilgili olarak Nûr Sûresinde beyan edilen cezalar; bu Âyet-i Kerîme'nin hüküm olarak değiştirildiğinin delilidir.(265) Dolayısıyla zinâ edenlerin; ömür boyu evlerinde hapsedilmesi hükmü kaldırılmıştır.

1888 Resûl-i Ekrem (sav) döneminde hapishâne mevcut değildir. Mescidler ve dehlizler; suç işlediği zan edilen kimselerin tutuklandığı yerlerdir!..(266) Nitekim Resûl-i Ekrem (sav); bir cinâayet suçundan sanık olan Sumame b. Usâle

(ra)'yi mescidin duvarına bağlamıştır.(267) Beni Kurayza yahudilerinden esir alınan kimseleri, bir ev içerisinde hapsetmiştir. Hz. Ömer (ra)'in dört bin dinara bir ev satın alarak; orayı hapishâne olarak kullandığı kaynaklarda yer almaktadır. Resûl-i Ekrem (sav) döneminde; elinde imkânı olduğu halde borçlarını ödemeyenlerin tutuklandığı bilinmektedir.(268) İbn-i Abidin: "Özel olarak ilk hapishâne yapan Hz. Ali (ra)'dir. Bu fûkaha'nın: "Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir devrinde hapishâne yoktu" sözüne de münâfi değildir. Çünkü o zaman insanlar mescidde veya bir dehlizde hapsediliyorlardı. Hatta Hz. Ömer (ra) Mekke'de dört bin dirheme bir ev satın aldı ve bunu hapishane olarak kullandı" (269) diyerek, gelişmeleri izah eder. Hz. Ali (ra) önce "Nâfi" adını verdiği, kamıştan bir hapishâne yaptırmış; fakat suçlular kaçtığı için, daha muhkem olarak "Mehis" cezâevini inşâ ettirmiştir. İbn-i Münzir "Borçlarından (Ödemediği için) kişi hapsedilir. Hz. Ömer b. Abdülaziz (rha) bu görüşe katılmaz ve onun (borçlunun) malının taksim edileceğini ve kendisinin hapsedilmeyeceğini söyler"(270) hükmünü zikreder.

1889 Hanefî fûkahası: "Bir zengin; karısına mehrini veya nafakasını vermezse, bu sebeble (vermesi için) hapsedilir"(271) hükmünde ittifak etmiştir. İslâm fıkında hapis; başlı-başına bir cezâ değil, hakların iâdesi için bir vâsıttır. İmkânı olduğu halde; başkasına aid bir hakkı ödemeyen kimse, bu sebeble tutuklanır. İçerde kalma süresi; imkânının olup olmadığını tesbit etmekle sınırlıdır. Fûkaha; bu sürenin; bir aydan, altı aya kadar olabileceği hususunda farklı rivayetlerde bulunmuştur. Essah olan kavle göre; şahısların durumuna vâkıf olan kadî'nın (Hâkim'in) süreyi tâyin etmesidir.(272) Zira borcunu; ancak kazanç elde ederek ödeyebilir. Bunun hapishane'de gerçekleşmesi ise; mümkün değildir.(273) Şurası da unutulmamalıdır ki; bir kimsenin borcundan dolayı hapsedilmesi, alacaklı durumunda olan müslümanların talebine dayanan bir hâdisedir. Alacak ve borç hususunda mü'minlerin nasıl hareket etmeleri gerektiği hususunda daha önce kısaca durmuştuk!..(274) Bilindiği gibi zekât verilecek sınıflardan birisi de; borçlulardır!.. Hatta Fûkaha'dan bazıları; borçluya zekât verilmesinin; fakir ve miskine verilmesinden daha evlâ olduğuna hükmetmişlerdir. Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde, Hz. Ali (ra)'nin hilâfetine kadar; İslâm toplumunda hapishâne ihtiyacının olmaması da, önemli bir hadisedir.

1890 Feteva-ı Hindiyî'de Hapis Çeşitleri" şu şekilde izah edilmiştir.

Birincisi: Borç yüzünden; alacaklının mürâcaatı ve isbatı sonucu ortaya çıkan

hapis!..Borçlunun; aile çevresi veya dostları borcunu ödeyebilecekleri gibi, alacaklı müddet vererek tutukluluğunu ortadan kaldırabilir. Kefil de; geçerlidir.

İkincisi: Allahû Teâla (cc)'nın hukukuna taallûk eden hudud cezaları için tutuklama!.. "Ukûbat'lar" bahsinde; bu cezaların mâhiyeti ve uygulanma şekli üzerinde durmuştuk!.. Bunun belli bir süresi yoktur; ancak kısa zamanda sonuçlandırılması şarttır. Zira şüphe sanığın lehinedir.

Üçüncüsü: Hem Allahû Teâla (cc)'nın hem kulun hukukuyla ilgili olarak tutuklama!.. Hadd-i Kazf, cinâyet vs..(275)

Dikkat edilirse bunların hiçbirisi; belli bir süre ile sınırlı değildir. Dolayısıyla İslâm fıkında; insan için asıl olan hürriyettir. Zira ruhlar aleminde gerçekleşen Mîsak sonucu insanın elde ettiği nimetlerden birisi budur!.. İmam-ı Muhammed (rha) "Herhangi bir sebeble tutuklanmış müslümanın; karısının belirli süreler içerisinde yanına girmesine müsaade edilmesi gerektiğini" beyan eder!.. Suçlu kimse; tahkir edilmediği gibi, herhangi bir eziyyet (Dövme, dille tecavüz vs.) yapmak da câiz değildir. Zira İslâm dini; suçun cezâsını tayin etmiştir. Ek bir cezâ vermek zulümdür.

1891 Hz. Ömer (ra)'in "mü'minin sırtı yasak bölgedir. Yâni ona vurulmaz, kötülük edilmez" buyurduğu bilinmektedir. İmam-ı Yusuf (rha): "Hz. Ömer (ra) kendinden vaki olan bir zellesinden dolayı bir adamı dövdü. Adam Hz. Ömer'e: "-Şüphesiz ben şu iki adamdan birisi olmalı değil miydim? Bir adam bilmeyerek hata edince kendisine bilmediği husus öğretilir. Diğer de hata etmiştir, afv edilir" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) adama: "-Doğru söyledin, benim de öyle yapmam gerekirdi. O halde kalk sen de benden hakkını al" diyerek özür diler."(276) Te'dib ve ta'zir için; şer'i bir hükmü uygulayan kimse dahi; mü'minlerin hassas bölgelerine vuramaz. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Sizden biriniz dövdüğünde (Te'dib için) yüze vurmaktan sakınsın"(277) emrini vermiştir. Hadd cezâlarında dahi; göğüse, karına, başa, tenâsül uzuvlarına ve yüzüne kamçı vurulmaz.(278) Dolayısıyla gardiyanların; meşrû bir sebep yokken, sırf suç işlediği gerekçesiyle tutukluları dövmeleri câiz değildir. İnsanların haksız yere dövülmeleri ve eziyete tâbi tutulmaları; büyük bir zulümdür. Kazâ işleriyle meşgul olan kimse (Kadı); cezâevlerinde meydana gelen her türlü zulmün, manevi mes'ûliyetine ortaktır. Çünkü haddlerin icrâ edilmesi ve hükümlerin uygulanmasından mes'ûl olan kendisidir. Gerektiği halde; icrâ kuvvetlerinden, yardım talebinde bulunur.

HAKEM TAYİN ETMENİN HÜKMÜ (TAHKİM)

1892 Davacı ve davalı; hususi bir şekilde, kazâi selâhiyete hâiz olmayan bir ülema'ya mürâcaat ederek, ihtilâflarını ortadan kaldırmak üzere hakem tâyin edebilirler.(279) Hakem tayin etmenin meşruıyyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sâbittir. İmam-ı Merginani: "Taraflar; hakem seçtikleri kimsenin hükmüne râzı oldukları zaman tahkim câiz olur. Zira her ikisinin de (Davacı ve davalının) kendi nefisleri üzerine velâyet hakları vardır"(280) hükmünü zikreder.

Dolayısıyla İslâm fikhî'nin; yeryüzünün her tarafında uygulanması mümkündür. Yeter ki insanlar; hevâ ve heveslerine uyup, tağut'un huzurunda muhâkeme olma arzusu belirtmesinler. İmam-ı Münzir: "Kadı olmayan bir kimse tarafından verilen karar da geçerlidir. Eğer bu, onun hüküm vermesi câiz olan hususlardan ise!"(281) hükmünde, icmâ hâsıl olduğunu beyan etmektedir. Hakem; hudud davaları ve kısas gibi konularda hüküm veremez. Bunun dışında Hakem'in hükmü; tıpkı Kadı'nın hükmü gibidir. Hakem seçen şahıslar; hüküm verilmeden önce, bu işten vazgeçebilirler. Ancak hüküm verildiği an; her iki tarafı da, kat'i olarak bağlar, hüküm geçerlidir.(282) Mecelle'de: "Hukuku Nâs'da (İnsan haklarına müteâllik mal davalarında) tahkim câizdir"(283) hükmü kayıtlıdır. Esasen Hakem; müdâfaa ve murafaa hususunda tıpkı kadı'nın riâyet ettiği şartlara riâyet etmek mecburiyetindedir. Kadı'da (Hakim'de) aranan her vasıf; hakem'de de aranır. Hukuk davalarında kadınların şehâdetleri kabul edildiği için; iki kadın kendi arasındaki ihtilâfta, bir başka kadını hakem tâyin edebilir.(284)

1893 İslâm toplumunda "Hakem" tâyin ederek ihtilâfları çözme hakkı sadece müslümanlara tanınmış bir hak değildir. Zimmet ehli iki vatandaş; kendi dinlerinden birisini hakem seçerek, hükmüne râzı olabilirler.(285) İslâm devleti; yargı hakkını bahane ederek, buna müdâhele edemez. Yahudiler kendi aralarında "Tevrat'ın" hükmünü; Hristiyanlar da "İncil'in" hükmünü, uygulayabilirler. Ancak cezâ hukukunda muhtariyet sözkonusu değildir.

1894 Kur'ân-ı Kerîm'de "Yahudiler'le" ilgili olarak nâzil olan bir Âyet-i Kerîme'de "Alabildiğine yalanı dinleyenler, haram yiyenlerdir onlar. Eğer sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir. Şâyed kendilerinden yüz çevirirsen, sana hiçbir şeyle zarar veremezler. Eğer aralarında hükmedersen adâletle hükmet. Çünkü Allah Adâlet sâhiplerini sever"(286) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla zimmiler; İslâm mahkemesine bir dava getirirlerse, kadı (hakim) muhayyerdir. İsterse davaya bakmayı kabul eder, dilerse reddeder. Ancak ihtilâf halinde olan kimselerden birisi müslüman, diğeri zimmi ise kadı

(hakim) muhayyer değildir. Zira Resûl-i Ekrem (sav) bir müslüman ile bir yahudi arasındaki arâzi ihtilâfını hükme bağlamıştır.(287) Hz . Ali (ra) Mısır Valisi ve Kadısı Muhammed b. Ebû Bekir (ra)'e gönderdiği bir mektupta: "Taraflardan birisi müslüman, diğeri Hristiyan olan bir dava sana gelirse, müslümana İslâm fikhını, Hristiyana da kendi kânunlarını uygula"(288) emrini vermiştir. Dikkat edilirse İslâm fikhı; sulh şartlarına uyma hususunda titizliği emretmektedir. İslâm devleti içinde yaşayan gayr-i müslimlere; kendi aralarındaki hukuk davalarını, inançlarına göre çözme hakkının tanınması büyük bir hadisedir. Günümüzde; insanların inançlarına hürmet edilmediği gibi; düşünce ve inançlarını açıklayan kimseler hapishanelerde çürütülmektedir. Resûl-i Ekrem (sav); Necrân Hristiyanlarına dini ve hukuki sahada muhtariyet verdiği muteber kaynaklarda kayıtlıdır. Fakat kendi aralarındaki ihtilâfları çözemedikleri için Resûlullah (sav)'a mürâcaat ederek "Aramızda ihtilâfa düştüğümüz konularda hüküm verecek bir kadı istiyoruz" demişlerdir. Bunun üzerine Peygamberimiz efendimiz (sav) Ebû Ubeyde b. Cerrah'ı (ra) görevlendirmiştir.(289)

1895 Bir müslüman; kendilerinden müsaade alarak gayr-i müslimlerin ülkesine gitse orada borç alsa veya onların mallarını gasb etse, yahud da gayr-i müslimler bu müslümanın malını gasb etseler, daha sonra Darû'l İslâm'a dönüp Kazâ makamına mürâcaat etse, davası dinlenilemez.(290) Çünkü Darû'l Harp'te Ulû'leml'in velâyeti yoktur. Hukuk davası da olsa, bakılamaz. Ancak müs'temen (emanlı) bir mü'minin; ahdine uyması, velev ki gayr-i müslim bile olsa hiç kimsenin hukukuna tecâvüz etmemesi şarttır. Zira müslümanlar âdil ve emin olmak mecburiyetindedirler.

13. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) El Hadid Sûresi: 25.

(2) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6 Sh: 186, Ayrıca İbn-i Kesir- Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 4 Sh: 314-315.

(3) Abdullah Yeğin-Yeni lûgat-İst: 1975 Sh: 5.

(4) Ömer Nasûhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istilâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst:

1976 C: 3 Sh: 512 Madde: 526/1.

(5) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Bsm) Sh: 25 Madde: 71.

(6) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 2 Sh: 61 vd.

(7) Al-i İmran Sûresi: 79-80.

(8) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 2 Sh: 498, Ayrıca Mecmuatu't Tefasir- C: 3 Sh: 464-465.

(9) Yusuf Sûresi: 111.

(10) Es Saad Sûresi: 26.

(11) El Beyadi-İşaretü'l Meram-Kahire: 1368 Sh: 329.

(12) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1984 C: 11 Sh: 167.

(13) Abdülaziz El Buhari-keşfü'l Esrar-İst: 1308 C: 4 Sh: 134.

(14) Hûd Sûresi: 59-60.

(15) Fussilet Sûresi: 15-16 (Not: Ayrıca Hakka Sûresi: 7-8, Ez Zariyat Sûresi: 41 ve Hûd Sûresi: 58'de Âd kavminin şiddetli bir fırtına ile helak edildiği, sadece Hz. Hûd ve müminlerin kurtarıldığı beyan edilmektedir.).

(16) Afif Abdülfettah Tabbara-Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz-İst: 1982 Gonca Yay. Sh: 117.

(17) El Aclüni-Keşfü'l Hefa-Beyrut: 1352 C: 2 Sh: 58 Had. No: 1721.

(18) Al-i İmran Sûresi: 81.

(19) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1 Sh: 378.

(20) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8 Sh: 186.

(21) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8 Sh: 16- Ayrıca Sünen-i Darimi-K. hudud: 5. C 1 Sh: 569, Ahmed b. Hanbel-Müsned-c: 3 Sh: 386, 395, Sahih-i Müslim-C: 2 Sh: 1315, K. Hudud: 2, Sünen-i İbn-i Mace-c: 2 Sh: 851 K. Hudud: 6.

- (22) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 16 Sh: 122.
- (23) İmam-ı Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 190-191.
- (24) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 1997 Had. No: (60) 2582, K. Birr: 15 Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2 Sh: 235.
- (25) Not: Devletin varlık sebebi ve mahiyeti esas alınarak; tarif, tarafımızdan yapılmıştır. Başka şekilde tarif edenler de vardır.
- (26) İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi-İst: 1981 Dergah Yay. C: 1 Sh: 218.
- (27) İbn-i Hümmam-Kitabû'l Müsayere-İst: 1979 Çağrı Yay. Sh: 265.
- (28) Geniş bilgi için/ Sıddık Sami Onar-İdare Hukukunun Umumi Esasları-İst: 1952 C: 1 Sh: 1-3, Ayrıca H. Nail Kubalı-Anayasa Hukuku-Dersleri-İst: 1971 Sh: 53.
- (29) T.C. Anayasalarında ve o anayasalara dayanan kanunlarda "Devletin temel nizamlarını tamamen veya kısmen dine uydurmak" için propaganda yapmak, affedilmesi mümkün olmayan bir suç olarak nitelendirilmiştir.
- (30) En Nisâ Sûresi: 58.
- (31) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1 Sh: 515.
- (32) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 21 K.İlm:
- (33) İbn-i kesir-A.g.e C: 1 Sh: 516.
- (34) El Maide Sûresi: 8.
- (35) Süneni İbn-i Mace-ist: 1401 C: 2 Sh: 775 K. Ahkam: 2 Had. NO: 2312, Ayrıca ibni Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1 Sh: 516.
- (36) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1 Sh: 508.
- (37) Muslihuddin M. Kesteli-Şerhi Akaidi'l Kesteli-İst: 1973 S. Bilici. Yay. Sh: 181-182 Ayrıca Teftazani-Şerhü'l Akaid-İst: 1980 Sh: 326 vd.
- (38) Prof. Salih Tuğ-İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri-İst: 1969 Sh: 31 vd.

- (39) İbn-i Huzeyme-Es Sahih-Beyrut: 1390 M.İslâmi Neşri-C: 1 Sh: 75.
- (40) El Ahzab Sûresi: 36.
- (41) El Maide Sûresi: 49-50.
- (42) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3 Sh 490.
- (43) En Nisâ Sûresi: 59.
- (44) En Nisâ Sûresi: 83.
- (45) İbn-i Kesir-A.g.e C: 1 Sh: 518
- (46) Prof. Dr. Süleyman Ateş-Kur'ân-ı Kerîm'in Meali ve Çağdaş Tefsiri-Ank: 1982 C: 1 Sh: 586.
- (47) İbn-i Abdin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1 Sh: 40.
- (48) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4 Sh: 58. K.İlm: 1.
- (49) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5 Sh: 391.
- (50) İmam-ı Şafii-Er-Risale-Kahire: 1979 (2.Bsm) Sh: 80-81 Madde: 267-266.
- (51) El Haşr Sûresi: 7.
- (52) Mola Hüsrev-Mir'at El Usûl fi Şerhi Mirkat el Vusûl-İst: 1307 C: 2 Sh: 8.
- (53) İmam-ı Gazali-Faysalû't Tefrika-Kahire: 1310 M. Kabbani Neş. Sh: 19.
- (54) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 16 Sh: 85.
- (55) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8 Sh: 105 K. Ahkam.
- (56) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1 Sh: 518.
- (57) İbn-i Hişam-Es Sire-Kahire: 1936 C: 2 Sh: 185.
- (58) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 14 Sh: 36.
- (59) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 1457 K.İmare: 4 Had. NO: 16

(1825).

(60) İmam-ı Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 190.

(61) Geniş Bilgi için: bakınız madde: 1542.

(62) Geniş bilgi için: bakınız C: 1 Sh: 373 vd. madde: 741 vd.

(63) Al-i İmran Sûresi: 104.

(64) Mecmuatû't Tefasir-İst: 1979 C: 1 Sh: 560-561, Ayrıca İmam-ı Gazali-İhyaû
ûlûmi'ddin-İst: 1975 Bedir Yay. C: 2 Sh: 757 vd.

(65) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4 Sh: 468 K.Fiten: 9 Had. No: 2169, Ayrıca
İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 5 Sh: 388.

(66) Fussilet Sûresi: 34.

(67) Mansur Ali Nasıf-Tac Tercemesi-İst: 1976 C: 1 Sh: 111 Had. No: 127

(68) En Nahl Sûresi: 125.

(69) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 656.

(70) Al-i İmran Sûresi: 110.

(71) Sahihi Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1 Sh: 69 K. İman: 20 Had. No: 78

(40) Ayrıca Sünen-i Tirmizi-C: 4 Sh: 469-470 K. Fiten: 11.

(72) İmam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 846 K. Eşribe: 5.

(73) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1983 C: 8 Sh: 235,
Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 24 Sh: 32.

(74) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 9 Sh: 53-54.

(75) İmam-i Kasani-El Bedaiû's Senai fî Tertibi's Şerai-Beyrut: 1974 C: 3 Sh:
306.

(76) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 12 Sh: 9192.

(77) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir -Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 452, Ayrıca İbn-i

Abidin-A.g.e. C: 12 Sh: 92, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7 Sh: 2.

(78) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3 Sh: 306.

(79) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty. C: 16 Sh: 76.

(80) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 459.

(81) Hz. Ali (r.a.)'nin kadı tayiniyle ilgili olarak Bkz: Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4 Sh: 11-12 K. Akdiye: 6 Had. No: 3582, Sünen-i İbn-i Mace -C: 2 Sh: 774. K. Ahkam: 1 Had. No: 2310, Sünen-i Termizi-C: 3 Sh: 618.

(82) İmam-ı Kasani-El Bedaiu's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 4.

(83) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16 Sh: 109.

(84) Geniş bilgi için Bakınız: "Ukubat" bl. Madde: 1251-1253.

(85) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1985 C: 12 Sh: 145.

(86) El Kuhistani-Camiû'r Rumuz-İst: 1300 C: 2 Sh: 311, Ayrıca Feteva-i Bezzaziye (Fetevea-ı Hindiyeye'nin Hamişinde) Beyrut: 1400 C: 6 Sh: 312.

(87) Not: Bahsimize henüz başladık!.. Buraya kadar olan kısım "Giriş" mahiyetindedir."Adâlet'in" kavranması ve İslâmi yönetimin hedefinin bilinmesi açısından lüzum hissedilmiştir.

(88) İbni- Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 457.

(89) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 306, Ayrıca, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3 Sh: 101, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 458 -459.

(90) İbn-i Hümmam-a.g.e. C: 5 Sh: 459, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-a.g.e. C: 3

(91) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 102, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedailû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 3, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5 Sh: 460.

(92) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3 Sh: 311.

(93) İbn-i Abidin-Reddül Muhtar-İst: 1985 C: 12 Sh: 102.

(94) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 4-4, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet- A.g.e. C: 3 Sh: 307.

(95) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 6 Sh: 169, Ayrıca Ahmed b. Hanbel - El Müsned- C: 1 Sh: 116, Sünen-i Tirmizi- C: 4 Sh: 32 K. Hudud: 1.

(96) İmam-ı Serahsi - El Mebsut-Beyrut: ty. C: 16 Sh: 67-68

(97) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - a.g.e. C: 3 Sh: 307

(98) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 7 Sh: 4, Ayrıca Şeyh Nizamüddin - A.g.e. C: 3 Sh: 307.

(99) Geniş bilgi için bakınız: Madde: 1261-1267.

(100) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - A.g.e. C: 3 Sh: 307.

(101) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 12 Sh: 130.

(102) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetül Mübtedi - Kahire: 1965 C: 3 Sh: 101.

(103) İbn-i Hümam- Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 456.

(104) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- El Feteva-i Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 307.

(105) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 16 Sh: 60.

(106) İmam-ı Kasani- A.g.e. C: 7 Sh: 9, Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16 Sh: 60, Şeyh Nizamüddin ve Heyet -A.g.e. C: 3 Sh: 308.

(107) Bakınız Madde: 1801,1808.

(108) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5 Sh: 456-457, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet- A.g.e. C: 3 Sh: 315, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 101. İmam-ı Kasani- A.g.e. C: 7 Sh: 3-4.

(109) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-i Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh:

310.

(110) Hanefî fûkahâsı Ulû'lemlr'in; kadı'yı şartlı olarak tâyin etmesinin sahih olduğunda müttefiktir. Meselâ: "Seni, İslâm'a muhalif hüküm vermemek, şarab içmemek, rüşvet almama,. yetimleri korumak ve zalimlere yardımcı olmamak şartıyla kazâ hususunda vekil tayin ediyorum" diyebilir. Tâyin olunan kimse bu şartlardan her hangi birine uymazsa, azledilmiş olur. (Bkn. Feteva-ı Hindiyye-C: 3 Sh: 315-317).

(111) İmam-ı Serahsi El Mebsut-Beyrut: ty C: 16 Sh: 109.

(112) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16 Sh: 83 vd.

(113) İmam-ı Kasani- El Bedaiü's Senai - Beyrut: 1974 C: 7 SH: 14.

(114) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- A.g.e C: 3 Sh: 311 - 312.

(115) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 494 madde: 1409.

(116) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16 Sh: 76, Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbil-el Müsned-C: 2 Sh: 187- C: 4 Sh: 205.

(117) Geniş bilgi için bakınız: C: 1 Madde: 63-68.

(118) İmam-ı Yusuf- Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 185-186.

(119) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty. C: 16. Sh: 102, Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 14.

(120) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- A.g.e. C: 3 Sh: 329.

(121) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7 Sh: 15.

(122) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 2 Sh: 150.

(123) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- A.g.e. C: 3 Sh: 329.

(124) Geniş bilgi için bakınız: C: 1 Sh.474 Madde: 925-926.

(125) El Bakara Sûresi: 188.

- (126) İmam-ı Kurtubi-El Camlû Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 2 Sh: 341.
- (127) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2 Sh: 775 K. Ahkam: 2.
- (128) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1985 C: 12 Sh: 124-125.
- (129) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 311.
- (130) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 12 Sh: 128.
- (131) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965 C: 3, Sh: 103, İbn-i Abidin - A.g.e. C: 12, Sh: 124, vd, İbn-i Hümam- Fethû'l kadir - Beyrut: 1316, C: 5, Sh: 467 vd.
- (132) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 330.
- (133) İbn,i Hümam - Fethû'l Kadir Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 468-469.
- (134) İmam-ı Serahsi-A.g.e C: 16 Sh: 107, Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve İstılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1974 C: 8 Sh: 224-225 Madde: 55-56.
- (135) İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 9, Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen- A.g.e. C: 8 Sh: 255, İmam-ı Serahsi- a.g.e. c: 18 Sh: 73.
- (136) İmam-ı Serahsi- a.g.e. C: 16 Sh: 60-63.
- (137) İmam-ı Kasani- a.g.e. C: 7 Sh: 9 vd.
- (138) İmam-ı Serahsi -a.g.e. C: 16 Sh: 65 vd.
- (139) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- a.g.e C: 4 Sh: 2, Ayrıca İbn-i Hümam- a.g.e C: 6 Sh: 137.
- (140) İmam-ı Kasani- a.g.e. C: 7 Sh: 8.
- (141) İmam-ı Serahsi- El Mebsut- Beyrut: ty. C: 17 Sh: 39.

(142) İmam-ı Serahsi- a.g.e. C: 17 Sh: 39. Ayrıca Sünen-i Tirmizi- İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 318 K. Ahkam: 5.

(143) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7 Sh: 8, Ayrıca İmam-ı Serahsi- a.g.e. C: 17 Sh: 39

(144) Şeyh Nizamüddin ve heyet- a.g.e. C: 4 Sh2-3.

(145) Sünnen-ı İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2 Sh: 858 K.Hudud: 16 Had.N0: 4480, Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4 Sh: 622 K. Hudud: 36 Had. No: 4480.

(146) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 3.

(147) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 13, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû idâyetü Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3 Sh: 103, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3 Sh: 319-320, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5 Sh: 465-466.

(148) İmam-ı Şafii-El Ülm-C: 6 Sh: 201, Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7 Sh: 13, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 103, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5 Sh: 465-466.

(149) Not: Bu ihtilâf bir rahmettir.Zira istila altındaki müslümanlar; kendi aralarında Kadı seçerek, mescidlerinde Kazâ işlerini halledebilirler. Meseleye bu açıdan bakıldığı zaman; müctehidlerin fer'i meselelerdeki ihtilafının ümmet için rahmet olduğu daha güzel olarak kavranır.

(150) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyte-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 320.

(151) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 16 Sh: 78 vd.

(152) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh0 405.

(153) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 13.

(154) Şeyh Nizamüddin-A.g.e. C: 3 Sh: 321.

(155) İmam-ı Merginani- El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi- Kahire: 1965 C:

3 Sh: 103. Ayrıca Molla Hüsrev Dürerü'l Hükkam - İst: 1307 C: 2 Sh: 406.

(156) İbn-i Hümmam-Fethü'l Kadir- Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 469-470, Ayrıca Molla Hüsrev A.ge. C: 2 Sh: 406- 407, Mecelle-i Ahkamı Adliyye-İst.: 1979 Sh: 408 Mad: 1798.

(157) Sünen-i Ebû Davud- İst: 1401 -C: 4 Sh: 16 K. Akdiye: 8.

(158) M. Asım Köksal- İslâm Tarihi- İst: 1931 Şamil Yay. C: 2 Sh: 151-153 (Not: Ebû Cehil, Abdullah b. Mesûd'a hitaben: "Ey Koyun çobanı, sen çıkılması pek sarp bir yere çıkmışsın!.." diyerek söze başlar. Halbuki ölmek üzeredir)

(159) Şeyh Nizamüddin ve Heyet- a.g.e. C: 3 Sh: 320.

(160) İbn-i Hümmam-Fethü'l Kadir- Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 465, Ayrıca A. Himmet Berki- Mecelle-i Ahkamı- Adliyye- İst: 1979 (2 bsm) Hikmet Yay. Sh: 413 Madde 1815.

(161) İmam-ı Serahsi- El Mebsut- Beyrut: ty C: 16 Sh: 110 vd.

(162) İmam-ı Kasani- El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 13, Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve İstılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1979 C: 8 Sh: 224 Madde: 50.

(163) A. Himmed Berki-A.g.e. Sh: 413 Madde: 1816-1817.

(164) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire; 1965 C: 3 Sh: 156-157 , Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şehrû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 333, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 6 Sh: 155.

(165) El Maide Sûresi: 8.

(166) İbn-i Hümmam-Fethü'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 6 Sh: 17.

(167) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 371.

(168) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 3 Sh: 76.

(169) İmam-ı Kasani-El Bedeiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6 Sh: 266, Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 16 Sh: 112,İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 6

Sh: 2, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 450.

(170) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3 Sh: 450.

(171) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16 Sh: 87.

(172) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3 Sh: 450.

(173) El Bakara sûresi: 282.

(174) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6 Sh: 278, Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16 Sh: 172, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6 Sh: 52.

(175) Molla Hüsrev-A.g.e C: 2 Sh: 371.

(176) Bakınız: Ukubât bahsi Madde: 1251.

(177) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3 Sh: 117.

(178) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 451, Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 117.

(179) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 6 Sh: 6.

(180) Sünen-i İbni Mace-İst: 1401 C: 2 Sh: 792 K. Ahkam: 28 Had.NO: 2364, Ayrıca imam-ı Malik-El Muvatta-İst: 1401 C: 2 Sh: 721,Sünenİ Tirmizi-C: 4 Sh: 545 K. Şahadet: 1 Had. NO: 2297, Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4 Sh: 21-22 K. Akdiye: 13,

(181) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 6 Sh: 3-4.

(182) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 116.

(183) Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, C: 2, Sh: 859, Had. No: 2547, Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 6, Sh: 5.

(184) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 3, Sh: 116.

(185) Bakınız Ukûbat Bahsi Madde: 1268.

- (186) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 450-451.
- (187) En Nisâ Sûresi: 31.
- (188) Ömer Nasûhi Bilmen - Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâili âlisi ve Tefsiri - İst: 1961 C: 2, Sh: 582.
- (189) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Aziym - Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 481.
- (190) Ez Zemahşeri - Keşşaf - Beyrut: 1947 C: 1, Sh: 503 Not: 1.
- (191) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty C: 16, Sh: 91.
- (192) İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 12.
- (193) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16 Sh: 89.
- (194) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 6 Sh: 280.
- (195) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 3, Sh:
- (196) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316, C: 6, Sh: 42.
- (197) Molla Hüsrev - Dürerû'l Hükkam fi Şerhû Gureri'l Ahkam - İst: 1807 C: 2, Sh: 391.
- (198) İmam-ı Kasani , El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 142.
- (199) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. C: 16, Sh: 89, Ayrıca İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 7, Sh: 12.
- (200) İmam-ı Şafii - El Ülm - C: 6, Sh: 208, Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16, Sh: 89.
- (201) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 17, Sh: 29-30, C: 16 Sh: 62-63.
- (202) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Aziym - Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 475.
- (203) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. C: 17, Sh: 69.

(204) İbn-i Hümam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316 C: 6, Sh: 278, Ayrıca İmam-ı Kasani - El Bedaiû's Senai - Beyrut: 1974, C: 7, Sh: 6, El Mevsili - El İhtiyar - C: 2, Sh: 127.

(205) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 3, Sh: 275, Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 18, Sh: 26, İbn-i Hümam - A.g.e. C: 6, Sh: 282.

(206) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 156.

(207) A. Himmet Berki - Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye - İst: 1979 (2 Bsm) Sh: 338 Madde: 1588.

(208) Ukubat'lar bahsinde bu konu üzerinde durmuştuk, bakınız madde: 1260-1261.

(209) İbn-i Kesir - A.g.e. C: 1, Sh: 334 vd. (El Bakara Sûresi: 283).

(210) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. C: 30, Sh: 168.

(211) Sahih-i Buhari - İst: 1401 C: 3, Sh: 19, Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 757, İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 30, Sh: 169.

(212) İmam Abdülaziz El Buhari - Keşfu'l Esrar - İst: 1308 C: 3, Sh: 772.

(213) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16, Sh: 92, Ayrıca İmam-ı Şafii - A.g.e. C: 6, Sh: 216.

(214) Sahih-i Müslim - İst: 1401, C: 2, Sh: 1372, K. Cihad: 13, Had. No: 42. (1752).

(215) İbn-i Kesir - Tefsirû'l Kur'an'il Aziym - Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 186-187.

(216) A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye - İst: 1979 Sh: 391, Madde: 1740-1741.

(217) İmam-ı Serahsi - El Mebsut - Beyrut: ty. C: 19, Sh: 3.

(218) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401, C: 3, Sh: 625, Ayrıca Sahih-i Buhari - İst: 1401 C: 3, Sh: 159 K. Şehadet: 19-21,

- (219) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 17 Sh: 34.
- (220) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 17, Sh: 34.
- (221) İbn-i Hümmam - Fethû'l Kadir - Beyrut: 1316 C: 6, Sh: 155.
- (222) Geniş bilgi için bakınız: Madde: 1347-1352.
- (223) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhu Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 3, Sh: 159, Ayrıca İmam-ı Serahsi- A.g.e. C: 16, Sh: 118-120, İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 6 Sh: 174-175.
- (224) İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 6, Sh: 176.
- (225) İmam-ı Merginani - A.g.e. C: 3, Sh: 159, Ayrıca İbn-i Hümmam - A.g.e. C: 6, Sh: 175.
- (226) Sahih-i Müslim - İst: 1401 C: 2, Sh: 1337-1338 K. Akdiye: 3, Sahih-i Buhari- İst: 1401, C: 3, Sh: 162, Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, C: 2, Sh: 777 K. Ahkam 5 Had. No: 2317, 2318, İmam-ı Malik - El Muvatta - İst: 1401 C: 2, Sh: 719 K. Akdiye: 1.
- (227) İmam-ı Serahsi - El Mebsut-Beyrut: ty. C: 16, Sh: 105.
- (228) İmam-ı Kasani - El Bedâiû's Senai-Beyrut: 1974, C: 6, Sh: 22, Ayrıca A. Himmet Berki - Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye - İst: 1979 Sh: 318 Madde: 1516.
- (229) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16, Sh: 89.
- (230) Ömer Nasûhi Bilmen- Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu - İst: 1976, C: 6, Sh: 328.
- (231) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 19, Sh: 34.
- (232) İmam-ı Kasani - A.g.e. C: 7, Sh: 12.
- (233) İmam-ı Merginani - El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi - Kahire: 1965, C: 3, Sh: 105-106, Ayrıca İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 16 Sh: 95 vd.
- (234) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 4,

Sh: 2.

(235) Sünen-i Tirmizi - İst: 1401 C: 4, Sh: 33, K. Hudud: 2, Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, C: 2, Sh: 350 K. Hudud: 5, Ahmet b. Hanbel - El Müsned- C: 5, Sh: 160.

(236) Geniş bilgi için bakınız madde: 1260-1261.

(237) İmam-ı Malik - El Muvatta - İst: 1401 C: 2, Sh: 834-835, Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace- İst: 1401, C: 2, Sh: 865 K. Hudud: 28.

(238) Sünen-i Ebû Davud - İst: 1401 C: 4, Sh: 541 K. Hudud: 6.

(239) Geniş Bilgi için bakınız madde: 1248.

(240) Es-Şuarâ Sûresi: 40.

(241) El Bakara Sûresi: 237.

(242) Es-Şuarâ Sûresi: 43.

(243) Al-i İmrân Sûresi: 134.

(244) İmam-ı Kasani- El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 162.

(245) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 3 Sh: 5, Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 3 Sh: 634-635 K. Ahkam: 17, Sünen-i İbn-i Mace -İst: 1401 C: 2 Sh: 788 K. Ahkam: 23 Had. No: 2353.

(246) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 395.

(247) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4 Sh: 228 Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai-Beyrut: 1974 C: 6 Sh: 40

(248) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6 Sh: 40, Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 395.

(249) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 229.

(250) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6 Sh: 40, Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerûl Hükkam-İst: 1307 C: 2 Sh: 395.

(251) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 229.

(252) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 395, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 229.

(253) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3 Sh: 192-193, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2 Sh: 229-230, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6 Sh: 40-41, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 395-396.

(254) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 231.

(255) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 7 Sh: 24.

(256) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4 Sh: 244.

(257) İmam-ı Serahsi- El Mabsut- Beyrut, Ty C: 16 Sh: 62, Ayrıca İmam-ı Şafii-El Ülm- C: 6 Sh: 207, İmam-ı Kasani-El Bedaiü's Senai-C: 7 Sh: 14.

(258) İmam-ı Kasani- a.g.e. C: 7 Sh: 16.

(259) Son yıllarda; bu gelişmeler dikkate alınarak, suçluların eğitimi düşünülmektedir. Bazı dersler konulmuş ve bilhassa "Din Derslerine" ağırlık verilmiştir. Bunun bir çözüm olup-olmadığı henüz anlaşılamamıştır.

(260) İbn-i Esir-El Kami'l fi't Tarih-Kahire: 1348 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2 Sh: 45.

(261) İbn-i Hişam-Es Sire-Kahire: 1936 C: 2 Sh: 120.

(262) Yusuf Sûresi: 33-42.

(263) En Nisâ Sûresi: 15-16.

(264) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 Basım) Sh: 247 Madde: 686 (Not: İmam Şafii (rh.a) bahsin devamında neshin ne şekilde devam ettiğini izâh buyurmuştur.Bu haisi Müslim (K. Hudud: 4), Ebu Davud (K. Hudud: 23) Tirmizi (Hudud: 8), İbn-i Mace (Hudud: 7) ve Buhari'de (Nisâ Sûresinin tefsirinde bulmak mümkündür.).

(265) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Azim-Beyrut: 1969 C: 1 Sh: 462.

(266) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5 Sh: 471.

(267) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 3 Sh: 91 K. Huzumat: 6-7- Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 2 Sh: 252.

(268) Sünen-i Ebû Davud İst: 1401 C: 4 Sh: 45-47 K. Akdiye: 29.

(269) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1985 C: 12 Sh: 172
(Not: Bahsin devamında; Hz. Ali (r.a)'nin emin ve güvenilir bir gardiyan tayin ettiği de kaydedilmektedir.)

(270) İmam-ı Münzir Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 71.

(271) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3 Sh: 104. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhur (Şerhû Damad)-C: 2 Sh: 160-161, İbni Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 5 Sh: 472-473.

(272) İbn-i HümamA.g.e. C: 5 Sh: 474-475, Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 104.

(273) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3 Sh: 104, Ayrıca Şerhû Damad-C: 2 Sh: 163, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 5 Sh: 475-476.

(274) Bakınız Madde: 1409.

(275) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-i Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3 Sh: 346-347.

(276) İmam-ı Yusuf-Kitabû'l Haraç-İst: 1973 Sh: 189 Madde: 23-24.

(277) Sünen-i Ebû Davut-İst: 1401 C: 4 Sh: 631-632 K. Hudud: 40 Had. NO: 4493.

(278) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7 Sh: 59, Ayrıca İmam-ı Serahsi -El Mebsut-Beyrut: ty C: 9 Sh: 72.

(279) İbn-i Hümam- Fethû'l Kadir-Beyrut: 1315 C: 5 Sh: 499, Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Bir Heyet- a.g.e. C: 3 Sh: 367.

(280) İmam-ı Merginani- a.g.e. C: Sh: 108.

(281) İmam-ı Münzir- Kitabû'l İcma-Ankara: 1983 Sh: 43.

(282) İmam-ı Merginani- a.g.e. C: 3 Sh: 108. Ayrıca İmam-ı Kasani- a.g.e. C: 7 Sh: 92. İbn-i Hümam- a.g.e. C: 5 Sh: 499-501 (Not: Kadı; Hakem'in şer'i ölçülere uygun hükmünü tasdik etmek mecburiyetindedir.)

(283) A. Himmet Berki- Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 420 Madde: 1841

(284) Şeyh Muhammed b. Süleyman- Mecmuaû'l Enhûr- (Şerhû Damad) İst: 1316 Mtb. Amire Tb. Ofset Beyrut: ty. D. İhya Yay. C: 2 Sh: 168.

(285) Şeyh Nizamüddin ve Heyet - El Feteva-ı Hindiyye - Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 397.

(286) El Maide Sûresi: 42.

(287) Sünen-i Ebû Davud - İst: 1401 C: 4, Sh: 41 K. Akdiye: 25, Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace - İst: 1401, C: 2, Sh: 778. K.Ahkâm: 7, Had.No: 2322.

(288) İmam-ı Şafii-El Ülm - C: 6, Sh: 125.

(289) İbn-i Hişam - Es Sire - C: 2, Sh: 233.

(290) İmam-ı Serahsi - A.g.e. C: 9, Sh: 95-97.

14. BÖLÜM: FERÂİZ (MİRAS HUKUKU) BAHSİ

ALLAH (CC)'IN FARZ KILDIĞI HAK VEYA "FERÂİZ"

1896 Ehliyet sahibi her insan; Allahû Teâla (cc)'ya iman etmek ve İslâmın çizdiği hududlar içerisinde hayatını devam ettirmek borcundadır. İmtihan alanını ve zamanını Allahû Teâla (cc) tâyin eder. İnsana düşen görev; hiç bir mâzeret ileri sürmeden "Bugün ölecekmiş gibi" hesâb gününe hazır olmaktır. Her canlının; er veya geç ölümü tadacağı kat'i nass'larla sabittir. İnsan ölünce; geriye (az veya çok) Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimetleri bırakır!.. Bu noktada karşımıza: "-Bu nimetler kimlere ve ne şekilde teslim edilecektir? suali çıkar!.. Allahû Teâla (cc)'nın kat'i nasslarla edâ edilmesini emrettiği hususlardan birisi

de; mirâs'ın hak sahiplerine teslimidir. "Mirâs, irs, verâset, tevârüs, mûris, vâris" aynı kökten kelimeler olup masdarının lûgat manası; geçmek, halef olmak ve intikâl etmektir. Mirâs'ın mahiyetini ve taksimini beyan için kullanılan ıstılâhlardan birisi de "Ferâiz"dir. Kur'ân-ı Kerîm'de "Mirâs payları" açıklandıktan sonra: "(Bu hükümler ve hisseler) Allah'dan birer fârizadır. Şüphesiz ki Allah hakkı ile bilicidir. Yegane hüküm ve hikmet sahibidir"(1) hükmü beyan buyurulmuştur. Buradaki "Fârizâ" Allah'ın farz kıldığı hak, ayırdığı hisse manasınadır, çoğulu "Ferâiz"dir.(2) Bilindiği gibi "Farz" kelimesi; takdir etmek, kat'i olarak kesmek manasına gelir.(3) İslâmi ıstılâhta ise; kat'i nasslarla sâbit olan hükme "Farz" denilmiştir. İbn-i Abidin "Farzın hükmünü" izah ederken: "Farzın hükmü: onu şüphe götürmeyecek şekilde inkâr edenin kâfir olmasıdır. İstihfaf (hafife alma) ve istihza da, inkâr hükmündedir"(4) buyurmuştur. "Ferâiz ilminin hedefi; Allahû Teâla (cc)'nın tayin etmiş olduğu hakları, hak sahiplerine ulaştırmaktır. Dolayısıyla buna mani olmak; hangi sebeble olursa-olsun, kat'i bir zulümdür. Eğer herhangi bir hak; sahibinin rızâsının dışında, başkasına verilirse "Haram" gündeme girer!.. İslâm üleması: "Ferâize göre taksim edilen mirâsın helâl, hevâ ve heveslere (şahsi kanaatlere) göre dağıtılan mirâsın haram olduğu" hususunda müttefiktir.

1897 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kur'ân-ı Kerîm'i ve Ferâizi öğrenin, insanlara öğretin"(5) emrini verdiği bilinmektedir. Câhiliye döneminde; kadınlara, kızlara ve çocuklara mirâs'tan pay verilmiyordu. Mirâs ancak savaşma gücünde olan erkeklerin hakkıydı. Bunun dışında mirâsın "Ahd Yoluyla" intikâl ettiği de olurdu. Bir kimse diğere: "Kanım senin kanındır, şerefim senin şerefindir, sen bana vâris olursun, ben sana vâris olurum. Sen benim ırzımı kollarsın, ben senin ırzını kollarım" şeklinde teklifte bulunur, diğeri de kabul ettiği zaman "Verâset" gündeme girerdi. Ayrıca "Evlâtlık" edinme yaygındı. "Evlâtlık" da, tıpkı evlâd gibi muâmele görürdü. Fahrüddin-i Razi; arapların kendi kanunlarına göre, mirâs dağıtımını yaptıklarını kaydeder.

1898 Kadınların ve çocukların da; "Mirâs'ta paylarının bulunduğu" haber veren Ayet-i Kerime nâzil olunca, bazılarının zoruna gitmişti. Kendi kendilerine dediler ki: "-Kadına dörtte bir, sekizde bir; kıza yarısı veriliyor. Küçük çocuklara mirâs ayrılıyor. Bunların hiç birisi düşmanla savaşamaz, ganimet toplayamaz. Sesinizi çıkarmayın, sükût edin. Allah'ın Resûlü (sav) belki bunu unuttur veya kendisine söyleriz; bunun değiştirilmesi için dua eder. Daha sonra Resûl-i Ekrem (sav)'e; "-Ey Allah'ın Resûlü!.. Kıza babasının bıraktığı malın yarısını mı verelim? Bilirsin ki kız; ata binemez, düşmanla savaşamaz!.. Çocuğa mirâs mı verelim? Mirâs akıllı ermeyen çocuğun işine yaramaz ki?"(6) dediler. Dikkat

edilirse; Allahû Teâla (cc)'nın mirâsla ilgili olarak indirdiği hükümler, toplumun "Mirâs anlayışını" derinden etkilemiştir. Fakat Sahabe-i Kiram; her zaman olduğu gibi, şahsi kanaatleriyle karşı çıkmamış ve sonunda: "-Allah (cc) ve Resûlü neyi emretmişse amennâ" diyerek teslim olmuştur. Günümüzde: "-Efendim, nasıl olur da erkeğe, kadının iki katı mirâs verilir?" diyerek, fındık kabuğunu doldurmayacak akıllarıyla karşı çıkanlar nerede, sahabe nerede!.. Halbuki erkek; (hem kendisinin, hem karısının olmak üzere) iki kişinin nafakasını elde etmek zorundadır. Evlenirken "Mehir" vermek sûretiyle, belli bir yükün altına girmiştir. Annesinin, babasının ve çocuklarının nafakalarını da temin etmek mecburiyetindedir. Kadın ise; evlenirken "Mehir" aldığı gibi, nafakasını da kocasından temin eder. Mülkiyet hakkı bakidir. Eğer kocası; kendi evinde (karısının) oturuyorsa, ondan kira talebinde bulunma hakkı vardır. Kaldı ki; Allahû Teâla (cc) her hakkı, hak sahibine vermiştir. Bir kimse hem "-Elhamdülillâh müslümanım" diyecek, hem de "Allahû Teâla (cc)'nın farz kıldığı hakları" (Ferâizi) ciddiye almayacak. Eleştirecek!.. Bu mümkün mü? Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah ve Resûlü bir işe hükmettiği zaman; gerek mü'min olan bir erkek, gerek mü'min olan bir kadın için (o hükme aykırı olarak) işlerinde kendilerine muhayyerlik yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, muhakkak ki o apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır"(7) hükmü beyan buyurulmuştur. İslâm'ın hükümlerine, şahsi kanaat ve reylerle, karşı çıkılması mümkün değildir. Şimdi İslâm fıkında; mirâsın dayandığı delilleri gümdeme getirelim. Önce "Mirâs'la" ilgili Âyet-i Kerimeleri zikredelim.

1899 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah size (mirâs hükümlerine şöyle) tavsiye (ve emr) eder: Evlâdlarınızın hakkındaki hüküm; erkeğe, kadının payının iki katıdır. Fakat onlar (çocuklar) ikiden fazla kadınlar ise (ölünün) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. (Kız çocuğu) bir tek ise; mirâsın yarısı onundur. (Ölenin) çocuğu varsa; ana ve babadan her birine terikenin altıda biri (verilir). Çocuğu olmayıp da; ona (ölene) ana ve babası mirâsçı olduysa üçte biri anasınındır. (Ölenin) Kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır. (Fakat bütün bu hükümler ölenin) Edeceği vasiyet (in yerine getirilmesin)den veya borç(unun ödenmesin)den sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin fâide cihetinden, size daha yakın olduğunu bilmezsiniz. (Bu hükümler ve hisseler) Allah'dan bir farizâdır. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilicidir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Zevcelerinizin çocuğu yoksa terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa, size terikesinden (düşecek hisse) dörtte birdir. (Fakat bu da) Onların edecekleri vasiyeti yerine gitermek ve borcunu ödedikten sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa; bıraktığınızdan dörtte biri onların (zevcelerinizin)dır.

Şayed çocuğunuz varsa; terikenizden sekizde biri; edeceğiniz vasiyet ve borcun ödenmesinden sonra, yine onlarıdır. Eğer (ölen) erkek veya kadının mirascısı, evlâdı ve ana-babası olmayıp (başka yakınları var ise o zaman) bir erkek veya bir kız kardeşi varsa, bunlardan her birinin hakkı altıda birdir. Eğer onlar bu miktardan çok iseler; o halde onlar (ölünün) edeceği vasiyetin yerine getirilmesi ve borcunun (edâsından) sonra; üçte birde ortaklırlar. (Bu taksim) Zarar verici olmayan vasiyyet ve borcun edâsından sonra (uygulanır). Bunlar (Emir ve hükümler) Allahû Teâla (cc)'dan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkı ile bilendir, halimdir. (Cezayı geciktirse de ihmal etmez) İşte bunlar Allah'ın hududlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, (Allah) onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar ki, onlar orada ebedi kalıcıdırlar. Bu en büyük bir kurtuluştur. Kim de Allah'a ve Resûlüne isyan eder, (Allah'ın) hududlarını (çiğneyip) geçerse onu da, içinde daimi kalıcı olarak ateşe koyar. Onun için hor ve hakiyr edici bir azab vardır"(8) hükmü beyan buyurulmuştur.

1900 Allahû Teâla (cc) "Mirâsla ilgili olarak" diğer bir Âyet-i Kerime'de şöyle buyurmuştur: "(Habibim) Senden fetva isterler: De ki: Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mirâsı hakkında hükmünü şöyle açıklar: "Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşinin)dir. Fakat kendisi (ölen), kızkardeşinin çocuğu yoksa, onun mirasını tamamen alır. Eğer (ölenin) iki kızkardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Ve eğer (vârisler) erkek, kadın, bir-çok kardeşler olursa, erkeklere iki kadının payı kadar (pay) verilir. Şaşırsınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah her şeyi hakkı ile bilendir"(9)

1901 Câhiliye döneminde; kadınlar, kızlar ve çocuklara mirastan pay verilmiyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkeklere; Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara; azından-çoğundan (Az veya çok) farz edilmiş birer nasiyb olarak hisseler vardır"(10) buyurularak, câhiliyenin mirâs anlayışı reddedilmiştir.

1902 Hz. Ebû Bekir (ra) bir hutbesinde: "Allahû Teâla (cc)'nın Nisâ Sûresinde; ferâiz hakkında inzâl buyurduğu Âyetlerden birincisi: çocuklar ve anne baba hakkındadır. İkincisi; karı-koca ve anne bir kardeşlerle ilgilidir. Üçüncüsü: Anne-baba bir veya baba bir kardeşler hakkındadır. Sûre-i Enfâl'in sonundaki Âyet ise "Zevi'l-erham" ile alakalıdır"(11) buyurmuştur. Enfâl Sûresindeki Âyet-i Kerime meâlen şöyledir: "Henüz iman edip de, hicret ve sizinle beraber cihad edenlere gelince: Onlar da sizdendir. Hısımlar Allah'ın kitabında (Hükmünde) birbirine daha yakındırlar. Allah herşeyi hakkı ile bilendir"(12) İmam-ı Şafîi (rha) bu hükmün; muhâcirlerle ilgili olduğunu, hicret ve cihad edenlerin

faziletlerini izâh ettiğini esas almıştır. Hiç kimsenin bulunmaması durumunda uzak akrabaların da, mirâsa dahil edileceğinin delili olarak değerlendirir.(13) 1903 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İlim üçtür, bundan ötesi fazlalıktır. Mûhkem ayet, neshedilmemiş (yürürlükte olan) sünnet ve adâletli ferâiz"(14) buyurduğu bilinmektedir. Çünkü mirâs meselesi; her insanın başına gelebilen bir hadisedir. Eğer bu konuda Allahû Teâla (cc)'nın hududları çiğnenirse, hem bu dünya'da, hem de âhirette elim bir azaba uğrama tehlikesi sözkonusudur. Dolayısıyla her mü'min; "Mirâs" konusuna muhatab olduğu zaman, İslâm'ın hükümlerine kayıtsız ve şartsız teslim olmalıdır.

BİRBİRİNE MİRÂSÇI OLMA SEBEBLERİ

1904 Hanefî fûkahası: "İnsanların birbirine mirâsçı olmalarının sebepleri; neseb (akrabalık), nikâh ve velâ olmak üzere üç kısımda incelenir"(15) hükmünde müttefiktir. Ölen kimseye; neseb cihetiyle yakınlığın bulunması, mirâsına hak kazanmak için şarttır. Esasen karı ve koca müstesnâ; diğer sınıfların hepsi (Ashab-ı Ferâiz, Asabe ve Zevi'l-erham) akraba durumundadır. Sahih nikâh; karı-koca arasında, birbirine mirâsçı olma sebebidir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hangi erkek; hür veya câriye bir kadınla zinâ ederse, doğan çocuk veled-i zinâdır. Kendisi (Veled-i Zinâ) vâris olmaz, kendisine de varis olunmaz"(16) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bâtil nikâh, muvakkat nikâh ve mut'a nikâhı; mirâsçı olmak için sebep teşkil etmez. Velâ; azad edilen kölenin herhangi bir akrabası bulunmadığı halde, mirâsının efendisine kalması hadisesidir. Günümüzde böyle bir vakıa bulunmadığı için üzerinde durmaya gerek yoktur.

1905 **MİRÂS'IN RÜKÜNLERİ:** Öldükten son; geriye mirâs bırakan kimseye "Mûris" denilir. Dolayısıyla mirâs'ın birinci rûknü: Mûris'in bulunmasıdır. İslâm fıkında; hakikaten veya hükmen ölüm sözkonusudur. Hakikaten ölmek eceliyle kesin olarak âhiret'e intikâl etmektir. Hükmen ölüm ise; uzun yıllar ortadan kaybolup; nerede bulunduğu ve hayatta olup-olmadığı bilinmeyen kimse hakkında "Kadı'nın" (Hâkim'in) verdiği karardır. İkinci rûkûn: Vâris'in bulunması ve hayatta olmasıdır. Şer'i delille; ölen kimsenin malının verileceği kimseye "Vâris" denilir. Üçüncü rûkûn: Ölen kimsenin vârislerine intikâl edecek mal veya servetinin bulunmasıdır.(17)

1906 **MİRÂS'IN ŞARTLARI:** Muhakkak ki bir kimse hayatta iken malı mirâs olarak dağıtılmaz. Dolayısıyla mirâs'ın ilk şartı; mûris'in hakikaten veya hükmen ölümünün sâbit olmasıdır. İkinci şartı; Vârisin hakikaten veya takdiren hayatta olması gerekir. Takdiri hayattan kasıd; anne rahmindeki çocuktur. İslâm üleması;

ölen kimsenin; karısının rahminde bulunan çocuğun da, vâris olacağı hususunda müttefiktir. O çocuk; takdiren hayatta kabul edilir.(18) Üçüncü şart: Vârislerde; mirâsa mâni olan hallerden, birisinin bulunmamasıdır. Eğer mirâsa mâni hallerden herhangi birisi sözkonusu olursa; vâris hiçbirşey alamaz!.. Bu konu oldukça önemlidir.

"MİRÂS'A ENGEL OLAN HALLER"İN MAHİYETİ

1907 Mirâsa mâni olan haller:

1. Mûris ile vâris'in farklı dinlerden olması.
2. Vâris'in; mala daha çabuk sâhip olabilmek için mûrisi öldürmesi.
3. İhtilâf-ı Dâr.
4. Vârisin meçhul olması.
5. Karşılıklı lanetleşme sonucu çocuğun nesebinin bilinmemesi.
6. Kölelik!.. Şimdi bunların mâhiyetini izah edelim.

1908 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslüman kâfire, kâfir müslümana vâris olamaz" (19) buyurduğu bilinmektedir. Bu durumda; müslüman olan bir erkeğin ölümü halinde; O'nun (Ölünün) ehl-i kitab olan karısı, mirâsdan faydalanamaz. Tabii karısının ölümü halinde de; kendisi, onun malına vâris olamaz. Zira aralarında din farkı sözkonusudur. Mü'min bir kimsenin; İslâmı inkâr eden çocukları da (Mürted) mirâstan faydalanamazlar. Esasen irtidad edenler; herhangi bir dine mensup olmadıkları için, hiçbir sûrette vâris olamazlar.(20)

1909 Dünyevi hırs ve tamah sebebiyle (Malı erkenden ele geçirmek için); akrabasını öldüren kimse de, onun (Ölünün) vârisi olamaz. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "(Mûrisini öldüren) Kâtil, vâris olmaz"(21) Hadis-i Şerifi; ister kasden, ister hatâen olsun, her türlü öldürmeyi içerisine almaktadır. Hanefi fûkahası; kisası veya keffâreti gerektiren her türlü öldürmenin, mirâsa mâni olduğu hususunda müttefiktir.(22) Sadece ölümüne sebep olmayı; mirasa mâni bir hal olarak kabul etmemişlerdir. Bunun dışında; meşru müdafaa sonucu öldürme, ehliyet arızası olan ve cezâi ehliyete sahip bulunmayan kimsenin (Çocuk, deli vs..) öldürmesi ve ikrah sonucu öldürme mirâsa mâni teşkil etmez. Daha önce; ukûbatlar bahsinde öldürme çeşitleri ve bunların mes'ûliyetleri üzerinde durmuştuk!..(23)

1910 Darû'l İslâm'da ikâmet eden zimmi'nin; Darû'l Harp'te bulunan yakınları, kendisine vâris olamazlar!(24) Zira aralarında "İhtilâf-ı Dâr" sözkonusudur. Ancak müslümanlar; yertzüünün neresinde bulunursa bulunsunlar, birbirlerine vâris olurlar. Farklı devletlerin vatandaşı olmaları dâahi verâsete engel olmaz.

Dolayısıyla "İhtilâf-ı Dâr'in" mirâsa mâni olması gayr-i Müslimlerle ilgilidir. 1911 Varisin meçhûl olması da mirâsa mânidir. Şöyle ki:

- a. Bir kadın, kendi çocuğuyla, başkasının çocuğuna süt verirken vefât edip, hangisinin kendisine âid olduğu bilinmezse, hiç biri kendisine vâris olamaz.
- b. Bir kadın; bir müslümanın çocuğu ile bir gayr-i müslimin çocuğuna süt verirken; ikisi birlikte büyüyüp birbirinden tefrik edilemezse, bu çocuklar müslüman kabul edilir. Fakat hiçbirisi babasına vâris olamaz.
- c. Bir kimse; çocuğunu lâkit olarak bir yere bırakır, daha sonra aynı yerde iki çocuk bulunursa, hangisinin kendi çocuğu olduğunu bilemediği süre içerisinde, her ikisi de kendisine vâris olamaz.

Bunun dışında ölünün; ölüm vaktinin bilinmemesi de mirasa mânidir. Şöyle ki; birlikte boğulan, birlikte yanan veya yıkılan bir binâ altında birlikte kalıp ölen, bir hâdisede birlikte öldürülen akrabalar birbirine vâris olamazlar. Çünkü hangisin önce öldüğü meçhuldür.(25) Eşlerin karşılıklı lânetleşmesi (Lian) ve bunun sonuçları üzerinde daha önce durmuştuk!..(26) Karısının zinâ ettiğini idda eden; fakat bunu dört şâhidle isbat edemeyen kimse kadı (hâkim) huzurunda lian yapar. Bu hadiseden sonra dünyaya gelen çocuk; annesinin üzerine kayıtlanır. Babasına mirasçı olamaz, çünkü lian sonucu, nesebi meçhul hale gelmiştir. Kölelik de; mirâsa mânidir.(27)

MİRÂS'TA TERTİBE RİÂYET ETMEK (TERİKE'NİN ÜZERİNDEKİ HAKLAR)

1912 Kur'ân-ı Kerîm'de; ölenin mirâsının taksimi ile ilgili hükümler açıklanırken: "(Fakat bütün bu hükümler ölenin) Edeceği vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunu ödemesinden sonradır" hükmü hassaten zikredilmiştir. Hanefî fûkahası: "Ölünün bıraktığı maldan; önce techiz ve tekfini için pay ayrılır. Bu hususta israfâ kaçılmadığı gibi, cimrilik de yapılmaz. Sünnete uygun şekilde defîn işlemi gerçekleştirilir. Daha sonra ölünün; hayatta iken yapmış olduğu borçları varsa ödenir. Bu borçlar; Allahû Teâla (cc)'nın emri olan zekat, keffâret, oruç fidyesi ve nezr (adak) olabileceği gibi, diğer insanlardan alınmış (borçlar) da olabilir. Borç ödeme hususunda da; önce insanlara olan (borçlar) dikkate alınır. Borçların ödenmesinden sonra; ölenin vasiyeti mevcutsa, terikenin üçte birini aşmayacak şekilde yerine getirilir. Bütün bunlardan sonra kalan mal; vâislere; sehimleri dikkate alınarak taksim olunur" (28) hükmünde ittifak etmiştir. Dikkat edilirse terike üzerinde dört hak sözkonusudur. bunlar:

1. Mûris'in techiz ve tekfini için gerekli masraflar.
2. Mûrisin borçlarının ödenmesi
3. Mûris'in vasiyyetinin yerine getirilmesi
4. Bütün bunlardan sonra kalan malın; ferâize uygun olarak vârislere taksimi!..

1913 Feteva-ı Hindiyye'de: "Haram yoldan servet elde eden bir kimse ölünce; uygun olan vârislerinin durumu araştırmalarıdır. Eğer haram olan bu servetin nereden ve kimden temin edildiğini öğrenebilirlerse, onu sahiplerine geri verirler. Öğrenmemeleri hâlinde ise; o haram serveti fakirlere dağıtırlar"(29) hükmü kayıtlıdır. Elbette bu "Haram li gayrihi" ile ilgili bir hükümdür. Eğer "Haram liaynihi" ise (Şarap, rakı vs. gibi) imha edilmesi esastır.

1914 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Herhangi bir mü'min ölürken borç bırakırsa, onu ödemek bana aittir"(30) buyurduğu bilinmektedir. Eğer bir mü'min; fakr-û zarûret içerisinde hayatını devam ettirir ve borç içerisinde iken ölürse; bütün borçları "Beytülmal"den ödenir. Defin işleminin gerçekleşmesi hususundaki her türlü masraf da; "Ulû'lemr" tarafından karşılanır. Esasen bu gibi kimselerin velisi; mü'minlerin bey'at ettiği kimsedir. Nitekim Resûlullah (sav): "Ulû'lemr; velisi olmayan kimselerin velisidir"(31) buyurmuştur. Ancak mûrisin (ölünün) yakın akrabası olan kimseler (varisler) zengin ise; ölüye âit her türlü masrafı (Veleve ki hiçbirşey bırakmamış olsa da) karşılamak durumundadırlar. Tıpkı Nafaka meselesinde olduğu gibi!..

1915 Şurası da unutulmamalıdır ki; borcun ve vasiyetin, vârisleri zarara sokmamasına dikkat etmek gerekir Ölen kimsenin normal borcu; ne olursa olsun ödenmelidir. Ölüm hastalığındaki bir kimsenin; sevdiği bir yakınına veya dostuna, fazla mirâs bırakmak için yalan yere ona borçlu olduğunu söylemesi haramdır. Hanefî fûkahası; "can verirken ikrar edilen borcun sahih olmayacağını; bu sebeble, edâsı için vârislerin muhayyer duruma geçecekleri" konusunda, farklı hükümlere varmıştır. Essah olan kavle göre; can verirken ikrar edilen borç hususunda vârislerin muhayyer olduğudur. Bu sebeble; borç hususunda titiz olmak ve (kat'iyyen yalan beyanla) varislerden bazılarını zarara sokmamak şarttır.

VASİYET'İN TARİFİ VE MÂHİYETİ

1916 Vasiyet; arapça bir kelime olup, "Evsâ, yûsi'den" masdardır, tavsiye etmek, eklemek ve ısmarlamak gibi manalara gelir. İslâmi ıstılâhta: "Ölümünden sonra geçerli olmak üzere; malını (veya bir menfaati) başkasına teberrû sûretiyle temlik etmeye (Mülk) edindirmeye vasiyet denilir"(32) tarifi esas alınmıştır.

Vasiyet; ölüme bağlı olan bir tasarruftur. Bırakılan mal veya menfaat; sadaka hükmündedir. Vasiyet yapana "Mûsi"; bırakılan şeye "Mûsabih", bırakılan şahsa "Mûsa leh", yapılan tasarrufa da "Vasiyet" denilir. Çoğulu "vesâyâ" gelir.(33) İslâm fıkında "vasiyet"; mirasla ilgili hükümler gelmeden önce "Farz" olan bir tasarruftu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit, eğer mal bırakacaksa; anneye, babaya, yakın akrabaya meşru bir sûrette vasiyette bulunmak takva sahipleri üzerine bir hak olarak farzedildi"(34) hükmü beyan buyurulmuştur. Dikkat edilirse; anne, baba ve yakın akraba için, vasiyet etmenin farz olduğu sarîh bir şekilde ortaya konulmaktadır. Yine diğer bir Âyet-i Kerime'de: "Sizden zevcelerini geri bırakıp ölecek olanlar; eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılına kadar faidelenmesini (evde oturmasına müsaade edilmesini)vasiyet etsinler"(35) buyurulmuştur. İmam-ı Şafii (rha) bu Âyet-i Kerimeleri zikrettikten sonra: "Muhtemeldir ki, şu iki durumdan birisi ortaya konulmaktadır. Birincisi: Mirâs anne-baba ve yakın akrabaya âit, vasiyet etmek ise kocaya !.. Yine mümkündür ki; mirâs ile vasiyet bir aradadır. İkincisi: Mirasla ilgili Ayet-i Kerimeler, vasiyetin farziyyetine vâkıf kimselerden aldığımız habere göre Resûl-i Ekrem (sav) fetih yılında: "Varise; vasiyet etmeye gerek yoktur" buyurmuştur. Bu hadis; mütevatir noktasına çıkmış, ilim ehli üzerinde ittifak etmiştir. Buna dayanarak diyoruz ki; anne, baba ve zevce hakkında yapılan vasiyet; mirâs Ayetlerinin inzâli ile birlikte neshedilmiştir. Bu konuda icmâ vardır. Yine ülemanın büyük çoğunluğu; akrabaya vasiyyetin hükmünün (Eğer bu akraba vâris ise) mensûh olduğuna kâil olmuştur. Vâris durumunda bulunmayan akrabaya vasiyet etmek de, farz değildir"(36) hükmünü zikreder. Hanefî fukahası; "Vasiyet etmek vâcip değil, müstehaptır. Zira insanların vasiyet etmeye ihtiyaçları vardır. Şöyle ki; insanlar dünyevi hırs ve tamaha kapılırlar, salih amelleri gereğince edâ edemezler. Bir hastalık veya ansızın gelecek bir belâ; ona ölümü ve hesabı hatırlatır. İşte o zaman vasiyet ederek; veremediği sadakalarını, ölümünden sonra verdirmeye çalışır. Bunun ihtiyacıdır"(37) hükmünde ittifak etmiştir.

1917 VASİYETİN RÜKNÜ: "Ben fülân, fülân için, şöyle vasiyet ettim" demek ve vasiyette kullanılan buna benzer hükümler söylemektir. Buna icap denir.

Vasiyette adı geçen kimse; vasiyet eden şahsın ölümünden sonra kabul ederse, vasiyet gerçekleşir.(38) Fakat vasiyet; fakirler, yolda kalanlar veya ilim tahsil edenleri esas almışsa, kabule ihtiyaç yoktur. Sadece icap ile mün'akid olur.

1918 Vasiyet'in sıhhati için; kabul'ün icaba muvâfakati şarttır.(39) Binaenaleyh bir kimse iki şahsa: "-Şu evimi size vasiyet ettim" dedikten sonra vefat etse, o iki

şahıstan yalnız birisi kabul, diğeri red etse, vasiyet batıl olur. Çünkü şart; yâni her ikisinin kabulü sözkonusu olmamıştır. Vasiyet eden kimsenin temlike (Mülk edindirmeye) ehil olması gerekir. Küçük çocuğun veya aklî dengesi bulunmayan kimsenin (mecnunun, delinin vs.) vasiyet etmesi câiz değildir.(40) Vasiyetin bir şartı da; vasiyet vaktinde, kendisi için vasiyet edilen şahsın hayatta olmasıdır. Zira ölü için vasiyet batıl olur. Vasiyet edilen şeyin; gerek mal gerek menfaat olsun; vasiyet edenin ölümünden sonra, temlik edilebilir olması da şarttır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Şüphesiz ki Allahû Teâla (cc) her hak sahibine hakkını vermiştir. Dikkat ediniz!.. Vâris için vasiyet yoktur"(41) buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla vasiyet edilen kimsenin; varislerinden olmaması da şarttır. Yine diğeri bir Hadis-i Şerif'te: "Katil için vasiyet yoktur"(42) buyurulmuştur. İster kasden, ister hata sonucu olsun; vasiyet edeni öldüren kimse için (Kendisine vasiyet edilmiş olsa bile) vasiyet câiz olmaz. Müslümanın zimmi, zimminin de müslüman için; yaptığı vasiyet geçerli olabilir.(43) Harbi'ye (Saldırgan Kâfire) yapılan vasiyetin bâtil olduğu hususunda icmâ vardır. Dikkat edilirse; vasiyetin sıhhat şartları; hem vasiyet edende, hem vasiyet edilende aranır. Ayrıca vasiyet edilen mal veya menfaatin mülk edindirilmeye elverişli olması da şarttır.

1919 Varisler kabul etse de, etmese de; vasiyet, malın üçte birini aşmamak şartıyla câizdir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) size, mallarınızın üçte birini, ömürlerinizin sonunda, amellerinizde sizin sevabınızı artırmak için tasadduk etti. Şu halde siz; malınızın üçte birini dilediğiniz yere (vasiyet ederek) verin"(44) buyurduğu bilinmektedir. Vasiyet ölümden sonra izâfe edilen bir temliktir. Bu sebeble; vasiyet edilen kimsenin vâris olup olmamasına ölüm vaktinde itibâr edilir. Vasiyet vaktinde itibar olunmaz. Ancak malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmesi câiz değildir. Resûl-i Ekrem (sav) ağır hasta olan Hz. Saad İbn Vakkas (ra)'ı evinde ziyaret eder. Hal hatırdan sonra Hz. Saad (ra): "-Ya Resûlallah!.. Ben malı bulunan bir kimseyim. Bir tek kızımdan başka vârisim de yoktur. Malımın üçte ikisini vasiyet etsem ne dersiniz?" سوالını tevcih eder, Resûl-i Ekrem (sav) "-Hayır!.." cevabı verir. Bunun üzerine Hz. Saad İbn Ebî Vakkas (ra): "-Peki!.. Yarısını sadaka olarak vereyim mi?" diyerek, durumu öğrenmek ister. Resûl-i Ekrem (sav) yine: "Hayır" cevabını verir Hz. Saad İbn Ebi Vakkas (ra) sadaka hususunda kararlı olduğu için "-Ya üçte birine ne dersiniz?" سوالını tevcih eder. Bunun üzerine Resûlallah (sav): "Üçte biri olabilir amma, o bile çoktur. Senin geriye zengin vârisler bırakman, insanlardan dilenen fakir kimseler bırakmandan daha hayırlıdır"(45) buyurur. Vârislerden bazısının payını azaltmak, bazısının payını yükseltmek için (Vârislerden birine) vasiyet

yapmak câiz değildir. Bu hususta icmâ hâsıl olmuştur.(46) Esasen vârislerden birine yapılan vasiyet; diğerlerine Allahû Teâla (cc)'nın tanıdığı hakkı iptal etmek manasını taşır. Fakat bir kimsenin; hiçbir vârisi yoksa, malının tamamını vasiyet etmesinde bir mahzur yoktur, vasiyet edebilir.(47) Zira vasiyete engel olan husus; vârislere Allahû Teâla (cc)'nın tanıdığı haktır. Engel ortadan kalkınca; malın tamamını vasiyet etmek sahih olur.

VASİYET NE ZAMAN YAPILMALIDIR?

1920 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hiçbir müslümanın; vasiyet edeceği birşey varken, vasiyetini yazmadan iki gece (dahi) yatması doğru değildir"(48) buyurduğu bilinmektedir. Vasiyet ederken; akrabası olduğu halde, vâris durumunda olmayan ve hakikaten ihtiyaç içinde olan kimseler tercih edilmelidir. Hanefi fûkahası: "Malı, fakir olan akrabaya (vâris olamamak şartıyla) vasiyet etmek efdaldır. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav): "Sadakanın efdali; (Mahrum edildiği zaman) kin tutacak zi-rahme (akrabaya) verilendir" buyurmuştur. Vârislerin mâli durumu iyi değilse veya mirâs kalacak mala ihtiyaçları varsa, vasiyeti terketmek daha evlâdır. Vârislerin ihtiyacı yoksa; yakın akrabaya vasiyet etmek daha efdaldır" (49) hükmünde müttefiktir. Bilindiği gibi Vasiyet'in hükmü: Vasiyet edilen malın veya menfaatin, bir başka kimseye (Vasiyet edilene) mülk edindirilmesidir. İhtiyaç sahibi akraba bu sayede; yeni mülke kavuşarak, diğer insanlardan müstağni duruma gelir. Eğer bir menfaat ise; belirli süre içerisinde, ondan faydalanmasına vesile olur.

VASİYET'İN KISIMLARI

1921 Vasiyeti beş kısımda mütâlâa etmek mümkündür.

Birincisi: Vâcip olan vasiyet'dir. Mükellefin üzerinde; emânet, meçhûl (varislerin bilmediği) borçlar, verilmemiş zekât, öşür ve bunun gibi mâli ibadetler, yerine getirilmemiş nezr(adak), hacc gibi hususlar, meşrû sebeblerle tutulamayan Razaman orucu'nun fidyesi veya keffâretler sözkonusu ise, bunları vasiyet etmesi vâciptir.

İkincisi: Müstehab olan vasiyet'dir. Bir mü'minin; hiçbir vârisi bulunmaz ve borcu da olmazsa; bütün mal ve menfaatlerini İslâmî hizmetlere harcanmasını vasiyet etmesi müstehaptır.

Üçüncüsü: Mendub olan vasiyet'dir. İslâm'a hakkı ile hizmet edemediği için üzülen bir mü'min'in; İslâm'ı tebliğ eden ülemaya ve cihad eden kimselere vasiyette bulunması mendub'dur.

Dördüncüsü: Mübah olan vasiyet'dir. Kimsesizlere, yolda kalmışlara ve fakirlere vasiyette bulunmak mübâh'dır.

Beşincisi: Mekrûh olan vasiyet'dir. Bir mü'minin; İslâmi hududlara riâyet etmeyen ve haram işlemekle meşgul olan kimselere vasiyet etmesi mekruhtur. (50)

1922 Kur'ân-ı Kerîm'de: Ey iman edenler!.. Ölüm (ün sebepleri) herhangi birinizin karşısına gelip çattığı zaman; (edeceğiniz) vasiyyet zamanında aranızda ya içinizden adâlet sahibi iki şâhid (tutun), yahud yeryüzünde sefer halinde iken başınıza ölüm musiybeti gelmişse, sizden olmayan diğer iki keşiyi (şâhid) yapın" (51) hükmü beyan buyurulmuştur. Vasiyet'in; iki âdil şâhidle tesbiti oldukça önemli bir hadisedir. İmam-ı Kasani; bu Ayet-i Kerime'nin vasiyetin meşruluğuna kat'i delil olduğunu zikreder. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'den itibaren hiç kimsenin vasiyette itiraz etmediğini; bunun da "icmâ sebebi" olduğunu kaydeder.(52) Eğer vârisler; vasiyetin var olup-olmadığı hususunda ihtilâfa düşerlerse, Kadı (Hâkim) konuyu çözüme bağlar!.. Hanefî fûkahası; vasiyet hususunda şâhid tutmanın esas olduğunda ittifak etmiştir.(53) Dolayısıyla "Vâsiyet" etmeyi düşünen bir mü'min: Mutlaka iki âdil şâhid bulundurmalıdır. Vasiyet'in yerine getirilmesi; borcun ödenmesinden sonraya bırakılır. Zira borcun ödenmesi farzdır.(54) Ancak alacaklılar; ölüm hadisesinden sonra, borcu bağışlarsa, engel ortadan kalktığı için vasiyet derhal yerine getirilir.

TERİKE'NİN TARİFİ VE TAKSİMİ

1923 "Terike" veya "Tirke" kelimeleri; terketmek ve bırakmak manasına gelen, "Terk" kökünden isimdir. İslâmi ıstılâhta: "Mûrisin (Ölen kimsenin) geride bıraktığı ve vârislerine intikâl eden her şeye terike denir"(55) tarifi esas alınmıştır. Şer'an Mûrise (Ölen kimseye) âit olan; menkul, gayr-i menkul ve alacakların tamamı, bunlarla mütâla edilebilen ve bunun gibi; mûrise ait şahsâ haklar; terike'sine dâhil değildir. Mûrisin (ölen kimsenin); Techiz ve Tekfini yapıldıktan, borcu ödendikten ve vasiyeti yerine getirildikten sonra; kalan mal, vârislerine şer'i ölçüler içerisinde taksim edilir.(56)

FERÂİZİ İCRÂ MEMURU (KÂSİM) VE VAZİFESİ

1924 Akil-baliğ olan vârislerin aralarında anlaşarak; mirâsı taksim etmeleri mümkündür. Çünkü hak kendilerine âiddir. Buna "Rizâen Taksim" adı verilir. Ferâize göre taksimin ne şekilde yapılacağını bilmiyorlarsa; ehil olan bir âlime

müracaat ederek, meselenin çözümünü talep edebilirler. Esasen taksimin sebebi; ortakların (veya ortaklardan sadece birisinin) hissesinden faydalanmak arzusudur. Esasen vârislerden; taksim hususunda talep olmazsa, mesele atıl kalır. (57) Vârisler arasında; terikenin paylaşılması hususunda ihtilâf çıkarsa ne olacaktır? İşte bu noktada "Kazâen taksim" hadisesi gündeme girer. (58) Ferâizi icrâ memuru (Kâsım) mirâs davalarında mü'minlerin ihtilâflarını hükme bağlayarak kadı'ya yardımcı olur. İmam-ı Şafii (rha) "Kâsımlar; (Ferâizi icrâ memurları) hâkimler gibidirler" (59) diyerek, kazâ fonksiyonunu yerine getirdiklerine işâret etmiştir.

1925 Sahabe arasında; "Ferâiz" hususunda Hz. Zeyd b. Sabit (ra)'in mütehasıs olduğu bilinmektedir. Gerek Hz. Ömer (ra)'in, gerek Hz. Osman (ra)'ın hilâfeti döneminde; Medine'de kadılık görevini yürüten ve mirâs hususundaki ihtilâfları hükme bağlayan Zeyd b. Sabit (ra)'in bu sahadaki ilmi, tecrübeyle gelişmiştir. Hz. Ali (ra)'nin; Hz. Abdullah b. Yahya El Kindi (rha)'yi ferâizi icrâ memurû (Kâsım) tâyin ederek, "Beytülmal'den" maaş bağladığı sabittir. (60) Esasen mirâs meselesindeki ihtilâfların kazâ ile ilgili olduğu gizlenemez. Hanefî fûkahası: "Vârislerin müracatı ve müvafakatı ile taksim câiz olur. Çünkü hak onlara âiddir. Aylığı "Beytülmal"den verilmek üzere; ferâizi icrâ memuru (Kâsım) tayin etmek müstehaptır. Zira essah olan kavle göre; taksim kazâ görevi cinsindendir. Bu ihtilâfın tamamen ortadan kaldırılması içindir. Böyle olunca Kadı'nın (Hâkim'in) aylığına benzer. (Yani "Beytülmal"den verilir) İmam-ı Azâm Ebû Hanefî (rha)'ye göre; vârislerin sayısına göre ücretle kâsım'ı (Ferâizi icrâ memurunu) tâyin etmek de sahihtir. Zira menfaat hassaten onlar içindir" (61) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Şafii (rha)'ye göre de; ferâizi icrâ memuru (Kâsım) "Beytülmal'den" maaşını alır. (62)

1926 Kâsım'da (Ferâizi icrâ memurunda) aranan vasıflara gelince; kazâ işleriyle meşgul olan kimsede (Kadı'da) aranan her özellik her kâsım'da da aranır. (63) Günümüzde; ferâiz sahasında ilmi olan kimselere, vârislerin mürâcaatı esastır. Mirasın nasıl taksim edileceği hususunda; bir-çok eserde, yeterli bilgi vardır. Fakat bunların pratiğe uygulanması, sanıldığı kadar kolay değildir. Nitekim Hz. Ömer (ra)'e ferâiz konusunda bir sual tevcih edilmiş; kendisi müctehid olduğu halde, meselenin çözümünü Hz. Zeyd b. Sabit (ra)'e havale etmiştir. Bir belde de; Ferâiz ilmine vakıf birden fazla kimse varsa, tamamından faydalanmak da mümkündür.

1927 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ferâizi (Kur'an'da bildirilen) sâhiplerine veriniz. (Bunlardan) Geri kalan mal ise; asabeden en yakın olan er kişiye âiddir" (64) buyurduğu bilinmektedir. Mûrisin bıraktığı mal, sırasıyla şu kimseler arasında

taksim olunur.

1. Ashab-ı Ferâiz!.. Kitap, sünnet ve icmâ ile, payları kat'i olarak bilinen vârisler.
2. Asabe!..
3. Hisselerinden başka kalan malı da red yoluyla alan kimseler.
4. Zevi'l erham
5. Mevlâ'l muvâlat
6. Kendisi üzerinde neseb ikrar olunan kimse (Mukarrun leh bi'n neseb al'l gayr)
7. Kendisine vasiyet olunan şahıslar
8. Beytü'lmal.

1928 Kur'an'da tâyin olunmuş hisseler (Fürûz-u Mukaddere) altıdır:

1. Malın yarısı (1/2)
2. Dörtte biri (1/4)
3. Sekizde biri (1/8)
4. Üçte ikisi (2/3)
5. Üçte biri (1/3)
6. Altıda biri (1/6) şeklindedir.(65)

HACB'IN TARİFİ VE ÇEŞİTLERİ

1929 Önce kelime üzerinde duralım. Hacb lûgatta; men etmek, kaldırmak ve def etmek gibi manalara gelir. Ferâizde: "Mûrisin (Ölen kimsenin) yakın akrabasının, daha uzak olanları mirâstan düşürmesine veya onların mirâslarını azaltmasına "Hacb" denilmiştir"(66) Genel kaide; derecesi mukaddem olan (yakın olan) vârisin, muahhar olanı (sonra geleni) mirâstan hacb edeceğidir. "Hacb-i Noksan" ve "Hacb-i Hirman" olmak üzere ikiye ayrılır. Meselenin daha net olarak kavranabilmesi için; her ikisi için de birer örnek verelim: Karı-kocanın birbirinden alacağı miktarı; çocukların varlığı veya yokluğu ile değişir. Ölen kadının çocuğu yoksa; kocası malın yarısını alır. Ancak Çocuğu varsa; kocaya düşen miktar, dörtte bire (1/4) iner. Kadın; ölen kocasının çocuğu yoksa, malın dörtte birini (1/4) alır. Çocuğun varlığı halinde bu miktar sekizde bire (1/8) düşer. İşte bu farklılaşma "Hacb-i Noksan"dır. dikkat edilirse çocuğun varlığı veya yokluğu mirâsın miktarının değişmesine sebep olmaktadır. Mûrisin (ölen kimsenin) babasının, dedesinin veya çocuklarının bulunmaması hâlinde; anne bir kardeşlerine mirâs düşer. Fakat onların varlığı (yani ölen kimsenin, babasının, dedesinin veya çocuklarının); anne bir kardeşlerin mirâstan tamamen mahrum olmalarına sebeptir. Buna da "Hacb-i Hirman" denilir. Hanefî fûkahası;

bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş; yakın ve uzak akrabasının durumlarını ayrı ayrı ele almıştır!..(67)

VÂRİSLERİN TASNİFİ VE TARİFİ

1930 **ASHÂB-I FERÂİZ**: Kitap, sünnet ve icmâ ile; hakları takdir edilen (farz kılınan) sehim sahiplerine "Ashab-ı Ferâiz" denilir. Tarifinden de anlaşılacağı gibi; mûrisin (ölen kimsenin) en yakını olan sınıftır. Bunlar kat'i nasslarla sâbit olan paylarını aldıktan sonra; geriye bir-şey kalırsa, ikinci derecede olanlar gündeme girer. Ashab-ı Ferâiz; on tanesi "Neseb" yönünden, iki tanesi "Sebeb" noktasından, toplam oniki'dir. Bunlar:

1. Baba
2. Sahih dede (Babanın babası)
3. Anne bir kardeş
4. Kız
5. Oğlun kızı
6. Anne-baba bir kızkardeş
7. Baba bir kız kardeş
8. Anne bir kız kardeş
9. Anne
10. Sahih nene (ölüye nisbetinde fâsid dede araya girmeyen nene)

Sebeb noktasından vâris olanlar:

1. Koca
2. Karı!..

Fûkaha: "Ashâb-ı Ferâiz'in" durumlarını ayrı ayrı ele alarak, kırk hal tesbit etmiştir: Şimdi farz sâhiplerini ve hallerini ele alalım.

Farz Sahipleri (Ashab-ı Feraiz)	Hallerinin Sayısı
Baba	3
Koca	2
Karı (Zevce)	2
Anne	3
Sahih Dede (Cedde-i Sahiha)	4
Kız çocuğu	3
Oğulun kızı	6
Anne-Baba bir kız kardeşler	5

Baba bir kız kardeş	7
Sahih Nene	2
Anne bir kardeşler	3
Toplam	40 hal

1931 MİRÂSTA "BABANIN" DURUMU: Vâris olarak babanın; "Farz-ı Mutlak", Farz-ı maa't-tâsib" ve "Ta'sib-i Mahz" olarak isimlendirilen üç hali vardır. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım. Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Ölenin) çocuğu varsa anne ve babadan her birine terikenin altıda biri (verilir)" buyurulmuştur. Eğer baba; oğul veya oğlun oğlu... ile berâber vârisse, oğul birinci sınıf asabe olarak kalanı alır. (Baba Ayyette sabit olan hissesini alır) Resûl-i Ekrem (sav): "Hisseleri ehillerine verin. Kalan mala en lâyük olan erkektir" buyurmuştur. Oğul mûrise (ölen kimseye) babadan daha yakındır. Bu hale "Farz-ı Mutlak" denilir. Şöyle gösterebiliriz:

$\frac{1}{6}$	Kalan	
Baba (1)	Oğul (5)	:6

İkinci hal şudur: Baba, mûrisin (ölen kimsenin) kızı veya ilâ nihâye oğlunun kızı ile birlikte bulunursa; hem farz olan hisselerini, hem de artanı alır. Baba burada hem ashab-ı ferâiz, hem asabe durumundadır.

Bu hale "Farz-ı maa't-Ta'sib" denilir Şöyle gösterebiliriz:

$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{2}$	Kalan	
Baba (1)	Kız (3)	Baba (2)	:6

Üçüncü hal şudur: Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Ölenin) çocuğu olmayıp da, ona anne ve babası mirascı olursa, üçte biri annesinindir. (Geriye kalan babasının olur)" buyurulmuştur. Buna "Ta'sib-i Mahz" denilir. Şöyle gösterebiliriz:

$\frac{1}{3}$	Kalan	
Anne (1)	Baba (2)	:3

1932 MİRÂSTA "KOCA'NIN" DURUMU: Kur'ân-ı Kerîm'de: "Karılarınızın çocuğu yoksa, terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden (düşecek hisse) dörtte birdir" buyurulmuştur. Dikkat edilirse; Ayeti Kerime'de iki hal sarîh olarak beyan edilmiştir. Mûrisin (ölen kadının) çocuğu yoksa; kocasına, malının yarısı ($\frac{1}{2}$), çocuğu varsa dörtte biri ($\frac{1}{4}$) verilecektir.

1933 MİRÂSTA "KARI'NIN (ZEVCE'NİN)" DURUMU: Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dörtte biri onların (karılarınızın)dır. Şâyed çocuğunuz varsa terikenizden sekizde biri yine onlarındır" hükmü beyan

edilmiştir. Ayetteki çocuk kapsamına; oğul, oğlun oğlu... kız veya oğlun kızı da dâhildir.

Birinci hal; mûrisin (ölen kocanın) çocuğu yoksa, karısının dörtte bir almasıdır. Şöyle gösterebiliriz:

$$\frac{1/4}{\text{(Karı)1}} \quad \frac{\text{Kalan}}{\text{(Baba)3}} : 4$$

Mûrisin (ölen kocanın);anne-baba bir erkek kardeşi veya kızkardeşi ile beraber,kadın mirasçı olursa durum şöyle olur:

1/4	Kalan		
Karı (1)	Erkek Kardeş (2)	Kız Kardeş (1)	: 4

İkinci hal şudur: Mûrisin (ölen kocanın) oğlu veya kızı ile beraber; karısı mirasçı olursa, terikenin sekizde biri (1/8) karısıdır. Şöyle gösterebiliriz.

1/8	Kalan	
Karı (1)	Oğul (7)	: 8

1934 MİRÂSTA "ANNE'NİN" DURUMU: Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Ölenin) çocuğu varsa; anne ve babadan her birine terikenin altıda biri (verilir)" buyurulmuştur. Mûrisin (ölen kimsenin) iki erkek çocuğu ve bir kız çocuğu olduğunu farzedelim; bunlarla birlikte annesinin mirâstaki durumunu gösterelim. Çizelgede de gösterdiğimiz gibi annenin üç hali vardır. Bu birinci haldir:

1/6	Kalan		
Anne (1)	İki erkek çocuk (2 + 2)	Bir kız çocuk (1)	: 6

Dikkat edilirse mûrisin annesi (1/6) hissene almış, kalanı (mûrisin) iki oğlu ile bir kızı (ikili-birli) paylaşmışlardır.

İkinci hal şudur: Anne; mûrisin (ölen kimsenin) kocası ve babasıyla birlikte vâris olursa, mûrisin kocası hissene aldıktan sonra kalanının üçte birini alır. Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Ölenin) çocuğu olmayıp da, ona (ölene) anne ve babası mirasçı olduysa, üçte biri annesinindir" hükmü beyan buyurulmuştur. Ayetin zahirinde iki hal sözkonusudur.

Birincisi: Anneye terikenin tamamının üçte birinin verilmesidir. bu durumda anne; babadan daha çok mirâs alır. İbn-i Abbas (ra)'dan gelen rivâyet budur. Zira anne ashab-ı ferâizden olup, hissesi üçte birdir. Baba asabeden olup, kalanı alır. Ancak bu Ferâiz kuralı açısından bazı mahzurları beraberinde getirmektedir. Hz. Zeyd b. Sabit ve Hz. Ali (ra)'den gelen rivayete göre; burada mûrisin (ölen kimsenin) kocası hissesini aldıktan sonra, anneye kalanın üçte biri verileceğidir.

Cumhurun görüşü de budur. Buna "Sülûsü'l Bakiyye'de" denilmiştir. Şöyle gösterilebilir:

$\frac{1}{2}$	Kalanın $\frac{1}{6}$ 'sı	Kalanın $\frac{1}{3}$ 'ü	:6
Koca (3)	Anne (1)	Baba (2)	

Burada annenin hissesini bulmak için; ön bir hesaba ihtiyaç vardır. Şöyle ki kocaya göre; mirâsın tamamı $\frac{2}{2}$ olup, yarısı ($\frac{1}{2}$) kendisine aiddir. Bu durumda:

$$\frac{2}{2} - \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$$

kalan hisse olur. Anne; (mûrisin) kocasından kalan hissenin üçte birini alacaktır. Bu sebeble $\frac{1}{3}$ ile çarpılarak hissesi tayin olunabilir.

$$\frac{1}{2} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$$

Şimdi ortaya çıkan hisseleri toplarsak:

$$\frac{1}{6} + \frac{1}{2} = \frac{1+3}{6} = \frac{4}{6}$$

(1) (3)

olur. Mirâsın tamamı (6X6) olduğuna göre; yeni bir işleme dâhi ihtiyaç vardır. Çünkü kalanı tesbit mecburiyetindeyiz:

$$\frac{6}{6} - \frac{4}{6} = \frac{2}{6}$$

olur. Bu asabeden olan babaya düşen hissedir.

Üçüncü hal şudur: Anne; mûrisin (ölen kimsenin) oğlu veya daha fazla kardeşiyle bulunmadığı, eşi ve babasıyla da birlikte olmadığı zaman bütün mirâsın üçte birini alır. Daha açık bir ifâde ile; birinci ve ikinci halde bulunmadığı zaman üçte birini alır.

$\frac{1}{3}$	Kalan	
Anne (1)	Baba (2)	:3

Burada baba; asabe olarak mûrisin (ölen kimsenin) kalan malını almıştır. Ashâb-ı Ferâiz durumunda olan annedir.

1935 MİRÂSTA "SAHİH DEDE'NİN" DURUMU: Mûrisle (ölen kimseyle) arasında kadın bulunmayan dedeye "Sahih Dede" adı verilmiştir. Babanın babası, babanın babasının babası!.. Araya kadın girerse "Fâsid dede" denir ki; bu "Zevi'l-erham" içerisinde mütâlâa edilebilir. Sahih dede; babanın olmadığı durumlarda, baba gibi mütâlâa edilmiştir. Baba vâris olunca, dede düşer. Bu hususta icma hasıl olmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in; babanın olmadığı durumda, dedeye aynen onun gibi muâmele edilmesini tavsiye ettiği bilinmektedir. İki kız ile birlikte vâris olarak kalan dede Resûl-i Ekrem (sav)'e hissesinin olup-olmadığını sormuş, Resûlallah (sav): "-Sana altı da bir hisse var" cevabını vermiştir. Dede meselesini öğrendikten sonra giderken: "-Sana bir altı da bir

daha var" buyurmuştur.(68) Bu dedenin önce; "Ashâb-ı Ferâiz" hissesi olarak altıda bir pay alacağının, daha sonra (iki kızdan Orta kalan hisseye) asabe olarak da vâris olacağının delilidir. Sahih dede'nin dört hali vardır.

Birinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) babası olmayıp da, onun oğlu veya oğlunun ilânihaye oğlu ile bulunursa altıda bir (1/6) hisse alır.

1/6	Kalan	
Sahih Dede (1)	Oğul (5)	:6

İkinci hali şudur: Dede; mûrisin kızı veya ilânihaye oğlunun kızıyla birlikte varis olursa altıda biri (1/6) ve asabe olarak kalanını alır.

1/6	1/2	Kalan	
Sahih Dede (1)	Kız (3)	Sahih Dede (2)	:6

Dikkat edilirse; dedeye, önce ashâb-ı ferâiz olarak bir hisse verilmiştir Kız mûrisin (ölen kimsenin) malının yarısını almıştır, dolayısıyla bu üç hissedir.

Geriye kalan iki hisse; asabe olarak dedeye verilmiştir.

Üçüncü hali şudur: Dede yalnızca asabelik hissesi alır ve buna "Te'sib-i Mahz" denilir. Şöyle ki; Mûrisin (ölen kimsenin) sadece karısı varsa; dede de onunla birlikte vâris durumunda ise, asabe olarak hisse alır.

1/4	Kalan	
Karı (1)	Sahih Dede (3)	:4

Dördüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) babası hayatta ise; dede vâris olmaktan düşer. Zira baba; hem muayyen hisseyi almada, hem de asabe hususunda dedeyi (Kuvve-i Karâbet noktasından) düşürür.

Düştü	1/4	Kalan	
Sahih Dede (0)	Karı (1)	Baba (3)	:4

Dikkat edilirse mûrisin (ölen kimsenin) karısı; ashâb-ı ferâiz olarak terikelerin dörtte birini (1/4) alır. Terikenin kalanı; asabe olarak babaya verilir. Dede hayatta olduğu halde, babanın bulunması sebebiyle düşmüştür.

1936 MİRÂSTA "KIZ ÇOCUĞUNUN" DURUMU: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu olmayıp, diğer vârislerle birlikte yalnız bir kızı bulunursa terikenin yarısını (1/2) alır. Kur'ân-ı Kerîm'de: "... kız bir tane ise, mirâsın yarısı onundur" hükmü beyan buyurulmuştur. Şimdi mûrisin (ölen kimsenin) karısı, kızı ve anne-baba bir kardeşinin varlığını ele alalım. Bu durumda farz sahipleri karısı ve kızıdır.

1/2	1/8	Kalan	
Kız (4)	Karı (1)	Anne - Baba bir kardeş (3)	:8
(Asabe olarak)			

İkinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu olmayıp, iki veya daha fazla kızı diğerleriyle birlikte vâris olurlarsa üçte ikisini (2/3) alırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kızlar ikiden fazla ise, mirâsın üçte ikisi onlarındır" buyurulmuştur. Ayetin

zahiri iki ayrı görüşe meydan vermektedir. İbn-i Abbas (ra) iki kızı, bir kız hükmünde mütâlâa etmiştir. Terikenin üçte ikisini almak için, en az üç kızın bulunması gerektiğine kâildir. İbn-i Mesûd (ra) ise; ayetin "İki ve ikiden fazla kız şeklinde anlaşılması" gerektiğine kâildir. Nitekim Enfâl Sûresinde: "(Eğer) ölenin iki kızkardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır" buyurulmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav); Uhud savaşında şehid düşen Hz. Sa'ad İbn Rabi'nin iki kızına terikenin üçte ikisini (2/3) vermiştir.(69) Ayet-i Kerime'nin bu sırada nâzil olduğu ve ilk mirâs taksiminin Resûlallah (sav) tarafından bu şekilde yapıldığı kayıtlıdır. Meseleyi şöyle gösterebiliriz:

2/3	1/4	Kalan	
Kız (4)	Kız (4)	Koca (3)	Anne - Baba bir kardeş (1)
			(Asabe olarak)

Üçüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu ile birlikte kızı vâris olurlarsa, ikili-birli paylaşırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah size (mirâs hükümlerini şöylece) tavsiye (ve emir) eder. Çocuklarınız hakkında erkeğin hissesi, iki kızın hissesi kadardır" hükmü beyan buyurulmuştur. Şimdi bir kadının öldüğünü; geriye kocası, oğlu ve kızı kaldığını kabul edelim. Mesele şu şekilde olur:

1/4	Kalan :	2/4	1/4	
Koca (1)		Oğul (2)	Kız (1)	: 4

Dikkat edilirse kız; oğlanın yarısı kadar hisse almıştır. Burada hepsi "Ashâb-ı ferâiz" durumundadır. Bir misâl daha verelim. Farzedelim ki; Ahmed Efendi kaza sonucu öldü. Geriye karısı, iki oğlu ve üç kızı kaldı. Bunlar terikeyi şu şekilde paylaşırlar.

1/8	Kalan :	1/8	1/8	1/8	2/8	2/8	
Karı (1)		Kız (1)	Kız (1)	Kız (1)	Oğul (2)	Oğul (2)	: 8

1937 MİRÂSTA "OĞLUN KIZININ (BİNTÜ'L İBN)" DURUMU: Oğlun kızı veya oğlun... oğlunun kızı için vâris olmada altı hal sözkonusudur. Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu veya kızı bulunmayıp (daha önce öldükleri için), oğlunun bir tane kızı varsa, bu terikenin yarısını (1/2) alır. Kız bulunmayınca, oğlun kızının onun yerine geçeceği sünnetle sâbittir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Oğulların çocuğu, insanın kendi çocuğu hükmündedir. Kendilerinin üstünde de bir oğul yoksa; bunların erkekleri, adamın kendi erkek çocukları gibi, kızları da kendi kız çocukları gibidir. Onlar gibi dedelerine vâris olurlar, onlar gibi mirâstan mahrum olurlar. Oğlunun çocuğu, oğul ile birlikte vâris olamaz"(70) buyurduğu bilinmektedir. Kız bulunmayınca; oğul kızının onun yerine geçeceği hususunda icma vardır. Çünkü nass'da geçen çocuk lafzı, oğul kızına da şâmindir.(71) Ancak mûrisin (ölen kimsenin) kızının çocukları; başka bir neslin (damad'ın) devamı

sayılır. Bunlar fevkalâde durumlarda "Zevi'l-erham" olarak mirâsa girebilirler. Şimdi oğul kızının altı halini açıklayalım. Mûrisin (ölen kadının) kocası, oğlunun kızı ve (anne-baba bir erkek) kardeşi var. Mesele şöyle olur.

$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	Kalan	
Koca (1)	Oğlun Kızı (2)	Anne - Baba bir erkek kardeş (1)	: 4
		(Asabe olarak)	

İkinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu veya kızı bulunmayıp da, oğlunun iki veya daha fazla kızları olursa, terikenin üçte ikisini ($\frac{2}{3}$) alırlar. Mesele şöyle olur:

$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{3}$	Kalan	
Koca (3)	Oğlun Kızı (4)	Oğlun Kızı (4)	: 12
		Anne - Baba bir erkek kardeş (1)	
		(Asabe olarak)	

Üçüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu bulunmayıp, oğlunun bir veya da daha fazla kızı, mûrisin yalnız kızıyla beraber vâris olurlarsa, terikenin altıda birini ($\frac{1}{6}$) alırlar. İbn-i Mesûd (ra)'dan rivayete göre Resûl-i Ekrem (sav); kıza terikenin yarısını, oğul kızına üçte ikiyi tamamlamak için altı da birini, geri kalanını da kız kardeşe vermişti.(72) Mesele şöyledir;

$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	Kalan	
Kız (3)	Oğlun Kızı (1)	Anne - Baba bir erkek kardeş (2)	: 6
		(Asabe olarak)	

Dördüncü hali şudur: Mûrisin oğlu olmayıpda; oğlunun ilânihâye oğlunun bir veya daha fazla oğlu ile kızı bulunduğu takdirde müşterek asabe olarak (ikili - birli) terikeyi paylaşırlar. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kızların hakkı, üçte ikiden ziyâde olamaz" buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla aldıkları toplam hisse $\frac{2}{3}$ geçemez. Mesele şöyledir:

$\frac{1}{4}$	Kalan :	$\frac{2}{4}$	$\frac{1}{4}$	
Koca (1)		Oğlun Oğlu (2)	Oğlun Kızı (1)	: 4

Beşinci hali şudur: Biraz önce de zikrettiğimiz gibi; kızların hakkı üçte ikiyi geçemez. Mûrisin; iki veya daha fazla kızı bulununca, oğlun kızına hisse kalmaz. Buna "Ademü'l-irs" (Mirâs Hissesinin yokluğu) denilmiştir. Diyelim ki; mûrisin (ölen kimsenin) iki kızı, oğlunun kızı ve (anne-baba bir erkek) kardeşi hayattadır. Mesele şöyle olur.

$\frac{2}{3}$	Düştü	Kalan	
Kız (1)	Kız (1)	Oğlun Kızı (0)	: 3
		Anne - Baba bir erkek kardeş (1)	
		(Asabe olarak)	

Dikkat edilirse; kızın hissesi üçte ikiyi geçemeyeceği nassla sâbit!.. Burada mûrise daha yakın olan iki kız; üçte ikisini ($\frac{2}{3}$) alınca, oğlun kızına hisse kalmadı. Terike'den artanını asabe olarak anne-baba bir erkek kardeş alır.

Altınca hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu veya oğlunun oğlu bulunduğu zaman, oğlun kızları mirâstan düşer. Zira Resûl-i Ekrem (sav) "Hisseleri ehillerine verin. Kalan mala en layık olan erkektir"(73) buyurmuştur. Diyelim ki; Ali efendi öldü. Geriye karısı, oğlunun oğlu ve oğlunun oğlunun kızı kaldı. Mesele şöyledir:

1/8	Kalan :	7/8	Düştü	
Karı (1)		Oğlun Oğlu (7)	Oğlun Oğlunun Kızı (0)	: 8

1938 MİRÂSTA "ANNE-BABA BİR KIZKARDEŞİN" DURUMU: Daha önce de (çizelgede) belirttiğimiz gibi "Anne-baba bir kızkardeşin" (uht liebeveyn-uht lehûma) mirâsta beş hali vardır. Birinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu veya kızı, oğlunun ilânihaye oğlu veya kızı, yahud babası, yahud sahih dedesi bulunmayıp da, bir tek anne-baba bir kızkardeşi hayatta olursa terikenin yarısını (1/2) alır. Kur'ân-ı Kerîm'de (En-Nisâ: 176): "Habibim senden fetvâ isterler. De ki; Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirâsı hakkında hükmü (şöylece) açıklar: Eğer çocuğu (ve babası) olmayan bir erkek ölür, geride (Anne-baba bir) bir tek kızkardeşi kalırsa mirâsın yarısı onundur" hükmü beyan buyurulmuştur. Ayetteki "uht" (Kızkardeş) kelimesi; anne-baba bir baba bir kızkardeşi ifâde eder. Bu konuda icmâ vardır.(74) Zira anne bir kardeşler için; En Nisâ Sûresi'nin onbirinci ayeti vardır. Şimdi diyelim ki Mehmed Efendi öldü!.. Geriye karısı, anne-baba bir kızkardeşi ve amcası'nın oğlu kaldı. Mesele şöyledir:

1/4	1/2	Kalan	
Karı (1)	Anne - Baba bir kız kardeş (2)	Amca Oğlu (1)	: 4
		(Asabe olarak)	

İkinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun oğlu, oğlunun kızı, babası, dedesi olmayıp da, iki veya daha fazla anne-baba bir kızkardeşi bulunursa terikenin üçte ikisini (2/3) eşit olarak paylaşırlar. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer (aynı şartlarda kalan) kız kardeş, iki (veya daha fazla) ise, erkek kardeşinin bıraktığının üçte ikisi onlarıdır" (En Nisâ: 176) buyurulmuştur. Mesele şöyledir.

2/3	Kalan	
Anne - Baba bir kız kardeşler (2)	Amca (1)	: 3
	(Asabe olarak)	

Üçüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, ilânihaye oğlunun oğlu veya babası yahud dedesi olmayıp da; anne-baba bir erkek kardeşleri ile beraber kız kardeşleri bulunursa, müşterek asabe olurlar. Terikeyi aralarında ikili-birli bölüşürler. Kur'ân-ı Kerîm'de (En Nisâ: 176): "Eğer (yine aynı şartlarda) erkek ve kız kardeşler ise; o zaman erkek kardeşin hissesi, iki kızın hissed kadardır"

buyurulmuştur. Bu ayette; kız kardeşlerin hissesinin belirlenmesi, erkek kardeşle birlikte asabe olacağına delâlet eder. Farzedelim ki Cemil Efendi öldü!.. Geriye karısı, üç kız kardeşi ve iki erkek kardeşi vâris olarak kaldılar. Bu durumda mesele şöyledir:

1/4	Kalan :	birli	ikili	
Karı (7)		Kız Kardeşler (3 + 3 + 3)	Erkek Kardeşler (6 + 6)	: 28

Dördüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) anne-baba bir kızkardeşi; mûrisin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte mirâsçı olursa, sadece asabe hissesini alır. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Kız kardeşleri, kızlarla birlikte olunca asabe yapınız"(75) buyurmuştur. İbn-i Mesûd (ra)'dan; Resûl-i Ekrem (sav)'in bu şekilde tatbikat yaptığı rivayet edilmiştir. Farâzedelim ki; Ali efendi öldü!.. Geriye karısı, kızı ve anne-baba bir kızkardeşi kaldı. Mesele şöyledir.

1/8	1/2	Kalan	
Karı (1)	Kız (4)	Anne - Baba bir kız kardeş (3)	: 8
		(Asabe olarak)	

Beşinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) anne-baba bir kız kardeşleri, mûrisin oğlu, oğlunun oğlu, babası veya dedesi bulununca, terike'den hiçbirşey alamazlar. Sâkıt olurlar. Zira Kûr'an-ı Kerim'de (En Nisâ: 176): "Ölen kimsenin oğlu veya kızı bulunmaz da, bir tek (Anne-baba bir veya baba bir) kız kardeşi olursa, mirasın yarısı onundur" buyurulmuştur. Ayette anne-baba bir kız kardeşin mirâstan hisse alabilmesi; mûrisin (ölen kimsenin) oğlunun veya kızın bulunmamasına bağlanmıştır. Diyelim ki; Arif efendi vefat etti!.. Geriye karısı, oğlu ve anne-baba bir kız kardeşi kaldı. Mesele şöyledir.

1/8	Kalan	Düştü	
Karı (1)	Oğul (7)	Anne - Baba bir kız kardeşler (0)	: 8

1939 MİRÂSTA "BABA BİR KIZ KARDEŞİN" (UHT LİEB)

DURUMU: Anne baba bir kız kardeş yoksa; baba bir kız kardeşin aynı şartlarda onun yerine kâim olacağı icmâ ile sâbittir. Çünkü Ayet-i Kerime'de geçen kız kardeş (uht) kelimesinin; baba bir kız kardeşi de kapsamına aldığı bilinmektedir. Anne bir erkek ve kız kardeş hakkında ise özel hüküm bulunmadığı için, onlar ayetin kapsamına giremez. Mûrise (ölen kimseye) karâbet noktasında yakınlık oldukça önemlidir. Daha önce de (çizelgede) belirttiğimiz gibi; baba bir kız kardeşin yedi hali vardır. Şimdi bunları gündeme getirelim:

Birinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihâye oğlu veya kızı, babası, sahih dedesi ve anne-baba bir kardeşleri olmayıpta; sadece bir tane, baba bir kız kardeşi olursa terikenin yarısı (1/2) onundur. Çünkü Ayet-i Kerime'de: (En Nisâ: 176): "Eğer (erkek veya kız) çocuğu (ve babası) olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kız kardeşi kalırsa, mirasın yarısı onundur"

buyurulmuştur. Diyelim ki; Kamil efendi vefat etti!.. Geriye karısı, baba bir kız kardeşi ve amcasının oğlu kaldı. Mesele şöyledir:

$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	Kalan	
Karı (1)	Baba bir kız kardeş (2)	Amca Oğlu (1)	: 4
		(Asabe olarak)	

İkinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihaye oğlu veya kızı, babası, sahih dedesi ve anne-baba bir kardeşleri olmayıpta; iki veya daha fazla baba bir kız kardeşleri bulunursa, terikenin üçte ikisini ($\frac{2}{3}$) aralarında eşit olarak paylaşırlar. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de (En Nisâ: 176): "Eğer (aynı şartlarda kalan) kız kardeş; iki (veya daha fazla) ise, erkek kardeşinin bıraktığının üçte ikisi ($\frac{2}{3}$) onlarındır" buyurulmuştur. Farz edelim Selim efendi öldü. Geriye karısı, iki (baba bir) kız kardeşi ve amca kaldı. Mesele şöyledir:

$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{3}$	Kalan	
Karı (3)	Baba bir kız kardeşler (4 + 4)	Amca (1)	: 12
		(Asabe olarak)	

Üçüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihaye oğlu, babası, sahih dedesi bulunmayıp da; yalnız anne-baba bir kız kardeşi ile, baba bir kız kardeşleri vâris olurlarsa, terikenin altıda birini ($\frac{1}{6}$) alırlar. Diyelim ki Arif efendi vefat etti!.. Geriye anne-baba bir kız kardeşi Halime ile ; baba bir kız kardeşleri (Fatıma, Ayşe) vâris olarak kaldılar. Bir amcası hayatta!.. Mesele şöyle olur.

$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	Kalan	
Anne - Baba bir kız kardeş (3)	Baba bir kız kardeşler (1)	Amca (2)	: 6
		(Asabe olarak)	

Dikkat edilecek husus; kızların toplam hissesinin üçte ikisini aşmamasıdır.

Dördüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihaye oğlu, babası sahih dedesi bulunmayıp da; baba bir kız ve erkek kardeşleri vâris olurlarsa, terikeyi aralarında ikili-birli paylaşırlar. Buna müşterek asabelik de denilir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de (En Nisâ: 176): "Eğer (yine aynı şartlarda misâçılar) erkek ve kız kardeşler ise; o zaman erkeğin hissesi, iki kızın hissesi kadardır" buyurulmuştur. Bu ayet; anne-baba bir erkek ve kız kardeş bulunmadığı zaman; baba bir kız ve erkek kardeşlere de şâmindir. Farzedelim ki Mehmet efendi vefat etti!.. Bir (anne-baba bir) kız kardeşi Havva ile; (baba bir) kız kardeşi Zeliha ve (baba bir) erkek kardeşi Zeynel vâris olarak kaldılar.

Mesele şöyle olur:

$\frac{1}{2}$	Kalan :		
Anne - Baba bir kız kardeş (3)	Baba bir erkek kardeş (2)	Baba bir kız kardeş (1)	: 6
		(Asabe olarak)	

Beşinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, babası ve sahih dedesi

olmayıp da; anne-baba bir kız kardeşleri iki veya daha fazla olursa, baba bir kız kardeş mirâstan bir-şey alamaz. Buna "Ademü'l-irs" denilir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de (En Nisâ: 176): "Eğer (aynı şartlarda kalan) kız kardeş iki (veya daha fazla) ise; erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisi (2/3) onlarındır" buyurulmuştur. Ayette belirlenen üçte iki (2/3) hisse; anne-baba bir kız kardeşlere verilince; baba bir kız kardeşe hisse kalmaz. Çünkü kızların toplam hissesinin üçte ikiyi aşabilme imkânı yoktur. Farzedelim ki Cafer efendi vefat etti!.. Geriye (anne-baba bir) kız kardeşleri Gülsüm ve Fahriye ile, baba bir kız kardeşi Sıddıka ve amcası kaldı. Mesele şöyle olur:

2/3	Düştü	Kalan	
Anne - Baba bir kız kardeşler (1 + 1)	Baba bir kız kardeş (0)	Amca (1)	: 3
		(Asabe olarak)	

Altıncı hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihaye oğlu, babası, dedesi ve (anne-baba bir) erkek kardeşleri olmayıp da; kız veya oğlun ilânihaye kızı ile birlikte bulunursa asabe olur. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kız kardeşleri, kızlarla birlikte olunca asabe yapınız" buyurduğu bilinmektedir. Hadiste zikredilen kız kardeş lâfzı; öz kız kardeş olmayınca, baba bir kız kardeşi de kapsamına alır. Farzedelim Yusuf efendi öldü. Geriye karısı, oğlunun iki kızı ve baba bir iki kız kardeşi vâris oldular. Mesele şöyledir:

1/8	2/3	Kalan	
Karı (6)	Oğlun ikikızı (16 + 16)	Baba bir iki kız kardeş (5 + 5)	: 48
		(Asabe olarak)	

Yedinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) baba bir kız kardeşi; O'nun (mûrisin) oğlu veya ilânihaye oğlunun oğlu, babası, sâhih dedesi, anne-baba bir kız kardeşi ile birlikte bulunursa sâkıt olur. Zira Kur'ân-ı Kerîm de (En Nisâ: 176): "Eğer çocuğu (ve babası) olmayan bir erkek ölür, onun (anne-baba bir veya baba bir) kız kardeşi kalırsa mirâsın yarısı onundur" hükmü beyan buyurulmuştur. Ayette oğul bulununca; baba bir kız kardeşin vâris olamayacağı sarih olarak beyan edilmiştir. Çünkü baba bir kız kardeşin mirâs alması; çocuğun ve babasının bulunmamasına bağlanmıştır. Farzedelim ki Hakkı efendi vefat etti!.. Geriye karısı, oğlunun oğlu ve baba bir kız kardeşi kaldı. Mesele şöyle olur:

1/8	Kalan	Düştü	
Karı (1)	Oğlun Oğlu (7)	Baba bir kız kardeş (0)	: 8

1940 MİRÂSTA "SAHİH NENE'NİN" DURUMU: Bilindiği gibi nene; anne veya baba tarafından büyük anneye verilen isimdir. "Cedde-i Sahiha"da denilmiştir. Hz. Ebû Bekir (ra)'in yanına mûrisin (ölen kimsenin) annesinin annesi (Cedde-i sahiha: Nene) gelip, mirâsını talep etti. Bunun üzerine Hz. Ebû

Bekir (ra): "Allahû Teâla (cc)'nın kitabında senin için bir-şey bulamıyorum. Resûlallah (sav)'dan; bu hususta herhangi bir-şey işitmedim. Sen şimdi git!.. Meseleni sahabe ile görüşeyim yahud görüşümü (ictihadımı) tesbit edeyim" buyurdu. Öğle namazından sonra; konuyu sahabeye açtı. Hz. Mugire b. Şûbe (ra) ayağa kalkarak: "Resûlallah (sav)'in neneye altı da bir hükmettiğini duydum" dedi. Bunun üzerine başka şâhidi olup-olmadığı soruldu. Hz. Muhammed b. Mesleme (ra)'de; aynı mahiyette bir haber işittiğini söyledi. Bunun üzerine neneye terikenin altı da biri (1/6) verildi.(76) Hz. Burde (ra)'den rivayet edildiğine göre; Resûlallah (sav) neneye; yanında anne olmadığı zaman altı da bir (1/6) vermiştir.(77) Dikkat edilirse; Sahih nene'nin (Cedde-i Sahiha) ferâizdeki durumu sünnetle sâbittir. Daha önce de belirttiğimiz gibi (çizelgede) sahîh nene'nin iki hali vardır.

Birinci hali şudur: Bilindiği gibi nene; mirâsa annelik hakkı sâbebiyle dâhil olmuştur. İster anne tarafından olsun, ister baba tarafından olsun, mirâstan düşürecek birisi olmadığı zaman terikenin altı'da birini (1/6) alır. Farzedelim ki bir kazada; Kenan bey ve aile çevresi öldü. Geriye sadece nenesi ve amcası kaldı!.. Mesele şöyledir:

1/6	Kalan	
Annenin Annesi (1)	Amca (5)	: 6
	(Asabe olarak)	

Eğer hem; anneanne, hem babaanne hayatta ise; terikenin altıda birini (1/6) aralarında paylaşırlar.

İkinci hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) annesi hayatta ise; gerek anne tarafından, gerek baba tarafından nene'ler sâkıt olur. Çünkü nene'ler mirâsı: Annelik hakkı olarak alırlar. Annenin bulunması onları düşürür.

1941 MİRASTA "ANNE BİR KARDEŞLER'İN" DURUMU: Bunlara annenin çocukları (Evlâdü'l-üm) da denilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi; mirâsta üç halde bulunurlar.

Birinci hali şudur: Kur'ân-ı Kerîm'de (En Nisâ: 12): "Eğer mirâsı aranan erkek veya kadın; çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun (ana bir) erkek veya kız kardeşi bulunursa, bunlardan her birinin hissesi altıda birdir" hükmü beyan buyurulmuştur. Ayetteki "kelâle" lafzı; çocuğu ve babası olmayan kimse manasına gelir. Çocuk kapsamına; oğlu, kızı, oğlunun ilânihâye oğlu ve kızı girer. Ayetteki erkek ve kız kardeş terimleri; anne bir kardeşleri de içine almaktadır.(78) Hz. Ebû Bekir (ra)'in Ayet-i Kerimeyi böyle tefsir ettiği bilinmektedir. Ayrıca Hz. Saad b. Vakkas (ra) dan ve bazı seleften "Velehû ehûn ve ûhtun min ümmin" (Ana bir erkek ve kız kardeşler) şeklinde kıraat rivayet

edilmiştir.(79) Farzedelim ki Zeynep hanım vefat etti!.. Geriye kocası; anne bir kız kardeşi ve (anne-baba bir) erkek kardeşi kaldı!.. Mesele şöyle olur:

1/2	1/6	Kalan	
Koca (3)	Anne bir kız kardeş (1)	Anne - Baba bir erkek kardeş (2)	: 6
(Asabe olarak)			

İkinci hali şudur: Mûrisi (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihâye oğlu veya kız, babası ve sahih dedesi olmayıp da; iki veya daha fazla anne bir erkek veya kız kardeşi bulunursa terikenin üçte birini (1/3) alırlar. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer, ana bir erkek veya kız kardeşlerin sayısı birden fazla ise, onlar üçte birde ortaklırlar" buyurulmuştur. Ayetteki (şürekât) lâfzı; kız-erkek ayrımı yapılmaksızın eşit taksim edileceğine delâlet etmektedir. Bunlar mûrise (ölen kimseye) bir erkek vâsıtasıyla bağlanmadıkları için, asabe olamazlar.

Hisselerinin âzami üçte bir olması (1/3), anne makamına kâim olduklarını gösterir.(80) Farzedelim ki Hakkı efendi vefat etti!.. Geriye karısını, (anne bir) iki erkek kardeşini, (anne bir) bir kız kardeşini ve (hem anne-hem baba bir) erkek kardeşini bıraktı!.. Mesele şöyledir:

1/4	1/3	Kalan	
Karı (9)	Anne bir iki erkek kardeş (4 + 4)	Anne bir kız kardeş (4)	Anne - Baba bir erkek kardeş (15) : 36
(Asabe olarak)			

Dikkat edilirse; (anne bir) iki erkek ve kız kardeşi, üçte biri aralarında eşit olarak paylaşmışlardır. Karısı, farz olan hissesini almış, kalana ise öz kardeşi asabe sıfatıyla mâlik olmuştur.

Üçüncü hali şudur: Mûrisin (ölen kimsenin) oğlu, kızı, oğlunun ilânihâye oğlu veya kızı, babası veya sahih dedesi hayatta olduğu zaman; anne bir erkek ve kız kardeşler vâris olamaz, mirâstan düşerler. Çünkü Ayet-i Kerime'de; bunların vâris olması, diğerlerinin bulunmamasına bağlanmıştır.

ASABE'NİN TARİFİ VE TASNİFİ

1942 "Asabe" kelimesi âsibun'un çoğulu olup; lugat manası yardım etmek, korumak, zabt etmek ve takviye etmektir. Baba tarafından olan akrabalara "Asabe" denilmiştir. Akrabalığa "Usûbet" denildiği gibi; bir şahsa asabe mirâsı vermeye de "Ta'sib" denilir. Asabe Tabiri; kuvvet ve şiddet manalarını da içine alır. Baba tarafından olan akraba arasında; kuvvetli bir irtibat hasıl olup, bir müdâfaa gücü ortaya çıkacağından bu isim verilmiştir. Nitekim sınırlara "âsâb" denilmesi de; vücûdun cüzlerini (organlarını) birbirine bağladığı ve takviye ederek hizmet ettiği içindir. Ferâizde: "Kur'an ve sünnette belirli bir payı olmayıp; ashâb-ı feraizden arta kalanı alan ve yalnız bulunduğu takdirde terikenin tamamına hak sahibi olan vârise asabe denilir"(81) Mâhiyeti dikkate

alınarak; neseb sebebiyle asabe (El Asabetü'n-nesebiyye) ve azat etme (Köle ve câriye gibi) sebebiyle teşekkül eden (El Asabetü's-sebebiyye) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.(82) Mâlum olduğu üzere; neseb cihetiyle yakınlık, "Ferâizde" önemli bir hadisedir.

1943 KENDİ BAŞINA ASABE OLANLAR (ASABE BİNEFSİHİ): Mûris'in (ölen kimsenin) neseb noktasından en yakın akrabası kimdir? sualine cevap arayalım. Bu noktada karşımıza; ölen (Mûrise) nisbetle, araya kadın girmeyen erkek vârisler çıkar. Fûkaha (asebe binefsihi) dört kısma ayırmıştır.

Birincisi: Mûrisin (ölen kimsenin) cüzü'dür: Oğlu, oğlunun ilânihaye oğlu!..

İkincisi: Mûrisin (ölen kimsenin) erkek fûrûu, aslıdır: Babası, babasının ilânihâyet babası!..

Üçüncüsü: Mûrisin (ölen kimsenin) babasının cüz'üdür: Bu sınıf, babasının anne-baba bir kardeşleri veya baba bir kardeşlerinden teşekkül eder. Onların çocukları da dâhildir. Yâni öz ve üvey amca, onların çocukları!..

Dördüncüsü: Mûrisin (ölen kimsenin) dedesinin erkek fûrûudur, cüzüdür.(83)

Şimdi bu tasnifin delillerini zikredelim.

1944 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ölenin çocuğu varsa, anne ve babadan her birine terikenin altıda biri vardır"(84) buyurulmuştur. Dikkat edilirse Ayette; mûrisin oğlu, (asabe içerisinde) babasından önce zikredilmiştir. Bu sebep, babanın ilânihâye babasından da önde olması evleviyetle zarûridir. Ayrıca Ayette geçen çocuk (Veled) lâfzı; oğul olmayınca ilânihaye oğlunun oğlunu içine alır. Hz. Ebû Bekir (ra), Hz. Ali (ra), Hz. Abdullah İbn-i Mesûd (ra) ve Hz. Zeyd b. Sabit (ra) den şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Asabenin en önde geleni (mûrisin) oğludur. Sonra ilânihaye oğlun oğludur"(85)

1945 Mûrisin (ölen kimsenin) oğlundan sonra; en kuvvetli asabe babasıdır.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de: "(Mûrisin) Çocuğu olmayıp da, O'na anne ve babası mirâşçı olduysa, üçte biri annesinindir"(86) buyurulmuştur. Ayette annenin hissesi belirlenmiş, kalanın da babaya âit olacağına işaret edilmiştir. Ayrıca mûrisin (ölen kimsenin) babasının; erkek kardeşleri den ve dedesinden önde olduğu tasrih olunmuştur.

1946 Üçüncü snıfa gelince!.. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer (mirâşçı) erkek kardeş ise, çocuksuz ve (babasız) ölen kız kardeşin bıraktığı mirâsın tamamını alır"(87) buyurulmuştur. Dikkat edilirse; çocuğu ve babası olmayan bir kimse (kelâle) ölür de; geride anne-baba bir veya baba bir erkek kardeşi kalırsa, mirâsın tamamını alır. Bunlar babanın cüzüdür.

1947 Dördüncü snıfa gelince; Hz. Amr b. Şuayb (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Resûl-i Ekrem (sav) mirâsı; anne-baba bir erkek kardeşe, sonra baba

bir erkek kardeşe, sonra anne- baba bir erkek kardeşin oğluna, sonra baba bir erkek kardeşin oğluna verdi. Amcaların durumunu da aynen bunlar gibi zikretti" (88) Esasen bunlar; mûrise (ölen kimseye) akrabalık noktasından bu tertibe göre sıralanırlar. Velâyette de; bu sıra esastır. Birden fazla asabe (Asabe binefsihi) bulunursa; derecede yakın olan, uzak olanı mirâstan düşürür. Fûkaha; sınıf, derece, yakınlık ve kuvvet (Akrabalık noktasından) durumlarının dikkate alınacağına müttefiktir. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Ashâb-ı Ferâizden artan mal; en lâyıık (en yakın) erkek şahsındır"(89) buyurduğu bilinmektedir. Asabe binefsihi'nin; sınıflarını dikkate almak şarttır.

1948 Şimdi bir-kaç misâl verelim: Farzedelelim ki Ekrem efendi vefat etti!.. Geriye karısı, oğlu ve oğlunun oğlu kaldı. Mesele şöyledir:

1/8	Kalan	Düştü	
Karı (1)	Oğlu (7)	Oğlun Oğlu (0)	:8

Dikkat edilirse; ashâb-ı ferâizden artan mal, en yakın asabesi olan oğluna geçmiştir. Oğlunun oğlu; birinci sınıftan olmasına rağmen, kuvvet noktasından mûrise (ölen kimseye) oğlu kadar yakın değildir.

İkinci Misal: Diyelim ki Sadık efendi vefat etti!.. Geriye karısı, annesi, oğlunun oğlu ve kardeşi kaldı. Mesele şöyledir:

1/8	1/6	Kalan	Düştü	
Karı (3)	Anne (4)	Oğlun Oğlu (17)	Kardeş (0)	: 24
		(Asabe olarak)		

Dikkat edilirse; mûrisin (ölen kimsenin) oğlunun oğlu; anne-baba bir kardeşini mirâstan düşürdü. Çünkü sınıf ve derece bakımından mûrise; oğlunun oğlundan daha uzaktır. Derecesi mukaddem (önde olan) vârisin, muahhar (sonra) olanı mirâstan mahrum etmesi" genel bir kâidedir.

1949 BAŞKASI İLE BİRLİKTE ASABE OLANLAR (ASABE

BİGAYRİHİ): Bunlar kadınlardan olmak üzere dört sınıftır. Esasen ashâb-ı ferâizden olup; bir tane oldukları zaman terikenin yarısını (1/2), iki veya daha fazla oldukları zaman mirâsın üçte ikisini (2/3) alan; kendi derecelerinde bir erkek (kardeş) bulunduğu zaman asabe olan kadınlara Asabe bigayrihi denir.

Birincisi: Mûrisin kızlarıdır.

İkincisi: Mûrisin oğlunun kızları.

Üçüncüsü: Mûrisin anne-baba bir kız kardeşleri.

Dördüncüsü: Mûrisin baba bir kız kardeşleri!.. Şimdi sırasıyla bunların (asabe bigayrihi'nin) derecelerin izâha gayret edelim.

1950 Birinci sınıf: Mûrisin kızları!.. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah size (mirâs) hükümlerini şöylece tavsiye (ve emr) eder: Çocuklarınız hakkında; erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır"(90) buyurulmuştur. Ayette mûrisin (ölen

kimsenin) kızı; oğlu ile birlikte bulunursa, müşterek asabe olarak (ikili-birli) mîrâs alacağı sarîh olarak zikredilmiştir.

1951 İkinci sınıf: Mûrisin oğlunun kızlardır: Bunlar da aynı derecede oğlunun oğlu ile asabe olurlar. Zira Ayet-i Kerime'de geçen (evlâd) lafzı; oğul ve kız anlamının yanında, bunlar bulunmadığı zaman oğlunun ilânihâye oğlu ve kızı manasına da gelir.

1952 Üçüncü sınıf: Mûrisin (ölen kimsenin) anne-baba bir kız kardeşleridir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer erkek ve kız kardeşler berâber bulunurlarsa o durumda erkeğe iki kadın hissesi verilecektir"(91) hükmü beyan buyurulmuştur. buradaki erkek ve kız kardeşlerden murad; anne-baba bir veya baba bir kardeşlerdir. Zira anne bir kardeşle ilgili hüküm farklıdır.(92) Dolayısıyla anne-baba bir kız kardeşler; aynı durumda olan erkek kardeşlerle birlikte asâbe olurlar.

1953 Dördüncü sınıf: Baba bir kız kardeşlerdir. Bunlar da; baba bir erkek kardeşlerle birlikte asabe olurlar.

1954 Şimdi (asabe bigayrihi'nin mirasıyla ilgili olarak) misâller verelim. Farzedelim ki; Cemil efedim vefat etti!.. Geriye karısı, üç kızı ve iki oğlu kaldı. Mesele şöyledir:

$\frac{1}{8}$	Kalan :	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{2}{8}$	$\frac{2}{8}$	Düştü	
Karı (1)		Kız (1)	Kız (1)	Kız (1)	Oğul (2)	Oğul (2)	Erkek ve kız kardeşin çocukları (0)	: 8

Dikkat edilirse karısı ashâb-ı ferâiz olarak terikenin sekizde birini ($\frac{1}{8}$) alır.

Erkek ve kız kardeşler müşterek asabe olarak ikili-birli şekilde, geriye kalanı paylaşırlar. Erkek ve kız kardeşin çocukları, sâkıt olur.

İkinci misâl: Diyelim ki Ayşe hanım vefat etti!.. Geriye kocası, oğlunun oğlu, oğlunun kızı ve baba bir kız kardeş kaldı. Mesele şöyledir:

$\frac{1}{4}$	Kalan :	$\frac{2}{4}$	$\frac{1}{4}$	Düştü	
Koca (1)		Oğlun Oğlu (2)	Oğlun Kızı (1)	Baba bir kız kardeş (0)	: 4

Dikkat edilirse kocası; ashâb-ı ferâiz olarak terikenin dörtte birini almıştır.

Geriye kalanı oğlunun oğlu ve oğlunun kızı (İkili-birli) paylaşırlar. Baba bir kız kardeşi, kuvve-i karâbetteki zaaf yüzünden düşmüştür.

1955 BAŞKASININ BULUNMASI İLE ASABE OLANLAR (ASABE MAA GAYRİHİ): Esasen Ashâb-ı ferâizden olup; tek oldukları zaman terikenin yarısını ($\frac{1}{2}$), iki veya daha fazla oldukları zaman mîrâsın üçte ikisini ($\frac{2}{3}$) alan mûrisin (ölen kimsenin) kızları veya oğul kızları ile asabe olan kız kardeşlerdir. Bunlar iki sınıfa ayrılır.

Birincisi: Anne-baba bir kız kardeşlerdir.

İkincisi: Sadece baba bir kız kardeşlerdir.

Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kız kardeşleri, kızlarla birlikte olunca asabe yapınız"

(93) buyurduğu bilinmektedir.

HISIMLAR BİRBİRİNE DAHA YAKINDIRLAR (RED YOLUYLA MAL ELDE ETMEK)

1956 Önce "Red kelimesi üzerinde duralım. Lugatta "geri çevirmek, kabul etmemek ve iâde etmek gibi" manalara gelir. Fıkıhta: "Muayyen hisse sâhipleri (yani ashâb-ı ferâiz) hisselerini aldıktan sonra, kalanı alacak asabe yoksa ve terike'de artmış ise, bu artanın aynı mirasçılara hisseleri oranında verilmesine reddiye denilir"(94) tarifi esas alınmıştır. Ancak karı ve kocaya red yoluyla hisse verilemez. Çünkü bunlar nikâh sebebiyle (Neseb noktasından değil) Ashâb-ı Ferâize dahil olmuşlardır. Bunlara "Menlâ yüreddû aleyh" (Üzerlerine red yapılamayanlar) denilir. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hısımlar Allah'ın kitabında (hükümünde) birbirine daha yakındırlar"(95) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası; onlar hısımlık sebebiyle birbirinin mirâsına daha lâyıktırlar. Eğer artan mirâs; asabe yoksa, yine hisseleri nisbetinde Ashab-ı Feraize intikâl ettirilir. Ancak sağ kalan eşe red yapılamaz. Sahabe-i Kiram'dan Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah İbn Mesûd ve İbn-i Abbas (ranhüm)'tan gelen rivayet budur"(96) hükmünü benimsemiştir. Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse; bir mal veya hak bırakırsa bu mirasçılara âiddir"(97) hadisi, hiçbir tahsis getirmemiştir, mâhiyeti umûmidir. Asabe olmayınca artan malın; muayyen hisse sahiplerine, hisseleri oranına göre vermek gerekir.Şimdi bir misâl verelim.Farzedelim ki;Fatıma hanım vefat etti!.. Geriye kocası ve iki kızı kaldı. Mesele şöyledir:

1/4	Kalan (3/4)	
Koca	Kız	Kız

Dikkat edilirse; ashâb-ferâiz'den koca hissesini almıştır. Kızların hissesi de üçte ikidir. Fakat sonuçta belli bir mal artmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi; kocaya red yoluyla sehim verilemez. Bu durumda üzerine red yapılacak kimseler iki kızıdır. İki kıza terikenin 3/4'ü kalmıştır. Mahreçin yükseltilmesi gerekir: $3/4 \times 1/2 = 3/8$ olur ve sonuçta;

2/8	3/8	3/8	
Koca (2)	Kız (3)	Kız (3)	8

karşımıza çıkar!.. Dikkat edilirse red yoluyla kızların hisseleri (terike'nin üçte ikisinden) fazla hale gelmiştir. Koca; üzerine red yapılamadığı için, farz olan hissesini aynen almıştır.

1957 Dikkat edilirse; Ashâb-ı ferâizden neseb noktasından asabe olanlar, başka kimse bulunmadığı zaman red yoluyla terikenin artanını hisseleri oranında

paylaşmaktadırlar. Bunun zıddı da sözkonusudur. Mûrisin (ölen kimsenin) terikesi; borçlarını ve vasiyetini ifâya kafi gelmiyorsa; bu eksiklik hak sahiplerine, hakları nisbetinde taksim edilir. Ayrıca muayyen hisselerin toplamı; asıl meselenin mahrecinden büyük çıkarsa (yâni dağıtılacak mal az, hisse çok olursa) "Avliye" gündeme girer.(98) Çünkü Allahû Teâla (cc) muayyen hisseleri, hepsine yeterli olmayan bir hal içerisinde toplamıştır. Nassın muktezâsı ile sâbit olan, bizzat nass'la sâbit olan gibidir. Böyle bir mesele ilk defa Hz. Ömer (ra)'in hilâfeti döneminde sözkonusu olmuştur. Hz. Ömer (ra) sahabe ile istişâre ederek; hisselerin toplamını mahreç yapmış ve bu yolla eksikliği bütün vârislere taksim etmiştir. (Yâni hepsinin hisseleri, belli oranda azalmıştır) Bu konuda; sadece İbn-i Abbas (ra) muhâlefet etmiş, diğer sahabe uygun bulmuştur.(99) Şimdi bir misâl ile konuya açıklık getirelim. Farzedelim ki Havva hanım vefat etti!.. Geriye kocası, annesi ve anne-baba bir iki kızkardeşi kaldı. Mesele şöyle olur:

1/2	1/6	2/3	
Koca	Anne	Kız kardeş	Kız kardeş

Dikkat edilirse hepsi farz olan hisselerdir. Terike'nin tamamı 6/6 kabul edilirse (ki öyledir); hisselerin toplamı 8/6'dır!.. Dolayısıyla Allahû Teâla (cc) muayyen hisseleri, hepsine yeterli olmayan bir hal içerisinde toplamıştır. Bu durumda (Reddiye'nin zıddı) avliye gündeme girer. Asıl mahreç (8) yapılırsa; bütün farz sahiplerinin hisseleri, muayyen bir şekilde azalmış olur. Mesele şöyledir:

1/2	1/6	2/3	
Koca (3)	Anne (1)	Kız kardeş (2)	Kız kardeş (2)

Avliye usûlü ile; terike vârislere taksim edilince muayyen hisselerde belli oranlarda azalma olur. Ancak terekenin; bütün hisseleri karşılamadığı durumlarda, zarûri bir işlemdir.

1958 Şimdiye kadar; terikenin sarfedileceği sınıflardan; Ashab-ı Ferâiz, asabe ve kendi hisselerinden başka, kalanı da red yoluyla olan mirasları inceledik!..

Muhakkak ki hayatta en çok (ferâiz konusunda) bunlarla karşılaşılır!.. Ancak mûrisin (ölen kimsenin) ashâb-ı ferâizden ve asabeden kimsesi olmayabilir!..

Şimdi (Nâdir de olsa) bu gibi durumlarda; terikenin nerelere sarfedileceğini ele alalım ve kısaca izah edelim.

1959 ZEVİ'L ERHÂM'IN TARİFİ VE MÂHİYETİ: Mûrisin (ölen kimsenin) ashâb-ı ferâiz ve asabesinden hiç kimsesi yoksa, akrabaları gündeme girer. Zevî'l erham; "Zü'r-rahim'in" çoğuludur. Lûgat manası; rahim beraberlik, akrabalık ve yakınlıktır.(100) Kur'ân-ı Kerîm'de: "Anne ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkeklere, anne ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara; azından da çoğundan da farz edilmiş birer nasip olarak hisseler vardır"

(101) buyurulmuştur. Ayette geçen "ve'lâkrebûne" (Akrabalar, hısımlar) kelimesi; mutlak olarak vârid olmuştur. Esasen savaşıma gücü olmayan kadın ve çocukları; mirâstan mahrum eden, cahiliye düşüncesini ortadan kaldırmak için inzâl buyurulmuştur.(102) Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Dayı, vârisleri bulunmayanın mirasçısıdır"(103) buyurduğu da bilinmektedir. Sahabe-i Kiram'dan Hz. Sabit b. Ed-Dihdâh (ra) vefat etmiş; geride yalnızca kız kardeşinin oğlu Ebû Lübâbe b. Abdi'l-Münzir (ra) kalmıştı. Resûl-i Ekrem (sav) bütün mirasını ona vermiştir. (104) Halbuki kendisinin; asabesi ve ashâb-ı ferâizi durumunda değildi, Zevi'l-erham durumundaydı. Hanefî fûkahası: "Zevi'lerham'ın mûrise yakınlığı dikkate alınır. Çünkü bunlar; aslında asabe hükmünde olup, ya kadın oldukları, ya araya kadın girdiği için asabe olamamışlardır. Bu bakımdan asabe hangi usûl ve sırayla vâris oluyorsa, bunlar da aynı şekilde mirasçı olurlar"(105) hükmünde ittifak etmiştir. Zevi'l erham dört sınıfa ayrılır.

Birincisi: Mûrisin (ölen kimsenin) farz sahibi ve asabesi olamayan fûrûu: Kızlarının çocukları, oğlunun kızları vs...

İkincisi: Mûrisin (ölen kimsenin) usûlü: Sahih olmayan (fasid) dede ve nene!.. Bilindiği gibi sahih dede ve nene ashûb-ı ferâiz ve asabe durumundadırlar.

Üçüncüsü: Mûrisin (Ölen kimsenin) annesinin ve babasının asabe ve farz sahibi olmayan furûu!.. Kız kardeşlerinin çocukları, erkek kardeşlerinin kızları vs...

Dördüncüsü: Mûrisin (ölen kimsenin) büyük baba ve büyük annesinin asabe ve farz sâhibi olmayan fûrûu: Halalar anne bir amcalar vs.. Bilindiği gibi; farz sahipleri ve asabe varsa, Zevi'l-erhâm vâris olamaz.(106)

1960 MEVLÂ'L-MUVÂLAT (MUKÂVELELİ VÂRİS): Hür, akîl-baliğ olan iki mü'min; karşılıklı diyet ödeme, yardımlaşma ve vâris olma konusunda akid yaparlarsa buna "Muvâlat Akdi" denilir. Hanefî fûkahası; muvâlat hısımları (mevlâsı) nın; vâris olabilmesi için bazı şartların bulunması gerektiği üzerinde durmuştur. Karı ve koca müstesna; farz sahibi, asabe ve Zevi'l-erham mevcutsa, hiçbir şekilde vâris olamaz. Bazı hallerde ise, varis olur.(107)

1961 İKRAR SONUCU HISIM OLANLARIN DURUMU (MUKARRUN LEH BİNNESEBE): Her toplumda nesebi meçhul kimseler bulunur. Bunun gizli olmasının bir-çok sebebi vardır. (Nesebi meçhul) bir kimsenin nesebini; bir şahsın kendine veya başkasına bağlayan sözüne, nesebi ikrar denilir. Meselâ Hasan efendi; gizlice evlenmiş ve bu evlilik sonucu bir çocuğu olmuştur. Diğer hanımının veya çocuklarının bundan haberi yoktur!... Daha sonra nesebi meçhul bilinen çocukla ilgili olarak "-Bu benim oğlumdur" diyerek ikrar eder, zâhiri hal de kendini tekzib etmezse, vefatında kendisine vâris olur. Ayrıca nesebi meçhul olan (ve daha sonra ikrarı ile kendi çocuğu olduğu ortaya çıkan) çocuğun

annesini boşayıp-boşamadığı gündeme girer!.. Eğer Hasan efendi o çocuğun annesi için: "-Bu benim karımdır" diye ikrar eder ve kadın da "-Evet, bu benim kocamdır" derse, bu defa "evliliği ikrar" sözkonusu olur!.. Dolayısıyla verâsette zevce (karı) durumu ortaya çıkar. Bütün bu ikrarlarda; sıhhat şartlarının bulunması gerekir.(108)

1962 **BEYTÜ'L-MAL:** Mûrisin (ölen kimsenin) hiçbir vârisi yoksa veya vârislerden bir kısmı hissesini aldıktan sonra, geriye kalan malın sâhibsiz olması durumunda "Beytü'l Mal" gündeme girer!.. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Mevlâsı olmayanın mevlâsı Allah ve Resûlüdür. Vârisi olmayanın mirasçısı dayısıdır" (109) buyurduğu bilinmektedir. Hadis-i şerifteki birinci hüküm; bazı hallerde mirâsın Beytü'lmal'e kalabileceğinin delilidir. Ancak Terike Beytü'lmal'e; irs sûretiyle değil "sâhipsiz mal hükmünde" olarak konulur.(110) Farzedelim ki Cafer efendi vefat etti!.. Geriye sadece karısı kaldı!.. (Yâni farz sahiplerinden, asabeden ve Zevî'l-erham'dan hiç kimse yok) Mesele şöyle olur. Techiz ve tekfin masrafları karşılanır. Varsa borçları ödenir ve vâsiyet yerine getirilir. Kalan mal şöyle olur:

Eğer bu durumda Cafer efendi değil de; karısı vefat etmiş olsaydı, malın yarısı Cafer efendiye verilecek, kalan yine "Beytü'lmal'e" konulacaktı!.. Hatta zimmilerden (Gayr-i Müslimlerden) kimsesiz olan (ve vasiyetleri de bulunmayan) vatandaşların da; malları, Beytü'lmal'e konur!..

FERÂİZ'LE İLGİLİ DİĞER MESELELER

1963 **HÜNSÂ'NIN TARİFİ VE DURUMU:** Doğan bir çocukta; hem tenâsül âleti hem ferc bulunursa, cinsiyetin tesbiti (Erkek veya kız olduğu) gündeme girer. Çünkü Allahû Teâla (cc) erkek ve kadının mirâstaki durumunu ayrı ayrı beyan etmiştir. İşte bu noktada karşımıza "Hünsâ" tâbiri çıkar!.. Hünsâ; hem erkeklik, hem kadınlık uzvu bulunan veya bunların hiçbirini bulunmayıp göbeğinden idrâr ve gaita çıkan kimseye verilen isimdir.(111) Genellikle hem erkeklik, hem kadınlık uzvu bulunur. Hünsâ'nın mirastaki durumu Resûl-i Ekrem (sav)'den sorulmuştur. Bunun üzerine; "-Hangi uzuvdan bevlederse, ona itibar olunur"(112) diyerek; konuya açıklık getirir. Yâni hünsâ; erkeklik uzvundan idrarını yaparsa "Erkek", kadınlık uzvundan yaparsa "Kız" gibi muamele görür. Hz. Ali (ra)'den de bu şekilde rivayet edilmiştir.(113) Vârislerden; anne, baba, karı ve kocanın hünsâ olması düşünülemez. Fakat diğerlerinin içerisinde "Hünsâ" olabilir.

1964 **MÜNÂSÂHA'NIN MÂHİYETİ:** Önce kelime üzerinde duralım. Münâsaha; "Nesh" kökünden gelir, lugatta; yok etmek, gidermek ve nakletmek

manasınadır. Mûrisin (ölen kimsenin) terikesi; vârisler arasında taksim edilmeden, vârislerden bazısı ölürse, bunların hisselerinin diğer varislere ne şekilde intikal edeceği önemli bir hâdisedir. İşte bu noktada karşımıza "Münâsaha" ıstılâhı çıkar.(114) Dikkat edilirse her münâsaha hâdisesinde; birkaç mesele birleşmiş olarak bulunur. Yani her mûrisin (ölen kişinin) vârislerinin meseleleri ayrı ayrı yapılırsa da; bir önceki ile birleştirilir ve sonunda bulunacak ek payda (Mahreç) üzerinden vârisler hisselerini alırlar.(115) Ancak burada önce ölen kimse ile; sonra ölen vârisin durumları yeni yeni meseleleri beraberinde getirir. Fûkaha bu konuda ortaya çıkabilecek bütün durumları teker teker ortaya koymuştur.(116)

1965 KAZA VEYA FELÂKETLERDE AYNİ ANDA ÖLENLERİN

DURUMU: Herhangi bir kaza veya felâkette (Sel baskını, denizde boğulma, uçak kazası vs..) aynı anda ölen iki kişi, (birbirinin asabesi dahi olsa), hangisinin önce öldüğü tesbit edilemediği için birbirinin vârisi olamazlar.(117) Ancak her birinin malı; hayatta olan vârislerine taksim edilir.

1966 ANNE RAHMİNDE ÇOCUĞUN MİRASI: Mûrisin (ölen kimsenin) hayatta olan vârisleriyle birlikte; bir de anne rahminde çocuğu bulunursa, onun erkek veya kız olduğu kesinlikle bilinemediğinden, onun için (Rahimdeki çocuk) belirli bir mal alıkonur. Daha açık bir ifade ile; ferâiz hesabı, hem erkek, hem kız için ayrı ayrı yapılır. Hangisi daha fazla ise, o miktarda mal bırakılır. Ancak erkek veya kız olması; onun hissesine herhangi bir şekilde etki etmiyorsa (Farz olan hisse gibi) mesele yoktur!.. Eğer çocuk ölü doğarsa; ayrılan mal diğer vârislere taksim olunur. Ortadan kaybolup; ölü veya diri olduğu kesinlikle bilinmeyen vârise "Mefkûd" denilir. Ferâiz hesabı yapılırken bunun; ölü veya diri oluşu dikkate alınarak, iki ayrı hesap yapılır.

1967 Bilindiği gibi Ferâiz ilminin hedefi; Allahû Teâla (cc)'nın tâyin etmiş olduğu hakları, hak sahiplerine teslim etmektir. Hiç kimse şahsi kanaat ve zanlarına dayanarak; yeni bir hak icad edemez!.. Ancak hak sahipleri aralarında şer'i hududlara riâyet ederek "Sulh" (Anlaşma) yapabilirler. Nitekim Hz. Abdurrahman b. Avf (ra) hasta yatağında iken zevcelerinden birisini boşamıştı!.. Bu zevce iddet beklerken Hz. Abdurrahman b. Avf vefat etti!.. Hz. Osman (ra) diğer üç zevcesiyle birlikte, iddet bekleyeni de mirasçı yaptı. Ancak diğer vârisler; iddet bekleyen bu kadınla sulh yaparak, belirli bir mal verdiler. Vârislerden birinin veya birkaçının terikeden muayyen miktar mal alarak, (mirastan çekilmesi için) diğer vârislerle sulh olmasına Tehârûc denir.(118)

14. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) En Nisa Sûresi: 11.

(2) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 186. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 5, Sh: 84.

(3) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 84. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 6, El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 186.

(4) İbn-i Abidin-Reddü'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 103.

(5) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 29, Sh: 136. Ayrıca El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 186, El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 85, Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr Şerhû Damad C: 2, Sh: 746. Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 413 K. Feraiz 2 Had. No: 2091.

(6) İbn-i Kesir-Tefsirü'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 468. Ayrıca Muhammed İbn-i Cerir Et Taberi-Camiû'l Beyan-C: 4, Sh: 275.

(7) El Ahzab Sûresi: 36.

(8) En Nisâ Sûresi: 11-14.

(9) En Nisâ Sûresi: 176.

(10) En Nisâ Sûresi: 7.

(11) M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936 C: 2, Sh: 1540.

(12) Enfal Sûresi: 75.

(13) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 589 Madde: 1769.

(14) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 301-302 K. Feraiz: 1 Had. No: 2885.

(15) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 29, Sh: 138. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 86, Şerhû Damad-C: 2, Sh: 747.

(16) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 428 K. Feraiz: 21 Had. No: 2113.

(17) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 447-448. Ayrıca El Mavsili-A.g.e. C: 5 Sh: 85.

(18) İbn-i Nüceym El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 3, Sh: 389. Ayrıca Ö. N.

Bilmen Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-C: 3, Sh0 145 Madde: 440.

(19) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 7, Sh: 11 K. Feraiz: 26. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1233 K. Feraiz: 1 Had. No: 1614, Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Sh: 423 K. Feraiz: 15 Had. No: 2107.

(20) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 454. Ayrıca El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-C: 4, Sh: 188, Ö. Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 5, Sh: 228 Madde: 106.

(21) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 425 K. Feraiz: 17. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 C: 1, Sh: 780-781 K. Feraiz: 41, Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 913 K. Feraiz: 8 Had. No: 2735.

(22) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 454. Ayrıca El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 86, El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 188, Ö. Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 5, Sh: 224-225.

(23) Geniş bilgi için bakınız madde: 1308-1313.

(24) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 454.

(25) Ö. Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 5, Sh: 220-23 Madde: 108-109.

(26) Geniş bilgi için bakınız madde: 1191-1198.

(27) El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 188.

(28) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr Şerhû Damad İst: 1316 bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 746-747. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l-Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 85, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 447.

(29) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 210.

(30) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1237-1238 K. Feraiz: 4.

(31) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 357.

(32) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 330. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 433, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 415-416, El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 167-168.

- (33) Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 5, Sh: 115.
- (34) El Bakara Sûresi: 180.
- (35) El Bakara Sûresi: 240.
- (36) İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 Sh: 138 vd.
- (37) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 231. Ayrıca El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 168, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 518.
- (38) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 331-332. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 427, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteve-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 432.
- (39) Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 5, Sh: 119 Madde: 21.
- (40) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 427. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 433.
- (41) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi Kahire: 1965 C: 4, Sh: 233. Ayrıca Sahih-i Buhari-İst: 1401 K. Vasaya: 6, Sh: 3, Sh: 188, Sünen-i İbn-i Mace-C: 2, Sh: 905 K. Vasaya: 6, İmam Ahmed b. Hanbel-C: 4, Sh: 186, İmam-ı Şafii-Er Risale-Kahire: 1979 (2 bsm) Sh: 140 Madde: 402.
- (42) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 424. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 430.
- (43) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 169. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e.C: 4, Sh: 233, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 429 (Not: Bilindiği gibi zimmi; Ulû'lemr ile akid imzalayarak, İslâm hukukuna tâbi olan gayr-i müslimdir. "Zimmet akdi" sözkonusu olmayan hiçbir gayr-i müslime; vasiyet yapılamaz. Çünkü din hususunda savaşır savaşmayacağı kesinlik kazanmamıştır).
- (44) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 419. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 427, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 231.
- (45) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1250 K. Vasaya: 1. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 232, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 420.

(46) İbn-i Kesir-Tefsirü'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 461.

(47) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 428.

(48) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 3, Sh: 186 K. Vasaya: 1. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1249 Had. No: 1 (1627) (Not: Sahih-i Müslim'de: "Vasiyet etmek istediği bir şeyi bulunup da, üzerinden iki gece geçen bir müslümanın hakkı, ancak vasiyetinin yanında yazılı bulunmasıdır" şeklinde rivâyete yer verilmiştir. Her ikisinde de acele edilmesine teşvik vardır)

(49) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 431-432. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 428.

(50) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 247-248. Ayrıca Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuk-ı İslâmiyye-İst: 1976 C: 5, Sh: 120 Mad: 24. İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 467 vd.

(51) El Maide Sûresi: 106.

(52) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 330 vd.

(53) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 265-266. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 7, Sh: 394, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 501-503.

(54) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 428.

(55) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 447. Ayrıca Ömer N. Bilmen-Hukukı İslâmiyye-İst: 1976 C: 5, Sh: 209 Madde: 22.

(56) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 41-42. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 420, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 383.

(57) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 420, (Not: Mecelle'de (Madde: 1114) "Kısmet; hisse-i şayiayı tayin etmektir" şeklinde tarif olunmuştur)

(58) Günümüzde de; miras konusundaki ihtilaflar, genellikle mahkeme sonucu çözümlenmektedir. Bilindiği gibi T.C. laik bir devlettir. Miras konusunda; TBMM tarafından çıkarılan kanunlar yürürlükte. İslâm Fıkhi ile laik miras hukuku; başta teşri noktasından ayrılmaktadır. Bunun dışında şu farklar mevcuttur. A) İslâm fıkhiinde: "Evladlık" varis değildir, esasen bu müessese ilga olunmuştur. Medeni kanuna göre evlatlık; evlat edinene nazaran miras hukuku

yönünden tıpkı nesebi sahih çocuk gibidir. (Madde: 447) B) İslâm fikhında kız çocuklar, erkek çocukların yarısı kadar miras hakkına sahiptir. Bu husus ayetle sabittir. Medeni kanuna göre; miras hakkı yönünden kız çocuk ile erkek çocuk arasında fark yoktur. (Madde: 439) C) İslâm fikhında anne ve babaya miras payı ayrılmış olduğu halde; medeni kanunda bu durum farklıdır. (Madde: 440, 441) D) İslâm fikhında; din ayrılığı mirasa manidir. Medeni kanunda böyle bir ayırım sözkonusu değildir. E) İslâm fikhında; varisi mirastan mahrum etmek, mûrisin elinde değildir. Medeni kanunun mahfuz hisseli miras bırakan tarafından mahrum edilebileceği kabul edilmiştir. F) İslâm fikhında; varisler kabul etmediği müddetçe, mirasçılardan biri yararına yapılan vasiyet muteber değildir. Medeni kanunun miras hükümlerine göre; varislerden birinin lehine vasiyet etme hakkı mûrise aittir. Diğerlerinin iznine ihtiyaç yoktur. (Madde: 462-463) Bunun gibi birçok hükümler farklıdır. (Geniş bilgi için: Doç: İlhan Öztürk-Miras Hukuku-Ank: 1968 Sh: 9-10)

(59) İmam-ı Şafii-El Ülm-Beyrut: 1393 D. Marife Yay. C: 6, Sh: 219.

(60) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 16, Sh: 102.

(61) İmam-ı Kasani-El Bedai'ü's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh0: 18-19. Ayrıca İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16, Sh: 102-104, İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 42, Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi'l Gururî'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 421, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 5 (Not: Fukaha Kâsım'ın (Ferâizi icra memurunun) Kadı tarafından tayin edileceği ve Beytülmal'dan maaş alacağı üzerinde durmuştur. Ancak hak sahibi varisler olduğu için; kendilerinin de velayetlerinin bulunduğunu, ücret vererek taksim işini yaptırabileceklerini zikreder)

(62) İmam-ı Şafii-A.g.e. C: 6, Sh: 219.

(63) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 16, Sh: 104.

(64) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 8, Sh: 5, K. Feraiz: 5.

(65) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 450. Ayrıca El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l Muhtar-iİt: 1980 C: 5, Sh: 92, El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 188.

(66) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmua'ül Enhûr Şerhû Damad İst: 1316 bsk. ofset C: 2, Sh: 756. Ayrıca Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve I.F. Kamusu-İst: 1976 C: 5, Sh: 212 Mad: 37.

- (67) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 452-453. Ayrıca El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 195-196, El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 94-96.
- (68) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 419 K. Feraiz: 9 Had. No: 2099. Ayrıca Ahmed İbn-i Hanbel-El Müsned-C: 4, Sh: 428-436.
- (69) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lîlî'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 37.
- (70) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8, Sh: 6 K. Feraiz: 7.
- (71) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 88.
- (72) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8, Sh: 6. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 415 K. Feraiz: 4 Had. No: 2093, Sünen-i İbn-i Mace- C: 2, Sh: 909-910 K. Feraiz: 4.
- (73) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8, Sh: 3.
- (74) M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936 C: 2, Sh: 1541. Ayrıca Hafidû İbn Rüşd-Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid-İst: 1976 C: 2, Sh: 445 vd.
- (75) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8, Sh: 6. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 C: 1, Sh: 742-743 K. Feraiz: 4.
- (76) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lîlî'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 90.
- (77) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 317 K. Feraiz: 4 Had. No: 2895. Ayrıca Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 909-910 K. Feraiz: 4.
- (78) M. Hamdi Yazır-Hak Dini Kur'an Dili-İst: 1936 C: 2, Sh: 1310 (Not: Zira buradaki "birader ve hemşirelerden murad bi'licma ana bir kardeşlerdir" denilmiştir)
- (79) İbn-i Kesir-Tefsirü'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 460.
- (80) M. Hamdi Yazır-A.g.e. C: 2 Sh: 1310.
- (81) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 451. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-Hukukî İslâmiyye-İst: 976 C: 5, Sh: 207-208 Madde: 4, El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 193.
- (82) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lîlî'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 92.
- (83) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6 Sh: 451, El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 93.

- (84) En Nisâ Sûresi: 11.
- (85) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 93.
- (86) En Nisâ Sûresi: 11.
- (87) En Nisâ Sûresi: 176.
- (88) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 93.
- (89) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8 Sh: 6 vd. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 418 K. Feraiz: 8, Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1234-1238.
- (90) En Nisâ Sûresi: 11.
- (91) En Nisâ Sûresi: 176.
- (92) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 2, Sh: 219-220. Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 593 vd.
- (93) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 8, Sh: 7 K. Feraiz: 12. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 C: 1, Sh: 742-743 K. Feraiz: 4.
- (94) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) C: 2, Sh: 762-763. Ayrıca Ö. Nasûhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye-İst: 1976 C: 5, Sh: 208 Mad: 10.
- (95) El Enfâl Sûresi: 75.
- (96) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 99. Ayrıca Şerhû Damad C: 2, Sh: 763.
- (97) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 99. Ayrıca Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1237-1238 K. Feraiz: 4.
- (98) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 469-470. Ayrıca Şerhû Damad-C: 2, Sh: 761.
- (99) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 96. Ayrıca Şerhû Damad C: 2, Sh: 762.
- (100) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 200. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr Şerhû Damad C: 2, Sh: 765, El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 105.
- (101) En Nisâ Sûresi: 7.
- (102) İmam-ı Kurtubi-El Camiû Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 5, Sh: 46.

- Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirü'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 454 vd.
- (103) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 421 K. Feraiz: 12 Had. No: 2103. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 C: 1, Sh: 776 K. Feraiz: 38, Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 914 K. Feraiz: 9 Had. No: 2737.
- (104) El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 105.
- (105) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 458 vd. Ayrıca El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 105, El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 200-201.
- (106) Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye-İst: 1976 C: 5, Sh: 308-309 Mad: 182.
- (107) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 210.
- (108) Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye-İst: 1976 C: 5, Sh: 309-310 Mad: 183-184.
- (109) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 4, Sh: 421 K. Feraiz: 12.
- (110) Ö. Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 5, Sh: 326 Madde: 200-201.
- (111) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 6, Sh: 457.
- (112) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 504-505. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mabtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 266.
- (113) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 266. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 595.
- (114) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr Şerhû Damad İst: 1316 bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 770.
- (115) El Mavsili-El İhtiyar fî Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 C: 5, Sh: 117 vd.
- (116) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 6, Sh: 470-473. Ayrıca El Mavsili-A.g.e. C: 5, Sh: 117-118.
- (117) Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 768-769.
- (118) Ö. Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılahat'ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 5, Sh: 212 Madde: 38. Ayrıca Seyyid Şerif Cürçani-Şerhû Feraizi's Siraciye-İst: ty Sh: 80.

15. BÖLÜM: ÇEŞİTLİ MESELELER

ET İHTİYACININ KARŞILANMASI (HAYVAN KESİMİ VE AVLANMAK)

1968 Kur'ân-ı Kerim'de: "Ölü, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan, (Henüz canı üstünde iken yetişip) kestikleriniz müstesnâ olmak üzere; boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan yuvarlanmış, süsülmüş, canavar yırtmış olup da ölenler, dikili taşlar üzerinde (putlar adına) boğazlanan (hayvan)lar, fal oklarıyla kismet (ve hüküm) aramanız üzerinize haram edilmiştir"(1) hükmü beyan buyurulmuştur. Hanefî fûkahası: "Şer'i usûle riâyet ederek hayvanı kesmek; helâl olmasının şartıdır. Çünkü Allahû Teâla (cc): "Ancak boğazladıklarınız (kestikleriniz) müstesnâ" buyurmuştur. Esasen hayvanı kesmek; temiz olanları, pis olan kandan ayırdığı için oldukça önemlidir."(2) hükmünde ittifak etmiştir.

1969 Fıkıh kitaplarında "Zebâih"; başlı-başına bir bölümdür. Şimdi bu kelime üzerinde duralım. Zebâih; "Zebihâ'nın" çoğuludur. Zebihâ ise; boğazlanmaya (kesilmeye) elverişli hayvandır.(3) Hayvanı kesmek; insanın kendi arzusuyla (ihtiyari) olabileceği gibi, ızdırarı (ister-istemez) de olabilir ve bu şekilde ikiye ayrılır. İhtiyari kesmenin rûknü; öküz ve koyun gibi hayvanları, gerdanı ile çenesi arasından (kudret bulunduğu zaman) deve gibi hayvanı göğsünden kesmektir. Izdırari kesmek ise; herhangi bir yerinden kan akıtmak ve yaralamaktır. Bu genellikle avlanmada meydana gelir.(4)

1970 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Hayvanı kesmek; göğsü (gerdanı) ile çenesi arasında gerçekleşir, vâki olur"(5) buyurduğu bilinmektedir. Mâlum olduğu üzere; göğüs ile çenenin arası, damarların toplandığı yerdir. Bu sebeble; pis olan kanın en seri şekilde akmasına elverişlidir. Hayvanın damarları; nefes borusu (Hulkûm), Yemek borusu (Mer'i) ve vedâcandır. Vedec; boynunun (şah damarı) iki tarafında bulunan damara verilen isimdir. Tesniyesine (ikilisine) "Vedâcan" denilir. Halk arasında "Can damarları" tabiri yaygındır. Çoğulu ise "Evdâç" gelir. Nitekim, Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Evdaçı, dilediğin yerden kes"(6) Hadisinde, çoğul olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla hangi aletle olursa olsun (Tırnak ve diş müstesna); İslâmi usûle riâyet ederek, bu dört damarın (veya üçünün) kesilmesi halinde helâl olur.(7) Ancak bu damarların tamamını kesmek, sünnete daha uygundur. Ayrıca bazılarını kesip, bazılarını geriye bırakmak sûretiyle; hayvana eziyet etmek de, mekruhtur. Fûkaha; "Hayvanı kesmeden önce, bıçağı keskinleştirmek menduptur"(8) hükmünde ittifak etmiştir. Hayvana gereksiz yere

acı vermemek hususunda Sahabe-i Kiram'dan rivâyet mevcuttur. Fakat bayılarak kesmek (bayılma anında murdar olarak ölüp-ölmediği bilinemiyeceği için) câiz değildir.

1971 Allahû Teâla (cc) her şeyde; güzelliği ve iyiliği vâcip kılmıştır. Kesilecek hayvanı yatırıp; daha sonra bıçağı keskinleştirmeye (bilemeye) başlamak ve hayvanı o halde bırakmak mekrûhtur. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Allahû Teâla (cc) her şeye karşı ihsânı (iyiliği) vâcip kılmıştır. Bunun için öldürürseniz (Kıyas vs. gibi), o öldürmeyi güzel yapınız. Hayvan kestiğiniz zaman kesmeyi iyi yapınız (acı çekirtmeyiniz). Ve sizden birisi bıçağını keskinleştirsın (bilesin) ve kestiği hayvanı rahatlatsın"(9) buyurduğu bilinmektedir. Hayvanın acısı dinmeden; derisini yüzmek mekruhtur.(10) Bilindiği gibi; hayvan kesen kimsenin kibleye doğru yönelmesi ve Allahû Teâla (cc)'nın ismini anması (Besmele) çekmesi esastır. Eğer kasden besmele çekmezse; kestiği hayvanın eti yenilmez. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

1972 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyiniz. Çünkü bu muhakkak ki bir fiskdır. Filhakiyka şeytanlar, sizinle mücâdele etmeleri için kendi dostlarına (Tağutlara) mutlaka telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şüphesiz ki siz de Allah'a eş tanıyanlarsınızdır"(11) hükmü beyan buyurulmuştur.

1973 Yine diğer bir Âyet-i Kerîme'de: "Allah size ölüyü (murdar hayvanı), kanı, domuz etini, bir de Allah'dan başkası için kesileni kat'iyyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeye muzdar kalırsa (o kimseye) saldırmamak ve haddi (ölmeyecek miktarı) aşmamak şartıyla, onun üzerine bir günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok yarlıgayıcı, hakkı ile esirgeyicidir"(12) buyurulmuştur. M. Ali Sabuni şunları kaydediyor: "Uhille li gayrillâhi" (buradaki) ihlâl kelimesi; sesi yükseltme anlamında olduğu gibi, çocuğun dünyaya gelişinden hemen sonra ağlayarak sesini yükseltmesine de denir. Müşrikler, bir hayvanı kestikleri sırada Lat ve Uzza isimli putların adlarını seslerini yükselterek anarlardı. Buna göre ayetin icmâli anlamı şudur: Putlar, tağutlar ve Allah ismi dışındaki diğer adlarla kesilen hayvanların etleri size haram kılınmıştır"(13)

1974 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Müslüman; hayvanı Allahû Teâla (cc)'nın ismi üzere keser. İster besmele çeksın, ister çekmesın"(14) buyurduğu da bilinmektedir.

1975 Hanefî fûkahası: "Besmeleyi kasden terkeden kimsenin kestiği hayvanın eti haram olur. Eğer unutup terkederse kestiği helâl olur"(15) hükmünde müttefiktir.

İmam-ı Şafii (rha) indinde; ister kasden terketsin, ister unutarak besmele çekmesin, helâl olur. Çünkü "Allah'ın adını zikretsın-zikretmesın müslümanın kestiği helâldir" hadisi, ayetin hükmünü tahsis etmiştir. Ayrıca besmele çekmek; kesilen hayvanın etinin helâl olması için şart olsaydı, unutma özürü sebebiyle düşmezdi. O halde müslüman olmak, besmele makamına ikâme edilmiştir.(16) İmam-ı Malik (rha) indinde; Allah'ın adı zikredilmediği müddetçe, kesilen hayvanın eti yenilemez. Besmelenin kasden terkedilmesi ile unutulması terkedilmesi arasında bir fark yoktur. Bu ihtilâf; Usûl-i fıkha dayanır. Sünnetin; bazı ayetlerin hükmünü tahsis etmesi ve bununla ilgili kaidelerdeki farklılaşma, muhtelif hükümleri beraberinde getirmiştir.

1976 Hanefi fukahası; "Hayvanı keserken besmele çekmek şarttır. Zira Allahû Teâla (cc): "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyiniz" buyurmuştur. Buradaki hüküm; tahrim (haram kılma) içindir. Ayrıca Hz. Adiy b. Hatem et-Tai (ra)'den şöyle rivâyet olunmuştur. Resûl-i Ekrem (sav) başkasının av köpeğinin yakaladığı hayvanla ilgili olarak: "- Şüphesiz ki sen, kendi köpeğini bırakırken besmele çektin!.. Fakat başkasının köpeği için besmele çekmedin"(17) buyurmuştur. Buradaki hüküm açıktır. Resûlullah (sav) haramlığı; besmele çekmeyi terketme sebebine bağlamıştır."(18) hükmünde müttefiktir. Unutmak şer'i bir özürdür.

KİMLERİN KESTİĞİ HAYVANIN ETİ YENİLMEZ?

1977 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Bugün size bütün iyi ve temiz (nimetler) helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helâl olduğu gibi sizin yiyeceğiniz de onlar için helâldir"(19) hükmü beyan buyurulmuştur. Tevrat ve İncil'e göre amel eden ehl-i kitab'ın; Allahû Teâla (cc)'nın ismini anarak (yani besmele çekerek) kestiği hayvanın eti helâldir.(20) Fakat Allahû Teâla (cc)'nın ismine; kendi inancından bir akideyi atf yaparak keserse (Meselâ: Bismillahi ve ruhû'l kudüs, Bismillâhi ve isa vs.) o hayvanın etini yemek haram olur. Bunun dışında; bugünkü ehl-i kitab; Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe dönemindeki ehl-i kitab'la aynı mıdır? suali çerçevesinde birçok farklı görüş ileri sürülmüştür. Şöyle ki; Resûlullah (sav) dönemindeki ehl-i kitab ihtilâf ettikleri konularda, Tevrat veya İncil'in hükümlerine tâbi oluyorlardı. Nitekim Abdullah b. Ömer (ra)'den şu şekilde rivayet edilmiştir: Resûlullah (sav)'a; zinâ etmiş bir yahudi erkekle, bir yahudi kadın getirmişler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "- Zinâ eden bir kimseye siz Tevrât'ta ne (ceza) buluyorsunuz?" sualini tevcih etmiştir. Yahudilerden birisi: "- Yüzlerini siyaha boyar, kendilerini hayvan üzerine bindirir ve yüzlerini birbirine ters döndürürüz. Bu şekilde sokaklarda

dolaştırırız" cevabını verir. Resûlullah (sav): "- Doğru söylüyorsanız, o halde Tevratı getirin" diye emreder. Yahudiler hemen Tevrat'ı getirip, okumaya başlarlar. Recm ayetine gelince, okuyan genç yahudi elini o ayetin üzerine koyar, evvelini ve sonunu okur. Recm ayetini gizlemiştir. Abdullah b. Selâm; Resûl-i Ekrem (sav) ile birlikte ve Tevrat'ı çok iyi bilmektedir. Resûlullah'a: "- Buna emir buyur da, elini kaldırsın" diyerek istirhamda bulunur. Yahudi elini kaldırıncaya recm ayetini gizlediği ortaya çıkar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav) her ikisinin de (Tevrat'ın hükmüne göre) recmedilmesini emretmiştir. Abdullah b. Ömer (ra): "- Ben de onları recmedenler arasındaydım. Yemin olsun Yahudinin kadını kendi vücûdu ile koruduğunu gördüm"(21) buyurmuştur. Rivayetten anlaşılacağı üzere o dönemde "Ehl-i kitap" aralarındaki ilişkilerini şeriatlarına göre düzenlemeyi kabul ediyorlardı.

1978 Resûl-i Ekrem (sav) döneminde; Yahudi ve Hristiyanların, hayvan kesimi hususundaki itikadları: "- Keserken mutlaka Allah'ın ismi anılmalıdır. Aksi halde helâl olmaz" noktasındadır. Müslüman olarak Abdülvahid Yahya ismini alan Rene Guenon: "Modern batının hristiyan olduğu söylenir. Ama bu yanlıştır. Modern tavır temelde din düşmanı olduğu için, Hristiyanlığa da düşmandır"(22) hükmünü zikrediyor. Bilindiği gibi; halkının büyük çoğunluğu Hristiyan olan ülkelerde; felsefi hareket büyük güç kazanmıştır. Esasen bugün; İncil'in hükümlerine göre yönetilen, herhangi bir devlet de mevcut değildir. Ancak ehl-i kitap olan (lâikliği reddeden) ferdlerin varlığı mâlumdur.

1979 "Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlar için helâldir" Âyet-i Kerîme'sini; "Allah (cc)'tan başkasının adı anılmadıkça, kitap ehlinin yemeği size helâldir" şeklinde tefsir eden ülema çoğunluktadır. Çünkü Bakara Sûresi'nde "Haram yiyecekler" zikredilirken: "Bir de Allah'dan başkası için kesileni kat'iyyen haram kıldı" hükmü yer almıştır. Bu iki Âyet-i Kerîme; birbirinin hükümlerini tahsis eder. Dolayısıyla ister müslüman, ister ehl-i kitap olsun; Allah'ın ismini anmak ve O'na kat'iyyen ortak koşmamak zorundadır. Eğer Allah'ın ismi ile beraber; herhangi bir tağut'un ismi anılırsa, yenmesi helâl olmaz. Nitekim Allahû Teâla (cc)'nın varlığını inkâr eden ve hiçbir dine mensup olmayan kimselerin; kestiklerinin, haram olduğu hususunda ittifak vardır.(23)

1980 Veseni (Heykellere ibâdet eden) Mecûsi ve mürted'in kestiği (hayvanın eti) yenilemez, haramdır.(24) Mecûsilerle ilgili olarak sorulan bir suale Resûl-i Ekrem (sav): "Onlarla, ehl-i kitap ile gittiğiniz yoldan gidiniz. (Muameleniz aynı olsun) Ancak bunu; onların kadınları ile evlenmeden ve kestikleri hayvanın etini

yemeden yapınız"(25) şeklinde cevap vermiştir. Mâlum olduğu üzere; putlara ibâdet edenlerin kestiği (hayvanın eti) yenilemez.

1981 Bilindiği gibi İhrâmlı kimsenin avlanması haram kılınmıştır. Dolayısıyla ihrama giren kimsenin av hayvanlarından kestiği de yenilemez. Ayrıca Harem'de kesilen hayvanın etinin yenilmesi de câiz değildir.(26) Daha önce Hacc bahsinde "İhrama giren kimsenin cinâyetleri" başlığı altında, bu konuyu izâh etmiştik!.. (27) Sonuç olarak; hayvan kesen kimsenin tevhide bağlı olması (müslüman) veya tevhid iddiasında bulunması (ehl-i kitap) şarttır. Bunun dışında; keserken Allahû Teâla (cc)'dan gayrının adını anmaması gerekir. Allahû Teâla (cc) ile birlikte herhangi birisinin (Atıf yapılarak) anılması da; kesilen hayvanın etini haram kılar.

1982 Hayvanı kesecek kimsenin; bülûğa ermiş olması şart değildir. Yaptığı işin mâhiyetini bilen ve usûle uygun hareket edebilen; bir çocuğun, kestiği hayvanın eti helâldir. Bu hususta; cinsiyetin de, herhangi bir önemi yoktur. Dolayısıyla hayvan kesimini kadın da yapabilir(28)

1983 Hayvanı kesecek kimsenin; bütün azalarının sâlim olması da gerekmez. Nitekim İbn-i Münzir: "Dilsiz (Ahras) kimsenin kestiği hayvanın eti yenilebilir" (29) hükmünde, icmânın varlığını kaydeder. Ehl-i Kitab olan kadın ve çocuk da; Allah (cc) adını anmak sûretiyle kesebilir.(30) Sonuç olarak; ihrama girmiş kimsenin dışında herkes (Erkek, kadın, çocuk vs.) Allahû Teâla (cc)'nın adını anmak ve usûle riâyet etmek sûretiyle hayvanı kesebilir. Bütün mesele Allahû Teâla (cc)'ya iman eden veya tevhide inandığını iddia eden (Kitap ehli) bir kimsenin; "Allah (cc) adını anarak ve hiçbirşeyi O'na ortak koşmayarak" kesim işini yapmasıdır. Mürted, veseni ve mecûsi kadın da; tıpkı erkek gibidir, kestikleri yenilemez. Çünkü bunların herhangi bir kitabı yoktur.

BESMELE NASIL VE NE ZAMAN SÖYLENMELİDİR?

1984 Besmele'den maksad; Allahû Teâla (cc)'nın herhangi bir ismini zikretmektir. Esasen meşru olan her işe başlarken "Besmele" çekilmelidir. Aksi takdirde; yapılan amelde bereketsizlik ortaya çıkar.(31) Kur'ân-ı Kerîm'de: "Artık üzerine Allah'ın ismi anılan (besmele çekilen hayvan)lardan yeyiniz. Eğer O'nun ayetlerine iman edenler (den) iseniz"(32) hükmü beyan buyurulmuştur. Kesilecek hayvanı kesecek olan kimsenin kibleye doğru yönelmesi sünnettir. Daha sonra sesli olarak; "Bismillâh-Allahû Ekber-Allahû A'zam-Allahû'r-Rahman, Allâhu'r-Rahim ve bunlar gibi" Allah'ın isimleri anılır. Tehlil (Lâ ilâhe illâllah), Tesbih (Sübhânâllah) veya Tahmid (El-Hamdû Li'llâh) demek de

mümkündür.(33) Fakat dua hükmünde olan ibâreler (allahümmağfirli -Allah'ım bana mağfiret et gibi) besmele hükmünde değildir. Allahû Teâla (cc)'nın ismini Arapça söylemek şart değildir. Ancak müslümanların; başta besmele olmak üzere, namazlarını edâ edebilecek kadar sûreyi (Hangi kavimden olursa olsun) ezberlemeleri farzdır. Fakat yeni müslüman olmuş bir kimse; kendi kavminin diliyle Allah (cc)'ın adını anarak hayvanı kesse yenilir. Çünkü farklı dillerle de olsa; Allahû Teâla (cc)'nın adını anmak kâfidir.

ETİ YENEN VE YENMEYEN HAYVANLARIN TASNİFİ

1985 Hanefî fûkahası: "Yaratılışları itibâriyle insanlardan kaçan ve korunan hayvanlara "Av Hayvanları" denir. Av hayvanları da iki çeşittir. Birincisi: Karada yaşayan av hayvanları. İkincisi: Denizde yaşayan av hayvanları. Hayvanların doğumları (Karada veya denizde) dikkate alınır, yaşayışları arızidir"(34) hükmünde müttefiktir, insanlardan kaçmayan ve korunma ihtiyacı hissetmeyen hayvanlara "Ehlileştirilmiş hayvan" denilir.

1986 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey iman edenler!. Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin (maddeten ve manen) en temiz olanlarından yeyiniz, Allah'a şükrediniz. Eğer (gerçekten) O'na kulluk ediyorsanız"(35) hükmü beyan buyurulmuştur. Temiz olan rızıkları yemek mübâh; şükretmek ise, vâciptir. Bilindiği gibi "Haram" kat'i nasslarla sâbit olan bir hükümdür. Yeryüzündeki hayvanların tamamını tek tek saymak ve tasnife tâbi tutmak güçtür. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Azı dişi olan her yırtıcı hayvanın yenilmesi haramdır" Hadis-i Şerif'ini esas alan Hanefî fûkahası: "Azı dişi bulunan; yırtıcı ve et yiyici, her hayvanın eti haramdır. Ayrıca pençesi ile avlanan kuşun eti yenilemez"(36) hükmünde ittifak etmiştir. Dikkat edilirse; tasnif edilirken, hayvanın veya kuşun özelliği zikredilmiştir. Yırtıcı ve et yeyici olan vahşi hayvanların tamamı (Sırtlan ve Tilki de dâhil) haram kılınmıştır. İbn-i Münzir: "İlim sahiplerinin hepsi; yırtıcı hayvanların tamamının etinin yenmesinin, haram olduğunda birleşmişlerdir"(37) hükmünü zikrederek, bu konuda icmâ bulunduğunu kaydeder.

DENİZ HAYVANLARININ TASNİFİ

1987 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Deniz avı yapmak ve onu yemek, kendinize de müsâfire de fâideli olmak üzere, sizin için helâl kılındı. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise, kara avı haram edildi. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'dan korkunuz"(38) hükmü beyan buyurulmuştur. İmam-ı Malik (rha) ve ilim ehlinde bir cemaat; denizde yaşayan hayvanların hepsinin mutlak olarak yenilmesinin helâl olduğu kanaatindedirler. Bazıları ise; su domuzu ve su

köpeğini istisna ederek, diğerlerinin helâl olduğunu zikretmişlerdir. İmam-ı Şafii (rha): "Deniz avının tamamı mutlak olarak helâldir. Yeme ve satma hususunda tahsis sözkonusu değildir. Çünkü Allahû Teâla (cc): "Sizin için denizin avı helâl kılındı" buyurmuştur. Herhangi birisini ayırmamıştır. Ayrıca Resûl-i Ekrem (sav)'in denizle ilgili olarak: "Onun suyu temizleyicidir ve ölü hayvanı da helâldir" buyurmuştur. Esasen deniz hayvanlarında kan mevcut değildir. Haram kılınmış olan ise ancak kandır. Dolayısıyla hepsi tıpkı balık gibidir"(39) hükmünü zikreder. Sonuç olarak Amelde Şafii mezhebini taklid eden mü'minler için; denizde yaşayan hayvanların tamamı helâldir.

1988 Hanefi fûkahası: Kur'ân-ı Kerîm'deki; "Allah kendilerine iyiliği emrediyor, onları kötülükten nehyediyor, onlara temiz şeyleri helâl, murdar (pis) şeyleri de haram kılıyor"(40) Âyet-i Kerîme'sini esas alarak; balık dışındaki deniz hayvanlarının yenilemeyeceğini beyan etmiştir. Ayrıca Resûlullah (sav) kurbağadan yapılan bir ilâcın kullanılmasını yasaklamıştır. Yengeç'in satılmasına da müsaade etmediği bilinmektedir. Denizle ilgili olarak: "Onun suyu temizleyicidir ve ölü hayvanı da helâldir" hadisindeki ölü hayvandan kasıd, balıktır. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Size iki ölü ve iki kan helâl kılındı. İki ölü; balık ve çekirge ölüsüdür. İki kana gelince: Bunlar ciğer ve dalaktır"(41) buyurduğu bilinmektedir. Ölü hayvandan istisna edilen; sâdece bu ikisidir. O halde denizden çıkarılan diğer ölü hayvanların yenmesi câiz olmaz. Esasen balığın su üzerinde ölü olarak bulunanları da yenilemez. Çünkü Hz. Cabir (ra)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (sav): "Denizin dışarı attığı veya çekilip karada bıraktığı balığı yeyiniz. Ancak suyun içinde ölüp, üzerine çıkanı yemeyiniz"(42) buyurmuştur. "Denizin ölü hayvanının helâl olmasıyla" ilgili haber de; denizin dışarı attığı veya suyunu çekerek karada bıraktığı balıktır. Suyun içinde ölüp, su yüzüne çıkan balık; hastalık veya bir âfet sonucu ölmüştür. Bu sebeble Hz. Cabir (ra)'in rivayet ettiği haberle bu tahsis olunur."(43) Sonuç olarak; balık dışındaki deniz hayvanlarının helâl olmadığını esas almıştır. Deniz avından maksad; sâdece balığın her çeşididir.

KARA HAYVANLARININ TASNİFİ

1989 Karada yaşayan hayvanlar üçe ayrılır:

Birincisi: Hiç kanı olmayanlar: Çekirge, arı, örümcek vs..

İkincisi: Kanı olup, akıcı durumda olmayanlardır. Yılan, keler ve benzeri haşerat.

Üçüncüsü: Akıcı kanı olanlardır: Koyun, Keçi, deve, sığır, tavuk, kaz, ördek, hindi ve benzeri hayvanlar.

Birinci grupta yer alan; hiç kanı olmayan hayvanlardan sâdece çekirge helâldir. Bu hayvan; kendi eceliyle bile ölse yenir. Zira Hz. Ali (ra)'ye "eceliyle ölen çekirgenin durumu sorulmuş", bunun üzerine: "Onun hepsini yiyebilirsin" buyurmuştur.(44) Üçüncü gruptaki hayvanlara gelince: Yırtıcı olan ve pençesiyle avlananların haram olduğunu daha önce izah etmiştik!.. Ehli olan; koyun, keçi, deve, sığır, tavuk, kaz, ördek, hindi, tavşan ve benzeri hayvanların yenileceği hususunda icmâ vardır. Yabani olanlara gelince: Geyik, ceylân, tavşan, dağ keçisi ve benzeri hayvanlar; şartlarına riâyet edilerek avlandıkları takdirde yenilebilir, helâldir. Yırtıcı olan ve etle beslenen: Arslan, kaplan, pars, köpek, kedi ve benzeri hayvanlarla, kartal gibi pençesiyle avlanan kuşların eti yenilemez, haramdır.

1990 Etinin yenmesi haram olan bir hayvanın; domuz hâriç, derisinden faydalanmak câizdir. Nitekim Tilki, Pars, Sırtlan ve diğer hayvanların, sırf derileri için avlanılmaktadır.

AV İLE MEŞGUL OLMAK

1991 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Kendilerine hangi şeyin helâl edildiğini sana sorarlar. De ki: "Bütün iyi ve temiz nimetler size helâl edilmiştir". Allah'ın size öğrettiğinden öğretilip (terbiye ederek) yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden de yeyin ve üzerine besmele çekin. Allah'dan korkun. Çünkü Allah hesabı pek çabuk görendir"(46) hükmü beyan buyurulmuştur.

1992 Resûl-i Ekrem (sav)'in Sa'lebe (ra)'ye hitâben: "Allahû Teâla (cc)'nın ismini anarak (Besmele çekerek) ta'lim görmüş, eğitilmiş köpeğinle avladığın avı, (diri iken) yetişip, besmele ile boğazlarsan, onu da yiyebilirsin"(47) buyurduğu bilinmektedir. Yırtıcı hayvanlardan diş ve kuşlardan tırnak sahibi olanlarla (Eğitilmiş olmak kaydıyla) avlanmak helâldir. Çünkü diş ve tırnak sâhibi bir hayvan; avı mutlaka yaralar, kan akıtır. Bu zâhir rivâyettir. Hatta av köpeği, avı boğarak öldürürse onun eti yenilemez.(48)

1993 Avcı'nın besmeleyi kat'iyyen terketmemesi gerekir. Çünkü bu; avın helâl olabilmesi için, kat'i nassla beyan buyurulan bir şarttır. Besmele terkedilirse; avlanan hayvanın eti helâl olmaz. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Adiy b. Hatem (ra)'e, suali üzerine şu şekilde cevap vermiştir: "(Ta'limli, eğitilmiş) Köpeğin senin için tuttuğu ve muhafaza ettiği avı ye!.. Çünkü köpeğin

yakalayıp-tutması şer'i bir kesimdir. Eğer köpeğin, avı yaralayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin yanında, başka (senin olmayan) bir köpek bulursan, bu noktada yabancı köpeğin, kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından şüpheye düşersen, o avı yeme!.. Zira senin; salıverirken çektiğin besmele kendi köpeğinle âlâkalıdır, başka köpek için değildir"(49)

1994 Silâh atmak sûretiyle avlanmanın helâl olması için besmele çekmek ve besmeleyi kasden terk etmemek şart kılınmıştır.(50) Ayrıca helâl olabilmesi için yaralamak da şarttır. Resûl-i Ekrem (sav) Sahabe'ye hitâben: "Sen okunu attığın zaman, onun üzerine Allah'ın adını an (Besmele çek). Eğer avı ölmüş bulursan o avı ye!.. Eğer onu su içine düşmüş bulur da; onun su içinde (boğularak) öldüğü veya senin okun öldürdüğü hususunda kat'i bilgi sâhibi olamazsan yeme"(51) buyurmuştur. Eğer avcı; herhangi bir hayvanı vurursa, tâkip etmek durumundadır. Oturup-beklemesi câiz değildir. Oturur bekler, daha sonra ölü olarak bulursa, üzerinde hiçbir emâre yoksa yemesi helâl olmaz. Çünkü başka bir sebeble ölmüş olma ihtimâli de vardır. Nitekim Resûlullah (sav) bu gibi durumlarla ilgili olarak: "- Belki o avı, yeryüzünün hevâmı (yılan gibi zehirli hayvan, haşerat) öldürmüştür" diyerek, şüphe hâlinde yenilmemesini tavsiye etmiştir. Fûkaha; et alabilecek kudrette olan kimsenin, avlanmasını münâsib bulmamıştır. Çünkü "zevk için öldürme" tehlikesi sözkonusudur. Çok fakir olup; et alamayacak durumda olan müslümanların, sırf ihtiyaçlarını karşılamak için avlanmalarında bir mahzur yoktur. Tabii şartlarına riâyat ederek avlanmaları zarûridir.

YEMİN'İN TARİFİ, RÜKNÜ, HÜKMÜ VE MÂHİYETİ

1995 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muaheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (derece) sinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahud bir köle azâd etmektir. Fakat kim (bunları) bulamaz, (bulmaya muktedir olamaz)sa üç gün oruç tutması lâzımdır. İşte bu and (yemin) ettiğiniz vakit, (Onları bozmanın) keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza ediniz. Allah ayetlerini size böyle açıklıyor. Ta ki şükredesiniz"(52) hükmü beyan buyurulmuştur.

1996 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her kim yemin edecekse ancak Allahû Teâla (cc)'nın adı ile yemin etsin!.. Aksi takdirde bıraksın"(53) buyurduğu bilinmektedir. Kureyş halkı genellikle "Babamın hakkı için, annemin hakkı için" ve bunun gibi sözlerle yemin ediyordu. Nitekim Resûlullah (sav): "Babalarınıza

yemin etmeyin"(54) emrini verdi. Dolayısıyla yemin; kitap, sünnet ve icmâ ile sâbit olan bir hâdisedir. İnsanlar genellikle; zor duruma düştükleri zaman, haklı olduklarını ispat için "Vallahi, Billahi" gibi yemin lafızlarını kullanırlar.

Yemin'in lûgat manası; "Sağ el" demektir. Halk arasında hayır ve bereket sağ ele nisbet olunur. Yemin "Kuvvet" manasına da kullanılır. Nitekim Molla Hüsrev: "Yemin; lûgat yönünden kuvvet manasınadır"(55) hükmünü zikreder. Kur'ân-ı Kerîm'de; yemin kelimesi, kuvvet manasına da kullanılmıştır. İslâmî ıstılâhta: "Allahû Teâla (cc)'nın adını zikrederek, haberin takviyesidir." Ayrıca yemin eden kimse; bir şeyi yapmaya veya yapmamaya, Allahû Teâla (cc)'yı şâhid tutarak karar verir. Meselâ: "Vallahi ben şu işi yapmam" gibi!.. Fûkaha; yapılış şeklini esas alarak yemini iki kısma ayırmıştır. Birincisi: Allahû Teâla (cc) veya O'nun sıfatı ile yapılan yemin. İkincisi: Allahû Teâla (cc)'dan başkasıyla yapılan yemin!.. Oruçla, namazla, meleklerle ve Kâbe gibi mekânlarla.(56) Allahû Teâla (cc)'dan gayrisıyla yapılan yemin câiz değildir. Ancak iyi bir şart ve (karşılığı) güzel bir cezâ tâyin edilirse yemin gerçekleşir. Bu tür yeminler; Allahû Teâla (cc)'ya yakınlık ifâde edebileceği gibi, aksi de mümkündür. Şöyle ki: "Eğer bugün gıybet edersem, bana on gün oruç tutmak vâcip olsun. Vallahi, billahi" diyen bir mükellef; iyi bir şart koşmuş, karşılığı (Uymazsa) güzel bir cezâyâ hükmetmiştir. Fakat: "Kayınpederimin evine bir daha gidersem, karım boş olsun, Vallahi, billâhi" diyen bir kimse ise; şart ve cezâ dengesini Allahû Teâla (cc)'dan uzaklaşma üzerine kurmuştur.

1997 Allahû Teâla (cc) veya O'nun sıfatlarıyla yapılan yeminin rüknü: Allah (cc)'ın ismini ve sıfatını söylemektir. "Vallahi şöyle, Billahi böyle gibi". Allahû Teâla (cc)'dan gayrisıyla yapılan yeminin rüknü ise: İyi bir şart ve karşılığı iyi bir ceza söylemektir. Kafi'de de böyledir.(57)

1998 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Üç şey vardır ki; bunların ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve yemin"(58) buyurduğu bilinmektedir. Esasen yemin; oldukça önemli bir ameldir. Nitekim Kadı (Şeriatle hükmeden Hâkim) davalı durumda olan kimseye yemin teklifinde bulunur. Eğer yemin etmekten çekinirse; davacı'nın haklı olduğuna hükmeder!.. Dolayısıyla İslâmî toplumda; yemin edecek kimsede bir çok şart aranır. Şimdi bu konu üzerinde duralım.

1999 ALLAHÛ TEÂLA (CC)'NIN İSMİ İLE YEMİN ETMENİN ŞARTLARI:

1) Yemin eden kimsenin akıllı ve bülûğa ermiş olması şarttır. Delinin ve çocuğun yemini sahih olmaz. Velew ki çocuk çok zekî olsun, farketmez.

- 2) Müslüman olmak!.. Kâfirin yemini sahih olmaz. Hatta bir kimse kâfir iken yemin etse, daha sonra müslüman olarak, yeminini bozsa keffâret gerekmez.
- 3) Yeminde hürriyet şart değildir. Kölenin yemini de sahihtir.
- 4) Yeminde, ihtiyar da şart değildir. Zoraki yaptırılan yemin de sahihtir. Latife olsun diye yemin eden kimsenin yemini de sahihtir.
- 5) Yemin; istisnâdan hâli olmalıdır. Bir kimse sözüne (Hiç ara vermeden) "İnşâallah" veya "İllâ en yeşâallah" veya benzeri bir lâfız ilâve ederse, yemin sahih olmaz. Çünkü bunlar; hükmü dilemeye bırakır, kat'iyeti ortadan kaldırır.
- 6) Bir sözün; kendine yemin edilen şeye dönmesi için, yemin zamanında varlığı kat'i olmalıdır. Varlığı düşünilemeyen bir şeyin üzerine yemin etmek, mâhiyet ifâde etmez.(59)

2000 ALLAHÛ TEÂLA (CC)'DAN GAYRİ İLE YAPILAN YEMİN'İN ŞARTLARI:

- 1) Yemin eden kimse; boşamayı veya köle azad etmeyi şart koşmuşsa, bu câizdir. Çünkü cezâ; yeminin bağlanmasının şartıdır.
- 2) Kendi üzerine yemin edilen şey; gelecekte yapılacak bir iş olmalıdır.
- 3) Allah'ın ismi; yeminin rûknünde söylenmelidir. İstisnâ belirten herhangi bir hüküm beyan edilmemelidir.
- 4) Yeminde; şart ile cezâ arasında bir engel bulunmamalıdır.

YEMİN'İN ÇEŞİTLERİ

2001 Âyet-i Kerîme'de: "Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz" buyurulmuştur. Dolayısıyla önce "YEMİN-İ LAĞV" üzerinde duralım. Esâsen Hanefî fûkahası; Allahû Teâla (cc) adına yapılan yemini üçe ayırmıştır. Birincisi: Yemin-i Lağv. İkincisi: Yemin-i Gâmus. Üçüncüsü: Yemin-i Mün'akide'dir.(60)

2002 **YEMİN-İ LAĞV:** Lağv yemin; hiçbir şer'i hükmü olmayan yemindir. Hz. Aişe (ranha) vâlidemiz şöyle târif etmiştir: "Lağv yemin, kişinin hiçbir kasdı olmaksızın "Vallahi böyledir" veya "Vallahi böyle değildir" demesidir. İbn-i Abbas (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Kişi zan üzere bir şeyin olacağına yemin eder ki gerçekten böyle değildir. Madem ki yemini yapan kişi; olan herhangi bir fiili zannı gâlip ile bildiğinden dolayı yapmaktadır ve bu iş hiç de onun sandığı gibi değildir. Bu yemin lağv yemindir. Çünkü o bu yemini

kandırmak ve hile yapmak için yapmamıştır"(61) Molla Hüsrev: "Bu yemine "Lağv" denilmesine sebep; ona itibar edilmediği içindir. Zira lağv; faydası olmayan şeyin adıdır. Bir kimse, faydasız birşey konuşsa "Lağv etti" denilir. Yemin-i Lağv; mükellefin doğru zannederek yaptığı, hakikatte doğru olmayan yeminidir. Nitekim yemin eden kimse, bardakta su görerek: "- Bardakta su vardır" diye yemin etse, fakat onun haberi yokken dökülmüş olsa, bu yemin lağv olur"(62) hükmünü zikreder. Sonuç olarak mükellefin; belirli bir bilgiye (Zann-ı Galibe) dayanarak yemin etmesi, fakat verdiği hükmün yanlış çıkmasıdır. Kat'iiyen aldatma ve hile kasdı mevcûd değildir. İslâm üleması; bu şekilde yemin edilmesini de, doğru bulmamıştır. Fakat mükellefin niyyetinin hâlis olmasını esas alarak ve ayette geçen: "Muaheze etmez" hükmüne dayanarak, afvedileceği umulur demişlerdir.

2003 YEMİN-İ GÂMUS: Bir kimsenin yalan olduğunu bile bile ve kasden yaptığı yemindir. İnsanları aldatmak için; kendisi, aksinin sâbit olduğunu bildiği halde, Allah (cc)'ın adını kullanarak yemin eden kimse "Gâmus (Büyük, Günâha sokan) yemin" yapmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse yalan yere yemin ederse, Allahû Teâla (cc) onu cehennem ateşine koyar"(63) buyurduğu bilinmektedir. Bunun dışında Abdullah b. Amr b. As (ra)'dan rivayet edildiğine göre; Resûlullah (sav) bir bedevinin büyük günâhlarla ilgili sualine cevap verirken, bunlar arasında "Yemin-i Gâmus'u" da zikretmiştir. Bedevi, yemin-i gâmus'un ne olduğunu sorunca Resûlullah (sav): "- Gâmus yemin; müslümanın malını elinden almak için yapılan hileli yemine denir" buyurmuştur. Hanefi fûkahası: "Gamûs yeminin keffâreti yoktur. Çünkü keffâret; günahların örtülmesi için, şer'i şerifin koyduğu hududlardır. Dolayısıyla keffâret; bir açıdan, ibadet hükmündedir. Yalan yere (ve insanları aldatmak için) yemin eden kimsenin günâhı keffâretle örtülecek cinsten değildir. Tevbe ve istiğfar etmesi gerekir"(64) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Şafii (rha): "Gâmus yeminde keffâret vardır. Çünkü onu kasıdla yapmış ve Allah'ın ismi ile bağlamıştır. Allahû Teâla (cc)'nın isminin hürmetini çiğneme günâhını kaldırmak için, keffâret vermesi gerekir" hükmünü zikreder. İbn-i Münzir: "Bir kimse, bilerek yalan yere yemin etse (Yemin-i Gâmus), ona keffâret gerekmez. İmam-ı Şafii buna katılmaz ve günâhkar olsa bile, onun keffâret vermesi gerektiğini söyler"(65) diyerek; İmam-ı Şafii (rha)'nin dışında, diğer müctehidlerin, yemin-i gâmus'ta keffâret olmadığı hususunda ittifak ettiğini kaydeder!.. İmam-ı Kurtubi: "Fakihler, gâmus yemin hakkında ittifak etmişlerdir. Fâkihlerin cumhurunun ittifak ettiklerine göre bu (Gâmus yemin); hile, yalan ve kandırma yeminidir. Bu bakımdan keffâret vermek de farz değildir" hükmünü zikreder. Sonuç olarak; İslâm üleması, yalan

yere yemin eden ve insanları aldatan kimsenin, büyük bir günâh işlediğinde müttefiktir.

2004 YEMİN-İ MÜN'AKİDE: Âyet-i Kerîme'de: ".. Fakat kalblerinizin azmettiği (Akid yaptığınız) yeminler yüzünden (sizi) muaheze eder" hükmü beyan buyurulmuştur. Fûkaha: "Gerek yapmak, gerek yapmamak hususunda olsun, gelecekteki bir mesele üzerine yemin etmeye "Yemin-i Mün'akide" (Akid yapılmış yemin) denilir"(66) tarifini esas almıştır. Yemin-i Mün'akide; mâhiyeti itibâriyle dört kısma ayrılır. Birincisi: İyiliği tamamlamak üzere yapılan yemindir. Emredilen bir ibâdeti yapmak veya haram kılınan birşeyi yapmamak üzere yapılan yemindir. Esasen yemin etmese de; mükellef bu hususta mes'ûldür. Yeminle nefsinin, daha da mes'ûl duruma sokmuştur. İkincisi: Yapılması câiz olmayan şeyi yapmak veya ibâdeti terk etmek üzere yapılan yemindir. Böyle bir yemin (haramı irtikap sözkonusu olduğu için) câiz değildir. Üçüncüsü: Yemini bozup-bozmamak hususunda muhayyer kalan, fakat bozması hayırlı olan kimsenin yeminidir. Bu mâhiyetteki bir yemini bozmak mendubtur. Dördüncüsü: Mübâh olan birşey hakkında yapılan yemindir. Bu yemini muhafaza etmek daha evlâdır. Mebsut'da da böyledir.(67) Bir kimse ailesiyle ilgili bir yemin eder; bu yemin sebebiyle ailesi zarar görürse, yeminini bozarak keffâret vermesi gerekir. Zira Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Vallahi birinizin ailesi hususundaki (Ona zarar veren) yemininde ısrarı: kendisini Allah katında Allah'ın farz kıldığı keffâreti vermekten daha günâhkar yapar"(68) buyurduğu bilinmektedir. Ma'siyet üzere yapılan her yeminde; yemini bozup keffâret vermek müstehabtır. Bazen insan hislerine mağlup olarak; "Falan kimseyi, insanlar içerisinde rezil-rüsvay edeceğim, hem Vallâhi, hem billâhi" diyebilir. Bu çeşit bir yemin; mü'minlerin kardeşliğini tahrip edeceği için câiz değildir. Ayrıca: "Vallâhi Ramazan ayında oruç yiyeceğim veya içki içeceğim" diye yemin eden bir kimse; derhal bundan derhal vazgeçmek zorundadır. "Vallahi Namaz kılmayacağım" veya "Vallahi Babamla konuşmayacağım" diyen kimse için de durum aynıdır. Bu gibi durumlarda yeminden vazgeçmek ve keffâret vermek gerekir.(69) Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Bir kimse yemin edip; o yeminden başkasını (yani dönmeyi) daha hayırlı görürse; derhal hayırlı olanı yapsın (Yemininden vazgeçsin, bozsun). Daha sonra yemini için keffâret versin"(70) buyurduğu bilinmektedir.

2005 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Allah, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kılmıştır"(71) hükmü beyan buyurulmuştur. Dolayısıyla ibâdeti terk veya ma'siyeti (Haramı) irtikap üzere yapılan yeminin derhal bozulması gerekir. Esasen mü'minler mümkün mertebe, yemin etmemeye gayret etmelidirler.

Feteva-ı Hindiyye'de: "Allah adı ile yemin etmek mekrûh değildir. Fakat az yemin etmek, çok yemin etmekten daha evlâdır"(72) hükmü kayıtlıdır. Mecbur kalınmadığı süre içerisinde yemin etmemek esastır. Dil alışkanlığı teşekkül etmişse; yeminine "İnşâallahu Teala" sözünü ilâve etmelidir. Zira Resûl-i Ekrem (sav): "Bir kimse yemin edip, inşâallah dese, şüphesiz ki o kimse istisna yapmıştır. Bir kimse istisnâ yapsa, ona yemininden dönmek yoktur, keffâret de yoktur. Lâkin ittisâl (Birbirine bitişik olması) gerekir"(73) buyurduğu bilinmektedir. Bu rivayet Abdullah İbn-i Mesûd, Abdullah İbn-i Abbas ve Abdullah İbn-i Ömer (ranhüm)'den mevkûfen ve merfûan gelmiştir. Bilindiği gibi her üçü de; fâkih olan sahabedendir. Ancak ayrı olarak söylenirse, istisnâ meydana gelmez.

YEMİNİ BOZMAK VE KEFFÂRET

2006 Allahû Teâla (cc)'ya itaat etmek ve sâlih ameller işlemek hususunda; yemin eden bir kimsenin, yemininden rücû etmemesi gerekir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "Karşılıklı muahede yaptığınız vakit, Allah'ın ahdini yerine getirin. Sapasağlam ettiğiniz yeminleri bozmayın. (Nasıl olur ki) üzerinize Allah'ı kefil yapmışsınızdır. Şüphe yok ki Allah ne yapacağınızı bilir"(74) hükmü beyan buyurulmuştur. Allahû Teâla (cc)'nın adını anarak ve O'nu kefil yaparak; İslâm'ın meşrû kabul ettiği bir işi yapmak için, yemin eden kimseye muhayyerlik yoktur. Eğer yeminini bozarsa; keffâret gündeme girer. Keffâret'in mâhiyeti üzerinde daha önce durmuştuk!..(75) Şimdi yemin keffâretini izaha gayret edelim.

2007 Kur'ân-ı Kerîm'de: ".. (Yeminin) Keffâreti; ailenize yedirmekte olduğunuzun orta (derece)sinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yahud bir köle azâd etmektir. Fakat kim (bunları) bulamaz, (bulmaya muktedir olamaz) sa üç gün oruç tutması lâzımdır. İşte bu and (yemin) ettiğiniz vakit (onları bozmanın) keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza ediniz. Allah ayetlerini size böylece açıklıyor. Tâ ki şükredesiniz"(76) hükmü beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde; yemin keffâreti için yoksula ne kadar verildiğini izâh için, İmam-ı Buhari "Kitabû'l Keffâret" adı altında ayrı bir bölüm ayırmıştır.(77) Hanefî fûkahası: "Yemini bozmadan, keffâret vermek câiz değildir. Çünkü kitap ve sünnet'te; yeminin bozulmasından sonra keffâret'in sözkonusu olacağı sarihdir. Gücü yeten kimse; şu üç şeyden birisi ile yemin keffâretini yerine getirir.

Birincisi: Köle azâd etmektir. Zihâr keffâretinde câiz olan, burada da câizdir.

İkincisi: On yoksulu giydirmektir. Her fakire bir veya daha fazla giyecek verir.

Bunun asgarisi; fâkirin namazının caiz olacağı kadar giyindirilmesidir.

Üçüncüsü: On yoksulun doyurulmasıdır. Bu da tıpkı zihâr keffaretinde olduğu gibidir"(78) hükmünde müttefiktir. Ancak yukarıda zikredilenlerin hiçbirisine gücü yetmezse; arka arkaya üç gün oruç tutmak mecburiyetindedir. İmkânı varken; borçlu olsa bile, oruç tutması câiz olmaz!.. Zira oruç; gücü yetmeyen (Çok fakir olan) kimseler için meşrû kılınmıştır.

VAKIF'IN TARİFİ, HÜKMÜ VE MÂHİYETİ

2008 Önce kelime üzerinde duralım. Vakıf; "Habsetmek" manasına olup "Vakafe" fiilinin masdarıdır. Bundan dolayı mahşerde insanların hesap vermeleri için hapsedildikleri yere "Mevkîf" denilmiştir. Çoğulu "Evkâf"dır.(79) İstılâhta: "Bir mülkün menfaatini insanlara tahsis edip; aslını Allahû Teâla (cc)'nın mülkü hükmünde olmak üzere, mülk edinme veya edindirmeden alıkoymaktır"(80) şeklinde târif edilmiştir. İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (rha) indinde vakıf; tıpkı âriyet gibi câizdir, lâzım değildir. İmameyn'e göre; "vakıf lâzım ve sabittir, vakfedenin onu iptal etmesi caiz değildir."(81) Fûkaha; fetvanın İmameyn'in kavline göre olduğunu tasrih etmiştir.

2009 Feteva-ı Hindiyî'de: "Vakfın sebebi; Allahû Teâla (cc)'nın rızâsını talep etmektir"(82) hükmü kayıtlıdır. Esasen vakıf hadisesi; Allahû Teâla (cc)'ya iman ve hesap gününe hazırlanma şuuru ile yakından alakalıdır. Nitekim ilk vakıf; Hz. İbrahim (as)'in gayretiyle vücûd bulmuştur.(83) "Halilü'r-rahman"vakfının özelliği budur. İmam-ı Şafîi (rha): "Allahû Teâla (cc)'nın rızasını kazanmak maksadıyla yapılan vakıf; câhiliyet ehlinde sâdır olmamış, müslümanlar tarafından vâki olmuştur"(84) hükmünü zikreder.

2010 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamaya kadar aslâ iyiliğe ermiş (Birr-i taat etmiş) olamazsınız. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilicidir"(85) hükmü beyan buyurulmuştur. Bu ayetin inzâlinden sonra; Sahabe-i Kiram sevdiği malları infâk etme hususunda birbirleriyle yarışa girmişlerdir. Hz. Cabir (ra): "- Ben hicret edenlerden veya ensardan; mal sâhibi, olup da, vakıf veya tasaddukta bulunmayan hiç kimseyi tanımıyorum" diyerek, sahabenin vakfa ne kadar önem verdiğini izah etmektedir. (86) Esasen Resûl-i Ekrem (sav)'in Medine'de bulunan ve kendi özel mülkü olan; "Fedek Arazisini", fakir mü'minlerin ihtiyaçlarının karşılanması için vakfettiği bilinmektedir.(87) Hz. Ömer (ra)'in en kıymetli malı "Hayber"de bulunan hurmalığıdır. Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek: "- Ey Allah'ın Resûlü!.. Hayberde öyle bir hurmalık elde ettim ki, ondan daha güzeli şimdiye kadar elime

geçmemişti. Bana bu hurmalığı ne yapmamı emredersiniz?" diye sordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Onu aslı ile birlikte tasadduk et!.. Eğer böyle yaparsan o (hurmalık) satılamaz, hibe edilemez ve hiç kimse ona (hurmaliğe) vâris olamaz"(88) buyurdu. Hz. Ömer (ra) bunun üzerine "Satılmamak, hibe edilmemek ve mirâsa konu olmamak şartıyla hurmalığın gelirlerini; fakirlere, akrabaya, kölelikten kurtulmak isteyenlere, Allah yolunda savaşanlara, yolda kalmışlara ve müsâfirlere harcanmak üzere vakfetti. Ona bakan kimse (Mütevelli) iyilikle yiyebilir ve dostuna da yedirebilirdi". Dikkat edilirse; vakfedecek kimsenin, nelere riâyet etmesi gerektiği bu hâdisede açıkça görülmektedir.

2011 Vakfedilen malın; alış-verişe, hibeye ve mirâsa konu olmayacağı hususunda ittifak vardır. Zira vakıfta asıl olan belli bir süre ile sınırlandırılmamasıdır.(89) Nitekim İbn-i Abidin: "Vakıf, muvakkat olarak yapılırsa câiz olmaz. Meselâ: Bir kimse "Şu hanemi bir gün veya bir ay müddetle vakfettim" dese, bu vakıf sahih olmaz. Çünkü vakfın, ebedi olması şarttır"(90) hükmünü zikreder. Esasen vakfın hükmü: Vakfedilen şeyin; vakfeden kimsenin mülkünden çıkması ve Allahû Teâla (cc)'nın mülkü hükmüne girmesidir.(91) Bu sebeble; alış-verişe, hibeye ve mirâsa konu olamaz.

2012 Mülkünden bir kısmını vakfetmek isteyen kimse; vakfedeceği şeyin mâhiyetini, ne için vakfettiğini (Fakir, miskin vs..) ve nasıl kullanılması gerektiğini kat'i olarak beyan etmelidir. Vakfın rüknü; mülkün vakfedildiğine delâlet eden hususi lâfızlardır. Bahru'r Raik'te de böyledir"(92)

VAKFIN ŞARTLARI

2013 Dürri'l Muhtar'da: "Vakfın sahih olmasının şartı diğer teberrurlarda olduğu gibi hür ve mükellef olmaktır. Vakfın haddi zatında kurbet, mâlum, muayyen ve müneccez olup, ta'lik edilmiş olmamasıdır. Fakat haddi zatında mevcut olan şeye ta'lik edilmiş olursa, bu ta'likin zararı olmaz. Vakıf, gelecek zamana nisbet edilmemelidir. Vakıf, muvakkat olmamalıdır. Vakıf'ta hıyar-ı şart bulunmamalıdır. Bir de vakfedenin; vakfettiği şeyin satılıp parasının kendi ihtiyacına sarfedilmesini şart koşmamasıdır. Eğer vakfeden böyle bir şart koşarsa bâtıl olur"(93) hükmü kayıtlıdır. Dikkat edilirse; vakfın sahih olabilmesi için; hem vakfeden şahısta, hem vakfedilen malda, hem vakfın zamanı hususunda (ve vakfın gayesi noktasında) birtakım şartlara ihtiyaç vardır. Vakfeden kimsede "Müslüman olma" şartı aranmamıştır.(94) Ancak Müslümanın vakfının sahih olmasında; vakfın şer'i şerife göre ibâdet (Kurbet) olması şartı aranırken.

Zimmi'nin vakfının sahih olması için; hem biz müslümanlara göre, hem de kendi dinine göre kurbet olma şartı getirilmiştir. Nitekim zimmi'nin evini; havra veya kilise olarak vakfetmesi bâtıldır. Muhıyt'te de böyledir.(95) Ancak zimminin; kendi dininden olan fakirlerin ihtiyaçlarının karşılanması için yaptığı vakıf sahihtir. Çünkü her iki şart da mevcuddur. Mürtedin; riddet halinde iken yaptığı vakıf sahih değildir. Zira mülkiyeti; mevkûf olarak elinden gitmiştir.

2014 Şimdi vakfın nasıl teşekkül edebileceği konusu üzerinde duralım. İslâmi bir yönetimde; mükellef, gönül huzuruyla malının bir kısmını vakfedebilir. Zira gerek kendisi hayatta iken, gerek ölümünden sonra; Kadı (İslâm'a göre hükmeden hakim) vakfın her türlü işini tâkip eder. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha) iki yoldan birisiyle vakfın lâzım olacağına hükmetmiştir.

Birincisi: Bir kimse usûlü dairesinde mülkünün bir kısmını vakfetmek isterse; selâhiyetli bir kimseye (Kadı'ya) mürâcaat eder. Kadı (Hakim) vakfın luzûmuna hüküm verirse, vakıf gerçekleşir.

İkincisi: Bir kimse; ölümünden sonraya nisbet ederek "- Ben öldüğüm zaman şu mülküm fülân cihete vakfedilsin" deyip, bundan dönmeden ölürse, terekesinin üçte birinden mûteber olmak üzere lâzım olur. Çünkü böyle bir vakıf; vasiyyet hükmündedir. Vasiyetin cevazı ve luzûmu şer'an sâbittir. İmameyn'e göre dört yoldan birisiyle vakfedilen şey, vakfedenin mülkünden çıkar, vakıf olması lâzım ve sâbit olur.

Birincisi: Ulû'lemr (Sultan) tarafından tâyin edilmiş, selâhiyetli bir Kadı'nın (Hâkim'in) hükmüdür. Artık hükümden sonra vakıfdan dönme imkânı yoktur. Çünkü bu hüküm kat'i olarak bağlayıcıdır, ictihada (Dönme hususunda) imkân yoktur.

İkincisi: Ölümüne ta'lik edilmiş vakıftır. Vakfedenin hayatta iken; ölümünden sonra, mülkünün bir kısmının vakfedilmesini vasiyet etmesiyle gerçekleşir. Ancak bu malının üçte birini aşamaz.

Üçüncüsü: Bir kimsenin: "- Şu mülkümü hayatımda ve ölümümünden sonra fülân cihete vakfettim" demesiyle sâbit olur.

Dördüncüsü: Daha yapılırken (Mescid cami vs. gibi) vakfedilen mülktür. Sahih olan kavle göre; mescid inşaatına başlamadan Ulû'lemr'den izin talep etmek gerekir. Bu vakıf'dan da dönülemez.(96) Fukahâ; vakıf yapan kimsenin, belli şartlar ileri sürecekse mutlaka kadı'ya (Hâkim'e) müracaat etmesi gerektiği hususunda müttefiktir. Ancak hiçbir şart ileri sürmeden; güvendiği kimseleri

mütevelli tâyin ederek, vakıf kurabilir. Bu durumda Kadı'ya mürâcaatının şart olup-olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Essah olan kavle göre; şart değildir. Feteva-ı Hindiyye'de: "Müteahhirin üleması "Vakfeden kimse, vakıf senedinin sonuna: "Hakikaten bu vakfın sıhhatine ve lüzûmuna Kadı'lardan (Hâkimlerden) bir kâdı, hüküm verdi" diye yazar ve fakat ismini (Kadı'nın kim olduğunu) zikretmezse, bu da câizdir. Sahih olan Şemsü'leimme Serâhsi'nin kavlidir. Feteva-ı Kadıhanda da böyledir. Uygun olan vakfeden kimsenin, vakfı ölümünden sonraya bırakması ve vakfedeceği malı mülkiyetinden çıkarmamasıdır. Böyle yapmazsa, bi'licma vakfedilen mal, vakfedenin mülkünden çıkar"(97) hükmü kayıtlıdır. Vakfın sıhhati açısından Kadı'ya (Hâkim'e) müracaat zaruridir. Çünkü vakfedilen malın; İslâmi esaslara uygun şekilde kullanılması bu şekilde sağlanabilir. Eğer bir beldede; Kadı mevcut değilse, vakıf işlerinin sıhhatli yürümesi düşünülemez. Nitekim Osmanlı döneminde kurulan vakıflar günümüzde gayri İslâmi şekilde kullanılmaktadır. Hatta, bir vakıf eserinin uzun yıllar genelev olarak kullanıldığı, basında yer almıştır. Vakıf gelirlerini artırmak için kurulan "Vakıflar Bankası'nın"; fâizle meşgul olduğunu ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Çünkü laik bir devlette; "Vakıf" İslâmi esaslara bağlı kalmak mecburiyetinde değildir. Tabii şer'i manada; "Vakıf" olma özelliğinden söz edilemez. Ancak müslümanlar cemaat haline gelir (Emir'i, Kadı'sı, Muhtesib'i, Amil'i vs.) ve aralarında İslâm fikhını uygularlarsa, "vakıf" kurabilirler. Bu bir ruhsattır. Elbette vakıf işlerinin düzenli yürütülmesinden yine "Kadı" mes'ûldür.

KEFÂLET'İN TARİFİ VE MÂHİYETİ

2015 Önce kelime üzerinde duralım. Kefâlet lûgatta; bir şeyi diğer bir şeye mutlak surette eklemek manasınadır.(98) Resûl-i Ekrem (sav)'in parmaklarını göstererek: "Yetime kefil olan ve ona bakan kişi, cennette bu parmağın bu parmağa yakın olduğu gibi bana yakın olacaktır" demesi, yani yetimi kendi ailesine bir ferd olarak ekleyen kişi, onun sorumluluğunu üstlenen kişi demektir. (99) İslâmi ıstılâhta. "Bir şeyin (Mal, nefis veya borç) mutâlebesi (taleb edilmesi) hakkında bir zimmeti, diğer bir zimmete eklemeye kefâlet denilir" (100) tarifi esas alınmıştır. Bir kimsenin şahsına kefil olmaya (Kefâlet-i binnefs), bir malın edasına kefil olmaya (Kefâlet-i bi'lmal) ve bir malın teslimine kefil olmaya (Kefâlet-i bi't-teslim) denilir. Alış-verişte tüccar genellikle müşteriden kefil ister. Burada da "Borca kefâlet" hadisesi gündeme girer. Bu bir anlamda kefil olan kimse açısından; başkasının mes'ûliyetini, gönül rızasıyla üzerine almaktır. Herhangi bir şeyi talep eden kimse; talep ettiği şeyin ortadan

kalkmaması için, kefil isteyebilir. Bu bir anlamda; birbirini tanımayan kimselerin, kendilerini tanıyanlar vasıtasıyla alış-veriş etmelerini kolaylaştırır. Kefâlet'in rüknü: İcab ve kabûldür.(101) Yalnız kefilin icâbı (kabul ettiğini beyanı), kendisine kefil olunan kimse reddetmediği müddetçe, kefâlet için geçerlidir. Kefilin icâbı; örf ve adette teâhhüde delâlet eden sözlerle gerçekleşebilir.(102) Meselâ: "Ben kefilim", "Tamam, kefil oldum" veya "Borcunu ödemezse, benden talep edebilirsin, tazmin ederim" gibi!.. Kefâletin meşruiyeti; icmâ ile sâbittir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kefil, borcu yüklenen kimsedir"(103) Hadis-i Şerif; icmânın delilidir. İbn-i Münzir, "Bir kimse, bir şahsa, (onun emriyle birine karşı) herhangi bir mal için kefil olsa, kefil olan bu kimsenin o malı ödemesi gerekir ve kendisi de kefil olduğu şahsa rücû eder" (104) hükmünde, icmâ olduğunu kaydeder.

2016 Kefâlet'in sahih olabilmesi için; bazı şartların bulunması gerekir. Bu şartlar; "1) Kefil'de aranan şartlar, 2) Kendisine kefil olunan şahısta aranan şartlar, 3) Mekfûlün leh (Alacaklı olan) hususunda aranan şartlar, 4) Kefilin ödemeyi ve teslim etmeyi taahhüd ettiği şeyde bulunması gereken şartlar" şeklinde tasnif edilmiştir.(105) Şimdi bunları sırasıyla gündeme getirelim.

2017 KEFİL'DE ARANAN ŞARTLAR: Kefil; başkasına ait bir mes'ûliyeti üzerine alan kimsedir. Dolayısıyla şu şartların bulunması zaruridir. Birincisi: Akıllı olmalıdır. Çünkü kefâlet bir akid'dir. Delinin yapacağı akid, hak meydana getirmez. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Üç kişi muâheze olunmaz!.. Uyanmadıkça uyuyan, bulûğa ermedikçe çocuk, akıllanmadığı süre içerisinde deli"(106) buyurduğu bilinmektedir. İkincisi: Bülûğa ermiş olmalıdır. Bir çocuk; bülûğa ermeden önce kefil olsa, bu sahih değildir. Vele ki, bülûğa erdikten sonra "Ben ona kefil olmuştum" dese, hiçbirsey talep edilemez. Çünkü bu tavır; kefâletin geçersiz olduğuna da delâlet etmektedir. Üçüncüsü: Hürriyet'dir. Kefâlet akdinin sahih olabilmesi için; kefil olan kimsenin hür olması şarttır. Beden sıhhati hususunda ülema; farklı görüşlere varmıştır. Hasta bir kimsenin kefâleti; malının ancak üçte birinden sahih olur.(107) Zira ölümü halinde; malının ancak üçte birini vasiyyet edebilir. Üçte ikisi vârislere ait bir haktır.

2018 KENDİSİNE KEFİL OLUNANDA (ASİL'DE) ARANAN ŞARTLAR: Kefâletin sahih olabilmesi için; kendisine kefil olunanda bazı şartların bulunması gerekir.

Birincisi: Kendisine kefil olunan kimsenin; teslim almaya muktedir olması gerekir. İflâs etmiş kimsenin veya ölünün borcuna kefil olunamaz. İmameyn'e

göre müflisin borcuna kefil olmak sahihtir.

İkincisi: Kendisine kefil olunan kimse; malûm olmalıdır. Meselâ: "Senin insanlara sattığın her mala ben kefilim. Çünkü insanlar borçlarını öderler. Ödemezlerse ben tazmin ederim" denilse, bununla kefâlet sahih olmaz. Zira meçhul olması halinde; icab ve kabûlün tamamlanması mümkün değildir.(108)

2019 MEKFÛLÛ'N LEH'LE (ALACAKLI İLE) İLGİLİ ŞARTLAR:

Kefâletin sahih olabilmesi için; alacaklı ile ilgili şartlar da vardır.

Birincisi: Alacaklının malûm olması şarttır. Meselâ: Bir topluluğa; "sizin sattığınız şeylere kefilim" denilse, alacaklı malûm olmadığı için kefâlet sahih olmaz.

İkincisi: Mekfûlün leh (Kefâlet taleb eden, alacaklı) akıllı olmalıdır.(109)

2020 MEKFÛLÛ'N BİH'LE (KEFİLİN TAAHHÛD ETTİĞİ ŞEY'LE)

İLGİLİ ŞARTLAR: Kefâletin sahih olması için; kefilin ödenmesini veya teslim edilmesini taahhüd ettiği (Mekfûlû'n bih'de) hususta, bazı şartların bulunması gerekir.

Birincisi: Kefilin ödenmesini veya teslim edilmesini taahhüd ettiği hususta; kendisine kefil olunan kimsenin (Asil'in) icbar edilebilmesi şartı aranır. Meselâ; emânet'e kefil olmak mümkün değildir. Rehineler, ödünçler ve icâreler de böyledir. Ancak Emânet bırakılan şeyin temkini, rehin bırakılan şeyin sahibine iadesi ve icârın müstecire tahrip edilmeden verilmesi gibi hususlarda kefil olmak câizdir. Çünkü bu hususlarda; Asil'i (Kendisine kefil olunan kimseyi) icbar etmek mümkündür. Ancak kocanın elinde bulunan mehre; kefil olunamaz. Çünkü kocayı (Mehri ödemesi hususunda) icbar edebilme gücünün bulunması gerekir. Yine "Şâhidi, hâkimin huzuruna getirmek için kefil olmak câiz değildir". Çünkü icbar etme gücü yoktur.

İkincisi: Mekfûlû'n bih'i; kefilden almaya güç yetirmek de şarttır. Kisas'ta ve had'lerde kefil olmak bâtıldır. Yeri bilinmeyen bir şahsa; kefil olmak da, böyledir. Çünkü kefilden almaya güç yetirilemez.

Üçüncüsü: Borcun sahih olmasıdır. Kumar borcuna kefil olmak sahih değildir. (110)

2021 Şurası unutulmamalıdır ki kefil; kesinlikle (Kefil olduğu mal, borç, nefis vs..) mes'ûldür.(111) Dolayısıyla kefil olma hususunda ihtiyatlı davranmak ve mes'ûliyetini iyi bilmek gerekir. İbn-i Abidin "Dürri'l Muhtar'da" yer alan:

"Ancak kefil olunmaması daha ihtiyatlı bir davranış olduğuna da yer verilir. Çünkü Tevrat'ta şöyle bir ifâdeye rastlandığı da ilâve edilir: "Kefil olmanın başlangıcı kınamayı, ortası pişmanlığı, sonu da borçlu olup sorumluluğu gerektirir" hükmünü izah ederken şunları zikreder: "Bu da; kefil olma ile karşı tarafa yapmış olduğu iyiliğe karşı nedâmet duyması söz konusu olduğu zaman böyledir. Ama nedâmet duymayacak olur, insanlara yardımın gerekli olduğuna inandığı takdirde kefil olma durumu iyi bir davranıştır. Veya ihtiyatlı bir davranıştır... Müslüman kardeşine; yardım elini uzatması sevâbı gerektiren bir husustur. Bunun için Fetih'te şu ibârelere yer verilir: Kefâletin ihtivâ ettiği çok güzel taraflar mevcuttur. Bunlardan birisi "malının zayi olacağı, alamayacağı korkusunda bulunan alacaklı kişinin bu düşüncesini ondan atma, ödeyemediği takdirde şahsına bir zarar geleceği korkusu taşıyan borçlunun bu korkusunu izâle etme gibi hususları ihtivâ etmesi bakımından" faydaları ihtivâ ettiği muhakkaktır. Bu da her ikisi için nimettir. Buna göre kefâlet; alicenaplığın gereği bir husus olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır. "Tevrat'ta şöyle yazılır ilh!." Mültekatta gördüğüm bir ifâdeye göre, "Rumeli illerinde bir kapı üzerinde bu şekilde yazı olduğunu gördüm" diye bahsedilir. Buna göre; buradaki ifâde üzerine ikinci bir sûret eklenir ve "İnanmayan kişi denesin ve bu denemesiyle kefil olmanın felâket mi, selâmet mi olduğunu açıkça görsün" denmektedir.(112)

2022 VA'DELİ BORÇ'A KEFÂLET: Günümüzde genellikle; va'deli satışlar revaçtadır. Malûm olduğu üzere; peşin satışı ile va'deli satış arasında, korkunç fiat farklılaşması ortaya çıkmıştır. İtimad senedi hükmünde olan paranın; enflasyon karşısında hızla değer kaybetmesi ve fâiz oranı; bu korkunç fiat farkını gündeme getirmiştir. İşin ilginç tarafı; helâl ve haram hususunda titizlik göstermesi gereken, hatta şüphelilere yaklaşmaması icâbeden kimseler dâhi; câhiliye devrine âit özellikler taşıyan (Tefecilik, fâizcilik vs.) ekonominin bu durumunu gizleme gayretindedirler. Va'de sebebiyle meydana gelen normal fiat farklılaşması hususunda; fûkaha ihtilâf ederken, bunlar faiz sonucu meydana gelen farklılaşmaya (müçtehid imamların içtihadlarını da, te'vil ederek) fetvâ vermeye cûret etmektedir. Bu konu üzerinde daha önce kısaca durmuştuk!... (113) Şimdi vâdeli borca kefâlet üzerinde duralım. Feteva-ı Hindiyye'de: "Bir kimse; kendisine va'deli borcu bulunan şahıstan, kefil talep ettiği zaman, bu vâde, kefil için de geçerli olur."(114) hükmü kayıtlıdır. İbn-i Münzir: "Ölen kimsenin insanlardaki va'deli alacakları, onun ölümüyle müecceliyet (Acele ödenme mecburiyeti) kazanmaz. Aksine va'desi gelinceye kadar beklenir"(115) hükmünde, icmâ olduğunu kaydetmektedir. Dolayısıyla va'deli borca kefil olan kimse; vade sonunda (Ödenmediği takdirde) mes'ul olur. Ödendiği takdirde;

kefâlet'ten (Kefil olma mes'uliyetinden) beraat eder.

HAVALE'NİN TARİFİ VE MÂHİYETİ

2023 Önce kelime üzerinde duralım. Havale; lûgat yönünden ihâle manasına isimdir ve mutlak sûrette "nakletmek" manasına gelir.(116) İslâmi ıstılâhta: "Borcun, bir kimseden, diğer bir kimseye nakledilmesine havale denilir"(117) tarifi esas alınmıştır. Havale; sadece borçlarla ilgili bir anlaşmadır. Şöyle ki; borçlu olan kimse, alacaklıyı kendisinden uzaklaştırıyor ve kendisinin alacaklı olduğu başka bir borçluya onu havale ediyor. İstılâhta ise; mutlak manada bir nakil değil, borcun nakledilmesinden ibârettir. Çünkü havale eden demek; "Borcu nakleden" demektir. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Varlıklı (Zengin ve muktedir) olan kimse; kendisine havale olunan kimseye tâbi olsun"(118) buyurduğu bilinmektedir. Buradaki tâbi olsundan maksad; havaleyi kabul etsin demektir.

2024 Havale'nin rûknü: Tarafların rızasını beyan eden icâb ve kabûldür. İcab; havale edenin teklifidir. Yani borçlunun alacaklıya: "- Seni ben filânın üzerine, alacağım şeyle havale ettim" demesidir. Kabul ise; alacaklı üzerine havale yapılan kimselerin her birinin ayrı ayrı "Kabûl ettim", veya "Râzı oldum" demesiyle gerçekleşir.(119) Havalenin hükmü şudur: Muhil (Havale eden kimse) borcundan kurtulmuş olur. Eğer o borçla ilgili kefil varsa, o da kefâlet'den beraat eder. Havaleyi kabul eden kimse; borçlu duruma geçer.(120)

2025 Havalenin sahih olması için; çeşitli şartlar aranır. Bu şartların bazısı borcu havale eden kimsede (Muhilde), bazısı havaleyi kabul eden kimsede (Muhtâlun leh'de), bazısı havale eden kimsenin borcunu ödemesi gerekende (Muhtâlûn Aleyh'de) ve bazısı da havale olunan borçta aranır.(121) Havalenin sahih olmasının ilk şartı; bunların tamamının rızasıdır. İbn-i Abidin bu hususta şunları zikretmektedir: "Havalenin sahih olmasının şartı ilh.." Nehir'de şöyle denmiştir. Havale edenle ilgili olarak havalenin sahih olmasının şartı akıldır. Dolayısıyla deli olanın havalesi, henüz meseleyi idrak edemeyen, mümeyyiz olmayan çocuğun havalesi de sahih olmaz. Onun için ikinci şart rızâdır. İkraah edilen (Zorlanan, tehdit edilen) kimsenin havalesi de sahih değildir. Baliğ olmaya gelince; bu sıhhatinin değil nefâzının şartıdır. Çünkü akil olup, baliğ olmayan mümeyyiz çocuğun havalesi, velisinin icâzetine mütevakkıf olarak sahihtir. Hürriyet şartlardan değildir. Çünkü mutlak olarak kölenin havalesi sahihtir. Ancak kendisine ticaretle izin verilen mezûn dediğimiz kölenin havalesinde borç hemen talep edilir. Sıhhatli olma şartı da yoktur. Çünkü hasta olan kişiden havale

sahihtir. Alacaklı olan ve lehinde havale yapılan kişi hakkında ise bu şartlar; akıl ve rızâ şartıdır. Hür ve baliğ olma şartı bunda da nefâzının şartıdır. Küçük ve mümeyyiz olan çocuğun alacağının başka birine havale edilmesi, onun da bu havaleyi kabul etmesi (velisinin icâzetine mütevakıf olduğu gibi) havaleyi üstlenen ikinci borçlunun, birinciden daha zengin, borcu ödeyebilir durumunda olması şartına da bağlıdır. Yetimin malıyla ilgili olarak borçlusunun havale kabul etmesi de, aynen buna benzemektedir. Havalenin sahih olmasının şartlarından birisi de meclistir. Haniye'de bu konuda şöyle denmektedir: "Burada şart olan yalnız alacağı havale edilen kişinin mecliste bulunmasıdır. Bulunmadığı takdirde onun lehine yapılan o havale sahih olmaz. Ancak bu durumda onun yerine havaleyi kabul edecek başka bir kişi, yani vekili (nâibi) varsa o zaman sahih olur. Havaleyi kabul eden, yani borcu yeniden üstlenen kişinin mecliste olmaması, havalenin sahih olmasına mâni teşkil etmez. Buna göre kendisine havale yapıldığını duysa ve kabul etse sahihtir. Bezzaziye'de de bu açıkça ifâde edilmiştir. Tabii ki bu kabulde rızâ'nın olması muhakkaktır. Çünkü kabule zorlanan kişinin, kabulü sahih olmayacağından havale de sahih olmaz. Havalenin sahih olmasının şartlarından biri de; havale edilen nesnenin ödenmesi lâzım gelen bir borç olmasıdır. Kefâlette olduğu gibi burada da kitâbet bedeli olan borçta havale sahih olmaz. Hepsinin rızâsı şarttır. Havale edenin rızâsı şarttır. Çünkü kişiliği olan insanlar, borçlarının başkaları tarafından üstlenilmesine tahammül etmezler, rızâ göstermezler. Onun için açıktan râzı olması şart koşulmuştur. Alacağı olan kişinin de rızâsı şarttır. Çünkü bu havalde ona âid bir hakkın, bir zimmetten, diğer bir zimmete intikâli söz konusudur. Zimmetler değişiktir. Onun için, onun rızâsı da şart koşulmuştur. Borcu üstlenen; havaleyi kabul eden, üçüncü kişinin de rızâsı şarttır. Zira havale borç ile bir kimseyi ilzâm etmektedir. Kendisi böyle bir borcu iltizâm etmediği takdirde, borçla ilzam etmek mümkün değildir. İltizâm etmesi de rızâsına bağlıdır"(122)

2026 Havale; mutlak ve mukayyed olmak üzere ikiye ayrılır.(123) Havale-i mutlak'da kendi arasında; "Mutlaka-i Hal" ve "Mutlaka-i Müeccel" olmak üzere tasnif olunur. Fûkaha; bu tasnifi, borcun mâhiyetini esas alarak yapmıştır. Günümüzde; "Müşteri Senetlerinin" birbirine verilmesi sûretiyle, havale yapılmaktadır. Ancak havalenin sıhhat şartlarına riayet edilmediği için; birçok mesele çıkmakta, ihtilâflar mü'minlerin kardeşliğine zarar vermektedir. Ticaretle meşgul olan mü'minler; gerek kefâlet, gerek havale hususunda titiz olmak zorundadırlar.

ÂRİYET'İN (ÖDÜNÇ VERMENİN) ÖNEMİ

2027 Arapça mütehasşısı "Âriyet" kelimesinin lûgat manası hususunda ihtilâf etmişlerdir. Sıhâh'ta: "Âriyet; teşdid ile "Âriyyet" şeklindedir. Sanki o; âr'a (Utanmaya) mensûbtur. Çünkü Âriyet (Ödünç) istemek; utanma vesilesi ve ayıbtır" şeklinde izâh edilmiştir. Hidâye'de: "Âriyet; ariyye'dendir. Âriyye ise atıyye (ihşan, ikram)dır" denilmiştir. Kâfi'de ise: "Âriyet; teâvürden'dir. Teâvür ise; nöbetleşe manasınadır. Sanki Âriyet veren; mülkü ile faydalanma hususunda kendisine geri verilinceye kadar, başkasına nöbet vermiştir"(124) şeklinde izâh edilmiştir. İslâmi ıstılâhta: "İvazsız (Herhangi bir karşılığı olmadan, ücretsiz) menfaati temlik etmeye "Âriyet" denilir. O bir nevi ihşan ve atıyyedir.(125) Resûl-i Ekrem (sav)'in; Hz. Safvan (ra)'dan cihad için, zırhları ödünç (Îâre) olarak aldığı bilinmektedir. Bir kimsenin; bütün ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılaması mümkün olmaz. Hatta öyle zaman olur ki; zengin bir kimse dâhi, ödünç (Îâre) talebinde bulunabilir. Mü'minlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını; (misli olan mallarda) iâre olarak karşılamaları "Kardeşlik Hukuku'nun" tâbi bir sonucudur. Âriyet'in (Ödünç'ün) rûknü; icab, kabûl ve talep edilen malın teslimidir. Mûirin (Ödünç veren kimsenin) sükûtu kabûl sayılmaz. Sarih olarak beyan etmelidir.(126) Âriyet veren kimseye "Mûir", âriyet (ödünç) alan şahsa "Müsteir" ve âriyet (Ödünç) almaya da "İstiâre" denilir.

2028 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Sütü için alınan koyun (Minhe) geriye verilmeye müstehâktır. Ariyye (Ödünç alınan) ise; tediye edilmek durumundadır"(127) buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Menfaati bir bedel (ivaz) karşılığı olmaksızın; rücûu kâbil olmak üzere, temlik edilen mala Âriyet (Ödünç) denilir. Ödünç veren kimse (Mûir) istediği vakit; iâre'den geri dönebilir. Bunun herhangi bir zamanla sınırlandırılması sözkonusu olamaz. Müsteir (Ödünç alan kimse) herhangi bir ücret ödemediği Âriyet'in (Ödünç verilen malın) menfaatine mâlik olur. Ayrıca Âriyet; (Ödünç alınan mal) ödünç alan kimsenin (Müsteir'in) elinde, emânet hükmündedir. Herhangi bir kasdı veya kusuru olmadığı halde; telef olur veya kıymetine zarar verecek bir hal zuhûr ederse, tazmin etmek (Ödemek) durumunda değildir. Ancak kasden veya kusur sonucu telef olursa; tazmin etmek durumundadır"(128) hükmünde ittifak etmiştir. İmam-ı Şafîi (rha): "Ödünç alan kimse'nin (Müsteirin) kasdı veya kusuru olmasa da; Âriyet (Ödünç) olarak aldığı şeyin telef olması durumunda ödemek zorundadır. Çünkü o başkasının malının menfaatini talep etmiştir. Mûir (Ödünç veren kimse) geriye almak istediği zaman; aynen teslim etmesi vâciptir. Eğer helâk olmuşsa, ödemek durumundadır"(129) hükmünü zikreder. Esasen ödünç alan kimsenin kusuru sözkonusu olursa; bütün müçtehidlere göre, ödenmesi şarttır. Nitekim İbn-i Münzir: "Bir malı Âriyet olarak alan kimse; onu telef ederse, ödemek zorunda

kalır"(130) hükmünde icmâ olduğunu beyan etmektedir.

2029 Âriyet'in (Ödünç vermenin) sahih olması için; hem ödünç veren kimsenin (Mûir'in), hem ödünç alan şahsın (Müsteirin) akıl ve mümeyyiz olması şarttır. Bulûğa ermiş olmaları şart değildir. Ancak delinin veya sabi'nin "Îâre Akdi" yapmaları sahih olmaz. Zira her ikisi de şer'an mes'ûl değildir. İkincisi: Ödünç verilen şeyin (Müstearın) mâlum olması gerekir. Meselâ: Bir kimse; iki hayvanından birini iâre olarak verse, fakat hangisi olduğunu tayin etmese akid sahih olmaz. Üçüncüsü: Ödünç olarak verilen şeyin (Müsteârın) kullanılmaya elverişli olması şarttır. Meselâ: Kaçak olan bir beygirin, iâre olarak verilmesi sahih değildir. Zira ödünç alan kimsenin; onun menfaatinde faydalanma imkânı yoktur. Dördüncüsü: Ödünç olarak verilen şeyin (Müstear'ın); ödünç alan kimseye teslimi esastır. Nitekim Mecelle'de: "Âriyetde kabz şartı olup; kabl el-kabz hükmü yoktur" hükmü kayıtlıdır. Esâsen İmam-ı Yusuf (rha)'un, "Ödünç verilen mal teslim edilmediği müddetçe, iâre akdi mün'akid olmaz" buyurduğu bilinmektedir. Zirâ akdin konusu; ödünç olarak verilecek mala (Müsteara) dayanmaktadır.(131)

2030 Ödünç olarak verilen malın (Müstearın) herhangi bir masrafı sözkonusu ise; bu masraf müsteir'in (Ödünç alan kimsenin) üzerinedir. Meselâ: Bir çiftçi hayvanını âriyet olarak (Ödünç); diğer bir çiftçiye verse, onun beslenmesi müsteir'e (Ödünç alana) âittir. Mecelle'de: "Müsteârın (Ödünç alınanın) nafakası ödünç alanın (Müsteirin) üzerinedir" denilmiştir. Ödünç veren kimse; herhangi bir zaman ve mekân kaydı ortaya koymazsa "Îâre-i Mutlaka", aksi halde ise "Îâre-i Mukayyede" gündeme girer. Mü'minler; ahidlerinden dolayı mes'ûldürler. Ödünç veren kimse; kardeşine belli bir süre tanıdıysa, mutlaka o süreye riâyet etmelidir. Ödünç alan kimse için de; aynı husus geçerlidir.(132) Fukaha; "Tarafların herhangi bir şart koşmaması durumunda; o belde de ki, örf ve adetin geçerli olacağı" hususunda müttefiktir. Dikkat edilecek husus; ödünç veren kimse, "Îâre akdi" sonucunda, herhangi bir fazlalık talep etmemelidir. Çünkü Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Menfaat sağlayan her ödünç; fâiz çeşitlerinden birisidir" buyurduğu bilinmektedir. Bu Hadis-i Şerif; Abdullah İbn-i Mes'ûd, İbn-i Abbas ve Abdullah b. Selâm'dan mevkûfen rivâyet edilmiştir. İmam-ı Kasani: "Menfaat sağlayan (Ödünç verene) her ödünç akdi, Resûl-i Ekrem (sav) tarafından nehyedilmiştir. Çünkü burada ödünç verenin lehine şart koşulan menfaat, karşılıksız bir fazlalıktır ve bu açıdan fâize benzemektedir" hükmünü zikreder. Esasen Âriyet (Ödünç verme) herhangi bir bedel karşılığı olursa; icâre'ye (Kira'ya) dönüşür. Zira belli bir süre ortaya konularak; ödünç verilen mal için,

ücret tesbit edilmiş olur. Mü'minler; ister mutlak, ister mukayyed olsun, birbirlerine "iâre'de" (Ödünç vermede) cömert olmalıdırlar. Çünkü kardeşinin bir sıkıntısını gideren kimsenin; âhiret hayatı noktasından, kazancı büyüktür. Bilhassa ticaretle uğraşan mü'minler; birbirlerinden ödünç almak mecburiyetini hissederler. Burada dikkat edilecek husus; piyasada "Misli bulunan" malların, iâre akdine konu edilmesidir. Eğer misli olmayan mallar sözkonusu olursa "iâre" (Ödünç alma) hükmü, cereyan etmez. Misli olmadığı için aynen iâde edilmesi sözkonusu olmaz.(133) Dolayısıyla taraflardan birisinin zararı gündeme girer. Şurası da unutulmamalıdır ki; Âriyet, hem borç, hem borç değildir. Şimdi "Karz-ı Hasen" (Güzel borç) üzerinde duralım. Maalesef günümüzde bu iki mâhiyet arasındaki incelik; Türkçe'de her ikisine de, "Borç" denilmesi yüzünden, kavranamamaktadır. En azından geniş bir kitle; "Ödünç" almak (İâre akdi) ile borcun (Karz'ın) aynı şey olduğu kanaatindedir. Ayrıca veresiye alış-veriştten doğan borç ile; diğer (Elden verilen) borç arasında; farkı beyan edecek, herhangi bir kelime Türkçe'de yoktur. Ancak Arapça'da "Karz"; genellikle elden verilen borcun adıdır. Veresiye alış-veriştten doğan borca "Deyn" denilmiştir. Daha önce de izâh ettiğimiz gibi; ödünç almada (İâre'de) "Mülkiyet" gündeme girmez. Bir anlamda; ödünç alınan (Müsteâr) emânet hükmündedir. Ödünç alanın kasdı veya kusuru olmadan telef olursa, tazmin etmesi gerekmez. Karz'da ise; durum farklıdır.

KARZ-I HASEN'İN TARİFİ VE MÂHİYETİ

2031 Önce kelime üzerinde duralım. Kârz: lûgatta, geri almak üzere verilen demektir.(134) "Kesmek" manasına da gelir. Borç veren kimse; kendi malından bir kısmını kesip ayırarak, başkasına verdiği için "Karz" denilmiştir. İslâmi ıstılâhta: "Misli olan maldan; benzerini geri almak üzere başkasına vermeye karz denilir"(135) tarifî esas alınmıştır. Hanefî fûkahası; çarşı ve pazarda benzeri sürekli olarak bulunan malları, "Misli" kabul etmiştir. Borç veren kimseye "Mukriz", borç alana "Müstakriz" ve borç alma işine de "İstikrâz" denilir.(136) Sadece Allahû Teâla (cc)'nın rızâsını gözeterek; hiçbir karşılık beklemeden ve menfaat ummadan, verilen borca "Karz-ı Hasen" denilmiştir.

2032 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Hakikat sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınlar ve Allah'a "Karz-ı Hasen"le borç verenler (yok mu?) Onların mükâfatı kat kat artırılır. Onlar için çok şerefli (başka) bir mükâfat da vardır"(137) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler: Bu Âyet-i Kerîme'deki "Sadaka"dan kasdın; farz olan zekât olduğunu beyan etmişlerdir. "Karz-ı Hasen" hususunda ise; "Allahû Teâla (cc)'nın herşeyden müstağni olduğunu, dolayısıyla sırf kendi rızâsını

gözeterek borç verenlerin; kendisine borç vermiş hükmünde olacağına müjdelendiğini" zikretmişlerdir. Ayrıca "Zekât'ın" dışında; sırf Allahû Teâla (cc)'nın rızâsı için, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını, herhangi bir süre beyan etmeden, borçla giderenlerin uhrevi mükâfatlarının fazla olacağı kaydedilmiştir. (138) Bir başka Âyet-i Kerîme'de: "Kimdir o adam ki; Allah'a güzel bir borç versin de, (Allah da) ona kat kat fazlasıyla (verdiğini) ödesin!.. Allah (kimini) daraltır, (Kimini) genişletir. Siz (Hepiniz) ancak O'na döndürüleceksiniz"(139) hükmü beyan buyurulmuştur. Abdullah İbn-i Mesûd (ra)'un rivâyet ettiğine göre; bu âyeti duyan Ebû'd-Dahhân El Ensari (ra) Resûl-i Ekrem (sav)'e hitaben: "- Yâ Resûlallah!.. Allah bizden borç mu istiyor?" diye sorar. Allah (cc)'ın Resûlü "- Evet ey Ebû'd Dahhâh" deyince, o zaman Resûl-i Ekrem (sav)'e hitâben: "- Elini ver yâ Resûlallah!.. Hurmalığımı Rabbime (Yolunda harcanmak üzere) borç veriyorum" diyerek, hepsini infâk eder. Resûl-i Ekrem (sav) Cennet'te Ebû'd-Dahhâh (ra)'a, içinde altıyüz hurma bulunan bir bahçenin verileceğini, karısının ve çocuklarının da orada kendisiyle berâber bulunacağını müjdeler.(140)

2033 Karz'ın rûknü; tarafların rızâsını beyan eden icab, kabûl ve malın teslimidir. İmam-ı Muhammed (rha) mal teslim olunmasa dahi; icab ve kabul'le "Karz Akdi'nin" tamamlanacağını esas almıştır. Tarafların akıllı ve mümeyyiz olmaları, akdin sıhhati için şarttır. Bulûğ şartı aranmamıştır. Ancak çocuğun velisinin izni gerekir. Bu da sıhhatinin değil, nafız olmasının gereğidir. İkinci şart: Çarşı ve pazarda misli olan malın bulunmasıdır. "Karz" genellikle; piyasada geçerli olan para vasıtasıyla gerçekleşen bir akiddir. Çünkü borç talebinde bulunan kimse; para ile ihtiyacını karşılayabilir. Üçüncüsü: Bir şahsın diğerine, herhangi bir menfaat şart koşmadan "Karz"da bulunmasıdır. Esasen borç verene; menfaat temin eden (Dünyevi açıdan) her türlü karz yasaklanmıştır.(141) Hatta borç veren kimse; borç talebinde bulunana: "- Borcunu öderken, bana bir de yemek yedirirsin" dese, bu şart sebebiyle "Karz" câiz olmaz. Çünkü yemek; herhangi bir karşılığı olmayan fazlalıktır. Hatta alacaklının (Mukriz'in); başka bir şehirde tahsil edilmesi şartıyla, borç vermesi dahi câiz değildir. Zira yoldaki emniyetini; borçluya yüklemiş olur. Bu da karşılıksız bir menfaat hükmündedir. Günümüzde; belirli bir mal özelliği taşımayan ve itimad senedi durumunda olan kağıt paraların (Nakid); sürekli değer kaybetmesi dikkate alınarak, "- Efendim!.. Borç veren kimse (Mukriz) sürekli zarardadır. İhtiyaç sahibi olduğu gerekçesiyle; borçluya belli bir süre de koymuyoruz. Bu defa iş; onun insafına kalıyor şeklinde sızlanmalar mevcuttur. Tabii bu; borç alıp-verme hâdisesini, asgariye düşürmektedir. Bilhassa hızla para basma olayının arttığı (Emisyon) ve enflasyonun yükseldiği dönemlerde; kağıt para karşılığı borç veren kimselerin

(Mukriz'in) zarara uğradığı bir gerçektir. Ancak "Karz" tarifinden de anlaşılacağı üzere: "Misli olan maldan; benzerini geri almak üzere başkasına verilendir, "mutlaka kağıt para değildir!.. Dolayısıyla "Karz-ı Hasen"; bu bahanelerle, terkedilmemelidir. Kaldı ki müddet; ihtiyaç sahibi kimsenin (Borçlu'nun) zor duruma düşürülmemesi için, "İslâmi kardeşlik noktasından" zikredilmez. Fakat mukriz (Borç veren kimse) kendi ihtiyacını beyan ederek; her an geri isteyebilir. Bu onun şer'i hakkıdır.(142) Hatta belli bir müddet zikredilmiş olsa dâhi; o müddete, sırf "Ahde riâyet" noktasından uymak durumundadır. Diğer borçlardan; bazıları hakkında, te'cil caizdir. Ancak "Karz" hakkında tecil muteber değildir.(143) Borç veren kimse (Mûkriz); istediği zaman geri alabilir. Borç talebinde bulunan kimse (Müstakriz) bunu bilmelidir. Zira "Borç talebi" içinde bulunduğu bir haldir!.. Mükellefe; içinde bulunduğu hal ile ilgili ilimler ise "Farz-ı Ayn"dır.

VEDİÂ VE EMÂNET'İN MÂHİYETİ

2034 Önce "Vediâ" ve "Emânet" kelimelerinin lugat manaları üzerinde duralım. Vediâ; mutlak manada "bırakmak ve terketmek" demektir.(144) Emânet ise; masdar olarak "Eminlik, başkasının hak ve hukukuna riâyet" manasına kullanılır. İslâmi ıstılâhta: "Muhafaza edilmesi için; emin olarak bilinen bir kimseye teslim edilen mala vediâ denilir"(145) târifi esas alınmıştır. Genellikle vediâ ile emânet aynı manada kullanılır. Fakat aralarında ince bir fark vardır. Meselâ; rüzgâr sonucu bir kimsenin evinin bahçesine, komşusunun bir eşyası düşse; aralarında akid olmadığı için, ev sahibinin nezdinde o eşya "Vediâ" hükmünde değildir, fakat emânettir. Zira mü'minler; her hakkı, hak sâhibine teslim etme hususunda emindirler. Türkçe'de "Vediâ" kullanılmamış; genellikle "Emânet" kelimesi yaygınlık kazanmıştır. "Galat-ı Meşhur, lügati fâsihten evlâdır" kaidesine uyarak, emânet kelimesini kullanalım. Esâsen emânet; Allahû Teâla (cc)'nın gerek kendi hukuku, gerekse bütün yarattıklarının hukuku ile ilgili tekliflerinin tamamına verilen bir isimdir. "Mü'minler emindir" derken; İslâm'ın bütün emir ve nehiyelerine, hiçbir mâzeret ileri sürmeden tâbi oldukları kasdedilir.

2035 Emânet'in rüknü; serâhaten yâhud delâleten icab ve kabûlün gerçekleşmesidir. Emâneti koyan kimse: "- Sana emânet ediyorum, veyâ emânet koydum" diyerek icâb'ta bulunur. Kendisine güvenilen kimse ise: "- Kabûl ettim, aldım veya bunların benzeri bir hükümle" kabul ederse emânet gerçekleşir. Örfen kabul de geçerlidir. Eşyayı koyduğu zaman susmak ve itiraz etmemek gibi!.. Şayet bu işe râzı değilse: "- Ben emânet kabul etmiyorum" diyerek, durumu açıklığa kavuşturabilir. Serâhaten ve delâleten hükmü, icab sâhibi için

de geçerlidir.(146) Emânet'in hükmü: Kendisine emânet konulan kimse üzerinde; emanet edilen şeyin korunmasının vâcib olmasıdır.(147) Zira icâb ve kabûl sonucu; taraflar arasında "Emânet Akdi" gerçekleşmiştir.

2036 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Kendisine emânet konulup; ihânet etmeyen kimse, (Emânetin) zararını tazmin etmez"(148) buyurduğu bilinmektedir. Ancak ihânet ederse veya ihmal sonucu; emânet zâyî olursa, ödemek durumundadır. İbn-i Münzir "Emânetçi, vediâyı (Emâneti) muhafaza altına alsa, sonra da onun kaybolduğunu söylese, sözü yemin etmesi şartıyla kabul edilir"(149) hükmünde, icmâ bulunduğunu kaydeder. Hanefî fûkahası: "Herhangi bir kasdı veya kusuru olmadan; emânet eşya kaybolur, çalınır veya telef olursa, emânetçi bunu tazmin etmez. Eğer bu gibi hallerde ödemesi emredilirse; hiç kimse "Emâneti" (Vediâ'yı) kabul etmez. Halbuki buna ihtiyaç vardır."(150) hükmünde müttefiktir. İmam-ı Malik (rha) "Emâneti kabul eden kimse; töhmet ve zann altında kalmaktan kurtulmalıdır. Bu da ancak ödemekle mümkün olur"(151) hükmünü zikreder.

2037 Emânet (Vediâ) belli bir ücret karşılığı teslim edilmişse; sakınılması mümkün olan bir sebeble, telef veya zâyî olursa tazminat gerekir.(152) Ayrıca kendisine emânet bırakılan kimse; bu emâneti, kendisi ve ailesi vasıtasıyla muhafaza etmek durumundadır. Başka birisine (Ailesinin dışında) teslim eder ve emânet telef ve zâyî olursa, tazmin etmek durumundadır.(153) Mecelle'de: "Müstevdâ (Kendisine emânet bırakılan kimse) kendi malını nerede hıfz ederse (Muhafaza ediyorsa) vediâyı dahi orada hıfz edebilir"(154) hükmü kayıtlıdır. Esâsen tıpkı kendi malı gibi muhafaza ederken kaybolursa; zararı ödemesi gerekmez. Nitekim İbn-i Münzir: "Emânetçi, vediâyı (Emâneti) sandığında, dükkanında veya evinde kendisi korur iken telef olursa, ödemekle sorumlu olmaz"(155) hükmünde icmâ bulunduğunu kaydeder. Esasen akid sebebiyle; bizzat kendisinin koruması vâciptir. Aile çevresinin ihânetinden korkarsa; onlardan dâhi, saklamak zorundadır.

HERHANGİ BİRŞEY BULUNDUĞU ZAMAN NE YAPILMALIDIR? (LUKÂTA)

2038 Önce "Lukâta" kelimesi üzerinde duralım. Lugatta; yerden alınıp kaldırılan mala verilen isimdir. Kaybedilmiş, düşürülmüş bir mala da; genellikle yerden kaldırıldığı için bu isim verilmiştir. Sokağa bırakılmış çocuğa "Lâkit" denilir. İnâye'de: "Lâkit ile lukâta; lâfız ve mana itibariyle birbirine yakındır. Lâkit; fakirlikten veya zinâ töhmetinden korkularak hamam kapısına veya yol üzerine

bırakılan çocuktur. Lukâta ise; sâhibi bilinmeyen ve yerde bulunan maldır" denilmektedir. İslâmî ıstılahta da: "Herhangi bir yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen mala lukâta denilir" tarifî esas alınmıştır. Kelime manasıyla, ıstılâhî manası arasında fark yoktur.(156) Yerde bulunan birşeyin; alınıp-alınmaması hususunda ûlema ihtilâf etmiştir. Bir kimse lukâtayı yerden aldığı takdirde; sahibine vermeyeceğini (Nefsine mağlup olacağını) bilirse, yerde bırakması farz olur. Eğer sahibine vereceği hususunda kendine güveni varsa ve almadığı takdirde kaybolacağını (Zannı gâlip) bilirse, kaldırması vâcib olur. Fakat böyle bir tehlike sözkonusu değilse alıp-almama hususunda muhayyerdir. Bu durumda da lukâtayı almak mübahtır.(157) Feteva-ı Hindiyî'de "Farklı görüşler" zikredildikten sonra: "Âlimlerimizin tercih ettiği kavil; lukâtayı yerinden alıp kaldırmanın daha efdal olduğudur. Muhıyt'de de böyledir"(158) hükmü kayıtlıdır.

2039 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Lukâtanın (Bulduğun malın) özelliklerini iyi tanı, sonra onu bir sene târif ve ilân et" buyurduğu bilinmektedir. Hanefî fûkahası: "Herhangi birşey bulan kimse; onu sahibine vermek için aldığına dâir şâhid tutar. Bulduğu yerde ve insanların cemaat halinde olduğu mahalde: "Ben bir lukâta buldum. Sahibini bilmiyorum. Kaybeden gelsin ve malını târif etsin, kendisine vereyim" diye ilân eder. Lukâta kendi yanında "Emânet" hükmündedir. Bulduğu malın değeri bin dirhemden (veya yüz dinar'dan) fazla ise, sünnet gereğince bir yıl ilân eder"(159) hükmünde ittifak etmiştir. Mecelle'de: "Bir kimse yolda yahud diğer mahalde bir şey bulup da, kendisine mal olmak üzere ahz etse gasıb hükmünde olur"(160) buyurulmuştur. İbn-i Abidin (lukâtaya) "Şâhid tutulan kimselerin âdil olması şarttır. Şâhid tutmada; lukâtayı yerden alıp kaldırın kimsenin "Benim yanımda bir buluntu vardır. Bunu arayan bir kimseyi işitir ve görürseniz haber veriniz, bana müracaat etsin" demesi kâfidir. Lukâtanın bir ve birden fazla olması arasında fark yoktur. Çünkü lukata cins isimdir. Bilhassa bu zamanda lukatanın altın veya gümüş olduğunu belirtmek vâcib değildir. Lukâtayı ilân edene "Münşid", lukâtayı arayan kimseye "Naşid" adı verilir. Lukâta bulan kimse; sokaklar, çarşılar, mescid kapıları ve kahvehaneler gibi insanların toplandığı yerlerde "Ben bir lukâta buldum, arayan kimseye tesâdüf ederseniz, bana yollayın" diye ilân eder. Çünkü bu gibi yerlerde yapılan ilânlar çabuk duyulur. Bununla beraber lukâtanın bulunduğu yerde ilân edilmesi daha evlâdır. Çünkü sahibi orada arar"(161) hükmünü zikreder. Şimdi bu ilân ne kadar devam eder? sualine cevap arayalım. Essah olan kavle göre; "- Artık sahibinin aramaktan vazgeçtiğine kalben kanaat getirilinceye kadar" sürer. Bu İmam-ı Serahsi'den nakledilen kavildir. Hidaye ve Muzmerat'ta bu esas alınmış;

Cevhere'de ise "Fetvâ bu kavil üzeredir" diye zikredilmiştir. Bu kavil zahir-i rivâyete muhâliftir. Zahir rivâyete göre; târif ve ilân müddeti -Lukâta az olsun, çok olsun- bir senedir. Buna göre bazıları "Her Cum'a", bazıları "Her ay", bazıları ise "Her altı ayda bir târif ve ilân olunur" demişlerdir.

2040 Eğer lukâta; beklemeye tahammülü olmayan veya bekletildiği takdirde özelliğini kaybedecek bir mal olursa; Kadı'nın (Hâkim'in) huzurunda satışı yapılır ve parası muhafaza altına alınır.(162) Malın sahibinin bulunması halinde; malın değeri (Parası) kendisine teslim edilir. Eğer bu satışa râzı olmazsa; ikâle (Satışı bozma) hakkı vardır.

2041 Lukâtayı bulan ve sahibine vermek niyyetiyle, şâhid tutarak alan kimse; bütün arama ve gayretlerine rağmen sahibini bulamazsa ne yapacaktır? Hanefi fûkahası: "Eğer lukâtayı bulan kimse; çok fakir ve muhtaç bir kimse ise, ilân müddetinin tamamlanmasından sonra kendi nefesine harcayabilir. Zengin ise; sahibinin adına fakirlere tasadduk etmesi gerekir. Bunun dışında; "Beytü'lmal'e" konulmak üzere, Ulû'lemr'e veya Kadı'ya (Hâkim'e) teslim edebilir"(163) hükmünde müttefiktir. Lukâtayı bulduktan sonra; şâhid tutan ve ilân eden kimse, herhangi bir kusuru olmadan bunu kaybederse, tazmin etmek mecburiyetinde değildir. Çünkü o lukâta; yanında emânet hükmündedir.(164) Kasdı ve kusuru olmadığı süre içerisinde; emânet'in, zâyi olmasından mes'ûl olmaz. Ancak şâhid tutmaz ve ilân etmezse; kaybolması durumunda ödemek mecburiyetindedir.

REHİN'İN TARİFİ, MÂHİYETİ VE HÜKMÜ

2042 Rehin'in "Emânet'le" ilgisi açıktır. Zira rehin bırakılan mal, (kendisine rehin bırakılan kimsenin elinde) "Emânet" hükmündedir. Rehin; lûgatta mutlak sûrette alıkoymak demektir.(165) İslâmi ıstılâhta: "Maldan alınması mümkün olan bir hak sebebiyle; alış-veriş konu olan (mütekavvim) bir malı, hak yerine getirilinceye kadar alıkoymaya (Habsetmeye) rehin denilir"(166) târifi esas alınmıştır.

2043 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Eğer bir sefer üzerinde iseniz, Borcu yazacak bir kâtip de bulamadınızsa, o zaman (borçludan) alınmış rehinler (de yeter). Eğer birbirinizden emin olmuşsanız, kendisine inanılan adam (borçlu) Rabbi olan Allah'dan korksun da, emânetini tastamam ödesin. Şâhidliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse, hakikat şudur ki, onun kalbi bir günâhkardır. Allah ne yaparsanız hakkı ile bilendir"(167) hükmü beyan buyurulmuştur. Rehin yalnız seferde değil, mûkim iken dâhi verilebilir. Fakat seyahat halinde iken yazma işi güç olduğundan, borcun teminatı olarak rehin vermek daha lüzûmlu hale gelir. Âyet-i

Kerîme'de sefer halinin zikredilmesinin sebebi de budur. Mûkim halde iken; rehin verilemez manasına değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav) Medine'de mûkim iken; kendi zırhını ailesinin geçimi için, otuz vasak arpayaya karşılık zimmiye (Yahudi'ye) rehin olarak vermiştir.(168) Dolayısıyla Rehin; kitap, sünnet ve icmâ ile sâbit olan bir akiddir. Senet garantisi yerine geçmek üzere borçlu; alacaklı olan kimseye rehin bırakabilir.(169) Rehin; borcun vesikası hükmündedir.

2044 Rehin'in Rûknü; tarafların rızâsını ortaya koyan icab, kabûl ve malın (Rehin bırakılan) teslimidir. Rehin veren kimseye "Râhin", rehin alan kimseye "Mürtehin", ve rehin olarak alıkonan şeye de "Mürtehen" adı verilir.(170) Rehin veren kimsenin sarîh izni olmadığı müddetçe; rehin alan kimse, o maldan kat'iyen faydalanamaz.(171) Çünkü o sadece vesikâ (Senet) hükmündedir. Başka bir kimseye devredilmesi de mümkün değildir. Ancak rehinin muhafaza edilebilmesi için; belli bir masraf sözkonusu ise, bu doğrudan doğruya rehin alan kimseye aittir. Ancak rehin bırakan kimse; sırf kendi arzusuyla bu masrafı üzerine alırsa, teberrû hükmünde olur, sonunda hak talebinde (masrafı istemek sûretiyle) bulunamaz.(172)

2045 Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav): "Rehin kilitlenmez" hadisini esas alarak; "rehin bırakılan şeyin; rehin alan kimsenin mülkiyetine dâhil olamayacağına" ittifak etmiştir. Ayrıca kendisine rehin bırakılan bir at; ihmâli sonucu ölünce Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Rehin alan kimseye" hitâben; "Senin hakkın gitti" buyurduğu bilinmektedir. Eğer borcun miktarı ile rehin alınan malın kıymeti birbirine eşit olursa; (Telef olma durumunda) rehin bırakan kimsenin borcu düşer. Yine Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Rehin bırakılan şeyin kıymeti bilinmediği zaman (Örtülü hâle gelince); o hakkında verildiği borcun mukâbilinde, tazmin olunur" buyurduğu bilinmektedir. Dolayısıyla alacağına karşı rehin isteyen kimse; onu muhafaza etme hususunda hassasiyet göstermek mecburiyetindedir"(173) hükmünde ittifak etmiştir. Rehin bırakan kimsenin; istediği zaman, bu malı geri talep etmesi mümkündür. Çünkü rehin bıraktığı malı geri alması, borcu düşürmez. Hatta rehin alan kimse (Alacaklı); aynı malı; borçluya, iâre (Ödünç) olarak verebilir. İmam-ı Şafîi (rha) "rehin alan kimsenin elinde; rehin aldığı mal telef olsa, tazmin etmesi gerekmeyeceğine" hükmetmiştir. Yani rehin alınan malın helâk olmasının borcu iskât etmeyeceği görüşündedir.(174) İbn-i Münzir: "Rehin; rehin alan kimsenin hakkı ödeninceye kadar, rehin veren tarafından satılamaz, hibe edilemez, sadaka olarak verilemez ve kendisine teslim edilen şahsın elinden çıkarılamaz"(175) hükmünde, icmâ

bulunduğunu kaydeder.

2046 Taraflar (Rehin alan ve veren) rehin olan malın; "Âdil bir kimsenin yanına bırakılması" hususunda ittifak ederlerse, bu câizdir. Âdil olan kimsenin; borç ödeninceye kadar, rehini taraflardan herhangi birine verme hakkı yoktur.(176) Eğer verirse; meydana gelebilecek zararı tazmin etmek (ödemek) durumundadır. Zira mal hususunda; rehin koyan kimsenin "Emânetçi'si" olduğu gibi, hak hususunda da, rehin alan kimsenin emânetçisidir. İkisinden biri, diğerine yabancıdır. Bilindiği gibi; yabancıya verilen emânetin zâyi olmasında tazmin mecburiyeti vardır. Kendisine "yed-i adl" (Âdaletli el) denilmiştir. Nitekim Mecelle'de: "Deyn (borç) baki iken adl olan kimse; râhin ve mürtehinden birinin rızâsı olmadıkça, rehni diğerine veremez ve verirse istirdada (geri verilmesini istemeye) selâhiyeti vardır. Ve kalb el istirdâd (Geri almadan önce) rehin telef olsa, adl anın kıymetine zâmin olur"(177) hükmü kayıtlıdır. Dolayısıyla tarafların rızâsı ile; kendisine rehin bırakılan kimse, "Borç ödeninceye kadar" görevini sadakatle yerine getirmek mecburiyetindedir. Emâneti kabul ederken taraflara; bu hususta, herhangi bir talebi kabul etmeyeceğini bildirmelidir. Eğer rehin alınan mal; âdil olan kimsenin elinde iken, hiçbir kasdı olmadan telef olursa, rehin alan kimsenin zararına telef olmuş sayılır. Çünkü bu noktada âdil kimsenin eli; rehin alan kimsenin eli hükmündedir.(178) Eğer borcun ödenmesi hususunda herhangi bir müddet tayin olunmuşsa; süre dolduktan sonra, rehin bırakılan mal satılır ve ücreti alacaklıya teslim edilir. Bu hususta âdil kimse; vekil hükmündedir.(179) Şimdi vekâlet üzerinde duralım.

VEKÂLET'İN ÖNEMİ VE MÂHİYETİ

2047 Vekâlet; lûgat yönünden muhafaza etmek, korumak manasınadır. Allahû Teâla (cc)'nın güzel isimlerinden birisi olan "Vekil" de; bu mâhiyettedir. Bu sebeble: "- Seni malıma vekil ettim" diyen kimse hakkında biz; "- Ancak o kimse, muhafaza etmeye mâlik olur" deriz. Ba'zıları: "Vekâletin tertibi; tefviz ve i'timâd manasına delâlet eder" demişlerdir. Tevekkül de; bu mâhiyettedir. Nitekim: "Allah (cc)'a tevekkül ettik" denir. Yani "Biz işlerimizi Allahû Teâla (cc)'ya tefviz ve teslim eyledik" manasınadır. Tefviz; bir işin idâresini birine vermek veya işleri birine ısmarlamaktır. Bu sebeble; tevkil (Vekil kılma); lûgat yönünden, işi başkasına tefviz etmek, ısmarlamak demektir.(180) İslâmî ıstılâhta: "Bir kimsenin, başka bir kimseyi; kendi yerine koymasına ve tasarruflarını belirlemesine vekâlet denilir"(181) tarifî esas alınmıştır. Resûl-i Ekrem (sav)'in alış-veriş işlerinde Hz. Hizâm (ra)'ı vekil tâyin ettiği bilinmektedir.(182) Daha önce Hz. Ali (ra)'nin; davalarını tâkip etmesi için,

kardeşi Akil b. Ebi Talib (ra)'i vekil tâyin ettiğini zikretmiştik!.. Hanefî fûkahası: "Bir kimsenin; kendisinin akid yapması câiz olan her hususta, bir başkasını vekil tâyin etmesi sahihtir. Çünkü insan; bazı hallerde, kendisi bizzat yapma gücüne hâiz olmayabilir. Bu gibi durumlarda; ehil olan bir kimseyi, vekil tâyin ederek ihtiyacını giderir"(183) hükmünde ittifak etmiştir. İbn-i Münzir: "İlim sahiplerinden ileri gelenlerin hepsinin icmâ'ına göre: mahkemeye gidemeyecek durumda olan hasta ile şehirde bulunmayan kimse, haklarını talep edecek ve kendileri adına konuşacak bir vekil tâyin etme yetkisine sahiptirler"(184) hükmünü zikreder.

2048 Vekâletin rûknü; kendisi ile vekâletin sabit olabildiği hususi sözlerdir. "- Seni, şu malı satman için vekil tâyin ettim" demek gibi!.. İstihsânen vekilin; vekâleti kabul etmesi, sıhhatinin şartlarından değildir. Fakat vekâleti kabul etmediğini açıkça söylese, o vekâlet reddedilmiş sayılır. Şâyet; "İstersen vekilim olmayı kabul et ve şu malımı sat" der, muhâtabı olan kimse susar ve satışı yaparsa caiz olur. Fakat "Hayır!.. Kabul etmem derse" bâtil olur. Serahsi'nin Muhiyt'inde de böyledir.(185)

2049 Resûl-i Ekrem (sav)'in döneminde "Vekâlet" daha ziyâde; alış-veriş işlerinde yaygındır. Haklarını savunmada güçlük çeken kimseler; Kadı (Hâkim) huzurunda, vekilleri tarafından temsil edilmektedirler. Günümüzde de; en çok ticari işlerde ve "Avukat" adı altında mahkemelerde, vekillere rastlanmaktadır. Sonuç olarak; insanların ihtiyaçlarında fazla bir değişiklik sözkonusu değildir. Vekâlet'in hükmü; vekilin, kendisini tâyin eden kimsenin (Müvekkilin) yerine geçmesi ve onun adına tasarrufta bulunmasıdır. Vekil tâyin eden kimsenin koyduğu şartlara aynen riâyet gerekir. Sarih bir izni olmadığı müddetçe vekil; bir başkasını vekil tâyin edemez.(186) Vekâletin sıfatı'na gelince; vekâlet câiz olan akidlerden (Sözleşmelerden) ibarettir. Vekil müvekkilini, müvekkil de vekili istediği an azledebilir. Belli bir süre ile sınırlandırılması mecburiyeti yoktur. (187) Vekil; yapacağı veya yaptığı iş karşılığında müvekkilden ücret talebinde bulunabilir. Bu gibi hallerde vekil; ecir (ücretli) durumuna geçer.(188) Herhangi bir ücret tâyin olunmamışsa vekil'e; ecr-i misli (Ehl-i vukuf'un tayin edeceği ortalama ücret) ödenir. Müvekkilin ölümü halinde; vekâletten azil kendiliğinden gerçekleşir.(189) Müvekkilin veya vekil'in; cinnet getirmesi veya akli dengesini kaybetmesi durumunda, aralarındaki akid (Sözleşme) sona erer. Nitekim Mecelle'de: "Müvekkilin yahud vekilin tecennüm etmesiyle (cinnet getirmesi ve delirmesiyle) vekâlet bâtil olur"(190) hükmü kayıtlıdır. Esâsen bu gibi durumlar ferdi; tasarruftan alıkoyan ve velisinin yardımını gerektiren hallerdir. Fıkıhta bu

hâle "Hacr" denilmiştir. Şimdi kısaca bu meseleyi izaha gayret edelim.

FERD; HANGİ HALLERDE TASARRUFTAN MEN EDİLİR? (HACR)

2050 Hür, akıl-baliğ ve ehliyet arızası bulunmayan bir kimse; malını dilediği gibi sarfedebilir. Mülkiyeti kullanma hakkı; diğer insanlara (kat'i olarak) zarar verdiği sâbit olmadığı müddetçe, sınırlandırılmaz. Fakat ferd; bâzı hallerde tasarruftan men edilir. Şimdi "Hacr (veya hıcr)" nedir? sualine cevap arıyalım. Hacr; lûgat yönünden mutlak manada alıkoymak ve men etmek manasına gelir. İslâmî ıstılâhta: "Bir kimseyi, bazı sebeblerden dolayı sözlü (Şifâhi) tasarruftan men etmeye hacr denilir"(191) târifi esas alınmıştır. Genel olarak ferdi; tasarruftan alıkoyan sebebler, üç kısımda izâh edilmiştir. Bunlar: Küçüklük (Sabi'lik), Kölelik ve cinnet getirmektir.(192) Hacr altına alınmış kimseye "Mahcur" denilir. Sebebler ortadan kalktığı zaman Kadı (hâkim) haklarını iâde eder. Bu durumda kendisine me'zûn (İzin verilmiş) denilir.

2051 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Yetimleri nikâh (çağın)a erdikleri zamana kadar (gözetip) deneyin. O vakit kendilerinde bir akıl ve salah gördünüz mü mallarını onlara teslim edin. Büyüyecekler (de ellerine alacaklar) diye bunları tez elden yemeyin. (Velilerden) Kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin) kaçının. Kim de fakir ise; o halde örfe göre (bir şey) yesin. Artık onların malını teslim ettiğiniz vakit, karşılarında şâhid bulundurun. Tam bir hesap sorucu olmak bakımından ise Allah yeter"(193) hükmü beyan buyurulmuştur. Ayette; nikâh çağına varıncaya kadar yetimlerin denenmesi emredilmektedir. Belli bir yaş beyan edilmemiş; rüşde ermek şart koşulmuştur. O döneme kadar; mallarının tasarrufunun; velilerine âit olacağı da hassaten zikredilmiştir. Bu bir anlamda; küçük çocuğun, malı hususunda tasarruf hakkının bulunmadığının delilidir. İbn-i Abbas (ra) ve Said İbn-i Cübeyr (ra)'e göre; "Dinini ve malını muhafaza edecek güce gelen kimse, rüşde ermiş sayılır". Bazılarına göre ise; fuhşiyattan ve israftan kaçınan kimse, rüşde ermiştir. Esâsen "Akıl ve salah'ın" birarada zikredilmesi; hacr halinin kaldırılması hususunda Kadı'nın (Hâkim'in) içtihadına ihtiyaç belirtmektedir. Hz. Aişe (ranha) vâlidemizden rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (sav) "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyuyan kimse uyanıncaya kadar, küçük çocuk büyüyünceye (buluğa erinceye) kadar, deli akıllanıncaya yahud şifa buluncaya kadar"(194) buyurmuştur. Bunlardan kalemin kaldırılması; tasarruf haklarının bulunmamasıyla ilgilidir. Çünkü bu haller "Ehliyet noksanlığı ve arızasını" beraberinde getirir. Nitekim Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Her talak

(boşama) câizdir. Sadece küçük çocuğun (Sabi'nin) ve mecnunun (Cinnet getirmiş, bunamış kimsenin) talakı câiz değildir, vâki olmaz"(195) buyurduğu bilinmektedir. Zira bunların; şehvet duyguları ya yoktur veya mâhiyet değiştirmiştir. Nikâh nimetinin kadr-û kıymetini kavrayamazlar. Dolayısıyla sözlü tasarruftan men edilerek (Hacr konarak); ehliyetin yerine gelmesi beklenir. Bilindiği gibi "Kölelik Hâli"; mükteseb ehliyet arızalarından birisidir. İslâm'a karşı savaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Bir insan; ruhlar aleminde gerçekleşen mîsakı reddederek müslümanlara karşı fiilen savaşırsa "Köle Hukuku" gündeme girer. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Köle ve mukâteb herhangi bir şeye mâlik olamaz, ancak talaka (Boşamaya) yetkilidirler"(196) buyurduğu bilinmektedir. Çünkü köle de olsa; nikâh nimetinin kadrini bildiği için, ehil sayılır. Diğer tasarrufları ise; efendisinin iznine tâbidir. Me'zun (İzinli) kölenin, tasarruf hakları, kendine iâde olunur. İmam-ı Azam Ebû Hanife (rha); bir kimse rüşde ersin-ermesin, yirmibeş yaşına kadar beklenir. Yirmibeş yaşından sonra malı kendisine teslim edilir. Çünkü: "Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değiştirmeyin, mallarınızı onların mallarına katarak (helâl, temiz malınızı kirletip) yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır"(197) Âyet-i Kerîme'si tahsis belirtmemiş, yetimin malının mutlaka kendisine teslimini şart koşturmuştur. Diğer Âyet-i Kerîme ise; malın teslimini rüşde ermekle sınırlandırmıştır. Eğer yetim evlenecek yaşa geldiği halde; temyiz gücüne kavuşmazsa beklenebilir. Ancak bu bekleme süresi yirmi beş yaşını aşamaz. Nitekim Hz. Ömer (ra)'den de; yirmibeş yaşına geldiğinde kendisine teslim edileceğine dâir rivâyet vardır.(198)

2052 Çocukluk, kölelik ve cinnet getirmek (Delirmek) dışında; bazı hallerde, Kadi'nın (Hâkim'in) muayyen şahıslar hakkında "Mahcuriyet" kararı verme hakkı vardır. Bazı kimselerin; zararı bütün ümmete dokunan fiillerinden dolayı, hacr edilmeleri câizdir.(199) Meselâ: Yeterli bilgiye sahip olmadıkları halde; doktorluk yapan ve verdikleri ilâçlarla, insanların ölümüne sebep olan kimseleri tasarruftan menetmek şarttır. Zira insanların "Can emniyetini" muhâfaza etmek esastır. Yine büyüçlük, muskacılık, cinlerle temas ve sihir gibi işlerle meşgul olan kimseler tasarruftan men edilirler. Din âlimi geçinen ve insanlara hileli yollar öğreten "Mâcin Müfti'nin" tasarruftan men edilmesi; "Din Emniyeti'nin" sağlanması için zarûri olur. İflâs ettiği halde; insanlardan bunu gizleyip, sürekli borçlanmak sûretiyle hileli yollara sapan tüccarın men edilmesi; "Mal Emniyetini" korumak noktasından elzemdir. Ancak bu çeşit "Hacr"ın; mâhiyeti farklıdır. Nitekim İmam-ı Kasani; "Bununla murad, hacrin hakikati değildir. Tasarrufun geçerli olmasını meneden şer'i hükümdür. Görülmez mi ki; mâcin müfti, eğer fetvâdan menedildikten sonra, fetva verse ve isâbet etse caiz olur.

Şâyet mahcuriyetinden önce fetva verip hata etse, câiz olmaz. Kezâ bilgisiz doktor; menedildikten sonra ilâç satsa, fakat isâbetli olsa, satışı geçerli olur" hükmünü zikreder. Esasen kat'i mahcuriyet sebeplerinin dışındaki haller; doğrudan doğruya, ümmetin uğrayabileceği zararlara karşı Kadı'nın (Hâkim'in) tedbir almasıdır. Nitekim bir kadı (Hâkim) muayyen bir şahıs hakkında mahcuriyet kararı verse; aynı şahıs bu kararı, diğer bir Kadı'ya müracaat ederek kaldırılmasını talep edebilir. Eğer müracaat edilen kadı (Hâkim); mahcuriyet kararını kaldırır, bu câizdir. Çünkü icthadların farklılaşması mümkündür ve sahihtir.(200) Fakat muayyen bir şahıs hakkında "Mahcuriyet" kararı verildiği zaman; kendisine izin verilinceye kadar, aynı mesleği icrâ etmesi mümkün değildir. Mutlaka Kadı'nın (Hâkim'in) hükmü gerekir. Fûkaha; malını har vurup, harman savuran sefih kimseler başta olmak üzere; kimlerin hangi sebeplerle "Mahcuriyetine" karar verileceğinin üzerinde hassaten durmuştur. Mahcuriyet kararının verilmesinden önce ferdin uyarılmasının vâcib olduğunda ittifak vardır. Bunun sebebi şudur: tasarruftan men etmek, insanın bazı haklarına el koymak manasına gelir. Bu sebeble; ağır bir cezâ hükmündedir. Zarûri olmadığı müddetçe bu yola gidilmez. İkâz (Emr-i bi'l maruf) sonucu; hatalı yoldan dönme ve mahcuriyete muhatab olmama imkanı doğar. Sebeb yokken; insanın haklarına engel olmak, zûlumdur ve haramdır.

İKRAH'IN TARİFİ VE MÂHİYETİ

2053 İkraha; lûgatta bir kimseyi istemediği bir sözü söylemeye veya bir işi yapmaya zorlamaktır. İslâmi ıstılâhta: "Bir kimseyi; tehdit ederek (icbarla) râzı olmadığı bir sözü söylemeye veya bir işi yapmaya, haksız yere sevk etmektir. Tehdit edilen kimseye "Mükreh" denilir.(201) İcbar etmek (Mecbur bırakmak) manasına gelen "Cebr" aynı mâhiyettedir. Cebrin karşılığı (zıddı) "İhtiyâr" meselesi farklıdır. İkraha bazı hallerde; ihtiyarı ifsad eder, bazı hallerde ise; ferdin "İki şerden birisini seçmesi" sözkonusu olduğundan, ihtiyâr mevcuttur.(202) Şöyle ki; ikraha altında olan kimsenin, ölüm tehlikesi veya bir uzvunun koparılması sözkonusu olursa "İkraha-ı Mülci" gündeme girer. Bu halde; hem rızâ, hem ihtiyâr ortadan kalkar. Ancak hapis etmek, dövmek veya bağlamak gibi durumlarda (Ölüm tehlikesi ve uzvun koparılması sözkonusu olmadığı sabit ise) "İkraha-ı Gayri mülci'den" sözedilebilir. Bu halde ferdin rızası yoktur, ancak ihtiyârı mevcuttur.

2054 Kur'ân-ı Kerîm'de: "Mü'minler, mü'minleri bırakıp da, kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa (Ona) Allah'dan hiç bir şey (Yardım) yoktur. Meğer ki onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı sakınmış olasınız. Allah size

(asıl) kendinden korkmanızı emrediyor. Nihayet gidiş de ancak Allah'adır"(203) hükmü beyan buyurulmuştur. Müfessirler bu Âyet-i Kerîme'nin nüzûlünü farklı hâdiselere bağlamışlardır. Ancak mâhiyet ve getirdiği hüküm noktasından ittifak vardır. İbn-i Abbas (ra) "Meğer ki, onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı sakınmış olasınız" hükmünün tefsirinde: "Bu, kalbi iman ile dopdolu olduğu halde, diliyle küfür kelimesini söyleyip, işkence ve ölümden kurtulmuş olmasıdır. Böyle yapan kimse hem hayatını kurtarır, hem o anda günahı kaldırıldığı için mes'ûl olmaz"(204) diyerek, "İkrah-ı Mülci" anındaki duruma işâret eder. İbn-i Kesir: "Bazı yer ve zamanlarda kâfirlerin (şerrinden) korkanlar; niyyet ve kalblerinden değil de, dış görünüş itibariyle kendilerini koruyacak şekilde davranabilirler"(205) buyurur. İmam Ebû Bekir El Cessas: "Hayatınızın veya bazı uzuvlarınızın imhâ edilmesinden korkmanız halinde; kalbiniz imanla dolu olduğu halde, onlara dost görünmeniz müstesnâ'dır"(206) hükmünü zikreder. Hanefî fûkahası: "Ölüm tehlikesi ve uzvun koparılması söz konusu olursa; diliyle küfür kelimesini izhar etmesinde günah yoktur. Çünkü Hz. Ammar bin Yasir (ra) ikrah-ı mülci ile mübtelâ olduğu zaman Resûl-i Ekrem (sav): "- (Küfür kelimesini söylerken) Kalbini nasıl buldun ya Ammar?" سوالını sormuştur. Hz. Ammar b. Yasir (ra): "- İman ile mutmain olarak ya Resûlallah" cevabını verir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sav): "Eğer yine aynı işkenceyi yaparlarsa, sen de aynısını yap (ve kurtul)" buyurmuştur. Allahû Teâla (cc)'nın şu hükmü, bunun üzerine inzâl buyurulmuştur: "Kalbi iman üzere (sâbit ve bununla) mutmâin (ve müsterih) olduğu halde (Cebr-ü) ikrâha uğratılanlar müstesnâ olmak üzere, kim imanından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre sine (i kabûl) açarsa, işte Allah'ın gazabı o gibilerin başıdır. Onların hakkı en büyük azaptır" (En Nahl Sûresi: 106) Çünkü ikrâh altında iken (dil ile küfür kelimesini) söylemek, imanın zail olmasına sebep teşkil etmez. Zira kalben tasdik mevcuttur. O şartlarda dahi; kelime-i küfrü söylemekten ve kâfirlerin dediklerini yapmamaktan kaçınmak, ölümü göze almakla mümkündür. Bu sebeble ikrah altında (Kelime-i küfrü söylemek) câiz olur. Denildi ki; sabreder; küfür kelimesini söylemez ve bu sebeble katledilirse, büyük sevab kazanır. Zira Hz. Habib (ra) küfür kelimesini, bütün işkenceye rağmen söylemedi ve onu idâm ettiler. Resûl-i Ekrem (sav) Hz. Habib'e "Seyyid-i Şühedâ" ismini verdi ve buyurdu ki: "- O cennette benim arkadaşımdır". Çünkü o halde (İkrah-ı Mülci anında) dâhi küfür kelimesini söylemenin haramlığı bâkidir. İslâmı aziz kılmak için; kâfirlerin dediklerini yerine getirmekten imtinâ etmek azimettir. Kelime-i küfrü söyleyip kurtulmak ise farklıdır. Çünkü o halde iken (İkrah-ı Mülci halinde) sadece günahı kaldırılmıştır"(207) hükmünde müttefiktir.

2055 İkraha'nın (Tehdit'in) sâbit olabilmesi için bazı şartlar vardır. Aksi takdirde ikrah sahih olmaz. Birincisi: Tehdit eden kimsenin (ister devlet, ister ferd olsun); tehdit ettiği şeyi hakikaten yapabilecek kudrette olması gerekir. Bu "İmameyn'in kavlidir. İmam-ı Azâm Ebû Hanîfe (rha) "Zorlama ancak sultandan (Devlet'ten) tahakkuk edebilir" buyurmuştur. Çünkü kudret; asker olmadan sağlanamaz. Asker ise devlete bağlıdır. Fûkaha: "- Bu ihtilâfin kaynağı delile değil, zamana dayanır. İmam-ı Azâm (rha)'ın zamanında, devlet'ten başka hiçbir güç, tehdit ettiği şeyi yapabilecek kudrette değildir. İmameyn'in (rha) zamanında ise; fesâd zuhur etmiş ve iş zorbaların eline geçmiştir. Fetvâ İmameyn'in kavli ile verilir." İkincisi: Mükellefin; tehdit eden kimsenin, tehdit ettiği şeyi yapabileceğine inanması ve korkması şarttır. Meselâ: Bir çocuk, şunu yapmazsan seni döverim dese, ikrah olmaz. Çünkü dediğini yapabilme gücü yoktur; mükellefin de, buna inanması ve korkması düşünülemez. Üçüncüsü: Mükellefin; tehdit edildiği konu; ya kendi hakkı, ya kul hukuku veya Allahû Teâla (cc)'nın hakkı olmalıdır. Kendi malını telef etmesi, başkasının hakkını iptal etmesi, şarab içmesi, zinâ etmesi vs. gibi!.. Dördüncüsü: Tehdit eden kimsenin; öldürmeyi veya bir uzvu koparmayı zâhiren ilân etmiş olması gerekir. Yani rızâyı yok eden ve ızdırabı beraberinde getiren bir hal gündeme girmelidir.(208) Ferde; herhangi bir zarar vermeyen zorlamalar; "İkraha" hükmünde değildir. Çünkü ikrah olabilmesi için; rıza'nın kesinlikle ortadan kalkması gerekir. Bu asgari şarttır. Zira insanın "rızâsı ve ihtiyarı" mevcutken; amellerinden mes'ûl olmaması düşünülemez.

MÜSABAKALAR VE GÜNLÜK HAYAT

2056 Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Seni Allahû Teâla (cc)'yı anmaktan alıkoyan her şey kumardır"(209) buyurduğu bilinmektedir. Mü'minler; konuşmaya başlarken veya herhangi bir işi yaparken "Besmele-Hamdele ve Salvale" getirmeyi ihmal etmemelidir. Kur'ân-ı Kerîm'in ilk nâzil olan Âyet-i Kerîme'si: "- Yaratan Rabbinin adıyla (Besmele Çekerek) oku"(210) mealindedir ve emir sığısıyla inzâl buyurulmuştur. Bu emir sâdece Peygamberimiz Efendimize değil, bütün müminleredir. Çünkü Usûl-i Tefsir'de önemli kaidelerden birisi de: "Sebebin hususi olması, hükmün umûmi olmasına mâni değildir"(211) hükmü ile ifâde edilmiştir. Esâsen Allahû Teâla (cc)'nın adını zikretmeden yapılan her işte, bereketsizlik ortaya çıkar.(212) Mâlum olduğu üzere; haram olan herhangi bir işi yaparken besmele çekilemez. Fûkaha; "Haram lî aynihi" olan herhangi bir yiyeceği, kasden besmele çekerek yiyen kimsenin küfre gireceğinde ittifak etmiştir. Her işe; Allahû Teâla (cc)'nın adı ile başlama şuuru, "Helâl" ve "Haram" hududlarına riâyeti kolaylaştırır. Zira "besmele" ile başlayamayacağı hiçbir işi

yapmama itiyadı zamanla gelişir.

2057 Her an; zikir ve ibâdet içerisinde olan varlıklar meleklerdir. Zira onların fitratı, bu esasa dayanır. Neşe içerisinde yaşamak, dinlenmek, eğlenmek ve zevklerini tatmin etmek, insanın fitratı içerisinde mevcut olan duygulardır. Sürekli keder ve üzüntü içerisinde olmak; insanın dünyaya bakışını değiştirir. Mü'min'in neşe ve kederde itidal üzere olması esastır. Resûlullah (sav)'ın: "Allah'ım!.. Kederden ve üzüntüden sana sığınırım"(213) şeklinde duâ buyurduğu bilinmektedir. İslâmi hududlara bağlı kalmak kaydıyla; latife, şaka, mizâh ve nükte yapmak mümkündür. İnsanları güldürmek ve eğlendirmek niyetiyle de olsa; yalan söylemek haramdır. Resûl-i Ekrem (sav): "Etrafindakiler gülsün diye konuşup da, yalan söyleyenlere yazık, çok yazık"(214) buyurmuş ve onların acınacak bir duruma düştüklerini beyan etmiştir. Bilindiği gibi insanların şeref ve haysiyetleri; şer'i hududlarla muhafaza edilmiştir. Latife, şaka ve mizâh niyetiyle de olsa; o hududlara, hiç kimse tecâvüz edemez. Ayrıca işi-gücü latife ve mizâh olan kimse; cemiyet içerisinde güvenini kaybeder. Resûl-i Ekrem (sav)'ın zaman zaman lâtife yaptığı; fakat daima doğru söylediği bilinmektedir. Nitekim Tirmizi'nin "Şemâil" isimli eserinde şu hâdise buna misâl olarak verilmektedir. İhtiyar bir kadın Resûl-i Ekrem (sav)'e gelerek: "- Ya Resûlallah!.. Beni cennete koymasın için Allahû Teâla (cc)'ya dua buyur" temennisinde bulunur. Bunun üzerine Resûlullah (sav): "- Ey fülân'ın annesi!.. İhtiyar kadın cennete giremez" buyurmuş, kadın da hiç cennete giremeyeceğini zannederek ağlamaya başlamıştır. Kadının bu durumuna şâhid olan Resûl-i Ekrem (sav) sözünün maksudını açıklayarak: "- İhtiyar kadın cennete yaşlı olarak giremeyecek!.. Allah (cc) onu yeniden yaratacak, genç bâkire olarak girecek" buyurdu ve ona şu ayeti okudu: "Hakikat biz onları; yepyeni bir yaratılışla yaratmışızdır; onları bâkire, eşlerine düşkün ve yaşlıları kılmışızdır"(215)

2058 Bilindiği gibi mü'minler'in; yeryüzü müstekbirlerine karşı cihad etmeleri farzdır. Kâfirlerin; islâm topraklarına tecâvüz etmeleri hâlinde bu "Farz-ı Ayn" olan bir ibâdet durumuna gelir. Muhakkak ki cihad; kuvvet ve kudrete dayanan bir hâdisedir. Bu sebeble; mü'minlerin güçlü-kuvvetli olmaları gerekir. Bu noktada karşımıza "Spor ve müsabaka" hâdisesi çıkar. Hz. Ali (ra)'nin çok hızlı koşan birisi olduğu muteber kaynaklarda zikredilmektedir. Resûl-i Ekrem (sav)'ın; Hz. Aişe (ranha) vâlidemizle iki defa yarıştığı, ilk koşuda Hz. Aişe'nin, ikinci koşuda da Hz. Peygamberin yarışı önde bitirdiği bilinmektedir.(216) cihad noktasından o dönemde oldukça öneme hâiz bulunan "ok atmak" teşvik edilmiştir. Ok atma ve kılıç kullanma eğitimi yapanlara Resûl-i Ekrem (sav)'ın

"Haydi atın! Bende sizinle berâberim"(217) diyerek, onları teşvik ettiği sâbittir. Cihadın önemli unsurlarından birisi de; ata iyi binmektir. Peygamberimiz'in at yarışı yaptırdığı ve birinci gelene armağan verdiği rivâyet edilmiştir.(218) Ata iyi binmek, güzel kılıç kullanmak ve okları hedefine isâbet ettirmek; o dönemde, cihad için zarûridir. Bunun dışında Sahabe-i Kiram'a "Yüzme öğrenmelerini ve çocuklarına öğretmelerini" tavsiye buyurmuştur. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman; şer'i hududlara (Tesettüre riâyet etmek ve kumara alet etmemek) riâyet etmek şartıyla spor yapmak müstehaptır. Hatta Resûl-i Ekrem (sav)'in; o dönemde hiç kimsenin yenemediği pehlivan Rûkane ile güreş tuttuğu ve onu yendiği bilinmektedir.(219) Câhiliye döneminde; araplar arasında horoz, manda ve tosun gibi hayvanları döğüşdürmek yaygın bir adettir. Zevk ve eğlence için; hayvanlara eziyyet etmek Resûl-i Ekrem (sav) tarafından yasaklanmıştır. "Boks Müsabakalarında" da; insanların birbirlerine eziyet etmesi sözkonusudur. Hayvanlara eziyyet etmek yasaklanınca; insanların birbirine eziyyet etmesi, evleviyetle yasaktır. Nitekim Resûlullah (sav); av kasdı olmaksızın, canlı hedefler üzerinde ok tâlimi (Müsabaka) yapılmasını kabul etmemiştir. Zira bu fiilde de; canlılara eziyyet ve haksız tasarruf sözkonusudur. Günümüzde yaygın olan; Futbol, voleybol, tenis ve basketbol gibi müsabakalar Resûl-i Ekrem (sav) ve Sahabe-i Kiram döneminde mevcut değildir. Bunlar genellikle, belli kişiler tarafından oynanan, binlerce kişi tarafından da seyredilen müsabakalardır. Oynayanların spor yaptığı kabul edilebilir; fakat seyredenler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. (Maalesef başta Spor-toto olmak üzere; bir-çok organizasyonlar, bu spor dallarını kumara alet etmektedirler.)

2059 Satranç, tavla, dama ve ondört taş gibi oyunlar hususunda Fûkaha farklı görüşler ortaya koymuştur. Bunun sebebi; bu oyunların Sahabe zamanında yaygınlık kazanmasıdır. Önce satranç'ı ele alalım: Satranç; Brahman Sissa adında bir hintlinin, Hind Kralı "Balhait'i" eğlendirmek için, o zamanki Hind ordusunun yapısını esas alarak uydurduğu bir oyundur. Sanskrit dilinde dört demek olan "Çatur" sözcüğü ile; kısım anlamına gelen "Anga" sözcüğünü, birleştirerek "Çaturanga" olarak isimlendirmiştir. Bu oyun İran ve çevresinde oynanmaya başlanınca "Çatrang" adı ile anılır bir hale gelmiştir. İslâm orduları İran'ı fethedince "Çatrang" oyunu ilgilerini çekti ve bunu arapçada "Satranç" olarak nitelendirdiler. İran'ın Fethi Hz. Ömer (ra)'ın döneminde gerçekleşmişti. Dolayısıyla satranç oyunu Sahabe-i Kiram döneminde bilinmekteydi. Sahabe-i Kiram bu oyunun fıkhi hükmü hususunda ihtilâf etmiştir. İbn-i Abbas (ra) ve Ebû Hureyre (ra) mübahlığı üzerinde durmuş, Hz. Ali (ra) ve diğer bir kısım sahabe de kumar noktasından ele alarak "Haramlığı'na" hükmetmiştir. Hanefi

fûkahası "Satranç" üzerinde hassasiyetle durmuştur.(220) Molla Hüsrev "Kimin şahidliğinin kabul, kimin edilmeyeceğini" tasnif ederken şunları zikreder: "Satrançla kumar oynarsa yahud satrançla oyalanıp namazı terkederse, şahidliği kabul edilmez. Çünkü bunlardan her biri (Kumar ve namazı terk) aşağılığa delâlet eden büyük günahlardandır. Fakat kumar oynamadan ve namazı terk etmeden; sadece satranç oynamak bize göre mekrûh ise de, İmam-ı Şafii (rha)'ye göre mübah olmakla onda ictihada mesağ vardır."(221) Tavla, dama ve ondört taş için Fûkaha: "- Eğer bunlarla kumar oynanırsa; kumarın nass'la haram kılındığı bilinmektedir. Fakat kumar oynanmazsa; o zaman abesle iştigâldir. Bu noktada da "Mekrûh" olduğu sâbittir" hükmünde müttefiktir. Sonuç olarak; oyunun ismi ve mâhiyeti ne olursa olsun, kumara alet edildiği müddetçe "Haram"dır. Bunun bir "Çay içmek" olmasıyla; büyük meblağlarda olması, arasında fark yoktur. Çünkü kumar; kitap, sünnet ve Sahabe-i Kiram'ın icmaı ile haramdır. Bu hususta hiçbir ihtilâf yoktur. Herhangi bir oyun; namazın zamanında edâsına zarar veriyor veya terkine sebep oluyorsa, oynanmaması vâcib olur. Çünkü namazın terkine sebep olması; ma'siyete vesile sayılır. Kumar oynamadan ve namazı terketmeden; herhangi bir oyunun oynanması (Satranç, Tavla, vs..) mekruhtur. Zira (abesle iştigâl ve) zamanı boşa harcamaktır.

2060 Şimdi "Müzik" üzerinde duralım. Maalesef "Müzik ruhun gıdasıdır" sözü herkesin dilinde!.. Bilindiği gibi Müzik; insanların ses ve alet ile icrâ ettikleri mâlum sanatın adıdır. Hanefî fûkahası Resûl-i Ekrem (sav)'in: "Çalgı aletlerini, kendi arzusuyla dinlemesi insan için ma'siyettir. O çalgı meclisinde oturmak faasıklıktır ve çalgı sesiyle zevklenmek küfrân-ı nimettir" Hadis-i Şerif'ini zâhirini esas alarak, müziğin haram olduğunu beyan etmiştir. İmam-ı Merginani; bir deynek çubuğun, yere ahenkli şekilde vurulmasından çıkan sesin dâhi "Müzik" hükmüne dâhil olduğunu zikreder.(222) İmam-ı Serahsi; kendini dinlendirmek ve yalnızlığını defetmek için (Harama vesile olmamak kaydıyla) câiz olduğunu zikretmiştir. İmam-ı Merginani'ye göre bu da câiz değildir.(223) Sâdece savaşta vurulan kös ve düğünlerde çalınan def müstesnâdır. Resûl-i Ekrem (sav) düğün ve bayramlarda def çalmaya müsaade etmiştir.(224) İbn-i Nüceym: "Mücerred teganni (Mûsiki dinlemek ve söylemek) hususunda ülema ihtilâf etmiştir. Bazılarına göre bu mutlak haramdır. Şeyhülislâm Hulvani bu görüştedir. Diğer bazılarına göre; usanç ve yalnızlık anlarında sırf bu halden kurtulmak için câizdir. Fakat harama vesile olmaması esastır. Bu da Serahsi'den nakledilmiştir"(225) hükmünü zikrediyor. İmam-ı Şafii (rha) ve İmam-ı Malik (rha)'in düğün merâsimlerinde çalınan mûsikinin hiçbir mahzuru olmadığına hükmettikleri bilinmektedir. İmam-ı Gazali "İhya" isimli meşhûr eserinde; müzik

hakkında vârid olan bütün ihtilâfları zikrettikten sonra, müziğin tek bir hükme bağlanamayacağını, durumuna göre "haram, mekrûh, mübah ve müstehab" olabileceğini kaydetmektedir.(226) Bu konuya; ayrı bir bölüm tahsis etmiştir. Zâhiriye mezhebi (ve semâ'yı esas alan bâzı tarikâtlar) ise; müziğin her çeşidinin helâl olduğunu esas almış!.. Hem Hanefi, hem Şafii fûkahası, "Müzik icrâ eden kadın olur ve dinleyenler onun sesinden şehvi hislere kapılırlarsa, bu kat'i olarak haramdır" hükmünde müttefiktir. Sözleri ve müziği; İslâmi hükümlerin reddini esas alıyorsa, bunun (Müzikli veya müziksiz) icrâ edilmesinin câiz olmayacağı malûmdur.

2061 Bazı insanlar: "Köpek ulumasını, baykuş ötmesini, evden çıkınca kedi veya köpek görme hadisesini uğursuzluk sebebi" sayarlar. Ayrıca bazı harf ve rakamlar "uğursuz" ilân edilir. Maalesef içinde yaşadığımız cemiyette; hergün bu tip insanlara rastlamak mümkündür. Şimdi bu konu üzerinde duralım. Kur'ân-ı Kerîm'de: "Gerek yeryüzünde, gerek nefislerinizde vukû bulan hiçbir musibet yoktur ki, onu bizim yaratmamızdan önce, bu kitapta (Levh-i Mahfuzda) yazılı olmasın. Şüphesiz bu Allahû Teâla (cc)'ya göre pek kolaydır"(227) hükmü beyan buyurulmuştur. Büyük veya küçük; meydana gelen veya gelecek olan her hâdise, levh-i mahfuz'da kayıtlıdır.(228) Meydana gelen hiçbir olay; şunun veya bunun uğursuzluğu sebebiyle ortaya çıkmaz. Resûl-i Ekrem (sav)'in: "İslâm'da teşe'üm (uğursuzluk) yoktur. En hayırlısı tefe'üldür"(229) buyurduğu bilinmektedir. Câhiliye döneminde araplar; vehimlerine ve hayal güçlerine dayanarak, bir-çok olayı uğursuzlukla izâh ederlerdi. Meselâ: Şevval ayında evlenmenin uğursuzluk sebebi olduğuna inanmışlardı. Resûl-i Ekrem (sav), Hz. Aişe (ranha) vâlidemizi Şevval ayında nikâhlayarak bu hurâfeyi darma-dağın etmiştir. Fûkaha "Şirkû'l esbab" (Sebeblerle koşulan şirk) üzerinde hassasiyetle durmuştur. İbn-i Abidin "Haram" olan ilimleri tasnif ederken: "Bir takım çizgi ve noktalardan meydana gelen şekillerle, mâlum kâideler tahtında harfler çıkaran ve bunlardan ileride olacak şeylere delâlet eden cümleler kuran bir ilimdir. (İlm-i Remil) Bunun kat'i haram olduğu mâlumdur"(230) hükmünü zikreder. Hurûfilik ve bahâilik; harfleri ve rakamları (Uğurlu-uğursuz) ayırımına tâbi tutarak, putlaştırmıştır. "Noktavilik" için de aynı şeyler söylenebilir. Mü'minler; teşe'üme (Uğursuzluk saymaya) asla itibar etmezler.

15. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) El Maide Sûresi: 3.

- (2) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 12 Sh: 2. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 62, İbn-i Hümam-Fethü'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 52.
- (3) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaü'l Enhûr (Şerhü Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 507. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 276
- (4) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 285.
- (5) İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 57. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277.
- (6) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 64. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 57.
- (7) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 57-58, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 285.
- (8) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 66. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277.
- (9) İbn-i Hümam-Fethü'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 8, Sh: 60.
- (10) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 277.
- (11) El En'am Sûresi: 121.
- (12) El Bakara Sûresi: 173.
- (13) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 C: 1, Sh: 123-124.
- (14) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 63.
- (15) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Şerhü Damad-C: 2, Sh: 507. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 285-286, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 63.
- (16) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 12, Sh: 2. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 63, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 278, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 54.
- (17) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 12, Sh: 2, Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4,

Sh: 63.

(18) İbn-i Hümmam A.g.e. C: 8 sh: 55 -56, Şeyh. Nizamüddin ve Heyet A.g.e. C: 5 Sh: 285-286, İmam-ı Merginani. Age C: 4 sh: 63

(19) El Maide Sûresi: 5.

(20) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277-278. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 52-53.

(21) Sahih-i Müslim-İst: 1401 C: 2, Sh: 1326 Had. No: 20 (1699)

(22) Rene Guenon-Modern Dünyanın Bunalımı-İst: 1979 Sh: 137.

(23) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 62. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 277, İbn-i Hümmam-Fethü'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 52-53.

(24) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaü'l Enhûr (Şerhü Damad) İst: 1316 Bsk. ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 508. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277.

(25) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 54.

(26) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 62-63. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 277, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 54.

(27) Bakınız C: 1, Sh: 542-548 Madde: 1036-1044.

(28) Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaü'l Enhûr (Şerhü Damad) İst: 1316 Bsk.ofset Beyrut: ty C: 2, Sh: 508.

(29) İbn-i Münzir-Kitabü'l İcma-Ank: 1938 Sh: 40.

(30) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 285. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 507-508.

(31) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 1, Sh: 610 Had. No: 1894.

(32) El En'am Sûresi: 118.

(33) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 285. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 509.

(34) Geniş bilgi için bakınız C: 1, Sh: 542-543 Madde: 1036 vd.

(35) El Bakara Sûresi: 172.

(36) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4,

Sh: 67-68, Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 512, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 61.

(37) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1938, Sh: 88.

(38) El Maide Sûresi: 96.

(39) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 69. Ayrıca Şeyh Muhammed İbn Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 514, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 65.

(40) El A'raf Sûresi: 157.

(41) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 65.

(42) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 4, Sh: 165-166. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8.

(43) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 69-70. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 514-515, İbn-i Hümam-A.g.e. Sh: 64-65.

(44) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 281. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 70, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 65.

(45) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 68. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 63-64

(46) El Maide Sûresi: 4.

(47) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 1, Sh: 272.

(48) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 218 vd. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 272-273.

(49) İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 12, Sh: 2. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 8, Sh: 55, Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 218 K. Sayd: 2-3.

(50) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 274. Ayrıca El Meydani-A.g.e. C: 3, Sh: 219-220, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 63.

(51) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 1, Sh: 274.

(52) El Maide Sûresi: 89.

- (53) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 9. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 40.
- (54) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1267 K. Eyman: 1/4.
- (55) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 38.
- (56) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 62-63. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 40, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 4, Sh: 38-39.
- (57) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 51.
- (58) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 6. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 72, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 39.
- (59) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 51-52.
- (60) El Meydani-El Lübab fî Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 3. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 72, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 42, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 4, Sh: 3.
- (61) Muhammed Ali Sabuni-Ahkam Tefsiri-İst: 1984 C: 2, Sh: 8.
- (62) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 39.
- (63) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 8, Sh: 3. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 39.
- (64) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 72. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 39, İbn-i Hümam-A.g.e. C: 4, Sh: 3-4.
- (65) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983, Sh: 77.
- (66) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 39.
- (67) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 52.
- (68) Sahih-i Müslim-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 1276 K. Eyman: 6 (Had. 26/1655).

- (69) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 75. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2 Sh: 42.
- (70) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 4, Sh: 22. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, S: 42, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 75.
- (71) Et Tahrim Sûresi: 2.
- (72) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 52.
- (73) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 44. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 76.
- (74) En Nahl Sûresi: 91.
- (75) Geniş bilgi için bakınız ,C: 1, Sh: 429 Madde: 841 (Keffâret nedir?)
- (76) El Maide Sûresi: 89.
- (77) Sahih-i Buhari-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 7, Sh: 235-240.
- (78) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 61. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 4, Sh: 18 vd. Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 42-44, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 74-76 (Not: Zihâr Keffareti için bakınız, madde: 1187-1190)
- (79) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 9, Sh: 238. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 13.
- (80) İmam-ı Kasani-El Bidaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 218. Ayrıca Ömer Nasûhi Bilmen-Hukuki İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 4, Sh: 284.
- (81) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 12, Sh: 28. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 218, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 13, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 238.
- (82) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 352 (Not: Dürri'l Muhtar'da: "Vakfın sebebi: Dünyada insanlara ihsan ve ikramı, ahirette sevabı irade ve kasdetmektir" hükmü kayıtlıdır. Mâhiyeti aynıdır)
- (83) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 12, Sh: 28.
- (84) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 238.

- (85) Al-i İmran Sûresi: 92.
- (86) Ömer Nasûhi Bilmen-A.g.e. C: 4, Sh: 304 madde: 11.
- (87) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 12, Sh: 30.
- (88) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 41-42. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 134.
- (89) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 220.
- (90) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 9, Sh: 248.
- (91) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 352.
- (92) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 352. Ayrıca İbn-i Abidin-C: 9, Sh: 242.
- (93) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 245.
- (94) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 219. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 352.
- (95) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 352.
- (96) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 240-255. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 132-133, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 219-220. İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 55-60.
- (97) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 351.
- (98) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 295.
- (99) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 11, Sh: 441.
- (100) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 2. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 252.
- (101) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 252.
- (102) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 2-3. Ayrıca A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 115 Madde: 621-622.
- (103) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 391. Ayrıca Molla

Hüsrev.

(104) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983, Sh: 70.

(105) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 253.

(106) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 6, Sh: 160. Ayrıca Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 32 K. Hudud: 1, Ahmed b. Hanbel-El Müsned-C: 1, Sh: 116.

(107) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 5-6. Ayrıca Şeyh Nizamüddin-A.g.e. C: 3, Sh: 253, İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 450.

(108) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 253-254.

(109) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 6. Ayrıca Şeyh Nizamüddin-A.g.e. C: 3 Sh: 254.

(110) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 254-255. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 5, Sh: 395-397.

(111) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 2-3. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 87-88.

(112) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 453-454.

(113) Geniş bilgi için bakınız madde: 1401. Faizle ilgili olarak Bak: Mad: 1407-1413.

(114) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 279.

(115) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983, Sh: 70.

(116) Molla Hüsrev-Dürerü'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 398.

(117) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 295.

(118) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 5, Sh: 444.

(119) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 15. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 295, A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 129, madde: 680.

(120) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 17. Ayrıca A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 131 Mad: 890

(121) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 295.

(122) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1985 C: 12 Sh: 56-57.

(123) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 297.

(124) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 220. Ayrıca Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 241, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 100-101.

(125) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 214. Ayrıca İmam-ı Serahsi-El Mabsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 133.

(126) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 363. Ayrıca A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 156.

(127) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 103.

(128) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 230. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 214-215, A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 157 Madde: 812-813.

(129) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 103-104. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 215-216, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 220-221.

(130) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 73.

(131) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyeye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 363. Ayrıca İmam-ı Serahsi El Mabsut-Beyrut: ty C: 11, Sh: 133-134, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 215-216, A. Himmet Berki-Mecelle-i Ahkamı Adliyye-İst: 1979 Sh: 156-157. Madde: 808-810.

(132) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 363. Ayrıca İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 222-223, A. Hikmet Berki-A.g.e. Sh: 158-159. Madde: 8165-817.

(133) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 215-217. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 222-223, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 364-365, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 110- 112.

(134) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 11, Sh: 89.

(135) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 394. Ayrıca İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 91.

(136) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 201.

(137) El Hadid Sûresi: 18.

(138) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 Çağrı Yay. C: 6, Sh: 177-178. Ayrıca İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1060 C: 4, Sh: 311-312.

(139) El Bakara Sûresi: 245.

(140) İbn-i Kesir-A.g.e. C: 1, Sh: 299.

(141) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 394. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 201, El Mavsili-El İhtiyar fi Ta'lili'l Muhtar-İst: 1980 Çağrı Yay. C: 2, Sh: 33, Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 6, Sh: 99-100 Madde: 398.

(142) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 394. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 6, Sh: 95 Madde: 373.

(143) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 11, Sh: 78. Ayrıca Ömer Nasuhi Bilmen-A.g.e. C: 6, Sh: 95.

(144) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 244.

(145) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 338. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 244, A. Hikmet Berki-Mecelle-i Ahkamı Adliyye-İst: 1979 Sh: 145 Madde: 762-763.

(146) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 244. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 4, Sh: 338, A. Hikmet Berki-A.g.e. Sh: 147 Madde: 773.

(147) Şeyh Nizamüddin-A.g.e. C: 4, Sh: 338. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 245.

(148) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 89.

(149) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983, Sh: 73.

(150) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 215. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 207.

(151) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 245. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 89.

(152) A. Hikmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 149 Madde: 777.

(153) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 215. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 245, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 990.

(154) A. Hikmet Berki-A.g.e. Sh: 149 Madde: 781.

(155) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 73.

(156) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 9, Sh: 120-121. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 289, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 130.

(157) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 121. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 130, İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 200.

(158) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 289.

(159) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 2, Sh: 175. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 200-201, Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 130-131.

(160) A. Himmet Berki-A.g.e. Sh: 146 madde: 769.

(161) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 125.

(162) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 2, Sh: 290. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 176.

(163) İbn-i Abidin-A.g.e. C: 9, Sh: 127. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 2, Sh: 291, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 176-177.

(164) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 131. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 175.

(165) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 135. Ayrıca İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 189.

(166) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 126. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 135, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 189.

(167) El Bakara Sûresi: 283.

- (168) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 337.
- (169) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 126. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 135.
- (170) İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 135-136. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 431-432.
- (171) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam İst. 1307. C: 2250
Ayrıca A. Hikmet Berki-Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 141 Madde: 750.
- (172) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 130-131. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 251, A. Hikmet Berki-A.g.e. sh: 138 Madde: 725.
- (173) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 191-193. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 249. İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 127, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 432.
- (174) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 127. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 249.
- (175) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 69.
- (176) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 220. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 254.
- (177) A. Hikmet Berki-A.g.e. Sh: 142 Madde: 754.
- (178) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 142. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 251.
- (179) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 222-223. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 255, İmam-i Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 143-144.
- (180) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 19, Sh: 2. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 282.
- (181) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 3, Sh: 560. Ayrıca İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 19.
- (182) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhü Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 136. Ayrıca İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 20, İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1316 C: 6, Sh: 104-105.

- (183) İmam-ı Serahsi-A.g.e. C: 19, Sh: 3. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 136, İmam-ı Kasani-A.g.e. C: 6, Sh: 20.
- (184) İbn-i Münzir-Kitabû'l İcma-Ank: 1983 Sh: 90.
- (185) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 560.
- (186) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 6, Sh: 21. Ayrıca Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 566.
- (187) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 3, Sh: 567.
- (188) Ömer Nasuhi Bilmen-Hukuki İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-İst: 1976 C: 6, Sh: 328 Madde: 53-54.
- (189) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 154. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 294.
- (190) A. Hikmet Berki-Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye-İst: 1979 Sh: 320 Madde: 1530.
- (191) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 309. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 273, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 54.
- (192) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 280. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 273, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 310.
- (193) En Nisâ Sûresi: 6.
- (194) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 Çağrı Yay. C: 1, Sh: 658 Had. No: 2041. K. Talak.
- (195) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 317. C: 7, Sh: 313.
- (196) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 281. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 313.
- (197) En Nisâ Sûresi: 2.
- (198) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 274-275. Ayrıca İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 7, Sh: 318-319, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 140 C: 5, Sh: 55.
- (199) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 170-171. Ayrıca İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 2, Sh: 282-283.

- (200) Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 275. Ayrıca İbn-i Hümam-A.g.e. C: 7, Sh: 320-321, Şeyh Nizamüddin ve Heyet-A.g.e. C: 5, Sh: 56-57.
- (201) İmam-ı Kasani-El Bedaiû's Senai-Beyrut: 1974 C: 7, Sh: 175. Ayrıca El Meydani-El Lübab fi Şerhi'l Kitab-Beyrut: 1400 C: 4, Sh: 107.
- (202) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fi Şerhi Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 269.
- (203) Al-i İmran Sûresi: 28.
- (204) İmam-ı Kurtubi-El Camii Li Ahkami'l Kur'an-Kahire: 1967 C: 4, Sh: 57.
- (205) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 1, Sh: 357.
- (206) İmam-ı Ebû Bekir El Cessas-Ahkamû'l Kur'an-Beyrut: 1335 C: 2, Sh: 9.
- (207) İmam-ı Merginani-El Hidaye Şerhû Bidayetü'l Mübtedi-Kahire: 1965 C: 3, Sh: 277-278. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 270-271, İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1317 C: 7, Sh: 299-300.
- (208) Şeyh Nizamüddin ve Heyet-El Feteva-ı Hindiyye-Beyrut: 1400 C: 5, Sh: 35-36. Ayrıca Molla Hüsrev-A.g.e. C: 2, Sh: 270, İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 3, Sh: 277, El Meydani-A.g.e. C: 4, Sh: 107-109.
- (209) İbn-i Hümam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 132.
- (210) El Alâk Sûresi: 1.
- (211) İmam-ı Suyuti-El İtkan fi Ulûmû'l Kur'an-Kahire: 1951 C: 1, Sh: 29.
- (212) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 1, Sh: 610 Had. No: 1894.
- (213) Sahih-i Buhari-İst: 1401 K. Cihad: 74 C: 3, Sh: 224-225.
- (214) Sünen-i Tirmizi-İst: 1401 C: 4, Sh: 557 K. Zühd: 10. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 5, Sh: 254 K. Edeb.
- (215) El Vâkıa Sûresi: 35-37.
- (216) Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 59-60. Ayrıca Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 6, Sh: 264.
- (217) Sahih-i Buhari-İst: 1401 C: 3, Sh: 230 K. Cihad: 78.
- (218) Ahmed b. Hanbel-El Müsned-İst: 1401 C: 2, Sh: 555-61. Ayrıca Sünen-i Ebû Davud-İst: 1401 C: 3, Sh: 59.

(219) İmam-ı Serahsi-El Mebsut-Beyrut: ty C: 14, Sh: 57.

(220) İbn-i Hümmam-Fethû'l Kadir-Beyrut: 1318 C: 8, Sh: 132. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-Mecmuaû'l Enhûr (Şerhû Damad) İst: 1316 Bsk. ofset: Beyrut: ty C: 2, Sh: 553, İmam-ı Merginani-El Hidaye-Kahire: 1965 C: 4, Sh: 96.

(221) Molla Hüsrev-Dürerû'l Hükkam fî Şerhû Gureri'l Ahkam-İst: 1307 C: 2, Sh: 381.

(222) İmam-ı Merginani-A.g.e. C: 4, Sh: 80. Ayrıca Şeyh Muhammed b. Süleyman-A.g.e. C: 2, Sh: 553, İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 88.

(223) İbn-i Hümmam-A.g.e. C: 8, Sh: 87-88.

(224) Bedrüddin Mahmud b. Ahmed El Ayni-Umdetü'l Kari-İst: 1308 C: 3, Sh: 359 vd.

(225) İbn-i Nüceym-El Bahru'r Raik-Kahire: 1311 C: 8, Sh: 214 vd.

(226) İmam-ı Gazali-İhyau'ulûmi'd din-İst: 1975 C: 2, Sh: 675-751 (Semâ ve Vecd'in Adabı Bölümü)

(227) El Hadid Sûresi: 22.

(228) Mecmuatu't Tefasir-İst: 1979 C: 6, Sh: 184-185.

(229) Abdi'l Latifi'z Zebidi-Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi-Ank: 1975 C: 12, Sh: 92 Had. No: 1936.

(230) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 44.

(231) El Ankebût Sûresi: 2-7.

(232) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 2, Sh: 588.

(233) Sünen-i İbn-i Mace-İst: 1401 C: 2, Sh: 1334-1335 K. Fiten: 23. Ayrıca Sünen-i Darimi-İst: 1401 Sh: 724 K. Rikak (Not: Sırf Allahû Teâla (cc)'nın dinini müdafaa ettiği için hakarete uğrayan, hapsedilen ve işkenceye tabi tutulan mü'minlere ne mutlu!.. Tağuti güçlere şirin görünmeyi marifet zanneden ve cihad edenleri "Tedbirsizlikle" suçlayanlara gelince!.. Onlar farkında olmadan kalblerindeki nifakı dile getiriyorlar.)

(234) El Enbiya Sûresi: 35.

(235) İbn-i Abidin-Reddû'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar-İst: 1982 C: 1, Sh: 27.

(236) İbn-i Kesir-Tefsirû'l Kur'an'il Aziym-Beyrut: 1969 C: 3, Sh: 490.